İslâm âlimleri Ansiklopedisi
İKİNCİ CİLD

İçindekiler Tablosu

MUTARRİF BİN ABDULLAH (radıyallahü anh)

Tabiînden hadîs ve fıkıh âlimi. İsmi Mutarrif bin Abdillâh bin Eş-Şihhîr bin Avf bin Ka'b bin Vikdân bin Kureyş olup künyesi Ebû Abdillâh'dır. Zamanının âlimleri arasındaki lakabı ise i'mâd-üd-dîn (dinin direği)dir. Babası ise Eshâb-ı kirâmdandır. Basra'da yaşamış, zühd, verâ' ve takvâ sahibi velî bir zâttır. İlim ve amel bakımından zamanın bir tanesi idi. Zamanındaki insanların hepsinden hürmet ve saygı görürdü. Sözleriyle onların hak yoluna kavuşmasına, nefislerinin insanı dünyâ ve ahirette felakete götüren fenâlıklarından kurtulmalarına sebep olmuştur. Peygamberimizin (aleyhisselâm) sağlığında doğmuştur. Haccâc'ın Irak'ın idâresini ele aldığı zaman zuhur eden veba salgını sırasında 95 (m. 713) yılında Basra'da vefât etmiştir. Mutarrif bin Abdillâh babasından, Hazreti Osman, Ali, Ubey bin Ka'b, Ebî Zerr, İmrân bin Husayn, Ümm-ül-mü'minîn Âişe, Iyâd bin Hımâr, Abdullah bin Mugaffel ve Muâviye (r.ahnüm ecmaîn) ve Eshâb-ı kirâm'dan bir çok zâttan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Yezîd Ebü'l-Âlâ', Hamîd İbni Hilâl Sabit bin Eslem el-Benânî, Sa'îd El-Cerîrî, Katâde, Geylân bin Cerîr, Muhammed bin Vâsî", Hasan-i Basrî, Sa'îd bin Ebî Hind, Abdülkerîm bin Reşid ve daha birçok âlim de Mutarrif bin Abdillah'dan rivâyette bulunmuşlardır, İbni Sa'd, "Mutarrif; Ubey İbni Ka'b'dan rivâyette bulunmuş sika (güvenilir, sağlam) fazîletli, vera', takvâ, akıl ve edeb sahibi bir zâttır" demiştir. Iclî ise O'nu Tabiînin büyüklerinden, sika ve sâlih bir zât olarak zikretmiştir. Geniş elbise giyer, ata binerdi. Sultanlara, devlet adamlarına nasîhat eder, te'sîrli sözleriyle onların, uygunsuz işler yapmalarına mâni' olur, Allahü teâlâ'nın râzı olduğu hâle gelmelerine sebep olurdu. Hiç kimse hakkında kötü düşünmez herkes tarafından sevilirdi.

Allahü teâlâ'nın korkusundan ve O'na hesap verme endişesinden toprak olmayı ister ve: "Rabbim tarafından biri gelip Cennet veya Cehenneme girmek yahut toprak olmak arasında bana tercih hakkı verseydi, toprak olmayı tercih ederim" buyurdu. Son derece sabırlı ve tevekkül sahibi olup, kadere râzı olanlardandı. Bir oğlu vardı öldü. Zâhirde hiç üzüntülü hâli görünmedi. Sakalını taradı, güzel elbiselerini giydi. Bazıları buna hayret ettiler. Bu hareketlerinin sebebini sordular. Cevâbında "Ölüm karşısında, rızâ göstermeyip feryâd etmemi mi bekliyorsunuz? Rabbime yemîn olsun; eğer dünyâ ve içindekilerin hepsi benim olsaydı sonra, ahiretin bir yudum suyu (kevser suyu) karşılığı bunları almak isteselerdi, hiç düşünmeden hemen verirdim. O bir yudum suyu, bu dünyâ ve içindekilerin hepsine tercih ederdim" buyurdu. Geceleri daha iyi ibâdet ve Allahü teâlâ'nın kullarına hizmet edebilmek için uyur ve "Gecemi uyuyarak geçiririm. Pişman olmuş olarak sabahlarım. Bu hali; bütün geceyi ibâdetle geçirip, sabaha kendini beğenmiş olarak çıkanın halinden daha fazla severim" derdi. İçi dışına, dışı içine uygun bir zât olup (Bir kulun dışı içi bir olunca) Cenâb-ı Hak: "İşte benim gerçek kulum budur." buyurur) derdi.

Mutarrif bin Abdillâh'ı çekemeyenler onu Ziyad bin Ebîh'e şikâyet ettiler. Çirkin iftiralarda bulundular. Ziyad da askerlerine Mutarrif hazretlerini getirmelerini emretti. (Bu sırada kendisi Basra'da idi.) Hazreti Mutarrifi Ziyad'a getirdiler. Ziyad adamlarına sordu: "Siz onu çağırırken şeklinde, hâlinde bir değişiklik oldu mu?" "Hayır" dediler. Bunun üzerine: "O halde bu hal ancak sâlih kimselerde bulunur. Onu derhal serbest bırakın (ve özür dileyin)" diye emretti.

Müslümanlara hizmet etmeyi, onların din ve dünyâ işlerini yapmayı vazîfe bilirdi. Buyurdu ki: "Kimin bende bitecek, benim yapacağım bir işi olursa, bir kâğıda yazsın ve bana göndersin. Çünkü ben müslümanın yüzünde dilencilik zilletini görmek istemiyorum. Zira lütuf ne kadar büyük olursa olsun, istemek ondan daha ağırdır." İnsanlar beğensin diye Kur'ân-ı kerîm okuyan hafızlardan hoşlanmazdı. "Zamanımızda Kurrâ "hafız" kalmadı. Hepsi "okuyuşlarıyla" dünyâ ni'meti toplamaya çalışıyorlar" buyurdu.

Kimseyi gıybet etmez ve gıybet edilmesini istemezdi. "Yanımda gıybet yapan benim arkadaşım olamaz" buyururdu. Ehil olmadan, anlamadan veya dünyâ için yazı, kitap yazanların hâline acır ve bunlara nasîhat ederdi. Buyurdu ki: "Kıyâmet günü bir takım insanlar olacak; dünyâda yazdıkları uygunsuz şeyler için; ne olurdu kalemlerimiz ateş olsaydı da ellerimizi dokunduramaz ve yazamaz olsaydık, derler."

Buyurdu ki: "Helak olan bir kimsenin nasıl helak olduğuna hayret etmem. Fakat se'âdete kavuşup, kurtulan bir kimsenin nasıl kurulabildiğine hayret ederim, iyi biliniz ki; Allahü teâlâ bir kuluna, îmân ile rûhunu teslim etmekten, imân ile ölmekten daha büyük bir ni'met vermemiştir."

"Kalbin doğruluğu amellerin doğruluğu iledir. Amellerin doğruluğu da niyetin doğruluğu iledir."

Allahü teâlâ'ya ve Resûlullah'a (aleyhisselâm) son derece ta'zîm edenlerden idi. Kötü şeyler içerisinde onların ism-i şeriflerinin zikredilmesini uygun görmezdi. Buyurdu ki: İçinizden bazıları hayvanına (köpek ve merkebine...v.s.) kızdığı zaman: "Allah cezanı versin, seni şöyle yapsın böyle yapsın, der. (Halbuki bu uygun değildir) Allahü teâlâ'nın ism-i şerîfine ta'zîm ediniz. Hayvanın (köpek, merkep...v.s) yanında O'nun mübârek ismini ağza almaktan korkunuz." Allahü teâlâ'ya şöyle yalvarırdı: "Allah'ım, ihlâs ile yapmış olduğum her amelim için senden afv ve mağfiret dilerim. Çünkü ben yalnız senin rızânı istiyorum." O dâima Allahü teâlâ'nın merhametine sığınır ve hakiki mü'minlerin hali olan "Beyn-el-Havfî ver-recâ" korku ile ümid arasında yaşar ve şöyle yalvarırdı: "Allah'ım bizden râzı olmasan da affet. Çünkü efendi, kölesinden râzı olmasa da affeder." Arafat'taki duâsında "Allah'ım benim yüzümden buradakilerin duâsını, reddetme, kabûl eyle" diye yalvarırdı. Halbuki halk onu vesîle ederek duâ eder duâları kabûl olurdu. Basra'da duâsının hemen kabûl edilmesi ile tanınırdı. Herkesin kendi aybını görmesini isterdi. Eğer insan kendi ayıblarıyla meşgûl olursa; başkalarının ayıblarını görecek ve onlarla uğraşacak zaman bulamayacağını beyan eder ve "İnsanların pek çoğu hatâ içindedir. Bu halleriyle hatalarını unutup, başkalarının hatalarını anlatan ve onlarla uğraşan da yine kendileridir." buyurdu.

Mutarrif bin Abdillah bir gün sünneti Resûlullah'tan (aleyhisselâm) bahsederken, kendisine; "Bize yalnız Kur'ân-ı kerîm'den bahsediniz" denildi. Cevâbında "Vallahi biz Kur'ân-ı kerîm'in bir benzeri, bir mukabili olduğunu söylemiyoruz. Fakat Kur'ân-ı kerîm'i bizden iyi bilen kendisine vahiy gelen, murâd-ı ilâhiye tam vâkıf bir zâtın (Hazreti Peygamberin) bulunduğunu söylüyoruz" buyurdu.

Buyurdu ki; "İnsana verilen şeyler içerisinde akıldan daha kıymetlisi yoktur" "Vera' (şüpheli şeyleri terk etmek), yalnız kendini bu hâle ehil kılanlara (farzları yapıp, haramlardan sakınan ve Allahü teâlâ'nın rızasını isteyenlere) gelir." "Dâima şerefli olmalısın, insanlara ihtiyâç arz etmedikçe şerefini ve iyiliğini muhafaza etmiş olursun."

"Sıddîkların kalbine gaflet gelmeseydi kendilerine Allahü teâlâ'dan gelen tecellilere dayanamaz, can verirlerdi"; herkese acır, günah işleyenlere de ıslah olmaları için duâ eder, herkesin de duâ etmesini isterdi.

"Günahkârlara karşı nefsinde merhamet duymayan kimse, hiç olmazsa onların lehine (onlar için) tevbe ve istiğfar ile duâ etsin. Zira yeryüzündekilere Allahü teâlâ'dan mağfiret dilemek meleklerin ahlâkındandır.

Kendisi çok az yer ve şehvetlerden kaçınırdı. Herkese de böyle yapmasını buyururdu. Hatta kendisi hiçbir şey yemiyor denecek kadar az yerdi. "Şehvetlerini ve yemek içmeyi terk eden kimse kerâmet sahibi olur" buyurmuşlardır. Her işinde orta yolda idi. "İşlerin en hayırlısı vasat (orta) yolda olmaktır" buyurmuştur.

İlme amelden çok ehemmiyet verir, âlimi abidden (çok ibadet eden) üstün tutar ve "İlim bana göre ibadetten daha faziletlidir. Dinimizde en hayırlı amel vera'dır (şüpheli şeylerden kaçınmak)." buyurmuştur. O fitne ve fesattan son derece kaçınır, fitneye bulaşmaktan korkardı. Hazreti Hasen'in fitneden kaçmasını selden boğulmamak için kaçan bir insana benzetmiş "Fitne insana hidâyet etmek için gelmez. Fakat nefsiyle çarpışanın nefsin arzularını terk etmesi için gelir" demiştir.

Yezîd bin Abdillah'a soruldu "Müslümanlar arasında fitne harb çıktığı zaman Mutarrif ne yapardı?" Şöyle cevap verdi: "Evine kapanır ve hiç bir cemaata yaklaşmazdı. Ortalık açılıp fitne ortadan kalkmadıkça kimse ile görüşmezdi." Sıhhatte olup şükretmeyi, belâ gelip de sabretmekten daha çok severim" buyurmuştur. "Beni medheden kimse ancak beni ve nefsimi küçültmüş olur." "Sâlih kalb; sâlih amel ile elde edilir. Sâlih amel de ancak niyyetin sâlih (doğru olmasıyla) ele geçer." Evine girdiği zaman yemek yediği ve su içtiği kablar onunla beraber tesbih ederdi. Bu tesbihi yanında bulunan kimseler de işitirdi. Geceleyin yürür iken elindeki asası (bastonu) lamba gibi önünü aydınlatırdı. Yine bir gün sabah namazı için oğlu ile beraber câmiye giderken bastonundan iki parça nûr yükseldi. Oğlu Abdullah'a "Yâ Abdullah! Bana bak sabahleyin bunu insanlara (Basralılara) anlatsaydım, herkes beni yalanlardı" buyurdu. Asasının ve kendisinin nûr saçması ile çok kerâmetleri görülmüştür.

İnsanlar Onun yanına gittiği zaman rahatlar, huzûr bulurdu. Çünkü o hep ahiretten bahseden ve âhireti taleb eden (isteyen) bir zât idi. İnsanlardan uzak şehir dışında yaşardı. Cuma günü olunca hayvanına biner şehre Cuma namazı için gelir, kabirleri ziyâret eder, o sırada hafifçe uyuklar,

uykusunda kabristanda yatanların hepsinin hâlini görürdü. Yine bir Cuma günü Cum'a namazı için gelmişti. "Cuma gününü tanıyor biliyor musunuz, bu gün kuşların söylediklerini anlıyor musunuz" diye sordu. Basra ehâlisi "Ne söyler" diye sordular. "Selâm olsun, selâm olsun sâlih (duâların kabûl edildiği tevbelerin kabûl olduğu mübârek) bir güne" derler buyurdu.

Mutarrif hazretlerini bir kimse bir meseleden dolayı yalancılıkla suçladı. O da ellerini kaldırdı: "Yâ Rabbi, eğer bu kimse sözünde yalancı ise, onu helak et." diye duâ etti. Bu kimse orada cemâatin içinde can verdi. Askerler Mutarrif hazretlerini kadıya götürdüler. Kâdı "Sen adam öldürmüşşün" dedi. Mutarrif hazretleri "Hayır ben sadece duâ ettim ve duâm o kimse hakkında kabûl olundu" diye cevap verdi. Bunun üzerine durum anlaşıldı ve müslümanların Mutarrif hazretlerine sevgi ve muhabbetleri bir kat daha arttı.

Buyurmuştur ki: "Kerâmet sahibi bir zâtı yalancılıkla itham eden; en büyük yalancıdır."

Haccâc Mevrûk el-İcli'yi habs etmişti. Mutarrif hazretleri Gaylân bin Cerîr'e dedi ki: "Gel Allahü teâlâ'ya Mevrûk'ü zindandan kurtarması için duâ edelim." Mutarrif hazretleri Mevrûk'un kurtulması için duâ etti, yalvardı. Biraz sonra Mevrûk kurtuldu. Haccâc yatsı vakti dışarı çıktı ve insanların içerisine karıştı. Bir de ne görsün Mevrûk'a çok benzeyen bir kimse, bu zâtı Mevrûk'un babası zan etti. Halbuki gördüğü Mevrûk'un kendisi idi. Hemen muhafızını çağırdı: "Hemen zindana git ve şu ihtiyârın oğlunu serbest bırak babasına gönder" diye emir verdi. Halbuki Mevrûk daha önce kurtulmuş idi.

Hasen bin Amr el-Fezârî'den: Sabit el Yemânî ve bir arkadaşı aniden Mutarrif in yanına girdiler. Mutarriften üç türlü nûr yayılıyor, etrâfı aydınlatıyordu. Bir nûr başından, bir nûr göğsünden bir nûr da ayak kısmından yayılıyor, parlıyordu. Şaşkınlıkları geçince, Mutarrife sordular: "Sendeki bu hal nedir", "O da neden bahsediyorsunuz?" diye sordu. "Senden nûr yayılıyor." dedik "Siz bunu gördünüz mü?" dedi. "Evet" dedik, "İşte bu gördüğünüz nûrlar, benim yaptığım secdelerin karşılığıdır."

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 198

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 173

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 64

4) El-A'lâm cild-7, sh. 250

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 211

6) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-7, sh. 141

7) Câmi'u kerâmât-il evliyâ cild-2, sh. 265

8) Tabakât-ül-kübra cild-1, sh. 34

NEVFEL BİN HARİS (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kirâm'dan Peygamberimiz'in (aleyhisselâm) amcası Harisin oğlu idi. Bedir Savaşı'na müşriklerin baskısı ile katıldı. Burada esîr düştükten sonra müslüman oldu. Hendek Savaşı sırasında Medine'ye hicret etti. Künyesi Ebû Hâris'tir. Hazreti Ömer'in halifeliği zamanında 15 (m. 636) senesinde vefât etti. Nesebi ise; Mekke'deki Kureyş kabilesinin Hâşimî kolundan Nevfel bin Haris bin Abdülmuttalib bin Hâşim bin Abd-i menâf bin Kusayy el-Kureyşî el-Hâşimî'dir. Kabilesinin zengin, cömert ve kahramanlarından idi.

Resûlullah (aleyhisselâm) İslâmiyeti bütün insanlara duyurmaya, anlatmaya başladığı zamanlarda müslüman olmamıştı, ilk senelerde O'na muhalefet etmesine rağmen bunu isteyerek yapmıyordu. Çünkü Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) ile aralarında kan bağı vardı. Bu akrabalık sevgisi kendisinde fazla idi. Bedir Savaşı başladığı zaman, Fahr-i âlem'e (aleyhisselâm) karşı gelmemek ve müslümanlar ile savaşmak için kendisi gitmek istemiyordu. Fakat diğer müşriklerin (puta tapanların) zorlamaları ile buna katılmaya mecbûr oldu. Savaş sonunda müşrikler mağlup olup birçok esîr verdiler. Bunların arasında Hazreti Nevfel de bulunuyordu. Resûlullah (aleyhisselâm): "Yâ Nevfel fidye verip kendini kurtar."buyurdu. Hazreti Nevfel "Yâ Muhammed! Kendimi esîrlikten kurtarmak için verecek bir şeyim yok!" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) da: "Cidde'deki mızraklarını versene!"buyurunca O da; "Allah'a yemîn ederim ki, Cidde'de mızraklarımın bulunduğunu benden ve Allah'tan başka kimse bilmiyordu. Ben, şehâdet ederim ki sen Resûlullah'sın!" diyerek müslüman oldu. Mızraklarını verip kendini esîrlikten kurtardı. Bunların sayısı bin tane kadar vardı. Kendisi Hâşimoğullarından müslüman olanların en yaşlısı, hatta Hazreti Hamza ve Hazreti Abbas'dan daha yaşlı idi. Yine Haşimoğulları'ndan kardeşleri Rebîa, Ebû Süfyân ve Abdüşşems'den de büyük idi.

Bundan sonra Hazreti Nevfel Mekke’ye geri döndü. Bir müddet orada kaldıktan sonra Hazreti Abdullah bin Abbas ile beraber Hendek Savaşı sırasında Mekke’ye, Resûlullah’ın (aleyhisselâm) yanına hicret etti. Peygamber efendimiz onunla Abbâs bin Abdülmuttalib’i (radıyallahü anh) kardeş yaptı. Cahiliyyet devrinde malları ortaktı. Birbirlerini severlerdi. Resûlullah (aleyhisselâm) ikisi için Mescid-i Nebevî’nin bitişiğinde bir ev verdi. Bu ev bir duvar ile ikiye ayrılmıştı.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Nevfel’i hatırladıkları zaman hayırla anarlardı. Birgün evlenmek istediğini söyleyince Resûlullah (aleyhisselâm) hemen onu evlendirdi. Kendisi Resûlullah’a (aleyhisselâm) büyük bir muhabbet ile bağlı, son derece kuvvetli imâna ve cesârete sahip idi. Çok cömert idi.

Hazreti Nevfel Medine’de iken ilk önce Mekke’nin fethine katıldı. Taif ve Huneyn seferlerinde büyük yardımlar ve maharetler gösterdi. Bilhassa Huneyn Savaşı’nda Resûlullah’a (aleyhisselâm) üçbin mızrak ile yardım etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ona: “Sanki ben senin şu mızraklarının müşriklerin sırtlarını (sırt kemiklerini) kırdığını görüyorum.”buyurdu. O Resûlullah’ın (aleyhisselâm) sağ tarafında en önde bulunuyordu. İslâm ordusunun ön safları dağıldığı zaman büyük kahramanlık göstererek kendisi gibi birkaç yiğit mücâhid ile düşmana hücum etti. Müşrikler kaçmaya başlayınca müslümanlar saflarını düzelttiler. Neticede savaş İslâm ordusunun zaferi ile bitti.

Hazreti Nevfel Hazreti Ömer’in halifeliği sırasında Medine’de 15 (m. 636)’da vefât etti. Namazını Hazreti Ömer kıldırarak Cennet-ül-Bâki’ kabristanına defn edilinceye kadar cenâzesinde bulundu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı İbni Sa’d cild-4, sh. 44

2) El-İsâbe cild-3, sh. 577

3) El-A’lâm cild-8, sh. 54

NUMAN BİN MUKARRİN (radıyallahü anh)

Mekke’nin Fethi’nde Müzeyyine kabilesinin sancaktarı, Nihavent Muharebesi’nde İslâm ordusunun kumandanı, şehîd Sahâbî. Künyesi Ebû Amr’dır. 21 (m. 642) târihinde şehîd oldu. Müzenî kabîlesindendir. Kardeşleri, Suveyd bin Mukarrin ile Nuaym bin Mukarrin’dir. Her ikisi de, Numan (radıyallahü anh) gibi askerlik ve kahramanlık bakımından meşhûr Sahâbîlerdendir. Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh) Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber gazâlara iştirâk etmiş, Mekke Fethi’ne ve Huneyn Gazveleri’ne de katılmıştır. Veda Haccı’nda da hazır bulunan Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh), Resûl-i Ekrem’in vefâtından sonra Medine-i Münevvere’de ikâmet etmiştir. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) vefâtından sonra, halife olarak Hazreti Ebû Bekir seçilmişti. Bu sırada ortada büyük bir irtidat (dinden çıkış) hareketi başladı. Hazreti Ebû Bekir bu fitneye gereken cevabı verdi. Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh) bu irtidad fitnesine karşı verilen mücadelede de bulundu. Böylece irtidat fitnesinin, büyümesine meydan verilmiyerek büyük bir felaketin önüne geçilmiş oldu. Numan (radıyallahü anh) bu hizmetlerine Hazreti Ömer’in hilafeti devrinde de devam etti. Onun hizmetleri, Irak ve İran taraflarında da çok oldu.

Hazreti Ömer, Eshâb-ı kiramı (radıyallahü anh) toplayıp, “Ben bir ordu teşkil edip, İran üzerine göndermek istiyorum. Bu husûstaki görüşünüz, nedir?” diye, onlarla istişârede bulundu. Çeşitli görüşler ortaya atıldı. Hatta birisi “Şam ve Yemen ordusu tamamen İran hududuna hareket etsin. Sen de Mekke ve Medine halkı ile Basra ve Kûfe tarafına git, bütün müslümanları, kâfirlerin üzerine gönder” dedi. Sonra, Hazreti Ali kalkıp, “Ey mü’minlerin emîri! Şam askerini İran’a gönderirsen, Rumlar onların, çoluk çocukları üzerine saldırır. Yemen askerini gönderirsen, o zaman Habeşliler bu tarafa geçer. Bu bölgeyi yalnız bırakırsan etrâfımızdaki Araplar isyana kalkışır, arkadan vurup, senin önündeki işini unutturur. Bunlar yerlerinde kalsın. Basra halkı üç kısma ayrılsın. Bir kısmı çoluk çocukların muhafazasında kalsın. Diğeri ehl-i zimmet’in (müslüman olmıyan, haraç ve cizye veren vatandaş) muhafazası için, ihtiyât olarak bulunsun. Üçüncü kısmı ise, Kûfe askerine yardım için hareket etsin. Acemler seni sınırda görürlerse, mü’minlerin emiri, Arapların kumandanı diyerek, daha fazla bir hırs ve istekle saldırırlar. Sayılarının çokluğuna gelince, biz şimdiye kadar sayı çokluğu ile muharebe etmedik. Allahü teâlâ’nın yardımı ile iş gördük, zafer kazandık” buyurdu.

Hazreti Ömer bu görüşü uygun bulup, “Bu iş için Irak kumandanlarından birini seçiniz, sınırın işlerini ona bırakayım” dedi. Eshâb-ı kiram: “Sen askerin durumunu daha iyi bilirsin. Çünkü sen onlarla görüştün. Durumlarına vâkıfsın. Onları iyi tanıyorsun.” dediler. Hazreti Ömer, Nu’man bin Mukarrin el-

Müzenî'yi bu iş için teklif edince, onun bu işe uygun olduğunu herkes tasdîk etti.

Numan (radıyallahü anh) bir miktar Kûfe askeriyle Cundişâpûr ve Sûs kolunda idi. Ömer (radıyallahü anh) ona yazılı bir emir göndererek, etrâfındaki askeri yanına toplayarak, Nihâvend üzerine hücum etmesini emretti. Kûfe kumandanına da halkı Allah yolunda harbe teşvik edip, onları Numan bin Mukarrin'in (radıyallahü anh) emrine göndermesini yazdı. Mukteri, Harmele, Zerr adındaki kumandanlara Ehvâz askeriyle, Fâris ve İsfehan hududunda bekleyip o taraflardan Nihâvend'in yardımını kesmelerini emretti.

Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh), Hazreti Ömer'in emrettiği şekilde ordusu ile hareket etti. Bu orduya, Kûfe'den Huzeyfe bin Yemân (radıyallahü anh) kumandasındaki kuvvetle, Mugîre bin Şu'be (radıyallahü anh) kumandasındaki Medine'den gelen kuvvetler de katıldı. Numan bin Mukarrin'in (radıyallahü anh) yanında otuzbin civarında asker toplandı. İran ordusu ise yüz ellibin kadardı. İran başkumandanı Fîrûzan'dı. Numan bin Mukarrin'in (radıyallahü anh) ordusunda Cerîr bin Abdullah Becelli, Mugîre bin Şu'be gibi büyük zatlar, Tuleyha bin Huveylid, Amr bin Ma'dıkerib gibi bin kadar kahraman vardı.

Numan hazretleri, Tuleyha ile Amr'ı keşif için Nihâvend'e gönderdi. Bunlar kimseye rastlamayıp, geri döndüler. İslâm ordusu ile Nihâvend arası, yirmi saatten fazla idi. Bu mesafede tehlikeli bir durum olmadığı anlaşılınca, Nihâvend'e yüründü. Bir Çarşamba günü, iki ordu birbiriyle karşılaştı. Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh) tekbir alınca, bütün İslâm ordusu tekbir aldı. Tekbir sadâsından yer, gök inledi. Tekbir sesleri, İran ordusu üzerinde derin bir korku meydana getirdi. İki ordu arasında harp başladı. Harp üstünlüğü bazan İslâm ordusu, bazan da İran ordusu tarafında oluyordu. İran ordusu etrâfını hendek ve birçok engellerle sağlamlaştırmışdı. İranlılar, istediği zaman siperlerinden çıkış yapıp, sonra geri dönebiliyorlardı. Bu yüzden muharebeden bir netice alınamıyordu. Bunun üzerine harp hileleriyle, İran ordusu siperlerinden çıkarıldı. İslâm ordusunun yakınlarına kadar gelip, ok atmıya başladılar. Müslümanlardan yaralananlar oldu. O gün Cum'a idi. Numan hazretleri İslâm ordusuna "Mü'minlerin emîri minbere çıkıp, hutbede müslümanların zaferi için duâ edinceye kadar hücuma geçmeyiniz" emrini verdi. O zaman, Mugîre bin Şu'be (radıyallahü anh) Numan hazretlerine, durumu görüyorsun. Yakınımıza kadar geldiler. Bize doğru yürüyüşe geçtiler. Ok atıp, bizden bazılarını da yaraladılar. Hemen hücuma geçelim" dedi. Vakit öğle sıralarıydı. Nu'man (radıyallahü anh) Mugîre'ye "Evet doğrudur. Sen menkıbeler sahibi bir kimsesin. Fakat Resûlullah'ın (aleyhisselâm) muharebelerinde bulundum. Günün ilk saatlerinde, muharebe yapmazsa, güneşin sıcaklığı kaybolup rüzgârın esmesine, Allahü teâlâ'nın yardımının gelmesine kadar muharebeyi geciktirirdi" dedi. Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh) atına binip, askeri dolaştı. Her sancağın yanında durup, onları harbe teşvik edip, coşturdu. Sonra "Allahım! Müslümanların zaferi kazanması yolunda Numan'a şehîdlik ihsân eyle. Zaferi müyesser kıl." diyerek duâ etti. Bütün İslâm ordusu âmin dedi. Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh) konuşmasına devam ederek "Ben sancağı üç defa sallıyacağım. İlk salladığımda herkes ihtiyâcını giderip abdest tazelesinler. İkincisinde harbe hazır hale gelsinler. Üçüncüsünde hepiniz hücuma geçiniz. Ben bile olsam, birisi şehîd düşerse, kimse onun yanında toplanmasın. Hiç kimse hücumdan geri durmasın" dedi. Numan (radıyallahü anh) bayrağı üç defa salladı. Sonra İslâm ordusu hücuma geçti. Savaş başlamıştı. Çetin bir muharebe oldu. Müslümanlardan birisi yere düşmüştü. Bu, İslâm ordusunun kumandanı Numan bin Mukarrin idi. Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh) "Üzerime bir elbise örtünüz, beklemeden düşmanın üzerine saldırınız, bu halim sizi korkutup, gevşetmesin." buyurdu. Numan bin Mukarrin (radıyallahü anh) yere düşünce bayrağı Huzeyfe (radıyallahü anh) aldı. Bu sıradaki manzarayı Hazret-i Ma'kil bin Yesar şöyle anlatır: Numan bin Mukarrin yaralanıp düşünce, yanına geldim. "Kimse, kimse ile oyalanmasın, velev ki, ben bile olsam" sözünü hatırlayınca orada beklemedim. Yalnız, belli olması için bir işâret koydum. Düşman, kumandanları öldürüldüğü zaman onun başına toplanır, savaşla ilgileri pek kalmazdı. Nihâyet İran ordusu kumandanı, kendine âit boz katırından düşmüş, karnı yarılmıştı. Bu vesîle ile Allahü teâlâ müslümanlara zaferi müyesser kılmış, İran ordusu hezimete uğramıştı. Savaş bitmişti. Numan bin Mukarrin'in (radıyallahü anh) yanına gittim. Vefât etmek üzere idi. Su getirip, yüzünü yıkadım. Bana kim olduğumu sordu. Ma'kil bin Yesar'ım, dedim. Sonra, müslümanlar ne yaptılar? diye sorup, Allahü teâlâ'nın zaferi müyesser kıldığını öğrenince "Elhamdülillah! Bu zaferi Hazreti

Ömer'e yazınız" buyurup, bu fâni dünyâdan ebediyet âlemine göç eyledi.

Medine-i Münevvere'ye bu haber geç gitmişti. Hazreti Ömer İslâm ordusunun muzaffer olması için devamlı duâ ediyordu. Hazreti Ömer'in zafer için duâ ve niyazlarını gören müslümanların ağızlarında dolaşan, Nihâvend ve İbn-i Mukarrin idi.

Medine âlimlerinden yaşlı bir zat şöyle anlattı: "Medine'ye bir A'rabi geldi. Nihavent ve İbn-i Mukarrin'den haberiniz var mı? diye sordu. Niçin soruyorsun? denilince, "Hiç, soruyorum, işte" dedi. Kuleyb el-Cermî, Hazreti Ömer'e bu A'rabi'nin durumunu haber verdi. Hazreti Ömer, onu çağırdı. Numan bir Mukarrin (radıyallahü anh) ve Nihavent Muharebesi hakkında bilgi istedi. "Nihavent ve İbn-i Mukarrin hakkında konuşman, bir şeyleri bildiğini gösterir. Bildiklerini bize anlat" dedi.

A'rabî: "Ey mü'minlerin emîri! Ben falancayım. Malımla, servetimle, çoluk çocuğumla Allah ve Resûlü için hicret etmek üzere yola çıkmıştık. Falanca yerde konakladık. Oradan ayrıldığımız zaman, ansızın bir benzerini görmediğimiz, kırmızı bir deve üzerinde bir adamla karşılaştık. Nereye gittiğini sorunca, Irak'tan geldiğini söyledi. Bunun üzerine, oradaki müslümanların durumlarını sorunca: "Düşmanları ile muharebe ettiler. Allahü teâlâ'nın izni ile, düşman mağlup oldu. Numan bin Mukarrin şehîd düştü" dedi. Vallahi Numan'ı da Nihavend'i de bilmem." cevabını verdi.

Hazreti Ömer muharebenin hangi Cum'a olduğunu, bilip bilmediğini sordu. A'rabî, hangi Cum'a olduğunu bilmediğini, fakat, falanca gün göç ettik, falan gün, falan yere indik, diyerek, harbin yapıldığı vakti bildirdi. O bunları anlatınca, Hazreti Ömer "O gün Cum'adır. Herhalde, haber getirip götüren bir cinle karşılaşmışsın. Onların böyle postacıları vardır" buyurdu. Sonradan alınan haberlerden, Nihavend muharebesinin A'rabî'nin bildirdiği günde yapıldığı anlaşılmıştır. Hazreti Ömer'e Numan bin Mukarrin'in şehâdet haberi gelince, mescidde minbere çıktı. Müslümanlara, Numan bin Mukarrin'in şehâdet haberini verip, ellerini başına koyarak ağladı.

Abdullah bin Mes'ûd (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Îmânın ve nifakın birçok evleri vardır. Mukarrinoğullarının evi imânın konakladığı evlerden birisidir."

1) Kâmûs-ül-a'lam cild-6, sh. 4592

2) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-5, sh. 444

3) El-A'lâm cild-8, sh. 42

4) El-Kâmil fi't-târîh cild-2, sh. 211, cild-3, sh. 3

5) Tehzîb-ut-tehzîb cild-10, sh. 456

6) El-İstiâb cild-3, sh. 516

7) Futûh-ül-büldân sh. 311

OSMAN BİN MAZ'ÛN (radıyallahü anh)

İlk Müslümanlardan. Künyesi, Ebû Sâib'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Vefâtında ihtilaf vardır. Hicretin ikinci yılında vefât ettiği de rivâyet edilir. Babası Maz'ûn bin Habîb, annesi Sahile binti el-Anbes'dir. Zevcesi Havle binti Hakim'dir. Abdurrahmân ve Sâib isimlerinde iki oğlu vardır.

Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) temiz bir yaratılışa sahipti. İslâmdan önce de düzenli ve ağırbaşlı bir yaşayışı vardı. Müslüman olmadan önce hiç içki içmemiş "Aklı giderip, benden aşağıdakileri bana güldüren bir şeyi içmem" demiştir. Böyle bir insanın her türlü kemâli, iyiliği ve güzelliği emreden İslâmiyeti kabûl etmemesi düşünülemezdi. İslâmın ilk günleriydi. Daha gizlilik devriydi. Resûlullah (aleyhisselâm) henüz Erkam'ın evine teşrîf buyurup, orada İslama davete başlamamışlardı. Bir gün, Osman bin Maz'ûn, Ubeyde bin Haris, Abdurrahmân bin Avf, Ebû Seleme bin Abd-il-Esed Ebû Ubeyde bin el-Cerrâh (r.anhüm) Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) yanına gittiler. Resûlullah (aleyhisselâm) onlara İslâm'ın ne olduğunu anlatınca, hepsi orada müslüman oldular.

Ahmed bin Hanbel'in (radıyallahü anh) Müsned'inde, ise Osman bin Maz'ûn'un (radıyallahü anh) İslama girişi hakkında şöyle bir rivâyet vardır: Resûlullah (aleyhisselâm) bir gün Mekke'de evinin yanında oturuyordu. O sırada Osman bin Maz'ûn oradan geçiyordu. Resûlullah'a bakıp, tebessüm etti. Bunun üzerine Resûlullah, ona "Biraz oturmaz mısın?" buyurdu. Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) bu teklifi kabûl etti. Peygamberimizin (aleyhisselâm) karşısına oturdu. Resûlullah (aleyhisselâm) konuşuyordu. Konuşurken o sırada mübârek gözlerini göğe dikti. Sanki kendisine bir şeyler anlatıyor, o da bunu kavramak istiyor gibi başını

sallıyordu. Bu sırada Resûlullah'ın (aleyhisselâm) Osman bin Maz'ûn ile ilgisi kalmamıştı. Bu hâl bir müddet devam etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm) bundan sonra gözünü sağ tarafından aşağı doğru ağır ağır indirdi. Bilâhare Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) bu hâli Peygamber efendimizden sordu. Kendisinde, daha önce böyle bir şeye rastlamadığını söyledi. Resûlullah (aleyhisselâm) Osman bin Maz'ûn'a "Ne yaptığımı gördün mü?" diye sordu. O da gördüklerini olduğu gibi anlattı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Sen otururken, bana Allahü teâlânın elçisi Cebrâil (aleyhisselâm) geldi" buyurdular. Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) "Allahü teâlânın elçisi mi?" diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm): "Evet" buyurdular. Osman bin Maz'ûn "Cebrâil sana ne söyledi?" diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) da: "Muhakkak ki Allah, adâleti, ihsânı ve akrabaya vermeyi emrediyor. Zinâdan, fenâlıklardan ve insanlara zulüm yapmaktan da nehyediyor (yasak ediyor). Size böylece öğüt veriyor ki, benimseyip tutasınız." (Nahl sûresi 90) âyetini indirdi" buyurdu.

Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) "Bu hâdise üzerine kalbimde îmân yeşerip yerleşti. Hazreti Muhammed'in (aleyhisselâm) sevgisi, gönlüme düştü." dedi. Hazreti Osman bin Maz'ûn'un İslama girişi Resûlullah'ı (aleyhisselâm) çok sevindirdi. Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) müslüman olduktan sonra evine gitti. Ailesine de İslâmı anlatıp, onların da İslâm ile şereflenmesine vesîle oldu. Böylece, ailece müslüman olma bahtiyarlığına kavuştu. Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) müslüman olunca, müşriklerin çeşitli eziyet ve işkencelerine uğradı. Bunun üzerine, Peygamberimiz'in (aleyhisselâm) müsaadesi ile Habeşistan'a hicret etti.

Aradan bir hayli zaman geçmişti. Habeşistan'daki müslümanlara Kureyşliler müslüman oldu, diye yalan bir haber ulaştı. Bunun üzerine, müslümanlar Habeşistan'dan ayrılıp, Mekke'ye doğru yola çıktılar. Fakat Mekke'ye yaklaşınca, haberin yalan olduğu anlaşıldı. Mekke'ye girerlerse, durumlarının iyi olmıyacağını biliyorlardı. Aralarındaki görüşmelerden sonra her biri Mekke'de bir dostunun himâyesinde kalmağa karar verdiler. Böylece Mekke'ye açıktan girme imkânını elde etmiş oldular. Bu himâyeyi elde edemiyenler de vardı. Bunlar ise, Mekke'ye girişlerini gizli yapmak zorunda kaldılar.

Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) Velîd bin Mugîre'nin himâyesine girmişti. Ancak, müslümanın, bir müşriğin himâyesi altında olması hazmedilir bir şey değildi. Müşriklerin himâyesine giren bütün müslümanlar, bu durumun acısını ve ağırlığını, bütün şiddetiyle rûhlarının derinliklerinde hissediyorlardı. Îmânları buna asla müsâade etmiyordu. Zaten bütün bu sıkıntılı ve perişan durumlara onlar sebep olmuşlardı. Geçici bir rahat için, onların himâyesine girmeği imânlarından fedâkârlık sayıyorlardı. Bu yüzden himâye altına girenlerin hepsinin kalbi kırık ve üzgün idi. Bu üzüntüyü en çok hissedenlerden biri de Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) idi. Kendi kendine "Vallahi, benim arkadaşlarım, Allah yolunda çeşit çeşit eziyet ve sıkıntı çekerken, bir müşriğin himâyesinde rahat ve emniyet içinde yaşamam, bu belâlardan uzak kalmam benim için büyük bir eksikliktir, dedi." Doğruca, Velîd bin Mugîre'ye gitti. Onun, hakkındaki himâyesini red ettiğini söyledi. Velîd bin Mugîre, niçin himâyesinden çıktığını, kendisini rahatsız eden birisi mi olduğunu, sordu. Böyle bir şey olmadığını ancak "Bir müşriğin himâyesinde olmak biz müslümanlara yakışmaz. Üstelik bizim perişan hallere düşmemize sebep oldunuz. Ben Allahü teâlânın himâyesinden râzıyım. Bize O'nun garantisi kâfidir." cevabını verdi. Bunun üzerine Velîd "Öyleyse bu reddi Mescid-i Haram'da açıktan yap" dedi. Beraberce Mescid-i Haram'a gittiler. Velîd orada, Osman bin Maz'ûn'un (radıyallahü anh), himâyesini, red ettiğini söyledi. Osman (radıyallahü anh) da onun sözünü tasdîk etti. Orada, "Ben Allahü teâlâdan başkasının himâyesinde bulunmayı sevmiyorum, onun için, Velîd'in üzerimdeki himâyesini red ettim." Bu redde, orada bulunanların hepsi şahid oldu. Artık o himâyesizdi.

Osman bin Maz'ûn hazretleri imânı ve inancından hiç taviz vermemiş, en ağır eziyet ve hakaretler bile onu davasından vazgeçirememişti.

Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) Velîd bin Mugîre'nin himâyesinden çıktıktan sonra, bir gün, Kureyşlilerin meclisine gitti. Orada meşhûr câhiliyye şairi Lebîd de bulunuyordu. O yazdığı bir kasîdeyi okuyor, herkes onu dinliyordu. Lebîd "Şüphesiz Allahü teâlâdan başka herşey bâtıldır" mısra'ını okurken, Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) "Doğru söyledin." "Her ni'met mutlaka zevale (yok olmağa) mahkûmdur" mısra'ını okurken de, "Yalan söyledin, Cennet ni'metleri zeval bulmaz, dâimidir" demişti. Lebîd bu söze çok kızmış, Küreyşlilere sitem ederek "Ey Kureyş! Sizin

meclisinizde böyle kimseler olmazdı. Ne oldu size?" dedi. Kureyşliler Lebîd'e, "Sen ona bakma, o zaten bizim dinimize, putlarımıza da karşı gelip, başka bir yol tuttu, daha önce Velîd bin Mugîre'nin himâyesinde idi, bunu da red etti" diyerek onu teskine çalıştılar. Bu sırada, müşriklerden Abdullah bin Ümeyye, Osman bin Maz'ûn'un (radıyallahü anh) gözüne şiddetli bir yumruk vurup, gözünü mosmor yaptı. Velîd yeğenine yapılanı gördüğü halde hiç yardımcı olmamış, aksine "Himâyemi red etmeseydin böyle olmazdın" demişti. Osman bin Maz'ûn'un tek suçu var idi. O da Allahü teâlâya îmân etmesi ve bu îmân istikametinde konuşmasıydı. Karşılaştığı bu üzücü durum, Osman bin Maz'ûn'u (radıyallahü anh) durduramamış içindeki alev alev kabaran imânını taşırmış, "Vallahi, Allah için, bu sağlam gözüm de, öncekinin akıbetine uğrasa gam yemem. Ben Allahü teâlânın teminatındayım. Rıza yolunda, gözüme vurulan tokatın ecrini Allahü teâlâ verecektir. Kimden Allahü teâlâ râzı olursa o bahtiyardır. Bana sefîh ve yolunu şaşırmış da deseler ben Muhammed'in (aleyhisselâm) dîni üzereyim. Bana ne kadar zulm etseler, eziyet etseler de bu yolda yürüyeceğim" dedi. Bu samimi ve içten gelen ifadeler, Velîd'e tesir etmiş olduğundan Velîd, Hazreti Osman'a "Gel, tekrar himâyeme gir." dedi. Hazreti Osman ona, "Ben Allahü teâlâdan başkasının himâyesine giremem" cevabını verdi.

Osman bin Maz'ûn'un (radıyallahü anh) gözüne müşriklerden Abdullah bin Ümeyye tarafından o yumruk vurulunca, orada bu acıya içten katılan, sanki kendisine vurulmuş gibi olan bir kişi vardı. O da Hazreti Sa'd bin Ebî Vakkas idi. Çünkü müslüman kardeşine atılan bu tokat, ona atılmış, demekti. Bunu kabûl edemiyen Hazreti Sa'd yerinden fırlayıp, o da, o kâfirin suratına müthiş bir yumruk indirdi. Abdullah bin Ümeyye'nin yüzü gözü kanlar içerisinde kaldı. Böylece o, lâyık olduğu cezayı bulmuş oldu.

Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) Mekke'de kaldığı müddetçe, başına gelen belâ ve musibetleri sabırla karşıladı. Resûlullah (aleyhisselâm) hicrete izin verince, kardeşleri Abdullah, Kudâme, zevcesi ve oğlu Sâib ile beraber Medine'ye hicret etti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Medine'de onunla Ebü'l-Heysemi kardeş yaptı.

Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) hicretin ikinci senesinde Bedir harbi sırasında hastalandı. Tedâvisine çalışılmış, fakat iyileşememişti. Nihâyet hicretten otuz ay sonra ebedî âleme göçtü. Medine'de ilk vefât eden Sahâbî o oldu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) o kefenlenirken alnından öptü. "Sen de dünyâdan bir şey elde etmedin, dünyâ da senden etmedi." buyurdu. Mübârek gözlerinden akan yaşlar Osman bin Maz'ûn'un (radıyallahü anh) yanaklarına damladı. Osman bin Maz'ûn'un (radıyallahü anh) techîz ve tekfîni bitmişti. Bu sırada Ümmül-Alâ; Osman bin Maz'ûn'a (radıyallahü anh) şöyle seslendi. "Ey Ebâ Sâib! Ben şunu kesin olarak ifade etmek isterim ki, Vallahi Allahü teâlâ sana ikramda bulunmuştur." dedi. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Allahü teâlânın ona ikram ettiğini nereden biliyorsun?" Ümmül-Alâ tekrar "Yâ Resûlallah! Anam babam sana feda olsun... Bunu bilmiyorum. Fakat, Allahü teâlânın üstün kıldığı kimdir?" diye sordu. Peygamber efendimiz "Vallahi Osman için hayır ümid ediyorum. Ancak ben Allahü teâlânın Peygamberi olduğum hâlde, başıma ne geleceğini bilmem." Ümmül-Alâ: "Anam babam sana feda olsun Yâ Resûlallah bunu kimse bilemez" dedi. Ümmül-Alâ, o günden sonra, bir daha kimse için böyle sözlere cesâret edemediğini söylemiştir.

Ümmül-Alâ, bilâhare rüyasında Hazreti Osman'a âit bir çeşme gördüğünü, bunu Resûlullah'a anlattığını, Peygamber efendimiz onun, Hazreti Osman'ın ameli olduğunu, buyurduğunu, anlatmıştır.

Ebû Alkame de şöyle nakleder: Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) vefât etmişti. Resûlullah techîzini emretti. Techîz, yıkama ve namazının kılınması bitince, kabrine kondu. Bu sırada zevcesi, "Ey Ebâ Sâib! Cennet sana afiyet olsun" dedi. Peygamber efendimiz sen bunu nereden biliyorsun? buyurdu. Zevcesi "Yâ Resûlallah! Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılardı." dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ ve Resûlünü severdi, desen kâfi idi." buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Osman bin Maz'ûn'u çok severlerdi. Bu yüzden onun ayrılığından çok müteessir ve mahzûn olmuşlardı.

Osman bin Maz'ûn'un (radıyallahü anh) vefâtı sırasında müslümanların henüz bir kabristanı yoktu. Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâbı için, bir kabristan arıyordu. Medine etrâfına teşrîf buyurdular. Bâki' ile emr olundum, buyurarak orayı kabristan seçtiler. Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) oraya defn edildi. Böylece Bâki'a ilk defn edilen o oldu. Osman (radıyallahü anh) kabre indirilirken, Resûlullah (aleyhisselâm) "O bizim ne iyi selefimizdir." buyurdu. Kabrinin baş tarafına

bir taş dikti. Ondan sonra birisi vefât edince, Resûlullah'a (aleyhisselâm) "Nereye defn edelim." diye sorulur, Peygamberimiz de (aleyhisselâm) "Selefimiz Osman bin Maz'ûn'un yanına" buyururlardı.

Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) dünyâya hiç rağbet ve tama' etmez, devamlı ibadetlerle meşgûl olurdu. Peygamber efendimiz o vefât ettiği zaman "Dünyadan üzerine birşey bürünmeden çıktı." buyurmuştur.

Gecelerini namaz kılmak, gündüzlerini de oruç tutmakla geçirirdi. Bu husûs Peygamber efendimize haber verildi. Ona, "Ben senin için güzel bir örnek değil miyim?" buyurdu. Hazreti Osman bin Maz'ûn "Babam, anam sana feda olsun! Bu soruyu niçin sordunuz dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Devamlı olarak gündüzlerini oruçla, gecelerini de namazla geçiriyormuşsun." buyurdu. Hazreti Osman bin Maz'ûn; "Öyle yapıyorum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) "Gözlerinin, senin üzerinde hakkı var. Bedeninin hakkı var, ailenin hakkı var. Namaz kıl, fakat aynı zamanda yat ve uyu. Oruç tut, ancak bazan da tutma. Ey Osman! Allahü teâlâ beni ruhbanlıkla değil, tatbiki kolay bir din ile gönderdi." buyurdu. Böylece Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Osman bin Maz'ûn'a (radıyallahü anh) ibâdet ve niyazda mu'tedil olmasını tavsiye buyurmuşlardır. Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) orta boyda, koyu esmer, geniş ve bir tutam kadar sakallı idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-Evliyâ, cild-1, sh. 102

2) El-A'lâm, cild-4, sh. 214

3) Tabakât-ı İbn-i Sa'd, cild-3, sh. 393

4) El-İsâbe, cild-2, sh. 464

5) El-İstiâb, cild-3, sh. 85

OSMAN BİN TALHA (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramdan. Kureyş'in Abdü'd-dâr kabilesindendir. Nesebi, Osman bin Talha bin Ebî Talha Abdullah bin Abd-ül-Uzzâ bin Osman bin Abdü'd-dâr bin Kusey'dir. Nesebi, Kusey'de Peygamber efendimizin nesebi ile birleşmektedir. Annesi, Sülâfe binti Sa'd bin Şüheyd olup, Medine'nin Kubâ köyünden Amr bin Avf kabilesindendir. Doğumu bilinmemesine rağmen, 42 (m. 662) senesinde Mekke-i Mükerreme'de vefât etti.

Mekke'de Kâ'be Kayyımlığı ile vazîfeliydi. Sülâlesi cahiliyye devrinde Kâ'be-i Muazzama'nın Hicâbet yani kapı anahtarını taşırdı. Peygamber efendimiz, hicretten önce O'nu da bizzat imâna davet etti. Kabûl etmediği gibi Hazreti Resûlullah'ı Kâ'be'ye de sokmak istemedi Fakat Resûlullah (aleyhisselâm) onun bu hareketini sükunetle karşılayıp, O'na şöyle buyurdu: "Ey Osman! Ümid ederim ki, bir gün sen, beni bu anahtarı nereye isterseniz koyarsınız, kime isterseniz verirsiniz diyeceğin bir mevkide de göreceksin!"

Peygamber efendimizin zevcelerinden Ümm-i Seleme (radıyallahü anha) müslüman olmasından dolayı Mekke'de bir yıl eza ve cefa gördükten sonra, kabilesi Ümm-i Seleme'ye Medine'ye hicret etmesi için izin verdi. Tek başına yola çıkmıştı. Osman İbni Talha, Ümm-i Seleme'yi yalnız görünce, halini sorup, durumunu öğrendi. Kadını yalnız başına bırakmayı uygun görmiyerek, O'nu edeb ve kerem ile Kûba'ya kadar getirdi. "Senin kocan işte bu köydedir. O halde Allah'ın bereketiyle onun yanına git" deyip, Mekke'ye döndü. Ümm-i Seleme (radıyallahü anha) O'nun bu hareketinden övgü ile bahs ederdi. Osman bin Talha, Uhud Harbi'ne müşriklerin safında katıldı. Babası, kardeşleri ve akrabası katl edilince, Kâ'be'nin Hicâbet vazîfesi tek başına üzerinde kaldı. Hudeybiye Andlaşması'nda Müslümanlar'ın Resûlullaha (aleyhisselâm) sadakatini, görüp Eshâb-ı kirâm'ın aşkına hayran oldu. Geç îmân etti. 8 (m. 629) senesinde Mekke'nin fethinden altı ay önce Amr bin Âs ve Hâlid bin Velîd ile birlikte Medine-i Münevvere'ye gelerek, müslüman oldu. Fetihten önce imâna gelen Muhacirlerin derecelerine kavuştu. Mekke'nin fethine katılıp, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) yanında bulundu. Kâ'be'nin anahtarını Resûlullah'a (aleyhisselâm) arz etti, beraber girdiler. Burada Resûlullah (aleyhisselâm) iki rekât namaz kıldı. Beyt-i şerîften çıkarken, Resûlullah (aleyhisselâm) Nisa sûresinin "Allahü teâlâ size emanetleri ehline vermenizi emreder..." âyet-i kerîmesini okuyup, anahtarı Osman bin Talha'ya (radıyallahü anh) ve Amcasının oğlu Şeybe bin Osman bin Ebî Talha'ya verdi. O'na "Ey Ebû Talha evlâdı! Ceddînizden kalma olan emâneti sizde payidar ve bâki olmak üzere alınız. Bunu zâlim olmaksızın hiçbir kimse alamaz." buyurdu. Hicretten önceki sözlerini de hatırlattı, O da "Evet, şehâdet ederim ki, sen hiç şüphesiz Resûlullah'sın dedi. O günden itibâren Hicâbet

vazîfesi, Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar, Osman bin Talha'nın sülâlesinde kalmıştır.

Mekke'nin fethinden sonra Resûlullah (aleyhisselâm) ile Huneyn gazâ'sına katıldı. Medine-i Münevvere'ye gitti. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) vefâtından sonra Mekke-i Mükerreme'ye döndü. Kâ'be-i Muazzamadaki hicâbet vazîfesine devam etti. Dört Halife devrinde gazâlara katıldı. Hazreti Mu'âviye'nin hilâfeti devrinde 42 (m. 662) senesinde Mekke-i Mükerreme'de vefât etti.

Osman bin Talha'nın (radıyallahü anh) Kâ'be-i Muazzamadaki vazîfesi, Eshâb-ı kirâm'dan olması dahil, daha pek çok üstünlüklere sahipti. Kendisinden amcasının oğlu Şeybe, Urve bin Zübeyr, İbn-i Ömer ve Benî Süleymoğullarından bir kadın hadîs rivâyet etmişlerdir. Peygamber efendimizden bizzat rivâyet ettiği hadîslerden bazıları şunlardır:

Peygamber efendimizin Osman bin Şeybe'ye namazda kalbi meşgûl edecek şeylerin önceden çıkarılması husûsunda şu hadîs-i şerîfi buyurduğunu rivâyet etti: "Evdeki pişen tencereyi kapatmayı sana söylemeyi unuttum. Çünkü namaz kılarken insanı meşgûl edecek bir şeyin evde bulunması uygun olmaz."

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz Mekke'nin feth edildiği gün şöyle bir hutbe okudu: "Kuluna yardım eden ve kendisinden başka hak ma'bûd olmayan Allahü teâlâ'dır. Müşrikleri hezimete uğratan ancak O'dur." Diğer bir rivâyette ise, "Va'di, sözü hak olan, kuluna yardım eden, kendinden başka kulluğa müstehak bir ilah bulunmayan Allahü teâlâ'ya hamd olsun. Dikkat ediniz! Cahiliyye devrinde değer verdiğimiz her türlü âdeti ve kan dâvası ayağımın altındadır. Bunlardan Kâ'be'ye hizmet etmek ve hacılara su dağıtmak müstesnadır. Dikkat ediniz! Bir kimse kasde benzer şekilde sopayla birisini öldürürse O'na ağır diyet lâzım olup, 100 deve vermesi gerekir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Buhârî cild-5, sh. 93

2) Müsned cild-2, sh. 33

3) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-5, sh. 448

4) Üsûd-ül-gâbe cild-3, sh. 578

5) El-İstiâb cild-3, sh. 92

6) Mevâhib-i Ledünniye cild-1, sh. 204

7) Sîret-i İbn-i Hişam cild-4, sh. 55

8) Hamîs, cild-2, sh. 66

9) Tehzîb-ut-tehzîb cild-7, sh. 124

10) Megâzî cild-2, sh. 833

11) El-İsâbe cild-2, sh. 460

12) El-A'lâm, cild-4, sh. 206

REBÎ BİN HEYSEM (radıyallahü anh)

Tabiîn devrinde Kûfe'de yetişen büyük âlimlerden. İsmî, Rebî' bin Heysem bin Âiz bin Abdullah bin Mevhib bin Munkız es-Sevrî'dir. "Ebû Yezîd" künyesi ile meşhûr olmuştur. Kûfeli olduğu için, "el-Kûfî" denilmektedir. Doğum târihi, kaynaklarda bildirilmemektedir. Emevî halifelerinden Yezîd bin Muâviye'nin halifeliği sırasında vefât etmiştir. Vefât târihinin 68 (m. 687) senesi olduğu zikredilmektedir. Mısırda "Câmi'ul-âtika" mescidinde imamlık yapardı.

Hadîs ilminde yüksek bir âlimdir. Mürsel olarak Resûlullah'dan (aleyhisselâm) hadîs rivâyet etmiştir. Eshâb-ı kirâm'ın bir çoğu ile görüşmüş, onlardan ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Abdullah İbni Mes'ûd, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Amr bin Meymûn el-Evdî, Abdurrahmân bin Ebî Leylâ ve birçok Eshâb-ı kirâm'dan rivâyeti vardır. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmîzî, Nesâî, İbni Mâce'de bulunmaktadır.

Kendisinden de oğlu Abdullah, Münzir es-Sevrî, eş-Şa'bî, Hilâl bin Yesâf, İbrâhîm Nehaî, Bekir bin Mâ'ız ve daha pek çok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur.

Onun hadîs ilmindeki üstünlüğünü ve sika (güvenilir, sağlam) bir râvi olduğunu birçok âlim haber vermiştir. Bunlardan Amr bin Mürre diyor ki: "Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîf sahihtir, doğrudur. Ebî Vaîl'e denildi ki: "Rebî' ile aranızda ne fark vardır?" O da: "Ben, ondan yaş bakımından büyüğüm. O da, benden akıl ve ilim bakımından büyüktür," dedi. İshâk bin Mansur, "Onun bir benzerini bilmiyorum" dedi. İbn-i Hıbbân, "es-Sikât"ında: "Onun zühd ve ibâdetindeki haberler pek meşhûrdur" demektedir.

İmâm-ı Ahmed, şöyle bildirdi: "Abdullah İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh), Rebî' için diyor ki; Allah'a yemîn ederim ki,

şayet seni (Rebî'yi) Resûlullah (aleyhisselâm) görseydi, elbette çok severdi."

İmâm-ı Şa'bî; "Rebî", İbn-i Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) ilim alıp hadîs rivâyet edenlerin vera'sı en çok olandır" diyor.

Zühd ve vera'sını öven haberler çoktur. Senelerce yatsının abdesti ile sabah namazı kılmıştır. Yatsı namazından sonra konuşmazdı. Yirmi sene dünyâ kelâmı konuşmamıştır. Yanında kağıt kalem bulundurup, gündüzleri konuştuklarını yazar, akşam olunca muhâsebesini yapardı. İçerisinde dünyâ kelâmı olup olmadığını araştırırdı.

Rebî' bin Heysem (radıyallahü anh), kimseye bedduâ etmezdi. O, herşeyi Rabbi'nden bilir, O'ndan gelen herşeye sabır eder, tevekkülünü bozmazdı. Bir gün namaz kılarken, yirmibin dirhem değerindeki atının çalındığını gördü. Fakat ne namazı bozdu ve ne de üzüldü. Yanında bulunanlar: "Nasıl oldu bu iş yazık oldu atına!" diye kendisini teselli ediyorlardı. O ise, "Atın yularını çözerken çalan adamı görmüştüm" dedi. Onların "O halde niçin mâni' olmadınız?" demeleri üzerine, "Atımdan daha sevimli olan bir şey ile, yani namaz kılmakla meşgûldüm. Onu kaçıramazdım, onun için" dedi. Adamlar hırsıza bedduâ etmeye başlayınca, Rebî' onlara dedi ki: "Hayır, bedduâ etmeyin. Ben atımı ona hediyye ettim. Sadakam olsun" dedi.

Rebî' bin Heysem (radıyallahü anh) gözünü haramlardan o derece korur ve etrâfına bakınmazdı ki, bazıları onu kör zannetmişlerdir. Yirmi sene Abdullah İbn-i Mes'ûd ile beraber bulundu. Hatta İbn-i Mes'ûd'un câriyesi onu görünce "A'mâ dostun geliyor" derdi. İbn-i Mes'ûd da onun bu sözüne gülerdi. Çünkü onu içeri almak için kapıyı açtığı zaman gözlerini kapamış ve başını yere eğmiş görürdü. İbn-i Mes'ûd ona bakınca: Hac sûresinin 34. "Tevâzu ile yalvaranları müjdele!" âyetini okuyup "Vallahi Peygamber efendimiz seni görseydi sevinirdi." buyurdu.

Birgün İbn-i Mes'ûd ile demirciler çarşısına gitti. Orada körüklerin üfürülüp ateşlerin alevlendiğini görünce, Cehennem ateşini hatırlayarak düşüp bayıldı. İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh), namaz vaktine kadar başı ucunda beklediyse de, ayılmadığını görünce, onu arkasına alarak evine getirdi ve tam 24 saat baygın kaldı. Bu sebepten beş vakit namazını kılamadı. Başından ayrılmayan İbn-i Mes'ûd, (radıyallahü anh) "İşte Allah'tan böyle korkulur" demiştir.

Kimseyle münakaşa etmez, kimseye kötü söylemezdi. Birgün kendisine biri kötü sözler söyleyince Ona, "Söylediklerini Allahü teâlâ duyuyor. Şayet ben, Cennet ile aramdaki güçlükleri aşıp Cennete girersem, senin sözlerinin bana zararı yoktur. Sırat köprüsünden geçemezsem, anlarım ki; söylediklerinden de kötü bir insanım" buyurdu.

Rebî' bin Heysem, evinden dışarı çıkmazdı. Kapısının önünde biraz oturur, hava alır ve etrâfa bakınırdı. Yine bir gün kapının önünde otururken, atılan bir taş alnına gelip alnını kanatmıştı. O, bir taraftan kanı silerken, bir taraftan da kendi kendine: "Ey Rebî'! Bu taş sana ders olsun. Bir daha kapıya çıkma!" deyip içeriye girdi ve ölünceye kadar bir daha dışarı çıkmadı.

Rebî bin Heysem'e "Nasıl sabahladın?" diye sorulduğunda, "Zayıf ve günahkâr olduğumuz halde sabahladık. Rızkımızı yiyor ve ecelimizi bekliyoruz" derdi.

Rebî bin Heysem Allahü teâlâ'nın verdiği ni'metlerin şükrünü ifâ edebilmek ve ömür sermâyesini kullanarak âhiret için dünyâdan azık toplamak lâzım olduğunu bilir ve bu yollardan, Rabbini tanıyıp ona kavuşmaya çalışırdı. Hatta evinde bir mezar kazdı. O mezarda yatar uyurdu ve Mü'minûn suresi 99. "Ey Rabbim! beni dünyâya gönder de, iyi amelde bulunayım." âyetini okur, sonra kalkar ve kendi kendine "Ey Rebî! İstediğin reddedilip geri dönemiyeceğin gün gelmeden, fırsatı ganîmet bilerek Rabbine ibâdet eyle" derdi.

Hikmetli sözleri çoktur. Kalblere tesir eden sözlerinden bazıları şunlardır:

"Bir âlim, nasıl olur da ilmine riya karıştırabilir? Çünkü o bilir ki, Allah'ın rızası olmaksızın elde edilen ilim, başından bozuktur. O halde bozuk, bâtıl olan bir şeyle insanlara nasıl gösterişte bulunabilir?"

Bir bayram günü kurbanını kestiği zaman, "Ey Allahım, senin rızânı kazanmanın, kendi nefsimi kurban etmekte olduğunu bilsem, izzet ve celâlin hakkı için söylüyorum ki, onu kurban ederdim!"

"İnsan ölüm zamanından önce nasıl yaşarsa, rûhunu o hâl üzere teslim eder. Ben mala, paraya karşı çok ihtirâslı ve insanları çok çekiştiren bir adamı hastalandığında ziyâret etmiştim. Son anlarını yaşıyordu. Yanında otururken, onun duyup okuması için "la ilahe illallah" kelime-i tevhîdini

okuyordum. O ise, her defasında para saymakla meşgûl oluyordu."

"Bazan kendi kendine şöyle derdi: "Ey Rebî! Dağlar ve yeryüzü müthiş bir sarsıntı ile sarsılıp parça parça dağılarak kıyâmet koptuğu zaman, senin halin nice olur?"

"Dünyada bir kimsenin hüznü, müslümanın hüznünden daha fazla olamaz. Çünkü mü'min, hayatta lâzım olacak nafakasını kazanmak husûsunda, dünyâ ehlinin çektiği hüzün ve meşakkatlara katlanmaktadır. Bir de onun, dünyâ ehlinden fazla olarak âhiretini kazanmak hüzün ve kederi vardır."

Bir arkadaşına yazdığı bir mektûbunda şöyle diyordu: "Ey kardeşim! Kendine nasîhat eden yine kendin olsun. Bir noksanın olduğu zaman, kardeşlerinin seni uyarmalarını bekleme! Bu güzel haslet, artık kendisine veda edilen bir şey oldu. Vesselâm." "Bir kimsenin, dininde sağlam bir bilgisi olmadan, müslümanlardan uzakta kalması hiç doğru değildir. Dinî bilgileri öğren sonra uzlet et!"

"İnsanın beklediklerinde, ölümden daha hayırlısı yoktur."

"Bir mezarlığa uğrayıp da, oradakilere duâ etmeyen ve kendini düşünmeyen kimse, hem kendine ve hem de kabirdekilere ihânet etmiş sayılır."

"Bütün namazlarımda okuduğumdan başka bir şey düşünmem!"

"Kişi, Estağfirullah ve etûbü ileyh (Allah'tan mağfiret diler ve O'na tevbe ederim) demesin! Çünkü sonra böyle yapmazsa yalancı olur. Ancak "Allahümmağfir lî ve tüb aleyye" (Allahım beni mağfiret et ve günahlarımı bağışla!) desin!"

"İnsanlar iki sınıftır: Bir kısmı mü'mindir. Ona eziyet etme! Bir kısmı da câhildir. Onu hiç karşına alma!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 57

2) Tehzib-üt-tehzîb cild-3, sh. 242

3) Tabakât-ül-Kübrâ, cild-1, sh. 28

4) Eshâb-ı Kirâm, sh. 85, 387

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 1058

REFÎ' BİN MİHRAN (radıyallahü anh)

Tabiînin büyüklerinden. Yüksek halleri bulunan, Peygamber efendimizin sünnetine, büyüklerimizin yoluna uymayı, bid'atleri terk etmeyi tavsiye eden bir zât idi. Künyesi Ebü'l-Âliye'dir. Künyesi ile meşhûr olmuştur. 93 (m. 711) senesinde vefât etti. Hazreti Ebû Bekir'i gördü. Hazreti Ömer'in arkasında namaz kıldı. Übey bin Ka'b'ın (radıyallahü anh) ve diğer Sahâbîlerin huzûrunda Kur'ân-ı kerîm okudu. Güzel ve çok fâideli hoş sözleri vardır.

Ebû Âliyye'nin Tabiîn arasında seçkin bir yeri vardı. Aralarında, Kureyşlilerin de bulunduğu toplulukta, Abdullah İbn-i Abbas hazretleri onu yanına oturtur "İşte ilim, insanın şerefini böyle kat kat arttırır" buyururdu. Ebû Bekir bin Dâvûd'da (radıyallahü anh) Peygamber efendimizin Eshâbından sonra, Kur'ân-ı kerîmi, Ebû Âliyye, ondan sonra Sa'îd bin Cübeyr'den daha iyi bilen olmadığını söylemiştir. Ebû Âliyye tefsîr ilmini İbn-i Abbas hazretlerinden almıştır. Bu konuda en çok ondan rivâyette bulunmuştur.

Tefsîrine örnek: Allahü teâlânın **"Onlar ki kıldıkları namazdan habersizdirler** (gâfildirler) **Onda sevh ederler."** (Maun-5) âyetinde kimin murad edildiği sorulunca, kaç rekât kıldığını bilmeyenlerdir, diye cevap vermiştir.

O, Hazreti Ömer, İbn-i Mes'ûd, Hazreti Ali, Hazreti Âişe ve daha birçok Sahâbîden ilim almış, ondan da Katâde, Hâlid El-Hazzâ, Dâvûd bin Ebî Hind, Avf el-A'râbî, Rebî' bin Enes ve daha başkalarından ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf nakletmişlerdir. Rivâyet yoluyla bildirdiği husûslarda sözüne güvenilir bir kimse idi. Onun tefsîre dair rivâyetleri vardır. Bu tefsîre dair rivâyetlerini Rebi bin Enes el-Bekrî bildirmiştir.

Refi' bin Mihran hazretleri hayır ve hasenatını gizli yapardı ve buyururdu ki: "Sadakanın en hayırlısı, sağ elle verip sol elinden bile gizlemektir." Nasîhat isteyen birine buyurdu ki:

"Allahü teâlânın sevdiği ve beğendiği işleri yap, böyle yapan kimse sâlih amellere, iyi işlere meyleder, onu yapar. Kötülüklerden ve günahlardan uzak kal. Kötülük yapan, günah işleyen kimse, kötülük ve günaha alışır, bunları yapmakta

devam eder. Allahü teâlâ günahkâra, dilerse azâb eder, dilerse onu bağışlar.” Yine buyururdu ki:

“Allahü teâlânın insanı müslüman olmakla şereflendirmesi, arzu ve isteklerinden koruması büyük ni’metlerdendir.”

“Müslümanlığı öğreniniz. Öğrenince de ondan yüz çevirmeyiniz. Doğru yola yapışınız. Bu yol, müslümanlıktır. Müslümanlıkta sağa sola sapmayınız. Resûlullah (aleyhisselâm) ve onun gökteki yıldızlar gibi olan Eshâbının yoluna yapışınız. Arzu ve isteklerinizden çok sakınınız. Arzu ve istekler aranızda düşmanlık ve kin meydana getirir.”

“Bir âlimden ilim almak için, günlerce yol yürürdüm. O zâtın yanına vardığım zaman, onda ilk aradığım, namazını doğru ve şartlarına uygun kılıp kılmadığı olurdu. Eğer, şartlarına uygun kılarsa, yanında kalır, ondan ilim öğrenirdim. Bu şekilde bulmazsam yanında kalmaz ondan ilim almazdım.”

“Utanan ve kibirli olan ilim öğrenemez.”

“Kendileriyle görüştüğüm zaman Resûlullah’ın (aleyhisselâm) Eshâbı bana şöyle dedi: (Allahü teâlâdan başkası için, iş yapma, sonra Allahü teâlâ seni kendisi için amel (iş) yaptığın kişinin eline bırakır.)”

Birisi, Refi bin Mihran hazretlerinin abdest aldığını görünce, “Allahü teâlâ tevbe edenleri ve temiz olanları sever.” meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bunun üzerine O da, “Kastedilen mânâ, su ile temizlelenenler değil, günahlardan temizlenenlerdir” buyurdu.

Refi bin Mihran hazretlerinin rivâyet ettiği iki hadîs-i şerîf:

Resûlullah (aleyhisselâm) sıkıntılı zamanlarında “Lâ ilahe illallahü azîm-ül-alîm, lâ ilahe illâ rabbül-âlemîn, rabb-ül-arşil-Kerîm, lâ ilahe illallah, Rabbü-s-Semâvâti ve-l-Erdı ve Rabb-ül-arş-il-azîm.” buyururlardı.

İbni Abbas’dan rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz: “Dinde aşırı gitmeyiniz. Sizden önceki ümmetler dinde aşırı gitmeleri sebebiyle helak oldular.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-2, sh. 217

2) Tabakât-ül-müfessirîn, cild-1, sh. 172

3) Tezkiret-ül-Huffâz, 1/61

RUMEYSÂ HATUN

Hanım Sahâbîlerin meşhûrlarından. Peygamber efendimize on yıl devamlı hizmet etmekle şereflenen Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) annesi ve Eshâb-ı kiramın meşhûrlarından Hazreti Ebû Talha’nın hanımıdır. Esas adının Sehle, Rümeysâ, Gumeyrâ, Rumeyle, Uneyfe veya Rumeyse isimlerinden birinin olduğu bildirilmektedir. Ümmü Süleym künyesi ile meşhûr olmuştur. Medine’deki Hazrec kabilesinin Necranoğullarından Milhan bin Hâlid’in kızıdır. Annesinin adı, Melike binti Mâlik’tir. Peygamberimizin uğrunda şehîd olan meşhûr Sahâbî Haram bin Milhan (radıyallahü anh) Onun erkek kardeşi ve Kıbrıs Adası’nın fethi sırasında şehîd olan Ümmü Hıram da kızkardeşiydi. Hazreti Ümmü Süleym’in Medine’de kaç târihinde doğduğu ve kaç yaşında vefât ettiği kesin olarak bilinememektedir.

Müslüman olmadan önce, kendi kabilesinden Mâlik bin Nadr ile evlenmiş ve O’ndan Enes isminde bir oğlu olmuştur. Eshâb-ı kiramın meşhûrlarından Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) bu zâttır. Ümmü Süleym (radıyallahü anha), Medine’de İslâmiyet yayılmaya başladığı zaman ilk olarak imâna gelenlerdendir. Fakat kocası Mâlik müslüman olmamıştı.

Ümmü Süleym, müslümanlığı kabûl edip, Peygamberimize (aleyhisselâm) bîat ettiği sırada kocası Mâlik yanında yoktu. Eve gelip, hanımının müslüman olduğunu öğrenince ona: “Sen dininden çıktın mı? Sapıttın mı?” dedi. Ümmü Süleym: “Hayır, ben dinden çıkmadım ve sapıtmadım. Fakat şu şehrimize gelen zâta (Muhammed aleyhisselâma) îmân ettim” diye cevap verdi ve oğlu Enes’e de İslâm dinini telkin etmeye başladı. Yaşı küçük olan oğluna Kelime-i şehâdeti öğretiyor, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına ve Muhammed aleyhisselâmın da O’nun Peygamberi olduğuna inanmasını telkin ediyordu. Kocası Mâlik, bunu görünce kızarak: “Benim çocuğumu dinsiz yapıyor, onu bozuyorsun. Vazgeç bundan!” dedi. O da: “Ben Onu bozmuyorum” dedi. Mâlik, Ümmü Süleym’in (radıyallahü anha) dîninden vazgeçmediğini anlayınca, kendisine darılıp Şam tarafına doğru çekip gitti. Yolda bir düşmanı ile karşılaşıp öldürüldü. Böylece Ümmü Süleym (radıyallahü anha) dul kalmış oldu. Kocası Mâlik’ten çok iyilik görmüştü. Oğlu Enes’i büyütüp, bülûğ çağına girip, meclislerde söz sahibi oluncaya kadar kimseyle

evlenmeyeceğine dair kendi kendine söz verdi. Bir süre dul kaldı.

Hazreti Ümmü Süleym'in kocası ölünce, Medine'de kabilesinin reîsi olup, okçuluğu ile meşhûr olan Ebû Talha, kendisi ile evlenmek için teklifte bulundu. Ebû Talha zengin ve hatırı sayılır bir kimse olmakla beraber henüz müslüman değildi. O da, kabilesi gibi putlara tapıyordu. Bu yüzden, Hazreti Ümmü Süleym, Ona cevap olarak: "Ben, seni istememezlik etmem. Senin gibisi red olunmaz. Fakat sen müşriksin. Ben ise müslümanım, elhamdülillah! Ey Ebû Talha! Sen, bilmez misin ki, bu putların sana bir faydası ve zararı yoktur. Sana zararı ve faydası olmayan bir taşa tapmayı nasıl uygun görürsün? Senin, ilah diye taptığın bu ağaçlar, yerden biter, sonra onu bir marangoz yontar. Bu halde sen, bir tahta parçasına tapmaktan utanmıyor musun?" dedi. Hazreti Ümmü Süleym'in bu sözü, Ebû Talha'nın kalbine te'sîr etti. Hazreti Ümmü Süleym: "Eğer müslüman olup, Allahtan başka ilâh olmadığına ve Muhammed aleyhisselâmın da Onun kulu ve Peygamberi olduğuna şehâdet etsen de seninle evlensem olmaz mı? Bunun için bir mehir (karşılık, bedel) de istemiyorum" deyince, Ebû Talha, ondan mühlet istedi. Düşünüp karar vermek için yanından ayrıldı. İslâmiyetin gerçek bir din olduğunu ve putlara tapınmanın manasızlığını kavrıyarak müslüman olmaya karar verdi. Kısa bir zaman sonra geldi ve "Bana yaptığın teklifi kabûl ettim. Allahtan başka ilâh bulunmadığına ve Hazreti Muhammed'in de (aleyhisselâm) Onun Peygamberi olduğuna şehâdet ederim" dedi. Hazreti Ümmü Süleym kendisinin telkini ile müslüman olan Ebû Talha (radıyallahü anh) ile evlenmeyi kabûl ederek, yanında bulunan ve bülûğ çağına giren oğluna: "Kalk, ey Enes! Ebû Talha'yı benimle evlendirmek için gereğini yap!" dedi. Böylece Hazreti Ümmü Süleym ile Hazreti Ebû Talha nikahlandılar.

Hazreti Ebû Talha ile olan bu evliliklerinden Ebû Umeyr adında bir erkek çocukları oldu. Babası buna çok sevinmişti. Bu çocuğun, kafeste bir serçe kuşu vardı. Serçenin ölmesi üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) çocuğa: "Ey Ebû Umeyr serçe ne oldu?" diye lâtife etmiştir. Hazreti Ümmü Süleym'in, oğlu ağır hastalanıp babası Ebû Talha'nın evde bulunmadığı bir sırada ölmüştü. Ümmü Süleym, Onu yıkayıp kefenledi ve evin bir köşesine koydu. Buhurlayıp üzerini örttü. Ev halkına da: "Ebû Talha'ya oğlunun öldüğünü, ben söylemedikçe, hiç biriniz söylemeyiniz!" diye tenbîh etti. Akşam olunca, Ebû Talha (radıyallahü anh) eve geldi. "Çocuk nasıldır?" diye sordu. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) da: "Çocuğun ızdırabı dindi. Rahatlaştığını sanıyorum!" dedi. Hazreti Ebû Talha, Onun sözünden, çocuğun gerçekten iyileştiğini sandı. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) akşam yemeğini hazırladı. Kocası oruçluydu. Ona yemeğini yedirdi, içirdi. O güne kadar hiç yapmadığı şekilde özenerek süslendi. Ona karşı neşeli görünmeye çalıştı. Sonra yattılar. Gecenin sonuna doğru Ebû Talha (radıyallahü anh) mescide çıkmak isteyince, Hazreti Ümmü Süleym! "Ey Ebû Talha! Şu komşumuzun yaptığına baksana" dedi. O da: "Ne oldu?" diye sorunca: "Benden emanet bir şey aldılar. Onu geri aldım diye ağlamaya başladılar" dedi. Hazreti Ebû Talha: "Hiç öyle şey olur mu?" deyince, hanımı: "İşte, Allahü teâlâ bize verdiği emanetini geri aldı" diyerek çocuğun öldüğünü kendisine bildirdi. O da bunun üzerine "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" dedi. Sonra sabah namazını kılmak için mescide gitti. Namazdan sonra çocuğunun öldüğünü ve hanımı ile arasında geçen durumu Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize haber verince her ikisi için de: "Cenâb-ı Hak, bu gecenizi hakkınızda mübârek eylesin!" diye duâ etti. O gece, Ümmü Süleym (radıyallahü anha) oğlu Abdullah'a hamile kalmıştı. Bu çocuk, Ümmü Süleym'in, Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber katıldığı bir harpte dünyâya gelmiş, Peygamberimiz (aleyhisselâm) ona Abdullah ismini koyup, hakkında hayır duâ etmişti. Bu duânın bereketiyle Abdullah bin Talha'nın yedi veya dokuz oğlu olmuştu ki, hepsi de Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip, hafız olmuşlardı. Eshâb-ı kiramın hanımlarından Ümmü Atiyye (radıyallahü anha) diyor ki: "Resûlullah (aleyhisselâm) biz kadınlardan müslüman olduğumuzda, ölüye ağlayıp feryat figan etmeyeceğimize de söz almıştı. Beş kadından başka kimse bu sözünde duramadı. Resûlullah'a (aleyhisselâm) verdiği sözü aynen yerine getirenlerden biri de Ümmü Süleym'dir."

Ümmü Süleym (radıyallahü anha) dinine son derece bağlı ve sabırlı bir kadındı. Resûlullahı (aleyhisselâm) çok severdi. Evinde pişirdiği yemekten, mutlaka ona ayırırdı. Daha Resûlullah efendimiz, Medine'ye yeni hicret etmişlerdi. O sırada Hazreti Ebâ Eyyûb el-Ensârî'nin evinde, kalıyordu. Bir hizmetçisi de yoktu. Müslümanlardan her biri, gücü yettiği miktarda, Resûlullah'a (aleyhisselâm) hediyeler takdim etmişlerdi. Ümmü Süleym de (radıyallahü anha); o sırada elinde hediye edecek bir şey bulunmadığı için henüz 12 yaşlarında olan oğlu Enes'i (radıyallahü anh) Ebû Talha ile

beraber elinden tutarak, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) huzûruna getirdi ve: "Yâ Resûlallah! Enes, terbiyeli bir çocuktur, zekîdir. Müsaade ederseniz, size hizmet etsin! Haddim olmayarak size hediye ettim. Benim oğlum ve Sizin de hizmetkârınızdır" dedi. Hazreti Enes bin Mâlik buyurdu ki: "Peygamberimiz Medine'ye gelişlerinden vefâtlarına kadar, hazarda ve seferde kendilerine hizmet ettim. Yaptığım herhangi bir işten dolayı bana: (Bunu neden böyle yapmadın? veya yapmadığım bir iş için de, bunu böyle yapmasaydın!) demedi." Hatta bir gün Enes bin Mâlik'i (radıyallahü anh), Resûlullah efendimiz bir yere gönderdiğinde eve geç gelmişti. Annesi Ümmü Süleym (radıyallahü anha) "Eve niçin geç geldin?" dedi. Hazreti Enes de: "Peygamberimiz (aleyhisselâm) beni bir işe gönderdi" dedi. Annesi, "Nedir o iş?" deyince: "O, aramızda gizli sırdır" diye cevap verdi. Bunun üzerine annesi: "Resûlullahın (aleyhisselâm) sırrını iyi muhafaza et!" dedi.

Hazreti Ümmü Süleym, Eshâb-ı kiramın diğer hanımları gibi harplerin çoğuna iştirâk edip, icabında bizzat dövüşmüştür. Bu harplerin her birinde önemli hizmetler görmüştür. Uhud harbine katılıp, müşrik ordusuyla harb eden askerlere hizmet etti. Kocası Hazreti Ebû Talha, iyi bir okçu ve cesur bir asker olduğundan hep Resûlullah'ı (aleyhisselâm) korumakla meşgûldü. Oğlu Enes (radıyallahü anh), yaşı küçük olduğu halde, bu harbe o da gelmişti. Su tulumlarını doldurup annesi Ümmü Süleym'e (radıyallahü anha) ve Hazreti Âişe'ye veriyordu. Bu harbin en şiddetli bir zamanıydı. Bir ara askerler arasında panik baş göstermiş, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanından ayrılmışlardı. Resûlullah efendimiz, yanındaki 12 kişi ile hiç yerinden ayrılmamış, sebat göstermişti. Bu çok tehlikeli harp gününde, Hazreti Âişe ile Hazreti Ümmü Süleym, asker arasında, durmadan arkalarında kırbalarla su taşıyorlar ve yaralıların ağzına su veriyorlardı. Bu kapları (kırbaları) boşalınca son derece bir çeviklikle geri dönüp gelerek kırbaları dolduruyorlar, sonra yine acele edip yaralılara su veriyorlar, onların yaralarını sarıyorlardı.

Hendek harbinde ise, bütün çocuklarla birlikte kale gibi bir evde mahfûz kalmışlardı. Harbe katılamamıştı. Hicretin yedinci (m. 629) senesinde Hayber savaşında, Resûlullahın (aleyhisselâm) maiyetinde bulunuyordu. Fetihten sonra esîrler arasındaki Hazreti Safiyye, Peygamberimizin (aleyhisselâm) hanımı olmak şerefine kavuşmuştu. O zaman, gelin oluncaya kadar Hazreti Safiyye'yi, Ümmü Süleym'e (radıyallahü anha) evine ve emrine tevdi buyurdular. Resûlullah (aleyhisselâm) ile birlikte Mekke'nin fethinde de bulunmuştur. Bunun arkasından Hazreti Ümmü Süleym (radıyallahü anha), Huneyn savaşına da bizzat iştirâk etmiştir. Bu sırada oğlu Abdullah'a hamileydi. Buna rağmen eline bir hançer geçirmiş hazır vaziyette bekliyordu. Bu harp esnasında kocası Hazreti Ebû Talha, tebessüm ederek, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) yanına geldi ve "Yâ Resûlallah! Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) hançerini gördün mü?" diye sordu. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm), Ümmü (radıyallahü anha) hançerini gördün mü?" diye sordu. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm), Ümmü Süleym'e (radıyallahü anha) dönerek: "Ey Ümmü Süleym! Bu hançer ile ne yapacaksın?" buyurunca, o da dedi ki: "Ben bunu, bu günler için hazırlamıştım. Hele müşriklerden birisi bir kerre yanıma yaklaşsın!.. Bununla karnını deşerim." Harp meydanında en cesâretli kahraman mücâhidlerden bile öne geçerdi. Huneyn harbinde, bir ara müslüman saflarında bir dağılma baş gösterdiği sırada, Ümmü Süleym (radıyallahü anha) hançerini çekip, sebat göstermiş, arslanlar gibi düşmana saldırmıştı.

Eli hançerli Ümmü Süleym (r.anha.), Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek, "Eğer, izin verirseniz, paniğe uğrayıp, senin yanından ayrılanları da öldüreyim!" dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm), ona cevabında: "Ey Ümmü Süleym! Allahü teâlâ bize yetişti ve zafer ihsân etti" buyurdu.

Hazreti Ümmü Süleym'in faziletleri çoktur. Peygamberimize ve Onun hanımlarına çok hizmet etmiştir. Peygamberimiz, Onun hakkında buyurdu ki: "Rüyamda Cennete girdim. Bir de baktım ki, Ebû Talha'nın hanımı Rumeysâ (Ümmü Süleym) de oradaydı." O, Resûlullahı çok sevdiği gibi, Resûlullah (aleyhisselâm) da Onu ve bütün ailesini severdi. Hanımlarından başka kimsenin evine gidip istirahat etmediği halde, Hazreti Ümmü Süleym'in evine giderdi. Orada âdetleri üzere kaylûle yaparlar, öğleden evvel biraz uyurlardı. Namaz vakti gelince, hasırdan seccadeleri serip, Onun çocukları ile beraber namaz kılardı.

Hazreti Ümmü Süleym'in oğlu Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm) Medine'ye geldiği zaman ben küçüktüm. Annem Hazreti Ebû Talha ile evlenmişti. Ebû Talha çok fakîr kalmıştı. Çünkü malının tamamını Resûlullaha (aleyhisselâm) hediye etmiş, O da fakirlere sadaka olarak dağıtmasını istemişti. Bir iki gün hiç

yemek yemeden geçirdiğimiz zamanlar olurdu. Bir gün annemin eline biraz arpa geçmişti. Onu un yaptı ve iki ekmek pişirdi. Komşudan azıcık süt istedi. Ebû Talha'yı da çağır, beraber yiyelim dedi. Ben de sevinerek çıktım. Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâb-ı kiram ile oturuyorlardı. Yâ Resûlallah annem sizi çağırıyor dedim. Kalktılar, Eshâb-ı kirama da kalkınız buyurdular. Eve yaklaştık. Ebû Talha'ya (radıyallahü anh): "Hiç bir şey hazırladın mı ki, bizi davet ediyorsun?" buyurdular. "Yâ Resûlallah, dünden beri bir şey yememişim, evde bir şey olacağını zannetmiyorum", dedi. "Peki, Ümmü Süleym bizi niçin davet etti, eve bir bak!" buyurdular. Ebû Talha içeri girdi. Ümmü Süleym (r.anha.), iki arpa ekmeği pişirdim, komşudan da biraz süt istedim. Enes'i seni çağırması için gönderdim, dedi. Ebû Talha dışarı çıkıp Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) dediklerini söyledi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Zararı yok, içeri girelim" buyurdular. Kendileri, Ebû Talha ve ben içeri girdik. "Ekmekleri getirin" buyurdular. Mübârek ellerini ekmeklerin üzerine koydular, parmaklarını açtılar ve on kişi çağırın buyurdular. Çağırdım, "Oturunuz, bismillah deyip, parmaklarımın arasından yiyiniz!" buyurdular. Bu on kişi, bu şekilde yeyip doydular. "On kişi daha çağırın" buyurdular. Çağırdım. Onlar da aynı şekilde doydular. Böylece Eshâb-ı kirâm'dan yetmişüç kişi yeyip doydular. Sonra üçümüz yedik, doyduk. Sonra ekmekleri annem Ümmü Süleym'e (radıyallahü anha) verdiler. "Al, ye ve kime istersen yedir" buyurdular.

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, çok kerre Hazreti Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) evine teşrîf eder ve orada istirahat ederlerdi. Bir gün, istirahat için uyudukları bir sırada, mübârek alınları terlemişti. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) mübârek alınlarının terini silmeye başladıkları zaman uyandılar ve Ona sordular: "Yâ Ümmü Süleym! Ne yapıyorsun?"Cevabında: "Yâ Resûlallah, bereket için alnınızın terini mendille alıyorum, bunu saklıyacağım" Hazreti Ümmü Süleym (radıyallahü anha), Resûlullahın mübârek terini, böyle mendil ile toplar ve bunu bir şişe içinde saklardı.

Yine bir ara Resûl-i Ekrem efendimiz, Hazreti Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) evinde bir su tulumunun ağzından su içmişlerdi. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) bu tuluma, Peygamberimizin (aleyhisselâm) mübârek ağızları dokundu diye bereketlenmek için sakladı ve bir daha kullanmadı.

Hazreti Ümmü Süleym'in Resûlullah'a (aleyhisselâm) sevgisi, saygısı ve hizmeti çoktu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) de Ümmü Süleym'e (radıyallahü anha) iltifât gösterirlerdi. Ona çok duâ etmişlerdi. Kendisine, ailesine ve çocuklarına hayır ve bereket istemişlerdi. Nitekim Ümmü Süleym (r.anha.), Resûlullah'a (aleyhisselâm) hizmet etmesi için oğlu Enes bin Mâlik'i götürüp teslim ettiklerinde, Ona duâ etmelerini istedi. Peygamberimiz de (aleyhisselâm) Hazreti Enes hakkında, ömrünün uzun ve hayırlı olması, mal ve evladının çok olması ve sahip olduğu her şeyin feyizli ve bereketli olması için duâ etmişti. Resûlullahın (aleyhisselâm) duâsı bereketiyle Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), 103 yaşına kadar yaşayarak, 80 evlâdı, bunlardan; 78'i erkek, yalnızca ikisi kız olmuştur. Malı da sayılamıyacak kadar çoktu. Hazreti Ömer'in halifeliğinde halka fıkıh ilmi öğretmek için Basra'ya gidip 91 (m. 710) târihinde orada vefât etti.

Hazreti Ümmü Süleym'in erkek kardeşi Haram bin Milhan ve kız kardeşi Ümmü Hiram da, Resûlullahın (aleyhisselâm) iltifâtına mazhar olmuştur. Hazreti Ümmü Süleym'in evine sık sık gitmesi Resûlullaha sorulduğunda, buyurdu ki: "Ben, Ümmü Süleym'e acıyorum. Çünkü O'nun erkek kardeşi (Haram bin Milhan) bana yardım ederken şehîd olmuştur."Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) kızkardeşi Ümmü Hirâm'ın (radıyallahü anha) evi de Resûlullahın (aleyhisselâm) ziyâret ederek şereflendirdiği yerlerdendi. Bazen kaylûle için oraya gider, uyurlardı. Bir gün uykudan kalktıklarında tebessüm ederek Ümmü Hirâm'a buyurdular ki: "Ümmetimden bir kısmını gemilere binip, kâfirlerle gazâya giderler gördüm."Ümmü Hirâm (radıyallahü anha) bu müjdeyi duyunca, "Yâ Resûlallah! Duâ et, ben de onlardan olayım" dedi. "Yâ Rabbi! Bunu da, onlardan eyle!" buyurdu. Hazreti Mu'âviye (radıyallahü anh) zamanında Ümmü Hirâm (radıyallahü anha) kocası ile gemilere binip Kıbrıs'a cihad etmeye gitti. Orada attan düşüp şehîd oldu (Bkz. Ümmü Hirâm (radıyallahü anha).

Bir ara Resûlullah (aleyhisselâm) hac için Mekke'ye gidiyorlardı. Ümmü Süleym'e buyurdular ki: "Ey Ümmü Süleym! Bu sene bizimle hacca gelir misiniz?" O da: "Yâ Resûlallah! Kocamın iki bineceği vardı. Bunlardan birini kendisi, birini de oğlu için alıp, hacca gidiyor. Bana bir binecek kalmadı" dedi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Ümmü Süleym'i (radıyallahü anha) mübârek hanımlarının develerine bindirip hacca götürdüler. Yolda kadınların develeri, arkadan geliyordu. Bunların hizmetinde

de, Resûlullahın (aleyhisselâm) kölesi Enceşe (radıyallahü anh) vardı. Hazreti Enceşe develeri yürütmek için nağmeli sözler söylüyordu. Resûlullah (aleyhisselâm) bunu işitince: “Enceşe, Enceşe!. Yavaş söyle, yavaş söyle! Kadınlar rahatsız olmasınlar” buyurdu.

Hazreti Ümmü Süleym, çocuk terbiyesi bakımından üstün bir bilgi sahibiydi. Çocukları çok güzel terbiye eder ve yetiştirirdi. Oğlu Hazreti Enes, bu husûsta şöyle bildiriyor: “Allahü teâlâ anneme iyi karşılıklar versin! Bana çok iyi bakıp, çok iyi yetiştirdi.”

Hazreti Ümmü Süleym, hadîs ilminde çok bilgi sahibiyi. O da, birçok dîni mes’eleleri halleder, Eshâb-ı kiramın çözemediği birçok mahrem meselelere cevap verirdi. Kendisinden Hazreti Ebû Hureyre, oğlu Enes bin Mâlik, Hazreti Zeyd bin Sabit, Hazreti Ebû Seleme ve Hazreti Amr bin Âs gibi bazı Eshâb-ı kiram, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bir ara Eshâb-ı kiramdan Hazreti Zeyd bin Sabit ve Hazreti Abdullah İbn-i Abbâs, bir mes’ele hakkında ihtilâfa düşmüşlerdi. Gelip kendisine sordular. O da meseleyi halletti ve ikisinin de ikna olacağı cevaplar verdi. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) mahrem meseleleri Resûlullah’a (aleyhisselâm) sormaktan çekinmezdi. Çünkü Peygamberimizin süt teyzesi idi.

Resûl-i Ekrem efendimiz (aleyhisselâm) da’vetlere icabet eder ve verilen ziyâfetin sadaka olup olmadığını sormazdı. Çünkü âdet olarak ziyâfetler sadaka olarak değil, hediye olarak verilirdi. Bunun gibi Hazreti Enes’in annesi Ümmü Süleym ve yine Enes’in rivâyet ettiği üzere, bir terzi Resûl-i Ekrem’i da’vet etmiş ve Resûl-i Ekrem’e kabak yemeği ikram etmiştir. Ayrıca İranlı bir zât Resûl-i Ekrem’i da’vet etti. Resûl-i Ekrem: “Âişe de beraber mi?” diye sordu. O ise: “Hayır” deyince, Resûl-i Ekrem: “Ben de gelemem!”buyurduktan sonra, adamın tekrar daveti üzerine Hazreti Âişe (radıyallahü anha) ile davete icabet ettiler. Da’vet eden kendilerine, yemek olarak erimiş kuyruk yedirdi. Resûl-i Ekrem, hepsinin yemeğini yedi ve kendilerine bir şey sormadı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İstiâb cild-4, sh. 455

2) El-İsâbe cild-4, sh. 461

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 57

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-8, sh. 424

5) Müsned-i İbn-i Hanbel cild-3 sh. 105

6) Sahîh-i Buhârî (Kitab-ül-Cenaiz) Bâb. 42

7) Sahîh-i Müslim (Kitâb-ül-Libâs) H. No: 23

8) Şevâhid-ün-Nübüvve Cüz-5, sh. 12

SABİT BİN KAYS (radıyallahü anh)

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hatîbi olmakla şereflenen zât Ensâr-ı kirâmdandır. Bütün gazâlarda bulundu. Hazreti Ebû Bekir zamanında Yemâme cenginde şehîd oldu. Nesebi, Sabit bin Kays bin Şemmas bin Züheyr bin Mâlik bin İmr-ül-kays bin Mâlik bin Salebe bin Ka’b bin Hazrec’tir. Künyesi, Ebû Muhammed veya Ebâ Abdurrahmân, Lakabı Hatîb-i Resûlullah veya Hatîb-ul-Ensâr’dır. Peygamber efendimizin hicretinden evvel îmân etti. Hazreti Sabit bin Kays, fesahat ve belagat ile çok güzel konuşur, dinliyenleri hayran bırakırdı. Bu hasleti, sevgili Peygamberimiz tarafından sevilir ve takdîr edilirdi.

Peygamber efendimiz, Medine-i Münevvere’ye teşrîf ettikleri zaman, müslümanlar bayram yapıyor, fevkalâde sevinç içerisinde coşuyorlardı. Hazreti Sabit bin Kays, Peygamber efendimizi karşıladı. Son derece, fasîh ve belîğ olarak, “Biz kendimizi ve çocuklarımızı nelerden koruyorsak, sizi de onlardan koruyacağız. Buna karşılık bize neyi va’dediyorsunuz?” şeklinde güzel sözler söyledi. Hazreti Peygamberimiz, bu samimi karşılama ve suâle karşı tek kelime ile cevab verdiler “Cennet.” Orada olan herkes bu cevabdan çok memnun olup, hepsi “Razıyız” dediler. Peygamber efendimiz burada olduğu gibi, hayatları boyunca hiç bir kimseye, dünyâya âit bir şey va’d etmediler. Kendisine tâbi olanlara, Allahü teâlânın rızasını, Cenneti, iki cihan se’âdetini müjdelediler.

Zaten, Eshâb-ı kiramın hepsi, Peygamber efendimize, bu güzel niyyet ve maksadlarla tâbi oldular. Başka şeylere kıymet vermediler.

Hicretin 5 (m. 626) senesinde Peygamberimiz Mureysi gazâsında alınan esîrleri Eshâbına paylaştırdı. Esîrler arasında Benî Mustalık’ın reîsi Hâris’in kızı Hazreti Cüveyriye de bulunuyordu. Hazreti Cüveyriye, Hazreti Sabit bin Kays ile onun amca oğlunun hissesine düştü. Hazreti Sabit bin Kays ve onun amca oğluyla dokuz altın karşılığında, hürriyetine

kavuşmak üzere anlaştılar. Daha sonra, Hazreti Cüveyriye'nin babası Dirâr bin Haris kızının kurtulmalık fidyesini ödemek üzere bir kaç deve alıp, Medine'ye geliyordu. Yolda gelirken develerden iki tanesine kıyamayıp, onları sakladı. Medine'ye gelince, Peygamber efendimiz, Ona, “Falan yerde bıraktığın iki deve nerede?” diye buyurdular. Bunun üzerine Dırâr îmân etti. Oğullarından ve kavminden bir çok kimsenin îmân etmesine sebep oldu. Peygamber efendimiz, Cüveyriyye'yi babasına teslim etti. Cüveyriyye de îmân etti. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz buna çok sevindiler. Hazreti Cüveyriyye'yi de sevindirmek için O'nu babasından istedi. Böylece Hazreti Cüveyriyye, Peygamber efendimizin zevceleri arasına girmekle şereflendi. Diğer Eshâb-ı kiram bu hali görünce, “Peygamber efendimizin mübârek hanımı Hazreti Cüveyriyye'nin akrabalarını esîr olarak kullanmak bize yakışmaz” diyerek esîrleri serbest bıraktılar. (Bkz. Hazreti Cüveyriyye)

9 (m. 630) senesinde Benî Temim'den 80-90 kişilik bir heyet, Peygamber efendimizin huzûr-ı şerîflerine gelerek, “İzin verirseniz biz, sizinle övünme yarışı yapmak istiyoruz” dediler. Peygamber efendimiz de: “Hatîbinize izin verdim. Konuşsun.” buyurdular. Utarid isminde bir hatîb ayağa kalktı. Zengin olduklarını, paralarıyla iyi işler yaptıklarını, doğu halkının en güçlüsü olduklarını, sayıca çok ve savaşa çabuk hazırlandıklarını, halkın reîsleri ve en faziletlileri olduklarını sayıp döktü. Sonunda da “Bizim gibi faziletlere sahip olabileniniz varsa çıksın da görelim?” deyip oturdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Sabit bin Kays'a cevap vermesini emir buyurdular. Sabit bin Kays (radıyallahü anh) şöyle cevab verdi: “Hamd Allahü teâlâya mahsûstur. Ben O'na hamd ederim ve O'ndan yardım isterim. O'na îmân eder, O'na güvenirim. Ben, Allah'dan başka ilâh olmadığına, O'nun bir olduğuna, eşi ortağı ve benzeri bulunmadığına îmân ederim. Göklerde ve yerlerde ne varsa hepsini yaratan, yaşatan O'dur. O'nun ilmi her şeyi içine almıştır. Gizli ve açık her şeyi bilir. Kâinattaki her şey, O'nun lütfu ve ihsânıdır. Bizi hakim kılması da bu ihsânlarından biridir. Allahü teâlâ, mahlûklarının en hayırlısı ve en güzelini peygamber olarak gönderdi. O Peygamber ki, insanların en iyisi, en doğru sözlüsüdür. Soyu en asîl soydur. İtibarca en fazîletli olandır. O, insanların en cömerdi, en güzeli, en hayırlısıdır. O emîndir. Her bakımdan insanların en üstünüdür. Hiç bir kimse, hiç bir bakımdan O'nun üstünde değildir. O'nu yaratan böyle yaratmıştır. Allahü teâlâ O'na kitabını indirdi. O yüce Peygamber insanları Allahü teâlâya ve kendisine îmân etmeye davet etti. Biz O'nun bu davetini kabûl ettik. O'na tâbi olduk. Bu daveti kabûl edenler, kavmimizin en hayırlıları oldular. Bundan sonra, bu davete karşı gelenlerle, bozuk yol tutanlarla Allah yolunda cihad edeceğiz, Allah'a ve Resûlüne îmân edenlerin canlarını ve mallarını koruyacağız. Allahü teâlâya hamd olsun ki bizleri, kendine ve Resûlüne îmân etmekle, Resûlünün yardımcıları olmakla ve dininin yayılması için vasıta olmakla şereflendirdi. Ben bunları söylüyorum. Allahü teâlâdan kendim ve bütün mü'minler için afv ve afiyet dilerim. Ves-Selâmü Aleyküm.”

Temim heyetinin şâiri Zibrikan bin Bedr ayağa kalkıp söz aldı ve şiirini okudu. Sevgili Peygamberimiz, bu şiire Hazreti Hassan bin Sâbit'in cevap vermesini emir buyurdular. Hazreti Hassan bin Sabit aynı vezin ve kafiyede söylediği uzun bir şiir ile Zibrikan bin Bedr'e cevap verdi. İslâm hatîb ve şâirinin, Benî Temim'in hatîb ve şairini bastıracak şekilde hutbe ve şiir okumaları Peygamber efendimizi ve diğer müslümanları çok sevindirdi. Benî Temim'in reîslerinden Akra bin Habîs, Peygamber efendimiz için dedi ki: “Bu zât muvaffak olmuştur. Vallahi, O'nun hatîbinin hitâbeti ve O'nun şairinin şiiri bizimkinden daha güzel, ses ve sedaları da bizimkinden daha gür ve daha tatlıdır. Bu zat, Allahü teâlâ tarafından korunuyor, destekleniyor” diyerek, Peygamber efendimize yaklaştı ve kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Sevgili Peygamberimiz, “Bundan önceki hâlin sana zarar vermez.” buyurdu. Bundan sonra, Benî Temim heyetinin diğer fertleri de müslüman oldular. Peygamber efendimiz, onları çeşitli hediyyelerle taltif ettiler.

11 (m. 632) senesinde Tuleyha isminde birisi, Peygamber olduğunu iddia etti. Halife Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Hâlid bin Velîd komutasında bir orduyu Tuleyha bin Huveylid'i yola getirmek üzere gönderdi. Bu ordunun bir kanadına Hazreti Sabit bin Kays kumandanlık yaptı.

Hazreti Ebû Bekir'in hilâfetinin ikinci senesinde, Hâlid bin Velîd (radıyallahü anh) kumandasında, müslüman ordusu Müseylemet-ül-Kezzab ile Yemame'de çarpıştı. Bu savaşta Müseyleme ve 20 bin mürted öldürüldü. Buna karşı ikibin İslâm askeri şehîd oldu. Hazreti Ebû Dücane, Peygamberimizin hatîbi Hazreti Sabit bin Kays, Hazreti Huzeyfe-tebni Utbe, üçyüzaltmış Muhacir ve o kadar da Ensâr şehîd oldu. Hazreti Sabit bin Kays, şehîd olduğunda geriye

Muhammed Abdullah, Yahyâ, Abdurrahmân, Abdullah ve İsmail isimlerinde çocukları kaldı.

Beyhekî, Abdullah-ı Ensârîden bildiriyor ki: Hazreti Sabit bin Kays'ı kabre koyarken "Muhammeden Resûlullah ve Ebû Bekir-i Sıddîk ve Ömer-i şehîd ve Osman-ı rahîm" sesini duyduk.

Hazreti Sabit bin Kays, çok cömerd idi. Bir günde beşyüz ağacın hurmalarını toplayıp hepsini sadaka vererek, evi için hurma bırakmadı. Bunun üzerine En'âm sûresi, 141. âyeti; "Ekini hasad ettiğiniz zaman, fakîrlerin hakkını verin ve isrâf etmeyin. Allahü teâlâ isrâf edenleri elbette sevmez." buyuruldu.

Hazreti Sabit bin Kays, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) karşı çok hürmetli idi. Peygamberimiz de (aleyhisselâm) onu sever, bu sevgisini zaman zaman bildirirlerdi. Hazreti Sabit bin Kays bir gün hastalandı. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) onu ziyâret ederek: "Ey Allahım, Sabit bin Kays bin Şemmas'ın hastalığına şifa ver!" diye duâ buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) İbn-i Hişâm, cild-3, sh. 253

2) Megâzî, cild-2, sh. 518

3) Târîh-ul-hamîs, cild-1, sh. 560

4) İnsan-ul-uyûn, cild-2, sh. 671

5) Tam İlmihâl, sh. 1059

6) El-A'lâm, cild-2, sh. 98

SA'D BİN MUAZ (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramın meşhûrlarından. İsmi, Sa'd bin Muaz bin Nu'man İmr-ul-Kays el-Ensârî, el-Evsî'dir. Babası Muaz bin Numan, annesi Kebşe binti Râfi'dir. Künyesi Ebû Amr, lakabı Seyyid-ül-Evs'dir. Yaklaşık olarak (m. 590) senesinde Medine-i Münevvere'de doğdu. 5 (m. 627) senesinde Hendek Savaşında şehîd oldu. Müslüman olmadan önce, Medine'de bulunan Evs kabilesinin ve Benî Abd-ül-Eşheloğullarının reîsi idi. Evs kabilesi içinde Abd-ül-Eşheloğulları, çok zengin ve itibarlı olup, Sa'd bin Muaz'ın sözlerini derhal kabûl ederler ve O'na tâbi olurlardı. Bu bakımdan kabile içerisinde en ileri gelen bir kimse olarak kabûl edilirdi.

Sa'd bin Muaz'ın müslüman olması başlı başına mühim bir hâdisedir. Çünkü O müslüman olunca, O'na bağlı olan kabilesi de O'nun bu teklifi ile müslüman oldu. Böylece Medine'de İslâmiyet süratle yayıldı.

Muhammed aleyhisselâmın bi'setinin onuncu yılı başlarında Medine'den gelen 12 kişi, Peygamberimizle (aleyhisselâm) görüşüp müslüman oldular. Birinci Akabe bîati denilen bu görüşmeden sonra, Medinelilerin kendilerine Kur'ân-ı kerîmi ve İslâmiyeti öğretecek bir öğretmen istemeleri üzerine, Peygamberimiz (aleyhisselâm) Mus'ab bin Umeyr'i bu iş için Mekke'den Medine'ye gönderdiler. Mus'ab bin Umeyr Medine'de fevkalâde bir gayretle çok kimsenin müslüman olmasını sağladı. Faaliyetlerini yürütmek üzere Sa'd bin Muaz'ın teyzesinin oğlu olan Es'ad bin Zürare'nin evinde yerleşmişti. Bu sebeple Sa'd bin Muaz, o zaman Arablar arasında akrabaya karşı hakaretten kaçınmak âdet olduğu için teyzesinin evine gidip bu işe mâni olma teşebbüsünde de bulunamadı. Kendisi bir kabile reîsi olarak bu işe el koymak istiyordu. Bu maksatla kabilesinin ileri gelenlerinden Üseyd bin Hudayr'a, "Sen git şu bizim hânemize gelen kişiyi gör ne yapacaksan yap. Es'ad benim teyzemin oğlu olmasaydı bu işi sana bırakmazdım." dedi. Bunun üzerine Üseyd bin Hudayr, mızrağını alıp, Mus'ab bin Umeyr'in bulunduğu eve gitti. Ancak oraya varınca O'nun tatlı konuşması ile insanın kalbine işleyen sözlerini ve hoş sesiyle okuduğu Kur'ân-ı kerîm âyetlerini dinleyince, kendinden geçip, "Bu ne güzel şey!" dedi. Sonra da "bu dine girmek için ne yapmak lâzımdır," dedi. Anlattılar ve Üseyd bin Hudayr, kelime-i şehâdet söyleyerek müslüman oldu. Büyük bir huzûr içerisinde olduğu halde Mus'ab bin Umeyre dönerek, "Arkamda bir âlim var. Ben hemen gidip onu size göndereyim. Eğer o müslüman olursa Medine'de O'nun kavminden îmân etmedik hiç kimse kalmaz..." diyerek kalkıp süratle gitti. Doğruca Sa'd bin Muaz'ın yanına vardı. Sa'd bin Muaz O'nu görünce, "Yemîn ederim ki Üseyd buradan gittiği yüzle gelmiyor" dedi. Sonra da, "Ne yaptın yâ Üseyd?" diye sordu. Üseyd bin Hudayr, Sa'd bin Muaz'ın müslüman olmasını çok arzu ettiği için, "O kişiyle (Mus'ab bin Umeyr ile) konuştum, onların bir fenâlığını görmedim. Yalnız duyduk ki, Benî Hâriseoğulları teyze oğlun Es'ad'ın böyle bir kimseyi evinde barındırmasından kuşkulanarak teyzenin oğlunu öldürmek için harekete geçmişler." dedi. Bu sözler Sa'd bin Muaz'a çok dokundu. Çünkü bir kaç sene önce yapılan bir savaşta, Benî

Hâriseoğullarını yenip, Hayber'e sığınmaya mecbûr etmişlerdi. Bir sene sonra da affedip, memleketlerine dönmelerine izin vermişlerdi. Buna rağmen onların böyle bir tavır takınmaları düşüncesi Sa'd bin Muaz'ı çok kızdırmıştı. Halbuki işin aslında böyle bir hareketleri yoktu. Üseyd bin Hudayr böyle bir hileye başvurarak, Sa'd bin Muaz'ın teyzesine ve teyzesinin oğlu Es'ad bin Zürare'ye dolayısıyla Mus'ab bin Umeyr'e zarar vermesini önlemek istedi. Böylece onların tarafına geçmesini ve nihâyet müslüman olmasını temin etmek gayretinde idi.

Sa'd bin Muaz, Üseyd bin Hudayr'ın bu sözleri üzerine hemen yerinden fırlayıp, Es'ad bin Zürare'nin yanına gitti. Oraya varınca baktı ki, Hazreti Es'ad ile Mus'ab bin Umeyr son derece huzûr ve sükûn içerisinde oturup, sohbet ediyorlar. Yanlarına yaklaşıp, "Ey Es'ad aramızda akrabalık olmasaydı sen bunları yapamazdın..." dedi. Bu sözlere Hazreti Mus'ab bin Umeyr cevap vererek, "Ey Sa'd, hele biraz dur, oturup bizi dinle, anla, sözlerimiz hoşuna giderse ne âlâ, eğer sözlerimizi beğenmezsen biz bunu sana teklifden vazgeçeriz. Bizi bırakır gidersin" dedi. Sa'd bin Muaz bu yumuşak ve tatlı sözler karşısında sakinleşip, bir kenara oturarak onları dinlemeye başladı.

Mus'ab bin Umeyr, Sa'd bin Muaz'a önce İslâmiyeti anlattı. İslâmiyetin esaslarını açıkladı. Sonra tatlı ve güzel sesiyle Kur'ân-ı kerîmden bir miktar okudu. O okudukça Sa'd bin Muaz'ın hâli değişiyor, kendinden geçiyordu. Kur'ân-ı kerîmin eşsiz belagatı karşısında kalbi yumuşadı ve büyük bir tesir altında kaldı. Kendini tutamayıp, "Siz bu dine girmek için ne yapıyorsunuz?" dedi. Mus'ab bin Umeyr hemen O'na kelime-i şehâdeti öğretti. O da, "Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlûh" diyerek müslüman oldu. Sa'd bin Muaz müslüman olmaktan duyduğu huzûr ve sevinç içerisinde yerinde duramaz oldu. Hemen evine gidip öğrendiği gibi gusül abdesti aldı. Sonra da kavminin toplanmasını istedi. Üseyd bin Hudayr'ı yanına alıp, kavminin toplandığı yere gitti. Benî Eşheloğullarına hitaben, "Ey Benî Abd-ül-Eşhel, siz beni nasıl tanırsınız?" dedi. Onlar da hep bir ağızdan, "Sen bizim reîsimiz ve büyüğümüzsün, biz sana tâbiyiz." dediler. Sa'd bin Muaz, onların bu sözleri üzerine, "O hâlde hepinize haber veriyorum. Ben müslüman olmakla şereflendim. Sizin de Allahü teâlâya ve O'nun Resûlüne îmân etmenizi istiyorum. Eğer îmân etmezseniz sizin hiçbirinizle konuşmayacağım, görüşmeyeceğim..." dedi.

Benî Abd-ül-Eşheloğulları, reîsleri Sa'd bin Muaz'ın müslüman olduğunu ve kendilerini de İslama davet ettiğini duyar duymaz hep birlikte müslüman oldular. O gün akşama kadar Medine semâlarını kelime-i şehâdet ve tekbir sedâlarıyla çınlattılar. Bu hâdiseden kısa bir müddet sonra bütün Medine halkı, Evs ve Hazrec kabileleri İslâmiyeti kabûl edip, îmân ettiler. Her ev İslâm nûruyla aydınlandı. Sa'd bin Muaz ve Üseyd bin Hudayr, kabilelerine âit bütün putları kırdılar. Bu durum sevgili Peygamberimize (aleyhisselâm) bildirildiğinde çok memnun oldu. Mekkeli müslümanlar sevince gark oldular. Bu sebeple O seneye (m. 621) sevinç yılı denildi. Resûlullah (aleyhisselâm) Medine'ye hicret ettikten sonra bu hâdiseye işâret ederek, "Ensâr hânedanından en hayırlısı Neccâroğullarının hânedanıdır. Sonra Abd-ül-Eşhel hânedanıdır." buyurdu.

Sa'd bin Muaz (radıyallahü anh), ikinci Akabe bîatında bulunup, Resûlullah'a (aleyhisselâm) bîat etti. Bu bîatte bulunanlar Resûlullah'ı (aleyhisselâm) canları gibi koruyacaklarına ve gerekirse bu husûsta mallarını ve canlarını feda edeceklerine söz verdiler.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) Medine-i Münevvere'ye hicret edince Sa'd bin Muaz'ı (radıyallahü anh), Sa'd İbn-i Ebî Vakkas (radıyallahü anh) ile kardeş yaptı. Hicretten sonra beş sene kadar yaşadı. Sa'd bin Muaz, Medine'nin ileri gelenlerinden ve reîslerinden olduğu için, Mekke'ye gidip, Kâ'be'yi tavaf ederdi. Müşrikler bu sebeple ona dokunamazlardı. Bu ziyâretlerinden birinde Ebû Cehil karşısına çıkıp, siz bizim dinimizden ayrılanları himâye ettiniz. Onlara her yardımda bulundunuz. Eğer burada seni himâyesine alanlar olmasaydı seni öldürürdüm. Dönüp çocuklarına kavuşamazdın demişti. Sa'd bin Muaz, Ebû Cehil'in bu tehditli sözleri karşısında gayet cesurane cevap vermişti. Ona şöyle dedi: "Eğer böyle bir şeye kalkışırsan, Medine yakınından geçen ticâret yolunu keser, seni bir daha oralara ayak bastırmam" dedi. Bunları söylerken sesi öyle gürlüyordu ki yanında bulunan Ümeyye bin Halef, sesini biraz alçalt bu kişi bu vâdînin meşhûrudur, demişti. Bunun üzerine Sa'd bin Muaz daha gür bir sesle yemîn ederim ki Resûlullah (aleyhisselâm) bize senin katl olunacağını haber verdi, dedi. Ebû Cehil bu sözleri işitince şaşkına döndü. Mekke'de mi öldürüleceğim deyince orasını bilmem cevabını verdi. Ebû Cehil bunu bildiği için Bedir Savaşında her ne kadar Mekke'den çıkmamak istemişse de çevresinin ayıplaması

üzerine Bedir'e gelmişti. Nihâyet Peygamberimizin (aleyhisselâm) buyurduğu gerçekleşip, Ebû Cehil katledildi.

Sa'd bin Muaz Bedir Savaşı'na katılarak, Bedir Eshâbından olmakla da şereflendi. Bedir Savaşı başlamadan önce, Peygamberimiz (aleyhisselâm) Mekkeli müşriklerin bir ordu hazırlayıp, Medine'ye doğru harekete geçtiklerini haber alınca bir meşveret meclisi kurup, Eshâb-ı kiram ile istişâre yaptı. Bu istişâre sırasında Sa'd bin Muaz da söz alıp, şöyle konuştu: "Yâ Resûlallah, biz sana inandık. Bize getirdiğin Hazreti Kur'ân'ın hak olduğuna şehâdet ettik. Sen nasıl arzu edersen öyle yap. Sen bize denizi gösterip dalsan biz de seninle birlikte dalarız. Ensârdan (Medineli müslümanlardan) tek kişi dahi geri dönmez. Biz sözümüzde duracağız." dedi. Bu sözler Resûlullah'ı (aleyhisselâm) çok memnun etti. Bundan sonra da Sa'd bin Ubade aynı şekilde konuşunca, Bedir Savaşı hazırlığı başladı. Sa'd bin Muaz bu savaşta Evs kabilesinin başında bulundu.

Bedir Savaşı'ndan sonra Uhud Savaşı'na da katılan Sa'd bin Muaz (radıyallahü anh) gösterdiği cesâret ve kahramanlıkla Eshâb-ı kiram arasında çok sevildi. Bu savaşta oğlu Amr bin Sa'd şehîd oldu. Uhud Savaşı'nda Peygamberimiz (aleyhisselâm) yaralanmıştı. Sa'd bin Muaz, Sa'd bin Ubade ile birlikte Peygamberimizin (aleyhisselâm) yaralarını sarıp, tedâvi etti. Sa'd bin Muaz müşriklerle yapılan Hendek Savaşı'na da katıldı. Bu savaşın yapıldığı sırada, sağlam kalelerden olan Hârisoğulları kalesinde Sa'd bin Muaz'ın annesiyle birlikte bulunan Hz Âişe şöyle anlatmıştır: "O gün şiddetli bir ses duydum. Baktım ki, Sa'd bin Muaz yanında yeğeni ile savaşa gidiyordu. Kılıcını kuşanmış gür sesle şu şiiri okuyordu:

"Şiddetli bir cihad başlayacak yok hiçbir engel

Ölümden kaçılır mı hiç gelip çatınca ecel"

Bunu işiten Sa'd bin Muaz'ın annesi oğlum koş arkadaşlarına yetiş, dedi. Hendek Harbinde; Sa'd bin Muaz büyük bir kahramanlık göstererek savaşıyordu. Savaş sırasında İbni Araka adlı bir müşrikin attığı ok ile kolundan yaralandı. Ok atardamara isâbet edip, çok kan kaybına sebep oldu. Hazreti Sa'd yaralı bir halde etrâfındakilerin kanı durdurmak için uğraştıklarını görerek, durumunun ciddi olduğunu anladı ve "Yâ Rabbi, Kureyş harbe devam edecekse bana ömür ihsân eyle. Çünkü senin Resûlüne (aleyhisselâm) eziyet eden, O'nu yalanlayan bu müşriklerle savaşmaktan hoşlandığım kadar başka bir şeyden hoşlanmıyorum. Eğer aramızdaki harp sona eriyorsa beni şehîdlik mertebesine yükselt. Fakat, Benî Kureyza'nın akıbetini görmeden rûhumu kabzetme," diyerek duâ etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm) mescidde bir çadır kurdurarak Sa'd bin Muaz'ı oraya yatırttı. Beni Eslem kabilesinden Refide'yi de O'nun tedâvisine memur etti. Orada yattığı sırada Peygamberimiz (aleyhisselâm) sık sık yanına gelip, halini sorardı. Peygamberimiz (aleyhisselâm) Hendek Savaşı sona erince, derhal Benî Kureyza yahudileri üzerine hareket emri verdi. Benî Kureyza yahudileri Peygamberimizle (aleyhisselâm) anlaşma yaptıkları halde Hendek Savaşı'nın en kritik anında, müşrikler tarafına geçmişler, müslümanları arkadan vurmaya kalkmışlardı. Sa'd bin Muaz (radıyallahü anh) böyle yapmamaları için onları ikâz etmişti. Fakat dinlememişlerdi. Bu sebeple Hendek Savaşı'ndan hemen sonra Benî Kureyza yahudileri muhasara altına alındı. Bu kuşatma bir ay sürdü. Sonunda teslim oldular. Haklarında verilecek hüküm için Sa'd bin Muaz'ı hakem olarak istediler. Onların bu isteği üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm), Sa'd bin Muaz'ı (radıyallahü anh) yattığı çadırından getirtti. O yahudilere "Ne hüküm verirsem râzı mısınız?" dedi. Evet râzıyız dediler. Bunun üzerine Sa'd bin Muaz, Benî Kureyza erkeklerinin boynunun vurulmasına hükmetti. Bu hüküm gereğince erkeklerin boynu vuruldu. Kadınlar ve çocuklar esîr alınıp, mallarına el konuldu. Benî Kureyza'dan bazı erkekler ise müslüman olup, kurtuldular. Sa'd bin Muaz bu hükmü verince Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Onlar hakkında Allahın ve Resûlünün hükmüyle hükmettin." buyurdu.

Sa'd bin Muaz, Benî Kureyza yahudileri hakkındaki hükmü verdikten sonra tekrar çadırına götürüldü. Yarası ağırlaşıp, durumu şiddetlenmişti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yanına gelip onu kucakladı ve "Allahım; Sa'd, senin rızan için senin yolunda cihad etti. Resûlünü de tasdîk etti. Ona kolaylık ihsân eyle..." buyurarak duâ etti. Sa'd bin Muaz Peygamberimizin (aleyhisselâm) bu sözlerini duyunca gözlerini açıp şöyle fısıldadı. "Yâ Resûlallah! Sana selâm ve hürmetler ederim. Senin, Allahü teâlânın peygamberi olduğuna şehâdet ederim." Bundan sonra Sa'd bin Muaz'ın yakınları onu kaldığı çadırdan Abd'ül-Eşheloğullarının evine götürdüler. O gece durumu çok ağırlaşmıştı. Cebrâil aleyhisselâm Peygamber efendimize (aleyhisselâm) gelip "Yâ Resûlallah! Bu gece senin ümmetinden vefât edip de

vefâtı melekler arasında müjdelenen kimdir?” dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) hemen Sa’d bin Muaz’ın halini sordu. Evine götürüldüğünü söylediler. Peygamberimiz (aleyhisselâm) yanında Eshâb-ı kirâm’dan bazıları olduğu halde süratle Sa’d bin Muaz’ın yanına gitti. Yolda süratli gitmeleri sebebiyle Eshâb-ı kiram yorulduk Yâ Resûlallah dediler. Melekler Hanzala’nın cenâzesinde bizden önce bulundukları gibi Sa’d’ın da cenâzesinde bizden önce bulunacaklar biz önce yetişemeyeceğiz, buyurarak hızlı gitmelerinin sebebini açıkladı. Peygamberimiz (aleyhisselâm) Sa’d bin Muaz’ın yanına gelince Onu vefât etmiş olarak buldu. Baş ucuna durup; Sa’d bin Muaz’ın künyesini söyleyerek “Ey Ebû Amr sen reîslerin en iyisi idin. Allah sana se’âdet, bereket ve en hayırlı mükâfatı versin. Allaha verdiğin sözü yerine getirdin. Allah da sana va’d ettiğini verecektir.” buyurdu. Bu sırada Sa’d bin Muaz’ın annesi ağlayarak şu beyti okudu:

“Nasıl dayanabilir vah yazık annesine,
Tahammül ister, ağlarım başıma gelene...”

Eslem bin Haris şöyle anlatmıştır: Resûlullah (aleyhisselâm) Sa’d bin Muaz’ın evine geldi. Biz kapıda bekliyorduk. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) içeri girdi. Biz de peşinden yürüdük. İçerde Sa’d bin Muaz’ın cenâzesi vardı. Başka kimse yoktu. Resûlullah (aleyhisselâm) adımlarını gayet geniş açarak yürüyordu. Bu durumu görünce yavaşladım. Durmamı işâret edince de durdum. Sonra da geriye döndüm. Resûlullah (aleyhisselâm) içerde bir müddet durdu. Sonra dışarı çıktı. Çıkınca Yâ Resûlallah niçin adımlarınız geniş yürüdünüz dedim. “Böylesine kalabalık bir mecliste bulunmadım, (Melekler dolmuştu) Meleğin biri beni kanadı üzerine aldı da ancak öyle oturabildim.” buyurdu. Sonra: Sa’d bin Muaz’ın lakabını söyleyerek, “Sana afiyet olsun Yâ Ebâ Amr! Sana afiyet olsun Yâ Ebâ Amr! Sana afiyet olsun Yâ Ebâ Amr.” buyurdu.

Onun vefâtı Resûlullah (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kirâm’ı çok üzdü, gözyaşı döküp ağladılar. Cenâzesinde bütün Eshâb-ı kiram toplandı. Peygamberimiz (aleyhisselâm) cenâze namazını kıldırdı, cenâzesini taşıdı. Eshâb-ı kiram Sa’d bin Muaz’ın (radıyallahü anh) cenâzesini taşırken Yâ Resûlallah (aleyhisselâm) biz böyle kolay taşınan cenâze görmedik dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) melekler indi onu taşıyorlar buyurdu. Cenâzesi giderken münâfıklar da kötülemek için ne kadar da hafif dediklerinde, Peygamberimiz (aleyhisselâm) Sa’d’ın cenâzesine yetmişbin melek indi. Şimdiye kadar yeryüzüne bu kadar kalabalık halde inmemişlerdi, buyurdu. Ebû Sa’îd’il Hudrî dedesinin şöyle dediğini nakletmiştir: “Sa’d bin Muaz’ın (radıyallahü anh) kabrini kazanlardan biri de bendim. Ona kabir kazmaya başlayınca biz kazdıkça etrâfa kabirden misk kokusu yayıldı.” Şurahbil bin Hasene de şöyle demiştir: “Sa’d bin Muaz defn edilirken birisi kabrinden bir avuç toprak almıştı. Sonra onu evine götürünce o toprak misk oldu. Cenâzesi kabre indirilirken Peygamberimiz (aleyhisselâm) kabri başında oturup, mübârek gözleri yaşardı ve mübârek sakalını eliyle tutup çok üzüldü. Hadîs-i şerîfte “Sa’d İbn-i Muaz’ın ölümünden dolayı arş titredi.”buyuruldu. Bir defasında Peygamberimize (aleyhisselâm) çok kıymetli bir elbise hediye edilmişti. Eshâb-ı kiram ne kadar güzel dediklerinde “Sa’d bin Muaz’ın Cennetteki mendilleri bundan daha güzeldir.” buyurdu.

Sa’d bin Muaz’ın (radıyallahü anh) şehîd olması mühim bir hâdise idi. O daha ilk müslüman olduğu sırada onun vasıtasıyla emiri bulunduğu Medine’deki Evs kabilesi tamamen müslüman olmuştu. Bütün güçleriyle İslama hizmet ettiler. Sa’d bin Muaz ancak beş sene kadar Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber bulunup, dâima cihad etti. Se’âdetle yaşadı. 37 yaşında olduğu halde genç olarak şehîd oldu ve rahmete kavuştu. Hazreti Âişe vâlidemiz, Sa’d bin Muaz’ın (radıyallahü anh) vefâtı Eshâb-ı kirâm’ı çok üzdü. Odamda olduğum halde Hazreti Ebû Bekir’in ve Hazreti Ömer’in O’nun için ağladıklarını işittim, buyurmuştur. Sa’d bin Muaz’ın vefâtı üzerine Eshâb-ı kirâm’dan meşhûr şair Hassan bin Sabit ağlayarak bir şiir söylemiştir. Bu meşhûr şiirin tercümesi şöyledir:

“Yemîn ederim ki, gözlerimden yaşlar, çağlayanlar gibi aktı.
Layıktır bu gözlere Sa’d için yaşlar boşalması...

Koca bir şehîd savaş meydanında kalmış, acılarla inleyen gözler, Onun için hüzünlü.
Allahın dîni uğrunda can veren şehîdlerle (Sa’d) Cennetin vârisi, en şerefli yolcu olmuş...

Ey Sa’d, bize veda edip gittinse, karanlık kabirde kaldırışa da sen herkesin görebileceği yüksek bir makamda, övgü ve şeref elbiselerine bürünmüşsün.

Ey Sa’d, Benî Kureyza hakkında verdiğin hüküm Allahü teâlâ’nın hükmüne muvafık oldu...

Her ne kadar zamanın musîbetleri sana eziyet verdilerse de ebedi Cennetleri verip, bu dünyâyı (senden) satın aldılar...

Ey Sa’d, sadıkların (senin gibi şehîdlerin) varacağı yer (Cennet) ne güzeldir. Bir gün çağırıldıkları zaman...”

Hassan bin Sabit, Eshâb-ı kirâm’ın şehîdleri için ağlayarak yazdığı bir şiirinde şöyle demiştir: “Gönül o kadar coştu, o kadar yükseldi ki, Cennette olan şehîd dostlarım Tufeyl, Râfi’ ve Sa’d’ı yâd etti. Onlarsız evlerin ıssız ve harabe kaldığını görüp, (Onları) hatırladım...”

Sa’d bin Muaz genç yaşta vefât ettiği için hadîs-i şerîf rivâyeti azdır. Sadece Sahih-i Buhârî’de rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf vardır. Diğer bir rivâyeti de Enes bin Mâlik’in kendisinden naklettiği Sa’d bin Rebî’nin Uhud Savaşı’nda şehîd edilme hadîsesidir.

Sa’d bin Muaz hazretleri, buyurdu ki: “Müslüman olduğum günden beri namaz kılarken hatırıma hiç bir şey getirmedim. Resûl-i ekremin her söylediğinin hak olduğuna inandım, kabûl ettim.”

“Ben üç şeyde kuvvetli olduğum kadar, hiçbir şeyde kuvvetli olmadım. Birincisi namazdadır. Müslüman olduğumdan beri başladığım hiç bir namazda, bir an önce bitirsem diye hatırıma bir şey gelmedi. İkincisi; bir cenâzeye yardıma çıktığımda cenâze defin edilinceye kadar, ölümden başka hatırımdan hiç bir şey geçmezdi. Üçüncüsü; Resûlullah’ın (aleyhisselâm) her buyurduğunu kabûl ettim, bunda hiç tereddüt etmedim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakat-ı İbn-i Sa’d cild-3, sh. 420

2) El-A’lâm cild-3, sh. 88

3) El-İsâbe cild-2, sh. 37

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 481

5) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 214

6) El-İstiâb (İsâbe kenarında) cild-2, sh. 27

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1059

8) Eshâb-ı Kirâm sh. 388

9) Câmi-ul-kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 83

SA’D BİN REBÎ’ (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kirâm’ın (r.anhüm) büyüklerinden. 3 (m. 625)’de vefât etti. Hazrec kabilesinin Haris kolundandır. Annesi, Hüzeyle binti Utbe bin Amr’dır. Sa’d bin Rebî, birinci Akabe bîatında müslüman oldu. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) bi’setinin onbirinci senesinde, Akabe mevkiinde altı Medineli İslama girdi. Gelecek yıl, yine aynı yerde buluşacaklarına dair Peygamber efendimize söz verdiler. Bir sene sonra, hac mevsiminde, aralarında, geçen yıl müslüman olan altı zat da olmak üzere oniki kişi Mekke’ye geldi. Bunlardan birisi de Sa’d bin Rebî idi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ile Akabe denen küçük vadide, geceleyin gizlice buluştular. Peygamber efendimize (aleyhisselâm) “Allahü teâlâya hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, çocuklarını öldürmemek, kimseye iftira etmemek, hiç bir hayırlı işe karşı çıkmamak” husûsunda bîat ettiler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onlara: “Verdiği sözde duranın ücret ve mükâfatına Allahü teâlâ garanti vermiş, onlara Cenneti hazırlamıştır. Kim insanlık icâbı, bunlardan birini işler de, ondan dolayı dünyâda cezaya uğratılırsa, bu ona keffâret olur! Kim de yine bunlardan insanlık icabı birini işlerse, yaptığı o şeyi Allahü teâlâ gizler, açığa vurmazsa, onun işi Allahü teâlâ’ya kalır. Dilerse onu bağışlar, dilerse azâba uğratır.” buyurdu.

Ayrıca, Resûlullah (aleyhisselâm) ile bu oniki seçkin zât arasında şöyle bir anlaşma da yapıldı: “Gerek sıkıntı ve darlıkta ve gerekse rahatlık zamanında söz dinlemek ve itaat etmek, başta gelir. Resûlullah, bizzat, onların üstünde bir tercihe sahip olup, ona karşı itaatli olacaklardı.”

Medineli müslümanlar, bu görüşmelerden sonra, memleketlerine geri döndüler. Onların aralarında İslâmı duyurmaya ve yaymaya devam ettiler. Sa’d bin Rebî’, ikinci Akabe bîatında da bulunarak, Resûlullah’a (aleyhisselâm) iki defa bîat etmiştir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Mekke’den, Medine’ye hicret buyurduklarında, Muhacirler (hicret eden Mekkeli müslümanlar) ile Ensâr’ı (Medineli Müslümanlar) birbirlerine kardeş yaptı. Sa’d bin Rebî’ (radıyallahü anh) Aşere-i mübeşşere’den Abdurrahmân bin Avf (radıyallahü anh) ile kardeş oldu. Bunun üzerine Hazreti Sa’d, Abdurrahmân bin Avfa: “Ensâr arasında en çok malı

olan benim, malımın yarısını sana ayırıyorum. İki zevcemden birini senin için boşayabilirim. İddeti bitince, onunla evlenirsin" dedi. O zaman, Abdurrahmân bin Avf (radıyallahü anh), Hazreti Sa'd'e: "Benim bunlara ihtiyâcım yoktur. Ticâret yapılan bir çarşınız varsa, bana onu gösterin yeter" dedi. Hazreti Sa'd "Kaynuka kabilesinin çarşısı var" dedi. Abdurrahmân bin Avf Kaynuka çarşısına gitti. Oraya keş peyniri ve yağ götürüp satarak geçimini sağladı.

Hazreti Sa'd (radıyallahü anh) Bedir ve Uhud gazâlarında bulundu. Uhud'da büyük kahramanlıklar gösterdi. Vücûdu delik deşik oldu. Uhud muharebesinde, bir ara, müslümanlar arasında karışıklık başladı. Hazreti Sa'd o zaman, gevşeklik göstermedi. Eshâb-ı kirama Akabe bîatında, canlarını feda edeceklerine dair verdikleri sözü ve yemîni hatırlattı.

Muharebe sona erip, Kureyş müşrikleri çekilip gitmişlerdi. Resûlullah (aleyhisselâm): "Sa'd bin Rebî'nin ne durumda olduğunu, canlılar arasında mı, yoksa ölüler içerisinde mi olduğunu, tesbit edip, bana kim haber getirir." diye sordu. Bir tarafa işâret ederek, "Bir ara onu orada görmüştüm" buyurdu. Ensârdan bir zat, "Bu işi ben yaparım, Yâ Resûlallah!" dedi. Haber getirmeğe giden Muhammed bin Mesleme veya Ubeyy bin Ka'b'dan birisi idi. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) işâret buyurduğu tarafa gitti. Vadide yatan şehîdler arasında, seslenerek dolaştı. Fakat cevap alamadı. Bu defa "Ey Sa'd, beni sana Resûlullah gönderdi" diye seslendi. O zaman Sa'd (radıyallahü anh) inliyerek kımıldandı. Haber için gelen zât, Sa'd'e, (radıyallahü anh) "Resûlullah, senin sağlar mı, yoksa ölüler arasında mı olduğunu, araştırıp, kendisine haber vermemi emretti" deyince, Hazreti Sa'd "Ben artık ölüler arasındayım, Resûlullah'a (aleyhisselâm) selâmımı arz et ve Sa'd bin Rebî, Ümmetlerine doğru yolu göstermek için rehberlik yapan Peygambere (aleyhimüsselâm) verilecek mükâfatların en üstünü ile, Allahü teâlâ seni mükâfatlandırsın diyor, de. Kavmim Ensâr'a da selâmı söyle! Onlara Sa'd bin Rebî, size, Akabe gecesinde, Resûlullah'ı (aleyhisselâm) korumaya dâir, söz verip, yemîn etmediniz mi? Vallahi! Gözleriniz hareket ettiği halde, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) iyi korumayıp, ona bir zarar gelirse, sizin için, Allahü teâlâ'nın yanında gösterebileceğiniz hiç bir mazeret yoktur, diyor, de" dedi ve bir müddet sonra vefât etti.

Zeyd bin Sabit de (radıyallahü anh) şöyle anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) beni, Sa'd bin Rebî'i aramaya gönderdi. "Onu bul, selâmımı ilet. Resûlullah (aleyhisselâm) nasıl olduğunu, soruyor, de." buyurdu. Ben de ölüler arasında onu aradım. Son anlarında yetiştim. Yetmiş yerinde, kılıç, mızrak ve ok yarası gördüm. "Ey Sa'd! Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) sana selâmı var, durumun hakkında haber istiyor" dedim. Sa'd. (radıyallahü anh) bana; "Resûlullah'a selâm ederim. Kendilerine "Artık, Cennetin kokusunu almaya başladığımı bildiriver" dedi.

Sa'd (radıyallahü anh) hakkında bu haber Peygamber efendimize (aleyhisselâm) ulaşınca kıbleye dönüp, mübârek ellerini kaldırarak "Allah'ım! Sa'd bin Rebî'yi iyi karşıla. O'ndan râzı ol" ve "Allah ona rahmet etsin. Sağken de ölürken de Allah ve Resûlü için nasîhat ederdi" buyurdu.

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Eshâb-ı Sa'd bin Rebî'i (radıyallahü anh) dâima hatırlar, onun geride bıraktığı ailesine son derece saygı gösterirlerdi. Bir gün, Sa'd bin Rebî'nin kızı, Hazreti Ebû Bekir'in huzûruna gelmişti. Hazreti Ebû Bekir paltosunu çıkararak, Hazreti Sa'd'ın kızının oturması için yere sermişti. Bu sırada meclise gelen Hazreti Ömer bu kadının kim olduğunu sordu. Hazreti Ebû Bekir; "Bu öyle bir zâtın kızıdır ki, o senden de, benden de faziletlidir" cevâbını verdi. Hazreti Ömer hayretle, "Allahü teâlâ'nın Resûlünün halifesinden daha üstün olan bu zat kim olabilir?" deyince, Hazreti Ebû Bekir, "Ey Ömer! Size bahsettiğim bu zât, yani Sa'd bin Rebî', Resûlullah'ın sa'âdet devrinde, şehîdlik rütbesine ererek, Allahü teâlâ'nın katındaki makamına ulaştı. Ben ve sen hâlâ, şu geçici hayatta yaşamakta olduğumuz hayatın esîriyiz" cevabını verdi.

Sa'd (radıyallahü anh), hayatta iken, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesini öğrenmeğe çok ehemmiyet verir, başkalarına da öğretirdi. Kendisi kabilesinin reîsi olduğu için, öğrendiklerini herkese öğretirdi. Sa'd'ın (radıyallahü anh) diğer bir özelliği de okuma yazma bilmesidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-3, sh. 612

2) El-A'lâm cild-3, sh. 85

3) El-İsâbe cild-2, sh. 26

4) El-İstiâb cild-2, sh. 34

SA'D BİN UBADE (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kirâm'ın meşhûrlarından. Ensârdan olup, cömertlikte benzeri yoktu. Künyesi Ebû Sabit ve Ebû Kays'dır. Lakabı Seyyid-ül-Hazrec'dir. Hazrec kabilesinin Sâide kolundandır. Babası Ubâde, kabilesinin reîsi idi. Annesi Umre binti Mes'ûd, sahâbiyedir. Doğum târihi bilinmemektedir. 14 (m. 635) senesinde Şam tarafında, Havranda vefât etti. Gûta kasabasında defn edildi. Sa'd bin Ubâde (radıyallahü anh) zamanının bütün ilimlerini tahsil etmiş ve Arap emirleri tarzında yetişmiştir. O zamanın harp vasıtalarını kullanmakta ve bilhassa ok atmakta son derece maharetli idi. Ayrıca edebiyatın zirvede olduğu o devirde Arapçayı bütün incelikleriyle bilirdi. Lisan bakımından o derece meşhûr olmuştu ki bu husûsta bir müşkili olan ona sorardı. Araplar arasında her hangi bir sanatta ve ilimde büyük maharet sahibi olan kimselere "kâmil" lakabı verilirdi. Sa'd bin Ubâde de Arapçayı konuşma ve bütün inceliklerini bilme husûsunda büyük bir şöhrete sahip olduğu için ona da "Kâmil" lakabı verilmiştir.

Sa'd bin Ubâde (radıyallahü anh) ikinci Akabe bîatında müslüman oldu. Bu bîatte O da Peygamberimizle (aleyhisselâm) görüşüp, kendi canlarını ve mallarını korudukları gibi, Peygamberimize (aleyhisselâm) yardım edeceklerine söz veren sahâbîlerdendi. Bu bîatte seçilen 12 temsilciden biri de Sa'd bin Ubâde (radıyallahü anh)'dir. Çok zengin ve cömert idi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Medine-i Münevvere'ye hicret ettiğinde, Hazreti Hâlid bin Zeyd'in evinde yedi ay misâfir olmuştu. Sa'd bin Ubâde (radıyallahü anh) Peygamberimize (aleyhisselâm) bu misâfirliği sırasında her gün yemek göndermiştir. Hicretin ikinci yılında yapılan ve ilk olan Ebvâ gazvesinde Sa'd bin Ubâde (radıyallahü anh) Medine'de vekîl olarak görevlendirildi.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) Bedir Savaşı yapılmadan önce müşavere heyetini topladığında Sa'd bin Ubâde de (radıyallahü anh) bu heyette bulunmuştur. Bedir Savaşı'na ve Uhud Savaşı'na katılmıştır. Uhud Savaşı'nda Peygamberimiz (aleyhisselâm) Hazrec kabilesinin sancağını Sa'd bin Ubâde'ye (radıyallahü anh) vermiştir. Bu savaşta düşman karşısında büyük bir sebatla savaşmıştır. Müreysi gazâsında Ensârın sancağı O'nun tarafından taşınmıştır. Hicretin 6 (m. 627) yılında vukû' bulan Gared gazvesinde orduya erzak olarak on deve yükü hurma vermiştir. Onun bu hizmeti üzerine, Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Allahım Sa'd'a ve ailesine rahmet eyle." diyerek duâ etmiştir. Hazrec kabilesinden olanlar da "Yâ Resûlallah! Sa'd bin Ubâde, aramızda büyüğümüzdür. Babası da öyle idi. Kuraklık ve kıtlık yıllarında halkı doyururlar, yolda kalanlara da yardım ederlerdi. Misâfirleri ağırlarlar, musîbet ve ihtiyâç zamanlarında yardım yaparlar, kabileleri yurtlarına göçürürlerdi." dediler. Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Câhiliyye devrinde en ileri olanınız, İslâmiyetde de en ileridir." buyurdu.

Hendek Savaşı yapılmadan önce Peygamberimiz (aleyhisselâm) istişâre için Sa'd bin Muâz ve Sa'd bin Ubâdeyi çağırmıştı. Bu istişâre sırasında, Peygamberimizin (aleyhisselâm) emirlerine uymakta en ufak bir tereddüt göstermeyeceklerini ve müşriklerle savaşmaya, canlarını feda etmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir. Bu sırada gösterdikleri sebat ve düşmanla çarpışma husûsundaki kararları karşısında Peygamberimiz (aleyhisselâm) çok memnun olmuştur. Hendek Savaşı'na da katılan Sa'd bin Ubâde (radıyallahü anh) bu savaşta Ensârın sancağını taşımıştır.

Hendek Savaşı'ndan hemen sonra yapılan Benî Kureyza gazâsında bütün orduya yiyecek vermiştir. Hudeybiye antlaşmasında ve Bîat-ı Rıdvanda bulundu. Hayber gazvesindeki ordunun kumandanlarından birisi de Sa'd bin Ubâde (radıyallahü anh) idi. Mekke'nin fethinde de bulundu. Bu sırada sancaklardan birini de o taşıdı. Bundan sonra vukû' bulan Huneyn gazvesinde Hazrec kabilesinin sancağını taşıdı.

Sa'd bin Ubâde (radıyallahü anh) vefât edinceye kadar canıyla ve malıyla devamlı hizmette ve cihadda bulunmuştur. Medine civarında pek çok arazisi, bağı bahçesi vardı. Evi Medine'nin kenar mahallesinde idi. Mescid-i Nebîye uzak olduğu için orada bir mescid yaptırmıştı. Dedelerinden beri sürüp gelen cömertliklerini müslüman olduktan sonra daha çok arttırmıştır. "Allahım bana cömertlik yapabileceğim mal ver" diye duâ ederdi. Kendisine aid bir kal'a vardı. Orada ikâmet ederdi. Bu kal'ada hergün büyük ziyâfetler verirdi. Herkes oraya gidip, yer içerdi. Eshâb-ı kiram içinde Eshâb-ı Suffa denilen müslümanlardan hergün 80 kişiye yiyecek ve içecek verirdi. Annesi vefât edince, Peygamberimize (aleyhisselâm) gelip, annesinin vefât ettiğini ve nasıl sadaka dağıtması gerektiğini söyleyip "En efdal sadaka hangisidir" diye sorunca Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Su dağıtmaktır" buyurdu. Bunun üzerine Sa'd bin Ubâde

Medine’de bir kuyu açtırdı. “Sikâye-i âb-ı Sa’d” adını verdiği bu su, kuyusunu müslümanların istifâdesine sundu.

Sa’d bin Ubâde (radıyallahü anh) Medineli Eshâbdan Ensâr arasında en ileri gelen iki şahısdan biri idi. Bütün savaşlara katılan Ensârı bu husûsta çok teşvik etmiştir. Arap kabileleri içinde Ensârdan olan Evs ve Hazrec kabilelerinin İslama çok büyük hizmetleri olmuştur. Savaşlarda çok şehîd vermişlerdir. Sa’d bin Muaz (radıyallahü anh) ve Sa’d bin Ubâde, bu kabilelerin en ileri gelenlerinden idi. Her ikisinin de İslâmiyete hizmetleri ve müslümanlar için gösterdiği fedâkârlıkları akılları şaşırtacak derecede idi. Bu uğurda feda etmedikleri hiçbir şeyleri kalmamıştı. Mallarıyla, canlarıyla hizmet ettiler. Sa’d bin Muaz (radıyallahü anh) Peygamberimiz (aleyhisselâm) hayatta iken vefât etmiştir (Bkz. Sa’d bin Muaz). Onun vefâtından sonra, Ensâr arasında en önde gelen zât, Sa’d bin Ubâde olmuştur. O da dâima İslâmiyete hizmet etmiş, Medineli müslümanları Din-i İslâm için fedâkârlık ve hizmet etmeye teşvik etmiştir. Peygamberimizin (aleyhisselâm) vefâtından sonra, Ensâr tarafından Sa’d bin Ubâde halife seçilmek istenmişti. Hazreti Ebû Bekir’in ve Hazreti Ömer’in Eshâb-ı kirâm’a karşı yaptıkları konuşmaları dinleyen Ensâr da, diğer sahâbiler gibi, Hazreti Ebû Bekir’e bîat edip Onu halife seçtiler. Sa’d bin Ubâde (radıyallahü anh) Hazreti Ebû Bekir’in halifeliği sırasında Medine’de ikâmet etti. Sonra Şam tarafında Havran’a gitti. Ömrünün sonuna kadar orada yaşadı.

Sa’d bin Ubâde (radıyallahü anh) Peygamberimizden (aleyhisselâm) bizzat işiterek hadîs-i şerîf rivâyet etmiş ve hadîs-i şerîf öğrenmekle meşgûl olmuştur. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri, kendisinden oğulları Kays bin Sa’d, İshâk bin Sa’d, Sa’îd bin Sa’d, kardeşinin oğlu (yeğeni) Şurahbil bin Sa’îd, Abdullah bin Abbâs, Sa’îd bin Müseyyeb, Emame bin Sehl ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Rivâyetleri meşhûr hadîs kitaplarından dört sünende yer almıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-3, sh. 85

2) El-İsâbe cild-1, sh. 30

3) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-3, sh. 613

4) El-İstiâb cild-2, sh. 597

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 475

6) Ensâb-ül-eşrâf cild-1, sh. 235

7) Vâkıdî, Megâzî cild-2, sh. 547

SAFİYYE BİNTİ ABDÜLMUTTALİB (radıyallahü anha)

Resûlullah’ın (aleyhisselâm) halası. Abdülmuttalib’in kızı idi. Hazreti Safiyye ile Peygamberimizin babası anne bir kardeşdirler. Cahiliyye devrinde Haris İbni Harb ile evlenmişti. Hâris’ten bir oğlu oldu. Haris öldükten sonra Hazreti Zübeyr’in babası Avvam İbni Hüveylid ile evlendi. Bundan da üç çocuğu oldu. Bunlar Hazreti Zübeyr, Sa’îb ve Abd-ül-Kâ’be’dir. Hazreti Zübeyr ile beraber müslüman olup, beraber Medine’ye hicret etmiştir. Bir defasında müslüman olmayan amcası Ebû Leheb’e “Ey kardeşim!” Kardeşimin oğlunu ve Onun dînini yardımsız, hor hakîr bırakmak, sana yakışır mı? Vallahi bugün yaşayan bilginler, Abdülmuttalib’in soyundan bir Peygamberin çıkacağını bildiriyorlar. İşte, “O Peygamber, budur” diyerek O’nu da İslama davet etmiş, fakat o kabûl etmemiştir.

Safiyye (radıyallahü anha)nın annesi Hâle ile Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) annesi Âmine hatun kardeş idiler. Bu sûretle, Peygamberimiz ile, hem ana, hem de baba tarafından çok yakın akraba olurlardı. Safiyye (radıyallahü anha) gazâların çoğuna iştirâk etmişti. Gayet cesur idi. Uhud gazâsına katılışı şöyle olmuştu: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Uhud Savaşı’na gittikleri zaman, kadınlar da Hazret-i Hassan bin Sâbit’in köşkünde bulunuyorlardı. Erkek olarak sadece Hassan (radıyallahü anh) vardı. Yahudiler bunu fırsat bilip saldırmak istiyorlardı. İçlerinden birisi köşkün dibine kadar sokulup, olup bitenleri dinlemek istedi. Hazreti Safiyye bunu gördü ve bağırdı. Hassan, şu yahudinin yanına in onu öldür. Hazreti Hassan “Ben onunla savaşacak halde olsaydım, şimdi herhalde Resûlullah’ın (aleyhisselâm) yanında olurdum.” Hassan (radıyallahü anh) hastalık geçirdiğinden kılıç sallıyamıyordu. Safiyye (radıyallahü anha) bunun üzerine bir çadır direğini kaptı ve aşağı indi. Yahudinin kaçmaması için kapıyı yavaş yavaş araladı. Birden çadır direğini yahudinin başına indirdi. Yahudi yediği darbe sonucu bir daha kalkamadı ve öldü. Bundan sonra Safiyye eline bir kılıç alarak Uhud’un yolunu tuttu. Bu sırada Uhud’da Eshâb-ı kiram, kâfirlerin kalabalık oluşu ve müslümanların dağılması üzerine ric’ati (geri çekilme) düşünüyorlar idi. Bu, mağlubiyet ve hezimet demekti. Safiyye (radıyallahü anha) elindeki kılıcı ile önüne gelene saldırıyor, bir yandan da müslümanları harbe teşvik

ederek “Siz nasıl insanlarsınız, Resûlullah’ı (aleyhisselâm) bırakıp da nereye gideceksiniz” diyordu.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) onun vaziyetini görünce: Oğlu Zübeyr’i (radıyallahü anh) çağırdı ve buyurdu ki: “Safiyye, Hamza’nın cesedini görmesin. Çünkü cesedin durumu çok kötü idi. Bir kadın bu cesedi böyle görse her halde aklını kaçırır.” Hazreti Zübeyr de bu emir üzerine annesinin yanına sokuldu: “Anneciğim, Resûlullah (aleyhisselâm) senin geri çekilmeni buyuruyor.” Safiyye: “Nasıl? Geri mi dönecekmişim? Benim kardeşimin cesedinin burada musle olduğunu (öldükten sonra burun, kulak ve dudaklarının kesilmesi) görüyorum; bunun intikamını alacağım. Allahü teâlâ bilir ki ben böyle yapılmasından hiç hoşlanmam. Fakat sabır edeceğim, sabır edeceğim. Ama bir gün bunların karşılığını da göreceğim.”

Hazreti Zübeyr zorlukla annesini geri çevirebildi. Olanları Resûlullaha (aleyhisselâm) anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm) Safiyye’nin (radıyallahü anha) metanetini duyunca, cesedin yanına gelmesine izin verdi. Cesedin parça parça olduğunu gördü. Kendisini zapt etti. Yalnız “İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn” dedi. Ellerini açıp duâ etti ve oradan ayrıldı. Hazret-i Safiyye Hendek gazvesinde de Hassan bin Sâbit’in köşkünde içeriyi dinlemek isteyen bir yahudiyi öldürmüştür. Böylece Hazreti Safiyye, gerek Uhud’da gerek Hendek Savaşı’nda birer düşman öldürmesiyle, Eshâb’ın takdîrine mahzar olmuştur.

Hazreti Safiyye cesâret ve şecaati nesillere örnek olacak şekildeydi. Gayet fasîh ve belîğ mersiyeler yazardı. Babası Abdülmuttalib’in vefâtında, Hazreti Hamza’nın şehîd edildiğinde ve Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) vefâtlarında yazdıkları mersiyeler meşhûrdur.

Yâ Resûlallah! Sen bizim ümidimizdin,
Sen bize hep iyilik edenimizdin.

Sen, değildin hiç, haksızlık edenlerden,
Sen, şefkat sahibi ve yol gösterenlerden.

Ve dahi anlatılmayan ilim deryası.
Bugün ağlayanların, senin içindir feryadı.

Senin yoluna hep ecdadım feda olsun!
Malım, canım, bütün varlığım feda olsun!

Ah! Şimdi aramızda sağ olsaydınız,
Ne kadar mesrûr olurduk kalsaydınız.

Hak teâlânın hükmü bu, yâ sabır diyoruz,
Bilmem ki ne yapsak, hep figân ediyoruz.

Allahın selâmı, sana olsun yâ Resûlallah!
Adn Cennetine girip kalasın yâ Resûlallah!

Hazreti Safiyye, Hazreti Ömer halife iken 20 yılında (m. 640), 73 yaşında iken vefât etti. Bâki’ kabristanında Mugiyre İbn-i Şu’be’nin kabri yanında defn edildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İsâbe cild-4, sh. 348

2) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-8, sh. 41

3) Kâmûs-ul-A’lâm cild-4, sh. 2962

4) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-1, sh. 65, 165

5) El-A’lâm cild-3, sh. 206

6) Üsud-ül-gâbe cild-5, sh. 492

7) Dürr-ül-mensûr sh. 261, 262

SA’ÎD BİN ÂMİR (radıyallahü anh)

Esbâb-ı kiramın büyüklerinden ve Hazreti Ömer’in vâlilerindendir. İsmi Sa’îd bin Âmir bin Huzeym bin Selâmân bin Rebia bin Sa’d bin Cemh-il Kuraşî el-Cumhî’dir. Künyesi yoktur. Vefâtından sonra zürriyeti (soyu) kalmamıştır. Annesi Ervâ binti Ebî Muîd-il-Emeviyye’dir. Hayberin fethinden önce îmân etti. Mekke’den Medine-i Münevvereye hicret etti. Hayber ve daha sonraki bütün gazâlarda Peygamberimiz (aleyhisselâm) ile beraber bulundu. Mekke’nin fethi, Huneyn ve Tebük gazâsı bunlardandır. Bütün bu gazâlarda Peygamberimiz (aleyhisselâm)’le beraber kahramanca savaştı. Hazreti Ebû Bekir zamanında da Yemâme ve diğer gazâlarda bulundu. Hazreti Ömer zamanında Humus’da ve Şam’ın Kıysâriyye kasabasında vâli iken vefât etti. Bazı rivâyetlerde Rakka’da veya Humus’da vefât ettiği bildirilmiştir (m. 641).

Kendisinden Abdurrahmân bin Sabit, Şehr bin Hevşeb ve bir çok zât hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır. Yermük savaşından sonra Abbas bin Ganem’den boşalan Humus vâliliğine tayin edildi. Vâli olmağı pek istemeyen Sa’îd bin Âmir (radıyallahü

anh), Hazreti Ömer'in emrine itaat ederek Humus'a geldi. Amillik (vâlilik) vazîfesinde de çok dikkatli ve âdil hareket eden Hazreti Sa'îd, son derece zâhid ve fakîr bir hayat yaşadı. Herkes bu hayatına şaşırıp, hayret ediyorlardı. Hazreti Ömer, Şam'a teşrîf ettiği zaman oradan Humus'a geçti. Humus'da fakîrlerin bir listesinin çıkarılmasını isteyen Hazreti Ömer, fakîrlerin içerisinde Sa'îd bin Âmir (radıyallahü anh) ismini görünce çok şaşırdı. Sa'îd bin Âmir"ın (radıyallahü anh) isminin listeye niçin yazıldığını sordu. Listeyi hazırlıyanlar "Vâlimiz fakîrdir, devamlı "Rüşvet alan da veren de Cehennemdedir." hadîs-i şerîfini okur ve en küçük bir hediyyeyi dahi kabûl etmez" dediler. Hazreti Ömer Sa'îd bin Âmir'e bin dirhem tahsis etti. Hazreti Sa'îd, bin dirhem ile hanımına geldi ve "Hazreti Ömer bize şu gördüğün bin dirhemi göndermiş," buyurdu. Hanımı: "Ondan bir miktar parayla yiyecek ve katık alır kalanını biriktirirsin" dedi. Sa'îd (radıyallahü anh) hanımına "Ben bundan çok daha iyisini sana söyleyeyim mi? Biz bu malı çok iyi bir şekilde kullanacak işletecek bir kimseye ortaklığa verelim. Onun kâr ve gelirinden de yeriz" deyince hanımı "peki öyle olsun" dedi. Sa'îd bin Âmir (radıyallahü anh) bu parayla yiyecekler, iki deve, iki köle satın aldı. Aldıklarını Humus'taki fakîrlere ve ihtiyâç sahiplerine dağıttı. Kendine çok az bir şey dışında hiç bir şey kalmadı. Birkaç gün sonra hanımı kendisine: "Malı ortaklığa verdiğin adamdan paranın kârını al ve onunla şunları şunları satın al" dedi. Sa'îd (radıyallahü anh) sustu. Döndüğü zaman istedikleri şey olmayınca hanımı aynı istekleri yine söyledi. Sa'îd (radıyallahü anh) yine sustu. Birgün sonra hanımı halleri ve sözleriyle Hazreti Sa'îd'i çok üzdü. Sa'îd (radıyallahü anh) ertesi gün eve hiç gelmedi. Akrabalarından birisi hanımına gelerek, "Sana ne oluyor ki kocana eziyet ediyorsun. O malının tamamını tasadduk etti, dağıttı" dedi. Kadın üzüldü ve ağladı. Sonra Sa'îd (radıyallahü anh) geldi ve şöyle buyurdu: "Allahü teâlânın râzı olduğu bir şey, dünyâ ve dünyânın içindeki her şeyden daha kıymetlidir. Eğer Allahü teâlânın râzı olduğu iyilik, hayırlardan birisi gökyüzüne lamba gibi asılsaydı, onun nûru, yeryüzünü aydınlatır ve onun parlaklığı yanında güneş sönük kalırdı. İşte seni bu iyilikler için terk eder, senden ayrılırım. Fakat senin için bu hayırları ve iyilikleri terk edemem. Her hal üzere hayır ve hasenat yaparım." Fakîrlik ve sıkıntı içinde olduğu halde bu parayı kendisi için niçin harcamadığını soranlara şu hadîs-i şerîfi nakletti: Resûlullahtan (aleyhisselâm) işittim ki, "Ümmetimin fakîrleri zenginlerinden beşyüz sene önce Cennete girerler. Zenginlerden biri kendini onların arasına, atar ve Cennete girmek ister. Melek onun elini tutar, fakîrler arasından çıkarır ve bekle, henüz senin Cennete girme zamanın gelmedi, der. Beşyüz sene onu kıyâmetin kızgın sıcağında hesap yerinde tutarlar. Malının hesabını verir, sonra Cennete girer." buyurdular. Sonra Sa'îd (radıyallahü anh) buyurdular ki: "Muhammed aleyhisselâmı, hak peygamber olarak gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bütün âlem helâl mal para ile dolu olsa ve hepsini bana verseler, bu fakîrliğime değişmem."

Hazreti Ömer, Sa'îd bin Âmir'in (radıyallahü anh) herkes tarafından çok sevilen bir kimse olduğunu öğrenince, Humuslulardan bir cemaata Onun kusuru olup olmadığını sormuş, onlar da kusuru olduğunu söyleyip, dört şey zikretmişlerdi. Bunun üzerine Hazreti Ömer, Sa'îd'i (radıyallahü anh) hemen Medine-i Münevvereye çağırıp; "Yâ Sa'îd, senin bazı kusurların varmış. Bunların aslı nedir. Vazifene sabah namazından hemen sonra değil kuşluk vakti geliyormuşsun. Geceleri insanlar içerisine hiç çıkmaz görünmezmişsin. Haftada bir gün evine çekilir hiç kimseyi kabûl etmezmişsin. Eshâb-ı kiramdan, Hubeyb'in (radıyallahü anh) şehîd edildiği söylenince bayılıyor kendinden geçiyormuşsun" diye sordu. Bunun üzerine Hazreti Sa'îd, cevabında buyurdu ki: "Yâ Emîr-el-mü'minîn vazîfeme ancak kuşluk vakti gelebiliyorum. Çünkü hanımım hastadır. Evde bütün hizmetleri kendim yapıyorum. Hamur yoğurur ondan ekmek yapar, pişirir abdest alır öyle çıkarım. Geç kalışım bundandır. Geceleri insanların içerisinde görünmeyişimin sebebi; gündüzleri halkın hizmetleriyle meşgûl olurum. Geceleri de Allahü teâlâya hizmet ve kulluk için ayırdım. Böylece gündüzleri yaptığım işlerin, verdiğim hükümlerin muhâsebesini yapar, yanlış kararlarım varsa düzeltirim. Haftada bir gün evime çekilip hiç kimse ile görüşmememin sebebi başka giyecek elbisem olmadığından, yıkadığım elbiselerim kuruyuncaya kadar kimseyi kabûl edemiyorum. Hubeyb'in (radıyallahü anh) şehâdetini hatırlayınca bayılmamın sebebi anlatılacak şey değildir. Çünkü Mekke müşrikleri Hubeyb'i (radıyallahü anh) asarlarken (Bkz. Hubeyb bin Adiy) yanlarında idim. Belki mâni olabilirdim fakat o zaman henüz îmân etmemiştim. Seyirci kaldım. Onun gösterdiği cesâret ve celâdeti hatırladıkça, ne kadar kuvvetli bir imâna sahib olduğunu daha iyi anlıyorum. Niçin mâni olmadım diye üzüntümden bayılıyorum" cevabını verdi. Bunun

üzerine Hazreti Ömer, “Yâ Sa’îd, Allahü teâlânın korkusu seni ne kadar yüceltmiş. Millete faydalı bir uzuv yapmış” buyurarak gözyaşı döküp ağladılar. Hazreti Sa’îd, Hazreti Ömer’den bundan sonra vâlilikden affetmesini rica etmiş ise de Hazreti Ömer bunu kabûl etmeyip yine vâli olarak göndermiştir.

Hazreti Sa’îd bin Âmir, İslâmın korunması ve emniyeti altında bulunan gayrı müslimlere (zımmîlere) karşı yumuşak davranır ve çok ilgi gösterirdi. Şam’daki zımmîler onun bu yüksek tavrından çok memnun idiler. Bir defa Hazreti Ömer, onun zimmiler tarafından çok sevildiğini haber aldı ve sordu: “Neden ahali bu kadar ona muhabbet gösteriyorlar?” Cevaben; “O, halkın dert ortağıdır” dediler. Hazreti Ömer bu duruma sevindi ve memnuniyetini belli etti.

Hazreti Sa’îd bin Âmir fakîrlerin, muhtaçların ve zavallıların dert ortağı olup, bu onun en bariz özelliği idi. Fakîrler ve muhtaçlar kendisini çok severlerdi. Hazreti Sa’îd bin Âmir eline geçeni fakîr-fukara’ya ve muhtaçlara dağıtır, kendisine çok zarurî olandan fazlasını bırakmazdı. Bir özelliği de fakîrlere istemeden önce hemen vermesi idi. Soranlara, Resûl-i Ekrem’in (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini dâima hatırlatırdı. “Atiyye (bağış) istenmeden verilen şeydir, birisi bir şey istedikten sonra verilirse o zaman o atiyye olmaz, istemenin karşılığı olur.”

Abdurrahmân Kasıt, Sa’îd bin Âmir’den Peygamberimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: “Muhacirlerin fakîrleri, insanlardan kırk yıl önce Cennete gireceklerdir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-Evliyâ cild-1, sh. 244

2) El-İsâbe cild-2, sh. 48

3) El-İstiâb cild-2, sh. 12

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-4, sh. 269

5) Tehzîb-üt-Tehzîb cild-4, sh. 51

6) El-A’lâm cild-3, sh. 97

SAÎD BİN CÜBEYR (radıyallahü anh)

Tabiîn devrinde Kûfe’de yetişen müctehid imamların büyüklerinden. İsmi Sa’îd bin Cübeyr bin Hişam el-Esedî’dir. Künyesi Ebû Muhammed’dir. Ebû Abdullah-ı Kûfî de denir. Esed bin Huzeymeoğullarından Vâbile bin Hârisoğullarının azadlı kölesiydi. Doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Kûfeli olup, bir müddet İsfehân’da kaldı. Sonra Irak’ın Sünbülân köyüne çekilmişti. Vefâtında 49 yaşındaydı, 95 (m. 713) senesinde Vâsıt şehrinde vefât etti. Şehir dışındaki kabri, ziyâretgâhtır.

Sa’îd bin Cübeyr, yüksek bir âlim ve büyük velîdir. Kendisine âlimlerin hazinesi denirdi. Çok ibâdet eder, çok ağlardı. Bu yüzden gözlerinin görmesi azalmıştır. Ramazan-ı şerîf gecelerinde, akşam namazını kıldıktan sonra, Kur’ân-ı kerîmi hatim eder, sonra yatsı namazını ve teravihi kılardı. Bir defa Kâ’be’nin içine girdi ve orada kıldığı namazın bir rekâtında Kur’ân-ı kerîmi hatim etti. Ayrıca her iki gecede bir hatim okurdu.

Zamanındaki âlimlerin en büyüklerindendi. Fıkıh ilminde yüksek bir mertebeye ulaşmıştı. Zamanındaki âlimler, fıkıh ilminin bir kolunda ihtisas sahibi iken, bu zât dînî hükümlerin bütün meselelerinde mütehassıs ve müctehid idi.

Abdullah İbn-i Abbâs’tan, Abdullah bin Zübeyr’den, Abdullah bin Ömer’den Ebû Sa’îd-i Hudrîden, Ebû Hüreyre’den, Ebû Mûsâ el-Eşari’den ve daha birçok Eshâb-ı kiramdan ilim almış, onların ders halkalarında yetişmiş büyük ve kâmil bir zâttır. Kendisine her meselede suâl edilen ve ictihâdına başvurulan bir müctehiddi. Abdullah İbn-i Abbâs ve Abdullah bin Ömer’den çok ilim almıştır. Hadîs, fıkıh, tefsîr ve kırâat ilimlerinde, O’nlardan çok rivâyette bulunmuştur. Bir defasında Abdullah İbn-i Abbâs kendisine şöyle buyurdu: “Ey Sa’îd! Sen de dîni meseleler de, soranlara cevap ver. Hatalı bir hükümde bulunursanız tashih eder, düzeltiriz. O da, “Ey İbn-i Abbâs, sizin huzûrunuzda dînî işlere karışmak benim haddim değildir” diye tevâzularını bildirmiştir. Ancak İbn-i Abbâs hazretlerinin gözleri a’mâ olup, göremez hale gelince, Sa’îd bin Cübeyr fetvâ işlerini üzerine alarak müslümanların dîni meselelerdeki müşküllerini halletmeye başlamıştır. Onun ilminin çokluğunu bütün âlimler ittifâkla bildirmişlerdir. Hadîs ilminde rivâyetleri çok meşhûr olup, sikadır (güvenilir, sağlamdır). Kütüb-i Sitte’de rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler vardır. Kûfeliler, Abdullah İbn-i Abbâs’a bir meselede fetvâ sormaya geldiklerinde, onlara “Sizin aranızda İbn-i Ümmü Dihâmâ (yani Sa’îd bin Cübeyr)

yok mu?" derdi. Amr bin Meymûn onun ilmine olan ihtiyâcı bildirmek için şöyle dedi: "Yeryüzünde Sa'îd bin Cübeyr gibisi yoktur. Kendisinin ilmine herkes muhtaç olduğu bir zamanda vefât etti."

Ebû Kâsım Taberî: "O, hadîs rivâyetinde sika (güvenilir) bir râvi, her meselede müslümanlara huccet (delîl) olan bir imamdır."

İbni Hibbân, Kitabüs-Sikât'ında: "O, fâkih, çok ibâdet eden, (âbid), fazîleti çok olan (fâdıl), vera' ve takvâ sahibi birisiydi." Önceleri Kûfe kadılarından Abdullah İbn-i Utbe bin Mes'ûd'un kâtibiydi. Sonra Ebû Bürde bin Mûsâ el-Eş'arî'nin yanında bir süre kâtiblik yaptı. Bir ara Fırat nehrinin suladığı arazinin öşürlerini toplamakla görevlendirildi. Hakim bin Cübeyr bir gün kendisine uğramıştı. Diyor ki: O, âşirlere, "Yemekten neyiniz varsa getirin yiyelim" dedi. Onlar da getirdi ve beraberce yedik. Onlar Beytülmaldan yiyorlardı. O halde yedikleri helâldi.

Bir horozu vardı. Gece ibâdetine onun ötüşüyle kalkardı. Bir gece ötmedi. O da gece kalkamadı, horoza bedduâ etti ve horoz öldü. Üzüldü ve: "Bundan sonra hiçbir şeye bedduâ etmiyeceğim" diye yemîn etti.

Sa'îd bin Cübeyr çok Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bazan bir âyet-i kerîmeyi tekrar tekrar okuyarak sabahlardı. Bir gece namazında Yasin sûresinin 59. "Ey günahkârlar! Bugün mü'minlerden ayrılın!" âyetiyle sabahlamıştır.

Ömrünü insanlara va'z ve nasîhat ile geçirmiştir. Günde iki kerre, sabah namazından ve ikindi namazından sonra mescidde va'z ederdi. Buyururdu ki, "Va'z ve nasîhati, her bakımdan kusursuz olan kimselerin yapması lâzım gelirse, kimsenin birşey anlatmaması icab ederdi." Kimsenin yüzüne karşı kusurunu söylemez, nasîhati umûmî yapardı.

Hikmetli sözleri çoktur. İhlâs ile söyledikleri için kalblere tesir ediyordu. Buyurdu ki: "Yapılması emir edilen her vazîfe büyüktür."

"Duâ yapılırken, manevî bir zevk veriyorsa, kabûl olacak demektir."

"Allahü teâlâya itaat edip, emirlerini yerine getiren, Onu zikir ediyor demektir. Onun verdiği emirlere göre hareket etmiyen, ne kadar tesbih çekerse çeksin, ne kadar Kur'ân-ı kerîm okursa okusun, zikir etmiyor sayılır." "İnsanların en çok ibâdet edeni, kalbini günahla yaralayıp, sonra tövbe eden ve bir daha yapmıyan, hatalı işlerini her hatırladıkta, iyi amellerini az ve eksik bulandır."

"Dünya hayatından kaybettiğim hiçbir şeye üzülmem. Yalnız secde edemeden geçirdiğim vakitlerime üzülürüm."

Emevî vâlilerinden Haccâc güvendiği bir kimseyi on kişi ile Sa'îd bin Cübeyr'i (radıyallahü anh) çağırmaya gönderdi. Bir rahibin kilisesine geldiler. Sa'îd bin Cübeyr'i o rahibten sordular. Rahib onlara yol gösterdi. Sa'îd bin Cübeyr'i secdede buldular. Selâm verdiler. Başını secdeden kaldırdı. Namazını bitirip selâmlarını aldı. Haccâc seni çağırıyor dediler. Allahü teâlâya hamd ve sena, Resûlüne (aleyhisselâm) salevât getirip on kişiyle beraber Haccâc'a gitmek üzere yola çıktılar. Rahibin bulunduğu kiliseye geldiler. Rahib onlara kilisenin etrâfında arslan ve başka yırtıcı hayvanlar olduğundan yukarı çıkmalarını söyledi. Sa'îd bin Cübeyr (radıyallahü anh) çıkmadı. Rahib, herhalde kaçmak istiyorsun? dedi. Hayır, kaçmak istemiyorum. Yalnız müslüman olmayanların evine girmek istemem, buyurdular. Yırtıcı hayvanlar seni parçalar dediler. Allahü teâlâ, beni onların zararından muhafaza etmeye kâdirdir. Sabaha kadar burada kalacağım, buyurdu. Rahib on kişiye: "Siz yukarı geliniz ve yaylarınızı kurup da sâlih kulu muhafaza etmek için bekleyiniz" dedi. Gece oldu. Rahib ve on kişi, canavarların gelip Sa'îd bin Cübeyr'e (radıyallahü anh) sürünüp gidip bir yerde oturduklarını, sonra aslanların da gelip aynı şeyi yaptığını gördüler. Rahib sabahleyin aşağı inip müslüman oldu.

Hapiste iken bir gece sabaha karşı, boynu vurulacağı haberini verdiler. Bekçilere: "Sabaha olacak işin haberi geldi. Beni şimdi salın, gideyim. Ölüm için hazırlığımı yapayım. Gelmez diye korkmayın, sabah erkenden gelirim" dedi. Bekçiler, kaçar diye korkmuşlardı. Aralarında ihtilâfa düştüler; sonra, doğruluğuna inananlar galip geldi, bıraktılar. Gitti, sabah erkenden geldi. Ölüm meydanına götürdüler. Vurulunca, başın üzerine düşeceği deriyi yaydılar. Cellâtlar geldi. Cellâtlardan müsaade alıp şu duâyı yaptı: "Allahım, benden sonra Haccâc'ı kimseye musallat etme!" O mübârek başı yere düştüğü zaman, iki defa "Lâ ilahe illallah" dedi. Üçüncüsünü demeye başladı, ama bitiremedi. Hasan-ı Basrî hazretleri, Sa'îd bin Cübeyr'in katledildiğini duyunca, "Eyvah! Doğudan batıya

kadar, ilmine, irfanına bütün müslümanların muhtaç olduğu değerli âlimi kaybettik" dedi. Daha sonra olacak oldu. Haccâc, yiyici illetine tutuldu. Uyuyamıyordu. Uyuyacağı sırada sıçrayıp kalkıyordu. Hâline bakıp şaşanlara: "Sa'îd bin Cübeyr ile hâlim ne olacak? Uyuyacağım anda, ayağımı çekip sarsıyor ve beni uyandırıyor" dedi. Bu acıklı durumuyla ancak onbeş gün yaşayabildi. Sa'îd bin Cübeyr şehîd edildikten onbeş gün sonra Haccâc da öldü.

Sa'îd bin Cübeyr hazretlerinin bildirdiği hadîs-i şerîflerden bazıları: "Ağızlarınız Kur'ân-ı kerîm'in yollarıdır. Onları misvak ile temizleyiniz."

"Müslüman bir kadın, hamileliği boyunca, doğum yaptığı esnada ve çocuğunu emzirdiği sürece, Allah yolunda cihad edenler gibidir. Bu esnada vefât ederse şehîd sevâbı alır.

"Resûlullah (aleyhisselâm) yırtıcı hayvanlardan köpek dişi olanları ve pençesi ile avlıyan kuşları yemeği haram etti."

"Mesh üzerine mesh etmek misâfir için üç gün ve üç gece, mukîm için bir gün bir gecedir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'dcid-6, sh. 256

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 371

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-4, sh. 272

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 11

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 76

6) Meşâhir-i Eshâb-ı Güzîn sh. 71

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1060

SAÎD BİN MÜSEYYİB (radıyallahü anh)

Tabiîn devrinde Medine'de yetişen yedi büyük âlimden biri. İsmi, Saîd bin Müseyyib bin Hazn bin Ebî Vehb bin Amr bin Âiz bin İmrân bin Mahzûm bin Yakaza'dır. Annesi, Ümm-i Saîd binti Hakim bin Ümeyye bin Harise bin Evkas es-Sülemî'dir. Künyesi "Ebû Muhammed Medenî'dir. Kureyş kabilesinin Mahzûm kolundan olduğu için, "el-Kuraşî" ve "el-Mahzumî" de denilmektedir. Babası Müseyyib ile dedesi Hazn, Eshâb-ı kirâmdandır. Hicrî 15 (m. 636) yılında Hazreti Ömer'in hilâfetinden iki sene sonra doğdu. Hazreti Osman'ın hilâfeti gençlik yıllarıydı. 91 (m. 710) yılında Medine'de vefât etti. Vefât târihi olarak başka rivâyetler de bildirilmektedir. Vefâtında yetmiş yaşını geçmişti.

Kendisinin ve çoluk çocuğunun ihtiyâcını karşılayacak ve komşularına ve fakîrlere yardım ve ihsânda bulunacak kadar malı vardı. Zeytinyağı ticâreti yapardı. Vaktini ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. Hiçbir hükümdârdan hediye kabûl etmezdi.

Saîd bin Müseyyib (radıyallahü anh), Tabiînin büyüklerinden ve Medine'deki yedi büyük âlimdendir. Bunlara "fukahâ-i seb'a" denirdi. Bu yedi âlim: Saîd bin Müseyyib, Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr-i Sıddîk, Urve-tebni-Zübeyr, Hârice-tebni-Zeyd, Ebû Seleme-tebni-Abdurrahmân bin Avf, Ubeydullah İbn-i Utbe ve Ebû Eyyûb Süleymân bin Yesâr (r.aleyhim) idi. Bunlar Tabiîn içinde, kendilerine çok sorulan ve en çok fetvâ veren âlimlerdi.

O, fıkıh ve hadîs ilimlerinde derin bir âlimdir. Mürsel, olarak bildirdiği hadîs-i şerifleri, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin mezhebinde huccettir, senettir. Halbuki O, başka râvilerin mürsellerini huccet kabûl etmemiştir, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ve âlimlerin çoğu, mürsel hadîsleri huccet kabûl ettiler. Ayrıca O, ilminin yanında takvâ, zühd ve verası ile de çok meşhûr olmuştu. İbâdete çok düşkündü. Kırk defa hac yapmış, bütün namazlarını cemaatla kılmıştır. Elli yıl yatsı abdesti ile sabah namazı kıldı. Yani hiç uyumadı. Halife Abdülmelik bin Mervan, Saîd bin Müseyyeb'in kızını oğlu ve veliahdı Velîd'e almak istediği halde O, Ebû Veda'a isminde sâlih, dînine bağlı bir fakîre vermişti. Bu yüzden çok sıkıntılara katlanmıştır.

Hadîs ve fıkıhtaki ilimleri, Eshâb-ı kiramdan birçok zevat ile görüşüp, onların ilmî sohbetlerinde bulunarak elde etmiştir. O, Hazreti Ebû Bekir'den mürsel olarak, Hazreti Ömer'den, Hazreti Osman'dan, Hazreti Ali'den, Sa'd bin Ebî Vakkâs'tan, Abdullah İbn-i Abbâs'tan, Abdullah İbn-i Ömer'den, Ebû Katade'den, Ebû Hüreyre'den, Hazreti Âişe'den ve babası Müseyyeb'den daha birçok Sahâbîden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Peygamber efendimizin mübârek hanımlarından birçok hadîs-i şerîf dinlemiş, en çok Ebû Hüreyre'den hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden de, oğlu Muhammed, Sâlim bin Abdullah bin Ömer, ez-Zührî, Katâde, Ebuz-Zemad, Târık bin Abdurrahmân ve daha pekçok âlim hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır.

Kendisinin ilmini birçok âlim övmüştür. Onun için “Fakîhlerin fakîhi, âlimlerin âlimi” denilmiştir. Kendisi şöyle derdi: “Bazan bir tek hadîs-i şerîfi öğrenmek için günlerce yolculuk ederdim.” Çünkü hadîs-i şerîfte “İlim talebi için evinden çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır.” Ve “İlim aramak için yola koyulan kimseye, Allahü teâlâ Cennet yolunu kolaylaştırır.” buyurulmuştu. Onun ilmi hakkında Ali bin el-Medenî dedi ki: “Tabiînin içinde ondan daha âlim bir kimseyi bilmiyorum. O, Peygamberimizin sünneti böyle olmuştur dese, bu sana yeter!...” İmâm-ı Şafiî: “Onun mürselleri (Sahâbîyi saymadan bildirdiği hadîsleri), bizim için huccettir, sağlam bir delîldir.” demiştir.

Amr bin Meymun İbn-i Mihran babasından naklen şöyle anlatıyor: “Medine’ye geldiğimde, şehir halkının en âlim olanını sordum. Bunun üzerine beni, Saîd bin Müseyyib’e gönderdiler.”

Katâde bin Diame: “Helal ve haramı İbn-i Müseyyib’den daha iyi bilen birisini asla görmedim” dedi.

Muhammed bin İshâk, Mekhul eş-Şâmî’in şöyle naklettiğini söyledi: “İlim tahsili için bütün beldeleri dolaştım. Saîd bin Müseyyib’den daha âlim birisi ile karşılaşmadım.

“İbn-i Mende, el-Vasiyye adlı eserinde: “Saîd bin Müseyyib’in yanında idim. Bana hadîs-i şerîf bildirdi. Ona, “Ey Muhammed, bunu sana kim söyledi” dedim. “Ey Şamlı kardeşim, sormadan al. Zira biz sika olan râvilerden hadîs-i şerîf alırız” dedi. Bütün âlimler, onun mürsel olarak bildirdiği hadîs-i şerîflerin sahih hadîs olduğunda ittifâk etmişlerdi.

İbn-i Hıbban da “Kıtabüs-Sikât’ında: O, büyük bir fakîh, dinde haramlardan çok sakınan vera sahibi bir veli, ibâdet, ahlâk ve fazîlet bakımından tabiînin en büyüklerindendi. Hicaz halkının en fakîhi (âlimi), rüya tabirinde insanların en üstünüydü. Kırk sene namazını, câmide cemaatla kılmıştır diye bildirmektedir.

Fıkıh ilminde yüksek mertebelere kavuşmuştu. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) bildirdiği bütün hükümleri, Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer’in ve Hazreti Osman’ın naklettiği bütün dînî hükümleri, Ondan daha iyi bilen yok gibiydi. Basra’dan Hasan-ı Basrî, dinde bir müşkülü olunca, Ona mektûb yazardı. Medine’de herkes, O’na gelip fetvâ ister, haram ve helâli öğrenirlerdi. Bunu, İbrâhîm bin Sa’d, babasından nakl ederek bildiriyor.

Hep hikmetli konuşurdu. Sözleri veciz olup, kalblere tesir ederdi. Dinden kıl ucu ayrılmaz, önce nefsine nasîhat ederdi. Gece olunca, nefsini muhatab alır, ona şöyle derdi: “Ey bütün şerrin yuvası, kalk bakalım. Allaha yemîn olsun, seni yorgun bir deve haline getirip bırakacağım.” der. Sabaha kadar ibâdet ederdi. Bu sebeple ayakları şişerdi. Bu defa da nefsine: “İşte böyle olacaksın; aldığın emir bu yoldadır ve bunun için yaratıldın” derdi.

Hikmet dolu sözlerinden bazıları şunlardır:

“Dünyayı toplıyan bir kimsenin niyyeti, dinini korumak, yakınlarına bakmak, ibâdet için kuvvet kazanmak değilse, onda hayır yoktur.”

“Kırk yıldır, farzı cemâatle kılmağı bırakmadım. Otuz yıldır müezzin ezan okurken, ben mescidde olurum.” Elli yıl, yatsı abdesti ile sabah namazını kıldı.

Yaşı yetmişi geçmişti. Yine de: “Bana göre, en çok korkulacak şey, kadınlardır. Şeytan bir adamı, başka yollardan aldatamayınca, ona kadın ile yaklaşmaya çalışır.” buyururdu.

“Gözlerinizi, zalimlere ve yardımcılarına bakarak doyurmayınız! Zâhirde kabûl gözü ile baksanız bile, kalbinizde inkâr dursun. Böyle yapınız ki, iyi ameliniz boşa gitmesin.”

Ma’nevi bir heybete sahipti. Yanına varmak istiyenler, vâlilerin huzûruna çıkar gibi, ziyâret için izin isterlerdi.

“Hangi şerîf, hangi âlim, hangi fâzıl olursa olsun, mutlaka bir aybı vardır. Ama öyleleri vardır ki, ayıplarını unutmak doğru olmaz. Bir kimsenin fazîlet tarafı, eksik tarafından çok olursa, eksiği fazîleti için bağışlanır.”

Gıybet hakkını helâl et, diyenlere, O: “Onu ben haram etmedim ki, helâl edeyim, Onu haram eden Allahü teâlâdır. Sonuna kadar da haramdır” derdi. “Kırlarda namaz kılan kimsenin, sağında ve solunda iki melek durur ve onunla kılarlar. Ezan okur ve kamet getirirse arkasında dağlar gibi melekler saf bağlar.”

Saîd İbn-i Müseyyib bildirdi ki: Dindar dost aramağı teşvik etmek üzere Hazreti Ömer şöyle buyurmuştur: “Sâdık dost bul ve onların arasında yaşa! Dürüst ve samimi arkadaşlar, genişlikte süs ve ziynet; darlıkta yedek sermâyedirler. Dostunun sana düşen işini güzelce gör ki, lüzumunda sana daha güzeli ile karşılıkta bulunsun. Düşmanından uzaklaş, her dosta bel bağlama, ancak emîn olanları seç. Emîn olanlar, Allahü teâlâdan korkanlardır. Kötü insanlarla düşüp kalkma, onlardan kötülük öğrenirsin. Onlara sırrını verme, ifşa ederler. İşlerini, Allahtan korkanlara danış ve onlarla istişâre et.”

“Yemîn karışmayan manifatura ticâreti kadar hoşuma giden hiçbir ticâret yoktur.” Nitekim hadîs-i şerîfte de “Ticâretin en hayırlısı bezzâzlık yani kumaş ve elbise ticâreti, san’atın en güzeli de terziliktir.” buyurul muştur.

“Geçmiş ümmetlerin hıyânet yapmalarına, kâfir olmalarına sebep, şarap içmekti.” “Dünya malını toplayıp da, her türlü fenâlıkta bulunanlarda hayır yoktur.”

“İnsanların hepsi Allahü teâlânın muhafazası altındadır. O, insanlar için bir şey dilerse, buna kimse mâni olamaz.”

“Hazreti Ali ile Medine kabristanına geldik. Selâm verip, (Halinizi bize bildirir misiniz? Yoksa biz mi hâlimizi haber verelim; dedi. Bir ses işittik (Ve aleykesselâm yâ Emîr-el-mü’minîn. Bizden sonra olanları sen söyle!) dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bazıları:

“Ümmetimden ilk kaldırılan şey, emanettir. Onlarda kalanların sonuncusu ise namazdır. Fakat nice namaz kılanlar vardır ki, onlarda hayır yoktur.”

“Ezanı duyduğunuz zaman, kalkıp namazınızı kılınız. Çünkü namaz, Allahü teâlânın mühim bir emridir.”

“Allahü teâlâdan korkan kimse, kuvvetli olarak yaşar ve memleketinde emîn olarak dolaşır.”

“Güzel ahlâk, Allahü teâlânın beğendiği huydur.”

“Cebrâil aleyhisselâm bana dedi ki: Müslümanlar, Hazreti Ömer’in ölümüne ağlasın!”

Her şey için öğünülecek bir üstünlük vardır. Ümmetimin kıymeti ve şerefi, Kur’ân-ı kerîmdir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şevahîd-ün-Nübüvve sh. 281

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 375

3) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-5, sh. 119

4) Hilyet-ül-Evliyâ cild-2, sh. 161

5) Tenzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 84

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 94

7) El-A’lâm cild-3, sh. 102

8) Menhel-ül-azb-ül-Mevrûd cild-2, sh. 175

9) Meşahir-i Eshâb sh. 80

10) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1060

SALİM MEVLA EBÛ HUZEYFE (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kirâm’ın meşhûrlarından. Kur’ân-ı kerîm’i en güzel okuyan ve tamamını hıfz edenlerindendir. İsmi Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe olup, babası Ubeyd bin Rebî’a’dır. (Bir rivâyette ise Mûsâ bin Ukbe Sâlim bin Ma’kîl’dir.) Künyesi Ebû Abdullah’tır. Subeyte binti Yuâr-il-Ensârî’nin kölesi iken Onu Ebû Huzeyfe’ye (radıyallahü anh) bıraktı. Böylece Hazreti Ebû Huzeyfe’nin kölesi oldu. Ebû Huzeyfe (radıyallahü anh) müslüman olunca, o da, Onda meydana gelen değişikliği görmüş ve de müslüman olmuştu. Böylece ilk müslümanlardan olma şerefine nail olmuştu. Ebû Huzeyfe (radıyallahü anh) müslüman olunca onu azat etmiş, istediği yere gitmek husûsunda serbest bırakmıştı. Fakat Sâlim (radıyallahü anh) O’ndan ayrılmayınca evlâd edinmişti. Bunun üzerine kendisine Ebû Huzeyfe’nin oğlu denilmeye başlanmış ve öyle tanınmıştı. Evlatlıkların, kendi öz babalarının isimleriyle zikredilmesini ve bu kimsenin kendi çocuğu gibi mirasçı olamayacaklarını beyan eden âyet-i kerîme nâzil olunca Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe diye çağırıldı.

Ebû Huzeyfe’nin (radıyallahü anh), Hazreti Sâlim’e olan muhabbeti o kadar çok idi ki kızkardeşinin kerîmesi Fâtıma binti Velîd’i ona vermiştir. Hazreti Sâlim, Bedir, Uhud, Hendek ve diğer bütün gazâlara katıldı. Hazreti Ebû Bekir zamanında Müseylemet-ül-Kezzâb’a karşı yapılan Yemâme gazâsında şehîd düştü. Yemâme’de Muhacirlerin sancaktarı Hazreti Sâlim idi. Sâlim’in (radıyallahü anh) sancağı taşıması dolayısıyla tehlikeye hedef olacağını gören Eshâb, “Senin

başına bir zarar gelmesinden korkarız" dediler. Fakat O "Eğer ben sancağı taşımayacak olursam Kur'ân-ı kerîm ehlinin en bedbahtı olurum" buyurdu. Harp sırasında Benî Hanîfe kabilesi sancağı düşürebilmek için sancağın bulunduğu yere ve sancaktar Sâlime (radıyallahü anh) çok şiddetli bir hücum yaptılar. Sâlim'in (radıyallahü anh) sancak tutan kolunu azılı kâfirlerden birisi çok şiddetli bir kılıç darbesiyle kesti. Sâlim (radıyallahü anh) Allah... diye öyle bir bağırdı ki, harp meydanı inledi. Fakat sancak yere düşmeden diğer eliyle tuttu. Bir kılıç darbesiyle diğer kolu da kesildi. Fakat, İslâm sancağı yine yere düşmedi. Çünkü Sâlim (radıyallahü anh) vücudu ve kesik kolları ile sancağa sarılmıştı. Kafirlerin bütün şiddetli darbelerine rağmen sancağı bir türlü yere bırakmadı.

Sanki Sâlim Mevla Ebû Huzeyfe'ye (radıyallahü anh) vurulan her kılıç darbesi onun sancağa biraz daha sıkı yapışmasını ve durduğu yerde daha kuvvetle dik durmasını sağlıyordu. Ne zaman ki İslâm askeri yetişti ve sancağı aldılar, o zaman yere düştü. Sâlim (radıyallahü anh) kâfirlerin en şiddetli kılıç darbeleri altında ve şehîd düşerken "Ve mâ Muhammedün illâ rasûl..." Âl-i İmrân suresindeki 144. âyet-i kerîmeyi okuyordu. Eshâb-ı kiram ona yetiştikleri zaman bu âyeti okuduğunu işittiler. Yere düşünce Ebû Hazeyfe'yi (radıyallahü anh) sordu. Şehîd olduğunu öğrenince; "Beni de onun gibilerin yanına götürün" buyurdu. Vasıyyetini yaptı ve şehâdet mertebesine erişti. Ebû Huzeyfe ile beraber birinin başı diğerinin ayağının yanında olduğu halde defn ettiler. 12 (m. 633)

Malının bir kısmını kölelerin âzâd edilmesi için, üçte birini beyt-ül-mâle, üçte birini de ehline bırakmıştı. Hanımı ve çocukları kendileri için vasıyyet edilen malı almamışlar, onlar da beyt-ül-mâle bırakmışlardır. Onun ilim ve irfanı Eshâb-ı kiram (radıyallahü anh) tarafından kabûl ve tasdîk edilmekle beraber Hazreti Ömer'in, husûsî bir muhabbeti ve hürmeti vardı.

Hazreti Ömer, "Sâlim hayatta olsaydı, hilâfeti şû'raya havale etmezdim. Çünkü ben onu hemen yerime halife nasb ederdim" buyurmuşlardır. Peygamberimiz (aleyhisselâm):"Kur'ân-ı kerîmi şu dört kimseden öğreniniz: Abdullah İbn-i Mes'ûd, Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe, Übey bin Ka'b ve Muâz bin Cebel." buyurmuşlardır. Hazreti Peygamber (aleyhisselâm) Sâlim'in (radıyallahü anh) kırâatini derin bir zevk içinde dinlerdi. Sesi çok güzeldi.

Mâlik bin Haris dedi ki: "Zeyd bin Hârise'nin (Peygamberimizin (aleyhisselâm) âzâdlı kölesi ve evlatlığı) nesebi bilinirdi. Sâlim, Mevlâ Ebû Huzeyfe'nin nesebi bilinmiyordu. Fakat Sâlim sâlihlerden bir kimsedir diye söylenirdi." Abdullah İbn-i Ömer (radıyallahü anh) babasından rivâyetle buyurdu ki: "Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe, Mekke'den diğer Muhacirlerle çıkıp Medine'ye gelinceye kadar Muhacirlere imam olurdu. Çünkü o çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Resûlullah (aleyhisselâm) yanında Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe'nin ismi zikredildi. Peygamber (aleyhisselâm) efendimiz: "Muhakkak ki Sâlim, Allahü teâlâyı çok sever. Eğer Allahü teâlâdan korkusu olmasaydı yine (sevgisinden dolayı) Allahü teâlâya isyan etmez günah işlemezdi." buyurdu. Hazreti Ömer (Eğer ben Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe'yi yerime halife tayin etseydim. Allahü teâlâ da bana halifeliği kime bıraktığımı sorsaydı: Yâ Rabbi! Senin Nebîn'den (aleyhisselâm) işittim ki "Muhakkak ki Sâlim bin Ebî Huzeyfe hakîkaten kalbiyle Allahü teâlâ'yı sevenlerdendir."buyurdu. Ben Resûlünün sözüne uydum) derim. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kıyâmet günü bir çok kimseler Tehâme dağı gibi sevâblarla gelirler. Allahü teâlâ onların amellerini boşa çıkarır ve onları şiddetli bir şekilde Cehenneme atar." Sâlim (radıyallahü anh) "Anam babam sana feda olsun yâ Resûlallah; Biz o kavmi nasıl tanıyacağız. Seni hak peygamber olarak gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ben onlardan olmaktan çok korkuyorum." Resûlullah "Ey Sâlim onlar namaz kılarlar, oruç tutarlar, fakat kendilerine haramdan bir şey teklif edildiği zaman Allahü teâlâdan hiç korkmadan o haramı işlerler. Allahü teâlâ da onların amellerini ibâdetlerini kabûl etmez" buyurdu. Mâlik bin Dinar, "Allah'a yemîn ederim ki bu nifaktır, münâfıklıktır" dedi.

Hâsılı Sâlim (radıyallahü anh) güzel ve devamlı Kur'ân-ı kerîm okuyan, müslümanların imâmı, ibâdette çok ihlâslı, Allahü teâlâya âşık, özü sözüne, içi dışına uygun kıymetli bir âlimdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-Evliyâ cild-1, sh. 176

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-3, sh. 85

3) El-İsâbe cild-2, sh. 70

ŞEDDÂD BİN EVS (radıyallahü anh)

Medineli müslümanlardan (Ensârdan). Ebû Ya'lâ ve Ebû Abdurrahmân künyeleri vardır. 58 (m. 697)'de, yetmişbeş yaşında Kudüs'te vefât etti. Hazrec kabilesinin Neccâr kolundandır. Muhammed ve Ya'lâ adında iki oğlu vardır. Ana ve babası müslüman idi. Onun için müslüman bir aile ocağında yetişti.

Yaşı küçük olduğu için, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) gazâlarına katılamadığı söylenir. Asr-ı saâdet'den sonra Şam'da, Filistin'de, Beyt-ül-Mukaddes'te ve Humus'ta bulundu.

Şeddâd bin Evs (radıyallahü anh) Eshâb'ın fazîletlilerindendir. Geniş bir bilgiye sahipti. Devrinde, her ilimde kendisine müracaat edilirdi. Yumuşak huylu, açık sözlü, hiddet zamanında gadâbına hâkimdi, sahipti. İbâdet ve Allahü teâlânın beğendiği işlerde çok gayretliydi. Kalbi Allahü teâlânın korkusu ile doluydu. Yattığı zaman tefekküre dalardı. Allahü teâlânın rahmeti ile birlikte, azâbını da hatırlar, "Yâ Rabbî! Cehennem ateşini düşündükçe uykum kaçıyor" derdi. Allahü teâlâ'nın emir ve yasaklarına uymakta çok titiz olup, bunları güler yüz, tatlı dille insanlara anlatırdı. Şeddâd hazretlerinin husûsiyetlerinden biri de, ağzından, lüzumsuz ve olur olmaz sözlerin çıkmamasıdır. O, riya ve gösterişten çok sakınırdı.

Ebû Eş'as es-Sağanî şöyle rivâyet eder: "Şam Câmi-i şerîfine gitmiştim. Orada Şeddâd bin Evs hazretleri ile karşılaştım. Bir yere gidecekti. Nereye gideceğini, sordum. Hasta bir arkadaşını ziyâret edeceğini söyledi. Ben de kendileriyle gelebileceğimi söyledim ve beraber gittik. Oraya varınca, hastaya, durumunun nasıl olduğunu sordular. Hasta "Ni'met içerisinde olduğunu" söyledi. Bunun üzerine, Şeddâd hazretleri şöyle buyurdu: "Günahlarının affedildiğini sana müjdelerim. Çünkü, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ buyurur ki: "Mü'min olan kullarımdan birini imtihan ettiğim zaman, o bu imtihanı hamd ile karşılarsa, yatağından anasından doğduğu günkü gibi, günahlarından temizlenmiş olarak kalkar." buyurdu.

Şeddâd bin Evs (radıyallahü anh) Peygamber efendimiz ve Eshâb'ın büyüklerinden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Oğulları Ya'lâ ve Muhammed ile Mahmûd bin Rebî', Mahmûd bin Lebîd, Abdurrahmân bin Ganem, Beşîr bin Ka'b ve başkaları da ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Şeddâd bin Evs hazretlerinin bildirdiği hadîs-i şerîflerden bazıları şunlardır:

"Akıllı kimse, kendini hesaba çekip, ölümden sonrası için çalışan kimsedir. Âciz olan da, nefsine, arzu ve isteklerine tâbi olur ve Allahü teâlâ'dan olmıyacak şeyler bekler."

"Allahım! Sen, benim Rabbimsin. Ben de senin kulunum. Beni sen yarattın. Ben sana gücümün yettiği kadar verdiğim söz üzerindeyim. Yaptığım kötülüklerden sana sığınırım. Bana ihsân ettiğin ni'metini sana itiraf ediyorum. Günâhımı da sana itiraf ediyorum. Günâhımı bağışla. Çünkü günâhları ancak sen bağışlarsın. Yaptığım şeyin kötülüğünden sana sığınırım."

"Allahım! Gözüme, kulağıma ve bedenime, sıhhat ve afiyet ihsân eyle. Senden başka ilâh yoktur. Allahım! Kaza ve kaderine rızayı, öldükten sonra ebedî se'âdet ve mutluluğu, cemâlini müşâhede lezzetini, sana kavuşma arzusunu, zararlardan ve saptırıcı fitnelerden muhafaza buyurmanı, senden ister, zulm etmek ve zâlim olmaktan, başkasına tecâvüz etmek veya tecâvüze uğramaktan veya affedilmiyecek bir günâh işlemekten sana sığınırım."

"Allahü teâlâ herşeyi iyi yapmayı emretti. Hayvan kestiğiniz zaman iyi kesiniz. Sizden biriniz hayvan keseceği vakit, bıçağını bilesin, hayvana eziyet vermesin."

"Tevbe, günâhı temizler. İyilikler, kötülükleri yok eder. Kul, rahatlık zamanında Rabbini zikrederse, Allahü teâlâ, onu belâdan kurtarır."

"Ey insanlar! Dünya, hâzır bir meta'dır. Ondan, iyiler de kötüler de yer. Âhiret, hak bir va'ddır. Âhirette, her şeye kadir olan Allahü teâlâ hükmeder. Orada hak ne ise o olur. Bâtıl hükümsüz kalır. Ey İnsanlar! Sizler âhiret adamlarından, âhireti düşünüp, ona hazırlananlardan olunuz. Dünya adamlarından, âhireti unutup dünyâya dalmışlardan olmayınız."

"Siz, Allahü teâlâdan, korkarak, amel yapınız. Biliniz ki, amellerinize göre arz olunursunuz. Allahü teâlâya mutlaka kavuşacaksınız. Kim, zerre miktarı hayır (iyilik) işlerse, onun karşılığını görür. Kim de zerre kadar (kötülük) yaparsa onun karşılığını da görür."

Yine, Ubâde bin Nesî (radıyallahü anh) naklediyor: "Şeddâd bin Evs ağlarken görüldü. Ona niçin ağlıyorsun? diye soruldu. "Resûlullah'dan (aleyhisselâm) duyduğum bir hadîs-i şerîfi hatırladım da, onun için ağlıyorum. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bu hadîs-i şerifinde, "Ümmetim için, şirk ve gizli

şehvetten korkuyorum.” buyurdu. O zaman ben, “Yâ Resûlallah! Ümmetin senden sonra şirke düşecek mi?” diye sordum. Resûlullah (aleyhisselâm) “Evet, gerçi onlar, güneşe, aya ve puta tapmıyacaklar. Fakat işlerinde riyakârlık yapacaklar,(Allah için değil de Ondan başkalarının rızası için yapacaklar). Gizli şehvet ise şudur: Onlardan biri, oruç tutar, oruçlu olur, sonra şehvete sebeb olan bir şeyi görür ve orucunu terk edip bozar.” buyurdular.”

Biz Peygamberimiz (aleyhisselâm) ile beraber idik. “Yanımızda yabancı (Ehl-i kitap) birisi var mı?” buyurdu. “Yok, Yâ Resûlallah” dedik. Kapının kapatılmasını emrettiler. “Ellerinizi kaldırın, Lâ ilahe illallah (Allahü teâlâ’dan başka ilâh yoktur) deyiniz” buyurdu: Ellerimizi kaldırdık. Bu hal bir müddet devam etti. Sonra mübârek ellerini indirip, şöyle buyurdu: “Sana hamd olsun, yâ Rabbi! Beni bu kelime ile gönderdin. Bana, onu emrettin. Bana, onunla Cenneti va’d ettin. Va’dinde duran yalnız sensin”

Bundan sonra “Sizi müjdelerim. Allahü teâlâ sizi mağfiret buyurdu. (bağışladı)” buyurdular. Şeddâd (radıyallahü anh): Resûlullah’dan (aleyhisselâm) duydum. “Kim riya ile namaz kılar, oruç tutar, sadaka verirse, o Allahü teâlâya ortak koşmuş olur.” dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-3, sh. 158

2) El-İsâbe cild-2, sh. 139

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 315

4) Hilyet-ül-Evliyâ cild-1, sh. 264

5) El-İstiâb cild-2, sh. 135

6) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-4, sh. 124, 152, cild-2, sh. 388

7) Üsûd-ül-Gâbe cild-2, sh. 387

SEHL BİN HANÎF (HUNEYF) (radıyallahü anh)

Hicretten önce İslâmiyeti ilk kabûl eden Medineli Sahâbîlerden biri. Nesebi (silsilesi) Sehl bin Hanif bin Vâhib İbn’l-Ukeym bin Sa’lebe bin Hars bin Mecde’a bin Amr bin Hubeys bin Avf bin Amr bin Avf bin Mâlik bin Evs’dir. Künyesi Ebû Sa’d veya Ebû Abdullah’dır. Babasının ismi Hanîf, annesinin ismi ve doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir.

Hazreti Sehl bin Hanif, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Akabe bîatlarından ikincisine katılan Medineli müslümanların arasında idi. İslâm dînini kabûl edip îmân ettikten sonra; İslâmiyetin Medine’de yayılması için canla başla çalıştı. Müslümanlar Medine’ye göç ettiklerinde, Peygamberimiz (aleyhisselâm) Medine’deki mü’minlerle yeni göç edenleri birbirleriyle kardeş yapmıştı. İşte Hazreti Sehl, Hazreti Ali (radıyallahü anh) ile kardeş olmuştu.

Hazreti Sehl, tam bir İslâm kahramanı idi. Çok güzel ata biner ve ok atardı. Onu gören herkes beğenir, saygı duyardı. Atına bindiği zaman gidişi, duruşu, bütün herkesin dikkatini çekerdi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ise, Sehl’in (radıyallahü anh), bu halini güzel bulur ve beğenirdi.

Sehl (radıyallahü anh), Peygamberimizin (aleyhisselâm) bütün gazâlarına katılmıştı. Bedir gazâsına iştirâk ederek “Eshâb-ı Bedir” sıfatını kazanmıştı. Uhud gazâsına katılarak çok büyük yararlılıklar göstermişti. Peygamberimizi (aleyhisselâm) çok severdi. Onun uğrunda her şeyini feda ederdi. Uhud gazâsında bir ara müslümanlar geri çekilir, dağılır gibi oldular. Bu sırada hiçbir şey düşünmeyen, sadece Peygamberimizi (aleyhisselâm) düşünen Sehl bin Huneyf (radıyallahü anh), parçalanıp ölünceye kadar, O’nu (aleyhisselâm) korumaya canla başla çalıştı. Bu aşk ve heyecanla vücudunda birçok ok yarası bulunmasına rağmen, savaşa devam ediyordu. Savaşın en şiddetli anında Peygamberimizi (aleyhisselâm) bularak etrâfındaki müşriklere karşı ok atmaya başladı. Hatta müşriklerin dikkatlerini dağıtmak ve kendi üzerine çekmek için gür sesi ile ortaya çıkarak müşriklere: “Sehl-i nişan alınız. Oklarınızı ona atınız. Belki onu bu yüzden daha kolay vurursunuz” diyerek elinde bulunan oklar bitinceye kadar onlarla savaştı. Bu haliyle O’nu gören Peygamberimiz (aleyhisselâm) de: “Sehl’e ok yetiştiriniz. Çünkü o, Sehl’dir, rahat, iyi ok atar.” buyurmakta idi. Ve o gün Sehl (radıyallahü anh) müşriklerden birçoğunu öldürdü.

Sehl bin Hanîf (radıyallahü anh), çok gayretli idi. Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanından hiç ayrılmazdı. Devamlı O’nun hizmetlerinde bulunmayı bir şeref sayar, bütün savaşlara katılırdı. Hendek gazâsı hazırlıklarında ve hendek kazmada hiç durmadan akıllara durgunluk veren gayretle çalıştı. Bu gazâda müşriklere çok ok atmış, Peygamberimizin (aleyhisselâm) sevgisini daha çok kazanmıştı. Hendek

savaşından hemen sonra Benî Kureyza gazâsına katılarak onların üzerlerine yürüdü. Burada da büyük kahramanalılar gösterdi. Daha sonra hicretin altıncı yılında yapılan Hayber gazâsına katıldı.

Hicretin sekizinci yılında yapılan Mekke fethine katılarak, hemen bunun ardından Hüneyn gazâsına iştirâk etmiştir. Burada bütün kuvvetiyle düşmanlarla savaşmıştır. Sehl bin Hanîf in (radıyallahü anh) bu üstün gayreti ile ilgili olarak hakkında Allahü teâlâ tarafından bir âyet bile gönderilmiştir. Şöyle ki:

Hicretin dokuzuncu yılında, Peygamberimiz (aleyhisselâm) Tebük savaşı hazırlığına başlayınca, bütün Eshâbı (r.anhüm) yardıma çağırdı. Peygamberimizin teşviklerinin sonunda bilhassa zengin olanları çok miktarda yardım ettiler. Bu hâli gören Sehl bir Hanîf (radıyallahü anh) çok duygulandı. Fakîr olduğu ve Peygamberimizin bu yardım davetine katılamadığı için çok üzüldü. Hemen eve gidip çocuklarının ihtiyâçları için ayırmış olduğu iki ölçek hurmayı getirerek Peygamberimize (aleyhisselâm) teslim etti ve “Ey Allahü teâlânın Resûlü! Bundan başka evde hiçbir yiyecek şeyimiz yoktur. Bu benim ve kızımın yardımlarıdır. Kabûl buyurunuz ve bize bereketle duâ edin” diye yalvardı. Peygamberimiz (aleyhisselâm), Hazreti Sehl bin Hanîfin getirdiği hurmaları bizzat kendi mübârek elleriyle diğer hurmaların üzerine koyup bereketle duâ etti.

Bu hali gören, İslâmiyeti kalben kabûl etmeyen münâfıklar; “Allahü teâlânın Sehl bin Hanîfin iki ölçek hurmasına ihtiyâcı yoktur!” diyerek onun bu istek ve arzusunu ayıplayarak kınamışlardı. Hatta Sehl bin Hanîf (radıyallahü anh)’ın Allahü teâlâya ve Peygamberimize (aleyhisselâm) karşı olan samimi duygu içerisindeki davranışını, hafife alarak Medine şehrinin sokaklarında alay konusu ettiler. Sokakta O’nu gördükleri zaman ona güldüler. Münâfıkların bu davranışları üzerine; Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîm’in Tevbe sûresinin yetmiş dokuzuncu âyet-i kerîmesini indirdi:

“Sadaka husûsunda bağışlarda bulunan mü’minlerle bir türlü, gücünün yettiğinden başkasını bulamayan fakirlerle başka türlü eğlenenler yok mu? Allahü teâlâ onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır.” Allahü teâlâ bu âyet-i kerîme ile Sehl bin Hanîfin samimi hareketini övdü. Münâfıkları ise susturdu.

Sehl bin Hanîf (radıyallahü anh), Peygamberimizin (aleyhisselâm) Veda Haccı’nda bulundu. Peygamberimiz (aleyhisselâm) vefât ettiklerinde Medine-i Münevvere’de bulunuyordu. Hazreti Ebû Bekir (radıyallahü anh) devrinde mürtedlerle (İslâm dîninden dönenlerle) ve Allahü teâlânın emri olan zekâtı vermemek isteyenlerle yapılan savaşlarda büyük hizmetlerde bulundu. Her türlü hareket, davranış ve güzel ahlâkıyla başkalarına örnek oldu. Bu güzel ahlâk ve davranışlarını gören ve bilen Hazreti Ömer, O’nun Suriye, Irak ve İran seferlerine katılmasını, orduya rehberlik yapmasını istedi. Bu seferlere de katılan Sehl bin Hanîf (radıyallahü anh), bir çok hizmetler vererek müslümanlara örnek oldu.

Hazreti Osman (radıyallahü anh) zamanında hiçbir devlet görevinde bulunmadı. Kûfe şehrine gelerek ömrünün sonuna kadar burada kendi halinde İslâmiyete hizmet etti.

Halife Hazreti Ali de, Sehl bin Hanîf’i Kûfe emirliğine, Basra vâliliğine tayin ederek hizmetlerinden çok faydalandı. Daha sonra Hazreti Ali, O’nu Fars vilayetinin genel vâliliğine tayin etti. Burada da ahlâk ve fazîleti ile İslâmiyete çok hizmetleri oldu. Kûfe’de 38 (m. 659)’da vefât etti. Cenâze namazı ise Hazreti Ali tarafından kılınarak oraya defn edildi. Sehl bin Hanîf (radıyallahü anh), Peygamberimiz (aleyhisselâm)’den ve Sahabenin büyüklerinden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Tabiîn hadîs âlimlerinin arasında, kendisinden rivâyetde bulunan pek çok hadîs râvisi vardır. Hazreti Sehl bin Hanîfin, Peygamberimiz’den (aleyhisselâm), bizzat rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde;

“Ey Ebû Bekir! Namazda bulunursan öne geç ve nâsa (insanlara) namaz kıldır.”

“Kim evinden çıkar ve Kubâ mescidine gelir ve orada namaz kılarsa, Umre yapmış gibi sevâb alır.”

“Bir kimsenin yanında bir mü’mine hakaret edilse, o kimse de muktedir olduğu halde ona yardım etmezse, Allahü teâlâ, kıyâmet günü onu, onların gözü önünde zelîl eder.”

“Kim, Allah yolunda cihad eden bir kimseye yardım ederse veya sıkışmış vaziyetteki borçlunun borcunu üzerine alırsa veya kölenin hürriyetine kavuşması için yardım ederse, Allahü teâlâ gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı günde Arş’ın gölgesi altında bulundurur.” Buyurulmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İsâbe cild-2, sh. 87

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 254

3) Tabakât-ü İbn-i Sa’d cild-6, sh. 15

4) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-3, sh. 485

5) El-İstiâb cild-2, sh. 92

6) Eshâb-ı Kirâm sh. 390

SEHL BİN SA’D (radıyallahü anh)

Medine’de en son vefât eden Ensâr-ı kiramın büyüklerinden. Ensârın Hazrec kabilesi kolundandır. Künyesi; Ebü’l-Abbâs, Ebû Mâlih Ebû Yahyâ’dır. Nesebi (silsilesi), Sehl bin Sa’d bin Mâlik bin Hâlid bin Salebe bin Harise bin Âmr bin Hazrec bin Sâide bin Ka’b bin Hazrec’dir. Babasının ismi Sa’d bin Mâlik olup, hicretten önce müslüman olmuştur. Annesinin ismi ile doğum târihi kesin olarak belli değildir. Sehl bin Sa’d’in hicretten beş sene evvel doğduğu rivâyet edilmektedir. Esas ismi Hanza iken, Peygamberimiz (aleyhisselâm) tarafından Sehl bin Sa’d olarak değiştirildi. 91 (m. 712) yılında Medine’de vefât etti.

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh)’ın babası Sa’d bin Mâlik, hicretten önce müslüman olan Medine’li Sahâbîlerden idi. Bunun için Hazreti Sehl müslüman ve Peygamberimizi (aleyhisselâm) Çok seven bir ailenin içerisinde yetişdi. Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) bizzat Peygamberimiz’den (aleyhisselâm) ilim öğrenmiş ve onun sohbetinde bulunmuştur. Çok genç yaşta olduğundan Peygamberimizle hiçbir savaşa katılamadı, ama ondan, çok ilim öğrendi. Ayrıca Peygamberimizin (aleyhisselâm) etrâfında bulunan ve ona her yönden çok yakın olan Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali ve diğer büyük Sahâbîler ile de sıkı temaslar kurarak onlardan da çok ilim öğrendi ve âlim oldu. Hadîste sika (güvenilir, sözüne itimat edilir) idi. Sahabe ve diğer âlimlerden bir çoğu, hadîs rivâyetlerini Sehl bin Sa’d’a (radıyallahü anh) kadar dayandırırlardı. Büyük Sahâbîlerden Hazreti Ebû Hureyre, Hazreti İbn-i Abbâs, Sa’d bin el-Müseyyeb, Ebû Hâzin bin Dinar gibi olanlar da O’ndan hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır.

Sehl bin Sa’d’ın (radıyallahü anh) bizzat Peygamberimizden (aleyhisselâm) duyarak rivâyet ettiği hadîs yüzseksensekiz’dir (188). Bunlardan yirmisekiz (28) tanesi üzerinde bütün âlimler sözbirliğine varmışlardır. Tâbiî’nin her tabakası O’nun ahlâkının faziletinden ve ilminden faydalanmıştır. Sehl bin Sa’d’ın (radıyallahü anh) müşriklerle yapılan Bedir gazâsı sırasında yaşı çok küçüktü. Bunun için bu savaşa ancak babası katılmıştı. Hazreti Sehl’in babası Sa’d bin Mâlik, Bedir savaşında çok yararlılıklar gösterdi. Müslümanlar arasında Kahramanca savaşırken ansızın yemiş olduğu bir darbe ile şehîd oldu. Peygamberimizin (aleyhisselâm) duâsını alarak “Eshâb-ı Bedir” sıfatını kazandı. Bu sırada Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) sekiz yaşlarında idi. Peygamberimiz yetim kalan Sehl’e (radıyallahü anh), Bedir Savaşında kazanılan ve dağıtılan ganîmetlerden babasının hissesini ayırarak verdi.

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) Uhud Savaşı sırasında yaşı küçük olduğu için bu savaşa da katılamamıştı. Diğer yaşı küçük Sahâbîler gibi Medine’de kalmıştı. Ancak Peygamberimiz (aleyhisselâm) yaralandığı haberi Medine’ye ulaştığı zaman, herkes gibi O da çok üzülmüştü. Bu arada Peygamberimiz (aleyhisselâm)’in kızı, Hazreti Fâtıma’nın, babasının yaralanma haberini duyar duymaz hemen O’nun yanına koştuğunu ve yardım etmeğe başladığını gören Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) bu olayı şöyle anlatmaktadır “Hazreti Peygamberin Uhud savaşında yaralandı haberini duyduğumuz zaman çok üzüldük. Kızı Hazreti Fâtıma’nın bir kalkan içinde su getirerek Peygamberimiz (aleyhisselâm)’in yaralarından akan kanları temizlediğini bir hasır parçasını yakarak küllerini Peygamberimizin (aleyhisselâm) yaralarının üzerine sürdüğünü bizzat gördüm” derdi.

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) hicretin beşinci senesinde yapılan Hendek Savaşına da yaşı küçük olduğu için katılamadı. Çünkü bu sırada on onbir yaşlarında idi. Fakat hendeğin kazılmasında Sahâbîlere çok yardımcı oldu. Bütün Sahâbîlerin dışarıda görülmesi, yapılması ve yerine getirilmesi gereken hizmetlerinin hepsine koşardı. Ayrıca hendek kazımında da yardımcı olur, Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanından hiç ayrılmazdı. Her an O’nun hizmetinde bulunurdu. Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) Hendek’de gördüklerini anlatırken der ki: “Hendek’de Peygamberimiz (aleyhisselâm) ile hep beraber idim. Onlar hendek kazıyor, biz küçük yaştakiler omuzlarımız üzerinde toprak taşıyorduk. Bu sırada Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle duâ buyurduğunu: “Ya Rabbi! Bütün hayat, âhiret hayatıdır. Muhacir ile Ensârı mağfiretine (afvına) nail (ulaşan) eyle!” işittim demiştir.

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) devamlı Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanından ayrılmazdı. Bütün sohbetlerine katılır, söylediklerini çok dikkatli dinlerdi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) zamanında Medine devrinde meydana gelen bütün diğer önemli hâdiseleri görmüş ve tesbit etmiş, daha sonra çevresindekilere anlatmıştır. Hazreti Sehl onbeş yaşlarına geldiği zaman, Peygamberimiz (aleyhisselâm) vefât etti. Hazreti Ebû Bekir halife oldu. Peygamberimiz’in (aleyhisselâm) vefâtını fırsat bilen mürtedler (İslâm dîninden vazgeçenler), Halife Hazreti Ebû Bekir’in zamanında Medine’yi sıkıştırarak zor duruma düşürmek istediler. Bu zaman Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) mürtedlerle yapılan savaşlara katıldı. Çok kahramanlıklar göstererek İslâm dinine büyük hizmetleri oldu. Daha sonra Hazreti Ömer ve Hazreti Osman’ın halifelik devrelerinde de çeşitli savaşlara katıldı. Onun, bilgisi ve imânının sağlamlığı, Peygamberimiz’e (aleyhisselâm) karşı muhabbeti ile tanınması ve devamlı O’nun sohbetinde bulunmuş olmasının askerler üzerinde büyük tesiri olurdu. Onlara, bütün hareket ve davranışlarıyla önderlik ederdi.

Bu haliyle bütün Sahâbîler tarafından sevilir ve sayılırdı. Hazreti Ali Devrinde Sehl bin Sa’d bir köşeye çekilerek olaylarda tarafsız kalmayı tercih etti. Ancak 74 (m. 694) târihinde Medine vâlisi olan Haccâc tarafından, Enes bin Mâlik, Câbir bin Abdullah gibi büyük Sahâbîler ile Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) da çok eza ve cefâ gördü. Haccâc’ın bu hareketi Medineliler tarafından hiç de hoş karşılanmadı.

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) kendisine soru sormak için müracaat edenleri samimi olarak dinler, hiç sözlerini kesmezdi. Onlara, sorularıyla ilgili olan ve Peygamberimizden (aleyhisselâm) duyduğu hadîsleri aşkla, içten gelen zevk ve edeble okurdu. Hatta bazan okurken duygulanır ve kendini tutamaz ağlardı.

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh), Peygamberimiz (aleyhisselâm)’in bir emir ve isteği olduğu zaman hemen yerine getirir hiç bir zaman geciktirmezdi. O’nun bu durumunu Hazreti Sehl’in oğlu Abbâs şöyle anlatmaktadır: “Peygamberimiz (aleyhisselâm) hutbe okuyacağı zaman hurma ağacından bir direğe yaslanır öyle okurlarmış. Bir gün Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): “Artık cemaat çoğaldı, bir şey yapılsa da üzerine otursam” buyurduğunda, bunu duyan babam (Sehl bin Sa’d) hemen okdan yay fırlar gibi kalkmış ve gitmiş. Kısa bir zaman sonra minberin direklerini getirmiş. Yalnız babamın getirdiği bu direklerin kendisinin veya bir başkasının hazırladığı hakkında bilgim yoktur” dedi. Daha sonra Sehl bin Sa’d’a (radıyallahü anh), Peygamberimiz (aleyhisselâm)’in minberi hakkında suâl sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Ben minberin hangi ağaçtan, hangi târihte, hangi gün yapıldığını, hangi gün kurulduğunu, Peygamberimiz’in (aleyhisselâm) ilk defa o minberden hangi gün hutbe okuduğunu ve oturduğunu bilirim.”

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh), Peygamberimiz (aleyhisselâm)’in cömertliğini, kendi ihtiyâcı olan bir malı isteyen herkese verdiğini şöyle anlatmaktadır. Kadının birisi Peygamberimiz’e (aleyhisselâm) gelir, yanında getirdiği ve kendi eli ile dokumuş olduğu güzel bir elbiseyi uzatarak: “Ey Allahü teâlânın Resûlü, bunu sizin için bizzat kendi elimle dokudum, ne olur onu kabûl ediniz”, dedi. Peygamberimizin (aleyhisselâm) de bu şekilde bir elbiseye ihtiyâcı vardı. Bu hediyeyi kabûl ederek içeri girdi ve hemen giydi. Daha sonra dışarı çıktı. Bu sırada Peygamberimiz (aleyhisselâm)’in ziyâretine gelenlerden birisi, bu elbiseyi görerek: “Ey Allahü teâlânın Resûlü! Bu ne kadar güzel bir elbise, bunu bana verseniz” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) hemen içeri girerek elbiseyi çıkardı ve isteyen insana verdi. Diğer ziyâretçiler, elbiseyi isteyen adama sitem ederek, “Hiç de iyi etmedin, Peygamberimiz (aleyhisselâm)’in bu elbiseye çok ihtiyâcı vardı. Sen onu istemekle doğru bir hareket yapmadın. Bilirsin ki, Hazreti Peygamber kendisinden birşey istiyenleri hiç red etmez ve geri çevirmez” dediler. Elbiseyi isteyen kişi ise şöyle cevap verdi: “Ben bu elbiseyi giymek için istemedim. Aksine, o benim öldüğüm zaman kefenim olacaktır” dedi. Sonra öldüğü zaman aynı bu elbiseyle kefenlendi ve gömüldü. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm)’in söylediklerini, bizzat işiten Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) şöyle nakletmektedir. Peygamberimiz (aleyhisselâm):

“Mü’minin; îmân sahibine karşı vaziyeti, bir kafanın vücuda karşı vaziyeti gibidir. İmân sahibinin her derdi diğer bir mü’mine ızdırap verir. Nasıl ki kafanın her derdi bütün vücudu üzüntüye uğrattığı gibi” buyurmuşlardır.

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) bizzat Peygamberimiz (aleyhisselâm)’den duyarak rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları: Peygamberimize (aleyhisselâm) biri gelerek: Allahü teâlânın ve insanların, beni sevecekleri bir işi bana öğret, demesi üzerine, “Dünyadan yüz çevir ki, Allahü teâlâ seni

sevsin, insanların eline bakma ki, onlar da seni sevsin" buyurdu.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) zamanında, Kuzmân isminde biri, Hayber savaşına iştirâk etmişti. Kuzmân, savaş sırasında iyi dövüşüp yararlılıklar gösteriyordu. Müslümanlar O'nun gösterdiği bu kahramanlık karşısında, hayrete düşerek çok beğenmişlerdi. Bu durumu Peygamberimiz'e (aleyhisselâm) anlatarak onun yaptığı hizmeti biz yapamadık demişlerdi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) bu kişi için: "Ama o adam Cehennemliktir" buyurmuşlardı. Bu sözü işiten herkesin hayreti arttı. Bir kişi Hazreti Peygamber (aleyhisselâm)'in safında canla başla çarpışır ve mücadele ederde nasıl Cehennemlik olur, dediler ve neticeyi hayretle beklediler. Fakat aynı adamın savaşa gene bütün hızıyla devam ederken aldığı birkaç yaradan duyduğu ve çektiği acıya dayanamayarak, kılıcının sapını toprağa, ucunu da karnına dayayarak intihar ettiğini gördüler. Bu hali gören Sahâbîler hemen Peygamberimize (aleyhisselâm) koşarak, olayı olduğu gibi anlattılar. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) Sahabelerine şöyle buyurdular: "İnsanların içinde öyleleri vardı ki, Cennetlik gibi görünürler, fakat onlar Cehennemliktirler. Yine öyle insanlar vardır ki, Cehennemlik gibi işler yapıyormuş gibi görünürler, herkes onları Cehennemlik sanır, fakat onlar Cennetliktir."

Başka bir rivâyette; Peygamberimiz (aleyhisselâm), Hazreti Bilâl'e (radıyallahü anh) "Kalk, şunu bildir Cennete ancak mü'min olan girer. Şu muhakkaktır ki, Allahü teâlâ İslâm dinini günahkâr kişi ile de destekler" buyurmuştur."

Peygamberimiz (aleyhisselâm) birgün bir topluluğa dünyânın boş, gerçek hayatın ahirette olduğunu anlatmak için onları bir koyun ölüsünün başına götürerek:

"Şu gördüğünüz koyun ölüsünün, sahibi yanında bir kıymeti var mı?" diye sorunca, oradakiler, kıymeti olmadığı için onu buraya attı, dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) tekrar "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bu dünyâ, koyunun sahibi yanında olan kıymetinden ziyade Allahü teâlâ yanında değerli değildir. Eğer dünyânın Allahü teâlâ katında bir sivrisinek kanadı kadar kıymetli olsaydı, Allahü teâlâ Ondan (dünyâdan) kâfire bir yudum su içirmezdi" buyurmuşlardır.

"Acele, şeytandandır, teenni (ihtiyâtlı ve akıllı davranma) ise Allahü teâlâdandır."

"Ümmetimden yetmişbin kişi yahut yediyüzbin kişi, mutlaka Cennete girecektir (bunlar) birbirlerine tutunacak, bazısı bazısının elinden tutacak. Sondakiler girmedikçe öndekiler de girmiyecek, yüzleri Bedr gecesindeki ay (dolunay) sûretinde olacaktır" buyurmuştur.

Ensârdan bir gencin içine Cehennem korkusu düştü. Hatta bu korkudan sokağa çıkamaz oldu. Bunu duyan Peygamberimiz (aleyhisselâm) O'nun ziyâretine gitti ve genci kucakladı bu sırada ise O genç vefât etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm):

"Bunun techîz (cenâzenin yıkanması) ve tekfinine (kefenlenmesine) bakın, zira Cehennem korkusu onun ödünü çatlatmıştır" buyurmuşlardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-3, sh. 143

2) El-İsâbe cild-2, sh. 88

3) El-İstiâb (İsâbe kenarında) cild-2, sh. 95

4) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 99

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-2, sh. 376, cild-3, sh. 625

6) Tehzîb-ül-Esmâ-vel-luga kısm. 1, cild-1, sh. 238

7) Tehzîb-üt-Tehzîb cild-4, sh. 704

8) Kâmûs-ul-A'lâm cild-4, sh. 2704

9) Eshâb-ı Kirâm sh. 390

10) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1062

SELMÂN-I FÂRİSÎ (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramın büyüklerinden ve meşhûrlarından. Silsilet-üz-Zeheb diye bilinen "Altın silsilenin" (Büyük veliler silsilesinin) ikinci halkası. Aslen İranlı olup, İsfehan yakınında bir köyde doğup, büyüdü. Gençliğinde mecûsî iken, hıristiyan rahibleriyle tanışıp, mecûsîliği terk etti. Kiliseye girip hıristiyan oldu. Çok ilim öğrenip âlim oldu. Sonra da uzun yıllar değişik yerlerde kaldı. Nihâyet Medine'ye gelip Peygamberimiz (aleyhisselâm) hicret edince maksadına kavuşup müslüman oldu ve Ehl-i beytten sayıldı. Müslüman olmadan önce, ismi Mabeh idi. Müslüman olunca, Peygamberimiz (aleyhisselâm), O'na Selmân ismini verdi. İranlı olduğu için de Fârisî denildiğinden ismi Selmân-ı Fârisî olarak meşhûr oldu. Nesebi ise; Mabeh bin Buzanşâh bin Mursilân bin Behbudah bin

Firûz'dur. Lakabı Selmân-ül-Hayr, künyesi ise Ebû Abdullah'tır.

Ebü'l-Ferec (radıyallahü anh) buyurdu ki: Abdullah İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anh) yanında idim. Bana Selmân-ı Fârisî'nin bir gün hayatını şöyle anlattı:

Selmân dedi ki: "Ben Fâris (İran)'ın, İsfehan şehrinin Cey köyündenim. Babam köyün en zengini olup, arazîmiz ve malımız çoktu. Ben babamın tek çocuğu idim. Beni herkesten çok severdi. Bunun için beni kız gibi yetiştirdi. Evden çıkmama izin vermezdi. Babam mecûsî (ateşperest) olduğu için mecûsîliği de bana evde tam bir şekilde öğretti. Evde devamlı bir ateş yanar biz ona tapar secde ederdik. Babamın malı ve mülkü çok olduğu için beni bir ara dışarıya çıkardı ve dedi ki: "Yavrum ben öldüğüm zaman bu malların sahibi sen olacaksın, onun için git mallarını ve arazilerini tanı." Ben de "peki" deyip bahçelerimizi dolaştım. Bir gün tarlalara bakmaya gittiğimde bir hıristiyan kilisesine rastladım. Onların seslerini işittim. Gidip baktım ki, içerde ibâdet ediyorlar. Ben daha önce öyle bir şey görmediğim için çok hayret ettim. Zira bizlerin ibâdeti bir miktar ateş yakar ve ona secde ederdik. Fakat onlar görünmeyen bir Allah'a ibâdet ediyorlardı ve kendi kendime dedim ki, vallahi bunların dîni haktır ve bizimki batıldır. Onun için akşama kadar onları seyrettim. Tarlalarımıza gitmedim, akşam oldu. Onlara dedim ki: "Bu dînin aslı neredédir?" bana, "Bu dînin aslı Şam'dadır" dediler. "Peki dedim ben de Şam'a gitsem beni de bu dine kabûl ederler mi?" "Evet kabûl ederler" dediler. "Sizlerden yakında Şam'a gidecek kimseler var mıdır?" diye sordum "Bir müddet sonra bir kervanımız Şam'a gidecektir, diye cevap verdiler. (İsfehan'daki bu Hıristiyanlar, İsfehân'a Şam'dan gelmişlerdi ve sayıları da az idi.)

Ben bunlarla meşgûl olurken vakit geç oldu. Babam benim dönmediğimi görünce, beni aramak için adam göndermiş. Beni aramışlar bulamamışlar ve bulamadıklarını babama söylemişler. Tam bu sırada, ben de eve döndüm. Babam "Bu zamana kadar nerede kaldın. Seni aramadığımız yer kalmadı" dedi. Ben de "Babacığım ben bu gün tarlaları dolaşmak için yola çıktım fakat yolda karşıma bir nasrânî kilisesi çıktı. Ben de içeri girdim, baktım ki; görmedikleri ve herşeye hâkim ve kadir olan bir Allah'a îmân ediyorlar. Onların ibâdetlerine şaşdım kaldım. Akşama kadar onları seyrettim. Anladım ki onların dîni haktır." dedim. Babam "Ey oğlum sen yanlış düşünüyorsun senin babalarının ve dedelerinin dîni, onların dîninden daha doğrudur. Onların dîni bozuktur. Sakın onlara aldanma, inanma" dedi. Ben de "Hayır babacığım onların dîni bizimkinden daha hayırlıdır ve onların dîni haktır. Bizimki (ateşperestlik) ise bâtıldır." Babam buna çok kızdı ve beni el ve ayaklarımdan bağlayıp eve hapsetti. Ben daha önce kilisede hıristiyan rahiblere; bu dînin aslının nerede olduğunu sormuştum. Onlar da Şam'da olduğunu söylemişlerdi. Ben evde hapis iken devamlı Şam'a gidecek olan kervanı beklerdim. Nihâyet hıristiyan rahibler Şam'a gidecek kervanı hazırlamışlardı. Bunu haber alınca beni bağlayan iplerimi çözüp kaçtım ve kervanın bulunduğu kiliseye gittim. Buralarda duramayacağımı anlattım. O kervanla beraber Şam'a gittim. Şam'da hıristiyan dîninin en büyük âlimini sordum. Bana bir âlimi tarif ettiler. Onun yanına gittim. Ona durumu anlattım. Onun yanında kalmak istediğimi ona hizmet edeceğimi söyleyip, Ondan bana nasrânîliği öğretmesini Allahü teâlâyı tanıtmasını rica ettim. O da kabûl etti. Ben de Ona hizmet etmeye kilisenin işlerini yapmaya başladım. O da bana dîni öğretmeye başladı. Fakat sonradan Onun kötü kimse olduğunu anladım. Çünkü hıristiyanların fakîrlere vermesi için getirdikleri sadaka altın ve gümüşleri kendine alır, fakîrlere vermezdi. Böylece şahsına yedi küp altın ve gümüş biriktirdi. Fakat bunu benden başka kimse bilmezdi. Bir müddet sonra o âlim vefât etti. Nasrânîler onu defn etmek için toplandılar. Onlara "Neden buna bu kadar hürmet ediyorsunuz, o hürmete layık bir insan değildir." dedim. "Sen bunu nereden çıkarıyorsun" dediler ve bana inanmadılar. Ben de biriktirdiği altınların yerini bildiğim için onlara gösterdim. Nasrânîler yedi küp altını ve gümüşü çıkardılar ve "Bu, defne ve techîze lâyık bir kimse değildir dediler ve bir yere atıp üzerini taşla kapattılar. Sonra onun yerine başka bir âlim geçti. Çok âlim zâhid bir kimse idi. Dünyaya hiç ehemmiyet vermezdi. Âhirete tâlib bir kimse olup, hep âhıret için çalışıyordu. Gece-gündüz hep ibâdet ederdi. Onu çok sevdim ve uzun zaman yanında kaldım. Onun ve kilisenin hizmetini yapar ve de onunla ibâdet ederdim. Vefât zamanı geldi ve ona "Ey benim efendim uzun zamandan beri yanınızdayım ve sizi çok sevdim. Çünkü sen Allahü teâlânın emirlerine itaat ediyorsun ve men ettiklerinden kaçıyorsun. Sen vefât ettiğin zaman ben ne yapayım. Bana ne tavsiye edersin" diye sordum. Bana "Oğlum Şam'da insanları ıslâh edecek bir kimse yok. Kime gitsen seni ifsâd ederler. Fakat Musul'da bir zât vardır. Ona gitmeni tavsiye ederim" dedi. "Ben de peki efendim" dedim. O zât vefât edince Şam'dan Musul'a gittim. Onun tarif ettiği zâtı buldum.

Başımdan geçenleri anlattım. Beni hizmetine kabûl etti. O da diğer zât gibi çok kıymetli zahid âbid bir kimse idi. Onun vefât zamanı aynı soruları ona da sordum. O da bana Nusaybin'de bir zâtı tavsiye etti. O vefât ettikten sonra ben de derhal Nusaybin'e gittim. Bahsedilen kimseyi bulup yanında kalmak istediğimi söyledim. İsteğimi kabûl etti ve bir müddet de O'nun hizmetinde kaldım. Bu zât da vefât etmek üzere iken, beni başka birine göndermesini söyledim. Bu sefer bana Amuriye'deki bir Rum şehrinde bulunan başka bir kimseyi tarif etti. Vefâtından sonra da oraya gittim. Tarif edilen bu son şahsı da bulup, hizmetine girdim. Uzun bir zaman da O'nun yanında kaldım. Artık O'nun da vefâtı yaklaşmıştı. O'na da beni birine havale etmesini rica edince, vallahi şimdi böyle bir kimse bilmiyorum. Fakat âhir zaman Peygamberinin gelmesi yaklaştı. O Arablar arasından çıkacak, vatanından hicret edip, taşlık içinde hurması çok bir şehre yerleşecek. Alâmetleri şunlardır: Hediyeyi kabûl eder, sadakayı kabûl etmez, iki omuzu arasında nübüvvet mührü vardır, diyerek alâmetlerini saydı. Yanında bulunduğum son zât da vefât edince, O'nun tavsiyesi üzerine, Arab diyarına gitmeye hazırlandım.

Ben Amuriye'de çalışıp, bir kaç öküz ile bir miktar koyun sahibi olmuştum. Benî Kelb kabilesinden bir kâfile Arap beldesine gitmek üzere idi. Onlara dedim ki, bu sığırlar ve koyunlar sizin olsun, beni Arap vilâyetine götürün. Kabûl edip beni kâfilelerine aldılar. Vâdiy-ül-Kura denilen yere gelince bana ihânet edip, köledir diyerek beni bir yahûdiye sattılar. Yahûdinin bulunduğu yerde hurma bahçeleri gördüm. Âhir zaman Peygamberinin hicret edeceği yer herhalde burasıdır diye düşündüm. Fakat kalbim oraya ısınmadı. Bir müddet yahûdinin hizmetinde kaldım. Sonra beni köle olarak amcasının oğluna sattı. O da alıp Medine'ye getirdi. Medine'ye varınca, sanki bu beldeyi önceden görmüş gibiydim, öylesine ısındım. Artık günlerim Medine'de geçiyor, beni satın alan yahûdinin bağında bahçesinde çalışıp, ona hizmetçilik yapıyordum. Bir taraftan da asıl maksadıma kavuşma arzusuyla bekliyordum.

Bir gün beni satın alan yahûdinin bahçesinde bir hurma ağacı üzerinde çalışıyordum. Sahibim, yanında biri ile bir ağaç altında oturup konuşmakta idi. Bir ara dediler ki, Evs ve Hazrec kabileleri helak olsunlar. Mekke'den bir kimse geldi. Peygamber olduğunu söylüyor. Ben bu sözleri işitince kendimden geçip az kalsın ağaçtan yere düşüyordum. Hemen aşağı inip, O şahsa ne diyorsun? dedim. Sahibim bana bir tokat vurdu ve "Senin nene lâzım ki soruyorsun sen işine bak" dedi. O gün akşam olunca bir miktar hurma alıp, hemen Kûba'ya vardım. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) yanına girip "Sen sâlih bir kimsesin yanında fakîrler vardır. Bu hurmaları sadaka getirdim" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm) yanında bulunan Eshâba "Geliniz hurma yiyiniz" buyurdu. Onlar da yediler. Kendisi asla yemedi. Kendi kendime işte bir alâmet budur. Sadaka kabûl etmiyor dedim. Eve dönüp bir miktar hurma daha alıp, Resûlullaha (aleyhisselâm) getirdim. Bu hediyedir dedim. Bu defa yanındaki Eshâb ile birlikte yediler. İşte ikinci alamet budur dedim. Götürdüğüm hurma yirmibeş tane kadar idi. Halbuki yenen hurma çekirdekleri bin kadardı. Resûlullahın (aleyhisselâm) mucizesiyle hurma artmıştı. Kendi kendime bir alameti daha gördüm dedim. Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına ikinci defa varışımda bir cenâze defn ediyorlardı. Nübüvvet mührünü görmeyi arzu ettiğim için yanına yaklaştım. Benim muradımı anlayıp, gömleğini kaldırdı. Mübârek sırtı açılınca Nübüvvet mührünü görür görmez varıp öptüm ve ağladım. O anda Kelime-i şehâdeti söyleyerek müslüman oldum. Sonra da Resûlullah'a (aleyhisselâm) uzun yıllardan beri başımdan geçen hâdiseleri bir bir anlattım. Halime teaccüb edip, bunu Eshâb-ı kirama da anlatmamı emir buyurdu. Eshâb-ı kiram toplandı, ben de başımdan geçenleri bir bir anlattım.."

Selmân-ı Fârisî îmân ettiği zaman Arap lisanını bilmediği için tercüman istemişti. Gelen yahûdi tercüman, Selmân-ı Fârisî'nin Peygamberimizi (aleyhisselâm) meth etmesini aksi şekilde söylüyordu. O esnada Cebrâil (aleyhisselâm) gelip Selmân'ın sözlerini doğru olarak Resûlullaha (aleyhisselâm) bildirdi. Durumu yahûdi anlayınca, Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu.

Selmân-ı Fârisî müslüman olduktan sonra, köleliği bir müddet daha devam etti. Peygamberimizin (aleyhisselâm), "Kendini kölelikten kurtar yâ Selmân!" buyurması üzerine sahibine gidip, âzâd olmak istediğini söyledi. Buna zorla râzı olan yahûdi, üçyüz hurma fidanı dikerek yetiştirip ve hurma verir hâle getirmesi ve kırk rukye altın (o zamanki ölçüye göre bir miktar altın) vermesi şartıyla kabûl etti.

Bunu Resûlullaha haber verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâbına; "Kardeşinize yardım ediniz" buyurdu. Onun için üçyüz hurma fidanı topladılar. Resûlullah (aleyhisselâm) "Bunların çukurlarını hazır edip, tamam olunca bana haber ver" buyurdu. Çukurları hazırlayıp, haber verince Resûlullah (

aleyhisselâm) teşrîf edip, kendi eliyle o fidanları dikti. Bir tanesini de Hazreti Ömer dikmişti. Hazreti Ömer'in diktiği hâriç, hepsi, Allahü teâlânın izni ile, o sene hurma verdi. O bir taneyi de söküp, kendi mübârek eli ile yeniden dikti ve diktiği anda hurma verdi. Bundan sonra Ehl-i suffâ arasına katıldı.

Buyurdular ki: Bir gün bir zât beni arıyor ve "Selmân-ı Fârisî'yi Mükâtib-i fakîr (Efendisi ile hürriyetine kavuşmak için belli miktarda anlaşan köle) nered

edir" diye soruyordu. Beni buldu ve elindeki yumurta büyüklüğündeki altını verdi. Bunu alıp Peygamberimize (aleyhisselâm) gittim ve durumu arz ettim.

Resûlullah (aleyhisselâm) altını tekrar Selmân-ı Fârisî'ye verip, "Bu altını al borcunu öde" buyurdu. Selmân-ı Fârisî, "Yâ Resûlallah bu altın yahûdinin istediği ağırlıkta değil" deyince, Resûlullah (aleyhisselâm) o altını alıp, mübârek dilinin üzerine sürdü. "Al bunu! Allahü teâlâ bununla senin borcunu eda eder." buyurdu. Selmân-ı Fârisî, "Allah hakkı için o altını tarttım, tam istenilen miktarda geldi. Götürüp onu da sahibime verdim. Böylece kölelikten kurtuldum" dedi.

Uzak diyarlardan geldiği için Eshâb-ı kiramdan biriyle kardeşlik kurması emir buyurulunca, Hazreti Ebû Derda ile kardeş oldu. Hendek savaşından itibâren bütün gazâlara katıldı. Bedir ve Uhud savaşından sonra, Medine üzerine üçüncü defa yürüyen müşriklere karşı nasıl bir savunma yapılması gerektiği istişâre ediliyordu. Bütün müşriklerin birleşerek hücum ettiği bu savaşta Selmân-ı Fârisî, Resûlullaha (aleyhisselâm) hendek kazmak sûretiyle savunma yapmayı söyledi. O'nun bu teklifi kabûl edilip, hendek kazıldı. Bu sebeple bu savaşa, Hendek Savaşı denildi. Selmân-ı Fârisî, içlerinde Amr bin Avf, Huzeyfe bin Yemân, Nu'man bin Mukarrin ile Ensâr'dan altı kişinin bulunduğu bir grubla beraber bulunuyordu. Kendisi güçlü ve kuvvetli bir zât idi. Hendek kazma işinde gayet mahir ve becerikli idi. Yalnız başına on kişinin kazdığı yeri kazardı. Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh): "Selmân'ın (radıyallahü anh) kendisine ayrılan beş arşın uzunluğunda, beş arşın derinliğinde yeri vaktinde kazıp bitirdiğini gördüm." buyurmuştur. Selmân'ın (radıyallahü anh) çalışmasına Kays bin Sa'sâ'nın gözü değmiş ve Selmân (radıyallahü anh) birdenbire yere yıkılmıştı. Eshâb-ı kiram hemen Resûlullah'a (aleyhisselâm) koşmuş ve ne yapmaları lâzım geldiğini sormuşlardı. Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Kays bin Sa'sâ'ya gidin Selmân için bir kabta abdest alsın. Abdest suyu ile Selmân yıkansın. Su kabı Selmân'ın arkasından baş aşağı çevirilsin"buyurmuştur.

Eshâb-ı kiram, Peygamberimizin (aleyhisselâm) buyurduğu gibi yapınca Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) bulunduğu halden kurtulmuş, kendine gelmiş ve açılmıştı. Hendek savaşındaki gayret ve hizmetinden dolayı Selmân-ı Fârisî'ye Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Selmân-ül-Hayr" (Hayırlı Selmân) buyurdu.

Selmân-ı Fârisî müslüman olup, kölelikten kurtulduktan sonra, geçimini sağlamak için ince hurma dallarından sepet örüp satarak geçimini temin ederdi. Kazancının bir kısmını da fakîrlere sadaka olarak dağıtırdı. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) yakınlarından olup, bazı geceler huzûrunda bulunarak başbaşa saatlerce sohbetinde kalırdı. Eshâb-ı kiram tarafından da çok sevilip hürmet görürdü. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) dünyâya hiç rağbet etmezdi. Ayakta duramayacak hale gelinceye kadar namaz kılar, sonra bedeni yorulunca oturur dili ile zikr ederdi. Dili yorulduğu zaman da Allahü teâlânın yarattığı şeylerdeki hikmetleri düşünürdü ki, bu tefekkürü Peygamberimizin (aleyhisselâm) "Bir saat tefekkür bin sene ibâdetten hayırlıdır" buyurdukları tefekkürdü. Birazcık dinlenince "Ey nefsim sen iyi dinlendin. Şimdi kalk Allahü teâlâya ibâdet et." Diline de "Ey lisânım, sende Allahü teâlânın zikrine başla" derdi. Müslüman olduktan sonra bütün ömrü boyunca akşamdan sabaha kadar böyle ibâdet etti. Hiç bir gece bu ibâdetleri kaçırmadı. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) zaten Eshâb-ı Suffe denilen ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) bizzatihi kendilerini ilim öğrenmekle vazîfeli kıldıkları ve Peygamberimizden (aleyhisselâm) hazarda ve seferde bir an ayrılmayan kimselerdendi.

Kalbinde zerre kadar Allah ve Resûlullah aşkından başka birşey bulunmayan Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), kendisine gelen bütün dünyâ malını Allah rızası için dağıtırdı. Elinde mal bulundurmazdı. Kınde kabilesinden bir hanım ile evlenmişti. Evlendiği kadının evine girdiği zaman duvarlarına süs eşyalarının asılmış olduğunu gördü. Zinetli, süs örtülerin Kâ'be-i Muazzamaya yakışacağını söyledi ve eve girmedi. Kapının örtüsü hariç bütün örtüler kaldırıldı. Eve girdiği zaman bir hayli mal gördü. "Bunlar kimin içindir" diye sordu. Dediler ki, "Senin ve hanımının malıdır. Buyurdu ki: "Resûlullah (aleyhisselâm) bana bunu tavsiye etmedi. Fakat bana bir yolcunun malından ve ihtiyâcından fazla bir şey bulundurmamamı tavsiye etti." Biraz sonra bir hizmetçi gördü. "Bu hizmetçi kimin" diye sordu. "Senin ve ehlinindir (hanımınındır)" dediler. Buyurdu ki: "Halîlim (aleyhisselâm) bana bunu tavsiye etmedi ve evinde nikâhlı zevcenden başka

kimse bulundurma, buyurdu. Eğer bulundurursam onlar kadınların yapması icabeden şeyleri (yalanı, geçimsizliği, dedikoduyu) yaparlar diye tavsiye etti.” Bunun üzerine hizmetçi kadını da gönderdi. Daha sonra hanımının yanına girdi ve ona “Sen bana emrettiğim şeylerde itaat edecek misin” diye sordu. Hanımı “Senin meclisine itaat etmek üzere oturdum.” Yani sana itaat etmek üzere geldim, evlendim dedi. Bunun üzerine Halîlim (aleyhisselâm) bana buyurdu ki,“Sen ehlinle Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek üzere bir araya gel” dedi. Bundan sonra namaz kılmaya kalktı ve ehline de namaz kılmasını emretti. Çok ibâdet edip gözyaşı döktü ve bereketli kılması için Allahü teâlâ’ya duâ etti. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) hanımı ile de gayet zâhidâne bir hayat sürdüler. Eshâb-ı Suffe içerisinde Resûlullah’ın (aleyhisselâm) önünde, İslâm ilimlerini öğreniyordu. Selmân (radıyallahü anh) senelerce fakîrlik ve kölelik içerisinde çektiği sıkıntıları, vahiy pınarının berrak sularından, kana kana içip gideriyordu. Ehl-i Suffe içerisinde Resûlullah’a (aleyhisselâm) en yakın olan Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) idi. Hazreti Âişe buyuruyor ki: “Selmân-ı Fârisî geceleri uzun zaman Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber kalırdı ve sohbetinde bulunurdu. Neredeyse Resûlullah’ın yanında bizden fazla kalırdı. Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ bana dört kişiyi sevdiğini bildirdi. Ve bu dört kişiyi sevmemi emretti. Bunlar: Hazreti Ali, Ebû Zerr-i Gıfârî, Mikdâd ve Selmân-ı Fârisî” buyurdular.

Hazreti Ebû Bekir devrinde Medine’den ve Hazreti Ebû Bekir’in sohbetinden bir an ayrılmayan Hazreti Selmân, Hazreti Ömer zamanında İran fethine katılmıştır. İslâm ordusunun büyük zaferlere kavuştuğu bu seferlerde Selmân-ı Fârisî’nin (radıyallahü anh) çok büyük hizmetleri olmuştur. İranlılar hakkında büyük malûmat sahibi idi. Çünkü kendisi İranlıydı. İranlıları kendi lisanlarıyla dine davet ediyor, onlara İslâmiyeti anlatıyordu. İranlılar savaşlarında fil kullanıyorlardı. Müslümanlar o zamana kadar fil görmedikleri için çok şaşırdılar. Hazreti Selmân fillerle nasıl çarpışılacağını ve nasıl öldürüleceğini İslâm askerlerine gösterdi. İran’ın Medayin şehri alınınca, Onu Hazreti Ömer şehre vâli tayin etti. İlmi, basîreti, vazîfesindeki adâleti ve nezâketi ile Medayin halkı tarafından çok sevilip sayıldı. Böylece İslâmiyet orada süratle yayıldı.

Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) Hazreti Ömer zamanında Medayin vâlisi iken otuzbin kişiye hutbe okuduğu zaman yanında da iki parçadan müteşekkil bir hırka vardı. Hırkasının bir parçasını namazlık olarak serer namaz kılar, diğer parçasını da giyerdi. Ondan başka hiçbir elbisesi yoktu. Vâli olduğu için kendisine maaş verildi. Maaşını aldığı zaman ondan hiçbir şey harcamaz hepsini fakîrlere dağıtırdı. Kendi el emeği ile geçinirdi. Topraktan tabak çanak yapar üç dirheme satardı. Onun bir dirhemi ile bir daha tabak yapmak için malzeme alır, bir dirhemini sadaka verir bir dirhemiyle de evinin ihtiyâcı olan şeyleri alırdı. Üzerinde damı (tavanı) bulunmayan basit bir evde yaşardı. Bir taraftan güneş gelince, duvarlardan güneş gelmeyen yere geçer, oraya güneş gelince güneş gelmeyen diğer tarafa geçerdi. Medayin’de vâli iken Şam’dan bir kimse geldi. Yanında bir çuval incir vardı. Selmân-ı Fârisî’yi (radıyallahü anh) tek bir hırka ile görünce işçi zannetti ve “Gel şunu taşı” dedi. Selmân (radıyallahü anh) çuvalı yüklendi ve yürümeye başladı. Selmân’ı (radıyallahü anh) tanıyanlar adama “Sen ne yapıyorsun bu vâlidir” dediler. Adam Selmân’a (radıyallahü anh) dönüp “Kusurumu bağışlayınız, sizi tanıyamadım. Çuvalı indirin” dedi. Selmân (radıyallahü anh) “Hayır niyet ettim gideceğin yere kadar götüreceğim” dedi ve adamın evine kadar götürdü. Selmân (radıyallahü anh) böylesine de tevâzu sahibi idi.

Çok sade bir hayat yaşayan Selmân-ı Fârisî, Hazreti Osman devrinde hastalandı. Bu sırada kendisini ziyârete gelen Sa’d bin Ebî Vakkas’a artık dünyâdan ayrılacağını ve bütün servetinin bir kâse (tas), bir leğen, bir kilim ve bir hasırdan ibâret olduğunu söyledi. Kendisini ziyârete gelen Eshâb-ı kiram nasîhat isteyince, onlara hasta olduğu halde devamlı nasîhatde bulunuyordu. Bu hastalığı neticesinde Medayin’de vefât etti. Vefât ettiğinde ikiyüzelli yaşında bulunuyordu 35 (m. 655).

Selmân-ı Fârisî, Peygamberimizden (aleyhisselâm) altmış civarında hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bunlardan otuz kadarında Buhârî ve Müslim ittifâk edip, kitaplarına almışlardır. İlim öğretmeyi çok severdi. Çok âlim yetiştirmiştir. Ebû Sa’îd el-Hudrî, İbn-i Abbâs Evs bin Mâlik, Onun talebeleri arasında idi. Ebû Hureyre ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Tabiînin büyüklerinden ve o zaman Medine’de Fukaha-i Seb’a denilen, yedi büyük âlimden biri olan, Kâsım bin Muhammed de Selmân-ı Fârisî’nin talebelerindendir. O’nun derslerinde ve sohbetlerinde kemâle gelmiştir.

Selmân-ı Fârisî, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda ve sohbetlerinde kemâle geldi. Zâhir ve batın ilimlerinde çok yüksek derecelere kavuştu. Eshâb-ı kiramın hepsi de böyle olmuştu. Fakat Resûlullahdan herkes, kendi kabiliyyeti ve kapasitesi kadar feyz alırdı. Hazreti Ebû Bekir'in kavuştuğu derecelere hiçbir Sahâbî kavuşamadı. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), Resûlullahdan (aleyhisselâm) sonra Hazreti Ebû Bekir'in sohbetinde ve hizmetinde de çok bulunarak, O'ndan da feyz aldı.

Hanımı anlatır: Vefâtına yakın bana: "Evde biraz misk olacak, onu suya koy ve başımın etrâfına saç, insan ve cin olmayan kimseler (melekler) yanıma geleceklerdir" dedi. Söylediği gibi yaptım. Dışarı çıktım. Odadan, "Esselâmü aleyke, ey Allah'ın velisi ve Resûlullahın arkadaşı" diyen bir ses duydum. İçeri girdiğimde rûhunu teslim etmişti. Yatağında uyuyor gibiydi.

Sa'îd bin Müsseyyeb, Abdullah bin Selâm'dan naklen anlatır: "Selmân-ı Fârisî bana: "Ey kardeşim hangimiz evvel vefât edersek, vefât eden kendini, hayatta olana göstersin" dedi, ben de bu mümkün müdür? dedim. "Evet, mümkündür. Çünkü mü'minin rûhu bedeninden ayrılınca, istediği yere gidebilir, kâfirin rûhu Siccinde habsedilmiştir" dedi. Selmân (radıyallahü anh) vefât etti. Birgün kaylûle yaparken (gün ortasında uyurken) Selmân'ın geldiğini gördüm. Selâm verdi. Selâmına cevap verdim. Yerini nasıl buldun diye sordum, "İyidir. Tevekkül et. Tevekkül ne iyi şeydir" dedi ve üç kere tekrarladı."

Selmân-ı Fârisî'nin (radıyallahü anh) ilmi ile fazîleti pek çoktu. Her ilimde âlim idi. Hazreti Ali "Selmân-ı Fârisî evvelkilerin ve sonrakilerin ilmini öğrenmiş bitmez tükenmez bir denizdir" buyurmuşlardır. Resûlullaha (aleyhisselâm) sıdk ve muhabbeti sebebiyle Eshâb-ı kiramın seçkinleri arasına Resûlullah (aleyhisselâm) tarafından dahil edildi. Muhacirlerle Ensâr arasında, Muhacirlerden mi yoksa Ensârdan mı meselesinde ihtilaf çıkınca Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Selmân bizdendir, ehl-i beyttendir" buyurdu. Hadîs-i şeriflerde buyuruldu ki:"Cennet üç kişiye müştaktır (Ya'nî şevkle onları beklemektedir) Aliyyül-Murtâza, Ammâr bin Yâser ve Selmân-ı Fârisî."

"Dört kişi fazîlette öne geçmiştir. Ben Arabları, Süheyl Rumları, Selmân Farsları, Bilâl Habeşîleri geçmişiz."

"Ey Selmân, hastanın duâsı kabûl olunur. Duâ et ve anlıyarak duâ yap! Sen duâ et, ben de âmin diyeyim!"

"Ey Selmân Kur'ân-ı kerîmi çok oku!"

Ebû Hureyre (radıyallahü anh) Onun iki kitabı da bildiğini söylemiştir. Bunlardan birisi İncîl, diğeri de Kur'ân-ı kerîmdir. Buyurdu ki:

"Mü'min, doktoru yanında olan hastaya benzer. Doktoru, ona yarayan ve yaramıyanı bilir. Hasta, kendine zararlı bir şeyi isterse, mâni' olur ve yersen ölürsün der. Mü'minin hâli budur. O birçok şeyleri arzular, ama Allahü teâlâ mâni' olur, tâ ölünceye kadar. Sonra Cennete gider."

"Şaşılır şu kimseye ki, dünyâya hırsla sarılır, ama ölüm onu aramaktadır. Unutmuş ama unutulmuş değildir. Güler, ama bilmez ki, Rabbi ondan râzı mıdır, yoksa değil midir?"

"Üç şey beni hayrete düşürdü. Bunlar; ölüm kendisini yakalamak üzere olduğu halde, dünyalık peşinde olan kimselerin hâli, kendisi gaflete dalıp, kendini unuttuğu halde unutulmamış olup, hesaba çekilecek olan kimseler ve Rabbinin kendinden râzı olup, olmadığını bilmediği halde, ağız dolusu gülen kimselerin hâli."

Gayet az yerdi. Bir sofrada kendisine daha ziyade yemesi için ısrar edilince Peygamberimizin (aleyhisselâm) kendisine; "İnsanların ahirette çok açlık çekecek olanları, dünyâda doyuncaya kadar yemek yiyenlerdir." buyurduğunu haber verdi. Çok cömert olan Selmân (radıyallahü anh) günlük gelirinin çoğunu dağıtırdı ve el emeği ile geçinirdi. Fakîrleri dâima doyurur, onlarla beraber yerdi. Kendisi çok ihtiyâr olduğu hâlde kendi işini kendi görürdü. Bir şey taşırken elleri titrerdi. Halk etrâfına toplanır, eşyalarını biz taşıyalım derler, onlara; "Hayır yerine kadar kendim götüreceğim" derdi. Halbuki emrinde binlerce kişi vardı.

Buyurdular ki; "İlim çoktur fakat ömür kısadır. O hâlde önce dinde zarurî lâzım olan ilimleri öğren!" "Kalb ile bedenin hâli kör ve topal bir kimsenin hâli gibidir. Kör bir ağacın altına gider, fakat onda meyve olduğunu göremez. Topal, ağaçtaki meyveyi görür fakat alamaz. İlâhi ni'metleri kalb bilmeli, inanmalı, beden de onunla âmil olmalı ki âhıretteki sonsuz ni'metlere kavuşmak nasîb olsun."

"Sizler mümkün olduğu kadar sabah çarşıya ilk çıkan ve akşam en son dönen olmayınız. Çünkü bu iki vakit şeytanların harp ettikleri zamanlardır."

“Mü’minler de çok şeyler arzu ederler. Fakat Allahü teâlâ onlara faydalı olanları yaratır, zararlı olanları yaratmaz. Mü’minler bu şekilde vefât ederler. Ve Allahü teâlânın Cennetine girerler.”

“Bir kimse Allahü teâlâya açık günah işlerse; tevbesi açık, gizli olarak günah işlerse tevbesi gizli olur. Tevbe ettikten sonra: “Yâ Rabbi bu tevbe ile günahımı affet” diye duâ etsin.”

“Üç şey beni devamlı ağlatır: Birincisi, Resûlullah’ın (aleyhisselâm) vefâtı. Bu ayrılığa dayanamadım ve durmadan ağlıyorum. İkincisi, kabirden kalktığım zaman halim ne olur, onu bilmediğim için ağlıyorum. Üçüncüsü, Allahü teâlâ beni hesaba çektiği zaman Cennetlik miyim Cehennemlik miyim bilemiyorum. O zaman halim ne olur, bilemiyorum, onun için ağlıyorum.”

Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) bir gün bir vesk (bir deve yükü=250 litre) nafaka satın aldı. Bir kimse onu gördü ve “Yâ Selmân bu kadar nafakayı ne yapacaksın. Bunu bitirecek kadar ömrün olduğunu biliyor musun?” diye sordu. Selmân (radıyallahü anh); “Nefis nafakasını aldığı zaman insan mutmain (rahat) olur. Ondan sonra nafaka ve başka bir şey düşünmeden Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olabilir. İnsan nafakası tamam olunca, ibadetler de vesveselerden emîn olur.”

Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) arkasından bir kimsenin yürüdüğünü gördüğü zaman, “Bu hâl, sizin için hayırlı, fakat benim için fenâdır” buyurur, hiç kimsenin arkasından yürümesini istemezdi.

“Bir zenginle arkadaş olduğun zaman, onun yanında dereceni düşürmek istemiyorsan kendisinden bir şey isteme. Çünkü istemek insanoğlunun yüzünde siyah bir lekedir. Verileni red eden kimse ise, verenin gözünde büyük ve ona karşı makamını korumuş olur.”

“Farzları tam yapmadığı halde, nafilelerle derecesini yükseltmeye çalışan kimsenin hâli, sermâyesi elinden çıktığı (iflas ettiği) hâlde kâr peşinde koşan bir tüccârın hâline benzer.”

“Mü’minin ölüm zamanında alnının terlemesi, gözleri yaşarıp, burun deliklerinin kabarması, Allahü teâlânın rahmetine nail olduğunun alâmetidir.”

Kur’ân-ı kerîmi tilâvet eden bir kimseden Hicr suresindeki, “Şüphesiz ki o azgınların hepsine vadolunan yer; Cehennemdir.” âyetini işitince, feryâd etti ve başını iki eli arasına alıp, çıkıp gitti. Üç gün kendine gelemedi. Ne yaptığını dahi fark edemiyordu.

Medâyin’de iken Ebü’d-Derdâ’ya (radıyallahü anh) yazdığı mektûbta, “Hastaları tedâvi etmek için tebâbete başladığını öğrendim. Gerçek tabib isen nasîhata devam et. Çünkü sözün şifâdır. Yok eğer hakiki tabib değil isen Allah’dan kork, müslümanların kanına girme” buyurdu.

“Namaz bir ölçekdir. Kim dolu dolu ölçer, onu hakkıyla kılarsa, büyük ecir ve mükâfata kavuşur. Kim ki, eksik ölçerse (adabına uygun kılmazsa) Allahü teâlâ’nın buyurduğu Veyl’i (Cehennemi) hatırlasın”

Ebû Vail diyor ki: Bir arkadaşımla Selmân’ın (radıyallahü anh) ziyâretine gittim. Bize bir miktar arpa ekmeği ile biraz da tuz getirdi. Arkadaşım “Şu tuzun yanında biraz da sağter (kekik gibi bir ot) olsaydı” dedi. Bunun üzerine Selmân (radıyallahü anh) matarasını rehin vererek o otu aldı geldi. Yemeği bitirince arkadaşım, “Bize verdiği ni’mete kanâat ettiğimiz, Allahü teâlâ’ya hamd ederiz” dedi. Selmân (radıyallahü anh): “Eğer kanâat etseydin, benim matara rehin olmazdı” buyurdu.

“Eline geçmediği halde geçmiş gibi ni’metlere şükr edip râzı olan, eline geçmiş hükmündedir” buyurdu.

Kendisine hakaret edip, kötü sözler söyleyen birisine “Eğer ahirette günahlarım ağır, sevâblarım hafif gelirse; senin söylediğinden çok daha kötüyüm. Yok günahlarım hafif, sevâblarım ağır gelirse; senin sözlerinin bana bir zararı olmaz” diye cevap verdi.

“Dünyada Allah için tevâzu’ ediniz. Dünyada tevâzu’ sahibi olanları Allahü teâlâ kıyâmet günü yüceltir.”

“Cehennemin zulmeti ve azâbı, dünyâda iken insanların kendilerine ve başkalarına yaptıkları zulümdür.”

Kendisine niçin yeni güzel elbise giymiyorsun diyenlere buyurdu ki: “Kölenin güzel ve iyi elbise ile ne münâsebeti olabilir, âzâd olduğu (Cehennemden kurtulduğu) zaman hiç eskimeyecek ve çok güzel elbiseler kendisine giydirilecektir.”

Sa’d’a (radıyallahü anh), nasîhatında “Bir şeyi yapmaya niyet ettiğin zaman niyetinin, azminin üzerinde Allahü teâlâ’dan kork (haram ve günah olan bir şeye azmetme)” buyurdu.

Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) ölüm döşeğine yattığı vakit ağladı. Sebebini soranlara “Dünyadan ayrıldığım için ağlamıyorum. Ancak Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) “Dünyadan ayrılırken sermâyeniz bir yolcunun yol azığından fazla olmasın” buyurmuştu, işte buna ağlıyorum” dedi. Halbuki öldüğü vakit bıraktığı malın kıymeti on dirhem civarında idi.

Bir gün yanında misâfiri olduğu halde Medayinden çıkıp bir yere gidiyorlardı. Yolda karınları açıktı. Yiyecek bir şeyleri de yoktu. Orada geyikler vardı ve süvari atıyle dahi onlara yetişemezdi. Kuşlar vardı. Fakat avcılar onları vuramazlardı. Zira uzaktan hemen kaçarlardı. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) bir geyik ile bir kuşu yanına çağırdı. İkisi de yanlarına geldi. Onlara “Bu kimse benim misâfirimdir. Sizi ona ikram etmek istiyorum” buyurdu. Geyik ve kuş hiç itiraz etmediler. Onları kesip yediler. O zât bu işe çok hayret etti ve “Ey efendim geyik ve kuşu çağırdınız hiç kaçmadan yanınıza geldiler, ben buna hayret ettim” dedi. Selmân (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bunda hayret edilecek bir şey yok. Bir kimse Allahü teâlâ’ya itaat eder ve O’na hiç günah işlemezse, her şey ona itaat eder.”

“Allahü teâlâ mü’minin hastalığını ona keffâret yapar ve günahlarının affına sebeb olur. Fâsıkın hastalığı ise, sahibi tarafından bağlanan devenin hâli gibidir. Daha sonra salındığında niçin bağlandığını ve neden salındığını bilmez.”

Selmân-ı Fârisî’nin (radıyallahü anh), Peygamberimizden rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları şunlardır:

“İnsanlar ilim öğrenip ameli terk ettikleri, dil ile sevişip kalbten düşmanlık besledikleri ve sıla-i rahmi (akraba ziyâretini) terk ettikleri zaman, Allah onlara lanet eder, kulaklarını sağır (hakîkati dinlemez), gözlerini kör (doğruyu göremez) eder.”

“Allahü teâlâ’nın yüz rahmeti vardır. Bunlardan yalnız birini dünyâya indirdi. İnsan ve cin, kuş ve bütün hayvanlar, bu bir rahmetin tesiriyle birbirine acır ve birbirlerine merhamet ederler. Diğer doksandokuz rahmeti âhirete bıraktı. Onlar ile de kullarına merhamet edecektir.”

“Muhakkak ki sizin Rabbiniz haya ve kerem sahibidir. Kulları, ellerini kaldırıp kendisinden birşey istedikleri zaman, onları boş çevirmekten haya eder.”

Selmân (radıyallahü anh) “Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm), bizde olmayan şeyi misâfir için almak sûretiyle külfete girmememizi ve mevcûd ile yetinmemizi bizlere emretmiştir, demiştir.

“Dünya malından nasîbiniz, yolcunun azığı gibi olsun”

“Malıyla, Allahü teâlâ’ya itaat eden ve malının zekâtını veren mal sahibi, kıyâmet günü serveti ile beraber gelir. (Sırat köprüsünden geçerken) her ne zaman Sırat önüne dikilirse, malı, “geç geç, zira sen Allahü teâlâ’nın bende olan hakkını ödedin” der. Sonra da malındaki Allahü teâlâ’nın hakkını ödemeyen gelir. Malı yanında Sırat köprüsü önüne çıkınca, mal, “Yazık sana, neden Allahü teâlâ’nın bende olan hakkını ödemedin?” diye onunla alay eder durur. Tâki adam “Vay bana, ben ne yaptım” deyinceye kadar. Sıratı geçip Cennete kavuşamaz”

“Misâfir için külfete girmeyin; misâfir buna üzülür. Kim ki misâfiri küstürürse, Allahü teâlâ’yı küstürmüş olur. Allahü teâlâ’yı küstürene de Allahü teâlâ buğz eder.”

“Dünyada iyilik işleyenler, ahirette yaptıkları iyiliklere kavuşurlar.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Sahih-i Buhârî cild-6, sh. 63

2) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-5, sh. 351

3) El-İsâbe cild-2, sh. 62

4) El-İstiâb cild-2, sh. 56

5) Hilyet-ül-Evliyâ cild-1, sh. 185

6) Tabakât-ı İbni Sa’d cild-1, sh. 185, cild-4, sh. 75

7) İbn-i Hişâm cild-1, sh. 232

8) Şifâ-i şerîf cild-1, sh. 278

9) El-Kâmil fit-târîh cild-2, sh. 178

10) Câmi-ul-Kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 84

11) Kâmûs-ül-A’lâm cild-4, sh. 2606

12) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1063

13) Eshâb-ı Kirâm sh. 391

14) Herkese Lâzım Olan Îmân sh. 315

15) Hadâik-ul-verdiyye sh. 15

SEVBAN (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramdan, ismi Sevban, künyesi Ebû Abdullah idi. Yemenli Hakemi bin Sa'd bin Himyer'in kölesiydi. Peygamber efendimiz satın alıp, âzad etmiştir. Doğum yeri Yemen olarak bilinmekte ise de, doğum târihi ve vefâtında kaç yaşında olduğu bilinmemektedir.

Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) kendisini âzad ettiği vakit, "Seni âzad ettim, amma yine gönlümüz beraberdir. Sen bizim ehli beytimizden sayılıyorsun." buyurmuştu. O da Peygamber efendimizin hizmetinden hiç ayrılmamış, hazarda-seferde beraber olmuştu. Peygamberimize ve ailesine hizmet etmeyi her şeye tercih etmişti. Resûl-i Ekrem'in (aleyhisselâm) vefâtından sonra, Medine'de duramadı. Bir kaç gün sonra Medine'den ayrılarak Remle'ye gitti. Orada yerleşti. Hazreti Ömer'in hilafeti zamanında, Mısır'ın fethine katıldı. Mısır'ın fethinden sonra tekrar Remle'ye döndü. Daha sonra Humus'a gitti ve orada ev yaptırıp yerleşti ve hicretin 54 (m. 675) senesinde Humus'ta vefât etti.

Hazreti Sevban, Resûl-i Ekrem'in (aleyhisselâm) her zaman yanında hazır bulunup, hizmet edenlerdendi. Bu bakımdan, Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) pek çok istifâde etmiş ve ilim bakımından pek yüksek bir dereceye kavuşmuştur. Nitekim 124 veya 127 hadîs rivâyet etmişti. En çok hadîs-i şerîf ezberleyip neşredenler arasına girmişti. Hadîsleri iyi ezberlerdi. Ezberlediği hadîsleri yaymayı farz bilirdi. Halk, hadîs ilmindeki derecesini bildiklerinden, dâima ondan hadîs-i şerîf sorar öğrenirlerdi. Bir gün müslümanlar kendisinden bir hadîs-i şerîf nakletmesini rica edince, dedi ki: "Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Bir müslüman Cenabı Hak'ka bir secde ederse, Cenabı Hak onun makamını bir derece yükseltir ve günahlarını affeder."

Eshâb-ı Suffa'dan olan Sevban (radıyallahü anh), Resûl-i ekremden sonraki, ilim fazîlet ve fetvâ sahibi kimseler arasında sayılmaktadır. Geniş bir ders halkası ve talebeleri vardı. Ma'dan bin Talha, Raşid bin Saad, Cüheyz bin Nadir, Abdurrahmân bin Ganem, Ebû İdris Havlânî onun derslerinden istifâde edenlerin başlıcalarındandır. Hazreti Sevban, Resûl-i ekreme, hizmet ve ta'zîmde öyle bir derecede idi ki, müslümanlar bunu kelimelerle izah etmekte aciz kalırlardı. Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) olan bu sevgi ve bağlılığından dolayı defalarca zarar görmüş hatta yaralanmıştı. Bir gün bir yahudi gelerek, Resûl-i ekreme "Esselâmü Aleyke Yâ Muhammed!" demişti. Orada bulunan Hazreti Sevban, Niçin "Yâ Resûlallah!" demedi diye Yahudiyle döğüşmüş ve yaralanmıştı. Hazreti Sevban, "Peygamberimizin, kuru kuru ismini söylemeyi günâh kabûl ederim." derdi.

Peygambere hürmet ve ta'zîm, müslümanlar üzerine çok dikkat etmeleri gereken bir vazîfedir. Hazreti Sevban, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) daha önceleri satın alınan kölesi olduğu için değil, Resûlullah olduğu için O'na hürmet ederdi. Nitekim bir gün Hazreti Sevban, Resûl-i ekremin yüzüne öyle bir baktı ki, onun bu bakışını gören Hazreti Peygamber, hemen Hazreti Sevban'a hitaben: "Yâ Sevban, nedir bu hâlin? Bir yerin mi ağrıyor, yoksa sana bir hastalık mı arız oldu?" buyurarak durumunu sordu. Hazreti Sevban da: "Anam babam sana feda olsun Yâ Resûlallah! Hiç bir yerim ağrımıyor, hiç hastalığım yoktur. Siz, Makâm-ı mahmûd sahibisiniz. Mertebe-i nübüvvetiniz pek âlîdir. Ben Cennete girsem, kullar arasında olacağım için sizin sohbetinizde bulunamayacağım. Eğer giremezsem, sizi ebediyyen görmekten mahrûm olacağım. İşte bu korku beni perişan etti." meâlinde cevap verdi. Bunun üzerine Nisa sûresinin 69-70. âyet-i kerîmeleri nâzil oldu. "Allahü teâlâ ve Peygamberlere itaat edenler, işte bunlar, Allahü teâlâ'nın kendilerine ni'met verdiği Peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle ve iyi kimselerle beraberdir. Bunlarsa ne güzel birer arkadaş!"

"İşte itaatkârlara yapılan bu ihsân Allahü teâlâ'dandır. Her şeyi bilici olarak Allahü teâlâ kâfidir." Bu âyetleri duyan Hazreti Sevban sevincinden uçacak gibi oldu.

Hazreti Sevban, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) söz ve emirlerini bütün gönlüyle, pür dikkat dinler ve bunlara titizlikle uyardı. Bir defa Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) Sevban'a (radıyallahü anh): "Kimseden bir şey isteme ve sual sorma!" diye buyurmuşlardır. Bundan sonra, Hazreti Sevban ömrünün sonuna kadar kimseden bir şey istememiş ve kimseden bir şey sormamıştı. Hatta son zamanlarında, atına binmek veya atından inmek husûsunda kendisine yardım etmek isterler, o reddederdi.

Humus'ta ikamet ettiği sıralarda bir gün hastalanmıştı. Halk akın akın ziyâretine gelip, elini öpüyordu. Bu sırada Vâli

Abdullah bin Kanat'ta ziyâretine gelerek şaka yolla Hazreti Sevban'a sordu: "Sen Hazreti Mûsâ yahut Hazreti Îsâ'nın kölesi olsaydın ne olurdu?" Bu sualden canı sıkılan Hazreti Sevban, sıkıldığını belli etmeden kendisi de şaka yollu "Senin gibi bir vâli, benim gibi bir kölenin ziyâretine gelmezdi." demişti. Hazreti Sevban, çok sâdık, Peygamberimize candan bağlı, fazîlet yönünden örnek bir Sahâbî idi.

---

1) Üsûd-ül-gâbe cild-1, sh. 249

2) El-İstiâb cild-1, sh. 81

3) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-5, sh. 276

4) Ebû Dâvûd cild-1, sh. 237

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 31

SÜHEYB-İ RÛMÎ (radıyallahü anh)

"Bir kimse Allah'a ve âhıret gününe inanıyorsa, bir ananın evladını sevmesi gibi Süheyb'i sevsin" hadîs-i şerîfiyle medh olunan, büyük Sahâbî. İsmi, Süheyb-i Rûmî; künyesi, Ebû Yahyâ; Nesebi, Süheyb bin Sinân bin Mâlik bin Abd-i Amr bin Akîl bin Âmir bin Cendele bin Cüzeyme bin Ka'b bin Saad bin Eslem bin Evs Menûd bin en-Nemrî bin Kaasit bin Henep bin Kusay bin Cedile bin Esed bin Rebîa bin Nezâr Er-Rebî en-Nemrî'dir. Annesinin ismi, Selma binti Kuayd. Babasının veya dedesinin vazîfesi dolayısıyla bulunduğu Basra'da Übülle denilen yerde doğdu. Übülle, fevkalâde güzel, bağlık-bahçelik bir yerdi. Bizanslılar buraya bir baskın yapıp, her tarafı yağma yaptılar. Bu sırada, çocuk yaşta bulunan Hazreti Süheyb bin Sinân'da, Bizanslıların ellerine esîr düşenler arasında idi. Ailesi kendisini çok aradıysa da bulamadı. Uzun müddet Bizanslıların elinde kaldıktan sonra, Benî Kelb'in eline geçti. Köle olarak satıldığından Mekke'de Abdullah bin Ceda'nın eline düştü. Bu zât daha sonra kendisini âzâd etti.

Bu hâdiseler olurken, İslâmiyet henüz açıklanmamıştı. Kendisine "Rûmî" denilmesinin sebebi, uzun müddet Bizanslıların elinde kalmasından dolayıdır. Bu sebeble, Rumca'yı Arabca'dan daha iyi bilirdi.

Kâ'be-i Muazzama'nın güneyinde, yüksekçe bir yerde, Hazreti Erkam'ın evi bulunuyordu. Kâ'be'ye güney tarafından gelmek isteyen bu evin önünden geçmek durumunda idi. Ev yüksekte olduğundan Kâ'be rahat olarak görünürdü. Ayrıca Hazreti Erkam, Mekke'nin ileri gelenlerinden, itibarı çok olan bir zât idi ki, herkes kendisine hürmet ve ikram ederdi. Bu gibi sebeplerden dolayı, Peygamber efendimiz ve diğer müslümanlar burada toplanırlar, emniyetli bir yer olduğu için ibadetlerini rahat yaparlardı. Yeni Müslüman olmak isteyenler de bu eve gelir, müslüman olmakla şereflenirdi. Bunun için, bu eve Dar'ül-İslâm ve Dârûl-Erkâm gibi isimler verilmişti. Birgün Hazreti Ammâr bin Yaser, Hazreti Erkam'ın evinin önünde Hazreti Süheyb bin Sinân'a rastladı. O'na "Burada ne yapıyorsun" diye sorunca Hazreti Süheyb de "Sen ne yapıyorsun" diye karşılık verdi. Hazreti Ammâr, "Ben içeri gireceğim ve Hazreti Muhammed'in (aleyhisselâm) sözlerini dinleyip bildirdiği dine gireceğim. Müslüman olacağım" dedi. Hazreti Süheyb, "Ben de aynı niyyetle buraya geldim." deyince beraberce içeri girdiler. O sırada Peygamber efendimiz de orada bulunuyordu. Müslüman oldular, akşama kadar orada kaldılar. Akşamdan sonra evlerine gittiler. Peygamber efendimiz, İslâmiyyeti tebliğden önce de Hazreti Süheyb bin Sinân ile konuşurlar ve birbirlerini severlerdi. Hazreti Süheyb, müslüman olduğunu açıkladıktan sonra Mekke'li müşriklerin, şiddetli hücum ve işkencelerine mâruz kaldı. Müşrikler daha çok, kimsesi olmayan zavallılara işkence ederlerdi. Hazreti Süheyb de Mekke'de akrabası, dayanağı olmayan bir zât olduğu için müşrikler kendisine çok zulm ederler, konuşamıyacak hâle getirinceye kadar döverlerdi. Bir gün, Hazreti Habbâb ve Hazreti Ammâr birlikte giderlerken, Kureyş müşriklerinden bazıları ile karşılaştılar. Müşrikler bunları görünce "İşte Muhammed'e tâbi olan kimseler" diye alay ettiler ve bazı uygunsuz sözler söylediler. Hazreti Süheyb onlara cevaben buyurdu ki: "Evet! Allahü teâlâ'nın peygamberine tâbi olan onunla beraber bulunmaktan zevk alan kimseler biziz. Hazreti Muhammed'e (aleyhisselâm) biz inandık, siz inanmadınız. Biz O'nun söylediklerinin, bildirdiklerinin hepsinin doğru olduğunu kabûl ettik. Siz yalanladınız. Bütün üstünlük ve faziletler İslâmiyyette, bütün zillet ve felâketler de müşrikliktedir. Müslümanlıkda aşağılık, müşriklikte üstünlük yoktur." Hazreti Süheyb böyle söyleyince inanmıyanlar üzerine saldırdılar. Hazreti Süheyb bin Sinân'ı dövdüler. Hazreti Süheyb, Mekke'de kendi gayretleriyle büyük bir servet elde edip hayli zengin oldu. Medine-i Münevvere'ye hicret edeceği müşrikler tarafından haber alınınca yolu kesildi. "Sen Mekke'ye fakîr olarak geldin. Çok mal ve servete kavuştun. Şimdi hem kendin gideceksin, hem bunca malı götüreceksin

buna izin vermeyiz” dediler. Hazreti Süheyb, onlara buyurdu ki: “Ey müşrikler. Beni iyi tanırsınız ki, çok iyi ok atarım. Eğer üzerime gelirseniz. Ok çantamdaki okların hepsini size atarım ve sonra kılıcımı çekerîm. Bunlardan biri elimde bulundukça bana birşey yapamazsınız kendiniz bilirsiniz” Fakat Hazreti Süheyb’in, Peygamber efendimize olan muhabbeti, bağlılığı ve O’na kavuşmak arzusu ve Medine-i Münevvere’ye gidip ibadetlerini rahatça eda edebilmek isteği o kadar çoktu ki, yanında bulunan bütün mallarının ve alacaklarının, Peygamber efendimizin sevgisi yanında hiç kıymeti yoktu. Bu sebeble hiç vakit kaybetmemek, bunlarla oyalanmamak için onlara: “Yanımdaki ve Mekke’de bulunan mallarımı size verirsem önümden çekilir misiniz, yolumu açar mısınız?” diye, sordu. Hak ve hakîkatlerden nasîbi olmayan müşriklerin de arzusu buydu. Hemen “Olur” dediler. Hazreti Süheyb yanında bulunan bütün varını verdi. Mekke’deki varlığının da yerini tarif edip müşriklerin elinden kurtuldu ve hiç parasız olarak yoluna devam etti. Mekke ile Medine arasındaki yolda binbir zahmet, tahammülü mümkün olmayan güçlüklerle karşılaştılar. Fakat sevgili Peygamberimize kavuşmanın heyecanı ile bütün sıkıntılardan zevk alarak yol aldılar. Peygamber efendimiz, beraberlerinde Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer olduğu halde Hazreti Gülsüm binti Herm’in hânesine misâfir olduklarında, Hazreti Ömer “Yâ Resûlallah Süheyb’i göremiyoruz. Acaba nerede kaldı” diye arz edince, Peygamber efendimiz durumu tahkîk ettirdi. Yolda karşılaştığı şiddetli açlık ve susuzluk ve diğer müşkülatdan dolayı, Kûba’ya zamanından çok sonra gelebildiği ve Hazreti Sa’d bin Hayseme tarafından misâfir edildiği anlaşıldı.

Hazreti Süheyb Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna gelince: “Yâ Resûlallah, Mekke’den, Medine’ye hicret etmek için yola çıktığım zaman, müşrikler beni yakaladılar. Onlara bütün servetimi teklif ettim. Onlar da kabûl ettiler. Bütün malımı vererek kendimi ve ailemi kurtararak huzûrunuza geldim” deyince, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Süheyb kazandı. Süheyb kazandı” buyurdular ve Hazreti Süheyb hakkında nâzil olan, “İnsanlardan bir kısmı, Allahü teâlâ’nın rızasını isteyerek O’na ibadet yolunda canlarını sarf ederler.” (Sûre-i Bekâra 207) âyet-i kerîmesini okudular. Hazreti Peygamberimiz, Hazreti Süheyb ile Hazreti Haris bin Samme arasında din kardeşliği ilân etti. Güzel huyları ve faziletleri kendisinde toplamış olan, hazır cevablılığı ve latifeleri ile tanınan kâmil bir zât idi. Bir defasında Peygamber efendimizin de bulunduğu bir mecliste, hazır bulunanlara taze hurma ikram edilmişti. Herkes taze hurmadan yemeye başladı. Peygamber efendimiz Hazreti Süheyb’e lâtife ile, “Gözlerinde rahatsızlık var yine de hurma yiyorsun” buyurdu. Hazreti Süheyb de cevaben “Yâ Resûlallah! Gözümün birisinin yarısı sağlamdır. Onun hakkını yiyorum deyince Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ve orada bulunanlar bu cevab hoşlarına gittiğinden tebessüm ettiler.

Hazreti Süheyb-i Rûmî, nişan almakta ve ok atmakta çok mahir idi. Başta, Bedir, Uhud ve Hendek olmak üzere bütün gazâlarda bulundu. Çok büyük gayret ve kahramanlık gösterdi. Buyurdu ki: “Her zaman, Resûlullah’ın (aleyhisselâm) yanında bulundum. Bütün biatlerde, bütün gazâlarda ve seriyyelerde hep etrâflarında idim. Hiç bir zaman Resûlullah ile benim aramda bir düşman bulunmamıştır. O’na bir zarar gelmemesi için kendi vücudumu siper ettim. Bu durum, O ahirete irtihal edinceye kadar devam etti.”

Bir defasında, Hazreti Ömer Hazreti Süheyb’e sordu: “Ey Süheyb Sizde ayıblıyacağım bir şey yoktur. Sizi ayıplamak için söylemiyorum. Ama sizde gördüğüm üç haslet var, bunları sormak istiyorum. 1) Arab olduğunuzu söylüyorsunuz. Fakat konuşmanız, aslen Arab olanların konuşmalarına benzemiyor. 2) Oğlunuzun ismi Hamza olduğu halde, bir Peygamberin ismi ile (Ebû Yahyâ) künyeleniyorsunuz. 3) Malınızı çokça harcıyorsunuz.” Hazreti Süheyb cevabında buyurdu ki: “Ben aslında Arab’ım, lâkin küçükken beni Rumlar esîr almışlar. Ben onların elinde yetiştiğim için onların dilini öğrendim. Ebû Yahyâ künyesini bana Resûlullah (aleyhisselâm) verdiler. Çok harcamama gelince çok harcıyorum ama, hep Allah yolunda sarf ediyorum” Hazreti Ömer bu cevabdan çok memnun oldu. Hazreti Ömer, Hazreti Süheyb’i çok severdi. Hazreti Ömer, Ebû Lü’lû kâfiri tarafından yaralanınca, yerine geçecek halife’yi seçmek için şûra ehlini tayin edip, yeni halife seçilinceye kadar Hazreti Süheyb’in kendisinin yerine vekîl olması için ve cenâze namazını kıldırması için vasıyyet etti. Hazreti Süheyb, üç gün müddetle cemaate namazları kıldırdı. Bu mukaddes vazîfeyi büyük bir ihtimâm ve hassasiyetle yerine getirdi. Hazreti Ömer’in cenâze namazını da kıldırdı. Bu esnada gösterdiği dikkat ve itina ile herkesin takdîr ve tasvibini kazandı.

Hazreti Süheyb, herkese iyilik eder, çok yemek yedirirdi. Bir defasında Hazreti Ömer kendisine “Yâ Süheyb sen çok fazla yemek yediriyorsun. Bu isrâf olmuyor mu?” dedi. Süheyb (radıyallahü anh) buyurdu ki, “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyorlardı ki “Sizin en iyiniz fakîrleri doyuran ve selâmı alıp cevap verendir.” diye cevap verdi. İkram ve ihsânları çok idi. 70 yaşında, 38 (m. 658)’de Medine-i Münevve-re’de vefât etti. Bâki’ kabristanına defn olundu. Orta boylu, buğday tenli, kırmızı benizli, saçları sık ve siyah yakışıklı bir zât idi. Çocukları Habîb, Hamza, Sa’d, Sâlih, Seyfi, Ubbâd, Osman ve Muhammed’dir. Bu çocuklarının hepsi, torunu Ziyâd bin Vasfî, Eshâb-ı kiramdan Hazreti Câbir ve Tabiînden bazı zâtlar, Hazreti Süheyb’den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Hazreti Süheyb-i Rûmî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları şöyledir:

Peygamberimiz (aleyhisselâm) “İman edip güzel amel işleyenlere Cennet ve bir de Allahü teâlâ’nın cemâlini görmek var. Onların yüzlerine ne bir leke bulaşır ne de bir zillet... İşte bunlar Cennetliktirler, kendileri orada ebedî olarak kalıcıdırlar.” (Yunus-26.) âyetini okuduktan sonra buyurdular ki: “Cennet ehli Cennete girdikleri zaman, onlara şöyle nidâ edilecektir. “Ey Cennet ehli, size Rabbinizin bir va’di, sözü vardır.” Cennet ehli de, “Bu ni’met, bu va’d nedir? Halbuki Allahü teâlâ bizim yüzümüzü ak ettirmedi mi? Mîzânda sevâblarımızı ağır getirmedi mi? Bizi Cennete sokmadı mı?” diyeceklerdir. Bu karşılıklı nidâ üç defa tekrarlanacak, sonra Allahü teâlâ onlara tecelli edecek ve Cennet ehli Rablerini mekansız ve cihetsiz olarak göreceklerdir. Bu ni’met onların kavuştukları ni’metlerin en büyüğüdür.”

“Muhacirler, müslümanların evveli, insanları hidâyete ulaştıran ve onlara, Rablerine kavuşturan yolu gösterenlerdir. Allahü teâlâ’ya yemîn ederim ki, kıyâmet günü Muhacirler omuzlarında silahları olduğu halde gelirler. Cennetin kapısını çalarlar. Cennetin bekçisi Hazene: “Siz kimsiniz” der. Onlar da “Biz Muhacirleriz” derler. Hazene tekrar “Sizin hesabınız görüldü mü?” diye sorar. Bunun üzerine Muhacirler dizleri üzerine çökerler ve ellerini kaldırarak yüksek sesle “Yâ Rabbî! Senin yolunda vatanımızı, çocuklarımızı, mallarımızı, ailelerimizi terk ettikten sonra tekrar hesap mı vereceğiz?” diye yüksek sesle ağlarlar. Bu esnada Allahü teâlâ, onlara mahsûs olmak üzere, üzerlerine zeberced ve yakuttan yapılmış kanatlar takar ve bu kanatları ile uçarak Cennete girerler.”

“Allahü teâlâ’nın mü’minler hakkındaki hükmüne hayret ettim. O’na genişlik takdîr eder ve kulu buna râzı olursa, kulun hakkında hayırlı olur. Şayet darlık ile hükmeder de yine kulu buna râzı olursa bu da hakkında hayırlıdır.”

“Nikâh parasını vermemeği niyyet ederek ölen adam, zinâ etmiştir. Borç alırken vermemeği niyyet eden ise hırsızdır.”

“Sizden önceki zamanlarda bir hükümdâr ve bu hükümdârın bir sihirbazı vardı. Sihirbaz ihtiyârlayınca hükümdâra şöyle dedi. Şüphesiz artık benim yaşım ilerledi ve ecelim yaklaştı. Bana bir genç gönder de sihirbazlığı kendisine öğreteyim. Hükümdâr sihirbazın dediğini yaptı ve bir genci sihirbaza gönderdi. Sihirbaz da ona sihri öğretmeye başladı. Hükümdârın bulunduğu yer ile sihirbazın bulunduğu yer arasında bir zâhid var idi ki, genç bu zahide uğradı ve zahidden duyduğu sözleri beğendi. Genç zahidle oturup sözlerini dinleyince sihirbazın dersine geç kalıyor, sihirbaz da “niçin geç kaldın” diye genci dövüyordu. Genç, sihirbazın dersinden dönerken zahide uğrayıp sözlerini dinlemeye başladı. Bu sefer ailesi, “niçin geç kaldın” diye genci dövdüler. Genç, bu durumunu zahide anlatınca, zâhid olan zât, çocuğa şöyle dedi. “Sihirbaz, geç kaldığın için seni dövecek olursa “Beni ailem geç bıraktı” de. Eğer ailen seni dövmek isterse “Beni sihirbaz geç bıraktı.” Genç bundan sonra zahidin dediği gibi yaptı ve zahidin sözlerini dinlemeye devam etti. Günlerden bir gün genç bakmış ki, ırmağın üzerinde büyük bir canavar durmuş, kimse gelip geçemiyor. Genç dedi ki: “Zahidin işi mi Allahü teâlâ’ya daha sevimlidir yoksa sihirbazın işi mi? Bugün bu anlaşılacak.” Eline bir taş aldı ve “Ey Allahım eğer zahid’den râzı isen ve zahidin işi sana sihirbazın işinden daha sevimli ise, şu canavarı öldür de insanlar rahatça geçebilsinler” diye yalvardı ve taşı canavara attı. Allahü teâlâda o taş ile canavarı öldürdü ve insanlar da nehri kolayca geçip yollarına devam ettiler. Genç bu durumu zahide haber verince, zâhid: “Ey oğlum. Sen benden daha faziletlisin. Sen bazı imtihanlar geçireceksin. Bu imtihanlarla karşılaştığında benden bahsetme” dedi. Bu genç şöhret buldu. Gözleri hastalıklı olanları tedâvi ediyor, daha başka hastalıkları bulunanlara Allahü teâlâ’nın izniyle faideli oluyordu. Hükümdârın yakınlarından birinin gözleri âmâ oldu. Bu kimse, o gencin şöhretini işitmiş olduğundan genci getirtti. Çok hediyeler teklif etti ve şifa bulması için kendisine yardım

etmesini istedi. Genç dedi ki; “Ben kimseye şifa veremem, şifayı veren Allahü teâlâ’dır. Sen Allahü teâlâ’ya îmân edersen, ben, sana şifâ vermesi için O’na duâ ederim.” O kimse bu daveti kabûl edip imân etti. Genç de onun için Allahü teâlâ’ya duâ etti ve o kimse şifa buldu. Bu kişi hükümdârın meclisine varınca, hükümdâr merakla kendisine sordu: “Gözünü kim açtı” O kimse “Rabbim” diye cevap verdi. Hükümdâr “Yani ben” dedi. Hükümdârın yakını “Hayır! Senin de benim de Rabbim Allah’dır.” Hükümdâr “Senin benden başka Rabbin mi var?” dedi. O kimse dedi ki: “Evet, benim ve senin Rabbin Allah’tır.” Hükümdâr bu yakınına çok kızdı ve çeşitli işkenceler yaptı. Nihâyet o kimse genci hükümdâra bildirdi. Hükümdâr genci getirtti ve “Sen sihirbazlıkta çok ileri gitmişsin. A’mâların gözlerini açıyor, çeşitli hastalıklara şifâ buluyormuşsun.” Genç “Hayır, şifâyı veren Rabbim’dir.” Hükümdâr “Yani ben” dedi. Genç “Hayır” dedi. Hükümdâr, “Senin benden başka Rabbin mi var?” dedi. Genç “Evet benim ve senin Rabbin Allah’dır.” Hükümdâr bu gence çok işkence etti. Genç tahammül edemez hale gelince Zahid’in ismini verdi. Hükümdâr Zahid’i buldurdu ve “Dininden dön” dedi. Zahid kabûl etmeyince testereyle başını ikiye ayırttı. Ondan sonra yakını olan kimseyi çağırttı. Ona da dininden dön dedi. Kabûl etmeyince onun da başını ikiye ayırttı. Sonra genci çağırdı ve “Dininden dön!” dedi. Genç dininden dönmedi. Hükümdâr, adamlarına dedi ki: “Bunu alınız. Dağın tepesine götürünüz. Dininden dönmesini söyleyiniz. Eğer kabûl ederse geri getiriniz. Kabûl etmezse dağın tepesinden aşağı yuvarlayınız.” Genç, muhafızlar tarafından dağın tepesine çıkartıldı. Orada genç “Ey Allahım. Bunların şerrinden muhafaza eyle, koru” diye duâ etti. Dağ sallandı. Muhafızlar yuvarlandılar. Genç geri dönüp hükümdârın karşısına çıktı. Hükümdâr hayretle “Arkadaşların ne yaptı, neredeler?” diye sordu. Genç: “Allahü teâlâ beni onlardan korudu” dedi. Bunun üzerine hükümdâr genci bir sandığın içine koydu ve adamlarına emretti ki: “Bu sandığı alıp gemiye binin. Denizin ortasında, gence dininden dönmesini teklif edin. Dininden dönerse geri getirin dönmezse suya atın!” Muhafızlar denizin ortasında yine aynı şekilde genci suya atacakları sırada, Genç, “Yâ Rabbi! Onlara karşı beni koru” diye duâ etti. Genci boğmakla vazîfeli olanlar boğuldular. Genç yalnız başına dönüp hükümdârın karşısına çıktı ve dedi ki: “Allahü teâlâ beni onlardan korudu. Sen beni ancak bir yolla öldürebilirsin. İstersen sana o çareyi bildireyim. Aksi halde beni öldürmeye gücün yetmez.” Hükümdâr, “O çare nedir?” dedi. Genç dedi ki: “Bir meydanda insanları topla! Onların önünde beni bir ağaca bağla benim ok torbamdan bir ok al. Sonra “Bu gencin Rabbi olan Allah’ın ismiyle” diye oku bana at. Eğer böyle yaparsan beni öldürebilirsin. Hükümdâr gencin anlattığı gibi yaptı. Hükümdârın attığı ok, gencin yanağına saplandı. Genç okun isâbet ettiği yere elini koydu ve öldü. İnsanlar hep birden “Biz de bu gencin Rabbine imân ettik” dediler. Hükümdârın adamlarından biri hükümdâra: “Gördün mü? Korktuğun başına geldi” dedi. Hükümdâr çok sinirlendi. Bütün yolları kapatın, hendekler kazdırın. Ateşler yakın. Bu gencin dinine girenler. Eğer dönerlerse bırakın, dönmiyenleri ateşe atın. Hükümdârın emri yapıldı. Fakat kimse imânından dönmedi. Ateşe atılırken tereddüt bile etmediler. Nihâyet kucağında süt emen küçük çocuğuyla bir kadıncağız geldi. Ateşe girip girmemek husûsunda bir an tereddüt edince, kucağındaki sabi çocuk: “Ey anneciğim korkma! Çünkü sen hak üzeresin” dedi.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1067

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-1, sh. 152

3) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-6, sh. 16

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-3, sh. 226

5) Ensâb-ul-eşrâf cild-1, sh. 180

6) İnsan-ül-uyûn cild-1, sh. 282

7) İbn-i Hişam cild-1, sh. 282

8) El-İsâbe cild-2, sh. 195

9) El-İstiâb cild-2, sh. 174

SÜMÂME BİN ÜSÂL (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kirâm’ın ileri gelenlerinden. Künyesi, Ebû Ümâme’dir. Mekke ile Medine arasında, Yemâme mıntıkasında ikâmet eden Benî Hanîfe kabilesinin reîslerinden idi. Yemâme’de itibarı olan, sayılan birisiydi. Bir ara, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûrlarına gelip, öldürme teşebbüsünde bulundu. Onun bu teşebbüsüne Resûlullah’ın (aleyhisselâm) amcası mâni oldu. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Sümâme bin Üsâl’ın kanının akıtılmasını mübah kıldı. Hatta onun ele geçirilmesi için Allahü teâlâ’ya yalvardı.

Hicretin altıncı yılı başlarında, Sümâme bin Üsâl Umre için yola çıkıp, Medine yakınlarına gelmişti. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) süvarileri onu burada yakalayıp, Peygamberimiz'e (aleyhisselâm) getirdiler. Yakalayanlar onu tanımıyorlardı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onlara, onun Sümâme bin Üsâl olduğunu bildirdi. Sümâme, Mescidin direklerinden birine bağlandı. Resûlullah (aleyhisselâm) kendi evine teşrîf edip, evde olan yiyeceklerden Sümâme'ye gönderilmesini tenbîh ettiler. Sümâme'yi bağlı olduğu yerden bir tarafa ayırmadılar.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) mescide çıktıklarında: "Yâ Sümâme yanında ne var, gönlünden ne geçiriyorsun, benden ne bekliyorsun?" buyurdu. Sümâme: "İçimde hayır ümidi var. Çünkü sen af edicisin. Eğer sen beni öldürecek olursan, bir caniyi öldürmüş olursun. Öldürmez de afv edip, beni bağışlarsan, iyilik bilen, ni'mete şükreden birisine ihsân etmiş olursun. Eğer benden kurtuluş fidyesi olarak mal istiyorsan, işte malım. İstediğin kadar al." Bu konuşmadan sonra Sümâme kendi haline bırakıldı. Ertesi gün Resûlullah (aleyhisselâm) Sümâme'ye tekrar "Gönlünde ne var, ne düşünüyorsun?" buyurdu. Sümâme "Dün arz ettiğim gibi beni afv ederseniz, ni'mete şükür eden bir kimseye ihsânda bulunmuş olursunuz. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Sümâme'yi o gün de bağlı olarak bıraktı. Nihâyet üçüncü gün olup, Resûlullah (aleyhisselâm) "Ey Sümâme! yanında ne var, gönlünden ne geçiliyorsun?" buyurunca, Sümâme bin Üsâl da, önceki arz ettiği gibi cevap verdi. Bunun üzerine, Resûlullah (aleyhisselâm) "Artık Sümâme'yi salıveriniz" buyurdu. Sümâme bırakılıp, serbest kalınca, hemen mescidin yakınında bulunan bir suya gitti. Gusledip, sonra mescide girdi. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) huzûrunda"Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" (Ben şehâdet ederim ki, Allah'dan başka ilâh yoktur. Muhammed, Allah'ın resûlüdür) dedi. Peşinden şunları söyledi: "Vallahi, akşamleyin, yanına geldiğim zaman, bana senin yüzünden daha çok kızdığım bir yüz yoktu. Fakat sabah olunca, senin yüzün bana, yüzlerin en sevimlisi oldu. Vallahi, yine akşamleyin, senin memleketinden nefret ettiğim kadar, hiçbir yerden nefret etmemiştim. Fakat sabah olunca, senin şehrin bana, en sevimli şehir oldu. Vallahi akşamleyin, senin dinin, bana en sevimsiz din idi. Sabahleyin en sevimli bir din olmuştur. Akşam olunca, Sümâme'ye (radıyallahü anh) yiyecek getirdiler. Az bir şey yiyebildi. Getirilen deve sütünden biraz içti. Karnını şişirecek şekilde fazla birşey yemedi. Orada bulunan Eshâb-ı kiram (r.anhüm) onun bu hâline taaccüp ettiler (şaşırdılar). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hayret edilmemesini, onun şimdi, müslüman olduğunu, müslümanın yiyeceği ölçüde yediğini beyan buyurdular.

Hazreti Sümâme bundan sonra Peygamber efendimize "Yâ Resûlallah! Ben Umre yapmak için giderken süvarilerin beni yakalamıştı. Şimdi ne buyuruyorsunuz?" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) onu dünyâ ve âhıret seâdetiyle müjdeleyip, umresini yapmasını emretti.

Hazreti Sümâme, Mekke'ye, telbiye ederek (Lebbeyk! Allahümme lebbeyk! Lebbeyk! Lâ şerike leke! Lebbeyk! İnnelhamde venni'mete leke vel'mülk, lâ şerike leke!: Yâ Rabbi! Senin emrine hazırım. Senin için ortak yoktur. Dâvetine gönülden icabet ettim. Hamd, ni'met ve mülk sana mahsûstur. Yâ Rabbi" diyerek girmişti. Bunun üzerine müşrikler onu yakaladılar, neredeyse boynunu vuracaklardı. Fakat o sırada birisi, Sümâme'nin (radıyallahü anh) Yemâme'li olduğunu, yiyecek husûsunda Yemâme halkına muhtaç olduklarını söyliyerek, müşriklere mâni oldu. Sonra müşriklerden birisi ona "Demek, dinden çıktın ha!" dedi. Hazreti Sümâme "Ben dinden çıkmadım, Muhammedin (aleyhisselâm) getirdiği hak din olan İslâmiyeti kabûl ettim. Muhammed'i (aleyhisselâm) ve onun getirdiklerini tasdîk ettim. Vallahi Allah'ın Resûlü Muhammed'den (aleyhisselâm) izinsiz buğday alamıyacaksınız. Siz Muhammed'e tâbi olmadıkça, Yemâme'den faydalanamıyacaksınız" dedi.

Sümâme (radıyallahü anh) Umre'sini yaptıktan sonra Yemâme'ye gitti. Yemâme halkının, Mekke'ye erzak göndermelerine mâni oldu. Bu yüzden müşrikler çok sıkıntıya düştüler. Müşrikler bu sebeple Resûlullah'a (aleyhisselâm) mektûb yazıp, çektikleri sıkıntıları ve erzak gönderilmesine müsâade edilmesini bildirdiler. Hatta, Ebû Süfyân Medine'ye kadar gelerek, Peygamber efendimiz'e (aleyhisselâm) sen "Âlemlere rahmet olarak gönderildiğini söylüyorsun" diyerek bu husûsta müracaatta bulunup, hallerini uzun uzun anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm), müşriklerin bu talebleri üzerine Yemâme halkının, Mekkelilere, yiyecek göndermelerine mâni olmaması için Sümâme'ye (radıyallahü anh) yazı gönderdi.

Bu yazıda "Kavmimle, yiyecekleri arasından çekil, Yemâme'den Mekke'ye erzak gönderilmesine mâni

olma.” buyuruluyordu. Hazreti Sümâme bu emre uyarak, engel olmaktan vazgeçti.

Sûmâme bin Üsâl (radıyallahü anh) ve onunla beraber olanların dışında bütün Yemâme halkı İslâm’dan çıkıp, mürted olmuşlardı. O sırada Sûmâme bin Üsâl (radıyallahü anh) Yemâme’de bulunuyordu. Halkı, Peygamberlik dâvasına kalkışan Müseyleme’ye tabi olmaktan, onu tasdîk ve desteklemekten alıkoymaya çalıştı. Onlara şöyle dedi: “Ey Hanîfeoğulları! Bu irtidad (İslâm’dan dönüş) nursuz, çok karanlık bir iştir. Bundan sakınıp, uzak kalınız. Bu, onu destekleyenler için bir bedbahtlık, karşı olanlar için bir musibettir. Son Peygamber Hazreti Muhammed’dir (aleyhisselâm). Ondan sonra Peygamber gelmiyecek, ona ortak da olmıyacaktır.” dedi. Kur’ân-ı kerîm’den şu âyet-i kerîmeleri okudu: “Ha, mim. Bu kitabın indirilişi, Azîz, Âlim olan Allah’dandır. O, günah bağışlayan, tevbe kabûl eden, azâbı şiddetli olan Allah’dandır ki, O’ndan başka hiç bir ilâh yoktur; dönüş ancak O’nadır.” İşte bu Allahü teâlâ’nın kelâmıdır, dedi. Yemâme halkı onun bu nasîhatlarını dinlemedi. Onlar Müseyleme’ye uymakta birlik halinde idiler. Bu sırada, Âlâ bin el-Hadramî komutasında bir İslâm ordusu, Bahreyn’e doğru gidiyordu. Bu arada Yemâme tarafına da uğradı. Sûmâme (radıyallahü anh) bunu duydu. Orada bulunan müslümanlara “Vallahi ben, bu irtidat fitnesi varken, burada kalmayı uygun görmüyorum. Muhakkak Allahü teâlâ bu mürtedlere lâyık oldukları belâyı verecektir. İslâm ordusuna katılmamak hoş bir şey değildir. Ne için gittiklerini biliyoruz. Hem yakınımıza da geldiler. Derhal onların yanına gidelim” dedi. Yanında bulunan müslümanlar ona tâbi oldular. Âlâ bin el-Hadramî’nin ordusuna iştirâk ettiler. Temim kabilesinden de bir hayli asker katılıp, Alâ’nın ordusu iyice kuvvetlendi. Âlâ bin el-Hadramî, bu ordu ile, Bekir bin Vâil kabilesi içinde çıkan ve etrâfına bir hayli adam toplamış olan Hatam isimli mürtedin üzerine yürüdü. Bahreyn hükümdârlığına seçilen Münzir bin Nu’man da Hatam’ın tarafına geçmişti. Diğer müşrik ve mürtedler de onun tarafında yer aldılar. İki taraf, şiddetli ve uzun süren muharebeler yaptı. Nihâyet, bir gece müşrik ve mürtedlerin sarhoş oldukları bir vakitte, İslâm ordusu gece baskını yaptı. Müşrik ve mürtedler perişan olup, bir kısmı, öldürüldü. Bir kısmı esîr edildi. Diğerleri kaçtılar. Müslümanlar harbi kazandılar. Ganîmetin beşte biri ayrıldıktan sonra, geri kalan, mücâhidler arasında taksim edildi. İbn-i İshâk’ın şöyle bir rivâyeti vardır: Sümâme’ye (radıyallahü anh) ganîmet taksiminde, bir elbise düşmüştü. Bu elbise, Kays bin Sa’lebe kabilesinin ileri gelenlerinden birine âitti. Hazreti Sûmâme, muharebenin zaferle sona ermesinden sonra, memleketine giderken bu kabilelerden bazıları Sümâme’nin (radıyallahü anh) kendisine, elbisesi düşeni öldürüp, soyarak aldığını zannettiler. Bu yüzden Sümâme’yi (radıyallahü anh) şehîd ettiler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İstiâb cild-1, sh. 203

2) El-İsâbe cild-1, sh. 24

3) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-5, sh. 550

4) El-A’lâm cild-2, sh. 100

SÜMEYYE BİNTİ HABBAT (radıyallahü anha)

İslâmda ilk şehîd olan hâtun. Meşhûr Sahâbî Ammâr bin Yâsir’in (radıyallahü anh) annesidir. Hazreti Sümeyye, Ebû Cehilin amcası Ebû Huzeyfe bin Mugîre’nin câriyesi idi. Ebû Huzeyfe, yanında çalışan Yâsîr bin Âmir ile onu evlendirdi. Bu evlilikten Ammar (radıyallahü anh) doğdu. Bunun üzerine Ebû Huzeyfe Hazreti Sümeyye’yi âzâd etti.

Hazreti Sümeyye ilk müslümanlardandır. Mekke’de müslüman oldu. İlk İslama giren kadınların yedincisidir. Hazreti Yâsir, zevcesi Sümeyye, imânlarından vazgeçmeleri için, başta Mahzûmoğulları olmak üzere, Kureyş müşriklerinin en ağır işkencelerine uğradılar. Fakat onlar, imânlarından ve dinlerinden asla vazgeçmediler. Bütün bu sıkıntılara metanetle sabır ettiler.

Mekke’de Yâsir ailesinin kendilerine sahip olacak, onları koruyacak kimseleri yoktu. Bu yüzden onlara daha serbest eziyet yapıyorlardı. Hatta bir defasında, Yâsir ailesi ve diğer kimsesiz müslümanlara, zırh giydirip, altta kızgın kum, üstte yakıcı güneş arasında bıraktılar. Bir gün yine Yâsir’e, zevcesi Sümeyye’ye, oğulları Ammar ve Abdullah’a (r.anhüm) Bathâ denilen yerde işkence yapılıyordu. Onların bu halini gören Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Sabredin Ey Yâsir ailesi! Size vadedilen yer, sizin mükâfatınız Cennettir” buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) Yâsir ailesi için “Allah’ım! Yâsir ailesine rahmet ve mağfiretini ihsân et!” diye duâ buyurmuşlardır. Bir süre sonra Yâsir (radıyallahü anh) işkencelere tahammül edemiyerek şehîdlik mertebesine kavuştu. İlk erkek şehîd oldu. Diğer taraftan, Ebû Cehil de

Hazreti Sümeyye’ye ağır sözler söyledi. Mızrağı ile yaralıyarak, onu şehîd etti.

Hazreti Ammar, annesinin böyle acıklı bir durumda şehîd olmasına çok üzüldü. Durumu Resûlullah’a (aleyhisselâm) arz etti. Yapılan işkencelerin çok fazla olduğunu bildirdi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Ammar’a (radıyallahü anh) sabır tavsiye ettikten sonra şöyle duâ buyurdular: “Allah’ım! Yâsir ailesinden hiç birisine ateş ile azâb etme.”

Bedir gazâsında Ebû Cehil öldürüldüğü zaman, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Ammar’a (radıyallahü anh): “Allahü teâlâ annenin katilini, öldürdü” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-3, sh. 140

2) El-İsâbe cild-4, sh. 334

3) El-İstiâb cild-4, sh. 330

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-8, sh. 264

5) Eshâb-ı Kirâm sh. 312

SÜRAKA BİN MÂLİK (radıyallahü anh)

Peygamberimiz (aleyhisselâm) Mekke’den Medine’ye hicret ederken, yolda vukû’ bulan meşhûr hâdisede ismi geçen Sahâbî. Eshâb-ı kiramdan yedi zât bu isimle anılır. Fakat bunlardan bir tanesi pek meşhûrdur. Sürâka bin Mâlik bin Ca’şem Kenâni (radıyallahü anh) bu en meşhûr olanıdır. Künyesi Ebû Süfyân’dır. Doğumu kesin olarak bilinmiyor. 24 (m. 645) senesinde, Hazreti Osman’ın zamanında vefât etti.

M. 622 senesinde Kureyş müşrikleri Peygamber efendimizin vücudunu ortadan kaldırmak için kesin karar almışlardı. Bu husûsta ısrarlı idiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Habîbine hicret etmesi için izin verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ebû Bekir’e, beraber hicret edeceklerini bildirince, gözlerinden sevinç yaşları aktı. Çünkü kâinatın efendisiyle böyle bir yolculuk herkese nasip olmazdı. Hazreti Âişe vâlidemiz, “O güne kadar, bir kimsenin sevincinden dolayı bu derece ağladığına şâhid olmamıştım” buyurmuştur.

Resûlullah (aleyhisselâm) ile Hazreti Ebû Bekir hicret için yola çıktıktan sonra müşrikler arzularını yerine getirmek için Peygamberimizin (aleyhisselâm) hâne-i se’âdetlerine uğramışlardı. Fakat, onlar, Peygamberimizi (aleyhisselâm) evde bulamayınca şaşkına döndüler. Derhal her tarafı aramaya başladılar. Ancak Mekke’de olmadığını anlayınca dışarıda aramaya karar verdiler. Bunun için herşeylerini ortaya koydular.

Peygamber efendimizle (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekir’i öldürene veya esîr edene çok miktarda mal, para vereceklerini va’d ettiler. Miktarını da 100 deve olarak bildirdiler. Bu haber, Sürâka bin Mâlik’in bağlı olduğu Müdlicoğulları arasında da yayıldı. Sürâka bin Mâlik iyi iz takibi yapan birisiydi. Bu yüzden bu haberle yakından ilgilendi.

Bir Salı günü Sürâka bin Mâlik’in oturduğu bölge olan Kudeyd’de, Müdlicoğulları toplantıda bulunuyorlardı. Bu toplantıya Sürâka bin Mâlik de katılmıştı. O sırada Kureyş’in adamlarından biri gelip Sürâka’ya “Ey Sürâka! Vallahi ben az önce, sahile doğru giden üç kişilik bir yolcu kâfilesi gördüm. Onlar herhalde Muhammed (aleyhisselâm) ile Eshâbı’dır.” dedi. Sürâka, durumu anladı. Ancak, ortada çok fazla miktarda mükâfat vardı. Bunu kendisi elde etmek istiyordu. Onun için başkasının bundan haberdar olmasını istemiyordu. Bu yüzden, ortada önemli bir şey yokmuş gibi konuştu. “Hayır, o senin gördüğün kimseler, filân kişilerdir. Biraz önce geçmişlerdi. Onları biz de gördük.” dedi.

Sürâka bin Mâlik biraz daha orada kaldı. Dikkat çekmeden evine geldi. Hizmetçisine, atını ve silâhını alıp vadinin arkasında kendisini beklemesini söyledi. Kendisi de kargısını almış, ucunu aşağıya çevirmek sûretiyle, ucunun parlaklığının dikkati çekmesini de önlemişti. Müşriklerin bâtıl bir âdetleri vardı. Bir işi yapmadan evvel, oklarla fala bakarlardı. Sürâka da yanına aldığı çantadan fal oklarını çıkardı. Peygamber efendimiz ile Eshâbına zarar verip veremiyeceğini, fal oklarından anlıyacaktı. Sürâka oklarla fala baktığında oklar, Hazreti Muhammed (aleyhisselâm) ve Eshâbına zarar verilemiyeceğini gösteriyordu. Sürâka’nın buna çok canı sıkıldı. Fakat bütün düşüncesi vadedilen yüz deveyi almaktı. Onun için hiç düşünmeden atına bindi. Falının ters göstermesi bile onu bu takibinden vazgeçiremedi. Atını koşturmağa başladı. Fakat Sürâka’nın atı tökezleyerek yere düştü. Kendisi de yuvarlandı. Acaba yanlış mı fala baktığını öğrenmek için tekrar bir kaç defa daha aynı işi yaptı. Netice hep aynı çıkıyordu. Muhammed (aleyhisselâm) ve Eshâbına (radıyallahü anh) zarar veremiyecekti. Buna rağmen, yine

yoluna devamda ısrar etti. Aldığı bir haber üzerine Resûlullah'ın ve Eshâbının izlerini yine buldu. Nihâyet yaklaşmıştı. Artık birbirlerini iyice görebiliyor, hatta Sürâka o sırada Resûlullah'ın (aleyhisselâm) okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dahi işitiyordu. Fakat Resûl-i Ekrem efendimiz arkalarına hiç bakmıyorlardı. Hazreti Ebû Bekir arkasına bakınca, Surâka'yı görüp, telâşa kapılmıştı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ona mağaradaki gibi "Üzülme, Allahü teâlâ bizimle beraberdir" buyurdu.

Buhârî hazretlerinin rivâyetine göre, bu sırada Hazreti Ebû Bekir, bir atlının kendilerine yetiştiğini Resûl-i Ekrem'e (aleyhisselâm) arz edince, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Yâ Rabbi! Onu düşür" diye duâ buyurmuşlardı. Başka bir rivâyette, Sürâka yanlarına kadar gelince, Hazreti Ebû Bekir, ağlamaya başlamış, Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) niçin ağladığını sorunca, "Vallahi kendim için ağlamıyorum. Sana bir zarar gelirse diye ağlıyorum" demiştir.

Sürâka, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) saldırabilecek kadar yaklaştı. "Yâ Muhammed! Seni, bugün benden kim koruyacak" dedi. Resûl-i Ekrem efendimiz de "Beni Cebbar ve Kahhâr olan Allahü teâlâ korur." cevabını verdi. O sırada Sürâka'nın atı, iki ön ayaklarıyla dizlerine kadar yere battı. Bundan kurtulup, tekrar saldırmaya teşebbüs edince, atının ayakları yine yere saplandı. Atını bu durumdan bir türlü kurtaramadı. Başka yapacağı hiçbir şey yoktu. Bunun üzerine çaresiz kalan Sürâka âlemlere rahmet olarak gönderilen şefkat ve merhamet sahibi Resûlullah'a (aleyhisselâm) yalvardı. Bütün olgunlukları ve iyi ahlâkı kendisinde toplayan, üstün ahlâk ve yaratılış üzere olan Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onun bu dileğini kabûl etti. Sürâka, "Yâ Muhammed! Bunun senin işin olduğunu anladım. Duâ et de kurtulayım.

Bundan sonra sana asla zarar vermem. Senin peşine düşenlere de senden hiç bahsetmeyeceğim" diyordu. Kâinatın efendisi (aleyhisselâm): "Yâ Rabbi! Eğer o sözünde doğru ve samimi ise onun atını kurtar" diye duâ edince, Allahü teâlâ bu duâyı kabûl buyurdu.

Sürâka bin Mâlik'in atı bir hayli çaba sarf ettikten sonra ayağını çukurdan çıkarabilmişti. Bu sırada atın ayağının çıktığı yerden, ateş dumanı gibi bir şey göğe doğru yükseliyordu. Bu manzarayı gören Sürâka hayretler içerisinde kaldı. "Amâân" diye bağırdı. Resûlullah (aleyhisselâm) ile arkadaşları durup beklediler. Sürâka, bütün bu olup bitenleri dikkatle takip ediyordu. Gördü ki, Hazreti Muhammed (aleyhisselâm) bu hâdiselerde dâima korunuyordu. Bütün bunları gördükten sonra Sürâka: "Yâ Muhammed, ben Sürâka bin Mâlik'im, benden asla şüpheniz olmasın. Size söz veriyorum. Bundan sonra beğenmediğiniz hiçbir işi yapmıyacağım. Kavmin, seni ve arkadaşlarını yakalıyana çok mükâfat vereceğini va'd etti" dedi ve Kureyş müşriklerinin yapmak istediklerini tek tek haber verdi. Bu sırada Sürâka, onlara yol azığı ye binek deve vermek istediyse de, Peygamberimiz (aleyhisselâm) kabûl etmedi. Ve Ona "Ey Sürâka! Sen İslâm dinini kabûl etmedikçe ben de senin deveni ve sığırını arzu etmem, istemem. Sen bizi gördüğünü gizli tut, yeter" diye buyurdu. İbn-i Sa'd da şöyle nakleder: Sürâka, Peygamber efendimiz'e (aleyhisselâm) bana istediğini emret deyince, Resûlullah (aleyhisselâm) de "Yurdunda dur. Hiç kimsenin bize yetişmesine meydan verme" buyurmuştur.

Allahü teâlâ dileyince herşey oluyordu. O'na hâlis bir şekilde güvenilip, rızası yolunda yürüyünce akıllara durgunluk veren hâdiseler meydana geliyordu. Resûlullahı (aleyhisselâm) öldürüp, büyük mükâfatlara kavuşma hırsıyla, kükreyen bir aslan endamıyle, yola çıkan Sürâka, şimdi mu'nis, uysal bir çocuk oluvermişti. Her şeye kadir olan Allahü teâlâ, Habîbine (aleyhisselâm) zarar vermemesi için Sürâka'nın kalbini iyiliğe doğru çevirmişti. Elbette Allahü teâlâ, Habîbini (aleyhisselâm) yalnız bırakmayacaktı. Çünkü O insanlara merhamet için, onların dünyâda ve âhirette ebedî seâdet ve mutluluğa kavuşması için gönderdiği sevgili Peygamberiydi.

Peygamber efendimiz ayrılmadan önce, Hazreti Ebû Bekir'e, Sürâka'nın bir isteği olup olmadığını sormasını emir buyurdular. Hazreti Ebû Bekir sorunca, Sürâka, "Sizinle benim aramda emannâme olacak bir yazı verin" dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) emannâmenin verilmesini emretti. Hazreti Ebû Bekir (radıyallahü anh) hicrette yanlarında bulunan Âmir bin Fuheyre'ye bu emannâme'yi yazdırıp, Sürâka'ya verdi. O da alıp çantasına koydu.

Sürâka bundan sonra izini takip ederek geri döndü. Karşılaştığı bu durumları yolda kimseye anlatmadı. Ebû Cehil onun eli boş döndüğünü görünce, müslüman olduğunu zannetti. Söylediği şiirlerle onu kötüleyip herkesin gözünden düşürmeğe çalıştı. Sürâka şâir birisiydi. Onun için Ebû Cehile şiirle cevap verdi. "Ey Ebû Cehil! Ben Muhammed'e iyice yaklaşmış, saldırmak üzereyken, atımın ayakları birdenbire

yere batıverdi. Sen eğer bu hali görmüş olsaydın şüphesiz, Muhammed'in apaçık Peygamber olduğunu anlardın. Sen söyle, artık buna kim dayanabilir. Senin yapacağın, Kureyşlileri ona saldırmağa teşvik değil, bilâkis buna mâni olmandır. Ben inanıyorum ki, onun davet ettiği İslâmiyet bir gün yerleşip, her tarafa yayılacaktır. Öyle olacak ki, herkes ona karşı gelmeyi değil, O'nunla sulh içerisinde yaşamayı istiyecektir" dedi. Sürâka bundan sonraki senelerde İslâmiyetin hızla ilerlediğini, karşısına çıkan küfür ve şirk engellerini bir bir aştığına şahid oluyordu. Nihâyet 8 (m. 630) senesinde Mekke feth edildi. Bu sırada, elinde seneler önce aldığı bir emannâme ile Sürâka, Resûl-i Ekrem'in huzûr-i se'âdetlerine girip, müslüman oldu. O zaman Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Sürâka'ya "Ey Sürâka! Kisrâ'nın bileziklerini kollarında görür gibi oluyorum" buyurdular. Aradan uzun zaman geçmiş. Hazreti Ömer devrinde, ülkesi feth edilen Kisrâ'nın kürk ve bilezikleri Medine'ye getirilmişti. O sırada Hazreti Sürâka bin Mâlik de Medine'de idi. Hazreti Ömer bu bilezikleri Sürâka bin Mâlik'e (radıyallahü anh) verdi. Sürâka (radıyallahü anh) bu bilezikleri bileğine takmış, çok geniş olduğu için, bilezikler dirseklerine kadar uzamıştı. Sürâka (radıyallahü anh) bu sırada Resûl-i Ekrem'in (aleyhisselâm) seneler önce buyurduğu mübârek sözü hatırlayıp bu mucize karşısında ağladı. Sürâka'nın (radıyallahü anh) bileğinde bu bilezikleri gören Hazreti Ömer de (radıyallahü anh) "Şükür Allahü teâlâ'ya ki bize, Kisrâ'nın iki bileziğinin Mudlicoğullarından biri olan Sürâka bin Ca'şem'in bileklerine takıldığı günü gösterdi" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-3, sh. 80

2) El-İsâbe cild-2, sh. 19

3) El-İstiâb cild-2, sh. 119

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-1, sh. 232

5) Buhârî (Bâb-ul-hicret)

6) Müslim (Bâb-ul-hicret)

TUFEYL BİN AMR ED-DEVSÎ (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramın şâirlerinden ve Resûlullah efendimizin Mekke'de İslâmiyeti açıklamaya yeni başladığı sırada îmân edenlerden. Adı, Tufeyl bin Amr bin Tarif bin Âs bin Sa'lebe bin Selîm bin Fehm bin Ganem bin Devs ed-Devsî el-Ezdî'dir. Yemen taraflarında mamur ve verimli bir beldede oturan Devs kabilesine mensûbtur. Hazreti Tufeyl bin Amr, bu kabilenin en seçkin, en itibarlı ve akıllı kişilerindendi. Kendisi şâirdi. Ekseriya ticâretle, alış-verişle meşgûl olurdu. Bu vesîle ile Mekke'ye gidip gelirdi. Hac mevsiminde Mekke'ye geldiği bir sırada Müslüman oldu. Hayber'in fethi sırasında Medine'ye gelip harbe katıldı. Bundan sonra Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ile bütün harplerde bulundu. Hazreti Ebû Bekir zamanındaki Yemâme harbinde mürtedlere, dinden ayrılanlara karşı kahramanca savaştı ve orada şehîd oldu. Oğlu Amr bin Tufeyl de, Hazreti Ömer zamanında Yermûk harbi esnasında şehîd oldu.

Peygamberimiz, Mekke'de İslâmiyeti açıkça yaymaya başladığı yıllarda, gece gündüz insanlara nasîhat veriyor, onları İslâm dînine davet ediyordu. Mekke'li müşrikler ise, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) bu gayretini boşa çıkarmak için hiç durmadan uğraşıyorlardı. O'nun anlattıklarını kabûl edip îmân edenlere, mü'minlere, her türlü yalan, iftira ve işkenceyi reva görüyorlardı. O'nunla görüşen, konuşan birisini gördüler mi, hemen yanına varıyorlar, Onu dinlememesi ve anlattıklarına inanmaması için her türlü hileye, yalana başvuruyorlardı. Dışarıdan Mekke'ye gelenleri Peygamberimizle görüştürmemek için, ellerinden geleni yapmaktan geri durmuyorlardı.

Müslümanların, çok sıkıntı içinde oldukları ve kâfirlerden çok eziyet çektikleri bir zamanda, Hazreti Tufeyl bin Amr, Mekke-i Mükerreme'ye gelmişti. Bunu gören müşriklerin önderleri, hemen onun yanına gittiler ve dediler ki: "Ey Tufeyl! Sen, bizim memleketimize geldin. Aramızda ortaya çıkan Abdulmuttalib'in yetiminin şaşılacak birçok halleri vardır. Kur'ân-ı kerîm diye söylediği sözleri sihir gibidir. Oğlunu babasından, kardeşi kardeşten, kocayı karısından ayırıyor! Ortaya attığı fikirlerle, ortalığı karıştırıyor. Onun sözünü işiten oğul babasına bakmıyor, O'na tâbi oluyor. Artık kimse birbirini dinlemeyip, müslüman oluyorlar. Korkarız ki, bizim başımıza gelen bu ayrılık belâsı, seninle kavminin başına da gelir. Sana nasîhatimiz olsun. O'nunla sakın konuşma. Ne O'na bir söz söyle, ne de O'nun sözünü dinle. Anlattıklarına kulak asma! Çok dikkatli ol. Burada fazla da kalma. Hemen çekip git!"

Bundan sonrasını Tufeyl bin Amr (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: Yemîn ederek söylüyorum ki, beni öyle ettiler ve bu sözü o kadar çok söylediler ki, O'nunla konuşmamaya, O'nun sözünü asla dinlememeye karar verdim. Hatta Kâ'be'ye girdiğim zaman, ne olur, ne olmaz belki sözlerini duyarım endişesiyle kulaklarıma pamuk bile tıkamıştım. Ertesi gün, sabahleyin Kâ'be'ye gittim. Gördüm ki, Resûlullah (aleyhisselâm) Kâ'be'nin yanında durmuş, namaz kılıyordu. Ona yakın bir yerde durdum. Cenâb-ı Hakkın hikmeti olarak Kur'ân-ı kerîmden okuduklarından bazısı kulağıma gitti. İşittiğim sözleri, o kadar güzel buldum ki, kendi kendime: "Ben, iyiyi kötüyü ayırt edemiyecek bir adam değilim. Hem de şâirim. Bunun söylediklerini ne diye dinlemiyeyim? Sözlerini güzel bulursam O'nu kabûl ederim, güzel gelmezse terk ederim" dedim. Ve bir tarafa gizlenip, Resûlullah (aleyhisselâm) namazını kılıp evine dönünceye kadar orada bekledim. Evine girinceye kadar peşinden gittim. Evine girince, ben de girdim ve "Yâ Muhammed! (aleyhisselâm) Ben bu diyara geldiğimde, senin kavmin bana şöyle şöyle dediler. Senden uzak durmamı istediler. Beni, o kadar korkuttular ki, ben de senin sözünü işitmemek için kulaklarıma pamuk tıkadım. Ama Allahü teâlâ'nın hikmeti olacak ki, bana senin okuduklarından bir miktarını işittirdi. Onları pek güzel buldum. Şimdi, sen, bana ne söyleyeceksen bildir! Kabûl etmeye hazırım" dedim. Resûlullah efendimiz bana İslâmiyeti anlattı ve Kur'ân-ı kerîmden bir miktar okudu. Yemîn ederim ki, ömrümde bundan daha güzel söz asla işitmemiştim. Hemen orada Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldum.

O anda dedim ki: "Yâ Resûlallah! Ben, kavmimde sözü dinlenen itibarlı bir kimseyim. Onlar benim sözümden dışarı çıkmazlar. Gidip onları da, İslâm dînine davet edeyim. Duâ ediniz de, Allahü teâlâ benim için bir alâmet, bir kerâmet buyursun! Böylece o alâmet, kavmimi İslâmiyete davet ederken bana bir kolaylık, yardım olsun!" Bu ricam üzerine Resûlullah efendimiz: "Ey Allah'ım! Onun için bir âyet, alâmet yarat!" diye duâ buyurdu.

Bundan sonra Mekke'den çıkıp kendi beldeme döndüm. Karanlık bir gecede, kavmimin oturduğu su başına bakan tepeye vardığım zaman, hemen alnımda kandil gibi bir nûr peyda oldu. Çıra gibi ışık vermeye başladı. O zaman duâ edip: "Allahım! Bu nûru alnımdan başka bir yere naklet! Devs kabilesinin cahilleri görüp de, dîninden döndüğü için Allah, onun alnında ilâhi bir ceza olarak bunu çıkardı, sanmasınlar!" dedim. O nûr, hemen elimdeki kamçının ucuna gelip kandil gibi asıldı. Kabilemin yurduna yaklaşıp da, yokuştan aşağıya inmeye başladığım sırada orada bulunanlar, elimdeki kamçının başında kandil gibi parlayan nûru birbirine gösteriyorlardı. Bu vaziyette yokuştan aşağıya inip evime geldim. Yanıma ilk önce, ihtiyâr olan babam gelip, beni bu halde gördü. Bana olan sevgisinden dolayı boynuma sarıldı. Babam çok yaşlıydı. Ona dedim ki: "Ey babacığım! Eğer evvelki halin üstüne kalırsan, ne ben sendenim, ne de sen bendensin!" Bu sözümü işitince babam şaşırdı ve "Sebebi ne, ey oğlum!" diye sordu. Ona cevap olarak: "Ben, artık Muhammed aleyhisselâmın dînine girip müslüman oldum" dedim. Bunun üzerine babam da: "Oğlum, ben de senin girdiğin dîne girdim. Senin dînin, benim dînim olsun!" deyip, hemen Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. Bundan sonra İslâm dîninden bildiğimi ona öğrettim. Sonra yıkanıp temiz elbiseler giydi. Daha sonra yanıma hanımım geldi. Ona da aynı şeyleri söyledim. O da kabûl edip müslüman oldu.

Sabah olunca Devs kabilesinin içine çıktım. Bütün Devslilere İslâmiyeti anlattım. Onları da bu dîne girmeye davet ettim. Fakat onlar, bu daveti kabûllenmede ağır davrandılar. Hatta çok zaman muhalefet ettiler. Günah ve kötülük olan işlerinden uzak durmadılar. Hatta göz, kaş hareketleri yaparak benimle alay etmeye başladılar. Faiz ve kumara düşkünlüklerinden beni dinlemediler, İslâmiyete uymaktan kaçındılar. Allah'a ve Peygamberine âsî oldular.

Hazreti Tufeyl bin Amr, diyor ki: Bir müddet sonra Mekke'ye gelip kavmimi Resûlullah'a şikâyet ederek: "Yâ Resûlallah! Devs kabilesi Allah'a âsî oldular. İslama girmeleri için yaptığım davetimi kabûl etmediler. Onların aleyhinde bedduâ et de, helak olsunlar!" dedim. Herkese şefkat ve merhameti çok olan Peygamberimiz, ellerini açıp kıbleye dönerek: "Yâ Rabbi! Devs halkına doğru yolu göster de, onları İslâm dînine getir!" diye duâ buyurdu. Bana da: "Kavmine dön! Onları güleryüzle ve tatlı dille İslâmiyete davet etmeye devam et! Kendilerine yumuşak davran!" buyurdu. Hemen dönüp memleketime geldim. Devs halkını İslama davetten hiç boş kalmadım. Hazreti Ebû Hureyre'den başka, bu davetimi kabûl edip, îmân eden olmadı. Buna rağmen, insanları İslâmiyete davetten geri durmadım.

Tufeyl bin Amr, Peygamberimizin (aleyhisselâm) Hayber'de bulunduğu sırada, Devs kabilesinden kendisine tâbi olup,

müslümanlığı kabûl edenlerle birlikte Medine'ye hicret edip geldiler. Sayıları 70 veya 80 civarındaydı. Hazreti Tufeyl bin Amr ve yanındakiler, Medine'ye gelirken, bu kâfilede bulunan Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) ile Abdullah bin Üzeyir (radıyallahü anh) de bulunuyordu. (Bkz. Ebû Hüreyre). Hazreti Ebû Hüreyre, Medine'ye gelirken çöllerde uzayıp giden gece yolculuğundan canı sıkılıyor, sabırsızlanıyor ve şu beyitleri okuyordu:

"Ey yolculuk gecesi! Ben, bıktım O'nun
uzunluğundan ve sıkıntısından!

Fakat kurtaran da odur,
beni, küfür ve inkâr yurdundan!"

Hazreti Tufeyl ve Devsliler, Medine'ye geldiklerinde Bedir, Uhud ve Hendek harpleri yapılmıştı. Peygamberimiz Hayber seferinde bulunuyordu. Şehre girdiklerinde sabah namazı vaktiydi. Sabah namazını, Resûlullah'ın vekîli olan Sibâ bin Urfuta kıldırıyordu. Birinci rek'atte Meryem sûresini, ikinci rek'atte de Mutaffifîn sûresini okudu. Bu ikinci sûre, alış-verişte hile yapanlara, ölçüde noksan tartanlara yapılacak azâbı bildiriyordu. Hazreti Ebû Hüreyre, bunu işitince, eskiyi hatırlayıp çok üzüldü.

Tufeyl bin Amr (radıyallahü anh) ile beraber olan Devsliler, hep beraber Hayber'e hareket ederek orada Peygamberimizle buluştular. Resûlullah efendimizden, ordunun sağ kanadında yer almalarını rica ettiler. Kendilerine "Yâ Mebrûr" sözünü savaş parolası yapılmasını istediler. Peygamberimiz de bu isteklerini kabûl etti. Ordunun sağ kanadının kumandanlığını Tufeyl bin Amr (radıyallahü anh) yürüttü. Devsliler, Hayber'e geldikleri vakit, Peygamberimiz, yahûdilerin elinde bulunan Nafat kalesini fethetmiş, Ketibe kalesini de kuşatmış bulunuyordu. Hayber kalesinin fetih işi tamamlanınca, elde edilen ganîmetlerden, harbe katılan Devslilere de hisse ayrıldı.

Tufeyl bin Amr (radıyallahü anh) Mekke'nin fethinde de Resûlullahın (aleyhisselâm) maiyetinde bulundu. Peygamberimiz (aleyhisselâm) Mekke'nin fethinden sonra Huneyn'de Hevâzinlileri bozguna uğratıp Tâif üzerine yürümek istediği sırada, Tufeyl bin Amr'ı (radıyallahü anh) da, Huzâalılar ile Devslilerin beraber tapındıkları Zülkeffeyn adındaki putu yakmaya gönderdi. Bu put, Amr bin Humame'ye âit olup, ağaçtan yontulmuş ve içi boştu. Bunlar Kâ'be'yi hac edip döndükten sonra Zülkeffeyn'in yanına uğrayıp, hürmet ve tazîm vazîfelerini yerine getirmedikçe, evlerine girmezlerdi. Tufeyl bin Amr (radıyallahü anh), Peygamberimize gelip: "Yâ Resûlallah! Beni, Amr bin Humame'nin putu olan Zülkeffeyn'e gönder de, onu yakayım!" dedi. Bu putu yakıp, yok etmek için Onu görevlendirdi ve buyurdu ki: "Zülkeffeyn'in işini bitirdikten sonra, kavminle beraber İslâm ordusunu desteklemek üzere Taife gelip, bize yetişesin!"

Tufeyl bin Amr (radıyallahü anh) derhal Devs kabilesinin putunu yakmak üzere hareket etti. Putun bulunduğu yere gelip onu yıktı, kırdı ve içine ateş doldurup yaktı. Ateş tutuşup alevlendikten sonra, put yanmaya başlayınca şu mısraları söyledi:

"Ey Zülkeffeyn! Ben senin kullarından değilim.
Bizim doğumumuz, senin doğumundan daha eskidir.
Ben senin içine ateş doldurdum."

Bu şiirdeki "Bizim doğduğumuz zaman, senin doğduğun zamandan eskidir" mısrasının mânâsı: "Senin yontulduğun ağaç, daha bitmeden ve sen o ağaçtan yontulmadan önce insan denen varlık vardı. Sen, Âdem oğluna ilâh olmaya nasıl lâyık olursun?" demektir. Puta hitap etmekten maksad ise, Ona ibâdet edenlere işittirmektir. Yoksa put bir ağaç parçasıdır, İşitmek ve anlamak ihtimâli yoktur. Netice olarak oradakilere: "İşte, ibâdet ettiğiniz cansız ağacın halini görün!" demektir. Devs kabilesi, Zülkeffeyn putu yakılıp ortada tapılacak bir şey kalmayınca, hepsi birden İslâmiyetin bütün emirlerine tam olarak uymaya söz verip, müslüman oldular. Puta tapmaktan vazgeçtiler.

Ondan sonra Tufeyl (radıyallahü anh), kendi kabilesinden 400 kişi alarak acele yola çıktı. Gelişinden 4 gün sonra Tâif'te Peygamberimize (aleyhisselâm) yetişti. Yanında, ağır savaş aracı olarak Debbâbe ile mancınık da götürdü. Peygamberimiz, onlara: "Ey Ezd (Devs) topluluğu! Bayrağınızı kim taşıyor?" diye sordu. Tufeyl bin Amr da: "Bayrağı, cahiliye devrinde Numan bin Zerâfe veya Bâziyet-ül-Lehbî adındaki kişi taşırdı" diye cevap verdi. Peygamberimiz de: "Ona taşıtmakta, isâbet etmişsiniz!" buyurdu. 400 kişilik bir muharip grupla Tâif muhasarasına katılan Devslilerden bir kaç kişiyi kâfirler yaralayarak şehîd ettiler.

Tâif gazâsından geri döndükten sonra Tufeyl (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizin hizmetinden hiç ayrılmadı. Onun vefâtına kadar yanında kaldı.

Resûlullah'ın (aleyhisselâm) vefâtından sonra halife seçilen Hazreti Ebû Bekir zamanında Mekke ve Medine'nin dışında birçok kabile dinden ayrılmaya başlamışlardı. Hazreti Ebû Bekir, bunların üzerine yürüdü. Hepsini mağlup etti. Yalancı peygamberlik iddia eden Tuleyha adındaki kimsenin üzerine, Hazreti Tufeyl bin Amr gönderildi. Bunun işini tamamlayıp, Necid bölgesinde fesada, bozgunculuğa teşebbüs edenleri yola getirdikten sonra, Yemâme harbine iştirâk etti. Orada Müseylemet-ül-Kezzâb'a karşı harp ederken, hicretin onbirinci (m. 633) yılında şehîd oldu. Doğum târihi ve yaşı hakkında kesin bir bilgi yoktur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İsâbe cild-2, sh. 225

2) El-İstiâb cild-2, sh. 229

3) Üsûd-ül-gâbe cild-3, sh. 55

4) Tabâkât-ı İbn-i Sa'd cild-4, sh. 237

5) El-A'lâm cild-3, sh. 227

6) Müsned-i İbn-i Hanbel cild-2, sh. 243

7) Sahîh-i Buhârî cild-5, sh. 123

UBÂDE BİN SÂMİT (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramdan olup, Ensâr'ın büyüklerinden. Künyesi, Ubâde Ebû Velîd olup, Hazrec kabilesinin Avfoğullarına mensûbtur. Babası, Sâmit bin Kays bin Esrem bin Fihr, annesi, Kurret-ül-ayn binti Ubâde binti Nadle binti Mâlik bin Aclân'dır. İsmi Ubâde bin Sâmit bin Kays bin Esrem bin Fihr bin Sa'lebe bin Ganem bin Sâlim bin Avf bin Amr bin Avf bin Hazrec'dir. Medine'de (m. 583) senesinde doğup, Filistin'de 34 (m. 654) senesinde vefât etti.

Ubâde bin Sâmit hazretleri, Bi'setin onbirinci senesi hac mevsiminde Mekke'ye gidip, müslüman olmakla şereflendi. Birinci Akabe biâtında, Resûlullah (aleyhisselâm) ile Mekke Panayırı'nda görüştü. Bu bîatta hazır bulunan oniki kişiden biri olup, târihe geçen rivâyeti şöyledir: "Ben Birinci Akabe'de hazır bulunanlar içindeydim. Biz oniki kişi idik. Resûlullah (aleyhisselâm) ile kadınların bîati gibi bîat ettik. Bu bize harb farz kılınmasından önceydi. Şunun üzerine bîat ettik ki; Allahü teâlâya hiçbir şeyi ortak koşmayalım, hırsızlık etmiyelim, zinâ yapmayalım, çocuklarımızı öldürmeyelim, dillerimizle yalan söyleyerek iftira etmeyelim, herhangi bir iyilik husûsunda ona âsi olmayalım." Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Eğer ahdinizde (sözünüzde) durursanız sizin için Cennet vardır. Eğer onlardan bir şeyi örtbas ederseniz sizin işiniz Allahü teâlâya âittir, dilerse azâb eder, dilerse af eder." Bi'setin onikinci senesi hac mevsiminde Mekke'de yapılan ikinci Akabe bîatinde de bulunan, Hazrec kabilesinin oniki temsilcisinden biridir. Biatte, "Yâ Resûlallah! Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınaması beni tutmamak, yolumdan alıkoymamak üzere, sana bîat ediyorum" buyurdu. Annesi de İslâmiyet ile şereflenip, çok kimsenin müslüman olmasına vesîle oldu. Hicret-i Nebevîden sonra Mekke'den göç eden müslümanlardan Ebû Mersed ile kardeş oldu. Hazreti Muhammed'in süt teyzesi Ümmü Hıram (radıyallahü anha) ile evlendi. Kabri Kıbrıs'ta olup, Türkler'in "Hala Sultan" dedikleri Ümmü Hıram ile Ubâde bin Sâmit'in nikâhını Resûlullah (aleyhisselâm) kıydı.

Hicret-i Nebevî'den sonra kurulan İslâm Devleti'nde önemli vazîfeler aldı. Peygamber efendimizin katıldığı muharebelere katıldı. Eğitim, öğretim, ilmî, adlî, idari, siyâsî ve askerî sahalarda vazîfe aldı.

Hicretin ikinci senesinde Peygamberimizin (aleyhisselâm) kumandasında İslâm ordusunda bulunarak Eshâb-ı Bedir'den oldu. Yine üçüncü senede Uhud gazvesine, Benî Kureyza'nın Medine'den kovulmasına sebep olan gazveye de katıldı. Beşinci yılda meydana gelen gazvelerden sonra Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) Hudeybiye barışında da bulundu. Hazreti Ubâde İbni Sâmit, Huneyn Muharebesine de katılarak, büyük yararlıklar gösterdi. Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) Tebük gazvesine de bedenen ve mâlen katıldı ve Resûl-i Ekrem'in Veda Haccı'nda bulunmak şerefine nail oldu. Hicrî ondördüncü yıldan itibâren Hazreti Ömer'in hilâfeti sırasında Suriye'deki seferlerde bulunduktan sonra, Mısır'a geçerek Mısır'ın fethine de katıldı. Amr İbnü'l-Âs (radıyallahü anh) Mısır harekâtında Hazreti Ömer'den yardım istedi. O, Amr İbni'l-Âs'a her biri bin kişiye bedel dört kişi gönderdi. Bunların içinde Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) de bulunuyordu. Orada çok önemli vazîfelerde bulunarak, Mısır'ın fethinin tamamlanmasında büyük rolü geçti. Hazreti Ömer'in hilâfeti zamanında Filistin ve Humus eyâletlerinin vâliliklerinde bulundu. Üstün idârecilik vasıflarına sahip bulunduğundan ahaliye, devlete çok güzel hizmeti geçti. Hazreti Osman'ın hilâfeti zamanında Şam taraflarına gidip, Kudüs, Remle ve Filistin'i ziyâret etti.

Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh), Eshâb-ı kiramın en faziletlilerinden biri idi. Peygamber efendimiz zamanında Kur'ân-ı kerîmi tamamen ezberlemiş, ayrıca bir de Kur'ân-ı kerîm yazmıştı.

Asr-ı Se'âdette, Eshâb-ı Suffa'ya hocalık yaparak birçoklarına okuma-yazma, Kur'ân-ı kerîm ve dînî ilimler öğretmiştir. Bu hizmetlerinden dolayı, Eshâb-ı Suffa'dan bazıları hediyeler göndermişti. Resûl-i Ekrem bunu duyunca, Hazreti Ubâde'ye onu kabûl etmemesini buyurdu.

Ubâde (radıyallahü anh), hadîs ilminde de çok derin âlim idi. Hadîs ilminin kurucularından sayılan Hazreti Ubâde, duyduğu hadîsleri son derece dikkat ve itinâ ile naklederdi. Hadîs nakletmelerine, "Bizzat Resûl-i ekremden dinledim", "Resûl-i ekremden duyduğuma şehâdet ederim." sözleriyle başlardı. Bulunduğu ilim meclislerinde hadîs-i şerîf nakl ederdi ve bu meclislerde Hıristiyanlar da bulunurdu. Yüzseksenbir hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) aynı zamanda büyük bir fıkıh âlimi olup, Fukahâ-yı Sahâbe'dendir. Fıkıhda herkes mercî olarak onu tanıyordu. Hazreti Ubâde bin Sâmit, herkesin örnek aldığı, sağlam karakterli, doğru sözlü, ahlâken çok iyi niteliklere sahipti. Doğruyu söylemek husûsunda hiç kimseden çekinmezdi. Emîrlerin yüzüne karşı da doğru sözü söylerdi.

Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) ilim ve irfan öğrenmiş, ondan çok istifâde eden Sahâbîlerdendir. Her husûsta çok dirayetli birisiydi. Hazreti Osman devrinde büyük fitne ve fesadın çıkmasına, İslâm târihi yönünden büyük olayların meydana gelmesine sebep olan Abdullah İbn-i Sebe yahûdisinin maksadını anlayan önemli bir zâtdır.

Ubâde'nin (radıyallahü anh), Resûl-i ekremden bizzat işittiği hadîs-i şerîflerden biri:

Birgün bir zât Peygamber efendimize gelerek sordu: "Yâ Resûlallah, amellerin en iyisi nedir?" Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) cevâbında: "Allah'a îmân ile O'nu tasdîk, O'nun yolunda cihaddır." buyurdu. Bunu dinleyen zât, Yâ Resûlallah, daha ehveni yok mu? dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) "O halde sabır ve iyilikseverlik." buyurdu. "Yâ Resûlallah! Daha da kolayını istiyorum" deyince; Resûlullah (aleyhisselâm) "O halde, Allahü teâlâ sana ne kısmet etmiş ise ona râzı ol." buyurdu.

Hazreti Ubâde İbni Sâmit, 34 (m. 655) yılında yetmişiki yaşlarında iken Remle'de hastalandı. Vefâtından kısa bir süre önce oğlu Velîd bin Ubâde, babasının huzûruna gelerek şöyle dedi: "Babacığım bana vasıyyette bulun." Hazreti Ubâde bin Sâmit şöyle buyurdu: "Oğlum! Îmânın lezzetini tatmak, ilmin özü olan hakîkate ulaşmak için, kaderin hayır ve şerrine inanmak lâzımdır." dedi velîd bin Ubâde: "Kaderin hayır ve şerrini nasıl anlayabilirim?" diye babasına sordu. Cevabında "Sana gelmeyenin sana isâbet etmeyeceğine, sana isâbet edenin muhakkak sana geleceğine inanırsın" dedi.

Buyurdu ki: "Cehennemin yedi kapısı vardır; üçü zenginler, üçü kadınlar, birisi de fakîrler içindir." Talebelerinden Sanabic'in hastalığına üzülüp, ağladığını görünce:

"Ne ağlıyorsun, eğer mahşerde sana şehâdet etmeme ve şefaat etmeme müsâade edilirse, şehâdet ve şefaat ederim." Bu Resûl-i ekremden nakledilen bir hadîstir. Size şimdi de Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) diğer bir hadîs-i şerîfini rivâyet ediyorum: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim ki Allahtan başka tapacak bir ma'bûd bulunmadığına, Muhrımmed aleyhisselâmın, Resûlullah olduğuna şehâdet ederse, onun cesedi Cehenneme haram olur." buyurdu.

"Bir kul Allah rızası için bir kerre secde edince Cenâb-ı Hak muhakkak o secde sebebiyle o kimseye bir iyilik yazar. Yine secde sebebiyle bir günahını afv eder. Onu bir derece yükseltir. Ey Eshâbım! Çok secde ediniz."

Resûlullah (aleyhisselâm) Ubâde bin Sâmit'i (radıyallahü anh) zekât tahsiline gönderdiği vakit: "Ey Velîd'in babası, Allahtan kork, kıyâmet günü boynunda bağıran deve ile veya böğüren inek veya meleyen koyun ile mahşer yerine gelme" buyurduğu zaman Ubâde (radıyallahü anh): Böyle mi olacak yâ Resûlallah deyince: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemîn ederim ki, evet öyle olacaktır. Ancak Allahü teâlânın merhamet buyurdukları müstesnadır" buyurdular. Bunun üzerine: "Seni Hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben de bundan böyle bu gibi işlere girmem" deyince: Resûlullah (aleyhisselâm) de: "Ben sizin benden sonra şirke döneceğinizden korkmam. Sizin için korktuğum mala meyl ve rağbet etmenizdir" buyurdular.

Birisi Ubâde bin Sâmit'e (radıyallahü anh) "Ben harb ederken Allahü teâlânın rızasını murad ettiğim gibi başkalarının beni övmesini de isterim" deyince "Sana bundan kâr yok" buyurdu.

Adam üç kerre söyleyince, şu hadîs-i şerîfi okudu: “Allahü teâlâ buyuruyor ki; Ben ortalıktan müstağni olanların en müstagnisiyim. Kim ki benim için amel eder ve başkasını da bu amele katarsa, hissemi o ortağıma devr ederim.”

“Yapacağın işin sonunu düşün, salâh ve iyilik ise onu yap. Azgınlık ise ondan vaz geç.”

“Allahü teâlâya mülakatı (kavuşmayı) seveni Allah da sever. Allahü teâlâya mülakatı sevmeyeni Allah da sevmez” buyurunca, Eshâb-ı kiram “Hepimiz ölümü kerih görürüz” deyince Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) “O, o demek değildir. Belki mü’mine Cennetteki yeri gösterildiği vakit ölümü sever. Allahü teâlâ da onu sever.”

“Allahü teâlâ, kullarına beş vakit namazı farz etmiştir. Eksiksiz olarak erkân ve âdabına riâyetle o namazları kılan kimseyi Allahü teâlânın Cennete koyacağına va’di vardır. İstenildiği gibi o namazları kılmayan kimseye Allahü teâlânın va’di yoktur. Dilerse ona azâb eder, dilerse de afv eder.”

“Her hangi bir müslüman Allahü teâlâya secde ederse, Allahü teâlâ onun bir günâhını afv eder ve kendisini bir derece yükseltir.”

“Kurbanların en hayırlısı boynuzlu koçtur.”

“Allahü teâlâ buyuruyor: Benim için birbirini ziyâret edenler benim sevgimi kazanmıştır. Benim için sevişenler, benim sevgime mazhar olmuştur. Benim için verenler, benim sevgimi hak etmiştir. Benim için birbirine yardımda bulunanlar, benim sevgimi kazanmıştır.”

“Allahü teâlânın, senin aleyhinde hüküm ettiği hiç bir şeyde, O’nu töhmete kalkışma.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Sîret-i İbn-i Hişam cild-2, sh. 73, 76

2) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-1, sh. 219, 220

3) Sahîh-i Buhârî cild-1, sh. 10, cild-4, sh. 250, 251, 263, 264

4) Ensâb-ül-Eşrâf cild-1, sh. 239

5) İsfahânî-Delâil-ün-Nübüvve sh. 254, 255

6) Ravd-ül-ünf cild-1, sh. 266, 169

7) El-Kâmil fit-târih cild-2, sh. 45

8) İbn-i Haldûn Târîhi cild-2, sh. 182, 183

9) Târîh-ul-Hâmis cild-1, sh. 357

10) İnsân-ül-uyûn cild-2, sh. 7-8

ÜBEYY BİN KA’B (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramdan, Hazrec kabilesinin Hudeyle kolundan. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 35 (m. 656) senesinde Medine’de vefât etti. Cenâze namazını Hazreti Osman kıldırdı. Bâki’ kabristanında medfûndur. Annesi Neccâr hânedanından Süheyl’dir. Hazreti Übeyy İslâmiyetin Medine taraflarında yayıldığı sıralarda, ikinci Akabe biâtından önce müslüman oldu; daha sonra yetmiş kişi ile Akabe’ye iştirâk ederek, müslümanlığını ve Resûlullaha olan bağlılığını kuvvetlendirdi. Hicretten sonra Resûlullah kendisini Aşere-i mübeşşereden (Cennet ile müjdelenen) Sa’îd bin Zeyd ile kardeş yaptı. Peygamberimizle birlikte bütün gazâlara iştirâk etti. Yüce kitabımız Kur’ân-ı kerîmin en güzel şekilde okunmasında ve toplanmasında büyük hizmetleri olmuştur. Peygamber efendimiz “Kur’ân-ı kerîm’i en iyi okuyanınız Übeyy bin Ka’b’dır.”buyurmuştur. “Kur’ân okuyanların efendisi” ve Ensârın efendisi, lakâbları da O’na âittir. Zekât emri geldikten sonra Resûlullah kendisini Benî Huzeym, Benî Kudâme, Benî Saad ve Benî Uzre kabilelerinde zekât toplamakla vazîfelendirdi. Bu vazîfeyi hakkıyla yerine getirdi. Hicretten sonra ilk vahiy kâtibi olmak şerefine nail oldu. Resûl-i Ekrem zamanında Kur’ân-ı kerîm’i tamamen ezberledi.

Katıldığı bütün gazvelerde büyük kahramanlıklar gösterdi. Uhud savaşında çarpışırken kendisine bir ok isâbet etmiş, ok çıkarılıp yeri dağlanarak tedâvi edilmişti.

Resûlullah (aleyhisselâm) bir gün Hazret-i Übeyy’e: “Yâ Ebe’l-Münzir! Allah’ın kitabından ezberlediğin âyetlerden hangisi büyüktür?” buyurdu. O da “Allahü lâ ilahe illâ hüve’l-hayyül-kayyûm” (Âyet-el-kürsî)’dir cevabını verince, mübârek elini Übeyy bin Ka’b’ın göğsüne vurarak: “İlim sana mübârek olsun” buyurmuştur.

Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh) Kur’ân-ı kerîmi en güzel okuyanlardan biriydi. Bir gün Resûlullah kendisine: “Yâ Übeyy, Allahü teâlâ bana, senin üzerine Beyyine sûresini okumamı emretti.” buyurunca, “Yâ Resûlallah, Rabbim zât-ı âlinize bizzat, benim ismimi verdi mi?” diye sormuş, evet cevabını alınca, sevincinden gözleri yaşarmıştır. Peygamber efendimiz,

kendisine Ebû Münzir künyesini vermiş, adına ilâveten de “Seyyid-ül-Ensâr” lakabını koymuştur.

Resûlullahın vefâtından sonra Hazreti Ebû Bekir, Kur’ân-ı kerîmi toplama vazîfesini üzerine almıştı. Bütün Eshâb-ı kiram aynı vazîfeye katılmış olup, Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh) da Kur’ân-ı kerîmi toplama ve yazma işinde görevlendirilmiştir.

Hazreti Ebû Bekir döneminde önemli görevlerde bulunan Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh), Hazreti Ömer devrinde de, Hazrec kabilesini, müşavere meclisinde temsil etmiştir. Ayrıca boş zamanlarında müslümanlara dersler vermiş, ilim öğretmiştir. Ayrıca bu devirde fetvâ vazîfesini de üzerine almış, başka görevler verilmek istenince de kabûl etmemiş, yalnız Ramazan ayında Mescid-i Nebevîde kılınan teravih namazlarında imamlık görevini kabûl etmiştir. Hazreti Ömer de kendisine “Ebu’t-tufeyl ve seyyid-il-müslimîn künyesini” vermişlerdir.

Hazreti Osman devrinde Kur’ân-ı kerîmin çoğaltılma işlerinde Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh) heyetin başkanı olmuş, başka önemli görevlerde de bulunmuştur.

Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh), hayatını İslâmî ilimlere adamış bir Sahâbî idi. Kur’ân’da, tefsîrde, hadîste, büyük bir imam olup, ünlü fakîhlerdendir. Medine-i Münevvere’de Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh) Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) meclisinden hiç ayrılmazlardı. Bu sebeple Resûlullahtan (aleyhisselâm) ilim öğrenme şerefine sahip olmuştur. Birçok defalar Peygamberimizin (aleyhisselâm) mübârek iltifâtlarına mazhar olan Übeyy’in (radıyallahü anh), Tevrat’a, İncîl’e ve diğer semâvî kitaplara âit bilgisi çok fazlaydı. İlmî yönden çok geniş bir kültüre sahip olması sebebiyle Hazreti Ömer kendisine çok hürmet gösterir, danışılması gereken konularda onun salahiyetli (yetkili) olduğunu söylerdi.

Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh) Kur’ân-ı kerîm’i bizzat Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) öğrenenler arasındadır. Herâyet-i kerîmenin manâsını iyi bilirdi.

Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh) talebelerine karşı çok edebli, nazik ve disiplinli bir Sahâbî idi. Derslerinin ciddi ve düzenli olmasını ister, boş söz ve soruları dinlemez, lüzumlu sorulara titizlikle cevap verirdi. Talebelerinden ayrı bir yere oturmaz, onlarla aynı seviyede bulunur, öylece ders verirdi.

Übeyy bin Ka’b’ın (radıyallahü anh) başka bir özelliği de, Kur’ân-ı kerîmi bizzat kendi el yazısıyla yazması idi. Yazmış olduğu bu Mushafa da “Hazreti Übeyy Mushafı” denilmektedir. Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh), tefsîr ilmine hizmet eden müfessirlerin başında gelmektedir. Kur’ân-ı kerîmi bizzat Kur’ân-ı kerîm ile tefsîr eder, Esbâb-ı nüzûl (İnme sebepleri) hakkında geniş bilgiler verirdi.

Hadîs ilminde de büyük bir muhaddis idi. Hadîs nakil ve rivâyet konusunda da çok ihtiyâtlı hareket etmiş, toplam 164 hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh) Eshâb-ı kiramın müctehidlerindendi. Hazreti Ebû Bekir devrinde fıkıh konusunda bir otoriteydi. Bu durumunu Hazreti Ömer zamanında da muhafaza ederek ortaya çıkan bir çok meseleyi fetvâlarıyla hal yoluna koymuştur.

Übeyy bin Ka’b (radıyallahü anh) mescide gelip gidenlerin temiz ve tertipli olmalarını çok isterdi. Aksi durum vâki olduğunda çok üzülürlerdi. İkinci bir husûs olarak da bid’atten çok kaçınırlar, doğruyu açıklamakdan hiç çekinmezlerdi. Resûlullah (aleyhisselâm)’den ne görmüşlerse aynısını harfi harfine yaparlar, onun gibi yaşamaya çok dikkat gösterirlerdi. Peygamber efendimize (aleyhisselâm) karşı sevgi ve hürmeti de sonsuzdu.

“Hanîn-ül-Ciz (Kuru hurma direğinin ağlaması) mu’cizesinin şahitlerinden ve râvilerinden birisi de Hazreti Übeyy (radıyallahü anh)’dır. Mescid-i Nebevî’de minber yapılmadan önce Resûlullah orada bulunan kuru bir hurma direğine yaslanarak, hutbelerini verirlerdi. Minber yapıldıktan sonra, Resûlulluhın (aleyhisselâm) o direği terk etmesi üzerine direk, kalabalık bir cemaatin huzûrunda inleyerek ağlamıştı, Resûlullah bunun üzerine, “O’nun ağlaması, yanında okunan zikir ve hutbedeki zikr-i ilâhinin ayrılığındandır”buyurmuştur. Sonra Resûlullah direğin yanına gelerek onu kucakladı ve birşeyler konuştu. Hurma ağacı, Resûlullaha (aleyhisselâm) “Cennete beni dik ki, benim meyvelerimden Cenâb-ı Hakkın sevgili kulları yesin. Hem bir mekân ki orada bekâ bulup, çürümek yoktur.” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) “Peki öyle yaparım” dedi ve ilâve etti: “Ebedi âlemi, geçici âleme tercih etti.” Daha sonra direk minberin altına konuldu. Mescid

genişletilmek için minber yıkılacağı sırada Übeyy bin Ka'b (radıyallahü anh) direği yanına aldı ve çürüyünceye kadar muhafaza etti.

Bütün hayatını Kur'ân-ı kerîmin hizmetinde geçiren Hazreti Übeyy (radıyallahü anh) buyurdular ki: "Mü'min dört vasfından belli olur. Belâ ve musîbete maruz kaldığında sabreder. Ni'met ve ikrama mazhar olduğunda şükr eder, konuştuğu zaman doğru konuşur. Hükmettiği zaman adâlete riâyet eder."

"Mü'min beş nûr içinde dönüp dolaşır. Cenâb-ı Hakkın "Nûr üzerine nur" buyurması buna işârettir. Onun sözü nûr, ilmi nûr, girdiği yer nûr, çıktığı yer nûr ve kıyâmet günü gideceği yer nûrdur."

Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) mübârek ellerini, Übeyy'in (radıyallahü anh) göğsüne koydular ve buyurdular ki: "Yâ Rabbi! Burayı şekden (şüphe) ve tekzibden (yalanlamaktan) koru."Hazreti Übeyy buyuruyor ki: "O anda bana öyle bir hal oldu ki gümüş gibi beyaz bir yer gözüme göründü ve ben de oradan Rabbime sanki nazar ediyorcasına korkudan ter içinde kaldım."

Kays bin Ubâde hazretleri buyuruyor ki: "Ben Resûl-i Ekrem'in Eshâbını görmek için Medine'ye geldim. Gördüklerim içinde en çok Übeyy bin Ka'b'dan (radıyallahü anh) hoşlandım. Her zaman onun yanında olmak isterdim. Hep ön safta namaz kılardı. Ben de ona yakın yerde bulunurdum. Birgün namazdan sonra bana buyurdu ki: "Sen tüccâr mısın?" "Evet" dedim. Bana buyurdular ki: "Tüccârların çoğu helak olurlar (Sen onlardan olma). Lakin ben müslüman olan tüccârlara çok acırım."

Übeyy bin Ka'b (radıyallahü anh), Enes bin Ali'ye buyuruyor ki: "Sizler iki şeyi yapınız: Birisi hak yoldur ki, O İslâm dinidir. İkincisi de, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesidir. Kim ki bu iki şeye riâyet eder ve onunla beraber Allahü teâlâyı zikr ederse, O'nun korkusundan gözlerinden yaş gelirse o kimsenin vücuduna ateş temas etmez. Kim ki İslâm yolunun üzerinde olsa ve sünnet-i seniyyede yaşasa, Allahü teâlâyı çok zikretse ve O'ndan çok korksa bütün günâhları dökülür. Sonbaharda ağaçların yaprakları sararıp solduğunda bir rüzgâr vurduğu zaman o gevşemiş bütün yapraklar nasıl dökülürse, O'nun aşkı ve korkusuyla ağlayıp, bedeni titreyen kimsenin de o yapraklar gibi günâhları dökülür.

Ebû Ali buyuruyor ki, bir şahıs Übeyy bin Ka'b'ın (radıyallahü anh) yanına geldi ve dedi ki: "Bana nasîhat et." Hazreti Übeyy de ona buyurdular ki: "Allahü teâlânın kitabını yani Kur'ân-ı kerîmi kendinize imam yapın; yine Onu kendinize hâkem yapın. O size yeter. O'nun hükmüne râzı ol. Bu kitap öyle bir kitaptır ki, Resûl-i Ekrem bize bırakmıştır ve sizin üzerinize öyle bir şahittir ki, sizden ve sizden evvel gelenlerden zikretmiştir. Aranızda olan hükmü de açıklamıştır. Sizlere ve sizlerden sonrakilere de çok güzel hâkemdir."

Übeyy bin Emîr dedi ki, bir sohbette Übeyy bin Ka'b (radıyallahü anh) bana buyurdular ki: "Kim ki Allahü teâlânın rızası için elindekini verirse muhakkak Allahü teâlâ da ondan daha iyisini ona ihsân eder ve hesapsız şekilde sevâb yazar. Kim ki bunun aksini yapar, Allahü teâlâ elindekini de alır ve ona günâh yazar.

Übeyy bin Ka'b (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bir gün Resûl-i ekremden işittim. "Kim dünyâda hayır amel işlerse, ona çok müjdeler vardır. Allahü teâlâ ona âhirette çok ihsânlarda bulunacaktır. Lakin kim ki, bu dünyâ için çalışırsa ona âhiretten hiçbir nasip yoktur."

Yine Übeyy hazretleri, Peygamberimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Yâ Rabbi! Bizim hatalarımızı affet. Amden (bilerek) ve sehven (bilmiyerek)yaptığımız bütün kusurlarımızı bağışla, yâ Rabbi, senin verdiğin bereketten bizi mahrûm etme. Yâ Rabbi, senin haram kıldığın şeylerle de beni helak etme."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Üsûd-ül-gâbe, cild-1, sh. 61

2) El-İsâbe cild-1, sh. 31

3) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 16

4) Tabakât-ul-huffâz sh. 5, 6

5) Hulâsatü tezhibi'l-kemâl sh. 21

6) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 31

7) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-3, sh. 498

8) Tabakât-ul-Kurrâ İbnil Cezerî cild-1, sh. 31

9) Tabakât-ul-Kurrâ liz-Zehebî cild-1, sh. 32

10) El-İber cild-1, sh. 23

11) Tabakât u Şiranî sh. 44

12) Hilyet-ül-evliyâ cild-1, sh. 250

13) Eshâb-ı Kirâm sh. 176

UKAYL BİN EBÎ TÂLİB

Eshâb-ı kiramdan. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) amcasının oğlu. Hazreti Ali ve Ca'fer-i Tayyar'ın (radıyallahü anh) büyük kardeşidir. Ca'fer-i Tayyar'dan (radıyallahü anh) on, Hazreti Ali'den yirmi yaş büyük olup, üçü de aynı anadandır. Künyesi Ebû Yezîd'dir. 60 (m. 680) târihinde vefât etti. Hazreti Akîl başlangıcından beri İslâm'a yakınlık duyuyordu. Ancak, Mekke'deki sosyal durumdan ve Mekkeli müşriklerin müslümanlara yaptığı işkenceleri görüp, çekindiğinden bu düşüncesini açığa vuramadı. Mekke müşrikleri baskı yaptıkları için, Bedir savaşında istemiyerek onların yanında yer aldı. Müslümanlar onu esîr aldılar. Kendisi fakîr idi. Kurtuluş fidyesini ödeyecek durumu yoktu. O'nun için, fidyesi, amcası Abbâs bin Abdülmuttalib tarafından ödendi.

Akîl'in (radıyallahü anh) İslâmı kabûl edişi, Hudeybiye anlaşmasından sonra olmuştur. Müslüman olduktan sonra, Medine-i Münevvere'ye hicret etmiştir. Böylece muhacirlerden olmuştur. Akîl (radıyallahü anh) Mûte gazâsına iştirâk etti. Ancak dönüşünde uzun süren bir hastalığa yakalandı ve bu sebeple Mekke, Huneyn ve Taif gazâlarına iştirâk edemedi. Daha sonra, tekrar Mekke'ye yerleşti. Ancak zaman zaman Resûlullah'ı (aleyhisselâm) ziyâret eder, hizmette kusur etmezdi. Bu bakımdan, Resûl-i Ekrem'den (aleyhisselâm) birkaç hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Akîl (radıyallahü anh) hicretten önce fakîr idi. Hicretten sonra daha da fakîrleşti. Resûlullah (aleyhisselâm) bu durumu görünce Hayber seferinden sonra, kendisine yıllık bir maaş bağladı. Akîl'in (radıyallahü anh) başka geliri olmadığından geçimini yalnız bu maaşla temin ediyordu.

Rivâyet edilir ki, Akîl (radıyallahü anh) borçlanmıştı. O zaman halife olan kardeşi Hazreti Ali'nin yanına gitti. Hazreti Ali ona borcunu sordu. 40 000 dirhem olduğunu söyleyince, ödeyecek parası olmadığından ona bir şey veremedi. Sonra öderiz buyurdu.

Akîl bin Ebû Tâlib, Peygamberimizi (aleyhisselâm) çok severdi. Her fırsatta Resûlullah'a olan bağlılığını ve sevgisini gösterdi. Resûlullah (aleyhisselâm) da onu severlerdi. Akîl hazretlerine buyurdu ki: "Yâ Ebâ Yezîd! Ben seni iki cihetten seviyorum. Birincisi, yakın akrabam olduğun için, ikincisi, amcamın seni sevdiğini bildiğim için." Hazreti Akîl, Resûlullah'ın kıymetli sünnetine uymakta çok dikkatli ve titiz idi. Çevresindekilere, cahiliyye âdetlerinden uzaklaşmalarını tavsiye ederdi. Akîl bin Ebî Tâlib, nesebler (soylar) üzerinde geniş bir bilgiye sahipti. İyi ve kötü soylar, onlarla ilgili olay ve târihleri çok iyi bilirdi. Cahiliyye devrine dair, örf ve adetler, meşhûr günler, hikâye ve destanlar hakkında derin bilgisi vardı. Bu yüzden komşu kabileler arasında hürmet ve saygı görürdü. Bu konuda sorulan suallere geniş ve doyurucu cevaplar verirdi. Müslüman olduktan sonra cahiliyye devrine âit âdetlerin hepsini terk etmişti. Cahiliyye âdetlerini iyi tanıdığından, neleri terk edeceğini de gayet iyi biliyordu. Çünkü, şerri, günahı, haramı bilmeyenin, tanımıyanın, o kötülüğe, harama düşme ihtimâli her zaman mevcûttur. Ama tanırsa, ondan kendisini muhafaza etmesi mümkündü.

Akîl hazretleri hazır cevap bir zât idi. Yüz küsur sene yaşamıştır. Yezîd ile olan anlaşmazlıkta Hazreti Hüseyin'in tarafını tutarak, bu konuda önemli rol almıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel cild-3, sh. 451

2) El-A'lâm cild-4, sh. 242

3) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-4, sh. 42

4) El-İstiâb cild-3, sh. 157

5) El-İsâbe cild-2, sh. 494

ÜMMÜ HÂNÎ (radıyallahü anha)

Mekke'nin fethi günü müslüman olan kadın Sahâbîlerden. Ebû Tâlib'in kızı ve Hazreti Ali'nin kızkardeşidir. Annesi Hazreti Fâtıma binti Esed, öz adı Fâhite'dir. Doğum ve vefât târihleri kesin olarak bilinmemektedir. Hazreti Ali'den sonra Hazreti Muâviye zamanında vefât ettiği rivâyet edilmektedir.

Hazreti Ümmü Hâni; mert, cesur ve güzel ahlâklı idi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) sekiz yaşından itibâren amcası Ebû Tâlib'in yanında büyüdüğünden O'nu çok iyi tanır ve öz kızkardeşi gibi severdi. Onun istek ve arzusunu hiç geri çevirmezdi. Hazreti Ümmü Hâni de, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) aynı şekilde sever ve ona hürmette kusur etmezdi.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) hicretten bir yıl önce Taife gidip, Taif halkına bir ay nasîhat edip, onları îmân etmeye davet etmişti. Taif halkından hiç kimsenin îmân etmemesi ve işkence yapmaları üzerine Mekke'ye dönmüştü. Çok üzgün idi ve her taraf düşman dolu idi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir gece Mekke'de Ümmü Hânî'nin (radıyallahü anha) Ebû Tâlib Mahallesinde bulunan evine geldi. Ümmü Hâni (radıyallahü anha), o zaman îmân etmemişti. Kimdir? o dedi. "Amcan oğlu Muhammed'im, kabûl edersen, misâfir geldim" buyurdu. Ümmü Hânî (radıyallahü anha): Senin gibi doğru sözlü, emîn, asil, şerefli misâfire can feda olsun. Yalnız teşrîf edeceğinizi önceden bildirseydiniz birşeyler hazırlardım. Şimdi yedirecek bir şeyim yok dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) yiyecek içecek istemem, hiçbiri gözümde yok. Rabbime ibâdet etmek, yalvarmak için bir yer bana yetişir, buyurdu.

Ümmü Hâni (radıyallahü anha) Resûlullahı içeri alıp, bir hasır, leğen, ibrik verdi. Gelen misâfire ikram etmek, onu düşmandan korumak, Araplar için en şerefli vazîfe sayılırdı. Bir evdeki misâfire zarar gelmesi ev sahibi için büyük yüzkarası olurdu. Ümmü Hânî (radıyallahü anha) düşündü; bunun Mekke'de düşmanları çok, hatta öldürmek isteyenler var, şerefim için, sabaha kadar onu gözeteyim dedi. Babasının kılıcını alıp, evin etrâfında dolaşmaya başladı.

Resûlullah (aleyhisselâm) o gün çok incinmişti. Abdest alıp yalvarmaya, af dilemeğe, kulların imâna gelmesi, se'âdete kavuşmaları için duâya başladı. Çok yorgun ve üzüntülü idi. Hasır üzerinde uzanıp uyuyuverdi. O anda Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâmı gönderip Habîbini davet etti. Resûlullahın (aleyhisselâm) mi'râcı bu gece oldu. (Bkz. Muhammed aleyhisselâm).

Ümmü Hânî, kocam Hübeyre bin Ebî Vehbin müşrik olması sebebiyle hicret sırasında îmân etmemiş olarak Mekke'de kalmıştı. Durum Mekke'nin fethine kadar devam etti. Mekke'nin feth edildiği gün kocası Hübeyre, müslümanların her tarafı kuşattığını görünce, korkusundan gizlice, şair arkadaşı Abdullah bin Zibara ile birlikte Mercan'a kaçtılar ve orada bir kaleye sığındılar. Bu durumu gören Ümmü Hânî (radıyallahü anha), İslâm dinini kabûl ederek Kureyş kadınlarından on kişilik bir grupla Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanına gelip müslüman oldu. Peygamberimiz (aleyhisselâm) daha sonra Hazreti Ümmü Hâni'nin evinde abdest alıp sekiz rek'at (kuşluk) namazı kıldı. Su ile ekmek ıslatıp, tuz ve sirke de koyarak yedi. Daha sonra Peygamberimiz (aleyhisselâm): Ey Ümmü Hânî, sirke ne iyi yemektir. Sirke bulunan ev fakîr olmaz!" diye iltifâtta bulundu.

Peygamberimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ümmü Hânî (radıyallahü anha) îmân edip, müslüman olduktan sonra, ona çok iltifâtta bulunurdu. Fırsatını buldukça Onun ziyâretine giderdi. Hazreti Ümmü Hâni (radıyallahü anha) çok ibâdet eder, nafile oruç tutmayı çok severdi. Ümmü Hânî (radıyallahü anha) yine nafile oruca niyetli olduğu bir gün, Peygamberimiz (aleyhisselâm) O'nu ziyârete gitti. Her zamanki olduğu gibi Ümmü Hânî (radıyallahü anha), Peygamberimize (aleyhisselâm) kâse ile şerbet ikram etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm) içtikten sonra duâ ederek, içinde az bir şerbet bulunan kaseyi geri vererek içiniz buyurdular. Hazreti Ümmü Hânî nafile oruca niyetli olduğu halde Peygamberimizi (aleyhisselâm) sevdikleri ve ona çok hürmet ettikleri için dayanamayıp, kâsedeki şerbeti içtiler. Daha sonra Peygamberimiz (aleyhisselâm) durumu öğrenip, kendilerine orucu neden bozduğunun sebebini sordular Hazreti Ümmü Hâni, "Yâ Resûlallah size karşı olan sevgimden, hürmetimden dolayı artığınızı içtim ve emrinizi geri çeviremedim" dedi.

Hazreti Ümmü Hânî'nin; Peygamberimiz'den (aleyhisselâm) çok az hadîs-i şerîf naklettiği rivâyet edilir. Kendisinden de oğlu Cünd, Yahyâ, Ebû Mürre, Ebû Sâlih, Buhârîve Müslim hadîs naklinde bulunmuşlardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İsâbe cild-2, sh. 978

2) Üsûd-ül-gâbe cild-6, sh. 624

3) Müsned cild-6, sh. 340, 423

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1079

ÜMMÜ HIRAM (radıyallahü anha)

Hala sultan olarak tanınan kadın Sahâbîlerden. Ümmü Hıram künyesi olup, ismi bilinmemektedir. Babası Milhân bin Hâlid, annesi Mülkiyye binti Mâlik'tir. Hazrec kabilesinin Benî Neccâr koluna mensûbtur. Nesebi; Ümmü Hıram binti Milhân bin Hâlid bin Zeyd bin Hıram bin Cendeb bin Amr bin Ganem bir Adiyy bin Neccâr'dır. Bi'setten önce Medine'de doğup, 28 (m. 647) senesinde Kıbrıs'da şehîd oldu.

Ensâr-ı kiramın büyüklerinden Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) teyzesidir. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) da teyzeleri tarafından akrabası olup, süt teyzesidir. Cahiliye devrinde Amr bin Kays ile evlendi. Îmân ile şereflenip, müslüman oldu. Kocası îmân etmeyince, ayrıldılar. Ondan Kays ve Abdullah adında iki oğlu oldu. Eshâb-ı kiram ve Ensâr'ın büyüklerinden Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) ile evlendi. Bundan da Muhammed adında bir oğlu oldu. Medine-i Münevvere'deki evini Resûlullah (aleyhisselâm) ziyâret ederdi. Resûlullah'a (aleyhisselâm) çok ikramda bulunup, hizmet etmekle şereflenirdi. Yine Resûlullah (aleyhisselâm) ziyâreti esnasında evinde uyumuştu. Gülerek uyandı. "Yâ Resûlallah! Niçin güldünüz?" diye sordu. Hazreti Resûlullah da "Yâ Ümmü, Hıram! Ümmetimden bir kısmını gemilere binip, kâfirlerle gazâya giderler gördüm" buyurdu. Ümmü Hıram, "Yâ Resûlallah! Duâ et, ben de onlardan olayım!" dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) de arzusunu geri çevirmeyip, kabûl etti: "Yâ Rabbi! Bunu da onlardan eyle" diye duâ buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) tekrar uyuyup, yine gülümsiyerek uyandı. Tekrar gülme sebebini sorunca; "Bu defa da ümmetimden bir kısmının padişahların tahtlarına kuruldukları gibi debdebeli bir kalabalık halinde gazâya gittiklerini gördüm." Ümmü Hıram (radıyallahü anha) bu sefer de; "Yâ Resûlallah! Duâ et, ben de bir gazi olarak onların arasında bulunayım" deyince Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Hayır, sen öncekilerdensin" buyurdu. Böylece O'nun deniz seferinde bulunacağını önceden haber vermiş oldu. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) vefâtından sonra kocası Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) Şam'a gönderilen ilmî heyet içinde olduğundan Humus'a yerleştiler.

Halife Hazreti Osman'ın izniyle, Hazreti Mu'âviye, Kıbrıs Adası'ndaki insanların da se'âdete kavuşmaları, Cehennem'den kurtulmaları için 28 (m. 647) senesinde bir deniz seferi düzenledi. Bu sefer müslümanların ilk deniz savaşıydı. Bu sefere gönüllü seçilen kimseler arasında Eshâb-ı kiramın ileri gelenleri de katıldı. Bunlar Hazreti Ebû Zer, Hazreti Ebü'd Derdâ, Hazreti Ubâde bin Sâmit (r.anhüm) ve hanımı Ümmü Hıram (radıyallahü anha) idi. Hazreti Mu'âviye, bu orduya Hazreti Abdullah İbn-i Kays'ı kumandan tayin etti. Deniz yoluyla yolculuk başladı. Hazreti Ümmü Hıram, seksenaltı yaşında olmasına rağmen bu zahmetli yolculuğa katlanıyor, oradaki insanlara İslâmiyeti bildireceklerini, onların da kurtuluşa, se'âdete kavuşacaklarını düşenerek, teselli buluyordu. Bu uğurda şehîd olmak en büyük arzusuydu. Çünkü şehîdler hakkında Peygamber efendimiz:

"Şehîdleri yıkamayınız. Çünkü kıyâmet gününde her yere misk ü anber gibi koku saçacaklardır."

"Şehîdin kul borcundan başka bütün günahlarını Allahü teâlâ afv eder.."

"Kanının ilk damlasıyla şehîdin bütün günahları bağışlanır."

"Şehîd Cennette makamını görür."

"Kabir azâbından kurtulması için kendisine imdâd ve yardım olunur."

"Şehîdin başına, dünyâdan ve dünyâdakilerden daha hayırlı ve değerli olan Yakuttan Vakar Tacı konur."

"Şehîd, yakınlarından yetmiş kişiye şefaat eder."

"Şehîdler Cennetteki ni'metleri görünce: Keşke, Allahın bize neler ikram ettiğini, kardeşlerimiz de bilselerdi de cihaddan çekinmeseler, çarpışmaktan korkup düşmandan yüz çevirmeselerdi, derler." buyurmuşlardı.

Bu müjdelerin yanında bir kaç günlük zahmetin hiç kıymeti olmadığını, en iyi Peygamberimizin (aleyhisselâm) arkadaşları biliyordu. Çektikleri eziyet ve sıkıntılar bunu çok güzel anlatıyordu. Ümmü Hıramda (radıyallahü anha) bu arzu ve istekle yaşının çok ileri olmasına rağmen ordunun içindeydi.

Mısır'dan gelen İslâm askerleri de kendileriyle birleşince Kıbrıs Rumlarına: Müslüman olmalarını, yoksa cizye vermelerini, bunu da kabûl etmezlerse savaş yapacaklarını bildirdiler. Kıbrıslılar teslim olmayacaklarını bildirince şiddetli çarpışma oldu. Kıbrıs Rum donanması İstanbul'a kaçtı.

Hazreti Ümmü Hıram, çok yaşlı olmasına rağmen, yerinde duramıyor, bir an önce neticeye varmak istiyordu. Genç askerler, Hazreti Ümmü Hırâm'ın bu haline şaşıyorlar, ona bakarak gayrete geliyorlardı. Rumların donanması kaçınca savaş sahilde devam etmeye başladı. İslâm askeri bir çıkarma hareketiyle iç kısımlara daldılar. Askerlerle çıkarmaya katılan Hazreti Ümmü Hıram, Larnaka yakınlarında atının ayağının sürçmesiyle düşerek çok özlediği şehîdliğe kavuştu. İslâm askerlerinin karşısında tutunamayan Rumlar emân dilediler. Barış teklif edip, cizye vermeyi kabûl ettiler. Hazreti Ümmü Hırâm'ın kabri Kıbrıs'da Larnaka şehrinin Tuz Gölü

kıyısındadır. Osmanlılar Kıbrıs Adası'ın 978 (m. 1570) senesinde feth edince kabrini imârettiler. Hala Sultan deyip, kabri üzerine türbe, yanına tekke ve câmi yapardılar.

Ümmü Hıram (radıyallahü anha), âlemlere rahmet olarak yaratılan, iki cihan Sultanı Hazreti Muhammed'in akrabası, Eshâb-ı kiram ve Ensâr'dan mücâhide ve şehîd olması gibi pekçok üstünlükler sahibidir. Fazîlet ve kemâli çoktur. Resûlullah'a (aleyhisselâm) hizmet edip, hürmet gördü. Müslümanlar O'na dâima hürmet edip, duâsını alırlardı. Kabrinden dahi yüzyıllardır feyz ve berekât saçmaktadır. Kabri devamlı ziyâret edilir. Kurak zamanlarda müslümanlar O'nu araya koyarak Allahü teâlâdan yağmur isteğinde bulunurlar. Türkler O'na Hala Sultan deyip çok hürmet eder. Osmanlılar zamanında ve sonrasında gemiler Hala Sultan Türbesi istikâmetinde geçerken, toplarını çevirirler ve mübârek makamı ziyâret maksadı ile selâmlarlardı. Ümmü Hıram (radıyallahü anha) cihad hakkında hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden Enes bin Mâlik, Ubâde bin Sâmit, Amr bin Esved, Atâ Yesâr, Ya'lâ bin Şeddâd bin Evs (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İsâbe, cild-4, sh. 441

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd, cild-8, sh. 434

3) Üsûd-ül-gâbe cild-5, sh. 575

4) Umdet-ül-Kâri cild-6, sh. 616

5) Eshâb-ı Kirâm sh. 402

6) El-İstiâb cild-4, sh. 443

ÜMMÜ RÛMÂN (radıyallahü anha)

Kadın Sahâbîlerden olup, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) kayınvâlidesi. İsmi Zeyneb, künyesi Ümmü Rûmân olup, bununla meşhûrdur. Nesebi; Ümmü Rûmân Zeyneb binti Âmir Kinâniyye-i Firâsiyye'dir. Kinâne kabilesinin Benî Firâs koluna mensûbtur. Yemen'lidir. Bi'setten önce doğup, hicretin onaltıncı yılında Hudeybiye musâlahasından sonra Medine-i Münevvere'de vefât etti.

Hazreti Ebû Bekir'den önce Yemen'de Abdullah bin el-Haris-i Ezdî ile nikahlandı. Bisetten önce Yemen'in Serat şehrinde Mekke'ye göç ettiler. Kocası müşrik olarak vefât etti. Bundan Tufeyl adında bir oğlu oldu. Bundan sonra Hazreti Ebû Bekir ile evlendi. Bu evlilikten Hazreti Âişe-i Sıddîka ve Abdurrahmân adında iki çocuğu oldu. İslâm dîni tebliğ edilmeye başlayınca, kocası Hazreti Ebû Bekir ile beraber müslüman oldu. Kızı Âişe (radıyallahü anha), Resûlullah (aleyhisselâm) ile nişanlandı. Hicret-i Nebevî'den sonra Medine-i Münevvere'ye hicret ettiler. Kızı Âişe (radıyallahü anha) burada Resûlullah (aleyhisselâm) ile evlendi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kayınvâlidesi olmakla şereflendi. Hicretin dokuzuncu (m. 630) senesinde Medine-i Münevvere'de vefât etti. Resûlullah (aleyhisselâm) cenâze namazını kıldırıp, defninde bulundu. Kabre bizzat Resûlullah (aleyhisselâm) indirdi. Ümmü Rûmân'ın faziletleri çoktur Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) O'nu Cennetle müjdelemiş ve buyurmuştur ki: "Her kimi, Cennet hûrîlerinden birine bakmak sevindirirse, Ümmü Rûmân'a baksın" buyurdu. Yine hakkında mağfiret diledikten sonra; "İlâhi! Ümmü Rûmân'ın Sen'in yolunda ve Resûlünün uğrunda çektiği sıkıntılar San'a hafi (gizli)değildir." buyurdu.

Ümmü Rûmân (radıyallahü anha), Resûlullah'ı (aleyhisselâm) çok severdi. Kızı Âişe'nin, Resûlullah'a (aleyhisselâm) gelin olmasına pek taraftar olup, gerçekleşmesine de çok memnun oldu. İslâmiyyet'in ilk günlerindeki müşriklerin zulüm ve işkencesinde Ebû Bekr-i Sıddîk'in (radıyallahü anh) büyük destekçilerindendi. Çok iyilik ve ikram severdi. Hadîs-i şerîf ile övüldü.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İsâbe cild-4, sh. 451

2) El-İstiâb cild-4, sh. 448

3) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-8, sh. 276

4) Metâli-ün-nücûm cild-2, sh. 329

5) Eshâb-ı Kirâm sh. 310

ÜMMÜ SÜLEYM (Rumeysâ) (radıyallahü anha)

Hanım Sahâbîlerin meşhûrlarından. Peygamber efendimize on yıl devamlı hizmet etmekle şereflenen Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) annesi ve Eshâb-ı kiramın meşhûrlarından Hazreti Ebû Talha'nın hanımıdır. Esas adının Sehle, Rümeysâ, Gumeyrâ, Rumeyle, Uneyfe veya Rumeyse isimlerinden birinin olduğu bildirilmektedir. Ümmü Süleym künyesi ile meşhûr olmuştur. Medine'deki Hazrec kabilesinin

Necranoğullarından Milhan bin Hâlid'in kızıdır. Annesinin adı, Melike binti Mâlik'tir. Peygamberimizin uğrunda şehîd olan meşhûr Sahâbî Haram bin Milhan (radıyallahü anh) Onun erkek kardeşi ve Kıbrıs Adası'nın fethi sırasında şehîd olan Ümmü Hıram da kızkardeşiydi. Hazreti Ümmü Süleym'in Medine'de kaç târihinde doğduğu ve kaç yaşında vefât ettiği kesin olarak bilinememektedir.

Müslüman olmadan önce, kendi kabilesinden Mâlik bin Nadr ile evlenmiş ve O'ndan Enes isminde bir oğlu olmuştur. Eshâb-ı kiramın meşhûrlarından Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) bu zâttır. Ümmü Süleym (radıyallahü anha), Medine'de İslâmiyet yayılmaya başladığı zaman ilk olarak imâna gelenlerdendir. Fakat kocası Mâlik müslüman olmamıştı.

Ümmü Süleym, müslümanlığı kabûl edip, Peygamberimize (aleyhisselâm) bîat ettiği sırada kocası Mâlik yanında yoktu. Eve gelip, hanımının müslüman olduğunu öğrenince ona: "Sen dininden çıktın mı? Sapıttın mı?" dedi. Ümmü Süleym: "Hayır, ben dinden çıkmadım ve sapıtmadım. Fakat şu şehrimize gelen zâta (Muhammed aleyhisselâma) îmân ettim" diye cevap verdi ve oğlu Enes'e de İslâm dinini telkin etmeye başladı. Yaşı küçük olan oğluna Kelime-i şehâdeti öğretiyor, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına ve Muhammed aleyhisselâmın da O'nun Peygamberi olduğuna inanmasını telkin ediyordu. Kocası Mâlik, bunu görünce kızarak: "Benim çocuğumu dinsiz yapıyor, onu bozuyorsun. Vazgeç bundan!" dedi. O da: "Ben Onu bozmuyorum" dedi. Mâlik, Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) dîninden vazgeçmediğini anlayınca, kendisine darılıp Şam tarafına doğru çekip gitti. Yolda bir düşmanı ile karşılaşıp öldürüldü. Böylece Ümmü Süleym (radıyallahü anha) dul kalmış oldu. Kocası Mâlik'ten çok iyilik görmüştü. Oğlu Enes'i büyütüp, bülûğ çağına girip, meclislerde söz sahibi oluncaya kadar kimseyle evlenmeyeceğine dair kendi kendine söz verdi. Bir süre dul kaldı.

Hazreti Ümmü Süleym'in kocası ölünce, Medine'de kabilesinin reîsi olup, okçuluğu ile meşhûr olan Ebû Talha, kendisi ile evlenmek için teklifte bulundu. Ebû Talha zengin ve hatırı sayılır bir kimse olmakla beraber henüz müslüman değildi. O da, kabilesi gibi putlara tapıyordu. Bu yüzden, Hazreti Ümmü Süleym, Ona cevap olarak: "Ben, seni istememezlik etmem. Senin gibisi red olunmaz. Fakat sen müşriksin. Ben ise müslümanım, elhamdülillah! Ey Ebû Talha! Sen, bilmez misin ki, bu putların sana bir faydası ve zararı yoktur. Sana zararı ve faydası olmayan bir taşa tapmayı nasıl uygun görürsün? Senin, ilah diye taptığın bu ağaçlar, yerden biter, sonra onu bir marangoz yontar. Bu halde sen, bir tahta parçasına tapmaktan utanmıyor musun?" dedi. Hazreti Ümmü Süleym'in bu sözü, Ebû Talha'nın kalbine te'sîr etti. Hazreti Ümmü Süleym: "Eğer müslüman olup, Allahtan başka ilâh olmadığına ve Muhammed aleyhisselâmın da Onun kulu ve Peygamberi olduğuna şehâdet etsen de seninle evlensem olmaz mı? Bunun için bir mehir (karşılık, bedel) de istemiyorum" deyince, Ebû Talha, ondan mühlet istedi. Düşünüp karar vermek için yanından ayrıldı. İslâmiyetin gerçek bir din olduğunu ve putlara tapınmanın manasızlığını kavrıyarak müslüman olmaya karar verdi. Kısa bir zaman sonra geldi ve "Bana yaptığın teklifi kabûl ettim. Allahtan başka ilâh bulunmadığına ve Hazreti Muhammed'in de (aleyhisselâm) Onun Peygamberi olduğuna şehâdet ederim" dedi. Hazreti Ümmü Süleym kendisinin telkini ile müslüman olan Ebû Talha (radıyallahü anh) ile evlenmeyi kabûl ederek, yanında bulunan ve bülûğ çağına giren oğluna: "Kalk, ey Enes! Ebû Talha'yı benimle evlendirmek için gereğini yap!" dedi. Böylece Hazreti Ümmü Süleym ile Hazreti Ebû Talha nikahlandılar.

Hazreti Ebû Talha ile olan bu evliliklerinden Ebû Umeyr adında bir erkek çocukları oldu. Babası buna çok sevinmişti. Bu çocuğun, kafeste bir serçe kuşu vardı. Serçenin ölmesi üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) çocuğa: "Ey Ebû Umeyr serçe ne oldu?" diye lâtife etmiştir. Hazreti Ümmü Süleym'in, oğlu ağır hastalanıp babası Ebû Talha'nın evde bulunmadığı bir sırada ölmüştü. Ümmü Süleym, Onu yıkayıp kefenledi ve evin bir köşesine koydu. Buhurlayıp üzerini örttü. Ev halkına da: "Ebû Talha'ya oğlunun öldüğünü, ben söylemedikçe, hiç biriniz söylemeyiniz!" diye tenbîh etti. Akşam olunca, Ebû Talha (radıyallahü anh) eve geldi. "Çocuk nasıldır?" diye sordu. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) da: "Çocuğun ızdırabı dindi. Rahatlaştığını sanıyorum!" dedi. Hazreti Ebû Talha, Onun sözünden, çocuğun gerçekten iyileştiğini sandı. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) akşam yemeğini hazırladı. Kocası oruçluydu. Ona yemeğini yedirdi, içirdi. O güne kadar hiç yapmadığı şekilde özenerek süslendi. Ona karşı neşeli görünmeye çalıştı. Sonra yattılar. Gecenin sonuna doğru Ebû Talha (radıyallahü anh) mescide çıkmak isteyince, Hazreti Ümmü Süleym! "Ey Ebû Talha! Şu komşumuzun yaptığına baksana" dedi. O da: "Ne oldu?" diye sorunca: "Benden emanet bir şey aldılar. Onu geri aldım diye

ağlamaya başladılar” dedi. Hazreti Ebû Talha: “Hiç öyle şey olur mu?” deyince, hanımı: “İşte, Allahü teâlâ bize verdiği emanetini geri aldı” diyerek çocuğun öldüğünü kendisine bildirdi. O da bunun üzerine “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn” dedi. Sonra sabah namazını kılmak için mescide gitti. Namazdan sonra çocuğunun öldüğünü ve hanımı ile arasında geçen durumu Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize haber verince her ikisi için de: “Cenâb-ı Hak, bu gecenizi hakkınızda mübârek eylesin!” diye duâ etti. O gece, Ümmü Süleym (radıyallahü anha) oğlu Abdullah’a hamile kalmıştı. Bu çocuk, Ümmü Süleym’in, Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber katıldığı bir harpte dünyâya gelmiş, Peygamberimiz (aleyhisselâm) ona Abdullah ismini koyup, hakkında hayır duâ etmişti. Bu duânın bereketiyle Abdullah bin Talha’nın yedi veya dokuz oğlu olmuştu ki, hepsi de Kur’ân-ı kerîmi ezberleyip, hafız olmuşlardı. Eshâb-ı kiramın hanımlarından Ümmü Atiyye (radıyallahü anha) diyor ki: “Resûlullah (aleyhisselâm) biz kadınlardan müslüman olduğumuzda, ölüye ağlayıp feryat figan etmeyeceğimize de söz almıştı. Beş kadından başka kimse bu sözünde duramadı. Resûlullah’a (aleyhisselâm) verdiği sözü aynen yerine getirenlerden biri de Ümmü Süleym’dir.”

Ümmü Süleym (radıyallahü anha) dinine son derece bağlı ve sabırlı bir kadındı. Resûlullahı (aleyhisselâm) çok severdi. Evinde pişirdiği yemekten, mutlaka ona ayırırdı. Daha Resûlullah efendimiz, Medine’ye yeni hicret etmişlerdi. O sırada Hazreti Ebâ Eyyûb el-Ensârî’nin evinde, kalıyordu. Bir hizmetçisi de yoktu. Müslümanlardan her biri, gücü yettiği miktarda, Resûlullah’a (aleyhisselâm) hediyeler takdim etmişlerdi. Ümmü Süleym de (radıyallahü anha); o sırada elinde hediye edecek bir şey bulunmadığı için henüz 12 yaşlarında olan oğlu Enes’i (radıyallahü anh) Ebû Talha ile beraber elinden tutarak, Resûlullah’ın (aleyhisselâm) huzûruna getirdi ve: “Yâ Resûlallah! Enes, terbiyeli bir çocuktur, zekîdir. Müsaade ederseniz, size hizmet etsin! Haddim olmayarak size hediye ettim. Benim oğlum ve Sizin de hizmetkârınızdır” dedi. Hazreti Enes bin Mâlik buyurdu ki: “Peygamberimiz Medine’ye gelişlerinden vefâtlarına kadar, hazarda ve seferde kendilerine hizmet ettim. Yaptığım herhangi bir işten dolayı bana: (Bunu neden böyle yapmadın? veya yapmadığım bir iş için de, bunu böyle yapmasaydın!) demedi.” Hatta bir gün Enes bin Mâlik’i (radıyallahü anh), Resûlullah efendimiz bir yere gönderdiğinde eve geç gelmişti. Annesi Ümmü Süleym (radıyallahü anha) “Eve niçin geç geldin?” dedi. Hazreti Enes de: “Peygamberimiz (aleyhisselâm) beni bir işe gönderdi” dedi. Annesi, “Nedir o iş?” deyince: “O, aramızda gizli sırdır” diye cevap verdi. Bunun üzerine annesi: “Resûlullahın (aleyhisselâm) sırrını iyi muhafaza et!” dedi.

Hazreti Ümmü Süleym, Eshâb-ı kiramın diğer hanımları gibi harplerin çoğuna iştirâk edip, icabında bizzat dövüşmüştür. Bu harplerin her birinde önemli hizmetler görmüştür. Uhud harbine katılıp, müşrik ordusuyla harb eden askerlere hizmet etti. Kocası Hazreti Ebû Talha, iyi bir okçu ve cesur bir asker olduğundan hep Resûlullah’ı (aleyhisselâm) korumakla meşgûldü. Oğlu Enes (radıyallahü anh), yaşı küçük olduğu halde, bu harbe o da gelmişti. Su tulumlarını doldurup annesi Ümmü Süleym’e (radıyallahü anha) ve Hazreti Âişe’ye veriyordu. Bu harbin en şiddetli bir zamanıydı. Bir ara askerler arasında panik baş göstermiş, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanından ayrılmışlardı. Resûlullah efendimiz, yanındaki 12 kişi ile hiç yerinden ayrılmamış, sebat göstermişti. Bu çok tehlikeli harp gününde, Hazreti Âişe ile Hazreti Ümmü Süleym, asker arasında, durmadan arkalarında kırbalarla su taşıyorlar ve yaralıların ağzına su veriyorlardı. Bu kapları (kırbaları) boşalınca son derece bir çeviklikle geri dönüp gelerek kırbaları dolduruyorlar, sonra yine acele edip yaralılara su veriyorlar, onların yaralarını sarıyorlardı.

Hendek harbinde ise, bütün çocuklarla birlikte kale gibi bir evde mahfûz kalmışlardı. Harbe katılamamıştı. Hicretin yedinci (m. 629) senesinde Hayber savaşında, Resûlullahın (aleyhisselâm) maiyetinde bulunuyordu. Fetihten sonra esîrler arasındaki Hazreti Safiyye, Peygamberimizin (aleyhisselâm) hanımı olmak şerefine kavuşmuştu. O zaman, gelin oluncaya kadar Hazreti Safiyye’yi, Ümmü Süleym’e (radıyallahü anha) evine ve emrine tevdi buyurdular. Resûlullah (aleyhisselâm) ile birlikte Mekke’nin fethinde de bulunmuştur. Bunun arkasından Hazreti Ümmü Süleym (radıyallahü anha), Huneyn savaşına da bizzat iştirâk etmiştir. Bu sırada oğlu Abdullah’a hamileydi. Buna rağmen eline bir hançer geçirmiş hazır vaziyette bekliyordu. Bu harp esnasında kocası Hazreti Ebû Talha, tebessüm ederek, Resûlullah’ın (aleyhisselâm) yanına geldi ve “Yâ Resûlallah! Ümmü Süleym’in (radıyallahü anha) hançerini gördün mü?” diye sordu. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm), Ümmü (radıyallahü anha) hançerini gördün mü?” diye sordu. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm), Ümmü

Süleym'e (radıyallahü anha) dönerek: “Ey Ümmü Süleym! Bu hançer ile ne yapacaksın?” buyurunca, o da dedi ki: “Ben bunu, bu günler için hazırlamıştım. Hele müşriklerden birisi bir kerre yanıma yaklaşsın!.. Bununla karnını deşerim.” Harp meydanında en cesâretli kahraman mücâhidlerden bile öne geçerdi. Huneyn harbinde, bir ara müslüman saflarında bir dağılma baş gösterdiği sırada, Ümmü Süleym (radıyallahü anha) hançerini çekip, sebat göstermiş, arslanlar gibi düşmana saldırmıştı.

Eli hançerli Ümmü Süleym (r.anha.), Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek, “Eğer, izin verirseniz, paniğe uğrayıp, senin yanından ayrılanları da öldüreyim!” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm), ona cevabında: “Ey Ümmü Süleym! Allahü teâlâ bize yetişti ve zafer ihsân etti” buyurdu.

Hazreti Ümmü Süleym'in faziletleri çoktur. Peygamberimize ve Onun hanımlarına çok hizmet etmiştir. Peygamberimiz, Onun hakkında buyurdu ki: “Rüyamda Cennete girdim. Bir de baktım ki, Ebû Talha'nın hanımı Rumeysâ (Ümmü Süleym) de oradaydı.” O, Resûlullahı çok sevdiği gibi, Resûlullah (aleyhisselâm) da Onu ve bütün ailesini severdi. Hanımlarından başka kimsenin evine gidip istirahat etmediği halde, Hazreti Ümmü Süleym'in evine giderdi. Orada âdetleri üzere kaylûle yaparlar, öğleden evvel biraz uyurlardı. Namaz vakti gelince, hasırdan seccadeleri serip, Onun çocukları ile beraber namaz kılardı.

Hazreti Ümmü Süleym'in oğlu Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm) Medine'ye geldiği zaman ben küçüktüm. Annem Hazreti Ebû Talha ile evlenmişti. Ebû Talha çok fakîr kalmıştı. Çünkü malının tamamını Resûlullaha (aleyhisselâm) hediye etmiş, O da fakirlere sadaka olarak dağıtmasını istemişti. Bir iki gün hiç yemek yemeden geçirdiğimiz zamanlar olurdu. Bir gün annemin eline biraz arpa geçmişti. Onu un yaptı ve iki ekmek pişirdi. Komşudan azıcık süt istedi. Ebû Talha'yı da çağır, beraber yiyelim dedi. Ben de sevinerek çıktım. Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâb-ı kiram ile oturuyorlardı. Yâ Resûlallah annem sizi çağırıyor dedim. Kalktılar, Eshâb-ı kirama da kalkınız buyurdular. Eve yaklaştık. Ebû Talha'ya (radıyallahü anh): “Hiç bir şey hazırladın mı ki, bizi davet ediyorsun?” buyurdular. “Yâ Resûlallah, dünden beri bir şey yememişim, evde bir şey olacağını zannetmiyorum”, dedi. “Peki, Ümmü Süleym bizi niçin davet etti, eve bir bak!” buyurdular. Ebû Talha içeri girdi. Ümmü Süleym (r.anha.), iki arpa ekmeği pişirdim, komşudan da biraz süt istedim. Enes'i seni çağırması için gönderdim, dedi. Ebû Talha dışarı çıkıp Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) dediklerini söyledi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Zararı yok, içeri girelim” buyurdular. Kendileri, Ebû Talha ve ben içeri girdik. “Ekmekleri getirin” buyurdular. Mübârek ellerini ekmeklerin üzerine koydular, parmaklarını açtılar ve on kişi çağırın buyurdular. Çağırdım, “Oturunuz, bismillah deyip, parmaklarımın arasından yiyiniz!” buyurdular. Bu on kişi, bu şekilde yeyip doydular. “On kişi daha çağırın” buyurdular. Çağırdım. Onlar da aynı şekilde doydular. Böylece Eshâb-ı kirâm'dan yetmişüç kişi yeyip doydular. Sonra üçümüz yedik, doyduk. Sonra ekmekleri annem Ümmü Süleym'e (radıyallahü anha) verdiler. “Al, ye ve kime istersen yedir” buyurdular.

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, çok kerre Hazreti Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) evine teşrîf eder ve orada istirahat ederlerdi. Bir gün, istirahat için uyudukları bir sırada, mübârek alınları terlemişti. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) mübârek alınlarının terini silmeye başladıkları zaman uyandılar ve Ona sordular: “Yâ Ümmü Süleym! Ne yapıyorsun?”Cevabında: “Yâ Resûlallah, bereket için alnınızın terini mendille alıyorum, bunu saklıyacağım” Hazreti Ümmü Süleym (radıyallahü anha), Resûlullahın mübârek terini, böyle mendil ile toplar ve bunu bir şişe içinde saklardı.

Yine bir ara Resûl-i Ekrem efendimiz, Hazreti Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) evinde bir su tulumunun ağzından su içmişlerdi. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) bu tuluma, Peygamberimizin (aleyhisselâm) mübârek ağızları dokundu diye bereketlenmek için sakladı ve bir daha kullanmadı.

Hazreti Ümmü Süleym'in Resûlullah'a (aleyhisselâm) sevgisi, saygısı ve hizmeti çoktu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) de Ümmü Süleym'e (radıyallahü anha) iltifât gösterirlerdi. Ona çok duâ etmişlerdi. Kendisine, ailesine ve çocuklarına hayır ve bereket istemişlerdi. Nitekim Ümmü Süleym (r.anha.), Resûlullah'a (aleyhisselâm) hizmet etmesi için oğlu Enes bin Mâlik'i götürüp teslim ettiklerinde, Ona duâ etmelerini istedi. Peygamberimiz de (aleyhisselâm) Hazreti Enes hakkında, ömrünün uzun ve hayırlı olması, mal ve evladının çok olması ve sahip olduğu her şeyin feyizli ve bereketli olması için duâ

etmişti. Resûlullahın (aleyhisselâm) duâsı bereketiyle Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), 103 yaşına kadar yaşayarak, 80 evlâdı, bunlardan; 78'i erkek, yalnızca ikisi kız olmuştur. Malı da sayılamıyacak kadar çoktu. Hazreti Ömer'in halifeliğinde halka fıkıh ilmi öğretmek için Basra'ya gidip 91 (m. 710) târihinde orada vefât etti.

Hazreti Ümmü Süleym'in erkek kardeşi Haram bin Milhan ve kız kardeşi Ümmü Hiram da, Resûlullahın (aleyhisselâm) iltifâtına mazhar olmuştur. Hazreti Ümmü Süleym'in evine sık sık gitmesi Resûlullaha sorulduğunda, buyurdu ki: "Ben, Ümmü Süleym'e acıyorum. Çünkü O'nun erkek kardeşi (Haram bin Milhan) bana yardım ederken şehîd olmuştur."Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) kızkardeşi Ümmü Hirâm'ın (radıyallahü anha) evi de Resûlullahın (aleyhisselâm) ziyâret ederek şereflendirdiği yerlerdendi. Bazen kaylûle için oraya gider, uyurlardı. Bir gün uykudan kalktıklarında tebessüm ederek Ümmü Hirâm'a buyurdular ki: "Ümmetimden bir kısmını gemilere binip, kâfirlerle gazâya giderler gördüm."Ümmü Hirâm (radıyallahü anha) bu müjdeyi duyunca, "Yâ Resûlallah! Duâ et, ben de onlardan olayım" dedi. "Yâ Rabbi! Bunu da, onlardan eyle!" buyurdu. Hazreti Mu'âviye (radıyallahü anh) zamanında Ümmü Hirâm (radıyallahü anha) kocası ile gemilere binip Kıbrıs'a cihad etmeye gitti. Orada attan düşüp şehîd oldu (Bkz. Ümmü Hirâm (radıyallahü anha).

Bir ara Resûlullah (aleyhisselâm) hac için Mekke'ye gidiyorlardı. Ümmü Süleym'e buyurdular ki: "Ey Ümmü Süleym! Bu sene bizimle hacca gelir misiniz?" O da: "Yâ Resûlallah! Kocamın iki bineceği vardı. Bunlardan birini kendisi, birini de oğlu için alıp, hacca gidiyor. Bana bir binecek kalmadı" dedi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Ümmü Süleym'i (radıyallahü anha) mübârek hanımlarının develerine bindirip hacca götürdüler. Yolda kadınların develeri, arkadan geliyordu. Bunların hizmetinde de, Resûlullahın (aleyhisselâm) kölesi Enceşe (radıyallahü anh) vardı. Hazreti Enceşe develeri yürütmek için nağmeli sözler söylüyordu. Resûlullah (aleyhisselâm) bunu işitince: "Enceşe, Enceşe!. Yavaş söyle, yavaş söyle! Kadınlar rahatsız olmasınlar" buyurdu.

Hazreti Ümmü Süleym, çocuk terbiyesi bakımından üstün bir bilgi sahibiydi. Çocukları çok güzel terbiye eder ve yetiştirirdi. Oğlu Hazreti Enes, bu husûsta şöyle bildiriyor: "Allahü teâlâ anneme iyi karşılıklar versin! Bana çok iyi bakıp, çok iyi yetiştirdi."

Hazreti Ümmü Süleym, hadîs ilminde çok bilgi sahibiyi. O da, birçok dîni mes'eleleri halleder, Eshâb-ı kiramın çözemediği birçok mahrem meselelere cevap verirdi. Kendisinden Hazreti Ebû Hureyre, oğlu Enes bin Mâlik, Hazreti Zeyd bin Sabit, Hazreti Ebû Seleme ve Hazreti Amr bin Âs gibi bazı Eshâb-ı kiram, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bir ara Eshâb-ı kiramdan Hazreti Zeyd bin Sabit ve Hazreti Abdullah İbn-i Abbâs, bir mes'ele hakkında ihtilâfa düşmüşlerdi. Gelip kendisine sordular. O da meseleyi halletti ve ikisinin de ikna olacağı cevaplar verdi. Ümmü Süleym (radıyallahü anha) mahrem meseleleri Resûlullah'a (aleyhisselâm) sormaktan çekinmezdi. Çünkü Peygamberimizin süt teyzesi idi.

Resûl-i Ekrem efendimiz (aleyhisselâm) da'vetlere icabet eder ve verilen ziyâfetin sadaka olup olmadığını sormazdı. Çünkü âdet olarak ziyâfetler sadaka olarak değil, hediye olarak verilirdi. Bunun gibi Hazreti Enes'in annesi Ümmü Süleym ve yine Enes'in rivâyet ettiği üzere, bir terzi Resûl-i Ekrem'i da'vet etmiş ve Resûl-i Ekrem'e kabak yemeği ikram etmiştir. Ayrıca İranlı bir zât Resûl-i Ekrem'i da'vet etti. Resûl-i Ekrem: "Âişe de beraber mi?" diye sordu. O ise: "Hayır" deyince, Resûl-i Ekrem: "Ben de gelemem!"buyurduktan sonra, adamın tekrar daveti üzerine Hazreti Âişe (radıyallahü anha) ile davete icabet ettiler. Da'vet eden kendilerine, yemek olarak erimiş kuyruk yedirdi. Resûl-i Ekrem, hepsinin yemeğini yedi ve kendilerine bir şey sormadı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İstiâb cild-4, sh. 455

2) El-İsâbe cild-4, sh. 461

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 57

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-8, sh. 424

5) Müsned-i İbn-i Hanbel cild-3 sh. 105

6) Sahîh-i Buhârî (Kitab-ül-Cenaiz) Bâb. 42

7) Sahîh-i Müslim (Kitâb-ül-Libâs) H. No: 23

8) Şevâhid-ün-Nübüvve Cüz-5, sh. 12

ÜMMÜ ÜMARE (Nesîbe binti Ka'b) (radıyallahü anha)

Gazâlarda gösterdiği kahramanlıklarıyle meşhûr olan, kadın sahâbîlerden. Hazrec kabilesinden olup, Medine'nin ileri gelen ailelerinden Mazin bin Neccâr'ın evlâdındandır. Annesi, Rebâb binti Abdullah'tır. Tahminen Milâdî 573 yılında doğdu. İkinci Akabe bîatında bulunarak zevciyle birlikte Müslüman olmakla şereflendi. İlk önce müslüman olan Medineli iki kadından biridir. Zevci Ensâr'dan Zeyd bin Âsım (radıyallahü anh)'dır.

Zeyd (radıyallahü anh)'dan, Abdullah ve Habîb isminde iki oğlu vardı. Her iki oğlu da Bedir Savaşına katıldı. Diğer gazâların hepsine birlikte iştirâk ettiler. Hazreti Zeyd'in vefâtından sonra Ümmü Ümâre (radıyallahü anha) Guzeyye İbni Amr'la evlendi. Bu zattan da oğlu Temim ve kızı Havle dünyâya geldi. Müseylemet-ül-Kezzâb'la yapılan savaşa da katılan Ümmü Ümâre'nin (radıyallahü anha) ne zaman vefât ettiği bilinmemektedir. Ancak Medine'de vefât etmiş, Bâki' kabristanına defn edilmiştir.

Uhud gazâsına zevci Zeyd bin Âsım, oğulları Habîb ve Abdullah (r.anhüm) ile birlikte katılarak, şecaat ve kahramanlıklar gösterdi. Gazilere su dağıtmak ve yaralarını sarmak vazîfesiyle katıldığı savaşın en şiddetli bir anında, Resûlullah'a (aleyhisselâm) saldıran bir müşriki (puta tapan) atından aşağı düşürüp öldürdü. Ok, kılıç ve kalkan kullanarak düşmana saldırırken kendisi de bir kaç yerinden yaralandı. Yaralı haliyle zevci ve oğullarını savaşa teşvik etti. Düşman, Resûlullah'a (aleyhisselâm) hangi istikâmetten saldırırsa, hemen zevci ve oğullarıyla oradan müdâfâ ederdi.

Nesibe (Ümmü Ümâre) (radıyallahü anha) der ki: Gündüzün başlangıcında Uhud'a vardım. Halk ne yapıyor bir bakayım dedim. Yanımda bir kırba ve içinde su vardı. Resûlullah'ın yanına kadar gittim. Kendisi, o sırada Eshâbı arasında bulunuyordu. Bu zamanda müslümanlar savaş üstünlüğünü devam ettiriyorlardı.

Müslümanlar dağılmaya başlayınca, Resûlullah'ın yanına vardım. Çarpışmağa koyuldum. Kılıçla, okla müşrikleri Resûlullah'tan uzaklaştırmağa çalıştım, yaralandım. Resûlullah'ın yanında on kişi kalmamıştı. Ben, oğullarım ve kocam, Resûlullah'ın önünde çarpışıyor, müşrikleri ondan uzaklaştırıyorduk. Resûlullah, benim yanımda kalkan bulunmadığını gördü. Yanında kalkan bulunanlardan birisine: "Ey kalkan sahibi kalkanını, çarpışana bırak" dedi. Bırakınca, onu Resûlullah aldı. Ben de Resûlullah'dan alıp onunla korundum.

Bize ne yaptılarsa süvariler yaptılar. Atlı bir adam gelip, bana vurdu. Kalkanımla korundum. Ben de onun atının ayaklarına kılıç çaldım. At arka üstü yıkılınca Peygamberimiz aleyhisselâm: "Ey Ümmü Ümâre'nin oğlu! Annene, annene yardım et!" diyerek oğlum Abdullah'a seslendi. Ümmü Ümâre'nin (radıyallahü anha) oğlu Abdullah İbni Zeyd (radıyallahü anh) anlatır: "Uhud günü sol kolumdan yaralanmıştım. Beni hurma ağacı gibi upuzun bir adam vurmuştu. Resûlullah: "Yaranı sar" buyurdu. Anam yanıma geldi. Yanında yaraları sarmak için bulunan hazır bezlerle yaramı sardı. Resûlullah durmuş bana bakıyordu. Annem, yaramı sardıktan sonra, bana "Kalk yavrucuğum! Müşriklerle çarpış" dedi. Resûlullah efendimiz de: "Ey Ümmü Ümâre! Senin katlandığın, dayanabildiğin şeye, herkes katlanabilir, dayanabilir mi?" buyurdular.

Beni yaralayan müşrik o sırada oradan geçiyordu. Resûlullah, "İşte oğluna vuran şu adam!" dedi. Annem, hemen onun önüne geçip bacağına vurup çökertti. Resûlullah'ın mübârek dişleri görünecek kadar gülümsediğini gördüm. "Hamd olsun Allah'a ki, seni düşmanına muzaffer kılıp, gözünü aydın etti. Öcünü almayı sana gözünle gösterdi"buyurdu.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) Ümmü Ümâre'nin oğlu Abdullah'a "Ey Ümmü Ümâre'nin oğlu" diye seslendi. Hazreti Abdullah "Buyur yâ Resûlallah" deyince ona "At" dedi. Abdullah (radıyallahü anh) önünde gitmekte olan atlı müşrike bir taş attı. Taş, atın gözüne değince at ürktü ve at da, atlı da yere yıkıldı. Abdullah (radıyallahü anh) taşa tutup o müşriki yaraladı.

Ümmü Ümâre (radıyallahü anha) Uhud'dan başka, Hudeybiye, Hayber Umret-ül-kaza, Huneyn ve Yemâme gazâlarına da katıldı. Biatü'r-rıdvân'da hazır bulunmakla şereflendiler. Oğulları Habîb ve Abdullah'da Peygamber efendimizin bütün gazâlarına iştirâk ettiler. Uhud Savaşı sırasında İbni Kamia isminde bir müşrik Peygamberimize (aleyhisselâm) saldırdı. Peygamberimizi (aleyhisselâm) mübârek başından yaraladı. Ümmü Ümâre (radıyallahü anha) İbni Kâmia'ya saldırdı, İbni Kâmia, Ümmü Ümâre'nin darbesiyle ağır yaralandı. Nesibe hâtun bu savaşta oniki onüç yerinden yaralanmıştı. Bunlardan en ağırı, İbn-i Kâmia'nın boynunda açtığı yaraydı. Resûlullah efendimiz oğlu Abdullah'a bu yarayı sarmasını emrettiler. "Ev halkınızı Allah mübârek kılsın; senin annenin makamı filan ve filanların makamından

hayırlıdır. Allah sizin ev halkınıza rahmet etsin!” buyurdu. Bu yara bir sene tedâvi gördükten sonra iyileşti.

Nesibe hâtun, Peygamberimize (aleyhisselâm): “Yâ Resûlallah Allahü teâlâya duâ et de Cennette sana komşu olalım!” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Allahım! Bunları, Cennette bana komşu ve arkadaş et” diye duâ etti. Bunun üzerine Ümmü Ümâre: Bu bana kâfidir. Artık dünyâda ne musîbet gelirse gelsin! (hiç ehemmiyeti yok) dedi.

Müseylemet-ül-Kezzâb, yalancı peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkınca, Ümmü Ümâre’nin (radıyallahü anha) oğlu Habîb İbni Zeyd (radıyallahü anh) elçi olarak gönderildi. (Veya Amman’dan Medine’ye gelirken esîr düştü.) Müseyleme, kendisinin peygamberliğini kabûl etmesini istedi. Habîb (radıyallahü anh), onu tasdîk etmeyince, tek tek uzuvları kesilerek şehîd edildi. Ümmü Ümâre Müseyleme’nin ölümünü göstermesi için Allah’a duâ etti. Yaşı altmışın üzerinde olmasına rağmen oğlu Abdullah’la beraber Yemâme Savaşına iştirâk etti. Savaşın şiddetli bir anında Müslümanların dağılmaya başlamaları üzerine, kılıcını çekerek düşmana hücum etti. Oniki yerinden yara aldı. Müseyleme’yi de yaraladı. Ümmü Ümâre’nin oğlu Abdullah’ın da bulunduğu bir grup müslümanın önünden atla kaçmaya çalışan Müseylemet-ül-Kezzâb, Hazreti Vahşi tarafından mızrakla vurularak öldürüldü. Ümmü Ümâre (radıyallahü anha) bu savaşta kolunun birini kaybetti. İslâm ordusunun kumandanı Hâlid bin Velîd (radıyallahü anh) kendisiyle yakından alâkadar oldu. Yaralarını sardırdı.

Bir gün Resûlullah (aleyhisselâm) Ümmü Ümâre (radıyallahü anha)’nın evine teşrîf ettiler. Hazreti Ümmü Ümâre de yemek ikram etti. Resûlullah efendimiz “sen de ye” buyurdular. O da oruçlu olduğunu arz etti. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz, “Oruçlu kimsenin evinde ne yenirse, hep melekler kendisine selâm gönderirler” buyurdular.

Hazreti Ebû Bekir de hilâfeti zamanında kendisini evinde ziyâret eder, hâlini hatırını sorardı. Hazreti Ömer zamanında, bir savaşta elde edilen ganîmetler içinde kıymetli kumaşlar da vardı. Bunların en kıymetlisi olan altın sırmalı bir gömlek-şalvar Hazreti Ömer’e isâbet etti. Herkes gelinine veya hanımı Hazreti Ali’nin kızı Ümmü Gülsüm’e verecek diye beklerken Ömer (radıyallahü anh), “Bu elbiseye Ümmü Ümâre herkesten daha layıktır” buyurdu ve arkasından, “Resûlullah efedimizden duydum, buyurdular ki: “Savaşta ne tarafa baktımsa hep Ümmü Ümâre, hep Ümmü Ümâre’yi gördüm” dedi. Elbiseyi Ümmü Ümâre (radıyallahü anha) ya gönderdi.

Ümmü Ümâre’den (radıyallahü anha) Abbad İbni Temim, Haris İbni Abdullah İbni Ka’b, İkrime ve Leylâ hadîs rivâyet etmişlerdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) İbn-i Hişâm, cild-3, sh. 82

2) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-8, sh. 412

3) El-İsâbe, cild-4, sh. 479

4) El-İstiâb, cild-4, sh. 475

5) Vâkidî, cild-1, sh. 209

6) Müsned-i Ahmed bin Hanbel, cild-6, sh. 439

URVE BİN ZÜBEYR (radıyallahü anh)

Tabiînden ve Medine’deki Fukahâ-i Seb’a’dan, (Yedi büyük âlimden biri. Künyesi Ebû Abdillah. 22 (m. 642)’de doğdu. 94 (m. 712) târihinde Hazreti Ömer (radıyallahü anh) hilâfetinin sonlarında Medine’de vefât etti. Babası Zübeyr bin Avvam (radıyallahü anh) Cennetle müjdelenen Eshâb-ı kiramdan birisidir. Peygamber efendimizin halası Safiyye’nin oğludur. Urve hazretlerinin annesi, Ebû Bekir Sıddîk’ın (radıyallahü anh) kızı, Esma’dır. Abdullah bin Zübeyr (radıyallahü anh), Hazreti Urve’nin ana-baba, bir kardeşidir. Busra ve Mısır’a gitti. Mısır’da evlendi ve orada yerleşti. Yedi sene orada kaldı. Şam’da Velîd bin Abdülmelik’in yanında iken bir ayağında yara çıkıp, kangren oldu. Tâbiblerin kararı ile Velîd bin Abdülmelik’in yanında ayağı kesileceği zaman, bayıltacak ve uyuşturacak hiçbir ilâç almaya râzı olmamış, ameliyat esnasında hiç sesini çıkarmamıştı. Hatta o sırada, odanın içinde biriyle konuşmakta olan Velîd, ancak ayağının kesilmesinden sonra, ameliyatın bittiğinden haberi olan Urve hazretlerinin sabrına hayran olmuştu. O günlerde de oğlu Muhammed, Velîd’in ahırında bir atın tekme vurmasıyla hayatını kaybetmişti. Bu hâdiseden sonra Medine’ye döndü.

Babası Zübeyr bin Avvam'dan, Zeyd bin Sabit, Üsâme bin Zeyd, Hazreti Âişe, Ebû Hureyre (r.anhüm) ve başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da oğulları, Hişam, Muhammed, Osman, Yahyâ, Abdullah, torunu Amr bin Abdillah, Zuhrî ve başka âlimler hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîs ilminde güvenilir bir zâttır.

Zühri (radıyallahü anh): "Bunu ilim konusunda bitmeyen bir deniz buldum" der. Urve hazretlerinin oğlu Hişam da "Babam, Ramazan ve Kurban bayramlarının dışında dâima oruç tutardı. Hatta oruçlu olarak vefât etti" der. O, hergün, Kur'ân-ı kerîmin dörtte birini okurdu. Geceleri de ibâdetle geçirirdi. Abdülmelik bin Mervan: "Cennet ehlinden birisini görmek isteyen, Urve bin Zübeyr'e baksın." demiştir. Urve hazretleri sâlih ve cömert bir zât idi.

Urve bin Zübeyr'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler: "Ümmetimin en kötüleri, Eshâbıma dil uzatanlardır."

"Resûlullah (aleyhisselâm) helaya girdiklerinde başını örterdi."

"Kim yeryüzünden zulümle bir karış alırsa, Allahü teâlâ o bir karışı, yedi kattaki miktariyle kıyâmet gününde, onun boynuna asar."

"Kim Allahü teâlâ'nın rızası için bir mescid yaparsa, Allahü teâlâ da ona Cennette bir ev ihsân eder."

Bu büyük âlim buyurdular ki:

"Bir kimsede bir iyilik görürseniz, o iyiliği ona sevdiriniz. Biliniz ki, o kişinin yanında, o iyiliğin benzeri başka iyilikler de vardır. Aynı şekilde, bir kimsede bir kötülük görürseniz, onu sevdirmeyiniz. Çünkü, o kişinin yanında daha başka kötülükler de vardır."

Urve hazretleri oğullarına şöyle nasîhat ederdi: "İlim öğreniniz. Çünkü siz, şimdi içerisinde bulunduğunuz cemaatin küçüklerisiniz. Fakat ilerde başka bir cemaatin büyükleri olabilirsiniz. Cehâlet ne çirkin bir şey. Özellikle yaşlı bir kimsenin cehâleti."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 225

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-5, sh. 178

3) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 162

4) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 103

5) Tabakât-ul-kübrâ cild-1, sh. 30

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1079

7) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 179

ÜSÂME BİN ZEYD (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramın büyüklerinden. "Resûlullahın sevgilisi" diye meşhûrdur. Babası, Peygamber efendimizin âzâdlılarından Zeyd bin Harise, anası, Ümm-i Eymen (radıyallahü anha)'dır. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Nesebi, Üsame bin Zeyd bin Harise bin Şerahbil'dir.

Mekke'ye giderken Resûlullahın devesinde, arkasında oturmuştu. Birlikte Kâ'be'ye girmişti. Huneyn gazâsında çocuk olduğu halde kahramanca çarpıştı. Çok cesur idi. Onsekiz yaşında iken, ordu kumandanı yapıldı. 54 (m. 673) veya 59 (m. 678) senesinde Medine'de vefât etti.

Peygamber efendimiz, azadlı kölesi, Hazreti Zeyd bin Hârise'yi çok severdi. Onu kendisine evlât edindi. Dolayısıyle Hazreti Üsâme bin Zeyd, aynı zamanda Peygamber efendimizin terbiyesi ile yetişti. Böylece Peygamber efendimizin torunları Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'in sevgisine Hazreti Üsâme de ortak oldu. Sevgili Peygamberimiz, Üsâme'ye (radıyallahü anh) bu sevgisinin, babası Zeyd bin Hârise'ye olan sevgiden dolayı olduğunu ifade ettiler ve: "Üsâme bana herkesten daha yakındır" buyurdular. Hazreti Üsâme'nin, Ehl-i beyt'in bir ferdi kabûl edilmesinden sonra, gece gündüz demeden, her zaman, Peygamber efendimizin hâne-i se'âdetlerine girip çıkmasına izin verildi.

Çocuk yaşta iken hicret sevâbı kazandı. Medine döneminde, çocuk olduğu için, hicretin 7.-8. yılına kadar olan muharebelere katılamadı. Bundan sonra katıldığı muharebelerde çok kahramanlıklar gösterdi.

8 (m. 629) senesi Mekke'nin fethinde Peygamberimiz (aleyhisselâm), Kusva isimli devesine binip, terkisine de, Hazreti Üsâme bin Zeyd'i aldılar. Peygamberimiz, Mekke'nin fethinin ihsân edilmesinden duyduğu derin minnet ve şükrandan dolayı cenâb-ı Hakka hamd etti. Kâ'be-i Muazzama'nın putlardan temizlenmesini emir buyurdular.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) de devesinin üzerinde Hazreti Üsâme ile birlikte Kâ'be'ye geldiler. Mescid-i Haram'ın yanına gelince, develerinden inerek Hazreti Üsâme, Hazreti Bilâl, Hazreti Osman bin Talha ile Kâ'be'ye girdiler. Hazreti Ömer daha önce gelip içerde bulunan çizilmiş insan sûretlerini siliyordu. Peygamberimiz (aleyhisselâm) Hazreti Üsâme'ye bir kova su getirtip kalan sûretleri de sildirdiler. Kapının üzerlerine kapatılmasını emir buyurdular. İçerde Peygamberimiz, kapıyı ve üç direği arkalarına, iki direği sağına, bir direği soluna alıp, duvara bir buçuk metre kadar kala durup, iki rekât namaz kıldılar. Bu sırada dışarıda Hazreti Hâlid bin Velîd, kapının önüne halkın yığılmasını önlemeye çalışıyordu. Peygamber efendimiz, namazlarını kıldıktan sonra Kâ'be'nin her köşesinde tekbir getirdiler ve duâ buyurdular. Sonra kapıyı açtırıp, kapının eşiğinde durup mübârek iki ellerini kapının kasalarına dokunarak üç defa tekbir getirdiler ve bir hutbe irâd ettiler. Mekkelileri afettiler.

Hazreti Üsâme Mekke'nin fethinden sonra yapılan Huneyn gazâsında Peygamber efendimizin yanından hiç ayrılmadı. Müşriklere karşı kahramanca çarpıştı.

8 (m. 629) senesi Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Hazreti Mâriye'den doğan, oğlu Hazreti İbrâhîm, birbuçuk yaşında iken süt annesi Ümmü Bürde'nin evinde bulunuyordu. Peygamber efendimiz, oğlunun hastalandığını işitince, Hazreti İbrâhim'in yanına gittiler. Onu kucağına aldıklarında can vermek üzereydi. Peygamberimizin mübârek gözlerinden yaşlar akmaya başladı. "Sen de mi ağlıyorsun, Yâ Resûlallah" diyen Hazreti Abdurrahmân bin Avf'a, "Ey İbn-i Avf, Benim bu ağlamam bir acımadan ibârettir. Ben, ancak kendisinde bulunmayan hasletleri sayarak, ölü üzerine yüksek sesle, bağırarak ağlamağı yasak ettim. Ben sizi, günah ve ahmaklık olan iki bağırıştan men ettim. Biri ni'mete kavuşulduğu sıradaki eğlence, oyun, şeytan çalgılarından, ikincisi de, bir musîbete ve felakete uğrayınca, bağırıp, yüz göz tırmalamak, üst baş yırtmaktan ve şeytan şamatasından men ettim." Sonra;

"Acımayana acınmaz" buyurdu. Hazreti Üsâme bin Zeyd, feryada başlayınca, Peygamber efendimiz, ona ağlamamasını emir buyurdu. Hazreti Üsâme "Yâ Resûlallah, sizin ağlamanız üzerine feryat ettim. Affınızı dilerim" dedi. O zaman Peygamber efendimiz, "Ağlamak, acımaktan ileri gelir. Feryat ve figan ise şeytandandır." buyurdular. Vefât edince: "Yâ İbrâhîm! Ölümüne çok üzüldük. Gözlerimiz ağlıyor, kalbimiz sızlıyor. Fakat Rabbimizi gücendirecek bir şey söylemeyiz." buyurdular. Vefât ettiğinde güneş tutulmuştu. "Yâ Resûlallah İbrâhîm vefât ettiği için güneş tutuldu" diyenlere karşı da: "Ay ve güneş Allahü teâlânın varağını ve birliğini gösteren iki mahlûktur. Kimsenin ölmesi, kalması ile tutulmazlar. Onları görünce Allahü teâlâyı hatırlayınız." buyurdular.

Hazreti İbrâhim'in cenâzesi yıkanıp kefenlendikten sonra, Peygamber efendimiz, cenâze namazını kıldırdılar. Bakî kabristanında mezarı kazıldı. Hazreti Üsâme ile Hazreti Fadl bin Abbas kabrin içine indiler. Peygamberimiz (aleyhisselâm) kabrin kıyısında oturdular. Kabrin üzerini örterlerken yan tarafta bir açıklık gördüler, oraya mübârek elleriyle bir kerpiç koyarak kapattılar ve: "Siz, bir işi içe sinecek bir şekilde yapınız. Çünkü, böyle yapmak, musîbete uğrayanlara ferahlık verir. Böyle yapmak ölüye fayda ve zarar vermez, fakat bu dirinin gözünü aydınlatır" buyurdular. Kabrin üzerine su döktürdüler. Bir taşı kabrin başına diktiler. Kabrin üzerine su dökmek ilk defa Hazreti İbrâhim'in kabrinde oldu.

11 (m. 632) senesi, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hastalandılar. Hasta oldukları hâlde, Rumlarla savaşmak üzere bir ordu hazırlanmasını emir buyurdular. Eshâb-ı kiram (r.anhüm) hazırlık yapmak için dağıldı. Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Üsâme'yi çağırdılar:? "Ey Üsâme! Şam'a, Belka sınırına, Filistin'deki Daruma, babanın şehîd edildiği yere kadar, Allahü teâlânın ismiyle ve bereketiyle git. Onları atlara çiğnet. Seni bu orduya başkumandan tayin ettim. Übnâlıların üzerine ansızın varıp üzerlerine şimşek gibi saldır. Varacağın yere haber ulaşmayacak şekilde hızlı git. Yanına kılavuzları alıp, casus ve gözcüleri önünden ilerlet, Allahü teâlâ zafer ihsân ederse, onların arasında az kal" buyurdular. Çürüf'te karargâh kurmalarını, emr buyurup, mübârek elleriyle sancağı bağlayıp, Hazreti Üsâme'ye verdiler. Mescidde minbere çıktılar. "Ey Eshâbım! Üsâme'nin babası Zeyd, kumandanlığa nasıl lâyık ve benim katımda nasıl en sevgiliyse, ondan sonra oğlu Üsâme de kumandanlığa öyle lâyıktır. Üsâme, benim katımda insanların en sevgililerindendir" buyurdu. Hazreti Üsâme ve savaşa gidecek olan Eshâb-ı kiram, Peygamberimizle (aleyhisselâm) vedalaştılar. Hazreti Üsâme'nin kumandası altında savaşa gideceklerin arasında Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Ebû Ubeyde bin Cerrah, Hazreti Sa'd bin Ebî Vakkas gibi Eshâbın ileri gelenleri de vardı.

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin hastalığı ağırlaştı. Bu arada ordu hazırlıklarını tamamlamış karargâha toplanmışlardı. Pazar gecesi orada yattılar. Sabahleyin Hazreti Üsâme, Peygamber efendimizin yanına geldi. Yanında Hazreti Abbas da vardı. Peygamberimizin mübârek ağzına ilâç veriliyordu. Hazreti Üsâme'yi görünce ona duâ ettiler ve"Allahü teâlânın bereketiyle, kuşluk vakti yola çıkınız" buyurdular. Ordu hareket etmek üzereyken Peygamberimiz Hazreti Muhammed (aleyhisselâm) efendimizin vefât haberi geldi. Rebiülevvelin onikinci Pazartesi günü idi. Ordu Peygamberimizin Hâne-i Se'âdetinin önüne geldi. Sancağı kapının önüne dikti. Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Üsâme'ye: "Sancağı açmamak üzere evine götür" buyurdu. Peygamber efendimizin mübârek cenâzelerini yıkamak üzere harekete geçtiler.

Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk, Peygamber efendimizin vefâtından önce, mübârek cenâzelerinin yıkanmasıyla ilgili "Resûlullah'dan (aleyhisselâm) işittim ki, "Beni, Ehl-i beytim yıkasın"buyurmuştu" deyip, "Abbas ve Ali (radıyallahü anh) yıkasınlar" dedi. Hazreti Abbas, oğlu Fadl ile beraber geldi. Hazreti Ali dahi geldi. Halife Hazreti Ebû Bekir "Yâ Ali, Resûlullah'ı sen yıka" dedi. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) hizmetçisi Hazreti Üsâme'ye, "Onlara hizmet et" dedi. Kendisi, Eshâb-ı kiram ile kapıda bekledi. Ensârdan Evs bin Havli'yi (radıyallahü anh) de yardım için içeriye soktu. Hazreti Üsâme, Peygamber efendimizin mübârek cenâzeyi şeriflerini yıkamak, kefenlemek ve kabr-i şerîfine indirmekle şereflendi.

Definden üç gün sonra, Hazreti Ebû Bekir Eshâb-ı kirama (radıyallahü anh) "Resûlullah (aleyhisselâm) sizi Üsâme'nin emrinde gazâya göndermişti. Vefât edince, o iş yapılamadı. Herşeyden önce, bu emri yerine getirmeliyiz! Bu işte, gevşek davranmayın! Gazâya hazır olun" diye emir buyurdu. Eshâbı harbe hazırladı. Bu sırada Arabistan çöllerinde isyan çıktığı işitildi. Eshâb: "Üsâme'nin emrinde gitmiyelim, âsîler Medine'ye gelip halifeyi öldürür" dediler ve çok uğraştılar ise de Hazreti Ebû Bekir "Resûlullahın (aleyhisselâm) emrini, her ne pahasına olursa olsun yapacağız ve Resûlullahın beğendiği kumandanı ben değiştiremem" dedi. Hazreti Üsâme at üzerinde, Halife ve Eshâb yürüyerek Medine'den dışarı çıktılar. Hazreti Üsâme, Hazreti Ebû Bekir'e, ya ata binmesini veya kendisinin de attan ineceğini söyleyince, Hazreti Ebû Bekir, "Ben ata binmiyeceğim, sen de attan inmiyeceksin. Allahü teâlânın rızası için benim de ayaklarım bu yolda tozlansın. Bilmiyor musun ki, her gazi için, her adımına mukabil, pek çok sevâb verilir ve o kadar da günahları dökülür" diye cevap verdi. Hazreti Ebû Bekir, Eshâb-ı kirama veda ederken "Size birinci nasihatim, Üsâme'ye itaat etmenizdir. Şam'daki rahibeleri, çocukları, kadınları öldürmeyin" deyip, Hazreti Üsâme'ye dönerek: "Resûlullahın emrettiği yere selâmetle git" dedi. Hazreti Ebû Bekir veda ve nasîhatdan sonra, Hazreti Üsâme'ye Hazreti Ömer'i bana muavin bırakır mısın?" buyurdular. Hazreti Üsâme de buna muvafakat edip, Hazreti Ömer'e izin verdikten sonra halife ile Hazreti Ömer Medine-i Münevvere'ye döndüler. Hazreti Üsâme dahi Şam'a hareket etti. Huzâ'a kabilesine gidip, mürtedleri öldürdü. Zafer ile, kırk gün sonra Medine'ye döndü.

Hazreti Ömer, halifeliği sırasında Hazreti Üsâme'ye çok tazîm ve ihsânlarda bulundu. Peygamber efendimizin, Üsâme'yi (radıyallahü anh) çok sevdiğini biliyordu. Hatta, Hazreti Ömer, kendi oğlu Hazreti Abdullah'a senelik 2000 dirhem tahsis ettiği halde, Hazreti Üsâme'ye 5000 dirhem tahsis etti. Hazreti Abdullah bin Ömer, bu farklılığın sebebini babasına sorunca, Hazreti Ömer buyurdu ki: "Onun babası Resûlullah'a (aleyhisselâm), senin babandan daha sevgili idi" Hazreti Üsâme bin Zeyd, Hazreti Osman'ın halifeliği sırasında devlet idâresi ile ilgili işlere karışmadı. Yine Hazreti Ali ve Hazreti Muâviye arasında meydana gelen hadîselere de karışmak istemedi ve "Müslümanlar arasında kardeş kanı dökülmesinden çekinirim" buyurdu. Hadîseler ilerleyince, ictihâdı Hazreti Ali'nin ictihâdına uygun oldu. Hatta son nefesinde bile bunu bildirdi.

Hazreti Üsâme'nin yirmi seneye yakın ömürleri Peygamber efendimizin mübârek dizleri dibinde geçti. Peygamberimizin sünnet-i şeriflerini iyi öğrendiği için, Eshâb-ı kiram, bazı meselelerini Hazreti Üsâme'den sorarlardı. Her işte, her husûsta Resûlullahın (aleyhisselâm) emirleri üzere hareket eder, Peygamberimizin birçok hizmetlerinde bulunmakla şereflenirdi."

Hazreti Üsâme, Peygamber efendimizin en itimat ettiği kimselerden olup, sırlarının mahremi idi. Peygamberimiz, ince meselelerde Hazreti Üsâme ile istişâre ederlerdi. Hazreti Ömer de bu sebepden Hazreti Üsâme'ye danışır, fikrini alırdı. Eshâb-ı kirâm'ın hepsi gibi, Hazreti Üsâme bin Zeyd de fazîlet ve güzel ahlâkı kendinde toplamıştı.

Hazreti Üsâme, babasının ve annesinin arzularını yerine getirmek için çok çalışırdı. Anne ve babası vefât edince onlar için kurban keserdi. Ağaçlarından elde ettiği mahsulleri fakirlere dağıtır, sevâbını anne ve babasına da gönderirdi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerin toplamının 128 olduğu bildirildi. Bunlardan bazıları şunlardır:

Üsâme bin Zeyd (radıyallahü anh) diyor ki: Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin mübârek kucağında oturuyorlardı. Buyurdu ki: "Bu ikisi, benim oğullarımdır ve kerîmemin oğullarıdır. Yâ Rabbi! Ben bunları seviyorum. Sen de sev ve bunları sevenleri de sev!"

Hazreti Âişe şöyle rivâyet etti: "Üsâme çocuk idi. Birgün yüzü kanamıştı. Resûlullah (aleyhisselâm) bana "Üsâme'nin yüzünü yıka" buyurdu ve yıkarken bana yardım etti ve yüzünü öptü, sevdi.

Yoksul bir kimse vefât etti. Yıkamak üzere Hazreti Üsâme ve Hazreti Ali'ye vazîfe verdiler. Cenâze yıkandı, kefenlendi ve defn edildi. Sonra Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:"Bu kimse, kıyâmet günü, yüzü, ayın ondördü gibi parlak olarak mahşer yerine gelecektir. Bunun bir hasleti vardır. Eğer o hasleti de olmasa, kuşluk güneşi gibi yüzü parlak olduğu halde mahşer yerine gelirdi." buyurdu. "Bu haslet nedir?" diye soruldu. Buyurdular ki: "Bu kimse devamlı olarak gece namaz kılar, gündüz oruç tutar ve Allahü teâlâyı çok zikrederdi. Ancak kış geldiği vakit yaz elbisesini, yaz geldiği vakit de kış elbisesini saklardı. Size enaz verilen, yakîn ve sabır azîmetidir" buyurdular.

"Allah'ın kulları, tedâvi olunuz. Allahü teâlâ derdi yarattığı gibi dermanı da yaratmıştır."

Hazreti Ebû Sa'îd el Hudrî rivâyet etti: "Üsâme bin Zeyd (radıyallahü anh) bir ay va'de ile yüz dinara bir câriye satın aldı. Bunu Peygamber efendimiz işitince buyurdular ki: "Bir ay va'de ile satın alan Üsâme'ye şaşmıyor musunuz? Üsâme, uzun emel sahibidir. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, gözüm açıldığı zaman kapaklarını kapamadan, lokmayı yuttuğum vakit onu hazmedemeden öleceğimi düşünürüm. Ey Âdemoğulları, aklınız varsa, kendinizi ölülerden sayınız. Yemîn ederim ki, size va'dedilen ölüm gelecek, ona engel olamıyacaksınız."

"Kıyâmet günü, insanların Allah'a en yakın olanları, dünyâda uzun müddet aç susuz ve mahzûn kalanlardır. Hakiki âlim ve müttekiler, halk arasına girdikleri zaman varlıkları, kayboldukları zaman, yoklukları bilinmez. Çünkü aranmazlar. Yerin genişliği, onları bilir ve göklerin melekleri, onları kuşatır. İnsanlar hep dünyâ ni'metinden zevk alırken, onlar Allah'a itaatten zevk alırlar. İnsanlar, Peygamberin sünnet ve ahlâkını kaybettikleri zaman, onlar onu muhafaza ederler. Onlardan biri öldüğü zaman, yeryüzü onlar için ağlar. Bunlardan bulunmayan bir belde halkına, Allahü teâlâ gazâb eder. Köpeklerin leşe hücumu gibi, onlar dünyâya hücum etmezler. Yemeğin azını yer, insanların rağbet ettiği şeylere kıymet vermezler. Bazıları bunların delirip, akıllarını kaybettiklerini sanırlar, halbuki akılları başlarındadır. Onlar gözleri ile Allah'ın emirlerine bakıp, dünyâ sevgisini içlerinden attılar. Dünya adamları nazarında onlar, akılsız olarak dünyâda dolaşmakta iseler de, hakikât şu ki; insanlar akıllarını kaybedip, hayretlere düşecekleri zaman, onların akılları başlarında olacaktır. Âhiret şerefi onlar içindir. Yâ Üsâme, onları hangi memlekette görürsen bil ki, onlar o belde halkının emânıdır. Onların bulundukları memlekete Allahü teâlâ azâb etmez. Yeryüzü onlarla ferahlanır. Cebbar olan Allahü teâlâ onlardan râzı olur. Onlarla kardeşlik edin ki, onların sayesinde kurtulmuş olasın. Şayet gücün yeterse, aç ve susuz ölmeğe gayret et. Açlık ve susuzluk sayesinde şerefli mevkilere ulaşır, Peygamberlerle birleşirsin. Bedeninden ayrılan rûhun ile melekler sevinir ve Cebbar olan Allahü teâlâ sana rahmet eder."

"Dikkat edin, Cennet için hazırlanan yok mudur? Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Cennette tehlike diye bir şey yoktur. Cennet, parlayan bir nûr, etrâfa yayılan bir kokudur. Binaları kuvvetlidir, ırmakları devamlı akar, bol ve olgunlaşmış meyve yeridir. Orada parlak ve güzel zevceler vardır. Onlar dâima neş'elidirler. Ni'metleri devamlıdır. Orada, aklın ermiyeceği fevkalâde güzellikler vardır." buyurdu. Eshâb-ı kiram: "Biz ona hazırlandık" dediler. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "İnşâallah deyiniz" buyurdu ve sonra cihadı anlatarak onu teşvik ettiler.

1) El-A'lâm, cild-1, sh. 291

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd, cild-4, sh. 61

3) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 1079

4) El-İsâbe, cild-1, sh. 31

5) El-İstiâb, cild-1, sh. 57

6) Metâli-ün-nücum, cild-2, sh. 174

7) Müsned-i Ahmed bin Hanbel, cild-6, sh. 196, cild-5, sh. 205, 210

8) Tehzîb-ül-esmâ, cild-1, sh. 113

9) Kâmûs-ul-a'lâm, cild-2, sh. 854

10) Tehzîb-ut-tehzîb, cild-1, sh. 208

11) Buhârî, cild-2, sh. 85

12) Delîl-ül-fâhilîn, cild-1, sh. 181

13) İhya-u Ulûmiddîn, cild-4, sh. 562, cild-2, sh. 277

VELÎD BİN VELÎD (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramdan. İsmi Velîd'dir. Babası Velîd bin Mugîre el-Mahzûmî olup, İslâmın büyük düşmanlarındandı. Annesi Lübâbe ise Resûlullah'ın (aleyhisselâm) baldızıydı. Nesebi Velîd bin Velîd bin Mugîre bin Abdullah bin Amr bin Mahzum el-Kureyşi'dir. Kureyş'in mahzûm koluna mensûbtur. Mekke'de bi'setten önce doğup, Medine'de 8 (m. 629) senesinde vefât etti.

Bedir gazâsında müşriklerin safında harbe katıldı. Müşrikler bu harpte yenilince, O'nu Abdullah bin Cahş esîr aldı. Medine-i Münevvere'ye getirdi. Kardeşlerinden henüz müşrik olan Hâlid bin Velîd ile Hişam bin Velîd, O'nu esâretten kurtarmak üzere Medine'ye geldiler. Abdullah bin Cahş (radıyallahü anh) fidye-i necât (kurtuluş akçesi) verilmedikçe bırakmak istemedi. Kardeşlerinden Hâlid râzı olduysa da, baba bir annesi ayrı kardeşi Hişâm kabûl etmedi. Resûlullah (aleyhisselâm) babalarının silâh ve teçhizatının verilmesini teklif etti. Buna da Hişam râzı olduysa da Hâlid kabûl etmedi. Fakat sonunda babalarının yüz dinar kıy-metindeki kılıcı, zırhı ve miğferi karşılığında anlaştılar. Velîd'i esâretten kurtarıp, Mekke'ye yola çıktılar. Fakat Velîd, Mekke yolu üzerinde Medine'ye dört mil mesafedeki Zü'l-Huleyfe'de onlardan ayrılıp, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) yanına geldi. Îmân edip, Eshâb-ı kiramdan oldu. Müslüman olduktan bir müddet sonra Mekke'ye kardeşlerinin yanına gelmişti. O Zaman Hâlid bin Velîd, "Madem, müslüman olacaktın. Kurtuluş fidyesi ödemeden olsaydın? Babamızdan kalan hâtırayı elimizden çıkardın. Niçin böyle yaptın?" diye sorunca, "Kureyşlilerin esârete dayanamadı da Muhammed'e tâbi oldu demelerinden korktum" cevabını verdi. Kardeşleri O'nu Mahzumoğullarından bazı müslümanlarla, Ayyaş bin Ebî Rebîa ve Seleme bin Hişam'ın (radıyallahü anh) yanına haps ettiler. Îmân ettiği için senelerce hapis yattı. İslâmiyetin azılı düşmanlarından amcası Hişâm ile müşrik akrabalarından çok zulüm ve işkence gördü. Resûlullah (aleyhisselâm) müşriklerin zulmüne uğrayan Ayyaş bin Ebî Rebîa ile Ebû Seleme bin Hişâm ve kendisi için şöyle duâ ettiler. "İlâhî! Velîd bin el-Velîd'i, Seleme bin Hişâm, Ayyaş bin Rebîa'yı (küffâr elinde bunalıp) zaif (ve aciz) görülen diğer mü'minleri kurtar. İlâhî!
Mudar'ı (Kureyş) daha beter (çok kötü) çiğne. Bu yılları Yûsuf'un yıllarına benzet." Velîd (radıyallahü anh) Resûlullah'ın (aleyhisselâm) duâsı bereketiyle bir fırsatını bulup, bağlı bulunduğu yerden kaçtı. Medine-i Münevvere'ye gelip, Resûlullah (aleyhisselâm) ile buluştu. Resûlullah (aleyhisselâm), Ayyaş bin Rebîa ile Seleme bin Hişam'ın halini sorunca, onların birbirlerine ayakları ile bağlı, şiddetli azâb ve işkenceler altında kıvrandıklarını haber verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) onların hâline çok üzülüp, kurtarılma çarelerini aradı. Kimin kurtarabileceğini sorunca, senelerce işkence altında kalmasına rağmen, Velîd, büyük bir cesâret ve aşkla, "Yâ Resûlallah! Onları ben kurtarırım, sana getiririm" buyurdu. Tekrar Mekke'ye gelip, işkence gören müslümanların yerini onlara yiyecek götüren bir kadını takip ederek öğrendi. Mazlûmlar, tavansız bir binada hapisti. Geceleyin, ölümü de göze alarak büyük bir cesâretle duvardan sıyrılıp, mazlûmların yanına vardı. İmân etmekten gayri bir suçları olmayan iki mazlûm, müşriklerce bir taşa bağlanıp; Arabistan'ın çöl havasındaki yakıcı sıcaklığında her türlü zulme uğratılıyordu. Mazlûmları kurtarıp, devesine bindirdi. Kendisi de yayan, yalın ayak Medine-i Münevvere'ye çok sevdiği Resûlullah'ın yanına bir an önce varmak için yola çıktı. O'nu çölün kavurucu sıcağı yakmıyor da, Resûlullah'a (aleyhisselâm) kavuşmak aşkı yakıyordu.

Medine'ye aç, susuz, yalın ayak üç günde geldi. Parmakları taşların tahribatından parça parça olmuştu. Velîd bin Velîd (radıyallahü anh) kan revan içinde maşuku Resûlullah'ı (aleyhisselâm) görünce, aşkından kendinden geçti. Rûhunu Hakka teslim etti. Resûlullah (aleyhisselâm) bu hali görünce Eshâb-ı kirama karşı: "Şehîd işte budur. Ben buna şahidim" buyurdu. Bu müjdenin ardından annesi Lübâbe'yi (radıyallahü anh) teselli ederken de Resûlullah (aleyhisselâm) şu âyet-i kerîmeyi okudu; "Ölüm sarhoşluğu gerçekten gelir. Ey insan! İşte bu senin öteden beri kaçtığın şeydir." Müslüman olmasıyla müşriklerin dayanılmaz zulümlerine uğrayan Velîd

bin Velîd, senelerce sıkıntılara katlanarak Resûlullah'ı (aleyhisselâm) görmesiyle de rûhunu teslim ederek kavuştuğu ni'met, müjde, çok büyüktür. Medine-i Münevvere'de Bâki' Kabristanlığına defn edildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı İbni Sa'd, cild-4, sh. 131

2) Üsûd-ül-gâbe, cild-2, sh. 219

3) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 1009

VEYSEL KARANÎ

Tabiînin büyüklerinden. İsmi Üveys bin Âmir Karnî'dir. Yemen'in Karn köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 37 (m. 657) senesinde şehîd edildi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sağlığında müslüman oldu. Fakat görmediği için Sahâbî olamadı. Peygamberimizin (aleyhisselâm) zamanında Medine'ye gelmedi. Tabiînin büyüklerinden olduğu hadîs-i şerîfte bildirildi. Hazreti Ömer'in halifeliği sırasında Medine'ye geldi. Çok alâka ve hürmet gördü. Önceleri kendi memleketi Yemen'de yaşadı. Sonra Basra'ya gitti.

Veysel Karânî, Yemen'de iken deve güder, geçimini onunla temin ederdi. Geçimi, yaşaması pek sade idi. Hasta, âmâ ve ihtiyâr annesinden başka kimsesi yoktu. Güttüğü develer için belli bir ücret istemez, ne verirlerse onu alırdı. Fakîr olanlardan hiç ücret almazdı. Aldığının yarısını sadaka olarak fakîrlere dağıtır, kalanını da kendi ihtiyâçlarına ve annesine harcardı.

Müslüman olduktan sonra bütün ömrü boyunca sevgili Peygamberimizin (aleyhisselâm) aşkı ile yanıp tutuşmuştur. Bir an bile Rabbini unutmamıştır. Kulluğunda o dereceye ulaşmıştır ki, her hâli, her hareketi ve her sözü insanlara ibret ve nasîhat olmuştur. Kimseden incinmemiş ve kimseyi incitmemiştir. Onun en önemli vasfı, Peygamberimize (aleyhisselâm) aşkı, ibadete canla başla devamı ve annesine saygısıdır. Annesine çok hizmet edip, hayır duâsını almıştır. Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) görmeği çok arzu ediyordu. Defalarca Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) görmek için annesinden izin istedi. Annesi, kendisine bakacak kimsesi olmadığı için izin veremedi.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Üveys-i Karnî ihsân ve iyilikte tabiînin hayırlısıdır" buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) zaman zaman mübârek yüzünü Yemen tarafına döndürür ve "Yemen tarafından rahmet rüzgârı estiğini duyuyorum" buyururdu. "Kıyâmette Allahü teâlâ Üveys sûretinde yetmişbin melek yaratır ve Üveys'i onların arasında Arasat'a götürürler. Cennete gider ve Allahü teâlânın dilediği (bildirdiği) nden başka mahlûk hangisinin Üveys olduğunu bilmez." "Ümmetimden bir kimse vardır ki, Rebî'a ve Mudar kabilelerinin koyunları kıllarının adedince kişiye kıyâmette şefaat edecektir." buyurdu. Arabistan'da bu iki kabilenin koyunları kadar kimsenin koyunu olmadığı söylenmiştir. Eshâb-ı kiram: "Yâ Resûlallah, bu kimdir?" dediler. "Allahın kullarından biri" buyurdu. Biz hepimiz kullarız, ismi nedir dediler. "Üveys" buyurdu. Nerelidir dediler. "Karn'lıdır"buyurdu. O sizi gördü mü dediler. "Baş gözü ile görmedi" buyurdu. Hayret, size bu kadar âşık olsun da, hizmet ve huzûrunuza koşup gelmesin dediler. "İki sebepden: Biri hâllerine mağlubdur. İkincisi ise benim dînime bağlılığından dolayıdır. İhtiyâr bir annesi vardır. Îmân etmiştir. Gözleri görmez, el ve ayakları hareket etmez. Üveys gündüzleri deve çobanlığı yapar, aldığı ücreti kendisinin ve annesinin nafakasına harcar" buyurdu. Biz onu görür müyüz dediler. Hazreti Ebû Bekir'e "Sen onu kendi zamanında göremezsin", ama Hazreti Ömer ve Hazreti Ali'ye "Siz onu görürsünüz. Bedeni kıllıdır. Sol böğründe ve avucunun içinde bir gümüş miktarı beyazlık vardır. Bu baras hastalığı beyazlığı değildir. Ona varınca, benim selâmımı söyleyin ve ümmetime duâ etmesini bildirin" buyurdu.

Veysel Karâni hazretleri gece gündüz ibadet ve tâatle vakit geçirirdi. Kendini halktan gizlerdi. İlk zamanlar herkes ona divane gözü ile bakıyordu. Sonradan onun büyüklüğünü anladılar, çok ikram ve hürmet göstermeye başladılar. Bunun üzerine, annesinin vefâtından sonra Karn köyünden çıkıp Kûfe şehrine gitti.

Peygamberimizin (aleyhisselâm) vefâtı yaklaşınca, hırkanızı kime verelim? dediler. "Üveys-i Karnîye verin" buyurdu. Resûlullahın vefâtından sonra Hazreti Ömer ile Hazreti Ali Kûfe'ye geldiklerinde, Ömer (radıyallahü anh), hutbe esnasında: "Ey Necdliler, kalkınız!" buyurdu. Kalktılar. Aranızda Karn'dan kimse var mıdır? buyurdu. Evet dediler ve birkaç kişiyi ona gönderdiler. Hazreti Ömer, onlardan Üveys'i sordu. Biliyoruz. O, sizin aramanızdan pek aşağı bir kimsedir. Divanedir, akılsızdır ve insanlardan kaçar bir hâli vardır, dediler. "Onu arıyorum, nerededir?" buyurdu. Arne vadisinde

develerimize çobanlık yapmaktadır, biz de karşılığında ona akşam yiyeceği veririz, saçı-sakalı karışıktır, şehirlere gelmez, kimse ile sohbet etmez, insanların yediğini yemez; üzüntü ve neş'e bilmez, insanlar gülünce, o ağlar; insanlar ağlayınca o güler dediler. “Onu arıyorum” buyurdu. Sonra Hazreti Ömer'le Hazreti Ali, onun olduğu yere gittiler. Onu namaz kılarken gördüler. Allahü teâlâ, develerini gütmesi için bir melek vazîfelendirmişti. Namazı bitirip selâm verince, Hazreti Ömer, kalktı ve selâm verdi. Selâmı aldı. Hazreti Ömer “İsmin nedir?” diye sordu. “Abdullah, ya'nî Allah'ın kulu” dedi. “Hepimiz Allah'ın kullarıyız; esas ismin nedir?” diye sordu. “Üveys” dedi. “Sağ elini göster” buyurdu. Gösterdi. Hazreti Ömer; Peygamber efendimiz size selâm etti. Mübârek hırkalarını size gönderip, “Alıp giysin, ümmetime de duâ etsin” diye vasıyyet etti, dedi.

“Yâ Ömer! Ben zayıf, âciz ve günahkâr bir kulum. Dikkat buyur, bu vasıyyet başkasına âit olmasın?” deyince.

“Hayır. Yâ Üveys, aradığımız, kimse sensin. Peygamber efendimiz senin eşkâlini ve vasfını belirtti.” cevabını verdi.

Bunun üzerine, Hırka-i şerîfi hürmetle aldı, öptü, kokladı, yüzüne gözüne sürdü. Sonra: “Siz burada bekleyin” dedi. Yanlarından ayrıldı. Biraz ileride hırkayı yere bırakıp, yüzünü yere koydu. Cenâb-ı Hakka şöyle duâda bulundu:

“Yâ Rabbi, Sevgili Peygamber efendimiz, ben fakîr, âciz kuluna Hazreti Ömer ve Hazreti Ali ile Hırka-i şerîflerini göndermiş” dedi. Günahkâr olan bütün müslümanların affı için duâ etti. Bir çok günahkâr müslümanın affolduğu bildirilince Hırka-i şerîfi hürmetle giydi.

Veysel Karânî'ye hediye edilen Hırka-i şerîfin bir parçası, Van civarında İrisân beylerine kadar gelmiş ve 1618 senesinde, Osmanlı padişahlarından Sultan İkinci Osman Han'a getirilip hediye edilmiştir. Sultan Abdülmecid Han, bu Hırka-i şerîf için Fâtih civarında (Hırka-i şerîf) câmi'ini yaptırmıştır. Her sene Ramazan ayında camekân içinde halka ziyâret ettirilmektedir.

Tasavvufta büyüklerini görmedikleri hâlde onların rûhaniyetinden istifâde ederek feyz alarak, yükselenlere “Üveysi” denilir. Bu tâbir, Veysel Karânî hazretlerinin Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) görmeden feyz alıp, O'na tâbi olmak sûretiyle tasavvufta yüksek derecelere kavuşmasına benzeterek söylenilmiştir. Üveysî demek mürşidi olmayan demek değildir. Görmediği halde Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve O'nun vârisleri olan evliyânın büyüklerinden birinin rûhaniyetinden feyz alıp yükselmek demektir.

Veysel Karanî kendisine hırka verildikten sonra Yemen'den Kûfe'ye gitti. Kûfe'ye gittikten sonra çok az kimse onu görebildi. Görenlerden biri Harem bin Hayyan'dır. Harem bin Hayyan anlatır. Üveys'in şefaatinin ne derecede olduğunu bildiren hadîsi işitince, onu görmek istedim. Kûfe'ye gidip, onu aradım. Nihâyet Fırat nehri kenarında abdest alırken buldum. Daha önce hakkında malûmatım olduğundan onu tanıdım. Selâm verdim. Selâmımı aldı. Bana baktı. Müsâfeha etmek istedim, elini vermedi. “Allah sana merhamet eylesin, seni bağışlasın ey Üveys, nasılsın?” dedim. Onu o kadar sevmiştim, ona o kadar acımıştım ki ağladım. Çünkü çok zayıf idi. O da ağladı ve “Allah sana hayırlı ömür versin, ey Harem bin Hayyan? Nasılsın ey kardeşim? Beni sana kim gösterdi?” dedi. İsmimi ve babamın ismini nasıl bildin ve hiç görmeden beni nasıl tanıdın? dedim. “Herşeyi bilen ve herşeyden haberi olan bana bildirdi. Rûhum senin rûhunu tanıdı. Çünkü mü'minlerin rûhları birbirlerini tanırlar, birbirlerini görmeseler de.” dedi.

Resûlullahdan bana bir haber ver dedim. “Ben onu görmedim, Onun haberini başkalarından işitmişim. Hadîs yolunu kendime açmağı istemem. Muhaddis, müftü veya müzekkir olmağı istemem. Benim meşgûliyetim vardır. Bunlarla uğraşamam” dedi. Bana bir âyet okuyun. Sizden duyayım dedim. Elimi tuttu. Eûzü besmele okudu ve çok ağladı. Sonra Allahü teâlâ bir âyette: “Cinleri ve insanları beni tanımaları, ibadet etmeleri için yarattım” bir başka âyette “Gökü, yeri ve ikisi arasındakileri oyun olsun diye
yaratmadım” buyuruyor. “İnnehû hüvel azîzürrahîm'e” kadar okudu. Sonra bir sayha vurdu (feryad etti). Aklının gittiğini sandım. Sonra: “Ey Hayyân'ın oğlu, sen buraya niçin geldin?” dedi. Seni tanımak, seninle sohbet etmek arzusu ile dedim. “Bir kimsenin Allahü teâlâyı tanıdıktan sonra, herhangi bir kimse ile ahbablık etmek istemesine hiçbir zaman bir ma'nâ veremem” dedi. Bana vasıyyet, nasîhat et dedim. “Yattığın zaman ölümü yastığının altında bil. Kalkınca da karşında bulundur. Günahın küçüklüğüne değil, onunla âsi olmaklığının büyüklüğüne bak! Günâhı küçük tutarsan, onu yasak eden Rabbini küçük tutmuş olursun. Onu büyük tutarsan, Rabbini

büyük tutmuş olursun" dedi. Nereye yerleşmemi tavsiye edersin? dedim. "Şam'a" dedi. Orada geçim nasıldır? dedim. "Şüphenin ağır bastığı şu kalbe yazıklar olsun, nasîhat kabûl etmez" dedi. Bana bir tavsiyede daha bulun? dedim. "Ey Hayyân'ın oğlu! Baban öldü, Âdem aleyhisselâm, Dâvûd aleyhisselâm, Muhammed Resûlullah öldüler. Halifesi Hazreti Ebû Bekir öldü. Kardeşim Ömer öldü. Ah Ömer!... Ah Ömer!" dedi. Allah sana rahmet eylesin, Hazreti Ömer ölmemiştir dedim. "Allahü teâlâ, onun öldüğünü bana bildirdi" dedi ve devam etti. "Ben ve sen, ölülerdeniz. Salevât okuyup, kısa bir duâ yaptı ve: Vasıyyetim şudur ki, Allah'ın kitabını ve onda bildirilen sırat-ı müstakimi (doğru yolu) elden bırakma ve ölümü bir an unutma. Kavmine ve akrabana varınca onlara nasîhat et ve Allah'ın kullarına öğüt vermekten geri durma. Ehl-i sünnete uymaktan bir adım ayrılma ki, dinini kayıp edersin de haberin olmaz ve Cehenneme düşersin" dedi. Birkaç duâ daha etti ve sonra: "Git Harem bin Hayyan, bir daha ne sen beni gör, ne de ben seni. Beni duâ ile hatırla, ben de seni duâ ile anarım. Sen bu taraftan git, ben de şu taraftan gideyim" dedi. Bir zaman onunla gitmek istedim. Bırakmadı. Gitti, ağlıyordu. Ben de ağladım. Ardından baktım durdum. Gözden kayboluncaya, şehre girinceye kadar baktım. Hâlâ ondan bir haber alamadım.

"Benimle en çok konuşan Hazreti Ömer ve Hazreti Ali'dir (radıyallahü anhümâ)" demiştir.

Veysel Karâni Mekke'de hac yapıp, Medine'ye gidince işte Resûlullahın türbesi burasıdır diye kendisine gösterildi. Kendinden geçerek düşüp bayıldı. Ayılınca beni buradan götürün. Resûlullahın (aleyhisselâm) medfûn bulunduğu bir beldede benim için yaşamanın tadı olmaz, demiştir.

Rebî' bin Haysem anlatır: Üveysi görmeğe gittim. Sabah namazında idi. Bitirdi, tesbihlerin sonuna kadar bekleyeyim dedim. Kuşluğa kadar kalkmadı. Kalktı kuşluk namazı kıldı. Öğle oldu, öğleyi kıldı. Velhasıl üç gün namazdan kalkıp, dışarı çıkmadı. Yemedi, uyumadı. Dördüncü gece O'na kulak verdim. Gözüne uyku gelmişti. Derhal münâcaâta başladı ve: "Yâ Rabbi, çok uyuyan gözden, çok yiyen karından sana sığınırım" dedi. Bana bu yeter dedim ve hâlini bozmadan kalkıp gittim.

Geceleri hiç uyumadığı bildirilir. Bir gece, "Bu gece kıyam gecesidir" der, diğer gece, "Bu gece rükû' gecesidir" öbür gece; "Bu gece secde gecesidir" der, bir geceyi kıyam, bir geceyi rükû', bir başka geceyi secde ile geçirdi. "Ey Üveys, bu kadar uzun geceyi bir hâlde geçirmeğe nasıl katlanıyorsun?" dediklerinde: "Secdede, sabah oluyor da, ben hâlâ bir kere Sübhâne Rabbiyel a'lâ diyemem. Halbuki üç tesbih sünnettir. Bunu yapmamın sebebi, meleklerin ibadetini yapmak istememdir" dedi.

Kendisine, namazda huşû' nedir? dediklerinde: "Böğrüne iğne batırılsa, namazda duymamaktır" dedi. Kendisine nasılsın? dediler "Sabahleyin kalkıp, akşama sağ çıkacağını bilmeyenin hâli nasıl olur?" dedi. İş nasıldır? dediler. "Ah, yolun uzaklığından azıksızlıktan, ah!" dedi.

Veysel Karânî'ye, şuracıkta bir adam var. Otuz senedir, bir mezar kazdı, kefenini giydi, o kabrin başında oturmuş ağlar, gecesi gündüzü yok dediler. Beni oraya götürün buyurdu. Veysel Karânî'yi onun yanına götürdüler. Sararmış, zayıflamış, kurumuş, gözleri ağlamaktan çukurlaşmış halde idi. "Ey kişi, bu kabir ve kefen, seni otuz senedir, Allah'dan alıkoydu. Sen Allah'ı düşünecek, zikr edecek yerde, hep kefeni ve kabri düşündün" buyurdu. O kişi, onun nûruyla o tehlikeyi kendinde gördü. Feryad ederek o kabre düşüp can verdi.

Bir zât, Veysel Karânî'yi ziyârete gitti. Ona hitaben: Ey Allahü teâlânın sevgili kulu. Bana bir nasîhatta bulun? dedi Veysel Karâni hazretleri: "Allahü teâlâyı bilir misin?" Evet bilirim, "Öyle ise, Allahü teâlâdan gayri şeyleri bilme. Bu yetişir."

Yâ Üveys, bir nasîhat daha söyle! "Allahü teâlâ seni bilir mi?" Evet bilir, "Öyle ise, Allah'tan gayrisi seni bilmesin. Allahü teâlânın bilmesi senin için kâfidir."

Veysel Karânî'yi çocuklar bazen taşa tutardı. O ise çocuklara yavrucaklar mutlaka beni taşa tutmanız gerekiyorsa, hiç olmazsa küçük taş atın da ayaklarımı kanatıp da namaz kılmakta bana zorluk olmasın derdi.

Veysel Karanî bir defasında üç gün üç gece yemek yememişti. Dördüncü gün sabahı dışarı çıktı. Yolda bir altın para gördü. Bir kimseden düşmüştür deyip, almadı. Açlığını gidermeye çalışırken baktı ki, bir koyun kendisine doğru gelir ve ağzında o bir altınla önünde durur. Bir kimsenin olabilir deyip, yüzünü çevirdi. Koyun dile gelip: "Ben de, senin kulu olduğun zâtın

kuluyum. Allah'ın rızkını Allah'ın kulundan al" dedi. Altını almak için elini uzatınca onu eline bıraktı ve koyun kayboldu.

Buyurdu ki:

"Allahü teâlâyı tanıyana hiçbir şey gizli kalmaz."

"Ey insan bu fâni hayatta Allah korkusunu kalbinden çıkarma! Kurtuluş çaresi O'na itaattedir."

"Yüksekliği aradım, tevâzu'da buldum. Başkanlık aradım, halka nasîhatta buldum. Neseb aradım, takvâda buldum. Şeref aradım, kanaat'te buldum. Rahatlık aradım, zühdde buldum. Zenginlik aradım, tevekkülde buldum."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-2, sh. 87

2) Tabakât-ül-Kübra, cild-1, sh. 27

3) Câmi'u Kerâmât-il Evliyâ, cild-1, sh. 364

4) Tezkiret-ül-Evliyâ, sh. 12

5) El-A'lâm, cild-2, sh. 32

6) Tabakât-ı İbn-i Sa'd, cild-6, sh. 161

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 1081

8) Eshâb-ı Kirâm, sh. 405

9) Mektûbât-ı Rabbânî, cild-1, mek. 222, 270

ZAİDE BİN KUDÂME

Kûfe'de yetişen Ehl-i sünnet âlimlerinden. Adı, Zaide bin Kudâme bin Mes'ûd es-Sakafî'dir. Künyesi Ebu's-Salt el-Kûfî'dir. İmâm-ı Nesâî, O'nun 60 veya 61 (m. 683) senesinde, Rumlarla harb ederken vefât ettiğini bildirmektedir. 76 (m. 695) senesinde Haccac zamanında Haricîlerden Şübeyb tarafından şehîd edildiği de rivâyet edilmiştir. Tabiînin büyüklerindendir.

İslâmiyete bozuk itikadların sokulmaya çalışıldığı bir devirde yetişen Zaide bin Kudâme büyük bir hadîs âlimi idi. Rivâyetleri sika (güvenilir, sağlam) olup Ehl-i sünnet ehlinin önde gelenlerindendi. Ancak sika olan râvilerden hadîs-i şerîf rivâyet ettiğini birçok hadîs âlimi haber vermektedir. O, Ebû İshâk, Abdülmelik bin Umeyr, Süleymân-ı Teymî, İsmâîl bin Ebî Hâlid, Ziyâd bin Alâka, Semmâk bin Harb ve daha pekçok âlimden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, Süfyân bin Uyeyne, Abdurrahmân bin Mehdî, Muâviye bin Amr, Abdullah bin Mübârek, Ebû Naîm, Ebû Üsâme ve daha pekçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

O'nun hadîs-i şerîf rivâyetindeki sikalığı, sağlamlığı, büyük bir hadîs âlimi olan Şu'be bin Haccac derecesinde idi. (Bkz. Şu'be bin Haccac) İbn-i Sa'd, Onun hakkında: "O, sika ve emîn bir râvi olup, bid'atlerden uzak ve sünnete sımsıkı bağlı idi" diyor. İmâm-ı Iclî ve İmâm-ı Nesâî de, sika râvilerden olduğunu zikretmektedirler. Ahmed bin Yunus diyor ki: "Birgün Züheyr bin Muâviyenin Zâide'ye geldiğini ve onunla kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiği bir kişi hakkında konuştuğunu gördüm. Onun Ehl-i Sünnetten olduğunu söyledi ve onun bir bid'âtini bilmiyorum dedi." İbn-i Hıbbân da, "Kitabüs-sikât'ında "O, kuvvetli hadîs hafızlarındandı. Hadîs-i şerîf rivâyetinde râvi'nin üç kere dinlemiş olmasını şart koşardı."

Ebû Naîm de: "O, imtihan etmedikçe kimseyle konuşmazdı. Bir keresinde kendisine Vekî geldiği halde onunla konuşup, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmadı" diyor. İmâm-ı Darekutnî de: "O, rivâyetleri sağlam olanlardan olup büyük hadîs imâmlarındandı" dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir:

Esved bin Hilâl'den, O da Muaz bin Cebel'den işitti. Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Beni Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz çağırdı. Hemen kendilerinin yanına gittim."Allahü teâlâ'nın insanlar üzerindeki hakkı nedir bilir misin?" buyurdular. Ben de "Allah ve Resûlü bilir" dedim. Buyurdular ki: "Allah'a ibâdet etmeleri ve O'na hiçbir şey ortak koşmamalarıdır." Tekrar "Yâ Muaz! Bunu yaptıkları takdîrde kulların Allahü teâlâ üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?" Ben tekrar "Allah ve Resûlü bilir" dedim. Bunun üzerine "Onlara azâb etmemektir" buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 306

2) Tezkimt-ül-huffâz cild-1, sh. 215

3) El-A'lâm cild-3, sh. 40

ZEYD BİN HARİSE (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramın büyüklerinden ve Peygamber efendimizin azadlı kölesi. Tahminen milâdî 575 yılında doğmuş olup, annesi Su'da binti Salebe'dir. Künyesi oğluna nisbetle "Ebû Üsâme'dir." Yemenli'dir. Yemen'in o zamanki en muhterem kabilesi olan Kudâa kabilesine mensûbtur. Annesi ise Tay kabilesinin bir kolu olan Maanoğullarındandır.

Zeyd bin Harise (radıyallahü anh) çocuk yaşlarında iken annesi Su'da ile birlikte akrabalarını ziyârete gitmişti. Bu sırada başka bir kabilenin baskınına uğradılar. Zeyd'i esîr aldılar. Mekke'ye Sûk-ı Ukâz denilen panayıra getirip satılığa çıkardılar. Hazreti Hatice'nin yeğeni Hâkim bin Hizam, Zeyd'i 400 dirheme satın aldı. Hâkim bin Hizam da, Zeyd bin Hârise'yi halası Hazreti Hatice'ye hediye etti. O da Peygamber efendimize hediyye etti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Hatice ile evli bulunuyorlardı. Peygamber efendimiz onu derhal âzâd ederek yanında alıkoydu. Zira âzâd olan Zeyd bin Hârise'nin gidecek yeri olmadığı gibi, Resûlullah'dan daha iyi ona bakacak kimsesi de yoktu. O da seve seve Resûlullah'ın yanında kalarak Mûte harbinde şehîd düşene kadar ona hizmet etti.

Zeyd bin Harise (radıyallahü anh), İslâmiyetten önce de, adâlet, insaf, merhamet, insan sevgisi, güler yüzlülük, kerem, cömertlik, ahde vefa (sözünde durma.), emânete riâyet, yardım severlik, fedâkârlık, güvenilirlik, mazlûmu, düşkünü, fakîri koruma, çocuklara sevgi ve muhabbet gösterme, dürüstlük, doğru sözlülük, nezâket, tevâzu, i'tidâl, insanları güzel sûrette idâre etme, cesâret ve şecaat gibi görünür-görünmez, bilinir bilinmez her türlü güzel ahlâkı tamamlamak için yaratılmış, her bakımdan, gelmiş-gelecek bütün yaratılmışlardan üstün olan herkesin i'timâdını kazanarak "(el-emîn) (güvenilir)' ünvanını alan Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) gördüğü güzel mu'âmeleden dolayı Resûlullahı (aleyhisselâm), babasından ve anasından daha çok seviyor, yanından hiç ayrılmak istemiyordu.

Anne ve babası oğullarının nereye götürüldüğünü, ne yapıldığını bilmiyorlardı.

Zeyd'in babası Harise, evlad ateşiyle yanıp tutuşuyor, diyar diyar dolaşarak oğlunu arıyordu. Yemen'den çeşitli ülkelere giden akrabalarına ve tanıdıklarına sıkı sıkı tenbîh ederek, oğlu Zeyd'den bir haber getirmelerini istiyor, şiirler söyleyerek, gözyaşı döküyordu. Oğluna olan hasretini dile getiren şiiri aşağıdadır:

Ağladım Zeyd'ime bilmem ne yaptı?
Sağ mı yoksa ona ecel mi çarptı?

Sorma ey gönül beyhude onu!
Bilemezsin mezarı ya ova, ya sarptı.

Zeydim, yavrum! gidenin geri döneceğini bilsem âh!
Senden başkasının dönmesini istemem vallah!

Anarım esince rüzgâr, nerede bir çocuk görsem; onu,
Ve doğarken güneş hatırlatıyor seni her sabah.

Feryad, ciğerparem için binlerce feryâd!
Binerek hayvanıma ararım, hâlim olsa da berbâd.

Ben ve bineğim bilmeyiz ne usanmak ne bıkmak.
İhtimalken oğlum bulunup karşıma çıkmak.

Ne kadar ümid insanı aldatsa da o fânidir nihâyet,
Oğullarım! Kays, Amr, Yezîd, Cebel; Zeydim size emânet.

Neticede, İslâmiyetin gelmesinden bir süre sonra Benî Kelb kabilesinden Kâ'be'yi ziyârete gelenlerden bazıları Hazreti Zeyd'i görerek tanımışlar, Hazreti Zeyd onlara: "Ailemin benim için feryâd figan edeceğini bilirim, şu beyitleri onlara ulaştırın" diyerek aşağıdaki şiiri yazıp vermiştir:

Yanıyor yüreğim uzağım ben yuvamdan
Komşuyum Kâ'be'ye uzaksam da anam-babamdan

Üzüntünüz sakın kalbinizi yakmasın.
Benim için feryadınız arşa değin çıkmasın.

Hamd olsun Mevlâya öyle bir yuvadayım,
Ki gördüğüm şeref ve hayırdan hep duâdayım.

Harise bu haber üzerine çok sevindi. Hemen kardeşi Ka'b ile birlikte yanına fazla miktarda para alarak Mekke'ye geldi. Mekke'ye varınca Peygamberimizin (aleyhisselâm) evini öğrenip huzûrlarına çıktı ve şöyle dedi:

“Ey Kureyş kavminin efendisi, ey Abdülmuttalib’in torunu, ey Benî Hâşim soyunun oğlu, siz Harem-i şerîfin komşususunuz. Misâfirlere ikram, esîrlere ihsân eder, onları esâretten kurtarırsınız. Köleniz bulunan oğlumuzun kurtulması için ne kadar para istersen onu verelim, serbest bırak, ne olur bu dileğimizi geri çevirme!” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm):

“Zeyd’i çağırıp kendisine durumu bildirelim. O’nu serbest bırakalım. Şayet size gelmeyi tercih ederse sizden herhangi bir para almadan onu alıp götürebilirsiniz. Şayet beni tercih eder, yanımda kalmayı isterse Allah’a yemîn ederim ki, beni tercih edeni kimseye terk etmem, yanımda kalır.”

Harise ve kardeşi, Peygamber efendimizin bu cevâbına çok memnun oldular. “Sen bize çok adâletli ve insaflı davrandın” dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) Zeyd’i huzûruna çağırarak kendisine: “Bunları tanıyor musun?” “Evet biri babam, diğeri amcamdır.” “Ey Zeyd sen benim kim olduğumu öğrendin, sana olan şefkat ve merhametimi, davranışımı gördün. Bunlar seni almaya gelmişler. O halde ya beni tercih et, yanımda kal veya onları tercih et, git.”

Babası ve amcası artık bizi tercih eder, Zeyd’i alıp götürürüz diye bekliyorlardı. Zeyd:

“Ben hiç kimseyi size tercih etmem. Siz benim hem amcam, hem de babam makamındasınız. Sizin yanınızda kalmak istiyorum” dedi.

Babası ve amcası hayretler içinde şaşırıp kaldılar. Babası, kızarak Zeyd’e; “Yazıklar olsun sana, demek ki, sen köleliği hürriyete, annene, babana ve amcana tercih ediyorsun?” dedi. Zeyd de babasına: “Babacığım ben bu zattan öyle bir şefkat ve muâmele gördüm ki, O’na kimseyi tercih edemem” cevâbını verdi.

Peygamber efendimiz Zeyd’i çok severdi. Kendisine olan bu bağlılığını ve sevgisini görünce onu Kâ’be-i Muazzama’nın duvarında bulunan Hacer-i Esved taşının yanına götürüp oradakilere hitap ederek; “Şahid olunuz Zeyd benim oğlumdur. O bana vâris, ben ona vârisim” buyurdu. Babası ve amcası bu durumu görünce kızgınlıkları geçti. Sevinç içinde memleketlerine döndüler. Eshâb-ı kiram bundan sonra Zeyd’e, Zeyd bin Muhammed (Muhammed’in oğlu Zeyd) demeye başladılar. Bu hadîseler olduğunda henüz İslâmiyet gelmemişti. Daha sonra Allahü teâlânın. Ahzâb sûresinin 5. ve 40. âyetlerindeki: “Evladlarınızı babalarının ismiyle çağırın, böylesi Allah katında daha doğrudur.” “Muhammed aleyhisselâm sizden hiç bir erkeğin (Zeyd gibi) babası değildir” emirleri ile evlad edinmek de kaldırılınca, Hazreti Zeyd babasının ismiyle, yani “Hârise’nin oğlu Zeyd” (Zeyd bin Harise) diye çağrılmaya başlandı.

Zeyd bin Harise (radıyallahü anh) ilk îmân edenlerdendir. Hazreti Hatice, Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ali’den sonra dördüncü, âzâd olmuş köleler içinde ise ilk müslüman olmakla şereflendi.

Peygamber efendimiz Zeyd’i Mekke’de Ümmü Eymen’le (radıyallahü anha) evlendirdi. Bundan, Eshâbın büyüklerinden Hazreti Üsâme doğdu. Peygamber efendimiz daha sonra kendi halasının kızı Zeyneb binti Cahş’la evlendirdi. Bu evlilikleri kısa sürdü ve ayrıldılar.

Mekke’de iken pek çok eza ve cefâlara ma’rûz kaldı. Peygamberimiz (aleyhisselâm) Tâif halkını İslâmiyete da’vet için Taife gitmişti. Tâifte hiç kimse îmân etmedi. Peygamber efendimiz, Zeyd bin Harise (radıyallahü anh) ile dönerlerken yolda Tâifliler taşa tuttular. Her tarafı kan revân içinde kaldı. Hazreti Zeyd, Peygamberimizi atılan taşlardan korumak için, O’nun önüne, arkasına, sağına soluna geçerek siper oluyordu. Kendisi de bu sûretle bir çok yerinden yaralandı. Hicret izni çıkınca Medine’ye hicret etti. Medine’de, Ensârdan Gülsüm bin Hedm’in evinde misâfir kaldı. Üseyd bin Hâfız’la din kardeşi oldu.

Zeyd bin Harise (radıyallahü anh) Bedr harbinden Mûte harbine kadar Peygamber efendimizin bulunduğu bütün gazvelere katılmıştır. Yalnız Müreysi gazâsında Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Zeyd bin Hârise’yi Medine’de yerine vekîl bıraktığından bulunamadı. Bunun dışında pek çok seriyyelerde de (Peygamber efendimizin katılmadığı savaşlarda) bulunmuş, bir çoğunda kumandanlık ederek, şecaati, kahramanlığı ile örnek olmuştur.

Zeyd (radıyallahü anh) Peygamberimizi (aleyhisselâm) o kadar çok seviyordu ki, canını O’nun yolunda feda etmekten çekinmiyordu. Hatta öz babasına Peygamberimizi (aleyhisselâm) tercih etti. Peygamber efendimiz de, Zeyd’i ve oğlu Üsâme’yi çok severdi. Bir hadîs-i şerîfte: “Bana insanlar arasında en sevimli gelen kişi, Benim ve Allah’ın ihsânına mazhar olan kişidir. Bu zât Zeyd’dir.” buyurmuştur. Allah’ın

ihsânı; müslüman olmasını nasîb etmesi, Peygamberimizin ihsânı ise O'nu hürriyetine kavuşturmasıdır.

Kur'ân-ı kerîmde Eshâb-ı kiram içinde Zeyd'den (radıyallahü anh) başka hiçbir kimsenin ismi açıkça zikredilmedi. Sadece Zeyd'in ismi geçmektedir. Bu, O'nun için büyük şeref olmuştur.

Hazreti Zeyd, hicretin sekizinci yılında (m. 629) Şam bölgesinde "Mûte"de şehîd olmuştur. Esasen kendisi bu savaş için hazırlanan ordunun kumandanı idi. Bu muharebede üçbin İslâm askeri, yüzbinden çok Rum ordusu ile savaşmıştı.

Peygamberimiz Mûte savaşı için orduyu hazırladıklarında: "Ordunun kumandanı Zeyd'dir. O şehîd olursa yerine Ca'fer, o da şehîd olursa Abdullah bin Revâhâ kumandan olsun" buyurdular. Gerçekten bunların üçü de peş peşe bu savaşta şehâdet şerbetini içerek şehîdlik mertebesine yükselmişlerdir.

Sahih-i Buhârîde ifade edilen rivâyette, bu olay şöyle anlatılıyor:

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz Mûte'ye orduyu gönderdikten epey sonra bir gün minberde konuşma yapıyorlardı. Birden bire efendimizin gözlerinden yaşlar boşanmaya başlamış ve konuşmalarını keserek: "İşte Zeyd şehîd oldu! Bayrağı Ca'fer aldı. O da şehîd oldu. Bayrağı Abdullah aldı. O da şehîd oldu. Şimdi bayrağı Hâlid bin Velîd aldı. Cenâb-ı Hak zaferi Hâlid'e müyesser kıldı." buyurdular.

Hazreti Zeyd'in kumandan olduğu bu savaşta, ondan sonra kumandan olarak şehîd edilen Ca'fer-i Tayyar (radıyallahü anh) Hazreti Ali'nin kardeşidir. Savaş sırasında iki kolu birden kesilmişti. Onun hakkında Peygamber efendimiz: "Cenab-ı Hak Ca'fer'e kesilen kollarının yerine iki kanad ihsân buyurdu. Cennette meleklerle birlikte uçtuğunu Rabbim bana gösterdi." buyurdular. Bu sebeple vefâtından sonra kendisi "Uçan Ca'fer" mânâsına gelmek üzere "Ca'fer-i Tayyar" lakâbıyle anılmıştır.

Hazreti Zeyd'in Mûte savaşında öldürülmesinin intikamını oğlu Üsâme almıştır. Bir süre sonra bu defa mübârek şehîdin oğlu Üsâme kumandasında bir ordu daha hazırlandı, fakat Resûlullah efendimizin hayatının son günlerine rastlaması yüzünden onları uğurlayamadı. Daha sonra bu ordu Hazreti Ebû Bekir tarafından Şam üzerine gönderilmiştir.

Zeyd, beyaz, güzel idi. Üsâme ise esmer idi. Çünkü Ümmî Eymen Resûlullaha (aleyhisselâm) annesinden kalan habeşli bir câriye idi. O'nun fazîleti hakkında Peygamber efendimiz buyurdu ki:

"Zeyd bana kavmimin en sevgilisidir."

"Cennete baktım. Bir de gördüm ki, Cennet narlarının her biri deve derisinden yapılmış, şişirilen tulum gibi, kuşları, büyük develer gibi iri. Bunların arasındaki bir gence gözüm ilişti. "Sen kimsin?" diye sordum. O da, Zeyd bin Harise olduğunu söyledi. Sonra baktım ki, Cennette gözlerin görmediği kulakların duymadığı, hatır ve hayâle gelmeyen şeyler vardır."

1) Tabakât-ı İbni Sa'd, cild-3, sh. 40

2) El-İsâbe, cild-1, sh. 563

3) El-A'lâm, cild-4, sh. 57

4) Mevâhib-i Ledünniyye, cild-1, sh. 134

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 1087

6) Eshâb-ı Kirâm, sh. 403

ZEYD BİN SABİT (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramın, büyüklerinden. Yaklaşık 612 senesinde Medine'de doğdu. Hicrî 45 veya 55 senesinde Medine'de vefât etti. Hazreti Zeyd bin Sâbit'in nesebi: Zeyd bin Sabit bin Dahhak bin Zeyd bin Lûzân bin Amr bin Abdiavf bin Ganm bin Mâlik bin Neccâr, el-Ensârîyyi'l-Hazrecî, Benî Neccâr'dır. Annesi Nevvâr binti Mâlik bin Mûâviye bin Adî'dir. Künyesi Ebû Saîd veya Ebû Sâbit'tir. Ayrıca Ebû Hârice veya Ebû Abdurrahmân da denilmektedir. Lakabı ise el-Kârî' veya el-Mukrî' veya el-Farzî veyahut da Kâtibü'l-Vahy Hibrü'l-Ümme'dir. Babası Sabit hicretten önce Evs ile Hazrec kabileleri arasında (Yevmü'l Buâs) adıyla bilinen bir muharebede ölmüştü. Babası öldüğünde Zeyd (radıyallahü anh) henüz altı yaşlarında bir çocuk idi. Annesi tarafından büyütüldü, yetiştirildi.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) İslâmiyeti yaymak üzere Eshâb-ı kiramdan Mus'ab bin Umeyr'i (radıyallahü anh) Medine'ye göndermişti. Bu sırada henüz onbir yaşlarında olan Zeyd bin Sabit de, Mus'ab bin Umeyr vâsıtası ile müslüman oldu. Müslüman olunca hemen Kur'ân-ı kerîmin vahy olunan

âyetlerini ezberlemeye başladı. Bir taraftan ezberliyor, bir taraftan da Benî Neccâr kabilesinin çocuklarına öğretiyordu. Kur'ân-ı kerîme o kadar muhabbeti, sevgisi vardı ki, Peygamberimiz (aleyhisselâm) Mekke'den Medine'ye hicret etmeden önce, onyedi sûreyi ezberlemişti. Hicretten sonra Peygamberimiz (aleyhisselâm), O'nun bu halini büyük bir memnuniyetle karşılamıştır.

Bedir Savaşı yapıldığında Zeyd bin Sabit onüç yaşında idi. İslâm ordusu hareket etmek üzere iken o da katılmak istedi. Fakat yaşı küçük olduğu için Resûlullah efendimiz O'na izin vermedi. Emre itaat edip Medine'de kaldı. Uhud Savaşına da, bu sebeple katılamadığı rivâyet edilmiştir. Hendek harbine katılmıştır. Harbe hazırlık için önce hendek kazma işinde çalışmış sonra savaşa katılıp, büyük fedâkârlıklar göstermişti. Peygamberimiz: "Bu ne güzel bir genç" diyerek onu taltif buyurmuşlardır. Bu harp, müslümanların topyekün bir savunmasıydı.

Tebük gazvesinde Mâlik bin Neccâr'ın sancağını Ümâre bin Hazm taşıyorken Resûl-i Ekrem, sancağı alıp, Zeyd bin Sâbit'e vermiş Ümâre'nin "Yâ Resûlallah yoksa aleyhimde birşey mi duydun?" demesi üzerine de, "Hayır! Kur'ân-ı kerîm öncedir. Zeyd ise Kur'ân-ı kerîmi senden daha çok bilir" diye buyurmuştur. Hudeybiye antlaşmasında, Mekke'nin fethinde Huneyn gazvesinde ve Tâif muhasarasında ve Veda' Haccı'nda bulunmuştur. Resûl-i Ekrem'in vefâtından sonra Hazreti Ebû Bekir devrinde meydana gelen Yemâme harbine de katılmıştı. Bu harpte yalancı peygamberlik iddia edip ortaya çıkan Müseylemet-ül-Kezzaba karşı savaşırken kendisine bir ok isâbet edip yaralanmıştı.

Resûl-i Ekrem'in hayatı müddetince, vahiy kâtipliğinden başka yazışmalarını da o yazardı. Hazreti Peygamber, bazı hükümdârlar tarafından gönderilen mektûbların hatasız tercüme edilmesi için Zeyd'e Süryânî ve İbranî lisanlarını öğrenmesini emir buyurmuşlardı. Çok zekî olan bu zât, 15 gün gibi kısa bir zamanda, her iki dili de öğrenmeye muvaffak olmuştu. Bundan sonra bu lisanlarla Medine'ye gönderilen hükümdârların mektûblarını tercüme ediyordu. Hazreti Ömer'in ve Hazreti Osman'ın hilâfetleri zamanında da onların yazı işlerini ifâ ediyordu.

Halife Hazreti Osman, onu Beytülmâl Emîni tayin etmişti. Bir hadîs-i şerîfte buyurulduğu gibi, Eshâb-ı kiram arasında ferâiz ilmini (miras hukukunu) en iyi bilen o zât idi. Hazreti Ömer, her zaman Hazreti Ali ile beraber Zeyd bin Sâbit'i danışma meclisine davet ederdi.

Abdullah bin Abbas hazretleri geniş bilgisiyle beraber Zeyd bin Sabit hazretlerinin evine kadar gidip ondan istifâde ederdi. Bir defa Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh) hayvana bineceği zamanda üzengisini tutmuş, Zeyd bin Sabit, kendisini men edince, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh): "Biz âlimlerimize böyle hürmet ederiz" demiş, Zeyd hazretleri de İbn-i Abbas'ın elini tutarak öpmüş: "Biz de Peygamber efendimizin Ehl-i beytine böyle hürmet etmekle emrolunduk" demiştir.

Zeyd bin Sâbit hazretleri Sahabe devrinde bile Medine'nin Baş Kâdısı idi. Ferâiz, Kırâat ve Tefsîr ilmînde de baş İmam idi. İmâm-ı Şafiî, ferâiz husûsunda Zeyd'in (radıyallahü anh) kavlini tercih ederdi. Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh) kırâat ilminde Eshâb-ı kiramın en yükseklerindendi. Kur'ân-ı kerîmin tamamını güzelce ezberlemiş, kendisinden İbn-i Abbas, Ebû Abdi'r-Rahmân es-Sülemî gibi Sahâbe-i kiram Kur'ân-ı kerîm okumuşlardır.

İslâm ilimleri içinde en yüksek olan Kırâat ilmiydi. Bu ilim sayesinde, Kur'ân-ı kerîm bozulmaktan ve değişmekten korunmuştur. Bu ilmin mütehassıs âlimleri, kelâm-ı ilahinin kırâat şekillerini ve tevâtür halindeki ihtilafları zabt ve kaydetmişlerdir. Böylece Kur'ân-ı kerîm'in okunması husûsundaki tereddütleri bertaraf etmişlerdir. Hazreti Zeyd bin Sâbit'in bu ilimdeki üstünlüğü, Eshâb-ı kirâm'ın ve Tabiînin ileri gelenlerinin itirafı ve takdîri ile sabittir. Eshâb-ı kiram arasında kırâat ilminde imamlık derecesine yükselenler, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk, Hazreti Ömer bin Hattâb, Hazreti Osman bin Affân, Hazreti Ali bin Ebî Tâlib, Übeyy bin Ka'b (radıyallahü anh), Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh), Abdullah bin Mes'ûd (radıyallahü anh), Ebûdderdâ (radıyallahü anh), Ebû Mûsel-eş'arî'dir. Bunlar Resûlullah'tan (aleyhisselâm) bizzat kırâat eden sikadırlar, ya'nî sağlam vesîkalardır. Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh), Resûlullah'ın (aleyhisselâm) kâtibi ve vahy emîni idi. Kendisi, Resûlullahın (aleyhisselâm) zamanında Kur'ân-ı kerîmi toplayan Medineli müslümanlardandı ve bununla iftihar ediyordu. Küçük yaşından itibâren Kur'ân-ı kerîm ile meşgûl olmuş, henüz onbir yaşında iken Kur'ân-ı kerîm'in 17 ve 18 sûresini ezberlemiş bulunuyordu. Daha sonra bütün Kur'ân-ı kerîmi ezberlemek şerefine nail olanlardan oldu. Hazreti Ebû Bekir Kur'ân-ı kerîmin toplanması vazîfesini, işte bu

husûsiyetlerinden dolayı Hazreti Zeyd'e vermişti. Hazreti Ömer, Hazreti Zeyd'in kırâati ile Ubeyy bin Ka'bın kırâatini karşılaştırır ve Hazreti Zeyd'in kırâatini tercih ederdi. Çünkü O, Kureyş kırâatine tam uygundu. Bu itibarla Onun kırâatini diğer kırâatlere tercih etmek icab ederdi. Hazreti Ubeyy bin Ka'b, hayatta bulunduğu müddetçe insanların kırâatda danışma mercii olmuşsa da, vefâtından sonra bütün müslümanlar Medine-i Münevvere'de Hazreti Zeyd'in etrâfında toplanmışlar ve kendisi bütün ilim ehlinin kıblesi olmuştur. Şimdi onun zamanından bu zamana kadar ondört asırdan beri, hâlen ondan rivâyet edildiği şekilde Kur'ân-ı kerîm okunmaktadır.

Süleymân bin Yesâr diyor ki: "Hazreti Ömer ile Osman, fetvâ, ferâiz ve kırâat husûsunda, hiçbir kimseyi Zeyd üzerine takdim etmezlerdi."

Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh), Tefsîr ilminde de çok ilerde idi. Vahy kâtibi olmak şerefine sahip, fevkalâde zekî, Hulefa-i Râşidîn'e yakın olmasından dolayı, bir çok âyet-i kerîme'nin nüzûl sebebini bilir, hakîkat ve hikmetlerine vâkıf bulunurdu. Kendisinden tefsîre dair bir kısım ma'lûmât rivâyet edilmiştir. Buna misâl olanlardan biri şudur: Nisa sûresi 88."Size ne oluyor ki, o münâfıklar hakkında iki fırkaya, ayrılmış bulunuyorsunuz." âyet-i kerîme'sinin nüzûl sebebini şöyle açıklamıştı: "Eshâb-ı kiram arasında bulunan bir takım kimseler, Uhud harbine giderken yolda geri dönmüşlerdi. Bunlar Abdullah bin Ubey bin Selûl'e tâbi üç yüz kadar münâfıktı. İnsanlar, bunların hakkıda iki fırkaya ayrılmış, bir kısmı bunların öldürülmesini bir kısmı da öldürülmemesini Resûlullah'dan (aleyhisselâm) istiyorlardı. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu.

Hadîs ilminde, fıkıh ilminde, ferâiz, kaza (hüküm verme) ve fetvâ ilimlerinde de son derece bilgili idi. Resûl-i Ekrem'in senelerce huzûr-ı se'âdetinde bulunmuş, o ilâhi menba'dan kalbine pek çok şeyler akmıştı. Resûl-i Ekrem efendimiz'den 92 hadîs rivâyet etmiş. Kendisinden de Ebû Hüreyre, İbni Ömer, Ebû Sa'îd, Enes bin Mâlik, Sehl bin Sa'd, oğlu Harice, Ebû Amr gibi Eshâb-ı kiram, Sa'îd bin Müseyyib, Kâsım İbn-i Muhammed, Süleymân bin Yesâr gibi Tabiîn hadîs rivâyet etmişlerdir. Kendisi hadîs ilminin kurucularından sayılır. Hazreti Zeyd, rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri doğrudan doğruya Peygamberimizden işitmiş, O'nun vefâtından sonra Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer ve Hazreti Osman'dan da hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Hazreti Zeyd bin Sabit, kendi bulunduğu bir mecliste bir sahih hadîs söylendiği zaman onu derhal tasdîk ve teyid ederdi. Nitekim bir gün Ebû Sa'îd-i Hudrî (radıyallahü anh) şu hadîs-i şerîfi rivâyet etmişti: Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) (Nasr) sûresi nâzil olduğu zaman onu okumuş ve şöyle buyurmuştu: "İnsanlar bir tarafta, ben ve Eshâbım bir taraftayız." Sonra Resûlullah efendimiz, "Fetihten sonra hicret olmaz, ancak cihâd ve niyet vardır." buyurdu. Orada hazır bulunan Mervan bin Hakem, Ebû Saîd-i Hudrî'ye: "Yalan söylüyorsun" deyince, Zeyd bin Sabit ve Râfi' bin Hadic (radıyallahü anh) "Ebû Sa'îd doğru söyledi" diyerek onun hakkında hüsn-i şehâdette bulunmuşlardı. Hazreti Zeyd, Resûlullahın yaşayışına en çok vakıf olanlardandı. Ondan az hadîs-i şerîf nakletmekle beraber, onların hepsi, en kuvvetli ve mevsuk olup müttefekunaleyhtir. Bütün hadîs râvileri için en kat'î huccet, burhandır. Bildirdiği şu hadîs-i şerîf bu cümledendir.

"Namazın efdali, farz namazlar müstesna olmak üzere, insanın hânesinde kıldığı namazdır."

Hazreti Zeyd bin Sâbit'in, fıkıh ilminde ve onun bir şubesi olan Ferâiz (miras hukuku) ilminde de derin bir vukûfiyeti vardı. Medine'de fetvâ mercii, o idi. Tabiînden Sa'îd bin Müseyyib'in bütün fetvâ ve hükümleri, O'nun nakil ve rivâyetine dayanıyordu. Sa'îd bin Müseyyib, yeni bir mesele ortaya çıktığında, bütün Eshâbın re'y ve ictihâdını araştırdıktan, Hazreti Zeyd'in ne dediğini tahkîk edip, onun hükmünü anladıktan sonra fetvâ verirdi. Yine o devirde Medine'de büyük bir imam olan Mâlik bin Enes (radıyallahü anh), fıkıh ve hadîsde yüzbinlerce insanın mutlak imamıydı. İmâm-ı Mâlik, Hazreti Ömer'den sonra, Hazreti Zeyd bin Sâbit'i imam tanırdı. İmâm-ı Şafiî ferâiz ilmine âit bütün meselelerde, Zeyd bin Sâbit'e (radıyallahü anh) tâbi olmuştur.

Vefât eden kimsenin bırakdığı malın kimlere verileceğini ve nasıl dağıtılacağını öğreten ilme (İlm-i ferâiz) denir. Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde en açık ve en geniş bildirdiği şey, ölüden kalan mirasın nasıl dağıtılacağıdır. Burada yapılacak işlerin çoğu farz olarak emir olunduğu için, hepsine (ferâiz ilmi) denilmiştir. Bir hadîs-i şerîfte:"Ferâiz ilmini öğrenmeğe çalışınız! Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilim olacaktır."buyuruldu. Bu ilim, Resûl-i Ekrem efendimizin sözleri, fiilleri ve Eshâb-ı kiramın ictihâd ederek ortaya koydukları fetvâlar ile gelişerek, müstakil ve geniş bir ilim dalı olmuştur. Miras ve vasıyyet hukukunun en ince meselelerini tedvin etmek şerefi Zeyd bin Sabit hazretlerine

nasip olmuştur. Hazreti Ömer, birçok miras davalarında Zeyd bin Sâbit'e (radıyallahü anh) müracaat ederdi. Hazreti Ebû Bekir, Yemâme mürtedlerinin katli için ictihâdında Hazreti Zeyd'in fetvâsı ile mutabık kalmıştı. Amuse vebası esnasında Abdullah bin Abbas, vebaya karşı alınacak tedbirleri Hazreti Zeyd'den sormuş ve aldığı cevaplar onu tatmin etmişti. Hazreti İkrime de onun talebelerindendi. Kendisinden her taraftaki müslümanlar, bizzat gelerek veya mektûbla fetvâ sorarlardı, re'yine müracaat ederlerdi. Hazreti Muâviye'nin yazdığı mektûba verdiği cevapta, mirasta dede ile kardeşlere verilecek hisseleri açıklamıştı.

Hazreti Zeyd, daha Hazreti Ömer devrinde iken ferâiz ile ilgili meseleleri tertip ederek, bu ilmin esaslarını bizzat yazmış, tedvin etmiştir. Zaten bu ilimdeki üstünlüğünü, Resûlullah Efendimiz, "Ümmetimin içinde ferâizi en iyi bilen Zeyd bin Sâbit'tir" buyurarak tasdîk ve taltif buyurmuştur.

Fıkıh ilminin her meselesinde, Eshâb-ı kiramın en yüksek müctehidlerindendi. Daha Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) zamanında fetvâ vermek şerefine kavuşmuştu. Daha sonra kendisi Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali ve Hazreti Muâviye devirlerinde Medine'nin en büyük müftüsüydü. Eshâb-ı kiramın fakîhlerinin ilk tabakasındandı. Fetvâları toplandığı zaman büyük cildler ortaya çıkar. O'nun fıkıha dair ictihâd ve kavilleri, Sa'îd bin Müseyyib vasıtasıyle, doğudaki ve batıdaki bütün müslüman memleketlerinde yayılmış ve herkes bunlarla amel etmiştir. Zaten Eshâb-ı kiram arasında dört kişi fıkıh ilminde şöhret bulmuştur. Fıkıh ilminin kaynağı, bu dört büyük sahâbî ve onların ictihâdlarını alıp rivâyet eden talebeleri kabûl edilmiştir. İslâmın ilk devirlerinde Medine-i Münevvere ilim merkezi olduğundan. Hazreti Zeyd'in buradaki ilim neşri bütün İslâm memleketlerine yayılmıştı. Eshâb-ı kiram devrinde, fıkıh ilmindeki mütalalar, iki sahabenin meclisinde yapılıyordu. Biri Hazreti Ömer'in, diğeri de Hazreti Ali'nin meclisleri idi. Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh), Hazreti Ömer'in ilim meclisine devam edenlerdendi. Burada en zor ve halli güç fıkıh meselelerinin mütalaası yapılıp halledilirdi. Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh) Mescid-i Nebevî'ye geldiği zaman her müşkülü olan ona gelir, meselesini sorar, cevabını alırdı. Onun namaz, hayvan kesimi ve av hayvanları, hibe (bağış), ziraat ortaklığı meselesine âit fetvâları, fıkıh meselelerinin yazıldığı kitaplarda yer almaktadır. Ayrıca ferâiz problemlerinin çözülmesi bir hesap bilgisi istemekteydi. Bu ilimde yüksek bir bilgiye sahipti. En çetin problemleri en kısa zamanda çözme melekesine haizdi. Râsih ilimli, yani ilmini nübüvvet kaynağından almış ve Kur'ân-ı kerîmde "İlimde râsih olanlar" buyurularak medh edilen âlimlerden olmuştur.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) vefât ettiği arada Eshâb-ı kiramdan Kur'ân-ı kerîmi tamamen ezberlemiş olan çok hafız vardı. Fakat bunların çoğu Hazreti Ebû Bekir zamanında, dinden dönme olayları sebebiyle çıkan savaşlarda şehîd olmuştu. (Yemâme Savaşında yetmiş hafız şehîd edilmişti.) Böylece hafızların sayıları bir hayli azalmaya başlamıştı. Bu durum karşısında Hazreti Ömer, Halife Hazreti Ebû Bekir'e müracaat edip, o zaman dağınık sahifelerde yazılı olan Kur'ân-ı kerîm âyetlerinin bir kitap halinde toplanmasını rica etti. Hazreti Ebû Bekir, bu iş için Zeyd bin Sâbit'i (radıyallahü anh) çağırıp: Ey Zeyd, sen genç ve akıllı birisin, senin ayıplanacak ve seni töhmet altında bırakacak hiçbir hâlin yoktur. Resûl-i ekremin hayâtında O'nun vahiy kâtibi idin. Sen Kur'ân-ı kerîm âyetlerini bir araya topla." buyurdu. Bunun üzerine Hazreti Zeyd bin Sabit bir heyet kurarak büyük bir titizlik ve gayretle Kur'ân-ı kerîm âyetlerini bir araya toplayıp mushaf hâline getirdi. Bu mushafı Hazreti Ebû Bekir'e teslim etti.

Zeyd bin Sabit, Hazreti Osman'ın halifeliği sırasında da, O'nun en başta gelen yardımcılarından olmuştur. Hazreti Ebû Bekir devrinde bir kitap hâlinde bir araya getirilen Kur'ân-ı kerîmin tek nüshası, Hazreti Osman'ın emri ile yine Zeyd bin Sabit başkanlığında bir heyet tarafından çoğaltılıp altı tane daha mushaf-ı şerîf yazılarak, belli merkezlere gönderilmiştir. Böylece bu şerefli vazîfeyi de yapmak ona nasîb olmuştur.

Hazreti Zeyd, 45 (m. 665) senesinde Hazreti Muâviyenın halifeliği sırasında Medine'de vefât etti. Bu sırada yaşları ellinin üzerindeydi. Cenâzesinde Abdullah İbni Abbâs, Sa'îd bin Müseyyeb ve Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) de bulundular. Namazını Mervân bin Hakem kıldırdı.

İmam-ı Buhârî'nin Târihi'nde naklettiğine göre, Abdullah İbni Abbas hazretleri: "Bugün ilim hazinesi defn olundu" diye teessürlerini ifade etmiş ve meşhûr şair Hassan bin Sabit de acıklı bir mersiye okumuş, herkes üzüntülerini belirtmişlerdi.

Hazreti Zeyd bin Sabit, büyük işler başaran ve büyük hizmetler bırakan bir sahâbîdir. Ümmetin ıslâhı husûsundaki gayretleri yerinde ve zamanında müdahaleleri ile işleri yoluna

koyma çalışmaları ile ilmin yayılması husûsundaki çalışmaları gibi nice hizmetler yapmıştır. O'nun hizmetleri anlatılamayacak kadar çok ve büyüktür. Kur'ân-ı kerîmi tamamen ezberlemesi, emîn bir kimse olması, güzel yazı yazması gibi birçok meziyetlere sahiptir. Zaten Resûlullah efendimizin zamanında vahiy kâtibi olmak şerefine kavuşmuştu. Bütün Ehl-i Beyt ve Eshâb-ı kiram arasında, o derece üstün bir itibara erişmişti ki, Cum'a günleri sokağa çıktıkları vakit, ilim ve irfanına hayran kalan Medine ahâlisi kendisini, tam bir iştiyâkla karşılarlardı. Halkın bu teveccühünden utanan Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh) hemen evine giderdi. Bu hâlini suâl edenlere "İnsanlardan haya etmeyen, Allahtan utanmaz." buyururlardı. Birisi bir mesele sorarsa, soran kimse güzel ahlâka mâlik değilse cevap vermezdi.

Zeyd İbni Sabit (radıyallahü anh) vefât edince, Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) "Bu ümmetin âlimi vefât etti. Umulur ki, Allahü teâlâ, Abdullah İbni Abbas'ı (radıyallahü anh) ona halef buyurur" demişti. Zeyd bin Sâbit'in oğlu Hârice-tebni-Zeyd, Fukahâ-i Seb'a denilen yedi büyük âlimden birisidir.

İbn-i Ebî Davûd: "Zeyd bin Sabit, Eshâb-ı kiram içinde, insanların en âlimi idi. Dînî ilimlerde tam bir meleke sahibi idi." buyururlardı.

Enes bin Mâlik hazretlerinden rivâyet olunur ki: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Ümmetimin en merhametlisi Ebû Bekir, Allahın dînî husûsunda en şiddetlisi, yani sabit kadem olanı Ömer, en ziyâde hayaya mâlik olan Osman ve ferâizi (ahkâm-ı dîniyyeyi) en iyi bileni Zeyd İbni Sabittir."

Buyurmuşlardır. Eshâb-ı kiram arasında fıkıh ilminde dört sahabe meşhûrdur. Bunlar, Zeyd bin Sabit, Abdullah bin Mes'ûd, Abdullah bin Ömer ve Abdullah bin Abbâs'dır. Bütün dünyâya yayılan fıkıh ilminin kaynağı bu dört büyük Sahâbîdir.

Zeyd bin Sâbit'in Peygamberimizden (aleyhisselâm) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları şunlardır:

"Kim İslâm dininden başka bir milletin (dînin) yemîni üzerine yalan yere, bile bile yemîn ederse, o dediği gibi olur. Kim kendini bir şeyle öldürürse, kıyâmet günü onunla azâb olunur. Bir kişi üzerine, mâlik olmadığı şeyde nezretmek yoktur. Bir mü'mine la'net etmek, onu öldürmek gibidir."

"Kim dünyalık peşinde olarak sabahlarsa, Allahü teâlâ O'nun işini zorlaştırır, malzemesini dağıtır. Kendisini aç gözlü kılar, yoksulluğu gözünün önünde canlandırır. Dünyadan da nasîbinden fazla bir şey kendisine verilmez. Ama âhiret düşüncesiyle sabahlayan kimsenin işini Allahü teâlâ kolaylaştırır, varlığını (servetini) korur, kalbini zenginleştirir, kendisi yüz çevirdiği halde dünyâ kendisine teveccüh eder (yönelir)."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Üsûd-ül-gâbe cild-2, sh. 278

2) El-İsâbe, cild-1, sh. 543

3) Tezkîret-ül-huffâz, cild-1, sh. 30

4) Hulâsatü Tezhîbi'l-Kemâl, sh. 108

5) Şezerât-üz-Zeheb, cild-1, sh. 54

6) Tabakât-üş-Şirâzî, sh. 46

7) Tabakât-ul-Kurrâ cild-1, sh. 296

8) Tabakât-ul-Kurrâ Liz-Zehebî, cild-1, sh. 35

9) El-İber, cild-1, sh. 53

10) En-Nûmûz-Zâhire, cild-1, sh. 130

11) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1088

12) Eshâb-ı Kirâm sh. 414

ZEYNEL ÂBİDÎN (radıyallahü anh)

Tabiînin büyüklerinden ve oniki imam'ın dördüncüsü, ismi, Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Talib'dir. Künyesi, Ebû Muhammed ve Ebü'l-Hasen'dir. Lakabı, Şeccâd ve Zeynel Âbidîn'dir. Hazreti Hüseyin'in oğludur. Annesi Acem padişahının kızı Şehr-i Bânû Gazâle'dir. 46 (m. 666) senesinde Medine-i Münevvere'de doğdu. 94 (m. 713) senesi Muharrem ayının onsekizinde yine doğum yerinde şehîd edildi. Bakî kabristanında amcası Hazreti Hasan'ın yanına defn edildi.

İmamlığı, yani tasavvufta insanlara feyz vermesi, doğru yola kavuşturması otuzdört sene sürmüştür. Hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilminde âlimdir. Eshâb-ı kiramdan çoğunu görmüştür. Hazreti Abdullah İbn-i Abbas, Hazreti Ebû Hüreyre, Hazreti Âişe, babası Hazreti Hüseyin, amcası Hazreti Hasan, Hazreti Ümmî Seleme ve diğerlerinden hadîs-i şerîfler işitip rivâyet

etmiştir. Rivâyet ettiği bazı hadîs-i şerîfler, Kütüb-i Sitte adı verilen altı hadîs kitabında yazılıdır.

Zeynel Âbidîn'den (radıyallahü anh) kendi oğulları, Muhammed Bâkır, Zeyd bin Ali, Abdullah bin Ali, Ömer bin Ali'den başka Zeyd bin Eslem, Âsım bin Amr, Ebû Seleme bin Abdurrahmân, Tâvûs bin Keysân Yahyâ bin Sa'îd, Eb'ûz-Zinad ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Zührî "Ondan daha üstün fıkıh âlimi görmedim" demiştir. Tasavvuf ilmindeki yüksek derecesi ve hâlleri de medh edilmiştir. Hergün ve gecede bin rekât namaz kıldığı ve buna ölünceye kadar devam ettiği nakledilmiştir.

Hazreti Ömer'in hilafeti zamanında Eshâb-ı kiramın ordusu İran'a gidip, Yezdicürd'ün memleketini feth ettiler. Oradan çok ganîmet ile köle getirdiler. Kölelerin arasında padişahın üç kızı da vardı. Medine-i Münevvere'ye geldiklerinde hepsini halife Ömer'e (radıyallahü anh) teslim ettiler. Hazreti Ali bu kızları satın aldı. Bunlardan Şehr-i Bânû Gazele'yi oğlu Hazreti Hüseyin'e nikâh etti (Zeynel Âbidîn bundan oldu). Birisini Hazreti Abdullah bin Ömer'e, diğerini de Hazreti Muhammed bin Ebû Bekir'e nikâh ederek verdi.

Hazreti Zeynel Âbidîn, her abdest aldığında yüzü sararır, vücudu titrerdi. Sebebini sorduklarında "Kimin huzûruna çıkacağımı biliyor musunuz?" buyururdu. Bir gece teheccüd namazı kılıyordu. Şeytan ejderha şekline girip, kendisini meşgûl etmek istedi. Fakat o hiç aldırış etmeyince, ayak parmağını ısırdı. Namazdan sonra ejderhanın şeytan olduğunu anlayınca ona vurup "Defol ey mel'ûn" dedi. İbadetlerini tamamlamak için kalktığında gaybdan bir ses üç kere; "Sen Zeynel Âbidîn'sin (yani ibadet edenlerin süsüsün)" dedi.

Birisi aleyhinde konuşmuştu. Bu kendisine söylenince onun yanına gitti. Onunla biraz sohbet ettikten sonra buyurdu ki:

"Hakkımda bazı şeyler söylediğini duydum. Dediklerin doğruysa, Allahü teâlâdan mağfiret dilerim, beni affetsin. Dediklerin iftira ise, Allah seni affetsin, selâmı, rahmeti, bereketi de üzerine olsun."

İmâm-ı Zeynel Âbidîn'in bir devesi vardı. Yolda kamçı vurmadan gider ve üzerindekini hiç incitmezdi. Zeynel Âbidîn vefât edince devesi kabri üzerine gelip göğsünü yere koyup inledi. Hiç kimse bu deveyi mezar başından kaldıramadı. Oğlu Hazreti Muhammed Bâkır orada bekleşen halka buyurdu ki: "Kalkması için fazla uğraşmayın. Bu deve burada ölecek!" Üç gün sonra deve orada öldü.

Birgün Ali Zeynel Âbidîn hazretlerinin elleri kelepçeli, ayaklarında kayış bağlı olduğu halde Medine'den Bağdâd'a götürüyorlardı. Hazreti Zührî, onu bu halde görünce çok ağladı. Ve dedi ki; "Keşke şimdi sizin yerinizde benim ellerim kelepçeli olsaydı." Zeynel Âbidîn (radıyallahü anh) de ona dedi ki: "Yâ Zührî bu bize hiç zor gelmez, istediğim zaman el ve ayaklarımı açabilirim." Ve çok hafif bir silkinme ile elindeki kelepçeyi ve ayağındaki kayışı açtı. Kısa bir zaman sonra eline kelepçeyi ayağına kayışı tekrar geçirerek buyurdu ki; "Bunlar kulların cezasıdır ve kolaydır, istediğimiz zaman açabiliriz. Esas zor olan Allahü teâlânın azâbıdır." Minhal bin Amr anlatır: "Hacca gitmiştim. Zeynel Âbidîn'e rastladım. Halka zulmüyle meşhûr Huzeyme bin Kabil'i sordu. "Ben Kûfe'de iken hayatta idi" dedim. Ellerini kaldırıp: "Yâ Rabbi Huzeyme'ye demirin ve ateşin hararetini göster" diye duâ etti. Kûfe'ye geri dönerken yolda eski bir dostum olan Muhtâr bin Ebî Ubeyd'i gördüm. Huzeyme'yi sordum. Ellerinin kesildiğini ve cesedinin yakıldığını söyledi. Bunu duyunca "Sübhanallah!" dedim. Muhtâr sebebini sual etti. Ben de Zeynel Âbidîn'in duâsını anlattım. Hemen iki rekât namaz kıldım. Huzeyme'nin zulmünden halkın kurtulduğu için şükür ettim.

Birgün oğulları, hizmetçileri ve birkaç kişi ile sahraya çıkmışlardı. Sabah kahvaltısı hazırlandı. Bir ceylan gelip yakınlarında durdu. Zeynel Âbidin ona: "Ben Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebû Tâlib, annem de, Resûlullah'ın kızı Fâtıma'dır. Gel bizimle biraz yemek ye!" buyurdu. Ceylan gelip beraber yediler. Sonra ceylan bir tarafa gitti. Hizmetçilerinden biri, yine çağırın, gelsin dedi. "Dokunmayacağınıza söz verirseniz, çağırayım" buyurdu. Hepsi, dokunmayacaklarına söz verdiler. "Ben Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebû Tâlib'im, annem de, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) kızı Fâtıma'dır. Soframıza gel, biraz daha yiyelim" buyurdu. Ceylan tekrar geldi. Yemeğe başladı. Sofradakilerden biri, elini ceylanın sırtına koydu. Ceylan ürküp gitti.

Zeynel Âbidîn yine bir gün arkadaşları ile sahrada oturuyordu. Bir ceylan yanına geldi. Ayaklarını yere vurarak bir takım sesler çıkarttı. Etrâfındakiler ceylanın ne dediğini sordular. Zeynel Âbidîn buyurdu ki: "Dün bir Kureyşli, bu ceylanın

yavrusunu tutmuş, “Yavruma dünden beri süt vermedim” diyor.” Bunun üzerine ceylanın yavrusunu tutan Kureyşli’yi çağırdılar. Zeynel Âbidîn Kureyşli’ye buyurdu ki’ “Bu ceylanın yavrusunu tutmuşsun. Dünden beri süt vermemiş, o yavruyu getir sütünü versin!” Kureyşli adam ceylanın yavrusunu getirdi. Ceylan, yavrusuna süt verdi. Zeynel Âbidîn Kureyşli’ye, yavruyu annesine bağışlamasını söyledi. O da râzı oldu. Ceylan, yavrusu ile beraber sesler çıkararak gitti. Oradakiler ceylanın ne söylediğini sordular. Zeynel Âbidîn de buyurdu ki: “Allahü teâlâ size hayır ve iyilikler versin” diye duâ ediyor.

Abdülmelik bin Mervan, Haccâc’a: “Abdülmuttalib’in oğullarını öldürmekten çok sakın, onlara iyi muâmele et” diye bir mektûb yazarak gizlice gönderdi. Bu, Zeynel Âbidîn’e (radıyallahü anh) ma’lûm oldu. O da Abdülmelik bin Mervan’a “Falan gün ve saatte Haccâc’a şöyle bir mektûb yazdın. Resûlullah bana, bu yaptığının Allahü teâlânın katında makbûl olduğunu, bunun karşılığı olarak da mülkün sende sabit kalıp, padişahlık zamanının biraz daha arttırıldığını haber verdi” diye bir mektûb yazdı. Ve bunu kendi devesiyle birine verip gönderdi. Abdülmelik mektûbtaki târih ile yazdığı târihin aynı olduğunu görünce hayret etti. Deveye götürebileceği kadar hediyeler yükletip Zeynel Âbidîn’e gönderdi.

Rivâyet edilir ki, bir zaman Zeynel Âbidîn hastalanmıştı. Bir gurup insan ziyâretine gelmişlerdi. Onlara buyurdu ki: “Buraya ne için geldiniz?” Onlar da “Seni sevdiğimiz için buraya geldik.” dediler. “Bizi neden seversiniz?” deyince, oradakiler de, “Siz Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin torunu olduğunuzdan, Allah ve Resûlü için seviyoruz” dediler. Buyurdu ki: “Kim Allah ve Resûlü için bizi severse Allahü teâlâ da kıyâmet günü onu arşın gölgesi altında gölgelendirecektir. O gün o gölgeden başka gölge yoktur. Bu sevgilerinin mükâfatını Allahü teâlâ Cennette onlara verecektir. Lâkin kim bizi dünyalık için severse Allahü teâlâ onlara da hesabsız rızık verecektir.”

Birgün Zeynel Âbidîn’in misâfirleri vardı. Kölesi sofrayı getirirken, sofra kölenin elinden kaydı merdivenin altında oynayan küçük çocuğun üzerine düştü. Bu küçük oğlu vefât etti. Köle bu durum karşısında çok korkup titremeye başladı. Zeynel Âbidîn onun bu hali karşısında buyurdu ki: “Sen hiç korkma. Seni afv ettim. Ve Allah rızası için âzâd ettim.” Bundan sonra da çocuğunun techîz ve tekvin işlerini kendi elleri ile yaparak cenâzeyi kaldırdı.

Zeynel Âbidîn (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Kibir sahipleri benim çok garîbime gidiyor. Kendilerinin bir damladan meydana geldikleri, sonra da cife olacaklarını bildikleri halde (Cife çürümüş ve kokmuş leş demekdir) ve yine de kibirlenirler, bunlar neyine güvenirler.”

“Allahü teâlânın bütün yaratıklarını gözleri ile müşâhede ettikleri halde. Öyle kimseler vardır ki Allahü teâlânın varlığı ile birliği hakkında şüpheye düşerler. Yoktan nasıl var edildiklerini gözleri ile gören pekçok insan var ki, ölümden sonraki dirilmeyi inkâr ediyor. Bunlar gelip geçici olan dünyâya emek verip, ebedî olan ahireti unuturlar. Ben bunların bu hallerine çok şaşarım.”

Oğlu Muhammed Bâkır’a buyurdu ki: “Ey oğlum! Şu dört çeşit kimselerle arkadaşlık etme ve onlara güvenme. Fâsık olan kimselerle arkadaşlık etme, zira fâsık kimse seni bir lokma ekmek için terk eder. Cimri ile arkadaşlık etme, cimri senin çok muhtaç olduğun şeylerini elinden almak ister. Yalancı ile arkadaşlık etme. Yalancı da fâsık bir kadına benzer, senin yakınlarını senden uzaklaştırmak ister ve senden uzak kimseleri sana yaklaştırmak ister. Bir de sıla-i rahmi terk edenlerle arkadaşlık yapma. Zira onlar Kur’ân-ı kerîmin üç âyeti ile lanetlenmiştir.”

Buyurdu ki: “Allahü teâlâ, günâhlarına pişman olup, tövbe edenleri sever.”

“Hakiki cömert, Allahü teâlâya itaat eden, kulların haklarını gözeten, yaptığı iyiliği Allah için yapıp, karşılığında insanlardan teşekkür beklemeyendir.”

“İnsanlar zarûret diyerek, yiyecek kazanma peşinde koşarlar. Halbuki esas zarûret günâhlardan kaçınmaktır. Fakat çokları bundan kaçınmayıp, yiyecek peşinde koşarlar.”

Zeynel Âbidîn (radıyallahü anh) ibâdet edenleri şöyle sınıflandırırdı. “Allahü teâlâdan korktukları için O’na ibâdet ederler. Ba’zı insanlar da Allahü teâlânın rahmetini ve Cennetini istedikleri için O’na ibâdet ederler. Bu ibâdet tüccâr ibâdetidir. İnsanların diğer bir kısmı ise Allahü teâlânın gazâbından korkarak sadece Cenab-ı Hak ibâdete lâyık olduğu için, şükrünü ifâ etmek için ibâdet ederler, işte tam mânâda müttekî olanların ibâdetidir” diye buyurmuştur.

Sabit bin Ebî Hamza es-Simâlî, İmâm-ı Zeynel Âbidîn'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kıyâmet günü, ehli fazîlet kalksın diye çağrılır, insanlar arasında bir grup kalkar. Onlara hadi Cennete giriniz denilir. Onlar Cennete giderken meleklerle karşılaşırlar. Melekler nereye gidiyorsunuz derler. Cennete derler. Hesaptan önce mi Cennete giriyorsunuz? derler. Evet cevabını verirler. Sizler kimlersiniz? dediklerinde, biz fazîlet ehliyiz derler. Sizin fazîletiniz nedir? diye sorarlar. Onlar da, dünyâda bize hakaret edildiğinde tahammül ederdik. Bize zulmedildiğinde sabrederdik ve bize kötülük yapıldığında affederdik derler. Bunun üzerine melekler, hadi Cennete giriniz. Sâlih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir, derler. Sonra sabır ehli kalksın diye nidâ olunur. Bir grup insan kalkar. Onlara da, hadi Cennete giriniz, denilir. Onlar da meleklerle karşılaşırlar. Melekler onlara da aynı şeyi sorarlar. Biz sabır ehliyiz dediklerinde sizin sabrınız ne idi? derler. Biz Allahü teâlâya ibâdet etme husûsunda zorluklara katlandık. Nefsimize uymayıp, günâhlardan sakındık ve bu husûslarda sabrettik, derler. Melekler onlara da, hadi Cennete girin, sâlih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir, derler. Sonra bir nidâ daha gelir. Allahü teâlânın komşuları kalksın, denir. Bir grup insan kalkar, fakat bunların sayıları azdır. Onlara da, hadi Cennete giriniz, denilir. Melekler karşılayıp aynı şeyleri onlara da sorarak sizin ameliniz nedir? dediklerinde, "Biz Allah rızası için birbirimizi ziyâret ederdik. Allah rızası için oturup sohbet ederdik ve Allah rızası için birbirimize mallarımızı bol bol verirdik," derler. Bunun üzerine melekler sâlih ve iyi amel işleyenlerin mükâfatları ne güzeldir. Hadi girin Cennete, derler."

Zeynel Âbidîn'e (radıyallahü anh) bir gün birisi gelip, "Sizi filan şahıs evine davet ediyor. Mümkünse beraber gidelim" dedi. Sonra beraberce çıkıp o kimsenin evine gittiler. Daha o şahıs bir şey söylemeden buyurdu ki: "Biz hiç kimseden dünyalık yardım beklemedik, verileni de almadık. Allahü teâlâ bizim rızkımızı göndermektedir. Siz yardımınızı ihtiyâç sahibi fakîrlere veriniz. Allahü teâlâ bizi de sizi de affetsin."

Vefât edecekleri gece oğlu Muhammed Bâkır'dan abdest almak için su istedi. Suyu getirdiklerinde buyurdu ki: "Bu su içinde hayvan ölmüş, bununla abdest alınmaz." Yakınları mum ışığında kabın içine dikkatlice baktıklarında kabın içinde bir fare ölüsü gördüler. Oğlu tekrar su getirdi. Abdest aldı ve "Artık ölümüm yakındır" buyurup, vasıyyetini bildirdi. O gece Osman bin Hayyam tarafından zehirletildiğinden şehîd oldu 94 (m. 713)

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 1089

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd, cild-5, sh. 211

3) Hilyet-ül-Evliyâ, cild-3, sh. 133

4) Şeceret-üz-Zeheb cild-1, sh. 104

5) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 74

6) El-A'lâm, cild-4, sh. 277

7) Tehzîb-üt-Tehzîb, cild-7, sh. 304

8) Muhtasar-i Tuhfe-i İsnâ Aşeriyye, sh. 35

9) Eshâb-ı Kirâm, sh. 405

HİCRİ İKİNCİ ASRIN ÂLİMLERİ

ABBÂD BİN ABBÂD BİN HABÎB

Meşhûr hadîs âlimlerinden. İsmi, Abbâd bin Abbâd bin Habîb bin Mühelleb bin Ebî Sufre'dir. Künyesi "Ebû Muâviye"dir. Atâkî, Ezdî, Mühellebî ve Basrî nisbetleri ile de tanınmaktadır. Doğum târihi kesin olarak bilinememektedir. Hicrî 181 (m. 797) târihinde Recep ayının 18'inde Bağdâd'da vefât etmiştir.

Abbâd bin Abbâd, hadîs hafızlarından olup, Basra'da yetişen meşhûr âlimlerdendir. Yüzbin hadîs-i şerîfi senetleri ile birlikte ezberlemiştir. Zamanının âlimleri arasında şerefli, üstün bir yeri vardı. Fazîlet sahibi, hadîs-i şerîf rivâyetinde sika, yani güvenilir bir kimseydi. Çok sayıda âlim, onu hadîste senet kabûl etmişlerdir.

Ebû Cemre-i Dabi'î, Yunus bin Habbâb, Muhammed bin Amr, Avf el-A'rabî, Ebû Uyeyne'nin kölesi Vâsıl, Hişâm bin Urve, Âsım el-Ahvâl gibi birçok kimselerden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Yahyâ bin Muîn, onun hakkında dedi ki: "O, hadîs rivâyetiyle meşhûr olan Hammâd bin Avvâm'dan daha güvenilir ve ondan daha çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir." Ahmed bin Hanbel, Küteybe, Müsedded, Yahyâ bin Muin, Ahmed bin Meni', Hasen bin Arefe ve başkaları Ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Hazreti Âişe'den rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Hazreti Âişe buyurdu ki:

“Yanıma Ensârdan bir kadın girdi. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) yatağını dürülmüş olarak gördü, sonra gitti ve bana içi yün olan bir yatak gönderdi. O sırada Resûl-i Ekrem yanıma geldi ve “Bu nedir?” buyurdu. Ben de durumu olduğu gibi anlattım. Bana “Onu geri ver!” buyurdu. Ben onu iade etmedim. Fakat Resûl-i Ekrem efendimizin evde üç defa“Geri ver!” buyurmasından çok hayrete düştüm. Tekrar, “Onu iade et! Ey Âişe, Allahü teâlâ’ya yemîn ederim ki, eğer isteseydim Allahü teâlâ benim yanımda altından ve gümüşten dağlar bulundururdu.” Ebû Cemre’den, O da İbn-i Abbâs’tan naklen haber verdi. İbn-i Abbâs şöyle buyurdu: “Abdülkays heyeti Resûlullah efendimizin huzûruna gelerek, “Yâ Resûlallah! Şu mahalle sakinleri bizler Râbia’nın bir koluyuz. Seninle aramıza Mudar kâfirleri girmiştir. Bu yüzden sana ancak haram aylarda gelebiliyoruz. Bize öyle bir şey emret ki, onunla hem kendimiz amel edelim hem de bizden sonrakileri ona davet eyleyelim”, dediler. Resûlullah efendimiz şöyle buyurdular. “Size dört şey emrediyorum. 1- Allahü teâlâya imânı, (sonra bunu kendileri tefsîr ederek) Allah’dan başka ilah olmadığına ve Muhammed aleyhisselâm’ın O’nun Resûlü olduğuna şehâdet etmenizi 2-Namaz kılmayı, 3- Zekât vermeyi, 4-Bir de aldığınız ganîmetlerin beşte birini vermenizi emrediyorum...”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“İslâmiyyet garîb, kimsesiz olarak başladı. Son zamanlarda, başladığı gibi, garîb olarak geri döner. Garîb olan müslümanlara müjdeler olsun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-3, sh. 257

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 95

3) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 296

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 367

5) Vefeyât-ül-A’yân cild-6, sh. 308

6) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-3, sh. 309

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 260, 261

ABDÜLA’LÂ BİN ABDİLA’LÂ

Büyük hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Adı Abdûla’lâ bin Abdila’lâ bin Muhammed Basrî’dir. İbn-i Şerâhil el-Kureyşî de denilmiştir. Lakabı Ebû Hûmâm’dır. Doğum târihi kesin olarak belli değildir. Basrî ve Kureşî lakablarından Mekkeli bir aileden olup, Basra’da yaşadığı, anlaşılmaktadır. 189 (m. 804) yılında vefât etmiştir.

Kuvvetli bir tahsil görmüştür. Hamîd-i Tavîl; Yahyâ bin Ebî İshâk, Cerîrî, Yunus bin Ubeyd, Ma’mer bin Râşid, Saîd bin Ebî Urûbe ve Dâvûd bin Ebî Hind gibi devrinin büyük âlimlerinden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf bildirmiştir. Bu rivâyetleri pek makbûl olup, başta Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabı olmak üzere başka hadîs kitaplarında da yer almıştır. Kendisinden, de İshâk bin Râheviye, Ebû Bekir İbn-i Ebî Şeybe, Amr bin Ali el-Felâs, Nasr bin Ali ve daha bir çok âlim hadîs-i şerîf öğrenmiş ve rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Nesâî, İbn-i Hibbân onu sika (güvenilir) âlimlerden olarak zikrederler.

Abdûla’lâ hazretleri ilmiyle âmil idi. Buyurdu ki: “Kime bir ilim verilirde bu ilim O’na (Allah korkusundan) ağlama huyunu kazandırmazsa, o bu ilmin faydasını göremez.”

Mis’ârbin Kedâm (radıyallahü anh) diyor ki: “Abdûla’lâ Cehennemden çok korkardı. Göz yaşları içinde secdeye kapanır ve şöyle duâ ederdi. Yâ Rabbi! Düşmanlarının nefretini arttırdığın gibi senin için olan huşumuzu (korkumuzu) arttır. Sana secde eden yüzümüzü Cehennemde ateş ile örtme.”

Abdûla’lâ (radıyallahü anh) sohbetlerinde mâlâya’nî (boş şey) konuşmazdı. Büyük âlim Mis’âr’ın bildirdiğine göre buyurdular ki: “İnsanlar bir araya gelseler ve Allahü teâlâ’dan, Cennetten, Cehennemden konuşmadan ayrılsalar melekler derler ki: “Ey insanlar büyük gaflet içindesiniz...” Yine buyurdu ki: “Cennet ve Cehennem, Âdem oğlundan bir şeyler duymak için Ona yaklaşırlar. Şayet insan Cenneti isterse, Cennet “Yâ Rabbi! Onu isteğine kavuştur” der. Şayet Cehennemden sakınırsa, Cehennem de, “Yâ Rabbi! Onu ateşten muhafaza et” diye duâ ederler.

Abdûla’lâ (radıyallahü anh) ölümü çok hatırlar ve titrerdi. Buyurdu ki: “İki şey var ki, beni dünyâ zevklerine dalmaktan alıkoyuyor. Bunlar ölümü hatırlamak ve Allahü teâlâ’nın

dâima huzûrunda bulunmaktır.” Yine buyurdu ki, “Hiçbir ferd yoktur ki, ölüm meleği günde iki defa kapısını çalmasın.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 296

2) Tehzîb-ut-tehzîb cild-6, sh. 69

3) El-Menhel-ül-azbül mevrûd şehri Sünen-i Ebî Dâvûd cild-1, sh. 69

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 88

ABDÜLAZÎZ BİN ABDULLAH (El-Mâcîşûn)

Tabiînin meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Abdülazîz bin Abdullah bin Ebû Seleme et-Teymî’dir.

Ebû Abdullah ve Ebü’l-Esbag-ıl-fakîh künyeleri vardır. “Mâcişûn” lakabı ile meşhûr olmuştur. Mâcişûn kelimesinin aslı, farsçada Mahikun’dur. Bunun mânâsı, iki yanağının kırmızı ile karışık beyaz renkte olmasıdır. Ay yüzlü mânâsına da gelir. Medine’de doğdu. Ailesi aslen İran’ın İsfehan şehrindendir. Burada ilim tahsil ettikten sonra Bağdâd’a gidip orada yerleşti. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde yüksek derecelere kavuştu. Vefâtına kadar Bağdâd’ta hadîs ilmini, talebelerine öğretti. 164 (m. 780) târihininde orada vefât etti. Namazını halife Mehdî kıldırdı. Cenâzesi, Mekabir-i Kureyş (Kureyş mezarlığı) denilen yere defn edildi.

Abdülazîz el-Mâcişûn, hadîs ilminde yüksek bir âlimdir. Yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bildiği için “hafız” dendi. Bu ilimdeki rivâyetleri sika (güvenilir, sağlam) idi. Sadûk bir râvi olduğunu birçok hadîs âlimi bildirmektedir. Tabiînin büyüklerinden İmâm-ı Zührî, Abdullah bin Dinar, Muhammed bin Münkedir, Vehb bin Keysan ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de Abdurrahmân bin Mehdî, Ebû Nuaym, Leys bin Sa’d, Vekî’ bin Cerrah, Abdurrahmân bin Kâsım ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Ebû Zür’a, Ebû Hatim, Ebû Dâvûd ve İmâm-ı Nesâî, kendisinin hadîs-i şerîf rivâyetinde sika olduğunu bildirdiler. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, meşhûr dört Sünen’de ve diğer hadîs kitaplarında yer almaktadır. Bağdâd âlimleri, Onun hadîs âlimi ve Sadûk bir râvi olduğunda sözbirliği etmişlerdir. Muhammed bin Sa’d, Onun sika bir râvi olduğunu ve çok hadîs-i şerîf rivâyet ettiğini bildirmektedir.

Kendisinin konularına ve hükümlerine göre tasnif ettiği kitapları vardır. Tasnif ederek bildirdiği ilimler, İbn-i Vehb tarafından toplanıp nakledilmiştir. Abdülazîz el-Mâcişûn, Mekke ve Medine âlimlerinin bağlı olduğu Mâlikî mezhebinde olduğu için Medineli fakîhlerden sayılmıştır. O bu ilmi, babasından ve İmâm-ı Mâlik’den öğrenerek yetişti. İbn-i Vehb diyor ki: “148 (m. 765) senesinde hacca gitmiştim. Mekke’de bir münâdî şöyle sesleniyordu: Burada Mâlik bin Enes ve Abdülazîz bin Ebî Seleme fetvâ verir.” Halife Mansur, Mekke’de hac yapıp ayrılacağı sırada oğlu Mehdî’den, kendisinin istifâde edebileceği fazîletli bir âlimi bulmasını istedi. O da, böyle bir akıllı âlimin ancak Abdülazîz bin Ebî Seleme el-Mâcişûn olduğunu söyledi. Halife Mehdî, kendisini çok severdi ve ona her zaman ikram ve ihsânda bulunurdu.

Abdülazîz el-Mârişûn, verâ ve takvâ sahibi bir âlim olup Allah’tan çok korkardı. Irak ve Medine âlimleri kendisinden çok ilim öğrendi. Halifenin vezirlerine, maiyetindeki memurlarına nasîhat eder, onların ıslahına, doğru yoldan ayrılmamasına yardım ederdi. Sözleri çok tesirliydi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 407

2) Mîzânû’l-i’tidâl cild-2, sh. 658

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 222

4) El-A’lâm cild-4, sh. 22

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 251

6) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 259

ABDÜLAZÎZ BİN EBÎ HAZIM

Tebe-i Tabiînin büyük âlimlerinden. Künyesi Ebû Temam el-Medenî’dir. Babası evliyânın büyüklerinden Seleme bin Dinar’dır. 107 (m. 725) yılında doğdu. 184 (m. 800) yılında namaz kılarken secdede, ebedi âleme intikal etmiş ve Allahü teâlâ’ya kavuşmuştur. Aslen İranlı bir aileye mensûbtur. Zamanın fıkıh ve hadîs âlimidir, ilk tahsilini babası Seleme

bin Dinar'dan, daha sonra Zeyd bin Eslem, Süheyl, el-A'lâ bin Abdurrahmân, Yezîd bin el-Hâd, Mûsâ bin Ukbe, İmâm-ı Mâlik ve daha bir çok âlimden ilim alıp hadîs-i şerîf nakletmiştir. Ders aldığı âlimlerden Süleymân bin Bilâl vefât edeceği zaman, kitaplarının Abdülazîz bin Ebî Hâzım'a verilmesini vasıyyet etmiş, Abdülazîz de O'un kitaplarından istifâde etmiştir.

Abdülazîz bin Ebû Hâzım'ın pek çok talebesi vardı. Bunların en meşhûrları el-Humeydî, Ebû Mus'ab, Ali bin Hacer, Amr en-Nâkıd, Yakub ed-Devrâkî, Yahyâ bin Eksem ve daha birçoklarıdır. Talebeleri kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyetlerin bir çoğu Kütüb-i Sitte denilen altı meşhûr hadîs kitabında yer almıştır.

İlminin üstünlüğünü âlimler tasdîk etmiştir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri "İmâm-ı Mâlik'in vefâtından sonra, Medine'de Abdülazîz bin Ebî Hazım'dan daha çok hadîs ve daha çok fıkhî mesele bilen yok idi. O, zamanın en büyük âlimlerindendir." buyurmuştur, İbn-i Abdilber, O'nu İmâm-ı Mâlik'in son zamanlarında ve vefâtından sonra fetvâ makamına en uygun kişi olarak bildirir.

Hadîs âlimleri onu hadîs ilminde sika (güvenilir) olarak zikrederler, İmâm-ı Nesâî: "O sikadır" buyurdu. Ahmed bin Ebî Hayseme diyor ki: "Yahyâ bin Maîn'in; İbn-i Hazım, babasından rivâyet ettiği hadîslerde sika değildir sözünü işittim. Kendisine onun sika olduğunu ve diğer rivâyetlerinin de makbûl olduğunu isbat ettim."

Abdülazîz bin Ebî Hazım hazretleri ahlâkça ve öğrendiklerini tatbik etmek bakımından da asrının âlimleri tarafından takdîr edilmiştir. İmâm-ı Mâlik hazretleri buyurur ki: "Allahü teâlâ Abdülazîz bin Ebî Hâzım'ın bulunduğu yere azâb göndermez." Bu söz, onun Resûlullah'a hakiki vâris olanlardan olduğunu göstermektedir.

Babasından. O da Sehl bin Sa'd'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "Resûlullah efendimiz, içinde garer, ya'ni sonu muhtemel ve şüpheli olan alış verişi yasakladı."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bâzıları:

Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Kim benim mescidime girer de bir harf öğrenir veya öğretirse, Allah yolunda cihad eden kimse gibi olur."

"Cebrâil (a.s..), Peygamber efendimize falanca saatte geleceğim diye söz verdi. Fakat o saat geldiği halde o görünmedi. O sırada bir de ne görsün, sedirin altında köpek vardı. Peygamber efendimiz bu köpek ne zaman girdi diye Hazreti Âişe'ye sordu. O da bilmiyorum dedi. Peygamber efendimizin emri ile köpek dışarı çıkarıldı. Biraz sonra Cebrâil aleyhisselâm geldi. Peygamber efendimiz, "Yâ Cebrâil! Seni bekledim gelmedin. Halbuki filanca saatte geleceğim, diye söz vermiştin." Cebrâil aleyhisselâm, "Çünkü evinde köpek vardı. Onun için gelemedim. Zira biz köpek ve resim bulunan eve girmeyiz" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 268

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-5, sh. 442

3) Tehzîb-ut-tehzîb cild-6, sh. 333

4) El-A'lâm cild-4, sh. 18

5) Mîzân-ul-i'tidâl cild-2, sh. 626

6) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 306

7) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd Şerh-i Sünen-i Ebî Dâvûd cild-5, sh. 88, 89

ABDÜLAZÎZ BİN EBÎ REVVÂD

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. 159 (m. 775) târihinde vefât etti. Aslen Horasanlıdır. Sonra Mekke-i Mükerreme'ye yerleşmiş, burada vefât etmiştir. Mugîre bin Mühelleb bin Ebî Sufre'nin âzâdlısıdır. Babasının ismi Meymûn'dur.

Nâfî, İkrime (İbn-i Abbâs'ın âzâdlısı), Muhammed bin Ziyâd ve diğer âlimlerden (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da oğlu Abdullah, Süfyân-ı Sevrî, Hüseyn el-Ca'fî, Ebû Âsım en-Nebîl ve daha başka âlimler hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Buhârî onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfi almıştır.

İbn-i Mübârek "O çok ibâdet ederdi. Hadîs ilminde sözüne güvenilir bir zatdır."

Abdülazîz bin Ebî Revvâd, Nâfî'den şu hadîs-i şerifleri rivâyet etmiştir: "Sâlih rüya, Peygamberliğin doksan parçasından birisidir."

"Mütevâzi olunuz, miskîn fakirlerle beraber oturunuz. Allahü teâlânın nezdinde büyüklerden olursunuz. Kibirden kurtulursunuz."

"Musibetleri, hastalıkları ve sadakayı gizlemek iyilik hazinelerindendir."

"Demirin pası giderildiği gibi, bu kalblerin de pası giderilir" "Yâ Resûlallah kalblerin cilâsı nedir?" diye sordular. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Kur'ân-ı kerîm okumak"buyurdular.

"Sizden biriniz Cuma'ya gitmek istediği zaman gusül abdesti alsın."

"İki kişi gizli konuştuğu zaman, bir kişi onların izni olmadan yanlarına oturmasın."

"Selâm'dan önce kim konuşursa, ona cevap vermeyiniz."

"Kim Allahü teâlânın rızâsı için, buğzundan dolayı bid'at sahiplerinden yüz çevirirse, Allahü teâlâ onun kalbini emniyet ve imân ile doldurur."

Abdülazîz bin Ebî Revad. İbn-i Ömer'den, şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti. "Kim bid'at sahibini aşağı görürse, Allahü teâlâ onu Cennette bir derece yükseltir."

Babasından naklettiği hadîs-i şerîf şudur: "Ümmetimin fesadı zamanında sünnetime yapışana şehîd sevâbı vardır."

Atâ'dan rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte "Kim, din kardeşiyle onun bir ihtiyâcı için yürür, Allahü teâlâ'nın rızâsı için ona nasîhatta bulunursa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onunla ateş arasında yedi hendek yapar. Bir hendek yerle gök arası kadardır" buyurulmuştur.

Ebû Sa'îd'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîf şöyledir: "Allahü teâlâya sanki O'nu görür gibi ibadet et. Çünkü, sen O'nu görmüyorsan, O seni görür."

Hakkında anlatılanlar Süfyân bin Uyeyne anlattı: Mekke-i Mükerreme'ye şiddetli yağmur yağıp, çok evler yıkılmıştı. Fakat Abdülazîz hazretleri bu afetten sağ sâlim kurtulmuştu. Allahü teâlânın bu ihsân ve lütfuna şükür olarak bir köleyi âzâd etti.

Şakik-i Belhî hazretleri anlattı: Yirmi sene gözleri görmemişti. Onun için, bu kadar sene çoluk çocuğunu göremedi. Bir gün oğlu kendi kendine düşünüp, bu duruma içerleyerek, "Babacığım! Senin gözlerinin görmemesine çok üzülüyorum" deyince, Abdülazîz hazretleri, "Oğlum! Ben Allahü teâlâ'dan gelene râzıyım" cevabını vermiştir.

Yine birisine şöyle buyurdu: İslâm'dan, Kur'ân-ı kerîm'den ve saçının beyazlığından öğüt almıyan, nasîhat kabûl etmez.

Abdülazîz bin Ebî Revvâd buyurur ki: Ölüm hastalığında, Mugîre bin Hakî'nin yanına gittim. Bana nasîhat et, dedim. Bana "Bu yatak için sâlih amel yap" dedi.

Abdülazîz bin Ebî Revvâd hazretlerine nasıl sabahladın diye sorulunca, ağladı. "Niçin ağladın", dendi. Bunun üzerine, "Ölümü unutmuş, üstelik günahları da çok olan kimsenin hâli nasıl olur. Ecel, süratle geliyor, ömür her gün eksiliyor. Akıbetin ne olacağı, Cennet mi, Cehennem mi, bilinmiyor. Ya Cehennem olursa, halimiz ne olur?" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 91

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 61

3) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-1, sh. 307

4) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 246

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 338

ABDÜLAZÎZ BİN MUHAMMED

Hadîs âlimlerinden. Tabiînden olup, Medine'de doğdu. Değum târihi bilinmemektedir. Hicretin 189 (m. 804) senesinde Medine'de vefât etti. Aslen Horasan'ın Derâverde köyündendir. Bu bakımdan Derâverdî de denilmiştir. Hadîs rivâyet ettiği zâtlar; Zeyd bin Eslem, Şüreyk bin Abdullah, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, Hişam bin Urve, Amr bin Ebî Amr, Sevr bin ed-Deylî, Humeydî, Tavil, Cafer-i Sâdık (r.anhüm) gibi çok sayıda muhaddisten hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de Şu'be, Sevrî, İbn-i İshâk, İbn-i Mehdî, İbn-i Vehb, Veki bin Cerrah, Dâvûd bin Abdullah, Abdullah bin Ca'fer er-Rakî gibi pek çok âlim hadîs rivâyet etmişlerdir.

Abdülazîz bin Muhammed'in A'lâ İbn-i Abdurrahmân'dan, o da Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf

şöyledir: “İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır. Ancak üç sınıf kimsenin amel defteri kapanmaz. Sadaka-i cariyye (hayırlı eserler) bırakanın, faydalı ilim bırakanın ve sâlih evlât yetiştirenin.”

Osman bin Âffan (radıyallahü anh) abdest aldı ve Resûlullah’ı; şu benim abdestim gibi abdest aldığını gördüm. Sonra şöyle buyurdular dedi: “Her kim böylece abdest alırsa, geçmiş günahları afv olunur. Kıldığı namazla, mescide kadar yürümesi de (kendisine) nafile (ibâdet) olur.”

1) El-A’lâm cild-4, sh. 25

2) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 269

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 353

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 633

5) El-Menhel-ül-azb-il mevrûd cild-1, sh. 23

ABDULLAH BİN ABDÜLAZÎZ

Tanınmış bir hadîs âlimi, Ömerî diye tanınır. 184 (m. 800) senesinde Medine-i Münevvere’de vefât etti. Babasından ve başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da, Süleymân bin Muhammed bin Yahyâ bin Urve bin Zübeyr, İbn-i Uyeyne, İbn-i Mübârek, Mûsâ bin İbrâhîm gibi âlimler (r.anhüm) hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

İbn-i Hibbân buyurdu ki: O, zamanının en zahid (dünyâya düşkün olmıyan) ve âbidlerinden (çok ibâdet edenlerden) olup, hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlim idi.

Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: “Abdullah bin Abdülazîz ile İbn-i Mübârek’in huzûruna gidip, yanında bulunmayı çok seviyorum.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları:

Enes bin Mâlik’den rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dünya husûsunda, kendisinden yukarı olanlara, dîni husûsunda kendisinden aşağıda olanlara bakan kimseyi, Allahü teâlâ şükredici ve sabredici olarak yazmaz. Dünya husûsunda kendisinden aşağıda olanlara bakıp, din husûsunda kendisinden yukarıda olana bakan kimseyi Allahü teâlâ, şükreden ve sabırlı bir kul olarak yazar.”

İbrâhîm bin Sa’d’dan rivâyet etti: Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Eshâbım hakkında, Allahü teâlâdan korkun. Sakın benden sonra onlara düşmanlık yapmayınız. Onları seven beni sevdiği için sever. Onlara buğz eden, kin tutan, bana düşmanlığından dolayı böyle yapmış olur. Onlara eziyet eden, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden, Allahü teâlâya eziyet etmiş olur. Kim Allahü teâlâya eziyet ederse, Allahü teâlânın onu cezalandırması çok yaklaşmıştır, demektir.”

Sâlim bin Abdullah’dan rivâyet etti: Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Allahü teâlâya yalvarıp, duâ etmeden önce Ma’rûfu (iyiliği) emredip, Münker’den (kötülükten)nehyediniz (alıkoyunuz.) Günahınıza pişman olup, Allahü teâlâdan afv ve mağfiret dilemeden önce, elbette Allahü teâlâ sizin duâlarınızı kabûl etmiyecek. O zaman afv mağfiret de olunmıyacaksınız. Yahudi âlimler ve hıristiyan din adamları Emr-i ma’rûf ve Nehy-i an-il münkeri terk ettikleri için, Allahü teâlâ onları, kendi Peygamberlerinin lisânı üzere lanetleyip, umûmî bir belâ vermiştir.”

Ebû Ca’fer el-Hızâ: Abdullah Ömerî’nin (radıyallahü anh) bir gün büyüklerden birisinin şu sözünü naklettiğini bildirdi: “Kur’ân-ı kerîmi çok okumalı. Çünkü, Kur’ân-ı kerîm, okunup emirlerine uyulduğu zaman, Cennete götürür.”

Abdullah Ömerî hazretleri dâima kitaplarıyla beraberdi. Onları yanından hiç ayırmazdı. Mutlaka yanında bakacağı bir kitap bulunurdu. Ona, niçin, kitapları bu kadar seviyorsun dediler. O, bunlara şu sözlerle cevap verdi. “İnsana kabirden daha ibret verici ve daha çok nasîhat eden bir şey yoktur. Yalnızlık, bir takım sıkıntı ve kötülüklerden uzak tutar. Kitap ise, insana yakın ve samimi bir arkadaştır.”

Birgün şöyle duâ etti: “Yâ Rabbi! Sana, büyüğümüz, küçüğümüz tövbe ederiz. Tövbelerimizi, doğru kıl. Bizi tövbesine uymayanlardan eyleme, Allahım!”

Ebû Münzir İsmail bin Ömer anlattı. Abdullah Ömerî (radıyallahü anh) şöyle diyordu: “İnsanoğlu gaflete dalar da, Allahü teâlâ’nın emirlerini yapmaz olur. Yasakladığı şeyleri yapmağa başlar, insanlardan korkarak, Emr-i ma’rûf ve Nehy-

i an-il-münker (iyiliği emredip, kötülüklerden alıkoyma) farzını terk eder.”

Muhammed bin Harb el-Mekkî dedi: Abdullah bin Abdülazîz Ömerî hazretleri yanımıza gelmişti. Onun etrâfına toplandık. Mekke-i Mükerreme’nin ileri gelenleri de toplanmıştı. Bu sırada başını kaldırınca, Kâ’be-i Muâzzama’nın etrâfında yükselen sarayları gördü. Şiddetli bir şekilde bağırarak “Ey bu köşkleri bu mukaddes mekanın yanına dikenler; “Ölünce, yapayalnız kalacağınız, mezarların zifiri karalıklarını hatırlayınız. Ey zevk ve sefâ sahipleri, ey dünyâ ni’metleri içerisinde yüzenler! Kabirde, kurtların, böceklerin, yiyecekleri ve gıdaları olacağınızı, şu güzel vücutlarınızın, toprağın altında çürüyeceğini, o gören gözlerinizin akacağını, konuşan dillerinizin susacağını hiç düşünmüyor musunuz?” Abdülazîz hazretleri bunları söyleyince gözleri doldu.

Birisi Abdullah bin Abdülazîz’e, “Bana nasîhat et” dedi. Bunun üzerine, o zâta dönerek: “Verâ çok kıymetli bir haslettir, insanın kalbinde verânın (şüpheli şeylerden sakınma) bulunması, bütün dünyâya bedeldir. Onun için, bir şey şüpheli ise ondan sakın. Yoksa haram işlersin” dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 283

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 302

3) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-5, sh. 435

ABDULLAH BİN AVN

Tabiînin büyüklerinden. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 151 (m. 768)’de vefât etti. Abdullah bin Avn, Semâme bin Abdullah bin Enes, Muhammed İbn-i Sîrîn, İbrâhîm en-Nehaî, Ziyâd bin Cübeyr bin Hayve, Kâsım bin Muhammed, Hasan-ı Basrî, Şa’bî, Mücâhid ve başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Hadîs toplamak için Mekke, Medine, Kûfe, Basra ve daha bir çok yere seyahat etmiştir. İmâm-ı A’meş, Dâvud bin Ebî Hind, Süfyân-ı Sevrî, Şû’be, Ebû Yahyâ el-Kattân, Abdullah İbn-i Mübârek, Vekî bin Cerrah, Muaz İbn-i Muâz, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî ve başkaları da ondan hadîs rivâyet etmiştir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) râvilerdendir.

Büyük âlim Kurre (radıyallahü anh) der ki: “Biz İbn-i Sîrin’in verâsına (haram ve şüphelilerden sakınmasına) hayran idik. Fakat Abdullah İbn-i Avn, Onu bize unutturdu. O bu husûsta çok ileri mertebelerde idi.”

Bikâr der ki; İbn-i Avn şöyle buyururlardı: “Akıllı olan bir kimseyi, işlediği hata için azarlamak yakışmaz. Şu zamanımızda da durum budur. Kim birini azarlarsa, daha şiddetli azarı bir başkasından kendisi duyar.”

Yine Bikâr anlatır: “İbn-i Avn’ın kimseyle alay ettiğini görmedim. Çünkü o, kendi halinde ve nefsiyle meşgûldü. Günden güne olgunlaşıyor, tasavvufta yüksek derecelere kavuşuyordu.”

Hergün sabah namazını talebeleri ile kılar sonra kimseyle konuşmadan, kıbleye karşı oturur, Allahü teâlâ’yı zikrederdi. Bu hal güneş doğuncaya kadar devam ederdi. Talebeleri de aynı şekilde yapardı. Güneş doğduktan sonra onlara dönüp, ders verir ve nasîhat ederdi. Boş ve faidesiz şeyler konuşmaz, insanlara faydalı olanları anlatırdı. Kendisinden çok güzel koku gelirdi. Temiz ve güzel giyinirdi. Belli zamanlarda evine kapanır, sükût ve tefekkürle vakit geçirirdi. Yaptığı iyi işleri gizler, iyi huyunu dahi belli etmezdi. Yaptığı amelleri kimsenin öğrenmesini, bilmesini istemezdi. Ana ve babasına çok iyilik yapardı. Onların yediği kaptan hiç yemek yemezdi. Sebebini soranlara “Korkarım, yediğim kaptaki bir lokmada, onların gözü olur da farkına varmadan alıp yiyebilirim” derdi. Bir gün annesi çağırdı. Sert bir şekilde cevap vermişti. Sonra buna çok üzüldü. Hemen gitti ve hareketine keffaret olsun diye, iki köle azâd etti. Evleri vardı. Hepsinde müslümanlar parasız otururdu. İsteyeceği ücret onlara çok gelebilir düşüncesiyle hiç kira almazdı. Diline sahip olup, hiçbir zaman kötü söz söylemezdi. Yaptıklarından pişman olmıyan aklı selim sahibi idi. Kur’ân-ı kerîmi çok okur, cemâate devam ederdi.

İbn-i Mus’ab (radıyallahü anh) buyurdu ki: Avnoğlu Abdullah ile yirmidört sene beraber kaldım. Herşeyine dikkat ettim. Her haliyle dinimize uygun yaşayışının neticesinde meleklerin ona bir hata yazmadığı kanaatına vardım.”

Yahyâ el-Kattân da “Avnoğlu Abdullah’ın üstünlüğü, insanlar arasında dünyâyı en fazla terk etmiş olman bakımından değil, diline sahip olması bakımındandır. O, insanlar arasında diline en fazla sahip olanlardan birisidir.”

İbn-i Mübârek onun için, “Onun gibi namaz kılan görmedim” dedi. Abdurrezzak denen zât başkalarının da olduğunu söyleyince, “O sana kâfidir” demiştir. Âlimlerden Ravh ismindeki bir zât da, “Ondan daha ibâdet edici birisini görmedim” dedi. İbn-i Avn hiç kızmazdı. Kızdırmak isteyene duâ ile karşılık verirdi.

Muhammed bin Fudâle anlatır. Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rüyada gördüm. “İbn-i Avn-ı ziyâret ediniz. Çünkü Allahü teâlâ ve Resûlü onu seviyor” buyurdu. Bikâr bin Abdullah es-Sîrinî, O’nun bir gün oruç tutup bir gün tutmadığını söyler. İbn-i Mübârek’e, İbn-i Avn’ın ne ile bu dereceye yükseldiği soruldu. O da “doğrulukla” cevabını verdi. İbn-i Avn dedi ki: “Ey kardeşlerim! Sizin için üç şeyi seviyorum. Kur’ân-ı kerîmi gece-gündüz okumanızı, cemaate devamınızı ve kötü işlere mâni olmanızı.”

İbn-i Avn, Muhammed bin Sîrîn’den şu hadîs-i şerîfi nakletmiştir: “Cuma günü bir saat vardır ki, namaz kılan birisi o saate rastlar ve hayır isterse, Allahü teâlâ onu ona verir.”

İbn-i Sîrîn’den rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde: “En faziletli oruç, kardeşim Dâvud aleyhisselâmın orucudur. O bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı.”

“Kul kardeşinin yardımında bulunduğu müddetçe, Allahü teâlâ o kula yardımda bulunur. Allahü teâlâ sıkıntıda bulunana yardımı sever.”

“Allahü teâlânın bir meleği vardır ki, her namaz sırasında (Ey Âdemoğulları, nefisleriniz üzerine yaktığınız ateşlere karşı durunuz. Onları namazla söndürünüz.)”

Resûlullah (aleyhisselâm) İlk lokmayı alırken, “Ey mağfireti geniş olan Allahım beni bağışla.” buyururdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 37

2) Tezkîret-ül-huffâz cild-1, sh. 156

3) El-A’lâm cild-4, sh. 111

4) Hülâsa sh. 309

5) Tehzîb-ut-tehzîb cild-5, sh. 346

ABDULLAH BİN BÜREYDE

Tabiîn devrinin hadîs âlimlerinden. İsmi Abdullah bin Büreyde bin Hasîb el-Eslemî’dir. Künyesi “Ebû Sehl”dir. El-Mervezî, Merv kadısı, el-Eslemî lakabları ile tanınmaktadır. 14 (m. 635) târihinde Kûfe’de Hazreti Ömer’in halifeliği zamanında doğdu. Basra’da yaşadı. Merv şehrine kadı olarak tayin edildi ve 115 (m. 707) târihinde orada vefât etti.

Abdullah bin Büreyde, Tabiînin sika (güvenilir) râvilerinden olup, hadîs ilminde büyük bir âlimdir. O, Eshâb-ı kirâm’dan Abdullah İbn-i Mes’ûd ile görüşmüştür.

Ebû Hâtem ve diğer âlimler O’nun sika (güvenilir) olduğunu bildirdiler. İmâm-ı Vekî diyor ki, “Abdullah’ın ikiz kardeşi Süleymân ondan daha çok övülmüştür ve hadîs bakımından en sahih olan odur demişlerdir.” O, babasından, İbn-i Abbâs’tan, İbn-i Amr’dan, Abdullah bin Amr’dan, İbn-i Mes’ûd’dan, Abdullah bin Muğfel’den, Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den, Ebû Hüreyre’den, Hazreti Aişe’den, Semre bin Cündeb’den, Hazreti Muâviye’den, Mugîre bin Şu’be’den, Da’fel bin Hanzala’dan, Beşîr bin Ka’b’dan, Hamîd bin Abdurrahmân el-Himyerî’den, Ebü’l-Esved Dûeli’den, Hanzala bin Ali el-Eslemî’den, İbn-i Müseyyeb’den, İmrân bin Hüseyin’den, Yahyâ bin Ya’mer’den ve diğer bir çok hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da Beşîr bin Muhacir, Sehl bin Beşîr, Sev’âb bin Utbe, Huceyr bin Abdullah, Hüseyin bin Zekvân, Hüseyin bin Vâkıd-il-Mervezî, Dâvûd bin Vâkıd-il-Mervezî, Dâvûd bin Ebil’-Furat ve iki oğlu Sahr ve Sehl, Sa’îd bin Cerîrî, Mâuriye bin Abdülkerîm es-Sekafî, Mukâtil bin Hayyâm, Merv Kâdısı Hüseyin bin Vâkıd, Sa’d bin Ubeyde, Abdullah bin Atâ el-Mekkî, Ebû Tîbe Abdullah bin Müslim el-Mervezî, Ebu’l-Münib Abdullah bin Abdullah el-Atâkî, Osman bin Gıyâs, Ali bin Süveyd bin Mencuf, Kâtâde, Kehmes bin el-Hasan, Mâlik bin Mugul, Muharrib bin Dessâr, Mutrul-Verâk, Velîd bin Sa’lebe gibi bir çok âlimler hadîs-i şerîf almışlardır. Kendisinden, çok kimseler ilim öğrenmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Ben sizi (İslâmın ilk zamanlarında) kabirleri ziyâretten men etmiştim. Artık onları ziyâret edin.” buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-4, sh. 74

2) Tehzîb-ut-tehzîb cild-5, sh. 157

3) Mîzân-ül-İ’tidâl cild-2, sh. 396

4) Tezkîrât-ül-huffâz cild-1, sh. 102

5) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-7, sh. 221

ABDULLAH BİN DÎNAR

Tabiînin büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Abdurrahmân el-Umrî, el-Medenî'dir. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 127 (m. 744) yılında vefât etmiştir. İbn-i Ömer’in azadlı kölesidir.

Zamanın en meşhûr âlimlerinden, bilhassa yetişmiş olduğu Eshâb-ı kiramdan İbn-i Ömer, Enes bin Mâlik’ten (radıyallahü anh), ayrıca Süleymân bin Yesâr, Ebî Sâlih bin Semmân’dan ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. İmâm-ı Nesâî onu müskirûn’dan (Çok hadîs rivâyet edenlerden) kabûl eder. Kendisinden, Mûsâ bin Ukbe, Mâlik, oğlu Abdurrahmân, Nâfî el-Kureşî, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, Muhammed bin Sûkâ gibi âlimler hadîs rivâyet etmişlerdir. Hadîs âlimleri onu sika (güvenilir) kabûl etmişlerdir. Rivâyetleri meşhûr hadîs kitabları olan Kütüb-i Sitte’de yer almaktadır.

Abdullah bin Dinar’ın yalnız bir tek Sahâbîden rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerin başka âlimlerin rivâyetlerinde geçen lafzî (sözlü) delîlleri vardır. Ebû Sâlih’den, onun da Ebû Hüreyre’den bildirdiği şu hadîs-i şerîf bunlara bir örnektir. Peygamber efendimiz buyurdu ki: “Îmân altmış küsur şu’bedir. Haya da imânın bir şu’besidir.” Bu hadîs-i şerîfin hem mânâsında, hem de lâfzında âlimler ittifâk etmiştir.

Abdullah bin Dinar hazretleri, ahlâkça da Tabiînin en ileri gelenlerinden idi. Ebû Hamza bir gün kendisinden nasîhat istediği zaman buyurmuştur ki: “İnsanlardan uzak, yalnız olduğunda da her zaman Allah’tan kork, beş vakit namazını cemaatle kıl. Yönünü harama çevirme ki, böylece her hâlinle Allahü teâlâ’ya yaklaşanlardan olursun.”

Abdullah bin Dinar hazretlerinin bizzat Sahabeden aldığı hadîs-i şeriflerden birisi: “Ay (Şaban ayı) yirmidokuz gündür. Hilâli görmedikçe oruç tutmayınız. Hilâli görmedikçe bayram etmeyiniz. Eğer ufkunuz bulutlanmış bulunursa sayıyı otuza tamamlayınız.”

“Herhangi bir kimse din kardeşine “Ey kâfir” derse bu tekfîr sebebiyle ikisinden biri muhakkak küfre döner. Eğer o kimse dediği gibi ise ne a’lâ! Aksi takdîrde sözü kendi aleyhine döner.”

“Ey kadınlar cemaati! Sadaka verin! İstiğfarı da çok yapın! Çünkü ben ekseriyetle Cehennemliklerin sizlerden olduğunu gördüm.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 125

2) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-5, sh. 626

3) Tehzîb-ül-esma ve’l-luga cild-1, sh. 264

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 417

5) Tehzîb-ut-tehzîb cild-5, sh. 201

6) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-2, sh. 286

7) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 162

ABDULLAH BİN EBİ ZEKERİYYA

Tabiînin büyüklerinden bir hadîs âlimi. Künyesi Ebû Yahyâ eş-Şâmî’dir. Künyesi ile tanınır. Doğum târihi bilinmemektedir. 119 (m. 737) târihinde Halife Hişam zamanında ve Mekhûl’den sonra vefât etmiştir. Gazâlara katılır, cihad ederdi. Babasının ismi Iyâs bin Yezîd veya Zeyd bin Iyâs’dır. Abdullah bin Ebû Zekeriyya, Şamlıların âlimlerinden olup, Mekhûl’un akranıdır, yani ilim bakımından onun gibidir. Hadîs ilminde sika bir âlimdir. Ümm-üd-Derdâ, Recâ bin Hayve, Ubâde bin Şâmid’den (r.anhüm) hâdîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da Rebîa bin Yezîd, Saîd bin Abdülazîz, Evzâî, Yemân bin Adıy gibi âlimler, hadîs-i şerîf rivâyet edip, ilim öğrenmişlerdir. Âlimlerin hakkında buyurdukları: “İbn-i Sa’d, onu Şamlı Tâbiîn’in üçüncü tabakasında zikredip, “O, hadîs ilminde sika bir âlim olup, rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler azdır.”

Evzâî: “Zamanında, Şam’ın en fazîletti ve seçilmişlerinden idi.” Yemân bin Adiy: “Şam’da çok ibâdet eden zâtlardan birisidir” dediler. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler:

İbn-i Muhayriz’den rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdular ki: “Allah yolunda iken hâsıl olan tozla, Cehennemin dumanı, bir müslümanın üzerinde bir araya gelmez.”

Ebûdderdâ’dan rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Siz, kıyâmet gününde, kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. Öyleyse, isimlerinizi güzel koyunuz.”

Menkıbesi ve sözleri: Ebû Cemile anlattı. İbn-i Ebî Zekeriyya’dan duydum. Buyurdu ki; “Abdullah bin Ebî Zekeriyya’nın meclisinde hiç kimse konuşamazdı. O derdi ki: “Allahü teâlâyı anıp, onun emir ve yasaklarından konuşursanız, sizinle ilgilenir, size kıymet veririm. Eğer, insanlardan ve onların dedikodu ve gıybetlerinden bahsederseniz, sizi terk eder, yanınızda durmam.”

Utbe bin Temim bildirdi. O şöyle dedi: “Çok konuşan kimsenin düşmesi, hata etmesi ve yanlışlara dalması çok olur. Bu durumda olan kimsenin verâsı (şüphelilerden sakınması) az olur. Vera’sı az olanın kalbi, ölü bir kalb gibidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 149

2) El-Kâşif cild-12, sh. 87

3) Tehzîb-ut-tehzîb cild-5, sh. 218

ABDULLAH BİN İDRİS

Tebe-i Tâbiîn’in fıkıh, hadîs ve kırâat imamlarından. Adı, Abdullah bin İdris bin Yezîd bin Abdurrahmân bin el-Esved, El-Evdî ez-Zeâferî’dir. Künyesi, Ebû Muhammed el-Kûfi’dir. Hicretin 120 (m. 737) yılında Kûfe’de doğdu. 192 (m. 807) yılında orada vefât etti. Âlim bir aileye mensûb idi. İlk tahsilini babasından, sonra amcası Dâvûd’dan aldı. Ondan sonra da İmâm-ı A’meş, Mansûr, Ubeydullah bin Amr, İsmail bin Ebû Hâlid, Ebû Mâlik, el-Eşcâi, İbn-i Cüreyc, İbn-i İshâk, Yahyâ bin Sa’îd el-Ensârî, Mâlik bin Enes ve daha birçok âlimden ilim öğrenmiştir. Yahyâ bin Âdem, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, İshâk bin Râheviye, İbn-i Ebî Şeybe ve daha birçok meşhûr âlim kendisinden ilim öğrenmişlerdir.

Abdullah bin İdris hazretleri ilmin her dalında geniş bilgi sahibiydi. İmâm-ı Mâlik’in sohbet arkadaşlarından olup, onun mezhebinden idi. Fetvâ verirken Medine halkının usûlüne uyardı. Ya’ni, hadîs ehlinin yoluna bağlıydı. Hârûn Reşîd, kendisini kadı yapmak istedi. Ancak bazı sebeplerle, Abdullah bin İdris bunu kabûl etmedi. Bunun üzerine Hârûn Reşîd oğluna hadîs okutmasını istemiş, O da oğlu cemaate gelirse, O’na hadîs okutabileceğini söylemiştir.

Abdullah bin İdris, hadîs âlimlerinin de ileri gelenlerinden idi. Kendisi güvenilir sika bir âlim olup, rivâyetlerinin bir kısmı Kütüb-i Sitte’de yer almaktadır. Osman Dârimi’ diyor ki: “İbn-i Ma’in’e; İbn-i İdris’i mi çok seversin, yoksa İbn-i Numeyrî’yi mi?” diye sordum. Buyurdu ki: “Her ikisi de sikadırlar (sağlam, güvenilirdirler). Ancak Abdullah bin İdris daha üstün olup, her ilimde sikadır, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri buyuruyor ki; “Abdullah bin İdris başkasında bulunmayan, benzeri görülmeyen güzel hasletlere sahip idi.”

İbn-i İdris hazretleri hadîs-i şerîf rivâyetinde çok titiz davranırdı, İbn-i Ammar diyor ki; “İbn-i İdris, konuşurken na’me yapanlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmezdi.”

Bir defasında birisi na’me yaparak bir soru sordu. Bunun üzerine buyurdu ki; “Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîm’de buyuruyor ki; “Az kalsın, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp yere düşecek.” (Meryem-90). Siz konuşurken na’me yaptığınız müddetçe ben size hadîs-i şerîf nakl etmem.”

Ubâde İbn-i Sâmit’ten (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti; “Biz Resûlullah’a zorlukda, kolaylıkda, neşede, kederde ve başkalarını bizim üzerimize tercih edilmesi hallerinde itaat eylemek, âmir olan kimselerle emirlik husûsunda nizâlaşmamak, her nerede bulunursak bulunalım, muhakkak hakkı söylemek, Allah yolunda hiç bir kimsenin kınamasından ve kötülemesinden korkmamak üzere bîat edip söz verdik.”

Hazreti Âişe vâlidemize Peygamberimizin okuduğu bir duâ sorulduğunda; Resûlullahın (aleyhisselâm), “Allahım! Ben

bütün yaptıklarımın ve yapmadıklarımın şerrinden sana sığınırım.” diye duâ ettiğini buyurdu.

İbn-i İdris hazretleri kırâat ilminde de büyük âlimlerden idi. İmâm-ı Kisâî hazretlerine “Kur’ân-ı kerîm’i en iyi okuyan kimdir” diye sorulduğunda “Abdullah bin İdris, ondan sonra Hüseyin el-Câfi’dir.” diye cevap verdi. Kırâati, İmâm-ı A’meş ve Nâfi bin Ebî Nuaym’dan okumuştur. Abdullah bin İdris hazretleri Kur’ân-ı kerîm’i çok okurdu. Vefât edeceği esnada başucunda ağlayan kızına “Yavrucuğum! Ağlama. Ben bu evde dörtbin hatim okudum” diye buyurdu.

Güzel ahlâk sahibi, çok ibâdet eden ve fazîlet kaynağı idi. Denildi ki, Kûfe’de ondan fazla ibâdet eden yoktu. Yine Hasen bin Arefe hazretleri buyuruyor ki; Kûfe’de İbn-i İdris’ten daha fazîlet sahibi kimse görmedim. Ebû Hayseme diyor ki; İbn-i İdrîs’in bir şiirinde şöyle dediğini işittim:

Sarhoş ediyor, yasak olan içecek,
Haramdır onun azını da içmek,
Sizi korkuturum onu kullanmaktan,
Kurtulmak için tek çare vaz geçmek.

Abdullah bin İdris, zamanının siyâsî olaylarına da karışmamış ve bundan dâima kaçınmıştır. Hasen bin Rebî diyor ki, bir gün kendisine Hârûn Reşid’in yazdığı mektûb okundu. Bunu duyar duymaz nefesi sıklaştı. Düşüp bayıldı. Bir müddet sonra ayıldı ve buyurdu ki, “Ne günahımız vardı da bu mektûb bana yazıldı.” buyurmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-4, sh. 71

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 282

3) Tehzîb-ut-tehzîb cild-5, sh. 144

4) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 415

5) El-Menhel-ül-azbil-mevrûd cild-2, sh. 198

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 198

7) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 254, 255

8) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 330

ABDULLAH BİN KESÎR (İmâm-ı İbni Kesîr)

Tabiîn devrinde Mekke’de yetişen meşhûr kırâat âlimlerinden. Allahü teâlâ’nın kelâmı olan Kur’ân-ı kerîmin kırâatini (okunuşunu), Peygamberimizin okuduğu gibi bildiren âlimlerin ikincisi. Adı, Abdullah bin Kesir bin Muttalib’dir. Künyesi, Ebû Sa’îd veya Ebû Muhammed’dir. Ebû Bekir veya Ebu’s-Salt künyeleri de vardır. “Dârî” lakabı ile tanınmıştır. Dârî denmesinin sebebi, önce attâr idi, yani güzel kokular satardı. Araplar, attâra Dârî derler. Bahreyn’de bulunan ve Dârîn denen, koku getirilen bir yerin adıdır. Başka rivâyetler de bildirildi. Ailesi aslen İranlıdır. Kisrâ, babalarını gemilerle Yemen’in San’a şehrine göndermişti. Habeşlilerin, kendilerini buradan çıkarması üzerine Mekke’ye göç etmişlerdir.

İmam-ı İbn-i Kesir, 45 (m 665) yılında Mekke’de doğdu.. Orada, Eshâb-ı kiramın ve Tâbiîn’in büyüklerinden Abdullah bin Zübeyr, Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb-ı Ensârî, Enes bin Mâlik, Mücâhid bin Cebr ve Abdullah İbn-i Abbâs’ın kölesi Derbâs’a yetişip onlardan ilim aldı, hepsinden rivâyette bulundu. Kur’ân-ı kerîm’in kırâatini arz yolu ile Abdullah bin Sâib’den aldı. Yani, başından sonuna kadar ona okuyup hatim etti. Abdullah bin Sâib de, Übeyy bin Ka’b’den, O da, Hazreti Ömer bin Hattâb’dan kırâat ettiler. Bu okuyuş Zeyd bin Sabit ve Abdullah bin Abbâs gibi Eshâb-ı kiram vasıtası ile Peygamber efendimizden bildirilmiştir.

İslâmî ilimlerden biri de, kırâat ilmidir. Bu ilim sayesinde, Kur’ân-ı kerîmin okunuşu değiştirilmekten ve bozulmaktan korunmuştur. İmâm-ı İbn-i Kesir ve diğer kırâat âlimleri Kur’ân-ı kerîmin okunuşunu zabt husûsunda çok büyük itinâ ve ihtimâm göstermişler, Peygamberimizin okuduğu şekilde müslümanlara ta’lim etmişler, öğretmişlerdir. Eshâb-ı kiramın ve diğer büyük kırâat imamlarının, akıllara şaşkınlık verecek derecedeki himmetleri, gayretli çalışmaları sayesinde Kur’ân-ı kerîmin Peygamberimizin kırâat ettiği şekil üzere okunması husûsu, gayet sağlam ve esaslı bir sûretle zâbt olunarak emniyet altına alınmış ve nesilden nesile intikal ederek zamanımıza kadar hiç bir değişikliğe uğramadan gelmiştir. Bu okunuş şekli, inşaallah kıyâmete kadar böyle devam edecektir.

İmâm-ı İbn-i Kesir, çok güzel Kur’ân-ı kerîm okurdu. Sesinin güzelliği ve kırâat bilgisinin yüksekliği sebebiyle okurken her kelimenin, her harfinin hakkını verirdi. Kur’ân-ı kerîmin

belagat ve fesahatini, yüksek mânâsını canlandırmak husûsunda öyle güzel bir edası, öyle bir okuyuş tarzı vardı ki, zamanındaki insanlar arasında eşine çok az rastlanırdı. O, Mekke halkının ilimde önderi ve her zaman insanların, Kur'ân-ı kerîmin okunmasını öğrenmek için yanında toplanmaktan vazgeçmediği imamları idi.

İbn-i Kesir, çok belîğ ve fasîh konuşurdu. Hitâbeti çok kuvvetli idi. Sözlerindeki te'sîr çoktu. Beyaz sakallı, uzun boylu iri vücutlu olup, gözleri ve yüzü çok güzeldi. Tatlı esmer bir rengi vardı. Sakalını kına ile boyardı. Hâlinde sükûnet ve vakar alâmetleri görünürdü. İlmi ve fazîleti çoktu. Birçok kimse, kendisinden ilim alıp kırâat ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. Bundan kırâat rivâyetinde bulunan iki râvisi vardı. İmâm-ı Kunbul ve İmâm-ı Bezzî...

İmâm-ı İbn-i Kesîr'in birinci râvîsi Kunbul'un adı, Muhammed bin Abdurrahmân bin Hâlid bin Muhammed el-Mahzûmî'dir. Künyesi Ebû Ömer, lakabı Kunbul'dur. 195 (m. 810) yılında Mekke'de doğdu ve 291 (m. 903)'de orada vefât etti. Hicaz bölgesindeki kırâat âlimlerinin üstadı, hocası idi. Kur'ân-ı kerîmin kırâatini arz yolu ile Ahmed bin Muhammed bin Avn-ı Nebâl'den almıştır. Kendisini Mekke-i Mükerreme'de kırâat için halef bırakan da O'dur. Daha başka birçok âlimden Kur'ân-ı kerîmin kırâatini öğrendi. İbn-i Kesîr'den bildirilen kırâati de, senet vasıtası ile rivâyet etmiştir. Zira o Kavvâs'tan o da Kast'dan, o da İbn-i Kesîr'den rivâyet eder. Hicaz bölgesinde Kur'ân-ı kerîm kırâati Kunbul'a dayanır. Her taraftan her şehir ve memleketten küçük ve büyük çok talebe, Allahü teâlânın kelâmını okumak, öğrenmek ve ezberlemek için ona gelir hizmetinde bulunarak yüksek derecelere kavuşurlardı. Ebû Abdullah-ı Kussâ diyor ki: "İmâm-ı Kunbul, Mekke'de büyük vazîfeyi üzerine almış bulunuyordu. Çünkü bu hizmet, elbette hayır, iyilik ve fazîlet sahiplerinden birine verilirdi. Böylece yaptığı iş ve ona âit hükümler doğru ve sağlam olurdu. Kunbul'de, zamanında ilim, fazîlet ve iyiliklerin hepsini kendisinde toplamış çok istifâdeli bir imam ve âlim olduğundan, Mekke'de bu kırâat işine ehil olarak, bu hizmeti ona vermişlerdir, İmâm-ı Zehebî diyor ki: "Bu hizmete başlaması, ömrünün ortalarında idi. Hizmette güzel bir yol takib etmesi ve yüksek bir ahlâkı vardı. Yaşlılığı sebebiyle bu hizmetlerini ölümünden yedi veya on sene evvel bıraktı. 291 (m. 903) yılında vefât etti." Ona Kunbul lakabının verilmesinin sebepleri ihtilaflıdır. Bazıları ismi olduğunu bildirdiler. Bazıları da, Mekke'de sakinlerine "Kanâbil" (Kunbuller) denen bir evdendir, dediler. Bazıları da, ineklerde bir hastalık vardır. O hastalığın ilacının adına Kunbîl denir. Eczacılar bunu bilmektedirler. Kendisinde de böyle bir hastalık bulunduğundan, bu ilacı kullanması sebebiyle onunla tanınıp sonra kısaltılarak uzatan (y) harfi kaldırılıp kısaca "Kunbul" denmiştir, dediler. İmâm-ı Kunbul'un bildirdiği kırâat, İbn-i Mücâhid ve İbn-i Şenbûz tariki ile bildirilmiştir.

İmâm-ı İbn-i Kesîr'in ikinci râvisi Bezzî'nin adı, Ahmed bin Muhammed bin Abdullah bin Kasem bin Nâfi' bin Ebû Bezzî'dir. Mekke'deki kırâat imamlarından olup, Mescid-i Haramın müezzini idi. 170 (m. 786) yılında doğdu ve 250 (m. 864)'de vefât etti. İlmi sağlam, bilgisi kuvvetli bir imâm idi. Babasından, Abdullah bin Ziyâddan, İkrime bin Süleymân'dan ve Veheb bin Vâdıha'dan kırâat etmiştir. Ondan da çok kimseler Kur'ân-ı kerîmin kırâatini öğrenip rivâyet etmişlerdir. İbn-i Kesîr'den bildirilen kırâati, senet vasıtası ile rivâyet etmiştir. Zîra İmâm-ı Bezzi, İkrime'den, o da Kast'dan, o da İbn-i Kesir'den rivâyet etti. Bezzî, bez yani kumaş satan kimse demektir. Başka, rivâyetler de vardır. İmâm-ı Bezzî'nin kırâati, Ebû Rebî'a ve İbnü'l-Habbâb tariki ile rivâyet edilmiştir.

1) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 15, 16, 30

2) El-Burhân fî ulum-ü-Kur'ân cild-1, sh. 327

3) Bûdur-üz-zâhire sh. 6

4) Menâhil-ül-irfan cild-1, sh. 45

ABDULLAH BİN MÜBÂREK

Devrinin en büyük âlimlerinden. Horasan'da 118 (m. 736)'da doğup aynı yerde 181 (m. 796)'da vefât etti. Babası Türk, annesi Harzemlidir. Büyük âlim, şaşıranların yol göstericisi, dînin senedi, Hanefî mezhebinin reîsi olan İmâm-ı a'zamdan ilim tahsil etti. Ayrıca zamanın meşhûr âlimlerinin derslerine devam ederek hadîs ve fıkıh ilimlerinde söz sahibi oldu.

Kitabları, kerâmetleri ve yetiştirdiği talebeleri pek çoktur. Bu talebelerden birisi de mezheb reîsi Ahmed bin Hanbel'dir.

Bir yıl ticâretle uğraşır, kazancının hepsini fakîrlere dağıtırdı, ikinci yıl İslâmiyeti yaymak için harplere giderdi. İlmi, fıkhı, edebi, zühdü, fesahati ve vera'ı çok idi. Geceleri ibâdet ile geçirirdi. Az konuşmayı kendine âdet edinmiş olup, emîn ve sözleri huccet (senet) idi. Kitaplarında yirmibinden ziyade hadîs-i şerîf vardı. Duâsı makbûl olanlardandı.

Bir gün bir a'mâ gelip, "Bana duâ buyurun da Allahü teâlâ gözlerime görme kuvveti versin!" dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâya yalvararak duâ eyledi ve derhal a'mânın gözleri eskisi gibi görmeye başladı.

Abdullah bin Mübârek hazretleri Tabiînden bazı kimselerle görüşmüştür, imamlardan da bir çoğunun zamanına yetişmiştir. Senelerce İmâm-ı a'zam hazretlerinin sohbetinde bulunmuş, çeşitli hocalardan fıkıh ve hadîs-i şerîf dersleri almıştır.

Din düşmanlarına karşı ve nefisle cihad edenlerin başında gelirdi. Âlimlerin sultanı ismini almıştır. İlim ve yiğitlikte zamanının bir tanesi idi. Dinimizin büyüklerini görmüş sohbet etmiş ve onların makbûlü olmuştur.

Merv'de senelerce hadîs ve fıkıh okuttu. Kötü huylu bir kimse, yanına gelir giderdi. Bu gelen kimse bir gün bundan ayrıldı, gelmez oldu. Bunun ayrılmasına çok üzüldü. Niçin üzülüyorsun dediklerinde, "O zavallı gitti. O kötü huylar kendinden ayrılmadı. Onun haline üzülüyorum. Bizim yanımızda bir müddet daha kalsaydı ahlâkı düzelebilirdi" dedi.

Takvâsı (haramlardan kaçması) çok fazla idi. Bir defasında yolda bir yerde konakladı. İyi bir atı vardı. Kendisi namazda iken atı başkasına âit otlaktan yedi. Namazı bitirince atı otlak sahibine hediyye edip, yaya olarak yoluna devam etti. Hakkında söylenenler: "İbn-i Hibban: "Onda kendi zamanında, ilim ehlinden hiç bir kimsede bir araya toplanmamış olan güzellikler vardır."

İsmail İbn-i İyâs, "Yeryüzünde Abdullah bin Mübârek gibisi yoktur. Allahü teâlâ yarattığı her güzel hasletten O'na da vermiştir."

Abdullah bin Mübârek'in talebelerinden el-Fedl İbn-i Mûsâ ve Muhalled İbn-i Hüseyin ve başkaları bir araya geldiler. "Haydi İbn'ül-Mübârek'in güzel sıfatlarını sayalım" dediler. Sonra hepsi de "O ilmi, edebi, fıkhı, nahvi, lügatı, şiiri, fesahati, zühdü, vera'ı, insafı, gece kalkmayı, haccı, gazâyı, biniciliği, kahramanlığı ve faydasız konuşmayı terk etmeyi, arkadaşlarına muhalefet etmemeyi bir arada toplamıştır" dediler. Abbâs İbn-i Mus'ab da ilâve ederek, "Hadîsi, fıkhı, Arapçayı, şecaati, ticâreti, cömertlik ve yanlarında yokken, arkadaşlarına muhabbeti bir araya getirmişti" demiştir.

Abdullah İbn-i Muhammed-Addafif, "Ben İbn'ül Mübârek'i dinledim. O, bize göre insanların en yücesi ve onların içinde kendi zamanındaki ihtilafları en iyi bilendir."

Şuayb İbni Harb, "Abdullah İbn-ül-Mübârekle kim karşılaşırsa, şeref kazanır. Çünkü o, zamanındakilerin hepsinden üstün vasıflara sahip bir insandır." Süfyân-ı Sevrî, "Bütün ömründe, tek bir sene Abdullah bin Mübârek gibi olmayı arzu ederim. Maalesef, üç gün bile öylesine gücüm yetmez." Yahyâ İbn-i Main "Abdullah bin Mübârek zekî, iyi tesbit edici, güvenilir (sika), hadîsleri sahih olan bir âlimdir. Rivâyet ettiği yazılı hadîsleri yirmi veya yirmibirbindir" demişlerdir.

Birgün Abdullah bin Mübârek, Şam'a gitmek üzere sefere çıktı. Giderken yolda ölmüş bir merkep gördü. Yanı başında ayakta bir fakîr de ağlıyordu. Abdullah bin Mübârek ona niye ağladığını sordu: Fakîr cevap olarak:

"Ben fakîr bir kimse olup, çoluk çocuk sahibiyim. Bunu üçyüz dirheme almıştım. Bundan sonra ne yapacağımı düşünerek ağlıyorum!"

Abdullah bin Mübârek buyurdu ki: "Sen bunu sağ iken üçyüz dirheme almıştın. Şimdi ise bunu senden semeri ile beşyüz dirheme alıyorum, deyip beşyüz dirhemi sayarak eline verdi. O gece fakîr rüyasında mahşeri gördü. Baktı ki, bahçeler, bağlar içerisinde bir merkep! Yularını ve palanını altın ve mercanlarla süslemişler! Yanı başında bir melek, şöyle nidâ ediyordu:

"Kim buna binerse ona müjdeler olsun." Fakîr bunu duyunca, meleğin yanına gelip der ki: Bu benim ölen merkebimdir. Bunu bana ver!.

Evet, bu senindir. Fakat ölüsüne sabır etmediğin için, şimdi başkasının oldu. Baksana, yuları üzerinde ne yazıyor?

Fakîr yulara bakınca bir de ne görsün: “Bu Abdullah İbn-i Mübârek hazretlerinin bineğidir” yazılıydı. Sonra fakîr, uykudan uyanıp, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Kendi kendine, “Bana yazıklar olsun bir hayvanın ölmesine bile sabredemedim” dedi. Hemen beşyüz dirhemi alıp, doğruca Abdullah İbni Mübârek hazretlerinin yanına gitti. Parasını geri vermek istedi ve dedi ki;

“Ben satıştan vazgeçtim.”

“Sen akşam gördüğün rüya üzerine geldin. Ben de vazgeçtim. Beşyüz dirhemi de sana hediye ettim” buyurdu.

Sehl bin Abdullah, Abdullah bin Mübârek’in derslerine devam ederdi. Bir gün, “Artık senin dersine gelmiyeceğim. Çünkü, bugün gelirken senin kızların dama çıkmış beni çağırıyorlardı. Benim Sehlim, benim Sehlim diyorlardı. Bunların terbiyesini vermiyor musun?” dedi. Abdullah bin Mübârek, o gece talebesini toplayıp, “Sehlin cenâze namazına gidelim” dedi. Gidip vefât etmiş buldular. “Vefâtını nereden anladın?” dediklerinde “Benim hiç câriyem yok. O gördükleri Cennet hûrîleri idi. Onu Cennete çağırıyorlardı” dedi.

Abdullah bin Mübârek buyurdular ki: Bir ateşperest ile çalışıyorduk. Namaz vakti gelince ondan, namaz kılarken bana zarar vermiyeceğine dair söz aldım. Bunun üzerine namaz vaktinde rahatça bir namaz kıldım. Sonra ateşperest olan o şahsın ibâdet zamanı gelmişti. Şimdi sıra bende, ben ibâdet ederken, sende zarar vermiyeceğine söz ver deyince; rahatça ibâdetini yapacağını bildirdim.

Fakat ateşperest ateşe tapmak üzere secdeye varınca hemen üzerine atıldım. Sözümde durmadım. Şöyle bir ses duydum; “Söz verdiğin zaman ahdini yerine getir!” Bunun üzerine ona zarar vermeden geri çekildim. Sonra ateşperest ibâdetini bitirdiğinde bana sordu. “Evvelâ hücum ettin. Sonra niye vazgeçtin?...” “Ben, Allah’dan başkasına secde ettiğin zaman, dayanamadım, üzerine atıldım. Seni öldürmek istiyordum. Fakat tam o anda: “Söz verdiğin zaman, ahdini yerine getir” diyen bir ses beni o teşebbüsten alıkoydu.” Bunun üzerine ateşperest, “Rab, senin Rabbindir! Kendi düşmanı için, dostunu bile azarlıyor! İşte huzûrunda müslüman oluyorum.” diyerek Kelime-i şehâdet getirdi.

Kul haklarına çok dikkat ederdi. Buyurdu ki:

“Birinin bir lira hakkını ödemek, bin lira sadaka vermekten daha hayırlıdır.”

“Eğer gıybet etseydim, anamı, babamı gıybet ederdim. Çünkü sevâblarımın onlara verilmesi daha hayırlı olur.”

Allah için ilme çok ehemmiyet verirdi. Buyurdu ki:

“Müstehabları yapmakta gevşek davranan, sünnetleri yapamaz. Sünnetleri yapmakta gevşek davranmak, farzların yapılmasını zorlaştırır. Farzlarda gevşek davranan da ma’rifete, Allahü teâlânın rızasına kavuşamaz.”

“İnsanların sefili, dîni, dünyalığa âlet edendir.”

“Mala aldanma. Mideni haddinden fazla şişirme! İlim olarak yalnız sana yarayanı al yeter!”

Yine buyurdu ki: “Şu anda edeb dinin üçte ikisini teşkil etmek üzeredir.”

Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh) vefâtının yaklaştığında bütün malını fakîrlere verdi. Hizmetinde bulunan bir talebesi dedi ki: “Efendim, malûmunuz üç çocuğunuz var. Onlara miras bırakmayacak mısınız?” Buyurdu ki:

“Onları Allahü teâlâya emanet ediyorum. O en iyi bir vekîldir. Eğer çocuklarım, sâlih olursa, Cenâb-ı Hak, onları ummadıkları yerden rızıklandırır. Yok eğer, fâsık olurlarsa malımın kötü insanlara kalmasını istemem.”

Vefâtı anında gözlerini açtı, güldü ve (Saffat sûresinin 61) “Amel edenler, bu ebedi ni’mete kavuşmak için çalışsınlar.” âyet-i kerîmesini okudu.

Zamanın âlimleri, Abdullah bin Mübârek’i övmüşler ve kıymetini belirtmişlerdir.

Hâlid İbn-i Madân’dan rivâyet ettiği hadîs-i şerîfde Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Şehîdler Allahın emîn kıldığı kimselerdir. İster öldürülsünler, isterlerse yataklarında ölsünler.”buyurdu.

Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfde Peygamberimiz buyurdular ki: "Bana Cennete girenlerin ve Cehenneme girenlerin ilk üçü arz olundu. Cennete giren ilk üç kişi: 1) Şehîd, 2) Rabbine ibâdeti güzel yapan, efendisine de itaat eden bir köle. 3) Ailesi çok olan, buna rağmen kötü iş ve sözden uzak duran namuslu bir adam. Cehenneme giren ilk üçe gelince: 1) Zalim sultan. 2) Malı olup zekâtını vermeyen zengin. 3) Allahü teâlâya isyan eden fakîr." buyurdu.

Eserleri: Kitab-ül-Cihad adlı kitabı, cihad sahasında yazılmış ilk eserdir. 1971'de neşredilmiştir. Kitab-üz-Zühd ve'rrekâik, tasavvuf sahasında ilk eserlerdendir. Kitab-üs-sünen fi'l fıkh, fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş hadîs kitabıdır. Kitab-ül-birr ve's-sıla yine tasavvufla ilgilidir. Kitab-üt-tefsîr ve son olarak da hadîsle ilgili el-Erba'în'dir.

HİKMET

Abdullah bin Mübârek, Sehl'e ders okuturdu, Feyz dolu ilimleri, kalbine akıtırdı. Sehl, bir gün der ki, "Hocam gelemem artık, Senin câriyelerin, terbiyesiz yaratık, Çıkıp dama, "Sehl gel" diye bağırıyorlar, Hiç utanmaları yok beni çağırıyorlar." Gece, İbn-i Mübârek, topladı talebeyi, Der ki, "Gidelim Sehl'e, görelim cenâzeyi." Sordular O'na "Nereden anladın, Vefât ettiğini Sehl'in?" Abdullah bin Mübârek, onlara cevap verdi. "Benim câriyem yoktu, o kızlar hûrîlerdi" "Sevinerek Sehl'i çağırdılar Cennete, Siz de ibretle bakın şu mübârek hikmete."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mucem-ül-müellifîn cild-6, sh. 106

2) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh. 285

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 162

4) Keşf-uz zünûn sh. 57, 911, 1410, 1422

5) Esmâ-ül-müellifîn cild, sh. 438

6) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 281

7) Tezkiret-ul-huffâz cild-1, sh. 274

8) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 382

9) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 59

10) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 114

11) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 32

12) Târih-i Bağdâd cild-10, sh. 153

13) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 295

14) El-İntikâ sh. 132

15) Tertîb-ul-medârik cild-1, sh. 300

16) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 976

17) Eshâb-ı Kirâm sh. 303

18) Câmi'u kerâmât-ı evliyâ cild-2, sh. 104

19) Ed-Dîbâc-ul-müzehheb sh. 130

ABDULLAH BİN NÜMEYR

Hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. Künyesi, Ebû Hişam el-Kûfî'dir. 115 (m. 733) senesinde doğdu. 199 (m. 814)'de 84 yaşında iken vefât etti. Hadîs ilminde sika (güvenilir, sadık) bir âlim olup, çok hadîs-i şerîf rivâyet etmekle tanınmıştır. İlim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet ettiği âlimler, Hişam bin Urve, İsmail İbn-i Ebî Hâlid, el-A'meş, Ubeydullah İbn-i Amr, Mûsâ el-Cüheni ve diğer meşhûr hadîs âlimleridir. Kendisinden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet edenler ise kendi oğlu Muhammed, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Muin, Ebû Hayseme, Yahyâ bin Yahyâ, Ali bin el-Medyenî gibi çok sayıda âlimlerdir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bazıları:

"Mü'minin misâli, ekinden bir deste gibidir. Rüzgâr onu eğiltir. Kimi yere yıkar, kimi doğrultur. Nihâyet kurur. Kâfirin misâli ise kökü üzerinde dimdik duran evze ağacı gibidir. O'nu hiçbir şey eğiltemez. Nihâyet sökülmesi bir defada olur."

"Helâl meydandadır. Haram meydandadır. Şüpheliler ikisi arasındadır, insanların çoğu bunları bilmez. Kim bu şüphelilerden kaçınırsa, dîni ve ırzı için berât almıştır. Her kimse bu şüphelilere dalarsa harama düşer."

"Bedende bir et parçası vardır ki, bu parça iyi olursa bütün bedeni iyi olur, bozuk olursa bütün beden bozulur. Dikkat! O da kalbdir."

"Biriniz bir şeye yemîn eder de ondan daha hayırlısını görürse hemen o yemînin kefaretini versin ve o hayırlı işi yapsın."

"Ubâde bin Sâmit'ten (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Ubâde hazretleri:

"Bir mecliste Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraberdik. Şöyle buyurdular: "Allahü teâlâ'ya hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza, zinâ yapmayacağınıza, hırsızlık etmeyeceğinize, Allahü teâlânın haram kıldığı nefsi haksız

yere öldürmeyeceğinize dair bana bîat ediyorsunuz. Şimdi sizden her kim sözünde durursa onun ecri Allah'a âittir. Kim bunlardan birini yapar da, o sebeble cezalanırsa bu da onun için keffârettir. Ve kim bunlardan bir şey yapar da Allahü teâlâ onu örtbas ederse onun işi de Allah'a kalmıştır. Dilerse kendisini affeder, dilerse azâb eder."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 57

2) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-1, sh. 152

3) Tezkîrât-ül-huffâz cild-1, sh. 327

ABDULLAH BİN ŞÜBRİME

Tabiînden olup, Irak-Kûfe'de yetişen hadîs ve fıkıh âlimlerinin üstünlerinden. Abdullah bin Şübrime ismiyle meşhûr olup, künyesi Ebû Abdullah'tır. 72 (m. 691) senesinde doğdu. 144 (m. 761) senesinde vefât etti. Kûfe'de yaşamıştır. Ebû Cafer tarafından oraya kadı olarak tayin edilmiştir. İbn-i Şübrime aynı zamanda şair, cömert ve güzel ahlâkı ile meşhûrdur. Hadîsde sika'dır (güvenilir). Büyük hadîs âlimi Buhârî (radıyallahü anh) birçok hadîs rivâyetinde İbn-i Şübrime'yi şahid göstermektedir. İbn-i Mâce hariç, rivâyetleri diğer Kütüb-i sitte kitablarında yer alır.

Abdullah bin Şübrime'nin, zamanı ile kendisinden sonra gelen devrin âlimleri; O'nun ilminin ve ahlâkının üstünlüğünü takdîr etmişlerdir. Hatta Süfyân-ı Sevrî hazretleri İbn-i Şübrime için "O, bizim müftîmiz idi" diyerek kendisini övmektedir.

Abdullah bin Şübrime; birçok âlimin yaptığı gibi halkın arasına girip onlarla hoş sohbet etmeyi çok severdi. Arkadaşlarına da böyle yapılmasını tavsiye ederdi. Kendisine bu hâlinden suâl edildiğinde şöyle cevap verirdi: "Halkın arasına âlimler karışıp dolaşmalı, onlarla güzel ve dînî sohbetler yapmalı, arkadaşları çoğaltmalı, onlara müslümanlarla anlaşıp sevişmeyi öğretmeli, kendilerine dînî işlerde yardımcı olarak, iyi ve güzel ahlâklı davranarak onlara rehberlikde bulunmalı" derdi.

İbn-i Şübrime; çevresi ile devamlı iyi geçinir, onlara her işlerinde yardımcı olur ve ihtiyâçlarını karşılardı. Bir gün çok yakın arkadaşlarından birinin ihtiyâcını temin etti. Arkadaşı bu yardımın karşılığı olarak çok kıymetli bir hediye getirerek kendisine vermek istedi. İbn-i Şübrime arkadaşına: "Hediyeni almış gibi oldum. Bu getirdiğin hediyeyi geri alırsan beni çok sevindirirsin. Allahü teâlâ seni mükafatlandırsın. Güvendiğin dostlarına bir işin düştüğünde, dostun işi yapmadığı ve ona elinde bulunan bütün imkânı ile sarılmadığı zaman, sanki cenâze namazı kılar gibi abdest al ve dört tekbir getir. Sonra onu ölülerden say" dedi.

İbn-i Şübrime; dünyâ malına ve mevkisine önem vermezdi. Herkesle iyi geçinmeyi, güzel ahlâklı olmayı, ilim sahipleri ile bir arada bulunmayı tercih eder, onları överdi.

İmâm-ı a'zama (radıyallahü anh), Abdullah bin Şübrime sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Benim bildiğim ve takdîr ettiğim tek şey varsa, dünyâ malına, zenginliğine ve makamına kavuştuğu halde onlardan uzaklaştı. Bunların hiçbirine itibar etmedi, hepsini geri çevirdi. Bize gelince dünyâ malı ve mevkisi bizden kaçtığı halde biz onun peşinden koşuyoruz. Hatta esîri oluyoruz" diyerek, O'nun alçak gönüllülüğünü ve ilme değer verdiğini ortaya koymaktadır.

İbn-i Şübrime; Şa'biden, İbn-i Sîrîn'den, İmâm-ı a'zamdan ve daha birçok âlimlerden hadîs rivâyetinde bulunmuştur. Bunlardan biri:

"Oruç vücuttan çıkandan değil, giren şeyden bozulur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 250

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-6, sh. 351

3) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-3, sh. 117

ABDULLAH BİN UBEYDULLAH BİN EBÎ MULEYKE

Tabiînin büyüklerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. Künyesi Ebû Muhammed et-Teymî, el-Kureşî, el-Mekkî'dir. Mekke-i Mükerreme'de yaşamış olup, yine orada 117 (m. 735) yılında vefât etmiştir.

Fıkıh, tefsîr, hadîs ve kırâat ilimlerinde büyük âlim olup, zamanının meşhûrlarındandır. Mekke'de halifeliğini ilân eden Abdullah bin Zübeyr'in kadılığını yapmıştır. Harem-i şerîfin müezzini idi. İmâm-ı Buhârî'nin rivâyetine göre otuz Sahâbî ile görüşmüş ve onlardan hadîs rivâyet etmiştir. Hazret-i Âişe Ümmü Seleme, Abdullah bin Amr bin el-As, Abdullah İbn-i Abbâs, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Mes'ûd, Talha bin Ubeydullah, Abdullah bin Ca'fer, Abdullah bin Zübeyr, Hazreti Osman ve Zekvân bunlardandır.

Kendisinden de Amr bin Dinar, Abdurrahmân bin Ebî Bekr, Atâ bin Ebî Rebâh, İbn-i Cüreyc, Yezîd bin İbrâhîm, Cerîr bin Hâzim, Nâfi bin Amr ve birçok âlim hadîs rivâyetinde bulunmuştur. Ebû Zür'â ve Ebû Hâtem Ebî Muleyke'nin sika (güvenilir) bir râvi olup, çok hadîs-i şerîf rivâyet edenlerden (müksirûnden) olduğunu söylemişlerdir.

Buyurdu ki: "Ebû Cehl'in oğlu İkrime (radıyallahü anh), Kur'ân-ı kerîmi eline alır, yüzüne sürer ve "Rabbimin kitabı, Rabbimin kelâmı" diye ağlardı.

Hazreti Âişe'den rivâyet edilen bir hadîs-i şerîfte, "Mü'mine diken (batması) veya daha büyük musîbet isâbet ederse, O (Günahlarına) keffârettir."

Teravih namazının Hulefâ-i râşidîn ve Eshâb-ı kiram zamanında da yirmi rek'at kılındığını rivâyet eden Tabiînden birçok âlimden biri de İbn-i Ebî Muleyke'dir.

Mekrûh vakitlerde (güneş doğarken, tam tepede iken ve güneş batarken) namaz kılmanın mekrûh olduğunu bildiren bir rivâyeti de vardır.

Şu hadîs-i şerîf de onun rivâyetlerindendir. Resûlullah (aleyhisselâm) "Kim hesaba çekilirse azâb edilmiş olur" buyurdu. Hazreti Âişe, (Allahü teâlâ "İşte böylesi kolay bir hesaba çekilir" (İnşikâk-8) buyurmuyor mu?) diye sorunca "Bu senin dediğin arzdır (Amellerin sahiplerine arz olunmasıdır) yoksa her kim ince hesaba çekilirse helak olur" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 306

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 101

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 19

4) El-A lâm cild-4, sh. 102

5) El-Menhel-ül-Azb-ül-mevrûd şerh-i Süneni'l-İmâm-ı ebî Dâvud cild-1, sh. 152

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 62, cild-4, sh. 129

ABDULLAH BİN ZEYD (Ebû Kılâbe)

Tabiînin büyüklerinden. Hadîs ve fıkıh âlimidir. İsmi, Abdullah; Künyesi, Ebû Kılâbe'dir. Basralı'dır. Doğum târihi bilinmemekteyse de vefâtı 104 veya 106, 107 târihleri olarak rivâyet edilir.

Eshâb-ı kiramdan Sabit bin Kays, Enes bin Mâlik, Tabiînden Ebû Eyyûb-i Sahtiyanî ve Katâde'den (r.anhüm) ders alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs ilminde sikadır (sağlam, güvenilir). Bir hadîs-i şerîfi öğrenmek için seyahat ederdi. "Hiç bir işim olmadığı halde Medine'de, sırf bir hadîs-i şerîfi daha önce duymuş olan bir şahıstan dinlemek için üç gün kaldım" buyurdu. Hadîs-i şeriflerin toplanıp, yazılması için uğraşırdı. Vefâtından evvel, kitaplarının Tabiînin büyüklerinden, fıkıh âlimi ve evliyâdan Ebû Eyyûb-i Sahtiyanî'ye (radıyallahü anh) verilmesini vasıyyet etti. Bir deve yüküne yakın kitapları Ebû Eyyûb-i Sahtiyanî'ye verildi. Âlim ve fazıl bir zâttı. Hikmet dolu pek çok sözleri vardır.

Devamlı helâl kazanmayı teşvik ederdi. Bunun için, Eyyüb-i Sahtiyanî'ye "Çarşıya git iş ara Zira en büyük huzûr, insanlara muhtaç olmamaktır" buyurdu. Yine bir zâta "Seni, geçimini temin ederken görmek, câmi köşesinde görmemden daha sevimlidir." buyurdu. Sohbetine devam eden bir talebesi vardı. O döküntü hurma satardı. O'na; "Ben, senin sohbet meclisinden faydalandığını zan ediyordum. Fakat şu bir hakîkattir; Allahü teâlâ her düşük şeyden bereketini almıştır." buyurdu.

"Hem dünyâ, hem de âhirette yaşayan kimseye ne se'âdet" buyurunca "Âhirette nasıl yaşandığı" kendisinden soruldu. "Dünya yaşayışında Allahü teâlâ'yı hatırından çıkarmadı ve dâima O'na yalvardı ve bu sayede de âhirette O'nun rahmetine mazhar oldu" buyurdu.

"Bir kimse bir bid'at ortaya çıkarırsa onunla harb ederim."

“Allahü teâlâ’ya şükür yapılmasına vesîle olan dünyalık insana zarar vermez.” “Bir sözü anlamıyacak kimseye söyleme! Çünkü o söz, ona zararlı olup, fayda vermez.”

“Arzu ve istekleri peşinden koşanlarla beraber oturup kalkmayınız. Onlarla konuşmayınız. Çünkü, sizi kendi sapıklıklarına düşürmelerinden, zihninizi karıştırmalarından korkuyorum.”

“Sana, din kardeşinden istemediğin bir şey ulaşırsa, onun için bir özür ara. Bir mazeret bulamazsan, kendi kendine, belki benim bilmediğim bir durum vardır, de.”

“Kıyâmet günü Arş-ı a’lâ tarafından bir münâdi Yunus sûresi 62. âyet ile nidâ eder; “Ey Allah’ın sevgili kulları! Sizin için bir korku yoktur. Siz mahzûn da edilmezsiniz.” Bu nidadan sonra herkes, başını yukarı kaldırır ve; inandık îmân ettik, derler. Ancak, münâfıkların başları ise hiç yukarı kalkmaz ve yere eğilirler.”

“Bir kimse ya iyiliği veya kötülüğü ister. Ancak kalbinde bir emr edici veya bir yasaklayıcı bulur. Emr edici, iyiliği emr eder; yasaklayıcı, kötülükten alı kor.”

“Bid’at ehli ile oturmayınız. Onlarla sohbet etmeyiniz. Zira sizi dalâlete düşürebilir veya bilmediğiniz kötülüklere bulaştırabilirler.”

“Âlimler üç kısımdır. Bir kısmı, ilmi ile amel eder, insanlar da onun ilmiyle amel ederler. Diğer bir kısmı, ilmi ile amel eder, fakat insanlar onun ilmiyle amel etmez. Başka bir kısmı da ilmiyle kendisi amel etmediği gibi insanlar da amel etmez.”

“Allahü teâlâ, şeytana la’net edip, ona kıyâmet gününü gösterdi. Şeytan; Yâ Rabbi! İzzetin hakkı için, rûh kendilerinde bulunduğu müddetçe insanların kalbinden çıkmayacağım, dedi. Allahü teâlâ bu söze karşılık, izzetimin hakkı için ben de, onlarda rûh bulunduğu müddetçe tevbe etmelerine engel olmam. Her zaman tevbe edebilirler, vaadinde bulundu.”

Abdullah bin Zeyd hazretleri namazlardan sonra “Allahümme innî es’elüke’t-tayyibât ve terk-el-münkerât ve hubbe’l-mesâkîn ve en tetûbe aleyye ve izâ eratte lî ibâdike fitneten en teveffanî gayre meftun.” duâsını okurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bazıları:

“Ramazan ve kurban bayramlarını tehlîl, takdîs, tahmîd ve tekbîr ile süsleyiniz.”

“Üç şey vardır ki, bunlar kimde bulunursa o kimse imânın tadını bulur. Birincisi, bir kimseye Allah ve Resûlü, başkalarından daha sevgili olmak. İkincisi, bir kimse sevdiğini Allah için sevmek. Üçüncüsü, bir kimseyi Allah küfürden kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmekten, ateşe atılmaktan tiksindiği gibi tiksinmek.”

“İşlerin en hayırlısı, çok aşırı veya eksik olmayıp, orta mertebede olanıdır.”

“Allahü teâlâ benim için yeri bir araya getirdi. Yerin doğusunu ve batısını gördüm. Eğer ümmetim melik olursa, bana gösterilen yerlere ulaşacaktır. Bana kırmızı ve beyaz iki hazine verildi. Ben, rabbimden, umûmî bir dalgınlık sebebiyle ümmetimi helak etmemesini, bir düşmanı onlara musallat kılmamasını istedim. Allahü teâlâ: Yâ Muhammed, ben hüküm verdiğim zaman, o artık geri çevrilmez, isterse bütün insanlar bir araya gelsin, buyurdu. Ben ümmetim için saptırıcı olanlardan korkuyorum. Onlar üzerine kılıç geldiği zaman, kıyâmete kadar, artık onların üzerinden kalkmaz. Ümmetimden bir topluluk, müşriklere katılıncaya, putlara tapınıncaya kadar kıyâmet kopmaz. Ümmetim arasında yalancılar çıkacak. Onlar peygamber sanılacak. Halbuki son Peygamber benim. Benden sonra Peygamber yoktur. Ümmetimden bir cemaat (topluluk)dâima, doğru yola davet edici olacaklar. Allahü teâlâ’nın emri gelinceye kadar onlara, muhalifleri (düşmanları) zarar veremeyecektir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 282

2) El-A’lâm cild-4, sh. 88

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 224

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 94

5) Sünen-i Dârimî cild-2, sh. 470

ABDULLAH İBN-İ VEHB

Mısır’da yetişen en büyük âlimlerden. İsmi, Abdullah; künyesi, Ebû Muhammed’dir. Fıkıh ilminde imam, müctehid, hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte

ezbere bilen) sika (güvenilir) fazîlet sahibi bir zât idi. 125 (m. 742)'de doğdu. 197 (m. 812)'de vefât etti. Yedi yaşında ilim tahsiline başladı. Kendilerinden ilim öğrendiği hocalarının sayısı 370 civarındadır. Bu âlimlerin en meşhûrları, başta Hazreti İmâm-ı Mâlik olmak üzere, Hazreti Hayve bin Şureyh, Hazreti Saîd bin Ebî Eyyûb, Hazreti Leys bin Sa'd, Hazreti Süleymân bin Bilâl, Hazreti İbn-i Cüreyc, Hazreti Süfyân-ı Sevrî ve Süfyân bin Uyeyne hazretleri gibi büyük zâtlardır. Bilhassa Hazreti İmâm-ı Mâlik'in derslerine çok devam edip, onların ilimlerinden, İslâmiyetin bildirdiği edeblere tam uygun olan yaşayışlarından örnek hallerinden devamlı istifâde etti. Bu derslerde İmâm-ı Mâlik'den (radıyallahü anh) duyduğu hadîs-i şerîfleri, eserleri (Eshâb-ı kiramdan nakledilen sözleri) edeb ve terbiye ile alâkalı meseleleri toplayıp "el-Mücâlesât" adında bir kitap meydana getirdi. Ayrıca, hadîs ilmine dair "el-Câmi" adlı iki cildlik eseri ve yine iki cild olan "Muvatta-ı Sagîr", "Muvatta-ı Kebîr", "Kitâb-u Ahvâl-il-Kıyâme ve Tefsîr-ül-Kur'ân" adlı eserleri vardır. Hazreti İmâm-ı Mâlik, bu zâta yazdığı mektûblarında, kendisine "Mısır'ın fakîhi Ebû Muhammed Müftî" diye hitab ederdi. Bundan başkasına fakîh (derin fıkıh âlimi) diye yazmazdı. İlmi çok fazla idi. Kendisine "Divân-ul-İlim" (ilmin kütüphânesi) denilmiştir, İbn-i Ebî Hatim diyor ki; "Ben İbn-i Vehb'in, Mısır'da ve başka yerlerde rivâyet ettiği seksenbin kadar hadîs-i şerîfe baktım. Aslı olmayan bir hadîs-i şerîf görmedim." Kendisinden rivâyet edilen hadîs-i şerîflerin sayısı yüzbin civarındadır. Hazreti İmâm-ı Mâlik'in talebelerinden, hocası tarafından en çok sevilen ve sünneti en iyi bilen olduğu rivâyet edilmektedir. Ahmed bin Sâlih "İbn-i Vehb'den daha fazla hadîs-i şerîf rivâyet eden birini tanımıyorum." dedi.

Hazreti Abdullah bin Vehb, fıkıh ilminde de çok yüksek idi. Bundan dolayı, kendisi için "Hadîs ilmi ile fıkıh ilmini cem' eden" buyuruldu. Bir defasında, İmâm-ı Mâlik'in (radıyallahü anh) huzûrunda, İbn-i Kâsım ile İbn-i Vehb'den bahsediliyordu, İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh) buyurdu ki; "İbn-i Vehb bütün ilimlerde âlimdir. İbn-i Kâsım ise sadece fakîhdir." Medine ahalisi bir meselede ihtilaf ettikleri vakit, Hazreti İbn-i Vehb'in gelmesini beklerler, geldiği zaman ihtilaf ettikleri mes'eleyi kendisine arz edip verdiği fetvâyı kabûl ederlerdi. Hazreti İbn-i Vehb buyurdu ki, "Allahü teâlâ beni, İmâm-ı Mâlik ve Leys bin Sa'd vesîlesi ile dalâlete düşmekten kurtardı." "Bu nasıl oldu?" diye sordular. Buyurdu ki; "Ben hadîs-i şerifleri toplamakla meşgûl iken, bana ulaşan çeşitli rivâyetler karşısında şaşırıp kalmıştım. Ne zaman ki, İmâm-ı Mâlik ve Leys bin Sa'd hazretleri ile karşılaştım. Onlar beni (Şu rivâyeti al, şunları alma. Bu hadîs-i şerîfin mânâsı şudur. Şunun mânâsı şöyledir) diye ikâz ettiler. Böylece ben de şaşkınlıktan ve dalâlete düşmekten kurtuldum."

Bir defa, zamanın halifesi, kendisine mektûb yazıp, kadı olması için teklifde bulundu. İse de, mesûliyyetin çok ağır olması sebebiyle kabûl etmedi. "Niçin kabûl etmiyorsunuz? Allahü teâlâ'nın kitabı, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünneti ile hüküm verirsiniz" diyenlere karşı, "Bilmiyor musunuz? Kıyâmet günü âlimler Peygamberler ile ve kadılar Sultanlar ile beraber haşr olunacaklar (beraber diriltilecekler)" buyurdu. Öğrendiği ilmi başkalarına da öğretti. Bu şekilde yetiştirdiği talebelerin en meşhûrları arasında kardeşinin oğlu, Ahmed bin Yûsuf et-Tenîsi, Ahmed bin Sâlih el-Mısrî, İbrâhîm bin Münzir, Yahyâ bin el-Mekâbiri bulunmaktadır. Yahyâ bin Bekir diyor ki: "Hazreti Abdullah İbn-i Vehb'in ömrünün üçte biri, kendi nefsini terbiye ve hesaba çekmekle, üçte biri, ilim öğretmekle ve üçte biri de hacca gidip gelmekle geçmiştir." 36 defa Hac ettiği rivâyet edilmektedir, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh), Hazreti İbn-i Vehb hakkında buyuruyor ki: "Vehb, akıl, din, sâlih ameller sahibi idi." İbn-i Vehb (radıyallahü anh), bir kimsenin "Hatırla o vakti ki, (kâfirlerin önderleri ile onlara uyanlar) ateşte birbirleri ile çekişirlerken, zayıf olanlar büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: "Biz (dünyada) size itaatkâr idik. Şimdi siz, bizden ateşin bir kısmını savabilir misiniz?" (Mü'min-47) âyet-i kerîmesini okuduğunu işitti. Hazreti İbn-i Vehb, bu âyet-i kerîmeyi duyar duymaz titremeye başladı ve uzun müddet kendisine gelemedi.

İbn-i Vehb (radıyallahü anh), Hazreti İmâm-ı Mâlik'den rivâyetle buyurdu ki: "Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret edip, selâm vermek isteyen kimse, (Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü) demelidir."

Bir gün huzûrunda kendisinin teklif ettiği, "Kitâb-u Ahvâl-il-Kıyâme" isimli eserinde, kıyâmet hâllerine âit mevzû'lar okunuyordu. Kitâb bittiğinde, sanki benzi sararmış, yüzünün kanı çekilmişti. Bundan sonra, hiç konuşamadı ve birkaç gün sonra vefât etti.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları: Peygamber efendimiz buyurdular ki:

“Kim ki bana salât-ü selâm getirirse, o kimse bir köle azâd etmişi gibi sevâb alır.”

Resûlullah efendimiz, namaz kıldığı vakit, ayakları şişecek şekilde ayakta dururdu. Hazreti Âişe: “Yâ Resûlullah! Allahü teâlâ, sizin gelmiş-geçmiş bütün günahlarınızı bağışladığı halde, yine bunu mu yapıyorsunuz?) Bunun üzerine, Peygamber efendimiz buyurdu ki: “Ya Âişe! Şükreden bir kul olmayayım mı?”

“Şüphesiz Cennetlikler, kendilerinden üstün olan köşk sâhiblerini sizin doğu ve batı ufkunda kavuşmakta olan parlak yıldızı gördüğünüz gibi görürler. Çünkü, aralarında fark vardır.” Eshâb-ı kiram: Ya Resûlallah! Bunlar peygamberlerin yerleridir. Başkaları onlara ulaşamaz.” Dediler. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bilakis! Nesfsim yed-i kudretinde bulunan Allahü teâlâ’ya yemîn ederim ki, onlar, Allah’a imân ve Peygamberleri tasdîk eden bazı kimselerdir.”

“Bir sadaka verip de sonra sadakasından dönen kimsenin misâli, kusup da sonra kusmuğunu yiyen köpek gibidir.”

Hazreti Ebu Bekr-i Sıddîk, Peygamber efendimize, “Ya Resûlallah! Bana bir duâ öğret ki, namazımda ve evimde onunla duâ edeyim.” dedi. Peygamber efendimiz buyurdu ki: “De ki; Ya Rabbi! Ben nefsime çok zulm ettim. Günahları ise ancak sen affedersin. Bana tarafından mağfiret buyur ve bana acı. Çünkü, hakkıyle acıyan, affeden ancak sensin.”

“Biriniz bir yere indiği zaman, (Eûzü bi-kelimâtillahittâmmâti min şerri ma haleka) desin. Çünkü, oradan gidinceye kadar hiçbir şey ona zarar ve kötülük yapmaz.” buyurdu.

“Kul günah veya kat-ı rahm (sıla-yı rahmi terk) dâvasında bulunmadıkça ve acele etmedikçe duâsı kabûl edilir.” Eshâb-ı kiram, “Ya Resûlallah! Acele etmek nedir?” diye sorunca: “Duâ ettim de, kabûl edildiğini görmedim der ve o anda vaz geçerek duâyı bırakır.” buyurdular.

“Allahü teâlâ, rahmeti yüz parça olarak yarattı. Doksandokuzunu kendi nezdinde tutu. Bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte mahlûkât bu bir parçadan dolayı birbirlerine acırlar. Hatta hayvan, üzerine basarım endişesiyle, tırnağını yavrusundan kaldırır.”

Bir kimse Peygamber efendimize suâl edip, “Müslümanların hangisi daha hayırlıdır?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), “Elinden ve dilinden müslümanların emîn olduğu kimsedir.”buyurdu.

Bir zaman Yemen’den bir şahıs hicret edip, Medine-i Münevvere’ye, Peygamber efendimizin huzûr-ı şerîflerine geldi ve dedi ki: “Yâ Resûlallah! Ben Yemen’den hicret edip cihâda gitmek üzere buraya geldim.” Peygamber efendimiz, “Senin Yemen’de kimsen var mıdır?” buyurdular. O kimse, “Evet, Yâ Resûlallah! Anam ve babam var.” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Buraya gelip cihâda gitmek için onlardan izin aldın mı?” buyurdular. O kimse, “Hayır, Ya Resûlallah!” dedi. Bunun üzerine, Peygamber efendimiz buyurdular ki: “Sen tekrar Yemen’e dön. Eğer annen ve baban izin verirlerse, o zaman cihâda gel. Şayet izin vermezlerse, onların yanında kal ve onlara hizmet et.”

“Her kim, Allah ve âhıret gününe imân ederse, ya hayır söylesin, yâhud sussun. Her kim Allaha ve âhıret gününe imân ederse, komşusuna ikram etsin. Her kim, Allaha ve âhıret gününe imân ederse, misâfirine ikram etsin.”

Hazreti Âişe’den rivâyet ettiği Hadîs-i şerîfte, Hazreti Âişe buyurdu ki:

Resûlullah’a (aleyhisselâm) ilk vahyin başlaması uykuda sadık (doğru) rü’yâ görmekle olmuştur. Gördüğü her bir rü’yâ muhakkak sabah aydınlığı gibi apaçık meydana gelirdi. Sonra kalbine yalnızlık sevgisi düşürüldü. Artık Hira Mağarası içinde yalnız kalmayı tercih eder oldu. Orada ehlinin yanına dönmeden birkaç gün ibadet ederdi. Bu maksatla yanına yiyecek de alırdı. Sonra Hazreti Hadîce’nin yanına döner yine o kadar bir müddet için yiyecek tedârik ederdi. Nihâyet Hira Mağarası’nda bulunduğu bir sırada ansızın (emir-i Hak) karşısına çıkıverdi (Şöyle ki), Kendisine melek gelerek “Oku!” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), “Ben okumak bilmem” cevabını verdi. Fahr-i Kâinat (aleyhisselâm) buyurdular ki; “O zaman melek beni alarak takatim, kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine, “Oku!” dedi. Ben de “Okumak bilmem” dedim. Melek beni yine alıp ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine “Oku!” dedi. Ben de “Okumak bilmem” dedim. Nihâyet beni üçüncü defa olarak takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp şu âyetleri okudu. “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O Allah ki, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Her halde Oku! Senin Rabbin kalemle yazı yazmayı öğreten kerîmler kerîmidir. İnsana bilmediğini öğretmiştir.” (Sûre-i Alâk-1-5) Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) o sıkıştırma sebebiyle (heyecandan) boyun etleri titreyerek döndü. Ve Hazreti Hadîce’nin yanına

giderek “Beni örtün! Beni örtün!” buyurdu. Mübârek vücudunu sarıp örttüler. Ondan sonra Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Hadîce’ye “Ey Hadîce! Acaba bana ne oluyor?” buyurdu! Olup bitenleri ona haber verdi. “Kendimden korktum” buyurdu. Hazreti Hadîce ona şunları söyledi, “Öyle deme sevin! Allaha yemîn ederim ki, Allahü teâlâ seni hiçbir vakit utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, sözün doğrusunu söylersin, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin. Fakîre verir, kimsenin kazandırmıyacağını kazandırır, misâfiri ağırlarsın. Hak yolunda zuhur eden hâdiseler karşısında (halka) yardım edersin.”

Bundan sonra Hazreti Hadîce, Resûlullahı (aleyhisselâm) beraberine alarak Varaka bin Nevfel’e götürdü. Bu zât, Hazreti Hadîce’nin amcası oğlu, yani babasının kardeşi oğlu idi. Cahiliyet zamanında hıristiyan dinine girmiş bir kimse olup, arabca yazı yazmasını bilir, İncîl’den Allahü teâlâ’nın dilediği kadar bazı şeyleri arabca yazardı. Varaka gözleri görmez olmuş biri (pir-i fâni) idi. Hazreti Hadîce kendisine, “Ey Amca! Dinle bak, kardeşinin oğlu neler söyleyecek” dedi. Varaka bin Nevfel, “Ne var kardeşim oğlu?” diye sorunca Resûlullah (aleyhisselâm) gördüğü şeyleri kendisine haber verdi. Bunun üzerine Varaka, “Bu gördüğün Mûsâ aleyhisselâma indirilen Nâmus-u Ekber’dir (Cebrâil aleyhisselâmdır). Ah keşke senin davet günlerinde genç olaydım. Keşke kavmin seni çıkaracakları (hicret ettirecekleri) zaman hayatta bulunsaydım” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm)“Onlar beni çıkaracaklar mı ki?” diye sordu. Varaka “Evet, çıkaracaklar. Zira senin gibi bir vahiy getirmiş hiç bir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şayet senin davet günlerine yetişirsem sana son derece yardım ederim.” cevabını verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yan cild-3, sh. 36

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 324

3) Tehzîb-ut-tehzîb cild-6, sh. 71

4) El-A’lâm cild-4, sh. 144

5) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 279

6) Brockelman sup I 257

7) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 347

8) El-İntika sh. 48

9) Ed-Dîbâc-ul-mezheb sh. 132

10) Tertîb-ul-medârik cild-2, sh. 421

11) Mucem-ul-müellifîn cild-6, sh. 162

12) İzâh-ul-meknun cild-2, sh. 428, cild-1, sh. 438

13) Mîzân-ul-i’tidâl cild-2, sh. 86

ABDÜLMELİK BİN UMEYR

Tâbiîn’in meşhûrlarından âlim ve fakîh bir zât olup, Kûfe kadısı idi. İsmi Abdülmelik bin Umeyr bin Suveyd bin Harise bin İmlâs İbni Şuneyf El-Kûfî el Kıptî el-Ferâsî olup, künyesi Ebû Ömer’dir. (Ebû Amr da denildi). Kıptî ve Ferâsî denilmesinin sebebi; kendisinin, çok güzel bir yarış atı olduğu içindir. 32 (m. 652)’de doğmuştur. Şa’bî’den sonra Kûfe kadılığı yaptı. Hazreti Ali’yi gördü. Babası, Hazreti Ali hutbe okurken yanına götürdü. Hazreti Ali onun başını okşamıştır. 136 (m. 753)’de Kûfe’de vefât etti.

Abdülmelik bin Umeyr (radıyallahü anh) Eş’as bin Kays, Câbir bin Semre, Cerîr, Abdullah bin Zübeyr, Mugîre bin Şu’be, Nûmân bin Beşîr, Amr bin Haris, Cebr bin Atîk, Useyd bin Safvân, Abdullah bin Haris bin Nevfel, Abdurrahmân bin Ebî Bekr, Abdurrahmân bin Ebî Leylâ ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de oğlu Mûsâ, Şehr bin Havşeb, A’meş, Süleymân et-Teymî, Süfyân-ı Sevrî, Şu’be, Zeyd bin Ebî Enîse, Cerîr bin Ebî Hâzim, İsmâîl bin Ebî Hâlid, Züheyr bin Muâviye, Hûşeym bin Beşîr, Şuayb bin Safvân, Cerîr bin Abdülhamid, Hammâd İbni Seleme, Zekeriyyâ bin Ebî Zaide Şûreyk, Süfyân bin Uyeyne ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Rivâyet etmiş olduğu hadîs-i şerîfler meşhûr kitaplarda ve sahihayn (Sahih-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim) da mevcûttur. İmâm-ı Buhârî ondan ikiyüz civarında hadîs rivâyet etmiştir. Ali bin Hasen es-Süncânî onun beşbin hadîs bildiğini zikretmiştir. Abdülmelik bin Umeyr çok fasîh olarak konuşurdu. İbni Merd onu Kûfe’nin çok fasîh konuşan dört zâtından biri olduğunu beyân etmiştir. Neseî; O’nun rivâyetlerinde bir beis olmadığını söylemiştir. Ebû İshâk el Hemedânî “İlmi, Abdülmelik bin Umeyr’den öğreniniz!” demiştir. İbni Hibbân, İbni Numeyr, İbni Muin O’nun sika ve hadîslerinde sağlam olduğunu söylemiştir. O hadîs-i şeriflerden tek bir harfin dahi hazf edilmesini uygun görmezdi.

Kendisi şöyle anlatır: Mus'ab bin Zübeyr'in kesik başı Abdülmelik bin Mervan'ın önüne getirildiği zaman köşkünde, O'nun yanında idim. O'nu gördüm ve titremeye başladım. Abdülmelik bin Mervan bana "Sana ne oldu?" diye sordu. O'na: "Allahü teâlâ seni korusun yâ emir-el-mü'minîn. Ben bu köşkte burada, Ubeydullah İbni Ziyâd ile beraber bulundum. Hazreti Hüseyn'in mübârek başını burada gördüm. Sonra burada Muhtâr-ı Sekâfî ile beraber bulundum. Burada Muhtâr'ın önünde Ubeydullah İbni Ziyâd'ın başını gördüm. Sonra burada Mus'ab bin Ez-Zubeyr ile beraber bulundum, Muhtâr'ın başını onun önünde gördüm. Sonra aynı yerde Mus'ab bin Zübeyr'in başını senin önünde gördüm" dedi. Daha sonra Abdülmelik bin Mervan hemen ayağa kalktı ve o köşkte o katın yıkılmasını emredip orayı yıktırdı.

İmâm-ı Ebû Yûsuf İsmail bin İbrâhîm'den rivâyetle Abdülmelik bin Umeyr; Sakîften bir zât bana şöyle anlattı: "Hazreti Ali, beni Abkara'ya vâli tayin etti. Bu sırada ora halkı da yanımda idi. Onların yanında bana şunları söyledi: Onların ödeyecekleri vergileri tam olarak almağa bak. Herhangi bir husûsta onlara ruhsat vermekten, acımaktan şiddetle sakın. Asla senden bir zaafiyet görmesinler, öğle vakti de bana gel" dedi. Öğle vakti Hazreti Ali'nin yanına vardım. O zaman gayet yumuşak davranıp: Vâlisi bulunduğun halkın önünde sana bazı şeyler söyledim. Çünkü onlar hilekâr bir'kavimdir. Onların başına geçtiğin zaman vaziyete bak. Kış ve yaz onlara âit bir elbiseyi, yiyecekleri rızkı, binecekleri hayvanı ellerinden alıp satma, ödeyemedikleri para için onları asla zorlama. Yine bazılarını para sebebiyle ayakta da sakın bekletme. Vergi olarak aldığın maldan onlara hiçbir şey satma. Biz ancak onların affını kabûl etmekle emrolunduk. Eğer sen emirlerime muhalefet edersen Allahü teâlâ benim yerime seni yakalar. Eğer sözlerime muhalif bir hareketin zuhur eder ve bana ulaşırsa seni azlederim" buyurdu.

Abdülmelik bin Umeyr, Câbir bin Semûre'den (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etmektedir: "Küfe ahâlisi Hazreti Ömer'e, Hazreti Sa'd bin Ebî Vakkas'ı şikâyet ettiler. Bunun üzerine Hazreti Ömer onu vazîfeden aldı ve yerine Ammâr bin Yâser'i (radıyallahü anh) tayin etti. Kûfeliler şikâyeti o kadar ileri götürmüşlerdi ki, namaz kılmasını bile bilmiyor, demişlerdi. Hazreti Ömer, Hazreti Sa'd'a bir haberci gönderip onu yanına davet etti. Geldiğinde "Yâ Ebâ İshâk, bu adamlar senin namaz kılmayı bilmediğini iddia ediyorlar. Sen bu husûsta ne dersin?" diye sordu. Hazreti Sa'd cevabında: "Vallahi ben onlara Resûlullahın (aleyhisselâm) namazına benzer namaz kıldırıp ondan hiçbir şey eksiltmiyorum. Yatsı namazını kıldırırken ilk iki rekâtde daha çok kıyamda dururum. Son iki rekâtta da az dururum" buyurdu. Hazreti Ömer, "Bizim de zâten senin hakkındaki zannımız böyle idi" buyurdu. Bu meseleyi tahkîk için müfettişler gönderdi. Bunlar kime sordularsa hep onun hakkında hayırlı şeyler söylediler. Nihâyet Benû Abs'e âit bir mescide girip yine aynı şeyleri sordular, doğru söylemeleri için de yemîn verdirdiler. Bunun üzerine Ebû Sa'de künyesiyle bilinen Üsâme bin Katade ayağa kalktı ve "Mademki bize yemîn verdin, Sa'd, İslâm askerinin başına geçip harb etmez, ganîmet taksiminde eşit davranmaz. Hüküm verirken adâletli davranmaz" dedi. Bunun üzerine Hazreti Sa'd "Vallahi ben de üç şeyle duâ edeceğim: Yâ Rabbî senin bu kulun yalancı ise; riya ile halk görsün ve duysun diye söylediyse, ömrünü uzat, fakîrliğini çoğalt ve onu fitnelere uğrat" Daha sonraları o adama hâlinden sorulduğu zaman "İhtiyarlamış, fitneye düşmüş bir pîr-i fânî'yim, Hazreti Sa'd'in duâsı bana isâbet etti" derdi. Abdülmelik bin Umeyr "Sonraları onu ben de gördüm. Yaşlanmaktan kaşları gözlerinin üzerine sarkmış olduğu hâlde yolda kızlara sataşırdı" diye haber vermiştir. Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Ebû Mûsâ Eş'arî (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: Resûlullah efendimiz, hastalandı ve hastalığı şiddetlendi, bunun üzerine "Ebû Bekir'e emredin de cemaate namaz kıldırsın" buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân, cild-3, sh. 164

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 135

3) Mîzân-ül-i'tidâl, cild-1, sh. 660

4) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-6, sh. 411

ABDÜLVÂHİD BİN ZİYAD (ZEYD)

Tebe-i tabiîn devrinde Basra'da yetişen meşhûr hadîs, fıkıh âlim ve evliyâlarından. Adı Abdülvahid bin Ziyâd'tır. Doğum ve vefât târihleri kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, meşhûr hadîs âlimi Buhârî (radıyallahü anh) Abdülvahid bin Ziyad'ın Basra'da yaşadığını, burada hadîs ve fıkıh ilmi tahsil ettiğini,

189 (m. 805) târihinde vefât ettiğini bildirmektedir. 186, 187 (m. 802)'de de vefât ettiği rivâyet edilmiştir.

Abdülvahid bin Ziyad hazretleri, Tabiîn devrinde meşhûr hadîs ve fıkıh âlimleri olan, Ebû İshâk, A'meş, Âsım-ül-Ahval, Sâlih bin Han, Amr bin Meymun, Ebû İshâk Şeybanî gibi âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Onlardan hadîs ve fıkıh ilmi öğrenerek kendini yetiştirdi. Tebe-i tabiîn devrinde Basra'da yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinin ileri gelenleri arasında yer aldı. Abdülvahid bin Ziyad, devamlı ilim öğrenmekle ve ibâdet yapmakla zamanını geçirirdi. Hadîs ilminde sika bir râvi olduğunu Yahyâ bin Sa'îd ve birçok âlim bildirmektedir. Rivâyetleri kütüb-i sittede yer alır.

Öğrendiği bütün ilimleri hemen çevresindeki insanlara öğretmeye çalışırdı. Öğretmek için vakit geçirmezdi. Cuma namazından sonra evinin çevresi hadîs ve fıkıh öğrenmek isteyen talebelerle dolardı. Bıkmadan, yorulmadan saatlerce onlara ilim öğretir ve yetişmelerini isterdi. Bir dakikasının boşa geçmesini istemez, "yâ öğrenir veya öğretirdi." Sadece namaz vakitlerinde ilim öğrenmeye ve öğretmeye ara verdiği, talebeleri tarafından anlatılmaktadır.

Abdülvahid bin Ziyad (radıyallahü anh), çok talebe yetiştirdi. Hadîs ve fıkıh ilminde zamanlarının söz sahibi cilan Abdurrahmân bin Mehdî, Kays bin Havs, Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî gibi âlimler ondan ders alarak sohbetinde bulundular ve çok istifâde ettiler.

Abdülvahid bin Ziyad (radıyallahü anh), Tebe-i tabiîn devrinde Basra'da yetişen âlimler arasında, dünyâya değer vermemesi, devamlı ibadet ve ilimle meşgûl olması, herkese iyilik etmesi ile dikkati çekerdi. Herkes onu sever ve hürmet ederdi. Yaşayışı ve hikmetli sözleriyle birçok kimsenin doğru yola girmesini sağlamış ve herkese örnek olmuştur.

Abdülvahid bin Ziyad şöyle anlatır: "Bir rahibin inzivâ odasına uğradım. İki defa "Ey Rahib" diye kendisine seslendim, fakat cevap vermedi. Üçüncüde başını çıkardı ve "Ey adam ben rahib değilim. Rahib Allahü teâlâ'dan korkan, O'na saygı gösteren, belâsına sabredip, kazasına râzı olan, ni'metlerine şükredip onun için tevâzu gösteren, izzet karşısında zilleti kabûl eden, kudretine teslim olup heybet ve azameti karşısında eğilen hesab ve azâbını düşünen, gündüzünü oruç, gecesini ibâdetle geçiren, Cehennemi hatırladıkça uykusu kaçan kimseye denir. Ben ise saldırgan bir köpeğim, insanlara zararım dokunmasın diye kendimi buraya habsettim." dedi. Ben bunun üzerine, "Ey Rahib! Allahü teâlâ'yı bildikten sonra insanları Allahü teâlâ'dan uzaklaştıran şey nedir?" diye sordum. Rahib; "Kardeşim! İnsanları Allahü teâlâ'dan ancak dünyâ malı ve sevgisi uzaklaştırır. Çünkü dünyâ isyan ve günah yeridir. Aklı başında olan dünyâyı kalbinden çıkarıp, günahlarına tevbe ederek kendisini Allahü teâlâ'ya yaklaştıracak şeye yönlendirir" diyerek daha önce kendisinin îmân ettiğini söyledi."

Abdülvahid bin Ziyad'ın (radıyallahü anh) en büyük özelliği: "Allahü teâlâ'ya karşı olan kusurlarından dolayı çok üzülürdü. Ona bütün insanlığın yaptığı ibâdet kadar ibâdet yapsak Allahü teâlâ'nın bize verdiği hizmetlere karşı gene şükrümüzü yerine getiremeyiz" derdi.

Muhammed bin Abdullah buyurdu ki, ben bir defasında gördüm ki Abdülvahid bin Zeyd hazretleri şöyle buyurdu: "Kim ki, kendi midesini haram şeylerden koruyabiliyorsa, O kimse dinini ve güzel ahlâkını muhafaza edebilir. Kim ki kendi karnını haram şeylerden koruyamıyorsa, ne dinini ne de güzel ahlâkını muhafaza edemez."

Abdülvahid bin Ziyad anlatıyor: "Hacca gitmiştim. Yanımda bir genç durmadan Peygamber efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getiriyordu. Bazı yerlerde okunması daha uygun duâlar olduğu halde, genç her yerde duâ yerine salevât okuyordu. Bu dikkatimi çekti. Bu durumu kendisine sordum. Genç şöyle anlattı: "Babam ile birlikte hacca gelmiştik. Yolda uyudum. "Kalk baban öldü" dediler. Kalktım baktım ki, babam ölmüştü. Aynı zamanda yüzü de kararmıştı, ölümü ve ayrıca yüzünün kararması beni daha çok üzdü. Bu üzüntü esnasında tekrar uykuya daldım. Bu sırada rüyamda dört siyahînin ellerinde demir kamçılar olduğu halde babama yaklaştıklarını ve tam vuracakları sırada yüzü nurlu bir zatın geldiğini ve onlara dönerek "Vurmayın" dediğini ve eli ile babamın yüzünü sıvazlayarak nurlandırdığını ve "Artık uyan, baban nurlanmıştır" dediğini gördüm. "Sen kimsin?" diye sorduğumda, "Ben Peygamberim, bana salevât getirdiği için ona şefaat ettim" dedi. Uyandım, durumunu düzelmiş gördüm. Bunun için ben de salevât-ı şerîfeyi okumaya devam ediyorum." dedi.

Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: Ben Abdülvahid bin Ziyad hazretlerinden şöyle işittim. Buyurdular ki; "Ben üç gece üst üste yatarken şöyle duâ ettim: Yâ Rabbi, benim Cennetteki arkadaşım kimdir bana göster. Üçüncü gecede rüyamda bana denildi ki: Yâ Abdülvahid bin Zeyd, senin Cennet arkadaşın Meymunetu Sevda'dır. Ben de dedim ki, Peki Meymunetu Sevda nerededir? Bana denildi ki; Kûfe'de Benî Fulan kabilesindendir. Ben de hemen kalkıp Kûfe'ye gittim o kabilenin yerini sordum. Kabiledekilere Meymunetu Sevda'yı sual ettim. Bana o delinin birisidir, bizim birkaç koyunumuzu otlatmaya götürür dediler. Ben görmek istediğimi söyleyince, şimdi falan yerdeki hanın yanındadır dediler. Hanın yanına gidince gördüm ki Meymunetu Sevda namaz kılıyor, yanında bir asa ve üzerinde yünden bir cübbe vardı. Baktım ki koyunları orada otluyor ve hayvanların yanında birkaç tane kurt koyunlara zarar vermeden dolaşıyordu. Beni fark ettiğinde namazını bitirdi ve bana dönerek "Yâ İbn-i Ziyad sen buradan git, burası senin yerin değildir. Biz seninle burada değil sonra birleşeceğiz" dedi. Bunun üzerine ben ona "Allah sana rahmet etsin. Sen benim İbn-i Ziyad olduğumu nereden bilirsin" dedim. Bana, "Daha rûhlarımız dünyâya gelmeden ben senin İbn-i Ziyad olduğunu bilirdim" dedi.

Ben ona; "Bana biraz nasîhat et" dedim. Bana "Bir kimse sana bir şey verdiği zaman ona nasıl teşekkür edersin. Halbuki Allahü teâlâ'nın verdiği bu kadar ni'mete karşılık neden şükredilmiyor. Sana iyilik edene o iyiliği veren ve yaratan yine Allahü teâlâ'dır. Ona göre bütün hamd ve şükürleri Allahü teâlâ'ya yapmak lâzımdır."

Ben ona; "Görüyorum ki koyunların düşmanları olan kurtlar gelmişler ve onların arasında dolaşırlar. Bu hal nasıl oluyor?" diye suâl ettim.

Bana; "Yâ İbn-i Ziyâd, ben Allahü teâlâ'ya öyle ibâdet ederim ki, benimle onun arasında hiçbir duvar kalmamıştır.

Bunun için kurtlarla koyunların arasındaki düşmanlık kalkmış olup, dostluk başlamıştır" diye cevap verdi.

Buyurdular ki: "Bir insanın günahları çok ise ve o da iyilikten bahsetse, onunla iyiliğin arasında bir deniz kadar uzaklık vardır."

"Muhakkak ki herşeyin bir kestirme (yakın) yolu vardır. Cennetin kestirme yolu da cihâd yapmaktır."

"Kul için ancak bilerek ve huzûr içinde kıldığı namazın sevâbını alacağında, İslâm âlimleri ittifâk etti."

"Eğer nefsinizde Allahü teâlâ'ya karşı yaptığınız ibâdetlerde bir isteksizlik ve tenbellik hissederseniz bir süre kuvvetli ve iyi yemekleri yemeği bırakınız. Tuz ve ekmekle yetinmeye çalışınız. Oruç tutunuz. Bu şekilde yapmanız vücudunuzdaki bazı yağları ve fazlalıkları erittiği gibi Allahü teâlâ'yı hatırlamanızı arttırır."

"Kulun Allahü teâlâ'ya karşı takip edeceği en güzel edeb hali, Onun emirlerinin hepsine tereddütsüz boyun eğerek itaat göstermesidir. Allahü teâlâ onu bu haliyle dünyâda bırakırsa, bunu kendisine en hayırlı ve sevimli şey olarak kabûl etmeli. Şayet ahirete götürürse (ruhunu alırsa) bunun da Allahü teâlâ'nın emri olduğunu kabûl ederek, kendisine en tatlı bir iş gelmeli."

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin bildirdiğine göre şu hadîs-i şerîfi rivâyet etmiştir:

"Her kim şartlarına riâyet ederek abdest alırsa tırnaklarının altı da dâhil olmak üzere vücudunun bütün azalarından günahları dökülür."

"Taundan ölen kimse şehîdtir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 155

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 434

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 258

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-7, sh. 289

ABDÜLVARİS BİN SAÎD

Büyük fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Ubeyde el-Anbârî et-Tenurî el-Basrî'dir. Hicrî 120 yılında (m. 737) doğdu. 180 (m. 796) yılında Basra'da vefât etti.

Zamanının meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf aldığı zatlar arasında, Abdülazîz bin Suheyb, Yahyâ bin İshâk

el-Hadremi, Eyyûb es-Sahtiyânî, Hâlid el Hızaî gibi meşhûrları vardı. Aynı zamanda hitâbet, güzel konuşma gibi sanatları iyi öğrendi. Kendisi hakkında “Basra’da muhaddislerin en iyisi, fıkıh ilminde ise Hammâd bin Seleme’den sonra en iyi bilendi.”

Kendisinin Kaderiyye’den olduğu söylenmiş ise de bunun aslı yoktur. Kendisinden yüzlerce âlim hadîs-i şerîf alıp nakletmiştir. Bunlar arasında Süfyân-ı Sevrî, oğlu Abdüssamed, Affân bin Müslim, Abdurrahmân İbn-i Mübârek, Hibbân bin Hilâl, Ezher bin Mervan v.b. âlimler vardı. Hammâd bin Zeyd’e “Eyyûb’u mu çok seversin, Abdülvâris’i mi?” diye sorulunca “Abdülvâris’i” buyurdu. Abdülvâris hazretlerinin sika (güvenilir) olduğunu İmâm-ı Buhârî, Müslim, İbn-i Hibbân, İbn-i Sa’d bildirmektedir.

Abdülvâris bin Sa’îd hazretleri, Resûlullah’ın sünnetine son derece uyardı. Resûl-i ekrem’in (aleyhisselâm) yaşayışına uymaya çok çalışır, Onun ahlâkı ile ahlâklanmaya gayret ederdi. Dünya malına rağbet etmezdi. Çünkü Ebû Hureyrede Resûlullah’tan şöyle bir hadîs-i şerîf rivâyet etmektedir:

“Allahü teâlâ, paraya kul, köle olanlara la’net etsin.”

Yine Enes bin Mâlik’ten rivâyet ettikleri bir hadîs-i şerîfte “Peygamber efendimiz helaya girecekleri zaman “Eûzu-billahi minel hubüsi ve’l-Habâis” duâsını okurdu.”

Diğer rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Hiçbir kimse, ben kendisine, ehlinden, malından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça (kamil) îmân etmiş sayılmaz.”

“Şüphesiz ki, Allahü teâlâ iyilikleri ve kötülükleri yazmış, sonra onları beyân eylemiştir. İmdî kim bir iyilik yapmak isterde yapamazsa Allahü teâlâ onu kendi divânına tam bir hasene olarak yazar. O hayırlı işi yapmaya niyet eder de yaparsa Allahü teâlâ onu kendi divanına on kattan yediyüz kata ve daha pekçok katlayarak hasenat yazar. Şayet bir kötülük yapmak isterde yapmazsa, Allahü teâlâ onu kendi divânına tam bir hasene olarak yazar. O kötülüğü yapmak isterde yaparsa Allahü teâlâ onu bir tek seyyie olarak yazar.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 257

2) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 277

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 441

4) El-A’lâm cild-4, sh. 178

5) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 293

6) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-1, sh. 29

ABDURRAHMÂN BİN EBÎ ZİNÂD

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Muhammed Medenî’dir. 100 (m. 718)’de doğdu. 174 (m. 790)’da Bağdâd’da yetmişdört yaşında iken vefât etti. Babası Ebî Zinad’tan, Amr bin Ebî Amr, Süheyl bin Ebî Sâlih, Hişam bin Urve ve Mûsâ bin Ukbe ve diğer muhaddislerden hadîs rivâyet etmiştir. Kırâat ilmini Ali bin Ca’fer Kürî’den almıştı. Kendisinden, İbn-i Cüreyc, Züheyr bin Muâviye, Muaz bin Muaz, el-Anberî, Ebû Dâvûd Tayâlisî, Haccac bin Muhammed ve daha çok sayıda âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Buhârî, Ebû Dâvûd, İmâm-ı Tirmizî, İmâm-ı Nesâîve İbn-i Mâce tarafından rivâyetleri alınmıştır.

Abdurrahmân bin Ebî Zinâd, babası Ebî Zinâd’dan çok rivâyetlerde bulunmuştur. Bu rivâyetlerinin bir kısmında dikkati çeken husûs, başkalarının rivâyet etmediği meselelerin bulunmasıdır. Babasından yaptığı rivâyetleri topladığı “Kitâb-ı Re’yi Fukahayı Seb’a” adlı eseri üzerinde İmâm-ı Mâlik incelemeler yapmıştır. Kitab-ül-ferâiz adlı bir eseri daha vardır.

Buyurdu ki: “Muhabbet üç kısımdır: 1-İclâl ve ta’zîm muhabbeti. Evlâdın babasını sevmesi gibi. 2-Merhamet ve şefkat muhabbeti. Ananın-babanın evladını sevmesi gibi. 3-Muşâkele ve beğenme muhabbeti, insanların birbirini sevmesi gibi. Resûlullah efendimiz bunların hepsini kendinde toplamıştır..”

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bazıları:

“Allahü teâlâ bizden birisinin tevbesine, birinizin kayıp hayvanını bulduğu vakit sevinmesinden daha çok sevinir.”

“… Sizden birisi abdest aldığı zaman, burnuna su çeksin, sonra sümkürsün.”

“Eğer ümmetime zor gelmiyeceğini bilseydim her namaz vakti için misvak kullanmalarını emrederdim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fihrist sh. 315

2) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-2, sh. 143

3) Tezkiret-i huffâz cild-1, sh. 247

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 170

ABDURRAHMÂN BİN MEHDÎ

Tabiîn devrinin büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Saîd’dir. Lû’lüî diye meşhûrdur. Ezd’in veya Benî Anber’in âzâdlısı olduğu söylenir. 135 (m. 752) senesinde Basra’da doğup, 198 (m. 815)’de orada vefât etti.

Abdurrahmân bin Mehdî (radıyallahü anh) hadîs hafızıdır. Yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberlemiştir. Hadîs ilminde çok derin bir bilgiye sahiptir. Hadîs âlimleri de onun bu üstünlüğünü kabûl etmiş ve onu övmüşlerdir. O, bir kimseden rivâyet yapınca o kimse, ondan sonra huccet sayılırdı. Hadîs rivâyetinde çok titiz hareket ederdi. Hadîsleri lâfızla rivâyet ederdi. Hem kendi hadîsini, hem de başkasınınkini iyi bilirdi. Hadîs âlimleri, “O’na bir râvinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîf okunurdu. Şurası hatâ derdi. Sonra bu hadîs, falan hadîsten şu yönüyle alınmış derdi. Araştırdığımızda dediği gibi bulurduk, diye naklederler. Eymen bin Nabil, Cerîr bin Hazım, İkrime bin Ammâr, Ebî Hulde bin Hâlid bin Dinar, Mehdî bin Meymûn, İmâm-ı Mâlik, Şû’be, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne ve daha bir çok zâtlardan hadîs rivâyet etmiştir. Abdullah bin Mübârek, Abdurrahmân bin Mehdî’nin hocasıdır. İbn-i Vehb, Oğlu Mûsâ, Yahyâ bin Maîn, Yahyâ bin Yahyâ, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd ve daha başka büyük âlimler de ondan hadîs-i şerîf nakletmişlerdir.

Abdurrahmân bin Mehdî (radıyallahü anh) fıkıh ilminde de mütehassıs idi. İbn-i Medinî, meşhûr yedi fıkıh âliminin (Fukâha-i Seb’a’nın) sözlerini en iyi bilenler arasında Abdurrahmân bin Mehdî’yi de saymışdır. Ahmed bin Hanbel hazretleri aynı zamanda Onun fıkıh (hukuk) âlimi olduğunu söylemiştir. Abdurrahmân bin Mehdî hazretleri ilmiyle amel eden, islâmı nefisinde yaşayan bir zât idi. Kahkaha ile gülmez, sadece tebessüm ederdi. Zamanındaki insanlar, din ve dünyâ işlerinde Abdurrahmân bin Mehdî hazretlerine müracaat ederlerdi.

Her gece Kur’ân-ı kerîmin tamamını hatm ederdi (okurdu). Yarısını teheccüd namazında, yarısını namazın dışında okurdu. Sohbetine ve ilim meclisine gelenler, huzûrunda, oturdukları zaman, başlarında sanki kuş varmış gibi, gayet edebli ve dikkatli otururlardı. Onun bulunduğu meclise ilim, edeb ve ciddiyet hakimdi. Birgün, Onun ilim meclisinde oturanlardan birisi gülmüştü. Bunun üzerine, onu, ilim meclisine iki ay gelmekten menetti. “Bu, bizim meclisimize iki ay gelmesin,” dedi. Sonra, Allahü teâlâ’dan onun için af diledi. Ona şöyle dedi. “İnsan, ilmi, gözyaşı dökerek istemeli. Çünkü ilim, insana nefsi için bir huccet (delîl)’dir” dedi. Abdurrahmân bin Mehdî hazretleri, gece sabaha kadar ibâdet etmişti. Bir ara, uykusu çok geldi. Yatağına yattı, uyuyakaldı. Sabah namazına uyanamadı. Buna çok üzüldü. Bu yüzden iki ay yatağa yatmadı. Abdurrahmân bin Mehdî hazretleri zaman zaman “Kabrinde mü’min olarak yatana gıbta ederim, onun gibi olmak isterim” derdi.

İbn-i Sa’d, O’nun sika (hadîs ilminde sözüne güvenilir) bir âlim olduğunu söyler. Ahmed bin Hanbel O’nun için “Sanki hadîs için yaratılmıştır” der.

Abdurrahmân bin Mehdî’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları:

“İlim husûsunda birbirinize faydalı olunuz. Bir birinizden gizlemeyiniz, ilimdeki hıyânet, maldaki hıyânetten daha kötüdür.”

“İnsanlara teşekkür etmiyen, Allahü teâlâ’ya şükr etmiş olmaz.” “Allahü teâlâ’ya yemîn ederim ki, benim gördüğümü görseydiniz, çok ağlar, az gülerdiniz.” Eshâb-ı kiram o zaman “Ne gördünüz? Yâ Resûlallah!” dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Cenneti ve Cehennemi gördüm” buyurdu. Sonra Resûlullah (aleyhisselâm), imâm olduğu zaman, rükû’ ve secdeye kendisinden önce gitmelerinden, namazdan çıkmadan önce çıkmalarından onları menetti. “Ben sizi önümden ve arkamdan görürüm”buyurdu.

Hazreti Âişe vâlidemiz, Peygamber efendimize namazda iken sağa sola dönmek hakkında sordu. Resûlullah (aleyhisselâm

) “O, kulun namazından şeytanın bir kapması ve çarpmasıdır.”

“Âlim olan kişi, fitneyi gelirken anlar. Cahiller de dönüp giden fitneyi anlar.”

“Meclislerinde (bulundukları yerde) Allahü teâlâ’yı zikreden bir topluluğu, Allahü teâlâ’nın rahmeti kaplar. Onları melekler sarıp kuşatır. Allahü teâlâ onları, nezdindekilerin yanında över.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Allahü teâlâ’nın şöyle buyurduğunu bildirir: “Sâlih kullarım için, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, hiçbir kimsenin aklına gelmeyen ni’metleri hazırladım.”

“Bütün çocuklar müslümanlığa elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları, sonra anaları, babaları Hıristiyan, yehûdi ve dinsiz yapar.”

Resûlullah (aleyhisselâm) Allahü teâlâ’nın şöyle buyurduğunu bildiriyor. “Kulum Beni nasıl zannederse öyle bulur. Kulum Beni anınca, ben onunla beraber olurum. O bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir zira (arşın) yaklaşırım. Bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak yaklaşırım.”

“Bir kişilik yiyecek, iki kişiye, iki kişilik yiyecek, dört kişiye, dört kişilik yiyecek, sekiz kişiye yeter.”

Necâşî vefât ettiği zaman, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Onun için Allahü teâlâ’dan mağfiret dileyiniz” buyurdu. “Cennette bir ağaç vardır. Yolcu onun gölgesinde yürür, fakat yine bitmez, sona ermez.”

Ümmü Seleme’den şöyle rivâyet edilmiştir. “Resûlullahın en sevdiği amel, az da olsa devamlı olanıdır.”

“Saflarınızı düzeltiniz, dosdoğru yapınız.”

“Sahur yemeğini yeyiniz. Çünkü onda bereket vardır.”

“Kim Allahü teâlânın kitabını (Kur’ân-ı kerîmi) öğrenir, sonra içindeki emir ve yasaklara uyarsa, Allahü teâlâ, onu dünyâda hidâyete erdirir. Kıyâmet gününde onu kötü hesap vermekten muhafaza buyurur.”

“Kul şu yedi âzâ üzerine secde eder, yüzü, iki avucu, iki dizi, iki ayağı.”

“Resûlullah (aleyhisselâm) sağ ve sol taraflarına selâm verirken, mübârek yanakları görününceye kadar başlarını çevirirlerdi.” “Sadaka verip, sonra vazgeçenin durumu, kusup, sonra onu yiyen köpeğin durumu gibidir.”

“Resûlullah (aleyhisselâm) **kırık bardaktan içmeyi yasaklamıştır.”**

“Kim sabah olunca, üç kere “Bismillâhillezî lâ yedurru measmihî şey’ün filardı velâ fissemâ’ ve hüvessemîulalîm” derse akşama kadar başına bir belâ gelmez. Akşamleyin okursa, sabaha kadar başına musîbet gelmez.”

“Âlimin, âbide üstünlüğü, dolunay halindeki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.”

“Kim yatsıyı cemaatle kılarsa, gecenin yarısını ibadetle geçirmiş gibi, sabah namazını cemaatle kılan kimse, bütün geceyi ibadetle geçirmiş gibi olur.”

“Bir kimse Allahü teâlâ’ya îmân edip, namazını kılar, zekâtını verir, Ramazan orucunu tutarsa, Allahü teâlâ ona Cenneti ihsân eder.”

“Cennet yüz derecedir. İki derece arası yerle gök arası kadardır. Allahü teâlâ’dan Firdevs’i dileyiniz. Çünkü o Cennetin ortasıdır. Onun üstünde, Allahü teâlânın Arşı vardır. Nehirler oradan fışkırır.”

“Cimrilik ve korkaklık insanda bulunan kötü huylardandır.”

Resûlullah’a, ne zaman Peygamber olduğu soruldu. “Âdem, rûh ile cesed arasında iken” buyurdular.

“Kim cenâzeye tâbi olur, onun namazını kılarsa, onun için bir kırat ecir vardır. Kim, onun defninde bulunursa, ona iki kırat ecir vardır. Eshâb-ı kiram “Yâ Resûlallah, iki kırat nedir?” diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm) “Onların en küçüğü Uhud dağı kadardır.” buyurdular.

Hişam’dan şöyle rivâyet etmiştir: “Resûlullahın Eshâbı, üç yerde sesli olmayı hoş görmezler: Muharebede, cenâzede, zikir anında.”

“Siz kıyâmet gününde, sizin ve babalarınızın isimleriyle çağırılırsınız. Onun için güzel isimler koyunuz.”

“Kim bilerek söylemediğim bir sözü bana isnâd ederse (söyledi derse) Cehennemdeki yerine hazırlansın.”

“İnsana, bir sene bir ay, bir hafta bir gün, bir gün bir an gibi gelinceye kadar, kıyâmet kopmaz.”

Ebû Hureyre (radıyallahü anh) Peygamber efendimize (aleyhisselâm) “Yâ Resûlallah! Seni görünce, içim rahatlar, bir sevinç hasıl olur. Bana Cennete girmeme vesîle olacak bir ameli bildir.” dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ona “Güzel sözlü ol. Selâmı yay, akrabanı ziyâret et, insanlar gece uyurken sen namaz kıl. O zaman Cennete selâmetle gir.”

“Bir kimse Allah yolunda şehîd edilince, ondan yere akan ilk damlaya karşılık, bütün günahları bağışlanır. Ona Cennetten bir örtü ve bir cesed gönderilir. Rûhu o örtü içerisinde kabz olunur (alınır). Sonra rûh o Cennetten getirilen cesede biner. Bu şekilde meleklerle beraber yükselir. Öyle bir hale kavuşur ki, sanki Allahü teâlâ, onu yarattığından beri o meleklerle berabermiş gibi olur.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Mekke’yi fethettiği zaman, şeytan, kuvvetle bağırdı. Askerleri yanına toplandı. Onlara “Bugünden sonra, Muhammed’in (aleyhisselâm) ümmetinin şirk üzere olmalarını istemekten ümidinizi kesiniz. Fakat, dinleri husûsunda onların kalblerini saptırınız. Aralarında ölüye feryad ederek ağlamayı yayınız.”

Abdullah İbn-i Mes’ûd şöyle anlatır: Ahkâf sûresini okurken aramızda ihtilaf etmiştik. Resûlullah’a (aleyhisselâm) gittik. Durumu arz ettik. Bunun üzerine: “Aranızda ihtilaf etmeyiniz. Sizden öncekiler, aralarında ihtilaf etmeleri sebebiyle helak oldular. Şimdi, bakınız, birine okutacağım. Onun, okuduğu gibi okuyunuz” buyurdular. Abdurrahmân bin Mehdî hazretleri buyurdular ki:

“Dini mes’elelerde, güvenilir ve ehil kimselerden duymadıkça bir şeyi söylememelidir. Yoksa insan günaha girer.”

“Bir kimse, ilim bakımından kendinden üstün bir kimse ile karşılaşınca, bunu fırsat ve ganîmet bilmelidir. Çünkü onun ilminden istifâde eder. Kendi dengi birisi ile karşılaşınca, bir biriyle müzakere eder ve birbirlerinden faydalanırlar. Kendisinden aşağı bir kimse ile karşılaşınca, ona tevâzu gösterir ve bir şeyler öğretir. Her işittiğini söyleyen, istisnaî ve şaz (kaide dışı) meselelere göre konuşup, anlatan kimseler, ilimde yüksek mertebeye erişemezler.”

“İyice ezberleyip, zabt etmeden hadîs rivâyet etmek haramdır.”

“İnsanın ilme olan ihtiyâcı, yemeye, içmeye olan ihtiyâcından daha fazladır.”

“Kim, Kur’ân-ı kerîm mahlûktur (yaratılmıştır) derse, onun arkasında namaz kılma, onunla yolda beraber olma.”

Abdurrahmân bin Mehdî hazretlerine, Kur’ân-ı kerîme mahlûk diyen kimse hakkında ne dersin? diye sordular. Şöyle buyurdu: “Elimden gelse, bir köprü üzerinde durur, her yanımdan geçene, Kur’ân-ı kerîm’e mahlûk deyip, demediğini sorarım, Kur’ân-ı kerîm mahlûktur diyenin boynuna vurup, onu suya atardım.”

“Ehl-i Sünnet vel-Cemaat itikadına sarıl. Ehl-i Bid’at ile oturup kalkma. Onların yanına gitmek, onlara kıymet vermek olur.”

“Mü’minde, küfürden sonra, yalandan daha kötü bir haslet yoktur. Çünkü yalan en şiddetli bir nifak alâmetidir.”

Abdurrahmân bin Mehdî’ye (radıyallahü anh) “Dinine bağlı olmayan bir kimse ile arkadaşlık etmek hakkında ne dersin?” diye sorulunca, “Böyle kişilerle beraber olma, çünkü o, sana pis veya haram bir şey yedirebilir.”

Yine, ölümü istiyen kimse hakkında sorulunca, “Dinine zarar geleceği korkusundan, ölümü istemekte bir mahzur yoktur. Fakat, yoksulluk, ihtiyâç, eziyet ve buna benzer şeylerden, dolayı ölüm temenni edilmez.”

Ya’kub bin Muhammed’den rivâyet etmiştir. “Ticârete sarılınız. Çünkü babanız İbrâhîm (aleyhisselâm) manifaturacı idi.”

Ebû Hüreyre’den rivâyet etmiştir: “İblîs dedi ki: “Bir âlim bana, bin âbidden (çok ibadet edip, ilmi olmayan) daha şiddetlidir. Çünkü, âbid sadece ibadet eder. Âlim ise, insanlara, onlar âlim oluncaya kadar ilim öğretir.”

Nâfi’den rivâyet etti: “Lokman Hakîm oğluna: “Ey oğul! İyi meclisleri seç. Allahü teâlâ’nın ism-i şerîfinin anıldığı bir meclisi, bir topluluğu görürsen oraya otur. Eğer âlim isen, oradakiler senin ilminden faydalanırlar. Eğer, âlim değilsen, oradakiler, sana bir şeyler öğretir. Eğer, Allahü teâlâ oraya rahmetini ihsân ederse, orada bulunanlarla beraber sana da isâbet eder. Ey oğul; Allahü teâlâ’nın anılmadığı yerden uzaklaş. Oraya oturma. Çünkü, sen âlim isen, oradakiler

senin ilminden istifâde etmezler. Âlim değilsen, cehâletini daha da arttırırlar. Bildiklerini de unutursun. Eğer Allahü teâlâ, oradakilere azâbını gönderirse, onlarla beraber sana da isâbet eder. İnsanların kanlarını döken kimseye gıpta etme. Çünkü Allahü teâlâ'nın nezdinde, onu da öldürecek birisi vardır."

Rebî' bin Haysem, Mufaddal bin Yunus'dan rivâyet etmiştir: "Ben nefsimden râzı değilim. Çünkü o kendi ayıpları ile değil de başkasının ayıpları ile uğraşıyor, insanların şaşılacak halleri vardır. Başkalarının günahlarından korkarlar, fakat kendi günahlarından sanki emîn gibidirler."

Muhammed bin Talha'dan rivâyet etti: Ömer bin Abdülazîz, Abdulhamid bin Abdurrahmân'a yazdığı bir mektûbunda şöyle dedi: "İslâmda, adâlet ve ihsân çok mühim bir mes'eledir. Kendi nefsine çok dikkat et Ona Allahü teâlâ'nın beğendiği şeyleri yaptır. Şunu iyi bil ki, günahın küçüğü yoktur. Sakın bu günah küçüktür diye onu hafif görme."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 3

2) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 329

3) El-A'lâm cild-3, sh. 339

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 276

5) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 240

6) El-Lübâb cild-3, sh. 72

7) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 206

8) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 387-388

9) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-1, sh. 61

10) Mu'cemul-müellifîn cild-5, sh. 196

11) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 217, 261, 290, 296

12) Tabakât-ül-kübra cild-1, sh. 63 (113)

ABSER BİN KÂSIM

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Kütüb-i sitte râvilerinden olup, ismi, Abser bin Kâsım ez-Zebîdî, el-Kûfî'dir. Künyesi Ebû Zübeydî'dir. 178 (m. 794) senesinde Kûfe'de vefât etti. Hadîs ilminde hafız derecesinde olup, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. Sika (güvenilir, sağlam) bir râvîdir. Hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği âlimler; Husayn İbni Abdurrahmân, Âlâ İbn-ül-Müseyyib, Matraf bin Tarif, Süleymân Teymî, İsmail bin Ebî Hâlid ve diğer âlimlerdir. Kendisinden hadîs-i şerîf işitip rivâyet eden âlimler ise Ahmed bin Abdullah, Ebû Husayn, Abdullah bin Ahmed, Sa'îd bin Amr el-Eş'asî, Ebû Nuaym, Amr bin Avn, Kuteybe bin Saîd ve diğer zâtlardır.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şudur:

"Kim Allah'a kavuşmağı severse Allah da ona, kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmayı sevmezse Allah da ona kavuşmayı sevmez."

"Benim ismimi takının (çocuklarınıza verin). Ancak künyemi takınmayın."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm, cild-3, sh. 268

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 259

3) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-5, sh. 136

4) Târîh-i Bağdâd, cild-12, sh. 310

ALİ BİN ABDULLAH BİN ABBÂS

Tâbiîn'in büyüklerinden âbid (çok ibâdet eden) bir zât. Ebû Muhammed, Ebû Abdullah, Ebü'l-Fadl el-Medenî lâkâbları bildirilmiştir. 40 (m. 660) senesinde doğup, 118 (m. 736) târihinde vefât etti. Abbasî halifelerinin dedeleridir. Seyyid, şerîf ve belagatı yüksek, heybetli ve çok hürmet edilen bir zâttı. Kardeşleri arasında yaşça en küçükleri idi. Çok namaz kılardı. Onun için "Seccâd: Çok secde eden" diye lakablandırmışlardır. Onun beşyüz kök zeytin ağacı vardı. Her gün, bir ağaç altında iki rekât namaz kılardı. O, "Zü-s-sefinât" diye de lakablanmıştır. Çünkü, her gün bin rekât namaz kılardı. Bu yüzden dizleri nasırlaşmıştı. Meşhûr Müberrid "Kâmil" kitabında böyle olduğunu yazmaktadır. Yalnız Ebü'l-Ferece İbn-ül-Cevzî bu lakabın Ali bin Hüseyn'e yani Zeyn-el-Âbidîn'e (radıyallahü anh) âit olduğunu söyler. Böyle olduğu "Elkâb: Lakablar" isimli eserde zikredilmiştir. Babasından, Ebû Sa'îd, Ebû Hüreyre, İbn-i Ömer, Abdullah bin Cübeyr, Abdülmelik bin Mervan bin el-Hakem'den hadîs-i

şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, oğulları Muhammed, Îsâ, Abdüssamed, Süleymân ve Dâvûd, Sa’d bin İbrâhîm, Zührî, Habîb bin Ebî Sabit, Abdullah bin Tâvûs gibi âlimler de ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Az hadîs-i şerîf rivâyet edip, bu ilimde sika (güvenilir) bir âlimdir.

Hakkında söylenilenler:

Hazreti Ali bir gün, Ali bin Abdullah’ın babası, Abdullah’ı öğle namazında görememişti. Yanındakiler “Ona ne oldu? Bugün öğleye gelmedi” buyurunca, “Onun bir oğlu oldu” dediler. Hazreti Ali efendimiz, öğle namazını kılınca, yanındakilere, “Beraberce onun yanına gidelim” dedi. Oraya vardıklarında, onu tebrik etti ve Allahü teâlâya şükretti. Allahü teâlâ, ihsân buyurduğu oğlunu sana mübârek kılsın, îsim vermemişse n, ben vereyim” deyip, çocuğu istedi. Çocuğu getirdiklerinde, onu aldı, parmağı ile damağına tükrüğünü sürdü. Ona duâ buyurdu. Sonra, onu babası Abdullah’a vererek, ismini Ali, künyesini, Ebü’l-Hasan koydum” dedi.

“Kâmil” isimli kitapda der ki: Ali bin Abdullah, Hişâm bin Abdülmelik’in yanına gitmişti. Halifenin yanında iki oğlu Seffâh ve Mansur vardı. Halife ona yer açıp, oturttu. Çok alâka gösterdi. Bir ihtiyâcı olup olmadığını sordu. Otuzbin dirhem borcu olduğunu söyledi. Bunun üzerine halife, onun borcunun ödenmesini emretti. O da teşekkür etti ve çıkıp gitti.

Ali bin Abdullah’ın Hicâzlılar yanında kıymeti çoktu. Hişâm bin Süleymân bin Mahzûmî der ki: “Ali bin Abdullah hac için Mekke-i Mükerreme’ye gelmişti. Mescid-i Haram’a girince herkes meclislerini ve sohbetlerini bırakıp, onun yanına koştular. Çok hürmette bulundular. Oturursa, oturdular, kalkarsa kalktılar. Yürürse, etrâfında yürüdüler. Mescid-i Haram’dan ayrılıncaya kadar bir an bile yanından ayrılmadılar.”

Ali bin Abdullah (radıyallahü anh) uzun boylu cüsseli erkeğe yakışır güzelliği olan bir zâttı. Yolda giderken, sanki o, bir binek üzerine binmiş, etrâfındakiler yürüyerek gidiyor, sanırlardı. Sesi çok gür çıkardı.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler: Ali bin Abdullah bin Abbas babasından rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Verdiği rızıklarla beslediği için, Allahü teâlâyı seviniz. Allahü teâlâyı sevdiğiniz için beni seviniz. Beni sevdiğiniz için, ehl-i beytimi seviniz.” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: “Kim istiğfara (Allahü teâlâdan afv ve mağfiret istemeye) iyi sarılı rsa, Allahü teâlâ, ona her türlü keder ve sıkıntıda bir ferahlık ve rahatlık, darlık zamanında ise, çıkış ihsân eder. Onu, kendisine yetecek şekilde rızıklandırır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-3, sh. 207

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-7, sh. 357

3) El-A’lâm, cild-4, sh. 302

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-5, sh. 312

5) Vefeyât-ül-ayân, cild-3, sh. 274

6) Şezerât-üz-zehep, cild-1, sh. 148

ALİ BİN FUDAYL BİN IYÂD

Hadîs âlimi. Künyesi, Ali bin Fudayl bin Iyâd bin Mes’ûd bin Bişr-et-Temîmî. Abbâd bin Mansur, Abdülazîz bin Ebî Revvâd, Leys bin Ebî Süleym. Zeyd bin Bekir ve Muhammed bin Sevr es-San’ânî’den ilim öğrenip rivâyette bulundu. Kendisinden, babası, İbn-i Uyeyne, Ebû Bekir bin Iyâş, Şihâb bin Abbâd, Ebû Süleymân ed-Dârimî, Ahmed bin Abdullah bin Yûnus ve başkaları ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. İmâm-ı Nesâî, O sika (Hadîs ilminde güvenilir bir zâtdır) buyurdu. Hatîb el Bağdadî diyor ki: “Verâ”ı (şüphelilerden sakınması) çok idi.”

Birgün ağlıyordu Babası, Fudayl (radıyallahü anh) “Yavrucuğum, niçin ağlıyorsun” diye sordu. Buyurdu ki, “Ey babacığım! Eğer kıyâmet günü bir araya gelemezsek, hâlimiz nice olur? Onun için “ağlıyorum.” Bunun üzerine Hazreti Fudayl buyurdu ki, “Yavrucuğum Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh) buyuruyor ki, Allahü teâlâ için dünyâdan kesilen kimsenin hali ne güzeldir.” Ali bin Fudayl (radıyallahü anh) bu sözleri duyunca düşüp bayıldı.

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Fudayl bin Iyâd ve oğlu kadar Allahdan korkması çok olan kimse görmedim.” Hazreti Fudayl buyuruyor ki: “Birgün oğlum Ali’yi, evin avlusunda şöyle söylerken gördüm “Yâ Ali, ateşten kurtuluş ne zaman?” Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyuruyor ki “Kûfe’de bir keçimiz vardı. Birgün başkalarının

arpalarından yemişti. Bundan sonra o keçinin sütünden içmedik. İbn-i Mübârek buyuruyor ki, “Zamanımızda insanların en üstünü, Fudayl ve oğlu Ali’dir” Havf (Allahü teâlânın azâbından korkmak) ve Reca (Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olmak) ve faziletleri hakkında anlatılan kıssalar çoktur. (Bkz. Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) Birgün Ali bin Fudayl bir kimsenin,“O gün insanlar, âlemlerin Rabbi için (Ona hesab vermek için kabirlerinden) kalkacaklar” (Mutaffifîn-6) âyet-i kerîmesini okumakta olduğunu duydu. Bunun tesiri ile bayıldı ve yere düştü. Birgün, Ali bin Fudayl (radıyallahü anh) ağlıyordu. “Seni ağlatan nedir?” diye sordular. “Bana zulmedene, yârın Allahü teâlânın huzûruna çıkıp da, hiçbir sebep yokken niçin zulm ettiği kendisine sorulunca, hiçbir cevap veremiyecek olan kimseye acıyorum da onun için ağlıyorum” buyurdu.

Hazreti Fudayl bin Iyâd’a, oğlu Ali’nin (radıyallahü anh) “Yalnız başıma öyle bir yerde olsam ki, ben insanları görsem, ama insanlar görmeseler” dediğini söylediler. Hazreti Fudayl “Keşke oğlum Ali (radıyallahü anh), sözünü tamamlasaydı ve deseydi ki; “Öyle bir yerde olsam ki, insanlar beni, ben de insanları görmesem” buyurdu.

Babasından bir müddet önce vefât etti.

Vefât etmesine sebep şu idi ki, Ali bin Fudayl (radıyallahü anh) Kur’ân-ı kerîmden bir sûreyi sonuna kadar dinlemeye tahammül edemez düşüp bayılırdı. Bir defasında, birisi “El-Kâria” sûresini okuyordu. Ali bin Fudayl bunu dinlerken düşüp bayıldı. Baktılar rûhunu teslim etmiş.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-8, sh. 297

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-7, 373

ALİ BİN MÜSHİR

Hadîs ve fıkıh âlimlerinin meşhûrlarından. Tebe-i tabiînden olup, künyesi Ebü’l-Hasen el-Kûfî’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 189 (m. 805) senesinde vefât etti. İlim öğrenip hadîs rivâyet ettiği âlimler, İsmail bin Ebî Hâlid, Yahyâ bin Saîd, Hişâm bin Urve, İbn-i Cüreyc, İmâm-ı A’meş ve bazı muhaddislerdir. Zamanın âlimleri tarafından ilimdeki üstünlüğüyle meth edilen Ali bin Müshir (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf ilminde hafız idi. Yani yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilirdi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almıştır. Kendisinden, Hasen bin Rebî’, Beşîr bin Âdem, Zekeriyya bin Adî, İsmail bin Halîl ve daha çok sayıda hadîs âlimi hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bazıları:

“Şüphesiz ki ölen kimse, dirinin ağlaması yüzünden azâb görür.”

“Bir kimse din kardeşinin satışı üzerine satış yapmasın, din kardeşinin dünürlüğü üzerine dünür de göndermesin. Ancak kendisine izin verilirse o başka.”

“Şüphesiz ki fi’len yapmadıkça yahûd söylemedikçe, Allahü teâlâ ümmetimin gönüllerinden geçen şeyleri onlara bağışlamıştır.”

Enes bin Mâlik’den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte O’nun şöyle buyurduğunu nakletti: “Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) aramızda idi. Biraz sonra bir miktar uyudu. Sonra gülümsiyerek başını kaldırdı. Biz, gülmenizin sebebi nedir yâ Resûlallah” dedik. “Az önce bana bir sûre indirildi” buyurdu.

Arkasından şunu okudu: “Rahmân ve Rahim olan Allahü teâlânın adıyla: Gerçekten biz sana Kevser’i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl, Kurban kes! Sana düşmanlık eden yok mu! İşte ebter (soyu kesik) odur!..” Sonra “Kevser nedir bilir misiniz?” buyurdu. Biz Allahü teâlâ ve Resûlü bilir” dedik. “O Rabbimin bana va’d ettiği bir ecirdir. O’nun üzerinde pekçok hayır vardır. O bir havuzdur. Kıyâmet gününde ümmetim O’na gelecektir, kabları yıldızların sayısıncadır.”

“Kalbinde hardal tanesi kadar imân olan hiçbir kimse Cehenneme, kalbinde hardal tanesi kadar tekebbür bulunan hiç kimse de Cennete giremez.”

“Koğucu Cennete giremez.”

Bilhassa Kûfe âlimlerinden olmak üzere çok hadîs rivâyet etmekle tanınan Ali bin Müshir, Musul’da ve sonra da el-Cezîre’ye bağlı bir şehirde kadılık yapmıştır. Bu kadılık vazîfesi sırasında gözlerinden rahatsızlandı. Daha sonra gözleri görmez oldu. Kâdılığı bırakıp Kûfe’ye döndü. Ömrünün sonuna kadar Kûfe’de yaşadı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm, cild-5, sh. 22

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-7, sh. 383

3) Tezkiret-ül-Huffâz, cild-1, sh. 290

4) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd, cild-3, sh. 131

5) Şezerât-üz-zeheb, cild-1, sh. 325

6) Miftâh-üs-se'âde, cild-2, sh. 259

7) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga, cilt-1, sh. 351

ALİ BİN SÂLİH

Tebe-i tâbiîn'den büyük bir hadîs âlimi. Künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Hasen bin Sâlih ile ikiz kardeştirler. Kûfeli'dirler. Amr bin Ali'ye göre 151 (m. 768) târihinde vefât etti. Çok ibadet eden, zühdü ve takvâsı çok olan bir zâttır. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlim olarak kabûl edilir. Sahîh-i Müslim ve dört Sünen kitabında (Sünen-i Tirmüzî, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i İbn-i Mâce, Sünen-i Nesâî) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler mevcûttur. Az hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Babasından, Ebû İshâk es-Sebiî'den, Seleme bin Kuheyl, Semmak bin Harb, Yezîd bin Ebî Ziyad ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da kardeşi İbn-i Uyeyne, Vekî', Ebû Ahmed ez-Zübeyrî, İbn-i Nümeyr, Muâviye bin Hişâm, Abdullah bin Dâvûd gibi zâtlar hadîs-i şerîf rivâyet etmişler ve ilim öğrenmişlerdir.

Ahmed bin Hanbel, İbn-i Muin ve Nesâî, onun sika (güvenilir) bir âlim olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Sa'd: "O çok Kur'ân-ı kerîm okuyan, sika (güvenilir) fakat, az hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir."

Anlatılır ki: Ali bin Sâlih, kardeşi Hasan bin Sâlih ve anneleri, geceyi ibâdetle geçirirlerdi. Geceyi üçe ayırırlar. Her biri bir kısmında ibâdetle meşgûl olurdu. Böylece, bu aile bütün gecelerini ibâdet yaparak geçirmiş olurlardı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-7, sh. 332

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-1, sh. 216

3) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd, cild-6, sh. 37

A'MEŞ (Süleymân bin Mihran)

Tabiîn devrinin büyük hadîs, kırâat, fıkıh imamlarından. Kûfe'nin büyük âlimlerinden olup, zamanının imâmı idi. İsmi, Süleymân bin Mikrân el-Kâhili el-Esedî el-Kûfî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Babası, Demâvend'li iken, Kûfe'ye hicret edip, orada yerleşti. A'meş (radıyallahü anh) 61 (m. 680)'de, başka bir rivâyette, Hazreti Hüseyin'in şehîd olduğu gün Kûfe'de doğdu. 148 (m. 765)'de vefât etti. 147 veya 149'da vefât ettiği de rivâyet edilmiştir. Gözlerinden çok yaş aktığı ve görme hassasının çok zaif olmasından dolayı A'meş lakabı ile meşhûr olmuştur. Benî Esed'den Kâhıloğullarının âzâdlı kölesi idi.

Hazreti A'meş, hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezberlemişti), sika (güvenilir, sağlam) bir zât olup ilmi ve fazîleti çok yüksektir, ilminin çokluğu sebebiyle kendisine Allâmet-ül-İslâm; Sıdkının, doğruluğunun çokluğu sebebiyle de "Mushaf denilmiştir. Hüşeym, A'meş (radıyallahü anh) hakkında diyor ki: "Kûfe'nin her tarafında, Allahü teâlânın kitabını onun kadar iyi okuyan, onun kadar güzel söz söyleyen, onun kadar anlayışlı, sorulan her suâle onun kadar süratle cevap veren birini görmedim."

Onun nazarında herkes müsavî idi. Sohbetlerinde zenginler, fakîrler, hatta sultanlar bile aynı safta bulunurlardı. Zengin, fakîr herkes, huzûrunda emirlerini bekleyip arzularını yerine getirmek için can atarlardı. Bununla beraber, çoğu zaman bir dilim ekmeği dahi bulunmazdı. Yediği lokmanın helâldan olmasına çok dikkat eder, şüpheli şeylerden kaçınan (zahid) bir zat idi. Hep ölümü düşünür, ona hazırlıklı olmak için çalışırdı. Uykudan uyandığı zaman, su bulup abdest alması gecikecek ise derhal teyemmüm ederdi. Su ile abdest alıncaya kadar geçecek olan az bir zamanı böylece abdestli olarak geçirirdi. Bu halini görenlere "ben abdestsiz olarak ölmekden korkuyorum. Çünkü ölümün ne zaman geleceği belli değildir" buyururdu.

Hazreti A'meş, kırâat imamlarından, hadîs ilminde çok yükselmiş olanlardan ve Kûfe'de bulunan fıkıh âlimlerindendi. Çok ibâdet ederdi. Yetmiş seneye yakın bir zaman, bütün namazlarını cemaatle ve birinci safda kıldı.

Kırâat ilminde on imamdan sonra meşhûr olan dört kırâat imamından birisi de A'meş (radıyallahü anh)'dır. Bu dört

kırâat tevâtür derecesine ulaşmamıştır. Hazreti A'meş, hadîs ilminde de âlim olup Kûfe'de en son vefât eden Sahâbî Hazreti Abdullah bin Ebî Evfa ile görüşüp ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Büyük hadîs âlimi olan A'meş (radıyallahü anh) İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'den bir çok mesele sordu. İmâm-ı A'zam bu suâllerin her biri için hadîs-i şerîfler okuyarak cevab verdi. Hazreti A'meş, İmâm-ı A'zam'ın hadîs ilmindeki derin bilgisini görünce "Ey fıkıh Âlimleri! Sizler mütehassıs tabib, bizler ise eczacı gibiyiz. Hadîsleri ve bunları rivâyet edenleri biz söyleriz. Bizim söylediklerimizin mânâlarını siz anlarsınız dedi. Bir defasında bir kimse gelip bir mesele sordu. Hazreti A'meş bunun cevabını düşünmeye başladı. O esnada Hazreti İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe geldi. A'meş, bu suâli imâma sorup cevabını istedi. İmâm-ı A'zam, hemen geniş cevab verdi. A'meş, bu cevaba hayran olup "Yâ İmâm bunu, hangi hadîsten çıkardınız?" dedi. İmâm-ı A'zam bir hadîs-i şerîf okuyup, "Bundan çıkardım, bunu senden işitmiştim" buyurdu.

İmâm-ı A'zam hazretleri bir gün Hazreti A'meş'in yanına gidip "Hadîs-i şerîfte bildirildiğine göre Allahü teâlâ kimin gözlerinden görme hassasını alırsa, ona karşılığını verir, sana ne verdi?" diye sordu. Hazreti A'meş cevabında dedi ki: "Allahü teâlâ, mükâfat olarak bana sıkıntı, ağırlık verenleri görmekten kurtardı."

"Neden gözün yaşarır?" diye sorduklarında, A'meş: "Ağırlık veren (ahmak) kimselere bakmaktan yaşarır", diye cevab vermiştir.

Biz öyle kimselere yetiştik ki, onlardan biri, günlerce kardeşini göremez, sonra onunla karşılaşdığında "Nasılsın? Ne haldesin?" diye sorardı. Bu sorma laf olsun diye olmaz. Kardeşi, kendisinden malının yarısını istemiş olsa bile hemen verirdi.

Şimdi öyle insanlar var ki, kardeşiyle her gün karşılaşsa bile "Nasılsın? Ne haldesin?" diye soruyor. Hatta evdeki tavuklarını bile soruyor. Fakat kardeşi kendisinden bir dirhem istese vermiyor..."

A'meş, zamanından sonra da ilminin çokluğu sebebiyle, hayırla anılmıştır. Nitekim, onun vefâtından sonra, evini bir çok âlim ziyâret etmiştir. Cerîr şöyle anlatır: "Vefâtından sonra A'meş'i rü'yâmda gördüm, nasılsın? diye sordum. Bana: "Allah'ın mağfireti ile kurtulduk. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun" diye Cevab verdi.

Hazreti Enes bin Mâlik ile görüştü. Tabi'în-i ızâm'dan Ebû Vail, Zir bin Hubeys, İbrâhîm en-Nehaî, İbn-i Şihâb ez-Zührî ve diğer hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin sayısı 1300'dür. El-Hâkim, İbn-i Maîn'den şöyle naklediyor: "Hadîs ilminde senedlerin en güzeli, el-A'meş, İbrâhîm en-Nehaî, Alkame bin Kays ve Abdullah İbn-i Mes'ûd silsilesidir." Rivâyet ettiği Hadîs-i şerîflerden bazıları:

"Ümmetimden Cennete ilk girenlerin yüzleri, mehtablı bir gecede görünen ay gibidir. Bunlardan sonra girenler yüzü, gökte aydınlığı fazla olan yıldızlar gibidir. Bundan sonrakiler, durumlarına göredir. Cennette, büyük ve küçük abdest bozmak yoktur. Cennettekiler, tükürmezler, balgam çıkarmazlar; Tarakları altındandır. Buhurdanlıklarında öd ağacı tüter. Terleri misk gibi kokar. Boyları hep bir hizadadır. Hepsinin boyu, Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm) boyu gibidir. Hazreti Âdem'in boyu altmış arşın idi."

"Bir kimse Cum'a günü güzel abdest aldıktan sonra, Cuma namazına gidip, imamın yakınına oturur, söylenenleri dinler, bu arada konuşmayıp susarsa, iki Cuma arasında işlediği günahlar üç gün fazlasıyla bağışlanır. Bir kimse de hutbeyi dinlemeyip başka şeyle meşgûl olur, lüzumsuz söz söylerse, onun Cuması boşa geçmiş olur."

"Bir hayrın yapılmasına yardımcı olan kimse, o hayrı işlemiş gibidir."

"Yaratılmış olanlar hakkında tefekkür ediniz. Yaratan hakkında tefekkür etmeyiniz."

"Bir kimse, kızını iyi bir şekilde terbiye etse; dinini öğretse ve Allahü teâlâ'nın kendisine verdiği ni'metlerden kızına da verse o kızı kendisi ile Cehennem arasında perde olur."

"Zaman gelir Cehennemlikler öyle acıkır ki, bunun te'sîri, şiddetli Cehennem azâbına denk olur. Yemek diye feryâd ederler. Onlara, açlığa faydası olmayacak ve kendilerini beslemeyecek olan zehirli dikenden yemek verilir. Yine yemek isterler. Onlara yine dikenli yemekler verilir. Fakat bunları da sindiremezler. Hemen dünyâdaki gibi bu yemekleri şarapla hazmettikleri akıllarına gelir ve şarap isterler. Bunlara dikenli bardaklarda şarap yerine irin verilir. Onlar irini

ağızlarına yaklaştırınca, dikenler yüzlerini yırtar. İçtikleri midelerine indiği vakit midelerini parça parça eder. Cehennem bekçilerini çağırır ve: “Ne olur, Allah’a duâ et de bir gün olsun azâbımızı hafifletsin” derler. Cehennem zebanîleri “Size açık delîllerle Peygamberler gelmedi mi?” diye sorarlar. Onlar da “Evet geldi. Fakat biz inanmadık” derler. Mâlik’i çağırırlar, gelir ve ona: “Rabbimiz, hakkımızda iyi bir hüküm versin” derler. Mâlik: “Sizler burada kalacaksınız.” buyurur. Bu hadîs-i şeriflerin râvîlerinden A’meş şöyle bir açıklama yapmaktadır “Bunların bu yalvarıştan ile Mâlik’in menfî cevap vermesi arasında bin yıl geçer, diye duydum” ve devamla: “Bu sefer kendi kendilerine, “Biz Allah’a yalvaralım, bize Allah’tan hayırlısı yoktur” derler ve: “Ey Rabbimiz, azgınlığımız galebe çaldı. Sapıklıkta kaldık. Bizi Cehennemden çıkar, bir daha isyana dönersek o zaman zalimlerden oluruz” derler. Allahü teâlâ onlara, “Sesinizi kesin, daha konuşmayın” buyurur. İşte o zaman her iyilikten ümidleri kesilir. O vakit hasret ve nedamet içinde kalırlar.”

“Bir kimse, yaşlı ana-babasına bakmak, küçük çocuklarını geçindirmek ve halka muhtaç olmamak için çalışırsa, Allah yolundadır. Ama görsünler ve işitsinler diye çalışıyorsa o zaman şeytanın yolundadır.”

Hazreti A’meş, bir sabah Benî Esed mescidine uğradı. Müezzin kametden sonra, imam birinci rek’atta Bakara sûresini, ikinci rek’atta Âl-i İmrân sûresini sonuna kadar okudu. Namazdan sonra Hazreti A’meş imâma “Allahtan kork. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) “İnsanlara imam olan, namazı hafifletsin, zira arkasında yaşlılar, zayıflar ve ihtiyâç sahipleri vardır.” hadîs-i şerîfini işitmedin mi? dedi.

“Hasan ile Hüseyin Cennetteki gençlerin efendisidir.”

“Ali’nin yüzüne bakmak ibadettir.”

Hazreti A’meş’in rivâyet ettiğine göre: “Azrail (aleyhisselâm) insan sûretine girerek Süleymân’a (aleyhisselâm) uğradı ve orada bulunan bir adama dikkatle baktı. Adam da bunu fark etti. Azrail (aleyhisselâm) gidince, adam Süleymân’a (aleyhisselâm) kim olduğunu sordu. Azrail (aleyhisselâm) olduğunu anlayınca: “Bu, beni alacak gibi bakışla, bana, bakıverdi. Ben, bundan korkuyorum” dedi. Süleymân (aleyhisselâm) “Ne yapmamı istiyorsun? deyince, adam: “Beni rüzgâr ile Hindistan’ın öteki kenarına attır” dedi. Süleymân (aleyhisselâm) da dediğini yaptı. Bir müddet sonra Azrail (aleyhisselâm) ile karşılaşınca, önceki bakışının sebebini kendisine sordu. Azrail (aleyhisselâm): “Hindistan’ın doğusunda pek kısa bir müddet sonra adamın rûhunu kabza memur iken adamı burada gördüğüme şaşarak, ona baktım” dedi.

“Ramazan ayında yapılan ibâdetler, gelecek ramazana kadar, Hac zamanında yapılan ibâdetler, gelecek hac zamanına kadar, Cemâatle kılınan Cuma namazı gelecek Cumaya kadar, cemaatle kılınan vakit namazı da ondan sonraki vakit namazına kadar işlenen günahlara keffarettir. Ama büyük günah işlememek şartıyla.”

A’meş (radıyallahü anh) Zeyd İbn-i Veheb’den naklen, İbn-i Mes’ûd’un (radıyallahü anh) şöyle anlattığını rivâyet ediyor. “Sizin bu dünyâda kullandığınız ateş, Cehennem ateşinin yetmişte biri kadardır. Cehennemin ateşi iki defa denize daldırılıp çıkartılmış olsa yine ondan istifâde edemezsiniz. Denize iki defa daldırılmış olmasına rağmen sıcaklığı o derece fazla olur ki, yine ondan faydalanılamaz.” Hazreti A’meş buyurdular ki: “Halkın işi gücü fesâd olunca, şerliler başlarına geçer.”

“Öldükten sonra beni kimseye sormayın, varın beni Rabbime sorun. Ve beni bir çukura atın. Cesedim o kadar kıymetsizdir ki, tek kişinin dahi peşinden gitmesine değmez.”

“Nefsimi elimle tutabilseydim, parça parça doğrar, hayvanların önüne yem olarak atardım.”

“Görmeden evlenmenin sonu elem ve kederdir.”

“Bir cenâze olduğunda, bizi öyle hüzün kaplar ki, kime taziyede bulunacağımızı tanıyamaz hale gelirdik.”

“İçinizde Allahü teâlâ’ya âsi olanlar, işledikleri o çirkin işlerin isli bir duman olup yüzlerine çökeceğinden, mahşer günü halkın önünde başlarına böyle bir hâl geleceğinden niçin korkmuyorlar?”

1) Târîhi Bağdâd, cild-9, sh. 3

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-4, sh. 222

3) Gayet-ün-nihaye, cild-1, sh. 315

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 154

5) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 46

6) Mîzân-ul-i’tidâl, cild-1, sh. 423

7) El-A'lâm, cild-3, sh. 198

8) Tabakât-ül-fukaha sh. 59

9) Vefeyât-ül-a'yân, cild-2, sh. 400

10) Tabakât-ı İbn-i sa'd cild-5, sh. 342

11) Kâmûs-ul-a'lâm cild-2, sh. 997

12) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-1, sh. 380

13) Fâideli Bilgiler sh. 49

ÂMİNE-İ REMLİYYE

Tabiîn devrinde yetişen hanım evliyâların büyüklerinden. Hicrî ikinci asrın sonlarında, Kudüs civarında Remle şehrinde yaşamıştır. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 200 yılında vefât etti.

Âmine-i Remliyye ilmî seviyesinin yüksekliği ile kadın evliyâlar arasında bilinmektedir. Kalbinde, dünyânın şan, şöhret ve malına zerre kadar yer vermezdi. Nefsinin zevk ve arzularından tamamen uzak olarak yaşar devamlı Allahü teâlâ'ya ibadetle meşgûl olurdu ve duâ ederdi. Haramlardan ve şüphelilerden kaçması, herşeyi Allah'ın rızası için yapması herkes tarafından bilinirdi. Bu bakımdan onu tanıyanlar, devamlı duâsını isterlerdi. Hatta zamanın büyük evliyâlarından olan Bişr bin Haris el-Hafi hazretleri, devamlı ziyâretine gider, ondan duâ isterdi. Günlerden bir gün Bişr bin Haris hazretleri hastalandı. Yaşlı ve ihtiyâr olduğu rivâyet edilen, o büyük hanım evliyâ, Remle'den kalkıp, Bişr bin Hâris'in ziyâretine geldi. Bu sırada Hanbelî Mezhebinin kurucusu imam Ahmed bin Hanbel de Bişr bin Hâris'in ziyâretine gelmişti. Yanında bulunan ihtiyâr ve yaşlı hanımın kim olduğunu sorduğu zaman; Âmine-i Remliyye diye cevap verdi. İmam Ahmed bin Hanbel hemen kendisinin duâsına ihtiyâcı olduğunu belirtti ve duâ istedi. Bunun üzerine; Âmine-i Remliyye'nin şu şekilde duâ ettiği rivâyet edilmektedir.

"Ey Allahım, Bişr bin Haris ve Ahmed bin Hanbel, Cehennem azâbından kurtulmak istiyorlarsa, onları kurtar ve bağışla Ey merhameti ve bağışı bol Allahım. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin..."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübra cild-1, sh. 67

2) Câmi-ul-kerâmet-ul-evliyâ cild-1, sh. 231

ÂMİR BİN ABDULLAH

Tabiînin büyüklerinden, muhaddis, muttaki (çok ibâdet eden) Allahü teâlâ'ya gönül veren, Resûlullaha âşık olan bir âlim. İsmi Âmir bin Abdullah bin Zübeyr bin Avvâm el-Esedî Ebü'l-Hâris el-Medenî olup künyesi Ebû Abdullah'tır. Annesi ise Hanteme binti Abdurrahmân bin Hişâm'dır. Zübeyr bin Avvâm'ın (radıyallahü anh) torunudur. Doğum târihi tesbit edilememiş olup 124 (m. 741) târihinde vefât etmiştir. Vefât târihinde ihtilaf olup 121 veya 125 diyen âlimler de vardır. Âmir bin Abdullah, babasından, dayısı Ebû Bekir bin Abdurrahmân, Enes bin Mâlik, Amr bin Selîm ez-Zerkâ, Ümm-ül-mü'minîn Hazreti Âişe'nin süt çocuğu Avf bin Haris ve Sâlih bin Havvât bin Cübeyr'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de kardeşi Amr, kardeşinin oğlu Mus'ab bin Sabit, Amr bin Abdullah bin Urve bin Zübeyr, Vebrat-ebni Abdurrahmân, Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî, İbn-i Cüreyc, Osman bin Hakim, Osman bin Ebî Süleymân, Amr bin Dînâr, Muhammed bin Aclân Mâlik bin Enes ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. Abdullah bin Ahmed babasından rivâyetle; Onun, zamanındaki âlimlerin en sikalarından (güvenilir, sağlam rivâyette bulunanlarından) olduğunu söylemiştir. İbn-i Muin, Nesâî, Ebû Hatim onun sika ve sâlih bir zât olduğunu haber verdiler. Rivâyetleri Kütüb-i sitte denilen en kıymetli hadîs kitablarında yer almıştır.

Âmir bin Abdullah (radıyallahü anh) ilimde yüksek dereceye ulaşmış faziletler sahibi, her sözü hikmetli, her hareketi ahireti hatırlatan bir mübârek zât idi. Gerek hadîs âlimleri, gerek fıkıh âlimleri tarafından, gerekse zamanında beraber bulunduğu ve yaşadığı insanların hiçbiri tarafından, aleyhinde bir söz sarf edilmemiş olan büyük bir âlimdir. Râvilerin durumunu en çok inceleyen hadîs ilminin âlimleri dahi onun rivâyet etmiş olduğu hadîs-i şerîflerin tamamının huccet, dinde ikinci senet olan sahih hadîs derecesinde bulunduğunu beyân etmişlerdir. Fakat rivâyet etmiş olduğu hadîs-i şerîfler azdır.

Âmir bin Abdullah hazretleri faziletler sahibi bir Hak âşığı idi. Bütün ibâdetleri ve sözleri ve işleri ihlâslı idi. Yüzünü tamamen dünyâdan çevirmiş ahirete tâlib olmuş mübârek bir

insandı. Âmir bin Abdullah (radıyallahü anh) son derece huzûr ve huşû' içinde namaz kılan, Allahü teâlâ'nın sevgili kullarındandı. Namaz kılarken sanki tamamen dünyâdan çıkar ahirete giderdi. Namaza durduktan sonra konuşulan hiçbir şeyi işitmez, yanında yapılan hiçbir şeyin farkına varmazdı. Hatta kendisi namaza durduğu zaman çocukları konuşup bağrışırlar, onun hiç haberi olmazdı. “Namaz kılarken hatırına, bir şey gelir mi?” diye soranlara: “Evet Allahü teâlânın huzûrunda hesaba çekileceğim gün ile, Cennetlik veya Cehennemlik mi olacağım korkusu gelir” cevâbını verdi. “Bizim hatırımıza gelen dünyâ düşünceleri veya dünyâ işlerinden sizin aklınıza bir şey gelir mi?” diye sordular. Cevâbında: “Namazda aklıma böyle bir şey gelmesinden ise, süngülerin uzanıp beni öldürmeleri bundan çok daha iyidir” buyurdu. Yaptığı ibâdetlerin daha makbûl, sevâbının daha çok olması için her gün gusl abdesti alırdı. İmâm-ı Mâlik bin Enes onun her gün gusl abdesti alarak ibâdet ettiğini ve devamlı oruç tuttuğunu haber vermiştir. Devamlı ve uzun sürelerle namaz kılardı. Onu, bütün ömrü boyunca boş olarak gören hiç olmadığı gibi, boş ve faidesiz bir işle meşgûl olurken gören de olmadı.

Benî Temim'in âzâdlılarından Süheym, Âmir bin Abdullah'ın yanına gitmişti. Namaz kılıyordu, oturdu. Namazını bitirdi ve ona “Çabuk ihtiyâcını söyle, çünkü benim acele işim var” dedi. O da “Hayırdır inşallah, acelen nedir” diye sordu. “Azrail'i (aleyhisselâm) yani, ölümü bekliyorum” cevâbını verdi. Hemen onun işini gördü ve yeniden namaza başladı. Azrail'in (a.s) rûhunu namazda almasını isterdi. O her an Allahü teâlâ'yı hatırlayan, her an Onun huzûrunda olduğunun şuurunda olan, çok kuvvetli îmân sahibi idi.

“Eğer aradaki perde kalkarsa (ahireti, Cenneti, Cehennemi görsem) imânımda ve yakînimde hiç bir değişiklik olmaz” buyurmuştur. Namazı gibi duâsı da uzundu. İmâm-ı Mâlik bin Enes haber vermiştir ki; Âmir bin Abdullah nice defalar yatsı namazını kılıp, Mescid-i Nebevî'den ayrıldıktan sonra, evine giderken evine varmadan ellerini kaldırır duâ etmeğe başlardı. Müezzin sabah ezanını okuyup, müslümanları sabah namazı için davet edinceye kadar bir daha indirmez, sabah namazını kılmak için mescide döner ve yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kılardı. Kendisi “Babam vefât ettikten sonra bir sene devamlı, fasılasız onun için Allahü teâlâ'ya duâ ettim” buyurmuştur. Bütün gecelerini hiç uyumadan geçirir gündüzleri de öğleden önce Sünnet-i Resûlullah olan kaylûleden başka hiç uyumazdı. O geceleri kaim, gündüzleri de hep Sâim (oruç tutan) idi.

Kendisine “Gecelerin uykusuzluğuna, uzun ve sıcak günlerin susuzluğuna nasıl dayanıyorsun” diye sordukları zaman cevâbında “Ben yer değiştirdim, gündüz yemeğini geceye, gece uykusunu gündüze aldım. Bunda bir zorluk yoktur,” cevâbını verdi. Yani geceleri uyumam gündüzleri de oruçlu olduğum için bir şey yemem demek istedi. Geceleri uyumazdı, bütün gecelerini ibâdetle geçirir devamlı gözyaşı dökerdi. Niçin hiç uyumadığını soranlara “Cehennemin harareti uykularımı kaçırttı” cevâbını verdi. Her gördüğü şeyden ibret, karşılaştığı her hâdiseden âhiret için hisse alırdı. Yine İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh) haber veriyor ki: “Âmir bin Abdullah cenâzelerin önünde durur kendinden geçer giderdi. (Âhirette olacak şeyler tek tek aklına gelir. Kabrin sıkması, suâl meleklerine nasıl cevap verilir, Mahşer'de insanın hali ne olur, Mîzân'da hesabı nasıl olur, amel defterimi hangi tarafımdan alır, sıratı nasıl geçer. Bütün bunları düşünür gözyaşı dökerdi, Cenâzelerin affı için Allahü teâlâ'ya yalvarır, sırtındaki kadifeden abası düşer de farkında olmazdı.”

O şehîdlik mertebesine ulaşmak için Allah yolunda savaşlara katılır, kâfirlerle müşriklerle, harb ederdi. Katıldığı bütün harblere yayan giderdi. Bir sefer esnasında Emîr Mâlik bin Abdullah onun yaya olarak yürüdüğünü görünce “Yâ Âmir bir hayvana binmek istemez misin” diye sordu. O da Peygamberimizden şu hadîs-i şerîfi işittiğini haber vermiştir. “Her kimin ayakları Allah yolunda tozlanırsa, onlar Cehenneme haram olur” (Cehennem o ayakları yakmaz).

O kendisini, her şeyini Allah yoluna feda etmişti. Süfyân bin Uyeyne: “Âmir bin Abdullah yedi diyetle nefsini Allahü teâlâ'ya sattı” buyurmuştur. Dünyaya zerre kadar ehemmiyet vermezdi. Eline geçen her dünyalığı Allah yolunda sarf eder yanında bir gece dahi olsa kalmazdı. Ma'n bin Îsâ, Onun çok defalar içerisinde onbin dirhem bulunan bir kese ile müslümanların arasına çıktığını ve bunların tamamını dağıtmadı kça yatsı namazını kılmadığını haber vermiştir. Bir defa nalınları çalındı. Bir daha ölünceye kadar nalın giymedi.

Buyurdu ki: “Bir şeyi arayan onun peşinden koştuğu ve bir şeyden korkan ondan kaçtığı halde, Cenneti arayıp Cehennemden kaçan kimselerin, bunlara hiç aldırış etmeden uyuyup kalmaları kadar, şaşılacak hiçbir kimseyi görmedim.”

Muhammed bin Abdullah, Âmir bin Abdullah'dan rivâyetle buyurdu ki: Hazreti Ebû Bekir Mekke'de müşriklerin eza ve cefâ yapakları köleleri satın alır âzâd ederdi. Babam Ebû Kuhâfe, oğlu Hazreti Ebû Bekir'in köleleri âzâd etmesini hoş karşılamadı. Oğluna; "Ey oğlum! Zayıf köleleri âzâd ediyorsun. Madem bu işi yapıyorsun, seni koruyabilecek ve senin önünde kıyam edip durabilecek olan celâdetli, güçlü kuvvetli erkekleri âzâd etsen olmaz mı?" diye sordu. Hazreti Ebû Bekir "Ey babacığım ben bu yaptıklarım ile ancak Allahü teâlâ'nın rızâsına kavuşmayı istiyorum" cevâbını verdi. Bunun üzerine hakkında âyet-i kerîme nâzil oldu.

Hazreti Âmir babası Abdullah'dan rivâyetle, Abdullah bin Zübeyr bin Avvâm (radıyallahü anh) buyurdu ki: Resûlullah (aleyhisselâm) asa ile hutbe okurdu.

Yine babasından rivâyetle Abdullah bin Zübeyr bin Avvâm buyurdu ki: Resûlullah (aleyhisselâm) namaz kıldığı zaman mübârek ellerini (teşehhüd'de) uylukları (dizleri) üzerine koyardı ve bunu böylece yapmamızı da emrederdi.

Hazreti Âmir buyurdu ki: "Birgün babama gittim. Bana nerede olduğumu sordu. "Ben bir kısım insanlar buldum ki onlardan, daha hayırlısını görmedim. Onlar hep Allahü teâlâ'yı zikrediyorlardı. Hatta onların her biri titriyor ve Allah korkusundan bayılıp kendinden geçiyordu. Onlarla beraber oturdum" dedim. Babam Abdullah bin Zübeyr benim onların içinde oturmamı hoş görmedi ve: "Resûlullah'ı (aleyhisselâm) Hazreti Ebû Bekir'i, Hazreti Ömer'i Kur'ân-ı kerîm okurlarken gördüm, onlarda böyle bir hal olmadı. Sen onların Hazreti Ebû Bekir ve Ömer'den (r.anhüma) daha mı fazla Allahü teâlâ'dan korktuklarını zannediyorsun" buyurdu. Yani Onların (r.anhüma) Allahü teâlâ'dan korkuları, senin gördüğün kimselerden pek fazla olduğu halde onlar, böyle yapmadılar demek istedi. Âmir bin Abdullah: "Hal böyle olunca (doğruyu öğrendim ve) onları terk ettim" buyurdu.

Âmir bin Abdullah, Amr bin Süleym'den, o da Ebû Kâtâde'den (radıyallahü anh) rivâyet etti. Ebû Kâtâde (radıyallahü anh) dedi ki: Resûlullah (aleyhisselâm): "Sizden biriniz bir mescide girdiği zaman iki rekât (tehiyyet-ül-mescid) namazı kılmadan oturmasın" buyurdu. Âmir bin Abdullah bin Zübeyr, Amr bin Hâris'den rivâyetle Hazreti Âişe'nin kendisine şu hadîs-i şerîfi rivâyet ettiğini haber verdi; Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Yâ Âişe, sana günahları küçük gösteren şeyden sakın. Çünkü Allahü teâlâ'nın emriyle günah işleyenlerin günahlarını bir yazan (melek) vardır."

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 166

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 74

AMR BİN DİNÂR

Tabiînin meşhûr fıkıh, hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Muhammed el-Esnem Mekkî'dir. Cümehî kabilesine mensûb olup, bu kabilenin azatlılarından idi. Aslen İranlı'dır. Doğum yeri, târihi, ailesi bilinmemektedir. Vefâtı, 115, 116 ve 126 olarak rivâyet edilirse de umûmiyetle 126 (m. 743) târihi kabûl edilir. Eshâb-ı kiram ve Tabiînin büyüklerinden ders aldı. Onların sohbetinde bulundu. Abâdile-i Erbaa'dan yani Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Zübeyr, Abdullah bin Amr bin Âs gibi Eshâb-ı kiramın büyüklerinden, Sa'îd bin Müseyyeb, Atâ bin Ebî Rebâh, Mücâhid (r.anhüm), gibi Tabiînin büyüklerinden hadîs ilmini öğrendi. Onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Sika (güvenilir, sağlam) hadîs imamıdır. Kendisinden Tabiînin büyüklerinden İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, Katâde bin Diâme, Eyyüb Sahtiyanî, Şu'be bin el-Haccac, Süfyân bin Dînar, Süfyân bin Ziyâd Asfurî, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd ve daha pek çok Tabiîn ve Tebe-i tâbiîn âlimleri hadîs-i şerîf öğrenip, rivâyet etmiştir. Fıkıhta mezheb sahibi müctehid olup, büyük âlimdi. Zamanında Mekke-i Mükerreme müftîsi idi. Çok yüksek mertebe sahibi olan Amr bin Dinar müslümanlar arasında her bakımdan büyük bilindi ve sevildi. Ahlâkı güzel olup, devrinin seçkinlerindendi. Hadîs âlimlerinden Şu'be bin el-Haccâc, Amr bin Dinar'ın üzerine başkalarını tercih etmezdi. Ve buyurdu ki, "Hadîs-i şerîfler husûsunda Amr bin Dinar'dan daha emîn bir kimse görmedim." Muhaddislerden İbn-i Müceyh; "Ben Amr bin Dinar'dan daha fakîh (dinde büyük âlim) görmedim" buyurdu. Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Main, O'nu Katâde'ye tercih etmişlerdir. Çok ibâdet eder, geceyi üçe bölerdi. Üçte birinde hadîs okur, üçte birinde uyur, üçte birinde namaz kılardı.

Câbir bin Abdullah'tan O da Muâz bin Cebel'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdular ki: "Bir kimse

inanarak “Lâ ilahe illallah” derse, muhakkak Cennete girer” Yine Câbir (radıyallahü anh)’dan rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “En’am sûresi, 65. “Yâ Muhammed de ki! Allahü teâlâ size üstünüzden bir azâb göndermeğe kadirdir” âyeti gelince Resûlullah efendimiz “Rabbim, senin zâtına sığınırım!” buyurdu. “Yâhud ayaklarınızın altından bir azâb göndermeye kadirdir” cümlesini müteakib“Rabbim senin zâtına sığınırım!” buyurdu. “Yahud fırkalarınızı birbirine katıp bâzınızın hıncını bâzınıza tattırmağa kadirdir” cümlesini müteakib de “Bu hafiftir, yahud kolaydır”buyurdu.

“Eshâbıma söğmeyiniz. Kim Eshâbıma söğerse, Allahü teâlânın la’neti onun üzerine olsun.”

“Hilâli görünce oruca başlayınız. Hilâli görünce bayram yapınız. Eğer hava bulutlu olur da hilâli göremezseniz, otuza tamamlayınız.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-5, sh. 479

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-8, sh. 30

3) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 113

4) Hilyet-ül-evliyâ, cild-3, sh. 347

AMR BİN MÜRRE

Asrının meşhûr hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdurrahmân’dır. Doğum târihi bilinmemektedir. Hicretin 116 (m. 734) senesinde vefât etti. İlim alıp hadîs rivâyet ettiği zâtlar, Abdullah bin Ebî Evfa, Sa’îd bin Müseyyeb, Abdurrahmân bin Ebî Leyla, Abdullah bin Haris, Amr bin Meymûn ve diğer âlimlerdir. Asrın âlimleri onun eimme-i hafızdan olduğunu söylemiştir. Yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle ezbere bilirdi. Bu bakımdan hadîs ilminde hafızdır.

Amr bin Mürre’den, kendi oğlu Abdullah, Zeyd bin Enise, Kays bin Rebî’, İmâm-ı A’meş İdrîs bin Yezîd, Husayn ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Abdurrahmân bin Mehdî O’nun hakkında şöyle demiştir: “O Kûfe’de yetişen hadîs hafızlarından biridir.” Şu’be bin Haccâc da “Amr bin Mürre’yi namaz kılarken gördüm. Duâsı kabûl olunmadıkça namazdan çıkmayacak gibi namaz kılıyordu.” Süfyân-ı Sevrî der ki; Mis’ar’a: “Gördüğün kimselerin en fazîletlisi kimdir?” diye sordum. O da “Amr bin Mürre’den daha fazîletli bir kimse görmedim. O, öylesine duâ ederdi ki, ben halini görüp, duâsı kabûl olundu derdim” dedi. Selîm bin Rüstem şöyle anlatır; “Amr bin Mürre’nin huzûrunda ders okuduğum sırada hep “Yâ Rabbi! Beni, seni tanıyanlardan ve emrine uyanlardan eyle” diye duâ ederdi.” Abdullah bin Meysere de, “Biz Amr bin Mürre’nin cenâzesinde bulunduk, o çok hayırlı ve üstün bir zât idi.” demiştir. Amr bin Mürre (radıyallahü anh) buyurdular ki: “Allahü teâlâ imân edip, kulluk yapan bir mü’mine azâb etmez. Onun emirlerine uyup, yasakladıklarından sakınan mü’minin yüzü kara çıkmaz.”

“Kim dünyâya yönelip, dünyalık peşinde koşarsa ahiretini yıkar. Kim ahirete faydalı amel yaparsa dünyâya düşkün olmaktan kurtulur. Böylece fanî olanı verip, bakî olanı alır.”

“Şeytan der ki; insan kızdığı zaman ben yanına yaklaşırım, sevindiği zamanda kalbine vesvese veririm. Kendini kontrol etmezse, elimden nasıl kurtulur.”

İmâm-ı A’meş, Amr bin Mürre yolu ile gelen rivâyette Abdullah bin Haris şöyle anlattı:

“Bir kimse bir cemaate selâm verirse, onun derece itibari ile fazîleti vardır. Şayet selâm verdiği kimseler onun selâmına karşılık vermezlerse melekler onun selâmına karşılık verir, öbürlerine de lanet eder.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mîzân-ül-i’tidâl, cild-3, sh. 288

2) Tezkiret-ül-Huffâz, cild-1, sh. 121

3) Şezerât-üz-zeheb, cild-1, sh. 152

4) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-8, sh. 102

5) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd, cild-2, sh. 301

ÂSIM BİN BEHDELE (İmâm-ı Âsım)

Tabiîn devrinde yetişen kırâat âlimlerinden. Meşhûr “Kırâat-ı Seb’a” adı verilen yedi büyük kırâat âliminin beşincisi. Allahü teâlânın kelâmı olan Kur’ân-ı kerîmin kırâatini, okunuşunu bildiren âlimlerden. Asıl adı, Ebû Bekir Âsım bin Behdele Ebû

Necûd el-Esedî el-Kûfî'dir. Meşhûr adı "ÂsınrT'dır. Künyesi Ebû Bekir'dir. Babasının künyesi, Ebû Necûd olup, asıl adı da Abdullah'dır. Annesinin adı, Behdele'dir. Kûfe şehrinde doğan İmâm-ı Âsım'ın, doğum târihi kesin olarak bilinemiyor. Bütün hayatı Kûfe'de geçmiş olup, bir ara Şam'a gittiği de rivâyet edilmektedir. Vefât târihi hakkında muhtelif rivâyetler vardır. İbn-i Cezerî'nin Gâyet-ün-Nihâye adındaki eserinde 127 (m. 745) târihinde vefât ettiği bildirilmektedir. O'nun 80 yaşına kadar yaşadığı ve son Emevî halifesi Mervân bin Muhammed'in hilâfetine kadar Kûfe'de kaldığı kaynaklarda zikredilmektedir. Kabri Semâve'dedir.

İmâm-ı Âsım'ın yetiştiği Kûfe şehri, İslâmî ilimlerin tedris edildiği (okutulduğu) ilim merkezlerinden biriydi. Burada, son sahabî Hazreti Abdullah bin Ebî Evfâ'nın 86 (m. 705) yılında vefâtına kadar yüzlerce Eshâb-ı kiram yaşadı. Hazreti Ali bin Ebî Tâlib, halifeliği zamanında burayı İslâm devletinin başşehri yapmıştı. Diğer sâhâbîlerden Abdullah İbn-i Mes'ûd, Ammâr bin Yâsir, Huzeyfet-ül-yemânî, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Selmân-ı Fârisî, Zeyd bin Erkâm (r.anhüm) ve daha niceleri, bu şehirde Peygamberimizin mübârek ağızlarından işitip öğrendikleri bütün ilimleri taliplerine arz etmişler ve sohbetlerinde bulunan binlerce insanı yetiştirmişlerdir. O yüksek ilim ve marifet sahibi insanların sohbetine kavuşup yetişen Tabiînin büyük âlimlerinden biri de, Âsım bin Behdele hazretleriydi. Bu altın halkının Kûfe'de yetiştirdiği büyük âlimlerin meşhûrlarından bazıları; Alkame bin Kays, Şüreyh bin el-Hâris, İbrâhîm en-Nehaî ve meşhûr mezheb imamımız İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'dir.

İmâm-ı Âsım, Kûfe'de "Reîs-ül-kurrâ" idi. Kur'ân-ı kerîmi, Peygamberimizden öğrenildiği şekilde en güzel okuyan âlimlerin başıydı. O, bu kırâat ilmini Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'den öğrendi. O'ndan Kur'ân-ı kerîm dersleri almaya başladığı zaman, henüz çocukluk çağını yaşıyordu. Uzun bir müddet, derslerine devam ederek O'nun kırâat usûlünü öğrendi. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî ise, Resûlullah efendimizin sağlığında dünyâya gelmiştir. Babası Resûlullah (aleyhisselâm) ile sohbet etmiştir. Kur'ân-ı kerîm okumak, tecvîd ve zabtı yönünden O'na dayanmaktadır. Ayrıca Hazreti Osman bin Affân'dan, Ali bin Ebî Tâlib'den Abdullah İbni Mes'ûd'dan, Zeyd bin Sâbit'ten ve Ubey bin Ka'b'den arz yolu ile yani baştan sona kadar hatim ederek okumuştur. Eshâb-ı kiramın kırâat ilminde önde gelenlerinden olan bu zâtlar da, bizzat Peygamberimizden arz yolu ile okuyup öğrenmişlerdir. Hazreti Osman'ın halifeliği zamanında çoğalttığı Kur'ân-ı kerîm mushaflarından birini de Kûfe'ye göndermiştir. İmâm-ı Âsım otuzüçbin Sahabînin doğruluğunda icmâ ettiği (birleştiği) bu mushaflara uygun olarak Kûfe'de Kur'ân-ı kerîmi ilk okuyan kırâat âlimlerindendir. Ölünceye kadar kırk yıl Kûfe şehrinde Kur'ân-ı kerîm okutan Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin yerine, İmâm-ı Âsım geçmiştir.

İmâm-ı Âsım'ın kırâattaki ikinci hocası Zîr bin Hubeyş el-Esedî'dir. Bu husûsu kendisi şöyle bildiriyor: "Ebû Abdurrahmân'ın yanından kalkıp Zîr'e gider, okuduklarımı O'na da arz ederdim." Zîr bin Hubeyş de, Abdullah İbni Mes'ûd'dan okumuştur.

İmâm-ı Âsım, çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Sesi de çok güzeldi. Her kelimenin, her harfin hakkını verirdi. Kur'ân-ı kerîmin belagat ve fesahatini, yüce mânâsını canlandırmak husûsunda öyle güzel bir edası, öyle bir okuyuş tarzı vardı ki, eşine çok az rastlanırdı. Çok fasîh konuşurdu. Konuştuğu zaman, kalbe büyüklüğü girerdi. Gerek İmâm-ı Âsım ve gerekse diğer kırâat imamları, Kur'ân-ı kerîmin okuyuşunu zabt husûsunda çok büyük itina ve ihtimâm göstermişler, Peygamberimizin okuduğu şekilde müslümanlara ta'lîm etmişler, öğretmişlerdir. Eshâb-ı kiramın ve asrının en büyük âlimlerinden olan bu mübârek zâtların, akıllara şaşkınlık verecek derecedeki yüksek himmetleri, gayretleri sayesinde Kur'ân-ı kerîmin Peygamberimizin kırâat ettiği şekil üzere okunması husûsu, gayet sağlam ve esaslı bir sûrette zabt olunarak emniyet altına alınmış ve nesilden nesile intikal ederek, zamanımıza kadar hiçbir değişikliğe uğramadan gelmiştir. Bu kırâat şekli, inşaallah kıyâmete kadar da böylece devam, edecektir.

İmâm-ı Âsım'ın kırâat silsilesi, iki yol ile ve her birinde ikişer vasıta ile Peygamber efendimize (aleyhisselâm) ulaşmaktadır. Birinci yol ile İmâm-ı Âsım, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'den O da Hazreti Osman'dan, Hazreti Ali'den, Zeyd'den ve Ubey'den, onlar da Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizden okumuşlardır. İkinci yol ile, İmâm-ı Âsım, Zîr bin Hubeyş'ten, o da Abdullah İbn-i Mes'ûd'dan ve o da Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizden okumuştur. İmâm-ı Âsım'ın kırâat rivâyeti zamanımıza kadar ulaşmış olup, İslâm memleketlerinin çoğunda bunun kırâati üzere Kur'ân-ı kerîm tilâvet olunmaktadır (okunmaktadır).

İmâm-ı Âsım'ın kırâat usûlü, talebelerinden iki râvîsi vasıtasıyla yayılmıştır. Bunlardan Hafs bin Süleymân'ın rivâyeti ile gelen kırâat usûlü, bilhassa memleketimizde ve birçok İslâm memleketinde yaygındır. Memleketimizde yetişen tecvîd âlimlerinden Molla Abdurrahmân Kurrâ başı (veya Karabaşî), "Karabaş Tecvidi" adı ile bilinen Türkçe eserinde "... Kırâat-ı Âsım ve rivâyet-i Hafs" ifadeleri ile Onun ismini yâd etmektedir. Hafs bin Süleymân, İmâm-ı Âsım'ın Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'den aldığı kırâat usûlünü rivâyet etmektedir. Bu konuda, birinci râvîsi Hafs diyor ki: "Hocam Âsım, bana şöyle dedi:

Sana kırâat ettiğimi, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'den okudum. O da Hazreti Ali'den kırâat etmiştir. Fakat Ebû Bekir Şu'be bin Ayaş'a öğrettiğim kırâati, Zîr bin Hubeyş üzerine arz ettim. O da Abdullah İbni Mes'ûd'dan arz yolu ile almış ve rivâyet etmiştir." Diğer râvîsi de, Ebû Bekir Şu'be bin Ayaş'tır. İkinci râvîsi Ebû Bekir de diyor ki: "Ebû İshâk es-Sübey'den çok kerre işittim. Dedi ki: "Âsım'dan daha fasîh konuşan ve Kur'ân-ı kerîmi ondan daha iyi okuyan bir kimseyi görmedim."

İmâm-ı Âsım'dan kırâat ilmini öğrenen âlimler, sadece Hafs ve Ebû Bekir Şu'be değildir. Ondan feyiz alan, O'nun tedris halkasında yetişip, başkalarına ilim öğretenler sayılamıyacak kadar çoktur. İmâm-ı Âsım'dan kırâat ilmini öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet edenlerden bazıları şunlardır: Hafs bin Süleymân, Şu'be bin Ayaş, Ebân bin Tâlib, Ebân bin Yezîd el-Attâr, İsmail bin Mücâhid, Hasan bin Sâlih, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd, Hammâd bin Ebî Ziyâd, Hammâd bin Amr, Süleymân bin Mihran el-A'meş, İmâm-ı Halîl bin Ahmed, Hârûn bin Mûsâ, kırâattaki on imamdan Ebû Amr bin el-A'lâ..v.d.

Kırâat imamlarının üçüncü tabakasında yer alan Âsım bin Behdele, kırâat ilminde her bakımdan huccettir, senettir. Bunda bütün âlimler ittifâk etmişlerdir. O, Kur'ân-ı kerîmin okunuşunda yüksek ve huccet olan bir âlim olduğu gibi hadîs ilminde de sika (sağlam, güvenilir) ve sadûk (rivâyet ettiği hadîslerle son derece sâdık) bir râvîdir. Tabiîn devrinin en mühim özelliklerinden olan hadîs ilmi ile de meşgûl olmuştur. O, Eshâb-ı kiramdan Ebû Remse Rifâa bin Yesribî et-Teymî ile Haris bin Hassan el-Bekrî'yi görmüş, onların sohbetinde bulunarak yetişmiş ve onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ayrıca O, yukarıda adı geçen iki hocası ile, Ebû Vâil Şakîk bin Seleme, Ebû Sâlih es-Semmân ve Mus'ab bin Sa'd bin Ebî Vakkas'dan da rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Atâ bin Ebî Rebâh, Süfyân-ı Sevrî, Süleymân bin Mihran el-A'meş, Süfyân bin Uyeyne, Hammâd bin Seleme gibi râvîler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Hadîs âlimlerinin büyüklerinden Ahmed bin Hanbel, Ebû Zir'a, Ebû Hatîm ve diğerleri, İmâm-ı Âsım'ın Kur'ân-ı kerîm kırâati ve hadîs ilmindeki yüksek derecesini tasdîk ve rivâyetlerini senet kabûl etmişlerdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Kütüb-i Sitte adı verilen meşhûr altı hadîs kitabında ve diğer hadîs kitaplarında yazılıdır.

Dört mezheb imamından Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah şöyle bildiriyor: "Babamdan, İmâm-ı Âsım hakkında sual ettim. O da, dedi ki: O, dinine son derece bağlı, hayırlı, kırâat ve hadîs ilmindeki rivâyeti sağlam ve güvenilir bir insandır" Ve tekrar "Siz, kırâatlardan hangisini daha çok sever ve onu ihtiyâr edersiniz?" diye sorduğumda, "Medine âlimlerinin kırâatini seviyorum. Bu olmasa, Âsım'ın kırâatini tercih ederdim" diye cevap verdi.

İmâm-ı Âsım, kelâm ve fıkıh ilminde de, devrinin âlimleri arasında yer almaktadır. Onun lügat ilminde ve Arapçanın gramer bilgisi olan Nahv'de de yüksek bir yeri vardır. Bunun için kendisi meşhûr Nahivciler'den sayılmaktadır.

İmâm-ı Âsım; Peygamber efendimizin (aleyhisselâm): "Ümmetimin en hayırlısı, benim asrımda yaşayan Eshâbımdır. Sonra onlara yakın olan Tâbiîndir..." diye methettiği, övdüğü bir asırda yaşamış yüksek ve büyük bir velîdir. O ibadetlerine düşkün, gayet alçak gönüllü ve tertemiz bir ahlâka sahipti. İlim öğrenmeye ve öğretmeye âşıktı. Bu husûsta talebesinin ayağına bile giderdi. Nitekim talebesi olan Süfyân-ı Sevrî'ye gider, bazı husûslarda O'nun fetvâsına başvururdu. Ve O'na: "Sen bize küçük iken geldin, biz ise sana büyük olarak geliyoruz" derdi. Tevâzu hakkında şöyle buyururdu: Tevâzu, evinden çıktığında karşılaştığın herkesi, kendinden daha hayırlı görmendir."

İmam-ı Âsım, gözlerini kaybetmiş, a'mâ olmuştu. Talebesi Şu'be diyor ki: "A'meş ve Ebû Husayn gibi hocam Âsım da, gözlerinden mahrûmdu. Bir gün, birisi elinden tutup götürürken çok tehlikeli bir vaziyette düştü. Hocam, kendisini düşüren kimseyi üzecek bir tek söz söylemediği gibi, o kimseyi üzmemek için duyduğu acıyı, ızdırabı bile hissettirmedi." Yine talebesi Ebû Bekir Şu'be diyor ki: "Hocam Âsım, vefât ederken yanında bulundum. Kur'ân-ı kerîm

tilâvetiyle meşgûldü. Kulak verip dinledim. Namazdaki gibi tam olan kırâat ile bir âyet-i kerîmeyi tekrar ediyordu. Onun bu halinden, Kur'ân-ı kerîm okumada tam ve mükemmel olarak, en güzel bir şekli, kendisi için bir seciyye, ona mahsûs bir özellik olduğunu anladım."

Yahyâ bin Âdem de, hocası Ebû Bekir Şu'be'den rivâyet ederek diyor ki: "İmâm-ı Âsım, Kur'ân-ı kerîm sûrelerinden bazılarının başlarında bulunan hurûf-ı hecâ veya mukatta'a'yı, müstakil âyet saymazdı." İbnü'l-Cezerî, diğer kırâat âlimleri ile Kûfeliler arasında, bazı sûrelerin ihtivâ ettiği bazı âyetlerin sayısında ihtilafın bundan ileri geldiğini söylemektedir.

İmâm-ı Âsım talebelerine Kur'ân-ı kerîm okuturken, en önce dışarıda işi olanları okutur, işlerinden kalmamalarını isterdi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

"Kim Allah'a şirk, ortak koşarsa Allahü teâlâ onu Cehenneme atar. Her kim Allah'a şirk koşmadığı halde vefât ederse Allahü teâlâ O'nu, Cennetine sokar."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân, cild-3, sh. 9

2) Mîzân-ül-i'tidâl, cild-2, sh. 357

3) Tekzîb-üt-tehzîb, cild-5, sh. 38

4) El-A'lâm, cild-3, sh. 248

5) Kâmûs-ül-a'lâm, cild-4, sh. 3046

6) Gâyet-ün-nihâye cild-1, sh. 346

7) Miftâh-üs-se'âde, cild-2, sh. 37

ÂSIM BİN SÜLEYMÂN (EL-AHVEL)

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdurrahmân'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 142 (m. 760) târihinde vefât etti. Basralı'dır. Kûfe'de fiyatların kontrolü ve umûmî ahvâlin murâkabesi ile görevlendirildi. Medâyin'de kadılık (hakimlik) yaptı. Zühdü (şüpheli olmak korkusu ile, mübahların çoğunu terk etmek) ve çok ibâdet yapması ile meşhûrdur. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Enes bin Mâlik, Abdullah bin Sercis, Amr bin Seleme el-Cermî, Bekir bin Abdullah el-Müzenî, Muhammed bin Sîrîn, Mûsâ bin Enes ve diğer büyük âlimlerden (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Katâde, Süleymân et-Teymî, Dâvûd bin Ebî Hind, İsrâîl bin Yûnus, Şu'be, Hasen bin Sâlih ve daha başka büyük zatlar hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Kütüb-i Sitte'de (meşhûr altı hadîs kitabında) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler mevcûttur.

Âlimlerin hakkında buyurdukları:

İbn-i Mübârek, Süfyân-ı Sevrî'den şöyle nakleder: "Hadîs ilminde hafız olan dört kişiye yetiştim. Bunlar İsmâîl bin Ebî Hâlid, Âsım el-Ahvel, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, Hişâm Düstüvânî"dir."

Muhammed bin Abbad'ın babası dedi: "Âsım el-Ahvel, orucu Ramazan-ı şerîfin dışında bazan tutar, bazan tutmazdı. Yatsı namazını kıldıktan sonra, bir kenara çekilir, sabah namazı vaktine kadar namaz kılardı."

Ali bin Medinî'ye, Âsım el-Ahvel sorulduğunda; "O sikadır yani hadîs-i şerîf husûsunda güvenilir, bir âlimdir" cevabını vermiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler:

Enes (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: "Ümmetimin arasından, ümmetime en merhametlisi Ebû Bekir, Allahü teâlânın dininde en kuvvetli olanı Ömer, en hayâlısı Osman, ferâiz ilmini en iyi bilen Zeyd bin Sabit, Kur'ân-ı kerîmi en güzel okuyan Ubey, helâl ve haramı en iyi bilen Muaz bin Cebel'dir. Her ümmet içinde emîn(güvenilir, itimad edilir) birisi vardır. Bu ümmetin emîni Ebû Ubeyde bin Cerrâh'tır."

Muhammed bin Sîrîn'den rivâyet etti. Resûlullah efendimiz "Allahü teâlânın doksandokuz ismi vardır. Kim onları okursa, Cennete girer." buyurdu.

Enes bin Mâlik'den rivâyet etti. Ali bin Ebî Tâlib'in annesi Fâtıma binti Esed bin Hâşim vefât ettiği zaman, Resûlullah efendimiz onun yanına girdi. Başının yanına oturdu ve şöyle duâ buyurdu: "Allahü teâlâ sana rahmet eylesin. Sen, benim annemden sonra annem idin. Kendin aç kalırdın, beni doyururdun. Kendin giymez, bana giydirirdin. En güzel yiyecekleri yemez, bana yedirirdin. Sen bunu sırf Allahü teâlânın rızâsı ve âhıret düşüncesiyle yapardın." Resûlullah (aleyhisselâm) onun üç kerre yıkanmasını emretti. Kâfur

bulunan su ile yıkanmasını ve mübârek gömleklerini çıkararak ona kefen yapılmasını emrettiler. Üsâme bin Zeyd. Ebû Eyyüb el-Ensârî, Ömer bin Hattab ve birisinin iki küçük hizmetçisine, kabir kazmalarını emretti. Lahde (kabrin kıble tarafındaki çukur) kadar kazdıklarında, ondan sonrasını Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz kazıp, toprağını da bizzat mübârek elleriyle çıkardılar. Sonra “Hamd, hayy (diri) ve lâyemut (ölmeyen) dirilten ve öldüren Allahü teâlâ’ya mahsûstur. (Allahım!) Nebînin ve önceki peygamberlerin yüzü suyu hürmetine annem, Fâtıma binti Esed’i afv ve mağfiret eyle. Ona huccetini (delîlini) söyliyebilmesini ihsân eyle, kabrini geniş eyle. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.” buyurarak üzerine dört tekbir getirdi. Namazdan sonra Hazreti Fâtıma binti Esed’i kabre koydular.

Enes bin Mâlik’den rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdular ki: “Ölüm, her müslüman için keffârettir.”

Âsım el-Ahvel, Fudayl bin Rakkasenin şöyle dediğini bildirir “Ey Âsım! İnsanların çokluğu seni nefsinden, kendin ile alâkadar olmaktan alıkoymasın. Bu kadar çok insan varken, bana ölüm kolay kolay gelmez deyip, aldanmıyasın. Belki ölüm sana onlardan daha önce gelebilir. Yine şunu da düşünme. Ben burada doğdum, burada ölürüm. Ömrümü, memleketimde bitiririm, deme. Çünkü ölümün gizlidir. Nerede takdîr edilmişse orada ölürsün. Geçmiş günahlarını yok etmek için, yeni yeni hayırlar, iyilikler yapıp, Allahü teâlâya kulluğunu elinden geldiği kadar yerine getirip, âhirete hazırlanan kimseden daha akıllısını görmedim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-3, sh. 120

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-5, sh. 42

3) Tezkiret-ül-Huffâz, cild-1, sh. 149

4) El-A’lâm, cild-3, sh. 248

5) Târîh-i Bağdâd, cild-12, sh. 243

6) Mîzân-ül-i’tidâl, cild-2, sh. 350

ATÂ BİN EBÎ REBÂH

Tabiînin büyüklerinden tanınmış bir fıkıh ve hadîs âlimi. 27 (m. 647) târihinde doğup, 114 (m. 732) senesinde vefât etti. Babasının ismi Eslem veya Sâlim’dir. Annesinin isminin Bereke olduğu söylenir. Yemen’de, Cened denen bir yerde doğduğu, Mekkeli Cümeh veya Fihr kabilesinin âzâdlısı olduğu rivâyet edilir. Mekke-i Mükerreme’de doğup, yine orada vefât etti. Zamanında, Mekke-i Mükerreme’nin müftîsi ve en büyük hadîs-i şerîf âlimi idi. İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, İbn-i Amr, İbn-i Zübeyr, Muâviye, Üsame bin Zeyd, Câbir bin Abdullah, Zeyd bin Erkâm, Abdullah bin Sâip el-Mahzûmî, Akîl bin Ebî Tâlib, Ömer bin Ebî Tâlib gibi büyük zâtlardan (r.anhüm ecmâin) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da, oğlu Ya’kûb, Ebû İshâk Sebîî, Mücâhid, Zührî Eyyüb Sahtiyanî, Ebû Zübeyr, Hakem bin Uteybe, A’meş, Evzâîve daha başka âlimler (r.aleyhim) hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

Âlimlerin, onun hakkında buyurdukları: İbn-i Sa’d: “Mekke-i Mükerremeliler fetvâ almak için Atâ bin Ebî Rebâh ile Mücâhid’e giderlerdi. Fakat, Atâ bin Ebî Rebâh’a gidenler daha fazla idi. Fıkıh ilminde derin, çok hadîs-i şerîf rivâyet eden ve sika (rivâyetlerine güvenilen ve itimad edilen) bir âlimdir.”

Hâlid bin Ebî Nevf: Atâ bin Ebî Rebâh anlattı: “Sahâbe-i kirâm’dan (r.anhüm) ikiyüz tanesine yetiştim. İbn-i Abbâs’ın (radıyallahü anh): “Ey Mekkeliler! Aranızda bulunan Atâ bin Ebî Rebâh’ın kıymetini iyi biliniz” buyurduğunu duydum.

Ebû Âsım Sekafî: Ebû Ca’fer’in, “Atâ bin Ebî Rebâh’a iyi yapışınız. Ondan çok istifâde ediniz” buyurduğunu nakletti.

İbn-i Cüreyc: “Atâ bin Ebî Rebâh, ta’dîl-i erkâna riâyet edip, rükû’ ve secdeleri, aralarında tumânîneti (namazda biraz hareketsiz kalmayı) gözeterek, çok güzel ve mükemmel namaz kılardı.”

Abdullah bin İbrâhîm bin Ömer bin Keysân, babasından nakletti: “Emeviler zamanında idi. Birisi “Müslümanlara, ancak Atâ bin Ebî Rebâh gibi âlimler fetvâ verebilir” diyordu.

Abdülazîz bin Refi: Atâ bin Ebî Rebâh’a bir mesele soruldu. “Bilmiyorum” dedi. Kendi görüşüne göre bir şeyler söyleyiversen olmaz mı? dediklerinde, “Böyle bir şey için Allahü teâlâdan haya ederim” cevâbını verdi.

İbn-i Hibban: O, Tabiînin büyüklerinden, verâ sahibi (şüphelilerden çok sakınan) fazîlet ve ilim ehli bir zâttır."

Seleme bin Küheyl: "Şu üç zâtın, ilmi, Allahü teâlânın rızâsı için, istediğini gördüm. Bunlar Atâ, Mücâhid ve Tâvus'tur (r.aleyhim). Ebû Muâviye Magribî: "Atâ bin Ebî Rebâh'ın alnında secde izleri açıkça görülüyordu." dedi.

Atâ bin Ebî Rebâh'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler.

Zeyd bin Hâlid el-Cühenî rivâyet etti: Resûlullah efendimiz buyurdu: "Allah yolunda savaş için bir askeri donatan veya o dönünceye kadar çoluk çocuğuna kendisini aratmayacak şekilde yardımcı olan kimseye, Allah yolunda savaşa gidenin sevâbı kadar mükâfat verilir. Fakat savaşa gidenin sevâbından hiç birşey eksilmez. Hacca giden birinin ihtiyâçlarını temin eden veya o dönünceye kadar, çoluk çocuğuna, kendisini aratmayacak şekilde göz kulak olan kimse, hacca giden o şahsın sevâbı kadar sevâb kazanır. Ancak, hacca gidenin sevâbından birşey eksilmez. Yine bir oruçluya iftar ettirene de, onun sevâbı kadar sevâb verilir."

Ebûd-Derdâ'dan rivâyet etti: Ben Ebû Bekir'in (radıyallahü anh) önünde yürürken, Resûlullah (aleyhisselâm) beni görüp, "Ebû Bekir'in önünden mi yürüyorsun. Resûllerden ve Nebilerden sonra, Ebû Bekir'den daha üstün bir kimse üzerine güneş doğup, batmamıştır" buyurdu.

Câbir'den (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Kim bir kimseye (Bu şahıs kâfir bile olsa) öldürmeyeceği husûsunda te'mînât verip de, sonra onu öldürürse, Cehennem o kimseye vâcib olur."

"Sahur yemeğini yiyiniz. Çünkü, sahur yemeğinde bereket vardır."

İbn-i Zübeyr bize hutbe okurken, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirdi: "Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram müstesna, diğer bütün mescitlerde kılınan bin namazdan daha üstündür."

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh): "Resûlullah'a (aleyhisselâm) "Yâ Resûlallah! İlim kaydedilir mi?" diye sorunca "Evet" buyurdular. "Onun kaydedilmesi nasıl olur?" diye sordum."Yazmakla" buyurdular.

Abdullah bin Amr rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"Erkeklere benzeyen kadınlar, kadınlara benzeyen erkekler bizden değildir."

İbn-i Ömer'den rivâyet etti: Habeşli birisi, Peygamber efendimize geldi. Resûlullah'a (aleyhisselâm) bir şey soracaktı. Bunun üzerine Peygamber efendimiz "Soracağını sor"buyurdu. O zât "Yâ Resûlallah! Sen, sûretinin ve renginin güzelliği ve Peygamber olmanla bize üstün kılındın. Eğer, ben senin bildirdiğin gibi îmân eder, senin bildirdiğin gibi ameller yaparsam, seninle beraber Cennette olur muyum?" diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm) "Evet" buyurdular. Resûlullah (aleyhisselâm) yine şöyle buyurdu: "Kim, lâ ilahe illallah derse, bu yüksek söz sebebiyle, Allahü teâlânın katında söyleyen için bir vaad vardır. Kim "sübhânallahi ve bihamdihî" derse, onun için yüzyirmidörtbin iyilik yazılır."

İbn-i Ömer rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: "Kıyâmet günü, miskten bir tepecik üzerinde üç kişi bulunur. Bunlar, insanlar korktuğu zaman korkmazlar. Birisi: Kur'ân-ı kerîmi öğrenip, sırf Allahü teâlânın rızâsını ve O'nun vereceği mükâfatları düşünerek cemâate imam olur. Diğeri; her gün beş namaz vakti için beş kerre Allahü teâlânın rızâsı için ezan okuyan, sonuncusu: Bir köledir ki, köle oluşu, onu, Rabbine ibâdetten alıkoymamıştır."

"Bir müslümanın diktiği ağacın meyvesinden yenildiği zaman, bu onun için sadaka olur. Yine ağaçtan çalınan meyva da onun için sadaka olur. Vahşi hayvanların yediği de o kimse hesabına bir sadaka olur. Kuşların yediği de sadaka olur. O ağacın meyvesinden herkesin yediği; diken için sadaka olur."

"Hiçbir kadın uzak bir yere yanında zevci veyahud bir mahremi bulunmadıkça sefere çıkmasın."

İbn-i Abbâs'dan rivâyet etti. Peygamber efendimize "Kimin kırâati daha güzeldir?" diye sorulunca, "Okuduğu zaman, Allahü teâlâdan korktuğunu gördüğün kimsenin kırâati" buyurdu.

"Eğer Ademoğlunun, iki vadi altını olsaydı, yine üçüncüsünü isterdi. Ademoğlunun karnını topraktan başkası doyuramaz. Allahü teâlâ, tevbe edenlerin tevbesini kabûl eder."

Atâ bin Ebî Rebâh hazretleri buyurur ki:

"Kim Allahü teâlânın anıldığı bir mecliste bulunursa, Allahü teâlâ, onun bu meclisini, on kötü meclisine karşı keffâret yapar. Eğer bir kimse, Allahü teâlânın rızâsı peşinde olursa, bu hareketi bulunduğu yediyüz kötü meclise keffâret olur."

Atâ bin Ebî Rebâh'a: "Zikr meclisi nedir?" diye sordum. "Namaz nasıl kılınır, oruç nasıl tutulur, nikâh nasıl yapılır, alışveriş nasıl olur, abdest ve gusül nasıl alınır, helâl ve haram, gibi meselelerin konuşulduğu meclistir" cevâbını verdi.

Atâ hazretlerine soruldu: Kullara verilen en kıymetli şey nedir?" O da: "Dini bilmektir" cevâbını verdi.

Atâ bin Ebî Rebâh: "Ey kardeşimin oğlu! Sizden öncekiler, dünyâya ve âhirete fâidesi olmıyan boş sözü sevmezler, Kur'ân-ı kerîmi okumak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını Resûlünün sünnet-i seniyyesini okuyup, öğrenip, bunlardan ve ihtiyâç halinde konuşmaktan başkasını boş söz ve fuzûli iş kabûl ederlerdi" buyurdu.

Halife Abdülmelik, hac için Mekke'ye gitmişti. Atâ bin Ebî Rebâh hazretleri de o sırada Mekke-i Mükerreme'de bulunuyordu. Halifenin geldiğini duyunca, onunla görüşmek istedi. Bu görüşmeyi Esmaî şöyle anlatır: Halife Abdülmelik, devletin ileri gelenleriyle birlikte oturuyorlardı. O sırada Halifeye, Atâ bin Ebî Rebâh'ın içeri girmek istediğini haber verdiler. Bunu duyan Halife hemen ayağa kalkarak, Atâ hazretlerini karşıladı. Elinden tutup, yanına oturttu. Halini hatırını sorup, gönlünü aldı. Ziyâretinin sebebini sordu. Bunun üzerine, "Ey mü'minlerin Emîri, şu mukaddes yerde, Harem'de Allah'tan kork, bu husûsa çok ehemmiyet ver" diye tavsiyede bulununca Halife, "Bu tavsiyenizi, yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağım" dedi. Atâ hazretleri tekrar şu nasîhati yaptı: "Eshâb-ı kiramın, evlâdına iyi muâmele et. Onları incitme. Çünkü sen, onların vasıtasıyla bu makama gelebildin. Emrin altında bulunanların durumlarını da gözet, ihtiyâçlarını gider. Onları unutma. Kapıyı kilitleyip, onları kapı dışında bırakma." Atâ bin Ebî Rebâh (radıyallahü anh) nasîhatini yapıp, bitirdikten sonra, gitmeye hazırlanırken, Halife "Ey Ebû Abdurrahmân! Hep başkasının ihtiyâcından söz ettin. Sizin hiç ihtiyâcınız yok mu?" diye sorunca, "Ben, dileklerimi, her şeyin sahibi ve mâliki olan Allahü teâlâ'ya arz eder, O'ndan isterim. Burada size, müslümanların ihtiyâçlarını dile getirdim" deyince, Abdülmelik: "Zâten seni yükselten de bu hâlindir" dedi.

Atâ hazretleri, pek çok kimseye ve devlet adamlarına ders verirdi. Emevî halifelerinden Velid ve Süleymân bin Abdülmelik ondan ders alan talebeler arasındaydı. Süleymân bin Abdülmelik Atâ hazretlerinin huzûruna gelir, diz çöker hac ziyâretinin usûlünü, edeblerini öğrenip, sonra çocuklarına gider derdi ki: "İlme çalışınız. Ben, bilgisizliğim yüzünden bir kölenin huzûrunda diz çöküyorum. Yine Halife Velid bin Abdülmelik (86/m. 705-96/m. 715) rivâyete göre kapıcısına; "Kapıda dur ve yoldan geçen ilk şahsı, huzûruma getir. Onunla konuşalım." dedi. Kapa bir müddet bekledikten sonra Âta bin Ebî Rebâh'ın geçmekte olduğunu gördü, fakat tanımıyordu. Ona seslenip, "Emîr-ül-mü'minîn seni çağırıyor. İçeri buyur" dedi. Atâ hazretleri içeri girince; "Ey Velid! Selâmünaleyküm" dedi. Halife selâmı alıp, onunla sohbet etti. "Cehennem'de Hembeb adında bir vadi var. Zâlim hükümdârlar orada yanacaktır" buyurmasıyla Halife Velid, bayılıp yere düştü. Devrin âlimlerinden ve daha sonra halife olan Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), "Emîr'i öldürdün" deyince, "Ey Ömer! İş ciddidir. Zulüm kötü bir şeydir. Şakaya gelmez" buyurup, onunla müsâfeha etti. Ömer bin Abdülazîz daha sonra buyurdu: "Elimi öyle kuvvetli sıkmıştı ki, bir sene acısı elimden çıkmadı.

Atâ bin Ebî Rebâh (radıyallahü anh) gece namazlarına çok devam ederdi. Gece namazında iki yüz veya daha fazla âyet-i kerîme okurdu. Kırk sene boyunca mescidde ibâdet etti. Yetmiş defa hac yaptı. Ziyâret edildiği vakit "Zaman ne kadar da değişmiş, artık bizim gibiler ziyâret edilmeye başlandı" derdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm, cild-4, sh. 235

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-7, sh. 199

3) Hilyet-ül-evliyâ, cild-3, sh. 310

4) Vefeyât-ül-a'yân, cild-3, sh. 261

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd, cild-2, sh. 386

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 344

7) Tabakât-ul-kübrâ, cild-1, sh. 39

ATÂ BİN MEYSERE EL-HORASÂNÎ

Tabiîn devrinin tanınmış, hadîs ve tefsîr âlimlerinden. Ebû Eyyüb, Ebû Osman, Ebû Muhammed, Ebû Sâlih Belhî künyeleri vardır. 50 (m. 670) senesinde doğup, 135 (m. 752)

târihinde Eriha'da vefât etti. İbn-i Abbas, Adiy bin Adiy el-Kindi, Mugîre bin Şu'be, Ebû Hureyre, Ebüdderdâ, Enes bin Mâlik, Ka'b bin Ucre, Muaz bin Cebel ve daha başka sahabeden (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Şu'be, Ebû Abdurrahmân, İshâk bin Useyd el-Horasânî, Dâvûd bin Ebî Hind, Evzâî, Mâlik bin Enes gibi büyük âlimler (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. İbn-i Muin, İbn-i Ebî Hatim, Nesâî ve Dârekutni, onun hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir âlim olduğunu söylemişlerdir. Atâ bin Ebî Müslim'in rivâyet silsilesinde yer aldığı hadîs-i şerîfler, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâîve Sünen-i İbni Mâce'de mevcûttur. İlmi ile amel eden mübârek bir zâttır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: "Şu dört kişinin sevgisi mü'min bir kalbde bulunur. Bunlar: "Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali (r.anhüm ecmâin)'dir."

Ebû İdrîs Havlânî'den (radıyallahü anh) rivâyet etti. O dedi ki: Bir gün Hıms mescidine girdim. Orada bir topluluk halka halinde oturuyorlardı. Ben de aralarına oturdum. Resûlullah'dan (aleyhisselâm) bahsediyorlardı. Fakat aralarında bir genç vardı. O, konuşmaya başlayınca orada bulunanların hepsi sustu. Ben ona "Allahü teâlâ sana merhamet eylesin. Ne olur, bana bir şeyler anlat. Vallahi ben seni seviyorum" dedim. Bunun üzerine: "Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) duydum. Buyurdular ki: "Allahü teâlâ için birbirini sevenler, arşın gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde, Allahü teâlâ onları arşının gölgesinde gölgelendirecektir."

Hasen-i Basrîden (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu: "Komşular üç kısımdır. Birinin bir hakkı vardır. Bu (hakkı ren az olan komşudur) ikincisinin iki hakkı vardır. Üçüncüsünün üç hakkı vardır. En fazla hakkı olan budur. Bir hakkı olan müşrik komşudur. Akraba da değildir. Bunun sadece, komşuluk hakkı vardır. İki hakkı olan, müslüman komşudur. Akrabalığı da yoktur. Haklarından birisi, müslümanın, müslümana olan hakkı, diğeri komşuluk hakkıdır. Üç hakkı olan, müslüman komşudur ki, aynı zamanda, akrabalığı da vardır. Haklarından biri, müslümanın, müslüman üzerinde olan hakkı, komşuluk hakkı, diğeri, akrabalık hakkıdır. Komşuluk hakkının en aşağısı, et ve benzeri yiyeceklerden çıkan koku ile komşuya eziyet vermemektir. Ancak tencerede pişenden bir miktar verilirse, eziyet edilmemiş olur."

Yahyâ bin Ya'mer'den rivâyet etti. İbn-i Ömer buyurdu ki, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) huzûr-ı se'âdetlerine, Cebrâil (aleyhisselâm) gelip, "İhsan nedir?" diye sorunca, Peygamber efendimiz, "Allahü teâlâya, sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da, O seni görüyor. Sen böyle yapınca, ihsân yapmış olursun"buyurdular.

Atâ bin Ebî Rebâh'dan rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizden duydum. Buyurdular ki: "Üç göze Cehennem haramdır. Allah korkusundan ağlayan, haramlara bakmayan, Allah yolunda uyumayan gözler" buyurdular.

"Başkalarının gıybet etmesinden üzülmeyin. Çünkü gıybet eden farkında olmadan size iyilik etmiş olur." (Gıybet edenin sevâbları gıybet edilene verilir.)

Ebî İmrân el-Cüvenî'den rivâyet etti. O, Hazreti Âişe'nin şöyle bildirdiğini söyledi: "Resûlullah (aleyhisselâm) şu dört ameli çok severdi. İkisi, bedene âittir. Bunlar, namaz ile oruçtur. Diğer iki tanesi, mala âittir. Bunlar Cihâd ile sadakadır."

Sözleri ve menkıbeleri: Abdurrahmân bin Yezîd bin Câbir şöyle anlatır: Atâ-i Horasanî ile beraber gazâya gitmiştik. Gecelerini, namazla geçirirdi. Gecenin üçte biri veya yarısı geçince, bize isimlerimizle seslenir, "Kalkınız, abdest alınız, namaz kılınız. Çünkü geceleri ibâdet ve gündüzleri oruçla geçirmek, Cehennemden irinler içip, çeşitli azaplara yakalanmaktan daha kolaydır" der, sonra, namaz kılmaya başlardı.

Atâ-i Horasanî hazretleri, sehere kadar ibadet eder, sadece seher vaktinde uyurdu. Buyurdular ki;

"Dünyaya çok düşkün olduğunuzu görüyorum. Size âhireti tavsiye ederim. Dünya işleriyle uğraşırken âhiretinizi unutmayınız. Bir kimsenin dünyâda makam sahibi olması, mal ve mülk sahibi olması, herkesin yanında sözü geçer olması, ahirette Cehenneme düşmesine, ateşte yanmasına mâni olamaz. Orada hüküm Allahü teâlânındır. Dilerse azâb eder, dilerse Cennetine koyar. Onun için bu dünyâda Allahü teâlâ'nın rızasını kazanmaya, şu imtihan yurdunda, îmân edip, sâlih ameller yapan, iyiliği emredip, kötülükten alıkoyan, bu uğurda gelen sıkıntılara katlananlardan olmaya çalışmak lâzımdır."

“Günah işlendiği zaman, Allahümmağfirli (Allahım! Beni bağışla) denmeli. Böyle yapmak, Allahü teâlâya teslimiyet ve boyun eğmenin ifadesidir.”

“Yine, insanlık icâbı yapılan günahlardan sonra, “Lâ ilâle illallâhü vahdehü lâ şerike leh. Allahü ekber kebîran ve’l-hamdü lillâhi Rabb-il-âlemîn ve sübhânallâhi ve bihamdihî velâ havle velâ kuvvete illâ billah ve estağfirullahe ve etûbu ileyh” denmelidir. Bununla, Allahü teâlâ’dan afv ve mağfiret umulur. Hem sonra yapılan iyilikler, işlenen kötülükleri yok eder. “Sonunda dünyâdan ayrılacağınız için kendinizi ondan ayrılmış kabûl ediniz. Birgün mutlaka tadacağınız için ölümü tadmış gibi olunuz. Birgün âhıret âlemine göçüp, oraya yerleşeceksiniz. O halde şimdi kendinizi oraya gidip yerleşmiş gibi tasavvur ediniz. Zaten bütün insanların varacağı son durak burasıdır. Her insan bir yolculuğa çıkacağı zaman mutlaka bir hazırlık yapar. Yolculukta lüzumlu olan eşyalarını yanına alır. Sıcağa karşı korunmak için, gölgeliğini, yemek içmek için, azığını, soğuğa karşı elbiselerini ve yorganını temin eder, öyle yola çıkar.

Sefere hazırlıklarını yaparak çıkan kimseye gıpta edilir. Hazırlıksız yola çıkan pişman olur. Çünkü, yola çıkıp, güneş altında kalınca, gölgelenecek bir şey bulamaz. Güneşin sıcağı altında çok sıkıntılarla karşılaşır. Susadığı zaman, susuzluğunu gidereceği bir su bulamaz. Soğukla karşılaştığında üzerine alacak bir şey bulamaz, işte böyle bir kimsenin, o sıkıntılı halde iken, hazırlıksız yola çıktığına ne kadar çok pişman olacağını siz düşünün. Bu sıkıntı dünyâdadır. Dünyanın sıkıntısı geçicidir. İnsan bir gün sıkıntı ile karşılaşır. Öbür gün, o sıkıntıdan kurtulabilir. Fakat ahiretin ya devamlı olan dayanılmaz acı ve ızdırablarına yakalanırsak, halimiz ne olur? Bu bakımdan insanların en akıllısı, sonsuzluk âlemi, gerçek vatan olan, âhıret için iyi hazırlanandır. Dehşeti tüyler ürperten kıyâmet gününde, Allahü teâlâ kimi arşının gölgesi altında gölgelendirirse o kimseyi, o gün güneşin sıcaklığı asla rahatsız etmez. Oradaki sıkıntılardan kurtulur.”

“Zikr meclisleri, Allahü teâlânın helâl ve haram kıldığı şeylerden bahsedilen yerlerdir.”

“Büyüklerimizden birisi hata ve noksanlarını avucunun içine yazar, avucuna bakıp, hata ve noksanlarını görüp hatırlayınca, eli titrerdi.”

“Kişi, hesabının mükemmel bir şekilde olabilmesi için, tanıdıklarının yanında hesaba çekilir.”

“Bir kimse herhangi bir yerde Allahü teâlâya ibâdet ve tâatte bulunursa, o kimse öldüğü zaman o yer onun için ağlar ve kıyâmet gününde, ona kendi üzerinde ibâdet ve tâatte bulunduğuna dair şahidlik eder.”

“Şu üç husûs, gerçek kardeşliğin icâblarındandır: Birincisi, hasta oldukları zaman, birbirini ziyâret etmek. Sıkışıp, daraldıkları zaman birbirine yardımcı olmak. Bir şeyi unuttukları zaman birbirlerine hatırlatmak.”

“Bir mil uzakta da olsa, hasta bir kardeşini ziyâret et. İki mil uzakta da olsa, git, iki kardeşinin arasını bul, onları barıştır. Üç mil uzakta bile olsa, yürü, Allahü teâlânın rızâsı için birbirinizi sevdiğiniz bir kardeşini ziyâret et”

“Cehennemin yedi kapısı vardır. Bunlardan en pis kokan, ateşi en şiddetli olan, haram olduğunu bildikten sonra zinâ yapanlara âit olandır.”

“En güvendiğim amelim olarak ilim öğretmemi, Allahü teâlâ’nın emirlerini ve yasaklarını insanlara anlatmamı görüyorum.”

“Şeytanın insanların gözüne sürdüğü bir sürmesi vardır. Bu sürme, insanlar, Allahü teâlâyı anacağı zaman gelen uykudur.”

“Faiz yinince, zelzele ve yere batma hadîseleri; insanların başında bulunanlar zulüm ettikleri zaman, kıtlık; zinâlar ortaya çıkınca, ölümler çoğalır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm, cild-4, sh. 235

2) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-6, sh. 283

3) Şezerât-üz-zeheb, cild-1, sh. 192

4) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-7, sh. 212

5) Tabakât-ül-müfessirîn, (Dâvûdî) cild-1, sh. 379

6) Hilyet-ül-evliyâ, cild-5, sh. 193

ATÂ BİN SÂİB

Tabiînden meşhûr bir âlim. İsmi Atâ bin Sâib bin Mâlik es-Sakafî. Künyesi, Ebû Zeyd Kûfî'dir. 136 (m. 753) senesinde vefât etti. Hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği âlimler şu zâtlardır. Babası Sâib bin Mâlik, Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ebî Evfâ, Amr bin Haris el-Mahzûmî, Sa'îd bin Cübeyr, Mücâhid, Husayn bin Cündeb, İbrâhîm Nehaî, Hasan-ı Basrî, Sa'îd bin Abdurrahmân, Şa'bî, Abdullah bin Seleme, İkrime, Ebî Seleme bin Abdurrahmân, Ebû Abdurrahmân Sülemî ve diğer bazı hadîs âlimleridir. Atâ bin Sâib'den ise İsmail bin Ebû Hâlid, Süleymân et-Teymî, Süleymân bin Mihran, A'meş, İbn-i Cüreyc, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd, Muhammed bin Fadl, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, İmâm-ı Şa'bî, Ali bin Âsım ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan rivâyet edilen hadîs-i şerîfler hadîs kitablarından dört sünende ve İmâm-ı Buhârî'nin "Edeb-ul-müfred" adlı eserinde yer almıştır.

Atâ bin Sâib, Zazan'dan rivâyet etti. Hazreti Ali (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirdi:

"Kim cünüplükten temizlenirken, kıl yeri kadar da olsa azıcık bir yeri yıkamazsa, Allahü teâlâ o kimseye veya yıkanmayan o yere Cehennemde çeşitli azâblar yapar" Bu hadîs-i şerîfi naklettikten sonra Hazreti Ali (radıyallahü anh) şöyle derdi: "Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizden bu tehdidi işittikten sonra başımdaki saçlara düşmanımmış gibi muâmele ettim." Hazreti Ali bu sözü meselenin ehemmiyetini göstermek bakımından üç defa tekrar etti. Yani Hazreti Ali vücudunda ve saçlarının dibinde veya başka bir yerde ıslanmadık yer kaldığında guslün olmayacağı üzerinde durdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-7, sh. 203

2) Mîzân-ül-i'tidâl, cild-5, sh. 70

ATÂ BİN YESÂR

Tabiîn devrinde Medine'de yetişen büyük Âlimlerden. Künyesi, Ebû Muhammed Medenî'dir. Hilâli lakabı ile de tanınmaktadır. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek hanımları Meymûne'nin (radıyallahü anha) kölesidir. Kendisi gibi yüksek âlimlerden olan Süleymân, Abdülmelik ve Abdullah bin Yesâr'ın kardeşidir. Yaklaşık 39 (m. 661) târihinde doğdu. Hazreti Osman'ın zamanında yaşı küçüktü. 84 yaşında iken 102 veya 103 (m. 721) târihinde İskenderiye'de vefât etti.

Atâ bin Yesâr, Eshâb-ı kiramdan bir çok zât ile görüşüp onlardan ilim almıştır. Kendisi Hazreti Meymûne, Muâz bin Cebel, Ebû Zer-i Gıfarî, Ebüdderdâ, Ubâde bin Sâmit Zeyd bin Sabit, Muâviye bin Hakem-i Selemi, Ebû Katâde, Ebû Hureyre, Zeyd bin Hâlid-i Cuhnî, Abdullah bin Amr, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Abbas, Peygamberimizin kölesi Ebî Râfi, Hazreti Âişe ve daha pek çok sahâbîden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Büyük hadîs âlimi İmâm-ı Buhârî, İbn-i Sa'îd ve Ebû Dâvûd da, O'nun, Abdullah İbni Mes'ûd'dan da hadîs rivâyet ettiğini bildirmişlerdir.

Atâ bin Yesâr'dan da akranı olan Ebû Seleme bin Abdurrahmân, Muhammed bin Ömer bin Atâ, Muhammed bin Amr bin Halhala, Hilal bin Ali, Zeyd bin Eslem, Şüreyk bin Ebî Nemr, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

Atâ bin Yesâr, Allahü teâlâ'nın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmin okunuşunu en iyi bilenlerden birisiydi. Kırâat ilmi adı verilen bu ilimde, Eshâb-ı kiramdan sonra en yüksek dereceye çıkan âlimler, Medineliler, Mekkeliler, Kûfeliler, Basralılar ve Şamlılar olmak üzere beş tabakaya ayrılmışlardır. Medine-i Münevvere'de bu ilimle meşgûl olanlardan biri de Atâ bin Yesâr'dı. Kur'ân-ı kerîmin okunuşunu bozulmaktan ve değişmekten korumak için gösterilen üstün gayretler o kadar çokdur ki, yapılan çalışmalar akıllara sığmayacak ölçüdedir. Eshâb-ı kiramın gösterdiği gayreti, kelimelerle ifâde etmek mümkün değildir. Kur'ân-ı kerîmin mânâsının anlaşılması ve anlatılması yanında, her harfinin okunuşu ve bundaki ihtilaflar, öyle bir tesbit olunmuş ki, bu güne kadar bütün müslümanlar, Kur'ân-ı kerîmi bu ilk okunan şekli ile okumaktadır. Atâ bin Yesâr, bu ilmi öğrenip insanlara öğretmede üstün derecelere kavuşan âlimlerdendir.

Hadîs ilminde de sika (güvenilir) bir âlim olup çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bu ilimde bir hazine idi. İbn-i Hibbân "Kitab-üs-Sikkât"ında onun sika râvîlerden olduğunu zikreder. İbn-i Sa'd da Tabakât'ında sika (sağlam) olup, çok hadîs rivâyet ettiğini zikreder.

Yine Atâ bin Yesâr, güneş tutulunca Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kıldığı iki rekât namazın her rekâtında altı rükû ve dört secde yapılacağını rivâyet etmiştir. Atâ bin Yesâr'ın Resûlullah'tan (aleyhisselâm) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Kırk dirhemi veya bu değerde malı olduğu hâlde, dilencilik eden kimse, dilenmekte ısrar etmiş, günaha girmiş olur."

Atâ bin Yesâr'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz Hazreti Ömer'e hitaben: "Ey Ömer! Öldüğün vakit adamların gidip senin boyuna uygun bir mezar hazırlayıp, seni yıkayıp kefenledikten ve koku sürdükten sonra, seni götürüp mezara koydukları ve toprağı üzerine örterek geri döndükleri vakit hâlin nice olur? Münker ve Nekir adındaki kabrin iki büyük ibtilası (sual melekleri) sana gelir. Sesleri yıldırım indiren gök gürültüsü, gözleri parlak şimşekler gibi, uzun saçlarını sürüklerler. Uzun ve sivri dişleri ile mezarın topraklarını alt üst ederler. Sana çeşitli zorluklar çıkarırlar. Seni korkuturlar. O vakit senin halin nice olur ey Ömer?" buyurdu. Hazreti Ömer de: Bu zamanki aklım o zamanda başımda olacak mı? diye sordu. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) "Evet" buyurunca, Hazreti Ömer Ben onların hakkından gelir, gerekli cevaplarını veririm" dedi.

Bir hadîs-i şerîfte: "İnsanların en iyisi, borcunu en iyi şekilde ödeyenlerdir." buyuruldu.

Atâ bin Yesâr buyurdu ki: "Şaban ayının onbeşinde (Yani Berât Gecesi'nde) ölecek olanların listesi Azrail'e (aleyhisselâm) verilir. Bu arada ev akıtıp, su akıtıp ağaç diken ve yeni evlenen nice kimseler vardır ki, isimleri bu listededir. Fakat onlar bunu bilmezler."

Atâ bin Yesâr şöyle anlatıyor: Kur'ân-ı kerîmde Mâide sûresi 90.: "Ey imân edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları, şeytanın işlerinden bir pisliktir. Bunlardan kaçının ki, felah bulasınız!" âyet-i kerîmesinin mânâsı Tevrat'ta şu şekilde vardı. "Bâtılı, gidersin, oyunu boşa çıkarsın, çalgılı oyun âletlerini yok etsin! diye, biz hakkı indirdik. Şarap içene yazıklar olsun! Allahü teâlâ bu mânâda, izzetine ve celâline yemîn ederek "Bir kimse, haram olduğunu bilerek içerse, kıyâmet günü onu suya hasret bırakırım. Şarabın haram olduğunu bilerek bırakana, Cennet ırmaklarından içiririm" buyurdu.

Atâ bin Yesâr, Ya'lâ bin Mürre'den şöyle anlatıyor: "Biz Hazreti Ali'nin yakınlarından bazıları ile buluştuk. Ya'lâ onlara dedi ki: O, şu anda savaşan kimsedir. Onun hayatı için emîn değiliz. Ona bir zarar gelebilir. Bundan sonra odasının kapısında nöbet tutmaya başladık. Bir ara namaza çıktı. Bizi görünce, sordu. "Burada ne yapıyorsunuz?" Biz de: "Seni bekliyoruz, yâ mü'minlerin emiri... Zira sen, harp yapan bir kimsesin. Sana bir zarar gelmesinden korkuyoruz" diye cevap verdik. Onlara sordu: "Beni semâ (gök) ehlinden mi koruyorsun, yoksa yer ehlinden mi?" Biz de: "Elbette yer ehlinden, semâ ehlinden nasıl koruyabiliriz." Bunun üzerine şöyle dedi: "Allahü teâlânın takdîr etmediği hiç bir şey semâda da olmaz. Herkesin işlerine vekîl olan iki melek vardır. Kaderi olarak takdîr edilen şeyler başına gelinceye kadar, her şeyi ondan uzaklaştırırlar. Kaderde olan başa gelince de, kaderi ile onu başbaşa bırakırlar."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 90

2) Mîzân-ül-i'tidâl, cild-3, sh. 77

3) Vefeyât-ül-a'yân, cild-3, sh. 399

4) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-7, sh. 217

5) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga, cild-1, sh. 335

6) Miftâh-üs-se'âde, cild-1, sh. 10, 79, 192, cild-2, sh. 7, 14, 16, 18, 162

AVN BİN ABDULLAH

Tabiînin tanınmışlarından. Takriben 115 (m. 733) senesinde vefât etti. Kûfe'de yerleşti. Âbid (çok ibâdet eden) bir zât idi. Kırâat ilminde şöhret buldu. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir râvîdir.

Babasından, amcasından, kardeşi Abdullah bin Umeyr'den, Abdullah bin Amr'dan, Yûsuf bin Abdullah bin Selâm, Şa'bî, Sa'd bin Alâka, Ebî Bürde bin Ebî Mûsâ, Ümmü-d-Derdâ ve âlimlerden (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kardeşi Hamza, Mes'ûdî, Zuhrî, Mûsâ bin Ebî Îsâ, İshâk bin Yezîd el-Huzelî, Hammâd bin Ebî Huleyd el-Müzenî, Saîd bin Ebî Hilâl de ondan rivâyet ettiler.

Avn bin Abdullah'ın bildirdiği hadîs-i şeriflerden bazıları:

İbni Ömer'den bildirmiştir: Biz Resûlullah (aleyhisselâm) ile namaz kılıyorduk. Bu sırada birisi geldi: "Allahü Ekber kebîran velhamdülillahi kesiran ve sübhânallahü bükteren ve esilen" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Bunları kim söyledi?" buyurunca, o zât, "Ben Yâ Resûlallah!" dedi. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm): "Ben taaccüp ettim. Bu sözler yüzünden, semâ (gök) kapıları açıldı." buyurdu. Resûlullah'dan bunu duyduğumdan beri bu sözleri hiç bırakmadım."

O babasından o da İbn-i Mes'ûd'dan şöyle rivâyet etmiştir.

Süleym kabilesinden, Amr bin Abese denilen birisi Medine'ye geldi. Peygamber (aleyhisselâm) efendimizi Medine'de bulamayınca, Mekke'ye gitti. Resûlullah'ın huzûruna vardı. "Yâ Resûlallah! Senin bildiğin, benim bilmediğim, fayda veren bir şeyi bana öğret, deyip, sonra gece kılınan hangi namaz daha fazîletlidir? diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) "Gece yarısında kılınan namaz, daha faziletlidir. Bu saatte Allahü teâlâ "Duâ eden var mı? Kabûl edeyim, istiğfar eden (bağışlanmasını dileyen) var mı? Bağışlayayım" buyurur ve bu nidâ sabah fecir doğuncaya kadar, devam eder" buyurdu.

Kardeşinden o da Ebû Hureyre (radıyallahü anh)'den rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) "Cuma günü öyle bir saat vardır ki, Allahü teâlâ'dan dileği bulunan kimsenin dileği o saate rastlarsa, Allahü teâlâ ona, dileğini ihsân eder" buyurdu. Âmir eş-Şa'bî'den Nu'man bin Beşîr yoluyla rivâyet etti: Resûlullah'ı hutbe okurken dinledim. "Helâl bellidir, haram bellidir. Bu ikisinin arasındakiler şüphelilerdir. Kim ki, şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve şerefini korumuş olur. Kim ki, şüpheli şeylere dalarsa yasaklanmış otlak etrâfında koyunlarını otlatan çoban gibi otlağa dalıvermeye yaklaşmış gibidir. İyi biliniz ki, her padişahın husûsi bir otlağı vardır. Yine biliniz ki, Allahü teâlâ'nın yeryüzünde yasak ettiği otlağı da haram ettiği şeylerdir" buyurdu.

Yûsuf bin Abdullah bin Selâm bildirmiştir. Biz Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ile birlikte yürüyorduk. Sonra, orada bulunanların, "Yâ Resûlallah! Hangi amel daha hayırlıdır" diye sorduklarını duyduk. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Allah'a ve Resûlüne imân, Allah yolunda cihad (savaşmak), kabûl olunmuş hac" buyurdular. Sonra vadide bir ses"Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" (Ben şehâdet ederim ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed (aleyhisselâm) O'nun resûlüdür) diyordu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) "Ben şuna şehâdet ederim ki, bu sözü ancak müşrik olmayan kimse söyler" buyurdular.

Avn bin Abdullah (radıyallahü anh) Allahü teâlâyı zikr, anma husûsunda çok kıymetli sözler söylemiştir. Onun buyurduklarından bazıları:

"Her insanın amelinin, en üstünü, efendisi vardır. Benim amelimin en üstünü, Allahü teâlâyı anıp, hatırlamamdır, Allahü teâlâyı anmak, kalbin cilâsıdır."

"Gaflete dalan, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını ve ahireti unutan insanlar arasında rabbini ananların hâli, Allah yolunda savaşanların hâline benzer. Allahü teâlâyı ananlar arasında, dünyâya dalanların hali, savaş meydanından kaçanların hâli gibidir."

"Allahü teâlâ yeryüzünde devamlı anılır. Eğer, bir saat anılmasaydı, yeryüzündekiler helak olurdu."

"Ebüdderdâ'nın annesi, (Allahü teâlânın anıldığı yerde bulunmaktan, gönlüme daha şifa ve huzûr veren ve kavuşmaya daha lâyık bir şey bilmiyorum) derdi."

"Sizden öncekiler, âhiret işleriyle uğraşıp, sadece artan zamanlarını dünyâ işlerine harcarlardı. Siz ise bu gün hep dünyâ işiyle uğraşıyor, eğer zaman kalırsa âhiret işlerini yapıyorsunuz."

"Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyunuz. Kim bunlara uyuyorsa, bu onlar için se'âdettir. Bunlara uymayan, bedbahttır."

"Allahü teâlâ insanlara çok iyilikler ve hayırlar gönderiyor. Fakat bunları gören az."

"Öldükten sonra, kendisi yüzünden ceza ve mükâfat göreceğiniz amellerinizi ıslâh edip, düzeltiniz."

"Yaratmak Allahü teâlâya mahsûstur. İyilikte bulunana teşekkür edilir. Bütün iyiliklerin sahibi Allahü teâlâdır. Öyleyse O'na şükür, kulluk vazîfesidir."

“Hakiki, hayat öldükten sonra başlar. Dünya hayatı, hayâl ve geçicidir. Âhiret hayatı ise devamlıdır.”

“Allahü teâlânın afvı ile Cehennemden kurtulursunuz. Rahmeti ile Cennete girersiniz. Amellerinize göre mertebeniz ve dereceniz olur.”

“İnsanın, kendisini, kim olursa olsun, başkasından üstün görmesi kibirli olması için yeterlidir.” “Allahü teâlânın beğendiği işleri yaparken mütevâzi ve alçak gönüllü olunuz.”

“Allahü teâlâ, bir kavmi (cemaati, topluluğu) Cennetine kor. Onlara istediklerinden kat kat fazla lütuf ve ihsânda bulunur. Fakat onların üstünde dereceleri yüksek kimseler vardır. Bunlar, onlara bakıp tanırlar. O zaman “Yâ Rabbi! Biz bunlarla beraber idik. Onları niçin bize üstün kıldın” derler. Bunun üzerine Allahü teâlâ, “Siz, dünyâda tok iken, onlar aç idiler. Siz suya kanmış iken onlar susuz idiler. Siz uyurken, onlar gecelerini ibâdetle geçirirlerdi” buyurur.

Fukahâ-i kiram (âlimler) şu üç şeyle birbirlerine nasihatte bulunurlar ve mektûblarında onları birbirlerine yazarlardı: Birincisi: Kim ahireti için çalışırsa, Allahü teâlâ, ona dünyâsını kâfi (yeterli) kılar. Kim Allahü teâlâ’ya karşı kulluk vazîfesini yerine getirirse, Allahü teâlâ da, onun ile insanlar arasını iyi yapar. Kim içini, kalbini ıslah edip düzeltirse, Allahü teâlâ da onun zâhirini, dışını düzeltir.

Birisine şöyle buyurmuştur: “Kim Allahü teâlâdan korkarsa, Allahü teâlâ, güçlük sırasında ona bir çıkış yolu gösterir. Ona, ummadığı yerden rızık gösterir.”

“Günahlarından vazgeçip, Allahü teâlâya tevbe edenlerle beraber oturunuz. Çünkü, onların kalbi, ince ve yumuşaktır.”

“Allahü teâlâ bir kimsenin sûretini ve rızkını güzel yapar, o da, Allah için tevâzu gösterirse, o, Allahü teâlânın yakın ve hâlis kullarından olur.”

“Bir kimseyi medhte (övmekte) ve zemde (yermekte) acele etme. Çünkü, nice kimseler bugün seni memnun ve râzı eder de, yarın, kötülük yapıp seni rahatsız edebilir. Aynı şekilde, bugün ondan memnun olmazsın da, yarın ondan memnun olabilirsin.”

“Takvânın başlangıcı, iyi ve güzel niyyet, sonu, tevfikdir (Allahü teâlânın o kişiyi muvaffak kılması), insan, bu ikisinin arasında, tehlikeler ve şüpheler arasında bulunur.

“Kalbde pas, günah olmayan dünyâ işleriyle fazla meşgûl olmaktan meydana gelir. Kalbin temiz ve parlak olması, tevbe ile olur, kalb böylece, bilenmiş parlayan kılıç gibi olur.”

“Tevbe eden kimsenin kalbi, cam gibi olup, ne isâbet ederse, ona tesir eder. Böyle bir kalb, vaaz ve nasihatten istifâde eder. Kalbler, incelik ve yumuşaklığa çok elverişlidir. Bu yüzden, kalbleri tevbe ile günahlardan temizleyerek tedâvi ediniz. Tevbe edenlerle oturunuz. Çünkü, Allahü teâlâ’nın rahmeti tevbe edenlere daha yakındır. Nice kimse vardır ki, tevbesi sebebiyle Cennete girer.”

“Tevbe eden insan, dünyâda ne zaman günâhlarını hatırlasa, o günâhlar, gözünün önüne geldikçe, çok pişmanlık duyar ve onu niçin yaptım diye üzülür.”

“İnsan, bir daha yapmamak için günâhlarının üzerinde ciddiyet ve önemle durursa, bu, onun, günâhlarını terk etmesine vesîle olur.”

“Kişinin günâhına pişmanlık duyması, tevbenin anahtarı ve tevbeye giden bir yoldur.

“İnsanın, bir günâhı terk etmek için gayret göstermesi, iyilik ve hayır yapmaktan daha fâidelidir.”

“İbadetlere devam ettiği, haram olan kan dökmediği müddetçe Allahü teâlâ kulunun günâhlarını örter.”

Avn bin Abdullah (radıyallahü anh) babasının evden çıkarken, “Bismillâhi tevekkeltü alellah Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi” dediğini rivâyet eder.

Birisi gelip, Avn bin Abdullah’ın babasına “Ben münâfık olmaktan korkuyorum” diye endişe ettiğini söyledi. O da cevâbında “Eğer münâfık olsaydın, bundan korkmazdın” dedi.

“Allah için, birbirini seven iki kişiden en üstünü, sevgisi daha çok olandır.”

“Âhiretle ilgili amel (iş) insanın gönlüne rahatlık ve huzûr verir. Allah için olmayıp, âhirette fâide temin etmeyen dünyâ işi ise, insana gam ve keder verir, huzûrsuz eder.”

“Şeytan, insanların kalbine düğümler atar. Birbirlerine selâm verirlerse, bu düğüm çözülür, yok olup, gider. Selâm vermezlerse, o düğüm olduğu gibi kalır.”

“Hali, senden daha iyi bir insana bakmak istiyorsan, namaz kılana bak.”

“Hastanın sahibi, hastasını o halde görmeyi istemediği gibi, Allahü teâlâ da kulunu günah üzere görmekten hoşnud olmaz.”

“Birisi, sâlih kimselerle oturup kalkar, onlarla beraber olurdu. Daha sonra onlarla oturup kalkmayı terk edip, onlardan ayrıldı. Gece rüyasında ona: “Bak! Sen onları terk ettin. Fakat senden sonra onlar yetmiş defa mağfiret olundu (bağışlandı) dendi.”

“Sizce, çok önemli olan hacetlerinizi (isteklerinizi) farz namazlarda isteyiniz. Çünkü farz namazlarda yapılan duâ, farz namazın nafileye üstünlüğü gibidir.”

“Ebudderdâ’nın annesine Ebudderdâ’nın en üstün ameli ne idi, diye sordum. Bana: “Tefekkür eder Allahü teâlâ’nın kudret ve azametini büyüklüğünü düşünür ve herşeyden ibret alırdı” dedi.”

“Babanın hayatta iken görüştüğü kimse ile görüş ve ziyâretine git. Çünkü, babanın dostunu ziyâret etmen, babanı kabrinde ziyâret yapman gibidir.”

Avn bin Abdullah hazretleri, hata ve günahlarını hatırlayıp ağlayarak pişmanlığını şöyle dile getirmiştir: “Vah! Yazık bana! Bana ne oldu da ben, bu kadar hata ve günahı işledim. Halbuki ben o hatayı işlerken, Rabbimin ni’metleri içerisinde idim. Günahımın bir anlık lezzetine aldandım. O lezzet gitti. Şimdi onun mesuliyyeti kaldı. Kaybolmayacak, her şeyin inceden inceye tesbit edildiği amel defterime yazıldı. Yazık bana, Allahü teâlâ’dan utanmadan bu işi yaptım. Nefsime uydum. Bu nefs ne acâib düşman. Ben hatâmı düzeltmeğe çalışıyorum. O ise beni tekrar günaha çağırıyor. Ben ona insafla, adâletle davranmak istiyorum, ama, nefsim bana insaf etmiyor. Devamlı beni Rabbimin rızasından çıkarmak için uğraşıyor. Benim helakimi, dünyâ ve âhiret se’âdetimi çalmak istiyor.

Yâ Rabbi! Nefsimi bana musallat kılma. Ona karşı beni yardımsız, yalnız bırakma. Nefsim bana acımıyor. Bana sen merhamet eyle. Ondan beni muhafaza eyle.

Yazık bana! Ölümden nasıl kaçarım. Kaçsam bile o mutlaka bana yetişecektir. Ben nasıl ölümü unutabilirim. Ben unutsam bile, ölüm beni unutmaz. O beni takip ediyor... Günahım o kadar çok ki, kalbimi yaraladı. Günahımın çokluğundan, ağlamaktan, artık gözlerimden yaş da akmıyor. Gözlerime uyku girmiyor. Eğer, Rabbim bana merhamet etmezse, hâlim nasıl olur, benim...

Vah bana! Hatalarım aklıma geldikçe, ben nasıl tenbel otururum, Rabbime tevbe edip, rızasını kazanmaya çalışmam. Kıyâmet günü Rabbim beni temize çıkarmaz, yüzüme bakmazsa, benimle konuşmazsa, vay benim hâlime. Bütün bu durumlardan, günah ve hatalarımdan Allahü teâlâya sığınırım. Amel defterimin sol tarafımdan verilmesinden veya onu arkamda görmekten, Rabbim muhafaza eylesin. Yüzüm simsiyah olursa, yazık bana. Rabbimin huzûruna ben nasıl çıkarım. Gözüm, ayağım, elim ve her şeyim benim hakkımda şahittirler. Günahlarımı hatırlamam, bana her şeyi unutturuyor. Ey nefsim! İsteklerini hiç unutmuyorsun, fakat kulluk vazîfelerini yapmaya hiç istekli değilsin. Ey nefsim, hesaba çekileceğin kıyâmet gününde halinin ne olacağından hiç korkmuyorsun. Geçici olanı, ebedî ve sonsuz ni’metlere tercih ediyorsun.

Ey nefsim! Hâlâ içerisinde bulunduğun gafletten uyanmayacak mısın? Hasta ve zaif düşersen, derhal yaptıklarından pişmanlık duyarsın... Sıhhatin yerinde olursa, günah işlersin. Sana böyle ne oluyor. Muhtaç ve düşkün olursan, üzülür, mahzûn olursun. Zengin ve kimseye muhtaç olmazsan, âhiretini ve kendini unutursun.

Ey nefsim, hiç amelin olmadan, çalışmadan âhirette rahata kavuşmak istersin. Uzun uzun arzu ve isteklerin peşine düşüp, tövbeyi devamlı sonraya atıp, geciktiriyorsun.”

Birisi oğluna şöyle nasîhatte bulundu: Ey oğul! Takvâya iyi sarıl. Eğer, bugünün dünden, yarının da bugünden daha hayırlı olmasını temin edebilirsen, bunu yap. Namaz kılarken,

veda edip, ayrılacak olan kimsenin namaz kılışı gibi kıl. Çok ihtiyâç peşinde koşmaktan, özür beyan etmek zorunda kalacağın işi yapmaktan sakın.”

“Ebû Fahite’den bildirmiştir! Resûlullah’a (aleyhisselâm) salât getirdiğiniz zaman, ona salatanızı güzel yapınız. Çünkü, siz, bilmezsiniz, belki salatınız, Resûlullah’a (aleyhisselâm) arz olunur. Orada bulunanlar, öyleyse bize öğret, dediler. O zaman, şöyle söyleyin dedi. Allahümmecal salevâtike ve rahmetike ve berekâtike alâ seyyid-il-mürselîn ve imam-il-Müttekîn ve hatem-in-Nebiyyin, Muhammedin, abdike ve Resûlike, Allahümme-bashu mekâmen mahmuden yağbıtuhu-l-eyvelûn ve-l-Âhirûn, Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ salleyte alâ İbrâhîm ve alâ âli İbrâhîm inneke hamîdun mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ bârekte alâ İbrâhîm ve alâ âli İbrâhîm inneke hamîdun mecîd.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-4, sh. 240

2) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-6, sh. 313

3) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga, cild-2, sh. 41

4) El-A’lâm, cild-5, sh. 98

5) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-8, sh. 171

6) Târîh-i Bağdâd, cild-12, sh. 292

7) Vefeyât-ül-a’yân, cild-1, sh. 240, 431, 432

BAKIYYE BİN VELÎD

Hicrî ikinci asırda Şam’da yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Yuhmid Külâî’dir.

115 yılında (m. 733) doğdu. 197 (m. 812) senesinde vefât etti. Atiyye isminde bir oğlu vardı. Zürriyeti bu oğlu ile devam etmiştir.

Bakıyye hazretleri kuvvetli bir tahsil görmüştür. Muhammed bin Ziyâd, Buhayr bin Sa’d, Ubeydullah bin Amr, Sevr bin Yezîd ve daha bir çok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Hadîste hafız yani yüzbinin üzerinde hadîs-i şerîfi râvîleri ile birlikte ezbere bilirdi. Kendisinden Evzâî, Nuaym bin Hammâd, Dâvûd İbn-i Reşîd, Ali bin Hacer, Amr bin Osman ve daha bir çok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Yahyâ bin Muin, Ebû Zur’a ve zamanın diğer âlimleri; “Bakıyye bin Velîd’in sika (güvenilir, sağlam) âlimlerden rivâyette bulunduğu hadîsler huccet, delîl olarak kabûl edilir” demişlerdir. Abdullah bin Mübârek buyuruyor ki; “İsmail bin Iyaş ile Bakıyye’nin hadîsleri bir araya toplansa, Bakıyye’nin hadîsleri bana daha sevimli gelirdi.” Bakıyye hazretleri buyuruyor ki, Hammâd bin Zeyd ile hadîs müzâkere ettik. Bana buyurdu ki: “Senin rivâyet ettiğin hadîsler ne kadar kıymetli...”

Bildirdiği hadîs-i şerîfler Müslim’de, Buhârî üzerine yapılan açıklamalarda, Sünen-i Ebî Dâvûd, Nesâî, Tirmîzî ve Sünen-i İbn-i Mâce adlı eserlerde yer almaktadır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bazıları:

“Kim (bir müslümanın) düğün ve benzeri yerlere davet edilirse icabet etsin.”

“Şafak sökmeden önce hilâl kaybolursa gecedendir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-Huffâz, cild-1, sh. 289

2) El-A’lâm, cild-2, sh. 60

3) Mu’cem-ul-müellifîn, cild-3, sh. 54

4) Mîzân-ül-i’tidâl, cild-1, sh. 331

5) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-1, sh. 473

6) Târîh-i Bağdâd, cild-7, sh. 123

BEHLÜL DÂNÂ

Halife Hârûn Reşîd zamanında yaşayan meczuba (Allah aşkının sarhoşu) ve velî bir zât. Asıl ismi Ebû Vüheyb bin Ömer Sayrafî’dir. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Kûfeli olduğu halde Bağdâd’da yaşamış ve 190 (m. 805)’de vefât etmiştir. Hârûn Reşîd’in kardeşi olduğuna dair rivâyetler varsa da bunun aslı yoktur. Herkese ders olacak hikmetli sözleri çok meşhûrdur. Hârûn Reşîd’e nasîhat verirdi.

Behlül Dânâ; Eymen bin Nâbil, Amr bin Dînâr ve Âsım bin Ebî’n-Necid’den hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Bir toplantıda Hârûn Reşîd kendisiyle buluştu: Hârûn Reşîd, ona, “Çok zamandır seninle görüşmek istiyordum.” deyince, Behlül, “Ben böyle arzu duymadım” diye cevap verdi. Buna rağmen Hârûn Reşîd kendisinden yine nasîhat istedi. “Ne nasîhati istiyorsun? Şu saraya bak, bir de kabirlere bak! Bunlardan ibret almayan, nasîhat almayan nelerden alır! Hâlin ne olacak, ey mü’minlerin emiri! Yarın Cenâb-ı Hakkın huzûruna çıkacaksın. Büyük küçük yaptığın herşeyden sual olunacaksın. Bunlara nasıl cevap vereceksin iyi düşün! Bu hesap zamanında aç ve susuz olacaksın, çıplak bulunacaksın. Orada bulunanlar sana bakıp gülecekler. Perişan hâlin orada meydana çıkacak, başka nasîhati ne yapacaksın?” dedi. Adâleti ile meşhûr olan Hârûn Reşîd onun nasihatlerinden çok istifâde etmiştir.

Birgün halka doğru yolu göstermek için söylediği sözlerden rahatsız olanlar, Hârûn Reşit’e gidip: “Sultanım, bizim yaptıklarımızın ona ne zararı var? Bizi kendi halimize bıraksın. Sonra her koyun kendi bacağından asılır” gibi sözlerle şikâyet ettiler. Bunun üzerine Hârûn Reşîd, Behlül Dânâ’yı çağırtıp, halkın isteğini bildirdi. Behlül Dana hiç sesini çıkarmadan sarayı terk etti. Bir kaç koyun alıp kesti, bacaklarından mahallenin köşe başlarına astı. Bunu gören halk gülerek, “Deliden başka ne beklenir, yaptığı işler hep böyle zaten” diyorlardı. Aradan günler geçtikçe, asılan hayvanlar kokuyor, bundan ise bütün mahalle zarar görüyordu. Kokudan durulmaz hale gelince, aynı kişiler Hârûn Reşit’e gidip, durumu anlattılar. Behlül Dânâ’yı çağırtıp, sorduğunda: “Bir kötünün herkese zararı olduğunu herhalde anladılar. Ben birşey yapmadım, her koyunun kendi bacağından asıldığını onlara gösterdim” diye cevap verdi.

Hasan bin Sehl anlatır. Bir gün çocuklar, Hazreti Behlül’e taş atmağa başladılar. Taşın birisi vücudunu kanatınca, “Ey çocuklar! Ben Allahü teâlâya tevekkül ettim. O elbette bana kâfidir. O ne güzel vekîldir. Ancak Allahü teâlâ’ya yaklaşmak insana rahatlık verir. İnsanlara eza ve cefâ yapanlar hiç merhametli olur mu?” dedi. Ben dayanamadım. “Ey Behlül, çocuklar sana taşla vuruyorlar, sen onlara merhamet ediyorsun. Bu nasıl iştir?” dedim. O da, “Sus!... Allahü teâlâ, benim üzüntü ve acımı, onların da sevincinin çokluğunu elbet biliyor. Umulur ki, bazımızı, bazımıza bağışlar” buyurdu.

Muhammed bin Ebî İsmail bin Ebî Fudayl, ondan şu hâdiseyi nakleder: Behlül’ü bazı kabirlerin arasında gördüm. Bana, bir kabire soktuğu ayağını gösterdi. Toprakla oynuyordu. Burada ne yapıyorsun? diye sordum. “Bana eziyet etmeyen ve benim gıybetimi yapmayan insanlarla oturuyorum” dedi.

Bir zaman fiyatlar çok yükselmişti. Sen, insanların rahatlaması için, Allahü teâlâya duâ etmez misin? dedim. O bana şöyle cevap verdi: “Allah’a yemîn ederim ki, ben bu işe karışmam. Eğer bir buğday danesi bir dinar olsa, bize emrettiği gibi Allahü teâlâya ibâdet etsek, o bize vad ettiği gibi rızkımızı verir.” Sonra ellerini birbirine vurarak “Ey dünyâyı ve süslerini toplayan, gözleri uykudan lezzet almayan kimse, nefsinle uğraşıp ahirete bir tedarik yapmadın, kıyâmet gününde Allahü teâlâya ne cevap vereceksin?” dedi.

Behlül Dana, duâsı makbûl bir zattı. Aşağıdaki şiir O’nundur:

Hırsı bırak da, yorulma;
Geçimde tamaha kapılma...

Niçin malı cem edersin;
Kime topladın bilemezsin!

Rızık vaktiyle ayrıldı;
Su-izan faydasız kaldı...

Her hırs sahibi fakirdir;
Her kanaatkar da zengindir.

Abdullah bin Mihrân anlatıyor: Hârûn Reşîd hacca gitti. Dönüşünde bir müddet Kûfe’de istirahat etti. Sonra yola çıkacağı zaman herkes kendisini yolcu etmek için sokağa döküldü. Behlül de çıkmıştı. Çocuklar onunla beraber oynayıp eğleniyorlardı. Tam o sırada Hârûn’un develer üzerinde muhteşem kâfilesi gözüktü. Çocuklar da Behlül’ü bıraktı ve onun seyrine koyuldular. Tam Hârûn’un geldiği sırada Behlül yüksek sesle:

“-Ey Hârûn!” diye seslendi. Hârûn, yüzünden perdeyi kaldırarak “Buyur Behlül, ne istiyorsun?” dedi. Behlül:

“-Ey Mü’minlerin Emîri! Eymen bin Nail, Kudame bin Abdülâmir’den bize şöyle haber verdi ve dedi ki; Ben Resûl-i Ekrem’i Arafat’tan dönüşte görmüştüm. Kızıl bir deveye binmişti. Yanında kimse dövülmediği gibi, kimse de kovulmazdı. “Yol verin, yol verin” diyen münâdileri de yoktu.

Sen de bu usûle riâyet eyle. Bilmiş ol ki; tevâzu ile yolculuk etmen, kibir ile seyahatinden hayırlıdır."

"Bağdâd ve etrâfını nurlandırıp aydınlatacak hediyeler götürüyor musun?" dedi. Halife, "Bu hediyeler nasıl olur?" deyince Behlül hazretleri "İnsanlara Allahü teâlâ'nın sevgisini, O'ndan korkmayı, onlara örnek olacak şekilde hâl ve hareketler, onlar hakkında temiz ve güzel düşüncelere sahip olmak en güzel hediyedir." Bunu dinleyen Hârûn Reşîd ağlayarak; "Ey Behlül, biraz daha anlat" dedi. Behlül:

"Memleketinin bir köşesinde bir mazlûm zulme uğrasa sen de memleketin diğer köşesinde bile olsan, Allahü teâlâ bunun hesabını senden soracak. Allahü teâlâ buyuruyor ki; "Şüphesiz ki iyiler na'im Cennetindedir. Kötüler ise Cehennemdedir." (İnfitar 13-14). Âhirette, Cennet veya Cehennemden başka gidilecek üçüncü bir yer yoktur. O hâlde hazırlığını buna göre yap" dedi. Halife, "Amellerimiz hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Behlül hazretleri, "Allahü teâlâ'dan korkarak ve emrettiğine uygun olarak yapılan amel makbûldür" buyurunca, Halife, "Peygamber efendimizle, akrabalık olarak yakınlığımız hakkında ne dersiniz?" diye sorunca, Behlül, "Peygamber efendimize (aleyhisselâm) akrabalıkdan ziyade, bildirdiği hükümlere bağlılıkda yakın olmak daha mühimdir" dedi. Halife, "Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) şefaatine kavuşabilecek miyiz?" deyince de Behlül, "Onu Allahü teâlâ bilir" buyurdu. Halife, "Nasıl yaşayalım?" dedi. Behlül, "Allah'dan kork. Her hâlinde Muhammed aleyhisselâmın sünnetine tâbi ol. Bu durumda en kârlı yolu seçmişsin demektir" dedi. Halife, "Çok güzel söylüyorsun, şu hediyemi kabûl et" dedi. Behlül hazretleri de, "Onu kimden aldınsa ona ver. Dünyadaki sahipleri yakana yapışmadan önce, verenin yoluna harca. Bunu burada yap. Âhirete kalırsa onlara birşey bulup veremezsin, râzı edemezsin" diye cevap verdi. Parayı almayınca Hârûn Reşîd: "Para borcun varsa onu ödeyelim" dedi. Behlül:

"Kûfe'de birçok ilim sahipleri vardır. Borç ile borcun ödenmeyeceğinde ittifâk etmişlerdir" dedi, Hârûn:

"Bari ihtiyâcını temin, edelim" deyince, Behlül hazretleri: "Allahü teâlâ senin Rabbin olduğu gibi, benim de Rabbim'dir. Seni hatırlayıp beni unutması muhaldir" buyurdu. Hârûn Reşîd, bu sözleri işitince ağladı.

Nakledildiğine göre adamın birisi namaz kılmaz, diğer ibadetleri yapmaz ama her gece yatarken "Yâ Rabbi! Bana Cennetini ver!" diye duâ ederdi. Bir gece aynı şekilde yattı. Geç vakitte, damdan bir tıkırtı geldiğini hissederek uyandı. Hemen çıkıp, "Kimsin, orada ne arıyorsun?" dedi. Damda bulunan Behlül Dana idi ve "Devem kayboldu da onu arıyorum" dedi. Ev sahibi, "Hiç mümkün müdür ki, kaybolan deve damda olsun. Bu akılsızlık değil midir?" Bunun üzerine Hazreti Behlül Dana, "Senin, hiç ibadet etmemen ve sonra da Allahü teâlâdan Cenneti istemen daha akılsızlık değil midir?" buyurdu. Ev sahibi O zaman, Behlül Dânâ'nın kendisine nasîhat vermek için böyle yaptığını anladı. Hatasını anlayıp, tövbe etti ve ibadetlerini aksatmadan yapmaya başladı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevât-ül-vefâyât, cild-1, sh. 228, 230

2) El-A'lâm, cild-2, sh. 77

3) El-Beyân ve't-Tebyîn, cild-2, sh. 230

4) Tabakât-ül-kübrâ li'ş-Şa'rânî, cild-1, sh. 68

BEKİR BİN ABDULLAH MÜZENÎ

Tâbiîn'in tanınmışlarından. 108 (m. 762)'de vefât etti. Ebû Hâtem; Alkame bin Abdullah el-Müzenî'nin, Bekir bin Abdullah'ın kardeşi olduğunu söylerse de, âlimler, kardeşi olmadığını bildirmişlerdir.

Bekir bin Abdullah el-Müzenî, Enes bin Mâlik, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Mugîre bin Şû'be, Ebû Râfî es-Sâig, Hasan el-Basrî, Hamza, Urve bin Mugîre bin Şû'be, Ebû Temime el-Huceymî ve başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Sabit el-Bûnânî, Süleymân et-Teymî, Katâde, Galip el-Katân, Âsım el-Ahvel, Saîd bin Abdullah bin Cübeyr bin Hayye (radıyallahü anh) de ondan hadîs-i şerîf bildirmiştir. İbn-i Medinî, onun elli hadîs-i şerîf rivâyet ettiğini söylemiştir. İbn-i Muîn ve en-Nesâî, Ebû Zür'a ve İbn-i Sa'd onun hadîs husûsunda, sika, (güvenilir) mazbut ve huccet bir âlim olduğunu bildirmişlerdir.

Bekir bin Abdullah el-Müzenî hazretleri, dünyâya düşkün olmayıp haram ve şüphelilerden çok sakınırdı, ibretli sözleri vardır. Çok büyük ve iyi insanlar arasında yetişti.

Bekir bin Abdullah'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler:

"Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) buyurdu ki: Bir kadın Hazreti Âişe vâlidemizin yanına girdi. Yanında iki küçük çocuk vardı. Hazreti Âişe, kadına üç hurma verdi. Kadın, her birine bir hurma verdi. Çocukları hurmanın ikisini yediler. Bitince annelerine baktılar. Kadın, kalan bir hurmayı da ikiye böldü. Yarısını birine, yarısını diğerine verdi. O sırada Resûlullah (aleyhisselâm) içeri girdi. Hazreti Âişe olanları arz etti. Resûlullah efendimiz, "Allahü teâlâ bu kadına, çocuklarına merhametinden dolayı merhamet etsin" buyurdu.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), Peygamberimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor. "Allahü teâlâ buyurdu ki: "Ey Ademoğlu! Senin günâhların semâyı (göğü) doldursa, sonra bana istiğfar etsen (benden bağışlanmanı istesen), seni bağışlarım, Ey Âdemoğlu! Yer dolusu günahla gelsen, bana bir şeyi şirk koşmadan kavuşsan, sana yer dolusu mağfiret yaparım (seni bağışlarım.)"

Peygamber efendimize, Cennete ve Cehenneme girmeyi vacip kılan iki şey soruldu. Bunun üzerine: "Kim Allahü teâlâya bir şeyi şirk koşmadan kavuşursa Cennet ona vaciptir. Kimde şirk koşarak, Allahü teâlâya kavuşursa Cehennem ona vaciptir."

Bekir bin Abdullah el-Müzenî hazretleri buyurdular ki:

"İyi amellerim arasında en değerlisini, sâlih bir zâta olan sevgimi buluyorum."

Arafat'ta vakfeye durmuştu. Kendi kendine şöyle diyordu: "Öyle sanıyorum ki, bunlar arasında ben olmasaydım, Allahü teâlâ hepsini bağışlardı."

"Bir kimsenin cimrilik huyu ile öfke duygusu körelmedikçe müttekî sınıfına geçemez."

"Din kardeşlerinden bir cefa görürsen, bil ki bu, yaptığın bir hatâdan dolayıdır. Derhal Allahü teâlâya dön ve tövbe et. Ayrıca, bir sevgi görecek olursan, Allahü teâlâya olan tâatından (Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmaktan) hasıl olduğunu bil ve şükr et."

"Bir kimsenin, sanki o işe memurmuş gibi, durmadan halkın ayıbını sağa sola aktardığını görürseniz, bu haliyle azâb tuzağına tutulduğunu biliniz."

"İsâbet edip, doğru konuştuğunda sana bir ecir ve sevâb getirmeyen, hatâ ettiğinde de seni günâha götüren bir sözü söylemekten sakın. Bu söz, müslüman kardeşine kötü zanda bulunmandır."

"Sen bir kişi ile arkadaş olduğun zaman bazı husûsları yerine getirmen gerekir. Beraber olduğunuzda, şayet onun nalınlarının ipi kopar ve o bunları düzeltip bağlayıncaya kadar sen onu beklemezsen, sen arkadaşlık hukukuna riâyet etmemiş olursun ki, sen, bu halinle dost olamazsın. Yine, senin arkadaşın bir ihtiyâç için bir yerde oturduğunda, o işini bitirinceye kadar onu beklemezsen sen yine hakiki dost sayılmazsın."

"Bekir bin Abdullah el-Müzenî, kadılık (hakimlik) makamına getirilmek istenmişti. O zaman şöyle buyurmuşlardı: "Ben size bir şey söyliyeyim. Kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ben kaza (hâkimlik) işini yapamam. Eğer, bu sözüm doğru ise, sizin beni bu iş için görevlendirmeniz, uygun değildir. Eğer sözüm yalan ise, yalancı birisini bu vazîfeye tayin etmeniz doğru olmaz."

Bekir bin Abdullah el-Müzenî hazretleri şöyle duâ yapardı: "Yâ Rabbi! Senin yardımın olmazsa, maksuduma eremem, kötü şeyden nefsimi koruyamam. Ben ve işlerim senin kudretin altındayız. Sana çok, çok muhtacız yâ Rabbi!"

"Ey Âdemoğlu! Allahü teâlânın rahmetinden öyle ümitli ol ki, bu ümidin seni, Allahü teâlânın mekrinden emîn kılmasın. Eğer bundan emîn olursan, günâhları işler, Allahü teâlânın gazâbına uğrarsın. Yine Allahü te'âlâdan öyle kork ki, bu korku O'nun rahmetinden ümidini kestirmesin. Ne kadar günahkâr olursan ol, yine de Allahü teâlânın rahmet ve merhametinden ümidli ol. Tövbe ederek Allaha dön."

"Allahım! Bizi öyle bir rızıkla rızıklandır ki, onun vasıtasiyle sana çok şükür edebilelim. Yâ Rabbi! Her an her yerde sana muhtacız."

Bir Cuma günü cemaat oldukça kalabalıktı. Bekir bin Abdullah el-Müzenî, "Bana, câmide bulunanların en hayırlısı (iyisi) sorulsaydı, insanlara en çok nasîhat eden, Emr-i bil-

ma'rûf ve Nehy-i an-il münker yapanı (iyiliği emredip, kötülükten nehy edeni alıkoyanı) arar, bulur, onu gösterirdim." Yine, bana "İnsanların en şerlisi (kötüsü) kimdir? diye sorulsaydı, insanları en çok aldatanı bulur, onu gösterirdim." dedi.

"Bir kimse, tamâı (dünyâ lezzetlerini haram yollardan araması) ve gazâbı (öfkesi) yavaş oluncaya kadar muttaki olamaz."

Ölüm hastalığı sırasında Bekir bin Abdullah el-Müzenî'nin huzûruna girdik. Başını kaldırdı. "Nefsini Allahü teâlâya tâat (Allahü teâlânın beğendiği şeyler) için çalıştıran, Allahü teâlâya isyan (emirlerini yapmamak) etmemesi için onu zorlayan kula Allahü teâlâ merhamet etsin" buyurmuştur.

"Sana dünyâda, kanâat edebileceğin kadarı kâfidir, ister bu bir avuç hurma, bir içimlik su ve bir çadır gölgesi olsun. Senin nefsin, dünyâda kendisine ne kadar çok verilse, asla doymaz. Her zaman daha fazlasını ister."

Bekir bin Abdullah el-Müzenî'nin dâima okuyup, terk etmediği duâ şudur: "Allahım! Bize rahmet hazinelerinden birini aç. Rahmetinden sonra bize dünyâda ve âhirette hiç azâb etme. Allahım! O geniş ihsânından bize helâl ve temiz bir rızık ihsân et. Rızık verdikten sonra bizi, senden başkasına muhtaç eyleme, Allahım! Merhametine ve ihsân ettiğin helâl rızka, ihsânına karşı şükrümüzü arttır. Biz sana muhtacız. Senin yardımın ve ihsânın ile ancak başkasından müstağni (uzak) oluruz."

O, yaşlı bir zât görünce, bu benden daha hayırlı, daha iyidir, çünkü o, yaşça benden büyüktür. Onun için, daha fazla ibadet yapmıştır. Bir genci gördüğü zaman, ben ondan daha fazla günah işledim. O ise, yaşı küçük olması sebebiyle, daha az günâh işlemiştir, derdi.

"Eğer, şeytan senin önüne çıkıp, "Sen falanca müslümandan daha üstünsün, derse, dikkatli ol ve o müslüman kardeşin senden büyükse, şöyle de: "Bu kardeşim, benden önce müslüman olup, benden daha çok sâlih amel işlemiştir. Onun için, o benden daha üstündür. Eğer senden küçükse, ben günâhlarda onu geçtim. Bu bakımdan o benden daha hayırlıdır. Eğer sana ikramda bulunan ve hürmet gösteren, müslüman kardeşlerinle karşılaşırsan, "Bu Allahü teâlânın bir ihsânıdır." de. Eğer onlardan cefâ görürsen (Bu, yaptığım bir günâhtan dolayıdır.) de."

"Kişi, müslüman kardeşlerine tevâzu etmesiyle, onların hürmet ve saygısını kazanır."

"Allahü teâlâ, mü'min kulunun işinin sonunun hayır olmasını murad ettiği zaman, ona biraz acı ve sıkıntı tattırır."

"Kim gülerek günâh işlerse, ağlıyarak Cehenneme girer."

"Günâhı çok yapıyorsunuz. Halbuki istiğfarı çok yapmalısınız. Çünkü, insan, âhirette, amel defterinde iki satır arasında istiğfar görünce çok sevinir."

Yine, Bekir bin Abdullah el-Müzenî şöyle bir hikâye anlatmıştır.

"Bir hükümdârın yanında iyi ahlâklı biri, devamlı ayakta durur ve ona dâima (iyilik edene, iyiliğine karşı iyilik et. Çünkü, kötülük yapana, yaptığı kötülük yeter.) derdi. Onun bu makamda ve mertebede olmasını birisi çekemez, hükümdârla senli benli konuşmasını kıskanır ve onu hükümdâra kötülemek isterdi. Uzun düşüncelerden sonra hükümdâra gidip, "Bu adamınız, hükümdârımızın ağzının koktuğunu söylüyor" diye şikâyet eder. Hükümdâr, hayır böyle şey olmaz, der. Hasedci adam, "Onu çağırın ve dikkat edin, size yaklaştığı zaman, ağız kokunuzu duymamak için, elini burnuna koyacaktır." der. Hükümdârın yanından çıktığı gibi, arkasından iftira ettiği adamı evine davet eder. Ona içinde sarımsak bulunan yemek yedirir. İyi ahlâklı insan her şeyden habersiz, oradan çıkıp, hükümdârın huzûruna gider. Her zaman konuştuğu gibi konuşur. Hükümdâr, bana yakın gel, der. Sarımsak yediği için ağız kokusundan rahatsız olmasın, diye eliyle ağzını kapatır. Öyle yaklaşır. Hükümdâr, önceki adam doğru söyledi, diyerek, hemen kalkıp, bizzat kendisi bir mektûb yazar. Burada "Bu mektûbu taşıyan sana gelince, onu boğazla, derisini yüz, içine saman doldur ve bana gönder." diye yazıp, bir vâlisine götürmesini söyler, (içinde yazılı olandan haberi olmayan suçsuz ve dolayısı ile bir korkusu olmıyan) bu iyi ahlâklı insan, mektûbu vâliye götürmek için alır ve çıkar. Yolda, kendisini çekemiyen adamla karşılaşır. Elindeki mektûbu göstererek, hükümdârın mükâfat mektûbudur, der. Diğer hasedci adam, yalvararak sızlayarak ne olursun, o mektûbu bana ver, ben götüreyim,

ben mükâfat alayım, der. Verir, O da alıp, vâliye götürür. Vâlî ona, getirdiğin mektûbta, seni boğazlayıp, derini yüzüp, saman doldurup, hükümdâra göndermem yazılıdır, der. Adam, bu mektûb benim için değildir. Allah, Allah, şu başıma gelene bak! Ben dönüp, durumu hükümdâra arz edeyim, der. Vâlî: “Hükümdârın mektûbu, emirnamesi geri çevrilmez, deyip, adamı öldürüp vâlinin istediği şekilde ona gönderir. Öbür adam ise, âdeti üzere, hükümdârın yanına gider. Hükümdâr hayret eder. Benim mektûbu ne yaptın der. O da: Yanınızdan ayrılınca, filan kimseye rastladım. Mektûbu kendisine vermemi rica etti. Ben de verdim. Hükümdâr, o bana senin, ağzımın koktuğunu söylediğini bildirmişti. O da hayır, asla olamaz, dedi. Peki öyleyse, yanıma yaklaşınca, neden ağzını tuttun?” der. “Efendim, bana o yemek yedirdi, içinde bol sarımsak vardı. Size yaklaşınca, ağzımın kokusu ile rahatsız etmiyeyim diye ağzımı tuttum.” cevabını verir. Hükümdâr, “Sen haklıymışsın, kötülük edene, ettiği kötülük, yeter” dedi.

Birisi Bekir bin Abdullah el-Müzenî hazretlerine kötü sözler söyledi. O da ona hiç cevap vermeyip, sükût ile karşıladı. O adam bu sefer, daha da ileri gitti. Daha kötü sözler söyledi. Bunun üzerine, Bekir bin Abdullah hazretlerine, niçin ona cevap vermiyorsun, suskun duruyorsun. Baksana sana neler söylüyor, denilince, “Ben onun hakkında, kötü birşey bilmiyorum ki ona karşılık ve cevap vereyim. Hem, onun hakkında yalan yere, olmıyan şeyleri söyleyip, atıp tutmam da bana helâl değildir.” dedi.

Bekir bin Müzenî hazretleri, gelen-geçeni rahatsız etmemesi için, damının oluğunu bahçe tarafa yapar, yola akıtmazdı. Evindeki kedi ölürse, münasip bir yerde çukur kazar, kediyi oraya gömer, kimseyi rahatsız edecek bir iş yapmazdı.

“Bir kimse ziyâfete çağrılır. O da ev sahibine haber vermeden, yanında misâfir getirirse, bir tokat hak etmiştir. Eve geldiğinde, ev sahibi, şuraya buyurunuz dediği zaman, hayır ben şuraya oturacağım diyen kimse ise, iki tokat hak etmiştir. Yemek yerken de ev sahibine “Sen de bizimle beraber yemiyor musun, sen de yese ne” diyen, üç tokatı hak etmiş olur. Çünkü üçünde de, söz ve hareketi boş ve fazladandır.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 224

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 484

3) El-Kâşif cild-1, sh. 162

BEŞÎR BİN MANSÛR (Es-Süleymî)

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Muhammed el-Basrî’dir. 180 (m. 796) senesinde vefât etti. Hadîs rivâyet ettiği zâtlar; Ebû Eyyûb Sahtiyanî, Saîd el-Cerîrî, Saîd bin Hicâb, Âsım-ül-Ahvel, İbn-i Cüreyc ve diğer âlimlerdir. Kendisinden ise oğlu İsmail bin Beşîr Abdurrahmân bin Mehdî, Fudayl bin Iyâd, Bişr-i Hafî, Abdula’lâ bin Hammâd, Şeyban bin Ferrûh, Ubeydullah el-Kavârirî, Muhammed bin Abdullah er-Rakkâsî ve diğer hadîs âlimleri, hadîs-i şerîf işitip rivâyet etmiştir. Rivâyetleri Sahîh-i Müslim’de, Sünen-i Ebî Dâvûd’da, Sünen-i Nesâî’de yer almıştır.

İbn-i Mehdî şöyle demiştir: “Beşîr bin Mansûr gibi Allahü teâlâdan çok korkan birini görmedim. Her gün beşyüz rek’at namaz kılar ve Kur’ân-ı kerîmin üçte birini okurdu.” O kadar ibâdet ederdi ki, onun hâlini görenler Allahü teâlâyı ve ölümü hatırlardı. Gassan bin Fadl da şöyle demiştir: “Beşîr bin Mansûr, görüldükleri zaman, Allahü teâlâyı hatırlatan zâtlardan idi. Ben onu gördüğüm zaman âhıreti hatırlardım, âlim ve üstün bir zât idi.” Üseyd bin Ca’fer “Beşîr bin Mansûr, namazlarda cemaati hiç kaçırmam ıştır. Biri ondan birşey isteyince mutlaka birşeyler verirdi. Kendisini benim yıkayıp defn etmemi vasıyyet etti” demiştir.

Bir zât, Beşîr bin Mansûr’a bana nasîhat et deyince şöyle buyurdu: “Nice kimseler ölüp gitti. Seni bekliyorlar, sen de öleceksin.”

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir:

“Dîn ancak, Allahü teâlâya, Kur’ân-ı kerîmin Allahü teâlânın kitabı olduğuna imân, Resûlullahın Peygamberliğini tasdîk ve kabûl etmek, müslümanların emîrlerine(başkanlarına) itaat, bütün müslümanlar için hayır ve iyilik istemektir.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 239

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 459

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 325

BİLÂL BİN SA'D

Tabiînden âlim, vaiz, kâri (Kur'ân-ı kerîm hafızı) bir zât ismi Bilâl bin Sa'd bin Temim el-Eş'arî. Künyesi Ebû Amr'dır. Ebû Zûr'â da denilmiştir. Şam'da bulunmuştur. Babası Sa'd bin Temim, Eshâb-ı kirâmdandır. Hazreti Bilâl; babası Hazreti Sa'd, Hazreti Muâviye, Hazreti Ebüd-derdâ, Hazreti İbn-i Ömer, Hazreti Câbir'den ve birçok Eshâb-ı kiramdan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Hazreti Evzâî, Hazreti Saîd bin Abdülazîz, Hazreti Atâ bin Ebî Rebah, Hazreti İbn-i Sa'd gibi birçok zâtlar hadîs-i şerîf naklettiler. Âlimler, Hazreti Bilâl bin Sa'd için sika (güvenilir) olduğunu bildirdiler. Buyurdular ki, Basra'da Hazreti Hasan-ı Basrî ne ise, Şam'da da Hazreti Bilâl bin Sa'd odur. Hergün ve gece bin rek'at namaz kılardı. 120 (m. 737) senesinde vefât etti.

Hazreti Bilâl bin Sa'd, bir gün Ankebût sûresi 56. âyetini "Muhakkak ki benim arzım (yeryüzü) geniştir. O halde yalnızca bana ibâdet edin." okudu ve "Bulunduğunuz yerde fitnelerin yayıldığını görürseniz, o yerden başka yerlere gidiniz. Çünkü yeryüzü çok geniştir" buyurdu.

Bir sene yağmur yağmıyordu. Halk ile yağmur duâsına çıktılar. İnsanlara karşı, "Ey insanlar! Hepiniz günahkâr olduğunuzu itiraf eder misiniz?" diye sordu. Onlar, "Evet, hepimiz günahkârız. Çok günâhlarımız var. Hepsine tövbe ettik" dediler. Bunun üzerine Allahü teâlâya şöyle duâ etti. "Yâ Rabbi! Kur'ân-ı kerîmde, "İhsân edip doğru söyleyenlerin duâlarını kabûl ederim" buyuruyorsun. Biz, çok günâhlarımızın bulunduğunu itiraf edip, doğruyu söyledik ve tövbe ettik. Bizi affet ve bize yağmur ihsân et!" Biraz sonra yağmur yağmaya başladı.

Bilâl bin Sa'd (radıyallahü anh) bir kimseye "Ölmek ister misin?" diye sordu. O kimse "Hayır efendim. Ben biraz daha yaşayıp iyi amel yapmak, ondan sonra ölmek istiyorum," dedi. Hazreti Bilâl bin Sa'd buyurdu ki, "Hem ölmek istemiyorsun hem de iyi amel yapmıyorsun. O halde senin hâlin dünyâya bağlanmış olmağı gösteriyor." "Ey insanlar! Allahü teâlâdan korkun. Sizin için O'ndan başka bir yardımcı yoktur."

"Kıyâmet günü herkesin hesabı görüldükten sonra Cennet ehli Cennete ve Cehennem ehli Cehenneme yerleştirildikten sonra Allahü teâlâ meleklere, Cehennemden iki kişi çıkarıp getirmelerini emreder. Allahü teâlâ meleklerin getirdiği iki kişiye (Yerleriniz nasıldır?) diye suâl eder. Onlar (Yâ Rabbi! Yerimizden daha zor yer yoktur) derler. Allahü teâlâ buyurur ki, (Bunlar sizin işlediğiniz hatâların bedelidir. Ben asla, kimseye zulm etmem. Şimdi siz yerlerinize dönünüz). Bunun üzerine o iki kişiden birisi koşarak, diğeri de bir adım atıp geri dönerek yürürler. Allahü teâlâ, meleklere bu kimseleri tekrar huzûra getirmesini emreder. Bunlar, tekrar huzûra getirilince Allahü teâlâ, koşarak gidene, böyle gitmesinin sebebini sorar. O kimse "Yâ Rabbi! Her şeyi daha iyi bilen sensin. Ben dünyâda iken senin emirlerine uymakta gevşek davrandığım için Cehennemi hak ettim. Emrine tekrar muhalefet etmemek için "Yerlerinize dönünüz!" emrinden sonra, yerime gitmek için koşmaya başladım. Allahü teâlâ, ikinci kimseye de suâl eder ki, "Niçin bir adım atıp, sonra geri dönüp bakardın?" O kimse de "Yâ Rabbi! Sen her şeyi en iyi bilensin. Zannettim ki Allahü teâlâ Cehennemden çıkardıktan sonra, tekrar Cehenneme göndermez. Onun için her adımda dönüp-dönüp bakardım" der. Allahü teâlâ buyurur ki, "Ben kulumun zannettiği gibiyim. Bu iki kulumu da Cennete götürün!" O iki kimse Cennete kavuşur."

"İnsanlar acaba Cehennem azâbına inanmıyorlar mı? inanıyorlarsa niye hazırlanmıyorlar? Bu nasıl gaflettir?"

İmâm-ı Evzâî buyuruyor ki: Hazreti Bilâl bin Sa'd'ın bir oğlu şehîd olmuştu. Bir kimse gelip, "Vefât eden oğlunuzda 20 dirhem alacağım vardı" dedi. Gelen kimseye buna dâir bir şahidiniz veya elinizde bir yazınız var mı?" O kimse "Yok" dedi. "Peki bunun için yemîn eder misiniz?" buyurdu. O kimse "Yemîn ederim" deyince, yemîn etmesini istemeden 20 dînârı verdi ve "Eğer doğru söylüyorsan oğlumun borcunu ödemiş olurum. Yalan söylüyorsan sadakam olur" buyurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

Birgün "Yâ Resûlallah! İnsanların en hayırlıları kimlerdir? diye sordular. Buyurdu ki, "Ben ve benim zamanımdaki müslümanlardır." "Yâ Resûlallah! Bunlardan sonra kimlerdir?" diye sordular. Buyurdu ki, "İkinci asırda bulunan müslümanlar." "Yâ Resûlallah! Onlardan sonra insanların en hayırlıları kimlerdir?" dediler. Buyurdu ki: "Üçüncü asırda bulunan müslümanlardır." "Yâ Resûlallah! Bunlardan sonra

kimlerdir?” dediler. Buyurdu ki: “Onlardan sonra gelenler, istenmediği halde yemîn eden, şâhidlikte bulunan ve yerine getirmedikleri şeyler için teminatta bulunanlardır.”

“Yâ Resûlallah! Sizden sonra, bizim başımıza kim geçecek? Halifeniz kim olacak?” Buyurdu ki: “Benden sonra, hükmünde benim gibi âdil olan, sözünde benim gibi sâdık olan, benim gibi merhamet sahibi olan kimse, benim yerime halife olsun. Bunun haricinde bir şey yapan, benden uzaktır. Ben de ondan uzağım. O benden değildir.”

“Allahü teâlânın, ümmetim üzerine ilk farz ettiği ibadet, beş vakit namazdır. İlk kabûl edeceği ibadet, yine beş vakit namazdır. Kıyâmet gününde de ilk defa namazdan suâl edecektir.”

Hazreti Bilâl bin Sa’d’ın kıymetli sözlerinden ba’zıları:

“Günâhlar gizli olarak işlenirse bunun zararı, günâhı işleyenleredir. Lâkin açıktan işleniyor ve buna da mâni olunmuyorsa, bunun zararı herkesedir.”

“Bir insanın iyiliklerini hatırlayıp, günâhlarını unutması gurûrdandır. Günâhların ne kadar küçük olduğunu değil, bu günâhı Allahü teâlânın huzûrunda işlediğini düşünmek lâzımdır.”

“Allahü teâlâ bize, haramlardan, şüphelilerden, hattâ şüphelilere düşmemek için ihtiyâtlı olup, mübahların çoğundan sakınmağı emrediyor. Biz ise, aşırı derecede dünyâyı sever, ona bağlanırız. Bu ise günâh olarak bize yeter.”

“Sana Allahü teâlânın emirlerini hatırlatan, nasîhat eden bir kardeşin, sana altın hediyye edenden daha hayırlıdır.”

“Böyle bir kardeşini bulduğun zaman (Ey kardeşim! Bende bir kusur var mıdır? Lütfen bana bildir de düzeltmeye çalışayım) demelidir.”

“Bir insan kendisinin medhi yapıldığı zaman, bu medh ve öğmeler kendisine iyi gelmiyorsa ne âlâ. Ama bunları duyunca seviniyorsa zarardadır.”

“Üç kimsenin hiçbir ibâdeti kabûl olmaz. Müşrik, kâfir ve râî.” “Râî kimdir?” diye sordular. Dîn-i İslâmın bildirdiği hükümleri bırakıp kendi re’yi, görüşü ile amel eden kimsedir”

“Bir kimse müslümanım dediği zaman Allahü teâlâ onun ameline bakmadan bırakmaz. Amel ettiği vakit vera’ına (şüphelilerden sakınmasına) bakar. Ver a’ sahibi olunca da niyetine bakar. Niyeti de hâlis (Allah rızâsı için) ise, artık diğer kusurlarını Allahü teâlâ düzeltir.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 221

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 503

3) El-Kâşif cild-1, sh. 165

CÂBİR BİN HAYYAN

Modern kimyanın kurucusu meşhûr İslâm âlimi. Tebe-i tâbiîndendir. Asrının fen âlimiydi. Fen ilimlerinin bütün dallarında eser verdi. Bütün İslâm âlimleri gibi, fen ilmini İslâmî ilimlerle beraber okudu. Peygamberin (aleyhisselâm) torunu, tasavvuf ilimlerinin mütehassısı ve kaynağı, Ca’fer-i Sâdık hazretlerinin, tasavvufta vârisi oğlu Mûsâ Kâzım (kuddise sirruh), fıkıhda İmâm-ı a’zam (radıyallahü anh), olduğu gibi fen ilimlerinde ve bilhassa kimya ilminde vârisi, Câbir bin Hayyan’dı. Fen ilimlerinin yanında, diğer İslâm ilimlerinde de kitaplar yazdı.
Horasanlı, Kuslu, Harranlı ve Kûfeli olduğu söylenen Cebir’in ailesi hakkında bilgi çok azdır. Abdullah isminde bir eczacının oğlu olduğundan bahsedilir. İslâm âleminde “sûfî”, Avrupa’da “Geber” ismiyle şöhret bulmuştur. Asıl ismi Câbir bin Hayyan bin Abdullah’tır.
Câbir bin Hayyan’ın, kimya ilmini İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık (radıyallahü anh)’dan öğrendiği bilinmektedir. Muhakkak ki, diğer ilimlerden haberi olmıyan bir kimsenin Ca’fer-i Sâdık hazretlerine talebe olması mümkün değildir. Başka kimlerden ders aldığı kat’î olarak bilinmemektedir. Ancak, Emevî halifelerinden ikincisinin oğlu olan Hâlid bin Yezîd’in de O’nun hocalarından olduğu rivâyet edilmektedir.
Câbir bin Hayyan, o zamanda Arap âleminde meşhûr olan Simya (sihir ve büyücülerin, olması mümkün olmayacak şeyi, yapıyorlar gibi göstermeleri) ilminin bir fen ilmi olmadığını isbât edip ondan ayrı olarak kimya ilmini kurdu. Böylelikle bugünkü modern kimyanın da temellerini atmış oldu. Abbasî halifesi Hârûn Reşîd’in vezirlerinden Yahyâ Bermekî’nin

yardımını gördü. O'nun azlinden sonra bir müddet Kûfe'de göz altında tutuldu.
Câbir bin Hayyan, işe ilk önce ilâçlar üzerinde çalışarak başladı. Yaptığı çalışmaları tecrübeye dayandırdı. Bu tecrübe ve müşâhedelerini kitaplara geçirdi. Çoğu kimya ve fen bilgilerine âit beşyüzü aşkın kitap yazdı. Bunların arasında dîni konularda ve diğer ilimlerde de eserleri vardır.
Kimya ilmine yaptığı hizmetlerden ba'zıları;
Kristalleşme, damıtma, kalsinasyon (kavurma), calcination, sublimasyon ve buharlaşma gibi kimyevî teknikleri getirdi. Mineral ve asitleri buldu. İlk defa imbik (el-imbik) yaptı. Tecrübeleri neticesinde, tatbikî kimyaya çok şeyler kazandırarak, yeni usûllerin doğmasını ve tatbîkî ilimler sahasında yeni düşünce tarzlarının meydana gelmesini sağladı.
Çeşitli metallerin kullanılır hâle getirilmesi, çeliğin geliştirilmesi, derilerin dabağlanması, su geçirmez kumaşların verniklenmesi, cam imâlinde mangan-4-oksid'in kullanılması, paslanmanın önlenmesi, altın yaldızla süsleme, boyaların ve yağların tesbiti vb. Ayrıca bunların terkîbi ve kimyevî hassalarını bulmuş ve kitablarına kaydetmiştir.
Cisimleri hassalarına göre üç sınıfta tasnif ederek daha sonra yapılan sınıflandırmalara rehberlik etmiştir. Birçok kimyevî maddeyi tesbit etmiş ve Arabca isimler vermiştir. Hâlâ o isimler kullanılmaktadır.
Kimyevî reaksiyonlarda belli miktarların, belirli miktarlarla reaksiyona girdiğini söylemiştir.
Yazmış olduğu eserler asırlarca İslâm medreselerinde okutulmuş, Endülüs müslümanları yoluyla Avrupa'ya geçmiştir, İslâm dünyâsında ve Avrupa'da, kimya ilminde Câbir çağının sonu gelmemiştir. Öyle ki Avrupa'da ba'zı kimyagerler, kabûl görmesi için eserlerini ona mâl etmişler, kendi eserlerine onun ismini yazmışlardır. Eserlerinin bir kısmı kaybolmuş olup, yirmiyedi tanesi Lâtince ve Almanca olarak Nûrenberg, Frankfurt ve Strazburg'ta 1473-1710 yılları arasında basılmıştır.
Ba'zı kaynaklarda Câbir bin Hayyan'ın, Cebir ilminin de kurucusu olduğu belirtilerek bu ilme onun adı verildiği ifâde edilmektedir. Tıb, astronomi, mantık, felsefe, fizik, mekanik gibi ilim dallarında da çalışmalar yapmış, onlarla ilgili eserler vermiştir.
Basılmış eserlerinden ba'zıları; Kitâb-ul-beyân, Kitâb-ul-hacer. Kitâb-ün-nur, Kitâb-ul-izah, Kitâb-ül-İstakas-il-essi, Kitâb-ül-İstakas-is-sânî İstakas-is-sâlis, Tefsîr-ül-İstaka, Kitâb-üt-tecrîd, Kitâb-ür-rahmet, Kitâb-ül-mülk.
Basılmamış eserlerinden ba'zıları: Kitâb-üş-şems, Kitâb-ul-kamer, Kitâb-ül-hayyavân, Kitâb-ül-esrâr, Kitâb-ül-bid, Kitâb-ud-dem, Kitâb-ut-tedvir, Kitâb-ur-rûh, Kitâb-un-nebât, Kitâb-ul-hikmet, Kitâb-ut-tin, Kitâb-ul-anâsır, Kitâb-ul-belâgat, Kitâb-ul-eşcâr, Kitâb-ul-bustân, Kitâb-us-sârî, Kitâb-ut-tâc, Kitâb-ul-elbân, Kitâb-ur-râvda, Kitâb-ul-fıkh, Kitâb-us-semâ, Kitâb-ul-arz, Kitâb-üş-şiir, Kitâb-ul-kimân el-Me'âdin, Kitâb-ul-hayâl, Kitâb-ul-hükûmet, Kitâb-ul-hilkat, Kitâb-ul-heyet, Kitâb-un-nakd.
Bütün bu eserlerinin yanında Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin talebesi olmasından dolayı râfızîlerce kendisine atfedilen siyasî kitaplar da vardır. Ancak o kitapların Câbir bin Hayyan'la bir alâkası yoktur.

1) Ahbâr-ul-hukemâ sh. 128
2) Fihrist, 354
3) Hadârat-ul-arab, sh. 227
4) El-A'lâm, cild-2, sh. 103
5) Esmâ-ül-müellifîn, cild-2, sh. 249

CA'FER-İ SÂDIK

İslâm âlimlerinin gözbebeklerinden olup, seyyid ve oniki imâmın altıncısı. Hazret-i Ali'nin torununun torunu olup, Eshâb-ı kiramı görmekle şereflenen Tabiîn devrinin yükseklerinden ve evliyânın büyüklerinden olup, silsile-i âliyyenin dördüncüsüdür. Künyesi, "Ebû Abdullah"dır. Tâhir, Fadıl gibi birçok lakabı vardır. En meşhûru "Sâdık"tır. Babası Muhammed Bâkır, onun babası İmâm-ı Zeynel'âbidîn, onun babası Hazreti Hüseyin ve onun babası da Hazreti Ali'dir. Annesi Ümmü Ferve'dir. Annesinin babası Kâsım, onun babası Muhammed ve onun babası da Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'tır. Annesinin annesi, Abdurrahmân bin Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dır. 83 (19 Nisan Çarşamba m. 702) senesinin Rebîul-evvel ayının onyedisinde Pazartesi günü Medîne-i münevverede doğdu. Altmışbeş senelik ömrünün otuzdört senesinde imamlık yaptı. 148 (6 Eylül Cuma m. 765) senesinin Recep ayının onbeşinde Pazartesi günü Mekke'de vefât etti. Kabri, Cennet-ül-Bâki'de olup, babası ve dedesi yanındadır.

Ca’fer-i Sâdık hazretleri, temiz ve yüksek bir nesebe (soya) sahip olduğu gibi, güzel yüzlü ve tatlı dilliydi. Bedeni sanki nûr saçıyordu. Yüzünün renginde beyaz ve kırmızı karışmış olup, tatlı bir çehresi vardı. Kuvvetli ve orta boylu idi. Kısa ve şişman değildi. Saçı kumrala yakındı. Hazreti Ali’ye çok benzerdi. On evlâdı olup, yedisi erkek, üçü kız idi. Oğulları: Mûsâ Kâzım, İshâk, Muhammed, İsmail, Abdullah, Abbâs ve Ali’dir. Evlâdlarının hepsi zamanının süsü, âlimi ve üstünlerinden olup, evliyânın rehberiydiler. Mûsâ Kâzım, oniki imâmın yedincisidir.

İmâm-ı Ca’fer ilmi, oniki imâmdan beşincisi olan babası Muhammed Bâkır’dan öğrendi. İlim ve fazîlette zamanının bir tanesi oldu. Bütün din bilgilerinde olduğu gibi, zamanının bütün fen ilimlerinde de söz sahibiydi. Yetiştirdiği talebeler, cebir ve kimya ilimlerinde çeşitli keşifler yapmışlar, bu ilimlerin temel sistematiğini kurmuşlardır. Fizik ve kimya ilimlerinin konusunu teşkil eden madde ve onlar üzerindeki bilgisi, o kadar çoktu ki, bu husûslarda zamanında yaşayan herkese akıl-ilim hocalığı yapardı. Kimyanın babası sayılan Câbir de, Ca’fer-i Sâdık’ın talebesidir. İmâm-ı Ca’fer’in en meşhûr talebesi, Hanefî Mezhebi’nin kurucusu ve Ehl-i sünnetin reîsi olan İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe Nu’man bin Sâbit’tir. İmâm-ı â’ zam, Ca’fer-i Sâdık’in derslerine ve sohbetlerine devam ederek, o gizli ve aşikâr ma’rifet kaynağından ilim ve evliyâlık yolunda çok istifâde etti. İmâm-ı a’zam, O’nun huzûrunda kavuştuğu yüksek mertebeleri anlatmak için, “O iki sene olmasaydı, Nu’man helak olmuştu” buyurmuştur, İmâm-ı a’zam (radıyallahü anh), bu sözü ile hocası Ca’fer-i Sâdık hazretlerinin büyüklüğünü, kıymetini, kavuştuğu dereceleri anlatmak istemiştir.

Kalbi, bütün kötü huylardan temizleyip, Allahü teâlâya kavuşmak için lâzım gelen ma’rifetleri, ibâdet ve işleri öğreten tasavvuf yollarının çeşitli isimler alması, başka başka olduklarını göstermez. Aynı mürşidin talebeleri, birbirlerini tanımak ve hocaları (mürşidleri) ile öğünmek için bulundukları yola, müşridlerinin isimlerini vermişlerdir. Hazreti Ebû Bekir vasıtası ile gelen yolda “zikr-i Hafî” ya’nî sessiz zikir yapılmış olup, Hazreti Ali vasıtası ile gelen yolda da “zikr-i cehri” ya’nî yüksek sesle zikir yapılmıştır. Bütün tasavvuf yolları, İmâm-ı Ca’fer Sâdık hazretlerinde birleşmektedir, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık, iki yoldan Resûlullaha bağlıdır. Birisi babalarının yolu olup, Hazreti Ali vasıtası ile Resûlullaha bağlıdır. Bu yola “vilâyet yolu” denir. İkincisi anasının, babalarının yolu olup Hazreti Ebû Bekir vasıtası ile Resûlullaha bağlanmaktadır. Bu yola da “Nübüvvet yolu” denir, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık, hem ana tarafından Ebû Bekr-i Sıddîk soyundan, hem de, onun vasıtası ile Resûlullahtan feyiz almış olduğu için “Ebû Bekr-i Sıddîk, beni iki hayata kavuşturmuştur” buyurdu. Ca’fer-i Sâdık hazretleri, Resûlullahtan gelen Peygamberlik (Nübüvvet) üstünlüklerine Hazreti Ebû Bekir, Selmân-ı Fârisî ve Kâsım bin Muhammed bin Ebû Bekir silsilesi ile kavuşmuştur. Evliyâlık (velâyet) üstünlüklerine de, Hazreti Ali, Hazreti Hasan ve Hüseyin, Zeynel’âbidîn ve babası Muhammed Bâkır yolu ile kavuşmuştur, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ta bulunan bu iki feyiz ve ma’rifet yolu, birbirleri ile karışmış değildir. İmâm hazretlerinden, Ahrâriyye büyüklerine, Hazreti Ebû Bekir yolu ile, öteki silsilelere ise, Hazreti Ali yolu ile feyiz gelmektedir.

İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın ilimde, ma’rifette, zühd, takvâ, kanâat ve bütün güzel ahlâktaki üstünlüğünü, büyüklüğünü duymayan kalmamıştır. Büyükler gibi çocuklar arasında da meşhûr olmuştur. Hikmetli sözleri ve menkıbeleri (ibret dolu hayat olayları) her yere yayılmış, kitaplara yazılmıştır. Onun büyüklüğü ba’zı eserlerde şöyle anlatılmaktadır.

Ca’fer-i Sâdık; Muhammed aleyhisselâmın milletinin (dininin) sultanı, peygamberlik kemâlâtının (üstünlüklerinin) burhanı (delîli, senedi), hakîkatların âlimi, evliyânın gönüllerinin meyvası, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” vârisi, âriflerin, Hak âşıklarının serveri (önderi) idi. Zevk, aşk sahiplerinin rehberiydi. Tefsîr ilminde eşi yoktu. Namazda kendinden geçip düştüğü olurdu. Ca’fer-i Sâdık, Ehl-i beytten olup, Ehl-i sünnetin gözbebeğidir. Ehl-i sünnetin reîsi olan İmâm-ı a’zamın ma’rifette, tasavvuf ilimlerinde hocasıdır. Ehl-i sünnet vel-cemâat ve Ehl-i beyt sevgisi ile doludur. Ya’nî Ehl-i beyti sevenler ve onların yolunda gidenler, aslında Ehl-i sünnet olanlardır. Ehl-i beyte olan hakîki ve samîmi sevgisinden dolayı, İmâm-ı Şafiî’ye (ki, Ehl-i sünnetin imamıdır) “Rafızî” diyenler oldu. Halbuki O, kimseyi kötülemedi, hepsini sevdi. Nitekim bütün Ehl-i sünnet âlimleri, “Ehl-i beyti sevmek âhırete îmân ile gitmeye son nefeste selâmete, hidâyete kavuşmaya sebep olur” buyurdular. İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) buyurdu ki: (Sizi sevmeyi, Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde emrediyor. Namazlarında size duâ etmeyenlerin namazlarının kabûl olmaması, kıymetinizi, yüksek derecenizi gösteriyor. Şerefiniz ne kadar büyüktür ki, Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde sizleri selâmlıyor).

Tasavvuf ilimlerinde yüksek ma'rifetlere kavuşmuş olan ve bu bilgileri arzu edenlere öğreterek onlara mürşidlik, rehberlik eden Ca'fer-i Sâdık, (radıyallahü anh) kelâm, tefsîr, hadîs ve diğer din ilimlerinde de yüksek derecelere ulaşmıştır. Bu ilimlerde kendisine izafe edilen eserler (risaleler) sonradan yazılmıştır. Din bilgisi üzerinde hiç kitap yazmadı. Kelâm ilminde, sapık i'tikâd (inanç) sahibi olan Ehl-i bid'ate ve felsefecilere karşı verdiği sağlam, vesîkalı cevaplar, bu husûsta yazılan Ehl-i sünnetin kelâm kitaplarında yer almıştır.

Ca'fer-i Sâdık hazretleri, Ehl-i sünnet i'tikâdında olmanın şartlarından birisi olan Peygamberimizin (aleyhisselâm) dört halifesinin üstünlük ve halifelik sırasını inkâr edenlere ve Eshâb-ı kirama dil uzatanlara, onları sevmeyenlere karşı vesîkaları ile cevap vermektedir. Birgün, bu konuda bozuk bir inanca sahip olan sapık birisi, gelip Ca'fer-i Sâdık'a dedi ki:

- Ey Ca'fer! Eshâb arasında, en üstün kimdir?

- Ebû Bekr-i Sıddîk, hepsinden üstündür.

- Böyle olduğunu nereden biliyorsun?

- Allahü teâlâ O'nun için, Resûlden sonra ikinci buyurdu. Bundan üstün şeref olmaz.

- Ali "radıyallahü anh", Resûlün yatağında, kâfirlerden korkmadan yatmadı mı?

- Ebû Bekir (radıyallahü anh), bir şeyden korkmadan mağaraya önce girdi.

- Kâfirlerden korkmasaydı, girmezdi. Halbuki, Allahü teâlâ, Resûlüne haber verip, Ebû Bekir'e "Korkma" dedi. Demek ki, korktu.

- O, Resûlullaha bir zarar gelirse diye korktu. Ayağını bir deliğe koydu. Yılan onu kaç kere ısırdı. Acısına katlanıp, Resûlü rahatsız etmemek için, ayağını çekmedi. Resûlü uyandırmamak için, hiç ses de çıkarmadı. Kendinden korksaydı, zehirlenerek, canını Resûle feda etmezdi.

- Mâide sûresi, ellisekizinci âyetinde, "Rükû'da iken sadaka verirler" diye medh olunan (öğülen) Ali'dir.

- "Allahü teâlâ mürtedlerle cihad eden bir kavim getirir. Allahü teâlâ bunları sever" âyet-i ke rîmesi, Ebû Bekir Sıddîk içindir ve daha çok yükseltmektedir.

- Bekâra sûresi ikiyüzyetmişdördüncü âyetinde, "Mallarını, gece, gündüz, gizli, göz önünde ve renler" medh olunan Ali değil midir?

- Ebû Bekr-i Sıddîk'ı medh eden (Velleyl) sûresi, şânını çok yükseltmektedir. Çünkü Ebû Bekir, kırkbin altın verdi. Kendisine hiç bırakmadı. Allahü teâlâ, Resûlüne, Cebrâil "aleyhisselâmı" gönderip "Ben Ebû Bekir'den râzıyım. O benden râzı mıdır?" buyurdu. Ebû Bekir, (Ben, Allahü teâlâdan râzı yım, râzıyım, râzıyım) diyerek cevap verdi.

- Tevbe sûresinin yirminci âyetinde "Hacılara su vermeği ve Mescid-i Haramı bina etmeği, imân etmekle ve Allah yolunda cihâd etmekle bir mi tutuyorsunuz? Hayır. Böyle değildir" Ali öğülmektedir.

- Hadîd sûresi, onuncu âyetinde, "Mekke'nin fethinden önce, sadaka verip, cihâd eden ile, fetihden sonra veren ve cihad eden bir değildir. Önce olanın derecesi daha yüksekdir." Ebû Bekir medh olunuyor. Ebû Cehl (Amr bin Hişâm bin Mugîre) Resûlullaha vurmak istedi. Ebû Bekir yetişip, ön ledi.

-Ali, hiç kâfir olmadı.

- Evet öyledir. Fakat, Allahü teâlâ, Tevbe sûresi, yüzbirinci âyetinde "Muhacir ve Ensârın önce gelenlerinden Allahü teâlâ râzıdır. Onlara Cennette sonsuz ni'metler vardır"ve Zümer sûresi, otuzüçüncü âyetinde, "Doğru haberle gelen ve O'na inanan için, Cennette, istedikleri her şey var dır." Ebû Bekir'in îmânını medh etmektedir. Başkasının îmânı, böyle öğülmedi. Mekke'de, Resûlullah her ne söylese, kâfirler, yalan söylüyorsun derdi. Ebû Bekir hemen yetişip, doğru söylüyorsun yâ Resûlallah derdi.

- İmrân sûresi, yüzellibeşinci âyetinde, Allahü teâlâ, **"Uhud gazâsında, şeytana uyup, dağılanlar"** diye şikâyet etmiyor mu?

- Âyet-i kerîmenin sonunu da oku. Bak ne buyuruyor. **"Onların bu kusurlarını affettim."** buyuruyor.

- Ali'yi sevmek farzdır. Şûra sûresi yirmiüçüncü âyetinde **"Size İslâmiyeti bildirdiğim ve Cenneti müjdelediğim için, bir karşılık beklemiyorum. Yalnız yakınım olanları seviniz"** buyuruldu ki, bunlar Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'dir.

- Ebû Bekir'e duâ etmek ve O'nu sevmek farzdır. Allahü teâlâ, Haşr sûresi onuncu âyetinde, **"Mu hacirlerden ve Ensârdan sonra, kıyâmete kadar gelen mü'minler, yâ Rabbi! Bizi affet ve bizden önce gelen din kardeşlerimizi** (Ya'nî Eshâb-ı kiramı) **affet derler,"** buyuruyor. Hüseynî tefsîrinde diyor ki; (Âlimler buyurdu ki; Eshâb-ı kiramdan birini sevmiyen kimse, bu âyette bildirilen mü'minlerden olmaz. Bu duâdan mahrûm olur).

- Resûl aleyhisselâm, **"Hasan ve Hüseyin, Cennet gençlerinin üstünüdür. Babaları ise, daha üstündür"** buyurdu.

- Ebû Bekr-i Sıddîk için bundan daha iyisini buyurdu. Babam Muhammed Bâkır'dan işittim. Ceddim İmâm-ı Ali buyurdu ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda idim. Başka kimse yoktu. Ebû Bekir'le Ömer geldi. Resûlullah buyurdu ki: **"Yâ Ali! Bu ikisi, Cennet erkeklerinin en üstünüdür."**

- Yâ Ca'fer, Âişe mi üstündür. Fâtıma mı?

- Âişe (radıyallahü anha), Resûlullahın zevcesi idi. Cennette onun yanında olur. Fâtıma (radıyallahü anha), Ali'nin zev cesi idi. Onun yanında olur.

- Âişe, Ali ile harb etti. Cennete girer mi?

- Ahzâb sûresi, elliüçüncü âyetinde **"Resûlullahı incitmeyiniz. Ondan sonra, zevcelerini nikâh ile hiç almayınız. Bunların ikisi de büyük günâhtır"** buyuruldu. Beydâvî ve Hüseynî tefsîrlerinde diyor ki, "Bu âyet gösteriyor ki, Resûlullah vefât ettikten sonra da, O'na saygı göstermek için zevcelerine saygı lâzımdır."

- Ebû Bekir'in halife olacağını, Kur'ân-ı kerîmde gösterebilir misin?

- Hem Kur'ân-ı kerîmde, hem Tevrat'ta ve hem de İncîl'de gösterebilirim. En'âm sûresi, yüzaltmışbeşinci âyetinde, **"Allahü teâlâ, sizi yer yüzünün halifesi yaptı, birbirinizin yerini tutarsınız." Nûr sûresi** ellibeşinci âyetinde **"Îmân eden ve emirlerimi yapanlarınızı, yeryüzüne hâkim kıla cağımı söz veriyorum. İsrâiloğullarını halife yaptığım gibi, sizi de, birbiriniz ardı sıra halife yapa cağım"** buyurdu. Beydâvî ve Hüseynî diyor ki: "Bu âyet-i kerîme gaybten haber verip, Kur'ân-ı kerîmin, Allah kelâmı olduğunu ve dört halifesinin meşrû, haklı olduğunu göstermektedir." Tevrat'ta ve İncîl'de, Feth sûresi son âyetinde **"Resûlullah ve O'nunla birlikte olanlar, birbirlerini her zaman ve çok severler ve her zaman kâfirlere düşman olurlar."** Bütün Eshâb bildirilmekte ve Ebû Bekr'in şerefine işaret edilmektedir. Bu âyetin sonunda **"Eshâbının misâlleri Tevrat'ta ve İncîl'de bildirildi."** buyuruyor. Ceddim Ali'nin haber verdiği hadîs-i şerîfte: **"Allahü teâlâ, hiçbir Peygamberine vermediği kerâmetleri bana verir. Kıyâmette mezardan, önce kalkarım. Allahü teâlâ, dört halifeni çağır buyurur. Onlar kimdir yâ Rabbi? derim. Ebû Bekir'dir buyurur. Yer yarılıp Ebû Bekir, herkesden önce mezardan çıkar. Sonra Ömer, sonra Osman, sonra Ali kalkar..."** buyuruldu.

Sapık, hemen söz alıp:

- Yâ Ca'fer, bunlar, Kur'ân-ı kerîmde var mı?

- Zümer sûresi, altmışdokuzuncu âyetinde **"Peygamber ve bunların şâhidleri, hesap için getiri lir"** buyuruldu. (Yahut şehîdleri getirilir.) denildi.

Yâ Ca'fer, şimdiye kadar, üç halifeyi sevmiyordum. Şimdi buna pişman oldum. Tövbe edersem kabûl olur mu?

- Çabuk tövbe et. Bu tövbe, se'âdetine alâmettir. Bu hâl ile âhırete gitseydin, dînin boşa giderdi.

İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık, hadîs ilmînde sika (güvenilir) bir râvî olup ve kendisinden pek çok hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir. Bu hadîs-i şerîfleri, babasından, o da kendi babasından ve annesinden, Atâ bin Ebî Rebâh'dan ve Zührî gibi birçok râvîden alıp öğrenmiş ve kendisinden de Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, Mâlik bin Enes, Ebû Eyyûb-i Sahtiyanî gibi zâtlar hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Buhârî'nin dışında kalan Kütüb-i sitte'nin hepsinde yer alır. Hadîs ilminde, İmâm-ı Şafiî ve Yahyâ bin Muîn, O'nun sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, O'nun hakkında, "O'ndan daha fakîh (fıkıh ilmini bilen) kimse görmedim" buyurdu. Ebû Hâtem de, onun sika bir râvî olduğunu söylüyor. Sâlih bin Ebil-Esved, İmâm-ı Ca'fer'in "Beni kaybetmeden önce, her ilimden sorunuz. Benden sonra, size, benim gibi söyleyen birisini bulamazsınız" buyurduğunu haber verdi. Her ilimde üstâd, her ma'rifette mahirdi.

Doğruluğu ve sadâkati o kadar çoktu ki, bundan dolayı kendisine “Sâdık” lakabı verildi.

Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” nurlu yolunu, hiç değiştirmeden, apaçık ve tam doğru olarak bugüne kadar ulaştırmada, Ehl-i sünnet âlimlerinin hizmeti çok büyüktür. Bu büyük hizmet için, aralarında vazîfe taksimi yapan bu âlimlerden îmân, inanç bilgilerini anlatıp öğretenlere “Mütekellimin” denildi. İbâdetlerin ve işlerin nasıl olacağı, haram ve helâli, farzı, vacibi öğreten âlimlere de “Fukahâ” dendi. Kalb ile yapılacak ve sakınılacak şeyleri öğreten ilme “Tasavvuf ve bu ilmin âlimlerine de “Mutasavvifîn”, denildi. İşte İmâm-ı Ca’fer hazretleri, bu üçüncü ilmi anlattı, öğretti. Kelâm ve fıkıh âlimlerinin uğraştığı sahada ayrıca kitap yazmadı. Yoksa bu bilgilerde de, bütün âlimlerin ve evliyânın üstadı idi.

Bu büyük imâmın hayatı, hâli, ibret dolu menkıbeleri o kadar çoktur ki, anlatmak ve yazmakla bitirilemez. Okuyanların, işitenlerin gönüllerinde bu büyük velîye karşı, çok az da olsa sevgiye, muhabbete vesîle olması için menkıbelerinden ve hikmetli sözlerinden seçerek ba’zılarını yazıyoruz:

Bir gün devrin meşhûr âlim ve zâhidlerinden Dâvûd-i Tâî, Ca’fer-i Sâdık’ın (radıyallahü anh) yanına gelmişti. O’na dedi ki: -Ey Peygamberin “aleyhisselâm” torunu! Bana bir nasîhat ver. Çünkü kalbim karardı. O da buyurdu ki:

“Ey Dâvûd! Sen, zamanımızın en zahidi, Allahtan en çok korkanısın. Benim nasihatime ne ihtiyâcın var?”

“Ey Resûlullahın torunu. Sizin bütün yaratılmışlara üstünlüğünüz var. O büyük Peygamberin kanı damarlarınızda dolaşmaktadır. Onun için herkese nasîhat vermeniz, üzerinize vâcibtir, borçtur.”

“Ey Dâvûd! Ben kıyâmet günü gelince, ceddim olan Muhammed “aleyhisselâmın” elimden yakalayıp: “Niçin bana hakkıyle uymadın?” demesinden korkuyorum. Bu işler, nesep (soy) işi değil, ibâdet ve amel İşidir. Dâvûd-i Tâî bu sözleri duyunca ağlamaya başladı ve dedi ki: “Yâ Rabbi! Onun varlığı Peygamberlik; soyundan meydana gelmiştir. Sözleri yaşayışı herkese senettir, delîldir. Dedesi Resûl) aleyhisselâm, annesi Betûl (Hazreti Fâtıma evlâdından) olduğu halde, böyle düşünürse, Dâvûd da kim oluyor ki, yaptıklarının bir Kıymeti olsun!” Hazreti İmâm mütevâzi ya’nî çok alçak gönüllü idi. Kimseyi incitmezdi. Her mü’mini kendisinden daha kıymetli bilirdi. Bir gün kölelerini çağırdı. Onlara dedi ki: “Geliniz, sizinle sözleşelim. Kıyâmet günü içinizden hanginiz kurtulursa, onun diğerlerine şefaatçi olması için birbirimize söz verelim!” “Ey Allahü teâlânın Resûlünün evlâdı! Sizin bizim şefaatimize ihtiyâcınız yoktur. Dedeniz Muhammed aleyhisselâm, re bütün insanların ve cinlerin şefâatçisidir.” “Ben bu amellerimle, işlerimle yarın kıyâmet gününde ceddimin yüzüne bakmaya utanırım” buyurdu.

İmâm-ı Ca’fer hazretleri bir müddet halvet (yalnızlık) hâlinde kalmış, evinden re- İnsanlar arasına çıkmamıştı. Evliyânının büyüklerinden Süfyân-ı Sevrî evine gelip: “Ey Resûlullahın torunu! İnsanlar bereketli nefesinizden, faydalı sohbetinizden mahrûm kaldı. Niçin uzlete çekildiniz?” deyince buyurdu ki: “Şimdi böyle gerekiyor. (Zaman bozuldu ve dostlar değişti). Sözümüzün hakîkati meydana çıktı.” ve şu iki beyti okudu:

Geçen gün gibi geçip gitti, vefa da,
İnsanların kimi hayâl, kimi ümitpeşinde.

Dostluk, vefa görünüşte kaldı aralarında,
Fakat kalbleri akreplerle dolu gerçekte.

Zamanın hükümdârı bir gece vezirine dedi ki: “Hemen git, İmâm-ı Ca’fer’i buraya getir. Onu hemen öldürmek istiyorum.”

Vezir: “Evinde oturmuş, gece-gündüz ibâdetle meşgûl olan, devlet işlerine karışmayan bu kimseyi öldürmekten vazgeç!” Vezir, hükümdârı bundan vazgeçirmek için epey dil döktü. Fakat ikna edemedi. Mecbûren gidip çağırdı. Vezir çağırmaya gidince hükümdâr cellâtlara emir verdi.

“İmâm-ı Ca’fer içeri girince, ben başımdan külahımı çıkardığım zaman hemen başını vuracaksınız!”

Bir müddet sonra, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık hazretleri içeri girdi. Hükümdâr bunu görünce, derhal ayağa kalktı. Büyük bir tevâzu ile O’nu karşıladı. Koltuğuna oturttu. Kendisi edeble karşısına diz çöküp oturdu. Cellâtlar ve hizmetçiler şaşırıp kaldılar. Hazreti İmâma:

“Efendim, benden bir emriniz, isteğiniz olursa hemen emredin, yapayım” dedi.

Hazreti İmâm buyurdu ki: “Senden bir ricam yok. Beni bir daha yanına çağırma! Rabbime ibâdetten beni alıkoyma, başka bir şey istemem.”

Gitmek üzere ayağa kalktı. Hükümdâr, izzet ve ikramla onu uğurladı. Hazreti İmâm gittikten sonra vücûdunda bir titreme oldu, bayılıp düştü. Kendine gelince, veziri sordu: “Bu ne hâldir. Hani o zâtı öldürtecektiniz?”

Hükümdâr cevap verdi: “Hazreti İmâm içeri girince, yanında büyük bir arslan gördüm. Lisân-ı hâl ile bana, “Onu incitirsen seni parça parça ederim” diyordu. Bunu görünce ne yapacağımı şaşırdım.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri, bir gün Ca’fer-i Sâdık’ın evine gitmişti. Huzûruna girip görüşmek için izin istedi. Kendisine izin verdi. Yanına geldiği zaman O’na dedi ki: “Ey Süfyân! Sen, zaman zaman sultan ile görüşüyorsun. O seni arıyor, sen de ona gidiyorsun. Ben ise, mümkün mertebe sultandan uzak duruyorum. Zamanın hâli bunu icâb ettiriyor. Yanımdan hemen çık, git”

“Bana bir hadîs-i şerîf nakletmedikçe buradan ayrılmayacağım, ey İmâm! Senden nasîhat alacak bir hadîs-i şerîf işitip gideyim.”

“Çok sözün sana faydası yoktur. Ben babamdan, o da babasından, dedem de babasından rivâyet ederek Resûlullahdan (aleyhisselâm) bildirilen üç şeyi anlattı:

Allahü teâlânın ni’metine kavuşan ve bu ni’metin devamlı olmasını isteyen kimse, Allaha hamd ve şükrünü çoğaltsın! Zira Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde İbrâhîm sûresi onuncu âyetinde, “Ni’metlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları arttırırım. Kıymetini bilmez, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azâb ederim”buyurdu.

Bir kimse, rızkı azaldığı zaman çok tövbe ve istiğfar etsin! Zîrâ Allahü teâlâ Nûh sûresinde tövbe ve istiğfar edenlerin, günâhlarını bağışlayacağını ve rızıklarını arttıracağını va’dediyor.

Bir kimse sultandan veya herhangi şeyden bir sıkıntı görürse ve bir belâya düçâr olursa “Lâ havle velâ kuvvete illâ billah-il-aliyyil-azîm” desin.

Bunun üzerine Süfyân-ı Sevrî, İmâm-ı Ca’fer’in elini tuttu ve O’na dedi ki: “hepsi bu üçü müdür?”

“Bunları iyi anla! Allahü teâlâya yemîn ederek söylüyorum ki, bunları yaparsan çok ihsânlara, iyiliklere kavuşursun.”

Bir gün Ca’fer-i Sâdık’a sordular “Allahü teâlâ, faizi niçin haram kılmıştır?” Buyurdu ki: “İnsanların birbirine iyilik yapmaları, ihsânda bulunmaları için, Allahü teâlâ onu haram etti. Faiz haram olmasaydı, birbirine karşılıksız iyilik yapan kalmazdı. Yapılan her iyiliğin karşılığı olarak dünyâda menfaat bekleyen çok olurdu.”

İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık hazretleri duâsı makbûl olanlardandı. Allahü teâlâdan birşey istediğinde daha sözü bitmeden isteği verilirdi. Bir gün yalnız başına yolda gidiyordu. Kendisini sevenlerden biri de arkasından yürüyordu. Bir ara Ca’fer-i Sâdık hazretleri “Yâ Rabbi! elbisem yoktur, bana elbise gönder” buyurdu. Aniden bir paket içinde elbise geldi. Arkadan takip eden zât evlerine kadar geldi. Hazreti İmâma (Yâ efendim siz duâ ederken ben de âmin dedim. Eski elbiselerinizi bana verin) dedi. Bu söz Hazreti İmâmın hoşuna gitti ve elbiselerini ona verdi.

Bir şahıs, İmâm-ı Ca’fer hazretlerinden, Allahü teâlânın kendisine çok mal verip, çok hac yapması için duâ buyurmasını istedi. “Yâ Rabbi’ Buna elli hac yapacak kadar mal ver! diye duâ etti. O şahıs elli hac yaptı. Ellibirinci hac için Cühfe denilen yerde gusül edecekti. Sel geldi ve orada vefât etti.

Hakem bin Abbâs-ı Kelbî buyuruyor ki; “Benim Zeyd isminde bir amcam var idi. O Ca’fer-i Sâdık hazretlerine çok itirazda bulunurdu. Bir gün bir hurma mevzûsu açıldı. O anda çok itirazda bulundu ve dedi ki; Ca’fer-i Sâdık nerede, böyle işler nerede?.

Ca’fer-i Sâdık’ın bu işden haberi oldu ve şöyle buyurdu: “Yâ Zeyd-i Kelbî, eğer böyle bir şey varsa, Allahü teâlâ sana, kelb büyüklüğünde bir hayvan musallat etsin ki o hayvan seni helak etsin.”

Birgün Zeyd bir yere giderken, yolda köpek büyüklüğünde bir arslan saldırdı ve onu öldürüp ciğerlerini söktü. Bu olaydan sonra kimse Ca’fer-i Sâdık’a itirazda bulunmadı.

İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık hazretleri, Ehl-i beyt’in en büyüklerindendir. Nûrlu kalbine akıp gelen ilmin ve feyzin çokluğu akıl ve dil ile anlatılamaz. İnce ma’rifetleri bildiren sözleri, nükte ve latifeleri çok meşhûrdur. Sayılamayacak kadar hikmetli sözleri vardır.

Buyurdular ki: “Beş kimsenin sohbetinden, ya’nî beş kimse ile beraber bulunmaktan sakın: Birincisi, yalan söyleyenden sakın. Çünkü ona dâima aldanırsın. Çünkü sana iyilik yapayım derken, kötülük yapar. İkincisi, cimriden sakın. Üçüncüsü, ahmaktan ya’nî aklı az olandan sakın. Çünkü en çok işine yarıyacağı zaman, seni bırakır. Dördüncüsü, kötü kalbli kimseden sakın. Çünkü işi bozulunca (düşünce) seni harcar. Beşincisi fâsıktan ya’nî günâh işlemekten utanmayan kimseden sakın! Çünkü, seni bir lokma ekmeğe satar.”

“Bir mü’min kardeşine âit hoş olmayan bir iş duyarsan, birden yetmişe kadar özür kapısını araştır. Bulamazsan belki benim anlamadığım bir özür kapısı vardır de ve kapa.”

“Müslüman kardeşinizden ma’nâsını anlamadığınız bir söz duyarsanız, iyiye yorunuz. Daha iyisi kabil olmayacak kadar iyiye yorumlayınız. Anlayamamaktan dolayı kendinizi ayıplayın.”

“Bir hatâ işlediğiniz zaman istiğfar edin, hatâda ısrar helak olmaya sebeptir. Bir kimse geçim darlığı çekiyorsa istiğfara devam etsin.”

Allahü teâlâ, dünyâya emretti ki: “Ey dünyâ, bana hizmet edene, sen de hizmetçi ol! Senin peşinden koşana da zahmet, sıkıntı ver!”

“Bu dört şeyi, her şerefli kimsenin yapması gerekir. Yapmaması ona yakışmaz:

1. Bulunduğu meclise babası gelirse ayağa kalkmak,

2. Misâfire hizmet etmek.

3. Yüz tane hizmetçisi olsa, muhtaç olmadığı zaman bineğine yardım istemeden binmek.

4. İlim öğrendiği hocasına hizmet etmek.

“Bir kimse, sevdiği bir malının elinde devamlı kalmasını isterse, ona baktıkça, “Mâşâallah, lâ havle velâ kuvvete illâ billahi (ya’nî, Allah’ın dilediği olur, kuvvet O’nundur) desin!”

“Malı ve evlâdı çok olmasını isteyen, nebatı (sebze) yemek çok yesin!”

“Din âlimleri (Fakîhler), sultanların, devlet adamlarının kapısına gidip, onlara yaltaklanmadıkça Peygamberlerin vekîlleridir.”

“Namaz, her takvâ sahibi için yakınlıktır. Hac, her güçsüzün cihâdıdır. Bedenin zekâtı oruçtur. Amel (ibâdet, hayırlı iş) yapmadan karşılık bekleyen, yaysız ok atana benzer.”

“Sadaka vererek rızkınızı çoğaltınız. Zekât vererek mallarınızı koruyunuz, iktisat eden, tasarrufa riâyet eden aldanmaz. Tedbirli, düzenli yaşamak, geçimin yarısıdır, insanlarla iyi geçinmek, aklın yarısıdır.”

“Ana-babasını üzen, onlara isyan etmiş olur. Musibet zamanında dizini döven, sevâbından mahrûm olur. Allahü teâlâ sabrı, musîbet miktarınca indirir.”

“Takvâdan (Allahü teâlâdan korkup haramlardan sakınmaktan) daha üstün azık yoktur. Susmaktan güzel şey yoktur. Bilgisizlikten zararlı düşman yoktur. Yalandan büyük hastalık yoktur.”

“İyilik üç şeyle tamam olur.

1. O iyiliği yapmakta acele etmek.

2. Yaptığı iyiliği gözünde büyütmemek, dâima küçük görmek.

3. İyiliği yaparken, gizlice yapmak.

Günâhlara tövbe etmeyi geciktirmek, Allahü teâlâya karşı mağrur olmak, kibirli olmaktır.” “Uzun emel sahibi olmak ve her şeyi sonraya bırakmak perişanlık ve düşüncesizliktir.”

“Allahü teâlânın yarattığı işlere karışmak, felâketine sebep olur. Meselâ, Allah bana mal verseydi, hacca giderdim. Sıhhat verseydi ibâdet ederdim... gibi sözler söylemek, kişinin helakidir.”

“Dört şey vardır ki, onların azı da çoktur 1- Ateş, 2- Düşmanlık, 3- Fakîrlik, 4-Hastalık.”

“Kız evlâtlar, ana-babası için hayır ve hasenattırlar. Oğlanlar ise, ni’mettirler. Hasenat sahibi olanlar sevâb kazanır. Ni’metlerden ise hesaba çekilir, suâl sorulur.”

“Bir kimse, kusur, günah işlediği zaman utanmıyorsa, yaşlandığı zaman pişmanlık duyup kötü işlerinden vazgeçmezse ve tehna bir yerde olduğu zaman Allahü teâlâdan korkmazsa, onda hayır yoktur.”

“Üç şey vardır ki, müslümanları çok azîz, şerefli eder:

1. Kendisine zulüm edeni affetmek.

2. Kendisine bir şey vermeyene iyilikte bulunmak.

3. Kendisini aramayanları, arayıp hâllerini sormak.”

Ca’fer-i Sâdık hazretlerinin, oğlu Mûsâ Kâzım için olan nasîhati pek meşhûrdur. Oğluna buyurdu ki:

“Ey oğlum, kendi rızkına râzı ol! Kendi rızkına râzı olan, kimseye muhtaç olmaz. Gözü başkasının malında olan, fakîr olarak ölür. Allahü teâlânın taksim ettiği rızka râzı olmayan, O’nu kaza ve kaderinde, dilediğini yaratmakta töhmet altında tutmuştur. Kendi kusurlarını küçük gören, başkasınınkilerini büyütmüş olur. Her zaman kendi kusurlarını büyük gör. Başkasının gizli bir şeyini açığa vuranın, evindeki gizli şeyler herkesçe bilinir. Kardeşi için kuyu kazan, o kuyuya kendisi düşer. Ahmaklar arasında bulunan horlanır, âlimler arasında bulunan hürmet görür.

- Ey oğlum, insanlara kızmaktan çok sakın, yoksa sana da kızarlar. Boş iş ve söze karışmaktan sakın, sonra aşağılanırsın.

- Ey oğlum, lehinde veya aleyhinde de olsa, hakkı, doğruyu söyle! Böyle yaparsan herkes seninle istişâre eder (danışır, fikrini alır).

- Ey oğlum, arkadaşlık yaptığın, ziyâretine gittiğin kimse, iyi ahlâk sahibi olsun, kötü ahlâkı olanlarla arkadaşlık etme, onlarla görüşme! Çünkü onlar, suyu olmayan çöl, dalları yeşermiyen ağaç, ot bitme yen topraktırlar.

-Ey oğlum, Allahü teâlânın kitabını okuyucu, iyilikleri emredici, kötülüğü nehy edici, sana gelmeyene sen gidici, seninle konuşmayanla konuşucu ol! İsteyene ver. Gıybetten, koğuculuktan sakın. Çünkü söz taşımak, insanların kalbinde düşmanlığı arttırır. İnsanların ayıplarını görme, insanların ayıplarını gören, onların hedefi olur.”

İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık hazretlerinin, rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları şunlardır: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Allahü teâlânın ni’metlerine kavuşan, bu ni’mete hamd ve şükür etsin! Rızkı azalan kimse, çok tövbe istiğfar yapsın. Sıkıntıya düşen, bir musîbete yakalanan kimse de, “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” desin.”

“Allahü teâlânın hidâyete kavuşturduğunu kimse saptıramaz. Allahü teâlânın hidâyet vermediğini, kimse hidâyete erdiremez. Sözlerin en iyisi, Allahü teâlânın kitabıdır. Yolların en iyisi, Muhammed aleyhisselâmın gösterdiği yoldur. İşlerin en kötüsü, bu yolda yapılan değişikliklerdir. Bid’atlerin hepsi, dalâlettir, sapıklıktır.”

“İlim hazînedir. Anahtarı, sorup öğrenmektir. İlmi isteyiniz ki, Allahü teâlâ size merhamet etsin. İlim öğrenmekte dört kişiye sevâb vardır. Talebeye, hocaya, dinleyenlere ve onlara icabet edenlere.”

Rivâyet ettiği hadîs-i kudsî’de: “Lâ ilahe illallah kal’amdır. Bunu okuyan, kal’aya girmiş olur. Kal’ama giren de, azâbımdan kurtulur” buyuruldu.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri (Müsned’inde) buyuruyor ki: Cebrâil’in (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan naklen, Peygamber efendimize “Lâ ilahe illallah hısnî, men kâlehâ, dehale hısnî ve men dehale hısnî, emîne min azâbî” şeklindeki duâyı her kim rivâyet edenlerin isimleriyle, inanarak ihlâsla bir deliye veya hastaya okursa şifâ bulur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-3, sh. 192

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 166

3) Kâmûs-ul-a’lâm, cild-3, sh. 820

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-5, sh. 187

5) Vefeyât-ül-a’yân, cild-1, sh. 327

6) Şezerât-üz-Zeheb, cild-1, sh. 220

7) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-3, sh. 145

8) Sıfat-üs-safve, cild-2, sh. 94

9) Miftâh-us-se’âde, cild-1, sh. 15, 343, cild-2, sh 39, 202, 538, 549, cild-3, sh. 94, 138, 140, 154, 300

10) El-A’lâm, cild-2, sh. 126

11) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye, sh. 994

12) Fâideli Bilgiler, sh. 42, 72, 156

13) Eshâb-ı Kirâm, sh. 111, 114, 319

14) Şevâhid-ün-nübüvve, cüz: 7, sh. 11

DÂVÛD-İ TÂÎ

İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe hazretlerinin ileri gelen talebelerinden. İsmi, Ebû Süleymân Dâvûd bin Nâsır-i Kûfî’dir. Takvâ sahiplerinin büyüklerinden, kanâat ehli olup, zâhidlerin (dinin emirlerini yerine getirenlerin) en meşhûrlarındandır. Horasanlı’dır. Habîb-i Acemî’nin halifesi idi. Sultan Hârûn Reşîd ve diğer makam sahiplerinin hediyyelerini kabûl etmezdi. Haramlardan, şüphelilerden, mübahların fazlasından sakınan, pek çok ilimlere sahip bir zâtdır. 165 (m. 781)’de Bağdâd’ta vefât etti.

İmâm-ı a’zamın yirmi sene derslerine devam etti. Fıkh ilminde talebelerin içinde en önde gelenler arasına girdi. Dâvûd-i Tâî hazretlerinin tövbe etmesine, şarkıcı bir kadının:

Hangi güzel yüzdür ki, toprak olmadı,
Hangi tatlı gözdür ki, yere akmadı.

beytini işitmesi sebep olmuştur. Bu beyti düşündükçe şuuru alt üst oldu. Zamanının en büyük âlimi İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe hazretlerinin huzûruna geldi. İmâm-ı A’zam bunun yüzünün renginin değiştiğini görünce sebebini sordu. Hazreti Dâvûd-i Tâî: “Dünyâdan soğudum. Bende meydana gelen bu hâli, anlatamıyacak hâldeyim. Bu hâlin ne olduğunu okuduğum kitaplarda bulamıyorum. Ne yapmamı tavsiye edersiniz?” dedi. İmâmın gösterdiği yolda, dünyâya düşkünlüğü tamamen terk edip, dinin emir ve yasaklarına uymada, haram ve şüphelilerden kaçmada örnek olacak şekilde ilerledi. Evine çekildi, insanların arasına karışmadı. İbâdetlerini hep evinde yaptı. Aradan bir müddet geçtikten sonra, İmâm-ı A’zam hazretleri evine gelip: “Evde oturup, insanlar arasına karışmamak uygun değildir. Talebe arkadaşlarının arasına gir. Onları iyi dinle, fakat hiç konuşma, mes’eleleri çok iyi öğren” buyurdu. Dâvûd-i Tâî: “Peki efendim” diyerek İmâm-ı Muhammed, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İmâm-ı Züfer gibi arkadaşlarının arasında bir sene daha derslerine devam etti. Ba’zı mes’elelerde konuşması ve mes’eleyi hâl etmesi icâb ediyor, kendini zor tutuyor, hocasının emrini unutmayıp sabrediyor, konuşmuyordu. Bir sene boyunca hep sabretti, hiç konuşmayıp, sabırla dinledi.

Hazreti Dâvûd-i Tâî, bir sene dolunca “Bir sene içinde gösterdiğim sabır, daha önce yapmış olduğum otuz senelik ibâdete bedel oldu” dedi. Sonra Habîb-i Acemî hazretleriyle görüştü. Ondan feyz alarak kemâle geldi, olgunlaştı. İnzivâya (yalnızlığa) çekilerek insanların arasına karışmadan yaşamaya karar verdi. Halktan tamamiyle ümidini, alâkasını kesti. Kendisinin küçük bir arazisi vardı. Hazreti Ömer, İranlılarla yapılan savaşlarda alınan arazilerden bir kısmını da onun dedesine vermişti. Bu arazinin üçte ikisini dörtyüz dirheme satarak, ömrünün sonuna kadar bu parayla yaşadı. (Hattâ kefenini de bu para ile aldı). Araziyi sattığı sıralarda “Bizim yolumuz parayı saklama yolu değildir. İhtiyaç sahiplerine dağıtma yoludur” diyen arkadaşlarına, “Ben bu parayı, dünyalık kazanma sıkıntılarına karşı, başkalarına yük olmadan, ölünceye kadar âhıret için hazırlık yapayım diye saklıyorum” dedi. Evinde hiç durmadan, biraz sonra ölecekmiş gibi ibâdet ederdi. Boş şeylerle meşgûl olmazdı. Lüzumsuz bir tek kelime konuşmaz, ibretsiz bir yere bakmazdı.

Yemek yerken vakitten tasarruf olsun diye ekmeği suyun içine doğrar, çorba gibi yapıp öyle yerdi. “Çiğnemek, zamanı uzatıyor, bir lokmayı çiğnemek, elli âyet-i kerîmeyi okumama engel oluyor, niçin zamanı zayi edeyim” derdi.

Ebû Ayaş anlattı: Dâvûd-i Tâî’nin evine ziyârete gittim. Elinde kuru bir ekmek vardı ve ağlıyordu. “Yâ Dâvûd, sana ne oldu, niçin ağlıyorsun?” diye sorduğumda:

“Bu ekmeği yemek istiyorum, fakat helâldan mıdır, değil midir bilemiyorum” dedi. Bir arkadaşı kendisini ziyârete geldi. Dışarıda güneşin altında içi su dolu bir testi duruyordu. “Testiyi niçin gölgeye koymuyorsunuz?” diye sordu. Hazreti

Dâvûd da, “Testiyi oraya koyduğumda, orası gölgeydi. Onu, güneş ısıtıyor diyen nefsimin arzusu için, yerini değiştirmek husûsunda Allahtan utanıyorum” dedi.

Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) diyor ki: Hazreti Dâvûd-i Tâî, hacamat yaptırarak kan aldırmıştı. Hacamat yapana bir altın verdi. O’na dediler ki, “Bir altın vermeniz çok değil mi? İsrâf etmiş olmuyor musunuz?” O da: “Hacamatçıya yardım olsun diye verdim. Mürüvveti olmayanın ibâdeti ve dîni olmaz” dedi.

Hazreti Dâvûd-i Tâî, evinden sadece namaz vakitlerinde çıkar, câmide namazını kılar kılmaz hemen kalkar, aceleyle evine dönerdi. Birgün, onu cemaate hızla giderken görüp, “Niçin acele ediyorsun?” diye sordular. O da “Askerler beni bekliyorlar” dedi. “Hangi askerler?” diye sordular. O da “Mezarlıkda bulunan ölüler” dedi. Câmiden çıkınca, eve birinden kaçıyormuş gibi aceleyle gelirdi. “İnsanlar dünyâya çok bağlanıyor, onlarla görüşünce kalbime dünyâ sevgisi geliyor” der. İnsanlarla bir araya gelmemeye çalışırdı.

Birgün, annesi O’nun dışarıda güneşin altında otururken iyice terlediğini görünce “Evlâdım, oruç tutuyorsun, sıcağın altında niçin oturuyorsun? Bu gölgeye gelsen olmaz mı?” deyince, “Anneciğim, Allahü teâlâya söz verdim ki, nefsimin arzusu için bir adım atmıyacağım. Hem, artık kendimde yürüme gücü bulamıyorum” dedi. Annesi de “Niçin?” deyince, O da, “İnsanlardaki, uygunsuz hâlleri görünce, Allahü teâlâya duâ ettim ki, bendeki yürüme gücünü alsın da, mecbûr kalırsam bile insanlar arasına karışmayayım. Bu sûretle insanları görmemiş olurum. Rabbim duâmı kabûl etti. Tam onaltı senedir, bu hâldeyim, sana bunu sorduğun için anlattım” dedi.

Evinin bir çok odaları vardı. Odalardan biri harâb olunca diğer odaya geçerdi. “Evinizi tamir ettirseniz iyi olmaz mı?” diyenlere, “Dünyâyı imâr etmemek için Allahü teâlâya söz verdim” dedi. “Evinizin tavanı çökmek üzere yaptırmayacak mısınız?” diyenlere,” Artık biz de âhirete göçmek üzereyiz. Yirmi senedir, burada kalıyorum, evin tavanına doğru bakmış değilim. Lüzumsuz yere, ibretsiz bakmamağa Rabbime ahd ettim” dedi.

“İnsanların arasına, niçin karışmıyorsun?” dediler. “Kiminle konuşayım? Akıllı kimseler, benimle dînî bir mevzûda konuşmuyorlar, emir ve yasaklardan anlatmıyorlar; yaptığım hatâ ve kusurlarımı yüzüme karşı söylemiyorlar, aksine hatâlarımı fazîletmiş gibi anlatıyorlar. Böyle insanların bana fayda yerine zararı oluyor, onlarla niçin oturayım” dedi.

Kendisine, “Niçin evlenmiyorsun?” diyenlere “Sâliha bir hanımla evlenince, onun dünyâ ve âhiret bütün ihtiyâçlarını görmeyi üstlenmiş olurum. Şayet bunları yapamazsam, onu aldatmış olurum. Aldatmamak için evlenmiyorum” buyurdu.

Birgün Hazreti Dâvûd-i Tâî, Ca’fer-i Sâdık’a (radıyallahü anh) geldi ve “Ey Peygamber efendimizin torunu! Kalbim çok karardı. Bana nasîhat eder misiniz?” dedi. Hazreti Ca’fer-i Sâdık, “Ey Dâvûd, sen, zamanımızın zahidisin, benim nasîhatime ne ihtiyâcın var ki?” dedi. Dâvûd-i Tâî, “Ey Resûlullahın torunu! Peygamber efendimizin mübârek kanını taşıman hasebiyle, senin bütün insanlardan üstünlüğün vardır. O’nun için hepimize nasîhat etmen lâzım değil midir?” deyince, Ca’fer-i Sâdık şu cevâbı verdi. “Ey Dâvûd, kıyâmet günü dedem Resûlullahın yakama yapışıp, (dîn-i İslama niçin lâyıkıyla hizmet etmedin? İslama hizmet, iyi, asil bir soy’a (nesebe) sahip olmakla olmaz. Bu iş, Allahü teâlânın emirlerini yapmak, yasaklarından kaçınmakla olur) buyurmasından korkuyorum” dedi. Dâvûd-i Tâî, bu sözleri işitince ağladı ve dedi ki; “Yâ Rabbi! Peygamberimizin mübârek kanını taşımak şerefine kavuşan bir zât, böyle hayret içinde olursa, Dâvûd da kim oluyor ki, ibâdetlerini ve yaptığı işleri beğensin.”

Birgün Hazreti Fudayl bin Iyâd, Dâvûd-i Tâî’nin (radıyallahü anh) rahatsız olduğunu işitti ve ziyâretine geldi. Fudayl’e buyurdu ki: “Bizi seyrek ziyâret ediniz. Bu kapıyı kapalı tutunuz. Çünkü, kalabalık olsun istemiyorum.” Bir başka gün, Fudayl yine ziyârete geldiğinde kapıyı açmadı. Fudayl dışarıda çok ağladı.

Hasan bin Rebî, İbn-i Mübârek’e: “Dâvûd-i Tâî’nin hâli nedir ki, ismi dillerde dolaşır, her yerde şan ve şöhretinden konuşulur. Halbuki onun dengi pek çok kimseler var ki, dereceleri pek yüksektir” deyince, İbn-i Mübârek de, “Davud’un insanlar arasındaki yerinin büyük olmasının sebebi, kalbinin, Allahü teâlânın muhabbetiyle dolu olması, Allahü teâlânın sevgisinden başka hiçbir sevginin kalbinde olmamasıdır. Onun, uzleti (yalnızlığı) seçmesinin sebebi, Allahü teâlânın ma’rifetine kavuşması içindir.”

Mehtaplı bir gecede evinin damına çıkmıştı. Gökyüzüne bakarak, Allahü teâlânın kudretini düşünüyor, tefekkür ediyordu. Bu hâlde iken içi dolmuş, ağlamaya başlamıştı. O kadar ağladı ki, kendinden geçip komşusunun damına düştü. Ev sahibi, yukarıda hırsız vardır diye silâhını alıp dama çıktı. Hazreti Dâvûd-i Tâî'yi görünce; "Seni buraya kim düşürdü?" diye sordu. O da, "Kendimden geçmişim, bizim damdan sizinkine düşmüşüm, farkında değilim" dedi.

Birgün İmâm-ı A'zam hazretlerinin oğlu Hammâd ile Ebû Yûsuf hazretleri, Dâvûd-i Tâî'nin yanına geldi. O zaman, Dâvûd-i Tâî çok fakîr idi. Hazreti Hammâd O'na dörtbin dirhem verip: "Babam İmâm-ı A'zam'dan mirâsdır. Kabûl buyurunuz" dedi. O da kabûl edip geri verdi ve: "İzzet ve kanâat ile yaşamak istiyorum. Eğer bir kimseden, bir şey kabûl etseydim, senden kabûl ederdim" dedi. Kabûl etmeyince, Hazreti Ebû Yûsuf, usulca Hazreti Hammâd'a: "Paraları önüne saçınız" dedi. O da yere saçtı. Bunun üzerine Hazreti Dâvûd: "Eğer bütün dünyâ altın ve gümüş olup, önüme atsanız, bana topraktan daha aşağı gelir" dedi. Hazreti Hammâd ve Ebû Yûsuf bunu duyunca çok ağladılar.

Ba'zı dostları, "Sana, yağ ile pişmiş bir yemek getirsek yer misin?" dediler. O da "Evet, canım istiyor" dedi. Pişirip getirdiler. Yemeği önüne koydukları an, uzun uzun düşündü ve dedi ki; "Filân kimsenin yetim çocukları ne hâldedir? Bu yemeği alınız, onlara götürünüz. Onlar yesinler. Çünkü onlar yerlerse, Allahü teâlânın katında hayırlı bir iş olur. Ama ben yersem, necâset olur ve sonu helada biter"

İbni Semmâk hazretleri, Dâvûd-i Tâî'ye gelip: "Bana nasîhat et?" dedi. O da: "Öyle gayret et ki, Allahü teâlâ seni yasak ettiği yerde görmesin, emr ettiği yerden de ayrılmış bulmasın. Allahü teâlâdan haya et ki, senin O'na yakın olduğunu ve senin üzerindeki kudretini göz önüne getiresin. Oruçlu ol ki, iftarın ölüm olsun, insanlardan, aslandan kaçar gibi kaç, fakat cemaatleri terk etme ve sünnetden ayrılma" buyurdu.

Birisi kendisinden nasîhat istedi. "Dünyâ için, dünyâda ne kadar kalacaksan, o kadar çalış, âhıret için, âhırette ne kadar kalacaksan o kadar çalış" dedi.

Akrabalarından birisi: "Akrabayız. Bana nasîhat verip vasıyyet ediniz" dedi. Dâvûd-i Tâî hazretleri ağlamaya başladı. Bir müddet sonra kendisinde konuşacak hâl buldu ve "Gece ve gündüz, yolculukta bir konak yeri gibidir. Dünyâ ile âhıretin arası bu kadardır. Dünyâdan, âhırete mutlaka gideceğimize göre oraya hazırlanmak lâzım. Çünkü yolculuğun bitmesi yakın, ecelin gelmesi de ondan daha aceledir. Ben bunları sana söylüyorum, fakat bu nasıl hata, senden çok, benim ihtiyâcım vardır" dedi. Nasîhat isteyen birisine "Ölmüş olanlar seni bekliyor" dedi.

Hazreti Dâvûd-i Tâî, bir gün ilâç içti. Dediler ki, "Dışarıya çıkıp, güneşin altında bir miktar otur ki, ilâcın faydası görülsün." O da "Mahşer meydanında, Allahü teâlâ bana (Niçin nefsinin hevesi için bir kaç adım yürüdün?) diye sormasından utanırım" diye cevap verdi.

Muhammed bin Süveyd-i Tâî diyor ki: "Dâvûd-i Tâî, uzlete (yalnızlığa) çekilmeden önce, İmâm-ı A'zam hazretlerinin derslerine sabah akşam devam eder, derslerini hiç kaçırmazdı. Uzlete çekildiğinde, kalbi nûrlar ile doldu. Kalbinde ma'rifetullah hâsıl olunca, İmâm-ı A'zam (radıyallahü anh) Dâvûd-i Tâî'nin ziyâretlerine gelmeye başladı. İmâm-ı a'zam (radıyallahü anh) Dâvûd-i Tâî'nin zaman zaman ziyâretine gelir, ona iltifât ederdi.

Bir kimse, Dâvûd-i Tâî'nin (radıyallahü anh) yanına geldi. Onu seyretmeye başladı. Bunun üzerine O da: "Bilmiyor musun, çok konuşmak kadar, çok bakmak da hoş değildir?" dedi. Kûfe'de bir cenâze vardı. Dâvûd-i Tâî hazretleri de oradaydı. Kabristana mevtayı defn ettikten sonra oradaki insanlar Dâvûd-i Tâî'nin etrâfına toplandılar. "Bize biraz nasîhat eder misiniz?" dediler. O da "Kim ki, Allahü teâlânın va'd ettiğinden korkarsa, arzularına çabuk kavuşur. Kimin arzuları çoksa, ona bütün azaplar yakındır. Ey kardeşlerim, iyi biliniz ki, en büyük sermâye, Allahü teâlânın râzı olduğu bir iş ile meşgûl olmaktır. Kabirdekiler, kıyâmet kopunca kabir azâbı kalkacağı için, kıyâmetin çabuk gelmesini beklerler. Halbuki dünyâdakiler, kabirdekilerin pişmanlıklarını bilmedikleri için hep günah işlerler. Halbuki onlar da ölünce, dünyâda iken neden çok ibâdet yapmadık, diyerek pişman olurlar" dedi. Birgün Dâvûd-i Tâî pazara çıktı. Taze hurmaları gördü. Almak istedi. Fakat yanında alacak parası yoktu. Hurma satıcısına "Bana, parasını yarın vermek üzere bir dirhemlik hurma ver" dedi. Hurmacı da "Veresiye hurma satmıyorum" cevâbını verdi. Biraz sonra satıcı, bu kimsenin, Dâvûd-i Tâî hazretleri olduğunu öğrendi. Çok üzüldü. Hemen Dâvûd-i Tâî'nin bulunduğu yeri öğrenip, yanına geldi. İçinde

yüz dirhem olan bir kese uzatarak “Kusurumu bağışlayınız. Biraz önce ben sizi tanıyamadım. Bir dirhemlik hurma istediniz, vermemiştim. Şimdi ise size, yüz dirhem hediye ediyorum, ihtiyâcınıza harcarsınız, lütfen kabûl buyurunuz” deyince, Hazreti Dâvûd-i Tâî; “Benim bunlara ihtiyâcım yoktur. Nefsimin istekleri yerine gelecek mi diye tecrübe için bunu yapmıştım. Elhamdülillah, nefsimin isteği yerine gelmedi ve bu dünyâda bir dirhemlik bile itibarının olmadığını gördü” buyurdu.

Dâvûd-i Tâî’nin önceleri çok malı mülkü vardı. Bir yetim veya fakîr görse, ihtiyâcını sorar, söyleyince hepsini yerine getirirdi. Malının çoğunu Allah yolunda harcadı. Sonunda kendisi fakîr kaldı. Kırk sene, bayram günleri hariç oruç tuttu, yakınlarından hiç kimsenin haberi olmadı. Talebelik hayatında da, sahurda yemeğini az yer, sabah medreseye gider, akşam yemeği zamanında eve gelir iftar ederdi.

Dâvûd-i Tâî, dâima hüzünlü hâlde bulunurdu. Geceleri Allahü teâlâya yalvarır, duâ eder, “Yâ Rabbi! Sana olan korku ve muhabbetim bende en büyük dert oldu. Öbür dertleri düşünecek zaman bırakmadı. Senin derdin uykumla arama girdi” der, sabahlara kadar Kur’ân-ı kerîm okur, namaz kılar, istiğfar edip günahlarına pişmanlığını dile getirir, gözyaşı dökerdi.

Ebû Hâlid der ki, “Bizim evlerimiz karşı karşıya idi. Ben gecenin hangi saatinde uyansam, Dâvûd-i Tâî’nin ışıkları yanardı. İçerden duâ ve ağlama sesleri gelirdi. O, geceleri hiç yatmazdı.”

Ebû Yahyâ, bir gün Dâvûd-i Tâî’nin evine gitmişti. Evinin ba’zı yerleri yıkılmıştı. Yorganı dahi olmayıp, kerpiçten bir yastığı, bir testisi, bir de ekmek torbası vardı. Evinin kapısı da yoktu. Ziyâretine gelenlerden ba’zıları: “Evinize vahşi hayvanlar girip, size bir zarar verebilir. Bir kapı getirelim de takalım” dediler. O da “Siz beni, dünyâ vahşilerinden korumaya çalışıyorsunuz.” Peki kabrin yılan ve çıyanlarından beni kim koruyacaktır? Kabirdekiler ise, dünyâdakilerden kat kat daha şiddetlidirler” buyurdu.

Birgün, Sultan Hârûn Reşîd, Ebû Yûsuf’a: “Beni, Davud’un yanına götür, O’nu ziyâret edeceğim. Nasîhat isteyip, duâsını alacağım” dedi. Bunun için kalkıp, Davud’un evine gittiler, içeri girmek için izin istediler. Fakat içeri girmeye izin alamadılar. Annesine rica ettiler. Annesi, oğluna, “Evlâdım, müsaade et de içeri girsinler” deyince, O da: “Anneciğim, dünyâ ehli ile benim ne işim vardır? Onları görünce, dünyâyı hatırlıyor, âhireti unutuyorum. Bunun için beni mazur gör” dedi. Annesi tekrar rica edince, kırmadı, “Ey benim Allahım! (Annenin hakkını gözet, zîrâ onun rızâsı benim rızâmdır) buyurduğun için kapıyı açıyorum” dedi. Halife Hârûn Reşîd ile İmâm-ı Ebû Yûsuf içeri girdiler. Dâvûd-i Tâî ile müsâfeha yaptılar. Onların hâlini bir şâir şöyle anlatır:

Dâvûd uzunca tuttu, Hâlifenin elini,
İyice tetkik etti, sağa sola çevirdi.

Dedi; ne kadar zarif, ne kadar nâzik bir el,
Elbette yanmayacak, ellerden ise eğer!

Ey Halife! yaşadın, hükmettin bunca zaman,
Meyletme zulme sakın, kurtuluş yok hesaptan!

Davud’un bereketli, o güzel sohbetinde,
Her ikisi eridi, gözyaşları içinde.

Ayrılırken Halife, bir kese altın verdi,
Çok özür dileyerek, kabûlünü diledi.

Fakat Dâvûd almadı, uzatılan keseyi,
Nezâketle reddetti, incitmedi kimseyi,

Dedi; evimi sattım, parası yeter bana
Bu helâl para için, rica ettim Allaha,

Dedim: Yâ Rab! bu para, erince nihâyete
Ömrüm de sona ersin, gideyim kıyâmete.

Senden bunu isterim, hazretinden ricam bu,
Ümmid ediyorum ama, duâm kabûl olur mu?

Ayrıldı misâfirler, aradan aylar geçti,
Ebû Yûsuf, beylerden, birine şöyle dedi;

Dâvûd-i Tâî bugün, eyledi Hakka vuslat,
Gittiler gördüler ki, ölmüş idi. Hakîkat.

Dediler; nereden bildin, Davud’un vefâtını?
Ebû Yûsuf dedi ki: Sattığı ev parasını,

Günlük sarfına böldüm, dediğim gün bitmişti,
Bittiği gün ölmeyi, Haktan talep etmişti.

Ölümünden bir gün önce, kendisini ziyâret eden zât onu şöyle anlatmıştır: “Hazreti Davud’un hastalandığını duydum ve ziyâretine gittim. Hava çok sıcaktı. Evine geldim, yastık yaptığı bir kerpicin üzerine başını koymuş, hem çok ızdırab çekiyor, hem de Kur’ân-ı kerîmden, Cehennem ateşi geçen bir âyet-i kerîmeyi okuyor, onu durmadan tekrar ediyordu. “Açık havaya çıkarayım ister misin?” dedim. Cevaben: “Hayatımda, nefsim, bana hiçbir isteğini kabûl ettirememiştir. Nefs için, böyle bir şey istemekten Allahü teâlâya sığınının. Ben ölünce, şu duvarın arkasına gömünüz ki beni kimse görmesin. Sağlığımda uzlette (yalnızlıkta) idim. Ölünce de öyle, kimsenin görmediği bir yerde yatayım” dedi. Benimle helâlleşti.

Haber veriyor bize, vâlidesi Davud’un,
Önce sabaha kadar, ibâdet ile oğlum,

Hıçkırarak ağladı, meşgûl oldu duâyla,
Sonra sabaha karşı, namaz kıldı huşûyla.

Uzun müddet kalkmadı, secdede iken başı,
Öylece orada kaldı, tam sabaha karşı.

Duâ ediyor sandım, vakit hayli geçmişti,
Bir de gidip baktım ki, rûhu teslim etmişti.

Vefât ettiği gece semâdan bir ses duyuldu, diyordu ki; “Ey insanlar! Dâvûd, Allahü teâlânın rahmetine kavuşmuştur. Allahü teâlâ O’ndan râzı olmuştur.” Hazreti Salât bin Hâkim diyor ki; “Dâvûd-i Tâî’nin vefât ettiği gece, nûr ve çok melekler gördüm, (Cennet-i a’lâ, Davud’un gelişi için süslenip, hazırlandı. Dâvûd muradına erdi) diyorlardı. Birisi, o gece rü’yâsında Dâvûd-i Tâî’yi gördü. “Şu anda zindandan kurtuldum” diyordu. Sabah olunca rü’yâyı anlatmak için evine geldiğinde onu vefât etmiş olarak buldu. Vefât haberi Bağdâd’ta çabuk duyuldu. Cenâzesini taşımakla şereflenmek için binlerce insan toplandı. Kabrin başında İbn-i Semmâk hazretleri, “Ey Dâvûd! Kendini, kabir zindanına konmadan önce dünyâda hapsettin. Hesap günü gelmeden önce, sen kendini hesaba çektin. Bugün Allahü teâlânın rahmetine ve Rıdvânına kavuşursun” dedi.

Hazreti Dâvûd-i Tâî buyurdu ki:

“Her nefs, dünyâdan susuz olarak gidecektir. Ancak Allahü teâlâyı zikreden kullar bundan müstesnadır.”

“Uzun emele dalan bir kul, üzerindeki kul borçlarını unutur ve tövbe etmeyi sonraya bırakır. Siz böyle yapmayınız.”

“Her an kusur ve günahları çoğalan, kabahatları yenilenen bir kul, nasıl olur da üzülmez.”

“Dünyâya düşkün olan kimsenin, insanlardan ayrı yaşamasının (uzlete çekilmesinin) bir faydası olmaz. Dost ve yoldaşı Allahü teâlâ, nasîhat edeni Kur’ân-ı kerîm olmayan kimse, şüphesiz yolu şaşırmıştır. Onun uzleti uygun değildir.”

“Benim uzlete (yalnızlığa) çekilişimin sebebi, büyüklere hürmetin kalktığını görmem, arkadaşımın bana kızdığı zaman, beni kötülemek için birçok ayıplarımı sayıp döktüğünü müşâhede etmem olmuştur.”

“Dünyâyı sevenler, dünyalıkları için âhıretlerini terk ediyorlar. Sen, Allahü teâlânın emirlerini yapabilmek için dünyâyı terk et.”

“Nefsimin hiç bir amelini güzel bilmedim ve karşılığında sevâb ummadım.”

“Senin ayıplarını araştıran, kötü insanlarla arkadaş olma.”

“Hayatımda, gece ibâdet edenlerden başka hiç kimseye imrenmedim.”

“Selâmet istersen dünyâya kıymet verme, kerâmet istersen, sonsuz olanı yüce tut.”

Abdülmelik bin Ömer, Habîb bin Ebî Ömer, Muhammed bin Abdullah bin Ebî Leylâ gibi âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etti. İsmail bin Ali, Mus’âb bin Mikdâd, Ebû Nâim, El-Fadl bin Vekî gibi zâtlar Hazreti Dâvûd-i Tâî’den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Zühd ve takvâda o kadar ileri gitmişti ki, zamanın âlimleri: “Eğer bütün insanlar Dâvûd-i Tâî ile tartılsa, ibâdetçe cümlesinden ağır gelir” buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Miftâh-üs-se’âde, cild-2, sh. 250

2) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye, sh. 996

3) El-A’lâm, cild-2, sh. 235

4) Vefeyât-ül-a’yân, cild-1, sh. 177

5) Hilyet-ül-evliyâ, cild-7, sh. 535

6) Tabakât-ül-kübrâ, cild-1, sh. 76

7) Tezkiret-ül-evliyâ, sh. 141

8) Târîhi Bağdâd, cild-8, sh. 347

9) Risâle-i Kuşeyrî, sh. 74, 75, 76, 301, 329, 572, 579

10) Keşf-ul-mahcûb, sh. 240 (Urdu tercümesi)

11) Câmi-ul-kerâmât-il-evliyâ, cild-2, sh. 346

12) Eshâb-ı Kirâm, sh. 323

13) Nefehat-ül-üns, sh. 94

DEHHÂK BİN MÜZÂHİM

Tabiîn devrinin büyüklerinden ve meşhûr tefsîr âlimlerinden. Belh şehrinden olup, Ebü’l-Kâsım ve Ebû Muhammed künyelerine sahiptir. Annesi onu karnında iki yıl taşımış olup, doğduğunda dişleri vardı. Gülerdi, güldüğü zaman dişleri görünürdü. Bunun için “Gülen” anlamında “Dehhâk” denildi. 105 (m. 723) senesinde Belh’de vefât etmiştir.

Dehhâk bin Müzâhim, Eshâb-ı kiramdan Abdullah İbn-i Abbâs hazretlerinin sohbetiyle yetişti. Ondan tefsîr, hadîs gibi bir çok ilimleri öğrendi. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs ilminde sika (güvenilir), sadûk (hadîste son derece sâdık) bir râvidir. Eshâb-ı kiramdan Abdullah İbn-i Ömer, Abdullah İbn-i Abbâs, Ebû Hureyre ve Enes bin Mâlik’den hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de İbn-i Cerîr, İbn-i Hatim, Cübeyr bin Saîd, Hasan bin Yahyâ el-Basrî, Hakim bin Deylem, Seleme İbn-i Nebît bin Şerit, Ebû Îsâ, Süleymân bin Keysân, Abdurrahmân bin Avsece, Abdülazîz bin Ebî Revâd, Ebû Revk Atiyye bin Haris el-Hemedânî, İsmail bin Ebî Hâlid, Ali bin Hakem el-Benânî, Umaratübnü Ebî Hafsa, Kesir bin Seleme, Nehşel bin Saîd, Ebû Cenâb, Yahyâ bin Ebî Hayye el-Kelbî, Mukâtil bin Hayyân el-Nebtî, Vâsıl evlâ Ebî Uyeyne, Ebî Muslih Nasr ve bir çok âlimler hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur.

Dehhâk (radıyallahü anh), Kûfe’den Horasan tarafına gitmiş ve orada Kur’ân-ı kerîm okutmuştur. Kur’ân-ı kerîmi ücretsiz öğretirdi. Mektebinde üçbin erkek ve yediyüz kız çocuk bulunuyordu. Talebelerinin etrâfında binekle dolaştığı bildirilmektedir. Birçok talebe yetiştirerek ve değerli âlimlerden rivâyetlerde bulunarak, İslâm dînine hizmet eden Dehhâk (radıyallahü anh), büyük tefsîr âlimidir. İbn-i Adî de onun büyük bir müfessir olduğunu belirtmiştir. “Tefsîr-i Kur’ân” adında bir eseri vardır. Abdullah bin Abbâs ve Abdullah bin Mes’ûd’dan öğrenerek, tefsîr ilminde şöhrete kavuşanlardan birisi de Dehhâk bin Müzâhim’dir. Müzzemmil sûresi dördüncü, “Kur’ân’ı açık açık, tane tane tertil ile oku!”âyet-i kerîmesini tefsîr ederken, Dehhâk bin Mezâhim: “O’nu harf harf, ağır ağır kırâat et, her harfi kendisinden sonra gelen harften temyiz et!” diye buyurdu. Âyetlerin ma’nâlarını iyice anlayabilmek için tekrar tekrar okurdu. Nitekim bir gün Dehhâk (radıyallahü anh): “Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar var. İşte Allah böyle (bir azaptan) kullarını korkutuyor. Ey kullarım! O hâlde benden korkun!” âyetini seher vaktine kadar tekrar etmiştir.

Dehhâk, Yûsuf sûresinin otuzaltıncı: “... Bize bunun tâbirini haber ver! Çünkü biz seni muhsinlerden görüyoruz” âyet-i celîlesi hakkında diyordu ki: “Yûsuf aleyhisselâmın ihsânı; hapishânede, her hasta olana hizmet ve yardım etmesi, her muhtaç olanın elinden tutması idi. Kendisine bir dilenci geldiği zaman kapı kapı dolaşır, onun ihtiyâcının giderilmesine yardımcı olurdu.”

Güzel sözlerinden ba’zıları da şöyledir: “Bir kimse şaraba devam ettiği hâlde ölürse, kıyâmet günü, sarhoş olarak haşr edilir.”

“Allahın salât ve selâmı, rahmet ve mağfirettir.

“Ben âhıret âlimlerine yetiştim. Onlar birbirlerinden ancak takvâ ve vera’ı öğrenirlerdi. Şimdiki âlimler ise, kelâm mücâdelelerini öğrenmekle meşgûl oluyorlar.”

“Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bu ümmetin âlimleri iki kısımdır. Birincisi, Allah ona ilim verdi. O da karşılığında para ve ücret almadan insanlara öğretti ve okuttu. İşte buna gökteki kuşlar, denizdeki balıklar, karadaki hayvanlar ve kirâmen kâtibîn melekleri duâ ederler. Kıyâmet gününde Peygamberlere arkadaş olacak, derecede yüce ve efendi oldukları hâlde Allahın huzûruna çıkarlar. İkincisi de, Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği ilim ile cimrilik edip, onu Allahü teâlânın kullarına ücret karşılığı okutan âlimdir. İşte bu da,

kıyâmet gününde ağzına ateşten bir gem vurulmuş olduğu hâlde getirilir ve dellâl “Bu adam falan oğlu falancadır. Allahü teâlânın dünyâda kendisine verdiği ilmi başkalarından kıskandı, ancak para ve ücret karşılığı okuttu” diye çağırır ve insanlar hesaptan kurtuluncaya kadar azâba düçâr olur.”

Dehhâk bin Müzâhim diyor ki: “Ben bütün bir geceyi sultânı râzı edecek ve fakat Allahın rızâsına aykırı düşmeyecek bir sözün ne olduğu hakkında düşünmekle geçirdim. Fakat böyle bir söz bulamadım.” Dehhâk bin Müzâhim, Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: “Hangi müslüman olursa olsun, Allah için niyet edip yola çıktığında, ölümünden önce hayvanı onu ezerse, zehirli, bir mahlûk onu ısırması ile öldürürse veya buna benzer bir sebepten ölürse, şehîd olarak gider. Sonra hangi müslüman hac niyeti ile yola çıktığında, oraya yetişmeden ölürse, Allahü teâlâ Cenneti ona vâcib kılar.”

Dehhâk bin Müzâhim; âlim, fâdıl, zâhid ve çok edebli bir kimseydi İbn-i Habîb, Dehhâk bin Müzâhim’i “Eşrâf-ül-muallimîn ve fukahâihim” (Hocaların en şereflisi ve en fakîhi) ünvanıyla taltif ederek, O’nun, ilmi derecesinin yüksekliğini dile getirmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mîzân-ül-i’tidâl, cild-1, sh. 471

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-4, sh. 453

3) El-A’lâm, cild-3, sh. 215

4) Miftâh-üs-se’âde, cild-2, sh. 14, 67, 68, 74, 75, cild-3, sh. 217, 376, 590

DIRÂR BİN MÜRRE

Hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Sinân eş-Şeybânî'dir. 132 (m. 749) senesinde vefât etti. Hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği zâtlardan bir kısmı şu zâtlardır: Ebû Sâlih es-Semân, Saîd bin Cübeyr, Kuz’a bin Yahyâ, Muharib bin Desâr, Abdullah bin Haris Zübeydî, el-Kûfî, Abdullah bin Hüzeyl, Ebû Sâlih el-Hanefî ve diğerleri. Kendisinden ise, Şu’be bin Haccâc, Şureyk, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, Abdülazîz bin Müslim, Muhammed bin Fudayl ve diğer bir kısım hadîs âlimi hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Dırâr bin Mürre’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler İmâm-ı Buhârî’nin “Edeb-ül-Müfred” adlı eserinde, Sahîh-i Müslim’de, Sünen-i Tirmîzî’de, Sünen-i Nesâî”de yer almıştır. Yahyâ Kattân, Ebû Hatim, Nesâî, Iclî ve diğer bir çok âlim onun sika (güvenilir, sağlam) bir râvî olduğunu söylemişlerdir.

Dırâr bin Mürre, Abdullah bin Ebî Huzeyl’den, o da Abdullah bin Amr’dan şöyle rivâyet etmiştir: “Resûlullah (aleyhisselâm) dört şeyden Allahü teâlâya sığınırdı, faydasız ilimden, kabûl olunmayan duâdan, korkmayan kalbden, doymayan nefsten.”

Buyurdu ki:

“Hayırlı kimse ailesine, çoluk-çocuğuna faydalı olan kimsedir.”

“Gıybet etmek zinâ etmek gibi şiddetli günahtır.”

“Şeytan şöyle demiştir: Bir insanda üç şeyden biri bulununca, ben ona hâkim olur, istediğimi yaparım. Birincisi, günahlarını unuttuğu zaman, ikincisi amelini çok gördüğü zaman, üçüncüsü kendi görüşünü beğendiği zaman.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-5, sh. 91

2) El-Kâşif, cild-2, sh. 37

3) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-4, sh. 457

EBÛ AMR BİN A’LÂ

Meşhûr yedi kırâat imamından üçüncüsü, işâreti Ha’dır. Tabiînden olup, Basra dil mektebinin kurucusudur. Kur’ân-ı kerîm ve Arabî ilimlerde zamanının en âlimi idi. Dünyâya hiç kıymet vermezdi. Âlimler, rivâyetlerinde sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir. Kerâmetleri çoktur, ismi, Zebbân bin Ammâr bin Abdullah bin Husayn bin Haris bin Cülhem bin Huzaâ bin Mazin bin Mâlik bin Amr bin Temîm’dir. Künyesi, Ebû Amr olup, lakabı el-A’lâ’dır. Kendisine, Mazin kabilesinden olduğu için el-Mâzinî, aynı kabilenin Temim kolundan olduğu için et-Temîmî, Basra’da yerleştiği için de, el-Basrî nisbeti verilmiştir. Bunların içinden Ebû Amr bin A’lâ et-Temîmî el-Basrî nâmıyla meşhûr olmuştur.

Ebû Amr bin A'lâ hazretlerinin, menkıbelerinden de anlaşılacağı gibi, Arapça'nın düzgün bir lehçe ile konuşulduğu, dil âlimlerinin aralarında lisan öğrendikleri Temîmoğullarına mensûbtu. Kaynakların çoğuna göre 70 (m. 689) senesinde Mekke'de doğdu. Basra'da yaşadı. 154 (m. 770) senesinde Şam'a giderken Kûfe'de vefât etti. Kabri orada olup, sevenleri feyz ve bereketinden istifâde etmektedir.

Eshâb-ı kiram aleyhimürrıdvân hazretlerinden ba'zılarından ve Tabiînin büyüklerinden ders almıştır.

Yahyâ bin Ya'mer, Hasan bin Ebû Hasan Basrî, Saîd bin Cübeyr, İkrime, Mücâhid (r.aleyh) ve daha birçok büyüklerden Kur'ân-ı kerîm kırâat eden Ebû Amr hazretleri, yedi kırâat imâmı (Kurrâ-i Seb'a) içinde üstadı en çok olanıydı. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), Ebû Sâlih Semân ve Atâ'dan ve daha başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebû Amr bin A'lâ hazretleri, nahv ilmini Hazreti Ali, Ebû Esved, Ebû Esved'in oğlu ve talebesi Atâ ve diğer bir talebesi Yahyâ bin Ya'mer Udvan-i Tabiî yoluyla okumuş ve nahiv ilminin kurucuları arasında dördüncü sırada yer almıştır.

Eyyam-ı Arab (eski Araplarla ilgili mühim günler) gibi âlet ilimlerinde de zamanının önderi olan Ebû Amr bin A'lâ hazretlerinin yazdıkları, evini tavanına kadar dolduruyordu. Bir ara kendisini ibâdete vererek bütün kitablarını dağıttı. Ancak zihnindeki bilgiler kaldı.

Şiir inşadında (şiir ezberleme ve güzel okumada) da başta gelen Ebû Amr bin A'lâ Ramazan ayı boyunca, ağzına hiç şiir almazdı.

Ebû Amr bin A'lâ kırâat, nahv ve edebiyat ilimlerinde birçok âlimler yetiştirdi. Onların birçoğu zamanlarının en ileri gelenleri idi. Abdullah bin Mübârek, Esmâî, Muab bin Müslim el-Nahvî gibi âlimler kendisinden arz yoluyla kırâat aldılar. Ebû Muhammed Yahyâ bin Yezîdî 202 (m. 816) vasıtasıyle; Ebû Amr Hafs bin Ömer el-Ezdî ed-Dûrî 246 (m. 860) ve Ebû Şuayb Sâlih bin Ziyâd el-Sûsî 261 (m. 875) en meşhûr iki râvîsidir. Ebû Amr bin A'lâ hazretlerinin kırâati bütün bölgelere yayılmıştı. Şimdi ise, Sudan dolaylarında Kur'ân-ı kerîm O'nun kırâatiyle okunmaktadır. Bu kırâate göre basılmış Kur'ân-ı kerîmler de vardır.

Lügat ve nahv ilminde Halîl bin Ahmed Basra'da kendisine halef oldu. Sibeveyh de kendisinden Kur'ân-ı kerîmin harflerine dâir rivâyetde bulundu. Şiirde söz sahibi olmasına rağmen Arab edebiyatına kendi eseri olarak bir beytini dahil etmişlerdir. Savlî, O'ndan kendisine gelen kelime ve haberleri "Ahbaru Ebî Amr bin A'lâ" adında bir kitapta toplamıştır.

Ahmed bin Hanbel hazretleri, "Ebû Amr'ın kırâati, bana çok hoş gelmektedir. Bu kırâat, Kureyş ve fasîhlerinin kırâatidir" buyurmuştur.

Süfyân bin Uyeyne anlatır: Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâda gördüm. "Yâ Resûlallah! Kırâatte kime uyayım?" diye arz ettim. "Ebû Amr bin A'lâ'nın kırâatine uymanı tavsiye ederim" buyurdu.

İmâm-ı Zehebî hazretleri Ebû Amr bin A'lâ için; "hadîs rivâyeti azdır. Kırâatte çok doğru ve huccettir" buyurmaktadır.

Yahyâ bin Muaz hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu söylemiş, meşhûr şâir Ferezdek, O'nu şiirleriyle methetmiştir.

Ebû Amr bin A'lâ, bütün bu ilimlerin yanında, ma'nevî yüksekliklere ve makamlara da sahipti. Sevdiklerinden Ebü'l-Vâris anlatır: Ebû Amr hazretleriyle hacca gidiyorduk. Birgün çölde, susuz bir yerde konakladık. Hepimiz susuzluktan sıkıntı çekiyorduk. Bir ara, Ebû Amr yanımızdan ayrıldı. Bir müddet sonra aramaya çıktım. Biraz yürüyünce, Ebû Amr'ın çölün ortasında şarıl şarıl akan bir çeşmeden abdest aldığını gördüm. Beni görünce "Ey Ebü'l-Vâris! Benim bu hâlimi kimseye söyleme" buyurdu. Ben de sağlığında kimseye söylemedim.

Esmâî hazretleri, "Ben Ebû Amr'a bin suâl sordum, bin delîlle cevap verdi" buyurdu. Esmâî, O'nun zâhid yaşayışıyla ilgili hâllerini "Ebû Amr, hergün iki fels (Dinar'ın binde veya yüzde biri) para kazanırdı. Bir felsiyle bir su kabı alır, diğer bir felsiyle de reyhan alırdı. Su kabından su içer, akşam olunca da ihtiyâcı olana hediye ederdi. Reyhanı da koklardı" şeklinde anlatır.

Ebû Amr bin A'lâ hazretleri buyurdu ki:

"İlmin evvelinde susmak, sonra güzel suâl sormak, sonra güzel anlatmak, sonra da öğrendiklerini ehli arasında yaymak ne güzeldir."

“İhtiyâç sahibi olmak, onu ehlinden başkasından istemekten daha hayırlıdır.”

“Yaşlı bir zâtın genç bir çocuktan ilim tahsil etmesi doğru mudur?” diye sorulunca, “Yaşlı adamın cahilliği bir ayıpsa, elbette gençten okuması güzeldir” buyurdu.

Ebû Amr bin A’lâ hazretleri, meşhûr şâir Cerîr’den naklettiği iki beytte:

“Cenâzeleri gördüğümüz zaman, onlar bizi korkuturlar, fakat onu defn ettikten sonra yine oyun ve eğlenceye dalarız. Aynı bir sürüye hücum eden kurttan sürünün ürkmesi gibi, kurt bir koyun götürdü mü diğerleri otlamaya devam eder” demektedir.

İmâm-ı Ebû Amr bin A’lâ hazretlerinin mühründe “Dünyâ bir kimsenin gözünde büyürse, onun her tarafını gurûr kuşatır” meâlindeki beyit yazılıydı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân, cild-3, sh. 466

2) Şezerât-üz-zeheb, cild-1, sh. 237, 238

3) El-A’lâm, cild-3, sh. 41

4) Fihrist, sh. 42

5) Bugyet-ül-vuat, sh. 267

EBÛ BEKİR BİN IYAŞ

Tabiînden hadîs ve kırâat âlimi. Meşhûr olan, ismi ile künyesinin bir olduğudur. Künyesi Ebû Bekir’dir. Vâsıl el-Ahdeb’in azatlısıdır. 97 (m. 715) senesinde Süleymân bin Abdülmelik zamanında doğup, 193 (m. 808)’de Kûfe’de vefât etmiştir.

Ebû Bekir bin Iyaş, meşhûr kırâat âlimi İmâm-ı Âsım’ın râvilerinden ve hadîs ilmi âlimlerindendir. Babasından, Ebû İshâk es-Sebîî, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Humeydet-Tavîl ve başkalarından (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Mübârek, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, İbn-i Medînî, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Yahyâ Nişâbûrî ve başka âlimler (r.anhüm) de O’ndan rivâyette bulunmuşlardır.

Ebû Bekir bin Iyaş fıkıh ilmiyle de meşgûl olup, bu sahada geniş bilgiye sahiptir. O, sâlih, fazîletli ve çok ibâdet eden bir zât idi. Elli sene yumuşak yatakta yatmamıştır. Ebû Bekir bin Iyaş çok Kur’ân-ı kerîm okurdu. Bir gün “Ben, seksen seneden beri Kur’ân-ı kerîm okumaktayım” buyurmuştur. Yine bir defasında “Hasta olduğum zaman bile hiç bir gece yoktur ki, ben o gecede Kur’ân-ı kerîm okumamış olayım. Kur’ân-ı kerîm okumadığım hiçbir gece geçmedi” demiştir. Ebû Bekir hazretlerinin oğlu şöyle anlatır: “Babamın ölümüne yakın yanında bulunuyordum. Onun durumu bana te’sîr edip, ağlamıştım. Ağladığımı görünce, “Niçin ağlıyorsun, evlâdım? Baban, bildiğin gibi, hayatı boyunca kötülüklerden ve günahlardan uzak kalmaya çalışmıştır” dedi vefâtından evvel yine yanında ağlıyan oğlu İbrâhîm’e “Yavrucuğum. Bu kadar ömrümü hep Kur’ân-ı kerîm okumakla geçirdim. Üzülme, Allahü teâlâ benim için, böyle bir ömrü boşa çıkarmayacak, onun karşılığını verecek” demiştir.

“Heysem bin Harice şöyle anlatır: “Gece rü’yâmda Ebû Bekir bin Iyaş’ı gördüm. Önünde bir hurma tabağı vardı. Ona, “Ey Ebû Bekir! Beni da’vet etmiyor musun? Bilirsin ben hurmayı severim” dedim. Bana “Ey Heysem! Bu Cennet ehlinin yiyeceğidir. Dünyâdakiler ondan yiyemez” deyince, “Bu mertebeye nasıl ulaştın?” dedim. O da “Bütün hayatım boyunca, bir gecemi olsun, Kur’ân-ı kerîm okumadan geçirmedim” cevâbını verdi.

Bişr bin Haris anlatır: Ebû Bekir bin Iyaş’ın şöyle dediğini duydum: “Ey sağımda ve solumda bulunan’ Kirâmen kâtibîn melekleri, benim için, Allahü teâlâya duâ ediniz. Çünkü siz, Allahü teâlâya benden daha çok ve daha iyi itaat ediyorsunuz, emirlerine uyuyorsunuz.”

Buyurdular ki: “Varlıklar dört kısımdır, birincisi ma’zûr olanlar; bunlar hayvanlardır. Akılları olmadığı için, emir ve yasaklarla mükellef değildirler. İkincisi, imtihana tâbi olanlar: Onlar, insanlardır. Bu dünyâda yapaklarından âhırette hesap verecekler, amellerinin karşılığını orada göreceklerdir. Üçüncüsü, hep ibâdet ve tâat (Allahü teâlânın beğendiği iyi işler) üzere olanlardır ki, bunlar meleklerdir. Onlar, hiç günah işlemezler. Devamlı, Allahü teâlâya kulluk edip, noksansız devam ederler. Dördüncüsü, İblîs’tir ki, Allahü teâlânın la’netine uğrayıp, helak olmuştur.”

Ebû Bekir bin Iyaş hazretlerinin bildirdiği hadîs-i şerîfler.

“Sahur yemeğini yiyiniz, çünkü sahur yemeğinde bereket vardır.”

“Ramazan-ı şerîfin ilk gecesi olduğunda, şeytanlar bağlanır. Cehennem kapıları kapatılır. Cennet kapıları açılır. Ondan hiçbir kapı kapalı kalmaz. Bir münâdî (seslenici) Ey hayır ve iyilik isteyenler! Geliniz. Ey şerri (kötülüğü) isteyenler bırakın artık o kötülükleri, Allahü teâlâ bir çok kullarını Cehennemden âzâd eder. Bu âzâd, her gece olur, der.”

“Allahü teâlâ refîk’tir. Yumuşaklığı sever. Sertlik edenlere vermediği şeyleri, başka hiçbir şeye vermediğini yumuşak davranana ihsân eder.”

“Fakirler, zenginlerden, dünyâ seneleriyle beşyüz yıl, âhıret günüyle yarım gün, önce Cennete girer.”

Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ali’ye “Sen benim yanımda Hazreti Musa’ya (aleyhisselâm) göre, Hârûn gibisin” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) her Ramazan ayında, on gün i’tikâf yaparlardı. Âhırete teşrîf buyurdukları sene yirmi gün i’tikâf buyurdular.

“Kisrâ (İran hükümdârı) gidince, ondan sonra Kisrâ gelmiyecek. Kayser (Bizans-Rum İmparatoru) gidince, ondan sonra da Kayser gelmiyecektir. Nefsim kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, onların hazineleri Allah yolunda harcanacaktır.”

“Kim, şirk koşmadan ölürse, Cennete girer.”

Resûlullah (aleyhisselâm), şarab içene ve şarabı dağıtana la’net etti. Resûlullah (aleyhisselâm) yataklarına yattıklarında sağ avucunu, mübârek sağ yanaklarının altına koyar, “Allahım! Beni kullarını dirilttiğin gün, azâbından koru” buyururlardı.

“Pişmanlık, tövbedir.”

Ebû Bekir bin Iyaş hazretlerinin sözleri:

“Sükûtun en küçük fâidesi, sıkıntı ve belâlardan kurtulmasıdır. İyilik olarak, insana bu yeter. Fazla ve lüzumsuz konuşmanın en küçük zararı, şöhrettir. Belâ olarak, şöhret insana yeterlidir.”

“Ben genç iken, bir adam bana, dünyâya köle olmaktan kendini kurtar, âhırete yönel!” dedi. “Allah yolunda ilk ok atan Sa’d bin Ebî Vakkas’tır.” Ebû Bekir bin Iyaş bir gün ağlayarak, şu beyti söyledi:

“Yaşım sekseni aştı, artık neyi arzu edeyim, neyi bekliyeyim. Seneler, peşipeşine gelip geçti. Beni yıprattı ve eskitti. Kemiklerimi inceltip, gözlerimi küçülttü. Zaiflikten eski bir elbise gibi oldum.”

1) Vefeyât-ül-a’yân, cild-2, sh. 353

2) Mîzân-ul-i’tidâl, cild-4, sh. 499

3) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-8, sh. 34

4) Hilyet-ül-evliyâ, cild-8, sh. 303

5) Târîh-i Bağdâd, cild-4, sh. 499

EBÛ BÜRDE BİN EBÎ MÛSEL-EŞ’ARÎ

Tabiînden meşhûr hadîs ve fıkıh âlimi. İsmi, Âmir bin Abdullah bin Kays el-Eş’arî’dir. Gençliği sırasında kendisine Ebû Şeyh İbn-ül-Gark tarafından iki hırka giydirilmesi sebebiyle künyesine Ebû Bürde denildi ve böylece meşhûr oldu. Doğum târihi bilinmemektedir. 103 (m. 721) senesinde vefât etti. Babası Eshâb-ı kiramdan Ebî Mûsâ el-Eş’arî’dir. Hazreti Ali’den, Hazreti Âişe’den, babasından, Abdullah bin Selâm’dan, Huzeyfet-ül-Yemânî’den, Mugîre bin Şu’be, Muhammed bin Seleme, İbn-i Amr, İbn-i Amr bin Âs, Esved bin Yezîd, Urve bin Zübeyr’den (r.anhüm) ve diğerlerinden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. İlim öğrendiği kaynağın sağlamlığı ve üstünlüğü, O’nun ilimde iyi yetişmesini sağlamış ve bu vasfıyla meşhûr olmuştur.

“Ebû Bürde’den ilim alıp, hadîs rivâyetinde bulunan âlimlerin ba’zıları şunlardır: Kendi oğulları Saîd bin Ebû Bürde ve Bilâl bin Ebû Bürde, torunu Yezîd bin Abdullah, İmâm-ı Şa’bî, Âsım bin Kuheyb, İbrâhîm bin Abdurrahmân es-Seksekî’dir. Birçok âlim Ebû Bürde’nin hadîs ilminde sika (güvenilir) ve sağlam bir âlim olduğunu bildirmişlerdir.

Ebû Bürde Kûfe’de kadılık yapmıştır. İlmî faaliyeti ve kadılığı sırasında üstün meziyetleriyle ve hizmetleriyle tanınmıştır.

O’nun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almıştır.

Ebû Bürde şöyle anlatır: Babam beni ilim öğrenmem için Abdullah bin Selâm’a gönderdi. Yanına varınca bana hoş geldin dedikten sonra şöyle buyurdu: “Bir kimse borç alıp, ödemek üzere getirdiği zaman, borcunun yanında başka bir şey daha getirirse, borçtan ayrı ve fazla olan o şeyi alma çünkü o faiz olur.”

Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den rivâyet ettiğine göre, Ebû Mûsâ “Peygamber efendimize “Yâ Resûlallah! İslâm’a dâhil olanların hangisi daha hayırlıdır?” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm)“Elinden ve dilinden müslümanların emîn olduğu kimsedir” buyurdu.

İbn-i Ömer’den nakl ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyuruyor ki “Ey insanlar! Allaha tövbe edin! Çünkü ben O’na günde yüz defa tövbe ederim.”

“Babasından naklettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) şu duâyı okuduğunu bildirmiştir “Allahım! Bana günahımı, işimdeki isrâfımı ve benden daha iyi bildiğin kusurlarımı bağışla. Bunların hepsi bende vardır. Allahım! Şimdiden yaptığım ve sonraya bıraktığım, gizlediğim veya aşikâr yaptığım ve Senin benden daha iyi bildiğin bütün kusurlarımı bana bağışla! İleri alan ve geri bırakan ancak sensin, Sen her şeye kadirsin.”

“Her kim bize karşı silâh taşırsa, o bizden değildir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân, cild-3, sh. 10

2) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-6, sh. 268

3) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-12, sh. 18

4) El-A’lâm, cild-3, sh. 253

EBÛ EYYÛB-İ SAHTİYANÎ

Tabiînin büyüklerinden. Hadîs ve fıkıh âlimlerindendir. İsmi, Eyyûb bin Ebî Temime Keysan’dır. Künyesi Ebû Bekir es-Sahtiyânî, el-Basrî’dir. Tabiînin en gençlerinden olup, 66 veya 67 (m. 685) senesinde doğdu. 131 (m. 748)’de altmışüç yaşında iken tâûn hastalığından Basra’da vefât etti.

İlimde mütehassıs bir âlim ve evliyânın büyüklerinden olan Ebû Eyyûb-i Sahtiyanî, Eshâb-ı kiramdan Enes bin Mâlik’i (radıyallahü anh) görüp, ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs-i şerîf rivâyet ettiği diğer âlimler; Amr bin Selîme, Humeyd bin Hilâl, Ebî Kalabe, Kâsım bin Muhammed, Abdurrahmân bin Kâsım, Nafi’ İbni Âsım gibi zâtlardır. Kendisinden çok sayıda âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bunlardan ba’zıları; İmâm-ı A’meş, Katâde bin Diâme, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, Mâlik bin Enes, İbn-i İshâk, Sa’îd bin Ebî Anübe, meşhûr iki Hammâd ve İbn-i Aliyye gibi zâtlardır.

Ebû Eyyûb-i Sahtiyanî hadîs ilminde hafız idi. Ya’nîyüzbin hadîs-i şerîfi senetleri ile birlikte ezbere bilirdi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden sekizyüz kadarı meşhûr altı hadîs kitabı olan Kütüb-i sitte’de yer almıştır.

O, ilimdeki üstünlüğü, tasavvufdaki yüksek derecesi ve daha nice vasıflarıyla insanların se’âdete kavuşmasına hizmet etmiştir. Hadîs-i şerîfle medh edilen Tabiîn arasında O da Ehl-i sünnet i’tikâdını ve din bilgilerini Eshâb-ı kiramdan nakletmiştir. Bu bilgileri zamanlarındaki insanlara ve sonraki nesillere ulaştırıp, nice gönüllerin îmân nûruyla aydınlanmasına sebep olmuştur.

İmâm-ı Mâlik O’nun hakkında şöyle der: “O, ilmiyle amel eden, Allahü teâlâdan korkan âlimlerdendir.” Şû’be bin Haccâc, “O, âlimlerin efendisidir.” İbn-i Uyeyne, “Onun gibisini görmedim” der. Hammâd bin Zeyd, “Gördüğüm kimselerden en fazîletlisi ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetine son derece tâbi olan O’dur” demiştir. Hasan-ı Basrî, “O, Basralı gençlerin efendisidir.” Hişâm bin Urve, “Basra’da onun bir benzerini daha görmedim” sözleriyle O’nun büyüklüğünü dile getirmişlerdir. İmâm-ı Mâlik’in şöyle dediği nakledilmiştir: Biz Eyyûb-i Sahtiyânî’nin yanına gidip Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şeriflerini okuyunca öyle ağlardı ve içli gözyaşları dökerdi ki, biz ağlamasına dayanamayıp O’na acırdık. Şû’be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrî ve Hammâd bin Zeyd, O’nun fıkıh ilminde yüksek derecede olduğunu bildirerek, “O, fakîhlerin üstünü ve bizim fıkıh âlimimizdir” demişlerdir.

Hişâm bin Hassan, O’nun kırk defa hac yaptığını bildirmiştir. Sa’îd bin Âmir Dabaî şöyle demiştir: “O, geceleri hiç uyumayıp, hep ibâdet ve ilimle meşgûl olurdu. Fakat bunu

gizleyip kimseye bildirmezdi. Sabah olunca hiç uyumadığı halde üzerinde hiç uykusuzluk hâli görülmezdi." Komşularının hasede kapıl maması için yeni elbise giymezdi. İmâm-ı Hammâd, "O'nun gibi yüzü tebessümlü olan bir başkasına daha rastlamadım" demiştir.

Şû'be bin Haccâc, "Ebû Eyyûb ile bir yerde buluşmak üzere karar verdiğimizde her gidişimizde O'nun benden önce geldiğini görürdüm" demiştir.

İmâm-ı A'zam buyurdu ki; "Ben Medine'de iken, sâlihlerden Eyyûb Sahtiyanî hazretleri gelip, Mescid-i şerîfe girdi. Yüzünü Kabr-i Nebevî'ye döndü. Ziyâret edip ayakta ağladı. Sonra geri çekildi."

Meşhûr hadîs âlimlerinden Ebû Kilâbe vefât ederken, bütün kitaplarının O'na verilmesini vasıyyet etmiştir.

Hammâd bin Zeyd anlatır: "Bir Cuma günü kuşluk vakti Meynûn Ebû Hamza yanıma geldi ve şöyle dedi: Bu gece rü'yâmda Hazreti Ebû Bekir'i ve Hazreti Ömer'i gördüm. Buraya teşrîf etmenizin sebebi nedir?" dedim. "Haydi gel' Ebû Eyyüb Sahtiyânî'nin cenâze namazını kılacağız" buyurdular. Sonra bana, "Yoksa o vefât mı etti?" "Evet, dün gece vefât etti" dedim.

Ebû Rebî', Ebû Ya'mer'den şöyle nakleder: Ebû Eyyûb-i Sahtiyanî, bir Mekke yolculuğu sırasında iken içinde bulunduğu kâfilenin yanlarındaki su bitmişti. Kâfile sıcak çöller üzerinde susuzluktan çaresiz kaldı. Bu sıkıntılarını ebû Eyyûb Sahtiyânî'ye edeble arz ederek yardım istediler. Kâfîledekilerin büyük bir sıkıntı içinde kaldıklarını görerek onlara, "Size su bulacağım, fakat bunu kimseye anlatmayacaksınız" dedi kimseye anlatmayacaklarına dâir söz vermeleri üzerine, yere bir dâire çizip duâ etmeye başladı. Oradan buz gibi berrak bir su fışkırdı. Kâfiledekiler kana kana içip, hayvanlarını da suladılar. Sonra elini suyun çıktığı yere sürdü. Su kesilip orası eskisi gibi kupkuru bir yer oldu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerin ba'zıları şunlardır:

Babası Ebî Mûsel-Eş'arî'nin bir rivâyeti şöyle:

"Şayet Allahtan başkasını dost edinseydim Ebû Bekir'i dost edinirdim."

"Biz Resûlullah (aleyhisselâm) ile bir gezintide idik. "Yâ Abdullah bin Kays, sana Cennet hazinelerinden bir hazineyi bildireyim mi? Lâ havle velâ kuvvete illâ billah de" buyurdu.

"Şüphesiz ki Allahü teâlâ bu dîni fâcir kimseler ile de kuvvetlendirir. (Onları dinine hizmet ettirir)"

İnsanlara ilmiyle, nasihatleri ve halleriyle son derece faydalı olan Ebû Eyyûb-i Sahtiyanî hazretlerinin güzel ve ma'nâlı sözlerinden ba'zıları şunlardır:

"Ey kardeşim! İnsanların ilme âit söylediği sözlerden bir kısmını ezberleyerek başkalarına karşı üstünlük taslama. Bu riyakârlıktır, gösteriştir. O bilgiler aslında senin değildir. Onları ortaya koyan sen değilsin."

"Ömürlerini gaflet içinde geçiren, kulluk vazîfesini yapmayıp, ibâdetten mahrûm kalan âsi insanların hâllerine çok acırım."

"Üstünlük taslamak için yükselmek, isteyenleri Allahü teâlâ alçaltır Tevâzu gösterenleri ise yükseltir."

"Kişi ancak şu iki haslette üstün olur; biri insanlardan birşey beklememesi, diğeri insanlardan gelen sıkıntılara katlanmasıdır."

"Namazı kasten terk eden dinden ayrılır."

"Sâlihlerin anıldığı yerde bulunanlar, onların himâyesinde olurlar."

"Sâdık kimse kalbindeki iyiliği, haliyle ve hareketleriyle de gösteren kimsedir. Böyle olmazsa kişi içinin doğruluğu ile kalır."

"Bana Ehl-i sünnet i'tikâdında olan bir mü'minin ölüm haberi gelince, sanki bedenimden bir uzvum kopmuş gibi olur."

Selâm bin Ebû Hamze anlatır: Ebû Eyyûb'un sohbetinde idik, şöyle buyurdu: "Zühd üç kısımdır. Allahü teâlâya en sevimli geleni, en üstünü ve Allah indinde sevâb bakımından en büyüğü, her şeyden yüz çevirip, Allahü teâlâya ibâdet etmek, alış-verişte haramdan sakınmaktır." Sonra bize dönüp, "Ey âlimler, Allahü teâlâya en sevimli gelen zühd ise, helâl ve mübah olan şeylerde de haddi aşmamaktır."

Birisi O'na, "Bana bir nasihatte bulun" dedi. "Diline sahip ol, az konuşmaya dikkat et" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 998

2) Hilyet-ül-evliyâ, cild-3, sh. 3

3) Câmi'u kerâmât-il evliyâ, cild-1, sh. 364

4) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 130

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd, cild-7, sh. 246

6) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd, cild-1, sh. 257

7) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-1, sh. 397

8) Şezerât-üz-zeheb, cild-1, sh. 181

9) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga, cild-1, sh. 131

10) El-A'lâm, cild-2, sh. 38

EBÛ HANÎFE

Ehl-i sünnetin reisidir. Fıkıh bilgilerini, Ehl-i sünnet itikadını topladı. Yüzlerce talebesine öğretip, kitaplara geçirilmesine sebep oldu. Müslümanlar tarafından kağıt imali bunun zamanında başladı.

Derin ilmi, keskin zekası, aklı, zühdü, takvası, hilmi, salahı ve cömertliği yüzlerce kitaplara yazılıp anlatılmıştır. Talebesi pek çok olup, büyük müctehidler, âlimler yetiştirdi. Ehl-i sünnetin yüzde sekseni Hanefi mezhebindedir.

Asıl adı Numan'dır. 80 (m. 699) senesinde Kufe'de doğup, 150 [m.767]'de Bağdat'ta şehid edildi.

Babasının adı, Sabit'tir. Acemistan'ın (İran'ın) ileri gelenlerinden bir zatın soyundan olup, Faris oğullarındandır. Dedesi Zuta, İslam dinini kabul etmiş ve Hazret-i Ali'ye ikramda bulunmuştu. İlim sahibi salih ve kıymetli bir zat olan babası Sabit, Hazret-i Ali ile görüşmüş, kendisi, evladı ve zürriyeti için duasını almıştır.

İmam-ı a'zam, Kufe'de doğup büyüdü ve orada yetişti. Ailesinden çok üstün bir terbiye ve din bilgisi aldı. Küçük yaşta Kur'an-ı kerimi ezberledi ve Arapçanın o zaman tasnif edilmekte olan sarf, nahv, şiir ve edebiyatını öğrendi. Gençliğinin ilk yıllarında Eshab-ı kiramdan Enes bin Malik'i, Abdullah bin Ebi Evfa'yı, Vasile bin Eska'ı, Sehl bin Saide'yi ve hicri 102'de en son Mekke'de vefat eden Ebu't-Tufeyl Amir bin Vasile'yi görmüştür. Bunlardan hadis dinlemiştir.

O zaman Kufe, Irak'ın büyük şehirlerinden ve önemli ilim merkezlerindendi. Eski medeniyetlerin yatağı olan Irak'ta değişik dinlere ve sapık itikadlara mensup çeşitli kavimler yaşıyordu. Ayrıca itikadı bozuk olan Şia ve Mutezile burada ortaya çıkmış, çölde Hariciler türemişti. Diğer taraftan Eshab-ı kiramla görüşüp onlardan Ehl-i sünnet itikadını ve din bilgilerini nakleden Tabiinin büyükleri de orada bulunuyordu. Burada hükümet güçlerini ele geçirmek isteyen fırkalar arasında da çetin bir mücadele sürüp gidiyordu. İmam-ı a'zam böyle bir muhitte, ilk gençlik yıllarında babası gibi önce ticaretle meşgul olmaya başladı. Bir taraftan da sık sık âlimlerin meclisine gidip onları dinliyordu.

Bu âlimler kargaşalıkları ve fitneleri ortadan kaldırmak için Ehl-i sünnet itikadını yayıyorlar ve sapık fırkalarla mücadele edip onların bozuk fikirlerini çürütüyorlardı. Kufe genellikle bu tip münazaralara sahne oluyor, hatta bu münazaralar meclislerden, çarşıya pazara taşıyordu. Henüz çok genç yaşta olan imam-ı a'zam da, ailesinden ve gittiği ilim meclislerinden aldığı din bilgileriyle bazen münazaralara katılıyor ve onun üstün kabiliyeti, keskin zekası, derin anlayışı ve çabuk kavrayışlılığı yüzünden okunuyordu. Daha ilme başlamadığı halde sapık fırkalara mensup olanlarla yaptığı münazaralarındaki ikna kabiliyeti ve üstün başarıları, zamanın büyük âlimlerinin dikkatini çekmişti. Onun bir cevher olduğunu anlayan âlimler, onu ilim öğrenmeye teşvik ettiler. O da bu tavsiyelere uyarak ilim öğrenmeye başladı.

İlim öğrenmeye başlayışını kendisi şöyle anlatır:
"Bir gün zamanın âlimlerinden Şabi'nin yanından geçiyordum, beni çağırdı ve bana; "Nereye devam ediyorsun?" dedi. Ben de; "Çarşıya, pazara!" dedim. "Maksadım o değil, âlimlerden kimin dersine devam ediyorsun?" dedi. "Hiçbirinin dersinde devamlı bulunamıyorum" dedim. "İlim ile uğraşmayı ve âlimler ile görüşmeyi sakın ihmal etme! Ben senin zeki, akıllı ve kabiliyetli bir genç olduğunu görüyorum" dedi. Onun bu sözü bende iyi bir tesir bıraktı. Çarşıyı, pazarı bırakıp, ilim yolunu

tuttum. Allahü teâlânın yardımı ile Şabi'nin sözünün bana çok faydası oldu."

İmam-ı Şabi'nin tavsiyesinden sonra ilme sarılıp, ders halkalarına devam etmeye başladı. İmam-ı a'zam önce kelam ilmini, iman ve itikadı ve münazara bilgilerini Şabi'den öğrendi. Kısa zamanda bu ilimlerde parmakla gösterilecek bir dereceye ulaştı. Daha sonra Hammad bin Ebi Süleyman'ın ders halkasına katılarak fıkıh ilmine başladı. Onun derslerini takip ederken huzurunda gayet edepli oturur, söylediği her şeyi ezberlerdi. Hocası talebelerini müzakere yoluyla yoklama yapınca, onun dersleri ezberlediğini görürdü ve benim yanımda ders halkasının başına Numan'dan başka kimse oturmayacak derdi.

İmam-ı a'zamın hocası Hammad, fıkıh ilmini İbrahim Nehai'den, bu da Alkame'den, Alkame de Abdullah bin Mesud'dan, bu da Peygamber efendimizden öğrenmiştir. Hammad'ın derslerine yirmi sekiz yıl devam edip emsalsiz bir dereceye ulaştı, daha ders aldığı sırada fıkıhta tanınıp meşhur oldu.

Hocası Hammad'ın dersine devam ettiği sırada sık sık Hicaz'a gidip Mekke ve Medine'de çoğu Tabiinden olan âlimler ile görüşür, onlardan hadis rivayeti dinler ve fıkıh müzakereleri yapardı. Ehl-i beytten Zeyd bin Ali'den, Muhammed Bakır'dan ilim öğrendi. Muhammed Bakır ona bakıp; "Ceddimin dinine ait hükümleri bozanlar çoğaldığı zaman sen onu canlandıracaksın, sen korkanların kurtarıcısı, şaşıranların sığınağı olacaksın. Şaşıranları doğru yola çevireceksin. Allahü teâlâ yardımcın olacak!" buyurmuştur.

Tasavvuf bilgilerini Muhammed Bakır, ondan sonra da Silsile-i aliyyenin büyüklerinden olan Cafer-i Sadık hazretlerinden öğrendi. Yüksek makamlara kavuştu. Eshab-ı kiramdan İbni Abbas'ın ilmini, Mekke fakihi Ata bin Ebi Rebah'tan ve İkrime'den, Hazret-i Ömer ve onun oğlu Abdullah'tan nakledilen ilimleri Abdullah bin Ömer'in azatlısı Nafi'den öğrendi. Böylece, Eshab-ı kiramdan İbni Mesud ve Hazret-i Ali'den nakledilen ilimleri de buluşup görüştüğü Tabiinden öğrendi.

(İlmi kimden aldın?) diye sorulunca da, şu cevabı vermişti: "Hazret-i Ömer'den ilim alanlar vasıtasıyla Hazret-i Ömer'den; Hazret-i Ali'den ilim alanlar vasıtasıyla Hazret-i Ali'den; Abdullah bin Mesud'dan ilim alanlar vasıtasıyla da Abdullah bin Mesud'dan aldım."

İmam-ı a'zam, başta Eshab-ı kiramın büyüklerinin ilim silsilesinden olmak üzere dört bin kişiden ilim öğrenip, bütün ilimlerde ve üstünlüklerde en yüksek dereceye ulaşmıştır. Şöhreti her yere yayılıp zamanında bulunan ve sonra gelen bütün müctehidler, âlimler, üstün kimseler onu hep methetmiş, övmüştür.

İmam-ı a'zamın hocası Hammad bin Ebi Süleyman vefat edince, hocasının talebeleri, arkadaşları ve halkın ileri gelenleri onun yerini dolduracak âlimin, ancak imam-ı a'zamın olduğunu görerek, ısrarla hocasının yerine geçmesini istediler. "İlmin ölmesini istemem!" buyurup, ilim kürsüsüne oturdu. Hocası Hammad'ın yerine müftü oldu ve talebe yetiştirmeye başladı.

İmam-ı a'zam, hocası Hammad'ın yerine geçince, ilmi, vakarı, üstün tevazuu, takvası, tatlı sözleri ve güler yüzüyle herkes tarafından sevilen ve dini meselelerde insanların bütün müşkillerini çözen yegane müracaat kaynağı oldu. Irak, Horasan, Harezm, Türkistan, Tuharistan, Faris diyarı (İran), Hind, Yemen ve Arabistan'ın her tarafından kitleler halinde gelen talebeler, fetva isteyenler ve dinleyicilerle etrafı dolup taşıyordu.

İmam-ı a'zamın meclisinde halk tarafından sorulan suallerin cevaplandırılması ve talebeler için verilen muntazam dersler olmak üzere iki türlü müzakere yapılırdı. Her gün sabah namazını, camide kılıp öğleye kadar sorulan sualleri cevaplandırır, fetva verirdi. Öğleden önce kaylule [öğle vakti bir miktar uyuma] yapıp, öğle namazından sonra yatsıya kadar talebelere ders verirdi. Yatsıdan sonra evine gidip biraz dinlenir, sonra tekrar camiye gelip sabaha kadar ibadet ederdi. Sorulan suallere cevap vermeden önce, mesele aleni (açık) olarak müzakere edilir, talebeleri suali cevaplandırmaya çalışırdı. Meselenin müzakeresi bittikten sonra, kendisi yeniden ele alıp gerekli düzeltmeleri yapar ve konuyu iyice izah ve tasvir ettikten sonra cevaplandırırdı. Cevapları verildikten sonra da fetvayı bizzat söylemek suretiyle ve anlaşılır ifadelerle talebelerine yazdırırdı. Bu

yazılar daha sonra fıkıh kaideleri haline gelmiştir. Dini bir mesele cevaplandırılıp halledilince şükür için tekbir getirirlerdi. Bu esnada Kufe mescidi tekbir sadalarıyla inlerdi.

Talebelerine verdiği muntazam dersleri ise çok mükemmel bir usul ile yürütürdü. Bir taraftan fıkhın eski hadiselere ait bilinen hükümleri takrir edilir (anlatılır) ve müzakere yapılır, diğer taraftan yeni hadiselere ait hükümler bulunurdu. Geçmiş ve yaşanmakta olan hadiselerin hükümleri takrir edilirken, bunlara benzeyen veya aynı cinsten olup da gelecekte vuku bulabilecek hadiselere ait hükümler de araştırılıp bulunurdu. Dolayısıyla imam-ı a'zamın derslerinde geçmiş ve yaşanmakta olan halin meselelerinden başka, geleceğe ait meselelere geçilmiş ve fıkhın külli (genel) kaideleri tespit edilmiştir.

İmam-ı a'zam hazretlerinin ders halkasında çözülen fiili ve nazari fıkhi meselelerin sayısı altıyüzbini aşmıştır. Bunların içinde, fıkıh ilminin anlaşılmasına yarayan sarf, nahv ve hesaba (fen ilimlerine) ait öyle ince meseleler de vardır ki, onların meydana çıkarılması ve çözülmesinde Arap dilinin ve cebir ilminin mütehassısları dahi aciz kalmışlar, hayranlıklarını ifade etmişlerdir. Çözülen fıkhi meseleler cinslerine göre kısımlara (kitaplara), kısımlar da çeşitlerine göre bab ve fasıllara ayrılmıştır. Başta taharet bahsiyle ibadetler, münakehat, muamelat, hudud (had cezaları), ukubat, sulh, cihad ve devletler hukuku, feraiz, yani miras hukuku olmak üzere sıralanarak fıkıh düzenlenmiştir.

Böylece imam-ı a'zam, fıkıh ilmini ilk defa kollara ayırıp her branşın bilgilerini ayrı ayrı toplamış, usuller koymuş, Feraiz ve Şurut kitaplarını yazmıştır. Ayrıca Eshab-ı kiramın, Peygamber efendimizden naklen bildirdiği iman, itikad bilgilerini de toplayıp yüzlerce talebesine bildirdi. İlmi Kelam, yani iman bilgileri mütehassısları yetiştirdi. İmam-ı Matüridi ondan gelen kelam bilgilerini kitaplara yazdı. Yetiştirdiği talebelerin sayısı dört bine ulaşmış olup, bunlardan yedi yüz otuzu ilimde iyice yükselmiş, içlerinden kırk kadarı ictihad derecesine çıkmıştır. Bazı müellifler onun derslerinde yetişen talebelerinin isim ve künyelerini, mensup oldukları şehirlerini tespit edip, yazmışlardır.

İmam-ı a'zam ticaretle de uğraşırdı. Talebelerinin ihtiyaçlarını kendi kazancından karşılardı. Talebelerine son derece şefkatli davranır, onların ilimde iyi yetişmeleri için büyük titizlik gösterirdi. Talebelerini o kadar mükemmel yetiştirmişti ki, başkalarının uzun zamanda buldukları hükümleri onlar kısa zamanda bulurdu. Onun ders usulünü ve talebelerini görmek için gelen, aralarında Tabiinin büyüklerinin de bulunduğu ilmi bir heyet onların bu üstünlüğünü, başarısını görerek büyük bir memnuniyetle ayrılmışlardır. Talebelerine; "Sizler benim kalbimin sevinci, hüznümün tesellisisiniz" buyururdu.

Otuz yıllık müddet içinde verdiği derslerinde yetişen talebelerinin herbiri o zaman çok genişlemiş olan İslam dünyasının her tarafına yayılarak müftilik, müderrislik, kadılık gibi çeşitli vazifelerle büyük hizmetler yapmak suretiyle Peygamber efendimizin bildirdiği yol olan Ehl-i sünnet itikadını ve fıkıh ilmini her tarafa yaydılar ve bu hususta kıymetli kitaplar yazdılar. İnsanlara doğru yolu gösterip saadete kavuşturdular. Bu hizmeti kendilerinden sonraki asırlara da aksettirdiler.

Başta gelen talebeleri; İmam-ı Ebu Yusuf ismiyle meşhur Yakub bin İbrahim, Muhammed Şeybani, Züfer bin Hüzeyl, Hasan bin Ziyad, oğlu Hammad, Davud-i Tai, Esad bin Amr, Afiyat bin Yezid el-Advi, Kasım bin Ma'an, Ali bin Müshir, Hibban bin Ali gibi âlimlerdir.

İmam-ı a'zam hazretleri, fıkhı; Leh ve aleyhte olanı bilmek, tanımak diye tarif etmiştir. Bu tarife göre fıkhı tespit etmek için, Edille-i şeriyyeye başvururdu. Bunlar Kitap, yani Kur'an-ı kerim, Sünnet (Peygamber efendimizin sözleri, fiilleri ve takrirleri), İcma-ı Ümmet (Eshab-ı kiramın bir mesele hakkındaki sözbirliği) ve Kıyas-ı Fukaha (hükmü verilmiş meselelere benzeterek bir başka meseleyi hükme bağlamak)dır.

İmam-ı a'zam herhangi bir fıkıh mevzuunun işlenmesi veya fetvasının takrir edilmesi, yahut da cevabı bulunmak üzere mevzu (konu) edildiğinde, sırasıyla bu dört kaynağa baş vururdu. Önce Kur'an-ı kerime bakar, hükmü aranan meselenin işaret yoluyla, iktiza yoluyla, ibare yoluyla veya delalet yoluyla cevabı varsa meseleyi ona göre çözerdi. Meselenin halli için Kur'an-ı kerimde delil bulunmazsa Sünnete, burada da bulamazsa İcma-ı Ümmete bakardı. Bu kaynaklarda bulursa meseleyi çözerdi, hükmünü bildirirdi.

Şayet sırasıyla bu üç kaynakta bulamazsa, o zaman Kıyasa başvurur ve meseleyi çözerdi.

İşte imam-ı a'zam Ebu Hanife; en mükemmel usullerle yaptığı uzun çalışmaları ve ictihadı neticesinde çözdüğü ve tedvin ettiği fıkıh (hukuk) bilgileri ile Müslümanların ibadetlerinde ve diğer işlerinde İslamiyet'e doğru bir şekilde uymak için takip edecekleri bir yolu gösterdi ve bu yola "Hanefi Mezhebi" denildi.

İmam-ı Şafii şöyle buyurmuştur:
"Bütün Müslümanlar imam-ı a'zamın ev halkı, çoluk çocuğu gibidir." (Yani, bir adam çoluk çocuğunun nafakasını kazandığı gibi imam-ı a'zam da insanların işlerinde muhtaç oldukları din bilgilerini meydana çıkarmayı kendi üzerine almış, herkesi kolaylığa ve rahata kavuşturup güç bir işten kurtarmıştır.)

Ömrü boyunca sapıklarla da mücadele etti
İmam-ı a'zam, ömrü boyunca, insanları, imandan ayırmaya çalışan ve kendilerine "Dehriyyun" denilen dinsizlerle ve sapık fırkalarla mücadele etti. Bunların başında ibni Sebeciler, Hariciler ve Mürcie, Mutezile, Cebriyye gibi fırkalar gelmekteydi. Bu fırkaların her biri ile yaptığı münazaralarda onları kesin delillerle susturuyordu. Hatta ders verdiği sırada bile, ellerinde kılıçlarıyla yanına girip münazara edenler, aldıkları ikna edici cevaplar karşısında, ya doğru yola giriyorlar veya verecek cevap bulamayınca perişan bir halde çekip gidiyorlardı.

İmam-ı a'zam, Allahü teâlânın rızasından başka bir düşüncesi olmayan büyük bir âlimdi. Dinden soranlara İslamiyet'i dosdoğru şekliyle bildirir, taviz vermez, bu yolda hiçbir şeyden çekinmezdi. Onun kitaplarına, ders halkasına ve fetvalarına herhangi bir siyasi düşünce ve güç, nefsani arzu ve menfaat, şahsi dostluk ve düşmanlık gibi unsurlar asla girmemiştir.

Lüzumsuz şeylerle asla uğraşmazdı. Ancak kendisi gibi büyük İslam âlimlerinde görülen heybet, vakar ve ahlak-ı hamide (yüksek İslam ahlakı) ile her halükârda insanların kurtuluşu için çırpınırdı. Muarızlarına bile sabır, güler yüz, tatlılık ve sükunetle davranır, asla heyecan ve telaşa kapılmazdı. Keskin ve derin bir firaset sahibiydi. Bu haliyle insanların içlerinde gizledikleri şeylere nüfuz eder ve olayların sonuçlarını sezerdi.

Ayrıca kuvvetli şahsiyeti, keskin zekası, üstün aklı, engin ilmi, heybeti, geniş muhakemesi, muhabbeti ve cazibesi ile karşılaştığı herkese tesir eder, gönüllerini cezbederdi. Karşısına çıkan ve uzun tetkik gerektiren bazı meseleleri, derin bir mütalaadan sonra, böyle olmayanları ise anında ve olayın açık misalleriyle cevaplandırırdı. En inatçı ve peşin hükümlü muarızlarını bile, en kolay bir yoldan cevaplandırarak ikna ederdi. Bu hususta hayret verici sayısız menkıbeleri meşhurdur. Aşağıda bunlardan birkaçını bildireceğiz.

Hasılı imam-ı a'zam Ebu Hanife, İslamiyet'in, Müslümanlardan doğru bir itikad (Ehl-i sünnet itikadı), doğru bir amel ve güzel bir ahlak istediğini bildirmiş, ömrü boyunca bu kurtuluş yolunu anlatmıştır. Vefatından sonra da yetiştirdiği talebeleri ve kitapları asırlar boyunca gelen bütün Müslümanlara ışık tutmuş ve rehber olmuştur.

İmam-ı a'zam, İslam dinine yaptığı bütün bu hizmetleriyle İslamiyet'i iman, amel ve ahlak esasları olarak bir bütün halinde insanlara yeniden duyurmuş, şüphesi ve bozuk bir düşüncesi olanlara cevaplar vermiş, Müslümanları çeşitli fitneler ve propagandalarla zaafa düşürmek, parçalamak ve böylece İslam dinini yıkabilmek ümidine kapılanları hüsrana uğratmış, önce itikadda birlik ve beraberliği sağlamış; ibadetlerde, günlük işlerde Allahü teâlânın rızasına uygun bir hareket tarzının esaslarını ve şeklini tespit etmiştir. Böylece, ikinci hicri asrın müceddidi (dinin yeniden yayıcısı) unvanını almıştır.

Buhari ve Müslim'deki bir hadis-i şerifte; "İman, Süreyya yıldızına çıksa, Faris oğullarından biri elbette alıp getirir" buyuruldu. İslam âlimleri, bu hadis-i şerifin imam-ı a'zam hakkında olduğunu bildirmiştir. Yine Buhari ve Müslim'de bildirilen bir hadis-i şerifte; "İnsanların en hayırlısı, benim asrımda bulunan Müslümanlardır (yani Eshab-ı kiramdır). Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir (yani Tabiindir). Onlardan sonra da onlardan sonra gelenlerdir (yani Tebe-i tabiindir)" buyuruldu. İmam-ı a'zam da, bu hadis-i şerifle müjdelenen Tabiinden ve onların da en üstünlerinden

biridir. Hayrat-ul-Hisan, Mevduat-ül-Ulum ve Dürr-ül-Muhtar da yazılı olan hadis-i şeriflerde buyuruldu ki:

(Âdem (aleyhisselam) benimle öğündüğü gibi ben de ümmetimden bir kimse ile öğünürüm. İsmi Numan, künyesi Ebu Hanife'dir. O, ümmetimin ışığıdır.)

(Peygamberler benimle öğündükleri gibi ben de Ebu Hanife ile öğünüyorum. Onu seven beni sevmiş olur. Onu sevmeyen beni sevmemiş olur.)

(Ümmetimden biri, İslamiyeti canlandırır. Bid'atleri öldürür. Adı Numan bin Sabit'tir.)

(Her asırda ümmetimden yükselenler olacaktır. Ebu Hanife zamanının en yükseğidir.)

Hazret-i Ali de; "Size bu Kufe şehrinde bulunan, Ebu Hanife adında birini haber vereyim. Onun kalbi ilim ve hikmet ile dolu olacaktır. Ahir zamanda, birçok kimse, onun kıymetini bilmeyerek helak olacaktır" buyurdu.

İmam-ı a'zamın zamanında ve sonraki asırlarda yaşayan İslam âlimleri hep onu methetmişler, büyüklüğünü bildirmişlerdir.

Abdullah ibni Mübarek anlatır:
İmam-ı a'zam Ebu Hanife, imam-ı Malik'in yanına geldiğinde imam-ı Malik ayağa kalkıp ona hürmet gösterdi. O gittikten sonra yanındakilere: "Bu zatı tanıyor musunuz? Bu zat, Ebu Hanife Numan bin Sabit'tir. Eğer şu ağaç direk altındır dese, ispat eder" dedi.

Veki' der ki:
"Allahü teâlâya yemin ederim ki, Hazret-i İmam çok emin idi. Yine Allahü teâlâya yemin ederim ki Allahü teâlâ onun kalbine azamet ve celaleti ile tecelli eylemişti, Allahü teâlânın rızasını her şeye tercih ederdi."

Ebu Ahvas der ki :
"Eğer kendisine üç güne kadar öleceği bildirilse, yapmakta olduğu amelden, ibadetten daha fazlasını yapması imkansızdı, çünkü her zaman yapılabilecek ibadetin çoğunu yapardı."

Bekir İbni Maruf der ki:
"Bu ümmetin içinde sireti, Ebu Hanife'den güzel olan bir kimse görmedim."
(Siret, ahlak ve kalb güzelliği demektir.)

Hasen İbni Salih der ki:
"Ebu Hanife, kuvvetli vera sahibi ve haramlardan çok uzak idi. Şüpheli olur diye, helallerin fazlasından kaçınırdı. Kendini ve ilmini koruma hususunda daha kuvvetli âlim görmedim. Vefatına kadar ömrü mücadele ile geçti."

Yezid ibni Harun der ki:
"Bin âlimin huzurunda bulunup hepsinden ilim topladım. Bunların içinde, vera sahibi ve dilini çok koruyan Ebu Hanife'den başkasını görmedim."

Hafas der ki:
"Otuz sene Ebu Hanifenin sohbetinde bulundum. Aleni yapmadığı bir şeyi, gizli de yaptığını görmedim. Şüphelendiği bir şey, malının hepsi bile olsa yanında saklamaz, elinden çıkarırdı."

Harun Reşid, Ebu Yusuf'a Hazret-i İmamın ahlakını sordu. Ebu Yusuf şöyle anlattı:
(Haramdan nefret eder, çok sakınırdı. Dinde bilmediği şeyi söylemezdi. Allahü teâlâya itaat ve ibadet etmeyi ve Ona isyan etmemeyi çok severdi. Dünyayı sevenlerden, dünyaya düşkün olanlardan uzak idi. Az konuşur, çok düşünürdü. Eğer bir soru sorulsa ve cevabını bilse, söyler ve daima doğruyu söylerdi. Eğer bunun gayrisi bir mesele olsa, hak üzere kıyas edip, ona tâbi olur, bunda dinini çok kayırırdı. İlim ve malını Allah yolunda dağıtırdı. İnsanlardan hiç kimseye ihtiyacı yoktu, O yalnız Allahü teâlânın rahmetine kavuşmayı ve rızasını kazanmayı düşünürdü. Hiç kimseye tamah etmez. Gıybet etmekten çok uzak idi. Bir kimseyi hayırdan, iyilikten başka şey ile anmazdı.)
Harun Reşid, bunları dinledikten sonra dedi ki: (Bu saydıkların salihlerin, evliyanın ahlakıdır.)

Hafız Muhammed ibni Meymun der ki:
"Ebu Hanife'nin zamanında ondan arif ve fakih yoktu. Yemin ederim ki, onun mübarek ağzından bir söz duymaya yüz bin dinar (altın) veririm."

İbni Üyeyne;
"Onun eşini ve benzerini gözüm görmedi, fıkıh bilgisi Kufe'de Ebu Hanife'nin talebesindedir" demiştir.

Davud-i Tai'nin yanında Ebu Hanife hazretlerinden konuşuldu. Buyurdu ki: "O bir yıldızdır. Karanlıkta kalanlar onunla yol bulur, hidayete kavuşur."

Hafız Abdülaziz ibni Revvad der ki:
"Ebu Hanife'yi seven, Ehl-i sünnet vel-cemaat mezhebindedir. Ona buğz eden, kötüleyen bid'at sahibidir. Ebu Hanife bizimle insanlar arasında miyardır (ölçüdür). Onu sevenin, ona yüzünü dönenin Ehl-i sünnet olduğunu; buğz edenin bid'at sahibi olduğunu anlarız."

İbrahim bin Muaviye-i Darir der ki:
"Ebu Hanife'yi sevmek sünnetin tamamındandır. Ebu Hanife adaleti gözetir, insafla konuşur, ilmin yollarını insanlara beyan eder ve herkesin müşkillerini çözerdi."

Hakikate varmış evliyanın büyüklerinden Sehl bin Abdullah Tüsteri;
"Eğer Musa ve İsa aleyhimesselamın kavimlerinde Ebu Hanife hazretleri gibi âlimler bulunsaydı, bunlar doğru yoldan ayrılıp, dinlerini bozmazlardı" buyurdu.

İmam-ı Şafii; "Ben imam-ı a'zam Ebu Hanife'den daha büyük fıkıh âlimi bilmem. Fıkıh öğrenmek isteyen onun talebesinin ilim meclisinde otursun, onlara hizmet etsin" buyurdu.

İmam Ahmed ibni Hanbel; "İmam-ı a'zam, vera (haramlara düşme korkusuyla şüphelilerden sakınan) ve zühd (dünyaya düşkün olmayan), îsâr (cömertlik) sahibiydi. Ahirete olan arzusunun çokluğunu kimse anlayacak derecede değildi" buyurdu.

İmam-ı Malik'e; "İmam-ı a'zamdan bahsederken onu diğerlerinden daha çok methediyorsunuz?" dediklerinde;
"Evet öyledir. Çünkü, insanlara ilmi ile faydalı olmakta, onun derecesi diğerleri ile mukayese edilemez. Bunun için ismi geçince, insanlar ona dua etsinler, diye hep methederim" buyurdu.

İmam-ı Gazali; "İmam-ı a'zam Ebu Hanife çok ibadet ederdi. Kuvvetli zühd sahibiydi. Marifeti tam bir arif idi. Takva sahibi olup, Allahü teâlâdan çok korkardı. Daima Allahü teâlânın rızasında bulunmayı isterdi" buyurdu.

Yahya bin Muaz-ı Razi anlatır:
Peygamber efendimizi rüyada gördüm ve; "Ya Resulallah, seni nerede arayayım?" dedim. Cevabında; "Beni, Ebu Hanife'nin ilminde ara" buyurdu.

İmam-ı Rabbani hazretleri buyurur ki:
"İmam-ı a'zam, abdestin edeplerinden bir edebi terk ettiği için kırk senelik namazını kaza etmiştir. Ebu Hanife takva sahibi, sünnete uymakta ictihad ve istinbatta (şer'i delillerden hüküm çıkarmakta) öyle bir dereceye kavuşmuştur ki, diğerleri bunu anlamaktan acizdirler. İmam-ı a'zam, hadis-i şerifleri ve Eshab-ı kiramın sözünü kendi reyine (ictihadına tercih) ederdi."

İmam-ı Rabbani hazretleri Mebde ve Mead risalesinde de şöyle buyurur:
"Derecesinin yüksekliğini ve kıymetini anlatmaktan aciz olduğumuz o büyük imamın şânından ne yazayım! Müctehidlerin en vera sahibiydi. En müttekisi (Allah'tan korkarak haramdan çok sakınanı) o idi. Şafii'den de, Malik'ten de, İbni Hanbel'den de her bakımdan üstündü."

Yine İmam-ı Rabbani ve Muhammed Parisa hazretleri buyurdular ki:
"İsa aleyhisselam gibi ülülazm bir Peygamber gökten inip İslam diniyle amel edince ve ictihad buyurunca, ictihadı imam-ı a'zamın ictihadına uygun olacaktır. Bu da imam-ı a'zamın büyüklüğünü, ictihadının doğruluğunu gösteren en büyük şahittir."

Feridüddin-i Attar hazretleri imam-ı a'zamı şöyle anlatır;
"İslamiyetin ve milletin ışığı, din ve devletin mumu, hakikatler menbaı, manevi cevherler ve ince bilgiler denizi, ârif, âlim, sofi, cihanın imamı, methi bütün dillerde dolaşan, her milletin makbulü olanı ben nasıl anlatabilirim? Onun riyazet ve mücahedeleri, onun halvet ve müşahedelerinin sonu yoktur. Firasette, siyasette, akıllılıkta ve zekilikte bir tane idi. Mürüvvet ve fütüvvette bir hilkat garibesi idi. Cihanın kerimi, zamanın en cömerdi, devrinin efdali ve vaktinin en âlimi idi.

En yüksek derece ve eşsiz mertebede idi. Hazret-i İmamı-ı Ebu Hanife Kufi'nin şemaili, vasıfları Tevrat' ta, yazılı idi.” (Riyazet nefsin istediklerini yapmamaktır, Mücahede ise nefsin istemediklerini yapmaktır.)

Son asrın, zahir ve batın (kalb) ilimlerinde kâmil, dört mezhebin fıkıh bilgilerinde mahir, büyük âlim Seyyid Abdülhakim Arvasi hazretleri buyurdu ki:
“İmam-ı a’zam, imam-ı Yusuf ve imam-ı Muhammed de, Seyyid Abdülkadir Geylani gibi büyük evliya idiler. Fakat âlimler kendi aralarında iş bölümü yapmışlardır. Yani herbiri zamanında neyi bildirmek icap ettiyse onu bildirmişlerdir. İmam-ı a’zam zamanında fıkıh bilgisi unutuluyordu. Bunun için hep fıkıh üzerinde durdu. Tasavvuf hususunda pek konuşmadı. Yoksa Ebu Hanife nübüvvet ve vilayet yollarının kendisinde toplandığı, Cafer-i Sadık hazretlerinin huzurunda iki sene bulunup öyle feyz, nur ve varidat-ı ilahiyyeye kavuşmuştur ki, bu büyük istifadesini; “O iki sene olmasaydı, Numan helak olurdu!” sözü ile anlatabildiler. Silsile-i aliyyenin en büyük halkasından olan Cafer-i Sadık’tan tasavvufu alıp, vilayetin (evliyalığın) en son makamına kavuşmuştur. Çünkü Ebu Hanife, Peygamber efendimizin vârisidir. Hadis-i şerifte; “Âlimler Peygamberlerin vârisleridir” buyuruldu. Vâris, her hususta veraset sahibi olduğundan, zahiri ve bâtını ilimlerde Peygamber efendimizin vârisi olmuş olur. O halde her iki ilimde de kemaldeydi.”

İslam âlimleri, imam-ı a’zamı bir ağacın gövdesine, diğer âlim ve evliyayı da bu ağacın dallarına benzetmişler, Onun her bakımdan büyük ve üstün olduğunu, diğerlerinin ise bir veya birkaç bakımdan büyük kemalata (olgunluklara, üstünlüklere) erdiklerini belirtmişlerdir.

İslam dünyasında ilimleri ilk defa tedvin ve tasnif eden odur. Din bilgilerini kelam, fıkıh, tefsir, hadis, vs. isimleri altında ayırarak bu ilimlere ait kaideleri tespit etti. Böylece Onun asrında zuhur eden eski Yunan felsefesine ait kitapların tercüme edilmesiyle birlikte, bu kitaplarda yazılı bozuk sözlerin, fikirlerin din bilgileri arasına karıştırılmasını ve İslam dinine bid’atlerin sokulması tehlikesini bertaraf etti. İmam-ı a’zamdan önce İslamiyet’in ilk yıllarında ilimlerin tasnifi yolunda herhangi bir çalışmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Çünkü ilk asırlarda yaşayan salih ve temiz Müslümanların ilimleri başta din bilgileri olmak üzere son derece berrak ve mükemmeldi.

İlk yıllarda ilimlerin kağıda geçirilmiş bir tasnif tablosu bulunmamakla beraber, İslam âlimlerinin sözlerinde, eserlerinde ve Müslümanların günlük hayatlarında kendiliğinden vücut bulmuş ve yaşanmakta olan bir ehemmiyet sırası vardı. En mühim olan iman (itikad), ibadet ve ahlak bilgileriydi. Bu bilgilere Yunan felsefesi, Hıristiyanlık, Yahudilik, Hint inançları, Mecusilik ve benzeri bozuk yolların İslamiyet’i içten yıkmak isteyen art niyetli kimseler veya din bilgisi az olanlar tarafından karıştırılmak tehlikesi baş gösterince, yüksek din bilgilerini tasnif ederek kitaplara geçirmek bir mecburiyet halini aldı. İmam-ı a’zam hazretleri bu çok mühim vazifeyi mükemmel bir şekilde yerine getirerek, o asırda tartışmaları yapılan ve din bilgisi az olan Müslümanlar arasında yayılmasına çalışılan Rafizi, Mutezile, Mücessime, Cebriyye, Kaderiyye ve benzeri gibi sapık fırkaların bozukluklarını göstererek, hem onlara cevaplar vermiş ve hem de kendisinden sonraki asırlarda gelen Müslümanların İslamiyet’i her bakımdan doğru, berrak haliyle öğrenmelerini ve böylece inanmalarını temin etmiştir. İyi düşünüldüğünde bütün insanlığın dünya ve ahiret saadetini doğrudan doğruya ilgilendirdiği açıkça görülen bu çok mühim hizmet, imam-ı a’zamın zamanında ve daha sonra yetişen mezhep imamları, İslam âlimleri, evliyanın büyükleri tarafından da tazim ve şükranla yâd edilmiş, bu büyük imam, “Ehl-i sünnetin reisi”, “İmam-ı a’zam” (en büyük imam) adıyla anılmıştır. (Radıyallahü teâlâ anh)

Takvası ve menkıbeleri

Onu Hazret-i Ebu Bekir’e benzetirlerdi
İmam-ı a’zam ticaret yapardı. Onun kanaatkârlığı, cömertliği, emanete riayeti ve takvası ticaret muamelelerinde de daima kendini göstermiştir. Tacirler ona hayret ederler ve ticarette onu Hazret-i Ebu Bekir’e benzetirlerdi. Ticareti ortakları ile beraber yapar ve her yıl kazancının dört bin dirhemden fazlasını fakirlere dağıtır, âlimlerin, muhaddislerin, talebelerinin bütün ihtiyaçlarını karşılar ve ayrıca onlara para dağıtarak, tevazu ile şöyle buyururdu: “Bunları ihtiyacınız olan yere sarf edin ve Allahü teâlâya hamd edin. Çünkü verdiğim bu mal hakikatte benim değildir, sizin nasibiniz olarak Allahü teâlânın ihsan ve kereminden benim elimden

size gönderdiğidir.” Böylece ilim ehlini, maddi bakımdan başkalarına minnettar bırakmaz, rahat çalışmalarını temin ederdi. Kendi evine de bol harcar, evine harcettiği kadar da fakirlere sadaka verirdi. Zenginlere de hediyeler verirdi. Her Cuma günü anasının, babasının ruhu için fakirlere ayrıca yirmi altın dağıtırdı. Meclisine devam edenlerden birinin elbisesini çok eski gördü. İnsanlar dağılıncaya kadar oturmasını söyledi. Kalabalık dağılınca o kimseye; “Şu seccadenin altındakileri al, kendine güzel bir elbise yaptır” buyurdu. Orada bin akçe vardı.

Buyurdu ki :
“Kırk seneden fazla oluyor ki, dört bin akçeye malikim. Bundan fazla param olunca, dağıtırım. Daha fazla para bulundurmayışımın sebebi, Hazret-i Ali’nin şu sözüdür: (Dört bin ve ondan aşağı akçe nafakadır.) Eğer halife ve valilere müracaat etmek ve onlardan bir şey istemek korkusu olmasa, bir akçe bile yanımda bulundurmazdım.”

İmam-ı a’zam bir gün yolda giderken onu gören bir adam, yüzünü ondan saklayıp başka bir yola saptı. Hemen o adamı çağırıp; “Neden yolunu değiştirdin?” diye sordu. Adam cevabında; “Size on bin akçe borcum var. Uzun zaman oldu ödeyemedim ve çok sıkıldım, utandım” dedi. İmam-ı a’zam; “Sübhanallah, ben o parayı sana hediye etmiştim. Beni görüp sıkıldığın ve utandığın için hakkını helal et!” dedi.

Bir defasında ortağına, sattığı mallar içinde kusurlu bir elbise olduğunu söyleyip, bunu satarken özrünü göstermesini tembih etti. Fakat ortağı bu elbiseyi satarken elbisenin kusurunu söylemeyi unuttu. Satın alan kimseyi de tanımıyordu. İmam-ı a’zam bunu öğrenince o mallardan alınan doksan bin akçeyi sadaka olarak dağıttı.

Müşteri fakir veya ahbabından olursa onlardan kâr almaz, malı aldığı fiyata verirdi. Bir defasında ihtiyar bir kadın gelip, ben fakirim, bana şu elbiseyi maliyeti fiyatına sat, dedi. Dört dirhem ver, onu al, deyince, bu elbisenin maliyetinin daha fazla olduğunu tahmin eden kadın; (Ben ihtiyar bir kadıncağızım. Yoksa benimle böyle alay mı ediyorsun?) dedi. (Hayır, bunda alay yok) dedi ve elbiseyi ihtiyar kadına dört dirheme verdi.

Bir malı satın alırken de, satarken de insanların hakkına riayet ederdi. Birisi ona satmak üzere bir elbise getirdi. Fiyatını sordu. O da yüz akçe istediğini söyleyince, imam-ı a’zam bunun değeri yüz akçeden daha fazladır, dedi. Satan kişi yüzer yüzer arttırarak dört yüze çıktı. Hayır, daha fazla eder, buyurup, bu işten anlayan bir tüccara, fiyat takdir ettirdi ve o elbiseyi beş yüz akçeye satın aldı.

Yedi sene koyun eti yemedi!
Kufe şehrinin köylerini haydutlar basıp koyunları çalmışlardı. İmam-ı a’zam bu çalınan koyunlar şehre getirilip satılır düşüncesiyle, “koyunun en fazla yedi sene yaşadığını” bildiği için, yedi sene koyun eti yemedi. Geceleri namaz kılar, ağlamasını ve inlemesini yakınları işitirdi. Esed bin Amr der ki: “Ebu Hanife'nin ağlamasını geceleri komşular duyar ve ona acırlardı.”

Allahü teâlâ dinini onunla kuvvetlendirir
İmam-ı a’zam, bir gece rüyasında Peygamber efendimizin kabrini açmış, mübarek bedenine sıkıca sarılmıştı. Uyanınca bu fevkalade rüyasını Tabiinin büyüklerinden İbni Sirin’e gidip anlattı. İbni Sirin; “Bu rüyanın sahibi sen değilsin, bunun sahibi Ebu Hanife olsa gerek” dedi. “Ebu Hanife benim!” deyince, İbni Sirin; “Sırtını aç göreyim” dedi. Sırtını açınca iki omuzu arasında bir “Ben” gördü ve; “Sen o kimsesin ki, Peygamber efendimiz senin hakkında; (Benim ümmetim içinde, iki omuzu arasında bir “Ben” bulunan biri gelir. Allahü teâlâ dinini onunla kuvvetlendirir, ihya eder) buyurdu” dedi.

Âlimlerin kanı zehirlidir!
İmam-ı a’zam talebeleri arasında bulunduğu bir sırada vücudunu bir akrep soktu ve yere düştü. Talebeleri bu akrebi öldürmek isteyince; “Onu öldürmeyiniz, kendimi onunla tecrübe etmek istiyorum, bakalım haklarında hadis-i şerifte, “Âlimlerin kanı zehirlidir” buyurulan âlimlere dahil miyim?” dedi. Talebeleri akrebe baktılar, kıvrandı, büzüldü ve hemen öldü.

Sabah ezanına kadar
Bir gece yatsı namazını cemaatle kılıp çıkarken, bir ayağı kapının dışında, bir ayağı daha mescitte iken bir konu üzerinde talebesi Züfer ile sabah ezanına kadar konuşup diğer ayağını çıkarmadan sabah namazını kılmak için tekrar mescide girdi.

Annemin emrine muhalefet etmem

İmam-ı a'zam, oğlu Hammad ile beraber teravih için Ömer bin Zerr'in mescidine giderlerdi. Bu gittikleri mesafe yaklaşık 6 km idi. Bir defasında imam-ı a'zamın annesi, bir meseleyi öğrenmek istedi ve oğluna dedi ki, “Git bu meseleyi Ömer bin Zerr'e sor!” İmam-ı a'zam gidip bu meseleyi Ömer bin Zerr'e sordu. Ömer; “Sen bu meseleyi benden daha iyi bilirsin” deyince, “Ben annemin emrine muhalefet etmem” dedi. Ömer bin Zerr; “Bu meselenin cevabı nedir?” diye sordu. İmam-ı a'zam meselenin cevabını söyleyince, Ömer bin Zerr de; “Öyle ise git, annene böyle söylediğimi bildir” dedi.

O, burada fıstık yemesini öğreniyor

Ali bin Ca'de, Ebu Yusuf'un şöyle dediğini nakleder:

Babam öldüğü zaman ben küçüktüm. Annem sanat öğrenmem için beni bir terzinin yanına verdi. Ben terziyi bırakıp imam-ı a'zamın ilim meclisine devam ettim. Uzun bir zaman geçmişti. Annem hocama gelip; “Bu çocuğun senden başka üstadı yok mudur? Ona kendim bakıyorum, o bir yetimdir” dedi. Hocam buyurdu ki: “Sen onu kendi haline bırak! O, burada tereyağı, fıstık, badem ezmesi yemesini öğreniyor.” Bunun üzerine annem dönüp gitti. Ben ise daima hocamın yanında bulunur, hizmetinden ve meclisinden ayrılmazdım. Böylece Allahü teâlâ bana ilimden çok şeyler nasip eyledi. Daha sonra bana kadılık vazifesi verdiler. Bir gün Abbasi halifesi Harun Reşid ile sofrada oturuyordum. Sofraya tereyağı, fıstık ve badem ezmesi getirdiler. Harun Reşid bana; “Bundan ye, her zaman bize böyle yemek vermezler” dedi. Ben güldüm. “Niçin gülüyorsun?” dedi. Ben de imam-ı a'zamla ilgili olan o hadiseyi anlattım. Harun Reşid bunun üzerine; “Gerçekten ilim insanı yükseltir. İnsanların baş gözüyle göremediklerini o kalb gözüyle görürdü” dedi ve hocama rahmetle dua etti.

Fetva vermeye kalkan bu kadarını nasıl bilmez!

Daha ilmini tamamlamamış talebelerinden birisi, kendinde bir salahiyet görüp bir meclis kurdu. Fıkıh öğretmeye başladı. Bu haber Hazret-i İmama gidince huzurundakilerden birisine bunun meclisine gidip ona şöyle söylemesini emretti:

“(Bir kimse elbisesini temizleyiciye verse, birkaç gün sonra gelip elbisesini istese temizleyici inkâr etse, daha sonra tekrar gelip elbisesini istese temizleyici de elbisesini temiz olarak ona verse ücret alabilir mi?” Eğer alır derse hata ettin dersin. Ücret almaz derse yine hata ettin dersin.)

Bu zat meseleyi gidip o talebeye anlatıp soruyu sordu:

- Temizleyicinin ücret almaya hakkı var mı?
- Evet ücret alır.
- Hata ettin, öyle değildir.
- Hayır ücret alamaz.
- Yine hata ettin, öyle değildir.

Bunun üzerine, fetva vermeye kalkışan o talebe, Hazret-i İmamın huzuruna gitti. Hazret-i İmam onun geldiğini görünce şöyle konuşmaya başladı :

- Seni buraya elbiseyi temizleme meselesi mi gönderdi?
- Evet...
- Sübhanallah, insanlara fetva vermeye kalkan ve Allahü teâlânın dininde söz söylemek için kendisine meclis kuran kimse ücret bahsinden bu kadarını nasıl bilmez?
- Bunun cevabı nasıldır?
- Eğer temizleyici elbiseyi gasp ettikten sonra temizlediyse ücret verilmez. Çünkü kendisi için temizlemiş demektir. Yok gasp etmeden önce temizlemişse ücret vermesi lazımdır. Çünkü onu sahibi için temizlemiştir.

Üç gümüş karışsa, ikisi kaybolsa

Abdullah İbni Mübarek Hazret-i İmama sordu :

- Bir kimsenin iki gümüşü, başka birinin bir gümüşü ile karışsa, sonra ikisini kaybetse, hangileri olduğunu da bilmese ne yapması lazımdır?
- Kalan bir gümüş üçe taksim edilir. Üçte biri bir gümüşü olanın, üçte ikisi de iki gümüşü olanındır.

Bize göre mi, size göre mi?

Bir rafizi Hazret-i İmama gelip şöyle bir soru sordu:

- İnsanların en kuvvetlisi kimdir?
- Bize göre Hazret-i Ali'dir, size göre ise Hazret-i Ebu Bekir'dir. (Radıyallahü anhüma)
- Nasıl olur?
- Çünkü Hazret-i Ali hilafetin Ebu Bekri Sıddıkın hakkı olduğunu bildi, kabul edip ona teslim eyledi. Size göre ise Ebu Bekri Sıddık Hazret-i Ali'den hilafeti zorla aldı. Fakat Hazret-i Ali bir şey yapamadı.

Rafizi bu söz karşısında şaşırıp kaldı.

Eğer kıyas ederek söyleseydim

İmam-ı azamın hadislere önem vermeyip kıyasla amel ettiği söyleniyor. Bunda asla doğruluk payı yoktur. Bu konudaki menkıbelerden birisi şöyledir:

Hazret-i Ali'nin torunu Muhammed bin Hasan hazretleri, imam-ı azam hazretlerine gelip dedi ki:

- Ceddimin Hadis-i şeriflerine kıyas ile muhalefet ettiğinizi duydum. Onun için geldim.
- Bundan Allahü teâlâya sığınırım.

Sonra Hazret-i İmam dizleri üzerine oturup edeple sordu :

- Efendim, erkek mi zayıftır, kadın mı?
- Kadın, daha zayıf yaratılışlıdır.

- Dinimize göre kadının hissesi ne kadardır?
- Erkeğin yarısı kadardır.

- Bakın, eğer kıyas ile söyleseydim, bu hükmün tersini söylerdim. Kadın zayıf olduğu için ona iki, erkeğe bir hisse verilmeli derdim. Sizin söylediğiniz gibi bildirdiğime göre, bu durum, hadis-i şeriflere sıkı sıkıya bağlı olduğumu göstermez mi?
- Evet hadis-i şerife aykırılık yok.

Hazret-i İmam tekrar sordu:

- Namaz mı efdaldir, oruç mu?
- Elbette namaz efdaldir.

- Eğer kıyas ederek söyleseydim, hayzlı kadına ramazan orucunu değil, namazını kaza etmesini bildirirdim. Bu da hadis-i şeriflere bağlılığımı göstermez mi?
- Evet bunda da hadis-i şeriflere aykırılık yok.

- Size bir soru daha sorayım. İdrar mı necistir, meni mi?
- Elbette idrar necistir.

- Eğer kıyas ederek söyleseydim, meni çıkınca değil, idrar çıkınca gusletmeyi söylerdim. Hadis-i şerife aykırı şey söylemekten Allahü teâlâya sığınırım. Ben Peygamber aleyhisselamın sözlerine kıymet veriyorum, onları açıklıyorum, başka bir şey yapmıyorum.

Bu konuşma üzerine Muhammed bin Hasan hazretleri, İmam-ı a'zam Ebu Hanife'nin kendisine yanlış tanıtıldığını anlayarak kalkıp onun alnından öptü. Bu olayda gösteriyor ki, âlimi ancak âlim anlar.

İmam-ı a'zam hazretlerinin her sözü, her işi, Kur'an-ı kerim ve hadis-i şerifler ile idi. Bir kimse, dört mezhep imamının sözlerini, kıskanmadan ve inat etmeden, insaf ile incelerse, her birinin, gökteki yıldızlar gibi olduklarını görür.

İmam-ı a'zam hazretleri buyurdu ki:

Nass [yani âyet, hadis] olan yerde kıyas yapılmaz. Biz, zaruret olmadıkça kıyas yapmayız. Bir sual karşısında kalınca, önce Kur'an-ı kerimde ararız. Bulamazsak, hadis-i şeriflerde ararız. Yine bulamazsak, Eshab-ı kiramın herhangi birinin sözlerinde ararız. Bu sualin cevabını bunlarda da bulamazsak, kıyas yaparak cevabını buluruz.

İmam-ı a'zam hazretleri hiçbir yerde bulamadığı bir bilgi için, kendi kıyas ettikten sonra, Hazret-i Ebu Bekrin sözünü işitirse, kendi reyini bırakıp, O söze uygun cevap verirdi. Bütün Eshab-ı kiram için de böyle yapardı.

Numan'ın kölesi

Büyüklerden birisi anlatır: Vasıt şehrinde faziletli bir zat vardı. İsmi Numan'ın kölesi idi. Bu zatı bulup isminin niçin böyle olduğunu sordum:

- Sen o yüksek imamın nasıl kölesi, azadlısı oldun?
- Annem bana hamile iken doğuma yakın ölmüş. Yıkayıcılar, annemi yıkarlarken karnındaki çocuğun canlı olduğunu anlamışlar, durumu Hazret-i İmama anlatmışlar, o da hemen karnını sol taraftan yarın, çocuğu çıkarın demiş. Doktor, aynı yerden karnını yarıp beni çıkarmış. Bunun için onun azadlısıyım, ona daima dua ederim.

İnsan büyük günah işlemekle kâfir olmaz

İmam-ı Ebu Yusuf anlatır:

Ebu Hanife hazretlerinin zamanında Harici mezhebinde olanlar çoktu. Harici mezhebinde olanlar, [vehhabiler gibi] şöyle düşünürlerdi: (İnsan büyük günah işlemekle kâfir olur.)

İslamiyet'te büyük tefrikaya sebep olan bu sözü Ebu Hanife hazretleri kabul etmez, bir kimsenin günah işlemekle dinden çıkmayacağını, sadece haram işlemiş olacağını, bunun ise azabı gerektireceğini, Ehl-i sünnet vel cemaat mezhebinin

böyle olduğunu bildirerek Haricilerin sözlerine karşı uyanık olunmasını emrederdi.

Hariciler, Hazret-i İmamın, Harici mezhebinin bozuk olduğunu anlattığını duyunca galeyana geldiler. İçlerinden kırk tane eşkıya şöyle bir karar aldılar: (Ebu Hanife'ye gider, onunla konuşuruz, mezhebinden ve sözlerinden dönerse ne ala, dönmezse başını gövdesinden ayırırız.)

Biz Hazret-i İmamın kalbleri ihya eden sözlerini dinliyorduk. Kılıçları omuzlarında asılı bir sürü sapık izin almadan içeri girdi. Hazret-i İmamı öldürmek istiyorlardı. Dediler ki:
- Sana iki sualimiz var, bize cevap ver. Bizim istediğimize uygun cevap verirsen kurtulursun. Mezhebimize aykırı cevap verirsen kaçamazsın, seni burada öldürürüz.

Hazret-i imam onların bu haline aldırmayıp buyurdu :
- İnsaf ile mi, yoksa isyan ve inat ile mi konuşacağız?
- Her işte insaflı olmak, doğru söze karşı kalblerin saf olması gerektir, dediler.

- O halde kılıçlarınızı kınlarına sokunuz, böyle yalın kılıç durmanız insafla bağdaşmaz.
Gelenler yine inat ve isyanla konuştular:
- Kılıçlar kınlarına girmez, kana boyanmak niyetiyle gelmiştir.
- Hasbünallah, soracaklarınızı sorun. Konuşalım.

- Bir kimse şarap içip sarhoş olarak ölse, bir kadın da zina edip doğurduğu çocuğu öldürse, kendisi de nifas hali bitmeden ölse, bu iki facirin hallerinin ne olduğunu, namazlarının kılınıp kılınmayacağını bize anlat.
- Önce siz insafla şu sorularıma cevap verin. Onlar yahudi, mecusi veya hıristiyan mıdır?
- Hiç birisi değildir.

- Ya hangi dindendir?
- La ilahe illallah Muhammedün resulullah derler, Peygamber aleyhisselamın Allahü teâlâdan getirdiklerini kabul ederlerdi, fakat bu büyük günaha düçar oldular.

- Onların hallerini ve hasletlerini saydınız. Bu üç şey iman mıdır, küfür müdür, insafla konuşup doğrusunu da siz söyleyin.
- Bu üç haslet imandır.

- Evet dediğiniz gibidir. Şimdi söyleyin bakalım, bu hasletler imanın nesidir, yarısı mı, üçte biri mi veya hepsi midir?
- Bu üç şey imanın tamamıdır. İman ancak bunlara denir.

- Mademki imanlı olduklarına kendiniz şehadet ediyorsunuz, o halde onlardan ne istiyorsunuz?

Hariciler kendi sözleriyle böylece mağlup oldular, hepsi de kılıçlarını kınlarına koyup bozuk mezheplerini bırakıp ehli sünnet oldular.

Fatihasız namaz olmaz!
İmam-ı a’zam Ebu Hanife hazretlerinin, (Cemaatle namaz kılarken, imama uyanlar, Fatiha ve zamm-ı sure okumaz) dediğini duyanlardan on kişi, Hazret-i imamın huzuruna gelip derler ki:
- İmamın okumasını kâfi görüp, cemaate Kur’an okutmadığını işittik. Halbuki, Fatihasız namaz olmaz. Elimizde bunu ispat eden kuvvetli deliller vardır. Hakkın ortaya çıkması için tartışmaya geldik.
Hazret-i imam der ki:
- Ben bir kişi, siz on kişisiniz, hepinizle aynı anda nasıl tartışayım?
- Nasıl tartışmak istiyorsunuz?

- İçinizden en bilgili, âlim olanı seçin, onunla konuşayım. O, kendi ile birlikte hepinizin adına konuşsun.
- Teklifiniz uygun...

- O beni yenerse, hepiniz beni yenmiş olacaksınız, ben onu yenersem, hepiniz yenilmiş olacaksınız. Kabul mü?
- Peki kabul ettik.

- Tartışmayı ben kazandım.
- Nasıl olur, daha başlamadık bile...

- Siz, seçtiğiniz âlimin hepinizin adına konuşmasını kabul etmediniz mi?
- Evet...

- Ben de, sizin kabul ettiğinizi kabul ediyor, aynı şeyi söylüyorum. Herkesin tâbi olduğu imam, kendi adına ve ona uyup, imam kabul edenler adına Kur’an-ı kerim okur, cemaat

okumaz. Siz nasıl bir kişiye güvenmişseniz ben de imama güvendim. Anlaşamadığımız bir nokta kaldı mı?
- Evet anlaştık.

Oğlumun öğrendiğini az görme!
Oğlu Hammad, Fatiha suresini sonuna kadar öğrenince, Hazret-i İmam oğlunun hocasına beş yüz akça hediye etti. [Başka bir rivayette bin gümüş hediye etti.]
Oğlunun hocası dedi ki:
- Ne yaptım ki bana bu kadar para gönderdi? Hazret-i İmam onun yanına gidip buyurdu ki:
- Sana az hediye ettiğim için özür dilerim. Oğlumun öğrendiğini az görme! Allahü teâlâya yemin ederim ki, yanımda bundan başka param olsaydı, Kur'an-ı kerime tazim için hepsini sana verirdim.

Dua ile anmaktan başka
Hazret-i İmama sordular :
- Alkame mi efdaldir, yoksa Esved mi?
- Onları dua ve istiğfar ile anmaktan başka hiç bir şeye kudretim yok ki, hangisinin büyük olduğunu nasıl söyleyeyim?

Hocasına saygısı
İmam-ı a'zam hazretleri buyurdu ki:
(Aramızda yedi sokak olmasına rağmen Üstadım Hammad'ın evine doğru ayaklarımı bir kere uzatmış değilim.)
Yine buyurdu ki:
(Üstadım Hammad vefat ettiğinden beri, her namazımda onun için, annem babam için, kendilerinden ilim öğrendiklerim için, kendilerine ilim öğrettiklerim için istiğfar ettim. Hiç bir namazda unutmuş değilim.)

Kıymetli söz ve nasihatlerinden bazıları:

"Din ilminde konuşan kimse, Allahü teâlânın kendisine: «Benim dinimde sen nasıl fetva verdin, nasıl söz söyledin?» sualini sormayacağını zannediyorsa, kendisine ve dinine gevşeklik etmiş olur."

"Şaşarım şu kimselere ki, zanla konuşurlar ve onunla amel ederler!"

"Dinin alışveriş kısmını bilmeyen, haram lokmadan kurtulamaz ve ibadetlerin sevabını bulamaz. Zahmetleri boşa gider ve azaba yakalanır ve çok pişman olur."

"Bir kimse fıkıh bilmez, fıkhın kıymetini ve fıkıh âlimlerinin değerini bilmezse, böyle âlimlerle oturmak [kitaplarını okumak, fıkıh öğrenmek] kendisine ağır gelir."

"Günah işlemeyi zillet; günahı terk etmeyi mürüvvet gördüm ve bildim."

"Bir kimsenin ilmi, kendisini Allahü teâlânın yasaklarından men etmiyorsa, o kimse büyük tehlikededir."

"Allahü teâlâ bize, insanların mümin olanlarını sevmemizi, onlara karşı saygı beslememizi ve asla kırıcı olmamamızı, kalblerinde ne sakladıklarını bilemiyeceğimizi, hareketlerimizi buna göre ayarlamamızı emretmiştir."

"Allahü teâlâ, kendisine şükür ismini vermiştir. Çünkü Allahü teâlâ, iyiliği mükafatlandırır. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir."

"Kulların birbirlerine karşı işledikleri suçlar, kendileri için bir zulümden ibarettir."

"İnsan, her şeye şifa veren tek varlığın Allahü teâlâ olduğuna inanır; bununla beraber derdine deva olması için ilaç kullanır. Çünkü ilaç bir sebeptir. Şifasını verecek olan ise Allahü teâlâdır."

"Mümin, Allahü teâlâdan korktuğu kadar hiçbir şeyden korkmaz. Şiddetli bir hastalığa yakalanır veya feci bir kaza veya belaya uğrarsa, gizli veya aşikâr; "Ya Rabbi, bana bu belayı neden verdin?" diye şikayetçi olmaz. Bilakis hastalığa, belaya ve kazaya rağmen Allahü teâlâyı zikir ve şükreder."

"Mümin, Allahü teâlânın kendisini devamlı murakabe ettiğini bilir. Kimsenin bulunmadığı bir yerde veya herkesin yanında olsun, mutlaka Allahü teâlânın onu kontrol ettiğine inanır. Krallar ve sözde büyük adamlar ise, ne gizli ve ne de aşikâr bir yerde herhangi bir şahsı murakabe edemezler."

“Eshab-ı kiramdan bize gelen, bildirilen her şeyin başımızın üstünde yeri vardır.”

Talebesi Yusuf bin Halid es-Semti bir vazifeye tayin edilip Basra’ya giderken Hazret-i İmam ona şu vasiyetlerde bulunmuştur:

“Basra’ya vardığında halk seni karşılayacak, ziyaret ve tebrik edecek. Herkesin değer ve yerini tanı, ileri gelenlere ikramda bulun, ilim sahiplerine hürmet et, yaşlılara saygı, gençlere sevgi göster, halka yaklaş, fâsıklardan uzaklaş, iyilerle düşüp kalk, Sultanı küçümseme, hiçbir kimseyi hafife alma. İnsanlığında kusur etme, sırrını hiç kimseye açma, iyice yakınlık peyda etmedikçe kimsenin arkadaşlığına güvenme, cimri ve alçak insanlarla ahbablık kurma, kötü olduğunu bildiğin hiçbir şeye ülfet etme!

Seninle başkaları arasında bir toplantı akdedilir veya insanlar mescitte senin etrafını sarıp aranızda bazı meseleler görüşülürse, yahut onlar bu meselelerde senin bildiğinin hilafını iddia ederlerse onlara hemen muhalefet etme. Sana bir şey sorulursa ona herkesin bildiği şekilde cevap ver! Sonra bu meselede şu veya bu şekilde görüş ve delillerin de bulunduğunu söyle. Senin bu türlü açıklamalarını dinleyen halk, hem senin değerini, hem de başka türlü düşünenlerin değerini tanımış olur. Sana, bu görüş kimindir? diye sorarlarsa, fakihlerin bir kısmınındır, de! Onlar, verdiğin cevabı benimserler ve onu sürekli olarak yaparlarsa, senin kadrini daha iyi bilir ve mevkiine daha çok hürmet ederler.”

Seni ziyarete gelenlere ilimden bir şey öğret ki, bundan faydalansınlar ve herkes öğrettiğin şeyi belleyip tatbik etsin. Onlara umumi şeyleri öğret, ince meseleleri açma. Onlara güven ver, bazen onlarla şakalaş ve ahbablık kur. Zira dostluk, ilme devamı sağlar. Bazen de onlara yemek ikram et. İhtiyaçlarını temine çalış, değer ve itibarlarını iyi tanı, kusurlarını görme. Halka yumuşak muamele et, müsamaha göster, hiçbir kimseye karşı bıkkınlık gösterme; onlardan biri imişsin gibi davran.”

İmam-ı a’zam hazretlerinin bir talebesine yaptığı vasiyetlerden bazıları da şöyledir:
“Konuşurken yüksek sesle konuşma. Hiç bir işinde acele etme, teenni ile hareket et. Acele şeytandır.

Susmayı âdet edin. Her ayda birkaç gün oruç tut. Nefsini hesaba çek, ilmi muhafaza et. Böylece amelinden iki cihanda faydalan. Dünya nimetine ve sağlığına güvenme. Bu nimetlerin hepsinden sorguya çekileceksin. Sakın ölümü hatırından çıkarma. Kur’an-ı kerim okumaya devam et.

Kötü kimseyi; kötülüğü ile anma, bir iyiliğini bul, onu söyle. Eğer kötülüğü din hakkında ise, bid’at ise onu insanlara söyle ve ona uymaktan onları koru.

Bid’at ehlinden uzak dur. Küfür ehli ile zaruretsiz konuşma, mümkünse onları İslam’a davet et, değilse, onlarla görüşme [diyaloga girme]. Anneni, babanı, üstadını hayır duadan unutma. Ezan okununca, hazır ol, herkesten önce mescide gel.

Komşudan gördüğün ayıpları, emanet bil; sakla, kimsenin sırrını kimseye söyleme. Seninle istişare edene doğruyu söyle. Cimrilikten sakın. Tamahkâr olan mürüvvetsiz olur. Her işte mürüvveti gözet. İhtiyacın olsa da, kimseden bir şey isteme. Dünya ehline rağbet etme. Kabirleri ziyaret et.

Yolda giderken sağına soluna bakma, önüne bak. Bahşiş verilen yerlerde herkesten daha çok ver. Bir cemaat içinde iken, onlar teklif etmeden imam olma. Kadınların, kızların, gençlerin toplandıkları yerlere gitme. Fısk, çalgı, müzik ve diğer haram bulunan eğlence yerlerine girme.

İlim meclisinde sakın kızma. İnanılması zor olan hikayeleri anlatma. Bu nasihatimizi, canı gönülden kabul et. Bunlarla dünya ve ahiretini süsle. Zira bunlar senin ve herkesin iyiliği içindir. Bu yolda git ve herkese de tavsiye et .”

Vefatı
İmam-ı a’zam bütün zorlamalara rağmen hükümet ve siyaset işlerine asla karışmadı. İkinci Abbasi halifesi Ebu Cafer Mensur zalim idi. Bu yüzden İmam-ı a’zamı hapsettirip işkence yaptırdı. Her gün vurulacak sopa adedini arttırdı. Sopa adedi yüz olduğu gün, İmam yıkıldı. Yatarken ağzına zehir akıttılar, şehid oldu.

Büyük âlimlerden Şu’beye vefat haberi ulaşınca; “İlim ışığı söndü, ebediyen onun gibisini bulamazlar” dedi. Vefatından

sonra çok kimseler onu rüyasında görerek ve kabrini ziyaret ederek, onun şânının yüceliğini dile getiren şeyler anlatmışlardır. İmam-ı Şafii buyurdu ki:
“Ebu Hanife ile teberrük ediyorum. Onun kabrini ziyaret edip faydalara kavuşuyorum. Bir ihtiyacım olunca iki rekat namaz kılıp, Ebu Hanife’nin kabrine gelerek onun yanında Allahü teâlâya dua ediyorum ve duam hemen kabul olup isteklerime kavuşurum.”

“Yüz elli senesinde dünyanın ziyneti gider” hadis-i şerifinin, imam-ı a’zam için olduğunu İslam âlimleri bildirmiştir. Çünkü o tarihte imam-ı a’zam gibi bir büyük vefat etmemişti. Mezhebi, İslam âleminin büyük bir kısmına yayıldı. Selçuklu Sultanı Melikşah’ın vezirlerinden Ebu Sa’d-i Harezmi imam-ı a’zamın kabri üzerine mükemmel bir türbe ve çevresinde bir medrese yaptırdı. Daha sonra Osmanlı padişahları bu türbeyi defalarca tamir ettirdi.

Eserleri:
İmam-ı a’zamın eserleri pek çok olup zamanımıza kadar ulaşmış olanları başlıca on tanedir. Aslında akaid ve fıkıh ilimlerinde rivayet edilen bütün meseleler onun eseridir.

1- Risale-i Redd-i Havaric ve Redd-i Kaderiyye: İmam-ı a’zamın usul-i dinde ilk yazdığı eserdir.

2- El-Fıkh-ul-Ekber: Akaide dairdir. Bu eserin birçok şerhi yapılmış olup, başlıcaları şunlardır: El-Kavlül-Fasl; Muhyiddin bin Behaeddin tarafından yapılan şerhidir. Bu kitap Hakikat Kitabevi tarafından ofset yoluyla basılmıştır. Pezdevi, Ebu’l Münteha ve imam-ı Matüridi tarafından yapılan şerhleri de meşhurdur.

3- El-Fıkh-ül-Ebsat: İmam-ı a’zam bu eserinde istita’at (insan gücü) hayır ve şer, kaza ve kader meselelerini açıklamaktadır.

4- Er-Risale li Osman Büsti: Eserde iman, küfür, irca ve va’id meseleleri açıklanmıştır.

5- Kitab-ül-Âlim vel-Müteallim: Bu eserde muhtelif meseleler hakkında Ehl-i sünnet itikadını bildirmek için tertiplenmiş soru ve cevaplar vardır.

6- Vasiyyet-i Nukirru: Eserde Ehl-i sünnet vel-cemaatin hususiyetleri anlatılmakta, akaid ve farzların hudutları açıklanmaktadır. Bu vasiyetten başka oğlu Hammad’a ve talebesi Ebu Yusuf’a yaptığı vasiyet olmak üzere on beş kadar vasiyetnamesi vardır.

7- Kaside-i Numaniyye

8- El-Asl

9- El-Müsned-lil-İmam-ı a’zam Ebi Hanife

İmam-ı a’zam ve kadılık
Sual: (İmam-ı a’zam, Emevî zulmüne ortak olmamak için kadılık yapmayacağını söyleyince, Emevî halifesi tarafından dövülerek öldürüldü) deniyor. Bu yanlış değil mi?
CEVAP
Elbette yanlıştır. Ya cahillikten böyle söyleniyor veya kasten, Emevî düşmanlığından dolayı böyle söyleniyor. İmam-ı a’zam hazretleri hicri 150, miladi 767 tarihinde, zâlim olan ikinci Abbasi halifesi Ebu Cafer Mansur tarafından Bağdat’ta dövülerek şehit edilmiştir. Emevîlerle bir ilgisi yoktur. Kadılığın, zâlim Abbasi halifesine isyanla da ilgisi yoktur. İmam-ı a’zam hazretlerine kadılık teklif edilince, (Ben kadılık yapamam) buyurdu. (Yalan söylüyorsun) denilince de, (Eğer yalan söylüyorsam, yalancıdan kadı olmaz. Doğru söylüyorsam, doğru söylediğim için kadılık yapamam diyorum) buyurdu.

Kabul etmemesi, devlete kadılık yapılmayacağı için değildi. Zühdü, takvası ve verai da, ilmi ve zekası gibi son derece çok olduğundan, kabul etmedi. İnsanlık sebebiyle, kulların hakkını gözetmede kusur etmekten korktu. (Kamus-ül-alam)

İmam-ı a'zamın büyüklüğü
Sual: Ebu Hanife’nin, son haccında, Kâbe’ye girip, namaz kıldıktan sonra, (Yâ Rabbi, Sana layık ibadet edemedim, ama senin akılla anlaşılamayacağını anladım. Hizmetimdeki kusurumu, bu anlayışıma bağışla!) diye dua ederken, o anda, (Ey Ebu Hanife! Sen beni iyi tanıdın ve bana güzel hizmet ettin. Seni ve kıyamete kadar, senin mezhebinde olup, yolunda gidenleri af ve mağfiret ettim) diye ses işitildiği Mizan-ül-Kübra kitabında yazılıdır. Burada, Cenab-ı Hak, (Sen beni iyi tanıdın, güzel hizmet ettin) buyururken, (Sen

anlaşılmazsın, sana layık ibadet edemedim) demekle Ebu Hanife'nin yanıldığı yani yanlış söylediği anlaşılmıyor mu?
CEVAP
Hayır, öyle bir şey yoktur. İmam-ı a'zam hazretleri, ibadetteki ve Allah'ı akılla tanımaktaki aczini bildiriyor. Cenab-ı Hak da, onu tasdik ediyor, (Evet, bir kul Allah'a layık ibadet edemez ve Allah'ı akılla tanıyamazsa da, sen, bir insanın yapabileceği her şeyi yaptın) buyuruyor.

EBÛ HÂŞİM SOFÎ

Âlim velî bir zât. İsmi, doğum yeri, târihi bilinmemektedir. Ebû Hâşim Sofi künyesiyle meşhûrdur. Ebû Hâşim 115 (m. 733)'de vefât etti. Büyük İslâm âlimlerinden Süfyân-ı Sevrî'nin (radıyallahü anh) hocasıdır. Süfyân-ı Sevrî, 161 (m. 778) senesinde vefât etti. Aslı Kûfeli olup, Şam'da kalırdı.

Ebû Hâşim Sofi (radıyallahü anh) Remle'deki hânekâh'da otururdu. İlk defa Remle'de yapılan hânekâh'ın inşaası şöyle kıssa edilir: Bir vâli ava çıkmıştı. Ebû Hâşim'in, bir kimse ile buluşup, birbirlerinin ellerinden tutarak, tam bir sevgi ile görüştüklerini ve hemen orada yanlarında yiyecek olarak ne varsa beraberce yiyip güzelce ayrıldıklarını gördü. Vâli, böyle samimi ve dostça görüşmelerini çok beğendi. Ebû Haşim'den arkadaşının kim olduğunu sordu. Bilmiyorum, cevâbını aldı. Memleketini sorunca, yine bilmiyorum, cevâbını aldı. Hayret edip, o tatlı, samimi görüşmelerinin sebebini sorunca; bu bizim meslek ve yolumuzdur. Böyle emir olunmuşuz cevâbını aldı. Bir toplanma yerlerinin olup, olmadığını sorduysa da, olmadığı cevâbını aldı. Vâli, size bir bina yaptırayım, orada toplanırsınız, dedi. Şam Remlesi'nde bir hânekâh yaptırdı. Gönül ve muhabbet sahiplerine yapılan binanın birincisi bu hânekâh olup, ilk zât da Ebû Hâşim Sofî'dir.

Büyük İslâm âlimleri, Ebû Hâşim Sofi'yi çok övüp, onu hep hürmetle yâd ederlerdi. Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) O'nun hakkında şöyle buyurdu; "Ebû Hâşim olmasaydı, ben ince bilgileri bilmezdim." Mansûr İmâr-ı Dımaşkî O'nu anlatır. "Ebû Hâşim Sofi'ye ölüm hastalığında, kendini nasıl buluyorsun?" dedim. Muhabbet ve aşk, belâdan çoktur, ya'nî gerçi belâ büyüktür, fakat muhabbet yanında küçük kalır." Ebû Hâşim Sofi: "Yâ Rabbi! Faydası olmayan ilimden sana sığınırım" derdi. Ma'nevî ilimlerde mütehassıs idi.

Buyurdular ki:

"İğne ile dağı devirmek, kalbden kibri söküp atmaktan kolaydır."

"Kişinin nefsini güzel edeb ile muhafaza etmesi, ehlini terbiye etmesindendir."

"Allahü teâlâ, kullarının sadece kendi rızâsını isteyip, onunla hoşnud olmaları, dünyâdan yüz çevirmeleri için, dünyâyı keder ve üzüntü yeri yaptı."

□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-10, sh. 225

2) Nefehât-ül-üns, sh. 86

3) Kıyâmet ve Âhıret, sh. 110

4) Er-Riyâd-üd-tasavvufiyye, sh. 3

EBÛ İSHÂK EL-FEZARÎ

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. Adı İbrâhîm bin Muhammed el-Hâris bin Esma İbn-i Hârice el-Fezârî el-Kûfî'dir. Künyesi, Ebû İshâk'dır. Kûfe'de doğdu. Şam'a geldi ve orada hadîs ilmini öğrendi. İmâm-ı Evzâî'nin zamanında bulunan ve ondan ilim tahsil eden zâtlardandır. İmâm-ı Evzâî'nin sohbetlerine devam etti. Tabiînden Humeyd et-Tavîl, Ebî Tıvâle, Ebî İshâk es-Sebîî, İmâm-ı A'meş, Mûsâ bin Ukbe, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, İmâm-ı Mâlik, Şu'be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrîve daha birçok zâtlarla görüşüp, onlardan ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Muâviye bin Amr, el-Ezdî, Zekeriyya bin Adiy, Ebû Üsâme, Muhammed bin Selâm el-Biykendî, İbn-i Mübârek, Muhammed bin Kesir el-Masîsî, el-Müseyyeb, hocalarından İmâm-ı Evzâî ve başka zâtlar kendisinden rivâyetlerde bulunmuşlardır. Hadîs ve fıkıh ilminde imam, sika (güvenilir) sâlih bir zât olup, her hâli sünnete uygundu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetine bağlılığı o derece fazla idi ki, bulunduğu memleketin sınırları dâhiline bir bid'at sahibi girse, derhal dışarı çıkarttırırdı. Beyrut ve civarında bulundu. İnsanlara edebi ve Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetini öğretti. Sonra Bağdâd'a gitti. Halife Hârûn Reşîd kendisine çok iltifât ve ikramlarda bulundu. Orada bir müddet kaldıktan

sonra, Mopsueste şehrine yakın bir yere yerleşti ve orada vefât etti. Vefâtında müslümanlar öyle üzüldüler ki o zamanda, başka hiçbir şeye bu kadar üzülmemişlerdi.

Vefât târihini Ebû Dâvûd 185, İmâm-ı Buhârî 186 ve İbn-i Sa'd 188 olarak rivâyet etmişlerdir. Siyer ve Megazi ilmine âit, Kitâb-us-siyer, fil-ahbâr vel-ehdâs adlı iki cildlik bir eseri mevcûttur.

İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) bu eseri çok beğendiğinden aynı usûlle kendisi de bir eser yazmıştır.

Ebû İshâk el-Fezârî'den sonra gelen pek çok âlim, O'nun ilminin ve fazîletinin çokluğunu bildirip, medh etmişlerdir.

Sa'îd-i Cevherî, Ebû Üsâme'ye sordu: "Fudayl bin Iyâd mı yoksa Ebû İshâk Fezârî mi daha yüksektir?" Ebû Üsâme cevâbında buyurdu ki; "Fudayl bin Iyâd'ın kendisine faydası çoktur. Ama, Ebû İshâk insanlara çok faydalıdır. Çünkü çok kimselerin kurtulmasına sebep olmuştur."

Hazreti Ebû İshâk el-Fezârî, dünyâ malına mevkiîne ehemmiyet vermeyip, sarayları, câriyeleri terk etti. Tenhâ yerlerde sâde olarak yaşamayı tercih etti. Ebû İshâk, Ehl-i sünnet bilgilerini yayarak, hakîkî müslümanlara yardım ederdi. Doğru yoldan kaymış olan bid'at sahiplerine, nakle dayanan vesîkalarla cevap vererek sustururdu.

Fudayl bin Iyâd hazretleri buyuruyor ki; "Rü'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Oturuyorlardı. Yanlarında, oturulacak boş bir yer vardı. O yere oturmak üzere yaklaştım. Bana buyurdu ki, "Bu boş yer Ebû İshâk Fezârî içindir."

Hârûn Reşîd bir gün, Ebû İshâk el-Fezârî'ye; "Ey Şeyh!. Sen bana en yakın olanlardansın" deyince, buyurdu ki: "Sana çok yakın olmak, acaba kıyâmette, Allahü teâlânın huzûrunda bana bir fayda sağlıyacak mı?"

İlmi o kadar yüksekdi ki, kendi hocalarından, İmâm-ı Evzâî (radıyallahü anh) Ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti. İmâm-ı Evzâî hazretleri bir gün bir hadîs-i şerîf okudu. "Bu hadîs-i şerîfi kimden dinlediniz?" diye soranlara: "Doğruların doğrusu olan Ebû İshâk el-Fezârî'den dinledim" buyurdu.

Yine bir gün, İmâm-ı Evzâî hazretleri, İmâm-ı Fezârî hazretlerine mektûb yazmak istedi. Kâtibini çağırdı. "Mektûba önce onun ismini yaz, çünkü O, benden daha hayırlıdır" buyurdu.

Abdurrahmân bin Mehdî buyurdu ki, "İmâm-ı Evzâî ve İmâm-ı Fezârî hadîs ilminde birer imamdırlar. Onların rivâyet ettikleri hadîslerin sıhhatine, hiç düşünmeden, rahatlıkla emîn olabilirsiniz."

İslâm âleminde, namaz vakitlerini anlamaya yarayan usturlab âletini ilk yapan ve kullanan zât, Ebû İshâk el-Fezârî hazretleridir.

İmâm-ı Fezârî'den gelen bir rivâyete göre, İmâm-ı Hasen bin Ali'ye (radıyallahü anh) soruldu ki "Sen Resûlullahın (aleyhisselâm) zamanında bulundun. Bize, ondan duyduğun bir şeyi söyle de bereketlenelim." Hazreti Hasen buyurdu ki: "Resûlullah'dan işittim buyurdu ki: "Seni şüpheye düşüren her şeyi terk et. Çünkü şer şüphelidir. Hayır ise rahatlıktır, se'âdettir"ve O'ndan beş vakit namazı ve her namazdan sonra okuduğum şu duâyı öğrendim. "Yâ Rabbi! Hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidâyete erdir. Afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Yüzlerini hayra çevirdiğin kimselerle beraber benim de yüzümü hayra çevir, ihsân edip, bana verdiğin her şeyi mübârek eyle. Takdîr ettiğin şerlerden beni muhafaza eyle. Sen her şeye hükmedersin. Lâkin sana hiçbir şey hükmedemez. Sana hamd ederim, ta'zîm ederim Allahım."

Ümmü Süleym dedi ki; "Yâ Resûlallah! Ben de, sizinle beraber gazâya çıkmak istiyorum." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Yâ Ümmü Süleym, Allahü teâlâ kadınlara, cihâda gitmeği emretmedi." Bunun üzerine o kadıncağız, "Yaralıları tedâvi ederim. Su taşıyıp Eshâb-ı kirama dağıtırım" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Peki öyleyse aynen dediğin gibi yap" buyurdu.

Ebû İshâk el-Fezârî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları: **"Kıyâmet günü insanların en şerlileri, iki yüzlülük yapanlar olacaktır."**

"Sizden biriniz, uzun bir yolculuktan döndükten sonra, vakit gece yarısını geçmişse evine gitmesin. Sabah olunca gitsin."

"Her biriniz, ana rahminde, kırk gün meni olarak kalır. Sonra Allahü teâlâ onu kan pıhtısı haline getirir ve kırk gün de öylece kalır. Sonra bu kan pıhtısı bir lokma et şekline gelir ve

kırk gün öylece kalır. Sonra Allahü teâlâ bir melek gönderir ve o meleğe şu dört kelimeyi yazması emredildi ki, o dört kelime o kimsenin ameli, rızkı, eceli ve Cennetlik veya Cehennemlik olduğudur. Bundan sonra Allahü teâlâ ona rûh verir (Cenin canlanır)..."

"Hafaza melekleri, insanın işlediği her şeyi tesbit eder, yazarlar."

Bir muharebe esnasında, kargaşalıkta müşrik çocuklarından ba'zıları telef olmuştu. Bu durum Peygamber efendimize ulaşınca, "Çocukları öldürmeyin!" diye üç defa tekrarladılar. Bir kimse, "Yâ Resûlallah! Onlar, müşriklerin çocukları değiller mi?" Peygamber efendimiz buyurdu ki; "Sizin en iyileriniz dahi müşriklerin çocukları değiller mi idi? Her çocuk İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra onu anaları, babaları, yahûdi ve hıristiyan yapar."

"İçinde oruç tutulacak ve sâlih ameller işlenecek günler içerisinde, Allahü teâlâ katında, Zilhicce'nin ilk on günündekilerden daha sevgilisi yoktur" buyurduğunda orada bulunanlar, "Yâ Resûlallah, Allahü teâlâ yolunda cihad da mı ondan sevgili değildir?" diye sordular. Cevâbında; "Allahü teâlâ yolundaki cihad da ondan sevgili değildir. Ancak, malı ve canı ile beraber cihad için çıkıp da, geriye hiçbir şey bırakmaksızın, bu uğurda mal ve canını feda eden kimse müstesnadır ve Allahü teâlâ katında daha sevgilidir" buyurdular.

Ebû İshâk el-Fezârî (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Ba'zı kimseler, insanlar tarafından medh olunmayı seviyorlar. Halbuki, Allahü teâlânın rızâsı yanında, insanların övmelerinin, sinek kanadı kadar kıymeti yoktur."

"Bir ni'mete kavuşan kimse (Elhamdülillahi alâ külli hâl) duâsını okursa, o ni'mete şükretmiş olur. Bir musibetle karşılaşınca bu duâyı okursa, o musîbete sabretmiş olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-8, sh. 253

2) El-A'lâm, cild-1, sh. 59

3) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-1, sh. 153

4) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 283

5) Şezerât-üz-zeheb, cild-1, sh. 307

EBÛ İSHÂK ES-SEBÎÎ

Tabiînin büyüklerinden. İsmi, Amr bin Abdullah, künyesi, Ebû İshâk'tır. Sebîi, Kûfe'de bir mahallenin ismidir. Ebû İshâk, o mahalleden olduğu için bu isim verilmiştir. 33 (m. 653) senesinde Hazreti Osman'ın hilâfeti zamanında doğup, 127 (m. 744) yılında vefât etti. Kûfelidir. Zamanında Kûfe'nin en büyük âlimi idi. Hazreti Ali'nin (radıyallahü anh) zamanına yetişti. O'nu hutbe okurken gördü ve dinledi. Arkasında Cum'a namazı kıldı. Gördüğünde Hazreti Ali'nin saçı ve sakalı beyazdı. Yetmiş veya seksen Sahâbe'den (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Sahâbe-i kiramın ba'zısından sadece O, hadîs rivâyet etmiştir. O'nun dışında Tabiînden hiç kimse, onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmemiştir. Bu Sahâbîlerden ba'zıları şunlardır: Abede bin Hazen, Nasr bin Hazen, Matr bin Akâmis, Kudeyr ed-Dabbî (r.anhüm).

Rivâyetlerinin en çoğunu Bera bin Â'zib, Zeyd bin Erkâm, Nu'man bin Beşîr, Harise bin Vehb, Abdullah bin Yezîd el-Hatamî ve ba'zılarından rivâyet etmiştir. Dörtyüz civarında âlimden ders almıştır. Ali bin Ebî Tâlib, Mugîre bin Şû'be, Süleymân bin Saîd, Zeyd bin Erkâm, Berâ bin A'zib, Câbir bin Semre, Herise bin Vehb el-Huzâî, Adiy bin Hâtem, Harise bin Ebî Dırar ve başka Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Oğlu Yûnus bin Ebî İshâk, torunu İsrail bin Yûnus, diğer torunu Yûsuf bin İshâk, Katâde, Süleymân Teymî, Â'meş, İsmail bin Ebî Hâlid ve daha başka âlimler de ondan hadîs-i şerîf bildirmiştir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ebû İshâk hazretleri, Ebû Abdurrahmân Selemi ve Esved bin Yezîd'in huzûrunda Kur'ân-ı kerîm okudu. Kur'ân-ı kerîmi her üç günde hatmederdi.

Geceleri çok ibâdet ederdi. Gündüzleri de oruç tutardı. Çok sâlih bir zât idi. Bir defasında "Artık çok yaşlandım. Vücûdum zayıfladı. Sadece her aydan üç gün, ayrıca Pazartesi ve Perşembe günleri ve bir de haram aylarda (Zil-ka'de Zil-hicce, Muharrem, Recep) oruç tutabiliyorum" demiştir.

İhtiyârlığında gözlerini kaybetti. Ebû Bekir bin A'yaş şöyle anlatır: Dahhâk bin Kays, Ebû İshâk es-Sebîî'nin vefât ettiği gün Kûfe'ye gelmişti. Cenâzeyi çok kalabalık görünce, Ebû

İshâk (r.aleyh) için, “O sizin aranızda, Allahü teâlânın yakın ve sâlih kullarından idi” demiştir.

O’nun hakkında yine: “Kim Ebû İshâk ve babası Abdullah (r.anhüma) ile oturup, kalkarsa, Hazreti Ali ile oturmuş gibi olur” denilmiştir.

Ebû İshâk hazretlerinin rivâyet ettiği ba’zı hadîs-i şerîfler:

“Cehennem ehlinden azâbı en hafif olanı, iki ayağının çukurunda iki veya bir ateş olup, bu ateş yüzünden beyni kaynıyan kimsedir.”

Abdullah bin Yezîd’den bildirmiştir “Bağırarak ve sesli olmaksızın ölüye ağlamaya izin verildi.”

Amr bin Haris el-Huzâî’den rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) vefât ettiği zaman, dinar, dirhem, davar, deve, vasıyyet edilecek bir malı olmadığı için, hiçbir şeyi vasıyyette bulunmamıştır. Ondan sonra, sadece, beyaz katırı, silâhı ve sadaka olarak bıraktığı bir arazi kaldı.”

Habeşî bin Cenâde’den (radıyallahü anh) rivâyet etti:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Ali’ye “Sen benim yanımda, Musa’ya göre, Hârûn’un mevkîindesin (durumundasın). Ancak benden sonra Peygamber yoktur. Gelmiyecektir.”

Enes bin Mâlik’den rivâyet etti: “Kimin yanında ismim söylenirse, bana salat okusun. Çünkü bana salat okuyana Allahü teâlâ on salat (rahmet) eder.”

Amr bin Meymûn’dan şöyle rivâyet etti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) duâ ve istiğfar yapaklarında, üçer kerre yapmaktan hoşlanırlardı.

Ebû Ahves’den rivâyet etti: “Beni rü’yâda gören, gerçekten beni görmüştür. Çünkü, şeytan benim sûretime giremez.”

Şakik bin Seleme’den rivâyet etti. Peygamberimize (aleyhisselâm) bir kadın geldi. Yanında iki çocuk vardı. Peygamber efendimizden bir şey istedi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ona üç hurma verdi. Kadın çocuklarına birer tane verdi. Çocuklar, bunları yiyip, bitirince annelerine baktılar. Kadın kalan bir hurmayı da ikiye bölüp yarısını birine, yarısını diğerine verdi. Bu manzarayı gören Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Allahü teâlâ, çocuklarına merhameti sebebiyle, o kadına merhamet etsin” buyurdular.

İkrime’den rivâyet etti. “Ebû Bekir (radıyallahü anh) Resûlullaha (aleyhisselâm) “Yâ Resûlallah! Sizi ihtiyârlamış görüyorum” deyince, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Evet, beni; Hûd, Vâkıa, Mürselât, Amme ve İze-ş-Şems’ü Küvvirat (et-Tekvîr) sûreleri ihtiyârlattı” buyurdular.

Berâ bin Azîb’den rivâyet etti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yumuşak bir elbise giymişlerdi. Eshâb-ı kiram, bu elbisenin yumuşaklığını çok beğenmişlerdi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Bu elbisenin yumuşaklığı çok mu hoşunuza gitti? Fakat Sa’d bin Muaz’ın Cennetteki mendilleri, bundan daha iyi ve daha yumuşaktır”buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm, cild-5, sh. 81

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-8, sh. 63

3) Vefeyât-ül-a’yân, cild-3, sh. 459

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-6, sh. 313

5) Hilyet-ül-evliyâ, cild-4, sh. 338

6) Mîzân-ül-İ’tidâl, cild-3, sh. 270

EBÛ İSME

Büyük fıkıh âlimlerinden. İsmi, Nûh bin Ebî Meryem’dir. Künyesi, Ebû İsme’dir. Kureyş kabilesinin âzâdlı kölesi idi. Fıkıh ilmini İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe ve İbn-i Ebî Leylâ’dan aldı. Hadîs ilmini, Haccâc bin Ertât’dan ve onun zamanındaki âlimlerden öğrendi. Megâzî’yi (târihi bilgileri) İbn-i İshâk’tan ve tefsîr ilmini el-Kelbî ile Mukâtil’den aldı. Bu ilimleri kendinde topladığı için veya İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin fıkhını Merv’de ilk cem’ etmiş (toplamış) olduğu için Nûh el-Câmî ismi ile meşhûr oldu.

Hazreti Ebû Hanîfe hayatta iken Ebû Ca’fer Mansûr zamanında Merv’de kadılık yaptı. Kendisinin ilim öğrettiği dört meclisi vardı.

Birinde Hanefî mezhebinin kavillerini (rivâyetler) nakleder, birinde hadîs ve asar rivâyet ederdi. Birisinde nahiv ilmi ile, diğerinde de şiir tedris ve müzâkeresi ile meşgûl olurdu.

Ebû isme; babasından, Zührî, Sabit el-Benânî, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî; İbn-i Cüreyc, İbn-i Ebî Leylâ, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İbn-i İshâk, el-A'meş ve başka zâtlardan hadîs-i şerîfler rivâyet etti. Kendisinden de, Ali bin el-Hüseyn bin Vâkıd, Zeyd bin el-Habbâb, Hibbân bin Mûsâ, Nuaym bin Hammâd, Süveyd bin Nasr, Şu'be İbn-i Mübârek ve diğer zâtlar rivâyette bulundular. 173 (m. 789)'da vefât etti.

Kur'ân-ı kerîm sûrelerinin fazîletleri hakkında ba'zı hadîsler vaaz ettiği söylenmiş ise de bu doğru değildir. Bu husûstaki nakiller de hadîs usûlü, hadîs ricali ve mevzûat kitaplarındaki Hâkim'in, Ebû Ammâr Hüseyn-i Mervezî'den yaptığı rivâyete dayanmaktadır. Bu kitapları yazanlar, bu haberi birbirlerinden aynen alıp nakletmişlerdir. Bu haberin meşhûr olması da, en son olarak Ebû Ammâr'ın rivâyet ettiğinin gösterilmesidir. Çünkü O, Buhârî, Müslim, Neseî, Ebû Davud'un kendisinden rivâyetlerde bulunduğu yüksek bir zâttır. Böyle itimâd ve itibar kazanmış bir zâtın ismi, Ebû İsme'ye düşman olanlar tarafından maksadlı olarak karıştırılmıştır. Hâkim'in bu haberinden mechûl bir ifâde ile "Ebû İsme'ye soruldu" deniliyor. Kimin sorduğu bilinmiyor. Bu ifâde, haberin en açık zayıf tarafıdır. İkinci olarak Ebû İsme'nin doğrudan İkrime'den rivâyet ettiği gösteriliyor. Bu iki zâtın vefât târihleri arasında uzun bir zaman farkı vardır. Zira İkrime'nin vefâtı 107 (m. 725), Ebû İsme'nin ki ise 173 (m. 789)'dur. Birbirinden hadîs almaları ihtimâli yoktur. Ebû Ya'lâ el-Halîlî'nin İrşâd'ındaki haberde ise Ebû isme ile İkrime arasında mechûl birisi vardır. Bu da böylece zayıf rivâyet olmaktadır.

İbn-i Hibbân, rivâyetinde Kur'ân-ı kerîmin sûrelerinin fazîletleri hakkındaki hadîsi, Meysere'nin uydurduğunu ve bizzat söylediğini, itiraf ettiğini bildirmiştir. Ebû İsme'yi muhalif fırkalardan sevmeyen, düşman olanlar çok olduğu için onu hadîs âlimleri karşısında zayıf râvî hükmüne düşürmek gayesi ile bunu uydurmuşlardır. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'den ilim öğrenen bir zâtın böyle bir söz söylemesi mümkin değildir.

Kendisi hadîs uydurmak bir tarafa, bilakis sikadır (güvenilir bir râvîdir). Çünkü Ebû Dâvûd ve Tirmîzî "Sünen" kitaplarında, İbn-i Cerîr tefsîrinde onun rivâyetlerini ve İbn-i Mâce ise, tefsîr kitabında Ebû İsme'nin kavlini (sözünü) delîl olarak almışlardır. Hattâ Şu'be, bir hadîs hakkında yaptığı isbat için onun rivâyetini delîl olarak göstermiştir. Şu'be ise râvîlerin sika (güvenilir) olmasına çok dikkat eden bir zâttır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâid-ül-behiyye, sh. 221

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-10, sh. 486

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 275

4) El-A'lâm, cild-8, sh. 51

EBÛ KILÂBE

(Bkz. Abdullah bin Zeyd)

EBÜ'L-BEHTERİ VEHB BİN VEHB

Tebe-i tabiînden meşhûr fıkıh ve hadîs âlimi. Arab ailelerinin şeceresini çıkarmada ve onların önemli târihî günleri hakkında derin bilgi sahibi idi. Arab edebiyatı ve dili ile uğraştı. Şiirler yazdı. Asıl ismi, Vehb bin Vehb bin Kesîr bin Abdullah bin Zem'a olup, künyesi Ebü'l-Behterî'dir. El-Kureyşî, el-Medenî nisbetleri verilen Ebü'l-Behteri, el-Kadî lakabı ile meşhûr oldu.

Babası Vehb, Kureyş kabilesinden Fihiroğullarındandır. Annesi ise, Hazreti Ali'nin kardeşi Akîl'in kızının kızı Abdete binti Ali bin Yezîd'dir. Ebü'l-Behterî, Medenî'de doğdu. Orada ilim tahsil etti. Annesi dul kalınca, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'la (radıyallahü anh) evlendi. Bu vesîleyle, ondan daha çok istifâde etmek imkânı buldu. Daha sonra Şam'a gitti. Halife Hârûn Reşîd'in hilâfeti esnasında Bağdâd'a gitti. Halife, onu mükâfatlandırıp, Bağdâd'ın batısındaki Asker-il-Mehdî bölgesine kadı ta'yin etti. Bir müddet sonra Bekâr bin Abdullah'ın yerine Medîne-i münevvere kadısı ve muhafızı olarak gönderildi. Daha sonra Medine'den (Bağdâd'a) alındı. Vefâtına kadar orada kaldı. Kâd-ıl-kudât (kadılar kadısı) İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretlerinin 182 (m. 798) yılında vefâtından sonra yerine Kâd-ıl-kudât ta'yin edildi. 200 (m. 815) senesinde Bağdâd'ta vefât etti.

Ca’fer-i Sâdık hazretleri ve Hişâm bin Urve gibi Tabiînin büyük ve meşhûrlarından ilim tahsil etti. Onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de Saîd bin Müseyyeb ve Reca’ bin Sehl gibi âlimler hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Bir şâirin “Fâhiroğullarının bize bıraktığı miras” diye tavsif ettiği Ebü’l Behterî, çok cömertti. İhtiyâcı olanın hacetini geri çevirdiği hiç görülmemişti. “Birisi benden birşey istese de onun hacetini (ihtiyâcını) yerine getirip sevâb kazanayım” derdi. Kendisine hacet gelmediği zaman rahatsız olurdu. Dedelerine şiirler yazıldığı gibi ona da yazılmış, şâirleri fazlasıyla memnun etmişti. İstediği gibi çok veremediği zaman şiir sahibinden özür dilerdi. Kendisine ihsânda bulunulduğunda, özür dileyerek hemen sahibine geri gönderirdi. Çünkü o, ihtiyâcının karşılanmasını yalnız Allahü teâlâ’dan beklerdi.

Kendisi hakkında Ebû Saîd el-Ukaylî, “Ebü’l-Behterî, insanların en zariflerinden ve şairlerindendir” demektedir. Ebü’l Behterî’nin ilme düşkünlüğü hakkında şu sözü nakledilir.

“Her zaman benden daha bilgili olan kişilerin bulunduğu bir topluluk içinde olmayı, böyle olmayan bir toplulukta olmamaya tercih ederim. Çünkü ilmi az olanlar benden istifâde etse de, ben onlardan istifâde edemem.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ikisi aşağıdadır.

İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’dan (radıyallahü anh) işittim. O da babalarından rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm), “Üç şey göze kuvvet verir, yeşilliğe, akarsuya ve güzel yüze bakmak” buyurdu.

Rivâyet ettiği diğer bir hadîs-i şerîf de şudur: “Kim amel etmek üzere kırk hadîs-i şerîf ezberlerse, Allahü teâlâ o kimseyi âlim ve fakîhlerden kılar.”

Ebü’l-Behterî’nin kaleme aldığı çok değerli eserleri vardır. Kaynaklarda isimleri zikredilen eserleri şunlardır:

1. Kitâb-ı sıfat-ün-Nebî (aleyhisselâm)

2. Fedâil-il-Ensâr.

3. Fedâil-il-Kebîr, faziletlere âit bütün rivâyetleri toplayan bir kitapdır.

4. Tasmîm ve cedîsin,

5. Nesebi veled-i İsmail,

6. Kitâb-ı el-Rivâyet

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mir’ât-ül-cinân, cild-1, sh. 463

2) Şezerât-üz-zeheb, cild-1, sh. 360

3) Mîzân-ul-i’tidâl cild-4, sh. 353

4) El-A’lâm, cild-8, sh. 126

5) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-7, sh. 332

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 37

7) Esmâ-ul-müellifîn cild-2, sh. 501

EBÛ MUÂVİYE ŞEYBAN BİN ABDURRAHMÂN

Tebe-i tabiînin meşhûrlarından. Hadîs, nahiv ve kırâat âlimi. Nahiv ilminde Kûfe dil mektebinin ilk temsilcilerindendir.

Künyesi, Ebû Muâviye olan Şeybân bin Abdurrahmân (radıyallahü anh), Ezdoğullarının Nahv koluna mensûb olduğu için en-Nahvî, Basra’da doğduğu için el-Basrî, Arab edebiyatı dersi verdiği için el-Müeddib, Temim kabilesi azatlılarından olduğu için de et-Temimî nisbet edildi. Daha çok Ebû Muâviye künyesi ile anıldı.

Doğum târihi bilinmeyen Ebû Muâviye (radıyallahü anh) Basra’da doğdu. Daha sonra Kûfe’ye geldi. Burada bir süre ilim tahsil etti. Sonra ilim öğretmekle uğraşıp Bağdâd’a gitti. Bağdâd’ta Hâşimîlerden Süleymân bin Dâvûd ve kardeşine edebiyat dersleri verdi. Abbasî halifesi el-Mehdî zamanında 164 (m. 780) senesinde Bağdâd’ta vefât etti.

Abdülmelik bin Umeyr, Katâde, Firâs bin Yahyâ, Yahyâ bin Ebî Kesir, Semmâk bin Harb, Süleymân bin Mihrân el-A’meş, Eş’aş bin Ebî el-Şa’şâ, Hasan el-Basrî, Abdullah bin el-Muhtâr, Ziyad bin Alâka, Osman bin Abdullah bin Mevhüb, Mansûr bin Mu’temir, Hilâl el-Vezzân ve daha birçok âlimden, ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Nahiv ilminde Kûfe dil mektebinin ilk kurucularından olan Ebû Muâviye Şeybân bin Abdurrahmân'dan (radıyallahü anh); İbn-i Kudâme, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Ebû Ahmed el-Zübeyrî, Muâviye bin Hişâm, Şebâbe, Hüseyin bin Muhammed, Hasan bin Mûsâ, Abdurrahmân bin Mehdî, Yûnus bin Muhammed, Ebû Nadr, Yahyâ bin Ebî Bükeyr, Velîd bin Müslim, Âdem bin Ebî İyâs, Ebû Nuaym, Abdullah bin Mûsâ, Ali bin Ca'd (r.aleyhim) ve daha birçok âlim kendisinden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Zamanında ve daha sonra yetişen meşhûr muhaddisler, kendisini sika (güvenilir), sâdık (doğru sözlü), sabit (sağlam) kabûl etmişler, aynı hadîs-i şerîfi rivâyet edenler arasında onu tercih etmişlerdir.

Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh), "Şeybân bin Abdurrahmân, Yahyâ bin Ebî Kesir'den rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde, Evzâî'den daha sabit (sağlam)'dır buyurdu. Ebû Dâvûd et-Tayâlisi, "Şeybân bin Abdurrahmân, bana Katâde'den rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde, Ma'mer'den daha sevimlidir" derken, Muhammed bin Ya'kûb, dedesinden naklen "O, kırâat ve Kur'ân-ı kerîm ilmine sahip ve bununla meşhûrdur" demektedir.

Ebû Bekir el-Esrem et-Tâî, Ahmed bin Hanbel'e "Hişâm el-Destuvânî ve Şeybân bin Abdurrahmân için ne dersiniz" diye sorunca, O da "Evet, Hişâm daha üstün. Zîrâ Hişâm hadîs hafızı, Şeybân ise kitap sahibidir. Şeybân, âlimlerden hadîs rivâyet etti, hadîs-i sahihtir" buyurdu.

Bu âlimlerden başka, Nesâî, Tirmizî, İbn-i Şahin, el-Iclî ve İbn-i Sa'd gibi âlimler, onun hadîste sika olduğunu söylemişlerdir.

Osman Dârimî, Yahyâ bin Muîn'den "Süleymân bin Mihran el-A'meş'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde, Şeybân bin Abdurrahmân nasıldır?" diye sordu. O da, "Her şeyde sika (güvenilir)'dır" buyurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Berâ bin Arib (radıyallahü anh) tarikiyle rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Selâmı yayınız, selâmet bulursunuz. Boş şey kötüdür" buyurdu.

Câbir'den (radıyallahü anh) rivâyet edilen hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Allahü teâlâdan iyilik umarak can veriniz" buyurdu.

Huzeyfe'den (radıyallahü anh) gelen hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) "Bir adamın fitnesi ailesiyle malında, kendinde, çocuklarında ve komşusundadır. Ona oruç, namaz, sadaka, Emr-i bi'l-ma'rûf ve Nehy-i ani'l-münker (iyiliği emir ve kötülükten nehyetmek) keffâret olur." buyurdu.

Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) gelen hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm):

"Siz mümkün olduğu kadar doğru hareket etmeye yaklaşınız. Doğruya yapışıp, doğru hareket ediniz. Şunu iyi biliniz ki, sizden hiçbir kimse kendi ameli ile kurtulamayacaktır" buyurdu.

Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) rivâyet edilen hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ, "Ben sâlih kullarım için âhıret ni'meti olarak hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbinden geçmeyen bir takım ni'metler hazırladım" buyurdu.

Ebû Saîd'den rivâyet edilen hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm):

"Kıyâmet gününde ölüm güzel bir koç sûretinde getirilir. Cennetle Cehennem arasında durdurulur. Sonra: "Ey Cennetlikler, bunu tanıyor musunuz?" denilir. Cennetlikler başlarını kaldırarak o koça bakarlar. "Evet, bu ölümdür" derler. Sonra, "Ey Cehennem ahalisi, siz bunu tanıyor musunuz" diye sorulur. Onlar da başlarını kaldırarak bakarlar. "Evet, onu tanıyoruz" derler. Sonra, emredilir koç sûretindeki ölüm derhal boğazlanır. Müteakiben "Ey Cennetlikler, artık size ölüm yoktur. Cennette ebedîsiniz ve ey Cehennem halkı, size de ölüm yok Cehennemde ebedî kalacaksınız" denilir" buyurdu. Sonra da, "Sen, onları ilâhî emrin yerini bulduğu vakit ile, hasret ve pişmanlık günü ile korkut, onlar hâlâ gaflet içindedirler. Onlar hâlâ îmân etmiyorlar. Şüphe yok ki arza ve onun üzerindekilere biz vâris olacağız! Onlar nihâyet bize döndürüleceklerdir"meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudular ve okurken de elleriyle dünyâyı işâret ettiler.

Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) rivâyet edilen hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm):

“Kul, kabrine konulup da arkadaşları geri dönüp giderken onların ayak seslerini muhakkak işitir.”

“Münker ve Nekir gelerek ölüyü oturturlar. O’na “Muhammed (aleyhisselâm) hakkında ne dersin?” diye sorarlar, ölü eğer mü’min ise, “Şehâdet ederim ki, O Allah’ın kulu ve Resûlüdür” der. Bunun üzerine kendisine “Cehennemdeki yerine bak! Allah onun yerine sana Cennette bir yer verdi denilir” Müteakiben, “Bunların ikisini birden görür”buyurdular.

Bu hadîs-i şerîfi rivâyet edenlerden Katâde (radıyallahü anh) “O mü’minin kabri yetmiş zira, genişler ve burası yeşilliklerle doldurulup tanzim edilerek, insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar zümrüt bir mesire hâlinde bekletilir” diye anlatıldı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd, cild-9, sh. 271

2) İnbâh-ur-ruvât, cild-2, sh. 72

3) Şezerât-üz-zeheb, cild-1, sh. 259

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-6, sh. 377

5) Nüzhet-ül-Elibbâ, cild-2, sh. 72

6) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-4, sh. 373

7) El-A’lâm, cild-3, sh. 170

8) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-4, sh. 310

EBÛ RECÂ’ EL-UTÂRİDÎ

Uzun ömür sahibi, ilimde deryalaşmış, Allahü teâlânın emirlerine itaat eden Tabiînin büyüklerinden. İsmi, Ebû Recâ’ el-Utâridî İmrân bin Milhân el-Basrî'dir. Mekke’nin fethinde îmân etti. Fakat Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) göremedi. Sonra Basra’ya gitti. Hazreti Ömer, Hazreti Ali, İmrân bin Husayn Ebî Mûsâ, İbn-i Abbâs ve Ümm-ül-mü’minîn Hazreti Aişe’den hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Eyyûb-i Sahtiyanî, İbn-i Avn, Cerîr bin Hâzim, Avf-ül-A’râbî, İmrân-ül-Kasir, Mehdî bin Meymûn, Ebü’l-Eşheb, Hammâd bin Necîh, Selîm bin Zerîr, Saîd bin Ebî Rebîa, Hasan bin Zekvân, Ebü’l Haris el-Kirmânî ve bir çok hadîs âlimi de Ebû Recâ’ hazretlerinden hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Eshâb-ı kiramdan Ebû Musa’dan (radıyallahü anh) Kur’ân-ı kerîm öğrendi ve bunu İbn-i Abbâs’a (radıyallahü anh) okuyup, onun da tasvibini aldı. Ebü’l-Eşheb el-Utâridî ve başkalarına öğretti. Ebû Zür’a ve İbn-i Muin onun sika (güvenilir, sağlam) olduğunu söylemişlerdir, İbn-i Sa’d da onun sika olduğunu söylemiş ve Kur’ân-ı kerîmi rivâyet husûsunda ilim sahibi olduğunu beyan etmiştir. Kırk yıl müslümanlara imamlık yaptı. Yüzotuzbeş yıldan fazla yaşamış olup, sonra Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) zamanında, 117 (m. 735)’de vefât etti. Ba’zı rivâyetlerde 110 veya 109’da vefât ettiği de bildirilmiştir.

İbn-i Sîrin’in yanına gelen biri “Size birşey sormaya geldim” dedi. İbn-i Sîrîn, “Buyur sor” dedi. O zât “Peygamber efendimize (aleyhisselâm) bîat eden cinnîlerden acaba bugün sağ kalan var mıdır?” dedi. İbn-i Sîrîn, “Doğrusu bana böyle birşeyden suâl edileceğini zannetmiyordum. Bu husûsda Ebû Recâ’ el-Utâridî’nin ma’lûmâtı vardır” dedi. Kesir bin Abdurrahmân anlatır: Biz Ebû Recâ’ el-Utâridî’ye geldik ve Peygamberimize (aleyhisselâm) bîat eden cinlerden hiç kalan var mı? biliyor musun” diye sorduk. Buyurdu ki: “Bundan size haber vereyim. Bir köşke gittik ve kapısını hafifçe çaldım. Kapı açıldığı zaman birden ne görelim; bir yılan debelendi, kıvrıldı ve öldü, ben de onu defn ettim, bir yere gömdüm. O zaman, “Esselâmü aleyküm” diye pek çok kişinin oraya gelip selâm verdiğini işittim. Fakat kimseyi görmüyordum, kimsiniz? diye sordum. “Bizler cinleriz. Allah sana iyilikler versin. Senin bizim yanımızda büyük yerin, mevkiin var.” diye cevap verdiler. “O neden oldu?” diye sordum.

“Senin defn ettiğin yılan Peygamberimize (aleyhisselâm) bîat eden cinlerin sonuncusu idi.” dediler. Ben o zaman yüzotuzbeş yaşındaydım.”

Buyurdular ki: “Resûlullaha (aleyhisselâm), Peygamber olduğu bildirildiği zaman bizim yuvarlak taştan bir putumuz vardı. Biz onu yanımızda taşırdık. Devenin sırtına yükler, gittiğimiz yere götürürdük. Bir yerde durduk ve onu kumdan bir tepe yapıp üstüne koyduk. Su almak için bir pınara gittiğimiz zaman putun düşüp kumların içine gömüldüğünü gördüm. Onu kaldırdım ve “Bir ilâh ki kendini; düşüp kumlara gömülmekten men edemezse o ilâh olamaz, rab olamaz, bir keçi bile kuyruğu ile vurup onun hayatına son vermeğe kâfidir” dedim. Bu hâdise benim ilk müslüman olacağım zaman oldu. Müslüman oldum. Daha sonra Medîne-i münevvereye gittim. Fakat Peygamberimiz (aleyhisselâm)

vefât etmişti. Câhiliyye devrindeki insanların hâllerini şöyle haber vermiştir: “Biz câhiliyye zamanında kumdan bir tepe yapar, üzerine bir çukur açar, içerisine süt döker ve ona tapardık. Daha sonra da o tepenin etrâfını tavaf eder dönerdik. Bizler o zaman Allahü teâlânın haram kıldığı şeylere ta’zîm eder, hürmet ederdik. Hattâ o zaman o kum yığınına; buyur, emret, ey kendinden başka rab olmayan mülkün sahibi, rabbimiz derdik.”

“Ben Peygamberimiz (aleyhisselâm) zamanına yetiştim. (Fakat onu göremedim.) O zaman küçük idim. Arab kavminden daha sapık bir kavim de görmedim. Beyaz koyunları getirir sonra da onlara taparlardı.”

“Öldükten sonra güvenebileceğim, benim arkamdan gelecek, yüzümü topraklara sürerek Rabbim için kıldığım beş vakit namazdan başka, beni kurtaracak hiç bir şeyim yoktur.” Ebû Recâ’ çok ibâdet eden bir zâttı. Ebü’l-Eşheb demiştir ki, “Ebû Recâ’, Ramazan ayının her on gününde namaz kıldırarak, Kur’ân-ı kerîmi hatim ederdi.” Ebû Recâ’ hazretlerine “Peygamberin (aleyhisselâm) Eshâbından görüştüklerinin içinde, münâfık olmaktan korkan bir kimse gördün mü?” diye soruldu. Cevâbında “Ben onlardan görüştüklerimin hepsinin Allahü teâlânın aşkıyla yanan ve tamamen O’na tutulmuş bir kalb sahibi olduklarını gördüm” buyurdu.

“İnsanlara Allahü teâlânın emirlerini bildiren ve yapacakları işleri anlatan kimselerle karşılaştım. Bunlar, Allahü teâlânın emirlerini insanlara sevdirmiyor, nefret ettiriyor; müjdelemiyor korkutuyorlar. Böyle yapmayınız! Gücünüzün yettiği kadar ibâdetlere sarılınız. Kalanını bırakınız. Çünkü insanların kendileri ve aileleri üzerinde hakları vardır (o işleri yapmalıdırlar).”

Hırsızlık yapan bir kimsenin müslümanlığından sordular, cevâbında: “İslâmiyet nerede. İslâm, duvar arkasında terk edilmiş” buyurdu.

Ebû Recâ’ İbn-i Abbâs’dan nakille bildirdiği hadîs-i kudsîde Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Muhakkak ki sizin rabbiniz rahîmdir. Kim bir iyilik yapmaya niyet eder de onu yapmazsa, ona bir hasene, iyilik yapmış sevâbı yazar. Eğer onu yaparsa; onun gibi ondan yediyüze kadar veya çok daha fazla hasene, iyilik yapmış sevâbı yazar. Eğer bir kimse de bir kötülük yapmaya niyet eder ve onu yapmazsa; ona da Allahü teâlâ bir iyilik yapmış sevâbı verir. Eğer onu işlerse, ona bir kötülük (günâh) yazar veya iyiliklerinden birini siler.”

İmrân bin Husayn’dan rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Cennet ehlini gördüm, ekserisi fakirlerdi.” Yine İmrân bin Husayn ve İbn-i Abbâs (r.anhüma)’dan rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdular “Cenneti gördüm ki, Cennet ehlinin ekserisi fakîrlerdi. Cehennem ehlinin ekserisi ise kadınlardı.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 304

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 140

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 66

4) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 13, 44, cild-3, sh. 139

EBÛ SELEME BİN ADDURRAHMÂN

Tabiînin büyüklerinden. Adı, Ebû Seleme bin Abdurrahmân bin Avfdır. Resûlullah efendimiz tarafından, daha dünyâda iken Cennetle müjdelenen ve kendilerine “Aşere-i mübeşşere” adı verilen, on Sahâbîden biri olan Abdurrahmân bin Avf in oğludur. Asıl adı, “Abdullah” veya “İsmâil”dir. Ebû Seleme künyesi olmakla beraber, asıl adı olduğu da rivâyet edilmiştir. 22 (m. 644) yılında Medine’de doğdu ve 94 (m. 713)’de 72 yaşında, iken orada vefât etti. 102 (m. 720) yılında vefât ettiği de bildirilmiştir.

Ebû Seleme, Medine’de yetişen ve kendilerine “fukahâ-i seb’a” adı verilen yedi büyük âlimden biridir. Medîne-i münevverenin bu yedi büyük âlimi, Saîd bin Müseyyeb, Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr-i Sıddîk, Urve-tebni-Zübeyr, Hârice-tebni-Zeyd, Ebû Seleme-tebni-Abdurrahmân bin Avf, Ubeydullah İbn-i Utbe ve Ebû Eyyûb Süleymân’dır (r.anhüm). Bu büyük âlimler, müslümanların dindeki mes’elelerini çözer, onlara ilim öğretir ve suâllerine, dindeki hükümlerini bildirerek fetvâ verirlerdi.

Ebû Seleme, Eshâb-ı kiramdan bir çoğunu görmüş, onların sohbetlerinde ve ilim meclislerinde bulunarak yetişmiş, onlardan ve Tabiînin büyüklerinden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. O, babası Abdurrahmân bin Avf, Hazreti

Osman, Ebû Katâde, Hazreti Âişe, Ebû Hureyre, Hassan bin Sabit ve daha pekçok Sahâbîden ve Tabiînden de, Atâ bin Yesâr, Ca'fer bin Amr bin Ümeyye, Abdullah bin İbrâhîm ve daha pek çoğundan hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuğtur. Kendisinden de, oğlu Ömer, kardeşinin çocuklarından Sa'd bin İbrâhîm bin Abdurrahmân ve Abdülmecîd bin Süheyl bin Abdurrahmân, Urve bin Zübeyr ve daha birçok hadîs âlimi rivâyette bulundular. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Kütüb-i sitte'nin dört Sünen'inde yer almaktadır.

Hadîs ilminde büyük bir âlim olup, çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. İbn-i Sa'd, onun Medîneli hadîs âlimlerinin ikinci tabakasından olduğunu bildirmekte ve sika (güvenilir, sağlam) bir râvî olduğunu ve ayrıca çok rivâyette bulunduğunu haber vermektedir. Mâlik bin Enes diyor ki: "Bizim yanımızda ilim ehli olan âlimlerden biri de, Ebû Seleme idi." İmâm-ı Zührîde dedi ki: "Kureyş'ten dört kimseyi, ilmin kaynağı olarak buldum. Bunlar, Urve bin Zübeyr, Saîd bin Müseyyeb, Ebû Seleme ve Ubeydullah bin Abdullah'dır."

Ebû Seleme, büyük bir fıkıh âlimi idi. Ba'zı fıkıh mes'elelerindeki ictihâdları, Abdullah İbn-i Abbâs'ın ictihâdları ile ayrılıyordu. İbn-i Abbâs, kendisiyle ilmi münâzaralarda bulunur ve ba'zı mes'elelerde ona müracaat ederdi. İmâm-ı Ebû Zür'a diyor ki: "O, rivâyetinde sika ve ilimde önderdi." İbn-i Hibbân da: "O, Kureyş'in büyük âlimlerindendi" dedi. Saîd bin Âs Medine'ye vâli olunca, Onu kadı olarak ta'yin etmek istedi. Fakat kabûl etmedi. İmâm-ı Şa'bî şöyle anlatıyor: Ben, Ebû Berde ile bir yerde bulunuyordum. Yanımıza Ebû Seleme geldi. Ona: "Senin memleketindeki en büyük âlim kimdir?" diye sorunca, O da: "Aranızda olan kimsedir" diye cevap verdi. Ya'nî, kendisinin olduğunu işâret etti.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

Resûlullahın hanımı Hazreti Âişe şöyle anlatıyor: Resûlullah bana: "Ey Âişe! Cebrâil aleyhisselâm sana selâm ediyor" dedi. Ben de: "Aleyhisselâm ve rahmetullâhi, yâ Resûlallah! Benim görmediğim şeyleri görüyorsun" dedim.

Eshâb-ı kiramdan bir takım kimseler toplandılar ve Cuma gününde duânın kabûl edildiği saati müzâkere ettiler. Sonra dağıldılar. "Amma bu saatin Cuma gününün son saati olduğunda ihtilâf etmediler."

"Allaha ve âhıret gününe inanan bir kadına, yanında mahrem bir erkek olmaksızın bir gün bir gecelik mesafeye kadar sefer etmek helâl olmaz."

Rü'yâ hakkında şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti: "Sâlih rüya Allahtan, kötü rüya ise şeytandandır, imdi, her kim bir rüya görür de onun bir şeyinden hoşlanmazsa sol tarafına tükürsün ve şeytandan Allaha sığınsın! Bu rüya ona zarar vermez. Onu kimseye söylemesin. Şayet iyi görürse sevinsin, sevdiği kimselerden başka kimseye söylemesin."

Peygamber efendimizi rü'yâda görme husûsunda da şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti:

"Her kim beni rü'yâda görürse, uyanıkken de görecektir. Yahut beni uyanıkken görmüş gibidir. Şeytan benim şeklime giremez."

"Şüphesiz ki, merhamet etmeyene merhamet olunmaz."

"Ben size neyi yasak edersem, ondan sakının ve neyi emredersem, gücünüz yettiği kadar onu yapın! Sizden öncekileri ancak çok suâlleri ve Peygamberleri üzerinde ihtilâfları helak etmiştir."

"Bütün çocuklar müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları, sonra anaları, babaları hıristiyan, yahûdi ve dinsiz yapar."

"Her kim Allaha ve kıyâmet gününe îmân ediyorsa, ya hayır söylesin yahut sussun! Her kim Allaha ve son güne (kıyâmet gününe) îmân ediyorsa komşusuna ikram etsin! Her kim Allaha ve son güne îmân ediyorsa, misâfirine ikram etsin!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-12, sh. 115

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 63

3) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-2, sh. 240

4) Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh. 726

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 64, 1002

EBÜTTUFEYL ÂMİR BİN VÂSİLE

Eshâb-ı kiramdan Kinâne kabilesinin şâirlerinden ve ileri gelenlerindendir. Nesebi, Âmir bin Vasile bin Abdullah bin Amr bin Cahş bin Cerâ bin Sa'd bin Leys bin Bekr bin Abd-i Menât bin Alî bin Kinâne el-Leysî'dir. Künyesi, Ebüttufeyl'dir. Uhud savaşının olduğu sene dünyâya geldi. Küçük yaşta Resûlullahı gördü. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) vefâtından sonra Kûfe'ye gitti. Devamlı Hazreti Ali'nin sohbetlerinde bulunurdu. O'nun ba'zı savaşlarında bayrağını taşıdı. Hazreti Ali şehîd edilince Mekke'ye döndü. Hazreti Muâviye O'na iltifât edici, nâzik bir mektûb gönderdi. Şam'a gitti. Sonra Muhtâr es-Sekafî ile beraber, Hazreti Hüseyin'in şehîd edilmesinden dolayı Emevîlere karşı çıktı. Muhtâr öldürülünce bir kenara çekildi. Ömer bin Abdülazîz zamanına kadar yaşadı. Güzel, edebî şiirler söylerdi. Eshâb-ı kiramdan yer yüzünde en son vefât eden bu Sahâbîdir. Hayâtının son zamanlarına doğru: "Bugün yeryüzünde benden başka Resûlullahı (aleyhisselâm) gören hiçbir kimse yoktur." demiştir. Hazreti Ebüttufeyl Mekke'de, hicretin yüzüncü yılında bir düğünde, oğlunun vefâtı hakkında söylemiş olduğu bir kasîde okunurken çok üzülmüştü. Yine aynı sene orada vefât etti. O'nun 102, 107 ve 110 senesinde vefât ettiğini söyleyenler de vardır.

Hazreti Ebüttufeyl, Resûlullahın (aleyhisselâm) sohbetinde bulunup, hadîs-i şerîfler ezberledi. Dokuz hadîs rivâyet etti. Kendisi, Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Ali, Muâz bin Cebel, Huzeyfe, İbn-i Mes'ûd, İbn-i Abbâs, Nâfi bin Abdülhâris, Zeyd bin Erkâm ve diğer Sahabeden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da, Zührî, Ebû Zübeyr, Katâde, Abdülazîz bin Refî', İkrime bin Hâlid, Amr bin Dinar, Yezîd bin Ebî Hubeyb, Ma'rûf bin Harbûz ve diğer zâtlar hadîs rivâyet ettiler. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), Ebüttufeyl Âmir bin Vâsile'nin zamanında yetişmiştir.

Resûlullahtan (aleyhisselâm) bizzat işiterek rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Babasına la'net edene Allahü teâlâ la'net etsin! Allahtan başkası için hayvan kesene Allahü teâlâ la'net etsin. Bid'at sahibine yardım edene Allahü teâlâ la'net etsin."

"Benden sonra Peygamber yoktur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-İsâbe,cild-4, sh. 113

2) El-İstiâb cild-4, sh. 115

3) Müsned-i Ahmed bin Hanbel, cild-5, sh. 453

4) El-A'lâm cild-3, sh. 255

5) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-5, sh. 82

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 390, 1002

7) Eshâb-ı Kirâm sh. 16, 330

EL-MUÂFİ BİN İMRÂN

Büyük bir hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Mes'ûd'dur. Doğum târihi bilinmemektedir. 185 (m. 701) târihinde vefât etti. Hadîs öğrenmek için uzak memleketlere yolculuk yaptı. Âlimlerin yanından ayrılmadı. Süfyân-ı Sevrî'nin yanında kaldı. Ondan ilim aldı. Onun terbiyesinde yetişti. Sünnetler, zühd, edeb ve fitneler mevzûunda eserler yazdı. Bunların çoğunu, Süfyân hazretlerinden öğrendiği bilgiler teşkil eder. Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Ebî Zi'b, Mâlik, Yûnus bin Cüreyc, Abd-ül-Humeyd bin Ca'fer gibi büyük âlimlerden (r.anhüm) hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Ondan da Mûsâ bin A'yun, Abdullah bin Mübârek, Bakıyye bin Velîd ve zamanındaki bütün Musul âlimleri, Bağdât'da Bişr bin Haris, Muhammed bin Ca'fer gibi âlimler (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Buhârî ve Müslim'de yer alır.

Hakkında âlimlerin söyledikleri:

İbrâhîm bin Abdullah el-Hirevî: "Muâfi bin İmrân, dünyâda gözü olmayan, fazîlet sahibi, cömert, asil ve akıllı bir zâttır."

Muhammed bin Sa'd: "Hadîs ilminde sika (güvenilir), seçkin bir zât olup, Sünnet-i seniyye'ye çok bağlı idi."

Ebül Haris: "Musul'da akrabasının ileri gelenleri arasında yer alıyordu." dediler.

Süfyân-ı Sevrî: "Senin şahsın da ismin gibi. Seninle insan rahatlıyor ve iyi oluyor" Muâfî'nin ismi geçince, "O, âlimlerin yakutudur" derdi.

Bişr "O, hadîs-i şerîf ve ilmi mes'eleler ezberler, üzüntü ve sevinç zamanlarında da değişmez, aynı hâlini muhafaza ederdi.

Bir Menkıbesi:

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri anlatıyor: Sırrî-yi Sekatî'den duydum. Buyurdu ki: "Bişr bin Haris denen bir zât, Cuma günü gelip mescide girmişti. Kapıcılar onu dilenci zannederek, içeri almadılar. Kovdular. Bunun üzerine Bişr bin Haris, kenarda, bir kubbenin altında oturup ağlamaya başladı. Bu sırada yanına Muâfi bin İmrân geldi. "Sana ne oldu da ağlıyorsun" dedi. "Mescide girecektim. Kapıcılar beni içeri almadılar" deyince, "Üzüldün, değil mi?" dedi. O da "Evet" diye cevap verdi. Muâfi bin İmrân, "Kalk, beraber mescide girelim" deyince, o zât "Gitmem artık" dedi. O zaman Muâfi bin İmrân hazretleri, o zâta "Süfyân-ı Sevrîden (radıyallahü anh) duydum: Mü'min, her taraftan ona belâ ve musîbet gelinceye kadar, îmânın hakîkatine eremez" buyurdu, dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler: Evzâî'den, o da Katâde bin Enes'ten rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bid'at sahipleri yaratılmışların en şerlilerindendir."

İbn-i Heysâme'den rivâyet etti. Bilâl (radıyallahü anh) Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında kalktı. Falanca kadın vefât etti ve rahata kavuştu dedi. Bunun üzerine, Resûlullah (aleyhisselâm), gazâblanıp, "Rahata kavuşan, ancak Allahü teâlânın affına ve mağfiretine kavuşandır" buyurdu.

İbn-i Umâre'den rivâyet etti: "Eğer, Allahü teâlânın indinde, dünyânın sivrisinek kanadı kadar kıymeti olsaydı, kâfire katiyyen ondan bir yudumluk su bile vermezdi."

İsrail ve Süfyân-ı Sevrî'den rivâyet etti: **"Eğer, Sabır insan olsaydı, kerîm bir kişi olurdu."**

İbn-i Umâre'den rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) "Siz aranızdaki zaîflerinizin duâ ve ihlâslarıyle, Allahü teâlânın yardımına kavuşuyorsunuz" buyurdu.

Mugîre bin Ziyâd'dan rivâyet etti: Âişe (radıyallahü anha), Resûlullah geceleyin dört rek'at namaz kılar, sonra biraz dinlenir, tekrar namaza devam ederdi. Nihâyet, içimden acıyıp "Anam babam sana feda olsun yâ Resûlallah! Allahü teâlâ senin geçmiş ve gelecek bütün günâhlarını bağışlamadı mı? "Niçin bu kadar çok ibâdet yapıyorsun" deyince, Resûlullah efendimiz, "Şükredici bir kul olmayayım mı?" buyurmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 226

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 199

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 287

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 288

5) El-A'lâm cild-7, sh. 260

6) Mu'cem-ül-Müellifîn cild-12, sh. 303

ESED BİN AMR (KÂDI BECLÎ KÛFÎ)

Hanefî mezhebinde meşhûr fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebü'l-Müznir'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 188 veya 189 (m. 804) senesinde vefât etmiştir. İlmi İmâm-ı a'zamdan öğrendi. Onun yetiştirdiği yüzlerce âlim arasında ilk on âlimden biri de Esed bin Amr'dır. Hadîs ilminde de âlim olup, bu ilimdeki kıymeti husûsunda değişik değerlendirmeler yapılmıştır. Ahmed bin Hanbel, O'nun hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

Esed bin Amr, hocası İmâm-ı a'zamın kitablarını ilk yazan âlimdir. İmâm-ı Ebû Yûsuf'dan sonra Hârûn Reşîd'in Bağdâd kadılığını, sonra da Vâsıf kadılığını yapmıştır. Hârûn Reşîd'in kızı ile evlenmişti. 188 (m. 803) senesinde Hârûn Reşîd ile beraber hacca gitmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-1, sh. 298

2) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 326

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 44

4) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 206

5) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 16

EVZÂÎ

Zamanının bir tanesi, asrının ilimde önderi, Allahü teâlânın rızâsı için her şeyini feda eden büyük fıkıh âlimi. Tebe-i tâbiîndendir. İsmi Abdurrahmân bin Amr bin Muhammed'dir. Künyesi, Ebû Amr'dır. Ba'lbek'te doğdu. Hayatının sonlarına doğru Beyrut'a gitti. Burada kendisine kadılık vermek istediler. Fakat O, bunu kabûl etmedi. Orada yerleşti. Ders vermekle meşgûl oldu. 157 (m. 774) Beyrut'ta vefât etti. Birisi, rü'yâdan anlıyan birine gidip, "Dün gece, rü'yâmda, magrib tarafından çıkıp, göğe doğru yükselen ve sonunda gökte kaybolan bir demet fesleğen gördüm" dedi. Rü'yâyı yorumlayan zât, "Rü'yân doğrudur. Evzâî (radıyallahü anh) vefât etti" dedi. Araştırdıklarında, o gece Evzâî hazretlerinin vefât ettiğini gördüler. Vefâtı hakkında değişik rivâyetler vardır.

Evzâî, Yemen'de bir yer veya Şam'ın Feradız kapısı dışında bir köydü. Yemen'de bir kabile olduğu da söylenmiştir. Oraya bir ara gitmişti. Onun için bu ismi aldı. Edebiyatta, yazı ve güzel konuşmada çok kabiliyetli olup, herkes tarafından beğenilir takdîr edilirdi. Sâlih bin Yahyâ, "Beyrut Târihi" kitabında "Evzâî'nin (radıyallahü anh) Şam'da çok itibarı vardı. Hattâ idârecilerden daha fazla hürmet ve itibar görüyordu. O'nun fıkıha dâir "Sünen" isimli kitabı ile "Mes'eleler" adında bir eseri vardır. Kendisine yetmişbin mes'ele sorulup hepsine cevap verdiği söylenir. Hakem bin Hişâm zamanına kadar, Endülüs'te, fetvâlar onun ictihâdı üzerine verilmiştir." Velîd bin Müslim, "İbâdet konusunda ondan daha çok ictihâd eden birini görmedim" demektedir.

Şam ve Magrib (Fas, Tunus, Cezayir) halkı, Mâlikî mezhebine mensûb olmadan önce Evzâî hazretlerinin mezhebine tâbi idiler. Mezhebi, Endülüs'e Emevîler'le girmiştir. Mensûpları kalmadığı için mezhebi daha sonra unutuldu. Mezhebinin kayboluşu hicri üçüncü asrın ortalarına rastlar.

Atâ bin Ebî Kesir, Zührî, Muhammed bin İbrâhîm et-Teymî'den hadîs bildirdi. Şû'be, İbn-i Mübârek, Yahyâ bin Hamza, Yahyâ el-Kettan, Ebû Âsım ve başkaları da ondan hadîs nakletmişlerdir.

Zamanının en büyük âlimi ve en faziletlisi idi. Zühd ve takvâsı pek çok idi. İbâdet etme konusunda çok gayretli idi. Gecelerini, namaz kılmak, Kur'ân-ı kerîm okumak ve ağlamakla geçirdiği bildirilir. Ümeyye bin Yezîd bin Ebî Osman; "Evzâî ibâdeti, verâ'ı (haramlardan sakınmayı) ve hakkı (doğruyu) söyleme özelliklerini kendisinde toplamıştı" der. İbn-i Sa'd da onun için, "İlmi geniş, fıkıh bilgisi pek çok, fazla hadîs bilen, seçkin ve fazîletli, hadîs ilminde, sika (güvenilir, sağlam) sadûk ve güvenilir bir âlimdir" der. Ebû İshâk Fezârî der ki, "Eğer bana seçme izni verselerdi, bu ümmet için Evzâî'nin mezhebini seçerdim. Çünkü, o her yönüyle yetişmiş derîn bir âlimdir. O zamanki insanlar bir güçlükle karşılaştıkları zaman, hemen ona koşarlardı." Muhammed bin Âclan da, "İnsanlara ondan daha çok nasîhat eden bilmiyorum." Halife Mansûr, Evzâî hazretlerine çok hürmet eder, onun nasîhatlerine kulak verirdi. Beşîr bin Velîd der ki: "Evzâî"yi (radıyallahü anh) gördüm, huşû'dan dolayı gözleri görmiyen bir kimse gibi idi."

Velîd bin Mezîd, "Annesinin himâyesinde fakîr bir yetim olarak büyüdü, terbiye gördü. O kadar edebliydi ki, sultanlar bile onda bulunan terbiye ile çocuklarını terbiye etmekten âcizdiler. Ondan boş bir söz işitmedim. O konuştuğunda, mutlaka dinleyenin ihtiyâcı ve ona gerekli olan şeyleri söylerdi. Kahkaha ile güldüğünü asla görmedim. O, âhıreti anlatmaya başlayınca ondan başka orada ağlamayan kalmazdı" demiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları şunlardır:

"Bir kimse sadaka verir, sonra vazgeçerse, bir şeyi yiyip sonra kusan, sonra dönüp kustuğunu yiyen köpek gibidir."

"Kul öldüğü zaman, namazı başının yanında, verdiği sadakası, sağında, tuttuğu orucu göğsünün yanında olur."

"Îmân, yetmiş küsur hasletdir. En büyüğü: Lâ ilahe illallah'ı dili ile söyleyip, ma'nâsına kalbiyle inanmak. En küçüğü ise, yoldan, eziyet veren bir şeyi gidermek."

Evzâî (radıyallahü anh), Resûlullahın akrabasından birinin günâh işlediğini gördüğü zaman, "Sakın Resûlullaha (aleyhisselâm) olan yakınlığınız, sizi aldatmış olmasın. Çünkü o, kızı Fâtıma'ya (radıyallahü anha) "Kızım, kendini Cehennem ateşinden kurtarmaya bak. Çünkü ben senin nâmına Allahü teâlâdan bir şey te'mîn edemem" buyurmuştur.

İmâm-ı Evzâî, Halife Ca'fer'e nasihatte bulunurken; Cebrâil (aleyhisselâm) bir gün Peygamber efendimize (aleyhisselâm

) gelmişti. Resûlullah (aleyhisselâm), Cebrâil'e (aleyhisselâm) "Yâ Cebrâil! Bana Cehennemi anlat" diye buyurdu. Cebrâil (aleyhisselâm) da "Allahü teâlâ Cehenneme emretti. Bin sene iyice kırmızılaşıncaya kadar yandı. Bundan sonra bin sene daha yandı. Sapsarı oldu. Bin sene daha yanıp, simsiyah oldu. Onun için Cehennem koyu ve siyahtır. Alevleri ve parçaları parlamaz; seni Peygamber olarak gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Cehennem elbiselerinden birisi, dünyâdakilere gösterilmiş olsaydı, hepsi ölürler idi. Eğer, Cehennemin içecek kovalarından bir tanesi, dünyâ suyuna dökülmüş olsaydı, ondan tadan herkes ölürdü. Eğer, Allahü teâlânın bildirdiği zincirden bir arşın, dünyâdaki dağlar üzerine konulsaydı, bütün dağlar erirdi. Bir kimse Cehenneme girip, çıksaydı, yeryüzündekiler onun kokusundan ölürlerdi." Bunun üzerine Peygamber efendimiz ağladılar. Resûlullah (aleyhisselâm) ağlayınca, Cebrâil (aleyhisselâm) da ağladı ve "Yâ Muhammed (aleyhisselâm) sen de mi ağlıyorsun, halbuki Allahü teâlâ senin gelmiş ve gelecek bütün günâhlarını bağışladı" deyince Resûlullah (aleyhisselâm), "Allahü teâlâya şükredici bir kul olmıyayım mı?" buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) ile Cebrâil (aleyhisselâm) ağlarlar iken, gökten bir ses, "Yâ Muhammed (aleyhisselâm) ve yâ Cebrâil (aleyhisselâm) şüphesiz Allahü teâlâ sizi, günâh işlemiyecek şekilde yarattı. Onun için, yâ Muhammed, Allahü teâlâ seni bütün Peygamberlerden üstün kıldı. Yâ Cebrâil! Seni bütün gök meleklerinden üstün kıldı." dedi. "Ey mü'minlerin emîri! En üstün şey takvâdır. Çünkü, kim, Allahü teâlâya itaat için şeref isterse, Allahü teâlâ onu yükseltir. Kim de şerefi günâh işlemek için, isterse, Allahü teâlâ onu alçaltır" Halifenin yanından ayrılırken, Halife ona çok miktarda hediyeler vermek istedi. Fakat kabûl etmedi. Şöyle buyurdu: "Benim ona ihtiyâcım yok. Ben nasîhati, dünyalık karşılığında satmadım."

Evzâî hazretleri buyurdular ki; "Allahü teâlâ bir kavim için kötülük dilerse, onlara mücâdele kapısını açar, onları iş yapmaktan alıkoyar." Çoğu kendi kendine "Seni yaratan ne kadar yüce. Yağa benzer bir şey vermiş onunla görürsün. Kemikle işitirsin. Bir et parçası ile konuşursun."

"Kul, dünyâdaki her ânından kıyâmette hesaba (sorguya) çekilecek. Hem de gün gün, saat saat. Bu durumda, Allahü teâlâyı anmadığı biran karşısına çıkınca, pişman olur ve kendini parçalamak ister." "Bizim, hayatlarına yetiştiğimiz insanlar şöyleydi; Gece uykusundan en erken uyanırlar, sabah namazını vaktinde kılarlar, sonra bir müddet âhiret işlerini, akıbetlerinin (sonlarının) ne olacağını düşünürlerdi. Bundan sonra kendilerini fıkıh (dînî bilgileri) öğrenmeye ve Kur'ân-ı kerîm okumaya verirlerdi."

"Bir din kardeşiyle karşılaşmak, maldan ve çoluk çocuktan daha hayırlıdır (iyidir)." "Halkın bize verdiği her şeyi kabûl etseydik kıymetimiz kalmazdı."

"Resûlullahtan sana bir hadîs-i şerîf ulaştığı zaman, ondan başkasını söyleme, onu değiştirme, çünkü, Resûlullah (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan aldığını bildirmektedir."

"Eshâb-ı kiramda şu beş haslet (özellik) vardı: Cemâate devam, Resûlullahın sünnetine uymak. Câmi yapmak, Kur'ân-ı kerîm okumak ve cihâd (İslâmiyeti yaymak) etmek."

"Bir bid'at ortaya çıkaran kimsenin verâ'ı (şüphelilerden sakınma) kalmaz."

"İbâdet maksadı dışında fıkıh öğrenenlere, şüphelilerle, haramları helâl göstermeye uğraşanlara yazıklar olsun."

Namazda huşû'nun nasıl olacağını sordukları zaman Evzâî hazretleri şöyle cevap verdi: "Gözleri aşağı düşürüp, önüne bakmak, yanlarını kabartıp, şişirmeyip, alçaltmak ve bir de kalb yumuşaklığı, ya'nî üzüntülü bir vaziyette durmak. Gösteriş olunca huşû' gider."

Misâfire ikramın ne olduğunu soranlara Evzâî (radıyallahü anh) "Güler yüz ve tatlı dildir" diye cevap verdi. Evzâî hazretleri, Ömer bin Abdülazîz'in (radıyallahü anh), kendisine yazdığı bir mektûbtan şöyle bildirir: "Ölümü çok hatırlıyan kimse dünyâya rağbet etmez. Ağzından çıkan her sözün hesaba çekileceğini bilen az konuşur ve ancak lüzumlu sözleri söyler."

Yine buyurdu ki: "Süleymân (aleyhisselâm) oğluna "Ey oğlum! Allahü teâlâdan kork. Çünkü Allahü teâlâdan korkmak her şeyi yener." "Mü'min az konuşur, çok iş yapar. Münâfık, çok konuşur, az iş yapar."

"Sünnete uymakta sabırlı ol. Daha önce yaşamış olan büyüklerin durduğu yerde dur. Söylediklerini söyle, sakındıklarından sen de sakın. Onların yoluna gir. Îmân sözle, söz amelle, bunların üçü (îmân-söz-amel) ise ancak

Peygamberimizin (aleyhisselâm) bildirdiklerine uygun ise doğrudur. Büyüklerimiz, îmânı amelden, ameli de îmândan ayırmazlardı. Îmân bunların hepsini içine alan bir isimdir. Amel de îmânı doğrular. Kim diliyle inandığını söyler, fakat, kalbiyle inanmaz, ameliyle de inancını ve sözünü doğrulamazsa, onun îmânı kabûl edilmez. Âhırette zarara uğrıyanlardan olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 340, cild-2, sh. 17, 77, 165, 218, 242

2) Meşâhir-i Eshâb-ı güzîn, sh. 177

3) El-A’lâm cild-3, sh. 320

4) Fihrist 227

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 127

6) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 135

7) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 298

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 241

9) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 178

10) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 238

11) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1004

FUDAYL BİN IYÂD

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû Ali’dir. Semerkant’ta Ebyurd kasabasının Ferdin köyünde 107 (m. 726) yılında doğdu. Bâverd’de büyüdü. Kûfe şehrine yerleşip, orada ilim tahsilini yaptı. Ömrünün sonuna doğru Mekke’ye gelip yerleşti. 187 (m. 803) yılında Mekke’de vefât etti. Önceleri İslâmiyete uygun olmayan hayatı vardı. Tövbe etti. Tasavvuf yoluna girdikten sonra, yüksek derecelere kavuşarak olgun bir veli oldu. İrşâd makamına yükseldi. Bişr-i Hafî’nin ve Sırrî-yi Sekâtî’nin mürşididir. Allahü teâlâyı tanımakta (ma’rifette), haramlardan ve şüphelilerden kaçmada zamanın en önde geleni idi. Kerâmetleri çoktur. Abbasî Halifesi Hârûn Reşîd’le çok sohbet etti. Ona nasihatleri ve va’zları meşhûrdur. (Hicâb-ül-aktâr) kitabı Farsçadır.

Tövbe edenlerin önde gelenlerinden, cömerdliği ve ihsânı bol olan, haramlardan ve şüphelilerden sakınmakta ve Allahü teâlâyı tanımakta emsali az bulunan bir zât idi. Dünyâdan yüz çevirmiş, tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuşmuş olan Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) nefsinin arzularını hiç yapmazdı.

Tövbe etmesi şöyle anlatılır: Hazreti Fudayl, Merv ve Ebyurd şehirleri arasında önceleri eşkiyalık yapardı. Sahranın tenha bir yerinde çadırını kurar, eşkiya reîsi olduğu için içerde otururdu. Arkadaşları yoldan geçen kervanları soyarlar, ele geçirdikleri malların hepsini getirip, Fudayl bin Iyâd’a teslim ederlerdi. O da getirilen malları dilediği gibi arkadaşlarına taksim ederdi. Eşkiyalık yaptığı halde, cemâatle namazı terk etmez, namaz kılmıyan hizmetçilerini yanından kovardı. Birgün büyük bir kervan geldi. Fudayl bin Iyâd’ın arkadaşları kervanı fark edince, yolunu kesmek üzere hazırlanmağa başladılar. Kervan içinde bulunan zengin birisi, eşkiyaları fark etti ve “Altınlarımı öyle bir yere saklıyayım ki, eşkiyalar eşyalarımızı alırsa geriye bunlar kalsın” düşüncesiyle kervandan ayrılıp uygun bir yer aramağa başladı. Bir çadır gördü, hemen oraya koştu. Orada, sırtında abası, başında külahı olan biri namaz kılıyordu. Ona, bir miktar parası olduğunu ve emânet etmek istediğini bildirdi. Fudayl bin Iyâd, çadırın içine girip bir köşeye bırakıvermesini söyledi. Gelen kimse altınları bırakıp kervanın yanına dönünce, eşkiyaların kervandaki eşyaları alıp götürdüklerini gördü. Orada kalan eşyalarını da toparlayıp tekrar çadırın yanına döndü. Baktı ki, eşkiyalar kervandan aldıkları malları paylaşıyorlar. Adam şaşırdı ve “Demek altınları eşkiyaların reîsine vermişim” deyip geri dönmek istedi. Fudayl, adama niçin geldiğini sordu. Gelen kimse şaşkın vaziyette, “Emânet bıraktığım altınları almak için gelmiştim” deyince Fudayl, “Bıraktığın yerden al” dedi. Adam gidip altınlarını alınca diğer eşkiyalar, “Biz hiç para bulamadık, sen ise bunları geri veriyorsun” dediler. Fudayl: “O bana hüsn-i zan etti. Ben de Allahü teâlâya hüsn-i zan ediyorum. Ben o kimsenin, benim hakkımdaki iyi niyyetini doğru çıkardım. Ola ki, Allahü teâlâ da benim kendisi hakkındaki hüsn-i zannımı doğru çıkarır” dedi.

Bir gün yine bir kervanı soydular. Sonra yemek yimek için oturdular. Kervanın sahiblerinden birisi gelip, “Reîsiniz kimdir?” diye sordu. “O, burada değil! Şu ağacın altında namaz kılıyor” dediler. “Niçin sizinle beraber yemek yemiyor?” deyince, “O oruçludur” dediler. Gelen adam iyice şaşırdı ve yanına gitti. Huzûr içinde namaz kıldığını gördü. Namaz bitince “Namaz, oruç ve haramilik bir arada nasıl

bulunur?” dedi. Fudayl bu suâle, “Diğer bir kısım insanlar daha vardır ki, günahlarını itiraf ederler ve yaptıkları iyi amelleri, sonradan yaptıkları kötü amellerle karıştırırlar..” (Tevbe-102) âyet-i kerîmesini okudu. Adam hayret etti. Fakat niçin tövbe etmiyorsun diyemedi.

Nakledildiğine göre, Fudayl bin Iyâd, yaratılış olarak çok temiz, cömerd ve güzel huylu bir insandı. Bastıkları kâfilede bulunan kadınlara kesinlikle dokunmaz, borçlu olanların ve sermâyesi az olanların, ellerindeki mallarını ve hayvanlarını almazdı.

Bir gün yoldan bir kervan geçiyordu. Kervanda bulunan bir kişi “Îmân edenlere vakti gelmedi mi ki, kalbleri Allah’ın zikrine ve inen Kur’ân-ı kerîme saygı ile yumuşasınl...(Hadîd-16) âyet-i kerîmesini okudu. Bu âyet-i kerîme kendisine öyle te’sîr etti ki, gönlünden yaralandı, içinden “Geldi, geldi. Hattâ geçti bile!” diyerek kendinden geçmiş bir halde şaşkın ve mahcup olarak bir harabeye sığındı. Bu sırada kervan yola çıktı. Giderlerken, kervandakiler, “Fudayl yolumuzun üzerinde bulunuyor. Acaba nasıl gideceğiz?” diye birbirleri ile konuşurlarken, (Fudayl bin Iyâd bu konuşmaları duydu ve “Size müjdeler olsun! Şimdi o, yaptıklarına pişman olup tövbe etti. Bundan önce, nasıl siz ondan kaçıyor idiyseniz, bundan sonra da, o sizden kaçmakta, aynı işleri yapmaktan uzaklaşmakta, sakınmaktadır” diyerek tövbe ettiğini bildirdi. Bundan sonra, her tarafı gezerek, üzerinde hakkı olanları buldu ve fazlasıyla ödeyerek hepsi ile helâlleşti. Yalnız Ebyurd şehrinde bir yahûdi hakkını helâl etmiyordu. Hiçbir teklifi kabûl etmiyor, Fudayl bin Iyâd’ı zor durumda bırakmak için olmadık şartlar ileri sürüyordu. Dedi ki, “Eğer hakkımı helâl etmemi istiyorsan, filân yerde kayalık bir tepe var. O tepeyi kazarak oradan kaldır. Oralar dümdüz olsun!” Fudayl bin Iyâd hakkını helâl ettirmek için buna râzı oldu ve kazmaya başladı. Hazreti Fudayl’ın bu gayreti sebebiyle Allahü teâlânın ihsanıyla, bir seher vakti rüzgâr çıktı. Allahü teâlânın izni ile orayı dümdüz etti. Yahûdi bunu görünce hayretten dona kaldı. Bu sefer de, “Benden aldığın malımı iade etmedikçe hakkımı helâl etmeyeceğim” diye yemîn etmiştim. Benim yastığımın altında altınlar var. Sana hakkımı helâl edebilmem için oradan altınları alıp bana vermen lâzım” dedi. Yahûdi yastığın altında çakıl taşları koymuştu. Hazreti Fudayl elini yastığın altına soktu. Allahü teâlânın izniyle, çakıl taşları altın olmuştu. Bir avuç altını Yahûdiye verdi. Yahûdi hayret içinde idi. “Sana hakkımı helâl etmeden önce bana İslâm’ı anlat” dedi. Hazreti Fudayl, “Bu ne hakdır?” diye sorunca yahûdi şöyle anlattı: “Ben Tevrat’ta okudum ki, “Tövbesinde sâdık ve samîmi olanın elinde çakıl taşları altın olur.” Aslında yastığın altında çakıl taşları vardı ve ben seni imtihan etmek için öyle söyledim. Elinde, çakıl taşlarının altın olduğunu görünce anladım ki, senin dînin hakdır ve tövbende sâdıksın” dedi ve îmân etti, müslüman oldu.

Hazreti Fudayl, yaptıklarına çok pişman olmuştu. Yanındakilerden birine “Allah rızâsı için beni bağla ve sultanın huzûruna götür. Benim pek çok cezalarım vardır. Beni götür ki, Sultan beni cezalandırsın ve ben de cezamı çekeyim. Böylece hakkımdaki dînî hüküm ne ise, o yerine getirilmiş olur” dedi. Sultanın yanına gittiler ve durumunu bildirdiler. Sultan kendisine çok izzet ve ikramda bulunarak, evine götürülmesini emretti. Evinin önüne geldiğinde hâlâ ağlıyordu. Hanımı görüp “Sana ne oldu? Niçin ağlayıp inliyorsun? Yoksa seni dövdüler mi?” dedi. “Evet, hem de çok dövdüler” buyurdu. Hanımının merakı daha da artarak “Nerene vurdular?” deyince “Sultan, yaptıklarımın cezasını vermedi. Fakat ızdırâbım canımı yakıyor ve ciğerimi deliyor” dedi. Sonra hanımına “Ben Rabbimin hânesine, Kâ’be’ye gidip ziyâret etmeye niyet ettim, istersen aramızdaki nikâh bağını çözüp seni boşayayım.” Hanımı “Allah korusun. Senden nasıl ayrılım. Sen nereye gidersen ben de seninle beraber gelir, senin hizmetinde bulunurum” dedi. Sonra ikisi beraberce hac yoluna çıktılar. Allahü teâlâ, yolculuklarını kolaylaştırdı. Kâ’be’de bazı âlimlerle buluştular. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe hazretlerinin derslerine katıldı. Ondan ilim öğrendi. Kısa zamanda çok şeyler öğrendi. Hikmetli sözler söylemeye başladı. Mekkeliler yanına gelir onlara va’z ve nasîhat verirdi.

Bir gece Hârûn Reşîd, veziri Fudayl-i Bermekî’ye, “Beni bir kimsenin yanına götür. Kalbim, bu göz kamaştırıcı şaşalı hayattan sıkıldı. Rahatlık, gönül huzûru arıyorum” dedi veziri onu Süfyân bin Uyeyne’nin evine götürdü. Süfyân kapıyı açıp, “Kim geldi?” suâline “Emîr-ül-mü’minîn geldi” dediler. “Ne için bana haber vermediniz. Bilseydim ben huzûruna gelirdim” dedi. Hârûn Reşîd bunu duyunca, “Benim aradığım kimse bu değildir” dedi. Süfyân bunu duyunca ve “Sizin aradığınız kimse, Fudayl bin Iyâd’dır” dedi. Fudayl’ın kapısına gittiler. “Günah işleyenler, kendilerini îmân edenlerle bir tutacağımızı mı sanıyorlar?” âyet-i kerîmesini okuyordu. Hârûn Reşîd, “Nasîhat istersek, bu bize yeter” dedi. Kapıyı

çaldılar. Fudayl “Kim o?” deyince, “Emîr-ül-mü’minîn” dediler. Bunun üzerine, “Emîr-ül-mü’minînin benim yanımda ne işi var ve benim onunla ne işim var? Beni meşgûl etmeyiniz” dedi veziri, “Ulülemîre, (ya’nî halifeye) itaat vâcibtir...” deyince. Fudayl bin Iyâd da, “Beni meşgûl etmeyiniz” buyurdu. Vezir Fudayl-ı Bermekî, “Müsaadenle mi girelim, yoksa zorla mı?” dedi. “Müsaadem yok, ama Zorla girecekseniz, siz bilirsiniz.” buyurdu. Hârûn Reşîd içeri girdi. Fudayl, kimsenin yüzünü görmemek için kandili söndürdü. Karanlıkta Hârûn Reşîd’in eli Fudayl’ın eline değdi. Fudayl: “Bu el ne yumuşaktır, Cehennemden kurtulursa..” buyurunca Hârûn Reşîd ağladı ve nasîhat olacak bir söz daha söylemesini istedi. Buyurdu ki: Senin büyük baban Hazreti Abbas, Peygamber (aleyhisselâm) efendimizin amcası idi. Peygamberimize, “Beni bir kavme emir (başkan) yapınız” demişti. Peygamberimiz de, “Ey amcam, seni nefsin üzerine emir ettim” ya’nî nefsinin Allahü teâlâya tâat ve ibâdetle meşgûl olması, insanların bin senelik tâatından iyidir, buyurdu. Çünkü, “Bir emîrlik (başkanlık) kıyâmette pişmanlıktır” buyurmuştur. Hârûn Reşîd “Biraz daha söyle” dedi. Buyurdu ki: “Ömer bin Abdülazîz’i halife yaptıkları zaman, Sâlim bin Abdullah, Recâ bin Hayve ve Muhammed bin Ka’bı çağırdı ve “Ben bu işe düştüm, kurtuluş çârem nedir?” diye sordu. Onlar da, “Yarın kıyâmet gününde azaptan kurtulmak istiyorsan, müslümanlardan yaşlıları baban yerine koy, gençleri kardeş kabûl eyle, çocukları da kendi çocukların gibi düşün! Kadınları ise kız kardeşin ve annen kabûl eyle Onlara babana, annene, kardeşine ve çocuklarına yaptığın gibi muâmele eyle!” dediler.

Hârûn, “Biraz daha söyle” dedi. Buyurdu ki: “İslâm ülkesi senin evin gibidir. İnsanları ev halkın gibidir. Babalarına lütufla, kardeşlerine ve çocuklarına iyilikle muâmele eyle!” buyurdu. Sonra devam ederek buyurdu ki: “Korkarım şu güzel yüzün ateşle yanar ve çirkinleşir. Güzel yüzlerden niceleri Cehennemde çirkinleşir ve emirlerden (başkanlardan) niceleri orada esîr olur.”

Hârûn, “Biraz daha söyle” dedi ve hüngür hüngür ağlayıp feryâd etti. Fudayl hazretleri buyurdu ki: “Allahü teâlâdan kork ve O’na ne cevap vereceğini düşün. Cevaplarını şimdiden hazırla! Çünkü kıyâmet günü, Allahü teâlâ sana müslümanların hepsinden tek tek soracaktır. Hepsi için adâlet istiyecektir. Eğer bir gece bir ihtiyâr kadın, evinde bir şey yemeden yatarsa, yarın senin eteğine yapışır ve sana hasım (düşman) olur” Hârûn Reşîd, ağlamaktan kendinden geçti. Veziri Fudayl-i Bermekî, “Ey Fudayl yetişir! Emîr-ül-mü’minîni öldüreceksin” dedi. Fudayl hazretleri buyurdu ki: “Sus, ey Hâmân! Onu sen ve kavmin helak eylediniz, ben değil” Bu söz Hârûn’un ağlamasını arttırdı ve Bermekî’ye “Sana Hâmân demesi, beni Firavun yerine koyduğundandır.” dedi.

Sonra Hârûn Reşîd, Fudayl bin Iyâd’a, “Birisine borcun var mıdır?” dedi. “Evet, Allahü teâlâya borcum var. O da itaattir, huzûruna böyle borçlu çıkarsam vay hâlime.” buyurdu. Hârûn Reşîd, “İnsanlara borcun var mı demek istiyorum” dedi. “Allahü teâlâya şükür olsun ki, bana çok ni’metler verdi. Hiç şikâyetim yoktur” buyurdu. Bunun üzerine Hârûn, onun önüne 1000 (bin) altın koyup “Bunlar helâldir. Annemin mîrâsındandır” dedi. Fudayl buyurdu ki: “Bütün bu nasîhatlerimin sana hiç faydası olmadı.” Bunu söyledi ve yanından kalktı ve gitti. Hârûn Reşîd de çıkıp gitti. İsmi anıldığında, “Ah! Ne insandır o! Hakîkaten mert kimsedir.” dedi.

Bir gün küçük çocuğunu kucağına aldı, okşayıp bağrına bastı. Çocuk dedi ki: “Babacığım beni seviyor musun?” Fudayl (radıyallahü anh) “Evet” dedi. Çocuk “Peki Allahü teâlâyı seviyor musun?” dedi. Hazreti Fudayl “Tabiî seviyorum” dedi. Çocuk “Peki kaç tane kalbin var?” dedi. Fudayl “Bir tane” deyince çocuk dedi ki: “Ey babacığım! Bir kalbe iki sevgiyi nasıl sığdırabiliyorsun?” Hazreti Fudayl, küçük çocuğun bu derin ma’nalı sözleri, kendi kendine söylemediğini, Allahü teâlânın söyletdiğini anlıyarak yavrusunu kucağından bırakarak eliyle başını dövmeye başladı ve bundan sonra her an Allahü teâlâ ile meşgûl olacağına söz verdi. Oğluna da “Ey oğlum sen ne güzel vâ’izsin” deyip bağrına bastı ve “Seni hakîki sevgilinin izni ve emri ile seviyordum” buyurdu.

Birgün Arafat meydanında insanları seyrediyordu. Müslümanlar feryâd ediyorlar, Allahü teâlâya yalvarıp, inliyorlardı. Bunları bir müddet seyrettikten sonra “Sübhânallah. Şu kadar insan, kerîm olan bir zâtın kapısına gitse, bu şekilde yalvararak bir dânik (0, 801 gr.) ya’nî çok az altın isteseler, o zât bu insanları ümidsiz ve eli boş geri çevirmez. Yâ Rabbi, Sen kerîm ve gaffarsın. Bu insanların hepsini affetmen, kerîm olan ganî olan bir zâtın bir dânik altın vermesinden daha kolaydır. Yâ Rabbi! Senin ihsânların o kadar çoktur ki, bu insanların hepsini affetsen, senin

ihsânından hiçbir şey eksilmez.” dedi. Fudayl bin Iyâd bunu söyledikten sonra, gâibten bir ses, “Ey Fudayl senin bu hüsn-i zannın hürmetine hepsini affettim” diyordu.

Fudayl bin Iyâd hazretlerinin oğlu Ali, Kur’ân-ı kerîmden bir sûreyi sonuna kadar okuyamaz ve dinliyemezdi. Biraz okuyunca veya dinleyince âyet-i kerîmelerin te’sîri ile düşüp bayılırdı. Sonuna kadar tahammül edemezdi. Bir gün Fudayl bin Iyâd hazretlerine bir kâri (Kur’ân-ı kerîm okuyan) geldi. Onu oğlunun yanına gönderdi ve buyurdu ki: “Oğluma Kur’ân-ı kerîm oku. Dinlemekten çok hoşlanır. “Zilzâl” ve “El-Kâria” sûrelerini okuma, çünkü kıyâmet sözünü dinlemeye tahammül edemez, takat getiremez.” O kâri gitti. Kazara, el-Kâria sûresini okudu. Dördüncü âyet-i kerîmeye gelince Hazreti Fudayl’ın oğlu Ali, “Allah!...” deyip düştü. Baktılar ki rûhunu teslim etmişti. Fudayl bin Iyâd, oğlu vefât edince tebessüm etti. Halbuki otuz yıldır hiç gülmemişti. “Ey Fudayl! Bu gün gülünecek gün müdür?” diye sordular. Bunlara cevab olarak buyurdu ki: “Ben şu anda, Peygamber efendimizin de tatmış olduğu evlâdın ölümü acısını tatmış bulunuyorum. Anladım ki, Allahü teâlâ evlâdımın ölümüne râzıdır. Madem ki oğlumun ölümünde Allahü teâlânın rızâsı vardır. Ben de Allahü teâlânın rızâsına râzı oldum. Onun için güldüm.”

Birgün Mira dağlarından bir tepenin üzerinde bulunuyordu. Buyurdu ki, “Allahü teâlânın evliyâsından bir velî şu dağa, sallan dese, dağ derhal sallanır. Fudayl hazretleri böyle söyler söylemez, dağ sallanmaya başladı. Hazreti Fudayl dağa, “Sakin ol, ben bu sözümle seni kastetmedim” dedi ve dağ sâkinleşti.

Bir gün oğlu birine bir altın verecekti. Vereceği altının nakışında bazı kirler vardı. Ve bunu temizlemek için altını ateşle kızdırıyordu. Bunu görünce oğluna buyurdu ki: “Ey oğlum, yaptığın işdeki bu dürüstlük senin için on nafile hac sevâbına bedeldir”

Bir gün oğlu, idrarını yapamadı. Fudayl (radıyallahü anh) “Yâ Rabbi sana olan muhabbetim hürmetine oğlumun şu acıdan kurtulmasını nasîb eyle” diye yalvardı. Oğlu hemen şifâ buldu.

Fudayl bin Iyâd’ın (radıyallahü anh) iki kızı vardı. Vefâtı yaklaşınca hanımına şöyle vasıyyet etti. “Vefâtımdan sonra iki kızımı al ve Ebû Kubeys tepesine çık. Ellerini açarak şöyle niyazda bulun: “Yâ Rabbi! Fudayl bana vasıyyetinde dedi ki: Ben hayatta iken bu iki emânete gücümün yettiği kadar baktım. Ama ben ölüp de kabre girdikten sonra bu emânetleri sana iade ettim.” Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) vefât edip, defn işleri tamamlandıktan sonra, hanımı vasıyyeti yerine getirmek üzere bildirilen yere kızlarını götürdü ve bildirildiği gibi duâ edip çok ağladı. Bu sırada Yemen hükümdârı, yanında iki delikanlı oğlu ile beraber oradan geçiyordu. Hanımların ağlayıp sızladıklarını görünce yanlarına gidip “Bu hâl nedir?” diye sordu. Hanım hâdiseyi anlatınca, Yemen hükümdârı dedi ki; “Bu kızları, her biri için bin altın mehir ile oğullarıma nikâhlıyalım” dedi. Fudayl bin Iyâd’ın (radıyallahü anh) hanımı “razıyım” dedi. Kızların ve oğulların da rızâsı alındı. Hep beraber Yemen’e gittiler. İleri gelenler toplandı ve nikâhları kıyıldı, düğün yapıldı.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

“İnsanlara merhamet etmeyene Allahü teâlâ merhamet etmez.”

“Kabir azâbından, dirilerin ve ölülerin fitnelerinden ve Deccal’ın fitnesinden Allahü teâlâya sığınınız.”

“Kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allahü teâlâ da onun dünyâda ve âhırette ayıbını örter. Kim bir müslüman kardeşinin sıkıntısını giderip sevindirirse, Allahü teâlâ da onu dünyâ ve âhırette sevindirir. Allahü teâlâ; kul, müslüman kardeşine yardım ettikçe onun yardımcısıdır.”

“Müslümanın müslümana üç günden fazla dargın durması helâl değildir. Kim üç günden fazla dargın durur ve bu hâlde ölürse Cehenneme girer.”

“Kim aç bir müslümanı doyurursa Allahü teâlâ da onu Cennet meyveleri ile doyurur.”

“Vasıyyet etmeyi istediği bir şeyi olan müslüman bir adamın, bu vasıyyeti yazmadan iki geceden fazla gecelemesine hakkı yoktur.”

Fudayl bin Iyâd hazretlerinin hikmetli ve ibret dolu güzel sözleri çoktur. Bunlardan birkaçı şöyledir;

“Bid’at söyleyenleri ve yapanları sevenlerin ibâdetlerini, Allahü teâlâ kabûl etmez ve kalblerinden îmânlarını çıkarır.

Bid’at sahibini sevmeyenin ibâdeti az olsa da, Allahü teâlânın bunu af edeceğini ümit ederim. Yolda bid’at sahibine karşı gelirsen, yolunu değiştir.”

Allahü teâlâya isyan ettiğimi, bir günah işlediğimi, hayvanımın ve hizmetçilerimin bana karşı davranışlarından anlarım.”

“Duâmın kabûl olacağını bilsem, yalnız devlet başkanı için duâ ederdim. Çünkü, devlet başkanı iyi olursa, şehirler ve insanlar kötülüklerden ve belâlardan emîn olur. “İnsanın, yanında bulunanlarla tatlı tatlı sohbet etmesi, onlara güzel ahlâk ile davranması, geceleri sabaha kadar ibâdet ile, gündüzleri hep oruçlu geçirmesinden hayırlıdır.”

“Beş şey bedbahtlık alâmetidir: Kalb katılığı, ağlamamak, utanmamak, dünyâya fazla rağbet etmek, uzun emelli olmak.”

“Allah korkusu, dilin lüzumsuz şey söylemesine mâni olur. Allahü teâlâdan korkanın dili söylemez olur.”

“Allahü teâlâdan korkandan, her şey korkar olur. Allahtan korkmayan, her şeyden korkar.” “Tevekkül, Allahü teâlâdan başkasına güvenmemek ve O’ndan başkasından korkmamaktır.” “Akıllılarla kavga etmek, akılsızlarla oturup tatlı yemekten kolaydır.”

“Bir kimsenin kalbine Allah korkusu yerleşti mi, dilinde işe yaramaz bir söz bulunmaz. Bu korku dünyâ sevgisini ve arzusunu yakar, dünyâya rağbet etme hâlini gönülden dışarı atar.”

Fudayl hazretlerine sormuşlar: “Neden Allahtan korkanı göremiyoruz?” Buyurmuş ki: “Şayet siz korksaydınız, korkanı görürdünüz. Korkanı korkanlardan başkası göremez. Nitekim evlâdını kaybeden anne, evlâdı ölen bir anne görmek ister. Ya’nî dertlinin hâlinden, dertli anlar. Derdi olmayan, dertliyi nereden bilecek?”

“Helâldir, herhangi bir hesabı da yoktur, demek şartıyla bütün dünyâyı bana verseler, yine de sizlerin murdar bir leşi pis saydığınız gibi, onu pis sayardım.”

“Amellerin en iyisi, en gizli yapılanıdır. Şeytandan en fazla korunulmuşu da riyadan uzak olanıdır.”

“Âhıret âliminin arkasından gidin, dünyâ âlimi ile oturmaktan sakınınız, çünkü o gurûru ve süsüyle sizi fitneye sokar. Onun da’vâsı amelsiz ilim ve samimiyetsiz ameldir.”

“Kim, din kardeşi için diliyle sevgi ve hulûs gösterir de içinden ona düşmanlık ve kin beslerse Allah ona la’net eder, dilsiz yapar ve kalb gözünü körletir.”

“Rızâ hâlindeki kişinin dostluğuna inanmam, kızdırdığım bu kişinin gazâb hâlindeki dostluğuna inanırım.”

“Hakka boyun eğ, hakkı takip et, kim söylerse söylesin hakkı kabûl et.”

“Her şeyin bir zekâtı vardır. Aklın zekâtı da uzun uzadıya hüzünlenmek (ve derin düşünmektir). Bu yüzdendir ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) hüznü aralıksız ve kesintisizdi.”

“Fâsıkın yüzüne gülen bir kimse, müslümanlığı tahrip etmek için çabalamıştır.”

“Her kim bir binek ve yük hayvanına “La’net olsun” derse, o hayvan (hâl diliyle) der ki: “Âmin, lâkin yüce Allaha hangimiz daha fazla âsi ise, la’net onun üzerine olsun!”

“Yüce Allahı seviyor musun?” diye sana sorsalar, sükût et. Zîrâ, eğer (hayır) dersen kâfir olursun. (Evet) dersen, hareketlerin O’nu sevenlerin hareketlerine benzememektedir. Onun için sahtekâr olursun.”

Yahyâ bin Muaz (radıyallahü anh) diyor ki: “Bu insanlar ne tuhaftır! Aralarında bir mü’min, zengin olmuşsa onu övüyorlar, fakîr düşmüşse onu hakîr görüyorlar.” Fudayl bin Iyâd’ın yanında bir adamdan sitayişle bahsettiler. Dediler ki: “O zât, ağzına helva almaz!” Fudayl onlara dedi ki: “Helva yemeyi bırakmak bir mürüvvet mi sanki? Siz onun akrabasını gözetip gözetmediğine, öfkesini yenip yenmediğine, komşularına, dul kalmış kadınlara ve yetimlere karşı nasıl davrandığına bakınız. Din kardeşlerine ve arkadaşlarına karşı huy ve edebi nedir? işte hükmünü verirken asıl bunlara dikkat edin!”

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) der ki: “Allah’ın öyle kulları vardır ki, Allahın azametinden kalbleri parça parça olur, sonra biter; yine paralanıp tekrar biter. Ve bu hâl yaşadıkları

müddetçe devam eder. Kulun, azameti ilâhiye karşısındaki korku ve saygısı, ilâhi ma'rifetten nasîbi miktarında olur!"

"Üç şey kalbi öldürür. Bunlar 1- Çok yemek, 2- Çok uyumak, 3- Çok konuşmak."

"Bugün yumuşak elbiselere, lezzetli ve nefis yemeklere fazla rağbet etmeyiniz. Zîrâ yarın ne giyecekleri ne de bu yemekleri bulamayacaksınız."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1007

2) Keşf-ül-mahcûb sh. 220 (Urdu tercümesi)

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 52, 57, 58, 59, 298

4) Nefehât-ül-üns sh. 91

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 68

6) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 56

7) Eshâb-ı Kirâm sh. 340

8) Câmiu kerâmât-il evliyâ cild-2, sh. 235

9) El-A'lâm cild-5, sh. 153

10) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 6

11) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 245

12) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 294

13) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 84

14) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 47

15) El-Cevâhir-ul-mudiyye cild-1, sh. 409

16) Mîzân-ul-i'tidâl cild-3, sh. 361

17) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 316

18) Sıfat-üs-safve cild-2, sh. 134

19) Mir'ât-ul-cinân cild-1, sh. 415

20) Târîh-i Dımaşk cild-24, sh. 38

21) Rehber Ansiklopedisi cild-6, sh. 93, 94

HABİB BİN EBÎ SÂBİT

Tabiîn devrinde Kûfe'de yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Habîb bin Ebî Sabit Kays bin Dinar'dır. Babasının adına Kays bin Hind de denilmiştir. Kûfe'de doğup büyüdü. O ve Hammâd bin Ebî Süleymân, Kûfe'de yetişen fakîhlerin en büyüklerindendi. İmâm-ı Buhârî ve birçok âlimler onun 119 (m. 737) târihinde vefât ettiğini bildirdiler. 122 (m. 739)'de vefât ettiği de rivâyet edildi.

Habîb bin Ebî Sabit, Kûfeli fakîh ve hafızlardandır. Birçok Eshâb-ı kiram ile görüşüp onlardan ilim aldı. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Onların sohbetinde bulunarak yetişti. Eshâb-ı kiramdan ve Tabiînden Abdullah İbni Ömer, Abdullah İbni Abbâs, Enes bin Mâlik, Zeyd bin Ebî Erkâm, Ebu't-Tufeyl Âmir bin Vasile, İbrâhîm bin Sa'd bin Ebî Vakkâs, Nâfi bin Cübeyr bin Mut'im, Atâ bin Ebî Rebâh, Sa'îd bin Cübeyr, Atâ bin Yesâr ve daha pek çok âlimden hadîs rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de Süleymân bin Mihran el-A'meş, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Husayn bin Abdurrahmân, Zeyd bin Ebî Enise ve daha birçok kimse hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur.

Hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) râvîlerden biri olduğunu bütün hadîs âlimleri sözbirliği ile bildirmektedirler. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, meşhûr Kütüb-i sitte denilen altı kitapta yer almaktadır. Hadîs âlimlerinden İmâm-ı Iclî, İbni Mâin ve İmâm-ı Nesâî, onun Tabiînin sika ve huccet olan râvîlerden olduğunu zikretmektedirler. Ebû Hatim de, "Sadûk (rivâyet ettiği hadîslerde sağlam) ve sika bir râvidir" demektedir.

Habîb bin Ebî Sabit, Kûfe'nin meşhûr fakîhlerindendi. İmâm-ı a'zam hazretlerinin hocası Hammâd bin Süleymân'dan önce Kûfe müftîsi idi. Ebû Ca'fer-i Taberî, "Tabakât-ı Fükahâ" adındaki eserinde, onun fıkıhta ve diğer ilimlerde yüksek bir yeri olan büyük bir âlim olduğunu bildirmektedir. İnsanlara ilim öğretmekte ve onların ihtiyâçlarını karşılamada çok gayretliydi. Hayır ve hasenatı çoktu. Tam bir tevekkül sahibiydi. Fakirleri doyurur, bilmeyenlere ilim öğretirdi. Ebû Yahyâ, onun büyüklüğünü bildirirken: "Habîb bin Ebî Sabit ile beraber Taife gelmiştim. O kadar çok sevindiler ki, sanki aralarına bir peygamber gelmişti" diyor.

Çok ibâdet ederdi. Tevâzuu, alçak gönüllülüğü çoktu. Gecelerini ibâdetle geçirir, yatsının abdesti ile sabah namazı kılardı, ibâdet etmeyi kalbi için hayat, bedeni için gıda bilirdi. İmânı ve takvâsı çok olan bir zâttı. Namaz kılarken ayakta çok durmaktan yorulmazdı. Gecelerini ibâdetle değerlendirip

süsledikten sonra, ertesi gün bir miktar uyurdu (kaylûle yapar). Ebû Bekir bin Iyâş onun hakkında: “Habîb’i secde ederken gördüm, öyle bir halde idi ki, secdesinin uzunluğundan vefât etti zannettim” diyor.

Kur’ân-ı kerîmi ezbere bilenlerle sık sık bir araya gelir, onlara ikram ve iltifâtlarda bulunurdu. Bir defasında hafızları toplayıp onlara 100 000 dinar (altın) dağıttı.

Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Bunlardan ba’zıları şunlardır:

Peygamberimizin (aleyhisselâm) zamanında biri öldürülmüştü ve kim tarafından öldürüldüğü bilinmiyordu. Bu durum Peygamberimize arz edildi. Resûlullah (aleyhisselâm) Allahü teâlâya hamd ve sena ettikten sonra buyurdu ki: “Ey insanlar! aranızda biri öldürülüyor, fakat katili bilinmiyor. Şayet göktekiler ve yerdekiler, müslüman birinin öldürülmesi üzerinde toplansalar, şüphesiz hepsi azâb olunur.” “Peygamberimiz vitir namazını üç rek’at kılardı. Kunut duâsını da, üçüncü rek’atta, rükû’dan önce okurdu.”

“İnsanlar arasına katılıp onların ezalarına uğrayan ve bu ezalara sabreden bir mü’min, insanlar arasına girmeyen, onların eziyetleriyle karşılaşmayan ve bu konuda sabredecek bir mes’elesi bulunmayan kimseden efdaldir, üstündür.”

“Peygamberimiz (aleyhisselâm) yünlü elbise giyer, yerde uyur, yerden biten şeylerden yer, merkebe biner ve arkasına birini alır, keçi besler ve onu sağar, köle olan kimsenin da’vetine giderdi.”

Hazreti Ali, şöyle bildiriyor: “Resûlullah (aleyhisselâm) Bedir harbinde bana ve Hazreti Ebû Bekir’e buyurdu ki: “Sizin ikinizden birinizin sağında Cebrâil aleyhisselâm, diğerinin solunda da Mikâil ve İsrafil aleyhisselâm olmak üzere büyük melekler hazır olup ordunun önünde bulunurlar.”

Resûlullah efendimize birisi gelip cihada gitmek için izin istedi. Ona: “Senin annen ve baban sağ mıdır?” diye sordu.

O kişi “Evet, yâ Resûlallah!” deyince, “Onların yanında otur ve hizmet et!” buyurdu. Başka bir rivâyette de “Onların yanında kalıp hizmet ederek cihad sevâbına kavuş!” buyurdu.

“Bir kimse, Ramazan-ı şerîfin başından sonuna kadar cemâatle (teravih) namazı kılarsa, Kadir gecesinden nasîbini alır.”

“Bir müslüman, Allahü teâlânın emrettiği şekilde abdestini tamamlar ve sonra beş vakit namazını kılarsa, onlar arasındaki günahlarına keffâret olur.”

“Kıyâmet gününde tövbe, en güzel bir sûrette ve en güzel bir koku ile getirilir. Kokusunu ancak mü’min olanlar duyar. Kâfirler, (Yazıklar olsun bizlere! Müslümanlar bu güzel kokuyu duyuyorlar da, biz onu duyamıyoruz) derler. Tövbe, kâfirlerle konuşur ve onlara: “Siz beni dünyâda kabûl etseydiniz, şimdi güzel kokuyu duyardınız” der. Kâfirde; “Biz şimdi kabûl ediyoruz? der. O anda gökten bir melek şöyle nidâ eder: (Dünyâyı ve içinde bulunan altını, gümüşü ve diğer şeyleri getirseniz, sizden tövbe kabûl olunmaz) Tövbe ve melekler, onlardan uzaklaşır. Sonra Cehennemde vazîfeli melekler gelir. Kendisinde güzel koku olan kimseye dokunmazlar. Şayet kötü koku gelirse, onu Cehenneme atarlar.”

“Gece namazı ikişer rek’at olarak kılınır.”

“Her şeyin bir iyisi vardır. Namazın iyisi de, ilk tekbirine yetişerek kılınan namazdır.”

Peygamberimiz Hazreti Ebû Zer’e buyurdu ki: “Ey Ebû Zer! İnsanlara müjdele ki, kim (Lâ ilahe illallah) derse, Cennete girer.”

Hikmetli sözleri meşhûrdur. Bunlardan ba’zıları şunlardır:

“Başını Allah için secdeye koyan kimse, kibirlenmekten (büyüklenmekten) uzak olur.”

“Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için evine (câmiye, mescide) gidiniz!”

“Bir kimsenin topluma karşı konuşurken hepsine birden dönmesi, Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetidir.”

“Her şey için, hatta yemek ve içmekte bile güzel bir niyet içinde olmayı çok severim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 60

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 116

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 178, 179

4) Rehber Ansiklopedisi cild-7, sh. 125

HABİB-İ ACEMÎ

Evliyânın büyüklerinden. Hazreti Hasan-ı Basrî'nin talebesi ve Hazreti Dâvûd-i Tâî'nin hocasıdır. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 120 (m. 739)'da vefât etti. Habîb-i Acemî hazretleri, Hazreti Hasan-ı Basrî, Hazreti İbn-i Sîrîn, Hazreti Bekir bin Abdullah el Müzenî, Hazreti Ebî Temime el-Huceymî gibi büyüklerden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hazreti Süleymân el Teymî, Hazreti Hammâd bin Seleme, Hazreti Mûtemir bin Süleymân, Hazreti Osman bin Heysem gibi büyükler kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Önceleri çok zengin idi. Faizle para verirdi. Bir gün hanımı yemek pişirip önüne koydu. Tam yemeği yiyeceği sırada, kapıya birisi geldi. "Allah rızâsı için bir sadaka" dedi. Habîb bunun yüzüne kapıyı kapadı. O kimse mahzûn olarak gitti. Habîb-i Acemi, geri sofraya geldiğinde kabın içindeki yemeğin kan hâline dönmüş olduğunu gördü. O anda kalbinde bir değişiklik hissetti. Yerinde duramadı. Bir Cuma günü Hazreti Hasan-ı Basrî'nin evinin yolunu tuttu. Yolda giderken, oyun oynayan çocuklar Habîb-i Acemî'yi görünce, birbirlerine "Kaçın kaçın, faiz yiyen Habîb geliyor. Ayağından kalkan toz bize gelir de, biz de onun gibi bedbaht oluruz!" dediler. Çocukların bu sözleri kendisine çok ağır geldi. Hasan-ı Basrî hazretlerinin meclisine gelip elini öptü. Allahü teâlânın, sonsuz olan lütfu ve ihsânı ile tövbe-i nasûh eyledi ve onun talebelerinden oldu. Önceki yaptıklarına çok pişman oldu. Allahü teâlâya şöyle münâcatta bulundu. "Yâ Rabbi! Ben çok günahkârım. Fakat senin mağfiretin sonsuzdur. Beni affet. Senin her şeye gücün yeter. Kudretin sonsuzdur. Dilediğini yaparsın. Sen öyle büyüksün ki benim dermanım ancak sendedir. Ben ancak sana sığınırım. Yâ Rabbi! Fermanına boyun eğdim ve sana teslim oldum. Beni affet!" Oradan ayrılıp evine dönerken kendisine borcu olanlar onu görüp alacaklarını ister endişesiyle kaçmak istediler. Bu durumu görünce, "Kaçmayın! Bu gün benim sizden kaçmam lâzımdır" buyurdu. Yolda giderken yine oyun oynayan çocukların yanından geçiyordu. Çocuklar kendisini görünce birbirlerine "Kaçın, kaçın! Tövbekâr geliyor. Üzerine bizden toz bulaşmasın. Bulaşırsa Cenâb-ı Hakka âsi oluruz" dediler. Çocukların bu sözleri üzerine çok duygulandı, yüreği sızladı ve "Yâ Rabbi! Bir tövbemle ismimi iyilerden eyledin" diye şükretti. Habîb-i Acemî (radıyallahü anh), şehrin her tarafına tellâllar çıkararak: "Her kimin Habîb'e borcu varsa, bundan vazgeçti. Aldığı faizleri de geri dağıtacaktır!" diye ilân ettirdi. Servetinin hepsini fakîrlere dağıttı. Günün birinde bir kimse geldi. Dağıtacak malı kalmadığından, üzerindeki gömleği gelen kimseye verdi. Daha sonra Fırat nehrinin kenarında bir kulübe yapıp orada ibâdetle meşgûl oldu. Gündüz Hasan-ı Basrî'nin (radıyallahü anh) sohbetinde bulunup, gece ibâdet ederdi. Hasan-ı Basrî hazretlerinin sözleri kalbine öyle te'sîr ederdi ki, kendinden geçmiş olarak dinlerdi.

Aradan bir müddet geçince, hanımı, nafakalarının bittiğini, ev için erzak lâzım olduğunu bildirdi. Habîb-i Acemî (radıyallahü anh) bir şey demeyip sustu. Sabahleyin "Çalışmaya gidiyorum" diyerek evden çıktı. Kulübesine gidip ibâdetle meşgûl oldu. Akşam eve gelince hanımına: "Öyle bir zâtın işinde çalışıyorum ki gayet cömerttir. O zâtın kereminden utandım da bir şey istiyemedim. On günde bir ücret vereceğini söylüyorlar. On gün sabret On günlük olunca kendisi verecektir" dedi. Onuncu gün olduğunda, öğle namazını kıldıktan sonra, "Bu akşam hâtuna ne söyliyeyim" diye düşünüyordu. Tam bu sırada Habîb-i Acemî'nin hânesine beyaz elbiseli kimseler geldi. Birisinin sırtında un çuvalı, birisinin sırtında yüzülmüş koyun, birisinin sırtında, içinde yağ-bal, baharat v.b. eşyaların bulunduğu bir tulum ve birisinin elinde, içinde 300 gümüş bulunan bir kese vardı. Habîb'in hânesinin kapısını çaldılar. Hâtun kapıyı araladı. Gelen kimseler ellerindekileri bıraktılar ve "Bunları, efendinizin çalıştığı yerin sahibi gönderdi. Eğer, Habîb işini arttırırsa biz de ücretini arttırırız diye söyledi" dediler ve gittiler. Habîb-i Acemî, akşam olunca mahzûn ve mahcûb bir şekilde evine döndü. Daha eve girmeden, içeriden taze ekmek ve yemek kokuları geldi. Hanımı kendisini karşıladı ve şöyle söyledi: "Efendi! Kime çalışıyorsan, hakîkaten o çok iyi bir kimse imiş, ikram ve ihsân sahibi bir zatmış. Bu gün öğle vaktinde şunları göndermiş. Ayrıca (Habîb'e söyle, eğer işini arttırırsa biz de ücretini arttırırız) diye haber göndermiş." Bunun üzerine Habîb, hayretle "Allah Allah, on gün çalıştım. Bana bu ihsânlarda bulundu. Demek daha çok çalışırsam kim bilir neler verecek" dedi ve kendini tamamen Hak teâlâya ibâdete verdi. İbâdetini arttırdı. Böylece hem Allahü teâlâya ibâdet ederek, hem de Hasan-ı Basrî hazretlerinin kalblere te'sîr eden sohbetleri ile yükselerek duâsı makbûl olan büyük

zâtlardan oldu. Edebi ve anlayışı fevkalâde olup, ilm-i siyâseti çok iyi bilirdi.

Bir gün yaşlı bir kadıncağız ağlayarak geldi ve "Bir oğlum vardı, kayboldu. Epey zamandır haber yok. Ayrılığına tahammül edemiyorum. Oğlumu bana göndermesi için Allahü teâlâya duâ ediniz" diye yalvardı. Habîb-i Acemî, "Hiç paran var mı?" buyurdu. Kadıncağız, "İki gümüşüm var" dedi. O da, "O parayı fakîrlere ver" buyurdu. O kadın paraları fakîrlere verdi. Habîb-i Acemî hazretleri, "Evinize gidin, çocuğunuz inşâallah gelir" buyurdu. Kadıncağız evine dönüp oğlunu eve gelmiş görünce, sevincinden ağladı ve Allahü teâlâya şükretti. Çocuğunu alıp Habîb-i Acemî'nin yanına götürdü. Habîb (radıyallahü anh) çocuğa, "Nerede idin? Nasıl geldin? Anlat" buyurdu. Çocuk: "Kirman ilinde idim. (Ey Rüzgâr! Habîb'in duâsı hürmetine ve iki gümüş akçenin bereketiyle bu çocuğu kendi evine bırak) diye bir ses duydum. Rüzgâr beni aldı ve çabucak evimize getirdi" dedi.

Ne zaman yanında Kur'ân-ı kerîm okunsa inliyerek ağlardı. "Sen Acemli'sin. Fârisî konuşursun. Arabî bilmediğin halde bu ağlaman hangi sebeptendir!" diye sorduklarında "Evet, lisânım Acemî'dir. Lâkin kalbim Arabî'dir" buyururdu. Daha sonra Arabî lisanını öğrendi. Çok fasîh (açık) olarak Arabî konuşurdu. Kendisi, Terviye günü Basra'da, Arefe günü Arafat'ta görülürdü. Bir gün dervişlerden biri "Hazreti Habîb-i Acemî, Acem olduğu halde, Arabî bilmediği halde acaba bu çok yüksek mertebeye nasıl kavuştu?" diye kalbiden geçirdi. O anda hafiften bir ses "Evet O Acemidir. Lâkin Habîb (sevgili) ve âşıktır" diyordu.

Bir katil idâm edilmişti. O gece kendisini rü'yâda gördüler. Değerli elbiseler giymiş olarak Cennet bahçelerinde dolaşıyordu. "Sen bu hâle nasıl kavuştun?" diye sordular. "Ben idâm sehpasında iken, Habîb-i Acemî (radıyallahü anh) oradan geçti ve göz ucuyla acıyarak bana baktı ve Allahü teâlâya niyazda bulundu. İşte kavuştuğum bu ni'metler, o zâtın bir nazarının hürmetine bana ihsân olundu" dedi.

İmâm-ı Şâfi'î ile İmâm-ı Ahmed bin Hanbel oturuyorlardı. O sırada Habîb-i Acemî hazretleri geldi. İmâm-ı Ahmed, "Buna bir suâl sorayım" dedi. Hazreti İmâm-ı Şafiî, "Bunlar hâl ehli, acâib kimselerdir. Pek suâl sorulmaz" dedi. Hazreti İmâm-ı Ahmed, "Soracağım" dedi. Habîb gelince, İmâm-ı Ahmed, "Bir kimse beş vakit namazdan birini kaçırsa, ama hangisini kılmadığını bilemezse, ne yapmalıdır?" diye sordu. Habîb (radıyallahü anh) "Bu, Allahü teâlâdan gâfil olan bir kalbin işidir. O kimse kendine ceza olarak beş vaktin hepsini kaza etmelidir" buyurdu. Her iki imâm bu cevâbdan hayrete düştüler.

Bir gün meşhûr Haccâc'ın adamları, Hazreti Hasan-ı Basrî'yi aradılar. Hasan-ı Basrî onlardan gizlenmek için Habîb-i Acemî'nin Fırat nehri kıyısındaki kulübesine girdi. Haccâc'ın adamları gelip Habîb-i Acemî'ye "Ey Habîb! Hasan'ı gördün mü?" dediler. "Evet" dedi. "Nerede?" dediler. "İşte bu kulübemdedir" dedi. Hemen içeri girdiler. Aradılar, fakat bulamadılar. Dışarı çıkıp "Bize yalan mı söylüyorsun? içerde yok" dediler. "O içerdedir. Siz onu göremiyorsanız, bunda benim kabahatim nedir?" dedi. Tekrar içeri girip iyice aradılar. Lâkin yine bulamayıp gittiler. Onlar gittikten sonra Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) dışarı çıktı. "Ey Habîb! Biliyorum ki, senin hürmet ve bereketin için Allahü teâlâ beni onlara göstermedi. Ama niçin burada olduğumu söyledin?" diye sordu. Habîb-i Acemî "Ey üstadım. Sizi görememeleri benim hürmetim ile değildir. Belki doğru konuştuğumuzdandır. Eğer yalan söyleseydim, sizi de bizi de götürürlerdi" dedi. Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) "Ne yaptın da beni göremediler?" diye sordu. O da, "Âyet-el kürsî, Âmener-rasûlü ve İhlâs sûrelerini okuyup (Yâ Rabbi! Üstadımı sana emânet ediyorum. Onu sen koru) dedim" dedi. Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) buyuruyor ki, "Ben içerde iken, kaç defa elleri bana değdi, ama göremediler."

Habîb-i Acemî hazretlerine "Allahü teâlânın rızâsı hangi şeydedir?" diye sordular. "İçinde nifak tozu bulunmayan kalbde" buyurdu.

Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) Dicle nehri kenarında gemi bekliyordu. O sırada Hazreti Habîb-i Acemî oraya geldi ve "Ne bekliyorsun?" dedi. O da "Gemiye bineceğim, onu bekliyorum" dedi. Hazreti Habîb, "Gemiye ne hacet, suyun üzerinden yürüyerek geçiniz" deyince, Hazreti Hasan-ı Basrî "Suyun üzerinde gitmeye sebep gemidir. Biz sebeplere yapışarak hareket ederiz. Onun için gemiyi bekliyeceğiz" dedi. Habîb-i Acemî: "Siz, yakîn mertebesine ulaşmamışsınız" diyerek, su üzerinde yürüyerek karşıya geçti. Derecesi, kendisinden çok büyük olan Hazreti Hasan-ı Basrî ise "Sen de, ilm-ül-yakîn derecesine kavuşamamışsın" dedi ve geminin gelmesini bekledi.

Hazreti Habîb, bir gece elindeki iğneyi düşürdü. Çok karanlık idi. İçerisi birden aydınlanıverdi. Hemen elleriyle yüzünü kapattı ve “Hayır! Hayır! Biz düşürdüğümüz iğneyi çıra ile bulmaktan başka bir şey bilmeyiz. Fevkalâde hâller istemeyiz” buyurdu.

Habîb-i Acemî’nin (radıyallahü anh) evinde bir hizmetçi kadın vardı. 30 sene evinde bulunduğu halde, bir defa olsun hizmetçisinin yüzünü tam olarak görmemişti. Bir gün, bir hacet için çıkarken o hizmetçiyi gördü. “Ey mesture hanım! Bana hizmetçimi (câriyemi) çağırır mısın?” dedi. “Sizin hizmetçiniz benim ve 30 senedir evinizdeyim. Beni nasıl bilmezsiniz” dedi. “Ben ömrümde, Allahü teâlâdan başkasına nazar etme cesâretimi kendimde bulamadım ve seninle ilgilenemedim” buyurdu. Her an Allahü teâlâyı hatırlar, başka şey düşünmezdi.

Horasanlı bir kimse, Basra’da yerleşmek için, Horasan’daki evini 10 000 dirheme satıp, hanımı ile beraber Basra’ya geldi. Hacca gidecekti. Basra’da, bu onbin dirhemi kime emânet edebilirim? diye sordu. Habîb-i Acemî hazretlerini gösterdiler. Horasanlı zât Habîb-i Acemî’ye geldi ve şöyle dedi: “Ben hanımımla beraber hacca gidiyorum. Bu onbin dirhem ile burada (Basra’da) bir ev almak istiyorum. Münasip bir ev bulursanız, bu para ile alırsınız.” Horasanlı böyle dedikten sonra hanımı ile beraber Mekke’ye doğru yoluna devam etti. Bu sırada Basra’da kıtlık meydana geldi. Habîb-i Acemî (radıyallahü anh) dostlarıyla istişâre edip, bu parayla gıda maddesi almaya ve muhtaçlara dağıtmaya karar verdi. Ba’zıları dediler ki, “O kimse bu parayı, kendisine bir ev satın almanız için bırakmıştır.” Buyurdu ki, “Bu parayla aldığım gıda maddelerini tasadduk ederim sonra, o kimse için, azîz ve celîl olan Rabbimden, Cennette bir köşk satın alırım. Eğer Horasanlı bu duruma râzı olursa ne a’lâ, ama râzı olmazsa paralarını geri veririm.” Böylece paraları muhtaç olanlara yiyecek temin etmekte kullandı. Nihâyet, Horasan’lı hacdan dönüp Habîb-i Acemî’ye (radıyallahü anh) geldi. “Ben, onbin dirhemin sahibiyim. O para ile ev almış iseniz onu istiyorum. Yok almamış iseniz bana paraları iade edin ben kendim ev alayım” dedi. Habîb-i Acemî hazretleri buyurdu ki, “Sana öyle bir köşk satın aldım ki, bahçesinde ağaçlar, meyveler, nehirler bulunmaktadır.” Horasanlı hanımının yanına döndü ve “Bizim için, sultanlara mahsûs azamette ve güzellikte bir ev satın almış” dedi. İki-üç gün sonra Habîb-i Acemî’nin yanına gelip, evi sordu. Habîb-i Acemî hazretleri Horasanlıya, Basralıların çektikleri yiyecek sıkıntılarını, insanlara hizmet etmenin fâidelerini, buna mukabil Cennet ni’metlerinin güzelliklerini münâsip bir lisanla anlattı ve sonra buyurdu ki, “Senin için Rabbimden, Cennette bir köşk aldım ki, sofaları, nehirleri fevkalâdedir.” Horasanlı bunları dinledikten sonra tekrar hanımının yanına döndü. Olanları anlattı. Her ikisi de bu duruma çok sevindiler. Adam, Habîb’in yanına gelip “Bizim için satın aldığını kabûl ettik. Lâkin bize bunun senedini de yazsanız” dedi. Hazreti Habîb, “Peki” buyurdu ve bir kâtip istedi. Şöyle yazdırdı. “Bismillahirrahmânirrahîm. Bu, Ebû Muhammed Habîb-i Acemî’nin, azîz ve celîl olan Rabbinden, şu Horasanlı için satın aldığının senedidir. Habîb-i Acemî, bu kimse için Rabbinden onbin dirheme Cennette öyle bir ev satın aldı ki, o evin köşkleri, nehirleri, ağaçları, sofaları ve daha nice güzel sıfatları vardır. Allahü teâlâ bu güzel evi bu Horasanlıya verecek, böylece Habîb’i onbin dirhem borçdan kurtaracaktır.” Horasanlı bu yazıyı alıp hanımının yanına döndü. Böylece kırk gün daha yaşadı. Nihâyet vefât ânı geldi. Hanımına vasıyyet etti. “Beni yıkayıp kefenliyenlere bu yazıyı ver, kefenime koysunlar.” Adam vefât edince vasıyyeti yerine getirildi ve defn edildi. Sonra bu kimsenin kabrinin üstünde bir kâğıt buldular. Kâğıtta bulunan yazılar parlıyordu ve şöyle yazılıydı. “Ebû Muhammed Habîb-i Acemî’nin, Allahü teâlâdan şu Horasanlı için onbin dirheme satın aldığı köşkün berâtıdır. Şüphesiz ki Allahü teâlâ, Horasanlıya Habîb’in arzu ettiği köşkü verdi ve Habîb’i onbin dirhem borçtan kurtardı.” Habîb-i Acemî mektûbu alınca, hem okuyor, hem öpüyor, hem ağlıyor, hem de dostlarının bulunduğu yere doğru yürüyor ve “Bu Rabbimden bana berâttır” diyordu.

Hasan-ı Basrî hazretleri, Habîb-i Acemî hazretlerini çok sever ve ona çok iltifât ederdi. Hattâ ba’zan meclisinde Habîb’in sohbet etmesini söyler, Habîb de emredildiği için sohbet ederdi. Ba’zı kimseler bu durumu merak ederler, “Siz burada bulunduğunuz halde, onun sohbet etmesini istemenizin hikmeti nedir?” diye suâl ederlerdi. Hasan-ı Basrî hazretleri “Habîb, kalbinden konuşur ve konuştuğunu insanların kalbine yerleştirir. Ben onun için onu konuşturuyorum” buyururdu.

Habîb-i Acemî hazretleri, çok ibâdet ederdi. Devamlı tefekkür hâlinde idi. Ba’zan bu halde iken kendinden geçer ve öyle olurdu ki yanındakiler uyuyor zannederlerdi. Komşularından, İsmail bin Zekeriyya diyor ki, “Ben akşam olduğu zaman Habîb’in ağlamasını, sabah uyandığımda yine onun ağlamasını” duyardım. Hâl böyle devam edince yoksa mâlî

bir sıkıntıları mı vardır diye düşünüp evlerine suâl ettim. Evinden, “O hep ölümü düşünür de onun için ağlar. Sabah olunca da artık ben akşama ulaşamam der. Akşam olunca da artık ben sabaha ulaşamam der, onun için ağlar” dediler. Hanımı Umrete de sâliha bir hanımefendi idi. Kendisi ile beraber ibâdete devam ederdi. Ba’zan gece yarısı Habîb’i uyandırır, ibâdet ederlerdi. Habîb-i Acemî Basra çarşısında ticâret yapar, kazandığını fakîrlere verirdi. Bir defa Sabit bin Eslem el-Benân sadakanın fazîletini anlatıyordu. Habîb-i Acemî (radıyallahü anh) oraya geldi. Sohbetten sonra bir kese altın çıkarıp Sabit hazretlerine verdi ve “Bunu fakîrlere dağıtın” dedi. Sabit çok memnun olup, duâ etti. Az kâra kanâat eder, doğruluğu sebebiyle herkes tarafından sevilirdi. Allahü teâlâdan nasıl korkmak lâzım ise öyle korkardı. O’nu nasıl ta’zîm etmek lâzım ise öyle ta’zîm ederdi. Dünyâda ve dünyâda olan şeylerin hiç birisinde gözü yoktu. Hep Allahü teâlâyı düşünür, dünyâ zevklerinden uzak dururdu. Âhıret ticâreti ile meşgûl olurdu. Yanına ticâret ehli kimseler gelirdi. Onlara önce ticâretten, dünyâ işlerinden bahseder, sonra âhıret bilgilerini anlatırdı. Böylece o kimseler çok istifâde ederlerdi.

Bir gün bir kimse, Habîb-i Acemî hazretlerine gelip “Sende üçyüz dirhem alacağım vardır” dedi. Habîb, “Ben hatırlayamadım. Nerede, ne zaman borcum oldu?” buyurdu. O kimse, “Ben de bilmiyorum. Fakat benim sende üçyüz dirhem alacağım vardır” dedi. Habîb, o kimseye, “Bugün gidin de yarın gelin” buyurdu. Gece olunca, abdest alıp iki rek’at namaz kıldı ve namazdan sonra şöyle duâ etti: “Yâ Rabbi! Eğer o kimse doğru söylüyorsa, borcumu ona ödememde bana yardım et. Şayet yalan söylüyorsa sen bilirsin.” Sabah olunca o kimsenin, bir tarafının felç olduğunu gördüler. Habîb o kimseye, “Sana ne oldu?” diye sordu. O kimse, “Tövbe ettim, tövbe ettim. Ben sizden alacağım olmadığı halde üçyüz dirhem istedim. Bunun için bana bu hastalık geldi. Ben tövbe ettim” dedi. Habîb “Peki niçin böyle yaptın?” dedi. O kimse “Kendi kendime dedim ki, (Habîb Allahü teâlâdan ve kullardan çok utanır. Ben bu parayı istersem bana verir).” Habîb-i Acemî merhametinin çokluğundan o kimseye acıdı ve “Yâ Rabbi! Doğru söylüyorsa ona şifâ ihsân eyle” diye duâ etti. Allahü teâlâ o kimseye şifâ verdi ve hiç felç olmamış gibi ayağa kalktı.

Bir kimsenin bir ayağında şiddetli ağrı vardı. Bir meclisde Habîb-i Acemî hazretlerine bu durumunu arz etti. Habîb, ona oturmasını söyledi. Diğer kimseler kalkıp gittikten sonra ayağa kalkıp, o kimsenin şifâ bulması için duâ etti ve “Yâ Rabbi! Habîb’in yüzünü kara çıkarma şifâ ihsân eyle” dedi. O kimsenin ayağında hiç ağrı kalmadı. Diğer ayağından daha sağlam oldu. Bir defa kapılarına bir fakîr geldi. O sırada hanımı, hamur yoğurmuştu. Ekmek yapmak için komşudan ateş istemeye gitmişti. Habîb gelen fakîre, “Hamuru al” buyurdu o fakîr hamuru alıp gitti. Habîb’in hanımı gelip hamuru sorunca “Hamuru ekmek yapmaya götürdüler” buyurdu. Biraz sonra bir kimse bir sepet dolusu ekmek ve et getirdi. Habîb’in hanımı ekmek ve eti hazırladı ve “Hamurlar ne çabuk ekmek oldu?” diye hayretini bildirdi.

Hammâd, Habîb-i Acemî hakkında, şâhid olduğu bir hâdiseyi şöyle anlatıyor: “Bir kadın gelerek Habîb’e dedi ki: (Hiç ekmeğimiz yok). O da (Aileniz kaç kişidir?) diye sordu. Kadın söyledi. Sonra Habîb kalktı abdest aldı. Huzûr içinde namaz kıldı. Namaz bitince (Yâ Rabbi! İnsanlar benim hakkımda hüsn-i zan ediyorlar, güzel düşünüyorlar. Sen ise benim günahlarımı örtüyorsun. Beni insanların hüsn-i zanlarına lâyık eyle.) diye duâ etti. Sonra namaz kıldığı hasır seccadeyi kaldırdığında orada elli dirhemin olduğunu gördüler. Elli dirhemi kadına verdi ve bana (Ey Hammâd! Bu gördüğün şeyi ben hayatta iken kimseye söyleme) dedi.”

Kıyâmet günü Allahü teâlâ bana “Ey Habîb! Şeytanın vesvesesinden uzak olarak, bir gün namaz kıldın mı? bir gün oruç tuttun mu? bir rek’ât olsun namaz kıldın mı? bir tesbih çektin mi?” diye sorarsa “Evet yâ Rabbi” demeye gücüm yetmez. “Evet yâ Rabbi.” demeye yüzüm olmaz, böyle bir söz diyemem.

Habîb-i Acemî hazretleri buyurdu ki: “Boş oturmayınız. Çünkü ölüm peşinizdedir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Müjdeci Mektûblar cild-1, sh. 216

2) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1008

3) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ, cild-1, sh. 387

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 149

5) Risâle-i Kuşeyrî, sh. 379, 687, 720

6) Tehzîb-üt-tehzîb cilt-2, sh. 189

7) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 33

8) Keşf-ul-mahcûb sh. 208

HAFS BİN GIYÂS

Hanefî mezhebi imamlarından. Son derece cömert ve dînine bağlı bir zât olup, hadîs âlimidir. İsmi, Hafs bin Gıyâs bin Talk bin Amr en-Nehaî el Kûfî'dir. Künyesi Ebû Amr-ı Hafs'dır. 117 (m. 735) târihinde doğdu. 198 (m. 809)'da Zilhiccenin onuncu günü Kûfe'de vefât etti. Vefâtında hiç bir malı olmadığı halde 900 dirhem altın borcu vardı.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) in talebesi olup, ondan fıkıh ilmi tahsil etti. Ayrıca sika (güvenilir) olan hadîs imamlarından birisi idi. Halife Hârûn Reşîd zamanında Bağdâd'ın bir mahallesinde iki sene kadılık yaptı. Daha sonra bu vazîfeden Kûfe kadılığına verildi. Onüç sene Kûfe'de kadılık yaptı. Muhammed bin Hamîd'in verdiği habere göre kadı olması şöyle olmuştur: Halife Hârûn Reşîd; Abdullah bin İdrîs, Veki' bin Cerrah ve Hafs bin Gıyâs'ı huzûruna çağırdı. Üçünden birini kadı yapmak istiyordu. Hârûn Reşîd'in yanına varınca Abdullah bin İdrîs "Esselâmü aleyküm" deyip felçli gibi kendini yere attı. Garip hareketlerde bulundu. Hârûn Reşîd "Elsiz (felçli) ihtiyârı alın götürün bunda fazîlet yoktur" dedi veki' bin Cerrah da parmağını gözünün, üstüne koyup, "Bir yıldan beri bununla görmedim" dedi. Maksadı parmağı idi. Parmak zaten görmez idi. Fakat o mecliste bulunanlar gözüne işâret ettiğini sanıp, gözü görmeyince kadılık yapamaz dediler. Bu iki ma'nâlı söz ile hem kadılıktan hem de yalandan kurtuldu. Ama Hafs'a gelince o hem çok fakîr hem de borçlu hem de çoluk çocuğu çok idi. Böyle olunca kadılığı kabûl etti. Böyle olmasa o da kabûl etmezdi. Kendisi "Allahü teâlâya yemîn ederim ki leş (ölü hayvan eti) bana helâl olmadıkça (ya'nî açlıktan ölecek kadar fakîr hâle düşmeyince) kadılığı kabûl etmedim." buyurmuştur. Çünkü ölü hayvan etini ya'nî leşi, ancak açlıktan ölecek olan bir kimsenin, yiyecek olarak leşten başka hiçbir şey bulamadığı zaman, ölmeyecek kadar yemesi helâl olur. Böyle olmasına rağmen son derece haramdan sakınır, kul hakkına riâyet ederdi. Bir gün hastalandı. Bu hastalığı onbeş gün sürdü. Beyt-ül-mâl emînine oğlu ile daha önce aldığı maaşından yüz dirhemi gönderdi ve "Onbeş gündür çalışmadım. Müslümanların hakkıdır, iade ediyorum. Hasta iken çalışmama imkân yoktu. O halde bu parayı alamam" dedi.

Hafs bin Gıyâs babasından, İsmail bin Ebî Hâlid, Eş'ab-il Cüdânî, Ebî Mâlik-il-Eşceî, Süleymân et-Teymî, Ubeydullah bin Amr, Mus'ab bin Selîm, Yahyâ bin Saîd, A'meş ve Süfyân-ı Sevrî, İmâm-ı Ebû Yûsuf, Ca'fer-i Sâdık ve daha bir çok zâttan hadîs almış (öğrenmiş)tır. Kendisinden de Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Muîn, Ali bin el-Medînî, Ebû Nuaym, Ebû Mûsâ, Yahyâ en-Nişapurî. Amr bin Muhammed oğlu Ömer bin Hafs bin Gıyâs ve Kûfelilerin bir çoğu hadîs rivâyet etmişlerdir.

Yahyâ bin Muîn: "Hafs, Kûfe ve Bağdâd'ta rivâyet ettiği hadîsleri, hıfzından (ezberden) rivâyet ederdi. Kitap yazmadı. O'nun hıfzından üç dörtbin hadîs yazılıp kitaplara geçti" buyurmuştur. Hafs bin Gıyâs sika (güvenilir) hadîs âlimlerindendir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, İbni Muîn, Ya'kub bin Şeybe O'nun sika olup, hafızasının çok kuvvetli olduğunu bildirmişlerdir, İbni Ammar; Hafs bin Gıyâs hadîste cidden çok kuvvetli idi. Ubeydullah bin Sâlih el-Iclî: (Babamdan işittim, Hafs bin Gıyâs sika (güvenilir) ve fakîh bir zât olup, Kûfe kadısı idi. Veki' bin Cerrah kendisine bir mes'ele sorulduğu zaman: "Kâdımız Hafsa gidiniz ona sorunuz o afif ve şerefli bir müslümandır" diye cevap verirdi).

Nesâî de O'nun sika bir râvî olduğunu zikretmiştir. Hüseyn bin Mugîre: (Ba'zı sâlih kimseler demişlerdir ki; "İki köprü arasında bir kayık battı ve bu kayıkta yirmi kadı vardı. Bunların hepsi boğuldular. Bunlardan ancak Hafs bin Gıyâs, Kâsım bin Ma'n ve kadı Şüreyh kurtuldu.") diye haber vermiştir."

Hafs bin Gıyâs "Eğer kadılık sebebiyle bana yapılan hürmete sevinseydim helak olurdum" demiştir.

Kâdılığı sırasında da herkesin hakkını gözetir, İslâmiyetin emr ettiği şeyi yapar, bundan en küçük bir taviz vermezdi. Hatîbi Bağdadî: (Hafs bin Gıyâs Bağdâd'ta kadı iken bir gün oturmuş, da'vâya bakıyor idi. Halife Reşîd O'nu çağırması için bir haberci gönderdi ve hemen gelmesini istedi. Hafs haberciye "Bir da'vâya bakıyorum. Bu da'vâlara bakmak için de ücret alıyorum. Bu işi de halifenin emri ile yapıyorum. Bekle da'vâ bitsin öyle geleyim" dedi. Da'vâ bitinceye kadar da yerinden kalkmadı.) diye haber vermiştir.

Abdullah bin Muhammed el-Ca'fî Ebû Ca'fer el-Buhârî diyor ki: (Hafs bin Gıyâs arabların en cömerdlerinden olup, şöyle

derdi: “Bir kimse benim yemeğimi yemedikçe ona rivâyette bulunmadım.”)

Velhâsıl Hafs bin Gıyâs fıkıhta İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe hazretlerinin talebesi, çok hadîs-i şerîf rivâyet eden sika bir râvî, İslâmın emirlerine uymakta son derece gayretli ve müttekî bir zât idi.

Rivâyet ettiği hadîslerden ba’zıları şunlardır:

“... **Her kim riya yaparsa, Allahü teâlâ onun içyüzünü meydana çıkarır.”**

“Taşkınlar helak olmuştur.”

“Zekât memuru size geldiği zaman sizden râzı olarak ayrılmalıdır.”

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 197

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 415

3) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 567

4) El-Fevâid-ül-Behiyye sh. 68

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 297

6) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 188

7) Tabakât-ı İbni Sa’d cild-6, sh. 346, 358, 369

8) Miftâh-üs-Se’âde cild-2, sh. 255

9) El-A’lâm cild-2, sh. 264

HALEF BİN HÛŞEB

Kûfe’de yetişen âlimlerden ve âbidlerden (çok ibâdet edenlerden). Adı, Halef bin Hûşeb el-Kûfî’dir. Künyesi, Ebû Mesrûk’tur. İmâm-ı Rebî’, bu künyesini değiştirmesini söylediği zaman, kendisine bir künye vermesini istedi. O da, “Sen Ebû Abdurrahmân’sın!” dedi. Ebû Yezîd künyesi de verilmiştir. 140 (m. 757) senesinden sonra vefât ettiği rivâyet edilmektedir.

Halef bin Hûşeb âlim ve âbid bir zât idi. Tabiînin büyüklerinden ilim alıp, onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. O, Ebû İshâk es-Sebî”î İyâs bin Seleme, Atâ bin Ebî Rebâh, Amr bin Mürre ve daha pek çok âlimden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Şu’be bin Haccâc, Mis’ar bin Kedam, Süfyân bin Uyeyne, Şüreyk Nehaî, Şücâ bin Velîd, Mervan bin Muâviye ve daha birçok kimse hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sahîh-i Buhârî, Sünen-i Nesâî ve Müsned-i Ahmed’de yer almıştır.

O’nun rivâyetlerinin sika (güvenilir, sağlam) olduğunu İmâm-ı Iclî ve daha başka âlimler haber vermiştir. Ebû Râşid şöyle anlatıyor: Babam, Halef bin Hûşeb’i çok beğeniyordu. Ona: “Ey babacığım! Sen bu zâtı niçin çok beğeniyorsun?” dedim. O da bana: “Ey oğlum! Muhakkak, o en güzel bir yol üzere yaşadı ve bundan hiç ayrılmadı” dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları şunlardır:

“Bir mü’minin öldürülmesine, bir kelime parçası ile de yardım eden kimse, kıyâmet gününde Allahın rahmetinden mahrûm kalmış olarak gelir.”

Meymûn bin Mihran, Halef bin Hûşeb’den şöyle haber veriyor: “Ümm-i Derdâ’ya, “Resûlullahtan birşey işittin mi?” diye sordum. O da, “Âhırette, mîzâna ilk önce konulacak şey, güzel ahlâktır.” buyurduğunu işittim” dedi.”

“Ehl-i beytimden ismi benim ismime uygun olan birisi gelip, dünyâya hâkim olmadıkça kıyâmet kopmaz.” Bu hadîs-i şerîf Hazreti Mehdî’nin geleceğini haber vermektedir.

Gönüllere rahatlık veren hikmetli sözleri çoktur. Buyurdu ki:

“Her zaman ölümü hatırlayıp duran kimse, dünyâ hayatının hiçbir güzelliği olmadığını anlar.”

“Îsâ (aleyhisselâm) havarilerine buyurdu ki: “Ey yeryüzünün sâlihleri! Fesat çıkarmayınız. Birşey fesada uğradığı zaman, onu ancak sâlih, iyi olan kimseler düzeltir. Biliniz ki, sizin iki hasletiniz vardır: Birincisi, devamlı güler yüzlü olmanız, ikincisi de uyumadan sabahlamanızdır.”

Yine Îsâ (aleyhisselâm) havarilerine buyurdu ki: “Sultanlar, hikmeti size terk ettiği gibi, siz de dünyâyı onlara bırakın!”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 73

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 149

HÂLİD BİN MA'DÂN

Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlim. Tabiînin büyüklerindendir. İsmi, Hâlid bin Ma'dân Şamî Kelâî (radıyallahü anh), künyesi, Ebû Abdullah idi. Eshâb-ı kiramdan 70 zâtla görüşüp sohbetlerinde bulunduğunu kendisi bildirmiştir. Fıkıh ilminde de tabiînin en büyüklerindendir. Aslen Yemenli olup, Humus'da ikâmet etti. Çok ibâdet ederdi. Her an kalbi Allahü teâlâ ile meşgûl idi. Allahü teâlâyı çok zikir ve tesbih ederdi. Öyle ki, vefât ettikten sonra parmakları tesbih eder gibi hareket ediyor görüldü. Çok ibâdet etmekten zaîf, halsiz düşmüştü. Allahü teâlâya çok ibâdet etmekte, kendinden geçecek şekilde şiddetli arzu sahibi olup, engin bir kalbe ve hakîkaten medh edilmeğe lâyık yüksek bir akla sahipti. 103 veya 104 (m. 722)'de "vefât etti. Vefât ettiğinde oruçlu idi. Vefâtına dâir başka târihler de rivâyet edilmiştir. Rivâyet edildiğine göre; her iki günde bir kırkbin tesbih (sübhanallahi ve bihamdihi...) okur ve bunun çok kıymetli olduğunu bildirirdi "Her kim bu kelimeyi söylese Allahü teâlâ onun için bir melek yaratır, melek kıyâmete kadar bunu söyleyen kişi için duâ eder." buyururdu.

Hazreti Hâlid bin Ma'dân; Hazreti Muaz bin Cebel, Hazreti Ebû Ubeyde bin Cerrah, Hazreti Ebû Zer Gıfârî, Hazreti Ebû Hureyre gibi Eshâb-ı kiramdan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları; Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Allahü teâlâdan korkunuz! Sözümü iyi dinleyiniz ve itaat ediniz! Ben öldükten sonra gelecekler, çok ayrılıklar göreceklerdir. O zaman benim ve halifelerimin yoluna sarılınız! Dinde yeni ortaya çıkan şeylerden kaçınınız! Çünkü, bu yeni şeylerin hepsi bid'atdir. Bid'atlerin hepsi, dalâlettir, doğru yoldan ayrılmaktır."

"İki türlü cihad vardır. Her kim, Allahü teâlânın rızâsını talep eder, devlet başkanına itaat eder, helâlden kazanıp helâlden sarf eder, ortağına kolaylık gösterir ve fesat şeylerden kendisini muhafaza ederse, o kimsenin uyuması, uyanması ve bütün hareketleri sevâbtır. Her kim gösteriş ve riya için gazâ ederse, devlet başkanına karşı gelirse, yeryüzünde fesatlık yaparsa, o kimse bu gazâdan hiçbir sevâb kazanamaz."

Peygamber efendimiz bir gün bir kimseyi namaz kılarken gördü. Bu kimse, abdest alırken ayağının az bir yerini yanlışlıkla yıkamadı.. Peygamber efendimiz, namazdan sonra bu kimseye, yeniden abdest alıp, namazını kılmasını emir buyurdular.

Eshâb-ı kirâm'dan ba'zıları dediler ki, "Yâ Resûlallah! Bize kendinizden bahseder misiniz?" Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Evet ben, babam (ceddim) İbrâhîm aleyhisselâm'ın, (Yâ Rabbî! İçlerinden bir peygamber gönder) şeklindeki duâsında kasdettiği ve kardeşim Îsâ aleyhisselâmın müjdelediği Peygamberim. Annem bana hamile olduğu zaman kendisinden öyle bir nûr zuhur etti ki, tâ Şam topraklarındaki Basra köşklerini, o nûrun aydınlatmasıyla görebiliyordu. Ben, Sa'd bin Bekr kabilesine süt emzirilmeye gönderildiğim zaman, bir gün süt kardeşimle beraber, evimizin geri taraflarında koyunlarımızı otlatırken, beyaz elbiseli iki kişi gelip karnımı yardılar ve kalbimi çıkardılar. Onu yarıp içinden siyah bir kan pıhtısı çıkarıp attılar. Sonra kalbimi, yanlarında getirdikleri, altın tas içindeki kar ile iyice temizleyip, geri yerine koydular. Sonra onlardan biri diğerine "Haydi bunu ümmetinden on kişi ile tart" dedi. O da tarttı. Ben ağır geldim. Sonra yüz kişi ile tarttı. Ben onlardan da ağır geldim. Bin kişi ile tarttılar yine ağır geldim. Sonra, birincisi dedi ki: "Onu bırak. Allahü teâlâya yemîn ederim ki onu ümmetinin hepsiyle tartsan yine ağır gelecek."

"İnsanlara, kendi elinin emeğinden daha hayırlı hiçbir nafaka yokdur. Allahü teâlânın resûlü Dâvûd (aleyhisselâm) da kendi elinin emeğini yerdi."

"Herhangi biriniz Çarşamba, Perşembe, Cuma günü oruç tutarsa, ona bir müslüman köleyi âzâd etmiş gibi sevâb verilir."

"Her kim bid'at sahibine hürmet ederse, İslâm dîninin yıkılmasına yardım etmiş olur."

"Allahü teâlâ bir kuluna hayırlı şeyleri yaptırmak isterse, o kimseyi fâkih (fıkh âlimi) eder. Şayet bir kimseye hayırlı şeyler yaptırmak istemez ise, dînin ahkâmında onu câhil kılar."

“Şehîdler ile yatakları üzerinde vefât edenler, vebadan ölenler için, Allahü teâlânın huzûrunda münâzara ederler. Şehîdler derler ki, (Vebadan ölen kardeşlerimiz de bizim gibi öldürüldüler. Onlar da bizim gibidirler). Yatakları üzerinde vefât edenler ise, derler ki, (Onlar da bizim gibi yatakları üzerinde vefât ettiler. Onun için onlar da bizdendir). Allahü teâlâ iki grup arasında hüküm eder ve şöyle buyurur. (Şu vebadan vefât edenlerin yaralarına bakınız, eğer şehîdlerin yaralarına benzerlerse şehîdlerden sayılırlar.) Vebadan vefât edenlerin yaralarına bakıldığında aynen şehîdlerin yaralarına benzediğini görürler ve onlardan sayılırlar.”

“Fıkh bilgisi olmayan âbid (çok ibâdet eden), değirmendeki merkeb gibidir.”

“Allahü teâlâ buyurur ki, kullarımın bana en sevgili olanları, seher vaktinde istiğfar eden, kalbleri mescidlere bağlı olan ve benim sevgimle Allah için sevilenlerdir. Yeryüzündekiler, bunlara bir ceza vermek istediklerinde ben onları hatırlar ve bu cezayı onlardan uzaklaştırırım.”

Her hangi bir kadın, kocasına eziyet ederse, Cennetteki zevcesi (hanımı) olan hûrî, (Allahü teâlâ seni öldürsün, ona eziyet etme. O kocan senin yanında misâfir sayılır. Umulur ki o kimse yakında sizlerden ayrılıp bize gelir) der.”

Hazreti Hâlid bin Ma’dân buyurdu ki:

“Mü’minlerin en çok sevdiği şeylerden birisi namaz kılmaktır. Fâsık kimselerin de en çok sevdiği şeylerden birisi uyumaktır.”

“Birinize, bir hayır kapısı açılırsa onun kadrini kıymetini iyi bilsin. Zira o kapının ne zamana kadar açık olacağını ancak Allahü teâlâ bilir. Bu kapı aniden de kapanabilir.”

“Yiyiniz, içiniz, isrâf etmeyiniz. İçinizde en hayırlı olanınız yedikten sonra Allahü teâlâya hamd edip, oruçtutanınızdır.”

“Allahü teâlâ herkese dört adet göz vermiştir. İki tanesi zâhir olan (görünen) gözleridir ki, başındadır. İkisi de kalbindeki bâtın (görünmeyen) olan gözleridir. Allahü teâlâ bir kimseye hayır murâd ederse, o kimsenin kalb gözlerini açar ki, o gözleriyle görünmeyen bilinmeyen şeyleri müşâhede eder (görür).”

“Herkesin bir şeytanı vardır. İnsanın içine girer. Kalbinin üzerine kadar varır. Ona vesvese vermeye başlar. O kimse Allahü teâlâyı zikredince (hatırlayınca) oradan uzaklaşır.”

“Duânın en çok kabûl edildiği zaman, insanın başını secdeye koyup duâ ettiği zamandır.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 210

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 118

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 93

4) El-A’lâm cild-2, sh. 299

HALÎL BİN AHMED

Tebe-i tabiînden meşhûr Arap dil ve gramer âlimi. Künyesi, Ebû Abdurrahmân’dır. 100 (m. 718) senesinde doğup, 170 (m. 786) târihinde, Basra’da vefât etti. Babasının, Resûlullah efendimizden sonra Ahmed ismini alan ilk zât olduğu söylenir. Mirzebâ’ bunu “Muktebis” isimli kitabında yazmaktadır. Eyyûb Sahtiyanî, Âsım el-Ahvel, Osman bin Hâdır, Avvâm bin Havşab ve başkalarından (r.anhüm) hadîs-i şerîf ve Arap lisânının inceliklerini öğrenmiştir. Ondan da, Hammâd bin Zeyd, Nadr bin Şumeyl, Eyyûb bin Mütevekkil, Esmaî, Hârûn bin Mûsâ en-Nahvî, Vehb bin Cerîr bin Hazım ve daha başka âlimler (r.anhüm) ondan hadîs-i şerîf ve Arapça öğrenmişlerdir.

İslâmiyetten önce, ileri seviyede kullanılan Aruzu sistemli bir hâle getirip, “İlm-i Aruz” denmesine Halîl bin Ahmed sebeb olmuştur. Aruz ilmi: Nazımda vezinlerin çeşitli incelik ve özelliklerini ve doğru bir şekilde nasıl kullanılacaklarını bildirir.

Aruzu çok geniş, bir şekilde inceleyen Halîl bin Ahmed (radıyallahü anh), arûz ilmine yeni birçok bilgiler kazandırmış, bu ilmin en önde gelen, birinci sınıf mütehassısı olmuştur. O, arûz ilmini önce beş bölüme ayırmış, sonra da bundan onbeş bahri çıkarıp, geliştirmiştir. Meşhûr nahv âlimi (Arapça dili gramercisi)

Ahfeş buna bir bahr daha ilâve etmiştir. Bunun ismi Habeb'dir. Aruz'un her bir bölümüne Bahr, denir. Halîl bin Ahmed, sâlih, akıllı ve halim ve vakûr (ağırbaşlı) bir zât idi.

Eserlerinden bazıları: Kitâb-ül-Ayn, Kitâb-ül-Arûz, Kitâb-üş-Şevâhid v.s.

Lügat âlimlerinin çoğu, Arapça bir lügat olan ve Halîl bin Ahmed'e nisbet edilen Kitab-ül-Ayn'ın onun eseri olmadığını, ancak, onun böyle bir eser yazmağa başladığını, başlangıç kısımlarını tertîb edip, buna "Ayn" ismini verdiğini, vefât ettikten sonra talebelerinden Nadr bin Şumeyl ve Müerric Sudûsî, Nasr bin Ali el-Cehdâmî ve başkaları tarafından tamamlandığı fakat, sonradan yazılanlar, Halîl bin Ahmed'in yazdıklarına muvafık olmadığından, onun yazdıklarının çıkarıldığı söylenmiştir. Bu yüzden, Halîl bin Ahmed'den sonra yazılan kitapta, O'nun yapması mümkün olmayan hatâlar mevcûttur. Bu husûsta Dürüstüveyh denilen âlim, mevzûyu derinlemesine tahkîk eden bir eser yazmıştır.

Âlimlerin, hakkında buyurdukları:

Hammâd bin Zeyd: "Halîl bin Ahmed, daha önce Ebâdiye denilen bozuk bir fırkanın itikadında idi. Fakat Allahü teâlâ ona, Eyyûb Sahtiyanî hazretlerinin sohbetiyle şereflenmeyi nasîb edip, Ehl-i sünnet itikadına döndü" dedi.

Nadr bin Şumeyl: "Çok mütevâzi bir zât idi." dedi.

Şîrâfî: "Nahv (Arap dili grameri) mes'elelerini halletmekte zirvede idi. O kendisini tamamen ilme vermişti. Basra emîri, çocuklarına ders vermesi için onu çağırmıştı. Yanındaki kuru ekmeği çıkararak, "Bu yanımda olduğu müddetçe, ona ihtiyâcım yoktur" demiştir.

Menkıbeleri ve buyurdukları: Halîl bin Ahmed, Mekke-i mükerreme'de, kendisine, daha önce kimsenin bahsetmediği, sadece kendisinden alınabilecek, öğrenilebilecek bir ilim verilmesi için duâ etmişti. Hacdan dönüşünde, kendisine arûz ilmi nasîb oldu. Bu ilimde o kadar ilerledi ki, üstâd derecesine ulaştı.

Hamza bin Hasan el-İsbahânî, et-Tenbîh alâ Hudûs-it-tasnif adlı eserinde "Müslümanlar arasında Halîl bin Ahmed gibi âlimler az yetişmiştir. Çünkü, o, kaidesi olmayan arûzu, kaidelere bağlayıp, sistemli bir hâle getirerek, yepyeni bir ilim ortaya koymuştur" buyurmaktadır. Halîl bin Ahmed'in Arap lügatıne dâir "Kitâb-ül-Ayn" isimli eseri çok tanınmıştır. Halîl bin Ahmed, maddî bir menfaatten dolayı kimseye boyun eğmez, vekarını muhafaza eder, aza kanâat ederdi.

Fâris ve Ehvaz vâlisi Süleymân bin Habîb bin Mühelleb bin Ebî Süfre el-Ezdî ona maaş bağlamıştı. Bir gün onu yanına çağırdı. Halîl bin Ahmed (radıyallahü anh) ona şöyle cevap yazdı: Sizin yardımınızla rahatım iyi. Kimseye muhtaç değilim. Ancak ben servet sahibi birisi de değilim. Fakat hiç kimsenin zayıflıktan öldüğünü görmedim. Sonra kimse, her zaman aynı hâl üzere kalmaz. Rızk Allahü teâlâdandır. İnsanın zayıf ve güçsüz olması, takdîr edileni noksanlaştırmadığı gibi, kuvvetlinin kuvveti de ona takdîr edilenden fazlasını ilâve etmez. Zenginlik ve fakîrlik, mala göre değildir. Esas olan kalb zenginliğidir. Süleymân bin Habîb, Halîl bin Ahmed'in (radıyallahü anh) bu sözünü okuyunca maaşını kesti. Bunun üzerine, Halîl bin Ahmed, onun bu hareketine karşı şu şekilde cevâp verdi. "Bana ölümüme kadar garanti vermiştin. Sen bu hareketinle iyi yapmadın. Şunu bil ki, sen beni azıcık bir şeyden mahrûm kıldın. Fakat, maaşımı kesmenle, servetini arttıracak değilsin." Halîl bin Ahmed'in bu sözleri vâliye ulaşınca, ona mektûb yazıp özür diledi. Tekrar maaş bağlattı. Bu sefer maaşını daha fazla yaptı.

Halîl bin Ahmed ile yine edebiyatçı biri olan Abdullah bin Mukaffa, bir gece bir araya gelmişlerdi. Sabaha kadar sohbet ettiler. Birbirinden ayrıldıkları zaman Halîl bin Ahmed'e, "İbn-i Mukaffâ'yı nasıl buldun?" dediklerinde: "Onu, ilmi aklından çok birisi olarak gördüm" dedi. Abdullah bin Mukaffâ'ya Onu nasıl bulduğu sorulunca "Onu, aklı ilminden daha çok birisi olarak gördüm" dedi.

Anlatılır ki: Halîl bin Ahmed bir şiirin beytini takti' (aruz veznine göre ayırırken) yaparken, o sırada oğlu yanına girdi. Babasını bu halde görünce, ne yaptığını bilmediği için aklını kaybettiğinden böyle bir işle uğraştığını zannedip, hemen dışarı çıkarak babama bir şey olmuş diye, herkese anlattı. Bunun üzerine, dışarda bunu duyanlar, yanına gelip, oğlunun kendilerine bir şeyler söylediğini, bunun aslının olup olmadığını sorduklarında, Halîl bin Ahmed oğluna dönerek şöyle dedi: "Eğer benim söylediğimi bilseydin, beni mazur görür, hakkımda öyle konuşmazdın. Fakat sen benim sözümü anlamadığın için, hakkımda böyle konuştun. Ben

bildim ki, sen câhilsin. Fakat ben seni mazur görüyor, bu hâline müsamaha ile karşılık veriyorum.”

Yine ondan şöyle bir şiir rivâyet edilir. Fakat kendisi için mi yoksa başkası için mi söylediği bildirilmemiştir. “Bana diyorlar ki: “Bütün dostların sana yakınlar. Fakat sen yine de üzgünsün. Bu, hayret edilecek birşey. Ben de onlara, (Kalbler arasında yakınlık olmadıktan sonra, dostlar da, evleri de yakın olsa neye yarar) diye cevap verdim” diyor.

Yine ondan şöyle naklederler: Birisine arûz öğretmek için gidip gelirdim. Fakat, anlayışı kıt birisi idi. Bir müddet bu derse devam ettik. Hiçbir şey elde edemedi. Ona bir gün dedim ki, “Şu beyti takti’ yap, ya’nî, münâsip vezne göre onu parçala” dedim. Beyt şu idi. “İzâ lem testeti’ şey’en fe de’hu ve câvizhu ilâ mâ testetiu.” Ma’nası: Eğer, birşey elde edemedinse, bunu artık bırak. Gücünün yeteceği, elde edebileceğin bir işi yap.” idi. Bu şahıs, benim de yardımımla, bildiği kadar birşeyler yaptı. Sonra kalkıp gitti. Bir daha bana gelmedi. Fakat ben, anlayış ve zekâsının çok az olmasına rağmen, benim o beyti ona verip, uygun olan arûz kalıbını buna tatbik et dememdeki maksadı anlayıp, bir daha gelmemesine çok hayret ettim. Çünkü ben, o şiirle bu işi yapamıyorsan, anlıyamıyorsan, arûz okumayı bırak, demek istemiştim. O da, bu gizli maksadı anlayıp, gelmedi, dedi.

Denildi ki: Mescide girmişti. Bir mes’ele üzerinde düşünüyordu: O kadar dalmıştı ki, artık çevresiyle ilgisi kesilmişti. Bu sırada bir direğe çarptı. Fakat hâlâ farkında değildi. Ancak bir müddet sonra sırtüstü yere düşüp öldü. Bir rivâyete göre: “Vefâtı, arûz bahri ile takti’ yaparken, olmuştur.”

Bildirilir ki: Halîl bin Ahmed meşhûr şâir, Ahtalın şu beytini çok söylerdi: îzeftakarte ilezzehâiri lem tecidi Zühren yekûnu kesâlih-il-a’mâli “Saklanacak, depo edilecek, hazırlanacak bir şeye muhtaç olduğun zaman, sâlih amel gibisini bulamazsın. En iyi zâhire sâlih ameldir.”

Vakitlerini ilim ile uğraşarak geçirirdi. “Kapımı kapadığım zaman, artık kapının dışını düşünmezdim. Akıl ve zihnin kemâli (olgunluğu) kırk yaşına varınca olur. Resûlullah (aleyhisselâm) bu yaşta Peygamber olarak gönderildi. Bundan sonra yaş, altmış üçe varınca, insanda değişiklikler, zaaflar ve düşmeler görülür. Bu yaşta, Resûlullah (aleyhisselâm) Âhırete teşrîf buyurdular.” derdi.

“İnsan zihninin en berrak ve zinde olduğu vakit, seher vaktidir.” diye söylerdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 244

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 163

3) El-A’lâm cild-2, sh. 314

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 112

5) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 177

6) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 96

HAMÎD-ÜT-TAVÎL

Tabiînin meşhûr hadîs âlimlerinden. Haramlardan sakınması ile meşhûrdur. İsmi Hamîd bin Ebî Hamîd-üt-Tavîl Ebû Ubeyde el-Hûzâî’dir. Babasının isminin Hamîd Tirev Tireveyh veya Zâdeveyh olduğunda ihtilâf edildi. 68 (m. 761)’de doğdu. Hamîd hazretleri Basra’da yaşadı ve 143 (m. 761)’de namazda kıyamda iken düştü ve vefât etti. Talha el-Hûzâî’nin âzadlısı idi. Hamîd-üt-Tavîl boyu kısa fakat elleri uzun bir zât idi. Kendi zamanında Basra’da yine kısa boylu Hamîd isimli komşusu olan bir zât vardı. İkisini birbirinden ayırmak için ellerinin uzun olması sebebiyle bu zâta Hamîd-üt-Tavîl (uzun Hamîd), komşusuna da Hamîd el-Kasîr, (kısa Hamîd) denildi. Evinde durduğu zaman bir eli yere bir eli tavana değerdi. Hamîd-üt-Tavîl (r.aleyh) dünyâya ehemmiyet vermeden gayet zâhidâne bir hayat yaşardı. Haramlardan ve şüpheli şeylerden son derece kaçardı. Devamlı Allahü teâlâyı hatırlayan, her an ona agâh (uyanık) olan ve abbâd ya’nî pek çok ibadet eden bir zât idi. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe hazretleri gibi kırk sene yatsı namazının abdesti ile sabah namazı kıldı. Yine kırk sene, bir gün oruç tutup, bir gün iftar etti. İnandığı gibi yaşadı ve namazda kıyamda iken vefât edip yaşadığı gibi öldü. Hamîd-üt-Tavîl (r.aleyh) Enes bin Mâlik, Sabit el Benânî, Mûsâ bin Enes, Bühr İbni Abdullah-il Müzenî, İshâk bin Abdullah bin Haris bin Nevfel, Hasen-i Basrî, İbni Ebî Müleyka, Abdullah bin Şakîk, Ebi’l-Mütemekkil ve bir çok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, kız kardeşinin oğlu Hammâd bin Seleme, Yahyâ bin Sâid el-Ensârî, Hammâd bin Zeyd, Süfyânân (Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne) Şu’be, Mâlik, İbni İshâk, Vehîb bin Hâlid,

Cerîr bin Hâzim, Süleymân bin Bilâl, Muhammed bin Abdullah-il Ensârî ve birçok âlim rivâyette bulunmuşlardır. Yahyâ bin Muîn, Iclî, Nesâî, İbni Sa'd O'nun sika (güvenilir, sağlam) olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hatim, O'nun sika olup rivâyetlerinde bir beis olmadığını bildirerek, Hasen-i Basrî'nin en iyi arkadaşlarından idi, demiştir.

Dârimî diyor ki: Yunus bin Ubeyd, İbni Muîn'e, Hasen-i Basrî veya Hamîd'den hangisini daha çok seviyorsun dedim. İbni Muin "Her ikisini de" diye cevap verdi. Hammâd bin Seleme: "Hamîd-üt-Tavîl, Hasen-i Basrî'nin hadîs yazdığı defteri aldı ve ondan bir nüsha yazıp geri verdi" demiştir. Hamîd-üt-Tavîlin (r.aleyh) rivâyetlerinin ekserisi Enes bin Mâlik'dendir (radıyallahü anh). Şu'be, "Hamîd-üt-Tavîl Enes bin Mâlik'den yirmidört hadîs, diğer kalanlarını Sabit el-Benânî'den işitmiştir" demiştir. İbni Adiyy "Hamîd-üt-Tavîl'in hadîsleri çok olup sağlamdır, imamlar ondan hadîs almışlardır. Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîslerin hepsini ondan bizzat istememiştir. Bir kısmını Sabit el-Benânî'den işitmiştir. Yûnus "Aramızda Hamîd-üt-Tavîlin bir benzeri yoktu" buyurmuştur.

Hamîd-üt-Tavîl, Süleymân bin Ali'den nasîhat isteyince "Tenhalarda, kimsenin görmediği yerlerde günah işlerken, Allahü teâlânın seni gördüğüne inanıyorsan, başkalarının gördüğü yerde günah işlemediğin halde, Allahü teâlânın görmesine ehemmiyet vermediğin için, Allahü teâlâya karşı son derece cüretkâr olursun. Eğer, Allahü teâlânın görmediğini zannedersen, inanmazsan küfre girersin" buyurdu.

Hamîd-üt-Tavîl bütün ömrünü bu nasihatlere uygun olarak geçirdi. Zaten bu hâl kendisinde vicdânîleşen bir kimse elbetteki günah işlemezdi.

Hamîd-üt-Tavîl, Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) rivâyetle; Enes (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Ben Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek elinden daha yumuşak, ne bir yün sofa, ne de ipekli bir kumaşa el değmedim. Ya'nî, Peygamberimizin eli ipekden de yumuşak idi. Yine Resûlullahın mübârek güzel kokusundan daha güzel kokan, ne bir misk, ne de bir anber koklamadım."

Hamîd-üt-Tavîl, Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh): Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm, ikindi vakti girmişti. Herkes abdest için su aramaya başladılar. Fakat bulamadılar. Peygamber efendimize (aleyhisselâm) bir kapta su getirdiler. Bu kabın üzerine mübârek elini koyup herkesin ondan abdest almasını emretti. Enes (radıyallahü anh) devamla "Mübârek parmakları arasından suyun fışkırmakta olduğunu gördüm. Bir kişi kalmayıncaya kadar herkes abdest aldı. (Orada üçyüz kişi kadar sahâbî var idi.) Hamîd-üt-Tavîl'in "Sahifetü Hamîd-üt-Tavîl" isimli bir hadîs mecmûası vardır.

Hamîd-üt-Tavîl Sabit el Benânî'den, O da Enes bin Mâlik'den rivâyet etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm) müslümanların arasında dolaşırken çok zayıf, kuş yavrusu gibi olmuş bir zâta rastladı. Ona: "Allahü teâlâya bir şeyle duâ ediyor veya O'ndan bir şey istiyor muydun?" diye sordu. O zât: "Evet yâ Resûlallah, Allahım bana âhirette ne ile ceza vereceksen, onu bana dünyâda peşin ver, diye duâ ediyordum." Bunun üzerine peygamberimiz (aleyhisselâm) "Sübhanallah! Sen buna takat getiremezsin, buna gücün yetmez. Allahım bize dünyâda iyilik, âhirette de iyilik ver. Ve bizi Cehennem azâbından koru diye duâ etseydin ya!" buyurdu. Hemen sonra da Allahü teâlâya onun için duâ etti ve Allahü teâlâ da (O'nun duâsı bereketiyle) şifâsını verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 38

2) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh. 170

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 152

4) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 248

5) El-A'lâm cild-2, sh. 283

HAMMÂD BİN EBÎ SÜLEYMÂN

Tabiînin büyüklerinden meşhûr fıkıh âlimi. İmâm-ı a'zam'ın hocasıdır. Künyesi Ebû İsmail'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 120 (m. 746) senesinde vefât etti. Kûfe'de yaşamıştır. İlmi, Enes bin Mâlik'ten öğrendi. Ayrıca Enes bin Mâlik'ten, Zeyd bin Vehb'den, Saîd bin Müseyyeb'den, Sa'îd İbn-i Cübeyr'den, İkrime, Ebî Vâil ve İbrâhîm Nehaî'den hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise oğlu İsmail bin Hammâd, Âsım el-Ahvel, Şu'be, Süfyân-ı Sevrî,

Hammâd bin Seleme, Mis'ar bin Kedâm, Ebû Hanîfe, Hakim bin Uteybe ve çok sayıda âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler meşhûr hadîs kitaplarından dört Sünende, Sahîh-i Müslim'de ve İmâm-ı Buhârî'nin Edeb-ül-Müfred adlı hadîs kitabında yer almıştır.

Hammâd bin Ebî Süleymân, bilhassa fıkıh ilminde çok meşhûr olan âlimlerdendir. Fıkıh ilmini Enes bin Mâlik'den ve İbrâhîm Nehaî'den öğrendi. İbrâhîm Nehaî, Alkama bin Kays'dan; Alkama da Abdullah İbni Mes'ûd'dan ilim tahsil etmiştir. Bu zât da, Resûlullahdan (aleyhisselâm) ilim öğrenmiştir. Hammâd, hocalarının naklen bildirdikleri ilmi topladıktan sonra, uzun bir müddet ders vermek sûretiyle kıymetli âlimler yetiştirdi. Onun derslerinde yetişen âlimlerin en büyüğü İmâm-ı a'zam'dır. 28 sene hocası Hammâd'ın (radıyallahü anh) derslerine devam ederek, ilimde çok az kimsenin ulaşabileceği bir dereceye kavuşmuştur. Bütün İslâm âleminde, hem zamanında, hem de sonraki asırlarda, müslümanların i'tikâd ve amel bilgilerini öğrenmeleri ve buna göre amel etmeleri husûsunda büyük bir rahmet olmuştur. İslâm âlimleri Hammâd bin Ebî Süleymân'ın bu hizmetini "Hammâd, fıkıh ilmini harman yapmıştır" diyerek belirtmişlerdir. Hanefî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimi İbn-i Âbidîn hazretleri bunu şöyle ifâde etmiştir:

"Fıkıh bilgisi, ekmek gibi herkese lâzımdır. Bu bilginin tohumunu eken, Abdullah İbni Mes'ûd olup, Eshâb-ı kiramın yükseklerinden ve en âlimlerinden idi. Bunun talebesi Alkama bu tohumu sulayarak, ekin hâline getirmiş ve bunun talebesinden olan İbrâhîm Nehaî, bu ekini biçmiş, ya'nî bu bilgileri bir araya toplamışdır. Hammâd-ı Kûfî bunu harman yapmış ve bunun talebesi olan, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe öğütmüş, ya'nî bu bilgileri kısımlara ayırmıştır. Ebû Yûsuf hamur yapmış ve İmâm-ı Muhammed pişirmiştir. Böylece hazırlanan lokmaları, insanlar yemektedir. Ya'nî, bu bilgileri öğrenip, dünyâ ve âhıret se'âdetine kavuşmaktadırlar."

Hammâd bin Ebî Süleymân ticâret yapardı. Başörtüsü satardı. Her gün o zamanın parası ile iki habbe (kendine kâfi gelecek kadar) kazanınca, eşyasını toplar pazardan çıkardı. Çok cömert idi. Ramazan-ı şerîfte 50 fakîri besler, bayram günü yeni elbiseler giydirirdi ve yüzer dirhem verirdi. Kur'ân-ı kerîm okurken ağlardı. Torunu şöyle demiştir: "Dedem Hammâd'ın odasında okuduğu Kur'ân-ı kerîmin sayfalarının gözyaşlarıyla ıslandığını çok gördüm."

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 16

2) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 157

3) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-6 sh. 332

4) Fihrist sh. 285

5) Kâmûs-ul-a'lâm cild-3, sh. 1980

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1010

7) Mîzân-ül-İ'tidâl cild-1, sh. 595

8) İbn-i Âbidîn cild-1, sh. 29

HAMMÂD BİN SELEME

İkinci asrın büyük âlimlerinden. Hammâd bin Seleme (radıyallahü anh) Tebe-i tabiînin büyüklerindendir. Basra'lıdır. Basra'nın müftîsi idi. Künyesi, Ebâ Sahra'dır. Büyük âlim Hazreti Hamîd-üt-Tavîl dayısıdır. Hazreti Hammâd bin Seleme'yi dayısı Hazreti Hamîd-üt-Tavîl yetiştirdi ve O'na gerekli olan ilimleri öğretti.

Hadîs, fıkıh ve nahiv, arab lisânının gramer bilgilerinde zamanının ileri gelenlerinden idi. Yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîf ezberlemiş sika (güvenilir) bir âlimdir. Rivâyetleri Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almaktadır. Zehebî diyor ki, "Hammâd, Arabî'de, fıkıhda, hadîste imam idi." Bid'ât sahiplerine karşı son derece şiddetli davranırdı. Ba'zı eserler yazmıştır, İmâm-ı a'zam hazretlerinin hocası Hammâd bin Süleymân'dan da ilim öğrenmiştir. Kur'ân-ı kerîmi çok okur ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için çok ibâdet ederdi. O kadar çok ibâdet ederdi ki, kendisine "Yâ Hammâd! Yarın öleceksin" deseler ancak o kadar ibâdet edebilirdi. Hayatında hiç gülmemiştir. Her zaman kendi nefsi ile meşgûl olurdu. Günlük maişetini, (geçimini) ticâret yaparak kazanırdı. O günün nafakasını kazanınca, tezgâhını toplardı. Bütün işlerini, Allahü teâlânın rızâsı için yapardı. Günlerini insanlara nasîhat etmek, Kur'ân-ı kerîm okumak, namaz kılmak ilim öğrenmek ile geçirirdi. Herkese güleryüzlü olup, hiç kimseyi incitmez, eziyet etmezdi. Dünyâya düşkün olmayıp, temiz elbise giyer, eline diline ve nefsine çok iyi hâkim olurdu. Lüzumsuz hiç konuşmaz, aksini yapmak benim şanımdan değildir, bana yakışmaz derdi. Hazreti Hammâd

bin Seleme'nin yanında Allahü teâlâdan başka bir şey konuşulsa, onları hemen, men ederdi. Herhangi bir kimse, bir şey öğrenmek için veya bir suâl sormak için gelse, o kimse daha suâlini sormadan Hazreti Hammâd suâlin cevâbını söyler, niyetine göre hareket ederdi. İlk musannef (tasnif olunmuş) eser yazarı Hazreti Hammâd bin Seleme olduğu rivâyet edildi. Muhammed bin Haccâc, Hazreti Hammâd'ın huzûruna gider, ilim öğrenirdi. Bir defasında Muhammed bin Haccâc Çin'e ticâret için gitmişti. Dönüşte bir çok hediyelerle Hazreti Hammâd'ın yanına gelip, hediyelerini takdim etti. Hazreti Hammâd, "Yâ Muhammed eğer senin hediyelerini kabûl edersem, seninle hiç konuşmamam gerekir. Şayet, kabûl etmez isem, seninle devamlı konuşurum. Bunlardan hangisini tercih edersin?" dedi. Muhammed bin Haccâc da, "Sizinle her zaman konuşmak isterim, efendim" dedi, hediyesini mecbûren geri aldı.

Birgün Süfyân-ı Sevrî hazretleri, Hazreti Hammâd'a: "Ey Hammâd! Acaba Cenâb-ı Hak bizi affeder mi?" deyince, Hazreti Hammâd "Yâ Süfyân! Kıyâmet günü hesabımın anne ve babama veya Allahü teâlâya verilmesi için, muhayyer edilirsem, Vallahi ben anne-babama hesap vermekten Allahü teâlâya hesap vermeği tercih ederim. Zira bilirim ki, Allahü teâlâ bana, anne ve babamdan daha çok merhamet eder, affeder" dedi.

Hadîs âlimleri ba'zı hadîs-i şeriflerin senedlerini ve metinlerinin sıhhatini anlıyamadıkları zaman, Hammâd bin Seleme hazretlerine suâl ederler, o da gayet güzel açıklar ve gelenleri tatmin ederdi. Doğruluğu ve ciddiyeti o derecede idi ki, râvîler onun hakkında, "O ne dedi, ise doğrudur" derlerdi. İlminin çok yüksek olduğunu İmâm-ı Ahmed bin Hanbel haber vermektedir. Yahyâ bin Dâris, Hammâd bin Seleme'den 10 bin hadîs-i şerîf almıştır.

Muhammed bin Sâlih şöyle anlatıyor: "Hammâd bin Seleme'yi ziyâret ettim. Evinde bir hasır, bir Kur'ân-ı kerîm, içine kitaplarını koyduğu bir dolap ve abdest almak için bir kab vardı. Bir ara kapı vuruldu. Muhammed bin Süleymân geldi. İzin ile içeri girip oturdu. Hazreti Hammâd'a "Sizi görünce bana bir hâl oldu. Beni heybet sardı. Bunun hikmeti nedir?" diye sordu. Hazreti Hammâd buyurdu ki, (Peygamber efendimiz "Âlim, ilmi ile Allah rızâsını murâd ederse, ondan her şey korkar, fakat ilmi ile para kazanmayı arzu ederse, kendisi her şeyden korkar.") buyurmuştur. Bunun üzerine Muhammed bin Süleymân, Hazreti Hammâd'a kırkbin dirhem verdi ve "Bunu al ihtiyâçlarına harca" dedi. Hazreti Hammâd, "Ben almam" buyurdu o da "Vallahi bu helâl paradır" dedi. Hazreti Hammâd "Benim ihtiyâcım yok" dedi. O yine ısrar edip "Alınız, ihtiyâcı olanlara verirsiniz" dedi. Hazreti Hammâd "Onu da yapamam, ihtiyâcı olanlara dağıtırken ne kadar âdil davransam da, yine (doğru taksim etmedi) diyen çıkar. Hem onun dostluğunu kaybederim, hem de bana sû-i zan edip günaha girmesine sebeb olurum" buyurdu ve kırkbin dirhemi kabûl etmedi.

Hep kendi nefsini terbiye etmekle meşgûl olur, her an Allahü teâlâyı hatırlardı. Allahü teâlânın rızâsı için insanlara nasîhat ederdi. Günleri, Kur'ân-ı kerîm okumakla, Allahü teâlâyı hatırlamak ve namaz kılmakla geçerdi. Hammâd bin Seleme (radıyallahü anh) 80 yaşlarında hicrî 167 (m. 783)'de zilhicce ayında, câmide namaz kılarken vefât etti.

Herhangi bir kimse, kendisi ile konuşsaydı hemen ona İslâmiyeti anlatırdı. Sözleri öyle te'sîrli idi ki, inançsızlardan onun anlatması ve tavsiyesi ile îmân edenler çok olurdu. Hammâd bin Zeyd vefât ettikten sonra kendisini rü'yâda görenler, "Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?" diye sordular "Allahü teâlâ beni affetti ve Cennetine koydu." "Peki Hammâd bin Seleme'nin hâli nasıldır?" diye sorulunca, "Hammâd bin Seleme'nin yeri, derecesi benden çok yüksektedir" dedi.

Hammâd bin Seleme (radıyallahü anh), Hazreti İbn-i Ebî Nâfi'den, Peygamber efendimizin yüzüğü sağ ellerine taktığını rivâyet etmiştir. Yine Hazreti Hammâd'dan gelen bir rivâyet şöyledir: Mescid-i Nebî'de, Peygamber efendimiz bir hurma kütüğüne yaslanarak hutbe îrâd ederlerdi. Daha sonra minber yapılıp, hutbe minberde okunmaya başlanınca, o hurma kütüğünün, Peygamber efendimize olan şevkinden ve ayrılığından inlediği işitildi. Orada bulunan herkes bu inlemeyi duydular. Peygamber efendimizin mu'cizelerinden olan bu hâdiseye "hanin-i cizi' " (hurma kütüğünün inlemesi) denir.

Hammâd bin Seleme'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Allahü teâlâ, Cennet ehlinden bir kimseye, "Senin yerin nasıldır?" diye suâl ederler. O kimse "Yâ Rabbi, benim yerim çok güzeldir" der. Allahü teâlâ, "Benden ne istersin?" buyurur. O kimse "Yâ Rabbi, ben, on defa dünyâya dönüp, senin rızâ-i

şerîfin için on defa şehîd olmak istiyorum. Çünkü ben, şimdi, şehîd olanların yüksek derecelerini görüyorum ve onlara imreniyorum” der. Allahü teâlâ Cehennem ehlinden birisine “Yerin nasıldır?” diye suâl eder. O kimse, “Yâ Rabbi! Benim yerim en şiddetli azâbların olduğu yerdir” der. Allahü teâlâ ona buyurur ki, “yeryüzünün bir kısmı senin için altın olsa, o altınları ne yapardın?” O kimse “Yâ Rabbi o altınların hepsini kendime fidye verir ve bu azâbdan kurtulurdum” der. Allahü teâlâ, buyurur ki “Hayır, yalan söylüyorsun. Çünkü sen dünyâda iken bu azâbdan korunman için senden daha az şey istedim, sen vermedin. Onun için sen burada azâbda kal.”

“Münâfıklık alâmeti üçtür: Yalan söylemek, va’dini îfâ etmemek, emânete hıyânet etmek.”

“Cennette ba’zı kimselerin makamları gittikçe yükseltilir. Onlar öyle kimselerdir ki, vefâtlarından sonra, evlâtları onlara istiğfar ederler. Çocuklarının istiğfarı, ana ve babanın Cennetteki makamlarının yükselmesine sebeb olur.”

“Yâ Rabbi! Faydası olmayan ilimden, kabûl olmayan ibâdetten, Allahü teâlâdan korkmayan kalbden, kabûl olmayan duâdan sana sığınırım.”

“Cennet ehlinin Cennete girdiği, Cehennem ehlinin de Cehenneme girdiği zaman, bir münâdi, (Ey Cennet ehli, Allahü teâlâ katında size yapılan bir va’d var. Şimdi, o va’dini size yapmak diler” diye seslenir. Cennet ehli de (O nedir ki? Mîzânımız ağır gelmedi mi? Yüzlerimiz ağarmadı mı? Bizi Cennete koymadı mı? Bizi ateşten korumadı mı? Daha ne isteriz?) der. Bundan sonra, perde açılır. Allahü teâlâya nazar ederler. Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bu nazardan daha sevimli, güzel bir şey onlara verilmez.”

“Mi’râca çıktığım gece, başımın üstünde, gök gürültüsü, yıldırım sesi duydum. Bir de şimşek çakması gördüm. Bir grup insanlar gördüm ki mideleri önlerine ev gibi akmıştı, içinde yılanlar vardı ve dışarıdan bakılınca görülüyordu. Sordum, Yâ Cebrâil! Bunlar kimlerdir? şöyle cevap verdi. (Bunlar faiz yiyenlerdir.)”

Hazreti Hammâd bin Seleme’nin rivâyet ettiğine göre, bir kimse Peygamber efendimize dedi ki: “Yâ Resûlallah! Siz bizim en hayırlımızsınız ve en hayırlımızın oğlusunuz. Siz bizim efendimizsiniz ve efendimizin oğlusunuz.” Bunun üzerine Peygamber efendimiz Eshâb-ı kirama dönerek, “Siz de böyle söyleyin, sakın ki, şeytan sizi de aldatmasın. Ben Muhammed bin Abdullahım.” (aleyhisselâm)

Hazreti Hammâd bin Seleme buyurdular ki: “Hazreti Sıla bin Eyşem’e, etekleri yerde sürünen kibirli bir kimse geldi. Sıla bin Eyşem’in talebeleri o adama sertlik göstererek eteklerini kısalttırmayı istediler. Hazreti Sıla, talebelerine (siz durun ben onu ikaz edeyim, buyurdu. O adamı yanına çağırdı ve (Evlâdım, benim sizden bir isteğim var, deyince, adam, (Buyurun efendim, isteğiniz nedir?) dedi. Hazreti Sıla, (Eteğini biraz kısaltmanı istiyorum, dedi, adam da (Başüstüne, diyerek teklifi kabûl etti. Sonra Hazreti Sıla talebelerine dönerek (Şayet bu adama sert davransaydık kabûl etmeyecekti. Üstelik bize de cephe alacaktı. Yumuşak davrandığımız için kabûl etti, buyurdu. “Köle satın alacak biri, sahibine bir ayıbının olup olmadığını sorar. O da “Biraz nemmamlığı (söz taşıyıcılığı) var” der. O kimse bunu önemsemez, köleyi satın alır. Köle yeni efendisinin yanında bir müddet kalır. Köle, bir gün evin hanımına “Kocanın seni daha çok sevmesini ister misin?” der. Kadın da (Elbette) deyince, köle (öyle ise, kocan uyurken sakalının alt kısmından ustura ile bir kıl kes, o kıl ile büyü yapayım da seni sevsin) der. Sonra, efendisine giderek, (Hanımın senden hiç hoşlanmıyor, hattâ öldürmek istiyor, öğrenmek istersen bu gece uyur gibi yap da gör) der. Evin sahibi o gece yatağına yatıp uyur gibi yapar. Hanımı da elinde ustura ile gelirken görünce hemen kalkıp hanımını öldürür. Hanımının tarafları da onu öldürürler. Böylece iki kabile birbirine girerek helak olurlar. İşte fesatlığın ve koğuculuğun kötü neticeleri..”

“Âdem (aleyhisselâm) Allahü teâlâya hâlini şöyle arz etti. “Yâ Rabbi! Bana ve evlâdıma, İblîs’i musallat ettin. Onun bize sataşmasına ancak seninle engel olabiliyorum.” Allahü teâlâ buyurdu ki: “Senin neslinden gelecek olan her çocuğa, koruyucu bir melek vereceğim, O melek onu İblîs’ten ve kötü arkadaşdan koruyacak.” Âdem (aleyhisselâm) “Yâ Rabbi, bu ihsânını arttır” diye taleb etti. Allahü teâlâ “Bir iyiliğe on misli sevâb veririm. Kötülüğü ise bire bir yazarım. Hattâ yok ederim.” buyurdu. Âdem (aleyhisselâm) “Yâ Rabbi, bu ihsânını daha da arttır” dedi. Allahü teâlâ “Rûh bedende bulundukça tövbeleri kabûl ederim” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 249

2) El-A'lâm cild-2, sh. 222

3) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-7, sh. 282

4) Tehzîb-ut-tehzîb cild-3, sh. 11

5) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 409

6) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-3, sh. 148

7) Fâideli Bilgiler sh. 156

HAMMAD BİN ZEYD

Fıkıh ve hadis âlimi. Künyesi Ebû İsmail, tam ismi ise Hammâd bin Zeyd bin Dirhem'dir. Aslen Basralı olan Hammâd bin Zeyd, 98 (m. 716) yılında doğmuştur. Ezd kabilesine mensûb olup, Cerîr bin Hazım hânedanının esîrlerindendi. "El-Ezrak" ismiyle de tanınır, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin muasırı (çağdaşı) olan ve Basra'nın en büyük âlimi kabûl edilen Hammâd bin Zeyd, 179 (m. 795) yılında vefât etmiştir.

Hammâd bin Zeyd mühim bir devrede yaşamış olup, Sabit Benânî, Enes bin Sîrîn, Abdülazîz bin Suhayb, Âsım el-Ahvel, Muhammed bin Ziyâd el-Kureşî, Ebû Hamza el-Dab'î, Ca'd Ebî Osman, Ebû Hazım Seleme bin Dînâr, Şuayb bin Habbâb, Sâlih bin Keysân, Abdülhamîd Sâhibu'z-Ziyâdî, Ebû İmrân el-Cûnî, Amr bin Dînâr, Hişâm bin Urve, Ubeydullah bin Ömer, daha başka tabiînden olan ve daha sonraki âlimlerden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur.

Hammâd bin Zeyd, derin ilim sahibi, kalbi hikmetlerle dolu, meziyetlerin en güzeline sahip ve ebrârın (iyi insanların) amelini kendisine amel olarak benimsemiş, müstesna bir zâttı. Nitekim Abdurrahmân bir Mehdî şöyle der: "İnsanların imamları kendi zamanlarında: Kûfe'de Süfyân-ı Sevrî, Hicaz'da Mâlik, Şam'da el-Evzâî, Basra'da Hammâd bin Zeyd'dir."

Asrının büyük fakîh ve muhaddislerinden olan Hammâd bin Zeyd'in büyüklüğünü birçok âlim itiraf etmiştir. Nitekim Übeyy, Abdullah bin Mübârek'in şöyle dediğini nakleder: "Ey ilmi taleb eden, Hammâd bin Zeyd'e git. Hilimle (yumuşaklıkla) ilmi taleb et. Sonra öğrendiklerini kaydet." Ahmed bin Saîd ed-Dârimî de Ebû Âsım'dan şöyle nakleder: "İslâmda onun gibi heybetli birini bilmiyorum." Hammâd bin Zeyd'le ilgili olarak Fatr bin Hammâd şöyle der: "Mâlik'in yanına gittiğimde, Basra âlimlerinden sadece Hammâd bin Zeyd'i bana sordu" İbni Mehdî "Ben, sünneti ve hadîsi Hammâd bin Zeyd'den daha iyi bilen birini görmedim" der. Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî de, "Ondan daha hadîs hafızını görmedim", Ahmed bin Hanbel, "Hammâd bin Zeyd, bize Abdülvâris'den daha sevimlidir. Hammâd ehl-i din ve İslâm olan, müslümanların imamından olup, bana Hammâd bin Seleme'den daha sevimlidir", Yahyâ bin Muin "Hammâd bin Zeyd Abdülvâris, İbni Uleyye es-Sekâfî ve İbni Uyeyne'den daha sabittir", Ebû Zur'a "O, Hammâd bin Seleme'den daha sabit, hadîsi daha sahih ve daha yakîn sahibidir." Hâlid bin Hıdâş, "O insanların akıllılarından ve gönül erbâbındandır." İbni Hibbân ise "O, sika âlimlerindendir" diye kaydeder. Bu arada Muhammed İbni Münhal ed-Darîr, Yezîd bin Zeri'den şöyle işittiğini zikretmektedir. "Ona Hammâd bin Zeyd hakkında ne dersin? Hammâd bin Zeyd mi, yoksa Hammâd bin Seleme mi daha sabittir?" diye sorulduğunda, "Hammâd bin Zeyd" cevâbını verdi. Vekî' ise, "Onu ancak Mis'ar bin Kedâm'a benzettik" der.

Hammâd bin Zeyd'in kendisinden ise İbni Mübârek, İbni Vehb, Yahyâ bin Kattân, İbni Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, İbrâhîm bin Ebî Able, Müslim bin İbrâhîm, Müemmil bin İsmail, Ebû Üsâme, Süleymân bin Harb, Amr bin Avf, Ali bin el-Medînî, Kuteybe, Muhammed bin Zenbür el-Mekkî, Ebul Eş'as Ahmed bin Mikdâm el-Iclî ve daha birçok âlim rivâyette bulunmuştur.

Hammâd bin Zeyd, gerek İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye, gerekse dört halifeye karşı tam ve ölçülü muhabbet beslemekteydi. Nitekim Hâlid bin Hıdâş, ondan şöyle nakleder: "Eğer sen Hazreti Ali, Hazreti Osman'dan daha fazîletli dersen, Resûlullahın eshâbı böyle söylemediği için, onlar ihânet etti demiş olursun" buyururdu.

Hammâd bin Zeyd'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır: **"Hayra delâlet eden, onu yapan gibidir."**

"Misâfirin, ev sahibi üzerinde hakkı üç gündür. Bu üç günden fazlası, sadakadır. Misâfir, onlardan ayrılsın ve onları (ev sahiplerini) günaha sokmasın."

"Kim, belâya düçâr olmuş birini görür de, beni ona verdiği belâdan uzak bulunduran Allaha hamd olsun, (içinden) beni

sana ve diğer birçok insanlara üstün tuttu derse, Allah bu kulunu o belâdan muhafaza eder.”

“Dîninizden ilk terk ettiğiniz namazdır (namaz olacaktır).”

“Yemekten bir sa’ eda ediniz (fıtra veriniz).”

“Hayanın hepsi, hayırdır.”

“Kim Allahın kitabından bir harf okursa, on iyilik vardır. Ben eliflâmmîm bir harf demiyorum. Fakat elif bir harf, lam bir harf, mim bir harf olup, otuz sevâb vardır.”

Ebû Hureyre’den naklettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz, “Hiçbir kimseyi ameli Cennete koymaz” buyurdu. Bunun üzerine “Seni de mi yâ Resûlallah?” denildiğinde“Beni de! Meğer ki, Rabbim beni rahmetiyle örte” buyurdu.

“Çok olur ki, Allahü teâlâ bu dinini fâcir kimse ile kuvvetlendirir.”

“Kim, güç durumda olana yardım eder veya hibe ederse, Allahü teâlâ Arş’ının gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı kıyâmet gününde onu gölgelendirir.”

Hammâd bin Zeyd, Hâkim bin Hizam’ın şöyle, buyurduğunu nakleder: “Resûlullah, yanımda olmayanı satmamı yasakladı.”

Yine Hammâd, Abdullah bin Mes’ûd’un şöyle anlattığını belirtir: “Resûlullah (Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk, Lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk, lebbeyk, innel-hamde ve’n-ni’mete lebbeyk.) diyerek telbiyede bulunurdu.”

O, Enes bin Mâlik’den şöyle rivâyet eder: “Resûlullah yatağına girdiğinde “Bizi doyuran, bizi içiren, bizi sığındıran Allaha hamd olsun, O, kâfidir ve sığınaktır” buyururdu.

Yine, O, Enes bin Mâlik’den nakl eder: “Resûlullah, insanların en güzeli, en cömerdi, en şecaatlisidir.”

Hammâd bin Zeyd buyurdu ki: “Dünyâ hakkında zühd ve kanâat sahibi olmak kadar şeytanın belini kıran birşey yoktur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 228

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-3, sh. 9

3) El-A’lâm cild-2, sh. 301

4) Hilyet-ül-evliyâ, cild-6, sh. 257

5) Lübab cild-1, sh. 36

6) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 167

7) Risâle-i Kuşeyrî sh. 58, 626

HAMZA EZ-ZEYYÂT

Tabiînin büyüklerinden, kırâat âlimi, fakîh ve dünyâya ehemmiyet vermeyen, mübahların çoğunu terk eden bir zâhid. İsmi Hamza bin Habîb bin Ammâre bin İsmail et-Teymî ez-Zeyyât olup, künyesi; Ebû Ammâre’dir. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe ile aynı zamanda 80 (m. 700) doğmuş, O’ndan altı yıl sonra 156 (m. 773)’de Hulvan’da vefât etmiştir. Mezarı meşhûr ziyâret yerlerindendir. Vefât târihinin 154 veya 158 olduğu da rivâyet edilmiştir. Teymoğullarının âzâdlısıdır. Bir rivâyette ise onlara sonradan dahil olanlardandır. Yaşı itibârı ile Eshâb-ı kirama (r.anhüm) yetişmiştir. Zeytinyağı ticâreti ile meşgûl olduğu için Zeyyât denilmiştir. Irak’tan Hulvan’a zeytinyağı götürür satar, Kûfe’ye peynir ve ceviz getirirdi. Hamza bin Habîb (radıyallahü anh) Kur’ân-ı kerîmin meşhûr yedi kırâati (okuyuş şekli) olan kırâat-ı Seb’a’dan birisinin rivâyet edicisi ve kırâat imamlarının altıncısıdır. Aynı zamanda bir muhaddis olan Hamza sika (güvenilir, sağlam) bir râvidir. Fıkhın en zor bahislerden birisi olan ferâiz (ölen bir kimsenin malının taksimi) ilminde de Üstâd olan âlimdir. Hamza ez-Zeyyât kırâati, A’meş, Ca’fer-i Sâdık, İbn-i Ebî Leylâ, Humrân bin A’yen Ebû İshâk es-Sebiî, Mansûr bin Mü’temir, Mugîre bin Miksen’den almışdır. Hamza’nın A’meş’den Resûlullaha (aleyhisselâm) varan rivâyet tariki (yolu) şöyledir: A’meş, Yahyâ bin Vessâb’dan, O da Alkame, el-Esved, Ubeyd bin Nedâle, Zirr bin Hubeyş es-Sülemî’den, O da İbni Mes’ûd’dan (radıyallahü anh) O da Resûlullahdan (aleyhisselâm) almıştır.

Hamza bin Habîb, İshâk es-Sebîî, Ebî İshâk Eş-Şeybânî, A’meş, Adiyy bin Sabit, Hakem bin Uteybe, Habîb bin Ebî Sabit, Mansûr bin Mü’temir ve birçok hadîs âliminden (r.aleyhim) de hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Abdullah İbni Mübârek, “Hüseyin bin Ali el-Ca’fî, Abdullah bin Sâlih el-Iclî, Selîm bin Îsâ (Ondan kırâat da öğrenmiştir) Îsâ bin Yûnus, Ebû Ahmed ez-Zübeyrî, Muhammed bin Fudayl, Vekî’ bin

Cerrah, Kabisâ bin Ukbe ve birçok âlim de Hamza bin Habîb'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Hamza bin Habîb (radıyallahü anh) kırâatte imâm, dinde huccet (senet), hadîste sika, fıkıhta üstâd olup, son derece müttekî (haramlardan sakınan), şüphelilerden tamamen uzaklaşmış verâ' sahibi ve dünyâdan uzaklaşmış mübahların çoğunu terk etmiş bir ârif idi. İbni Fudayl "Zannetmem ki, Allahü teâlâ Kûfelilerin üzerinden belâyı Hamza'dan başka bir kimse sebebiyle kaldırsın" Ya'nî onun sebebiyle Allahü teâlâ belâları kaldırır, buyurmuştur.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, Hamza'ya: "İki şeyde bizden üstünsün. Biz bu iki şeyde seninle münâzara etmeyiz, elinden almak istemeyiz. Biri Kur'ân-ı kerîm okumak, diğeri de ferâiz ilmidir." buyurmuştur. Süfyân-ı Sevrî: "Hamza, Kur'ân-ı kerîm ve ferâizde diğer insanlardan üstün idi." Şeyhi, ne zaman Hamza'yı görse iftihar edip, "Şu gelen kimse Kur'ân-ı kerîmde engin bir deniz gibidir" buyurmuşlardır. Onun kırâatini uygun görmeyenler, med ve hemze'de ifrata vardığını sebep göstermişler ise de, böyle yapan birisini gören Hamza, "İfrat etme. Bilmiyor musun ki beyazın ifratı ve en beyazı baras hastalığıdır. (Çünkü bu hastalıkta deri bembeyaz bir renk alır.) Daha güzel okumak için haddi aşmak, kırâat değildir" buyurmuştur. Zehebî: "Hamza'nın kırâati husûsunda icmâ' hâsıl oldu" buyurmuştur. Onun kırâatini rivâyet eden iki râvîsinden biri Halef, diğeri ise Hallâd'dır. Kırâat ilminde Hamza'nın remzi (FÂ)'dır. Hamza bin Habîb, İmâm-ı Âsım ve A'meş'den sonra Kûfe'de kırâat imamlığı yaptı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 39, 40, 41

2) Mîzân-ül-İ'tidâl cild-1, sh. 605

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 27

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 216

5) El-A'lâm cild-2, sh. 277

6) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 179

HASAN-I BASRÎ

Tabiînin en büyüklerinden. Adı el-Hasan İbni Ebil-Hasan Yesâr el Basrî'dir. 21 (m. 641) senesinde Medine'de doğdu. Bu sırada Hazreti Ömer halife idi. 110 (m. 728)'de 88 yaşında iken bir Cuma günü Basra'da vefât etti. Babası, Eshâb-ı kiramdan Zeyd bin Sâbit'in kölesi Ca'fer'dir. Annesi, Peygamberimizin (aleyhisselâm) hanımlarından Hazreti Ümmü Seleme'nin (radıyallahü anha) câriyesi idi. Oğulları Hasan-ı Basrî doğunca, âzâd edildikleri rivâyet edilmektedir. Ümmü Seleme'nin (radıyallahü anha) evine gidip hizmetinde bulunan annesi, bu hizmetleri sırasında çocuğunu da yanında götürüyordu. Bir iş için dışarı çıkınca yalnız kalan küçük Hasan'ı, Hazreti Ümmü Seleme kucağına alarak bağrına basıp, ona duâ ediyor, hattâ oyalamak için emzirdiği de oluyordu. Hazreti Ümmü Seleme'nin ihtiyâr olduğu halde sütünün gelmesi ile, Hasan-ı Basrî O'nun sütünü emmiştir. Böylece büyük bir berekete ve bu bereket sebebiyle de ni'metlere kavuşmuştur.

Medine'de bulunduğu sırada ilimde önemli bir unsur olan Arabçayı iyice öğrendi. Oniki-onüç yaşlarında iken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Birçok önemli hâdiselere şâhid oldu. Eshâb-ı kiramın büyüklerinden, Hazreti Osman bin Affân, Hazreti Ali bin Ebî Tâlib, Hazreti Abdullah bin Abbâs ve daha bir çok Eshâb-ı kiram (radıyallahü anhüm) ile görüştü. Görüştüğü Eshâbın sayısı 120 veya 130 kişi civarındadır. Medine mescidinde Hazreti Osman'ın hutbelerini dinlerdi.

Hasan-ı Basrî onbeş yaşından sonra Medine'den Basra'ya gitti. Orada Eshâb-ı kiramdan İbni Abbâs, Enes bin Mâlik, Abdurrahmân İbni Semura, Semura İbni Cündeb, Iyâd İbni Hımâr, Ma'kîl İbni Yesâr ve el-Esved İbni Seri gibi büyüklerin derslerine ve sohbetlerine devam etti. Bundan sonra Abdurrahmân İbni Semura komutasındaki orduyla Sicistan'a giden Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) ilmi çalışmalarının yanında fetih ordularına da katıldı. Yine İbni Ziyad, Horasan'a vâli olunca onunla birlikte Horasan'a gitti. On sene kadar, süren faaliyetleri sırasında da birçok sahâbî ile görüştü. Onlardan ilim öğrendi ve rivâyetlerde bulundu. Daha sonra Basra'ya dönüp burada bulunan sahâbîlerden ve Tabiînin büyüklerinden ders almaya devam etti. Böylece Eshâb-ı kiramın Peygamberimizden (aleyhisselâm) naklen bildirdiği i'tikâd, îmân, zâhir ve batın ilimlerini iyice öğrendi ve yetişti. İlimde, rivâyetlerine çok başvurulan âlimlerden oldu. İlim aldığı kaynağın sağlamlığı ve asr-ı se'âdete yakınlığı sebebiyle ilimde çok yüksek seviyeye ulaştıktan sonra fetvâ

vermeye ve talebe yetiştirmeye başladı. İlimdeki şöhreti, ahlâkı, ders vermekdeki üstünlüğü her tarafa yayıldı. Derslerine ve va'zlarına pek çok insan toplanırdı. Hattâ sohbetinden istifâde etmek için gelenlerle evi dolup taşardı. O zamanın devlet adamları da ilminden istifâde etmek için ona başvururdu. Bir müddet Basra kadılığı da yaptı.

Yetiştirdiği talebelerinden ikiyüzotuzaltısının ismi kitaplara geçmiş olup, bunlardan altmışsekizinin hadîs rivâyetleri Kütüb-i sitte denilen meşhûr hadîs kitaplarında yer almaktadır.

Talebelerinin en meşhûrları; Hasan-ı Basrî'nin tefsîrlerini nakleden talebelerinin başında gelen Katâde, hadîsteki rivâyetlerini en iyi bilen Hişam İbni Hassan, hadîs naklinde "huccet" derecesine gelen Yunus bin Ubeyd, "Basra gençlerinin seyyidi" buyurduğu ve hadîsde huccet derecesine yükselen talebesi Eyyûb İbni Ebû Temime gibi kıymetli âlimlerdir.

Eshâb-ı kiramın, Peygamberimizden (aleyhisselâm) bildirdiği din bilgilerini ve doğru inanış olan Ehl-i sünnet itikadını naklederek insanların hidâyete kavuşmasına hizmet eden Hasan-ı Basrî hazretlerinin konuşması, ilmi, vekârı, sükûneti ve görünüşü Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) çok benzerdi. Tasavvuf hakkında söylediği sözler, diğer evliyâdan işitilmezdi. "Bu ilmi kimden aldın?" diye soranlara "Eshâb-ı kiramdan olan Hazreti Huzeyfet-ül-Yemânî'den aldım" dedi. "O kimden aldı?" diye tekrar sorulunca buyurdu ki, "Hazreti Huzeyfe bana dedi ki: Bu, Resûlullah efendimizin bana bir ikramıdır. Çünkü herkes, Resûlullaha hayırdan sorarlar, ben ise şerden sorardım. Çünkü, kötülükleri yapmağa korkar ve kötü şeylerden sakınırsam, iyilikleri yapabileceğimi düşünürdüm."

Hayatının son anlarında kendisinden faydalanmak için birşeyler soranlara, size üç şey söyleyeceğim buyurdu ve şunları söyledi:

"Size haram edilen şeylerden, insanların en çok sakınanı olunuz. Emredildiğiniz şeyleri de en iyi şekilde amel etmeye çalışınız. Yapacağınız işler zararlı ve faydalı olmak üzere iki kısma ayrılır. Siz faydalı olanına yönelerek bu husûsta kendinizi iyi kontrol ediniz."

Ömrünün son yılları hastalık ile geçti. Ölüm döşeğinde iken devamlı "Biz Allahın kuluyuz ve (öldükten sonra) yine ona döneceğiz, derler." meâlindeki âyet-i kerîmeyi okumuştur. Vefât etmeden önce şöyle buyurmuştur. "İnsanoğlu sıhhatli günlerinde ve hasta olduğu günlerde faydalı olan şeyler yapmış olsa (ömrünü iyi değerlendirse) ne iyi olur." Bundan sonra da vasıyyetini şöyle yazdırmıştır: "Hasen İbni Ebil-Hasen şehâdet eder ki: Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed (aleyhisselâm) O'nun Resûlüdür." dedikten sonra Muâz bin Cebel'den (radıyallahü anh) şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti. "Bir kimse ölüm ânında sıdk ile kelime-i şehâdet getirerek ölürse Cennete girer."

Vefât etmeden az önce, bir müddet kendinden geçti ve tekrar ayıldı. "Beni Cennetlerden, pınarlardan ve güzel konaklardan uyandırdınız" buyurdu. Bundan sonra vefât etti.

Eserleri 1- Tefsîr-ül-Haseni'l-Basrî: Bu kitabı bir bütün olarak zamanımıza kadar ulaşmamıştır. Ancak kaynak tefsîr kitaplarında dağınık rivâyetler hâlinde bulunmaktadır. 2- Kitâbü'l-Hasen İbni Ebî'l-Hasen fil Aded; Kur'ân-ı kerîmin âyetlerinin adedi. İle ilgilidir. 3- Risale fî Fadlı Harami Mekketi'l-mükerreme; Mekke'nin fazîletine dâirdir. 4-Risâle Abdi'l-Melik İbni Mervan ilâ Hasen-il Basrî ve Cevabihi aleyha; Halife Abdülmelik'e yazılmış bir risaledir. 5-Risâle Erbea ve hamsin farîda: Elli dört farzı anlatan bir kitabdır. 6-îmânda aranılacak elli fazîlet hakkında bir risalesi. 7-El-istiğfârât-ul-munkıze minen-nâr (Bu kitabın bir adı da "Errâd-ı Hıfzıyye"dir.) İstiğfar, ya'nî tövbe hakkındadır. Bunlardan başka eserlerinin de olduğu kaynaklarda bildirilmektedir.

Menkıbelerinden bir kısmı şöyledir: Allah korkusu ile çok ağlardı. Bir defasında dostlarından birinin cenâzesinde bulundu. Cenâze defn edilince kabir başında ağlayıp, çok gözyaşı döktü. Sonra orada bulunanlara şöyle dedi: "Ey müslümanlar! Kabir dünyâ konaklarının sonu âhıret menzilinin ilkidir. Madem ki hepimiz ölüp kabre gireceğiz, o halde nasıl zevk, safâya dalıp, gezebiliriz." Orada bulunanlar bu sözlerinden dolayı ağladılar.

Bir gün evin üstünde namaz kılarken secdede, o kadar ağladı ki, biriken gözyaşı, altında oturan bir zâtın üzerine damladı. Kapıyı çalıp, "Üzerime damlayan su, temiz midir, pis midir?" diye sordu. Hazreti Hasan: "Elbisenin orasını yıka! Onunla namaz olmaz. Çünkü âsilerin gözlerinden akmıştır" dedi.

Birgün Hasan-ı Basrî hazretlerine birisi gelip:

- Filan kimse seni çekiştirdi, gıybet etti.

- Sen o zâtın evine niçin gitmiştin?

- Misâfir olarak da’vet etmişti.

- Sana ne ikram etti?

- Çeşitli yemekler ve meşrûbat...

- Bu kadar yemekleri, içinde sakladın da, bir çift sözü mü saklayamayıp bana getirdin!

Daha sonra kendisinin aleyhinde konuşan bu kimseye, bir tabak taze hurma ile birlikte özür dileyerek, şöyle haber gönderdi: “Duyduğuma göre sevâblarını, benim amel defterime geçirmişsin! İsterdim ki, karşılık vereyim! Kusura bakmayın! Bizim hediyemiz sizinki kadar çok olmadı.”

Hasan-ı Basrî’yi sevenlerden bir zât şöyle anlatmıştır: Hasan-ı Basrî’nin de bulunduğu bir kâfile ile hacca gidiyorduk. Çölde susadık. Bir müddet sonra bir kuyunun yanına ulaştık. Yanımızda kova ve ip yoktu. Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) “Ben namaza durunca, siz suyunuzu içiniz” dedi ve namaz kılmaya başladı. Su kuyunun ağzına kadar yükseldi. Kana kana içip susuzluğumuzu giderdik. Arkadaşlarımızdan biri kabına da su doldurunca su kuyunun dibine çekildi. Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) namazını bitirince: “Allahü teâlâya sağlam bir tevekkülle bağlanmadığınızdan su kuyunun dibine indi, bu çeşit sulardan azık alınmaz” dedi.

Oradan ayrıldıktan sonra Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) yolda bir hurma buldu. O hurmayı bize verdi. Hepimiz sırasıyla o hurmadan yedik, çekirdeği altın çıktı. Medine’ye götürüp satarak bir kısmı ile yiyecek aldık ve kalan kısmını da fakirlere sadaka olarak dağıttık.

Adâleti, takvâsı ve hizmetleriyle meşhûr Emevî halifesi Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) halife olunca Hasan-ı Basrî’ye mektûb yazıp, âdil devlet reîsinin nasıl olması gerektiğini kendisine yazmasını istemişti. Bu arzu üzerine Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh) şu mektûbu yazdı: “Ey Mü’minlerin emîri! Bilmiş ol ki, Allahü teâlâ âdil devlet reîsini, zulme, haksızlıklara mâni olucu, zayıflara yardımcı, darda kalanlara destek olarak yaratmıştır.

Âdil devlet reîsi, kendi malını nasıl korur ve evlâdına nasıl şefkatli davranırsa, teb’asına da öyle davranır. O bedendeki kalb gibidir. Uzuvlar onun iyi olmasıyla iyi olur. Bozulmasıyla da bozulur.

Âdil devlet reîsi Allahü teâlânın emirlerine uyar. O’na itaat eder. Emrindeki teb’asını da Allahü teâlâya itaat etmeye sevk eder. Ey mü’minlerin emîri, saltanatta, sahibinin himâyesine verdiği malı ve aileyi darmadağın eden köle gibi olma! Allahü teâlâ kötülüklerden sakınılması için cezalar emretti. Bunu uygulayacak olan (reîs) suç işlerse hiç olur mu?..

Ey mü’minlerin emîri! Ölümü, ölüm ânında yakınlarının sana yapacakları yardımın azlığını ve ölümden sonrasını düşün. Ölüme ve ondan sonrasına hazırlık yap. İyi bil ki, şimdi bulunduğun makamdan başka, senin başka bir makamın daha vardır. Orada uzun müddet kalacaksın. Dostların seni orada yalnız bırakacak tek başına (kabir) içinde kalacaksın. Kişinin kardeşinden, anasından, babasından, hanımından ve çocuklarından kaçacağı günde, sana yardımcı ve dost olacak şeyi hazırla. Kabirdekilerin diriltileceği, gizli olan şeylerin ortaya çıkarılacağı zamanı hatırla. Artık o zaman bütün sırlar açılmış olacaktır. Büyük küçük ne varsa hepsi amel defterine yazılmıştır.

Ey mü’minlerin emîri! Şu anda sen bir mühlet içindesin. Fırsat elde iken ve ecel gelip, çatmadan, fırsat elden gitmeden Allahü teâlânın kulları hakkında adâletle hüküm ver (cahillerin hükmü ile hüküm verme!). Onlar hakkında zâlimlerin tuttuğu yolu tutma! Böyle yaparsan hem kendi günâhını, hem de başka günâhları yüklenirsin... Senin felâketine sebep olan şeylerden istifâde eden insanlar seni gaflete düşürmesin. Kendileri dünyâ menfaatlerini elde etmek için seni âhıretde kavuşacağın ni’metlerden uzaklaştırırlar. Bu günkü gücüne kuvvetine bakma, âhirette hâlinin ne olacağını düşün, (ona göre iş yap), ölüm bir ağ gibi seni sarmış her an yaklaşmaktadır. Hesab vereceksin.

Ey mü’minlerin emîri! Sana şefkat edip, elimden gelen nasîhati yaptım. Sana yazdığım bu mektûbumu dostunu tedâvi eden tabibin ilâcı gibi kabûl et. O, dostunu şifâya kavuşturmak için acı ilâç içirir.

Allahın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun ey mü'minlerin emîri."

Hasan-ı Basrî'nin Ömer bin Abdülazîz'e yazdığı başka bir mektûb da şöyledir: "Şüphesiz ki dünyâ, geçip gidilecek bir konaktır. Ebedî kalacak yer değildir. Dünyâda zenginlik ona, dalmamaktır. Üzerinde yaşayanlar her an birer birer ölmektedir. Onu üstün tutan zillete, toplayan fakîrliğe düşer. Dünyâ zehir gibidir. Onu bilmeyen yer, o da onu helak eder (öldürür). Dünyâda, yaralı olup da yarasını tedâvi ile uğraşan kimse gibi ol. Yaralı kimse yarasının azmasından korkarak perhiz yapar, daha şiddetli acıya düşmemek için çekdiği acıya sabreder. Tuzakları süsler altında gizlenmiş olan şu gaflet dünyâsından sakın. Ona dalma! Bitmeyen arzularla gönüller çeken sözlerle süslenmiş, nicelerini aldatıp, kendine meftun etmiştir. Süslenmiş gelin gibidir. Gözler ona bakmakta, kalbler ona hayran, nefsler ona âşık, o ise âşıklarını helak ediyor. Yaşayanlar ölenlerden, sonrakiler öncekilerden ibret almıyor. Ârif olanlar bile bu husûsta dalgındır. Ona düşkün olan, ondan dünyalık elde eder. Fakat aşırı giden aldanır, âhırete gideceğini, dönüşünü unutur. Kalbi dünyâya dalar ve ayağı kayar. Sonra da büyük bir pişmanlığa ve derin bir hasrete düşer.. Dünyâya düşkün olan, muradına kavuşamaz. Birgün olsun rahat nefes alamaz. Her gün, ayrı bir düşünce, keder getirir. Derken dünyâya o kadar dalar ki, ömür biter de ecel bir gün onu yakalayıverir. Sonunda, azıksız âhıret yolculuğuna çıkmak zorunda kalır. İşte böyle bir duruma düşmekten sakın. Ey mü'minlerin emîri! Dünyâdan kendini muhafaza edebildiğin müddetçe, sevinçli ol. Yoksa, ne kadar üzülsen yeridir. Dünyâ kimi sevindirirse, sonunda mutlaka beğenilmeyen bir şey vardır. Dünyâda sevinen aldanmıştır. Bugün fâideli görünen dünyâ yarın zarar verir. Dünyâda, ümit, belâ beraberdir. Dünyâda kalmanın sonu yok olmaya gider. Onun sevinci hüzün ile karışıktır. Dünyâda ne geleceği belli olmaz ki, beklenip tedbir alınsın. Dünyâdaki arzular, yalancıdır. Emelleri boştur. Onun iyiliği kederdir. Eğer iyi düşünürse, Âdemoğlu, onda her an tehlike ile karşı karşıyadır, insan, rahatlık hâlinde de, musîbet zamanında da, tehlikeli durumlara düşmemeğe gayret göstermelidir. İnsana öleceğini Allahü teâlâ ve Peygamberleri (aleyhimüsselâm) bildirmemiş olsa bile, dünyâ onu uykudan mutlaka uyaracaktır. Bununla beraber, yine Allahü teâlâdan azâb ile korkutan, Cennet ile müjdeliyen rehberler geldi. Allahü teâlânın indinde dünyânın zerre kadar kıymeti yoktur. Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) dünyâ hazineleri arz olundu da, o kabûl etmedi. Verilmiş olsaydı bile, Allahü teâlânın nezdindekinden sivrisinek kanadı kadar bir şey eksilmezdi. Dünyâ, imtihan için sâlih ve ibâdet edenlerden alındı. Aldatmak için de, Allahü teâlânın düşmanlarına verildi. Dünyâ verilerek aldatılanlar, dünyâyı elde etmekle, ele geçirmekle, kendilerine ikram edildiğini zannederler. Allahü teâlânın, Musa'ya (aleyhisselâm) şöyle buyurduğu rivâyet edilir: "Zenginliğin geldiğini gördüğün zaman, (Bu cezası çabuklaştırılmış bir günah) de, fakirliğin geldiğini görürsen, (Hoş geldin ey sâlihlerin şiarı, alâmeti) de, istersen rahatlık sahibini öv."

Îsâ (aleyhisselâm): "Katığım açlık, şiârım korku, bineğim iki ayağım, elbisem yün, ışığım ay, yemeğim ve meyvem yerden bitenler. Yanımda hiçbir şey olmadığı halde sabahlar ve akşamlarım. Yeryüzünde benden zengin kimse yoktur."

Yûnus bin Ubeyd'e (radıyallahü anh) "Amel bakımından Hasan-ı Basrî'nin yerini tutan bir kimseyi gördün mü?" diye sormuşlardı. O da şöyle cevap vermiştir: "Vallahi ben, söz bakımından bile onun yerini tutan bir kimseyi görmedim. Amel bakımından onun gibisini nereden göreceğim. Onun va'z ve nasihatleri gönülleri ağlatıyordu. Başkalarının va'zları ise gözleri bile ağlatamıyor."

Hasan-ı Basrî hazretlerinin güzel sözleri ve nasihatleri meşhûr olup, pek te'sîrlidir. Bu sözlerinden bir kısmı şunlardır:

Buyurdular ki:

"Sonsuz olan Cennet, dünyâda yapılan birkaç günlük amelin değil, hâlis bir niyetle yapılanların karşılığıdır."

"Dışın içe, kalbin dile uygun olması lâzımdır. Böyle olmamak nifaktandır."

"İnsan dünyâdan üç şeye hasretle gider:

Topladığına doymaz. Umduğuna kavuşamaz, önündeki âhıret yolculuğu için, iyi azık temin etmez."

"Kalbin fesada uğraması altı şeyden hâsıl olur:

1. Tövbe etmek ümidi ile günah işlemek,

2. İlim öğrenip ilmiyle amel etmemek,

3. Amel ettiklerinde de ihlâs göstermemek,

4. Allahın verdiği ni'metlere şükretmemek,

5. Allahın taksim ettiği şeye râzı olmamak,

6. Ölüleri defn edip ibret almamak, kendi öleceğini düşünmemek, âhıret için azık hazırlamamak."

"Dünyânın senden sonra nasıl olduğunu görmek istersen, senden evvel ölenlerden sonra ne olduğuna bak!"

"Başkalarından sana söz getiren, senden de ona götürür. Onunla sohbet edilmez, arkadaşlık yapılmaz."

Tövbenin şartlarına uygun olarak hem dil, hem de hâl ile, ya'nî günahları, haramı terk etmekle ve hak sahipleriyle helâlleşmekle yapılması lâzım olduğunu belirtmiştir. Şartlarına uygun olmayan tövbenin tam tövbe olmadığını belirtmek için "İstiğfârunâ yahtâcü ilâ istiğfarin" buyurmuştur. Ya'nî "Bizim tövbemiz de tövbeye muhtaçtır." demektedir.

"Allaha yemîn ederim ki, mala, paraya köle olanı Allahü teâlâ zelîl ve perişan kılar."

Bir defasında şimdi münâfık var mı? diye sordular. "Eğer şimdiki münâfıklar, öldürülüp, cesetleri sokaklara atılsa, hiç bir yere çıkamazdınız." buyurmuştur.

"Küçük yaşta ilim öğrenmek taş üzerine zümrütten nakış yapmak gibidir. Yaşlandıktan sonra ilim öğrenmek ise su üzerine yazı yazmak gibidir."

"Rabbini bilen onu sever, dünyâyı bilen ondan yüz çevirir. Mü'min gâfil olmaz. Boş işlerle uğraşmaz. Düşündüğü vakit üzülür."

"Âlimler olmasaydı, insanların diğer canlı varlıklardan farkı kalmazdı. Çünkü onların öğretmesiyle insanlar iyi insan olma seviyesine ulaşırlar."

"Kur'ân-ı kerîmi öğrenmekten daha üstün zenginlik ve Kur'ân-ı kerîmi unutmaktan daha aşağı fakîrlik olamaz."

"Kişi isyan sebebiyle, gece ibâdetinden, mahrûm olur."

"Allahü teâlâ bir kuluna hayır dilediği vakit, onu mal ve aile ile oyalamaz."

Bir zât Hasan-ı Basrî'ye "Kızımı isteyenler çok, hangisine vereceğimi bilemiyorum." deyince, Hasan-ı Basrî; "Allahtan korkana ver, severse iyi, sevmezse Allahtan korktuğu için ona zulm etmez." demiştir.

"Müsâfeha, sevgiyi arttırır."

Hasan-ı Basrî'ye, "Evlâd, babasına karşı nasıl emr-i ma'rûf edebilir? diye sormuşlar. O da "Onu kızdırmayacak şekilde nasihatte bulunur, kızarsa sükût eder." diye cevap vermiştir.

Birisi Hasan-ı Basrî'den nasîhat istediğinde; "Allahü teâlânın emrini üstün tut ki, Allahü teâlâ da seni izzetli kılsın" dedi.

Yine birisi nasîhat istediğinde, "Büyük güçlükler ve korkunç hâdiseler önündedir. Bunlarla muhakkak karşılaşacaksın, ya kurtulacak veya helak olacaksın. İyi bil ki, hesaba çekilmeden önce nefsinin muhâsebesini yapan kazanır, nefsinden gâfil olan zarar eder, sonunu düşünen kurtulur, hevâ ve hevesinin peşinden giden sapıtır, yumuşak ve mülayim olan kazanır, Allahtan korkan emîn olur. Emîn olan ibretle bakar ve basîret sahibi olur. Basîret sahibi olup, gören anlar. Anlayan bilir. Ayağının kaydığı yerden hemen geri çekil, pişman olduğun şeyi at. Unuttuğunu sor ve kızdığın vakit, nefsine hâkim ol." dedi.

Bir meclisde bir genç bol bol kahkahalar ile gülüp dururken, Hasan-ı Basrî oraya uğradı ve delikanlıyı çağırdı: "Oğlum Sırat'ı geçtin mi?" deyince "Hayır" dedi, genç. Hasan-ı Basrî, "Gideceğin yerin Cennet veya Cehennem olduğunu biliyor musun?" dedi. "Hayır" dedi, genç. Yine Hasan-ı Basrî, "O halde bu kahkaha nedir?" dedi. Grencin bu hâdiseden sonra bir daha güldüğü görülmedi.

"Mü'min devamlı olarak nefsine hâkim olur ve onu Allah için hesaba çeker. Dünyâda kendilerini hesaba çekenlerin âhırette hesabı iyi geçer. Âhırette hesabı ağır olanlar, dünyâda kendi muhâsebelerini yapmayanlardır."

Hasan-ı Basrî'ye (radıyallahü anh): "Gece namaz kılanların yüzleri niçin güzel olur?" diye sorduklarında, Hasan-ı Basrî: "Çünkü onlar Rahmân ile baş başa kalmışlar ve Rahmân da onlara kendi nûrundan nûr vermiştir." buyurdu.

“Kötü huylu olan kendine eziyet eder.”

Hasan-ı Basrî’ye (radıyallahü anh) güzel ahlâktan sorulduğunda: “Güzel ahlâk; güler yüz, tatlı söz, iyilik yapmak ve kötülük etmemektir.” buyurdu.

“Çok konuşanın yalanı çoğalır. Malı artanın günahı artar. Kötü huylu olanın nefsi azâb görür.” “Parayı üstün tutan kimseye Allahü teâlâ la’net eylesin.”

“Her sağlam olana bir dert, her gence bir ihtiyârlık ve her ihtiyâra (her insana) bir ölüm gelecektir. Yarın rûh cesetten ayrılmayacak mı? insan evlâdından ve malından ayrılmayacak mı? Kefene sarılıp, mezara konmayacak mı? Ey insanoğlu beldeler harab olacak, mal mülk dağılacak, çocuklar yetim kalacak!”

“Ey insanlar! Duâlarınız kabûl olunmaz diye korkmuyorum. Duâ edemez hâle gelmenizden (gaflete dalmanızdan) korkuyorum.”

“İyi komşuluk sadece komşuya eziyet etmemek değildir. Komşunun verdiği sıkıntıya da sabretmek gerekir.”

“Bitmeyen isteklerin, emellerin sonu gelmez. O halde bu fânî dünyâyı, sonsuz olan âhireti elde etmekte kullanınız.”

“Dört şey vardır ki bedbahtlıktır. Evlâd-ü ıyâlin (aile efradının) çokluğu, malın azlığı, komşunun kötü olması, kadının kocasına hıyânette bulunması.”

Adamın biri Hasan-ı Basrî’ye (radıyallahü anh) gelip, “Bana nasîhatte bulununuz.” deyince “Sakın günah işleme. Aksi halde kendini ateşe atmış olursun. Halbuki sen, bir kimsenin pireyi ateşe attığını görsen, iyi karşılamazsın. O halde, her gün kendini defalarca ateşe atmayı nasıl iyi karşılarsın.” buyurdu. “İnsanlar arasında kendisini zemmeden (kötüleyen) kimse, hakîkatte kendisini övmüş olur. Bu ise riya alâmetlerindendir.” “Âlimler asırların, devirlerin ışıklarıdır. Her âlim, zamanının insanlarını aydınlatan bir kandildir. Âlimler olmasa, insanlar karanlıkta kalır ve insanlığını kaybederler.”

“Kul bütün ilimleri elde etse, kuru ağaç gibi oluncaya kadar ibâdette bulunsa, fakat midesine giren şeyin haram olup olmadığına dikkat etmese, Allahü teâlâ onun hiçbir ibâdetini kabûl etmez. Şu üç şeyi unutmak mü’mine yakışmaz: Dünyânın fânî olduğunu, ni’metlerinin geçici olduğunu ve ölümün mutlaka geleceğini.”

“Tefekkür, hayra ve iyi amel işlemeye sevk eder. Kötülüklere pişmanlık, onu terk edip, bir daha işlememeye sevk eder.” “Çok gülmek, kalbi karartır, öldürür.” “Dünyâ üç gün gibidir. Geçen gün, geçip gitmiştir artık. Geri döndüremezsin. Ondan ümit kesilmiştir. İkinci gün içinde bulunduğun gündür ki, bu günü ganîmet ve fırsat bil. Üçüncüsü ise gelecek olan gün ki, sen ona ulaşır mısın belli değil. Belki de gelecek olan güne kavuşamadan ölürsün.” “Ey insan, insanların çokluğuna bakıp da aldanma! Çünkü sen yalnızsın, yalnız öleceksin, kabre yalnız gireceksin, yalnız kabirden kalkacaksın ve kendi hesabını vereceksin.”

1) Tabakât-ı İbni Sa’d cild-7, sh. 114

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 263

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 72

4) Târîh-ül-edeb-il-İslâmîcild-1, sh. 257

5) Tabakât-ı Şirâzî sh. 68

6) Fütûh-ul-büldân sh. 422

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 71

8) Lisan-ul-mîzân cild-7, sh. 525

9) Târîh-ul-İslâm (Zehebî) cild-2, sh. 144

10) Ensâb-ül-eşrâf cüz 5, sh. 92

11) Târîh-ül-ümem-i ve’l-Mülûk cild-5, sh. 310

12) Tefsîr-i Kurtubî cild-19, sh. 47

13) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 131

14) Tefsîr-u Taberî cild-19, sh. 8

15) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1012

16) Tezkiret-ül-evliyâ, sh. 17

17) Câmi-ul-Kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 389

18) Risâle-i Kuşeyrî sh. 288, 296, 330, 359, 469

19) Keşf-ul-Mahcûb sh. 201

20) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 527

21) Hasen-i Basrî (İbn-ül-Cevzî)

22) Rehber Ansiklopedisi cild-7, sh. 114-116

HASEN BİN SÂLİH

Tebe-i tabiînden büyük bir hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah'dır, 100 (m. 718) senesinde doğup, 168 (m. 785) târihinde vefât etti. Aslen Hemedânlıdır. Süfyân-ı Sevrî'nin akranıdır. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Müslim'de, dört sünen kitabında (Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn-i Mâce) mevcûttur. Babasından, Ebû İshâk, Amr bin Dinar, Âsım el-Ahvel, Abdullah bin Muhammed bin Akîl, Abdülazîz bin Refî', Muhammed bin Amr bin Alkame, Saîd bin Ebî Urve ve daha başka büyük zâtlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Ondan da, İbn-i Mübârek, Humeyd bin Abdurrahmân er-Revvâsî, Veki' bin Cerrah gibi âlimler hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Âlimlerin hakkında buyurdukları: Ahmed bin Hanbel: "Hasen bin Sâlih'in rivâyeti sahih, fakîh (âlim) hadîs husûsunda çok dikkatli, vera'sı çok (şüphelilerden sakınan) bir zâttır."

Yahyâ bin Muin: "Sika (güvenilir) ve emîn bir âlimdir" dedi.

Vekî bin Cerrah dedi ki: "Hasen, kardeşi Ali ve anneleri geceyi üç kısma bölmüşlerdi. Her biri üçte birini ibâdetle geçirirdi. Anneleri ölünce, geceyi aralarında paylaştılar. Sonra Ali öldü. Bu sefer, Hasen hazretleri bütün geceyi kendisi ibâdetle geçirmeye başladı."

Ebû Süleymân Dârânî: "Hasen'in yüzünde Allahü teâlânın korkusu apaçık görülürdü" dedi. İbn-i Sa'd, "Çok ibâdet eden, huccet (delîl) ve sahih hadîs-i şerîf rivâyet eden bir zâttır."

Hasen bin Sâlih, Ebû İshâk'dan rivâyet etti: "Resûlullah (aleyhisselâm) gusül abdesti aldıktan sonra, ayrıca namaz abdesti almazdı." Hasen bin Sâlih'in kıymetli sözlerinden ba'zıları:

"Sanki dünyâ avucumda idi. O derecede zengin idim. Fakat ba'zan, cebimde bir dirhem olmadan sabahladığım günler olurdu."

O) bir gün birisinin duvarından kerpiç almıştı. Sonra gidip, duvar sahibinin kapısını çaldı. Evin sahibi dışarı çıkınca, kendisine aldığı kerpici helâl etmesini söyledi. Duvar sahibi de helâl etti.

Yahyâ bin Yûnus anlattı: "Ne zaman mescide namaza gitsem, onun bayılmış olarak getirildiğini görürdüm. O, kabirlere bakınca, kabir âlemi, orada insanın karşılaşacağı durumları hatırlar, duygulanır ve dayanamayıp, düşer bayılırdı."

Ebû Gassân, Onun şöyle dediğini bildirdi: "İyilik yapmak, bedende kuvvet, kalbde nûr, gözde ışıktır. Kötülük yapmak ise, bedende gevşeklik, kalbte karanlık ve gözde körlüktür."

O yine şöyle dedi: "Gece ve gündüz, her yeniyi eskitir, her uzağı yakınlaştırır, va'd edilen her iyiliği, bildirilen her musîbeti getirir. Gündüz, insanoğluna şöyle seslenir: Ey Âdemoğlu! Belki de benden sonra bugünün olmıyacak, öleceksin. Sen bunu bilmiyorsun. Onun için beni fırsat bil, iyi işlerle meşgûl ol. Gece de, insana aynı sözleri söyler."

"Şeytân, insan için doksan dokuz tane hayır kapısını sadece bir kötülüğü yaptırabilmek için açar."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-7, sh. 327

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 285

3) El-A'lâm cild-2, sh. 193

4) Fihrist sh. 178

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 216

HAYVE BİN ŞÜREYH

Mısır'da yetişen meşhûr fıkıh âlimlerinden: Adı, Hayve bin Şüreyh bin Safvân bin Mâlik et-Tecîbî'dir. Künyesi, Ebû Zür'a'dır. Mısır'da yetişen âlimlerin en büyüklerindendir. Bunun için kendisine "Şeyh-ud-diyâr-il-Mısrîn" denmiştir. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 158 (m. 774) târihinde Ebû Ca'fer'in halifeliği sırasında vefât etti.

Birçok âlimden ilim alarak onlardan rivâyetlerde bulunmuştur. Onun hadîs ve fıkıh ilmindeki rivâyetlerinin sika (güvenilir, sağlam) olduğunu pek çok âlim haber vermektedir. O, Rebî'a

bin Yezîd, Ukbe bin Müslim, Yezîd bin Ebî Hubeyb, Ebû Yûnus Selîm bin Cübeyr ve onların rivâyet zincirine bağlı olan âlimlerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Abdullah İbni Mübârek, Leys bin Sa'd, Abdullah İbni Vehb ve daha pek çok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan en son rivâyette bulunan kimse, Hâni bin Mütevekkil'dir.

Onun hadîs ve fıkıh ilmindeki yüksekliğini ve bu ilimlerde büyük bir yeri olduğunu, başta İmâm-ı Ahmed İbni Hanbel olmak üzere birçok âlim bildirdiler. Onun ilimden naklettiklerinin hepsinin sika (sağlam) olduğunu haber verdiler. Hadîs âlimlerinden Yahyâ bin Maîn onun ilimde sika bir râvî olduğunu söyledi. Ebû Hâtim'in oğlu diyor ki: "Babama, Hayve'den, Yahyâ bin Eyyûb'den ve Saîd bin Ebî Eyyûb'den sorulduğunda, Hayve bin Şüreyh'in, yaşadığı memleketi olan Mısır'da rivâyeti bakımından sika, ilmi en çok olan ve en çok güvenilen bir âlim olduğunu ve kendisini Mufaddal bin Fidâle'den daha çok sevdiğini söyledi."

Hayve bin Şüreyh, tevâzu sahibi, alçak gönüllü ve çok cömert bir zât idi. Eline geçen malın hepsini fakîrlere sadaka olarak dağıtırdı. Abdullah İbni Vehb diyor ki: "Yaptıklarını, ibâdetlerini Hayve'den daha çok gizleyen kimseyi görmedim. Duâsının kabûl edildiğini herkes biliyordu. Biz onun yanına gidip, ilim öğrenirdik. Devamlı mescidde bulunur, bir direğin arkasında namaz kılardı." Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh) de: "Bana anlatılan herkesi, söylediklerinden daha aşağıda görürdüm. Fakat Hayve bin Şüreyh'i, her bakımdan anlattıklarından da daha yüksek buldum" dedi.

İbn-i Vadâh şöyle anlatıyor: Bir gün fakîr bir adam, Kâ'beyi tavaf ediyor ve: "Yâ Rabbi, borcum çoktur. Onu ödemeyi bana nasîb et!" diye duâ ediyordu. Rü'yâsında kendisine: "Eğer borcunu ödemek istiyorsan, Mısır'da bulunan Hayve bin Şüreyh'in yanına git. Sana duâ etsin!" dendi. O da, İskenderiye'ye Cuma günü ikindiden sonra geldi ve Hayve bin Şüreyh'in yanına varıp oturdu. Daha o sırada etrâfının altınlarla dolduğunu gördü. Hayve hazretleri ona: "Allahtan kork! Borcuna yetecek kadarından fazlasını alma!" dedi. O da, 300 dinar (altın) aldı.

İbn-i Hibbân da, "Kitâb-üs-Sika" adındaki eserinde şöyle yazıyor: "Hayve bin Şüreyh duâsı hemen kabûl olan bir zâttı. O duâ ettiği zaman, elindeki çakıl taşları altın oluverirdi."

Hayve bin Şüreyh, Allahtan çok korkar, bu korkusu sebebiyle çok gözyaşı dökerdi. Ahmed bin Sehl-i Erdemî diyor ki: Hayve, çok ağlayanlardandı. Sıkıntı içinde ve fakîr olarak yaşamaktan şikâyet etmezdi. Birgün kendisinin duâ ettiği bir sırada yanına gelip oturdum ve ona, "Keşki haline genişlik vermesi ve seni sıkıntıdan kurtarması için Allaha duâ etseydin." dedim. Sağa sola bakındı, kimseyi göremedi. Bir çakıl taşını alıp, onu bana attı. Bir de baktım ki, o bir altın külçesi olmuştu. Ondan daha güzelini görmemiştim. Bunun üzerine bana: "Âhırette yaramıyan dünyalıklarda hiçbir hayır yoktur" deyip sonra da, "O Allah, kuluna uygun olanı en iyi bilendir" buyurdu. Ben de O'na altın olan taşı göstererek: "Şimdi bunu ne yapayım?" diye sordum. O da, "Onu kendi ihtiyâçlarına harca!" dedi. Artık ona başka bir cevap vermekten korktum.

Hayve hazretlerinin eline, her sene ihsân olarak birçok dinar (altın) geçerdi. Daha evine gelmeden onların hepsini fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Sonra evine geldiğinde onların hepsini yatağının altında bulurdu. Birgün amcasının oğlu, bunun durumunu öğrendi. O da, eline geçen dinarların hepsini fakirlere dağıttı. Fakat evine gelip yatağının altına bakınca, birşey bulamadı. Sonra Hayve bin Şüreyh'e bu durumu arz edince, O da O'na: "Ben Allah rızâsı için veriyordum. Sen ise tecrübe için vermişsin!" dedi.

Nasihatleri çoktu. Devlet adamlarına da zaman zaman nasihat verirdi. Bir kerresinde, vâlilerden birine buyurdu ki:

"Memleketimizi silâhsız bırakmayınız. Etrâfınızdaki Kıbtîlerin, Rumların, Berberilerin ve Habeşlilerin ne zaman ahidlerini bozacaklarını, sahamızı ne zaman ihlâl edeceklerini, ne zaman ayaklanacaklarını veya saldıracaklarını bilemiyoruz."

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

"Ümmetimden yetmişbin kişi (hesabsız) Cennete girecek, onlardan bir zümre ay sûretinde olacaktır."

Birgün Abdurrahmân bin Ebî Bekr, Hazreti Âişe'nin yanına girdi ve abdest aldı. Hazreti Âişe "Yâ Abdurrahmân! Abdesti şartlarına uygun olarak al, çünkü Resûlullahtan işittim. Buyurdu ki: "Vay ateşten (yanacak) ökçelerin (yani abdest alırken ökçelerini yıkamayanların) hâline" dedi.

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 69

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 185

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 37

4) El-A'lâm cild-2, sh. 291

HEMMAM BİN MÜNEBBİH

Tabiînin meşhûrlarından. Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) yazdığı yüzkırk kadar hadîs-i şerîfi nakletmesiyle tanınır. Sika (güvenilir) olup, birinci asrın ilk yarısında Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) duyduğu hadîs-i şerifleri bir kitapta topladı. İsmi, Hemmâm bin Münebbih bin Kâmil bin Şeyh olup, künyesi Ebû Ukbe'dir. Kendisine, Yemen bölgesinden olduğu için el-Yemânî, San'a şehrinden olduğu için el-San'aî, İslâmiyetten önce Yemen'i işgal edip orada yerleşen İranlıların soyundan geldiği için de, el-Ebnaî nisbetleri verildi.

Ne zaman doğduğu bilinmeyen Hemmâm bin Münebbih hazretlerinin hayatının diğer safahatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi verilmiyor. Ancak ba'zı gazâlara katıldığı, ticâretle uğraştığı ve sefer dönüşlerinde kardeşi Vehb bin Münebbih'e kitaplar getirdiği ve 131 veya 132 (m. 750) senesinde vefât ettiği rivâyet edilir.

Hemmâm bin Münebbih, başta Ebû Hureyre (radıyallahü anh) olmak üzere Hazreti Muâviye, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer ve İbni Zübeyr'den (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Kendisinden ise, kardeşi Vehb bin Münebbih, kardeşinin oğlu Akîl bin Ma'kîl bin Münebbih, Ali bin el-Hasan ve Ma'mer bin Râşid (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hemmâm bin Münebbih hazretleri Ebû Hureyre (radıyallahü anh) ile beraber bulundu. Kendisinden dinledi ve vasıtasız rivâyette bulundu. Ebû Hureyre'nin (radıyallahü anh) bizzat yazdırdığı da rivâyet edilir. O'ndan duyarak yazdığı hadîs-i şerîfleri "es-Sahîfetü's-sahiha" adı verilen kitabında topladı. Bu risale "Sahîfe-i Hemmâm" diye meşhûr oldu. Burada kaydedilen yüzkırka yakın hadîs-i şerîfi, daha sonra talebelerinden Ma'mer, ondan da Abdürrezzâk rivâyet etti. Râvî silsilesi böylece devam etti ve Ahmed bin Hanbel hazretleri Müsned'ine kaydetti. İmâm-ı Buhârî hazretleri de "Sahîh"inde bu hadîs-i şerîflerden kısmen rivâyet etti. Ayrıca diğer hadîs kitablarında yer aldı ve bu eser, müstakil olarak nesilden nesile nakl ve rivâyet edildi. Aynı hadîs-i şerîflerin Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) başka sahabeden rivâyet edilenleri de kitaplarda vardır.

Hemmâm bin Münebbih'in rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîfler, Şam ve Berlin'deki kütüphânelerde iki nüsha hâlinde mevcûttur.

Hemmâm bin Münebbih (radıyallahü anh), hakkında söz söyleyen bütün muhaddisler onun sika (güvenilir) olduğunu söylemişlerdir. Yahyâ bin Muîn ve Ahmed bin Hanbel (r.aleyhima) bunlardandır.

Süfyân bin Uyeyne, "On yıl kendisinden istifâde edilebilmesi için Hemmâm'ın gelmesini gözledim" derken, Iclî de "Hemmâm Tabiînden, sika ve Yemenlidir" buyurmaktadır.

Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Sû-i zandan sakatınız! Sû-i zandan sakınınız! Sû-i zandan sakınınız! Çünkü zan sözün en yalanıdır. Bir de, bir malı almak niyetiniz yokken esas alıcıyı zarara sokmak maksadıyla müşteri kızıştırmayınız. Birbirinize haset etmeyiniz. Dünyevi bir haz peşinde birbirinize karşı rekabet ve ifrâda kalkışmayınız. Birbirinize düşmanlık beslemeyiniz. Ve birbirinize arka çevirmeyiniz." Ey Allahın kulları, birbirinize kardeş muâmelesi yapınız."

"Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, bir müslüman bu saatte duâ edip Rabbinden birşey dilerse, Allahü teâlâ ona mutlaka dilediğini verir"

"Gündüz ve gece size birbiri ardınca melekler gelir. Sabah ve ikindi namazları vaktinde bunlar birbirleriyle buluşurlar. Sonra geceyi sizinle geçiren melekler Allahü teâlânın huzûruna yükselirler. Allahü teâlâ kullarının durumunu çok iyi bildiği halde yine bu meleklere:

"Kullarımı nasıl ve ne durumda bıraktınız?" diye sorar. Melekler de:

"Biz onları geldiğimizde namaz kılarken bulduk ve gittiğimizde namaz kılarken bıraktık" derler."

“Allahü teâlâ, mahlûkâtı yarattığında Arş’ın üstünde kendi nezdinde bulunan Levh-i Mahfûz’a “Muhakkak benim rahmetim gazâbıma gâlibtir, yazdı.”

“Muhammed’in (aleyhisselâm) varlığı, yed-i kudretinde olan Allaha yemîn ederim ki, eğer siz benim bildiğimi bilseydiniz çok ağlar, az gülerdiniz.”

“Her peygamberin (aleyhisselâm) kabûl olunan husûsî bir duâsı vardır. Ben ise inşâallah bu duâmı ümmetime şefaat için kıyâmet gününe bırakmak isterim.”

“Kim Allaha kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister. Kim Allaha kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez.”

“Bana itaat eden, Allaha itaat etmiş olur. Bana isyan eden, Allaha isyan etmiş olur. Buyruk sahibi olan emîre itaat eden, bana itaat etmiş olur. Emîre isyan eden, bana isyan etmiş olur.”

“Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyâmet kopmaz. Battığı yerden doğduğunu gören bütün insanlar îmân edecekler. Fakat bu îmân, daha önceden inanmayan veya imânı ile bir hayır kazanmış olmayan kimseye fayda vermeyeceği zamanda, vukû’ bulmuş olacaktır.”

Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyurdu ki:

“Sâlih kullarıma gözler görmedik, kulaklar işitmedik ve kimsenin hatırına gelmedik ni’metler hazırladım.” Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kisrâ (İran hükümdârı) helak olur ve ondan sonra daha Kisrâ olmaz. Kayser (Doğu Roma-Bizans İmparatoru) mutlaka helak olacak ve ondan sonra da başka kayser gelmeyecektir. Muhakkak bunların hazineleri de Allah yolunda dağıtılacaktır.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Ebû Hureyre’ye (radıyallahü anh) hitaben:

“O kimseye bakma ki, dinde senden aşağıdır, zira kendini beğenip, helak olursun. Dinde senden yukarısına bak ki, senden hayırlıdır. Malı çok olana bakma ki, Allah’ın kısmetine gazâb edersin. Şu kimseye bak ki, yiyeceğini zahmet çekerek alınteri ile hâzırlar, o zaman da Hak teâlânın sana verdiği ni’mete şükredersin” buyurdu.

Bir hadîs-i kudsîde buyuruldu ki;

“Sen başkalarına ver ki, ben de sana yardım edeyim.”

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“İmam kendisine uyulmak içindir. Namaz için imama uyduğunuz zaman ona muhalefet etmeyin. İmam tekbir aldığında siz de hemen tekbir alın, O rükû’ya gittiğinde siz de rüku’ya gidin” imam “Semi’allahü limen hamideh” dediği vakitte siz de “rabbenâ lekelhamd” deyin. O secdeye gittiğinde siz de hemen secdeye gidin, imam oturarak namaz kıldığı zaman siz de hep oturarak kılın.”

“Büyük küçüğe, yürüyen oturana ve az çoğa selâm verir.”

Allahü teâlâ buyurdu: “Kulum bir iyilik yapmayı tasarladığı zaman bir mâni sebebiyle onu yapamadıysa defterine bir sevâb yazarım, şayet bu iyiliği yaptıysa defterine on mislini yazarım. Bir de kulum bir kötülük yapmayı tasarladığında bu kötülüğü işlemediyse onu affederim. Eğer işlediyse, onun defterine işlediğini olduğu gibi yazarım.”buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Zenginlik, para ve mal çokluğu ile değildir. Zenginlik, ancak, kalbin zenginliğidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 67

2) El-A’lâm cild-8, sh. 94

3) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 182

4) Müsned-i Ahmed İbni Hanbel cild-2, sh. 312

HİŞÂM BİN EBÎ ABDULLAH

Meşhûr hadîs âlimlerinden. İsmi, Hişâm bin Ebî Abdullah Düstivâî’dir. Künyesi, Ebû Bekir el-Basrî’dir. Kütüb-i sitte râvîlerinden olup, hadîs ilminde hafız derecesindeydi. Yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle ezbere bilirdi. 153 veya 154 (m. 770) senesinde vefât etti. Hadîs-i şerîf rivâyet ettiği hadîs âlimleri, Katâde bin Diâme, Hammâd bin Ebî Süleymân, Yahyâ bin Ebî Kesir, Şuayb bin Habbâb, Âmir İbni Abdülvâhid ve diğerleridir. Kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet

eden âlimler ise, oğulları Abdullah bin Hişâm, Muâz bin Hişâm, Şu’be bin Haccâc, İbn-i Mübârek, Abdülvâris bin Saîd, Yahyâ Kettan ve diğerleridir.

Hişâm bin Ebî Abdullah, ilmi ile âmil, vera’ ve takvâsıyla (haram ve şüphelilerden kaçmasıyla) meşhûr bir zât idi. Heysem bin Kettan “Hişâm bin Ebî Abdullah’dan daha çok ölümü hatırlayan birini görmedim” demiştir. Bir hadîs-i şerîf rivâyet ederken şöyle derdi: “Şüphesiz bu hadîs-i şerîfi nice kimseler rivâyet etti ve şimdi onların dilini toprak yedi, vefât ettiler.”

Hişâm bin Ebî Abdullah’ın Katâde bin Diâme’den, O’nun da Enes bin Mâlik’ten (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir:

“İlmin kalkıp, cehâletin yerleşmesi, içki içilmesi, zinânın yayılması, açıkça yapılması, erkeklerin azalıp, kadınların çoğalması, hattâ elli kadına bir erkeğin düşmesi, kıyâmet alâmetlerindendir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 278

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 43

3) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 64

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-4, sh. 300

HİŞÂM BİN HASSÂN

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah el-Ezdî, el-Firdevsî’dir. 148 (m. 765) senesinde vefât etti. Basra’da yetişen âlimlerden olup, Hasan-ı Basrînin talebelerinin en başta gelenlerindendir. Onun hadîsdeki rivâyetini en iyi bilen bir âlimdir. Hadîs ilminde sika, sağlam ve hafız derecesinde olup, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilen bir hadîs âlimidir. Rivâyetleri Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almakta olup, Kütüb-i sitte râvîlerindendir. Hadîs-i şerîf rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır; Hâmid bin Hilâl, Hasan-ı Basrî, Ziyad bin Küleyb, Eyyûb bin Mûsâ, Abdülazîz bin Süheyb, Kays bin Sa’d el-Mekkî, Hişâm bin Urve, Muhammed bin Vasi’, Süheyl bin Ebî Sâlih. Kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet eden zâtlardan bir kısmı; İkrime bin Ammâr, Sa’îd bin Ebî Arûbe, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Hafs bin Gıyâs ve diğer âlimlerdir.

Hişâm bin Hassan çok ibâdet eden, haramlardan çok sakınan bir zât idi. Çok ağlar, Cum’a günleri hariç hep oruç tutardı. Hammâd bin Zeyd şöyle demiştir: “Hişâm bin Hassân’ın meclisinden, sohbetinden daha iyi bir sohbet görmedim. O’nun sohbetleri doğruya ulaştırır, hidâyete kavuştururdu. Bir hadîs-i şerîf okuyunca ağlar, gözyaşları sakalına inci taneleri gibi dökülürdü.”

Hişâm bin Hassan, Hasan-ı Basrî’den şöyle nakletmiştir: “Dünyâ; bir uykuya dalıp da sevdiği şeyleri rü’yâsında gören ve sonra uyanıveren insanın rüyası gibidir.”

“İlimden bir mes’ele öğrenmek, bana dünyâdan ve dünyâda bulunan şeylerden daha sevimlidir.” “Bir saat tefekkür, gece sabaha kadar nafile ibâdet etmekten hayırlıdır.”

“Ey insanlar sizin bitmekte olan belli bir eceliniz ve sınırlı bir ameliniz var. Ölüm peşinizde, Cehennem önünüzde, geleni görmüyorsunuz. Her an bekleyiniz. Kişi ne amel işledi ise ona baksın.”

“Hasan-ı Basrî yemîn ederek şöyle dedi; Vallahi malı, parayı üstün tutanı Allahü teâlâ zelîl kılar.”

“İnsan dünyâdan ayrılınca üç şeye hasret gider: Topladığına doymaz, umduklarına kavuşamaz, önündeki âhıret yolculuğuna iyi azık temin etmez.”

Hişâm bin Hassân’ın rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

“Kim oruçlu olduğunu unutarak yiyip içse orucunu tamamlasın. Ancak, Allahü teâlâ onu doyurur ve içirir.”

“Öğleyi serinlik vaktine tehir ediniz. Zira o sıcağın şiddeti Cehennemin harâretindendir.”

“Bir kimse, Allahü teâlânın indinde kendisi için ne olduğunu anlamak isterse, kendisinde Allah için ne var ona baksın.”

“Kul bir günah yapar, sonra bunu hatırladıkça üzülür. O’nun bu üzüntüsü üzerine Allah, namaz ve oruç gibi, O’na keffâret olacak bir amel yapmadan kendisini mağfiret eder.”

“Kim, kardeşinin malını elde etmek için, kasdî olarak Allah üzerine yemîn ederse, ateşten yerini hazırlasın.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 269

2) El-A'lâm cild-8, sh. 85

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 34

4) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 163

5) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 295

HİŞÂM BİN URVE

Tabiînin büyüklerinden, hadîs âlimlerinden ve fakîh. İsmi; Hişâm bin Urve bin Zübeyr bin Avvâm el-Kureyşî, el-Esedî olup, Künyesi Ebü'l-Münzir'dir. Aşere-i mübeşşere ya'nî Cennetle müjdelenen on sahâbîden birisi olan Zübeyr bin Avvâm'ın (radıyallahü anh) torunudur. 61 (m. 680)'de Muharrem ayının Cum'a gününe rastlayan ve Hazreti Hüseyin'in şehîd edildiği zaman Medîne-i münevvere'de dünyâya geldi. Uzun müddet Medîne-i münevvere'de kaldıktan sonra Kûfe'ye geldi. Bir müddet Kûfe'de kaldı. Kûfeliler ondan hadîs-i şerîf öğrendiler. Nihâyet Bağdâd'a geldi ve Bağdâd'ta Abbasî halifesi Mansûr tarafından izzet ve ikram gördü. Bağdâd'ta 146 (m. 763)'de vefât etti. (145'de vefât ettiği de rivâyet edilmiştir.) Bağdâd'ın Harp kapısında hendeğin arkasındaki kabristanda medfûn olup, kabir taşının üzerinde "Bu Hişâm bin Urve'nin kabridir" yazılıdır. Bağdâd'ın batı tarafında, çarşının dışında olduğu da rivâyet edilmiştir. Cenâze namazını halife Mansûr kıldırdı.

Hişâm bin Urve, İbni Ömer'i (radıyallahü anh) gördü. İbn-i Ömer onun başını okşadı ve onun için duâ etti. Hişâm ayrıca Sehl bin Sa'd, Câbir bin Abdullah ve Enes bin Mâlik'i (r.anhüm) görmüştür. Hişâm bin Urve; Babası Urve bin Zübeyr bin Avvâm, amcası Abdullah bin Zübeyr bin Avvâm, iki kardeşi Abdullah ve Osman bin Urve, amcasının oğlu Abbâd bin Abdullah bin Zübeyr, onun oğlu Yahyâ bin Abbâd, Abbâd bin Hamza bin Abdullah bin Zübeyr, Fâtıma binti Münzir bin Zübeyr, Amr bin Hamza, Avf bin Haris bin Tufeyl, Ebî Seleme bin Abdurrahmân, İbni Münkedir Vehb bin Keysân, Sâlih bin Sâlih, Abdurrahmân bin Sa'd, Muhammed İbni Ali bin Abdullah bin Abbâs ve birçok zâttan rivâyette bulunmuştur.

Eyyûb-i Sahtiyânî, Ubeydullah bin Amr, Ma'mer, İbni Cüreyc, İbni İshâk, İbni Aclân, Hişâm bin Hassan, Yûnus bin Yezîd, Şu'be, Mâlik bin Enes, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne Hammâdân (Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd), Üsâme bin Hafs bin Gıyâs, Şüreyk İbni Abdullah, Abdullah bin Mübârek, Îsâ bin Yûnus, Vekî' bin Cerrah ve birçok âlim de Hişâm bin Urve'den rivâyette bulunmuşlardır.

İbni Sa'd, Iclî onun hadîs ilminde sika (sağlam, güvenilir) bir âlim olduğunu söylemişlerdir, İbni Sa'd buna onun çok hadîs rivâyet eden, hadîs ilminde huccet bir zât olduğunu da ilâve etmiştir. Ebû Hatim ise sika ve hadîste imâm olduğunu beyân etmiştir.

İbni Hibbân ise: "Hişâm bin Urve, mutkin (sağlam), vera' sahibi (şüpheli şeyleri terk eden), fâdl, hafız bir zâttır" buyurdu. Hişâm bin Urve, hadîs-i şerîflerin yazılmasını uygun görürdü.

Abbasî halifesi Mansûr, bir gün Hişâm bin Urve'ye: "Ey Ebâ Münzir! Ben, kardeşlerim ve babam, kaşıkla çorba içerken senin yanına girmiştik. O günü hatırlıyor musun? Senin yanından çıktığımız zaman babamız "Bu ihtiyârı hakkıyla tanıyınız. O günümüzde bakî kalanlardan (en büyük âlimlerden) birisidir" dedi. Hişâm: "Bunu hatırlamıyorum yâ emîr-el-mü'minîn" dedi.

Hişâm bin Urve, Mansûr'un yanından çıkınca kendisine "Emîr-el-mü'minîn seni hatırlıyor. Sana iyilik yapmak için vesîle arıyor, sen de hatırlamıyorum diyorsun" dediler. Hişâm bin Urve: "Hakîkaten Allahü teâlâ hayırdan başka bir şey hatırlatmıyor" cevâbını verdi. Dünyâya rağbet etmezdi. Her yaptığını Allah için yapardı. Tabiînden olan Hişâm bin Urve, insanlardan uzlet etmeyi (uzaklaşmayı) değil, onların arasına karışmağı, arkadaş ve dostları çoğaltmayı, müslümanla anlaşıp sevişmeyi ve dînî mes'elelerde onlara yardımcı olmayı, iyilik ve takvâ ile yardımda bulunmayı tercih ederdi.

Hişâm bin Urve babasından rivâyetle şöyle haber verdi:

Hazreti Ebû Bekir halife seçilip kendisine bîat edildiği zaman, Üsâme'nin (radıyallahü anh) ordusunu göndermek husûsundaki ihtilâfı gidermek için Ensârı topladı ve: "Üsâme (radıyallahü anh) mutlaka savaşa gidecek" buyurdu. Bu sırada bütün Arab kabilelerinde ya tamamen veya ba'zıları

küçük topluluklar halinde dinden dönmüşlerdi. Büyük bir fitne çıkmıştı. İslâm düşmanlarının çokluğu müslümanların azlığı ve Eshâb-ı kiramın Peygamberimizin (aleyhisselâm) firak ateşiyle, şaşkın bir halde olmasından, Hıristiyanlar, yahûdiler ve yalancı peygamberler, müslümanları yok etmek için fırsat kolluyorlardı. Eshâb-ı kiram, Hazreti Ebû Bekir'in bu sözünü işitince Hazreti Ebû Bekir'e; "Bütün Eshâb bu fikrinizden dolayı seni tenkîd ediyorlar, onları kendinden uzaklaştırma" dediler. Hazreti Ebû Bekir "Kudret, kuvvet ve irâdesiyle Ebû Bekir'i yaşatan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, arslanların beni parçalayacaklarını dahi bilsem, Resûlullahın (aleyhisselâm) emrettiği üzere Üsame'yi mutlaka savaşa göndereceğim. Medine'de benden başka hiç kimsenin kalmayacağını bilsem dahi onu yine göndereceğim" buyurdu. Bilâhare Üsâme ordusu savaşa gitti. Yalancı peygamber Müseyleme ve taraftarları ise; Müslümanlar böyle büyük bir orduyu savaşa gönderdiklerine göre, bundan daha fazlası Medîne-i münevvere'de vardır düşüncesine kapılarak, hücum etmeye korkmuşlardır. Böylece Hazreti Ebû Bekir'in Resûlullaha (aleyhisselâm) bağlılığının bereketlerini bütün Eshâb-ı kiram açıkça gördüler.

Ebû Tâlib vefât etmeden önce, müşriklere karşı Peygamberimizi (aleyhisselâm) himâye ederdi. O'nun vefâtından sonra, yapamadıkları her türlü hainliği yapıyorlardı. Hattâ müşriklerin sefihlerinden birisi Peygamberimizin (aleyhisselâm) mübârek başına toprak attı. Hişâm bin Urve, babası Urve bin Zübeyr'den rivâyet etti ki; "O sefîh" Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek başına toprağı saçtığı zaman, Resûlullah (aleyhisselâm) toprak başının üzerinde olduğu halde evine geldi. Onu mübârek kızlarından birisi karşıladı. Resûlullahı (aleyhisselâm) bu halde görünce ağlayarak üzerindeki toz toprağı temizlemeğe başladı. Bu sırada Resûlullah (aleyhisselâm) kızına "Ey kızcağızım ağlama. Çünkü, Allahü teâlâ babanı koruyacaktır" dedi. Bu arada "Ebû Tâlib vefât edinceye kadar, Kureyş'ten bu derece hoşuna gitmeyen birşey başına gelmedi" buyuruyordu."

Hişâm bin Urve, Hazreti Âişe'den rivâyetle; Hazreti Âişe buyurdu: Resûlullah (aleyhisselâm) bir biri arkasından öyle oruç tutardı ki, biz Resûlullah (aleyhisselâm) bir daha hiçbir şey yemeyecek zannederdik. Ba'zen birbiri ardınca günlerce oruç tutmaz, biz de bir daha oruç tutmayacak zannederdik. Peygamberimize en sevgili nafile oruç, Şa'bân orucu idi. Ben "Yâ Resûlallah seni Şa'bân ayında devamlı oruçlu görüyorum, hikmeti nedir?" diye sorunca: "Ey Âişe, Şa'bân Öyle bir aydır ki, o senenin içinde ölecek kimselerin isimleri deftere yazılıp Melek-ül-Mevt'e (Azrail) teslim olunur. Ben oruçlu olduğum halde ismimin deftere geçirilmesini isterim" buyurdu.

Hişâm bin Urve, Hazreti Âişe'den rivâyetle; Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ iyiliği dört gecede yağdırır. Bu geceler: Kurban bayramı, Ramazan bayramı ve Şa'bânın onbeşinci geceleridir. Şa'bânın onbeşinci gecesinde ecel ve rızıkları ve o yıl hacca gidecekleri yazar. Dört geceden biri de sabah ezanına kadar Ârife gecesidir" buyurdu.

Hazreti Hişâm, babası Urve'den ve Saîd bin Zeyd'den rivâyet ederek dedi ki; Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdular: "Bir arazinin haksız olarak bir karışını alan kimseyi, Allahü teâlâ o arazi boynuna takılmış olarak yedi kat yerin dibine batırır."

Hazreti Âişe'den rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Kim ölü bir toprağı (boş sahipsiz araziyi) imâr ederse, o imâr edenindir. Bundan sonra haksız bir ekici veya dikicinin o toprakta hakkı yoktur."

Hişâm bin Urve, babasından naklederek şöyle dedi: "Resûlullah (aleyhisselâm) zamanında bir kalkan kıymetinde malı çalan hırsızın eli kesilirdi. Kalkanın o gün için (iyi) bir fiâtı vardı. Değersiz şeyler için el kesilmezdi." İslâmiyette hırsızlık yapanın elinin kesilebilmesi için, çaldığı malın bir altın kıymetinde olması, gizli, kapalı bir yerden çalınması, çalan kimsenin aç ve kıtlık zamanı olmaması gibi birçok şartlar aranır.

Hişâm bin Urve, Peygamberimizin (aleyhisselâm) torunu Hazreti Hasan'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "Selâm vermek bir sünnettir. Onu almak ise farzdır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 80

2) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 47

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 48

4) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 301

5) El-A'lâm cild-8, sh. 87

6) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-2, sh. 138

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 144

HÜŞEYM BİN BEŞÎR

Hadîs ilminde meşhûr âlimlerden. İsmi Hüseyin bin Beşîr bin Kâsım bin Dinar es-Sülemî'dir. Künyesi Ebû Muâviye el-Vâsıtî olup, 104 (m. 722) yılında doğdu. Bağdâd'ta yaşadı. 183 (m. 799)'da orada vefât etti. Hadîs kitaplarında kendisinden çok bahsedilen Hüşeym bin Beşîr, İmâm-ı Muhammed İbni Şihâb-ı Zührî ile aynı mertebededir. Bağdâd'ta ilk hadîs toplayanlardandır. Ayrıca tefsîr, fıkıh ve kırâat ilimlerinde de âlimdir.

Hüşeym bin Beşîr; Zührî, Amr bin Dinar, Mansîr bin Zâzân, Husayn İbni Abdurrahmân Ebû Beşîr, Eyyûbü's-Sahtiyânî, Ya'lâ bin Atâ Süleymân et-Teymî, Ubeydullah bin Ebî Bekr bin Enes, Hamîd-üt-Tavîl, İmâm-ı A'meş, Amr bin Ebî Seleme ve çok sayıda âlimden hadîs dinlemiş ve rivâyet etmiştir. Hadîs ilminde hafızasının kuvveti ile tanınan ve yirmibin hadîs-i şerîfi râvîleri ile birlikte ezbere bilen Hüşeym bin Beşîr'den, pek çok hadîs âlimi hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bunlardan bir kısmı: Şu'be bin Haccâc, Yahyâ el Kattân, Ahmed bin Hanbel, Kuteybe, Ziyad bin Eyyûb, Ya'kub ed-Devrekî, Hasan bin Arfe, Mâlik bin Enes, Süfyân-ı Sevrî, Abdullah İbni Mübârek, Vekî' bin Cerrah, Yezîd bin Hârûn ve kendi oğlu Sâid bin Hüşeym gibi âlimlerdir.

İbni Ebî'd-Dünyâ; Hüşeym bin Beşîr'in vefâtından evvel on yıl yatsının abdestiyle sabah namazını kıldığını haber vermiştir. (Ya'nî on yıl hiç uyumamıştır.)" Yahyâ bin ed-Devrekî; Hüşeym bin Beşîr'in ezberinde yirmibin hadîs olduğunu bildirmiş ve hafızası çok kuvvetli muhaddislerden olduğunu söylemiştir.

Hüşeym bin Beşîr çok vekarlı (ağırbaşlı) ve çok heybetli bir zât idi. Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) "Hüşeym'le dört sene beraber bulundum, ilmî heybetinden dolayı, ondan ancak iki mes'eleyi sorabildim" buyurmuşlardır. Hüşeym hazretleri hadîs-i şerîf rivâyet ederken "Sübhanallah" der ve çok "Lâ ilahe illallah" söylerdi. Bunun dışında çok zikr (tesbih) çekerdi. İbni Nasîreddîn "Bedîat-ül-Beyân" kitabında O'nu; "Bağdâd'ta oturan sika (güvenilir) ve hafızası çok sağlam râvîlerden idi. Bütün hadîs âlimleri onun emânet ehli olup, doğruluğu, adâleti ve sikalığı husûsunda icmâ' (söz birliği) etmişlerdir" diye anlatmaktadır. Vehb İbni Cerîr: (Biz Şu'be'ye "Hüşeym'den hadîs yazalım mı?" diye sorduk "Evet" cevâbını verdi) demiştir. Zaten onun sikalığı (güvenirliği), hafızasının kuvveti tartışılmazdı.

Abdullah İbni Mübârek, "Zaman herkesi değiştirdi. Fakat Hüşeym'in hafızasını değiştiremedi" buyurmuşlardır. İshâk Ezzeyâdî "Rü'yâmda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm; (Hüşeym'den hadîs dinleyiniz. O ne iyi bir insandır) buyurdu" diye haber vermiştir.

Vekî' bin Cerrah: "Benden olduğu gibi Hüşeym'in zikrettiği şeylerden dilediğinizi getiriniz (ya'nî O'nun rivâyetlerini kabûl ederim)" buyurmuşlardır. Ammâr: "Ebû Avâne ile Hüşeym ihtilâf etseler, söz Hüşeym'indir. Çünkü O (rivâyetinde) hiç hatâ etmedi" demiştir. Ma'rûf-i Kerhî hazretleri de "Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm; (Yâ Hüşeym, Allahü teâlâ, ümmetimin hayrına çalıştığından dolayı sana iyilikler versin; buyuruyorlardı." diye haber vermiştir. Sâhib olduğu ilimlerde eser yazan Hüşeym bin Beşîr'in, Es-sünen fil-Fıkıh, Et-Tefsîr, El-Megâziî, El-Kırâat adlı eserleri vardır.

Tefsîrine misâl olarak; Bekâra sûresi 187. âyetinde oruca başlama vakti: "Beyaz iplik siyah iplikden ayırd oluncaya kadar" buyuruluyor. Adiyy bin Hatim (radıyallahü anh): "Bu âyet-i kerîme nâzil olunca yastığımın altına biri siyah diğeri beyaz iki ip koydum. Geceleyin kalkıp baktım. Bir şey anlamadım (Ya'nî imsak vaktini bilemedim). Sabahleyin Resûlullaha gittim. Yaptığımı arz ettim. "Bundan murâd, gecenin karalığıyla gündüzün beyazlığıdır. (Ya'nî Fecr-i sâdığın doğmasıdır. Ufukta hakîkî beyazlık başlayınca oruç vakti başlar. Hakîkî beyazlık ufuk üzerinde tamamen yayılınca da sabah namazı vakti başlar, ya'nî sabah namazı vakti girmiş olur.)" buyurdular."

Şu hadîs-i şerîfler de onun rivâyetlerindendir "Cuma günü gusl etmek, müslümanlar için şüphesiz bir haktır. (Cuma günü yapılacak vazîfelerdendir.) Bir de her biriniz o gün evinizdeki güzel kokudan sürünsün. Eğer bulamazsa su ona koku yerine geçer."

"Allahü teâlâ diğer Peygamberlere vermediği beş şeyi bana verdi:

1. Bir aylık mesafeden düşmanlarımın kalbine korku verildi.

2. Yeryüzü bana temiz ve mescid kılındı. Artık ümmetimden bir kişi namaz vaktine kavu şunca hemen namazını kılsın.

3. Ganîmet malları bana helâl kılındı. Halbuki benden evvelki peygamberlere helâl değil idi.

4. Bana herkes için şefaat (etme hakkı) verilmiştir.

5. Her Peygamber yalnız kendi kavmine gönderilmiştir. Ben ise bütün insanlara Peygamber olarak gönderildim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 203

2) El-A’lâm cild-8, sh. 89

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 89

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 58

5) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 303, 306

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 150

7) Fihrist sh. 318

8) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 303

9) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-1, sh. 201

İBNİ ÂMİR EL-YAHSUBÎ

Yedi kırâat imamından dördüncüsü, işâreti kef’tir. Tabiînden olup, kırâat, hadîs ve fıkıh âlimi idi. İsmi, Abdullah bin Âmir bin Yezîd olup, en meşhûr künyesi, Ebû İmrân’dır. Şamlıların kırâat imâmı olduğu için ed-Dımaşkî, Hûd’un (aleyhisselâm) torunlarından olduğu için el-Yahsubî, kırâat âlimi olduğu için de el-Mukrî lakabı verilmiştir. İbni Âmir hazretleri, Peygamber (aleyhisselâm) zamanında 8 (m. 629) yılında doğdu. Doğum yeri olan Filistin’de Nablus yakınlarındaki Belkâ’ya bağlı Rihâb köyünden Şam’a göçtü ve orada 118 (m. 736) yılı Muharrem’inde vefât etti.

Kırâat-ilmini, Ebudderdâ’dan (radıyallahü anh), Hazreti Osman’ın kırâatini de Mugîre bin Ebî Şihâb’dan aldı. Hazreti Muâviye, Fudâle bin Ubey, Vâsila bin Eskâ, Nu’mân bin Beşîr, Ebû Ümâme ve Ebû İdrîs-i Havlânî gibi mübârek zâtlardan da kırâat öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kırâatte Şamlıların imâmı ve Şam’ın ilk kadısı olan Ebûd-derdâ hazretleri, vefâtından sonra yerine İbni Âmir’in geçmesini istedi. O’ndan sonra Şamlılar İbni Âmir’in kırâatine göre Kur’ân-ı kerîm okudular. Şam Câmii’nde imâm olup, Cuma namazından gayrı namazları kıldıran İbni Âmir, İdrîs-i Havlânî’den sonra Halîfe Velîd bin Abdülmelik zamanında Şam kadısı oldu. Vefâtına kadar aynı vazîfede kaldı. Şamlılar kırâatte kendisini imâm olarak kabûl edip, yıllarca arkasında namaz kıldılar. O’nun kırâatine göre okuyarak ibâdet ettiler. İbni Âmir’in kırâatini, Hişâm bin Ammâr-ı Sülemî ve Abdullah bin Ahmed bin Beşîr bin Zekvân-ı Kureşî rivâyet etti. Bu râvîlerden Hişâm, Eyyûb-i Temîmî, Arrâk-ı Mısrî, Yahyâ-i Zemmârî vasıtasıyla İbni Âmir’in kırâatini öğrendi. Diğer râvîsi İbni Zekvân da, Eyyûb-i Temîmî vasıtasıyla öğrendi.

Zamanımızda Sudan’ın bir kısmında Kur’ân-ı kerîm, bu iki râvî vâsıtasıyle gelen İbni Âmir’in kırâatine göre okunmaktadır.

Kendisinden, kardeşi Abdurrahmân, Râbi’a bin Yezîd, Abdullah bin Alâ, Abdurrahmân bin Yezîd bin Câbir, Ca’fer bin Râbi’a, Muhammed bin Velîd-i Zübeydî ve daha birçok âlim ilim tahsil etti. İsmâîl bin Abdullah bin Ebî Muhacir, Ebû Ubeydullah Müslim bin Meşkem, Yahyâ bin Hâris-i Zemmârî gibi âlimler de kırâat öğrendiler. Bunlardan Yahyâ-i Zemmârî, O’nun kırâatini nakletti.

Âlimler, hadîs ilminde de sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ederek O’nu övdüler. Bunlar arasında Iclî, İbni Hibbân, Nesâî ve Ebû Ehvazî sayılabilir.

Bu âlimlerden Ebû Ehvazî “İbni Âmir, kırâat ilminde imâm ve âlimdi. Naklettiği ilimlerde güvenilir, rivâyetlerinde sağlamdı. Bilgilerine yanlışları karıştırmadan muhafaza eden ârif, anlayışlı, sâhib olduğu her ilimde ihtisas sahibi, Tabiînin ileri gelenlerinden mübârek bir zât idi. Dînî yönüyle hiçbir zaman tenkite uğramadı, rivâyeti için şüpheye düşülmedi. Bir bid’ati gördüğü zaman hemen müdâhale eder, işlenmesine müsaade etmezdi” diyerek onu övmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 274

2) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 449

3) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 156

4) El-A’lâm cild-1, sh. 95

5) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 34

6) Gâyet-un-nihâye cild-1, sh. 323

İBN-İ CÜREYC (Abdülmelik bin Abdülazîz)

Tebe-i tabiîn devrinde Mekke'de yetişen hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Abdülmelik bin Abdülazîz bin Cüreyc el-Mekkî'dir. Ebü'l-Velîd ve Ebû Hâlid diye iki künyesi vardır. Ümeyye bin Hâlid bin Üsevd'in âzâdlı kölesidir. Aslen ailesi Rum diyarındandır. Türk soyundan olduğu da rivâyet edilmektedir. 150 (m. 767)'de yaşı 70'den fazla olduğu halde Mekke'de vefât etti.

İbn-i Cüreyc'in hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir râvî olduğu icma' ile sabittir. Hadîs imâmı olup, üçyüzbinden ziyâde, hadîs-i şerîfi, râvîleri ve senetleri ile birlikte ezberleyen yüksek bir âlimdir. En son vefât eden sahâbîlere de yetiştiği bildirilmektedir. Fakat onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmemiştir. En çok Atâ bin Ebî Rebâh'tan (radıyallahü anh) rivâyette bulunmuştur. Ondan başka Amr bin Dinar, İbn-i Ebî Müleyke, Muhammed bin Münkedir, İbn-i Tâvûs, Nâfi ve Meymun bin Mihran, Hişâm bin Urve ve daha birçok hadîs âliminden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, Sevr bin Yezîd el Humsî, Evzâî, Süfyân-ı Sevrî, Leys bin Sa'd ve daha pek çok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Cüreyc, zamanındaki Mekkeli fakîhlerin en büyüklerindendi. İlk olarak kitap yazan bu zâttır. İlim için, Bağdâd'a ve yaşlılığında Basra'ya gitti. On yedi sene Atâ bin Ebî Rebâh'ın yanında kalarak, ondan ilim aldı ve çok hadîs-i şerîf ezberledi. Bu bakımdan "İmâm" ve "Hâfız" ünvanlarına sahiptir. Talha bin Ömer el-Mekkî, şöyle anlatıyor: Atâ bin Ebî Rebâh'a, "Senden sonra kime soralım?" dedim. O da, "Eğer yaşarsa bu gence!" dedi. İşâret ettiği İbn-i Cüreyc idi. Yahyâ bin Saîd ve İbn-i Maîn, O'nun sadûk (rivâyet ettiği hadîslerde sağlam) ve sika (güvenilir) bir râvî olduğunu bildirdi. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah, "Babama hadîsde kitapları tasnif edenlerin ilki kimdir? diye sordum. İbn-i Cüreyc ve İbn-i Arûbe'dir dedi." diye nakletti. Ayrıca, Ahmed bin Hanbel, O'nun ve İbni Arûbe'nin ilimde bir derya olduğunu bildirdi. İmâm-ı Iclî de; O'nun Mekke'li sika bir râvî olduğunu bildirdi. Yahyâ bin Saîd de, "Biz İbni Cüreyc'in kitaplarını emîn kitaplar diye isimlendirdik" dedi. Yine Velîd bin Müslim de, "İmâm-ı Evzâî'ye ve daha başka kimselere, ilmi kimin için tahsil ediyorsunuz?" diye sordum. İbni Cüreyc hâriç hepsi, (kendim için) dedi. O ise, "(insanlar için tahsil ettim) dedi." diye bildirdi. Ali bin el-Medînî de dedi ki: "Baktım ki, isnat altı kişi üzerinde dönüyor. (Bunların isimlerini saydıktan sonra) Onların ilmi bu ilimde (hadîsde) eserler veren kimselere intikâl etti. Mekke'de İbni Cüreyc onlardandır."

İbn-i Cüreyc, fıkıh ilminde de yüksek bir âlimdi. Hicaz bölgesinin Mekke'de yetişen meşhûr fakîhlerindendi. Şâfi'î mezhebi âlimlerinin imamlarındandı. Çünkü İmâm-ı Şâfi'î fıkıh ilmini, Müslim İbni Hâlid'den, O da İbn-i Cüreyc'den, O da Atâ bin Ebî Rebâh'tan ve O da Abdullah İbn-i Abbâs'tan aldı. İbn-i Hibbân, "Kitab-üs-Sikâ"sında, onun hakkında şöyle diyor: "O, Hicaz'ın fakîhlerinden, Kur'ân-ı kerîmi en güzel okuyanlarından ve her şeyi güzel yapan âlimlerindendi."

İbn-i Cüreyc, çok ibâdet ederdi. Her ay, üç gün hariç hep oruç tutardı. Kendisinin çok ibâdet eden bir hanımı vardı. İbâdetlere düşkünlüğü, haramlardan sakınması ve Allahtan korkusu çoktu. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, "İbn-i Cüreyc'ten daha güzel namaz kılan birisini görmedim" dedi. Yine Abdürrezzâk da, "Mekke'nin âlimleri dediler ki, İbni Cüreyc namazı Atâ bin Ebî Rebâh'tan, O da İbni Zübeyr'den, O da Hazreti Ebû Bekir'den ve O da Resûlullahtan öğrendi. İbni Cüreyc çok güzel namaz kılardı" dedi. Bir kerre de, "Ondan daha güzel namaz kılanı görmedim. Onu gördüğüm zaman, Allahtan çok korktuğunu hemen bilirdim" dedi.

İbni Cüreyc, insanlara ihsânı, ikramı bol olan bir zâttı. Kendisinden birşey isteyen bir kimseyi boş çevirmezdi. Birgün evinden dışarı çıktığında, birisi gelip kendisinden ihtiyâcını karşılamak için birşeyler istedi. O da, hemen çıkarıp çok miktarda dinar (altın para) verdi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Mü'mine diken veya daha büyük musîbet isâbet ederse, o onun günahlarına keffârettir."

İbn-i Cüreyc, Ebû Saîd'in şöyle rivâyet ettiğini bildiriyor:

Ebû Mûsâ el-Eş'arî kapının arkasından üç defa Hazreti Ömer'e selâm verdi. Fakat kendisine gir izni verilmediği için geri döndü. Hazreti Ömer arkasından bir adam gönderip, Ebû Musa'yı çağırttı ve neden dönüp gittiğini sordu. O da

Resûlullahın (aleyhisselâm): “Sizden biriniz üç defa selâm verir de, cevap alamazsa geri dönsün! Dediğini işittim.” dedi. Hazreti Ömer o zaman Ebû Musa’ya, “Ya Resûlullahın böyle buyurduğunu isbât edersin, yahut seni cezalandırırım” dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ el-Eş’arî rengi uçmuş vaziyette bize geldi. Biz oturuyorduk, sana ne oldu? dedik. Hâdiseyi bize anlattı. Ve dedi ki: “Sizden bunu işiten oldu mu?” Biz de, “Evet, hepimiz işittik!” dedik. Orada bulunanlar Ebû Mûsâ el-Eş’arî ile birlikte Ebû Sâid el-Hudrî’yi Hazreti Ömer’e gönderdiler ve durumu haber verdiler.”

“Her kim şu sebzeden, ya’nî sarımsaktan yerse mescidimizde bizim yanımıza gelmesin!”

Eshâb-ı kiramdan Mikdâd (radıyallahü anh) “Yâ Resûlallah! Ben kâfirlerden bir adama rastlasam da benimle vuruşsa, ellerimden birini kılıçla kestikten sonra bir ağaca sığınsa ve: “Ben Allaha teslim oldum, ya’nî müslüman oldum dese, bu sözü söyledikten sonra onu öldürebilir miyim?” Resûlullah (aleyhisselâm) “Onu öldürme!” buyurdu. Ben: “Ama, o evvelâ benim elimi kesti, ondan sonra bu sözü söyledi, yâ Resûlallah! Şu halde onu öldüreyim mi?” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm): “Onu öldürme! Çünkü öldürürsen, O, senin onu öldürmezden önceki vaziyetine geçer, sen de onun söylediği sözünden önceki vaziyette olursun” buyurdular.

“Her hangi biriniz, namaza durduğu zaman önüne (sütre olabilecek) **birşey koysun!”**

İbn-i Cüreyc şöyle anlatıyor: “Ebû Eyyûb (radıyallahü anh) devesine binerek Mısır’da oturan Ukbe bin Âmir’in (radıyallahü anh) yanına geldi ve: “Sana bir şey soracağım. Çünkü Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından sen ve benden başka kimse hayatta kalmadı. Sen Resûlullahın (aleyhisselâm) müslümanın ayıbını örtmek konusundaki hadîsini nasıl işittin?” O da: “Ben Resûlullahın (aleyhisselâm) “Kim dünyâda bir mü’minin ayıbını örterse, Allahü teâlâ da kıyâmet günü onun ayıplarını örter.” buyurduğunu işittim.” deyince, Ebû Eyyûb (radıyallahü anh) tekrar devesine binerek geri döndü ve memleketine varınca bu hadîs-i şerîfi tekrar etti.

İbni Cüreyc’den bildirilen hikmetli sözlerden ba’zıları şöyledir:

“Onlar (kirâmen kâtibîn) iki tane melektir. Biri sağda, diğeri soldadır. Solda duran, sağda duranın şehâdeti ile yazar. Ama sağda duran, soldakinin şehâdetine bakmaz. Oturulduğu zaman biri sağda, diğeri de solda kalır. Yüründüğü zaman, biri arkada diğeri de önde kalır. Uyuma zamanı, biri baş ucunda, diğeri de ayak ucunda durur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-4, sh. 60

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 169

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 163

4) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 400

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 402

6) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 659

7) Müsned-i Ahmed İbni Hanbel cild-4, sh. 394

İBN-İ EBÎ Zİ’B

Tâbiîn’den tanınmış bir hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdurrahmân bin Mugîre bin Haris bin Ebî Zi’b, Künyesi, Ebû Hâris’dir. 80 (m. 699) senesinde doğup, 158 (m. 774) târihinde vefât etti. Medîne-i münevverelidir. Burada fetvâ verirdi. İmâm-ı Mâlik’in çok yakın bir arkadaşı olup, birbirlerini çok severlerdi. Çok sâlih bir zât idi. Vera’ sahibi idi. Emr-i ma’rûf ve nehy-i anil-münker (iyiliği emredip, kötülükten alıkoyma) emrine çok dikkat ederdi. Hakkı söyleme husûsunda kimseden korkmazdı. Hadîs ilminde yüksek bir derecesi olup, sikadır (güvenilir). Kardeşi Mugîre’den, dayısı Haris bin Abdurrahmân el-Kureyşî, Abdullah bin Sâib bin Yezîd, İbn-i Abbâs’ın âzâdlısı İkrime, Kâsım bin Abbâs, İbn-i Ömer’in âzâdlısı Nâfi, Zührî, Sâlih bin Kesir ve daha bir çok muhterem zâtlardan (radıyallahü anhüm) hadîs-i şerîf dinlemiştir. Kendisinden de, Sevrî, Ma’mer, Saîd bin İbrâhîm, Velîd bin Müslim, Abdullah bin Mübârek, Haccâc bin Muhammed, Muhammed bin Ömer el-Vâkıdî gibi büyük zâtlar, hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

Halife Mehdî, kendisini Bağdâd’a da’vet etti. Bir müddet orada hadîs-i şerîf rivâyet ettikten sonra, Medîne-i münevvere’ye dönerken, Kûfe’de vefât etmiştir.

Menkıbeleri: Haccâc el-A’ver (radıyallahü anh) dedi: Bağdâd’a gelir, kendisinden duyduklarımı ona tashih ettirirdim. Fakat, bu düzeltmeyi onun huzûrunda yapmazdım.

Kalkardım, bir direk veya başka bir şeyin arkasına gizlenir, düzeltilecek şeyi orada düzeltir, ondan sonra, tekrar O'nun yanına dönerdim.

İmâm-ı Mâlik hazretleri, Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un yanına gelmişti. Ebû Ca'fer, İmâm-ı Mâlik'e (radıyallahü anh) Medîne-i münevvere'de âlimlerden kim kaldı?" diye sorunca, O da "Ey mü'minlerin emîri! İbn-i Ebî Zi'b, İbn-i Ebî Seleme, İbn-i Ebî Sibre'nin (r.aleyhim)" isimlerini söyledi.

Ebû Naîm anlattı: Bir sene, Halife Ebû Ca'fer Mansûr ile hacca gitmiştim. Daha yirmibir yaşında idim. Ebû Ca'fer'in beraberinde İbn-i Ebî Zi'b ve Mâlik bin Enes de vardı. Ebû Ca'fer, İbn-i Ebî Zi'b'i, güneşin batacağı sıralarda, meclis binasına çağırttı ve onu yanına oturttu. Sonra ona "Hasan bin Zeyd bin Fâtıma hakkında ne dersin?" diye sordu. İbn-i Ebî Zi'b "O, adâleti araştırıp, ona riâyet eden mübârek bir zâttır" cevâbını verdi. Bu sefer, Ebû Ca'fer "Ya benim hakkımdaki kanâatin nedir?" diye iki-üç defa tekrarlayınca, "Şu Kâ'be-i muazzamanın Rabbi olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sen zâlim bir insansın" dedi. Bu söz üzerine, orada bulunanlardan birisi, İbn-i Zi'b'in (radıyallahü anh) sakalına yapıştı. Ebû Ca'fer, "Dokunma ona" dedi ve üçyüz dinar verilmesini emretti.

Muhammed bin Kâsım bildirdi: "Halife Mehdî, Resûlullah efendimizin mescidini (Mescid-i nebevî'yi) ziyârete gelmişti. İçeri girince, herkes ayağa kalktı. Yalnız Ebî Zi'b, kalkmamış, yerinde oturuyordu. Bunun üzerine, Müseyyib bin Züheyr, "Kalk, Yâ İbn-i Ebî Zi'b, bu gelen, mü'minlerin emîri, Mehdî'dir" dedi. İbn-i Zi'b'in ona cevâbı "İnsanlar, ancak âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlânın huzûrunda ayakta kalır" oldu. Bunu gören Halife Mehdî, "Dokunma ona, kalsın öyle" dedi. Bu hâdiseyi anlatan Muhammed bin Kâsım, bu manzara karşısında, korkudan başımdaki tüyler, ayağa kalkmıştı" dedi.

İbn-i Zi'b, Halife Mansûr'a: "Ey mü'minlerin emîri! İnsanlar mahvoldu. Elindeki imkânlarla, onlara biraz yardım etseydin, iyi olurdu" dedi. Bunun üzerine Halife "Yazık sana, eğer memleketin önemli noktalarına askerler gönderip, oralardan düşmanın girmesine mâni olmasaydım, şimdi onlar evine girip, seni boğazlamış olacaklardı" dedi. İbn-i Ebî Zi'b de Mansûr'a "Bu bölgelerin emniyetini te'mîn eden, fetihler yapıp, insanlara ihtiyâçlarını karşılaması için bol bol bağışlarda bulunan başkalarıdır. Hem O, seçkin, senden daha üstün bir zât idi" deyince, Mansûr "Kim O?" dedi. İbn-i Ebî Zi'b, "O, Hazreti Ömer idi" deyince, Mansûr başını önüne eğmek zorunda kalmış ve yanındakilere dönerek "İşte, şu gördüğünüz pîr-i fânî (yaşlı zât), Hicaz ehlinin seçilmişlerinden birisidir" demiştir.

Ebû Ömer Abdullah bin Kebîr dedi ki: Abdüssamed, Medîne-i münevvereye vâli tâ'yîn edilmişti Kureyşlilerden ba'zısını dar bir yere hapsetti. Bunların akrabalarından ba'zıları, bu durumu mektûbla, halife Ebû Ca'fer'e bildirip, şikâyette bulundular. Ebû Ca'fer, mektûbla beraber bir adamını Medîne-i münevvereye gönderip, ulemâyı (âlimleri) da yanına alarak teftiş edip, bu husûsta onlara rapor da tutturmasını, söyledi. Âlimler komisyonunda İbn-i Ebî Zi'b de vardı. Hapishâne görülüp, durum incelenerek, sıra rapor işine gelince, komisyondaki âlimler yumuşak ifâdeler kullandılar. Fakat İbn-i Ebî Zi'b, ne görüp, ne tesbit ettiyse, aynısını olduğu gibi rapora yazdı. Raporlar halifeye gönderildi. Halife, hacca giderken Medîne-i münevvereye uğradı. Âlimleri yanına çağırdı. Gelip, halifenin huzûruna girdiler. Hapishâne mes'elesi hakkında bilgi verdiler. Fakat yine durumu yumuşak bir şekilde anlattılar. İbn-i Ebî Zi'b ise, mes'eleyi gördüğü gibi, hapishânenin çok dar ve içerdekilerin vâlinin elinden neler çektiklerini anlatınca, halife renkten renge giriyor, vâliye hiddetli bir şekilde bakıyordu. Bu sırada, hâdiseyi anlatan Ebû Ömer, İbn-i Zi'b'in bu sözleri karşısında, vâli Abdüssamed'in akıbetinin kötü olacağından endişelenerek, az da olsa halifeyi yumuşatmak için ba'zı şeyler söyledi. Bunun üzerine İbn-i Ebî Zi'b: "Vallahi, ey mü'minlerin emîri! Benim onlara bir kastım yok. Neyse onu söylüyorum. Siz, bana kendinizi bile sorsaydınız, neyseniz onu söylerdim" deyince, halife, Allah aşkına söyle, beni nasıl buluyorsun?" dedi. Bunun üzerine İbn-i Ebî Zi'b: "Vallahi, sen zâlim birisisin" dedi. Herkes artık İbn-i Ebî Zi'b'in işinin bittiğine kesin inanmışlardı. Fakat tam aksine, halife onu ertesi gün çağırtıp, tebrik etti ve "Hoş geldin, ey Allahü teâlânın rızâsı yolunda, kınayanın kınamasından çekinmeyen muhterem insan" diye karşıladı.

1) El-A'lâm cild-6, sh. 189

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9 sh. 303

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 183

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 191

5) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 300, 305

İBNİ İSHÂK

İlk İslâm tarihçisi. Meşhûr siyer âlimi ve muhaddis. İsmi Muhammed bin İshâk bin Yesâr el-Muttalibî olup, künyesi Ebû Abdullah'tır. (Ebû Bekir de denildi). Dedesi Yesâr, Kays bin Mahreme bin el-Muttalib'in kölesi idi. Hâlid bin Velîd Ayn-üt-temr'de onu esîr almış ve Medine'ye getirmiştir. İbni İshâk Medîne-i münevverede 85 (m. 740) doğmuştur. Gençliğinde çok güzel bir delikanlı idi. Medîne-i münevverede İmâm-ı Mâlik ile ilmi müzakerelerde bulundu. Sonra Medîne-i münevvereden ayrılarak, sırayla Mısır'a, sonra Kûfe, Cezîre, Rey, Hîre ve Bağdâd'a geldi ve Bağdâd'ta yerleşti. Bağdâd'ta meşhûr Siyer kitabını yazdı. Orada 151 (m. 768)'de vefât etti. Bağdâd'ın doğusundaki Hayzeran kabristanına defn edildi.

İbni İshâk hazretleri, Eshâb-ı kiramdan Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), tabiînden Saîd bin Müseyyeb ve Ebû Seleme bin Abdurrahmân ile görüşmüştür.

Babasından ve amcası Mûsâ, Fâtıma binti Münzir, Kâsım, Atâ bin Ebî Rebâh A'rec, Muhammed bin İbrâhîm et-Teymî, Amr bin Şa'bî, Nâfi, Ebû Ca'fer el-Bâkır, Zührî, İkrime bin Hâlid el-Mahzûmî ve bir çok hadîs âliminden hadîs öğrenmiştir.

Cerîr bin Hazm, İbrâhîm bin Sa'd, Ziyâd bin Abdullah, Seleme bin Fadl-il-Febreş, Abd-ül-a'lâ Eş-Şâmî, Muhammed bin Seleme El-Harrânî, Ya'lâ bin Ubeyd, Şu'be, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-i Sevrî ve daha bir çok âlimler ondan hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

Muhammed bin İshâk'ın yazmış olduğu "Sîret-i Resûl" kitabı çok meşhûr olup, bu kitabı İbni Hişâm şerh ederek "Tehzîb-i siyer-i İbni İshâk" demiş ve Alman Westenfeld basdırmıştır. "Sîret-i Resûl" kitabını çok kimseler şerh etmiştir. Bunlar arasında (Aynî) ve (Süheylî) meşhûrdur. Buna Ravd-ül-enf denir. Ayrıca Kitâb-ül-mubtedir el-halk, Kitâb-ül-hülefâ, Kitâb-ül-Megâzî, Kitâb-ül-Mebde' ve Kısâs-ü Enbiyâ gibi kitabları vardır.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh): "Muhammed bin İshâk'ın hadîsleri hasendir", buyurmuştur. Şu'be bin Haccâc ise: "İbni İshâk hadîste mü'minlerin emîri idi" demiştir.

İmâm-ı Buhârî târihinde İbni İshâk'tan bahsetmiştir. Sika (güvenilir) olduğunu söylemiş fakat ondan hadîs almamıştır, İmâm-ı Şafiî "Kim megâzî (târih ve savaşlar) ilminde derinleşmek, inceliklerini öğrenmek isterse, muhakkak ki o İbni İshâk'ın çocuklarındandır (Ya'nî İbn-i İshâk bu ilimde çok büyük âlimdir)" buyurmuştur. Yahyâ bin Sa'îd El-Kettân, İbni İshâk'ın sika (güvenilir) bir râvî olduğunu söylemiştir. İmâm-ı Müslim, Mâlik bin Enes'e olan tutumundan dolayı sadece recm ile ilgili bir hadîsi dışında diğer rivâyetlerini, almamıştır. Böyle olmasına rağmen megâzî ilminde üstadlık derecesine ulaşan âlimlerdendir. İbni Şihâb Ez-Zuhrî, "Kim megâzi ilmini öğrenmek isterse İbni İshâk'a müracaat etsin" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1017

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 38

3) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 172

4) İbni Hişâm, önsözü

5) El-A'lâm cild-6, sh. 28

6) Brockelmann Sup cild-1, sh. 205

7) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 468

8) Kâmûs-ul-a'lâm cild-1, sh. 601

9) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 276, 277

10) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-7, sh. 321

11) Târîh-i Bağdâd cild-1, sh. 214

12) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 230

13) Mu'cem-ul-müellifîn cild-9, sh. 44

14) Keşf-uz-zünûn sh. 1012

15) Esmâ-ul-müellifîn cild-2, sh. 7

İBNİ KÂSIM

Mâlikî mezhebinin en meşhûr âlimi. İsmi Abdurrahmân bin Kâsım Utakî'dir. İbni Kâsım ismiyle meşhûr olup, künyesi Ebû

Abdullah'tır. 132 (m. 750) senesinde Mısır'da doğdu. 191 (m. 806)'da Kahire'de vefât etti. Kabri Kurafe kabristanındadır.

Fıkıh ilminde büyük bir âlim olan İbni Kâsım, ilim öğrenmek için büyük gayretler gösterip, bütün malını bu uğurda harcamıştır. Yirmi sene İmâm-ı Mâlik'in derslerine devam edip, ilmi ondan öğrendi. Ayrıca Bekir bin Mudar, Nâfi bin Ebî Nuaym, Yezîd bin Abd-ül-Melik, İbn-i Uyeyne gibi zamanının diğer meşhûr âlimlerinden de ilim öğrenip, hadîs rivâyet etmiştir.

İmâm-ı Mâlik'ten fıkıh ilminin inceliklerini çok mükemmel bir şekilde öğrenen İbni Kâsım, O'ndan sonra Mâlikî mezhebinde söz sahibidir. Bu mezhebi Mısır'da Magribte (batıda) o yaymıştır. İmâm-ı Mâlik vefât edince, talebeleri İbni Kâsım'ın derslerine devam ederek, ilim öğrenip yetişmişlerdir. Ondan ilim alıp, rivâyette bulunanlar, kendi oğlu Mûsâ Esbag bin Ferec, Sa'îd bin Îsâ, Muhammed bin Seleme, Haris bin Miskîn, Îsâ bin Mesrûd ve diğer âlimlerdir.

İmâm-ı Mâlik'ten sonra, Mâlikî mezhebinde en çok ilmi olan ve güvenilen bir âlim olan İbni Kâsım, zamanının âlimleri tarafından ilmiyle, takvâsı (haramlardan kaçması) ile ve yaptığı hizmetleriyle medh edilmiştir.

İbn-i Kâsım, Mâlikî mezhebinde en kıymetli ve meşhûr fıkıh kitabı olan "el-Müdevvene" adlı kitabı yazmıştır. Bu eserinde, hocası İmâm-ı Mâlik'ten yaptığı rivâyetler ve Mâlikî mezhebi hakkında verdiği izahlar toplanmıştır. Bu eser önce Esad bin Fûrut tarafından tertip edilmiş, sonra da Keyruvan kadısı Sahnun Ebû Sa'îd et-Tenuhî tarafından yeni bir tertiple ele alınıp, Kâhire'de 1323 (m. 1905) yılında yirmi cilt hâlinde basılmıştır. İbni Kâsım'ın Müdevvene adlı bu eserine, bir çok Mâlikî âlimi tarafından şerhler yazılmıştır. Bunlardan Ebur'ruh Îsâ bin Mes'ûd ed-Delavî'nin yaptığı şerh ve Seyyid bin İnan el-Mâlikîel-Ezdî'nin yaptığı şerh ve bu şerh üzerine Ebu'l-Fadl Iyâd bin Mûsâ el-Yahsabî, (Etten bihât-ül-müstanbita fî şerhi müşkilatil Müdevvene) adlı bir tenbîh (açıklama) yazmıştır. Buna da ayrıca Abdülvehhâb bin Ahmed eş-Şa'rânî muhtasar yazmıştır. Bunlar üzerinde de daha başka çalışmalar ve incelemeler yapılmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 129

2) El-A'lâm cild-3, sh. 323

3) Mu'cem ul Müellifîn cild-5, sh. 165

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 252

5) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 356

6) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 329

7) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 512

8) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 1644

9) Kâmûs-ul-âlâm cild-1, sh. 654

10) Ed-Dîbâc-ul-müzehheb sh. 146

İBNİ SEMMÂK

Va'z etmekte eşsiz bir hadîs âlimi. Zamanının imamı, insanların makbûlü, güzel hikmetli söz ve beyan sahibidir. İsmi, Muhammed bin Semmâk el-Kûfî, künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. İbni Semmâk diye meşhûr olmuştur. Çok ibâdet eden ve zâhid (dünyâya kıymet vermeyen) bir insandı. Sözleri ve va'zlarının çoğu toplanmışlar. Ayrıca Hişâm bin Urve, A'meş ve bir kısım hadîs âlimlerinden hadîs dinlemiştir. Ahmed bin Hanbel ve zamanındaki bir çok hadîs âlimi kendisinden rivâyette bulundu. Hârûn Reşîd zamanında Bağdâd'a geldi. Orada bir müddet kaldı. Sonra Kûfe'ye döndü. Kûfe'de 183 (m. 799) yılında vefât etti. Vefât etmeden önce "Allahü teâlâya itaat etmediğin zaman (azâbından) kork. O'na isyan etmedikçe de (rahmetini) bekle" buyurdu. Muhammed bin Semmâk, yaşayışı ve hikmetli sözleriyle, binlerce insanın Allahü teâlânın râzı olduğu yola kavuşmasına sebep olmuştur. Hıristiyan bir genç iken, İbni Semmâk'tan işittiği sözlerden kalbinde îmân nûru parlayan Ma'rûf-i Kerhî'yi, İmâm-ı Ali Rızâ'ya götüren ve orada îmân etmesine sebep olan İbni Semmâk'tır. Çok tevâzu sahibi olup, kendini herkesten aşağı görürdü. "Tevâzuun en üstünü, kendini hiç kimseden üstün görmemektir." buyururdu.

İbni Semmâk, bildiklerini, öğrendiklerini yerine getiren Allahın sevgili bir kuluydu. Bir defasında vâ'zında: "İçinizde nice Allahü teâlâyı hatırlatan kimseler vardır ki, kendileri Allahü teâlâyı unutmuşlardır. Yine öyleleri vardır ki, Allahü teâlânın yasak, haram kıldığı şeylere karşı cüretkâr oldukları halde (ya'nî haram işledikleri halde) başkalarını Allahü teâlâya yaklaştırmaya çalışırlar. Yine sizden öyleleri vardır ki,

kendileri Allahü teâlâdan kaçtıkları halde, insanları Allahü teâlâya çağırırlar" diyerek, ilmiyle âmil olmayan, bildikleriyle amel etmeyen ve böylece gaflet içinde kalan kimselerin hâlini dile getirmiştir. Yine "Amelsiz ilim peşinde koşanın misâli şeytandır. Kendisini makam, mevki arzusuna kaptıranın misâli Firavun'dur. Ya'nî makam korkusundan îmân etmemiştir" sözleriyle amelsiz ilim sahiplerini ve makam, mevki peşinde koşanların hâlini haber vermiştir. Buyurdu ki: "Allahü teâlânın emirlerine itaat etmenin faydaları, sadece yüzleri nûrlandırıp güzelleştirmek, kalblere sevgisini yerleştirmek, vücûd a'zâlarını kuvvetlendirmek, nefse emniyet bahşetmek ve insanlara karşı şehâdetinin kabûlüne vesîle olmak gibi faydalardan ibâret bile olsa; günahlardan el çekip Allahü teâlâya yönelmek için yine kâfi gelirdi. Günahlar ise yüzü çirkinleştirmek, kalbleri karartmak, la'netle anılmaya sebep olmak, nefsin kendine güvenini arttırmak ve şehâdetin (şahitliğin) düşmesi... gibi zararlardan başka zararı olmasa bile, kişiye yeter de artar bile. Allahü teâlâ; her itaat eden kuluna itaatin sevincini, her isyan edene de isyanın hüznünü tatmaları için çabucak alâmetler verir." Muhammed İbn-il Hasen, Rukbe'ye vâli ta'yin edildiğinde ona nasîhat olarak yazdığı mektûbta buyurdu ki: "Her hâlinde takvâ üzere ol, Allahü teâlânın ni'metlerine şükret ve O'ndan kork. Ni'mete şükretmek; günah işlememekle olur. Muhakkak her ni'mette bir delîl (huccet) ve mes'ûliyet vardır. Huccet, delîl, o ni'metin Allahü teâlâ tarafından verilmiş olmasıdır. Mes'ûliyetine gelince; o ni'met olduğu halde günah işlememektir. Allahü teâlâ sana afiyet versin, işlediğin günahları ve yaptığın kusurları affetsin." Buyurdu ki: "Senden kaçan ve görüşmek istemeyen kişiyle görüşme, onu arama. Fakat seni soran ve arayan kişiyi gözet (her hâlini sor) ve her hâlinden haberdar ol."

İbni Semmâk, Hârûn Reşîd'in bulunduğu bir meclise geldi ve Eshâb-ı kiramı (aleyhimürrıdvân) ve Hazreti Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ı (r.anhüm) şu sözlerle medh etti: "Allahü teâlâya hamd olsun, Resûlullaha (aleyhisselâm) salât ve selâm olsun. Sonradan gelenlerden (ya'nî Eshâb-ı kiramdan olmayanlar) bin tanesi, Eshâb-ı kiramdan en aşağıda olanın derecesine yaklaşamaz. Onlar (ya'nî Eshâb-ı kiram) Allahü teâlânın azâbından emîn oldular. Babalarımız ve dedelerimiz de îmân edip, kılıç korkusundan emîn oldular. Yâ Ebâ Bekir; "Sen Allahü teâlâya kulluk ve itaatte öyle bir dereceye ulaştın ki, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde seni medh-ü sena ediyor. Yâ Ömer, Sen bir halife, emir değil, müslümanların babasısın. Yâ Osman, Sen mazlûm olarak, günahsız olarak şehîd edildin ve defn edildin. Sen olgunluk yaşında idin. Ama küçük bir çocuk gibi (günahsız) vefât ettin."

Buyurdu ki: "İlim ve amel sahibi olduğu halde riyakâr olan kimse, içinde gizlediğini (riyayı) insanlara bildirseydi elbette insanlar ondan yüz çevirir ve akılsız olduğuna hükmederlerdi." Herkesin birbirine karşı vazîfeleri ve hakları olduğunu anlatır ve bunların yerine getirilmesini isterdi. "Hükümdârların, kendi teb'asına, teb'asının da hükümdârlarına karşı insaf ile hareket etmesi lâzımdır. Halife Ömer bin Abdülazîz, hilâfet makamına oturduğu zaman ağlamaya başladı. Hanımlarını, çocuklarını ve câriyelerini toplayıp, onları kendisiyle beraber kalıp kalmamakta serbest bıraktı. Onlara dedi ki: "Ben bugünden itibâren öyle bir iş ve mes'ûliyeti yüklenmiş bulunuyorum ki, artık sizinle meşgûl olmaya zamanım kalmayacak. İnsanlar kıyâmet gününde hesâblarını verinceye kadar, boş vaktim yok demektir. Bunun üzerine aile efradı ağlayıp öyle çığlıklar attılar ki, yakın komşular onlardan birinin vefât ettiğini sanmışlardı" sözleriyle bu haklardan bahsetmiştir.

Buyurdu ki: "Bize göre insanlar üç kısımdırlar; a) Zâhidler (dünyâya ehemmiyet vermiyenler), b) Dünyâya rağbet edenler, c) Sabredenler. Zâhidler dünyâdan kendilerine bir şey verildiği zaman sevinmezler, kaybettikleri bir şey için de üzülmezler. Sabredenler de iki kısımdırlar. Zâhirde (dış görünüşünde) zâhid gibi olanlar ve hakiki sabredici olanlar. Zâhidlere benzeyenler zâhid değildirler. Dünyâya rağbet edenler, oyun, eğlence ve ne yaptıklarının farkında olmadan yaşayıp giderler."

"Akıllı kimselerin arzusu, düşüncesi, Cehennemden kurtulmak ve haramlardan kaçmaktır. Ahmak olanın arzusu, oyun ve eğlencedir" ve "Ölüm meleği yastığının dibinde durduğu halde uyuyana, (gaflette olan kimseye) çok şaşılır" sözleriyle âhıreti unutup gaflette olan insanlara duyduğu hayreti bildirmiştir. Her şeyden evvel farzları yapıp haramlardan ve şüpheli olan şeylerden sakınmayı söyler, nafilelerle uğraşılacak zaman olmadığını bildirir: "Zarurî din bilgilerini alıp, fudûl, ya'nî fâidesiz şeyleri terk etmek, akıl sahiplerinin işidir" buyurdu. Kendisi dünyâya kıymet vermez ve herkesin haram olan dünyâ lezzetlerini terk etmesini isterdi.

“Allahü teâlâ dünyâyı lezzetlerle ve âfetlerle doldurdu. Helâlleri güçlüklerle, haramları da mesuliyetlerle beraber kıldı” buyurarak haramdan sakınanların âhıretteki azâblardan kurtulacağını ve Allahü teâlânın emrine uyanların çektikleri güçlüğe karşı, âhırette mükâfat göreceklerini bildirmiştir.

Muhammed bin el-Yemân diyor ki: Bağdâdlı arkadaşlarımdan birisi, İbni Semmâk hazretlerine mektûb yazıp dünyâyı kendisine anlatmasını istedi. Cevâbında “Allahü teâlâ dünyâyı şehvetlerle ve âfetlerle doldurdu, helâlleri güçlüklerle, haramları da mes’ûliyetlerle birleştirdi. Helâller için hesaba çekeceğini, haramlar için azâb edeceğini bildirdi. Vesselâm” yazarak gönderdi. İbni Semmâk hazretleri, her yerde, herkese Allahü teâlâyı hatırlatırdı. Pazara girdiği zaman: “Ey pazardakiler pazarınızda kesad (durgunluk), iyilerinizde hased, alış verişlerinizde fesâd (İslâmiyete uygunsuzluk) var. O halde nefslerinizi gaflet uykusundan uyandırınız” sözleriyle herkese âhıreti hatırlatır ve Allahü teâlânın emirlerine itaat etmeyi, hile yapmamayı tavsiye ederdi.

Söylenilen söze çok dikkat edilmesini herkese söylerdi ve “Sen, duyduğunu başkalarına söyleyenden daha çok, gizler görünenden kork. Çünkü böyle olan kimseye, insanlar yalan yakıştıramazlar daha çok inanırlar. Sizden biriniz ba’zan kendisine itimâd eden birine bir söz söyler. O da onu yayar, bu yüzden ülkeler harâb olur” buyurarak gıybet edilmemesini ve az konuşmayı, sırrını hiç kimseye söylememeyi tavsiye ederdi.

Muhammed İbni Semmâk, Süfyân-ı Sevrî’den rivâyetle şöyle anlattı: Bir kadın muhtaç oldu. Elbiselerini giydi. Kocası nereye gittiğini sordu. Kadın “Yûsuf aleyhisselâma gideceğim ve ihtiyâcımızı ona anlatacağım” dedi. Kocası “Biz sana bir kötülük gelmesinden korkarız” dedi. Kadın “Ben Yûsuf’dan (aleyhisselâm) hiç korkmam. Çünkü O, Allahü teâlâdan korkar” dedi ve Yûsuf’un (aleyhisselâm) geçeceği yol üzerine oturdu. Yûsuf (aleyhisselâm) geçerken ayağa kalktı ve: “Tâati sebebiyle köleyi melik (sultan) yapan ve isyanı (günahı) sebebiyle meliki köle yapan Allahü teâlâya hamd ederim” dedikten sonra ihtiyâcını söyledi. Yûsuf (aleyhisselâm) emretti ve kadının ihtiyâcı olan şeyin temin edilmesini istedi.

“Buyurdu ki, “Herkesin muhtaç olduğu kıyâmet günü için hazırlanan, ölüm gelmeden evvel ölüme hazırlanıp; önceden bir şeyler gönderen, gençliği ve kuvveti kendisini aldatmayıp arzusuna koşan (Allahü teâlânın emrine sarılan) gençlere müjdeler olsun.”

Buyurdu ki: “İnsanlar üç kısımdır: Birincileri, günahkârlar sınıfı olup, günahlarına tövbe edip bir daha günahlara dönmek, istemeyenlerdir. Bunlar iyidir. Makbûldür. İkincileri, Günah işlerler sonra tekrar tekrar günah işlerler, sonra üzülürler, sonra yine günah işlerler, sonra da ağlarlar. Bunların kurtulması umulur. Fakat helak da olabilirler. Üçüncüleri, günah işlerlerken pişman olmazlar, pişman olurlar üzülmezler ve yine günah işlerler ağlamazlar. Bunlar Cennet yolundan Cehennem yoluna sapmış olanlardır.”

“Irak’tan çıkıp sahil şehirlerinden birisine gitmek istedim. Karanlık bir gecede dağda yürürken, dağın başında insanlardan uzaklaşıp kendi başına yaşayan ve Allahü teâlâ ile ünsiyyet (dostluk) eden bir adama rastladım. Selâm verdim. O da selâmımı aldı sonra bana, “Nerden geliyorsun?” diye sordu “Irak’tan geliyorum, sahil şehirlerinden birine gitmek istiyorum” dedim. “Orada bir işin mi var, yoksa gezmek için mi gidiyorsun?” dedi. “Bir işim yok” dedim. Ah-û figân etti ve ağladı. “Ey Allahın kulu seni ağlatan, inleten şey nedir?” dedim. “Kalbi rahatlayan, Allahü teâlâdan başka şeyleri unutan ve azâbı ilâhiden müsterih olan kişilerin yaşayışını hatırladım” dedi. Ben de “Kederli bir kimseyim” diye cevap verdim. “Senin derdin, kederin nedir?” dedi. “Üç suâldir” dedim. “Onlar nelerdir?” dedi. “Allahü teâlâdan korkmanın alâmeti nedir?” dedim. “Hüzündür” dedi. Allahü teâlâyı istemenin alâmeti nedir?” dedim. “Taleptir” dedi. “Ümidin alâmeti nedir?” dedim. “Ameldir” dedi. “Bizim zayıflığımızın (Allahü teâlânın emirlerini yapmaktaki gevşekliğimizin) sebebi nedir?” dedim. “Çünkü, siz Allahü teâlânın affına güveniyorsunuz. Eğer Allahü teâlâ size ceza vermekte acele etseydi günahları bırakır itaate dönerdiniz. Fakat Allahü teâlâ sizin günahlarınızı örttü.” Sonra şu şiiri okudu:

Dinleyip düşünerek anlasaydın sözümü, ölmeden evvel ölüp tarardın sen özünü, ibâdet eyle dâim, uy helâl ve mübaha. Bir gün öleceksin sen devam etme günâha.

İbni Semmâk, Abbasî halifelerinden birinin huzûruna girdi. Halife bu sırada bardak ile su içiyordu. Halife, İbni Semmâk’a: “Bana nasîhat et” dedi. İbni Semmâk, “Susuzluktan ölecek bir

halde olsan ve seni ölümden kurtaracak suyu bütün servetin karşılığında verecek olsalar ne yapardın?” diye sordu. Halife: “Bütün servetimi verir suyu alırdım” deyince İbni Semmâk, “O halde, bir bardak su kadar kıymeti olan servetinle ne diye öğünüp duruyorsun?”

Kendisinden nasîhat isteyen bir kimseye: “Gizli hâlinde sırdaşın, açık hâllerinde koruyucun, gece ve gündüz her hâlinde seni gören ve bilen Allahü teâlâyı her an kalbinde bulundur. (Onu bir ân unutma ve) O’nu çok sev. Mülk ve saltanat O’nundur. Onun mülkünden çıkamazsın. O halde O’ndan korkun ve sakınman çok olsun. Biliniz ki akıllı olan kimsenin günah işlemesi, ahmak kimsenin günah işlemesinden, âlimin günah işlemesi fasıkın günah işlemesinden, zenginin günah işlemesi fakîrin günah işlemesinden çok daha fenâdır. Delinen bir kapta balın durmadığı gibi, delik olan (Allahü teâlâdan başkasına bağlanan) kalbte de hikmet durmaz” buyurmuştur.

Yine “İnsan günahlardan sakındığı kadar, Allahü teâlâyı tanır” buyurarak Allahü teâlâyı tanıyan kimsenin günah işlemeyeceğini bildirmiştir.

İbn-i Semmâk, A’meş’den, O da Süfyân-ı Sevrî’den, O da Abdullah bin Mes’ûd’dan Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivâyet etmişlerdir: “Hiç bir kul yoktur ki, atmış olduğu her adımdan ve onun lezzetlerinden hesaba çekilmiş olmasın.”

Yine Muhammed İbni Semmâk, Muhammed bin Amr’dan, O da Ebû Seleme’den, o da Ebû Hureyre’den (radıyallahü anh), rivâyetinde, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Fakirler zenginlerden, bin yıl evvel Cennete girerler.”

Yine Avvâm bin Havşeb’den, O da Ebû Hureyre’den (radıyallahü anh) “Halîlim (sevgilimiz) Hazreti Peygamber (aleyhisselâm) bana her aydan üç gün oruç tutmayı, uyumadan evvel vitr namazını ve duhâ namazını kılmayı tavsiye buyurdu.”

Muhammed bin Semmâk, Eş’ab bin Sa’d Ya’lâ bin Atâ, Abdullah bin Ömer’den rivâyet etti ki, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Allahü teâlânın rızâsı, babanın rızâsındadır(rızâsına bağlıdır).”

“Merhamet etmeyene, merhamet olunmaz.” hadîs-i şerîfi de O’nun rivâyetlerindendir.

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 203

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-2 sh. 5261, 5262 cild-4, sh. 301 cild-5, sh. 232 cild-6, sh. 395

3) Câmi-ü-kerâmât-il evliyâ cild-1, sh. 102

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 61

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 62, 71, 303, 329, 700, 705, 706

6) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 101

7) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 365

8) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 152

İBNİ ŞİHAB-ÜZ-ZÜHRÎ

Tabiîn devrinin tanınmış hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Müslim bin Abdullah bin Şihâb, künyesi, Ebû Bekir’dir. Ba’zan Zührî, ba’zan da büyük dedesine nisbetle İbn-i Şihâb-uz-Zührî diye söylenir. 52 (m. 672) târihinde doğup, 124 (m. 742) senesinde, Şam civarında “Şegbedâ” denilen köyde vefât etmiştir. Burası Hicaz sınırının sonu ile Filistin sınırının başlangıcında bir yerdir. Kureyşin Zühre kabilesine mensûbtur. Peygamber efendimizin vâlideleri Hazreti Âmine de bu kabileye mensûbtu. Zührî (radıyallahü anh) Medine-i münevverelidir. Fakat Şam’da yerleşmiştir Eshâb-ı kiramdan on kişi ile görüşmüştür. Abdullah bin Hattâb, Abdullah bin Ca’fer, Rebîa bin Ubbâd, Misver bin Mahreme, Abdurrahmân bin Ezher ve daha başka Sahabeden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Atâ bin Ebî Rebâh, Ebû Zübeyr Mekkî, Ömer bin Abdülazîz, Amr bin Dinar, Sâlih bin Keysân, Yahyâ bin Sa’îd el-Ensârî ve daha birçok âlim ve fâdıl zâtlar (r.aleyhim) da ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Zührî (radıyallahü anh) hadîs ilminde, hafız derecesindedir, İmâm-ı Buhârî’nin Aliyyül-Medinî’den bildirdiğine göre, Zührî, ikibin hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bunların bir çoğu, Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında ve Muvattâ’da mevcûttur. Zührî (radıyallahü anh) bir zekâ ve fazîlet

hârikası idi. Fevkalâde (üstün) bir zekâsı vardı. Kur'ân-ı kerîmi seksen gecede ezberlemişti. Medine-i münevveredeki Fukahâ-i Seb'a, ya'nî yedi meşhûr âlimin bildirdikleri fıkıh bilgilerinin hepsini öğrenmişti. Zührî (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizin mübârek hadîs-i şeriflerinin sağlam şekilde zabtedilmesi için, ilk çalışmayı başlatan büyük bir âlimdir. Hadîs-i şerîfi önce o tedvin etmiştir. Hadîslerin toplanması işine, Emevî halifelerinden Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) zamanında başlanmıştır. Hadîsleri toplama teşebbüsünün sebebi, Ömer bin Abdülazîz'in, Medine vâlisi Ebû Bekir bin Muhammed bin Hazm'a gönderdiği mektûbta şöyle belirtilir: "Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîslerini sünnetlerini, Amre'nin rivâyetlerini araştır ve yaz. Çünkü ben, ehlinin azalıp, yok olarak, ilmin kaybolmasından korkuyorum." Mektûpta geçen Amre, Amre binti Abdurrahmân el-Ensârî'ye (Abdurrahmân'ın kızı Amre) olup, Hazreti Âişe vâlidemizin, Resûlullah efendimizden rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri en iyi bilen sâliha bir kadındı. Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), Medine vâlisi İbn-i Hazm'a verdiği bu emri bütün vâlilere göndererek, memleketin her tarafına duyurmuştu. Bu emri ilk yerine getiren Muhammed bin Müslim bin Şihâb ez-Zührî'dir. Bu çalışmalar sırasında Zührî hazretleri, bir gün oturmuş, kitaplarını da etrâfına koymuştu. Kendisini o kadar kitaplara vermişti ki, dünyâ işleri ile uğaşmaya bile fırsatı yoktu.

Bunun üzerine hanımı ona "Vallahi üzerime üç tane kuma (hanım) getirsen, bana bu kadar ağır gelmezdi. Senin bu kitapların hepsini geçti" dedi. Zührî, daha hayatta iken bulduğu hadîs-i şerifleri bir kitapta topladı. Halife de bu kitabı çoğaltarak her tarafa gönderdi. Böylece Zührî (radıyallahü anh) hadîs-i şerîflerin toplanarak korunması husûsunda böyle hayırlı bir çığır açan mübârek bir zâttır. Hakkında söylenilenler: Leys bin Sa'd der ki: "Zührî'nin çok geniş ve derin ilmi vardı. Hangi ilim dalı olursa olsun, konuşmaya başlayınca, dinliyen, o mevzûyu en iyi bilen o, kanâatine varırdı." Aynı zamanda o, çok cömertti. Halîfe Hişâm bin Abdülmelik, çocuklarına ders vermesi için kendisinden ricada bulundu. O da kabûl etti. Çocuklara dörtyüz hadîs-i şerîf yazdırmıştı. Bir ay sonra, hadîs-i şerîflerin kaybolduğu söylenip, yeniden yazılması istendi. O da tekrar yazdı. Kaybolduğu söylenen ile, yeni yazıları karşılaştırılınca, ikisinin de birbirinin aynısı olduğu görüldü."

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), zekât memurlarına: "İbn-i Şihâb'a iyi yapışınız. Zamanına kadar gelen sünnetleri en iyi bilen odur."

İmâm-ı Mâlik "O benzeri az bulunan bir âlimdir." İbn-i Şihâb Zührî (radıyallahü anh) Medine-i münevvereye gelmişti. Meşhûr âlim, Rebîa ile karşılaştı. Onunla ilmî sohbette bulunmak istedi. Bunun için bir eve gittiler, ikindi vaktine kadar oturdular, ikindi vakti. Zührî evden çıkınca "Rebîa gibi bir âlimin bulunacağını tahmin etmezdim." dedi. Rebîa da "Zührî hakkında ilim bakımından Zührî'nin derecesine zor ulaşılır" demiştir. Zührîyi (radıyallahü anh) tanıyanlardan birine, onun koku sürünüp sürünmediğini sordular. O da "Ben onun, bineği için kullandığı kamçısından misk kokusu geldiğini hissederdim" demiştir.

Zührî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Resûlullah (aleyhisselâm), kardeşine haya hakkında, nasîhat veren Ensâr'dan bir zâta rastlayınca şöyle buyurdu: "Onu, sahip olduğu haya hasleti üzere bırak. Çünkü haya, îmândandır. Ya'nîîmân, sahibini kötülükleri yapmaktan alıkoyduğu gibi, haya da alıkor."

Resûlullaha (aleyhisselâm) bir zât gelip, "Yâ Resûlallah, bana bir kaç kelime öğret ki, onunla yaşıyayım, hayatımı ona göre tanzim edeyim (düzenliyeyim) fakat fazla olmasın. Çünkü unuturum" deyince. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Kızma" buyurmuştur. Çünkü kızmaktan, lüzumsuz hiddetlenmelerden bir çok kötülükler doğabilir.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur: "Birbirinize buğz etmeyiniz. Birbirinize haset etmeyiniz. (Ya'nî birbirinizin ni'metinin, elinden çıkmasını gözetlemeyiniz.)Birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz. Bir müslümana darılıp da, din kardeşini üç geceden fazla terk etmek halâl olmaz."

"Birisi, Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip, komşusundan şikâyette bulundu. Resûlullah (aleyhisselâm) mescidin kapısında "Biliniz ki, kırk ev komşudur" diye bağırılmasını emrettiler. Zührî (radıyallahü anh), "Kırk ev, sağdan, kırk ev soldan, kırk önden, kırk ev de arkadan komşudur" diyerek dört tarafa işâret etti.

Peygamber efendimiz Eshâb-ı kirama, "Size atılan adımlardan Allahü teâlânın en çok râzı olduğu adımı

bildireyim mi?" buyurdular. Sahâbe-i kiram: "Evet, Yâ Resûlallah! dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz "Allahü teâlânın en hoşnud olduğu adım, akrabayı ziyâret için veya cemâatle namaz kılmak için atılan adımdır."buyurdular.

"Allah yolunda, akıtılan kan ve Allah korkusundan, gözden akıtılan yaşlar, Allahü teâlânın en çok hoşnud olduğu damlalardır."

"Sizden biriniz, komşusunun ağacını, duvarınıza koymasına mâni olmasın."

"Sizden biriniz ezanı işitince aynısını söylesin."

Enes bin Mâlik'ten rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Bir gün Mûsâ (aleyhisselâm) yolda gidiyordu. Allahü teâlâ ona nidâ buyurdu. "Ey Mûsâ! Etrâfına bak!" Mûsâ (aleyhisselâm) etrâfına dönüp baktı. Kimse yoktu. Allahü teâlâ tekrar nidâ etti. Hazreti Mûsâ yine bakındı. Kimseyi göremedi. Fakat içi ürpermişti. Sonra üçüncü defa nidâ edilip, "Ey Mûsâ! Ben kendisinden başka, ilâh olmayan Rabbin Allahım." Mûsâ (aleyhisselâm), "Buyur yâ Rabbi, emrine hazırım" dedi ve secdeye vardı. Allahü teâlâ "Başını kaldır yâ Mûsâ!" buyurdu. Hazreti Mûsâ başını kaldırdı. Allahü teâlâ; "Yâ Mûsâ! Arşın gölgesinde gölgelenmek istiyorsan, yetimlere, merhametli bir baba gibi, dul kadına da, onu muhafaza eden ve gözeten zevci gibi ol. Yâ Mûsâ! Merhametli ol. Böyle olursan, sana da merhamet edilir. Ceza verirsen, ceza görürsün. Yâ Mûsâ! İsrâiloğullarına haber ver ki, kim Habîbim Muhammed'e (aleyhisselâm) yetişir de ona îmân etmezse, onu ateşe atarım. İzzetim ve celâlim hakkı için Muhammed ve ümmeti Cennete girmeden, kimse Cennete giremez" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm) "Yâ Rabbi! Onun ümmeti nasıldır?" diye sorunca, Allahü teâlâ "Onun ümmeti, her zaman bana hamd ederler. Temizdirler. Gündüzleri oruç tutar, geceleri ibadet ederler. Onların yaptığı az bir şeyi de kabûl ederim. Lâ ilahe illallah (Allahdan başka ilâh yoktur) deyip, bunu kalbleriyle tasdîk ve kabûl ettikten sonra, onları Cennete koyarım." Bunun üzerine, Hazreti Mûsâ, "Yâ Rabbi!" "Beni bu ümmetin Peygamberi eyle" dedi. Allahü teâlâ, "Onların Peygamberi, kendilerinden buyurdu. Hazreti Mûsâ bu defa, "Yâ Rabbi. Benî Habîbin Muhammed'in ümmetinden kıl" diye yalvarınca, Allahü teâlâ, "Yâ Mûsâ, sen önce geldin. Onlar sonra gelecekler. Fakat âhırette seninle onu bir araya getiririm" buyurdu.

Zührî'nin (radıyallahü anh) buyurdukları sözlerden ba'zıları:

"Tam ehil olmadan fetvâ veren kimse, Allahü teâlânın nezdinde mes'ûl olur. Böyle bir kimse, Cehennemin tâ kenârındadır."

Zührî, kabilesinden Sa'd bin İbrâhîm'e "Hangi şehir halkı daha âlimdir?" diye sordu. O da "Allahü teâlâdan en çok korkan" cevâbını verdi. (Burada ilmin esas neticesinin takvâ olduğuna işâret vardır.)

"Biz bir âlime gittiğimizde, bize göre, ondan edeb ve terbiyeyi öğrenmek, onun ilminden istifâde etmekten önce gelirdi."

"İlim bir hazinedir, onu mes'eleler, müşküller açar."

"İlim, sormakla kazanılır."

"Ezberlediğim ve öğrendiğim bir şeyi asla unutmadım."

"İlim, unutmak ve müzâkereyi (karşılıklı okuyup, anlatmayı) terk etmek ile kaybolur."

"İlmin bir takım düşmanları vardır. Birisi âlimi terk etmek. Böylece âlim, ölümüyle ilmini de alıp götürür. Diğeri, unutmak. En tehlikeli düşmanı ise, yalandır."

"İlim ona üstün gelme düşüncesiyle alınır ve öğrenmeye çalışılırsa, ilim gâlib ve üstün gelir. Hiç bir şey de elde edilmez. Fakat, ilme, gece gündüz bir dost gibi yapışılırsa, o zaman ilim elde edilir."

"Faydalı ilim, Allahü teâlânın indinde, pek fazîletli bir ibâdettir."

"İlmiyle amel etmiyen âlimin, ilmine güvenilmez."

"Kimse benim gibi ilme sabretmedi. Benim gibi de ilmi yaymadı."

Bizden önceki büyüklerimizden duydum. "Sünnete sarılmak insanın dünyâ ve âhırette kurtuluşuna vesiledir. İlmi yaşatmak din ve dünyâ işlerinin iyi olmasını temin eder. İlim giderse, din ve dünyâ da gider. Herşeyin nizam ve intizâmı bozulur."

“Birgün Ubeydullah bin Abdullah Utbe’nin yanına gittim. Sinirli bir hâli vardı. Neye kızdığını sordum. Az önce bir yere uğradım. Selâm verdim. Selâmımı almadılar. Doğrusu hayret ettim dedi. Bunun üzerine ona “Buna hiç hayret etme. Nedense ba’zı kimseler, kötü bir huy olduğu halde, kibirden sakınmıyorlar. Halbuki, topraktan yaratıldı. Yine ona dönecek” dedim.”

“Sizi Cehenneme düşmekten muhafaza edecek şeyleri çoğaltınız.” dedi. “O şey nedir?” diye sorduklarında, “Ma’rûf iyilik” cevâbını verdi.

Zührî’ye (radıyallahü anh) “Eğer, yaşın bir hayli ilerleyip, ömrünün sonlarında olsaydın, Medîne-i münevvereye yerleşir, Mescid-i Nebevî’ye gider, orada direklerden birinin yanında oturur, insanlara bir şeyler anlatır ve öğretirdin değil mi?” dediler. Bunun üzerine Zührî (radıyallahü anh) oraya gidenin, gerçekten, dünyâya ehemmiyet vermeyip, hareketlerine çok dikkat etmesi gerekir” deyip, tevâzu göstermiştir.

1) El-A’lâm cild-7, sh. 97

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 108

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 177

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 445

5) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 360

6) Mîzân-ül-i’tidâl cild-4, sh. 40

7) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 162

8) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 90

9) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 15, 17, 24, 27, 67, 77, 79, 177 200, 217, 227, 260

10) Brockelman Suplemant cild-1, sh. 102

İBNİ ŞİHAB-ÜZ-ZÜHRÎ

Tâbiîn devrinin tanınmış hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Müslim bin Abdullah bin Şihâb, künyesi, Ebû Bekir'dir. Ba'zan Zührî, ba'zan da büyük dedesine nisbetle İbn-i Şihâb-uz-Zührî diye söylenir. 52 (m. 672) târihinde doğup, 124 (m. 742) senesinde, Şam civarında "Şegbedâ" denilen köyde vefât etmiştir. Burası Hicaz sınırının sonu ile Filistin sınırının başlangıcında bir yerdir. Kureyşin Zühre kabilesine mensûbtur. Peygamber efendimizin valideleri Hz. Âmine de bu kabileye mensûbtu. Zührî (r.a.) Medine-i münevverelidir. Fakat Şam'da yerleşmiştir Eshâb-ı kirâmdan on kişi ile görüşmüştür. Abdullah bin Hattâb, Abdullah bin Ca'fer, Rebîa bin Ubbâd, Misver bin Mahreme, Abdurrahmân bin Ezher ve daha başka Sahâbeden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ata bin Ebî Rebâh, Ebû Zübeyr Mekkî, Ömer bin Abdülazîz, Amr bin Dinar, Sâlih bin Keysân, Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî ve daha birçok âlim ve fâdıl zâtlar (r.aleyhim) da ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Zührî (r.a.) hadîs ilminde, ha üz derecesindedir, İmâm-ı Buhârî'nin Aliyyül-Medinî'den bildirdiğine göre, Zührî, ikibin hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bunların bir çoğu, Kütüb-i sitte

denilen meşhûr altı hadîs kitabında ve Muvattâ'da mevcuttur. Zührî (r.a.) bir zekâ ve fazîlet hârikası idi. Fevkalâde (üstün) bir zekâsı vardı. Kur'ân-ı kerîmi seksen gecede ezberlemişti. Medine-i münevveredeki Fukahâ-i Seb'a, ya'nî yedi meşhûr âlimin bildirdikleri fıkıh bilgilerinin hepsini öğrenmişti. Zührî (r.a.) Resûlullah efendimizin mübârek hadîs-i şerîflerinin sağlam şekilde zabtedilmesi için, ilk çalışmayı başlatan büyük bir âlimdir. Hadîs-i şerîfi önce o tedvin etmiştir. Hadîslerin toplanması işine, Emevi halifelerinden Ömer bin Abdülazîz (r.a.) zamanında başlanmıştır. Hadîsleri toplama teşebbüsünün sebebi, Ömer bin Abdülazîz'in, Medine valisi Ebû Bekir bin Muhammed bin Hazm'a gönderdiği mektûbta şöyle belirtilir: "Resûlullahın (s.a.v.) hadîslerini sünnetlerini, Amre'nin rivâyetlerini araştır ve yaz. Çünkü ben, ehlinin azalıp, yok olarak, ilmin kaybolmasından korkuyorum." Mektupta geçen Amre, Amre binti Abdurrahmân el-Ensârî'ye (Abdurrahmân'ın kızı Amre) olup, Hz. Âişe validemizin, Resûlullah efendimizden rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri en iyi bilen sâliha bir kadındı. Ömer bin Abdülazîz (r.a.), Medine valisi İbn-i Hazm'a verdiği bu emri bütün valilere göndererek, memleketin her tarafına duyurmuştu. Bu emri ilk yerine getiren Muhammed bin Müslim bin Şihâb ez-Zührî'dir. Bu çalışmalar sırasında Zührî hazretleri, bir gün oturmuş, kitaplarını da etrafına koymuştu. Kendisini o kadar kitaplara vermişti ki, dünyâ işleri ile uğaşmaya bile fırsatı yoktu.

Bunun üzerine hanımı ona "Vallahi üzerime üç tane kuma (hanım) getirsen, bana bu kadar ağır gelmezdi. Senin ba kitapların hepsini geçti" dedi. Zührî, daha hayatta iken bulduğu hadîs-i şerîfleri bir kitapta topladı. Halife de bu kitabı çoğaltarak her tarafa gönderdi. Böylece Zührî (r.a.) hadîs-i şerîflerin toplanarak korunması hususunda böyle hayırlı bir çığır açan mübârek bir zâttır. Hakkında söylenilenler: Leys bin Sa'd der ki: "Zührî'nin çok geniş ve derin ilmi vardı. Hangi ilim dalı olursa olsun, konuşmaya başlayınca, dinliyen, o mevzuyu en iyi bilen o, kanâatine varırdı." Aynı zamanda o, çok cömertti. Halîfe Hişâm bin Abdülmelik, çocuklarına ders vermesi için kendisinden ricada bulundu. O da kabul etti. Çocuklara dörtyüz hadîs-i şerîf yazdırmıştı. Bir ay sonra, hadîs-i şerîflerin kaybolduğu söylenip, yeniden yazılması istendi. O da tekrar yazdı. Kaybolduğu söylenen ile, yeni yazıları karşılaştırılınca, ikisinin de birbirinin aynısı olduğu görüldü."

Ömer bin Abdülazîz (r.a.), zekât memurlarına: "**İbn-i** Şihâb'a iyi yapışınız. Zamanına kadar gelen sünnetleri en iyi bilen odur."

İmâm-ı Mâlik "O benzeri az bulunan bir âlimdir." İbn-i Şihâb Zührî (r.a.) Medine-i münevvereye gelmişti. Meşhûr âlim, Rebîa ile karşılaştı. Onunla ilmî sohbette bulunmak istedi. Bunun için bir eve gittiler, ikindi vaktine kadar oturdular, ikindi vakti. Zührî evden çıkınca "Rebîa gibi bir âlimin bulunacağını tahmin etmezdim." dedi. Rebîa da "Zührî hakkında ilim bakımından Zührî'nin derecesine zor ulaşılır" demiştir. Zührî'yi (r.a.) tanıyanlardan birine, onun koku sürünüp sürünmediğini sordular. O da "Ben onun, bineği için kullandığı kamçısından misk kokusu geldiğini hissederdim" demiştir.

Zührî'nin (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Resûlullah (s.a.v.), kardeşine haya hakkında, nasîhat veren Ensâr'dan bir zâta rastlayınca şöyle buyurdu: **"Onu, sahip olduğu haya hasleti üzere bırak. Çünkü hayâ, îmândandır. Ya'nîîmân, sahibini kötülükleri yapmaktan alıkoyduğu gibi, hayâ da alıkor."**

Resûlullaha (s.a.v.) bir zât gelip, "Yâ Resûlallah, bana bir kaç kelime öğret ki, onunla yaşıyayım, hayatımı ona göre tanzim edeyim (düzenliyeyim) fakat fazla olmasın. Çünkü unuturum" deyince. Peygamber efendimiz
(s.a.v.) **"Kızma"** buyurmuştur. Çünkü kızmaktan, lüzumsuz hiddetlenmelerden bir çok kötülükler doğabilir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle
buyurmuştur: **"Birbirinize buğz etmeyiniz. Birbirinize haset etmeyiniz.** (Ya'nî birbirinizin ni'metinin, elinden çıkmasını gözetlemeyiniz.) **Birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz. Bir müslümana darılıp da, din kardeşini üç geceden fazla terk etmek halâl olmaz."**

"Birisi, Resûlullaha (s.a.v.) gelip, komşusundan şikâyette bulundu. Resûlullah (s.a.v.) mescidin kapısında **"Biliniz ki, kırk ev komşudur"** diye bağırılmasını emrettiler. Zührî (r.a.), "Kırk ev, sağdan, kırk ev soldan, kırk önden, kırk ev de arkadan komşudur" diyerek dört tarafa işaret etti.

Peygamber efendimiz Eshâb-ı kirâma, **"Size atılan adımlardan Allahü teâlânın en çok râzı olduğu adımı bildireyim mi?"** buyurdular. Sahâbe-i kirâm: "Evet, Yâ

Resûlallah! dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) efendimiz **"Allahü teâlânın en hoşnud olduğu adım, akrabayı ziyâret için veya cemâatle namaz kılmak için atılan adımdır." buyurdular.**

"Allah yolunda, akıtılan kan ve Allah korkusundan, gözden akıtılan yaşlar, Allahü teâlânın en çok hoşnud olduğu damlalardır."

"Sizden biriniz, komşusunun ağacını, duvarınıza koymasına mâni olmasın," "Sizden biriniz ezanı işitince aynısını söylesin."

Enes bin Mâlik'ten rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyuruyor ki: **"Bir gün Mûsâ (a.s.) yolda gidiyordu. Allahü teâlâ ona nida buyurdu, "Ey Mûsâ! Etrafına bak!" Mûsâ (a.s.) etrafına dönüp baktı. Kimse yoktu. Allahü teâlâ tekrar nida etti. Hz. Mûsâ yine bakındı. Kimseyi göremedi. Fakat içi ürpermişti. Sonra üçüncü defa nida edilip, "Ey Mûsâ! Ben kendisinden başka, ilâh olmayan Rabbin Allahım." Mûsâ (a.s.), "Buyur yâ Rabbi, emrine hazırım" dedi ve secdeye vardı. Allahü teâlâ "Başını kaldır yâ Mûsâ!" buyurdu. Hz. Mûsâ başını kaldırdı. Allahü teâlâ; "Yâ Mûsâ! Arşın gölgesinde gölgelenmek istiyorsan, yetimlere, merhametli bir baba gibi, dul kadına da, onu muhafaza eden ve gözeten zevci gibi ol. Yâ Mûsâ! Merhametli ol. Böyle olursan, sana da merhamet edilir. Ceza verirsen, ceza görürsün. Yâ Mûsâ! İsrâiloğullarına haber ver ki, kim Habîbim Muhammed'e (s.a.v.) yetişir de ona îmân etmezse, onu ateşe atarım. İzzetim ve celâlim hakkı için Muhammed ve ümmeti Cennete girmeden, kimse Cennete giremez"** buyurdu. Mûsâ (a.s.) **"Yâ Rabbi! Onun ümmeti nasıldır?"** diye sorunca, Allahü teâlâ **"Onun ümmeti, her zaman bana hamd ederler. Temizdirler. Gündüzleri oruç tutar, geceleri ibadet ederler. Onların yaptığı az bir şeyi de kabul ederim. Lâ ilâhe illallah** (Allahdan başka ilâh yoktur) **deyip, bunu kalbleriyle tasdîk ve kabul ettikten sonra, onları Cennete koyarım."** Bunun üzerine, Hz. Mûsâ, **"Yâ Rabbi!" "Beni bu ümmetin Peygamberi eyle"** dedi. Allahü teâlâ, **"Onların Peygamberi, kendilerinden buyurdu.** Hz. Mûsâ bu defa, **"Yâ Rabbi. Benî Habîbin Muhammed'in ümmetinden kıl"** diye yalvarınca, Allahü teâlâ, **"Yâ Mûsâ, sen önce geldin. Onlar sonra gelecekler. Fakat âhırette seninle onu bir araya getiririm"** buyurdu.

Zührî'nin (r.a.) buyurdukları sözlerden ba'zıları:

"Tam ehil olmadan fetva veren kimse, Allahü teâlânın nezdinde mes'ûl olur. Böyle bir kimse, Cehennemin tâ kenârındadır."

Zührî, kabilesinden Sa'd bin İbrâhîm'e "Hangi şehir halkı daha âlimdir?" diye sordu. O da "Allahü teâlâdan en çok korkan" cevâbını verdi. (Burada ilmin esas neticesinin takva olduğuna işaret vardır.)

"Biz bir âlime gittiğimizde, bize göre, ondan edeb ve terbiyeyi öğrenmek, onun ilminden istifâde etmekten önce gelirdi."

"İlim bir hazinedir, onu mes'eleler, müşküller açar."

"İlim, sormakla kazandır."

"Ezberlediğim ve öğrendiğim bir şeyi asla unutmadım."

"İlim, unutmak ve müzâkereyi (karşılıklı okuyup, anlatmayı) terk etmek ile kaybolur."

"İlmin bir takım düşmanları vardır. Birisi âlimi terk etmek. Böylece âlim, ölümüyle ilmini de alıp götürür. Diğeri, unutmak. En tehlikeli düşmanı ise, yalandır."

"İlim ona üstün gelme düşüncesiyle alınır ve öğrenmeye çalışılırsa, ilim gâlib ve üstün gelir. Hiç bir şey de elde edilmez. Fakat, ilme, gece gündüz bir dost gibi yapışılırsa, o zaman ilim elde edilir."

"Faydalı ilim, Allahü teâlânın indinde, pek fazîletli bir ibâdettir."

"İlmiyle amel etmiyen âlimin, ilmine güvenilmez."

"Kimse benim gibi ilme sabretmedi. Benim gibi de ilmi yaymadı."

Bizden önceki büyüklerimizden duydum. "Sünnete sarılmak insanın dünyâ ve âhırette kurtuluşuna vesîledir. İlmi yaşatmak din ve dünyâ işlerinin iyi olmasını temin eder. İlim giderse, din ve dünyâ da gider. Herşeyin nizam ve intizamı bozulur."

"Birgün Ubeydullah bin Abdullah Utbe'nin yanına gittim. Sinirli bir hâli vardı. Neye kızdığını sordum. Az önce bir yere uğradım. Selâm verdim. Selâmımı almadılar. Doğrusu hayret ettim dedi. Bunun üzerine ona "Buna hiç hayret etme.

Nedense ba'zı kimseler, kötü bir huy olduğu halde, kibirden sakınmıyorlar. Halbuki, topraktan yaratıldı. Yine ona dönecek" dedim."

"Sizi Cehenneme düşmekten muhafaza edecek şeyleri çoğaltınız." dedi. "O şey nedir?" diye sorduklarında, "Ma'ruf iyilik" cevâbını verdi.

Zührî'ye (r.a.) "Eğer, yaşın bir hayli ilerleyip, ömrünün sonlarında olsaydın, Medîne-i münevvereye yerleşir, Mescid-i Nebevî'ye gider, orada direklerden birinin yanında oturur, insanlara bir şeyler anlatır ve öğretirdin değil mi?" dediler. Bunun üzerine Zührî (r.a.) oraya gidenin, gerçekten, dünyâya ehemmiyet vermeyip, hareketlerine çok dikkat etmesi gerekir" deyip, tevazu göstermiştir.

KAYNAKLAR

1) El-Alâm cild-7, sh-97

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh-108

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh-177

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-445

5) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh-360

6) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh-40

7) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh-162

8) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-1, sh-90

9) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-15, 17, 24, 27, 67, 77, 79, 177 200, 217, 227, 260

10) Brockelman Suplemant cild-1, sh-102

İBNİ SÎRÎN

Tabiînden olup, tefsîr, fıkıh âlimi ve meşhûr rü'yâ tâbircisi. Asıl adı Muhammed'dir. Babasının adı Sîrîn olup, Resûlullahın (aleyhisselâm) hizmetçisi ve Ensâr-ı kiramın büyüklerinden Enes bin Mâlik'in azatlı kölesidir. Annesi Safiye de Müslümanların göz bebeği Hazreti Ebû Bekir'in âzâdlısıydı. Basralı'dır. 33 (m. 653) senesinde doğup, 110 (m. 729) senesinde vefât etti.

Güzel bir terbiyeyle yetiştirilip, büyütüldü. Sahâbe-i kiramdan otuz kişi ile görüştü, onların sohbetinde, bulunarak hadîs ilmini tahsil etti. Çok hadîs öğrendi. Hadîs ilminde imamlık (300 000'den fazla hadîsi ezbere bilen) derecesine yükseldi. Hazreti Âişe, Enes bin Mâlik, Zeyd bin Sabit, Hasan bin Ali, Ebû Hureyre, Abdullah bin Abbâs, Cündeb bin Abdullah, Semura bin Cündeb, İmrân bin Husayn, Huzeyfe bin el-Yeman, Ebû Sa'îd-i Hudrî, Ebü'd-Derdâ'dan (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Tabiînden de pek çok kimseyle görüşüp, sohbet etti. Onlardan da hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulundu. Kendisinden Kûfe'nin en büyük âlimlerinden Şa'bî, meşhûr hafız ve imamlardan Katâde bin Diâme, yine devrin meşhûr âlim ve muhaddislerinden Dâvûd bin Ebî Hind, Ebû Eyyûb, Hâlid el-Hazzâ, Cerîr bin Hâzim, Eş'as bin Abdülmelik, Âsım el-Ahvel, Mâlik bin Dinar, el-Evzâî, Umare bin Mihrân, Ebû Hilâl, İbni Avn, Süleymân et-Teymî, Mukâtıl bin Süleymân hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Hadîs ilminde imâm olup, sikadır, ya'nî sağlam ve güvenilirdir. Rivâyet esnasında harfler üzerinde dahi titizlik gösterirdi. Hadîs ilminde isnada çok önem verirdi. Bu husûsta "İlk zamanlarda halk, isnad sormuyordu. Fakat, ne zaman ki müslümanlar arasında fitne vâki oldu; o zaman, sünnet ehlinden olanların hadîslerini almağa, bid'at ehlinden olanların hadîslerini terk etmeğe başladılar" buyurdu. Rivâyette son derece titiz davranırdı. "Bu ilim, ya'nî hadîs ilmi, dindir. Öyle ise dîninizi kimden aldığınıza dikkat ediniz" buyururdu. Müfessirlerin ikinci tabakasına mensûbtur. Tefsîr ilminde Abdullah bin Abbâs'ın (radıyallahü anh) talebesidir. Âyet-i kerîmelerin iniş, tefsîr ve izahına son derece dikkat ederdi. Bu husûsta; "Kur'ân-ı kerîmden bir âyeti, Ubeyde bin es-Selmânî'den sordum. Bana Allahü teâlâdan sakın, Kur'ân-ı kerîmin ne şey için nâzil (indiğini) olduğunu bilenler gitti (kayboldu)" dediğini rivâyet eder. Tevbe sûresi, ondokuzuncu "Siz, (müşriklerin) hacılara su dağıtma işi ile Mescid-i Haram'ın îmârını, Allaha ve âhıret gününe îmân edip de Allah yolunda cihad eden kimsenin işi gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında bir olamazlar (müşriklerin Bâtıl işleri ile mü'minlerin müsbet amelleri eşit değildir). Allah, zâlimler topluluğuna hidâyet ihsân etmez." âyet-i kerîmesinin nüzûl sebebini şöyle rivâyet etti: Hazreti Ali Mekke-i mükerremeye gidip, Abbâs'a hitaben; "Amca! Resûlullaha daha kavuşmayacak mısın?" deyince Abbâs da; "Ben Mescid-i Haram'ı imâr ediyorum. Beytullah'ın

örtüsünü giydiriyorum” cevâbı üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu. Bu âyet-i kerîme, îmâna yakın olmayan herhangi bir amelin, indi ilâhide kıymetsiz olduğunu göstermektedir. Nisa sûresinin sekizinci âyeti olan “Miras taksim olunurken, (Mirasçı olmıyan) akraba, yetimler, yoksullar da hazır bulunurlarsa, kendilerini (ondan birşey vererek) rızıklandırın!” hükmü gereğince, Ubeydet-ül-Selmânî (radıyallahü anh) yetimlere miras taksim etti. Sonra bir koyun kesmelerini emretti. Pişirilip, bu âyette bildirilenlere yedirildi ve bu âyet olmasaydı koyunun parasını ben verirdim, dediğini rivâyet etti.

Fıkıh ilminde büyük iktidar sahibiydi. Müctehid olup, verdiği fetvâlar çok beğenilirdi. Ba’zı kimseler, Eshâb-ı kiramın fetvâsı da ancak bu kadar yerindeydi diyerek, kendisini methettiklerinde, “Allah adına yemîn ederim ki, biz Sahabenin fıkıh bilgisini anlamayı arzu etsek dahi, aklî kavrayışımız yetersiz kalır” buyurdu. El-Iclî onun hakkında; “Ben İbni Sîrîn kadar fıkıhta takvâ sahibi ve takvâda fıkıha bağlı bir kimse görmedim” dedi.

Meşhûr rü’yâ tâbircisidir. Rü’yâ tâbircilerinin pîridir. Bu husûsta bir kitap da yazdığı rivâyet edilir. Rü’yâyı hadîs-i nefs, (nefsanî söz), tahvîf-i şeytan, (şeytan korkutması), tebşîr-i Rahmân (Rahmândan müjde) olmak üzere üçe ayırırdı. Bir kimse rü’yâda gördüğü hoş olmayan ba’zı şeyleri ona anlatıp, tâbirini sorup, kendisine zararı dokunup dokunmayacağını sorunca, ona şu cevâbı verdi: “Uyanık iken Allahü teâlânın emirlerini yapmakta titiz ve takvâ sahibi ol. Böyle olursan uykuda gördüğün kötü rü’yâların sana zararı dokunmaz.” Biri, “Rü’yâmda elimdeki bir mühür ile erkeklerin ağızlarını ve kadınların da edeb yerlerini mühürlediğimi gördüm, acaba bu nedir?” diye sorunca, “Sen Ramazan ayında müezzinlik yaptın ve imsak vakti sabah ezanı okudun mu?” deyince adam, “Evet, doğru söylüyorsun, öyledir” dedi ve rü’yâsının tâbirini yaptı. Yine birisi “Rü’yâmda zeytinyağını zeytinlerin üzerine döktüğümü gördüm. Acaba bu nedir?” diye sorunca; “Zeytinyağı zeytinden olmadır, aslına gidiyor. Sen câriyelerini araştır. Belki de bunlardan biri, genç yaşta esîr edilen annen olabilir” cevâbını verdi. Adam araştırınca, hakîkaten câriyesinin annesi olduğunu gördü. Yine bir başkası, “Rü’yâmda incileri domuzların boynuna astığımı gördüm. Acaba bu nedir?” deyince, “Sen ehli olmayanlara hikmet öğretiyorsundur” cevâbını verdi. Adam talebelerini araştırınca, öyle olduklarını tesbit etti. Yine bir adam gelip “Ben rü’yâda bir kuşun mescidden güzel bir taş alıp, gittiğini gördüm” deyince, “O halde Hasan-ı Basrî vefât etti” buyurdu. Hakîkaten çok sevdiği Hasan-ı Basrî vefât etmişti. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) rü’yâda, “Güya Peygamber efendimizin mübârek kabrini açıp, mübârek kemiklerini göğsünde toplar” görür. Bu rü’yâdan korkup İbn-i Sîrîn’e (radıyallahü anh) gider. Kendisini tanıtmayıp, rü’yâyı anlatır. İmâm-ı a’zam’ın rü’yâyı anlatması bitince; “Bu rü’yâ senin değil, Ebû Hanîfe’nindir. Böyle rü’yâyı ancak o görebilir” buyurdu. O zaman Ebû Hanîfe kendini tanıtınca, İbni Sîrîn, “Sırtınızı açın göreyim” dedi. İmâm-ı a’zam sırtını açıp, iki omuzu arasında bir ben olduğunu görür ve bunun üzerine, “Sen o kimsesin ki, Resûlullah (aleyhisselâm) senin hakkında, “Ümmetimden bir kimse gelir. İki omuzu arasında bir ben bulunur. Allahü teâlâ benim dinimi onun eli ile diriltir.” buyurmuştur dedi. Sonra; Bu rü’yâdan korkma! Muhakkak ki, Resûlullah (aleyhisselâm) ilmin şehridir. Sen de ona kavuşursun.” buyurdu. Gerçekten de öyle oldu. İmâm-ı a’zam ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinin en büyüğünün kurucusudur. Bugün müslümanların büyük çoğunluğu Hanefî mezhebindendir. İbni Sîrîn’in (radıyallahü anh) pek çok meşhûr rü’yâ tâbirleri, hikâye ve menkıbeleri, siyer, târih ve ahlâk kitaplarında yazılıdır.

Bezzâzdı, ya’nî manifaturacılık yapardı. Bey ve Şira’da (alış-veriş) zulümden kaçıp, adâletle davranırdı. Malının gizli ve aşikâre bütün kusurlarını söyleyip, hiç birini gizlemezdi. Müşteriye koyun satarken, “Bu koyunun bir kusuru var. Odunu ayağı ile ezer” dedi. Nafaka husûsunda “Her Cum’a günü çocuklara Pâlûzu-Pâlüze (bir çeşit tatlı) yedirmek uygundur. Tatlılar, her ne kadar zarurî ve mübrem ihtiyâç değillerse de, onları tamamen terk etmek cimrilik sayılır” buyurdu. Otuz erkek, onbir kız olmak üzere, kırkbir evlâdı vardı. Abdullah hariç hepsi kendinden önce vefât etti. Annesine çok hürmet gösterir, ona bir şey söylemesi gerektiği zaman, hürmetinden sesle konuşmaz, işâretle anlatırdı. Kız kardeşi Hafsa (radıyallahü anha) da âlim olup, Tabiînin kadın muhaddislerindendi. 110 (m. 729) senesinde Basra’da vefât etti. Âlimler onu çok övüp, buyurdular ki: “Hişâm bin Hassan, İbni Sîrîn, gördüğüm insanların en doğrusudur.” Ebû Âvâne, “Ben İbni Sîrîn’i gördüm, onu gören mutlaka Allahü teâlâyı hatırlar.” İbni Sa’d da; “Muhammed bin Sîrîn, sika, (güvenilir) pek kıymetli bir imâm ve çok âlim bir insandı.” Hatîbi Bağdadî; “İbni Sîrîn, kendi zamanında vera’ ve takvâ

ile yâd olunan fukâhadan biridir.” Biri gelip, “Ba’zı kimseler sima’ yerlerine gidip, simâ’nın te’sîriyle düşüp bayılıyorlar; Sen buna ne dersin?” diye sorunca; “Aramızda bir gün ta’yin edelim. Onlar gelsinler, bir duvar üzerinde otursunlar. Kendilerine Kur’ân-ı azîm tamamiyle okunsun. Eğer Kur’ân’ın te’sîriyle yere düşerlerse, onlar dediğiniz gibidirler” buyurarak hâllerine hiç itibar etmemiştir.

“Bid’at sahipleri ile birlikte bulunmayınız” derdi. En tehlikeli hastalık, kanser gibi olan gıybetten çok sakınırdı. Ebû Avf anlatır; İbni Sîrîn’in yanına gittim. Haccâc’ın haysiyetine dokunacak lâf etmek istedim. Buyurdu ki, “Şüphe etme ki, Allahü teâlâ hükmünde âdildir. Başkasının hakkını Haccâc’dan alacağı gibi, Haccâc’ın hakkını da başkalarından alacaktır. Yarın izzet ve celâl sahibi Allahın huzûruna çıktığın zaman işlediğin en küçük günah, Haccâc’ın işlediği en büyük günahtan senin için daha çetin olacaktır” buyurdu. Gıybet hakkında sohbetinde buyurdu ki; “İnsanların, filân şahıs filândan daha âlimdir, demeleri de haram olan gıybettendir. Çünkü, ikincisi bunu işitince üzülür. Bilinen bir husûstur ki, gıybetin haddi, bir şahsın din kardeşini, hoşuna gitmeyecek şekilde anmasıdır. Denilir ki, iki yahudi tabib, Süfyân-ı Sevrî’nin yanına girmişler. Tabibler gittikten sonra Süfyân-ı Sevrî “Gıybet olmayacağını bilseydim, tıbda biri diğerinden daha ileri derdim” buyurmuştur. Bir kişi O’na gelip “Gıybetini ettim, bu hâlimi hoş gör ve hakkını helâl et!” deyince şu cevâbı verdi: “Allahü teâlâ müslümanların şerefiyle oynamayı ve onların namusuna dil uzatmayı haram kılmıştır. Gıybetlerini yapmayı yasak etmiştir. O’nun haram kılıp yasak ettiği bir şeyi, ben nasıl hoş görüp helâl ederim? Ancak seni bağışlamasını isterim.” Şeytan’a aldanmamak, hile ve tuzağına düşmemek husûsunda şunu buyurdu: “Şeytan’ın en büyük vesvese ve hilesi, kula kendisini din kardeşlerinden üstün göstermesidir. Kul bu hâldeyken vefât etse, Allahü teâlâ onu sevmez ve amellerinden hiçbir şey ona fayda vermez!”

Hiçbir müslümana hased etmez, her müslümana çokça nasîhat verirdi. Bu husûsta; “Ben, ne din, ne de dünyâ husûsunda kimseye hased etmedim. Bu, Allahü teâlânın bana olan en büyük ni’metlerinden biridir” buyurdu. Kendisinden nasîhat isteyenlere, “Sakın hiçbir kimseye hased etme. Zira o adam, Cehennemliklerden biri ise, sonu Cehenneme varacak olan fâni dünyâ ni’metleri hakkında ona nasıl hased edeceksin? Eğer Cennetliklerden biri ise, bu taktirde ona uymalı ve imrenmelisin. Hased etmene yine mahal yoktur! Senin için hayırlı olan da budur!” buyurdu. Cömerdlik husûsunda Eshâb-ı kiram ve Tabiînin hâlini anlatmak isteyerek şunu buyurdu; “Biz öyle cömerd kimselere yetiştik ki, onlar tabaklar içinde meyve hediyeleşir gibi, gümüş para ile hediyeleşirlerdi.” Kardeşlerine iyilik yapmayı, genişlik ve rahatlık vermeyi ve birbirlerini sevindirmeyi çok severdi. Kapısının önünde bağlı bir katırı vardı. Her kim ona binerek bir yere gitmeye muhtaç olursa, gelip katırı alır ve istediği yere gidip gelirdi. Kendisinin bunu severek kabûl ettiğini bildikleri için, izin almaya ihtiyâç duymazlardı. Misâfire ikramı çok sevip, hizmeti de bizzat kendisi yapardı. Kendisine bir misâfir geldiği zaman, misâfirin yanında ve memleketinde bulunmayan bir şey ile ikramda bulunmaya çalışırdı. Sadaka-ı fıtr olarak vereceği yiyecek maddesini iyice temizletir ve kaba doldurarak verirdi. Birine “Ne haldesin?” diye sorduğunda O da; “Ailesi kalabalık olan, parası olmayan ve üstelik beşyüz dirhem borcu bulunan bir adamın hâli nasıl olur?” diye cevap verdi. Hemen kendi evine gitti. Bin dirhem alıp, adama götürerek “Al, beşyüz dirhemi borcuna ve beşyüz dirhemi de çoluk çocuğuna harcarsın” dedi. Başka parası olmadığından “Vallahi artık kimsenin hâlini sormam” diyerek, soracağı kimsenin derdi ile alâkadar olamayacağım demek istedi. Vefâtında otuzbin dirhem olan borcunu oğlu Abdullah ödedi.

Bir defasında, kefil olduğu kimse ve kendisi borcu ödeyemeyince hapsettiler. Akşam olunca zindancı onu serbest bırakmak istedi ve “Şimdi evine git! Sabah erken gelirsin” dedi. Bu teklifi beğenmedi, vazîfesini tam yapmasını istedi ve “Sana verilen vazîfeye hıyânet etmek sûretiyle, bana iyilik etme!” buyurdu. Hapisteyken, Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) vefât edince, vasıyyet üzerine hapishâneden çıkarılıp, cenâze namazını kıldırdı.

Yanında ölümden bahsedildiği vakit kas katı kesilir ve bütün a’zâları hareketsizleşirdi. Hastalık hâlinde tamamen Allahü teâlâya müteveccih bulunurdu. Vefâtından önceki hastalığında, ziyâretçilerin, “Nasılsınız?” suâline karşılık, “Şiddetli bir belâ içindeyim. Acıkıyorum, yiyemiyorum. Susuyorum, kana kana su içemiyorum. Uzun müddet uyuyorum, fakat biraz uyuklamadaki zevki dahi bulamıyorum” cevâbını vererek duâ isterdi. Sıdk hakkında, “Kibar bir kimse için söz, yalana ihtiyâç göstermiyecek derecede geniştir” buyurdu. “Edeblerden hangisi Allahü teâlâya daha yakındır?”

suâline, “Allahü teâlâyı Rab tanımak, O’na itaat ederek hareket etmek, neş’e ve ni’met zamanında Allahü teâlâya hamd etmek ve sıkıntıda sabretmek” cevâbını verdi. Gönülleri fetheden, insanlara doğru yolu gösteren çok kıymetli vecizeleri vardır.

“Kişi hayırlı amel işledikten sonra, onu bırakmasın. Zîrâ, tövbeden sonra, tekrar geri dönenin felah (kurtuluş) bulduğu yoktur.”

“İfrat etmeksizin dostunu azıcık eksik sev; belki günün birinde sana düşman olur. Yine ifrat etmeksizin düşmanına azıcık buğz et; belki günün birinde senin dostun olur.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler.

“Anasına babasına âsi olduğu halde anne ve babası ölen kimse, onlar öldükten sonra onlar için hayır duâda bulunursa, Allahü teâlâ onu iyilerden, ana ve babasına itaat edenlerden yazar.”

“Kim oruçlu olduğu halde unutarak yiyip içerse orucuna devam etsin.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1019

2) Fâideli Bilgiler sh. 396

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 181

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-7, sh. 193

5) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 263

6) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 331

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 214

8) Şezerât-üz-Zeheb cild-1, sh. 138

9) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-lugâ cild-1, sh. 106

10) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 336, 337

11) Tabakât-ul-kübrâ cild-1, sh. 36

12) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 33, 34

İBNİ VEHB

Mısır’da yetişen en büyük âlimlerden. İsmi, Abdullah; künyesi, Ebû Muhammed’dir. Fıkıh ilminde imam, müctehid, hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilen) sika (güvenilir) fazîlet sahibi bir zât idi. 125 (m. 742)’de doğdu. 197 (m. 812)’de vefât etti. Yedi yaşında ilim tahsiline başladı. Kendilerinden ilim öğrendiği hocalarının sayısı 370 civarındadır. Bu âlimlerin en meşhûrları, başta Hazreti İmâm-ı Mâlik olmak üzere, Hazreti Hayve bin Şureyh, Hazreti Saîd bin Ebî Eyyûb, Hazreti Leys bin Sa’d, Hazreti Süleymân bin Bilâl, Hazreti İbn-i Cüreyc, Hazreti Süfyân-ı Sevrî ve Süfyân bin Uyeyne hazretleri gibi büyük zâtlardır. Bilhassa Hazreti İmâm-ı Mâlik’in derslerine çok devam edip, onların ilimlerinden, İslâmiyetin bildirdiği edeblere tam uygun olan yaşayışlarından örnek hallerinden devamlı istifâde etti. Bu derslerde İmâm-ı Mâlik’den (radıyallahü anh) duyduğu hadîs-i şerîfleri, eserleri (Eshâb-ı kiramdan nakledilen sözleri) edeb ve terbiye ile alâkalı meseleleri toplayıp “el-Mücâlesât” adında bir kitap meydana getirdi. Ayrıca, hadîs ilmine dair “el-Câmi” adlı iki cildlik eseri ve yine iki cild olan “Muvatta-ı Sagîr”, “Muvatta-ı Kebîr”, “Kitâb-u Ahvâl-il-Kıyâme ve Tefsîr-ül-Kur’ân” adlı eserleri vardır. Hazreti İmâm-ı Mâlik, bu zâta yazdığı mektûblarında, kendisine “Mısır’ın fakîhi Ebû Muhammed Müftî” diye hitab ederdi. Bundan başkasına fakîh (derin fıkıh âlimi) diye yazmazdı. İlmi çok fazla idi. Kendisine “Divân-ul-İlim” (ilmin kütüphânesi) denilmiştir, İbn-i Ebî Hatim diyor ki; “Ben İbn-i Vehb’in, Mısır’da ve başka yerlerde rivâyet ettiği seksenbin kadar hadîs-i şerîfe baktım. Aslı olmayan bir hadîs-i şerîf görmedim.” Kendisinden rivâyet edilen hadîs-i şerîflerin sayısı yüzbin civarındadır. Hazreti İmâm-ı Mâlik’in talebelerinden, hocası tarafından en çok sevilen ve sünneti en iyi bilen olduğu rivâyet edilmektedir. Ahmed bin Sâlih “İbn-i Vehb’den daha fazla hadîs-i şerîf rivâyet eden birini tanımıyorum.” dedi.

Hazreti Abdullah bin Vehb, fıkıh ilminde de çok yüksek idi. Bundan dolayı, kendisi için “Hadîs ilmi ile fıkıh ilmini cem’ eden” buyuruldu. Bir defasında, İmâm-ı Mâlik’in (radıyallahü anh) huzûrunda, İbn-i Kâsım ile İbn-i Vehb’den bahsediliyordu, İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh) buyurdu ki; “İbn-i Vehb bütün ilimlerde âlimdir. İbn-i Kâsım ise sadece fakîhdir.” Medine ahalisi bir meselede ihtilaf ettikleri vakit, Hazreti İbn-i Vehb’in gelmesini beklerler, geldiği zaman ihtilaf ettikleri mes’eleyi kendisine arz edip verdiği fetvâyı kabûl ederlerdi. Hazreti İbn-i Vehb buyurdu ki, “Allahü teâlâ beni,

İmâm-ı Mâlik ve Leys bin Sa'd vesîlesi ile dalâlete düşmekten kurtardı." "Bu nasıl oldu?" diye sordular. Buyurdu ki; "Ben hadîs-i şerifleri toplamakla meşgûl iken, bana ulaşan çeşitli rivâyetler karşısında şaşırıp kalmıştım. Ne zaman ki, İmâm-ı Mâlik ve Leys bin Sa'd hazretleri ile karşılaştım. Onlar beni (Şu rivâyeti al, şunları alma. Bu hadîs-i şerîfin mânâsı şudur. Şunun mânâsı şöyledir) diye ikâz ettiler. Böylece ben de şaşkınlıktan ve dalâlete düşmekten kurtuldum."

Bir defa, zamanın halifesi, kendisine mektûb yazıp, kadı olması için teklifde bulundu. İse de, mesûliyyetin çok ağır olması sebebiyle kabûl etmedi. "Niçin kabûl etmiyorsunuz? Allahü teâlâ'nın kitabı, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünneti ile hüküm verirsiniz" diyenlere karşı, "Bilmiyor musunuz? Kıyâmet günü âlimler Peygamberler ile ve kadılar Sultanlar ile beraber haşr olunacaklar (beraber diriltilecekler)" buyurdu. Öğrendiği ilmi başkalarına da öğretti. Bu şekilde yetiştirdiği talebelerin en meşhûrları arasında kardeşinin oğlu, Ahmed bin Yûsuf et-Tenîsi, Ahmed bin Sâlih el-Mısrî, İbrâhîm bin Münzir, Yahyâ bin el-Mekâbiri bulunmaktadır. Yahyâ bin Bekir diyor ki: "Hazreti Abdullah İbn-i Vehb'in ömrünün üçte biri, kendi nefsini terbiye ve hesaba çekmekle, üçte biri, ilim öğretmekle ve üçte biri de hacca gidip gelmekle geçmiştir." 36 defa Hac ettiği rivâyet edilmektedir, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh), Hazreti İbn-i Vehb hakkında buyuruyor ki: "Vehb, akıl, din, sâlih ameller sahibi idi." İbn-i Vehb (radıyallahü anh), bir kimsenin "Hatırla o vakti ki, (kâfirlerin önderleri ile onlara uyanlar) ateşte birbirleri ile çekişirlerken, zayıf olanlar büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: "Biz (dünyada) size itaatkâr idik. Şimdi siz, bizden ateşin bir kısmını savabilir misiniz?" (Mü'min-47) âyet-i kerîmesini okuduğunu işitti. Hazreti İbn-i Vehb, bu âyet-i kerîmeyi duyar duymaz titremeye başladı ve uzun müddet kendisine gelemedi.

İbn-i Vehb (radıyallahü anh), Hazreti İmâm-ı Mâlik'den rivâyetle buyurdu ki: "Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret edip, selâm vermek isteyen kimse, (Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü) demelidir."

Bir gün huzûrunda kendisinin teklif ettiği, "Kitâb-u Ahvâl-il-Kıyâme" isimli eserinde, kıyâmet hâllerine âit mevzû'lar okunuyordu. Kitâb bittiğinde, sanki benzi sararmış, yüzünün kanı çekilmişti. Bundan sonra, hiç konuşamadı ve birkaç gün sonra vefât etti.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları: Peygamber efendimiz buyurdular ki:

"Kim ki bana salât-ü selâm getirirse, o kimse bir köle azâd etmişi gibi sevâb alır."

Resûlullah efendimiz, namaz kıldığı vakit, ayakları şişecek şekilde ayakta dururdu. Hazreti Âişe: "Yâ Resûlullah! Allahü teâlâ, sizin gelmiş-geçmiş bütün günahlarınızı bağışladığı halde, yine bunu mu yapıyorsunuz?) Bunun üzerine, Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Ya Âişe! Şükreden bir kul olmayayım mı?"

"Şüphesiz Cennetlikler, kendilerinden üstün olan köşk sâhiblerini sizin doğu ve batı ufkunda kavuşmakta olan parlak yıldızı gördüğünüz gibi görürler. Çünkü, aralarında fark vardır." Eshâb-ı kiram: Ya Resûlallah! Bunlar peygamberlerin yerleridir. Başkaları onlara ulaşamaz." Dediler. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bilakis! Nesfsim yed-i kudretinde bulunan Allahü teâlâ'ya yemîn ederim ki, onlar, Allah'a imân ve Peygamberleri tasdîk eden bazı kimselerdir."

"Bir sadaka verip de sonra sadakasından dönen kimsenin misâli, kusup da sonra kusmuğunu yiyen köpek gibidir."

Hazreti Ebu Bekr-i Sıddîk, Peygamber efendimize, "Ya Resûlallah! Bana bir duâ öğret ki, namazımda ve evimde onunla duâ edeyim." dedi. Peygamber efendimiz buyurdu ki: "De ki; Ya Rabbi! Ben nefsime çok zulm ettim. Günahları ise ancak sen affedersin. Bana tarafından mağfiret buyur ve bana acı. Çünkü, hakkıyle acıyan, affeden ancak sensin."

"Biriniz bir yere indiği zaman, (Eûzü bi-kelimâtillahittâmmâti min şerri ma haleka) desin. Çünkü, oradan gidinceye kadar hiçbir şey ona zarar ve kötülük yapmaz." buyurdu.

"Kul günah veya kat-ı rahm (sıla-yı rahmi terk) dâvasında bulunmadıkça ve acele etmedikçe duâsı kabûl edilir." Eshâb-ı kiram, "Ya Resûlallah! Acele etmek nedir?" diye sorunca: "Duâ ettim de, kabûl edildiğini görmedim der ve o anda vaz geçerek duâyı bırakır." buyurdular.

"Allahü teâlâ, rahmeti yüz parça olarak yarattı. Doksandokuzunu kendi nezdinde tutu. Bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte mahlûkât bu bir parçadan dolayı birbirlerine acırlar. Hatta hayvan, üzerine basarım endişesiyle, tırnağını yavrusundan kaldırır."

Bir kimse Peygamber efendimize suâl edip, “Müslümanların hangisi daha hayırlıdır?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), “Elinden ve dilinden müslümanların emîn olduğu kimsedir.”buyurdu.

Bir zaman Yemen’den bir şahıs hicret edip, Medine-i Münevvere’ye, Peygamber efendimizin huzûr-ı şerîflerine geldi ve dedi ki: “Yâ Resûlallah! Ben Yemen’den hicret edip cihâda gitmek üzere buraya geldim.” Peygamber efendimiz, “Senin Yemen’de kimsen var mıdır?” buyurdular. O kimse, “Evet, Yâ Resûlallah! Anam ve babam var.” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Buraya gelip cihâda gitmek için onlardan izin aldın mı?” buyurdular. O kimse, “Hayır, Ya Resûlallah!” dedi. Bunun üzerine, Peygamber efendimiz buyurdular ki: “Sen tekrar Yemen’e dön. Eğer annen ve baban izin verirlerse, o zaman cihâda gel. Şayet izin vermezlerse, onların yanında kal ve onlara hizmet et.”

“Her kim, Allah ve âhıret gününe imân ederse, ya hayır söylesin, yâhud sussun. Her kim Allaha ve âhıret gününe imân ederse, komşusuna ikram etsin. Her kim, Allaha ve âhıret gününe imân ederse, misâfirine ikram etsin.”

Hazreti Âişe’den rivâyet ettiği Hadîs-i şerîfte, Hazreti Âişe buyurdu ki:

Resûlullah’a (aleyhisselâm) ilk vahyin başlaması uykuda sadık (doğru) rü’yâ görmekle olmuştur. Gördüğü her bir rü’yâ muhakkak sabah aydınlığı gibi apaçık meydana gelirdi. Sonra kalbine yalnızlık sevgisi düşürüldü. Artık Hira Mağarası içinde yalnız kalmayı tercih eder oldu. Orada ehlinin yanına dönmeden birkaç gün ibadet ederdi. Bu maksatla yanına yiyecek de alırdı. Sonra Hazreti Hadîce’nin yanına döner yine o kadar bir müddet için yiyecek tedârik ederdi. Nihâyet Hira Mağarası’nda bulunduğu bir sırada ansızın (emir-i Hak) karşısına çıkıverdi (Şöyle ki), Kendisine melek gelerek “Oku!” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), “Ben okumak bilmem” cevabını verdi. Fahr-i Kâinat (aleyhisselâm) buyurdular ki; “O zaman melek beni alarak takatim, kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine, “Oku!” dedi. Ben de “Okumak bilmem” dedim. Melek beni yine alıp ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine “Oku!” dedi. Ben de “Okumak bilmem” dedim. Nihâyet beni üçüncü defa olarak takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp şu âyetleri okudu. “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O Allah ki, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Her halde Oku! Senin Rabbin kalemle yazı yazmayı öğreten kerîmler kerîmidir. İnsana bilmediğini öğretmiştir.” (Sûre-i Alâk-1-5) Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) o sıkıştırma sebebiyle (heyecandan) boyun etleri titreyerek döndü. Ve Hazreti Hadîce’nin yanına giderek “Beni örtün! Beni örtün!” buyurdu. Mübârek vücudunu sarıp örttüler. Ondan sonra Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Hadîce’ye “Ey Hadîce! Acaba bana ne oluyor?” buyurdu! Olup bitenleri ona haber verdi. “Kendimden korktum” buyurdu. Hazreti Hadîce ona şunları söyledi, “Öyle deme sevin! Allaha yemîn ederim ki, Allahü teâlâ seni hiçbir vakit utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, sözün doğrusunu söylersin, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin. Fakîre verir, kimsenin kazandırmıyacağını kazandırır, misâfiri ağırlarsın. Hak yolunda zuhur eden hâdiseler karşısında (halka) yardım edersin.”

Bundan sonra Hazreti Hadîce, Resûlullahı (aleyhisselâm) beraberine alarak Varaka bin Nevfel’e götürdü. Bu zât, Hazreti Hadîce’nin amcası oğlu, yani babasının kardeşi oğlu idi. Cahiliyet zamanında hıristiyan dinine girmiş bir kimse olup, arabca yazı yazmasını bilir, İncîl’den Allahü teâlâ’nın dilediği kadar bazı şeyleri arabca yazardı. Varaka gözleri görmez olmuş biri (pir-i fâni) idi. Hazreti Hadîce kendisine, “Ey Amca! Dinle bak, kardeşinin oğlu neler söyleyecek” dedi. Varaka bin Nevfel, “Ne var kardeşim oğlu?” diye sorunca Resûlullah (aleyhisselâm) gördüğü şeyleri kendisine haber verdi. Bunun üzerine Varaka, “Bu gördüğün Mûsâ aleyhisselâma indirilen Nâmus-u Ekber’dir (Cebrâil aleyhisselâmdır). Ah keşke senin davet günlerinde genç olaydım. Keşke kavmin seni çıkaracakları (hicret ettirecekleri) zaman hayatta bulunsaydım” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm)“Onlar beni çıkaracaklar mı ki?” diye sordu. Varaka “Evet, çıkaracaklar. Zira senin gibi bir vahiy getirmiş hiç bir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şayet senin davet günlerine yetişirsem sana son derece yardım ederim.” cevabını verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yan cild-3, sh. 36

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 324

3) Tehzîb-ut-tehzîb cild-6, sh. 71

4) El-A’lâm cild-4, sh. 144

5) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 279

6) Brockelman sup I 257

7) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 347

8) El-İntika sh. 48

9) Ed-Dîbâc-ul-mezheb sh. 132

10) Tertîb-ul-medârik cild-2, sh. 421

11) Mucem-ul-müellifîn cild-6, sh. 162

12) İzâh-ul-meknun cild-2, sh. 428, cild-1, sh. 438

13) Mîzân-ul-i'tidâl cild-2, sh. 86

İBRÂHİM BİN EBÎ ABELE

Hadîs âlimlerinden: Tabiînden olup, künyesi, Ebû İsmail'dir, Ebû Saîd de denilmiştir. 151 veya 152 (m. 769) senesinde vefât etmiştir. Ebû Ubeyy İbni Ümmü Hiram'dan, Enes bin Mâlik'ten Ümmü-d-Derdâ Sugra'dan, Bilâl bin Ebî Derdâ'dan, Ukbe bin Vesac'dan, Abdullah bin Deylemî'den ve diğer hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden İmâm-ı Mâlik, Leys, İbn-ül-Mübârek, İbni İshâk, Muhammed bin Humeyr, Damra bin Rebîa ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler hadîs kitaplarından Sahîh-i Buhârî'de, Sahîh-i Müslim'de, Sünen-i Ebî Dâvûd'da, Sünen-i Nesâî'de, Sünen-i İbni Mâce'de yer almıştır.

İbrâhîm bin Abele kırâat ilminde de âlim idi. Kırâati güzel, nasîhatleri ve va'zları çok te'sîrli idi. Kendisi şöyle demiştir: "Velîd bin Abdülmelik, yanımıza geldiğinde bana va'z ve nasîhatte bulunmamı söyledi. Ben de konuştum. Ömer bin Abdülazîz beni karşılayıp, "Ey İbrâhîm, öyle bir va'z ettin ki, kalblere işledi" dedi."

Kendisi şöyle anlatmıştır: "Hişâm bin Abdülmelik bana haberci gönderip yanına çağırarak, "Biz senin küçüklüğünü, büyüklüğünü ve her hâlini biliriz. Seni işlerimde kendime yardımcı yapacağım. Bu sebeble Mısır'ın haracı üzerine seni ta'yin ettim" dedi. Ben de "Bu vazîfeyi yapacak güç ve kuvvet sahibi değilim, size faydalı olamam" deyip bu vazîfeyi almak istemediğimi bildirdim. Hişâm bin Abdülmelik pek kızdı, yüzü değişti, "İster istemez kabûl edeceksin" dedi. Ben bir müddet sustum, kızgınlığı yatıştıktan sonra, "Konuşmama izin var mı?" dedim. "Evet" dedi. Dedim ki, "Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde "Biz emâneti göklere, arza ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler" buyuruyor. Onlar kabûl etmeyince Allahü teâlâ gadaplanmadı. Ben bu vazîfeyi kabûl etmediğim için bu husûsta bana kızmayın" dedim. Bunun üzerine öyle güldü ki, dişleri gözüktü, sonra da, "İlimde ısrar ettin. Senden râzıyız ve seni affettik" dedi. Kendisinin şöyle dediği nakledilmiştir: "Halife Velîd bana çanak dolusu altın verirdi. Ben de Mescid-i Aksâ'nın kurralarına dağıtırdım."

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Bir adama parmakla işâret edilmek, günah cihetinden kâfidir." Eshâb-ı kiram, "Yâ Resûlallah, hayır olsa da mı?" diye sorunca "Hayır olsa da bu onun için şerdir. Ancak Allahü teâlânın merhamet ettiği müstesna. Eğer şer (kötülük) **ise o zaten şerdir."**

"Kabirde insanın ilk kokacak yeri karnıdır. Karınlarınıza ancak temiz (helâl) **olanlar girsin."**

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 243

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 142

İBRÂHİM BİN EDHEM

Tabiînin meşhûr âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. 96 (m. 714)'de Belh şehrinde doğup, 162 (m. 779)'da Şam'da vefât etti. İsmi, İbrâhîm bin Edhem bin Mansûr olup, künyesi Ebû İshâk'tır. Nesebi hazret-i Ömer'e dayanır. Fudayl bin Iyâd'dan feyz alıp, aynı zamanda İmrân bin Mûsâ bin Zeyd Rai ve Şeyh Mansûr Selâmi'nin sohbetinde bulunup, Veysel Karânî hazretlerinin rûhâniyetinden istifâde etmiştir.

Bağdâd, Şam ve Hicaz'da meşhûr oldu. Üç kıt'anın âlimlerinin çoğundan ilim öğrendi. İmâm-ı a'zam'ın (radıyallahü anh) sohbetleriyle olgunlaştı. Dinde fakîh ve müctehid oldu. Rumlara karşı yapılan cihadlara katıldı. Arap lisânını çok fasîh konuşurdu.

Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, Saîd bin Mezbân, Mukatil bin Süleymân ve Süfyân-ı Sevrî'den, Sevrî de kendisinden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Evzâî, Şakîk-i Belhî, İbrâhîm bin Beşar, kendisinden hadîs-i şerîf rivâyetinde

bulunmuşlardır. Nesâî, Dâre Kutnî, İmâm-ı Buhârî onun sika (güvenilir) bir râvî olduğunu bildirmişlerdir. Buhârî "Edeb", Tirmizî" "Taharet" kısmında kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.

Babası Edhem, Belh şehri padişahı idi. Kendisi Şehzâde olup, tahtta oturur, avlanmayı severdi. Her türlü imkâna sahip, her istediğini yer, her istediğini giyer, her emri hemen yapılırdı. Bir yola, çıktığı zaman, kırk altın kalkanlı asker önünde, kırk altın gürzlü asker arkasından yürürdü. O bütün bunları terk etmiş ve Allahü teâlâya gönül vermiştir. Mübârek sözleri ve kerâmetleri dilden dile dolaşmış, muhabbeti hep gönüllerde yaşamıştır. Dünyâ sultânları unutulmuş, fakat O unutulmamıştır.

Tacını, tahtını bırakıp evliyâdan olması şöyle olmuştur:

Bir gece tahtı üzerinde uyuya kalmıştı. Gece bir gürültü ile uyandı. Tavan sallanıyordu. Seslendi: "Kim o?" Damdaki, "Tanıdık biriyim, devemi kaybettim onu arıyorum" dedi. İbrâhîm Edhem, "Hey şaşkın, ne diye damda arıyorsun? Damda deve mi olur?" deyince, damdaki zât, "Ey gâfil, sen Allahü teâlâyı altın taht ve süslü elbiseler içinde arıyorsun. Damda deve aramak bundan daha mı acâib?" dedi. Bu sözlerden sonra kalbi Allahü teâlânın aşkı ile yandı ve şimdiye kadar yaptığı bütün günahlara, hatâ ve kusurlara tövbe etti.

Başka bir rivâyette: Bir gün sarayda umûmî bir ziyâfet verildi. Devlet adamları yerlerini almış, hizmetçiler beklerken, gayet heybetli bir zât çıkageldi. Ne askerlerden ne hizmetçilerden hiçbir kimse ona, sen kimsin, burada ne işin var? deme cesâretini bulamadı. Bu heybetli zât'a İbrâhîm Edhem sordu: "Ne istiyorsun?" O zât, "Bu handa konaklamak istiyorum" dedi. İbrâhîm Edhem; "Burası han değil, benim sarayımdır" diye cevap verdi. O zât, "O halde bu saray bundan evvel kimin idi?" diye sorunca, İbrâhîm Edhem, "Pederimindir" dedi. Gelen zât, "Ondan evvel kimin idi?" diye tekrar sordu, İbrâhîm Edhem, "Filân zâtın" dedi. O zât, "Ondan evvel kimin idi?" diye sorduğunda, İbrâhîm Edhem, "Filân oğlu filânın" cevâbına, o zâtın "Bunlara ne oldu?" suâline de İbrâhîm Edhem "Öldüler" cevâbını verdiğinde, gelen heybetli kimse, "Bu nasıl senin sarayın ki, biri gelmeden biri gitmede?" diyerek geldiği gibi geri çıktı. İbrâhîm Edhem o zâtın peşine düştü ve sordu; "Sen kimsin?" O zât da, "Ben Hızırım" dedi.

Bundan sonra İbrâhîm Edhem hazretlerinin derdi çoğaldı. Kalbindeki aşk-ı ilâhi ateşi fazlalaştı. Başından geçen bir başka hâdise de şöyledir:

Bir gün atının hazırlanmasını istedi ve av köpeğini de yanına alıp ava çıktı. Karşısına bir hayvan çıktı. Onu yakalamak için atını sürdü, gâibden: "Yâ İbrâhîm sen bunun için yaratılmadın ve bununla emir olunmadın!" diye bir ses işitti. Durdu, sağına ve soluna baktı hiçbir kimseyi göremedi. "Allah la'net etsin! Bu İblîs'tir" dedi. Atını tekrar sürdü. Biraz öncekinden daha kuvvetli ve daha açık "Ey İbrâhîm! Sen bunun için yaratılmadın ve bununla emir olunmadın!" dendi. Durup, sağına soluna baktı, hiçbir kimseyi göremedi: "Allahü teâlâ la'net etsin! Bu İblîs'tir" dedi. Atını tekrar sürdü ve aynı sözleri atının eyeri tarafından işitti ve durdu: "Âlemlerin Rabbinden bana bir ikaz geldi. Allahü teâlâya yemîn ederim ki bu günden sonra Allaha isyan etmeyeceğim. Rabbim, sâlih insan olmamı istiyor" dedi. Bu hâdise üzerine o kadar çok ağladı ki, elbiseleri gözyaşlarıyla ıslandı. Sonra geri döndü. Bir çobana rastladı. Dikkat edince bunun, babasının çobanlarından birisi olduğunu anladı. Onun abasını ve başlığını alıp kendi elbiselerini ona verdi. Her şeyi bırakıp Allahü teâlânın yoluna girdi.

Merv şehrine doğru giderken yolda âmâ bir adamcağız bir köprüden geçiyordu. Gözleri görmediği için nehire tam düşerken, İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) bunu gördü. Adamcağıza çok acıdı ve (Allahümmahfezhu) Ey Allahım. Onu muhafaza et, koru!; diye duâ etti. Bunu söyleyince köprüden düşmekte olan a'mâ, köprü ile nehir arasında, boşlukta kaldı, düşmedi. Etrâfta bulunanlar, âmâyı tutup yukarı çektiler ve İbrâhîm bin Edhem'in büyüklüğünü tasdîk ettiler. Bundan sonra Nişâbur'a gitti. Hep kendi ile meşgûl olmak, her an Allahü teâlâya ibâdet ve tâatde bulunmak için, kendisine dünyâ meşgalelerinden uzak, sakin bir yer aradı. Burada bulunan bir mağarada dokuz sene ikâmet etti (kaldı). Bu mağarada bulunduğu bir gece yıkanması icâb etti. Zemherir günleriydi ve çok şiddetli soğuk vardı. Buzu kırmak sûretiyle gusül abdesti aldı ve seher vaktine kadar ibâdet etti. Soğuktan donmak üzere olduğunu hissetti. Isınmak için biraz ateş olsa veya üşümemek için sırtımda bir kürk olsa diye hatırından geçti. Birden sırtında bir kürk bulunduğunu ve bedenini ısıtmakta olduğunu hissetti. Böylece, birazcık istirahat edip, uyumak imkânı hâsıl oldu. Az zaman sonra

uyandı. Bu kürkün, çok heybetli bir hayvanın derisinden yapılmış olduğunu anladı. Allahü teâlâya hamd etti.

İbrâhîm bin Edhem hazretleri, bu mağarada kalırken, insanlar onun hâlini anlamaya başladılar. Bu durumu anlayınca, derhal mağarayı terk etti ve Mekke-i mükerremeye doğru yola çıktı. Sahrada giderken bir zât ile karşılaştı. O zât kendisine (İsm-i a'zam) Allahü teâlânın en büyük ismini) öğretti. Bununla Allahü teâlâya duâ etti. Hızır aleyhisselâm ile görüştü. O, kendisine "Sana İsm-i a'zam'ı öğreten kimse, İlyas (aleyhisselâm) idi" dedi ve çok sohbet ettiler. Daha sonra, İbrâhîm bin Edhem'in Nişâbur'da ikâmet ettiği mağarayı ziyâret eden Şeyh Ebû Sa'îd isminde bir zât, hayret edip, "Sübhânallah! O ne mübârek bir zât imiş. Burada bulunması bereketiyle burası öyle güzel kokuyor ki, eğer mağarayı misk ile doldursalar öyle güzel kokmaz" dedi.

Nakledildiğine göre İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) Mekke-i mükerremeye ulaşabilmek için sahrayı ondört senede kat edebildi. Bir müddet gidiyor, iki rek'at namaz kılıyordu. Bu şekilde Mekke'ye ulaştı. Böyle, bir zâtın gelmekte olduğunu, Harem-i şerîfte bulunan âlimler haber aldılar ve kendisini karşılamak üzere yola çıktılar. Böyle zâtları karşılamak âdetleri idi. O ise, kimse beni tanımasın diye, bir kâfilenin önüne düşmüş geliyordu. Başka kimseler de kendisini karşılamak ve görmek istiyorlardı. Kâfilenin önünde bulunan İbrâhîm bin Edhem'e yaklaşıp: "Acaba İbrâhîm bin Edhem yaklaştı mı? Harem-i şerîfin âlimleri kendisini karşılamaya geliyorlar da..." dediler. O ise, "Bırakın o kötü kimseyi! Ondan ne istiyorsunuz?" buyurdu. O kimseler, İbrâhîm bin Edhem'in (radıyallahü anh) ensesine bir tokat vurdular ve "Sen öyle yüksek bir zâta nasıl kötü diyebilirsin. Böyle söylemekle asıl sen kötü oluyorsun" dediler. İbrâhîm bin Edhem de "İşte ben de aynı şeyi söylüyorum" buyurdu.

Onlar ayrılıp gittikden sonra kendi nefsine şöyle diyordu: "Sen ne kadar ahmaksın ve cür'etlisin. Mekke âlimlerinin seni karşılamalarını mı arzu ediyorsun? Halbuki onlar mübârek ve muhterem zâtlardır. Böyle bir şeyi istemeye sen nasıl cesâret edebiliyorsun? Ama sen, -tokat vurulmakla- sana asıl lâyık olana kavuştun." Nitekim kendisini tanıyıp özür dilediler. Burada kısa zamanda kendisine eş-dost buldu. Çalışıp kazanarak, alınteri ile nafakasını temin ederdi.

Nakledildiğine göre, memleketinden (Belh'den) ayrıldığında süt emen bir oğlu kalmıştı. Çocuk büyüdü. Zengin oldu. Vâlidesine, babasını sordu. O da, "Baban kayboldu. Mekke'de bulunduğuna dâir ba'zı haberler var" dedi. Oğlu "Anneciğim, ben gidip, babamı bulmaya çalışacağım ve hizmetinde bulunacağım" dedi. Her tarafa haber gönderip, bu sene hacca gitmek isteyenlerin kendisine gelmelerini, masraflarını kendisinin karşılayacağını bildirdi. Bunun üzerine kendisine dörtbin kişi geldi. Hepsinin masraflarını karşılayıp, hem haccetme, hem de babasına kavuşmak arzusuyla yola çıktı. Kâ'be-i muazzamaya varınca, orada hırka giymiş, yamalı elbiseli kimseler gördü ve onlara babasını sordu. Onlar "O bizim hocamızdır, Mekke dışından, sırtında odun getirip, satar, parası ile de ekmek alıp bize verir" dediler. Genç sahraya çıktı. Bir ihtiyârın ağır odun yüklenmiş olarak geldiğini gördü. Kendisini tâkib etti. O pazara gidip odunları sattı. Parası ile ekmek alıp dostlarına ikram etti. Onlar ekmek yerken, o da namaz kılıyordu. Dostlarıyla birlikte tavaf yaparlarken, güzel yüzlü bir genç karşısına gelip durdu, İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) ona bakıyordu. Tavafı bitirdikten sonra, "O gence bu kadar dikkatle bakmanızın hikmetini anlıyamadık." dediler. Buyurdu ki: "Ben, Belh'den ayrılırken süt emme çağında bir çocuğum kalmıştı. Bu genç odur." O genç, "Babam benden kaçar" endişesi ile, kendisini belli etmiyor, fakat Hergün gelip babasını seyrediyordu, İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) bir gün, dostlarından birini alıp, Belh'den gelen hacı kâfilesinin yanına gitti. Atlasdan bir çadır ortasında bir kürsü olduğunu ve oğlunun o kürsüde oturup Kur'ân-ı kerîm okumakta olduğunu gördü. Genç, "Her halde, mallarınız ve çocuklarınız (sizin için) bir belâ ve imtihandır." (Tegâbün-15) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyordu. Bunu duyunca geri dönüp gitti. Yanındaki dostu, gencin yanına gitti. Kur'ân-ı kerîm okuması bittikten sonra gence; "Nerelisin?" dedi. O da "Belh'liyim" deyince, "Kimin oğlusun?" dedi. O da, "İbrâhîm bin" Edhem'in oğluyum. O'nu ilk defa dün gördüm. Ama o muydu, değil miydi, iyice bilemiyorum. Benden uzaklaşır korkusuyla kendisine de soramadım" dedi. Gelen zât "Gelin sizi onun yanına götüreyim" dedi. Bundan sonra beraberce İbrâhîm bin Edhem'in yanına geldiler. Genç, babasını görünce kendinden geçecek şekilde ağladı. Kendine geldiğinde babasına selâm verdi. Babası selâmını alıp, bağrına bastı ve "Hangi dindensin?" diye sordu. Genç "İslâm dînindenim" dedi. İbrâhîm (radıyallahü anh) "Elhamdülillah! Kur'ân-ı kerîmî de biliyorsun. Peki ilim de tahsil ettin mi?" buyurdu. Oğlu "Evet" deyince, o yine hamd etti. Oğlunu yanına alıp yüzünü

semâya çevirdi. “Yâ Rabbî! İmdâdıma yetiş!” diye yalvarmağa başladı. Bunu gören yakınları, “Yâ İbrâhîm, ne oldu, niçin yalvarıyorsun?” diye sordular. Onlara “Oğlumu bağrıma basınca şefkati ve sevgisi kalbimde kaynadı. Bunun üzerine bir nidâ geldi ki, (Yâ İbrâhîm! Beni sevdiğini iddia ediyorsun. Fakat benimle beraber başkalarını da seviyorsun. Dostluğumuza ortak katıyorsun. Bir kalbde iki sevgi olur mu? Bu dostluğa sığar mı?). Bunu işitince duâ edip, “İzzet, ikram sahibi olan Allahım! İmdadıma yetiş! Eğer oğlumun muhabbeti, beni, senin sevginden alıkoyacaksa, ya benim, yahut da oğlumun canını al, diye duâ ettim. Duâm hemen kabûl oldu. Oğlum kucağımda can verdi” dedi.

Bir gün kendisine sordular. “Dervişliği ve fakîrliği satın alan bir kimse tanıyor musunuz?” Cevâbında buyurdu ki, “İşte ben, fakîrliği, Belh ülkesine karşılık satın aldım. Bu bana o kadar ucuza geldi ki, sanki bedava almış oldum. Zîrâ bu fakîrlik ve dervişlik o kadar kıymetli ki, bir ülkeyi feda etmek, ona karşılık olamaz.”

Buyurdu ki, “Lokmasını helâlden temin edebilmek için uğraşmak, geceleri ibâdet edip, gündüzleri oruç tutmaktan efdaldir. Çünkü her şeyin başı helâl lokmadır.”

Ramazan-ı şerîfde ekin biçer, aldığı ücreti muhtaç olanlara verirdi. Gece sabaha kadar ibâdet eder, hiç uyumazdı. “Hiç uyumadan nasıl durabiliyorsunuz?” diyenlere, “Nasıl uyuyabilirim ki, ağlamakdan bir an kesilemiyorum. Bu halde gözüme uyku girmesi mümkün müdür?” derdi. Namazını bitirdikten sonra ellerini yüzüne kapar, “Yaptığım ibâdet doğru ve makbûl olmaz da, eski bir paçavra gibi yüzüme çarparlar diye çok korkuyorum” buyururdu. Bir defasında, ıssız bir yerde, harabe bir binada şiddetli soğuk ve ayazın olduğu bir gece, üç kişi ibâdet ediyorlardı. Arkadaşları uyuduktan sonra İbrâhîm bin Edhem kalkıp, sabaha kadar kapıda bekledi. “Niye böyle yapdın?” dediklerinde, “Arkadaşlarım uyurken bir tehlike meydana gelirse, onu ben karşılayayım. Arkadaşlarım üzülmesinler diye böyle yaptım” buyurdu. Bir defasında sefere çıkmıştı. Azığı bitti. “Benim yüzümden bir kardeşim sıkıntıya, zahmete girmesin” düşüncesiyle uzun müddet kimseden bir şey istemedi.

Kendisi işçi olarak çalışır, o gün kazandığı ile yiyecek şeyler alıp dostlarına ikram ederdi. Bir defasında eve geç kaldı. Yol da uzundu. Arkadaşları, “O gecikti. Bari biz yiyecek ne varsa onları yiyip uyuyalım, beklemiyelim” dediler. Nitekim yemeklerini yediler, yatsı namazlarını da kıldıktan sonra yatıp uyudular. İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) gelince onların uyuduğunu gördü ve bir şey yemeden aç olarak yattıklarını düşünüp çok üzüldü. “Getirdiğim unu yoğurayım, bir şeyler pişireyim de uyandıkları zaman yesinler ve yarın oruca niyyet edebilsinler” diye çok uğraşıp, bir şeyler hazırladı. Arkadaşları uyandıkları vakit, onun kendileri için ne sıkıntılara katlandığını görünce, ne yaptığını sordular. O olanları anlattı. Bunun üzerine birbirlerine, “Bakın! O bizim için ne fedâkârlıklara katlanıyor, bizim hakkımızda ne kadar iyi düşünüyor. Fakat biz onu yemeğe beklemiyoruz” deyip, Onun kıymetini daha iyi anladılar. Ve özür dilediler.

Bir defa Halife Mu’tasım, O’na “Mesleğin nedir?” diye sordu. Cevâbında buyurdu ki, “Bu dünyâyı, dünyâya tâlib olanlara bıraktım. Bu dünyâda Allahü teâlânın zikrini, âhırette de didârını (cemâli ile müşerref olmayı) tercih edip, bunlar için çalışmayı kendime meslek edindim” buyurdu.

Kendisinin edebe uygun olmayan şekilde oturduğunu gören olmamıştı. Buyurdu ki, “Bir gün farkında olmadan uygunsuz oturmuşum. Hemen bir ses işittim ki; (Ey İbrâhîm (radıyallahü anh), kullar, efendilerinin huzûrunda böyle mi otururlar?) diyordu. Hemen toparlandım, iki diz üzerine oturdum ve uygunsuz olan oturmaya da tövbe ettim.”

“Bir defasında, azık almadan Allahü teâlâya tevekkül edip, hacca gitmek üzere yola çıktım. Üç gün bir şey yemeden yoluma devam ettim. Nihâyet İblîs, karşıma çıkıp dedi ki, (Sultanlığı ve o kadar dünyâ ni’metlerini, hacca aç olarak gidebilmek için mi terk ettin? Onlar olsa, daha rahat olarak hacca gidebilirdin) dedi. Ben de Allahü teâlâya şöyle duâ ettim ki, (Yâ Rabbi! Şu düşmanın bana musallat olmak istiyor. Beni onun şerrinden koru!) Bunun üzerine bir ses işittim ki (Yâ İbrâhîm! Cebindekileri at ki maksadın hâsıl olsun; diyordu. Elimi cebime attım. Baktım ki, dört tane gümüş para var, hemen o paraları fırlatıp attım. Bundan sonra İblîs ürküp kaçtı ve kayboldu. Sonra öğrendim ki, “İblîs, elinde dünyalık bulunduranların etrâfında dolaşır ve onlara musallat olmak istermiş.”

Buyurdu ki, “Bir gece rü’yâmda, elinde bir defter olduğu halde “Cebrâil’in (aleyhisselâm) yeryüzüne inmekte olduğunu gördüm. (Burada ne yapacaksın?) diye sordum. (Bu deftere

Allahü teâlânın dostları kim ise onların isimlerini yazacağım.) buyurdu. (Peki beni de yazacak mısınız?) diye sordum. (Sen, o dostlardan birisi değilsin ki) buyurdu. (İyi ama ben o dostların dostuyum) dedim. Bundan sonra Cebrâil (aleyhisselâm) biraz düşündü ve (Şimdi "İlk önce İbrâhim'in ismini kaydet" diye bir ferman geldi) buyurdu.

"Bir gece Mescid-i Aksâ'da kalmak istedim. Câmi vazîfelilerinin beni görmemeleri için içeride bulunan hasırların arasına gizlendim. Çünkü görürlerse içeride kalmama müsaade etmezlerdi. Gece, geç vakit olunca kapı açıldı ve içeriye tanımadığım bir zât girdi. Yanında derviş kıyâfetli kırk kişi daha bulunuyordu. O yaşlı zât mihraba geçti, iki rek'at namaz kıldıktan sonra öbürlerine döndü. İçlerinden biri (Bu gece, burada tanımadığımız," bizden olmayan biri var) dedi. Mihrâbda bulunan zât tebessüm etti ve (Evet İbrâhîm bin Edhem var, kırk gündür kalb huzûru ile ibâdet yapamamaktadır) dedi. Bunları duyunca ben açığa çıktım. Mihrâbda bulunan zâta (Evet doğru söylüyorsunuz. Lütfen bunun sebebini de bildiriniz) dedim. O zât şöyle anlattı. (Filân zaman Basra'da hurma satın almıştın. Bu sırada yere bir hurma tanesi düştü. Sen o hurmayı kendi hakkın zannederek kendi hurmalarının içine atmıştın. Onu yediğin için kırk gündür ibâdetlerinden tad alamıyorsun); deyince hurmayı satın aldığım zâtın yanına gittim ve bu olanları anlatıp kendisinden helâllik diledim. O da hakkını helâl etti ve "Madem ki bu iş bu kadar hassastır. O halde ben şimdiden sonra hurma satmayı bıraktım" dedi. Sonra dükkânını kapattı. Vakitlerini ibâdetle geçirmeye başladı. Nihâyet o da Allahü teâlânın sevgililerinden oldu."

Bir zaman yolda gidiyordu. Askerlerden biri kendisini görüp, "Sen kimsin?" dedi. İbrâhîm (radıyallahü anh) "Ben bir kulum" diye cevap verdi. Asker "Ma'mûr, i'mâr edilmiş yer neresidir?" dedi. İbrâhîm (radıyallahü anh) kabristanı gösterdi. Bu duruma sinirlenen asker, "Sen benimle alay mı ediyorsun?" diyerek başına kırbaçla bir kaç defa vurdu. Başı yaralandığı, kanadığı halde o karşılık vermedi. Askere hayır duâda bulundu. Şehir halkı, kendisinin geldiğini, haber alınca şehrin dışına çıktılar. Fakat kendisini bu halde görüp olanları haber alınca askere, "Kendisine hakarette bulunduğun bu zât, çok yüksek bir velîdir" dediler. Bunun üzerine asker pişman olup, tövbe etti ve ayaklarına kapanıp özür diledi. Sordu ki, "Ben senin kafanı yardığım zaman sen bana duâ ettin, sebebi ne idi?" "Senin bana yapmış olduğun muâmele ve benim karşılık vermeyişim sebebiyle, Allahü teâlâ bana Cenneti nasîb etti. Senin de Cehenneme düşmemen için hayır duâda bulundum" buyurdu. Asker "Niçin (ben bir kulum) dediniz?" diye sordu. Cevâbında buyurdu ki, "Allahü teâlânın kulu olmayan var mıdır?" Asker "Ma'mûr olan yeri sorunca niçin kabristanı gösterdiniz?" İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) "Şehir, -ölenlerle- her gün biraz daha harabe oluyorken, mezarlık i'mâr edilmektedir" buyurdu. O şehirden bir zât, "Akşam rü'yâmda, Cennette bulunanları gördüm, ellerinde, ceblerinde inciler dolu idi. Sebebini sordum. Şöyle anlattılar. Biri İbrâhîm bin Edhem'in (radıyallahü anh) kafasını yardı. Onu Cennete getirdiler. Bir emir geldi ki, "Bir kimse dostumuzun kafasını yarmıştır. Bu cevherleri dostumun başı üzerine saçınız." Saçtılar. Cennette bulunanların hepsi o mücevherlerden topladılar." Bize de bu kadar düştü diye cevap verdi" diye anlattı.

Yine büyüklerden bir zât anlatıyor: "İbrâhîm bin Edhem'le beraber bir nar ağacının altında namaz kıldık. Namazdan sonra, nar ağacından bir ses geldi ki: (Ey İbrâhîm (radıyallahü anh) bizi memnun etmek için şu narlardan yer misin?) diyordu. O başını önüne eğdi. Ses üç defa tekrarlanınca kalkıp iki tane nar kopardı ve birini bana verip diğerini kendisi yedi. Aradan zaman geçip o ağaca tekrar uğradığımda, o ağacın çok büyümüş narlarının daha da lezzetlenmiş olduğunu ve bir senede iki defa meyve verir hâle geldiğini gördüm. Halk bu ağaca, Rummânet-ul-âbidin (Âbidlerin nar ağacı) derlerdi. Bütün bunlar, İbrâhîm bin Edhem'in (radıyallahü anh) bereketi ile idi."

Recâ bin Hayve şöyle anlatıyor: "İbrâhîm (radıyallahü anh) ile beraber bir gemiye binmiştik. Bir anda gökyüzü karardı. Çok şiddetli bir fırtına başladı. Kendi kendime (Vah, vah. Gemi batacak galiba) dedim. O sırada bir ses duydum. (Hiç korkma! İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) sizinle beraberdir, bir şey olmaz) diyordu. Ondan sonra fırtınanın şiddeti kesildi, selâmetle yolumuza devam ettik."

İbrâhîm bin Edhem hazretleri bir gün gemiye binmişti. Çok şiddetli bir fırtına başladı. İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) Kur'ân-ı kerîmden bir "cüz"ün duvarda asılı olduğunu görünce "Yâ Rabbî! Kitabından bir bölüm aramızda iken bizleri suda boğacak mısın?" dedi. Bundan sonra "Hayır öyle yapacak değiliz" diye bir ses duydu ve fırtına kesildi.

Bir defa gemiye binmek istedi. Ama parası yoktu ve parasız da gemiye bindirmiyorlardı. Gidip iki rek'at namaz kıldı ve namazdan sonra, "Yâ Rabbî! Şu geminin sahibleri bende olmayan bir şeyi istiyorlar" diye duâ etti. Duâyı bitirir bitirmez oradaki kumların hepsinin altın olduğunu gördü. Bir avuç dolusu alıp gemicilere verdi ve gemiye bindi.

Bir defasında gemiye binmişti. Abasını üzerine çekip istirahate çekildi. Biraz gidince fırtına başladı. Herkes korkup, gemi batacak endişesi ile telâşlandılar. İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) ise, abasının altında istirahatine devam etti. Gemide bulunanlar kendisine "Ne kaygısız kimsesin. Herkes can derdinde. Sen ise rahatça yatıyorsun. Bu ne haldir?" dediler. O, gayet sakin olarak kalktı ve "Yâ Rabbî! Bizlere rahmetini göster" diye duâ etti. Bundan sonra fırtına sâkinleşti. Gemide bulunanlar rahatladılar.

Bir gün bir sarhoşun yanından geçiyordu. Ağzı bulaşmış, yerde yatar gördü. Su getirip ağzını yıkadı. Ve "Allahü teâlânın isminin anıldığı bir ağız böyle bulaşmış, berbat halde bırakmak hürmetsizlik olur" buyurdu. Sarhoş kendine gelince İbrâhîm Edhem hazretlerinin yaptığını ve söylediği sözü bildirdiler. O kimse tövbe etti ve sâlihlerden oldu. Sonra İbrâhîm Edhem hazretlerine rü'yâsında dediler ki: "Sen bizim için onun ağzını yıkadın. Biz de senin kalbini temizledik."

Hazreti İbrâhîm bin Edhem, sahraya çıkmıştı. Bir kuyudan su çekmek için kovayı sarkıttı. Geri çektiğinde kovanın gümüşle dolu olduğunu gördü. Hemen geri boşalttı ve kovayı tekrar sarkıttı. Bu sefer çektiğinde kovanın altınla dolu olduğunu gördü. Bunu da geri boşaltıp, kovayı tekrar daldırıp çıkardığında, kovanın mücevherle dolu olduğunu gördü. Bunun üzerine şöyle niyazda bulundu. "Yâ Rabbî! Bana hazine veriyorsun. Benim arzum bunlar değildir. Ben abdest almak için su istiyorum, ihsân et" diye yalvardı. Kovayı tekrar kuyuya daldırıp çıkardığında su ile dolu olduğunu gördü.

Yolda bir taş gördü. Üzerinde "Çevir ve altını oku" yazılıydı. Çevirdi, "Eğer öğrendiğinle amel etmiyorsan ne diye bilmediğini öğrenmek istiyorsun" yazısını okudu ve "Yâ Rabbî! Seni tanıyan hakkıyla tanıyamamıştır. Şimdi seni bilmeyen bir kimsenin hâli nasıl olur" dedi ve ağladı.

Helâl lokma yemeğe çok dikkat eder ve herkese de tavsiye buyururlardı. Bir gün kendisine falanca yerde bir genç var. Gece-gündüz ibâdet ediyor, kendinden geçiyor, dediler. Gencin yanına gidip üç gün misâfir kaldı. Dikkat etti, söylediklerinden daha çok şeyler gördü. Kendinin soğuk, halsiz, habersiz, gencin ise, böyle uykusuz ve gayretli hâline şaşırıp kaldı. Genci, şeytan aldatmış mıdır, yoksa hâlis ve doğru mudur anlamak istiyordu. Yediğine dikkat etti. Lokması helâldan değildi. "Allahü ekber, bu hâlleri hep şeytandandır" deyip, genci evine da'vet etti. Kendi lokmalarından bir tane yedirince, gencin hâli değişip, o aşkı, o arzusu, o gayreti kalmadı. Genç, İbrâhîm'e sorup, "Bana ne yapdın?" deyince, "Lokmaların helâlden değildi. Yemek yerken, şeytan da midene giriyordu. O hâller, şeytandan oluyordu. Helâl yiyince şeytan giremedi. Asıl, doğru hâlin meydana çıktı" dedi.

İbrâhîm bin Edhem hazretleri bir bağda bekçilik yapardı. Bir gün uyuduğunda, ağzında nergis dalı ile bir yılan gelip, dalı sallayarak ona serinlik yaptı.

Kendisi anlattı: Bağ sahibi bir gün gelip bana: "Tatlı nar getir" dedi. Götürdüm. Ekşi çıktı. Yine "Tatlı nar getir" dedi. Bir tabak daha götürdüm. Bu sefer de ekşi çıktı. Bunun üzerine bağ sahibi, "Sübhanallah! Bunca zamandır burada bekçisin, yine narın tatlısını ekşisinden ayırd edemiyorsun" dedi. Ben de, "Benim vazîfem bağı beklemek, hiç tatmadığım narın tadını nereden bileyim?" diye cevap verdim. Bağ sahibi, "Sendeki bu hâle bakınca İbrâhîm bin Edhem'sin diyeceğim geliyor" dedi. Bu sözü işitince tanınmamak için hemen oradan ayrılıp gittim.

İbrâhîm bin Edhem hazretlerinin ahde vefası (sözünde durması) ve cömertliği herkesi hayrete düşürürdü. Süheyl bin İbrâhîm diyor ki: "İbrâhîm bin Edhem'le bir müddet arkadaşlık etmiştim. Bir gün hastalandım. Acıktığımı anlıyarak yiyeceğini bana verdi. "Canım bir şey istedi" deyince, O, hayvanını sattı, parasını bana harcadı. Karşılaşınca: "Ey İbrâhîm, hayvanın nerede?" diye sordum. "Sattık" cevâbını verdi. "O halde şimdi neye bineceğim" dedim. O da, "Kardeşim sırtıma" dedi ve üç menzil beni sırtında taşıdı."

Dünyâ malına ehemmiyet vermez, mübârek kalbi hep Allahü teâlâ ile meşgûl idi. Zenginlerden birisi kendisine bin altın getirdi ve: "Bunu kabûl buyurun" dedi. İbrâhîm bin Edhem hazretleri, "Ben fakîrlerden bir şey almam" buyurdular. O zât, "Ben fakîr değilim" deyince "Bu sahip olduğun maldan daha ziyâdesini ister misin?" diye sordu. O zât "Evet" deyince "Bu

altınları al götür, zîrâ fakîrler içinde en fakîr sensin. Bu hâlin fakîrlik değil midir?” cevâbını verdi.

İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) bir gün deniz kenarında oturmuş, elbisesini dikiyordu. Memleketin vâlisi yanındakilerle birlikte oradan geçerken İbrâhîm bin Edhem hazretlerinin başında durdu. Vâli onu seyrederken şöyle düşündü: “Bak şu dünün hükümdârına! Böyle yapmakla eline ne geçti?” İbrâhîm bin Edhem vâlinin aklından geçenleri anlamıştı. Kaldırıp iğnesini denize fırlattı. Sonra, “Balıklar iğnemi getirin” deyince, bir balık, ağzında İbrâhîm Edhem’in denize attığı iğneyi getirdi. İbrâhîm bin Edhem iğneyi balığın ağzından aldıktan sonra vâliye döndü: “Elime bu iğne geçti” buyurdu. Yâ’nî; ben Allahü teâlâdan gayrı olanları bırakıp, bütün varlığımla O’na döndüğüm için, bu balıkları bana hizmetçi etti ve bana bu kerâmeti verdi” demek istedi.

Huzeyfe-i Mer’aşî, İbrâhîm bin Edhem’e hizmet ederdi. Sebebini sorduklarında, “Mekke’ye giderken çok acıkmıştık. Kûfe’ye gelince, açlıktan yürüyemez oldum. “Açlıktan kuvvetsiz mi kaldın?” dedi.

“Evet” dedim. Hokka, kalem, kâğıt istedi. Bulup getirdim. “Bismillahirrahmânirrahîm, Herşeyde, her hâlde sana güvenilen Rabbim! her şeyi veren sensin. Sana her an hamd ve şükr eder, Seni bir an unutmam. Aç, susuz ve çıplak kaldım, ilk üçü, benim vazîfemdir. Elbette yaparım. Son üçünü sen söz verdin. Senden bekliyorum” yazıp, bana verdi ve “Dışarı git ve Allahü teâlâdan başka kimseden birşey umma ve ilk karşılaşdığın adama bu kâğıdı ver” dedi. Dışarı çıktım. İlk olarak, deve üstünde biri ile karşılaşdım. Kâğıdı ona verdim. Okudu, ağlamağa başladı. “Bunu kim yazdı?” dedi. “Câmide birisi” dedim. Bana bir kese altın verdi. İçinde altmış dinar vardı. Bunun kim olduğunu sonradan, etrâftakilere sordum. Nasranîdir (ya’nî hıristiyandır) dediler. İbrâhîm bin Edhem’e bunları anlattım. “Keseye elini sürme. Sahibi şimdi gelir” buyurdu. Az zaman sonra Nasrânî, İbrâhîm bin Edhem’in huzûruna geldi. “Bu yazıyı yazan siz misiniz?” dedi. “Evet” cevâbını alınca, “Çok düşündüm, böyle bir yazıyı yazanın Allaha olan tevekkülü, ancak hak olan bir dinde olur. Bu parayı verdiğim kimseyi takip ederek huzûrunuza geldim. Bana İslâmiyeti anlatır mısınız?” diyerek, kelime-i şehâdeti söyledi ve müslüman oldu.”

Bir gün bir köle satın almış idi. Ona sordu: “İsmin nedir?” Köle, “Ne diye çağırırsanız odur” dedi. İbrâhîm bin Edhem, “Ne yersiniz?” diye sordu. Köle, “Ne yedirirseniz odur” diye cevap verdi. İbrâhîm bin Edhem, “Ne iş yaparsınız?” buyurdu. Köle, “Ne emrederseniz onu” dedi. İbrâhîm bin Edhem, “Neyi arzu edersiniz?” diye sorduğunda kölenin, “Kölenin hiç arzusu olur mu? Onun arzu ile ne işi var?” müthiş cevâbı üzerine, İbrâhîm bin Edhem kendi kendine “Ey miskîn, acaba sen ömür boyu Hak teâlâya böyle kul olabildin mi? Kulluğu bundan öğren” deyip, ağlayarak kendinden geçti.

“Allahü teâlâya nasıl kavuşulur?” diye sordular. Onlara cevap olarak “Allahü teâlâyı tanımak isteyen bir kimsenin kalbinden şu üç perde kalkmadıkça O’na kavuşamaz:

1. Ebedî ihsâna karşı, dünyâ ve âhıretin mülkünü ona verseler sevinmemelidir.

2. Dünyâ ve âhıret mülkü onun olsa, bunu daha sonra ondan alsalar kaybettim diye üzülmemelidir.

3. Övülmeye ve medh olunmaya aldanmamalıdır buyurdu.

Kendisinden bir zât nasîhat istediğinde buyurdu ki;

Altı şeyi kabûl edip yaparsan, hiçbir işin sana zarar vermez. Dünyâda ve âhırette rahat edersin. O altı şey şunlardır:

1. Günah yapacağın zaman Allahü teâlânın sana verdiği rızkı yeme.

2. Ona âsi olmak istersen, O’nun mülkünden çık. Mülkünde olup ta ona isyan etmek uygun olur mu?

3. Ona isyan etmek istersen, gördüğü yerde günah yapma. Görmediği yerde yap. Onun mülkünde olup, verdiği rızkı yiyip, gördüğü yerde günah yapmak uygun değildir.

4. Can alıcı melek, rûhunu almaya geldiği zaman tövbe edinceye kadar izin iste. O meleği kovamazsın. Şimdi kudretin var, güç kuvvetin yerinde iken tövbe et. Tövbe edilecek zaman bu zamandır. Zîrâ ölüm çok ani gelir.

5. Mezarda Münker ve Nekir ismindeki iki melek, suâl için geldiklerinde, onları kov seni imtihan etmesinler. Soran kimse

dedi ki, “Buna imkân yoktur.” İbrâhîm Edhem buyurdu ki; “Öyle ise şimdiden onlara cevap hazırla.”

6. Kıyâmet günü Allahü teâlâ “Günahı olanlar Cehenneme gitsin” diye emir edince ben gitmem de. Soran kimse dedi ki; “Bu sözümü dinlemezler.” nasîhatleri dinleyen kimse tövbe etti ve ölünceye kadar tövbesinden vazgeçmedi.

Kendisine şöyle sordular: Allahü teâlâ, “Ey kullarım, benden isteyiniz, kabûl ederim, veririm.” (Mü’min-60) buyuruyor. Halbuki istiyoruz vermiyor? Cevaben buyurdular ki: “Allahü teâlâyı çağırırsınız O’na itaat etmezsiniz. Kur’ân-ı kerîmi okursunuz, gösterdiği yolda gitmezsiniz. Cenâb-ı Hakkın ni’metlerinden faydalanırsınız. O’na şükretmezsiniz. Cennetin ibâdet edenler için olduğunu bilirsiniz, hazırlıkta bulunmazsınız. Cehennemi âsiler için yarattığını bilirsiniz, ondan sakınmazsınız. Babalarınızın, dedelerinizin ne olduklarını görür, ibret almazsınız. Ayıbınıza bakmayıp başkalarının ayıplarını araştırırsınız. Böyle olan kimseler, üzerine taş yağmadığına, yere batmadıklarına, gökten ateş yağmadığına şükretsinler. Daha ne isterler? Duâlarının neticesi, yalnız bu olursa yetmez mi?”

Bir kimse kendisinden nasîhat isteyince: “Bağlı olanı aç, açık olanı kapa” buyurdu. O kimse “Bunu anlamadım” deyince: “Kesenin ağzını aç, cömert ol, açık olan dilini de tut konuşma” diyerek izah buyurdular.

Birisiyle arkadaş oldu. Bu arkadaşlıkları bir müddet devam edip, zaman gelip ayrılmaları icâb edince, arkadaşı: “Uzun zaman arkadaşlık ettik bir ayıbımı gördünse söyle bir daha yapmayayım” dedi. İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) cevâbında: “Kardeşim sende bir ayıp görmedim. Ben sana dâima sevgi gözü ile baktım. Onun için seni hep iyi buldum. Senden gördüklerim hep iyi şeylerdi. Ayıp arıyorsan başkalarına sor” buyurdular.

Kalbler Allahü teâlâdan niçin perdelenir? dediklerinde: “Çünkü Allahü teâlânın sevmediğini severler. Bu fânî dünyânın sevgisi âhıreti unutturur” buyurdu.

Kendisine, “Sen kimin kulusun?” dediler. Titredi, yere düştü ve kendinden geçip yerde çırpınmaya başladı. Bir müddet sonra kendine geldi. Kalktı ve bir âyet-i kerîme okudu. “Niçin cevap vermedin?” dediler. İbrâhîm bin Edhem, “Korktum ki eğer O’nun kuluyum desem, benden kulluk haklarını ister değilim desem, bunu da diyemem” buyurdu.

Zamanın nasıl geçer dediklerinde: “Dört bineğim vardır: Allahü teâlâdan bir ni’met gelince şükür bineğine binerim. Tâat gelince ihlâs bineğine biner onunla ilerlerim. Belâ gelince sabır bineğine biner yoluma devam ederim, Günah vâki olunca tövbe bineğine biner istiğfar ederim” buyurdular.

İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) O’nu medh-ü sena etmişler, “İbrâhîm bin Edhem seyyid ve sevdiğimizdir” buyurmuşlardır.

Vefâtına yakın buyurdular ki: “Kırk yıl Mekke meyvesinden hiçbir şey yemedim, eğer sekerât-ül-mevt hâlinde (ölüm hâlinde) olmasaydım bunu söylemezdim. Çünkü, kazançları şüpheli olan askerlerden ba’zıları, Mekke topraklarından bir kısmını satın almış bulunuyorlardı. Yiyeceğim meyvelerin, bu kimselerin arazilerinde yetişebileceğini düşünerek yemedim.”

Bir gün yatsı namazını kılıp uzun uzun duâ etti ve: “Yâ Rabbi! Bana müslüman olarak ölmeyi nasîb et! Sâlihler zümresine kat!” diye yalvardı. Sonra seccadesinin üstünde bir müddet oturup durdu. Tefekküre daldı. Tam o sırada, karşısına temiz kıyâfetli, heybetli bir genç dikiliverdi. Yüzü ay gibi parlıyordu. Bembeyaz bir elbise giymişti. Çok güzel kokular sürmüştü. Gülümsüyordu. İbrâhîm bin Edhem hazretlerini bir şaşkınlık almıştı. Ona dönüp sordu: “Siz kimsiniz?” Gelen, “Ben melek-ül-mevtim. Ölüm vakti gelenlerin rûhunu kabz ederim.” deyince, İbrâhîm bin Edhem hazretleri daha da şaşırdı. Seccadesinin önüne dikilen bu güzel yüzlü genç, insan olamazdı. Sessiz sedasız gelmiş, karşısına nasıl dikilmişti? Şaşkınlığı devam ederken, hemen hatırladı... “Allah iyi kullarının rûhunu alması için Azrail aleyhisselâmı, güzel sûretli bir genç şeklinde gönderecektir.” Ölüm ânının geldiğini anladı. Buna çok sevinerek “Allahım sana sonsuz şükürler olsun” diye duâ etti. O esnada, kirâmenkâtibin melekleri de O’na göründüler. Yaptığı iyi işleri yazmışlar, O’na gösteriyorlardı. İkisi birden şöyle dediler: “Allahü teâlâ senin mükâfatını arttırsın. Bizi, iyi kişilerin toplandığı sohbetlere götürdün. Câmilere götürdün. Güzel şeyler gördük, güzel şeyler işittik. İyi şeylerin yapıldığı yerlerde bizi bulundurdun.” İbrâhîm bin Edhem hazretlerine, bu sözlerden sonra Cennet’teki yeri gösterildi. Azrail aleyhisselâm emrindeki birçok melek ile beraber gelmişti. Onlar da İbrâhîm bin

Edhem hazretlerinin çok sevdiği kokulardan sürünmüşlerdi. Kimi gül, kimi karanfil, kimi daha da güzel kokuların arasında rûhunu teslim aldılar.

Vefât ettiği gün, “Yer yüzünün emânı ölmüştür.” diye gizliden bir ses duyuldu. Bunu herkes işitti. Fakat ma’nâsını anlıyamadılar. Acaba ne olacak diye merak ettiler. Ne zaman ki İbrâhîm bin Edhem’in (radıyallahü anh) vefât ettiği haberi duyuldu, herkes bu sözün İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) için olduğunu anladılar.

Buyurdular ki: “Öbür dünyâda terazide en ağır amel, burada bedene en zor gelenidir.” “İşittiğime göre, kıyâmet günü insan, daha çok utansın diye tanıdıklarının yanında hesaba çekilir.”

“İlmi, amel için öğreniniz. Çokları bunda yanıldı. İlimleri dağlar gibi büyüdü, amelleri ise zerre gibi küçüldü.”

“Borcu olan kimse, borcunu ödemedikçe, yağlı ve sirkeli taam yememelidir.”

Her zaman şöyle duâ ederdi: “Yâ Rabbi! Beni günah alçaklığından, sana tâat (ibâdet) lezzetine ulaştır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-7, sh. 367, cild-8, sh. 3

2) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 56

3) Nefehat-ül-üns sh. 95 (Lâmiî tercemesi)

4) Keşf-ül-mahcûb sh. 230 (Urdu tercemesi)

5) Fevât-ül-vefâyât cild-1, sh. 13

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 70, 587, 618, 628, 711, 825

7) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ sh. 232

8) Hadikât-ül-evliyâ

9) El-A’lâm cild-1, sh. 31

10) Tehzîb ü İbni Asâkir cild-2, sh. 167

11) Tabakât-üs-Sûfiyye sh. 27

12) Risâle-i Kuşeyrî sh. 51

13) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 127

14) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 81

15) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 31

16) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 102

İKRİME

Tabiînin en büyük âlimlerinden, İkrime bin Abdullah el-Berberî’dir. Künyesi Ebû Abdullah’tır. Berberi kabilesine mensûb idi. Husayn bin Hur el-Anberî’nin kölesidir. Abdullah bin Abbâs Basra’ya vâli ta’yîn edildiğinde Husayn, İkrime’yi İbn-i Abbâs’a hediye etti. İbni Abbâs’ın vefâtından sonra Hâlid bin Yezîd, Ali bin Abdullah’tan dörtbin dinara satın almak istedi. Bunu duyan İkrime, Ali’ye gelerek dedi ki; “Babanın ilmini dörtbin dinar’a mı satıyorsun?” Bu sözü çok beğenen Ali bin Abdullah O’nu azat etti.

İkrime hazretleri başta Kur’ân-ı kerîmin tefsîrini olmak üzere, diğer ilimleri Abdullah İbni Abbâs’tan öğrendi. Zamanın en büyük âlim ve fakîhi oldu. Mekke-i mükerremede oturur, çoğunlukla hadîs-i şerîf toplamak için İslâm âleminin her tarafını dolaşırdı.

Abdullah bin Abbâs, Abdullah İbn-i Ömer, Ebû Hureyre, Hazreti Âişe ve Hasen bin Ali’den hadîs-i şerîf nakletmiştir. Şa’bî, Nehaî, Ebuş-Şa’şa Câbir bin Zeyd ve daha birçok âlim de ondan ilim öğrenip hadîs-i şerîf nakletmiştir.

Vefât târihinde ihtilâf vardır. 107 (m. 725) târihi de söylenmiştir. Geceyi üçe ayırmıştır. Birinde uyur, birinde hadîs ilmine çalışır, diğerinde de bol bol namaz kılardı.

İkrime (radıyallahü anh) tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerine pek çok vâkıf idi. Daha Abdullah İbn-i Abbâs hazretleri hayatta iken fetvâ vermeğe başlamıştı. Hattâ İbn-i Abbâs hazretleri kendisine şöyle talimat vermişti: “Haydi git, onlara fetvâ ver. Sana bir kimse gelir de, kendisiyle alâkası olmıyan bir şeyi suâl ederse, ona fetvâ verme. Şen bu şekilde hareket edersen, sana insanlardan gelen sıkıntının üçte ikisini bertaraf etmiş olursun.” İbn-i Abbâs hazretlerinin bu tavsiyesi, fetvâ verme konusunda tâkib edilecek yolu gösterir.

Kurre-tübnü Hâlid demiştir ki: “Hazret-i İkrime Basra’ya gidip, orada bulundukça, Hasan-ı Basrî va’z etmekten, fetvâ vermekten çekinirdi.”

Saîd bin Cübeyr’e denildi ki: “Senden daha âlim kimse var mı?” Buyurdu ki: “Benden daha âlim olan İkrime’dir.”

Buhârî hazretleri: “Biz hepimiz İkrime’yi (radıyallahü anh) huccet (delîl, senet) kabûl ettik.” Muhammed bin Saîd: “İkrime (radıyallahü anh) ilmi çok, denizlerden bir denizdir” der. İkrime’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları şunlardır:

“Eğer bir dost edinseydim. Ebû Bekr’i edinirdim.”

“Bir Peygamber, Allahü teâlâya açlık ve çıplaklıktan şikâyette bulundu. Allahü teâlâ ona şöyle vahy etti: Sana şirk kapısını kapattım, buna râzı değil misin?”

“Allahü teâlâ, kendi affına mazhar olan (kavuşan) müstesna, kıyâmet gününde herkesi hesaba çeker.”

“Her şeyin bir esası (temeli) vardır. İslâmın esası da güzel ahlâktır.”

“Allahü teâlâ, Cennetten bir kişiyi ve Cehennemden de bir kişiyi çıkardı. Onları huzûrunda bir araya getirdi. Cennetten gelene, “Ey kulum! Cennetteki durumunu nasıl buldun?” O da, “Anlatanların anlattığından daha iyi buldum” dedi ve Cennetteki zevcelerden, Cennetin ni’metlerinden de bahsetti. Allahü teâlâ ondan sonra, Cehennemden gelene sordu: “Ey kulum! Cehennemdeki yerini nasıl buldun?” O şahıs da, “Anlattıklarından daha kötü buldum” cevâbını verdi ve Cehennemin akreplerinden, Cehennem hayatından, buranın acılarından, çeşit çeşit azâblardan bahsetti. O zaman Allahü teâlâ ona şöyle buyurdu: “Ey kulum! Eğer ben seni Cehennemden kurtarırsam sen bana ne verirsin?” O şahıs dedi ki: “Yâ Rabbî! Yanımda ne varsa hepsini sana verirdim.” Allahü teâlâ tekrar sordu: “Şayet senin yanında altından bir dağ olsaydı, seni affetmem için verir miydin?” O şahıs: “Evet verirdim yâ Rabbî” dedi. O şahıs bu cevâbı verince Allahü teâlâ ona sen yalan söyledin. Ben, senden dünyâda bu altın dağlardan daha azını istedim. Bana duâ et, duânı kabûl edeyim, benden bağışlanmayı iste, seni bağışlıyayım, benden iste sana vereyim dedim de, sen ise yüz çevirmiştin.” buyurdu.

“Ömer (radıyallahü anh) Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna girdi. Resûlullah (aleyhisselâm) hasır üzerinde idi. Hasır yan tarafına iz yapmıştı. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Yâ Resûlallah! Size bir yatak edinseydik daha iyi olurdu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Benim için olan nedir? Dünyâ için olan nedir? Nefsim, yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, benim ve dünyânın durumu sadece, sıcak bir günde bir ağaç altında, bir miktar gölgelenip, sonra orayı terk eden bir yolcunun durumu gibidir.”

İkrime hazretlerinin yaptığı tefsîrlerden ba’zıları aşağıya alınmıştır:

Kasas sûresi 83. âyetinde, “Şu âhıret yurdunu (Cenneti) biz yer yüzünde ne bir zulüm, ne de bir fesâd istemiyen kimselere veririz”, “Zulüm istemiyenler kısmını, sultanların ve yeryüzüne hâkim olanların yanında, zulüm istemiyenler, “fesat çıkarmıyanlar” kısmını da, “Allahü teâlânın yasaklarını yapmazlar” şeklinde tefsîr etmiştir. “İyi akıbet müttekîlerindir” âyetinde, “akıbeti” Cennet ile tefsîr etmiştir.

Fussilet sûresinde “O müşrikler ki zekât vermezler” âyetini, “Lâ ilahe illallah demezler” şeklinde tefsîr etmiştir.

Mümtehine sûresinde; “Ey îmân edenler; öyle bir kavmi dost edinmeyin ki, Allahü teâlâ onlara gazâb etmiş, âhıretten ümidini kesmişler ve mezarlıkta yatan kâfirlerin ümidsiz hâlleri gibi, ümidsizliğe düşmüşlerdir” âyetinde “mezarlıkta yatan kâfirlerin ümidsiz hâlleri gibi” kısmını şöyle tefsîr eder: “Kâfirler kabirlere girip, Allahü teâlânın hazırladığı azâbı gördükleri zaman onlar Allahü teâlânın rahmetinden ümid keserler.”

Buyurdu ki:

“Her zaman niyyetinizi düzeltiniz. Zîrâ niyete riya karışmaz.” “İlim ancak hakkını veren kimselere öğretilir. İlmin hakkı da, ilim ile amel etmek ve ilmi ehil olan kimselere öğretmektir.”

“Âlimlere eziyet etmekten sakınınız. Kim bir âlime eziyet ederse, Resûlullaha (aleyhisselâm) eziyet etmiş olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kâmûs-ul-a’lâm cild-4, sh. 3167

2) El-A’lâm cild-4, sh. 244

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh. 263

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 326

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 265

6) Tabakât-ül-Müfessirîn cild-1, sh. 380

7) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-2, sh. 385, cild-5, sh. 287

8) Tezkiret-ul-huffâz cild-1, sh. 95

9) Şezerât-uz zeheb cild-1, sh. 130

10) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 93

İMÂM-I A'ZAM (Ebû Hanîfe)

İslâm âleminde Eshâb-ı kiramdan sonra yetişen büyük âlimlerin en başta gelenlerinden. Ehl-i sünnetin reîsidir. Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezheb imamlarından birincisi ve Hanefî mezhebinin imamıdır. İsmi, Nu'mân bin Sabit bin Zûta el-Kûfi'dir. 80 (m. 699) senesinde Kûfe'de doğdu. 150 (m. 767)'de yetmiş yaşında iken Bağdât'da şehîd edildi. Lakabı İmâm-ı a'zam, Künyesi Ebû Hanîfe'dir. "Ebû" baba demektir. "Hanîf doğru inanan, İslâmiyete sarılan kimse demektir. Ebû Hanîfe hakiki müslümanların babası, ya'nî imâmı demektir. İmâm-ı a'zamın Hanîfe isminde bir kızı yoktu. Babasının adı, Sâbit'dir. Acemistan'ın (İran'ın) ileri gelenlerinden bir zâtın soyundan olup, Fârisoğullarındandır. Dedesi Zûta, İslâm dinini kabûl etmiş ve Hazreti Ali'ye ikramda bulunmuştur. İlim sahibi, sâlih ve kıymetli bir zât olan babası Sabit, Hazreti Ali ile görüşmüş, kendisi ve zürriyeti için duâsını almıştır.

İmâm-ı a'zam, Kûfe'de doğup büyüdü ve orada yetişti. Ailesinden çok üstün bir terbiye ve din bilgisi aldı. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve Arapçanın o zaman tasnif edilmekte olan sarf, nahiv, şiir ve edebiyatını öğrendi. Gençliğinin ilk yıllarında, Eshâb-ı kirâm'dan 93 (m. 711) senesinde vefât eden Enes bin Mâlik'i, 87 (m. 705) senesinde vefât eden Abdullah bin Ebî Evfâ'yı, 85 (m. 703)'de vefât eden Vasile bin Eska'ı, 88 (m.706)'de vefât eden Sehl bin Sâide'yi ve" 100 (m. 718)'de en son Mekke'de vefât eden Ebu't-Tufeyl Âmir bin Vâsile'yi görmüştür. Bunlardan hadîs dinlemiştir. O zaman Kûfe, Irak'ın büyük şehirlerinden ve bir çok sahâbînin yaşamış olduğu önemli ilim merkezlerinden idi. Eski medeniyetlerin yatağı olan Irak'da değişik dinlere ve sapık i'tikâdlara mensûb çeşitli kavimler yaşıyordu. Ayrıca i'tikâdı bozuk olan şia ve mutezile burada ortaya çıkmış, çölde hariciler türemişti. Diğer taraftan Eshâb-ı kiramla görüşüp onlardan Ehl-i sünnet i'tikâdını ve din bilgilerini öğrenip, nakleden Tabiînin büyükleri de orada bulunuyordu. Diğer taraftan hükümet güçlerini ele geçirmek isteyen fırkalar arasında da çetin bir mücâdele sürüp gidiyordu. İmâm-ı a'zam böyle bir muhitte, ilk gençlik yıllarında babası gibi önce ticâretle meşgûl olmaya başladı. Bir taraftan da sık sık âlimlerin meclisine gidip onları dinliyordu. Bu âlimler kargaşalıkları ve fitneleri ortadan kaldırmak için Ehl-i sünnet i'tikâdını yayıyorlar ve sapık fırkalarla mücâdele edip onların bozuk fikirlerini çürütüyorlardı. Kûfe genellikle bu tip münâzaralara sahne oluyor, hattâ bu münâzaralar meclislerden çarşıya pazara taşıyordu. Henüz çok genç yaşta olan İmâm-ı a'zam da, ailesinden ve gittiği ilim meclislerinden aldığı din bilgileriyle ba'zan münâzaralara katılıyordu. O'nun üstün kabiliyeti, keskin zekâsı, derin anlayışı ve çabuk kavrayışlılığı yüzünden okunuyordu. Daha ilim tahsiline başlamadığı halde sapık fırkalara mensûb olanlarla yaptığı münâzaralardaki ikna kabiliyeti ve üstün başarıları, zamanın büyük âlimlerinin dikkatini çekmişti. Onun bir cevher olduğunu anlayan âlimler, onu ilim öğrenmeğe teşvik ettiler. O da bu tavsiyelere uyarak ilim öğrenmeye başladı.

TAHSİLİ

İmâm-ı a'zam (radıyallahü anh) ilim tahsiline başlamasını şöyle anlatmıştır:
"Bir gün zamanın âlimlerinden Ebû Amr Âmir bin Şerâhil-Şa'bî'nin yanından geçiyordum, beni çağırdı ve bana: "Nereye devam ediyorsun?" dedi. Ben de: "Çarşıya, pazara" dedim. "Maksadım o değil, ulemâdan (âlimlerden) kimin dersine devam ediyorsun?" dedi. "Hiçbirinin dersinde devamlı bulunamıyorum." dedim, "İlim ile uğraşmayı ve âlimler ile görüşmeyi sakın ihmâl etme! Ben senin zekî, akıllı ve kabiliyetli bir genç olduğunu görüyorum" dedi. O'nun bu sözü bende iyi bir te'sîr bıraktı. Çarşıyı, pazarı bırakıp, ilim yolunu tuttum. Allahü teâlânın yardımı ile Şa'bî'nin sözününün bana çok faydası oldu."
İmâm-ı Şa'bî'nin tavsiyesinden sonra ilme sarılıp, ders halkalarına devam etmeğe başladı. İmâm-ı a'zam önce kelâm ilmini (imân ve i'tikâdı) ve münâzara bilgilerini Ebû Amr Âmir Şa'bî'den öğrendi. Kısa zamanda bu ilimlerde parmakla gösterilecek bir dereceye ulaştı. İmâm-ı a'zamın talebesi Züfer bin Hüzeyl şöyle demiştir: "Hocam Ebû Hanîfe der ki; önce kelâm ilmini öğrendim. Bu ilimde parmakla gösterilir bir dereceye ulaştım... Daha sonra Hammâd bin Ebî Süleymân'ın ders halkasına katılarak fıkh ilmine başladım..."

Fıkıh ilmine nasıl başladığını talebesi Ebû Yûsuf ve diğer talebelerinin bir sorusu üzerine şöyle anlatmıştır: “Bu Allahü teâlânın tevfîk ve inâyeti iledir. O’na dâima hamd olsun. Ben ilim öğrenmeye başladığım zaman bütün ilimleri göz önüne aldım. Her birini kısım kısım okudum. Neticesini ve faydalarını düşündüm... Sonra fıkıh ilmine baktım. Onda âlimler ile, fakîhler ile bir arada bulunmak, onlar gibi ahlâklı olmak var. Aynı zamanda farzları işlemek, dinin icaplarını yerine getirmek, ibâdet etmek de fıkıhı bilmekledir. Dünyâ ve âhıret onunla kaim... İbâdet etmek isteyen onsuz yapamaz. Fıkıh, ilimle ameldir.” İmâm-ı a’zam, fıkıh ilmini Hammâd bin Ebî Süleymân’dan öğrendi. Onun derslerini takip ederken huzûrunda gayet edebli oturur, söylediği her şeyi ezberlerdi. Hocası talebelerini müzâkere yoluyla yoklama yapınca, onun dersleri ezberlediğini görürdü ve benim yanımda ders halkasının başına Nu’mân’dan başka kimse oturmayacak buyururdu.

İmâm-ı a’zam, kelâm, münâzara ve diğer ilimleri öğrenip fıkıh ilmini tahsile başladıktan sonra, i’tikâdî mes’elelerde insanları doğru yoldan ayırmakta olan sapık fırkalarla mücâdele etmiştir. Hattâ, bu maksatla Hint, İran ve Arap yarımadasının ticâret yollarının birleştiği Basra’ya da defalarca gidip, dehrî denilen inkarcılarla, Şia, Kaderiye ve diğer fırkalarla uzun münâzaralar yaparak Ehl-i sünnet i’tikâdını yaymıştır.

İmâm-ı a’zamın hocası Hammâd bin Ebî Süleymân fıkıh ilmini İbrâhîm Nehaî’den, bu da Alkama bin Kays’dan, Alkama bin Kays da Abdullah bin Mes’ûd’dan, bu da Peygamberimizden (aleyhisselâm) öğrenmiştir. Hammâd bin Ebî Süleymân’ın derslerine yirmisekiz yıl devam edip emsalsiz bir dereceye ulaştı, daha ders aldığı sırada fıkıhda tanınıp meşhûr oldu. Bu husûsta şöyle demiştir: “Ben ilim ve fıkıh ocağında yetiştim. İlim erbâbıyla beraber bulundum. Fıkıhda en değerli bir hocaya devam ettim.” Hocası Hammâd’ın dersine devam ettiği sırada sık sık Hicaz’a gidip Mekke ve Medine’de çoğu Tabiînden olan âlimler ile görüşür, onlardan hadîs rivâyeti dinler ve fıkıh müzâkereleri yapardı. İmâm-ı a’zam’ın hocalarından en meşhûru, fıkıh ilminde hocası olan Hammâd bin Ebî Süleymân’dır. Kûfe’de ders aldığı diğer meşhûr hocalarından ba’zıları şu zâtlardır.

1. Âmir bin Şerâhil eş-Şa’bî; zamanının meşhûr hadîs ve tefsîr âlimi.

2. Süleymân bin Mihran el-A’meş; başta kırâat ilmi olmak üzere, tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerinde meşhûr âlim.

3. Ebû İshâk es-Sebîî, hadîs ilminde zamanının en meşhûr hadîs âlimi idi. Hadîs ilminde hafız “yüzbin hadîs-i şerîfi senetleri ile bilen” derecesinde âlim idi.

4. Hâkim bin Uteybe, hadîs ilminde hafız derecesinde âlim olup, Kûfe muhaddisi lakabıyla meş hurdur. Ayrıca fıkıh ilminde de meşhûr âlimdir.

5. Seleme bin Kühey el-Hadramî, Kûfe’nin meşhûr hadîs âlimlerinden.

6. Mansûr bin Mu’temir et-Teymî, Kûfe’de hadîs ilminde hafız derecesinde âlim idi.

İmâm-ı a’zam Kûfe’den başka diğer ba’zı şehirlerde de bulunmuştur. Ba’zan bir sene süren bu seyahatlerinde Mekke, Medîne, Basra gibi meşhûr ilim merkezlerinde bulunan zamanın meşhûr âlimlerinden de ilim öğrenmiştir. Bilhassa hac için Mekke’ye gittiğinde oradaki meşhûr âlimlerden ilim öğrenmiştir. Ellibeş defa hac yapmıştır. Kûfe dışındaki diğer şehirlerde ilim öğrendiği hocalarından ba’zıları da şu zâtlardır.

1. Atâ bin Ebî Rebâh, Tabiînin büyüklerinden olup, meşhûr fıkıh âlimidir. Eshâb-ı kiramdan yüz zâtı görmüştü. Mekke’de bulunuyordu. İmâm-ı a’zamın (radıyallahü anh) en başta gelen hocalarındandır. İmâm-ı a’zam bu hocası için şöyle demiştir: “Atâ bin Ebî Rebâh, karşılaşıp görüştüğüm kimselerin en fazîletlilerindendir.” (Bkz. Atâ bin Ebî Rebâh)

2. Amr bin Dinar el-Cumhî, hadîs ve fıkıh ilminde zamanının meşhûr âlimi.

3. İkrime Mevlâ İbn-i Abbâs, “Hıbr-ül-umme” Ümmetin âlimi lakabıyla meşhûr olup, Abdullah İbn-i Abbâs’ın azatlı kölesidir. Ondan ilim öğrenmiştir. Tefsîr ilminde pek meşhûr âlimdir. Ayrıca hadîs ve fıkıh ilminde de âlim idi.

4. Ebû Zübeyr Muhammed, İmâm-ı a’zamın hadîs-i şerîf öğrendiği bir zât olup, Eshâb-ı kiramdan çoğu ile görüşmüş

onlardan hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyet etmiştir. Hadîs ilminde hafız derecesinde idi.

5. Nâfi' Mevlâ İbn-i Ömer; Hazreti Ömer'in oğlu Abdullah'dan (radıyallahü anh) ilim öğrenmiş olup, Mısır'da meşhur hadîs âlimi idi.

6. İbn-Şihâb ez-Zührî Muhammed bin Müslim; Eshâb-ı kiramın gençlerinden ve Tabiînin büyüklerinden hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyet etmiştir. Hicaz ve Şam'da meşhûr hadîs âlimi idi. Hadîs ilminde hafız idi. Hadîs-i şerifleri ilk tedvin eden bu zâttır.

7. Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr; Hazreti Ebû Bekir'in torunudur. Hazreti Âişenin yanında büyüdü. Fıkıh ve hadîs ilminde Medine'nin en meşhûr âlimlerinden idi. Ebuz-Zinad onun için "Fıkıh ve hadîs il minde ondan daha âlim birini görmedim" demiştir. (Bkz. Kâsım bin Muhammed)

8. Hişam bin Urve ve Yahyâ bin Saîd el-Ensârî Medine'nin meşhûr âlimlerindendirler.

9. Eyyûb bin Keysan es-Sahtiyânî, Basra'da bulunan en meşhûr hadîs âlimlerinden idi.

10. Katâde bin Diame, Tabiînin meşhûrlarından olup, hadîs ilminde hafız idi. Basra'da yaşamıştır.

11. Bekir bin Abdullah Müzenî, Basra'nın meşhûr âlimlerindendi.

İmâm-ı a'zam (radıyallahü anh) ayrıca Ehl-i beytden, Zeyd bin Ali'den, Muhammed Bâkır'dan ilim öğrendi. Muhammed Bâkır ona bakıp, (Ceddimin şeriatini bozanlar çoğaldığı zaman sen onu canlandıracaksın, sen korkanların kurtarıcısı, şaşıranların sığınağı olacaksın. Şaşıranları doğru yola çevireceksin. Allahü teâlâ yardımcın olacak!) buyurmuştur. Tasavvuf ilmini de Silsile-i âliyye denilen evliyânın büyüklerinden olan Ca'fer-i Sâdık'dan öğrendi. Onunla sohbet edip feyiz alarak tasavvufda yüksek makama kavuştu. Eshâb-ı kiramdan İbni Abbâs'ın ilmini Mekke fakîhi Atâ bin Ebî Rebâh'dan ve İkrime'den, Hazreti Ömer ve onun oğlu Abdullah'dan nakledilen ilimleri Abdullah bin Ömer'in azatlısı Nâfî'den öğrendi. Böylece, Eshâb-ı kiramdan İbni Mes'ûd ve Hazreti Ali'den nakledilen ilimleri de buluşup görüştüğü Tabiînden öğrendi. İlimde hiç kimseye nasîb olmayan yüksek bir dereceye ulaştı.

İmâm-ı a'zam bir gün Halife Mansûr'un yanına girdi. Orada bulunan Îsâ bin Mûsâ, Mansûr'a "Bugün dünyânın en büyük âlimi bu zattır" dedi. Halife Mansûr, "Ey Nu'mân, bu ilmi kimden aldın?" diye sorunca, O da şu cevâbı verdi: "Hazreti Ömer'den ilim alanlar vasıtasıyla Hazreti Ömer'den, Hazreti Ali'den ilim alanlar vasıtasıyla Hazreti Ali'den, Abdullah bin Mes'ûd'dan ilim alanlar vasıtasıyla da Abdullah bin Mes'ûd'dan aldım." Bunun üzerine Halife Mansûr, "Sen işini gayet sağlam tutmuşsun, ilmi asıl menbâından almışsın" dedi. İmâm-ı a'zam başta Eshâb-ı kiramın büyüklerinin ilim silsilesinden olmak üzere, dörtbin kişiden ilim öğrenip, bütün ilimlerde ve üstünlüklerde en yüksek dereceye ulaşmıştır. Şöhreti her yere yayılıp, zamanında bulunan ve sonra gelen bütün müctehidler, âlimler, üstün kimseler hattâ hıristiyanlar bile onu hep medh etmiş, övmüştür.

İmâm-ı a'zamın hocası Hammâd bin Süleymân vefât edince, hocasının talebeleri, arkadaşları ve halkın ileri gelenleri, onun yerini dolduracak âlimin, ancak İmâm-ı a'zamın olduğunu görerek, ısrarla hocasının yerine geçmesini istediler, "İlmin ölmesini istemem" buyurup, ilim kürsüsüne oturdu. Hocası Hammâd bin Ebî Süleymân'ın yerine müftî oldu ve talebe yetişdirmeğe başladı.

Dersleri ve Talebeleri: İmâm-ı a'zam, hocası Hammâd'ın yerine geçince, ilmi, vakarı, üstün tevâzuu, takvâsı, tatlı sözleri ve güler yüzüyle herkes tarafından sevilen ve dînî mes'elelerde insanların bütün müşküllerini çözen yegâne müracaat kaynağı oldu. Irak, Horasan, Harezm, Türkistan, Tuharistan, İran, Hind, Yemen ve Arabistan'ın her tarafından gruplar hâlinde gelen talebeler, fetvâ isteyenler ve dinleyicilerle etrâfı dolup taşıyordu.

İmâm-ı a'zamın meclisinde halk tarafından sorulan suâllerin cevaplandırılması ve talebeler için verilen muntazam dersler olmak üzere iki türlü müzâkere yapılırdı. Her gün sabah namazını câmide kılıp öğleye kadar sorulan suâlleri cevaplandırır, fetvâ verirdi. Öğleden önce kaylûle (bir miktar uyuma) yapıp, öğle namazından sonra yatsıya kadar talebelere ders verirdi. Yatsıdan sonra evine gidip biraz

dinlenir, sonra tekrar câmiye gelip sabaha kadar ibâdet ederdi. Sorulan suâllere cevap vermeden önce, mes'ele açık olarak müzâkere edilir, talebeleri suâli cevaplandırmaya çalışırdı. Mes'elenin müzâkeresi bittikten sonra, kendisi yeniden ele alıp gerekli düzeltmeleri yapar ve konuyu iyice izah ve tasvir ettikten sonra cevaplandırırdı. Cevapları verildikten sonra da fetvâyı bizzat söylemek sûretiyle ve anlaşılır ifâdelerle talebelerine yazdırırdı. Bu yazılar daha sonra fıkıh kaideleri hâline gelmiştir. Dînî bir mes'ele cevaplandırılıp halledilince şükür için tekbir getirirlerdi. Bu esnada Kûfe mescidi tekbir sadalarıyla çınlardı.

Talebelerine verdiği muntazam dersleri ise çok mükemmel bir usûl ile yürütürdü. Bir taraftan fıkhın eski hâdiselere âit bilinen hükümleri takrir edilir (anlatılır) ve müzâkere yapılır, diğer taraftan yeni hâdiselere âit hükümler bulunurdu. Geçmiş ve yaşamakta olan hâdiselerin hükümleri takrir edilirken, bunlara benzeyen veya aynı cinsten olup da gelecekte vukû' bulabilecek hâdiselere âit hükümler de araştırılıp bulunurdu. Dolayısıyla İmâm-ı a'zamın derslerinde geçmiş ve yaşanmakta olan hâlin mes'elelerinden başka, geleceğe âit mes'elelere geçilmiş ve fıkhın küllî (genel) kaideleri tesbit edilmiştir. İmâm-ı a'zamın ders halkasında çözülen fiilî ve nazari fıkıh mes'eleleri yarım milyona ulaşmıştır. Bunların içinde, fıkıh ilminin anlaşılmasına yarayan sarf, nahiv ve hesaba (fen ilimlerine) âit öyle ince mes'eleler de vardır ki, onların meydana çıkarılması ve çözülmesinde Arap dilinin ve cebir ilminin mütehassısları dahi âciz kalmışlar, hayranlıklarını ifâde etmişlerdir. Çözülen fıkhî mes'eleler cinslerine göre kısımlara (kitaplara), kısımlar da nevilerine göre bab ve fasıllara ayrılmıştır. Başta taharet bahsiyle ibâdetler, münâkehât, muamelât, hudûd (had cezaları), ukûbât, sulh, cihad ve devletler hukuku, ferâiz, ya'nî miras hukuku olmak üzere sıralanarak fıkıh düzenlenmiştir. Böylece İmâm-ı a'zam, fıkıh ilmini ilk defa kollara ayırıp her branşın bilgilerini ayrı ayrı toplamış, usûller bulmuş, (ferâiz) ve (Şurût) kitaplarını yazmıştır. Ayrıca Eshâb-ı kiramın Peygamberimizden (aleyhisselâm) naklen bildirdiği îmân, i'tikâd bilgilerini de toplayıp yüzlerce talebesine bildirdi. İlm-i kelâm, ya'nî îmân bilgileri mütehassısları yetiştirdi. İmâm-ı Mâturidî ondan gelen kelâm bilgilerini kitaplara yazdı. Yetiştirdiği talebelerin sayısı dörtbine ulaşmış olup, bunlardan yediyüz otuzu ilimde iyice yükselmiş, içlerinden kırk kadarı ictihâd derecesine çıkmıştır. Ba'zı müellifler onun derslerinde yetişen talebelerinin isim ve künyelerini, mensûb oldukları şehirlerini tespit edip, yazmışlardır.

İmâm-ı a'zam ticâretle de uğraşırdı. Talebelerinin ihtiyâçlarını kendi kazancından karşılardı. Talebelerine son derece şefkatli davranır, onların ilimde iyi yetişmeleri için büyük titizlik gösterirdi. Talebelerini o kadar mükemmel yetiştirmişti ki, başkalarının uzun zamanda buldukları hükümleri onlar kısa zamanda bulurdu. Bir defasında O'nun ders usûlünü ve talebelerini görmek için bir ilim heyeti Kûfe'ye gelmişti. Aralarında Tabiînin büyüklerinin de bulunduğu bu heyet, onların bu üstünlüğünü, başarısını görerek büyük bir memnuniyetle ayrılmıştır. İmâm-ı a'zam talebelerine, “Sizler benim kalbimin sevinci, hüznümün tesellisisiniz” buyururdu.

Yaşadığı devir: İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) yaşadığı devir, Emevîler ve Abbasîler zamanına isâbet etmektedir. Ömrünün elliiki yılını Emevîler, on sekiz yılını da Abbasîler devrinde geçirdi. Emevî devletinin son bulup, Abbasî devletinin kuruluşuna ve bu arada vukû' bulan çeşitli hâdiselere şahit oldu. Bütün hâdiseler içerisinde İmâm-ı a'zam, bir taraftan dîni öğrendi ve öğretti. Diğer taraftan da, Ehl-i sünnet i'tikâdında olan insanları, îmândan ayırmaya çalışan ve kendilerine dehriyyûn denilen dinsizlerle ve sapık fırkalarla mücâdele etti. Bunların başında Şia, Haricîler, Mürcie, Mutezile, Cebriyye gibi fırkalar gelmekte idi. Bu fırkaların her biri ile yaptığı münâzaralarda onları kesin delîllerle susturuyordu. Hattâ ders verdiği sırada bile, ellerinde kılıçlarıyla yanına girip münâzara edenler, aldıkları ikna edici cevaplar karşısında, ya doğru yola giriyorlar veya verecek cevap bulamayınca perişan bir halde çekip gidiyorlardı.

Emevîlerin son zamanlarında Emevî vâlisi, İmâm-ı a'zama devlet idâresinde bir vazîfe vermek isteyerek bu husûsda zorlamıştır. Fakat İmâm-ı a'zam bir takım sebeplerden dolayı bu vazîfeyi asla kabûl edemiyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine hapsedilerek işkence yapıldı. Daha sonra serbest bırakılınca, hicri 130 (m. 747) yılında Mekke'ye gidip orada altı yıl kadar kaldı. Mekke'de de talebelere ders ve fetvâ vererek ilmî mütâlâalar yaptı. Abbâsîlerin bir devlet hâline gelip kuvvetlenmesinden sonra Kûfe'ye döndü. Buradaki derslerine ömrünün son yıllarına kadar devam etti. Otuz yıllık müddet içinde verdiği derslerinde yetişen talebelerinin her biri

o zaman çok genişlemiş olan İslâm dünyâsının her tarafına yayıldılar. Müftîlik, müderrislik, kadılık gibi çeşitli vazîfelerle büyük hizmetler yaptılar. Böylece Peygamberimizin (aleyhisselâm) bildirdiği yol olan Ehl-i sünnet i'tikâdını ve fıkıh ilmini her tarafa yaydılar ve bu husûsda kıymetli kitaplar yazdılar. İnsanlara doğru yolu gösterip se'âdete kavuşturdular. Bu hizmeti kendilerinden sonraki asırlara da aksettirdiler.
Başta gelen talebeleri; İmâm-ı Ebû Yûsuf ismiyle meşhûr, Ya'kub bin İbrâhîm, Muhammed Şeybânî, Züfer bin Huzeyl, Hasen bin Ziyad, oğlu Hammâd, Abdullah bin Mübârek, Veki' bin Cerrah, Ebû Amr Hafs bin Gıyas, Yahyâ bin Zekeriyya, Dâvûd-i Tâî, Esad bin Amr, Afiyet bin Yezîd el-Advî, Kâsım bin Ma'an, Ali bin Mushir, Müneddel bin Ali, Hibban bin Ali gibi yüzlerce âlimlerdir.

İlimdeki üstünlüğü: İmâm-ı a'zam (radıyallahü anh) ulûmu âliyye denilen yüksek din ilimlerinde en üstün derecede âlim idi. Kelâm ilminde ve i'tikâd bilgilerinde Ehl-i sünnetin reîsidir.

Fıkıh ilmindeki çok geniş bilgisini ve kıyasdaki harikulade kuvvetini ve akıllara hayret veren üstünlüğünü bildiren kitaplar sayılamayacak kadar çoktur.

Tefsîr ilminde, müfessirlerin başı, üstadı, derecesinde idi. Âyet-i kerîmelerde bildirilen hükümleri ve derin incelikleri anlamak ve anlatmak husûsunda müctehidlerin en başta gelenidir. Bu bakımdan tefsîr ilminde yüksek derecededir. Kur'ân-ı kerîmde i'tikâda, ibâdetlere, muamelata ve diğer husûslara âit binlerce meseleyi anlamakta en başta gelen müfessirînden biri de İmâm-ı a'zam (radıyallahü anh)'dır.

Hadîs ilminde ise büyük bir muhaddis ve derin ilim sahibi idi. (Bahr-ür-râık) kitabının sahibi olan İbnü Nüceym-i Mısrî, (Eşbâh) kitabında diyor ki, "İmâm-ı Şâfi'î, fıkh ilminde mütehassıs olmak isteyen, Ebû Hanîfe'nin kitâblarını okusun buyurdu." Abdullah İbni Mübârek diyor ki, "Fıkh ilminde Ebû Hanîfe gibi mütehassıs görmedim." Büyük âlim Mis'ar, Ebû Hanîfe'nin karşısında diz çökerek, bilmediklerini sorar öğrenirdi. "Bin âlimden ders aldım. Fakat, Ebû Hanîfe'yi görmeseydim, Yunan felsefesinin bataklığına kayacaktım" demiştir. Ebû Yûsuf buyuruyor ki, "Hadîs ilminde Ebû Hanîfe gibi derin bilgi sahibi olan kimseyi görmedim. Hadîs-i şerifleri açıklamakta onun gibi bir âlim yoktur." Büyük âlim ve müctehid Süfyân-ı Sevrî buyuruyor ki, "Bizler, Ebû Hanîfe'nin yanında, doğan kuşu yanındaki serçeler gibi idik. Ebû Hanîfe, âlimlerin önderidir." Ali bin Âsım diyor ki, "Ebû Hanîfe'nin ilmi, zamanındaki âlimlerin ilmleri toplamı ile ölçülse, Ebû Hanîfe'nin ilmi fazla gelir." Yezîd bin Hârûn diyor ki, "Bin âlimden ders aldım. Bunların arasında Ebû Hanîfe gibi vera' sahibi olanını ve aklı, O'nun aklı kadar çok olanını görmedim." Şam âlimlerinden Muhammed bin Yûsuf Şâfi'î, "Ukûd-ül-cemân fi-menâkıb-in-Nu'mân" ismindeki kitabında, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'yi çok övmekte, Onun üstünlüğünü uzun anlatmakta ve Ebû Hanîfe, müctehidlerin reîsidir demektedir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe buyurdu ki, "Resûlullahın hadîs-i şerîfleri başımızın tacı ve gözümüzün nûrudur. Eshâb-ı kiramın sözlerini arar, seçer ve onlara uyarız. Tabiînin sözleri ise, bizim sözlerimiz gibidir."

(Seyf-ül-mukallidîn alâ a'nâk-il-münkirîn) kitabında mevlâna Muhammed Abdülcelîl, fârisî olarak buyuruyor ki, "Mezhebsizler (Ebû Hanîfe'nin hadîs bilgisi zayıf idi) diyor. Bu sözleri câhil olduklarını veya hased ettiklerini göstermektedir." İmâm-ı Zehebî ve İbni Hacer-i Mekkî buyuruyorlar ki; "İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hadîs âlimi idi. Dörtbin âlimden hadîs aldı. Bunlardan üç yüzü Tabiînin hadîs âlimi idi." İmâm-ı Şa'rânî, (Mîzân)'ının birinci cildinde diyor ki, "İmâm-ı a'zamın müsnedlerinden üçünü inceledim. Hepsi, Tabiînin meşhûr âlimlerinden rivâyet edilmiştir." Mezhebsizlerin, müctehid imamlara ve hele bunların en önde olanı İmâm-ül-müslimîn Ebû Hanîfe'ye olan hasedleri, kalblerini kör ve vicdanlarını yok etmiş olacak ki, bu İslâm âlimlerinin güzelliklerini, üstünlüklerini inkâr ediyorlar. Kendilerinde bulunmayan şeylerin başka sâlih kimselerde bulunmasını istemiyorlar. Bunun için, din imamlarımızın üstünlüklerini inkâr ediyorlar. Böylece, kendilerini hased hastalığına kapdırıyorlar. (Hadâık) kitabında diyor ki, "İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, ezberlediği hadîs-i şerîfleri yazardı. Yazdığı hadîs kitâblarını sandıklarda saklardı. Böylece hazırladığı birkaç sandığı hep yanında taşırdı. Az hadîs rivâyet etmesi, ezberlediği hadîs adedinin az olduğunu göstermez. Bunu ancak din düşmanı olan müte'assıb kimseler söyliyebilir. Onların bu taassubları ise, İmâm-ı a'zamın kemâline şâhid olmaktadır. Çünkü, nâkısların kötülemeleri, âlimlerin kemâllerini gösterir. Büyük bir mezhebi kurmak ve yüzbinlerle suâli, âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şeriflerden delîl getirerek cevâblandırabilmek, tefsîr ve hadîs bilgilerinde derin ihtisas sahibi olmayanın yapacağı bir iş

değildir. Hem de, bir benzeri, bir örneği olmadan nev'i şahsına münhasır, ancak onun gibi bir zâtın kurabileceği, yeni bir mezheb ortaya koymak, İmâm-ı a'zamın tefsîr ve hadîs ilmlerindeki vukûfunu, ihtisasını açıkça göstermektedir. İnsan gücünün üstünde çalışarak, bu mezhebi ortaya koyduğu için, hadîs-i şerîfleri ayrıca bildirmeye, râvîlerini saymağa vakit bulamaması, bu yüce imâmı, hadîs bilgisi zayıf idi gibi, hased taşları atarak lekelemeğe sebeb olamaz. Zâten dirayet olmadan rivâyet etmenin makbûl olmadığı ma'lûmdur. Meselâ, İbn-ü Abdilberr (Dirayetsiz rivâyet, kıymetli olsaydı, çöpçünün bir hadîs söylemesi, Lokmân'ın aklından üstün olurdu) demiştir. İbn-i Hacer-i Mekkî, şâfi'î mezhebi âlimlerinden olduğu hâlde (Kalâid) kitabında diyor ki, "Büyük hadîs âlimi A'meş, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'den birçok mes'ele sordu, İmâm-ı a'zam, suâllerinin her biri için hadîs-i şerîfler okuyarak cevap verdi. A'meş, İmâm-ı a'zamın hadîs ilmindeki derin bilgisini görünce, (Ey fıkh âlimleri! Sizler mütehassıs tabîb, biz hadîs âlimleri ise, eczacı gibiyiz! Hadîsleri ve bunları rivâyet edenleri biz söyleriz. Bizim söylediklerimizin ma'nâlarını siz anlarsınız!) dedi. (Ukûd-ül-cevâhir-il-münife) kitabında diyor ki, "Ubeydullah bin Amr, büyük hadîs âlimi A'meş'in yanında idi. Birisi gelip, birşey sordu. A'meş bunun cevâbını düşünmeğe başladı. O esnada, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe geldi. A'meş, bu suâli İmâm'a sorup cevâbını istedi. İmâm-ı a'zam hemen geniş cevap verdi. A'meş, bu cevâba hayran olup, yâ İmâm! Bunu hangi hadîsden çıkardın dedi. İmâm-ı a'zam, bir hadîs-i şerîf okuyup, bundan çıkardım. Bunu senden işitmişdim dedi. İmâm-ı Buhârî, üçyüzbin hadîs ezberlemişdi. Bunlardan yalnız onikibin kadarını kitaplarına yazdı. Çünkü, "Benim, söylemediğimi hadîs olarak bildiren, Cehennemde çok acı azâb görecektir." hadîs-i şerîfinin dehşetinden çok korkardı. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin vera' ve takvâsı daha çok olduğundan, hadîs nakl edebilmesi için çok ağır şartlar koymuştu. Ancak bu şartların bulunduğu hadîs-i şerîfi nakl ederdi. Ba'zı hadîs âlimlerinin meslekleri geniş, şartları hafif olduğu için, çok sayıda hadîs rivâyet etmişlerdir.

Hiçbir hadîs âlimi, bu şartların ayrılığı sebebiyle başka âlimleri küçültmemiştir. Böyle olmasaydı, İmâm-ı Müslim, İmâm-ı Buhârîyi incitecek birşey söylerdi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin ihtiyâtı ve takvâsı çok olduğu için, az hadîs rivâyet etmesi, ancak onu medh ve sena etmeğe sebebtir. El-Kavl-ül-fasl kitabında diyor ki, İmâm-ı a'zamın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler on yedi adet değildir. Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler on yedi kitap teşkil etmiştir. Bunlardan her birine "Müsned-i Ebû Hanîfe" adı verilmiştir.

İctihadı (Mezhebi): Ehl-i sünnetin dört hak mezhebinden biri de İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) kurduğu Hanefî mezhebidir. Onun ictihâdını ve mezhebinin mahiyetini anlamak bakımından önce mezhebin tarifi ve izahı üzerinde durmak gerekmektedir. Mezheb; bir müctehidin dînî kaynaklardan çıkardığı hükümlerin hepsine denir. Müctehid âlim tarafından, îmânda ve amelde (ibâdetlerde ve işlerde) Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için müslümanlara gösterilen yoldur. Bir müctehidin, İslâmiyeti kaynaklarından anlamak ve anlatmak husûsunda takib ettiği usûller ve bu usûllere bağlı olarak çıkardığı hükümlerdir. Mezheb, lügatte gitmek, tâkib etmek, gidilen yol ma'nâlarına gelir. Genel olarak görüş, doktrin, akım ma'nâlarına da kullanılmıştır.

İslâm dîninde, îmân edilecek şeylerde mezheblere ayrılmak yoktur. İslâmiyet, müslümanlardan Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) inandığı ve bildirdiği gibi îmân etmelerini istemektedir. Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir tek îmân bildirmiştir. Eshâb-ı kiramın hepsi, O'nun bildirdiği gibi inanmış, i'tikâdda (inançta) hiçbir ayrılıkları olmamıştır. Peygamberimizin (aleyhisselâm) vefâtından sonra insanlar, İslâmiyeti Eshâb-ı kiramdan işiterek ve sorarak öğrendiler. Hepsi aynı îmânı bildirdiler. Onların, Peygamberimizden naklederek bildirdikleri bu îmâna "Ehl-i sünnet i'tikâdı" denilmiştir. Eshâb-ı kiram (radıyallahü anh) bu îmân bilgilerine, kendi düşüncelerini, felsefecilerin sözlerini, nefsânî arzularını, siyâsi görüşlerini ve buna benzer başka şeyleri; asla karıştırmadılar. Eshâb-ı kiram, hepsinde kemâl derecede mevcût bulunan Allahü teâlâyı tenzih ve takdis etmek, O'nun bildirdiklerini tereddütsüz kabûl edip inanmak, müteşâbih (ma'nâsı açık olmayan) âyetlerin te'vîline dalmamak... gibi vasıfları ile îmânlarını Peygamberimizden işittikleri gibi muhafaza ettiler. İslâmiyetteki îmân esaslarını insanlara, soranlara; saf, berrak ve aslı üzere tebliğ ettiler, bildirdiler.

Eshâb-ı kiramın Resûlullahtan naklen bildirdikleri bu tebliği olduğu gibi, hiç birşey eklemeden ve çıkarmadan kabûl edip, böylece inanıp, onların yolunda olanlara "Ehl-i sünnet vel cemâat" fırkası, bu doğru ve asıl (hakîkî) İslâmiyet yolundan

ayrılanlara da bid'at fırkaları (dalâlet fırkaları, bozuk, sapık yollar) denildi.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette, îmânda, i'tikâdda tefrikaya, ayrılığa izin verilmemiştir. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kiramın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara "Ehl-i sünnet ve'l-cemâat" veya tasaca "Sünnî" denir. Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimleri tarafından Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan ba'zı ibâdetlerin ve günlük muâmelelerin tarifinde ve yapılışında gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara amelî mezhebler denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimleri aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl her zaman ve her yerde müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte,"Âlimlerin mezheblere ayrılması rahmettir" buyurulmuştur.

İslâmiyet, hayatın bütün safhalarını içine alan bir hayat dinidir. Bir insanın ömrü boyunca yapacağı iş ve hareketlerin İslâm dininde mutlak sûrette bir hükmü vardır. Çünkü İslâmiyet, müslümanlardan her an ve her işinde Allahü teâlânın rızâsı üzere bulunmayı istemektedir. Bu ise önce, îmânın ve i'tikâdın doğruluğu ile olur. Böyle doğru bir îmâna, i'tikâda sahip olan müslüman, Ehl-i sünnet ve'l-cemâat yolundadır. Ancak sâlih ve kâmil bir müslüman olmak için her türlü iş ve harekette de Allahü teâlânın rızâsını gözetmek şarttır. Ameli mezhebler, Ehl-i sünnet olan müslümanlara fiil ve işlerinde Allahü teâlânın râzı olduğu usûlleri, yolları gösterirler.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde insanlara îmân etmelerini emretmekte ve inananların da sâlih ameller işleyerek rızâsını kazanmalarını istemektedir. Eshâb-ı kiram (ilk müslümanlar) îmân ettikten sonra, her işlerinde çok büyük bir hassasiyetle Allahü teâlânın rızâsını aradılar. Kur'ân-ı kerîmde açıkça bildirilen emirleri (farzları) eksiksiz olarak ve hulûs-i kalb ile yerine getirdiler. Açıkça bildirilen yasaklardan (haramlardan) şiddetle kaçındılar.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Kur'ân-ı kerîmi, hadîs-i şerifleri ile açıklayarak doğru anlaşılmasını temin etti. Eshâb-ı kiram, Kur'ân-ı kerîmden anlayamadıklarını gelir, Peygamber efendimize sorar, öğrenir ve işlerini ona göre yapardı. Kur'ân-ı kerîmde açıkça bildirilmeyen husûslarda, Peygamber efendimiz nasıl yapıyorsa ve nasıl yapılmasını istiyorsa öylece tatbik ederlerdi. Bu Resûlullaha tâbi olmak Eshâb-ı kiramda öylesine yüksek bir seviyede idi ki; Kur'ân-ı kerîme ve Resûlullahın sünnetine uymayan bir işi yapmaktan korkarlar, ürperirler ve şiddetle kaçınırlardı. Şayet karşılarına âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf ile açıkça bildirilmeyen bir iş çıkarsa kendileri ictihâd eder, bu işde Allahü teâlânın rızâsını araştırır ve bulduklarına göre amel ederlerdi. Nitekim Peygamber efendimiz, uzak yerlere vâli ve kadı (hâkim) olarak gönderdiği eshâbına, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîfte hükmünü açıkça bulamadığı mes'ele hakkında ictihâd etmesini emir buyurdu. Buna Muaz bin Cebel'i vâli olarak Yemen'e gönderirken aralarında geçen şu konuşma en güzel misâli teşkil ediyor: Peygamber efendimiz Muaz bin Cebel'e şöyle buyurdu:

-Yâ Muaz! Karşına çıkan bir işde neye göre hüküm vereceksin?
-Allah'ın kitabı (Kur'ân-ı kerîm) ile, yâ Resûlullah.
-Yâ Kur'ân-ı kerîmde açıkça bulamazsan?

-Resûlullahın sünneti ile.
-Ya Resûlullahın sünnetinde de açıkça bulamazsan?

-O zaman ictihâd ederim, yâ Resûlullah! dedi.
Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Resûlünün elçisini, kendi râzı olduğunda ve Resûlünün râzı olduğunda muvaffak kılan Allaha hamd olsun" buyurdu.

Ayrıca, vahiy ile bildirilmeyen işlerde de bizzat Resûlullah ve Eshâb-ı kiram ictihâd ediyorlar, Eshâb-ı kiramın ictihâdının Resûlullahın ictihâdına uymadığı da oluyordu. Meselâ; Bedir'de alınan esîrlere yapılan muâmele hakkında Peygamber efendimiz ile Hazreti Ebû Bekir fidye alınarak salıverilmelerini, Hazreti Ömer de öldürülmelerini ictihâd etmişlerdi. Allahü teâlâ, Hazreti Ömer'in ictihâdına uygun olanı, vahiy ile bildirdi.

Eshâb-ı kiramın hepsi müctehid idiler. Onlar din bilgilerini bizzat Resûlullahtan (aleyhisselâm) aldılar. O'nu bizzat görmenin, O'nun sohbetinde bulunmanın kazandırdığı çok

yüksek ma’nevî kemâllere (olgunluklar, üstünlükler) erdiler. Nefisleri mutmainne olup, her biri ihlâs, edeb, ilim ve irfanda Eshâbdan olmayanlardan hiçbir âlimin ve evliyânın sahip olamayacağı üstünlüklere kavuştular. Her birinin hidâyet yıldızları olduğu hadîs-i şerîfle bildirildi. Hepsinin imânı, i’tikâdı bir idi. Haklarında nass (âyet ve hadîs) bulunmayan mes’elelerde ictihâd ettiler. Her biri, amelde mezheb sahibi idiler. Çoğunun ictihâdlarından çıkardıkları hükümler birbirine benzerdi. İctihâdları toplanıp, kitablara geçirilmediği için mezhebleri unutuldu. Bunun için bugün Eshâb-ı kiramdan herhangi birinin mezhebine uymak mümkün değildir.
İslâmiyeti Eshâb-ı kiramdan öğrenen Tabiîn ve bunlardan öğrenen Tebe-i tabiînden de din bilgilerinde yükselip, mutlak müctehidlik derecesine ulaşan büyük imamlar yetişti. Bunlar da amelde mezheb sahibi idiler ve her birinin ictihâdlarından meydana gelen hükümlere, o âlimin mezhebi denildi. Bu âlimlerden de çoğunun mezhebi kitaplara geçirilmediği için unutuldu. Yalnız dört büyük imâmın ictihâdları, talebeleri tarafından kitaplara geçirilerek muhafaza edildi ve müslümanlar arasında yayıldı. Yeryüzünde bulunan bütün müslümanlara doğru yolu gösteren ve İslâm dînini değişmekten, bozulmaktan koruyan bu dört imâmın birincisi İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe, ikincisi İmâm-ı Mâlik bin Enes’tir. Üçüncüsü İmâm-ı Muhammed bin İdrîs Şafiî, dördüncüsü Ahmed bin Hanbel’dir.

Ehl-i sünnet i’tikâdında olan bu dört imâmdan İmâm-ı a’zamın yoluna (Hanefî Mezhebi), İmâm-ı Mâlik’in yoluna (Mâlikî Mezhebi), İmâm-ı Şafiî’nin yoluna (Şafiî Mezhebi), İmâm-ı Ahmed bin Hanbel’in yoluna da (Hanbelî Mezhebi) denilmiştir. Bu gün bir müslümanın Allahü teâlânın rızâsına uygun ibâdet ve iş yapabilmesi, ancak bu dört mezhebden birine uyması ile mümkündür. Her müslümanın ictihâd yaparak Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkaracak büyük bir İslâm âlimi, ya’nî mutlak müctehid olması hem mümkün değildir, hem de Hicrî dördüncü asırdan sonra böyle bir âlim yetişmemiştir. Kur’ân-ı kerîmden herkesin kendi aklına göre ma’nâ verip, hüküm çıkarması da yasak edilmiştir. Hadîs-i şerîfte; “Kur’ân-ı kerîmden kendine göre ma’nâ çıkaran kâfir olur.” buyuruldu. Kur’ân-ı kerîmdeki hükümlerin hepsini, müctehid olan din âlimleri bile çıkaramayacakları için Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, Kur’ân-ı kerîmin hükümlerini hadîs-i şeriflerle açıklamıştır. Kur’ân-ı kerîmi ancak Resûlullah açıkladığı gibi, hadîs-i şerifleri de yalnız Eshâb-ı kiram ve müctehid imamlar anlayabilmişler ve açıklamışlardır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde Enbiyâ sûresi yedinci âyetinde; “Bilmiyorsanız, zikir ehline (âlime) sorunuz” ve yine “Ey akıl sahipleri! Akıl erdiremediğiniz mes’elelerde, onları bilen ve derinliklerine tam ermiş olanlara tâbi olunuz!” buyurmaktadır. Hadîs-i şerîfte; “Bilmediklerinizi bilenlerden sorunuz. Cehâletin ilâcı sorup öğrenmektir.” buyuruldu. Bu âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîf, ibâdetlerin ve işlerin nasıl yapılacağını bilmeyenlerin bilenlerden sorup öğrenmelerini emretmektedir. Ya’nî avamın mutlak müctehidlerden sorup öğrenmesi lâzımdır.
İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe, İmâm-ı Mâlik, İmâm-ı Şafiî ve İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, Kur’ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden ictihâd ederek, İslâm dinindeki emirleri, yasakları, helâlleri, haramları açıkladılar.

İslâmiyette bütün din bilgileri dört kaynaktan çıkarılmıştır. Bunlar (Kur’ân-ı kerîm), (Hadîs-i şerifler), (İcmâ-ı ümmet) ve (Kıyas-ı fukahâ)’dır. Bütün müctehidler, bir işin nasıl yapılacağını, Kur’ân-ı kerîmde açık olarak bulamazlarsa, hadîs-i şeriflere bakarlar. Hadîs-i şeriflerde de açıkça bulamazlarsa, bu iş için (İcmâ’) var ise, öyle yapılmasını bildirirler. İcmâ’ sözbirliği demektir. Ya’nî, bu işi, Eshâb-ı kiramın hepsinin aynı sûretle yapması veya söylemesi demektir. Eshâb-ı kiramdan sonra gelen Tabiînin de icmâı delîldir, senettir. Daha sonra gelenlerin, yaptıkları, söyledikleri şeye icmâ denmez.
Bir işin nasıl yapılması lâzım olduğu, icmâ ile de bilinemezse, müctehidlerin kıyâsına göre yapmak lâzım olur. İmâm-ı Mâlik, bu dört delîlden başka, Medîne-i münevverenin o zamanki ahâlisinin sözbirliğine de senet dedi. Bu âdetleri, babalarından, dedelerinden ve nihâyet, Resûlullahtan görenek olarak gelmiştir. Bu senet, kıyastan daha sağlamdır, dedi. Fakat diğer üç mezhebin imamları, Medine ahâlisinin âdetini senet olarak almadı.

İctihâd, lügatte insan gücünün yettiği kadar, zahmet çekerek uğraşarak çalışmak demektir. Dînî bir terim olarak; Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, tam anlaşılır ve açık bir şekilde bildirilmemiş bulunan hükümleri ve mes’eleleri, açık ve geniş anlatılmış mes’elelere benzeterek, meydana çıkarmaya uğraşmaktır. Bunu ancak Peygamberimiz (aleyhisselâm) ve O’nun eshâbının hepsi ile diğer müslümanlardan ictihâd

makamına yükselenler yapabilir ki, bu çok yüksek insanlara (müctehid) denir.

İctihâd yolu ikidir: Biri, Irak âlimlerinin yolu olup, buna (Re'y yolu) denir. Ya'nî kıyas yoludur. Bir işin nasıl yapılacağı, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş ise, buna benzeyen başka bir işin nasıl yapıldığı aranır, bulunur. Bu iş de, onun gibi yapılır Eshâb-ı kiramdan sonra, bu yolda olan müctehidlerin reîsi, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'dir. İkinci yol, Hicaz âlimlerinin yolu olup, buna (Rivâyet yolu) denir. Bunlar, Medine-i münevvere ahâlisinin âdetlerini, kıyastan üstün tutar. Bu yolda olan müctehidlerin büyüğü, İmâm-ı Mâlik'dir ki, Medîne-i münevverede oturuyordu. İmâm-ı Şafiî ile Ahmed İbni Hanbel de, İmâm-ı Mâlik'in yolunu öğrendikten sonra Bağdâd tarafına gelerek İmâm-ı a'zamın talebesinden okuyup, bu iki yolu birleştirdi. Ayrı bir ictihâd yolu kurdu. İmâm-ı Şafiî, kendisi çok belîğ, edip olduğundan, âyet-i kerîmelerin ve hadîs-i şerîflerin ifâde tarzına bakıp, kuvvetli bulduğu tarafa göre iş görürdü. İki tarafta da kuvvet bulamazsa, o zaman, kıyas yolu ile ictihâd ederdi. Ahmed İbni Hanbel de, İmâm-ı Mâlik'in yolunu öğrendikten sonra Bağdâd taraflarına gidip, İmâm-ı a'zam'ın talebesinden kıyas yolunu almış ise de, pek çok hadîs-i şerîf ezberlemiş olduğundan önce, hadîs-i şeriflerin birbirini kuvvetlendirmesine bakarak, ictihâd etmiştir. Böylece, ahkâm-ı şeriyyenin çoğunda, diğer üç mezhebden ayrılmıştır.

Bu dört mezhebin hâli, bir şehir ahâlisinin hâline benzer ki, önlerine çıkan bir işin nasıl yapılacağı kanunda bulunmazsa, o şehrin eşrafı, ileri gelenleri toplanıp, o işi kanunun uygun bir maddesine benzeterek yaparlar. Ba'zan uyuşamayıp, ba'zısı devletin maksadı, beldeleri tamir ve insanların rahatlığıdır der. O işi, rey ve fikirleri ile, kanunun bir maddesine benzetir. Bunlar, Hanefî mezhebine benzer. Ba'zıları da, devlet merkezinden gelen memurların hareketlerine bakarak, o işi, onların hareketine uydurur ve devletin maksadı, böyle yapmaktır derler. Bunlar da, Mâlikî mezhebine benzer. Ba'zıları ise kanunun ifâdesine, yazının gidişine bakarak, o işi yapma yolunu bulur. Bunlar da, Şafiî mezhebi gibidir. Bir kısmı ise, kanunun başka maddelerini de toplayıp, birbiri ile karşılaştırarak, bu işi doğru yapabilmek yolunu arar. Bunlar da, Hanbelî mezhebine benzer. İşte şehrin ileri gelenlerinden her biri, bir yol bulur ve hepsi, yolunun doğru ve kanuna uygun olduğunu söyler. Kanunun istediği ise, bu dört yoldan biri olup, diğer üçü yanlıştır. Fakat, kanundan ayrılmaları, kanunu tanımadıkları için, devlete karşı gelmek için olmayıp, hepsi kanuna uymak, devletin emrini yerine getirmek için çalıştıklarından, hiçbiri suçlu görülmez. Belki, böyle uğraştıkları için, beğenilir. Fakat, doğrusunu bulan daha çok beğenilip, mükâfat alır. Dört mezhebin hâli de böyledir. Allahü teâlânın istediği yol, elbette birdir. Dört mezhebin ayrıldığı bir işde, birinin doğru olup, diğer üçünün yanlış olması lâzımdır. Fakat, her mezhep imâmı, doğru yolu bulmak için uğraştığından, yanılanlar af olur ve hattâ sevâb kazanır. Çünkü Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Ümmetime, yanıldığı ve unuttuğu için ceza yoktur." buyurdu. Dört mezhebin bu ayrılıkları ba'zı işlerde olup, dînin temellerinde ve inanılacak şeylerde, aralarında tam birlik bulunduğundan, ya'nî Ehl-i sünnet i'tikâdında olduklarından birbirini severler ve asla kötülemezler. Bu dört mezhebten her birine Ehl-i sünnet'ten milyonlarca kimse uydu. Dört mezhebin i'tikâdı bir olduğundan birbirine yanlış demez, bid'at sahibi, sapık bilmezler. Doğru yol, bu dört mezheptedir, deyip her biri kendi mezhebinin doğru olmak ihtimâli daha çoktur, bilir. İctihâdla anlaşılan işlerde İslâmiyetin açık emri bulunmadığı için, Ehl-i sünnet olan ve dört mezhebten birine uyan her Müslüman; "Benim mezhebim doğrudur. Yanlış olmak ihtimâli de vardır. Diğer üç mezheb yanlıştır, doğru olmak ihtimâli de vardır" der ve öyle inanır. Dört mezhebin amellere, ya'nî ibâdetlere, işlere âit belli birkaç şeyde birbirlerinden ayrılmaları, müslümanlar için rahmet ve kolaylıktır. Hadîs-i şerîfte; "Ümmetimin âlimlerinin ihtilâfı rahmettir." buyuruldu ki, burada amellerde olan ayrılık bildirilmektedir. Îmânda ve i'tikâdda ayrılık felâkettir ve kesinlikle yasaklanmıştır. Allahü teâlâ ve Peygamberi, mü'minlere merhametli oldukları için, ba'zı işlerin nasıl yapılacağı, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde açık bildirilmedi. Açıkça bildirilse idi, öylece yapmak farz olurdu. Yapmıyanlar günaha girer, kıymet vermeyenler de kâfir olurdu. Mü'minlerin hâli çok güç olurdu. İşte böyle işleri mezheb imamları açıkça bildirilenlere benzetmekte, birbirlerinden ba'zı bakımlardan ayrılmışlardır.

Bir Müslümanın, dört mezhebden hangisinde ise o mezhebteki bilgileri öğrenmesi, her işinde o mezhebe uyması lâzımdır. Bir mezhebe uyan bir müslüman, mezhebinin imamının Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şeriflerden ve icmâ-ı ümmetten çıkardığı delîllere uymaktadır. Bu delîlleri bilmesi şart ve lâzım değildir. Amellerde asıl olan, âyet-i kerîme ve

hadîs-i şerîf ezberlemek değil, işleri Allahü teâlânın rızâsına uygun yapmaktır. Mezheb imamları, ömürlerini vererek, bu rızâ-i ilâhiyye yolunu araştırmışlar, bulduklarını bütün müslümanlara sağlam vesîkalarla haber vermişlerdir. Müslümanlar, asırlardır olduğu gibi şimdi de bu dört mezhebten birine uymakta ve işlerini buna göre yapmaktadır. Şayet bir işin yapılmasında haraç, zorluk bulunursa, ya'nî kendi mezhebine göre yapmasına imkân kalmazsa, bu işini diğer üç mezhebten birine göre yapması caiz olur. Fakat, ikinci mezhebin o işe bağlı şartlarını gözetmesi de lâzımdır.

Görüldüğü gibi, eğer mezheb imamları arasında bu farklılıklar olmasaydı, müslümanlar karşılarına çıkan bir işte şaşkın, çaresiz ve sıkıntı içinde kalacaktı. Nitekim eski ümmetlerde işler hakkında hüküm bir tane idi. Bu bir hükme uyanlar kurtuldu, uyamayanlar sıkıntıya düştü. O ümmetlerde İmâm-ı a'zam gibi âlimlerin yetişmemiş olması, şeriatlerinin kısa zamanda bozulup yok olmasının da sebeplerinden birini teşkil etti.

Bugün nikâh, talâk, zekât, gusül, abdest, namaz, setr-i avret ve daha birçok mühim mes'elede dînen makbûl bir zarûrete, sıkıntıya düşen dört mezhebten birindeki müslümanlar, diğer mezheblerden birinin o konudaki hükmüne, uyarak İslâmiyete uygun yaşamak imkânına kavuşmaktadır. Ancak, bir işde dînin kabûl ettiği bir zarûret olmadan kendi mezhebinin hükmünü bırakıp, bir başka mezhebe uymak ve keyfine göre bir işi bir mezhebe, başka bir işi öteki mezhebe, bir diğer işi de daha başka bir mezhebe göre yapmak kesinlikle yasaktır ve İslâmiyette buna "telfîk" veya "mezhepsizlik" denir. Böyle olan bir kimse, işlerinde Allahü teâlânın rızâsını değil, kendi arzusunu düşünüyor demektir. Bunun ise; dîni, insanların isteklerine göre değiştirebilen bir oyuncak hâline getirmeye kadar gideceği açıktır.

İslâm âlimleri mezhebsizliğin, dinsizliğe giden bir köprü olduğunu bildirmişlerdir. Müslümanlardan, İslâm âlimlerine uymaları istenmektedir. Hadîs-i şeriflerde âlimler hakkında; "Din âlimleri, peygamberlerin vârisleridir.", "Talebesi arasında âlim, ümmeti arasında peygamber gibidir." "Fıkıh âlimleri kıymetlidir. Onlarla beraber bulunmak ibâdettir." "Ümmetimin âlimlerine saygılı olunuz. Onlar yeryüzünün yıldızlarıdır." buyuruldu.

İslâm âlimlerine uymak, dört mezhebden birinde bulunmakla olur. Asırlardır gelip geçmiş bütün İslâm âlimleri de, bu dört mezhebden birinde bulunan âlimlerden ders alarak yetişmişler ve bu mezheblere uymuşlardır. Ehl-i sünnet âlimleri, hükümleri eksiksiz kayda geçirilmiş bulunan, her müslüman tarafından işitilen, bilinen ve asırlardır müslümanların tâbi olduğu, uyduğu dört hak mezhebten birine uymadan yapılan amelin bâtıl olacağını sözbirliği ile bildirmişlerdir.
Mezhebleri beğenmeyen, onlardan birine uymayan veya mezheblerin kolaylıklarını birleştirmeye çalışan bir kimse, asırlardan bu yana gelip geçmiş milyonlarca müslümanın yolundan ayrılmış, kendi başına yeni bir yol tutmuş olur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde Nisa sûresi 114. âyetinde, "Mü'minlerin yolundan ayrılanı Cehenneme atarız."buyurmaktadır.
Dört mezheb imamının ve bunların yetiştirdiği müetehid olan âlimlerin çözdüğü mes'elelerin sayısı milyonları aşmaktadır. Bunlardan yalnız İmâm-ı a'zam hazretlerinin 500 binden fazla fıkıh mes'elesini çözdüğü kıymetli kitaplarda bildirilmektedir. Dört mezhebin imamları ve bunlara bağlı müctehidleri, müslümanların başlarına gelebilecek hemen her işin dindeki hükmünü bildirmişlerdir. Asırlardır dört hak mezhebe uyan müslümanlardan, herhangi bir müşkülün cevâbını bulamayan hiç duyulmamıştır. Bu gün de dünyânın her yerinde yaşayan müslümanın her türlü işlerinin cevâbı, bu dört hak mezhebin kitaplarında vardır. Yeniden ictihâdı icâb ettiren, cevapsız kalan, çözülmemiş bir mes'ele bırakmamışlardır. Âhırette mes'ûliyetten kurtulmak için müslümanlar, amellerini nasıl yapacaklarını, mezheblerinin inceliklerine vâkıf Ehl-i sünnet âlimlerinden sorarak veya bunların kitaplarından okuyarak kolaylıkla öğrenmektedirler.

Çoğu hıristiyan papazı olan Avrupalı müsteşriklerin ve peygamberliğe inanmayan modern teoloji filozoflarının kitaplarında veya bunların kitaplarından yapılan tercüme ve iktibaslarda yalan ve iftira olarak bu dört hak mezheb mensûbları arasında tartışmalar, hattâ silâhlı mücâdeleler vukû' bulduğunun yazıldığı esefle görülmektedir. Halbuki İslâm târihinde hiçbir devirde Hanefîlerle, Şâfiîler, Mâlikîler v.b. arasında mezhep ayrılığı sebebiyle en küçük bir sürtüşme bile vukû' bulmamıştır. Başta dört mezhebin imâmları birbirlerini dâima hürmet ve sevgiyle yâd etmişler, birbirlerinin ictihâdlarına asla yanlış dememişler ve

kötülememişlerdir. Siyâsete ve hükümet işlerine hiçbir devirde karışmamışlardır. Bunlara uyan müslümanlar da mezhep imamlarının yolundan giderek, dört mezhebten birine uyan din kardeşleriyle sevişmişler, asırlar boyu bir arada huzûr ve rahat içinde yaşamışlardır. Müslümanları bölmeye, aralarını açıp birbirleriyle düşman etmeye ve çatıştırmaya matuf bu iddia ve iftiralar, İslâmiyeti bilen, târih bilgisi doğru ve kuvvetli, kültürlü müslümanlar arasında hiçbir itibar görmemekte, gerek ülkemizde ve gerekse diğer İslâm ülkelerindeki dört hak mezhepteki müslümanlar, birbirlerini severek, sayarak, kardeşçe, rahat ve huzûr içinde yaşamaktadırlar. Ehl-i sünnet i'tikâdındaki müslümanlar, dört hak mezhebe uymanın değil, uymamanın bölücülük ve tefrika çıkarmak olduğunu çok iyi bildiklerinden, birbirlerine olan muhabbetleri derinleşmektedir.

İşte İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe; en mükemmel usûller ile yaptığı uzun çalışmaları ve ictihâdı neticesinde çözdüğü ve tedvin ettiği fıkıh (hukuk) bilgileri ile müslümanların ibâdetlerinde ve diğer işlerinde İslâmiyete doğru bir şekilde uymak için takip edecekleri bir yolu gösterdi ve bu yola "Hanefî Mezhebi" denildi.

İmâm-ı a'zam fıkhı, "Leh ve aleyhde olanı bilmek, tanımak" diye tarif etmiştir. Bu tarife göre fıkhı tesbit etmek için, Edille-i şeriyyeye başvururdu. Bunlar Kitap (Kur'ân-ı Kerîm), Sünnet (Peygamberimizin (aleyhisselâm) sözleri, fiilleri ve takrirleri), İcmâ-ı ümmet (Eshâb-ı kiramın bir mes'ele hakkındaki sözbirliği) ve Kıyâs-ı Fukaha (Hükmü verilmiş mes'elelere benzeterek bir başka mes'eleyi hükme bağlamak)'dır. İmâm-ı a'zam, herhangi bir fıkıh mevzû'unun işlenmesi veya fetvâsının takrir edilmesi yahut da cevâbı bulunmak üzere mevzû (konu) edildiğinde, sırasıyla bu dört kaynağa baş vururdu.

1. Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler: İmâm-ı a'zam da, diğer müctehidler gibi, bir işin nasıl yapı lacağını, Kur'ân-ı kerîmde açıkça bulamazsa, hadîs-i şerîflere bakardı. İctihâdlarında Peygamberimizin sünnetine tâbi olmakta, herkesten ileri gitmiş, mürsel hadîsleri bile müsned hadîsler gibi senet olarak almıştır.

2. İcmâ' ve Sahabe kavli: Bir iş hakkında hadîs-i şeriflerde de açıkça hüküm bulunmazsa, bu iş için (icmâ) var ise, öyle yapılmasını emir ederdi. İcmâ', sözbirliği demek olup, bir işi, Eshâb-ı kiramın hepsinin aynı sûretle yapması veya söylemesi demektir. İmâm-ı a'zam, Eshâb-ı kiramın sözlerini, kendi kavillerinin üstünde tutmuştur. Onların, Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanında, sohbetinde bulunmak şerefiyle kazandıkları derecelerin büyüklüğünü, herkesten daha iyi anlamıştır.

3. Kıyas: Bir işin nasıl yapılması lâzım olduğu, icmâ ile veya sahabe sözü ile de bilinemezse, kendisi kıyas yaparak hüküm verirdi. O'nun bu kıyas yoluna, (re'y yolu) veya (ictihâd) da denir. Kıyas; Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde hakkında açık hüküm bulunmayan bir işi, hakkında açık hüküm bu lunan bir diğer işe benzeterek hükme bağlamaktır.

4. İmâm-ı a'zam, nasslardan (âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden), icmâ ve kıyastan başka istihsân ve örfler ile de hüküm verirdi. Şu kadar var ki, örfün, İslâmiyette yasak olduğu açıkça bildirilen bir hükme aykırı olmaması lâzımdır. İstihsân; daha kuvvetli görülen bir husûsdan dolayı bir mes'elede benzerlerinin hükmünden başka bir hükme dönmektir. Ya'nî dînen muteber olan bir tercih sebebine dayanarak, bir delîli buna aykırı düşen başka bir delîlden üstün tutup, buna göre hüküm vermektir.

Hanefî mezhebinin bilgileri, sonraki âlimlere üç yoldan gelmiştir.

1. (Usûl) haberleri olup, bunlara zâhir haberler de denir. Bunlar, Hanefî mezhebinin sahibi olan İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'den ve talebesinden gelen haberlerdir. Bu haberler, İmâm-ı Muhammed'in altı kitabı ile bildirilmekdedir. Bu altı kitâb, (El-mebsût), (Ez-ziyâdât), (El-câmi'-üs-sagîr), (Es-siyer-üs- sagîr), (El-câmi'-ul-kebîr), (Es-siyer-ül-kebîr) kitâblarıdır. Bu kitabları İmâm-ı Muhammed'den, güveni lir kimseler getirdiği için (Zâhir haberler) denilmişdir. Usûl haberlerini ilk toplıyan Hâkim şehîd [Muhammed]'dir. Bunun (Kâfi) kitabı meşhûrdur. Kâfinin şerhleri çoktur. Bunların en meşhûru İmâm-ı Serahsî hazretlerinin yazmış olduğu 30 cildlik Mebsut'udur.

2. (Nevadir) haberleri olup, yine bu imamlardan gelen haberlerdir. Fakat, bu haberler, o altı kitâbta bulunmayıp, ya İmâm-ı Muhammed'in (El-kisâniyât), (El-hârûniyât), (El-

cürcâniyyât), (Er-rukıyyât) adındaki başka kitabları ile bildirilmiştir. Bu dört kitab, yukarıdaki altı kitab gibi, açıkça ve sağlam gelmiş olmadığından, bu haberlere (Zâhir olmıyan haberler) de denir. Yâhud, başkalarının kitabları ile bildiril mişlerdir. Meselâ, İmâm-ı a'zamın talebesinden Hasen bin Ziyâd'ın (Muharrer) adındaki kitabı ve İmâm-ı Ebû Yûsuf'un (Emâlî) adındaki kitabı ile bildirilmişlerdir.

3. (Vâkı'at) haberleri üç imâmdan bildirilmiş olmayıp, bunların talebelerinin ve talebesi talebelerinin ictihâd ettikleri mes'elelerdir. Böyle haberleri, ilk toplıyan Ebülleys-i Semerkandî olup (Nevazil) kitabını yazmıştır.

Osmanlı âlimlerinden Şeyhülislâm olanların hazırladığı ve sonradan derlenmiş (Fetvâlar), ayrıca bir kanun metni şeklinde tedvin edilmiş (kanunlaştırılmış) olan ve Ahmed Cevdet Paşa'nın başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanan (Mecelle) de Hanefî mezhebinin fıkhî hükümlerini bildirmektedir. Osmanlı Devleti zamanında yetişen büyük fıkıh âlimlerinden İbn-i Âbidîn Seyyid Muhammed Emîn Efendi'nin hazırladığı ve kendi zamanına kadar yazılmış en muteber fıkıh kitaplarının bir hülâsasını, özünü teşkil eden beş ciltlik (Redd-ül-Muhtâr) kitabı da Hanefî mezhebini bildiren en kıymetli kaynaklardandır.
Ayrıca günümüz Türkçesi ile kaleme alınmış ve yüzlerce eserin incelenmesi ile meydana getirilmiş olan (Tam İlmihâl SEÂDET-İ EBEDİYYE) kitabı da, Hanefî mezhebinin esaslarını bildiren çok geniş ve en kıymetli bir eserdir. Bu kitap HAKÎKAT KİTABEVİ tarafından neşredilmiş ve İngilizce'ye de tercüme edilmiştir.

İmâm-ı a'zamın yetiştirdiği talebelerin sayısı yaklaşık 4000 civarındadır. Bunların birçoğu, din bilgilerinde ictihâd derecesine yükselmiştir. Oğlu Hammâd, talebelerinin ileri gelenlerindendir. İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed Şeybânî, iki yüksek talebesi olup "İmâmeyn" lakabı ile meşhûr olmuşlardı. Bir dînî mes'elelerde İmâmeynin ictihâdı, İmâm-ı a'zamın ictiâdı ile eşit tutulurdu. Hanefî mezhebindeki bir müftî, İmâm-ı a'zamın sözüne uygun fetvâ verir. Aradığını onun sözünde açıkça bulamazsa, İmâm-ı Ebû Yûsuf'un sözünü alır. Onun sözlerinde bulamazsa, İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin sözlerini alır. Ondan sonra İmâm-ı Züfer, daha sonra Hasan bin Ziyâd'ın sözünü alır. Her asırda Hanefî mezhebinde çok yüksek âlimler yetişmiştir. Evliyânın büyüklerinden Muhammed Şâziliyye, Ma'rûf-ı Kerhî, İmâm-ı Rabbânî... gibi zâtlar bu mezhebe bağlı idiler. Osmanlılar zamanında yetişen âlimlerin çoğu Hanefî mezhebindendi. Molla Fenârî, Molla Gürânî, Ahmed İbni Kemâl Paşa, Ebussuûd Efendi, İmâm-ı Birgivî, İbn-i Âbidin bu âlimlerden ba'zılarıdır.

Hanefî mezhebi Abbasî, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin hâkim olduğu bütün ülkelere yayılmıştır. Bugün dünyâda bulunan müslümanların yarıdan fazlası ve Ehl-i sünnetin pek çoğu, Hanefî mezhebine göre ibâdet etmektedir.
Âlimlerin çoğu, diğer mezheplerin de hak olduğunu, fakat Hanefî mezhebinin hükümlerinin daha doğru olduğunu söylemişlerdir. Bunun için İslâm memleketlerinin çoğunda Hanefî mezhebi yerleşmiştir. Türkistan ve Hindistan'ın ve Anadolu'nun hemen hemen hepsi Hanefî'dir.

Bütün dünyâda tatbik olunan İslâmî hükümlerin dörtte üçü İmâm-ı a'zamındır. Kalan dörtte birinde de ortaktır. İslâmiyyette ev sahibi, aile reîsi O'dur. Diğer bütün müctehidler (mezheb âlimleri), O'nun çocukları gibidir.

İmâm-ı Şafiî şöyle buyurmuştur: "Bütün müslümanlar İmâm-ı a'zamın ev halkı, çoluk çocuğu gibidir" (Ya'nî bir adam çoluk çocuğunun nafakasını kazandığı gibi, İmâm-ı a'zam da insanların işlerinde muhtaç oldukları din bilgilerini meydana çıkarmayı kendi üzerine almış, herkesi kolaylığa ve rahata kavuşturup güç bir işten kurtarmıştır.)

Menkıbeleri ve Medhi: İmâm-ı a'zam, Allahü teâlânın rızâsından başka bir düşüncesi olmayan büyük bir âlimdi. Dinden soranlara İslâmiyeti dosdoğru şekliyle bildirir, tâviz vermez, bu yolda hiçbir şeyden çekinmezdi. O'nun kitaplarına, ders halkasına ve fetvâlarına herhangi bir siyâsi düşünce ve güç, nefsânî arzu ve menfeat, şahsî dostluk ve düşmanlık gibi unsurlar asla girmemiştir.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe nefsine tam olarak hâkimdi. Lüzumsuz şeylerle asla uğraşmazdı. Ancak kendisi gibi büyük İslâm âlimlerinde görülen heybet, vakar ve ahlâk-ı hamide (yüksek İslâm ahlâkı) ile her halûkârda insanların kurtuluşu için çırpınırdı. Muarızlarına bile sabır, güler yüz, tatlılık ve sükûnetle davranır, asla heyecan ve telâşa kapılmazdı. Keskin ve derin bir firâset sahibi idi. Bu haliyle

insanların içlerinde gizledikleri şeylere nüfuz eder ve olayların sonuçlarını sezerdi.
Ayrıca kuvvetli şahsiyeti, keskin zekâsı, üstün aklı, engin ilmi, heybeti, geniş muhakemesi, muhabbeti ve cazibesi ile karşılaştığı herkese te'sîr eder, gönüllerini cezbederdi. Karşısına çıkan ve uzun tetkiki gerektiren ba'zı mes'eleleri, derin bir mütâlâadan sonra, böyle olmayanları ise ânında ve olayın açık misalleriyle cevaplandırırdı. En inatçı ve peşin hükümlü muarızlarını bile, en kolay bir yoldan cevaplandırarak ikna ederdi. Bu husûsta hayret verici sayısız menkıbeleri meşhûrdur.
Hasılı İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İslâmiyetin müslümanlardan doğru bir i'tikâd (Ehl-i sünnet i'tikâdı), doğru bir amel ve güzel bir ahlâk istediğini bildirmiş, ömrü boyunca bu kurtuluş yolunu anlatmıştır. Vefâtından sonra da yetiştirdiği talebeleri ve kitapları asırlar boyunca gelen bütün müslümanlara ışık tutmuş ve rehber olmuştur.

İmâm-ı a'zam, İslâm dinine yaptığı bütün bu hizmetleriyle İslâmiyeti imân, amel ve ahlâk esasları olarak bir bütün hâlinde insanlara yeniden duyurmuş, şüphesi ve bozuk bir düşüncesi olanlara cevaplar vermiş, müslümanları çeşitli fitneler ve propagandalarla zaafa düşürmek, parçalamak ve böylece İslâm dinini yıkabilmek ümidine kapılanları hüsrana uğratmış, önce i'tikâdda birlik ve beraberliği sağlamış; ibâdetlerde, günlük işlerde Allahü teâlânın rızâsına uygun bir hareket tarzının esaslarını ve şeklini tesbit etmiştir. Böylece, ikinci hicri asrın müceddidi (dinin yeniden yayıcısı) ünvanını almıştır.
Buhârî ve Müslim'deki bir hadîs-i şerîfte, "Îmân Süreyya yıldızına çıksa, Farisoğullarından biri elbette alıp getirir" buyuruldu. İslâm âlimleri, bu hadîs-i şerîfin İmâm-ı a'zam hakkında olduğunu bildirmiştir. Yine Buhârî ve Müslim'de bildirilen bir hadîs-i şerîfte, "İnsanların en hayırlısı, benim asrımda bulunan müslümanlardır (Ya'nî Eshâb-ı kirâmdır). Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir (ya'nî Tâbiîndir). Onlardan sonra da onlardan sonra gelenlerdir... (ya'nî Tebe-i tâbiîndir)" buyuruldu. İmâm-ı a'zam da, bu hadîs-i şerîfle müjdelenen tabiînden ve onların da en üstünlerinden biridir.

Hayrât-ül-Hisan, Mevdu'ât-ül-ulûm ve Dürr-ül-Muhtâr'da yazılı olan hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Âdem (aleyhisselâm) benimle öğündüğü gibi ben de ümmetimden bir kimse ile öğünürüm. İsmi Nu'mân, künyesi Ebû Hanîfe'dir. O, ümmetimin ışığıdır."

"Peygamberler benimle öğündükleri gibi ben de Ebû Hanîfe ile öğünüyorum. Onu seven beni sevmiş olur. Onu sevmeyen beni sevmemiş olur."

"Ümmetimden biri, şeriatimi canlandırır. Bid'atleri öldürür. Adı Nu'mân bin Sâbit'tir."

"Her asırda ümmetimden yükselenler olacaktır. Ebû Hanîfe zamanının en yükseğidir."

Hazreti Ali de, "Size bu Kûfe şehrinde bulunan, Ebû Hanîfe adında birini haber vereyim. Onun kalbi ilim ve hikmet ile dolu olacaktır. Âhir zamanda, bir çok kimse, onun kıymetini bilmeyerek helak olacaktır. Nitekim, râfizîler de, Ebû Bekir ve Ömer için helak olacaklardır" buyurdu.

İmâm-ı a'zamın zamanında ve sonraki asırlarda yaşayan İslâm âlimleri hep onu medh etmişler, büyüklüğünü bildirmişlerdir. Abdullah ibni Mübârek anlatır. "Ebû Hanîfe, İmâm-ı Mâlik'in yanına geldiğinde İmâm-ı Mâlik ayağa kalkıp ona hürmet gösterdi. O gittikten sonra yanındakilere, "Bu zâtı tanıyor musunuz? Bu zât, Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit'tir. Eğer şu ağaç direk altındır dese isbât eder, dedi." Sonra Süfyân-ı Sevrî yanına geldi. Onu, Ebû Hanîfe'nin oturduğu yerden biraz daha aşağıya oturttu, çıktıktan sonra onun fıkıh âlimi olduğunu anlattı." Yine Abdullah İbni Mübârek der ki; Hasen bin Ammâre'yi Ebû Hanîfe ile birlikte gördüm. Ebû Hanîfe'ye şöyle diyordu: "Allahü teâlâya yemîn ederim ki fıkıhda senden iyi konuşanı, senden sabırlısını ve senden hazır cevap olanını görmedim. Elbette sen fıkıhda söz söyleyenlerin efendisi ve reîsisin. Senin hakkında kötü söyleyenler sana hased edenler, seni çekemeyenlerdir."

Hâfız Muhammed İbni Meymûn der ki: "Ebû Hanîfe'nin zamanında ondan ârif ve fakîh yok idi. Yemîn ederim ki, onun mübârek ağzından bir söz duymağa yüzbin dinar (altın) veririm."

İbni Üyeyne: "Onun eşini ve benzerini gözüm görmedi, fıkıh bilgisi Kûfe'de Ebû Hanîfe'nin talebesindedir." demiştir.

Dâvûd-i Tâî'nin yanında Ebû Hanîfe'den konuşuldu. Buyurdu ki, "O bir yıldızdır. Karanlıkta kalanlar onunla yol bulur, hidâyete kavuşur." Hâfız Abdülazîz İbni Revrad der ki, "Ebû Hanîfeyi seven, Ehl-i sünnet vel cemâat mezhebindedir. O'na buğz eden, kötüleyen bid'at sahibidir. Ebû Hanîfe bizimle insanlar arasında miyardır (ölçüdür). O'nu sevenin, O'na yüzünü dönenin Ehl-i sünnet olduğunu; buğz edenin bid'at sahibi olduğunu anlarız." İbrâhîm İbn-i Muâviye-i Darîr der ki, "Ebû Hanîfe'yi sevmek sünnetin tamamındandır. Ebû Hanîfe adâleti gözetir, insafla konuşur, ilmin yollarını insanlara beyân eder ve herkesin müşküllerini gözerdi." Eşed İbni Hakim: "Câhil ve bid'at sahiplerinden başkası onu kötülemez" demiştir. İshâk bin Ebû Fedâ'dan nakil olunur: "İmâm-ı Mâlik'i gördüm, İmâm-ı a'zamla el ele tutup beraber yürürlerdi. Câmiye gelince kendisi durup önce İmâm-ı a'zamın girmesini beklerdi." demiştir. Hakîkate varmış evliyânın büyüklerinden Sehl bin Abdullah Tüstürî: "Eğer Mûsâ ve Îsâ aleyhimüsselâmın kavimlerinde Ebû Hanîfe gibi âlimler bulunsaydı bunlar doğru yoldan ayrılıp, dinlerini bozmazlardı" buyurmuştur.

Süfyân-ı Sevrî: İmâm-ı a'zamın yanından gelen bir kimseye "Yer yüzünün en büyük âliminin yanından geliyorsun" demiştir. İmâm-ı Şafiî: "Ben Ebû Hanîfe'den daha büyük fıkıh âlimi bilmem, fıkıh öğrenmek isteyen onun talebesinin ilim meclisinde otursun, onlara hizmet etsin." buyurmuştur. Ahmed İbn-i Hanbel: "İmâm-ı a'zam vera' ve zühd, Îsâr (cömertlik) sahibi idi. Âhıreti isteğinin çokluğunu kimse anlayacak derecede değildi" buyurmuştur, İmâm-ı Mâlik'e, (İmâm-ı a'zamdan bahsederken onu diğerlerinden daha çok medh ediyorsunuz?) dediklerinde: "Evet öyledir. Çünkü, insanlara ilmi ile faydalı olmakta, onun derecesi diğerleri ile mukayese edilemez. Bunun için ismi geçince, insanlar ona duâ etsinler diye hep methederim" buyurmuştur, İmâm-ı Gazâlî: "Ebû Hanîfe çok ibâdet ederdi. Kuvvetli zühd sahibi idi. Ma'rifeti tam bir ârif idi. Takvâ sahibi olup, Allahü teâlâdan çok korkardı. Dâima Allahü teâlânın rızâsında bulunmayı isterdi" buyurmuştur. Yahyâ Muaz-ı Râzi anlatır: "Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâda gördüm ve Yâ Resûlallah, seni nerede arayayım dedim. Cevâbında: Beni, Ebû Hanîfe'nin ilminde ara, buyurdu." İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyurur ki: "İmâm-ı a'zam abdestin edeblerinden bir edebi terk ettiği için kırk senelik namazını kaza etmiştir. Ebû Hanîfe takvâ sahibi, sünnete uymakta ictihâd ve istinbatta (şer'î delîllerden hüküm çıkarmakta) öyle bir dereceye kavuşmuştur ki, diğerleri bunu anlamaktan âcizdirler, İmâm-ı a'zam, hadîs-i şerifleri ve Eshâb-ı kiramın sözünü kendi reyine takdim ederdi." İmâm-ı Rabbânî hazretleri (Mebde' ve Me'âd) risalesinde de şöyle buyurur: "Büyüklerin en büyüğü olan İmâm-ı ecel ve en olgun önder Ebû Hanîfe'nin yüksek derecesinden takdîr edilemeyen şânından ne yazayım.

Müctehidlerin en vera' sahibi idi. En müttekîsi O idi. Şafiî'den de, Mâlik'den de, İbni Hanbel'den de her bakımdan üstün idi." Yine İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh) ve Muhammed Pârisâ (kuddise sirruh) buyurdular ki: "Îsâ aleyhisselâm gibi ulülazm bir peygamber gökten inip İslâm dîni ile amel edince ve ictihâd buyurunca, ictihâdı İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) ictihâdına uygun olacaktır. Bu da İmâm-ı a'zamın büyüklüğünü, ictihâdının doğruluğunu gösteren en büyük şahittir."

Son asrın, zâhir ve batın ilimlerinde kâmil, dört mezhebin fıkıh bilgilerinde mahir, büyük âlim Seyyid Abdülhakîm Arvâsî (kuddise sirruh) buyurdu ki: "İmâm-ı a'zam, İmâm-ı Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed de, Abdülkâdir-i Geylânî" gibi büyük evliyâ idiler. Fakat âlimler kendi aralarında taksim-i a'mel eylemişlerdir. Ya'nî her biri zamanında neyi bildirmek icâb ettiyse onu bildirmişlerdir, İmâm-ı a'zam zamanında fıkıh bilgisi unutuluyordu. Bunun için hep fıkıh üzerinde durdu. Tasavvuf husûsunda pek konuşmadı. Yoksa Ebû Hanîfe nübüvvet ve vilâyet yollarının kendisinde toplandığı, Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin huzûrunda iki sene bulunup öyle feyiz, nûr ve varidât-ı ilâhiyyeye kavuşmuştur ki, bu büyük istifâdesini, "O iki sene olmasaydı Nu'mân helak olurdu" sözü ile anlatabildiler. Silsile-i zehebin en büyük halkasından olan Ca'fer-i Sâdık'dan tasavvufu alıp, vilâyetin (evliyâlığın) en son makamına kavuşmuştur. Çünkü Ebû Hanîfe, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) vârisidir. Hadîs-i şerîfte, "Âlimler peygamberlerin vârisleridir" buyuruldu. Vâris, her husûsta veraset sahibi olduğundan zâhirî ve batınî ilimlerde Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) vârisi olmuş olur. O halde her iki ilimde de kemâlde idi."

İslâm âlimleri, İmâm-ı a'zamı bir ağacın gövdesine, diğer âlim ve evliyâyı da bu ağacın dallarına benzetmişler, O'nun her bakımdan büyük ve üstün olduğunu, diğerlerinin ise bir veya

birkaç bakımdan büyük kemâlâta (olgunluklara, üstünlüklere) erdiklerini belirtmişlerdir.

İslâm dünyâsında ilimleri ilk defa tedvin ve tasnif eden O'dur. Din bilgilerini (Kelâm, Fıkıh, Tefsîr, Hadîs v.s.) isimleri altında ayırarak bu ilimlere âit kaideleri tesbit etti. Böylece O'nun asrında zuhur eden eski Yunan felsefesine âit kitapların tercüme edilmesiyle birlikte, bu kitaplarda yazılı bozuk sözlerin, fikirlerin din bilgileri arasına karıştırılmasını ve İslâm dinine bid'atlerin sokulması tehlikesini bertaraf etti. İmâm-ı a'zamdan önce İslâmiyetin ilk yıllarında ilimlerin tasnifi yolunda herhangi bir çalışmaya ihtiyâç duyulmamıştır. Çünkü ilk asırlarda yaşıyan sâlih ve temiz müslümanların ilimleri, başta din bilgileri olmak üzere son derece berrak ve mükemmel idi. İlk yıllarda ilimlerin kâğıda geçirilmiş bir tasnif tablosu bulunmamakla beraber, İslâm âlimlerinin sözlerinde, eserlerinde ve müslümanların günlük hayatlarında kendiliğinden vücûd bulmuş ve yaşanmakta olan bir ehemmiyet sırası vardı. En mühim olan îmân (i'tikâd), ibâdet ve ahlâk bilgileri idi. Bu bilgilere Yunan felsefesi, Hıristiyanlık, Yahudilik, Hint inançları, Mecusîlik ve benzeri bozuk yolların, İslâmiyeti içten yıkmak isteyen art niyetli kimseler veya din bilgisi az olanlar tarafından karıştırılmak tehlikesi baş gösterince, yüksek din bilgilerini tasnif ederek kitaplara geçirmek bir mecbûriyet hâlini aldı. İmâm-ı a'zam hazretleri bu çok mühim vazîfeyi mükemmel bir şekilde yerine getirerek, o asırda tartışmaları yapılan ve din bilgisi az olan müslümanlar arasında yayılmasına çalışılan Şia, Mu'tezile, Mücessime, Cebriyye, Kaderiyye ve benzeri gibi sapık fırkaların bozukluklarını göstererek, hem onlara cevaplar vermiş ve hem de kendisinden sonraki asırlarda gelen müslümanların İslâmiyeti her bakımdan doğru, berrak haliyle öğrenmelerini ve böylece inanmalarını temin etmiştir. İyi düşünüldüğünde bütün insanlığın dünyâ ve âhıret se'âdetini doğrudan doğruya ilgilendirdiği açıkça görülen bu çok mühim hizmet, İmâm-ı a'zamın zamanında ve daha sonra yetişen mezhep imamları, İslâm âlimleri, evliyânın büyükleri tarafından da ta'zîm ve şükranla yâd edilmiş, (Ehl-i sünnetin reîsi), (İmâm-ı a'zam (en büyük imâm) adıyla anılmıştır.

İmâm-ı a'zam ayrıca ticâret yapardı. Onun kanaatkârlığı, cömertliği; emânete riâyeti ve takvâsı ticâret muâmelelerinde de dâima kendini göstermiştir. Tacirler ona hayret ederler ve ticârette onu Hazreti Ebû Bekir'e benzetirlerdi. Ticâreti, ortakları ile beraber yapar ve her yıl kazancının dörtbin dirhemden fazlasını fakîrlere dağıtır, Âlimlerin, muhaddislerin, talebelerinin bütün ihtiyâçlarını karşılar ve ayrıca onlara para dağıtarak, tevâzu ile şöyle buyururdu: "Bunları ihtiyâcınız olan yere sarf edin ve Allaha hamd edin. Çünkü verdiğim bu mal hakîkatte benim değildir, sizin nasîbiniz olarak Allahü teâlânın ihsân ve kereminden benim elimden size gönderdiğidir." Böylece ilim ehlini, maddî bakımdan başkalarına minnettar bırakmaz, rahat çalışmalarını temin ederdi. Kendi evine de bol harcar, evine harcettiği kadar da fakîrlere sadaka verirdi. Zenginlere de hediyeler verirdi. Her Cuma günü anasının, babasının rûhu için fakîrlere ayrıca yirmi altın dağıtırdı. Meclisine devam edenlerden birinin elbisesini çok eski gördü. İnsanlar dağılıncaya kadar oturmasını söyledi. Kalabalık dağılınca o kimseye, "Şu seccadenin altındakileri al, kendine güzel bir elbise yaptır" buyurdu. Orada bin akçe vardı.

İmâm-ı a'zam bir gün yolda giderken onu gören bir adam, yüzünü ondan saklayıp başka bir yola saptı. Hemen o adamı çağırıp, neden yolunu değiştirdin diye sordu. Adam cevâbında, size onbin akçe borcum var. Uzun zaman oldu ödeyemedim ve çok sıkıldım, utandım dedi. İmâm-ı a'zam, "Sübhanallah, ben o parayı sana hediye etmiştim. Beni görüp sıkıldığın ve utandığın için hakkını helâl et!" dedi. Bir defasında ortağına, sattığı mallar içinde kusurlu bir elbise olduğunu söyleyip, bunu satarken özrünü göstermesini tenbîh etti. Fakat ortağı bu elbiseyi satarken elbisenin kusurunu söylemeyi unuttu. Satın alan kimseyi de tanımıyordu, İmâm-ı a'zam bunu öğrenince o mallardan alınan doksan bin akçeyi sadaka olarak dağıttı. Çünkü o elbisenin parası da bütün elbiselerin parasına karışmıştı. Müşteri fakîr veya ahbabından olursa onlardan kâr almaz, malı aldığı fiyata verirdi.

Bir defasında ihtiyâr bir kadın gelip, ben fakîrim, bana şu elbiseyi maliyeti fiyatına sat dedi. Dört dirhem ver, onu al deyince, bu elbisenin maliyetinin daha fazla olduğunu tahmin eden kadın "Ben, ihtiyâr bir kadıncağızım. Yoksa benimle böyle alay mı ediyorsun?" dedi. "Hayır, bunda alay yok" deyip elbiseyi ihtiyâr kadına dört dirheme verdi. Bir malı, satın alırken de, satarken de insanların hakkına riâyet ederdi. Birisi ona satmak ürere bir elbise getirdi. Fiyatını sordu. O da yüz akçe istediğini söyleyince, İmâm-ı a'zam bunun değeri yüz

akçeden daha fazladır dedi. Satan kişi yüzer yüzer arttırarak dörtyüze çıktı. Hayır daha fazla eder deyip, bu işten anlayan bir tüccâr çağırarak, fiyat takdîr ettirdi ve o elbiseyi beşyüz akçeye satın aldı.

İmâm-ı a'zam, kırk sene yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı. Elli beş defa hac yaptı. Son haccında Kâ'be-i muazzama içine girip burada iki rek'at namaz kıldı. Namazda bütün Kur'ân-ı kerîmi okudu. Sonra ağlayarak, “Yâ Rabbi! Sana lâyık ibâdet yapamadım. Fakat senin akıl ile anlaşılmayacağını iyi anladım. Hizmetimdeki kusurumu bu anlayışıma bağışla!” diyerek duâ etti. O anda bir ses işitildi ki: “Ey Ebû Hanîfe, sen beni iyi tanıdın ve bana güzel hizmet ettin! Seni ve kıyâmete kadar senin mezhebinde olup, yolunda gidenleri af ve mağfiret ettim.” buyuruldu. Her gün ve her gece Kur'ân-ı kerîmi bir kere hatmederdi, sonuna kadar okurdu.

Küfe şehrinin köylerini haydutlar basıp koyunları çalmışlardı. İmâm-ı a'zam, bu çalınan koyunlar şehre getirilip satılır düşüncesiyle (koyunun yedi sene yaşadığını bildiği için), yedi sene koyun eti yemedi. Geceleri namaz kılar, ağlamasını ve inlemesini yakınları işitirdi. Göz yaşlarının hasır üzerine yağmur gibi düştüğü duyulurdu.

Komşusu bir genç vardı. Her gece içki içer, eve sarhoş gelir, bağırır çağırırdı. Birgün devletin görevlileri onu yakalayıp hapse attılar. Ertesi gün İmâm-ı a'zam, “Komşumuzun sesi kulağımıza gelmez oldu” deyince bir talebesi onun hapse atıldığını söyledi. Bunun üzerine İmâm-ı a'zam vâliye gitti. Vâli, onu görünce ayağa kalkıp hürmetle karşıladı. Buraya teşrîfinizin sebebi nedir? dedi. O da hâdiseyi anlatınca, vâli: “Böyle ehemmiyetsiz bir iş için zât-ı âliniz buraya kadar niçin zahmet ettiniz, bir haber gönderseydiniz kâfi idi” dedi ve o genci serbest bıraktı. İmâm-ı a'zam o gence, “Bak biz seni unutmuyoruz” diyerek ona bir kese de akçe (para) verdi. Bunun üzerine o genç, yaptığı kötü işlerden tövbe edip, İmâm-ı a'zamın derslerine devam etmeye başladı ve fıkıh ilminde âlim olarak yetişdi.

İmâm-ı A'zamın Kur'ân-ı kerîme vukûfiyyeti (onu anlaması, bilmesi) o kadar derin idi ki, bir defasında bir iş için evinden çıkıp atına binmek üzere iken, bir kadın gelip suâl sordu. Bir an düşünüp kadına, “Kur'ân-ı kerîmi baştan sona kadar düşündüm. Senin suâlinin cevâbı Kur'ân-ı kerîmde açıkça yok. İstersen biraz bekle, ben hemen geleceğim senin suâlinin cevâbını veririm” dedi. Sonra gelip gerekli cevâbı verdi.

Vasıt şehrinde fazîletli bir zât vardı. İsmi (Nu'mân'ın kölesi) idi. İsminin niçin böyle olduğu sorulduğunda, şöyle cevap vermiştir: “Annem öldüğü zaman ben karnında canlı olup henüz doğmamışım. Annemin cenâzesi yıkanırken, benim anne karnında canlı olduğumu anlamışlar ve durumu İmâm-ı a'zama, ya'nî Nu'mân bin Sâbit'e bildirmişler, o da hemen kadının karnının sol tarafını yarın, çocuk oradadır, çıkarın demiştir. Doktor dediği gibi yapıp beni ölen annemin karnından çıkarmış, ben bunun için kendimi onun azatlı kölesi kabûl eder, ona dâima duâ ederim.”

İmâm-ı a'zam talebeleri arasında bulunduğu bir sırada vücûdunu bir akrep soktu ve yere düştü. Talebeleri bu akrebi öldürmek isteyince, “Onu öldürmeyiniz, kendimi onunla tecrübe etmek istiyorum, bakalım haklarında hadîs-i şerîfte, “Âlimlerin kanı zehirdir.” buyurulan âlimlere dâhil miyim?” dedi. Talebeleri akrebe baktılar, kıvrandı, büzüldü ve hemen öldü.
İmâm-ı a'zamı hased eden (çekemiyen) biri, O'nu ve talebelerini nehir kenarında bulunan bahçesinde bir ziyâfete da'vet etti. İmâm-ı a'zam bu da'veti kabûl edip talebelerine ben ne yaparsam siz de onu yapın, diye tenbîh etti. Oraya vardıklarında da'vet eden adam buyurun yemeğe deyince, İmâm-ı a'zam ellerini yıkamak için nehire gitti. Talebeleri de onu takip ettiler ve hocalarının bir müddet orada kalmasının sebebini merak etmeye başladılar. Sonra döndüklerinde, bir kedinin tabaklardaki yemeklerden yiyip zehirlendiğini görerek yemeğin zehirli olduğunu ve hocalarının kerâmetini anladılar ve böylece bir sünnete (ya'nî yemekten önce el yıkamaya) uymanın bereketine kavuştular. Bunu gören da'vet sahibi, yaptığına pişman oldu. Özür dileyip, onu sevenler arasına katıldı.

İmâm-ı a'zam, bir gece rü'yâsında Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabrini açmış, mübârek bedenine sıkıca sarılmıştı. Uyanınca bu fevkalâde rü'yâsını Tabiînin büyüklerinden İbni Sîrîn'e gidip anlattı. İbn-i Sîrîn, “Bu rü'yânın sahibi sen değilsin, bunun sahibi Ebû Hanîfe olsa gerek” dedi. (Ebû Hanîfe benim!) deyince, İbni Sîrîn, sırtını aç

göreyim dedi. Sırtını açınca iki omuzu arasında bir ben gördü ve (Sen o kimsesin ki, Peygamberimiz (aleyhisselâm) senin hakkında “Benim ümmetim içinde, iki omuzu arasında bir ben bulunan biri gelir. Allahü teâlâ dînini onunla kuvvetlendirir, ihyâ eder.” buyurdu, dedi.
Bir gece yatsı namazını cemâatle kılıp çıkarken, bir ayağı kapının dışında, bir ayağı daha mescitde iken bir konu üzerinde talebesi Züfer ile sabah ezanına kadar konuşup, diğer ayağını çıkarmadan sabah namazını kılmak için tekrar mescide girmiştir.

Allahü teâlâyı inkâr eden bir dehriye (dinsize) şöyle demiştir: “Sana birisi, ben kasırgalı bir havada, dalgaları çok şiddetli olan bir deniz üzerinde, içinde kaptanı ve mürettabatı olmayan, fakat kendiliğinden deniz üzerinde doğru istikamete giden bir gemi gördüm dese, acaba bu kimsenin söylediği şeye doğru diyebilir misin?” Dehrî: “Hayır, bunu akıl ve mantık kabûl etmez, bu asla mümkün değil! Onu bir sevk eden olması lâzımdır” deyince, İmâm-ı a’zam, o halde bu muazzam kâinatın ve onda cereyan eden mükemmel hâdiselerin yaratanı olan Allahü teâlâyı nasıl inkâr edersin? dedi. Dehrî, birşey söyleyemedi ve düşüp bayıldı.

Seyyid Muhammed Bâkır ile görüştüklerinde, Muhammed Bâkır, İmâm-ı a’zama:

Sen, ceddim Resûlullahın (aleyhisselâm) dînini kıyasla değiştiriyormuşsun? deyince, İmâm-ı a’zam:
Allah korusun, böyle şey nasıl olur? Lâyık olduğunuz makama oturunuz benim size hürmetim var dedi. Bunun üzerine, Muhammed Bâkır oturunca, İmâm-ı a’zam da onun önüne diz çöktü ve aralarında şu konuşma geçti. İmâm-ı a’zam şöyle dedi:

“Size üç suâlim var, cevap lütfediniz?”

Kadın mı daha zayıftır, erkek mi? diye sordu. O da, kadın daha zayıf dedi.

Kadının mirâsda hissesi kaç?

Erkek iki hisse, kadın ise bir hisse alır, deyince:

- Bu ceddîn Resûlullahın (aleyhisselâm) kavli değil mi? Eğer ben bozmuş olsaydım, erkeğin hissesini bir kadınınkini iki yapardım. Fakat ben kıyas yapmıyorum, nassla (âyet ve hadîs ile) amel ediyorum.

İkincisi:

Namaz mı daha fazîletli, yoksa oruç mu?

Namaz daha fazîletli, diye cevap verdi.

Eğer ben ceddînin dinini kıyasla değiştirseydim, kadın hayızdan temizlendikten sonra, namazını kaza etmesini söylerdim.
Orucu kaza ettirmezdim. Fakat ben kıyasla böyle birşey yapmıyorum.

Üçüncüsü:

Bevil mi daha pis, yoksa meni mi?

Bevil daha pisdir diye cevap verdi.

Eğer ben ceddînin dînini kıyasla değiştirseydim bevilden sonra gusül, meniden sonra abdest alınmasını bildirirdim. Fakat ben hadîse aykırı rey kullanarak, kıyas yaparak Resûlullahın (aleyhisselâm) dînini değiştirmekden Allahü teâlâya sığınırım. Böyle şeyden beni Allah korusun dedi. Nass (Kitapdan ve sünnetden delîl) olan yerde kıyas yapmadığını, delîli bulunmayan mes’eleleri, delîli bulunan mes’elelere benzeterek kıyas yaptığını söyleyince, Muhammed Bâkır onu kucaklayıp alnından öptü.

Ali bin Ca’de, Ebû Yûsuf’un şöyle dediğini nakleder: Babam öldüğü zaman ben küçük idim. Annem san’at öğrenmem için beni bir terzinin yanına verdi. Ben terziyi bırakıp İmâm-ı A’zamın ilim meclisine devam ettim. Uzun bir zaman geçmişti. Annem hocama gelip, “Bu çocuğun senden başka üstadı yok mudur? Ona kendim bakıyorum, o bir yetimdir.” dedi. Hocam buyurdu ki; “Sen onu kendi hâline bırak! O, burada tereyağı, fıstık, badem ezmesi yemesini öğreniyor.” Bunun üzerine annem dönüp gitti. Ben ise dâima hocamın yanında bulunur, hizmetinden ve meclisinden ayrılmazdım. Böylece Allahü teâlâ bana ilimden çok şeyler nasîb eyledi.

Daha sonra bana kadılık vazîfesi verdiler. Bir gün Abbasî halifesi Hârûn Reşîd ile sofrada oturuyordum. Sofraya tereyağı, fıstık ve badem ezmesi getirdiler. Hârûn Reşîd bana, “Bundan ye, her zaman bize böyle yemek vermezler.” dedi. Ben güldüm. “Niçin gülüyorsun?” dedi. Ben de İmâm-ı a’zamla ilgili olan o hâdiseyi anlattım. Hârûn Reşîd bunun üzerine, “Gerçekten ilim insanı yükseltir” deyip, hocama rahmet ile duâ etti ve “Hakîkaten kalb gözü açık olup dâima huzûr içinde idi. İnsanların baş gözü ile göremediklerini o kalb gözü ile görürdü.” dedi.

Vefâtı: Ömrünün son yıllarında Abbasî devleti içinde karışıklıklar ve ayaklanmalar baş gösterdi. İmâm-ı a’zam bu karışıklıklara rağmen ders veriyor, talebelerini yetiştiriyordu. 145 (m. 762) yıllarında vukû’ bulan hâdiselerden sonra Halife Mansûr, onu Kûfe’den Bağdâd’a getirterek, kendisinin haklı olarak halife olduğunu herkese bildirmesini, buna karşılık temyiz reîsliğini verdiğini bildirdi. İmâm-ı a’zam bütün zorlamalara rağmen hükümet ve siyâset işlerine asla karışmayıp ilim yolunda kalmak istediğinden bu teklifi kabûl etmedi. Bunun üzerine Halife Mansûr, İmâm-ı a’zamı hapsettirip işkence yaptırdı. Bir müddet sonra çıkardı ise de, tekrar hapse attırdı ve işkenceye devam ettirdi. Hergün vurulacak sopa adedini arttırdı. Fakat halkın galeyana gelip hücum etmesinden korktu. Nihâyet imâm-ı a’zam zehirlenmek sûretiyle, hicrî 150 senesinde (m. 767), yetmiş yaşında iken şehîd edildi. Vefât ettiği yerde Kur’ân-ı kerîmi yedibin kere hatim etmişti. Vefât ederken secde etti. Vefât haberi duyulduğu her yerde büyük üzüntü ve gözyaşıyla karşılandı. Cenâzesini Bağdâd kadısı Hasan bin Ammâre yıkadı. Yıkamayı bitirince şöyle dedi: “Allahü teâlâ sana rahmet eylesin! Otuz senedir gündüzleri oruç tuttun. Kırk sene gece sırtını yatağa koyup uyumadın. En fakîhimiz sen idin! İçimizde en çok ibâdet edenimiz sen idin! En iyi sıfatları kendinde toplayan sen idin!” Cenâzesinin kaldırılacağı sırada Bağdâd halkı oraya toplanıp o kadar büyük kalabalık olmuştu ki, cenâze namazını kılanlar ellibin kişiden fazla idi. Gelenler çok kalabalık olduğundan cenâze namazı ikindiye kadar kılındı. Altı defa cenâze namazı kılındı. Sonuncusunu oğlu Hammâd kıldırdı. Bağdâd’ta, Hayzeran kabristanının doğusunda defn edildi. İnsanlar günlerce kabrinin başında toplanıp ona duâ ettiler. Vefâtından dolayı çok üzüldüler. İmâm-ı Şafiî’nin hocasının hocası İbni Cerîhe vefât ettiğini duyunca istirca âyetini (İnnâ lillah...) okuyup, “Ya’nî ilim gitti deseniz ya!” buyurdu. Büyük âlimlerden Şu’be’ye vefât haberi ulaşınca, o da, “İlim ışığı söndü, ebediyyen onun gibisini bulamazlar” dedi vefâtından sonra çok kimseler onu rü’yâsında görerek ve kabrini ziyâret ederek, onun şânının yüceliğini dile getiren şeyler anlatmışlardır. İmâm-ı Şafiî buyurdu ki, “Ebû Hanîfe ile teberrük ediyorum. Onun kabrini ziyâret edip faydalara kavuşuyorum. Bir ihtiyâcım olunca iki rek’ât namaz kılıp, Ebû Hanîfe’nin kabrine gelerek onun yanında Allahü teâlâya duâ ediyorum ve duâm hemen kabûl olup isteklerime kavuşurum.”

“Yüz elli senesinde dünyânın zîneti gider.” hadîs-i şerîfinin de, İmâm-ı a’zam için olduğunu İslâm âlimleri bildirmiştir. Çünkü o târihte İmâm-ı a’zam gibi bir büyük vefât etmemişti. Mezhebi, İslâm aleminin büyük bir kısmına yayıldı. Selçuklu Sultanı Melikşah’ın vezirlerinden Ebû Sa’d-i Hârezmî, İmâm-ı a’zamın kabri üzerine mükemmel bir türbe ve çevresinde bir medrese yaptırdı. Daha sonra Osmanlı padişahları bu türbeyi defalarca tamir ettirdi.

Eserleri: İmâm-ı a’zamın eserleri çok olup zamanımıza kadar ulaşmış olanları başlıca on tanedir. Aslında akâid ve fıkıh ilimlerinde rivâyet edilen bütün mes’eleler onun eseridir. Bunlardan fıkıh bilgileri, Ebû Yûsuf’un rivâyeti ile ve bilhassa İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin toplayıp yazdığı (Zâhir-ur-rivâye) denilen kitaplarla nakledilmiştir.

1. Risâle-i Redd-i Havarîç ve Redd-i Kaderiye: İmâm-ı a’zamın usûl-i dinde ilk yazdığı eserdir.

2. El-Fıkh-ul-Ekber: Akaide dâirdir. Bu eserin bir çok şerhi yapılmış olup başlıcaları şunlardır: (El- Kavl-ul-fasl), Muhyiddîn bin Behâeddîn tarafından yapılan şerhidir. Bu kitap Hakîkat Kitabevi tarafından ofset yoluyla basılmıştır. (Şerh-i Fıkh-ul-ekber), (Şerh-i Fıkh-ul-ekber li-ebil münteha), (Ikd-ul-Cevher Nazm-ı Nesr-i fıkh-ul-ekber), (Nazm-ı fıkh-ul-ekber), (El-İrşâd), (Şerh-i Fıkh-ul-ekber), gibi çeşitli şerhleri vardır. Fıkh-ul-ekber’in en eski nüshaları; İmâm-ı Mâturidî’nin kendi şerhine esas olarak aldığı nüsha, İmâm-ı Eş’arî’nin (El-İbâne) adlı eserine asıl olarak aldığı ve İmâm-ı a’zamın talebesi Ebû Mûtî’nin ondan kendi el yazmasıyla rivâyet ettiği nüsha olmak üzere, üç tanedir.

3. El-Fıkh-ül-Ebsat: İmâm-ı a’zam bu eserinde isti tâ’at (insan gücü) hayır ve şer, kaza ve kader meselelerini açıklamaktadır.

4. Er-Risâle Osman-ı Bustî’ye: Bu eserde îmân, küfr, irca ve va’îd mes’elelerini açıklamaktadır.

5. Kitâb-ül-âlim vel-Müteallim: Bu eserde muhtelif mes’eleler hakkında Ehl-i sünnet i’tikâdını bil dirmek için tertiplenmiş soru ve cevapları vardır.

6. Vasıyyet- Nûkirrû: Bu eserde Ehl-i sünnet vel-cemâatin husûsiyetleri anlatılmakta, akâid ve farzların hudutlarını açıklamaktadır. Bu vasıyyetden başka oğlu Hammâd’a ve talebesi Ebû Yûsuf’a yap tığı vasıyyet olmak üzere onbeş kadar vasıyyetnamesi vardır.

7. Kasîde-i Nu’mâniyye

8. Ma’rifet-ul-Mezâhib

9. El-Asl

10. El-Müsned-ül-İmâm-ı a’zam li Ebî Hanîfe

İmâm-ı a’zam (radıyallahü anh) vefâtına yakın eshâbına şöyle vasıyyet etti:

“Kıymetli dostlarım, azîz kardeşlerim! Biliniz ki, Ehl-i sünnet ve’l-cemâat mezhebi haktır ve oniki haslet üzeredir. (Yani kurtuluş fırkası, hak mezheb olan Ehl-i Sünnet ve’l-Cemâatte oniki husûsiyet vardır):

Bu oniki husûsiyeti kabûl edip, bunlara uyanlar bid’atten uzak olur. Bu hasletlere riâyet ediniz, bunlardan ayrılmayınız ki, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) şefaatine nail olasınız.

1- Îmân, kalb ile tasdîk, dil ile ikrâr etmektir. Kalb ile bilmek, yahut sâdece dil ile ikrâr etmek, değil dir. Eğer dil ile ikrâr, yalnız başına îmân olsaydı, münâfıklarda mü’min olurdu. Sadece bilmek de îmân olmaz. Çünkü sadece bilmek îmân olsaydı, yahûdiler de, hıristiyanlar da mü’min olurdu. Îmânda çoğal ma ve azalma düşünülemez. Ancak îmânın çoğalması, küfrün azalması ile, küfrün çoğalması îmânın azalması ile olması gerekir. Bir kimseye bir anda hem mü’min ve hem kâfir nasıl denilebilir. İmânda şüp he caiz değildir. Nitekim Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde: “İşte onlar hak mü’minlerdir; işte diğerleri de tam kâfirlerdir.” buyuruyor. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) tevhîd sahibi (ehl-i tevhîd, ehl-i kıble) üm meti, günah sebebi ile kâfir değillerdir, îmân, amelden başkadır. Amel de îmândan cüz değil, ayrıdır. Çünkü amel ba’zı vakitlerde emr olunmuş, ba’zı vakitlerde ise kuldan istenmemektedir. Hayz ve nifas hâlinde olan kadının namaz kılmaması, oruç tutmaması, fakîrin zekât vermemesi böyledir. Ama îmândan muaf tutulan ân yoktur. Fakîre îmân lâzım değildir denemez. Hayz ve nifas sahibi, oruçlarını kaza eder. İmânı kaza ederler denemez. Hayrın ve şerrin takdîri Allahü teâlâdandır. Eğer şerrin, kötülüğün takdîrini Allahü teâlâdan başkasından bilirse, müşrik olur.

1. Ameller üç kısımdır: Farz, Fazîlet, Günah.
Farz, Allahü teâlânın emri, meşiyyeti, muhabbeti, rızâsı, kazası, kaderi, yaratması, hükmü, ilmi ve Levh-il-mahfûza yazması iledir.
Fazîlet; Allahü teâlânın emri ile de değildir. Lâkin irâdesi, sevgisi, rızâsı, kazası, kaderi, ilmi ve Levh-il-mahfûza yazması iledir.

2. Günahlara gelince; Allahü teâlânın emri ile değildir. Sevgisi, rızâsı, teşviki ile değildir. Lâkin irâdesi, kazası, kaderi ve Levh-il-mahfûza yazması iledir. Bununla muâhaze olunur. Çünkü kulun fi’li iledir.

3. Arş üzerinde istiva, yerleşme ve oturma ma’nâsında değildir. Allahü teâlâ zamandan, mekândan münezzehidir. Arş mahlûkdur. Önceden yok idi. Sonradan yaratıldı.

4. Kur’ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmı, vahyi, tenzili ve sıfatıdır. (Bütün sübût sıfatları gibi) kendi değildir, gayri de değildir. Mushaflarda yazılıdır, dillerde okunur, gönüllerde saklanır. Yalnız bir perde, bir vâsıta ile değil, mürekkep, kâğıt, yazma işi, harfler, kelimeler ve cümlelerin hepsi, kulların O’na ihtiyaçları sebebi ile, Kur’ân’ın âletleridir. Allahü teâlânın kelâmı mahlûk, sonradan olma değildir. Zâtı ile kâimdir. Ma’nâsı, bu sayılan şeylerde anlaşılmaktadır. Kur’ân-ı kerîm mahlûktur diyen kâfir olur.

5. Bu ümmetin Peygamber efendimizden sonra (aleyhisselâm) en üstünleri Hazreti Ebû Bekir, sonra Hazreti Ömer, sonra Hazreti Osman, sonra Hazreti Ali'dir (rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmâîn). Ya'nî üstünlükleri hilâfetteki sıralarına göredir. Allahü teâlâ onlar hakkında Vâkı'a sûresi 10 ve 11. âyet-i kerîmelerinde; "İşte onlar Sâbikûndur, onlar mukarreblerdir" buyuruyor. O halde içlerinde en esbâkı, en önde ve önce geleni, en üstünüdür. Onları seven her mü'min muttaki, onlara düşman olan ise, münâfık ve şakîdir.

6. Kul, bütün fiilleri, yaptıkları ile mahlûktur. Amelleri, ikrârı, bilmesi de mahlûktur. Fail, işi yapan mahlûk olunca, yaptıkları elbette mahlûk olur.

7. Yaratıcı ve rızık verici Allahü teâlâdır. Rûm sûresi kırkıncı âyetinde; "Sizi yaratan, rızık veren, sonra sizi öldüren ve dirilten Allahü teâlâdır." buyuruyor. İlimle kesb helâldir. Helâldan mal, para kazanmak helâl, haramdan kazanmak ise haramdır, insanlar üç kısımdır:

Biri, imânda hâlis mü'minler; biri küfründe inkâr üzere olan kâfirler, üçüncüsü de, nifakında sabit olan münâfıklardır. Allahü teâlâ, mü'mine amel ve ibâdeti, kâfire imânı, münâfıka ihlâsı farz etmiştir. Nitekim Bekâra sûresi yirmibirinci âyetinde: "Ey insanlar! Rabbinize ibâdet ediniz." Başka bir âyette, "Ey mü'minler! Tâat ve ibadet ediniz" ve"Ey kâfirler! îmân ediniz, ey münâfıklar ihlâs üzere olunuz" buyuruyor.

8. Allahü teâlâ hiçbir şeye muhtaç değildir.

9. Mest üzerine mesh caizdir. Mukîm için müddeti yirmidört saat, misâfir için üç gün üç gece, ya'nî yetmişiki saattir. Hadîs-i şerîfte böyle bildirilmiştir. Bunu inkâr edenin kâfir olmasından korkulur. Çünkü bu hadîs-i şerîf mütevâtire yakındır. Yolculukta dört rek'atli farzları iki rek'at kılmak ve oruç tutmak, Kur'ân-ı kerîm ile sabittir. Nitekim Allahü teâlâ;: "Seferi olduğunuz zaman, namazı iki rek'at kılmakla, sizden zorluk kaldırıldı" ve bir başka âyet-i kerîmede de, "Sizden biriniz hasta olursanız, yahut seferde olursanız, bu haldeki oruçlarını sonra tutsun" buyurur.

10. Allahü teâlâ kaleme yazmayı emredince, kalem, yâ Rabbi ne yazayım dedi. "Kıyâmete kadar olacak her şeyi" emr-i ilâhisi geldi. Allahü teâlâ Kamer sûresi elliikinci âyetinde; "Bununla beraber, işledikleri herşey defterlerindedir." buyuruyor.

11. Azâb vardır ve olacaktır. Olmama ihtimâli yoktur. Münker ve Nekir'in kabirde suâl sormaları haktır. Hadîs-i şerîfler böyle olduğunu bildirmektedir. Cennet ve Cehennem yok olmazlar. Allahü teâlâ Cennet için "Mü'minlere hazırlanmıştır", Cehennem için de; "Kâfirlere hazırlanmıştır" buyuruyor. Allahü teâlâ, Cennet ve Cehennemi mükâfat ve ceza için yarattı. İkisi de devamlı olup, geçici değillerdir. Mîzân haktır. Allahü teâlâ: "Kıyâmet gününde amellerin tartılması için terazi kurulur" buyuruyor. Herkesin amel defterinin okunması haktır. Âyet-i kerîmede: "Bugün senin hesabın için, sana kitabını, ya'nî amel defterini okuman kâfidir." buyuruldu.

12. Allahü teâlâ insanları, öldükten sonra, kıyâmette diriltecek. Bir araya toplayacak. O günün (hesab günü) uzunluğu, dünyâ senesi ile ellibin yıldır. Sevâb, azâb ve hakların görülmesi içindir. Allahü teâlâ; "Uzunluğu ellibin sene olan günde" buyuruyor. Bir âyet-i kerîmede de: "Allahü teâlâ kabirler de olanları diriltir"buyurmaktadır.
Cennettekilerin Allahü teâlâyı nasıl olduğu bilinmiyen, bir şeye benzetilmeden ve cihetsiz, ya'nî herhangi bir yönde olmadan görmeleri haktır. Bir âyet-i kerîmede: "Bütün yüzler, Rablerine bakınca parlar" buyurul muştur.
Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) şefaati haktır, olacaktır. Cennetlik olan mü'minlere ve büyük günâhı olanlara şefaat edecektir. Hazreti Âişe, Hadîce-i Kübrâ'dan (radıyallahü anha) sonra bütün kadınların üstünü ve mü'minlerin anneleridir. Cennet ehli Cennette, Cehennemdekiler de Cehennemde sonsuz kalır. Allahü teâlâ Bekâra sûresi 82. A'râf sûresi 42. Yûnus sûresi 26 ve Hûd sûresi 23. âyetlerinde mü'minler için "Onlar Cennetliklerdir, orada ebedi kalacaklardır" buyurdu.

İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) vasıyyeti budur. Bu i'tikâd üzere olan Ehl-i sünnet ve Cemâat mezhebindendir denir. Bu i'tikâd üzere ölürse kurtulmuşlar zümresinden olur.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretleri buyurdu ki:

"Allah bize, insanların mü'min olanlarını sevmemizi, onlara karşı saygı beslememizi ve asla kırıcı olmamızı kalblerinde

ne sakladıklarını bilemiyeceğimizi, hareketlerimizi buna göre ayarlamamızı emir etmiştir.”

“Allahü teâlâ, kendisine şükür ismini vermiştir. Çünkü Allahü teâlâ, iyiliği mükâfatlandırır. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.”

“Kulların birbirlerine karşı işledikleri suçlar, kendileri için bir zulümden ibârettir.”

“İnsan, her şeye şifâ veren tek varlığın Allahü teâlâ olduğuna inanır; bununla beraber derdine deva olması için ilâç kullanır. Çünkü ilâç bir sebeptir. Şifâsını verecek olan ise Allahü teâlâdır.

“Mü’min, Allahü teâlâdan korktuğu kadar hiç bir şeyden korkmaz. Şiddetli bir hastalığa yakalanır veya feci bir kaza veya belâya uğrarsa, gizli veya aşikâr “Yâ Rabbi, bana bu belâyı neden verdin?” diye şikâyetçi olmaz. Bilâkis hastalığa, belâya ve kazaya rağmen Allahü teâlâyı zikir ve şükreder.

“Mü’min, Allahü teâlânın kendisini devamlı murâkabe ettiğini bilir. Kimsenin bulunmadığı bir yerde veya herkesin yanında olsun, mutlaka Allahü teâlânın onu kontrol ettiğine inanır. Krallar ve sözde büyük adamlar ise, ne gizli ve ne de aşikâr bir yerde herhangi bir şahsı murâkabe edemezler.”

Talebesi Yûsuf bin Hâlid es-Semtî bir vazîfeye ta’yin edilip, Basra’ya giderken, Ebû Hanîfe ona şu tavsiyelerde bulunmuştur

“Basra’ya vardığında halk seni karşılayacak, ziyâret ve tebrik edecek. Herkesin değer ve yerini tanı, ileri gelenlere ikramda bulun, ilim sahiplerine hürmet et, yaşlılara saygı, gençlere sevgi göster, halka yaklaş, fâsıklardan uzaklaş, iyilerle düşüp kalk, Sultanı küçümseme, hiç bir kimseyi hafife alma. İnsanlığında kusur etme, sırrını hiç kimseye açma, iyice yakınlık peyda etmedikçe kimsenin arkadaşlığına güvenme, cimri ve alçak insanlarla ahbablık kurma, kötü olduğunu bildiğin hiç bir şeye ülfet etme!..”

“Seninle başkaları arasında bir toplantı akdedilir veya insanlar mescitde senin etrâfını sarıp aranızda ba’zı mes’eleler görüşülürse, yahut onlar bu mes’elelerde senin bildiğinin hilafını iddia ederlerse onlara hemen muhalefet etme. Sana bir şey sorulursa ona herkesin bildiği şekilde cevap ver! Sonra bu mes’elede şu veya bu şekilde görüş ve delîllerin de bulunduğunu söyle. Senin bu türlü açıklamalarını dinleyen halk, hem senin değerini, hem de başka türlü düşünenlerin değerini tanımış olur. Sana, bu görüş kimindir? diye sorarlarsa, fakîhlerin bir kısmınındır, de. Onlar, verdiğin cevâbı benimserler ve onu sürekli olarak yaparlarsa, senin kadrini daha iyi bilir ve mevkiine daha çok hürmet ederler...”

“Seni ziyârete gelenlere ilimden bir şey öğret ki, bundan faydalansınlar ve herkes öğrettiğin şeyi belleyip tatbik etsin. Onlara umûmî şeyleri öğret, ince mes’eleleri açma. Onlara güven ver, ba’zan onlarla şakalaş ve ahbablık kur. Zîrâ dostluk, ilme devamı sağlar. Ba’zan da onlara yemek ikram et. İhtiyaçlarını temine çalış, değer ve itibarlarını iyi tanı, kusurlarını görme. Halka yumuşak muâmele et, müsamaha göster, hiç bir kimseye karşı bıkkınlık gösterme; onlardan biri imişsin gibi davran.”

“Din ilminde konuşan kimse, Allahü teâlânın kendisine: “Benim dînimde sen nasıl fetvâ verdin, nasıl söz söyledin?” suâlini sormayacağını zannediyorsa, kendisine ve dînine gevşeklik etmiş olur.”

“Bir kimse fıkıh bilmez, fıkhın kıymetini ve fıkıh âlimlerinin değerini bilmezse, böyle âlimlerle oturmak kendisine ağır gelir.”

“Mâsiyeti, günahları zillet; günahı terk etmeği mürüvvet gördüm ve bildim.”

“Bir kimsenin ilmi, kendisini Allahü teâlânın yasaklarından menetmiyorsa, o kimse büyük tehlikededir.”

“Şaşarım şu kimselere ki, zanla konuşurlar ve onunla amel ederler!”

“Dînin alış-veriş kısmını bilmiyen, haram lokmadan kurtulamaz ve ibâdetlerin sevâbını bulamaz. Zahmetleri boşa gider ve azâba yakalanır ve çok pişman olur.”

1) Hayrât-ül-hisân

2) Menâkıb-ı İmâm-ı a’zam (Kerderî)
3) Tebyîd-üs-Sahife
4) Tenvîr-üs-Sahife
5) Ukud-ül-cenân fî menâkıb-in-Nu’mân
6) Menâkıb-ı İmâm-ı a’zam (Muvaffak bin Ahmed Mekkî)
7) El-İntika sh. 122
8) Müsned-i Ebî Hanîfe
9) Et-Terhib binakd’it-te’nîb (Zâhid-ül-Kevserî)
10) Ahbâru Ebî Hanîfe ve Ashabihi (Saymerî)
11) Menâkıb-i İmâm-ı a’zam ve Sahibeyhi (Zehebî)
12) Menâkıb-ı Ebî Hanîfe (Eb-ul-Leys ez-Zeylî)
13) Kalâidu Ukud-il-ahyâr fî Menâkıb-ı Ebî Hanîfet-in-Nu’mân (Abdulâlim el-Kurbetî)
14) El-Kavl-üş-Şerîf (Abdulganî Nablusî)
15) Tuhfet-üs-Sultan fî Menâkıb-ı İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfet-un-Nu’man (Farsça, Yûsuf bin Muhammed bin Şihâb)
16) Tarîh-i Bağdâd cild-13, sh. 323, 454
17) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 405
18) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-2, sh. 216, 223
19) Tabakât-ül-fukahâ (Şîrâzî) sh. 67, 68
20) Keşf-üz-zünûn sh. 842, 1287, 1437, 1680, 2015
21) Hediyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 495
22) Mir’ât-ul-cinân (İmâm-ı Yafiî) cild-1, sh. 309
23) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 12
24) El-Cevâhir-ul-mudiyye sh. 26
25) Ravdat-ül-Cennât cild-4, sh. 224
26) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 63
27) El-Vafî (Safdî) cild-27, sh. 61
28) El-Kevakib-üd-dürriye cild-1, sh. 175
29) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 129
30) Redd-i Vehhâbî sh. 16
31) Mîzân-ül-Kübrâ cild-1, sh. 62
32) Eşedd-ül-Cihâd sh. 3
33) Kâmûs-ul-a’lâm cild-1, sh. 711
34) İbn-i Âbidîn cild-1, sh. 48, 49, 50, 53
35) Mebde ve Me’âd (İmâm-ı Rabbânî) sh. 48, 49
36) Mektûbât (İmâm-ı Rabbânî) cild-1, sh. 29 ve 266. mektûb
37) Brockelmann G.I: 169, 171, S.I.: 284, 287
38) Riyâddünnâsıhîn sh. 60
39) Hidâyet-ül-muvaffakîn sh. 52
40) Mu’cem-ul-müellifîn cild-3, sh. 105
41) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 386, 998
42) Fâideli Bilgiler sh. 42, 156
43) Eshâb-ı Kirâm sh. 213
44) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 127-136

İMÂM-I EBÛ YÛSUF (radıyallahü anh)

İmâm-ı a’zamın talebelerinin en başta gelenlerinden, Hanefî mezhebinde yetişmiş müctehidlerin en büyüğüdür. Asıl adı, Ya’kub bin İbrâhim’dir. Ebû Yûsuf künyesidir. 113 (m. 731) senesinde Kûfe’de doğdu. 182 (m. 798)’de Bağdâd’ta vefât etti. İmâm-ı Ebû Yûsuf’un soyu Eshâb-ı kiramdan Sa’d bin Hâtem el-Ensârî’ye dayanır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hazret-i Sa’d bin Hâtem’e hayır duâ etmiştir. Küçük yaşta iken Uhud Savaşı’na katılmak için Peygamber efendimizden izin istedi. Peygamber efendimiz başını okşayıp, “Küçüktür, gazâya gidemez” buyurdu. Sa’d bin Hâtem Kûfe’ye yerleşip orada vefât etti.

Ebû Yûsuf önceleri bir müddet Ebû İshâk Şeybânî, Süleymân Temimî, Yahyâ bin Sa’îd el-Ensârî, Süleymân bin Mihran el-A’meş, Hişam bin Urve gibi büyük fakîh ve muhaddislerin derslerine devam etti. Muhammed bin Abdurrahmân bin Ebî Leylâ’nın derslerine de devam ettiği sırada, bu zâtın ba’zı müşkil mes’elelerde İmâm-ı a’zama müracaat ettiğini ve onun talebelerinin ilimde daha üstün yetişmekte olduğunu görünce İmâm-ı a’zamın büyüklüğünü anlayıp, ona talebe oldu. Yetim olup fakîr bir ailenin çocuğu olmasına rağmen, İmâm-ı a’zamın derslerine büyük bir gayretle devam etti. İmâm-ı a’zam, onun keskin zekâsını görüp derslere sürekli devam etmesi için fakîr olan ailesinin geçimini de kendi üzerine aldı. Ailesini rahatlıkla geçindirip ilme yönelmesi için ona devamlı yardımda bulundu.

Yahyâ bin Harme, Ebû Yûsuf’un şöyle dediğini nakleder.

“Ben hadîs-i şerîf ve fıkıh ilmini öğrenmek isterdim. Çok fakîr olup hiç param yoktu. Babam da vefât etmişti. Bir gün ben İmâm-ı a’zamın yanında iken, annem çıktı geldi ve: “Ey oğlum, sen onunla bir değilsin, onun ekmeği pişmiş, yemeği hazırdır, ama sen yiyecek şeylere muhtaçsın” dedi. Ben de annem için çalışmağı, anneme hizmet etmeği seçip ilim öğrenmekten vaz geçmeği düşündüm ve buna karar verdim. Birgün hocam İmâm-ı a’zam talebesi arasında beni göremeyince çağırtdı ve “Seni bizden ayıran sebep nedir?” buyurdu. Ben de “Geçim sıkıntısı” efendim dedim. Meclis

dağılıp yanındakiler gidince, bana ihtiyâcım olan bir çok şeyi ihsân etti. Verdiği şeyler arasında epey bir miktar gümüş paralar da vardı. Sonra buyurdu ki, “Bunları harca, bitince bana bildir, fakat ders halkamızdan ayrılma.” Verdiği para bittiği gün, daha kendisine durumu arz etmeden tekrar verirdi. Her zaman devam eden bu hâlini görerek, benim paramın bittiğini ona Allahü teâlâ bildiriyor, kerâmetiyle anlıyor diye düşündüm. Hocamın bu ihsân ve ikramına kavuşmak sebebiyle huzûrunda ilimden de maksadıma kavuştum. Allahü teâlâ ona en iyi mükâfat, mağfiret ve karşılıklar versin.”

Şuca’ Muhammed, Ebû Yûsuf’un şöyle dediğini nakleder: “Babam öldüğü zaman cenâzesinde bulunamadım. Akraba ve komşularımın cenâze ve defn işleriyle uğraşmalarını temin ettim. Zîrâ İmâm-ı a’zamın bir dersinde bulunamayacaktım. Eğer o dersi kaçırsaydım. Ondaki fâideli bilgilere kavuşamamamın hasreti ölünceye kadar devam ederdi.” Ve yine demiştir ki, “Ferâiz (miras) ve hayza âit (kadınlara mahsûs) bilgileri İmâm-ı a’zamın bir meclisinde, nahiv ilmini de âlim bir kimsenin huzûrunda bir defada öğrendim.”

Birgün İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri çok hasta oldu. Birisi gelip İmâm-ı a’zama Ebû Yûsuf’un öldüğünü söyledi, İmâm-ı a’zam “O ölmedi” buyurdu. Ölmediğini nereden bildiniz dediklerinde: “İlme çok hizmet etti, meyvalarını toplamadan ölmez” buyurdu. Hakîkaten ölüm haberinin doğru olmadığı anlaşıldı. İlmi, üstünlüğü ve talebeleri her tarafa yayılıp, meyvalarını aldıktan sonra vefât etti. İmâm-ı a’zam hazretleri bir defasında “Bu genç hayatta iken ona muhalefet eden bulunmaz” buyurdu. Ebû Yûsuf; Ebû Hanîfe’den, İshâk Şeybânî’den, Hişam bin Urve’den, Abdullah bin Amr-ı Ömerî’den, Hanzala bin Ebû Süfyân’dan, Atâ bin Sa’îb’den, Muhammed bin İshâk bin Beşâr’den, Haccâc bin Ertat’den, Hasen bin Dinar’dan, Leys bin Sa’d’den, Ebû Eyyûb bin Utbe’den ve daha birçok âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi ve öğrendi. Bir hadîs dersinde elli, altmış hadîs ezberler, dersten çıkınca bunları yazdırırdı. Muhammed bin Hasen Şeybânî, Amr bin Muhammed-i Nâkıd, Ahmed İbni Müni, Ali İbni Mûsâ-i Tûsî, Abdüs bin Bişr, Hasen bin Şebib ve daha birçok âlimler de Ebû Yûsuf’dan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Ebû Yûsuf İmâm-ı a’zamın derslerine onaltı yıl devam edip, ilimde yüksek dereceye ulaştı ve müctehid oldu. İmâm-ı a’zamın fıkhını ve mezhebini yayan talebelerinin başında Ebû Yûsuf gelir. Bu husûsta ilk kitap yazan da odur.

Talha bin Muhammed bin Ca’fer der ki: Ebû Yûsuf, İmâm-ı a’zam hazretlerinin talebeleri arasında en yükseğidir. İmâm-ı a’zam hazretlerinin ilmini bütün yeryüzüne yayan odur.

Fıkıh âlimleri yedi tabakadır. En yüksek derecesi (dinde müctehid) olanlardır. Bunlara mutlak müctehid denir. Dört mezheb İmâmı bunlardandır. İkinci tabakada olanlar ise, (mezhebde müctehid) olanlardır. İmâm-ı Ebû Yûsuf bunlardandır. Bu tabakada olanlar bulundukları mezhebin usûl ve kaidelerine uyarak, delîllerden ahkâm çıkarırlar. Çıkardıkları hükümler mezhep imamının hükmüne uymayabilir. Bunlar ictihâd derecesine yükseldikleri için kendi çıkardıkları hükümlere uymaları şarttır.

Ebû Yûsuf, hakkında nass bulunmayan bir mes’eleyi hükme bağlarken önce hocası İmâm-ı a’zamın ictihâdına bakar, bulursa ona göre hüküm verirdi. Bulamazsa kıyas ve kendi re’yi ile hareket ederdi. Bu husûsta da hocasının koyduğu usûl ve kaidelere bakarak mes’eleyi hükme bağlardı.

Tefsîr, fıkıh ilimlerinde yüksek dereceye sahip ve üçyüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen Ebû Yûsuf (radıyallahü anh), hocası İmâm-ı a’zamın vefâtından sonra onun ba’zı talebelerine ders vererek onları ilimde yetiştirmiştir. Ayrıca İmâm-ı a’zamın fıkhını ya’nî Hanefî mezhebini nakletmiş ve bu husûsta kitaplar yazmıştır. Ebû Yûsuf’un muasırlarına göre üstünlüğünü gören Abbasî halifesi Mehdî onu kadılığa ta’yin etti. Abbasî halifelerinden Hâdî ve Hârûn Reşid zamanlarında da kadılık yaptı. İlk defa “Kâd-ül-kudâd” ünvanını alan Ebû Yûsuf (radıyallahü anh), Hârûn Reşid zamanında bütün kaza (hâkimlik) işlerinde, hüküm verdiği için “el-Kâd-ül-Kudâd-üd-dünyâ” ünvanı ile anılmıştır. Onaltı yıl kadılık yaptı ve bu vazîfesi sırasında da halkın suâllerine fetvâ verip müşküllerini hallederdi. Hanefî mezhebinde fetvâ verilirken İmâm-ı a’zamın sözüne uygun olarak fetvâ verilir. Aranılan husûs onun sözlerinde açıkça bulunmazsa İmâm-ı Ebû Yûsuf’un sözü alınır ve bu husûsdaki usûl takip edilerek fetvâ verilir. Ebû Yûsuf’un yazdığı kitapları ve bunlardaki mes’eleleri, İmâm-ı Muhammed Şeybânî, Ebû Ya’la, Muallâ bin Mansur er-Râzî ve kendi oğlu Yûsuf ve diğer âlimler nakletmiştir. Adamın biri; “Eğer Allahü teâlâ bana bir erkek evlât ihsân ederse, dört karış boynuzlu bir koç kurban edeceğim” diye bir adakta bulundu.

Günün birinde bu adamın bir oğlu oldu. Ve adağını yerine getirmek için dört karış boynuzlu koç arattı, fakat bulamadı. Sağa sola, civar memleketlere adamlar gönderdiyse de istenen vasıfta koç bulmak mümkün değildi. Adam zamanın din âlimlerine müracaat etti. Durumu anlattı. Fakat çâre bulamadılar. Adamı bir telâş aldı. Dostlarından birisi ona, Ebû Yûsuf hazretlerine gidip derdini anlatırsa bir çâre bulabileceğini söyledi. Adam Ebû Yûsuf hazretlerine gidip durumu anlattı. Derdine çâre bulmasını rica etti. Bu adam zengin fakat cimri biri idi. Bunu bilen hazret-i İmâm:

“Ben buna bir çâre bulurum.. Fakat bir şartla”, dedi. Adam Ebû Yûsuf hazretlerinin ellerine sarıldı: “Söyle şartın nedir?” dedi. Ebû Yûsuf:

“Sen zengin bir adamsın. Memleketin fakîr çocukları için dört mektep, bunların masrafını karşılamak için yanına dört de dükkân yaptırırsan müşkülün hallolur dedi.

Adam kabûl, dedi. Fakat bu inşaat bir hayli uzun sürer. Ben inşaatın bitmesini bekliyemiyeceğim. Sabrım tükendi, adağımı hemen yerine getirmek istiyorum. Ebû Yûsuf hazretleri: “Pekiyi o halde keşfettirelim, inşaat için ne kadar para sarfolunacaksa o kadar parayı devlet hazinesine teslim edersin. Ben de fetvâyı veririm” dedi. İnşaata gidecek para bilirkişiye keşfettirildi. Bu kadar parayı devlet hazinesine yatırdı. Ebû Yûsuf hazretleri talebelerinden birini gönderdi:

“Bana uzun boynuzlu bir koç bulup getir!”

Talebe uzun boynuzlu bir koç bulup, getirdi. Ebû Yûsuf beş yaşında bir çocuk çağırdı. Çocuğa koçun boynuzlarını karışlatırdı. Dört karış geldi. Ebû Yûsuf hazretleri buyurdu ki:

“İşte senin adadığın koç bu, bunu kurban eder, adağını yerine getirirsin. Zira sen sadece dört karış boynuzlu koç adadın. Ve karışın büyük veya küçük olduğu husûsunda bir şey belirtmedin. Ben de bu husûsa istinaden fetvâyı verdim.”

Herkes, hazret-i İmâmın üstün zekâsına hayran kaldı. İmâm-ı Ebû Yûsuf’un (radıyallahü anh) menkıbelerinden ba’zıları şunlardır:

Hocası İmâm-ı a’zamın derslerine yeni başladığı sırada bir gün annesi gelip, hocasına; hoca efendi sizin geçiminiz yerinde, fakat biz muhtacız, çocuğun geçimimizi temin etmesi için ücretle çalışması gerekiyor, demişti. İmâm-ı a’zam da (radıyallahü anh), bu çocuk burada tereyağı, fıstık, badem ezmesi yemesini öğreniyor buyurup, her gün kazanacağı parayı fazlasıyla ona vermiştir. İmâm-ı Yûsuf ilimde yetişip büyük bir âlim olduktan sonra ona kadılık vazîfesi verilmişti. Bu vazîfesi sırasında bir gün halife Hârûn Reşîd onu yemeğe da’vet etmişti. Sofraya tereyağı, fıstık, badem ezmesi getirdiklerinde; Hârûn Reşîd, bunlardan ye, her zaman böyle yiyecekler ikram etmezler demişti. Bu durum karşısında, hocasının yıllar önce annesine söylediği sözleri hatırlayıp hocasının kerâmetini anlayarak tebessüm etti. Hârûn Reşîd niçin güldün deyince, hâdiseyi anlattı. Hocası İmâm-ı a’zama rahmetle duâ ettiler.

Zamanın hükümdârı hanımına bir münâkaşa sonucunda: “Bu geceyi benim hüküm sürdüğüm topraklarda geçirirsen seni boşayacağım” dedi.

Fakat sonradan sinirlilik hâli geçince bundan vazgeçti. Çok sevdiği hanımından ayrılmak istemiyordu. Zamanın âlimlerine bunu sordu, bir çâre bulunmasını istedi. Fakat işin içinden çıkamadılar. Başka bir devletin sınırları içinde geceyi geçirmesi de mümkün değildi. Dediler ki, filân yerde İmâm-ı a’zam hazretlerinin genç bir talebesi var. Senin mes’eleni ancak o halleder.

Hemen, Ebû Yûsuf hazretlerini da’vet etti. Hâdiseyi ona anlattı. Hazret-i İmâm buyurdu ki:

“Hanımınız bu geceyi mescidde geçirsin. Çünkü, mescidde kimsenin sahipliği ve mâlikliği yoktur. Nitekim Allahü teâlâ, “Mescidler Allah içindir” buyuruyor” dedi.

Bunun üzerine, hükümdâr hazret-i İmâm’ın zekâsına ve ilmine hayran kaldı. Onu temyiz reîsliğine ta’yin etti.

Bir gün adamın biri İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretlerine suâl sordu. “Bilmiyorum” cevâbını alınca sinirlendi.

“Nasıl olur da bilmezsiniz. Hazineden şu kadar para alırsınız” dedi. İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri sakince cevap verdi:

“Kardeşim, bize bildiğimiz kadar para veriyorlar. Yok, eğer bilmediklerimize göre para alsaydık, hazine yetmezdi.”

İmâm-ı Ebû Yûsuf, İmâm-ı a’zam hazretlerine anne ve babasından önce duâ ederdi.İmâm-ı a’zam hazretleri de hocası Hammâd’a anne ve babasından önce duâ ederdi.

İmâm-ı Ebû Yûsuf bir defasında hacda hastalandı. Hastalığı ağırlaştı. Zayıf ve dermansız idi. Fakat hiç durmadan sorulan suâllere cevap veriyordu. “Hastasınız, yorulmayınız yoksa hastalığınız artar” dendiğinde, buyurdu ki: “Fâideli ilim okutmak, hastalığın şiddetini hissettirmez.”

Eserleri:

1-Fıkıh ve usûle dâir eserleri şunlardır: Kitâb-üs-salât, Kitâb’uz-Zekât, Kitâb’us-Siyam, Kitâb’ül Ferâiz, Kitâb-ül-buyu’, Kitâb-ul-hudûd, Kitâb-ul-vekâle, Kitâb’ül vesâyâ, Kitâb’ül sayd ve’z-zebâyıh, Kitâb-ul-gasb ve İstibra, Kitâb-ül-ihtilâf-ul-emsâr.

2-Kitâb-ul-haraç: Halife Hârûn Reşîd’in isteği üzerine yazdığı bu kitapda: Devletin mâlî kaynakla rını, devletin gelir yollarını geniş bir şekilde anlatmaktadır. Bu husûsta Kur’ân-ı kerîme, Peygamberimizden (aleyhisselâm) rivâyet olunanlara ve Sahabe fetvâlarına dayanmaktadır. Bu eser Fransızcaya, İngilizceye ve başka dillere de tercüme edilmiştir. Er-Ritâc adlı şerhi Bağdâd’da 1980 yılında yayınlanmıştır.

3-Kitâb-ul-Âsâr: İmâm-ı a’zamdan rivâyet ettiklerini topladığı bir kitaptır. Kitap fıkıh bablarına göre tertip edilmiştir.

4-İhtilâf-u Ebû Hanîfe ve İbn-i Ebî Leylâ: Bu kitapta Ebû Hanîfe ve Ebî Leylâ’nın ihtilâf ettikleri mes’eleleri toplamıştır. Bu kitabı ondan İmâm-ı Muhammed nakletmiştir. Ba’zı ilâveler yapmış ve bölümlere ayırıp bir tertîbe tâbi tutmuştur.

5-Kitâb’ur red alâ Siyer-i Evzâî: Bu kitabında İmâm-ı Evzâî ile İmâm-ı a’zamın ihtilâf ettikleri mev zuları anlatmıştır.

6-Kitâbu İhtilâf-ül-emsâr, Kitab-ül-Gevâmi, El-Emâli, El-İmlâ, En-Nevadir gibi eserleri vardır.

Buyurdu ki: “Ni’metlerin başı üç ni’mettir. Birincisi bütün iyilikleri içine alan İslâm ni’metidir. İkincisi, hayata tad veren sıhhat ve afiyet ni’metidir. Üçüncüsü, insana faydalı olan (azdırmayan) zenginliktir.”

“Ar bilmiyen ve utanması olmayanla arkadaşlık, kıyâmette insanı utandırır.” “Sen herşeyini ilme vermedikçe ilim sana bir kısmını vermez.”

İmâm-ı Ebû Yûsuf’un, Abbasî halifesi Hârûn Reşîd’e yazdığı tavsiye ve nasîhatlarından bir bölümü şöyledir:

“Allahü teâlâ mü’minlerin emîrine uzun ömür, ni’met, haysiyyet ikram edip, şeref ve izzetini yükseltsin! Ona ihsân ettiği dünyâ ni’metlerini bitmeyen, tükenmeyen âhıret se’âdetlerini ve Resûlullaha (aleyhisselâm) kavuşmağa vesîle kılsın...

Ey mü’minlerin emîri! Allahü teâlâ sana öyle bir vazîfe verdi ki, sevâbı sevâbların en büyüğü cezası da cezaların en büyüğüdür. Allahü teâlâ seni bu ümmetin işlerine memur etti. Bu vazîfenin başına geçtikten sonra artık sen, idârelerini emânet aldığın insanlar sebebiyle imtihana çekildin. Onların işlerini üzerine alarak ömrünü tüketmeye başladın. Bina; adâlet ve doğruluk temelleri üzerine kurulmazsa, (işler adâlet ve doğrulukla yürütülmezse) Allahü teâlâ o binanın temellerini bozar, yapanların ve yardımcı olanların üzerlerine yıkar. Bu bakımdan Allah’ın sana ihsân ettiği vazîfelerini ihmâl edip, hakların zayi olmasına sebeb olma! Çünkü bir işi yapmaya güç kuvvet veren Allahü teâlâdır.

Bugünün işini yarına bırakma, yoksa işleri ve hakları zayi edersin. İstekler bitmeden ecel gelir çatar. Ecel gelip çatmadan sâlih amel işle. Çünkü ecel geldikten sonra (ölünce) amel yapılmaz. Çobanlar sahiblerine karşı sürülerinden sorumlu olduğu gibi idâreciler de, idâre ettiklerinden Allahü teâlâya hesap vereceklerdir. Allahü teâlânın sana ihsân ettiği bu vazîfede bir saat bile kalsan hakkı yerine getir. Çünkü âhıret gününde Allah indinde idârecilerin en mes’ûdu, teba’sını mes’ûd eden idârecidir.

Doğruluktan ayrılma, yoksa idâre ettiğin kimseler de doğruluktan ayrılır. Nefsin isteğine göre emir vermekten ve kızgınlıkla iş görmekten sakın. Biri âhıret ile diğeri dünyân ile ilgili iki işle karşılaştığın zaman, âhıret işini tercih et. Çünkü dünyâ fânî âhıret bakîdir. Allah korkusuyla titre, Allahın emirlerinde insanlara farklı muâmele yapma. Allahü teâlânın emirlerini yapmakta hiç bir kınayıcının kötülemesinden korkma!

Dâima temkinli ol. Temkinli olmak dil ile değil kalb iledir. Azâbından korkarak ve rahmetini umarak Allahü teâlâya sığın. Sığınmak ve korunmak korku ve ümid iledir. Kim Allaha sığınırsa Allah onu korur. Dâima doğru yol iyi bir akıbet, hakka ulaştıracak sağlam bir gidiş üzere ol. Zayi olmayacak bir iş ve herkesin gideceği âhıret için çalış. Çünkü varılacak bu yer, kalblerin hopladığı, bahânelerin son bulduğu yerdir. O gün bütün mahlûkât Allahın huzûrunda baş eğer ve zillet içinde dururlar. Onun hükmünü beklerler. Azâbından korkarlar. Sanki herşey olmuş bitmiş gibidir.

Kıyâmet gününü bilip de amel etmeyenin, o gün çekeceği hasret ve duyacağı pişmanlık bitmez, Öyle bir gündür ki, o gün, ayaklar kayar, renkler değişir, duruş uzar, hesap çetin olur...

O ne korkunç bir ayak kayması! O ne fayda vermez bir pişmanlıktır! Bu hayat gece ve gündüzün yer değiştirmesinden ibârettir. Durmadan biri diğerinin peşini takibediyor. Gece ve gündüz (zaman) her yeniyi eskitir, her uzağı yaklaştırır, va'd edilmiş olan her şeyi getirir. Allah herkesi ona göre cezalandırır. Allahın hesabı çabuktur. Öyleyse Allah'tan kork, sakın! Çünkü ömür az, iş mühim, dünyâ ve dünyâdakiler fânidir. Âhıret ise devamlı kalma yeridir. Mahşer günü, haddi aşanların yolunu tutmuş olarak Allahın huzûruna çıkma! Şunu iyi bil ki, kıyâmet gününün hâkimi olan Allahü teâlâ, kullarına mevki ve makamlarına göre değil, amellerine göre hükmedecektir. O halde dikkatli ol. Çünkü sen boşuna yaratılmadın ve başı boş bırakılmayacaksın. Şüphesiz yaptıklarından hesaba çekileceksin. Nasıl cevap vereceğini düşün. Bil ki, kıyâmet günü insanoğlunun ayakları, Allah huzûrunda hesaba çekildikden sonra kayacaktır.

Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurdu: "Kıyâmet günü herkes, dört suâle cevap vermedikçe hesaptan kurtulamayacaktır, ömrünü nasıl geçirdi. İlmi ile nasıl amel etti. Malını nereden nasıl kazandı ve nerelere harcetti. Cismini, bedenini nerede yordu, hırpaladı."

"Her kim bana bir defa salâtü selâm getirirse, Allah ona on salât ü selâm sevâbı verir ve on tane günâhını affeder."

"Şüphesiz hayır, bütün kısımları ve taraflarıyla Cennettedir. Şüphesiz şer de bütün kısımları ve taraflarıyla Cehennemdedir. Biliniz ki, Cennet sevilmeyen şeylerle çevrelenmiş, Cehennem de şehvetlerle çevrelenmiştir. Bir kimseye nefisçe sevilen kötülük perdelerinden birisi açılır da ona sabrederse Cennete yaklaşır ve Cennet ehlinden olur. Yine bir adama şehvet ve hevâ perdelerinden biri açılır da ona yaklaşırsa ateşe yaklaşır ve Cehennem ehlinden olur. Haydi, ancak hak ile hükmedilecek bir gün için hak ile amel ediniz. Böyle yaparsanız hak menzillerine koşmuş ve konmuş olursunuz."

"Benim sözümü işitip de, duyduğu gibi nakleden kimsenin Allah yüzünü ak etsin. İlim yüklenip nakleden nice kimseler vardır ki, âlim değildir. Nice âlim kimseler de vardır ki, duyduklarını kendilerinden daha Âlim olanlara naklederler. Üç haslet vardır ki, mü'min kişinin kalbi onlarda aldanmaz, ya'nî kötülüğe sapmaz. Yaptıklarını Allah için yapmak, müslümanların amirlerine doğruca nasîhat etmek, cemâate devam etmek. Zîrâ cemâatin duâsı, ferdi kötülüklerden korur."

Ey mü'minlerin emîri bu suâllerin cevâbını hazırla! Çünkü bu gün amel defterine yazılan, dünyâda işlediğin, her şeyden yarın âhirette sana okunacak, sorulacaktır. İşlediğin her şeyin şahitler huzûrunda açığa çıkarılacağı günü hatırla!

Ey mü'minlerin emîri korunması emredilen şeyi koru, bakıp gözetilmesi emredileni de gözet. Bu vazîfeleri Allah rızâsı için yapmanı tavsiye ederim.

Eğer bunları yapmazsan yürünmesi kolay olan yol zorlaşır. Gözlerin etrâfı görmez olur, alâmetler, işâretler ortadan kalkar, gerçekler kaybolur. O geniş yol sana daralır... Nefsine karşı koy... Emrinde olanların zarar ve telefine sebep olma. Yoksa Allah onların haklarını senden alır. Sen de kendi hak ve sevâbını kaybedersin... Allahın, idâresini sana emânet ettiği kimselerin (teba'nın) işlerini unutmazsan, sen de unutulmazsın. Onlardan ve haklarından gâfil olmazsan, sen de aldatılmazsın. Şu fânî dünyâda kalbin ve dilin Allahı zikretmekten, Onun resûlüne salât ve selâm getirmekten nasîbini alsın...

Ey mü'minlerin emîri! Sana verilen ni'metleri iyi koru ve iyi muâmele et. Ni'metlerin şükrünü yap ve artmasını iste. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde "Eğer şükrederseniz ni'metlerimi arttırırım ve eğer nankörlük ederseniz şüphesiz azâbım çok şiddetlidir." buyurdu.

Allahü teâlâ indinde ıslahdan daha sevgili ve fesattan daha kötü ve sevimsiz bir şey yoktur. Günahları işlemek ni'metlere karşı nankörlüktür. Ni'mete nankörlük edip de buna tövbe etmeyen milletler (kavimler) izzet ve şereflerinden mahrûm olurlar ve Allah onlara düşmanlarını musallat kılar.

Ey mü'minlerin emîri! Allahü teâlâ sana ihsân ettiği şeylerde, seni kendi nefsine uymaktan muhafaza etsin. Sevgili kullarına ihsân ettiği ni'metleri sana da ihsân etmesini dilerim..."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 242, 255

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 378

3) Tezkiret-ul-Huffâz cild-1, sh. 269

4) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 298

5) Fevâid-ul-behiyye sh. 225

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 234

7) Kitâb-ul-haraç (Ebû Yûsuf)

8) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 136, 138

9) Hediyyet-ul-ârifîn cild-2, sh. 536

10) El-A'lâm cild-8, sh. 293

11) Kâmûs-ul-a'lâm cild-1, sh. 769

12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1002

13) Eshâb-ı Kirâm sh. 331

14) El-Kâmil fi't-târîh cild-6, sh. 53

15) Keşf-üz-zünûn sh. 46, 164, 1415, 1581, 1680

16) Hûsn-üt-tekâdî fî sîret-i İmâm-ı Yûsuf

17) Brockelman Gal; 1171, Sup-1, 288

18) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprü-zâde) sh. 15

19) Mevduât-ul-ulûm cild-1, sh. 691

20) Mir'ât-ül-cinân cild-1, sh. 382

İMÂM-I İBNİ KESÎR

(Bkz. ABDULLAH BİN KESÎR)

İMÂM-I MÂLİK

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan Mâlikî mezhebinin imâmı. Künyesi, Ebû Abdullah'tır. 95 (m. 711) senesinde Medine'de doğdu. 179 (m. 795)'de yetmiş altı yaşında iken Medine'de vefât etti. Soyu Yemen kabilelerinden "Beni Esbah" kabilesine ve Himyerîlerden bir hükümdâr hânedanına dayanır. Dedelerinden biri Medine'ye yerleşmişti. Eshâb-ı kiramdan olan dedesi Ebû Amr'dır.

Tahsili: Tebe-i tabiînden (Tabiînden sonra) olan İmâm-ı Mâlik, ilim ve hadîs rivâyatiyle meşgûl cilan bir ailede ve çevrede yetişmiştir. Dedesi Mâlik, babası Enes ve amcası Süheyl, hadîs rivâyeti yapmışlardır. Yaşadığı muhit, Peygamberimizin (aleyhisselâm) yaşamış olduğu ve İslâmın hükümlerinin va'z edildiği, Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer ve Hazreti Osman zamanlarında İslâmın merkezi olan ve çok ilim ehlinin bulunduğu Medîne-i münevvere idi. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kendisinin isteği ve ailesinin yardım ve teşvikiyle ilim öğrenmeye başladı. Bu husûsta kendisine en çok annesi ilgi göstermiştir. Annesine, ilim tahsiline gitmek istediğini söyleyince, ona en güzel elbiselerini giydirerek sarığını sarıp: "Şimdi git, oku, yaz" demiştir. Ayrıca oğluna zamanın meşhûr âlimi Râbi'at'ur Rey'in yanına gitmesini, ondan ilim ve edeb öğrenmesini söylemiştir. Bu teşvik üzerine Râbi'a bin Abdurrahmân'ın derslerine devam edip, genç yaşta re'ye dayanan fıkıh ilmini öğrendi. Diğer âlimlerin de derslerine devam etti ve bilhassa yanından hiç ayrılmadığı hocası Abdurrahmân bin Hürmüz'ün derslerinden çok istifâde etmiştir. Genç bir talebe olan Mâlik, hocasına karşı büyük bir hayranlık, muhabbet duyar ve üstün bir edeb gösterirdi. Bu hocası hakkında şöyle derdi: "İbni Hürmüz'ün derslerine onüç sene devam ettim. Ondan öyle ilimler öğrendim ki, bunların bir kısmını hiç kimseye söylemiyorum. O, bid'at ehlini red bakımından ve insanların ihtilâf ettikleri şeyler husûsunda onların en bilgilisi idi" İmâm-ı Mâlik, muhitindeki bütün âlimlerden faydalanmış ve ilim uğrunda büyük fedâkârlık göstermiştir. Bu husûsta her türlü zorluğa katlanmış ve herşeyini harcamış, hattâ tahsil uğruna evini dahi satmıştır. Kendisi şöyle demiştir: "Öğle vakti Hazreti Ömer'in oğlu Abdullah'ın azatlısı olan Nâfi'ye giderdim ve kapısında beklerdim. Nâfi' Hazreti Ömer'den nakledilen ilimleri ve onun oğlu Abdullah'ın ilmini biliyordu. Güneşten ve şiddetli sıcaktan korunmak için hiç bir gölge bulamazdım. Nâfi', dışarı çıkınca edeble selâm verirdim ve onu kırmadan arkasından

içeri girip, “Abdullah bin Ömer şu mes’elelerde ne buyurmuştur?” Diye sorardım. O da suâllerimi cevaplandırırdı.”

İmâm-ı Mâlik, Nâfi’ vasıtasıyla Hazreti Ömer’in ve oğlu Abdullah’ın ilimlerini öğrendi. Ayrıca İbni Şihab ez-Zührî’den ve Saîd bin el-Müseyyib gibi Tâbiîn’lerden ilim öğrenmiştir. Bu hocalarından da ders almak için üstün bir gayret ve edeb gösterirdi. İmâm-ı Mâlik şöyle anlatmıştır: “Bir bayram günüydü. Bayram namazını kıldıktan sonra, bugün İbni Şihab’ın boş vakti olur diyerek evine gidip kapısının önüne oturdum. Hizmetçisine kapıda kim var bak dediğini duydum, o da kumral yüzlü talebeniz var deyince, onu derhal içeri al demesi üzerine beni içeri aldılar.

Biraz bekledim, İbni Şihab yanıma gelip bana “Herhalde evine gitmeden buraya geldin, yemek yemedin değil mi?” dedi. Daha ben hayır demeden yemek hazırlanmasını emredince, “Yemeğe, ihtiyâcım yok” diye mukâbelede bulundum. Bunun üzerine, öyleyse söyle bakalım ne istiyorsun dedi. Bana hadîs-i şerîf öğretmenizi istiyorum efendim deyince, yazı yazacak sahifelerini çıkar dedi. Ben de çıkardım ve bana kırk tane hadîs-i şerîf rivâyet etti. Biraz daha rivâyet etmesini isteyince, şimdilik bu kadar yeter, bunları ezberleyip nakledersen sen de muhaddis olursun” dedi.

İmâm-ı Mâlik, Ehl-i beytden Ca’fer-i Sâdık hazretlerinden de ilim almış, onun sohbetinde bulunmuştur. Bu husûsda kendisi şöyle anlatır: “Ca’fer bin Muhammed’e giderdim, o çok yumuşak ve güler yüzlü idi. Yanında Resûlullah (aleyhisselâm) anılınca yüzü sararırdı. O’nun meclisine uzun zaman devam ettim. Her görüşümde ya namaz kılar ya oruçlu olur veya Kur’ân-ı kerîm okurdu. Abdestsiz hadîs-i şerîf rivâyet etmezdi. Ma’nâsız sözleri hiç ağzına almazdı. O takvâ sahibi, zâhid, âbid ve âlimlerdendi. Yanına geldiğim zaman yaslandığı yastığını alır, mutlaka bana ikram ederdi.”

Bir gün hocası Ebu’z Zinad’a hadîs rivâyet ederken rastlamış ve halkasına katılmamıştır. Daha sonra hocası bizim halkamıza niçin oturmadın? Diye sorunca şu cevâbı vermiştir: “Yer dardı, oturamadım. Peygamberimizin (aleyhisselâm) hadîsini ayakta dinlemek, edebsizlik olur diye ayakta dinlemek istemedim.” Netice itibariyle İmâm-ı Mâlik, ilmini İmâm-ı Zührî’den, Yahyâ bin Saîd’den, Muhammed İbni Münkedir’den, Hişâm bin Amr’dan, Zeyd İbni Eslem’den, Râbi’a bin Abdurrahmân ve daha birçok büyük âlimlerden almıştır. Üçyüzü Tabiînden, altı yüzü de onların talebelerinden olmak üzere dokuzyüz hocadan hadîs-i şerîf aldı. Ayrıca; Eshâb-ı kiramın büyüklerinden Hazreti Ömer’in, Hazreti Osman’ın, Abdullah bin Ömer’in, Abdurrahmân bin Avf’ın, Zeyd bin Sâbit’in fetvâlarını ve vahyin gelişine şahit olan, Peygamberimizi (aleyhisselâm) görüp onun hidâyet nûrundan aydınlanarak, ondan öğrendiklerini nakleden diğer Eshâbın fetvâlarını ve kendisinin yetişemediği Tabiînin fetvâlarını da öğrenmiştir. Akaide dâir bilgileri ve diğer bütün ilimleri öğrenip, zamanının en büyük âlimlerinden olup; ictihâd derecesine yükselmiştir.

Peygamberimiz (aleyhisselâm): “Öyle bir zaman gelir ki, insanlar her tarafı ararlar, Medine’deki âlimden daha âlim bir kimse bulamazlar.” buyurmuştur. Süfyân ve Abdullah İbni Ömer’in âzâdlısı olan Nâfi’, Zührî, Medine’deki âlimden maksad İmâm-ı Mâlik’dir demişlerdir. Bu hadîs-i şerîfte, onun geleceği ve üstünlüğü bildirilmiştir.

Dersleri ve talebeleri: İmâm-ı Mâlik tahsilini tamamlayıp ilimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra ders vermeye, hadîs rivâyet etmeye ve fetvâ vermeye başlamıştır. Bu işe başlamadan önce de zamanında bulunan büyük âlimlerle ve fazîletli kimselerle istişâre yapıp, onların da muvafakatını aldı. Bu husûsta kendisi şöyle demiştir: “Her isteyen kimse hadîs rivâyet etmek ve fetvâ vermek için mescide oturamaz. İlim erbâbı ve mescidde itibarı olan kişilerle istişâre etmesi gerekir. Eğer onlar, kendisini bu işe ehil görürlerse o zaman oturup ders ve fetvâ verebilir. Ben, ilim sahiplerinden yetmiş kişi, benim bu işe ehil olduğuma şahitlik etmedikçe, mescide oturup ders ve fetvâ vermedim.” Kendisinin ehil olduğuna dâir yetmiş âlimin şehâdetinden sonra ilk önce Peygamberimizin (aleyhisselâm) mescidinde ders vermeğe başladı. Hazreti Ömer’in oturduğu yere oturur ve Abdullah bin Mes’ûd’un oturduğu evde otururdu. Böylece onların yaşadığı yerde ve çevrede bulunurdu. İmâm-ı Mâlik de İmâm-ı alzam gibi derslerini mescidde verirdi. El-Vâkıdî der ki: “İmâm-ı Mâlik mescide gelir, beş vakit namazda ve cenâze namazlarında bulunurdu. Hastaları ziyâret eder, gerekli işlerini görür, sonra mescide gidip otururdu. Bu sırada talebeleri etrâfına toplanıp ders alırlardı. Daha sonra rahatsızlığı sebebiyle evinde ders vermeye başladı.” İmâm-ı Mâlik’in hadîs-i şerîf dersleri ve vukû’ bulmuş mes’elerle ilgili dersleri ya’nî fetvâ işleri olmak üzere iki türlü ders meclisi vardı. Günlerinin bir kısmını hadîs-i

şerîf öğretmeye, bir kısmını da sorulan mes'elelere fetvâ vermek için ayırırdı. Derslerini evinde vermeye başladıktan sonra evine ders için gelenlere sordururdu, eğer fetvâ için gelmişlerse dışarı çıkıp fetvâ verirdi. Sonra gidip gusleder, yeni elbiselerini giyer, sarığını sarar, güzel kokular sürünürdü. Kendisine bir de kürsü hazırlanırdı. Bundan sonra gayet güzel bir kıyâfetle hoş kokular sürünmüş olarak, huşû' içerisinde derse gelenlerin yanına çıkardı. Hadîs-i şerîf dersi bitinceye kadar öd ağacı yakılır, güzel bir koku yayılırdı. Hac mevsimi hariç, diğer zamanda, Medînelilerden isteyen herkes onun dersine gelirdi. Dersleri tamamen evinde vermeye başlayınca, hac mevsiminde dersini dinlemek isteyen o kadar çok olurdu ki, gelenleri evi almazdı. Bunun için önce Medînelileri kabûl eder, bunlara hadîs rivâyeti ve fetvâ verme işi bitince, sonra sırasıyla diğerlerini içeri alırdı. Hasen bin Rebî' der ki: "Bir defasında İmâm-ı Mâlik'in kapısında idim. Onun çağırıcısı önce Hicazlılar içeri girsinler diye çağırdı. Onlar çıkınca Şamlılar girsin diye çağırdı. Daha sonra Iraklılar girsin diye çağırdı. Yanına giren en son ben oldum. Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammâd da aramızda idi." İmâm-ı Mâlik derslerinde vakar ve ciddiyet sahibi olup, lüzumsuz sözlerden tamamen uzak kalırdı. Bu husûsu, ilim tahsil edenler için de şart koşardı. Bir talebesi şöyle dediğini nakleder: "İlim tahsil edenlere vakarlı ciddî olmak ve geçmişlerin yolundan gitmek gerekir. İlim sahiplerinin, bilhassa ilmî müzakereler sırasında kendilerini mizahtan uzak tutmaları gerekir. Gülmemek ve sadece tebessüm etmek, âlimin uyması gereken âdâbdandır."

Yine bir talebesi şöyle der: "İmâm-ı Mâlik, bizimle oturduğu zaman sanki bizden biri gibi davranırdı. Konuşmalarımıza çok sâde bir şekilde katılırdı. Hadîs-i şerîf okumaya ve anlatmaya başlayınca onun sözleri bize heybet verirdi. Sanki o, bizi biz de onu tanımıyorduk."

İmâm-ı Mâlik elli sene müddetle ders ve fetvâ vermek sûretiyle, insanların müşküllerini çözmüş ve kıymetli talebeler yetiştirmiştir. Onun talebelerinin her biri memleketlerinin müracaat edilen âlimleri ve rehberi olmuşlardır.

İlimdeki üstünlüğü: İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh) Tefsîr, Hadîs ve Fıkıh ilminde büyük bir âlim idi. Tefsîr ilminde, âyet-i kerîmelerden binlerce dinî hüküm çıkaran büyük bir müfessir ve müctehid idi. Tefsîr ilminde "Garîb-ül-Kur'ân" adlı bir eseri vardır. Bu eseri kendisinden Hâlid bin Abdurrahmân el-Mahzûmî rivâyet etmiştir.

Hadîs ilminde ise pek meşhûr bir âlim ve muhaddistir. Âmir bin Abdullah İbn-i Zübeyr bin Avvâm, Nuaym bin Abdullah, Zeyd bin Eslem, Nâfi" Mevlâ İbn-i Ömer, Seleme bin Dinar, Kâdı Şüreyk bin Abdullah Nehaî, Sâlih bin Keysan, İmâm-ı Zührî, Safvan bin Selîm ve daha çok sayıda hadîs âliminden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Görüşüp, hadîs-i şerîf rivâyet ettiği âlimlerin sayısı dokuzyüz civarındadır. Hadîs ilminde huccet olduğuna dâir ittifâk vardır. Yazmış olduğu "Muvattâ" adındaki hadîs kitabı çok muteber ve kıymetli bir eserdir. İmâm-ı Mâlik'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler ayrıca Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almıştır.

Emevî devletinin parlak ve çöküş devrinde Abbasî devletinin kurulup geliştiği ve hâkimiyeti elde ettiği bir devirde yaşayan İmâm-ı Mâlik, çok hâdiselere şahit olmuş, bozuk fırkalara karşı Ehl-i sünnet i'tıkâdını savunmuş, insanların doğru yola kavuşması husûsunda büyük hizmetler yapmıştır. Hicaz'da hadîs öğrenme, dînî suâlleri sorma ve fetvâ husûsunda büyük bir müracaat mercii olan İmâm-ı Mâlik pek çok âlim yetiştirmiştir.

İmâm-ı Mâlik yetmiş imâm şehâdet etmedikçe fetvâ vermeğe başlamadım buyurdu. Okuduğum hocalarımdan pek az kimse vardır ki, benden fetvâ almamış olsun derdi. İmâm-ı Yâfiî buyuruyor ki: İmâm-ı Mâlik'in bu sözü öğünmek için değildir. Allahü teâlânın ni'metini bildirmek içindir. Zerkânî (Muvattâ') kitabını şerhederken diyor ki, (İmâm-ı Mâlik, meşhûr mezheb imamıdır. Yükseklerin yükseğidir. Aklı kâmil, fadlı aşikârdır. Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şeriflerinin vârisidir. Allahın kullarına, O'nun dinini yaydı. Dokuzyüz âlimle sohbet ve istifâde etti. Kendisi yüzbin hadîs-i şerîf yazdı. Onyedi yaşında ders vermeye başladı. Dersinde bulunanlar, hocalarının derslerinde bulunanlardan çok idi. Hadîs ve fıkıh öğrenmek için, kapısına toplanırlardı. Kapıcı tutmak zorunda kaldı. Önce talebesine, sonra halktan herkese izin verir, içeri girerlerdi. Halâya üç günde bir giderdi. "Halâda çok bulunmaktan haya ediyorum" derdi. (Muvattâ') kitabını yazınca, kendi ihlâsından şüphe etti. Kitabı suya koydu. "Eğer ıslanırsa, bu kitab bana lâzım değildir" dedi. Hiçbir yeri ıslanmadı. Abdurrahmân bin Enes, hadîs ilminde, şimdi yeryüzünde Mâlik'den daha emîn kimse yoktur. Ondan daha akıllı bir şahıs görmedim. Süfyân-ı Sevrî, hadîste imamdır.

Fakat, sünnette imâm değildir. Evzâ'î, sünnette imamdır. Fakat, hadîste imâm değildir. İmâm-ı Mâlik, hadîste de, sünnette de imamdır derdi. Yahyâ bin Sa'îd, İmâm-ı Mâlik, Allahü teâlânın kullarına yeryüzünde huccetidir, derdi. İmâm-ı Şafiî, "Hadîs okunan yerde, Mâlik, gökteki yıldız gibidir. İlmi ezberlemekte, anlamakta ve korumakta, hiç kimse, Mâlik gibi olamadı. Allah ilminde bana Mâlik kadar kimse emîn değildir. Allahü teâlâ ile aramda huccet, İmâm-ı Mâlik'tir. Mâlik ile Süfyân bin Uyeyne olmasalardı, Hicaz'da ilim kalmazdı" derdi. Abdullah, babası Ahmed bin Hanbel'e sordu: Zührî'nin talebeleri arasında en kuvvetli hangisidir? Mâlik, her ilimde daha kuvvetlidir buyurdu. Abdullah İbni Vehb diyor ki: Mâlik ve Leys olmasalardı, hepimiz sapıtırdık. Evzâ'î, İmâm-ı Mâlik'in ismini işitince, o, âlimlerin âlimi Medine'nin en büyük âlimi ve Haremeyn'in müftîsidir derdi. Süfyân bin Uyeyne İmâm-ı Mâlik'in vefâtını işitince, "Yeryüzünde bir benzeri kalmadı. Dünyânın imâmı idi. Hicaz'ın âlimi idi. Zamanının hucceti idi. Ümmet-i Muhammedin güneşi idi. Onun yolunda bulunalım" dedi. Ahmed İbni Hanbel, İmâm-ı Mâlik'in, Süfyân-ı Sevrî'den, Leys'den, Hammâd bin Seleme'den ve Evzâî'den üstün olduğunu söylerdi. Süfyân bin Uyeyne diyor ki, "İnsanlar sıkışacak, âlimden üstün birini bulamıyacaklar"hadîs-i şerîfi, İmâm-ı Mâlik'i haber veriyor, İmâm-ı Mâlik diyor ki, her gece Resûlullahı (aleyhisselâm) görüyorum: Mus'ab diyor ki: Babam, Abdullah bin Zübeyr'den işittim: Mâlik ile Mescid-i Nebevî'de idik. Biri gelip, Ebû Abdullah Mâlik hanginizdir dedi. Gösterdik. Yanına gidip selâm verdi. Boynuna sarılıp, alnından öptü. Rü'yâda Resûlullahı burada oturuyor gördüm. Mâlik'i çağır buyurdu. Sen geldin. Titriyordun. Rahat ol yâ Ebâ Abdullah! Otur, göğsünü aç buyurdu. Açınca her yere güzel kokular yayıldı dedi. İmâm-ı Mâlik ağladı ve rü'yânın ta'bîri ilimdir dedi.

İmâm-ı Şafiî ile Ahmed bin Hanbel, İmâm-ı Mâlik'in sohbetinde bulunmuşlardır. Onun ilminden çok istifâde etmişlerdir. Bunların, İmâm-ı Mâlik'in talebesinden olması, O'nun şeref ve üstünlüğüne kâfidir, en büyük vesîkadır. Kendisinden daha bir çok kimseler ilim öğrenip, her biri memleketlerinin imâmı (âlimi) ve insanların rehberi olmuştur. Bunlardan ba'zıları şu zâtlardır: Muhammed bin İbrâhîm bin Dinar, Ebû Hâşim ve Abdulazîz bin Ebî Hazım. Bunların her birisi dinde ehl-i ictihâd sahibi idiler. Osman bin Hakem, Abdurrahmân İbni Hâlid, Muîn bin Îsâ, Yahyâ bin Yahyâ, Abdullah bin Mesleme-i Ka'bunî, Abdullah bin Vehb... gibi daha nice talebesi vardır. Bütün bunlar, hadîs ilminde mümtaz (seçilmiş) âlim olan İmâm-ı Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ahmed İbni Hanbel, Yahyâ İbni Main ve diğer hadîs âlimlerinin üstâdlarıdır. Celâleddîn Süyûtî, İmâm-ı Mâlik'den hadîs rivâyet eden 993 zâtın isimlerini elifba sırasıyla (Kitâbü tezyin-il-memâlik bimenâkıbı Seyyidina-l-İmâm Mâlik) adlı kitabında yazmıştır.

Mezhebi (ictihâdı): İmâm-ı Mâlik, herhangi bir dîni mes'elenin hükmünü ta'yin için, Kur'ân-ı kerîme, hadîs-i şerîflere, ümmetin icmâına ve lüzum olduğunda kıyasa müracaat ederdi. Ayrıca Medine ehlinin ittifâklarını da, icmâdan başka, müstakil bir delîl kabûl ederdi.

İmâm-ı Mâlik'in bu usûllere göre ictihâd ederek çıkardığı hükümlere, rivâyet yolu veya Hicaz âlimlerinin yolu denir ki, bu yolun imâmı, İmâm-ı Mâlik'dir. O, ictihâdlarıyla müslümanların işlerinde ve amellerinde uyacakları bir yol gösterdi, bu yola Mâlikî Mezhebi denilmiştir. Ehl-i sünnet i'tikâdından olan müslümanlardan, amellerini, ya'nî ibâdet ve işlerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Mâlikî" denir.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette, imânda, i'tikâdda tefrikaya, ayrılığa izin verilmemiştir. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kiramın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara "Ehl-i sünnet ve'l-cemâat" veya kısaca "Sünnî" denir. Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimleri tarafından, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan ba'zı ibâdetlerin ve günlük muâmelelerin tarifinde ve yapılışında gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara amelî mezhebler (veya fıkhî mezhebler) denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl her zaman ve her yerde müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte "Âlimlerin mezheblere ayrılması rahmettir" buyuruldu.

İmâm-ı Mâlik, talebelerinin ve kendisine suâl soranların, dinî mes'elelerdeki müşküllerini hallederken, ortaya koyduğu ve takip ettiği usûller, Mâlikî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. Mezhebin hükümlerini ortaya koyarken takip ettiği usûl; diğer bütün müctehidlerin usûlüne benzemekle beraber, ba'zı farklılıkları davardı.

Bütün müctehidler, bir işin nasıl yapılacağını Kur'ân-ı kerîmde açık olarak bulamazlarsa, hadîs-i şerîflere bakarlar, bunlar da da bulamazlarsa, bu iş için (icmâ) var ise, öyle yapılmasını bildirirler. İcmâ, Eshâb-ı kiramın ve onlardan sonra gelen Tabiîn denilen âlimlerin bir mes'eledeki sözbirliğine denir. Bir işin nasıl yapılması lâzım olduğu icmâ ile de bilinmezse, müctehidler kendileri kıyasta bulunarak ictihâd ederler, mes'elenin dînî hükmünü bildirirler. Kıyas, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, hakkında açık bir hüküm bulunmayan bir işi, açık hüküm bulunan diğer bir işe benzeterek hükme bağlamaktır.

İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh) bu dört delîlden başka, Medîne-i münevverenin o zamanki halkının sözbirliğini de senet kabûl ederdi. Bu âdetleri, babalarından, dedelerinden ve nihâyet Resûlullahtan (aleyhisselâm) görenek olarak gelmiştir, derdi. Bu senedin, kıyastan daha üstün olduğunu söyledi. Fakat diğer üç mezhebin imamları, Medine halkının âdetini, dînî hükümlere senet, vesîka olarak almadı. İmâm-ı Mâlik'in ictihâd usûlüne (Rivâyet yolu) denir. Onun mezhebi daha çok Afrika'nın kuzeyinde yayılmıştır. Eskiden Hicaz ve Endülüs (İspanya) bölgelerinde yaygındı.

Mâlikî mezhebinde en meşhûr fıkıh kitabı (Et-Tefrî' fi'l-furu') ve (El-İhkâm-ül-fusûl) kitaplarıdır. Bunlar Arapça'dır.

İmâm-ı Mâlik'in (radıyallahü anh) menkıbelerinden ve sözlerinden bir kısmı şunlardır: İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) buyuruyor ki:

"Âlimler anıldığı zaman İmâm-ı Mâlik onlar arasında parlak bir yıldız gibidir. Benim üzerimde minneti ve ihsânı ondan çok olanı yoktur."

Medine Vâlisi, İmâm-ı Mâlik'ten, bir ictihâdından vaz geçmesini istedi. Kabûl etmeyince, kırbaçla vurdurdu. Her vuruşta, "Yâ Rabbi! Onları affet, çünkü onlar bilmiyorlar" diyordu. Nihâyet bayılıp düştü. Sonra aydınca da: "Şahit olunuz, ben hakkımı beni döğenlere helâl ettim" dedi. Halife, vâlinin cezalandırılması için kendisinden izin isteyince ona: "Hayır, ben onu affettim" buyurdu.

Hazret-i imâm, ilim bakımından ne kadar yüksek ise, ahlâk, zühd, takvâ ve kerem bakımından da öyle yüksek idi. İmâm-ı Mâlik, ilimde ve dinde çok edebliydi. Din bilgisine hürmet ve ta'zîmi şaşılacak derecede fazlaydı.

Ebû Abdullah Mevlâ'l-Leyseyn şöyle anlatmıştır: "Rü'yâmda, Resûlullahı gördüm. Mescid'de ayakta duruyordu, insanlar da etrâfını sarmıştı. İmâm-ı Mâlik de önünde duruyordu. Resûlullahın (aleyhisselâm) önünde misk dolu bir kap vardı. O miskten avuç avuç alıp, İmâm-ı Mâlik'e veriyordu. O da insanlara dağıtıyordu." Bunu Ebû Abdullah'dan nakleden Matraf; "Bu rü'yâyı İmâm-ı Mâlik'in ilimdeki üstünlüğüne ve sünnet-i seniyyeye bağlılığına yordum" demiştir.

Mesnâ bin Saîd el-Kasir şöyle demiştir: İmâm-ı Mâlik'in şöyle buyurduğunu işittim: "Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâda görmediğim hiç bir gece geçmedi. Her gece rü'yâmda gördüm."

Zehebî, (Tabakat-ül-Huffâz) kitabında hazret-i İmâm-ı Mâlik'i şöyle anlatır:

"Uzun bir ömür, yüksek bir mertebe, parlak bir zihin, çok geniş bir ilim, keskin anlayış, sahih rivâyet, diyanet, adâlet, sünnet-i seniyyeye tâbi, fıkıhta, fetvâda kaidelerin sıhhatinde önde gelen bir zât idi. Fetvâ vermede aceleciliği sevmez, çok kere "Bilmiyorum" derdi. Ve "İlim kalkanı bilmiyorum demekdir" buyururdu.

Birgün Halife Hârûn Reşîd dedi ki: "Yâ imâm senin kitaplarını çoğaltıp, her yere göndereceğim. Herkesin bunlara uymasını ve senin mezhebinde olmalarını emir edeceğim."

İmâm-ı Mâlik hazretleri: "Yâ halife, hadîs-i şerîfte; "Ümmetimin âlimlerinin ihtilâfı rahmettir" buyuruldu. Âlimlerin ihtilâfı Allahü teâlânın rahmetidir. Hepsi hidâyet üzeredir. Müslümanlar bu rahmetten mahrûm bırakılamaz." Bunun üzerine halife bu arzusundan vazgeçti. Hârûn Reşîd, İmâm-ı Mâlik hazretlerinden hergün evine gelip, oğlu Emîn ile Me'mun'a ders vermesini istedi. İmâm-ı Mâlik hazretleri Halifeye buyurdu ki:

"Yâ halife, uygun olanı çocuklarınızın bizim eve gelip gitmesidir. Allahü teâlâ, sizi daha azîz etsin! İlmi azîz ederseniz azîz olursunuz; zelîl ederseniz zelîl olursunuz. İlim bir kimsenin yanına gitmez, o ilmin yanına gelir."

Bunun üzerine halife İmâm-ı Mâlik'ten özür diledi ve hergün çocuklarını imâma göndererek ders aldırttı.

Eserleri: "Muvattâ" adındaki hadîs kitabı çok kıymetlidir. Muvattâ'yı kırk senede meydana getirmiştir. Başlangıçta içinde dörtbin hadîs-i şerîf varken, sonuna doğru bine indirmiştir. Çok âlimler bunu şerh etmiştir. Bu şerhlerinin en meşhûru "el-Müdevvene" adlı eserdir. Bu kitap, hadîs-i şerîfleri fıkıh konularına göre içine almış olup, yazılan ilk hadîs kitabıdır. Bu kitapda ayrıca İmâm-ı Mâlik'in ictihâd ettiği fıkhi mevzûlar da bulunmaktadır. Çeşitli târihlerde basılmıştır. Biri, Yahyâ bin el-Leysi'nin rivâyeti, diğeri de İmâm-ı a'zamın talebesi Muhammed Şeybânî (radıyallahü anh) tarafından yapılan iki rivâyeti vardır. Bu eserinden başka Abdullah bin Abdülhakîm Mısrî tarafından rivâyet edilen "Kitâb-üs-sünen" adlı fıkha dâir bir eseri, kadere, kazaî hükümlere dâir ve fetvâlarını bildiren "Risale fil fetvâ" gibi eserleri vardır.

İmâm-ı Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği ve Muvattâ adlı meşhûr eserine yazdığı hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Bir kişi bir söz söyler de, o sözden dolayı Cehennem ateşine düşeceği hatırına gelmez. Bir kimse de bir söz söyler, bu sözden dolayı Allah'ın kendisini Cennete koyacağı aklına gelmez."

"Allah yolunda cihada çıkan kimse geri dönünceye kadar hiç usanmadan, yılmadan nafile oruç tutan ve nafile namaz kılan kimse gibidir."

"Kişinin mâlâya'nîyi (faydasız şeyleri) terk etmesi müslümanlığının güzelliğindendir."

"Her dînin bir ahlâkı vardır. İslâmın ahlâkı da hayadır."

"Bir kişi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip; Yâ Resûlallah bana hayatıma uygulayacağım bir kaç kelime öğret. Unutacağım çok şey olmasın deyince Resûlullahı (aleyhisselâm) "Hiç bir şeye kızma" buyurdu.

"Müsâfeha ediniz (tokalaşınız) aranızdaki kin gider. Birbirinize hediye veriniz ki, sevişirsiniz ve aranızdaki düşmanlık gider."

Buyurdu ki:

"İnsan kendisi için hayır işlemez, kendisine iyilik yapmazsa, insanlar da ona hayır ve iyilik yapmaz."

"İlim çok rivâyet etmek değildir. İlm bir nûrdur. Allahü teâlâ bu nûru mü'min kullarının kalbine koyar."

"Mescide giren münâfıklar, kafesteki serçe kuşlarına benzer. Kafesin kapısı açılır açılmaz uçarlar, kaçarlar."

"Bir kimse kendini övmeğe başlarsa değeri düşer."

"İlim öğrenmek istiyen kimsenin vakarlı ve Allahtan korkar halde olması lâzımdır."

"Kendisine hayrı olmayan kimsenin, başkasına hayrı olmaz."

"Eğer elimde imkân olsaydı, Kur'ân-ı kerîmi kısa aklıyla, kendi görüşüne göre tefsîr edenin boynunu vururdum."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-5, sh. 257

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 135

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 5

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 316

5) Fihrist sh. 198

6) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 289

7) Eşedd-ül-cihad sh. 5

8) Mîzân-ul-kübrâ cild-1, sh. 45

9) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 11

10) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 168

11) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-2, sh. 75

12) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 207

13) El-İntikâ sh. 8

14) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 96

15) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 216

16) Keşf-üz-zünûn sh. 1907

17) Brockelman Gal-1,175, Sup-1, 297

18) Mir'ât-ül-Cinân cild-1, sh. 373

19) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-10, sh. 174

20) Tertîb-ul-medârik cild-1, sh. 102

21) Sıfat-üs-safve cild-2, sh. 99

22) Fâideli Bilgiler sh. 157

23) Hidâyet-ül-muvaffıkîn sh. 55

24) Sebîl-ün-necât sh. 24

25) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1034

26) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 138

İMÂM-I MUHAMMED (Şeybânî)

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin derslerinde yetişen İslâm âlimlerinin en üstünlerinden ve büyük müctehid. Adı, Muhammed bin Hasen'dir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. 135 (m. 752) senesinde Vâsıt şehrinde doğdu. 189 (m. 805)'de Rey şehrinde vefât etti. Dedelerinden olan Hürmüz, hocası İmâm-ı a'zamın da ceddi olup; Bağdâd sultanı idi. Bu zât Hazreti Ömer'i görüp îmân etmişti.

İmâm-ı Muhammed Şeybânî, Vâsıt şehrinde doğdu. Önce Kur'ân-ı kerîmi öğrenip ve sonra bir kısmını ezberledi. Ayrıca başlangıçta Arap lügatını ve rivâyetini de öğrenmiştir. Yaşadığı Kûfe şehri Eshâb-ı kiramdan çoğunun yaşamış olduğu yer olup, hadîs ve fıkıh ve diğer ilimlerin beşiği idi. Daha 14 yaşında iken İmâm-ı a'zamın ders halkasına katıldı. İlk katılışında dînî bir suâl sorup, cevap aldı. İmâm-ı a'zam (radıyallahü anh) ondaki ihlâsı, samimiyeti görerek ona duâ etti. Sonra da Kur'ân-ı kerîmi iyice öğrenmesini tenbîh etti. Muhammed Şeybânî yedi gün sonra babası ile İmâm-ı a'zama tekrar gelip, Kur'ân-ı kerîmi ezberlediğini söyledi.

İmâm-ı a'zam ondaki üstün kabiliyeti görüp, babasına "Oğlunda üstün bir kabiliyet ve zekâ var. Onu ilim tahsiline teşvik et" buyurdu. Bundan sonra Muhammed Şeybânî, İmâm-ı a'zama (radıyallahü anh) talebe olup, ondan fıkıh ilmini öğrenmeye başladı. Dört sene ondan, daha sonra da aynı usûl üzerine Ebû Yûsuf'dan ders alıp, fıkıh ilminde yüksek bir dereceye ulaştı (Bkz. İmâm-ı a'zam).

Hadîs ilmini ise yine İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'tan, Kûfe, Basra, Medine, Mekke, Şam, Irak bölgesi âlimlerinden öğrenmiştir. Üç sene zarfında İmâm-ı Mâlik'ten Muvattâ'yı dinlemiş ve 700 hadîs-i şerîf işitmiştir. İmâm-ı Şafiî onun şöyle dediğini nakleder: "İmâm-ı Mâlik'in yanında üç sene kaldım. Ondan yediyüz küsur hadîs-i şerîf öğrendim."

Çok zekî olup, mes'eleleri çabuk hatırlamakta ve sür'atli bir şekilde cevap vermekteydi.

Muhammed Şeybânî varını yoğunu ilme sarf etmiştir. Nitekim Amr bin Ebî Amr, Muhammed Şeybânî'den şöyle nakleder: "Babam 30 bin dirhem miras bıraktı. 15 binini nahiv ve şiire, 15 binini de hadîs ve fıkıh ilmine harcadım" Muhammed Şeybânî, Kûfe'de ilmi İmâm-ı a'zamdan ve Ebû Yûsuftan başka, Mis'ar bin Kedâm'dan, Süfyân-ı Sevrî'den, Amr bin Zer, Mâlik bin Mugavvel'den öğrendi. Ayrıca Enes bin Mâlik, Ebû Amr, Evzâî, Zemat bin Sâlih, Bukeyr bin Âmir'den hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Muhammed Şeybânî, öğrendiği ilmi yaymıştır. Ondan ders almaya ve istifâde etmeye gelenler çok kalabalıktı. Evinde oturacak yer kalmıyordu. İsmail bin Hammâd şöyle der: "Muhammed bin Hasan'ın ilim meclisi, Kûfe mescidinde yirmi sene devam etti."

Bağdâd'a yerleşip bir müddet kadılık yaptı. Aynı zamanda fıkıh ve diğer ilimleri öğretip, kıymetli talebeler yetiştirdi. İmâm-ı Şafiî başta olmak üzere, Ebû Süleymân Cürcânî, Hiyam İbni Abdullah Ruzî, Ebû Hafs-ı Kebîr, Muhammed İbni Mukatil, Şedad İbni Hâkim, Mûsâ İbni Nasır Râzî, Ebû Ubeyde Kâsım bin Selâm, İsmail bin Nevbe, Ali İbni Müslim Tûsî ve daha bir çok âlim ondan ilim öğrenip, rivâyetlerde bulunmuşlardır. Böylece onun vasıtasıyla İmâm-ı a'zamın bildirdiği Ehl-i sünnet i'tikâdı ve müslümanların işlerinde, ibâdetlerinde, uyacakları din bilgileri her tarafa yayıldı.

İmâm-ı a'zamın fıkhını, ya'nî Hanefî mezhebini yüzlerce kitap yazarak nakleden ve yayan odur. Fıkıh âlimlerinin ikinci tabakasından olup, mezhebte müctehidtir. Hanefî mezhebinde fetvâ verilirken önce İmâm-ı a'zamın sözüne bakılır, onda bulunmazsa Ebû Yûsuf'un sözüne bakılır, onda da bulunmazsa İmâm-ı Muhammed'in sözü ile amel olunur.

Güzel ahlâkı ve üstün hâlleri ile meşhûr idi. Bir meclise girdiği zaman herkes dikkatle onu dinlerdi. İlimdeki üstün vasfıyla ve güzel konuşması ile dinleyenleri doyurur, mes'eleleri gözerdi.

İmâm-ı Şafiî, "İmâm-ı Muhammed gibi üstün ahlâk sahibi, edib ve fakîh az bulunur" buyurmuştur. Vaktini asla boş geçirmezdi. Muhammed İbni Seleme der ki: "İmâm-ı Muhammed her gecenin üçte birinde yatar, üçte birinde

namaz kılar, diğer üçte birinde de talebesine ilim öğretirdi. Ebû Ubeyd anlatır: “İmâm-ı Muhammed’in yanına gittim. İmâm-ı Şafiî’nin ilme karşı arzusunu gördüm. İmâm-ı Muhammed’e bir suâl sordu, O da cevap verdi. Şafiî’nin ilme karşı arzusunu görünce kendisine yüz gümüş verip: “Eğer ilimden zevk almak istersen meclisimize devam et bizden ayrılma” buyurdu. İmâm-ı Şafiî şöyle demiştir: “Eğer İmâm-ı Muhammed’den ders almasaydım ben ilmin kapısında kalmıştım. Ben bütün insanlar arasında onun ihsânlarına dâima şükrederim. Ondan öğrendiğim ilimler ile bir deve yükü kitap yazdım. İlmi o kadar yüksekti ki; eğer o bize bizim anlayacağımız derecede hitâb etmeyip, yüksek ilmine göre hitab etseydi, onun sözünü anlayamazdık. Bizim derecemize göre anlayacağımız şekilde konuşurdu. Ondan daha akıllı, daha üstün kimse görmedim. Kendisine niçin çok az uyuyorsun dediklerinde: “Nasıl uyuyabilirim? Bütün müslümanlar, bizim bir işimiz olursa hâlimizi, O’na arz ederiz. Derdimize derman ancak O’dur derken gözüme uyku girer mi?” buyurmuştur. Hanımına “Herşeyi bana sormayınız, her şeyi benden istemeyiniz. Kalbimin ilimden ve dîne hizmetten başka şeylerle meşgûl olmasına sebep olur. Ne isterseniz, ne lazımsa vekîlimden alsanız daha iyi olur” derdi.

Eserleri: İmâm-ı Muhammed’in eserleri Hanefî mezhebi fıkhını nakleden kaynaklardır. O, İmâm-ı a’zamın derslerinde çözülen mes’eleleri ve onun sözlerini yazmak sûretiyle kitaplara geçirmiş ve bu husûsta çok kitap yazmıştır. Bu kitaplar iki kısma ayrılır. Birinci kısım Zâhirürrivâye kitaplarıdır. Bunlar: Mebsut, Ziyâdât, Câmi-i kebir, Câmi-i sagîr, Siyer-i kebîr ve Siyer-i sagîr’dir. Bu kitaplar tevâtür yoluyla nakledilmiştir. İkinci kısım: Nevâdir denilen kitaplar olup, şunlardır: Keysaniyyât, Hârûniyyât, Cürcaniyyât, Rukleyyât, Ziyadet-üz-Ziyadât.

Zâhid-ül-Kevserî’nin yazdığı (Bülûgul emânî fî sîret-il imâm Muhammed İbni Haseniş-Şeybânî) kitabı, İmâm-ı Muhammed’in hayatını ve menkıbelerini uzun anlatmaktadır. Buyurdu ki:

“Büyüklük neseble değil, fazîlet ve olgunluk iledir.”

“Sâdık arkadaş seni hayra teşvik edendir.”

“Bir mecliste ilim ve irfan bulunmazsa, onun yerine o meclisde nefsânî hisler bulunur.”

“Kendi nefsini beğenmek kadar ahmaklık olmaz.”

“Affetmek aklın zekâtadır.”

“Güzel ahlâk kötü nesebi örter.”

1) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 172

2) El-A’lâm cîld-6, sh. 80

3) Fihrist sh. 387

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 184

5) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 163

6) Miftâh üs se’âde cild-2, sh. 107

7) Şezerât-uz zeheb cild-1, sh. 321

8) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh. 80

9) Cevâhir-ül-Mudiyye V. 121 b, 122 a

10) Şerh-i Siyer-i Kebîr (Ayntabî tercemesi) sh. 6

11) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 207

12) Bûlug-ul-emânî sh. 1, 82

13) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1046

14) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh. 299

İMÂM-I ZÜFER

Hanefî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden. Hadîs ilminde de meşhûr bir âlim olup, İmâm-ı a’zamın (radıyallahü anh) talebesidir. Künyesi, Ebû Huzeyl’dir. Aslen İsfehânlı olup, 110 (m. 728) senesinde doğdu. 158 (m. 775)’de Basra’da 48 yaşında iken vefât etti. Basra’da yaşadı ve orada kadılık yaptı. Babası Basra şehrinin vâlisi idi. Züfer bin Hüzeyl ilim öğrenmeye orada başladı. Önce hadîs ilmini öğrendi. Sonra Kûfe’ye gidip, İmâm-ı a’zamın (radıyallahü anh) derslerine devam etti. Ondan fıkıh ilmini öğrendi ve bu ilimde zamanının meşhûr âlimlerinden oldu. Dünyâya hiç dalmadı. Bütün ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Hanefî mezhebi imamlarından ve fukahanın ikinci tabakasından olup, mezhebte müctehiddir. İmâm-ı a’zam onun için “Talebelerimin en mükemmelidir” buyurarak O’nu methetmiştir.

İmâm-ı Züfer, ilimde o derece iyi yetişmişti ki, kendisine bir suâl sorulduğu zaman, geniş cevap verir, anlaşılır bir şekilde izah ederdi. İsbâtı gereken mes’eleleri kat’î delîllerle isbât ederdi. İmâm-ı a’zamın usûlü üzerine ictihâd ederdi. Çok ibâdet eden, doğru sözlü ve ilimde sağlam bir âlim idi. Evlendiğinde hocası İmâm-ı a’zamı düğününe da’vet etmişti. İmâm-ı a’zam düğün sırasında yaptığı bir konuşmasında, “Züfer müslümanların imâmlarındandır. Şeref, haseb, neseb bakımından en tanınmışlardandır” buyurmuştur.

İmâm-ı Züfer bir defasında bir miras mes’elesi sebebiyle Basra’ya gitmişti. Basra halkı ondaki üstün hâlleri görerek olgun ve müstesna bir insan oluşuna hayran kalmışlardı. Bu sebeble Basra’da kalmasını ısrarla istediler. O da bu arzu üzerine bir müddet Basra’da kaldı. İlmiyle ve üstün halleriyle insanlara çok faydalı oldu. Her nerede olursa olsun hiç boş konuşmazdı. Dâima ilmi mes’eleler üzerinde söz söyler, hep bu husûsta konuşurdu. Bulunduğu yerde boş konuşulmaya başlansa hemen o meclisi terk ederdi.

Bir müddet Basra kadılığı yapmıştır. Ayrıca ilim öğretmek ve ders vermekle meşgûl olmuştur. Meşhûr âlimlerden Muhammed bin Abdullah Ensârî, Halef bin Eyyûb, Âsım bin Yûsuf, Hilâl-er-Rey gibi büyük âlimler İmâm-ı Züfer’in ders halkasında yetişmiştir.

İmâm-ı Züfer’e İmâm-ı a’zam sorulduğu zaman, “Biz onun yanında, şahin kuşunun yanındaki serçe gibiyiz” diyerek hocası İmâm-ı a’zamın ilimdeki üstün derecelerini belirtmiştir.

O asrın âlimlerinden biri olan Müzenî’ye, bir zât, Irak’daki fıkıh âlimlerini sormuştur. Ebû Hanîfe hakkında ne dersin deyince, “O fıkıh âlimlerinin efendisi ve en büyüğüdür”, cevâbını vermiştir. Ya Ebâ Yûsuf deyince, “Hadîs-i şerîfe en çok tâbi olandır”, ya Muhammed bin Hasen deyince, “Fürû mes’elelerini en iyi açıklayandır” demiştir. Ya Züfer deyince, “Kıyasta en keskin olandır” demiştir.

İmâm-ı Züfer Basra’ya gidince, kabûl etmek istemediği halde kadılık yapmasını istediler. Bu husûsta çok zorladılar ve bunun üzerine bir müddet kadılık yaptığı, kaynaklarda kaydedilmiştir. Basra’daki ba’zı ilim çevreleri İmâm-ı a’zamın büyüklüğünü anlayamamış olmaları sebebiyle muhalefet göstermişlerdi. Bir kısmı da hasedleri sebebiyle karşı çıkmıştı. İmâm-ı Züfer Basra’ya gidince ilim erbâbı onun yanında toplanıp, ilmi münâzaralar ve müzâkereler yapmaya başlamışlardı. İmâm-ı Züfer’in mes’eleleri ele alış tarzına, yaptığı izahlara ve getirdiği delîlleri işiterek hayran kalmışlardır. Onun anlattığı şeyleri ve yaptığı izahları beğenip, bunları nereden öğrendin demişlerdi. O da Hocası İmâm-ı a’zamdan öğrendiğini söylemiştir. Bu şekilde kurulan her ilim meclisinde yaptığı izahlarla Basra’daki ilim ehli arasında kendisine ve hocası İmâm-ı a’zama (radıyallahü anh) karşı bir sevgi uyandı. İmâm-ı a’zamın büyüklüğünü anlayıp, düşmanlık edenler dost oldu. Onu sevmeye ve methetmeye, istifâde etmeye başladılar.

İmâm-ı Züfer, kıyas yapmadaki üstünlüğü ile meşhûr olmuştur. Bu husûsta şöyle buyurmuştur: “Bir mes’elede hüküm verirken o mes’ele hakkında hadîs-i şerîf (eser) bulursak onunla hükmeder, kıyas yapmayız. Eser olunca kıyası terk ederiz. Yoksa, kıyas yaparız...”

Hocası İmâm-ı a’zamın vefâtından sonra sekiz sene gibi kısa bir müddet yaşamış olup, onun mezhebini yaymıştır. İmâm-ı Züfer çok az mes’elede İmâm-ı a’zamdan ayrı ictihâdta bulunmuştur. Hocası İmâm-ı a’zama hayatında ve vefâtından sonra muhalefet etmemiştir. Hanefî mezhebinde, zarûret hâlinde İmâm-ı Züfer’in ictihâdı ile amel etmek caizdir. İbn-i Abd-ül-Berr, şöyle demiştir: “Züfer bin Hüzeyl yüksek bir akıl ve idrâkâ sahip idi. Haramlardan çok sakınan, vera’ sahibi ve hadîs ilminde de sika (güvenilir), sağlam bir âlimdir.” O evliyânın büyüklerinden Dâvûd-i Tâî ile arkadaş olup birbirlerini çok severlerdi. Dâvûd-i Tâî, ibâdetle, zühd ve takvâ ile yaşadı. İmâm-ı Züfer ayrıca ilme devam etti. Hem ilimde, hem de ibâdette çok gayretli bir âlim olup, bunları kendinde toplamıştır, İmâm-ı Züfer vefât edeceği zaman İmâm-ı Ebû Yûsuf ve başkaları (vasıyyet et) dediler. “Şu mal hanımımındır.. Şunlar da, kardeşimin oğlunundur” dedi. Bu sözlerine şaşırdılar. Çünkü kardeşi varken, kardeşinin oğluna bir şey düşmez idi. Vefâtından sonra kardeşi onun zevcesini aldı. Bir oğlu oldu. Mallar oğluna kalınca İmâm-ı Züfer’in kerâmeti belli oldu.

1) Vefeyât-ül-a’yân, cild-1, sh. 317, 318

2) Fevâid-ül-behiyye sh. 75, 77

3) Tabakât-ül-seniyye Varak-128 b, 129 a

4) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 233, cild-2, sh. 534

5) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 243

6) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 348

7) Tabakât-ül-fukaha (Taşköprüzâde) sh. 18

8) Lisân-ül-mîzân cild-2, sh. 476, 478

9) Fihrist cild-1, sh. 285

10) Tabakât-üş-Şîrâzî sh. 113

11) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1782

12) Mevduât-ül-ulûm cild-1, sh. 606

13) El-A'lâm cild-1, sh. 78

14) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 181

15) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 1090

16) Eshâb-ı Kirâm, sh. 302

İSHÂK BİN YÛSUF EL-EZRÂK

Tebe-i tâbiîndendir. Tabiînden hadîs-i şerîfler rivâyet etti. Hadîs ilminde sika (güvenilir) ve saduk (doğru)'dur.

Aslen Kureyş'ten olup, Mahzûmoğullarındandır. Haccâc bin Yûsuf'un kurduğu Vâsıt şehrinde 117 (m. 735) senesinde doğdu. Tahsiline Vâsıt ve sonra Bağdâd'ta devam etti. Abbasî halifesi Muhammed bin Hârûn Reşîd zamanında 195 (m. 810) senesinde Vâsıt şehrinde vefât etti.

Künyesi Ebû Muhammed olup, babasının ismi Yûsuf bin Mirdâs'tır. Kureyş kabilesinden olduğu için el-Kureyşî, Vâsıt şehrinde oturduğu için el-Vâsıtî nisbet edildi. El-Hâfız, es-Sika ve hassaten el-Ezrâk lakabiyle anıldı. Ebû Muhammed İshâk bin Yûsuf bin Mirdâs el-Kureyşî el-Vâsıtî el-Ezrâk el-Hâfız, Tabiînden birçok zevattan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Onların sohbetlerinde bulunmakla şereflendi. Süleymân bin Mihrân, el-A'meş, Saîd el-Cerîrî, Zekeriya bin Ebî Zaîde, Avf el-A'râbî, İbni Avn, Mis'ar, Ömer bin Zer, Süfyân-ı Sevrî, Şüreyk bin Abdullah'dan (r.aleyhim) ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs tahsili için Bağdâd'ta bulundu. Hocası Şüreyk bin Abdullah'ın yazarak rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden beşbinini kendisine arz ederek aldı. O, Şüreyk'i ve bildiklerini en iyi bilen insandı. Kırâat ilmini meşhûr kırâat imâmı Hamza ez-Zeyyat'tan aldı.

El-Ezrâk'tan, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Muin. Amr el-Nâkıd, Hasan bin Hammâd Seccade, İshâk bin Behlül, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Dahîm, Kuteybe, Ebû Hayseme, Sâdân bin Nasr, Muhammed bin Ubeydullah el-Münâdî ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Muin, Abdullah bin Sâlih el-Iclî ve Muhammed bin Sa'd (r.aleyhim), İshâk bin Ezrâk'ın sika olduğunda ittifâk ettiler. Âlimler, el-Ezrâk'ın teşrik tekbirleri hakkında, en iyi bilgiye sahip olduğunu kabûl etmektedirler.

Çok ibâdet eder, gece uykusunu terk ederdi. Allahtan çok korkar, utancından semâya bakamazdı. Devamlı gözü yerde gezerdi. Yahyâ bin Dâvûd (radıyallahü anh) "İshâk bin Yûsuf el-Ezrâk, yirmi sene başını semâya kaldırmadı" demektedir.

Hasan bin Hammâd, İshâk bin Yûsuf el-Ezrâk'ın kendisinden nakleder.

Kûfe'ye girince A'meş'in tek başına mescidin kapısında oturduğunu gördüm. Annemin sözü aklıma geldi. Peygamberimizin (aleyhisselâm) "İlim taleb etmek, her müslüman üzerine farzdır" hadîs-i şerîfini düşündüm, içeri girdim ve selâm verdim. O'na "Ey Ebû Muhammed (A'meş) bana hadîs-i şerîf öğret, ben garip biriyim" dedim. Bana nereli ve kim olduğumu sordu. Söyleyince de, "Senden önce kimseye bahsetmediğim bu hadîs-i şerîfi sana vereyim. O'nu bana Ebû Evfâ rivâyet etti. Peygamber aleyhisâelâm "Haricîler, Cehennemin köpekleridir" buyurdu, dedi.

İshâk bin Yûsuf el-Ezrâk, Hazreti Ali'nin (radıyallahü anh): "Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) altın yüzük ve ipekli kumaş kullanmayı erkeklere yasakladı" buyurduğunu rivâyet etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 319

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 320

3) Târîh-i kebir, cild-1, sh. 380

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-7, sh. 315

5) Tehzîb üt-tehzîb cild-1, sh. 257

İYÂS BİN MUÂVİYE

Meşhûr bir hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Vâsile'dir. 46 (m. 666) târihinde doğup, 122 (m. 740) senesinde vefât etti. İyâs bin Muâviye'nin dedesi, Peygamber efendimizle (aleyhisselâm) görüşmüştür. İyâs'ı (radıyallahü anh) Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) Basra'ya Kâdı ta'yin etmiştir. Hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Enes bin Mâlik, Sa'îd bin Müseyyib, Saîd bin Cübeyr, babası, Muâviye ve daha başka büyük zâtlardan (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Dâvûd bin Ebî Hind, Hamid-üt-Tavîl, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be, Muâviye bin Abdülkerîm ed-Dâl ve diğer zâtlar (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İyâs hazretleri, çok güzel konuşan, fesahat ve belagatta yüksek bir dereceye erişmiş, zekâ ve kavrayışı keskin bir zâttır. Hattâ onun zekâsı ve keskin kavrayışı, darb-ı mesel (atasözü) olmuştur. Meşhûr edebiyatçı Hariri, "Makâmât" isimli eserinin yedinci makamında, "Ben o kadar zekî ve ileri görüşlüyüm ki, zekâm ve firâsetim, İbn-i İyâs'ın zekâ ve fîrâseti gibidir" demiştir.

Buyurdu ki: Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) ile beraberdik. Onun yanında hayadan konuşuldu. Bunun üzerine "Haya, dindendir. Hattâ dinin tamamıdır" dedi. Sonra İyâs bin Muâviye kendisi şöyle anlattı: Dedem babama: "Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarında idik. Orada hayadan bahsedilmişti. Eshâb-ı kiram: "Yâ Resûlallah! Haya dindendir değil mi?" diye söyleyince, Resûlullah efendimiz "Hattâ dinin hepsidir" buyurdular, diye bildirmiştir."

İyâs bin Muâviye hazretleri buyurdular ki: "Ayıbını bilmeyen kimse ahmaktır." "Olgun, taze hurma, zihni kuvvetlendirir."

"Ben insanlarla konuşurken aklımın yarısı ile konuşurum. Aralarında anlaşmazlık olan iki kişinin muhakemesini yaparken, bütün aklımla dinler, dikkatimi tamamen mes'ele üzerine toplarım. Kaderiyye i'tikâdına sahip, bozuk kimselerle konuşurken de, çok dikkatli ve titiz düşünür ve konuşurum."

Hakkında söylenilenler ve firâsetleri (işin iç yüzüne nüfuz etme mahareti):

İyâs'ın (radıyallahü anh) babası Muâviye bin Kurre'ye "Oğlunun sana karşı tutumu nasıl?" diye sorduklarında "Hayırlı bir evlâd. Bütün ihtiyâçlarımı yerine getiriyor. Bir sıkıntım yok. Aynı zamanda beni, âhıret işlerine yöneltti. Rabbime şükürler olsun, kulluğumu da elimden geldiği kadar yapıyorum" dedi.

İyâs bin Muâviye hazretleri, bir Yahudi'nin: "Bu müslümanlar da ne kadar akılsız insanlar! Sözde Cennetlikler, yiyip içeceklermiş fakat, abdest bozmaya gitmiyeceklermiş. Ne saçma bir iddia" dediğini işitti. Bunun üzerine İyâs bin Muâviye (radıyallahü anh) Yahûdîye: "Ey Yahûdî! Sen, her yediğin için abdest bozmıya çıkıyor musun? diye sorunca, Yahûdî "Hayır" cevâbını verdi. İyâs (radıyallahü anh); işte, yediklerinin bir kısmı gıda oluyor, Allahü teâlâ, herşeye kadirdir (gücü yetendir). Cennetliklerin bütün yediklerini gıda yapıyor. Bu yüzden onlar, abdest bozmazlar" cevâbını verince, Yahûdî susmak zorunda kaldı.

İyâs (radıyallahü anh) Vâsıt şehrinde bulunuyordu. Düz ve geniş bir yerde, kiremit gördü. Bu kiremitin altında küçük bir hayvan var, dedi. O kiremit kaldırılıp, bakılınca, kıvrılmış yatan bir yılan gördüler. Orada bulunanlar hayrette kaldılar. Ona, bunu nasıl anladığını sordular. Bütün bu sahada yalnız şu iki kiremit arasında ıslaklık gördüm. Bundan, o kiremit altında bir hayvan bulunabileceğini düşündüm. Onun için kiremitin altında bir hayvanın bulunduğunu söyledim dedi.

Bir gün, bir yere uğramıştı. "Yabancı bir köpek sesi duyuyorum" dedi. "Nerden biliyorsun?" dediler. "Çünkü, birisi alçak bir sesle, diğerleri şiddetli uluyor" dedi. Bunun üzerine araştırıp baktılar ki: Yabancı bir köpeği bağlamışlar, etrâfında da, mahallenin köpekleri havlıyordu.

Yine bir gün, yerde bir delik gördü. "Burada bir hayvan olması lâzım" dedi. Nasıl biliyorsun? dediklerinde, "Çünkü, yeri ya küçük hayvanlar deler, yahut bitkiler..." dedi.

Birgün kırda bulunuyordu. Su lâzım oldu. Fakat bulamadılar. O sırada bir köpek sesi duydu. "Bu -köpek, bir kuyunun başındadır" dedi. Araştırdılar. Dediği gibi, bir kuyu ve yanında da bir köpek olduğunu gördüler. Nasıl bildiğini sorduklarında: "Ses sanki kuyunun içinden çıkar gibi geliyordu" dedi.

İyâs'ın (radıyallahü anh) firâsetine dâir, daha bir çok şeyler vardır. Bunlar toplanıp, büyük bir kitap meydana getirilmiştir. Medâinî'nin; İyâs hazretlerinin firâsetleriyle ilgili bir kitabı vardır.

Emevî halifelerinden Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), Irak'taki vekîli Adiy bin Ertâ'ya mektûb yazdı. Mektûbunda "İyâs bin Muâviye ile, Kâsım bin Rebîa el-Hıraşî'yi çağır hangisi daha ehil ise onu kadı yap" diye emretti: Adiy bin Erta, ikisini bir araya getirdi. Mevzû görüşülürken, İyâs bin Muâviye (radıyallahü anh): "Ey emir! Bizi şehrin büyük iki âlimi olan Hasan-ı Basrî ile Muhammed bin Sîrîn'e sor, dedi. Kâsım bin Rebîa da daha önce onlara gidip gelirdi. Onlara sorulursa, İyâs bin Muâviye'yi tavsiye edeceklerini biliyordu. Onun için, İyâs bin Muâviye, onlara sorulmasını teklif edince, Kâsım bin Rebiâ, onlara sorulmasına bile lüzum yok. Vallahi, İyâs bin Muâviye benden daha âlimdir. Hüküm vermekte de benden daha üstündür. Eğer yalan söylüyor isem; bir yalancının hâkim yapılması helâl değildir. Sözüm doğru ise, sözümün kabûl edilip, İyâs'ın (radıyallahü anh) kadı yapılması gerekir, dedi. Bunun üzerine, Adiy bin Erta İyâs hazretlerine dönerek, görüyorsun kadılık sana düşüyor deyip, onu kadı yaptı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 123

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 247

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 283

4) El-A'lâm cild-2, sh. 33

KÂSIM BİN MUHAMMED

Tabiînin büyüklerinden, Medîne-i münevveredeki yedi büyük âlimden biri. İnsanları hakka da'vet eden onlara doğru yolu gösterip, hakiki se'âdete kavuşturan ve kendilerine "silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin üçüncüsüdür. Adı, Kâsım bin Muhammed bin Ebû Bekr-i Sıddîk et-Teymî'dir. Babası Muhammed, Hazreti Ebû Bekir'in oğludur. Annesi Sevde, Yezdücerd'in kızı olduğundan, İmâm-ı Zeynel-âbidin ile teyze çocuklarıdır. Babası Mısır'da şehîd edilip küçük yaşta yetim kalınca, halası ve Peygamberimizin mübârek hanımı Hazreti Âişe'nin, yanında büyüdü. Tabiîn devrinde ve Hazreti Osman'ın hilâfeti zamanında 31 (m. 653) yılında doğdu ve 101 (m. 721) veya 106 (m. 725) yılında Mekke ile Medîne arasında Kudeyd denilen yerde hacca veya umreye giderken vefât etti.

Kâsım bin Muhammed, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'ın torunudur. Eshâb-ı kiramdan birçoğuna yetişmiş ve onlardan birçok ilim öğrenip başta halası Hazreti Âişe, Ebû Hüreyre, Abdullah İbni Abbâs ve Abdullah İbni Ömer, Hazreti Muâviye gibi meşhûr sahâbîlerden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de, Tabiînin büyüklerinden oğlu Abdurrahmân, Sâlim bin Abdullah, İmâm-ı Şa'bî, akranlarından İbn-i Amr, Yahyâ bin Saîd ve Sa'd bin Saîd el-Ensârî, Abdullah bin Ömer, Sa'd bin İbrâhîm, Abdullah bin Avn ve daha birçoğu hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Tasavvuf ilminde mütehassıs idi. Vera' ve takvâda (Allahü teâlânın haram ettiklerinden sakınıp kaçınmada) eşi yoktu.

Dedesi Ebû Bekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) Peygamber efendimizden ve Peygamberlerden sonra insanların en üstünü oldu. Resûlullahdaki bütün üstünlükler, ilimler ve feyizler onda toplanmış ve her bakımdan üstün olmuştur. Kalbe, rûha âit ilimlerin kaynağı idi. Resûlullahın Peygamberlik vazîfelerinden biri de, Kur'ân-ı kerîmin ma'nevî hükümlerini, ya'nî Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ma'rifetleri, yüksek bilgileri, ümmetinin kalblerine akıtmaktı. Resûlullah efendimiz, tasavvuf ilminin bu yükek ma'rifetlerinin hepsini, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'ın kalbine akıttı. O, rûh ilminde de bir mütehassıs oldu. Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk da Resûlullahdan aldığı bu feyzleri, Eshâb-ı kiramdan Selmân-ı Fârisî'nin (radıyallahü anh) kalbine akıttı. Rûhu yükselten ve onu besleyen bu ma'rifetlere, Muhammed bin Kâsım da, Selmân-ı Fârisî'nin sohbetlerinde bulunarak yetişip bir rûh mütehassısı olmuştu. Silsile-i âliyye büyüklerinden dördüncüsü olan İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık da, bunun sohbetinden feyz aldı (Bkz. Ca'fer-i Sâdık).

Kâsım bin Muhammed, hadîs ve fıkıh ilminde zamanının en yükseği idi. İlimde ve takvâda eşine rastlanamıyacak bir yüksekliğe erişmişti. Büyük hadîs ve fıkıh âlimlerinden Yahyâ bin Saîd: "Medine'de Kâsım'dan üstün bir kimseye yetişmedik" derken, İbn-i Sa'd da, "Tabakât" adındaki eserinde: "Kâsım, hadîs ilminde sika (güvenilir) bir râvi, fıkıh ilminde yüksek bir âlim ve her bakımdan imâm, önder olan zâttı. Çok hadîs-i şerîf bildirdi. Takvâ ve verâ' sahibi idi" diyerek kendisini medhetmekte, övmektedir. Ebü'z-Zenâd da: "Ben, Kâsım'dan daha çok hadîs ve fıkıh bilen bir kimse görmedim" demektedir. Yine büyük hadîs âlimlerinden Süfyân İbn-i Uyeyne de, Kâsım bin Muhammed'in devrinin en büyük âlimi olduğunu söylemiştir. Ömer bin Abdülazîz'in de:

“Eğer birini yerime halife seçmem icâb etseydi, Kâsım’ı seçerdim” dediği rivâyet edilmiştir. Ömer bin Abdülazîz, halifeliği zamanında Kâsım bin Muhammed’i, halası Hazreti Âişe’ye âit olan ne kadar hadîs-i şerîf ve başka rivâyetler biliyorsa, onların hepsini toplamakla görevlendirmiştir. Hattâ Ömer bin Abdülazîz bir keresinde, ilmin yok olup, âlimlerin son bulması endişesi üzerine Medine vâlisi Ebû Bekir bin Muhammed bin Hazne’ye mektûb yazarak şöyle demiştir: “Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini, sünnetlerini, Amre binti Abdurrahmân el-Ensârî’nin ve Kâsım bin Muhammed’in rivâyetlerini araştır ve yaz! Zira ben ilmin yok olup, âlimlerin de tükenmesinden korkuyorum.” Amre ve Kâsım bin Muhammed’in her ikisi de Hazreti Âişe’nin talebesi olup, O’nun Resûlallahtan rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri en iyi bilenlerdi.

Kâsım bin Muhammed, hadîs-i şeriflerin hem ma’nâsına ve hem de lâfzlarına, harflerine dikkat ederek rivâyet ederdi. Halbuki Tabiînden ba’zı hadîs âlimleri, hadîs-i şerîfleri ma’nâsı ile rivâyet etmekte bir beis görmüyorlardı. Fakat Tabiînden muhaddislerin çoğu hadîs-i şerîflerin, Peygamberimizden işitildiği şekilde rivâyet edilmesi üzerinde ittifâk etmişlerdir. Kâsım bin Muhammed, hadîs-i şerîf rivâyet ederken en ince noktalarına kadar dikkatli hareket eder, bir harfin bile değiştirilmesini uygun görmezdi.

O, fıkıh ilminde de yüksek bir âlimdi. Medine’de yetişen ve kendilerine “fukahâ-i seb’a” adı verilen yedi büyük âlimden birisiydi. Allah ve Resûlü adına konuşmanın ve dînî mes’elelerde fetvâ vermenin mes’ûliyetini en iyi şekilde idrak edenlerdendi. Yahyâ bin Saîd’in bildirdiği şu sözleri, bunu açıkça göstermektedir: “İnsanın, Allahın hakkını bildikten sonra câhil olarak yaşaması, bilmediği şeyi söyleyerek fetvâ vermesinden hayırlıdır.” Halbuki, Abdurrahmân bin Ebû Zenâd, O’nun hakkında: “Peygamberimizin sünnetini Kâsım bin Muhammed’den daha iyi bilen birisini görmedim. Hattâ öyle idi ki, sünneti bilmeyeni âlim saymazdı” diyor. Kendisinden bir mes’ele sorulunca; “Anlamıyorum, bilmiyorum!” derdi. Ona sormayı çoğalttıkları zaman da: “Vallahi, sorduğunuz her şeyi bilmiyoruz. Şayet bilseydik, sizden saklamazdık. Çünkü bildiklerimizi saklamamız bize helâl olmaz” derdi. Dînî mes’eleler hakkında çok hassas davranır, ancak açık olanları hakkında fetvâ verirdi. Her sabah Mescid-i Nebî’ye gelir, iki rek’at namaz kılar, sonra Resûlullahın minberi ile kabri arasına oturur, kendisine sorulan mes’elelere fetvâ verirdi. Nitekim mezheb imamlarından Mâlik bin Enes (radıyallahü anh) de onun hakkında: “Kâsım, bu ümmetin, fakîhlerinden idi” buyurmuştu.

Kâsım bin Muhammed, çok mütevâzi, alçak gönüllü idi. Bir gün köylünün birisi O’na gelip; “Sen mi daha çok biliyorsun, Sâlim bin Abdullah mı?” diye sordu. Ona cevap olarak “Burası Sâlim’in evidir” deyip başka hiçbir şey konuşmadı. Muhammed bin İshâk bunun hakkında: “O benden daha iyi bilir deyip, yalan söylemeyi veyahut ben ondan daha iyi bilirim diyerek kendisini üstün göstermeyi istemedi” derdi. Halbuki Kâsım bin Muhammed, her ikisinden daha çok âlimdi. Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî de: “Ondan daha faziletli bir kimse görmedim” dedi. İmâm-ı Buhârî de, “Zamanının en fazîletlisiydi” demiştir.

Hazreti Aişe: Peygamberimizin, yağmur yağdığını gördüğü zaman “Allahım! Onu bereketli, mübârek eyle!” diye duâ ettiğini bildirdi.

“Muhakkak ki Allahü teâlâ sizin her birinizi, yavrunuzu beslediğiniz gibi yiyecekle rızıklandırır. Hattâ onu Uhud dağı kadar yapar.”

Peygamberimiz bir kerresinde: “Sizden öncekilerden mahşerde gölgelenecek olanların kimler olduğunu biliyor musunuz?” deyince, Eshâb-ı kiram, “Allah ve Resûlü daha iyi bilir!” dediler. “Onlar, kendilerine haklarından birşey verildiği zaman kabûl ederler. Kendilerinden bir şey istendiğinde hemen verirler ve insanlar hakkında kendileri için olan hüküm gibi hüküm verirler” buyurdular.

“Bir kimse, bir kadının güzelliğine bakmak isteyip de, ondan gözünü çevirirse, Allahü teâlâ onun kalbine ibadet zevkini sokar ve böylece ibadetin tadını bulur.”

Kâsım bin Muhammed şöyle bildiriyor: Resûlullah efendimizin eshâbından birisinin gözleri görmeyip, a’mâ oldu. Sonra O’nu ziyârete gittiler. Bu zât şöyle dedi. “Ben, Peygamberimizi (aleyhisselâm) görmek için gözlerimin görmesini istiyordum. Fakat şimdi Resûlullah (aleyhisselâm) âhırete irtihâl etti. Allaha yemîn ederim! Eğer Yemen’deki Tübâle beldesinin geyiklerinin bir geyiğindeki gözler bende olsa artık buna sevinmem”.

İmâm-ı Buhârî, Kâsım bin Muhammed'in "Bülûğa erdiğimiz günden beri hep üç rek'at vitir namazı kılındığını gördük" dediğini naklediyor.

Kâsım bin Muhammed, şöyle bildiriyor: "Bir gün halam Hazreti Âişe'nin yanına vardım. O'na: "Ey Ana! Bana Peygamber efendimizin kabrini aç!" dedim. Bunun üzerine bana Hücre-i Se'âdeti açtı. Üç kabir gördüm. Pek yüksek değillerdi. Pek yerle beraber de değillerdi. Üzerlerine kızılca Batha taşcağızları dökülmüştü. Peygamber efendimizin şerefli kabri hepsinden ilerde idi. Hazreti Sıddîk'ın başı, Fahr-i kâinat hazretlerirln mübârek sırtı hizasında, Hazreti Ömer'in başı da Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin ayağı hizasında idi."

Yine Kâsım bin Muhammed anlatıyor: "Âdetim üzere yine bir gün sabah namazını kıldıktan sonra, halam Hazreti Âişe'yi ziyârete gittim. O kuşluk namazını kılıyor ve namazında, "Allah, lütuf edip bizi kavurucu azâbdan korudu." âyet-i kerîmesini okuyor, ağlıyor ve durmadan tekrar ediyordu. Beklemekten usandım. O bitirmedi, ben de bırakarak çarşıya çıktım. Kendi kendime: "İşimi bitireyim, sonra ziyâretine giderim" dedim, işimi bitirip döndüğümde yine aynı hâlde âyet-i kerîmeyi tekrar ederek ağlamakta olduğunu gördüm.

Buyurdu ki: "Bizden önce yaşayan büyüklerimiz, başa gelen musîbetleri güzellikle karşılamayı, kendilerine verilen ni'metleri de tezellül (alçak gönüllülük) ederek karşılamayı severlerdi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 59

2) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-5, sh. 187

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 183

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 333

5) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 135

6) El-A'lâm cild-5, sh. 181

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 96

8) Reşâhat Ayn-ül-hayat sh. 12 (Arapça)

9) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 236

10) Rehber Ansiklopedisi cild-9, sh. 324

11) Se'âdet-i Ebediyye sh. 1027

KÂSIM BİN MUHAYMİRE

Tanınmış hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Urve'dir. Kûfe'de doğdu. Ancak, doğum târihi bilinmemektedir. 100 (m. 718) yılında vefât etti. Ticâretle geçimini temin ederdi. Şam'a gidip yerleşti. Orada vefât etti. Abdullah bin Amr bin Âs, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Ümâme, Ebû Meryem el-Ezdî, Alkame bin Kays, Ebû Bürde bin Ebî Mûsâ, Abdullah bin Akîm, Şureyh bin Hânî, Süleymân bin Büreyde ve başkalarından (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ebû İshâk Sebîî, Semmak bin Harb.

Abdurrahmân bin Yezîd bin Câbir, Hakem bin Uteybe, Mûsâ bin Süleymân (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Kâsım bin Muhaymire, ilmiyle amel eden bir zâttı. Az ile kanâat ederdi. Ömer bin Abdülazîz'in yanına gitmişti. Ömer bin Abdülazîz, onun yetmiş dinarlık borcunu ödediği gibi, elli dinarlık da bir maaş tahsis etti. Ayrıca yanına hizmetçi verdi. Bunun üzerine Kâsım bin Muhaymire (radıyallahü anh), Ömer bin Abdülazîz'in (radıyallahü anh) bu ihsânları karşısında Allahü teâlâya hamd etmiştir.

Kâsım bin Muhaymire'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Ebû Humeyd'den rivâyet etti: "Bir mü'minin başı ağrır veya ona acı veren bir diken isâbet ederse, Allahü teâlâ bu yüzden kıyâmet gününde ona karşılık hem bir derece verir ve hem de günahına keffâret yapar."

Şüreyh bin Hânî'den rivâyet etti; Hazreti Âişe'ye, mest üzerine meshi sordum. "Ali'ye git" dedi. Hazreti Ali'ye gittim. Ona sorunca, Resûlullah (aleyhisselâm) bize "Mukîm olunca, bir gün ve gece, mest üzerine mesh yapabileceğimizi, bu müddetin, yolcu için üç gün üç gece olduğunu." buyurdu, dedi.

Abdullah bin Ömer'den rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Müslümanlardan birinin vücûduna bir rahatsızlık gelirse, Allahü teâlâ, onu koruyan hafaza meleklerine, bu kulumun daha önce yapıp da, hastalığı

sebebiyle yapamadığı, her gün ve geceki amellerini yapmış gibi yaz, buyurur.”

Buyurdular ki:

“Soframda iki çeşit yemek bulunmamıştır.”

“Kendi görüşünü beğenip, onu kabûl ettirmek için münâkaşa eden ve bunda ısrar eden bir kimseyi görürseniz, onun hüsrana uğraması tamam olmuş demektir.”

“Bir kimse câmiye gittiği zaman, her adımı onun hem bir derece yükselmesine ve hem de, bir günâhının yok olmasına sebeb olur. Aynı zamanda, câmiye kendisinden sonra gelen herkesten, onun için bir miktar sevâb yazılır.”

Anlatılır ki, “Bir kimse insanların başına geçer ve onların ihtiyâcını giderirse, Allahü teâlâ da kıyâmet günü ona yardım eder, sıkıntısından kurtarır.”

Amr bin Şurahbil eş-Şa’bî bildirdi: Eshâb-ı kiramdan Sa’d bin Ubâde’nin oğlu Kays (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bize, zekât farz olmadan önce, fıtra verir, Ramazan-ı şerîf orucu farz olmadan önce Aşûra orucu tutardık.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-5, sh. 185

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 337

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 79

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 122

KATÂDE BİN DİÂME

Tabiînin meşhûr âlimlerinden. 60 (m. 680) senesinde doğdu. Doğuştan a’mâ idi. 117 veya 118 (m. 735)’de Vâsıt şehrinde 56 yaşında iken tâûn hastalığından vefât etti. Künyesi Ebûl-Hattâb’dır. Çok sayıda âlim yetiştirmiş olan meşhûr bir kabileye mensûb olduğu için ve bu kabilenin meşhûrlarından Sedûs bin Şeyban’a izafeten “Sedûsî’de denilmiştir. A’mâ olmasından dolayı el-Ekmeh, Basra’da yaşadığı için el-Basrî denilmiştir. Böylece ismi Katâde bin Diâme es-Sedûsî el-Ekmeh el-Basrî şeklinde kaydedilmiştir.

İlimde rivâyetine müracaat edilen Katâde bin Diâme; Enes bin Mâlik, Ebu’t-Tufeyl, Saîd bin Müseyyeb, İkrime, Humeyd bin Abdurrahmân bin Avf, Hasan-ı Basrî, Muhammed bin Sîrîn, Atâ bin Ebî Rebâh, Enes bin Mâlik’in oğulları Ebû Bekir ve en-Nadr’dan ve zamanın diğer meşhûr âlimlerinden ilim öğrenip, hadîs rivâyet etmiştir. Kırâat ilmini de Ebû Aliyye’den ve Enes bin Mâlik’ten öğrenip rivâyet etmiştir.

Katâde bin Diâme, tefsîr, hadîs, fıkıh ve diğer ilimlerde asrının en meşhûr âlimlerindendir. İlim aldığı kaynağın sağlamlığı ve üstünlüğü yanında darb-ı mesel hâline gelen şaşılacak derecede bir hafızaya sahipti. İlimde asıl maksada ulaşması, öğrendiği ilmi tatbik etmesi gibi üstün vasıflarıyla eşine az rastlanan bir âlimdir. Kendisinden ilim öğrenen ve rivâyette bulunan; Süleymân et-Teymi, Cerîr bin Hazım, Şu’be bin Haccâc, Ebû Hilâl er-Rasibî, Hemmân bin Yahyâ, Amr bin el-Hâris el-Mısrî, Saîd bin Ebî Arûbe, Leys bin Sa’d, Ebû Uvâne en meşhûr olan âlimlerdir. Pek çok kimse ondan ilim öğrenip, hadîs rivâyet etmiştir.

Katâde bin Diâme (radıyallahü anh) Basra’da yaşadı. Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Zamanın âlimleri ilimdeki üstünlüğünü, fazîletini, takvâsını (haramdan kaçınmasını) medh ederek ondan bahsetmişlerdir. Çok hadîs rivâyet etmesiyle tanınmıştır. Kütüb-i sitte denilen altı meşhûr hadîs kitabının hepsinde hadîs rivâyetleri vardır.

Ebû Übeyd şöyle demiştir: “Her gün onun evinde toplanıp çeşitli ilimlerden sorardık. O çeşitli ilimlerde ve değişik mevzûlarda üstün seviyede bir ilme sahipti. Bu seviyede ilme sahip olan bir başkası çok az görülmüştür. O, tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerinde ve târihden şiire kadar her konuda kendisine müracaat edilen mühim bir kaynaktı.” İbni Sîrîn; “Katâde, zamanındaki insanların hafıza bakımından en kuvvetlilerinden idi” demiştir. Kendisi ise: “Bir kerre işittiğim şeyi mutlaka ezberledim. Hiç bir şeyi hiç bir üstada tekrar ettirmedim.” dedi. Selâm bin Miskîn, Ömer bin Abdullah’tan şöyle nakletmiştir: “Katâde bin Diâme, Saîd bin Müseyyeb’in yanına gelip dört gün ondan ilmî mes’eleler sorup cevap aldı. Daha da sormaya devam etmesi üzerine Saîd bin Müseyyeb onun bu hâline hayret ederek, hep sorup dinliyorsun elinde bir şey kalıyor mu? dedi. Katâde bin Diâme şöyle cevap verdi: “Evet size şu mes’eleyi sordum, şöyle cevap verdiniz, şu diğer mes’eleyi sordum şöyle cevap verdiniz.” diyerek, sorup, aldığı cevapları ve dinlediği hadîs-i şerîfleri baştan

sona bir bir saydı. Saîd bin Müseyyeb (radıyallahü anh) hayretten donup kaldı ve “Senin bir benzerine daha rastlamak zordur” dedi.

Bükeyr bin Abdullah “Ondan daha hafız olanı görmedim. O, işittiği hadîs-i şerîfi derhal ezberler ve aynen naklederdi” demiştir. Hanbelî mezhebinin reîsi Ahmed bin Hanbel de O’nu ilimdeki üstün derecesinden, hafızasının kuvvetinden dolayı methederek şöyle demiştir: “Katâde ehl-i Basra’nın en kuvvetli hâfızlarındandır. Bir gün Câbir bin Abdullah’ın kitâb-ül-Mensek adlı eseri O’nun yanında bir defa okundu. O dinlerken baştan sona ezberledi.”

Katâde bin Diâme, Ehl-i sünnet âlimlerinin usûlü olan nakil esasına son derece bağlı idi. Ebû Hilâl şöyle demiştir: “Katâde bin Diâme’den bir mes’ele sordum. Bilmiyorum dedi. Peki bu husûsta görüşünüz nedir? dedim. Kırk seneden beri kendi görüşüme göre fetvâ vermedim dedi.”

Abdestsiz asla bir hadîs-i şerîf okumamıştır. Bir hadîs-i şerîfi işittiği zaman yüzü değişir, kendini toparlar ve işittiği hadîs-i şerîfi dinlerken ezberlerdi. Yedi günde bir hatim okurdu. Ramazan-ı şerîf gelince üç günde bir, Ramazan’ın onundan sonra da her gece bir hatim okurdu.

Zamanın âlimleri tarafından “Faris-ül-ilim” ilmin süvarisi denilerek ilimdeki kudreti ve ilme hâkimiyeti dile getirilen Katâde bin Diâme hazretlerinin tefsîre dâir rivâyetleri toplanmıştır. Tefsîrine örnek. “...Kim de Allahtan korkarsa, Allah ona (darlıktan genişliğe) bir çıkış yolu ihsân eder. Bir de ona ummadığı yerden rızık verir.” (Talak-3). Katâde hazretleri buradaki çıkışı şöyle tefsîr etmektedir: “Hem dünyâ şüphelerinden, hem de ölüm anındaki acılardan ve kıyâmet gününün şiddetinden kurtuluş ihsân eder.”

Rivâyet ettiği hadîsler:

Enes bin Mâlik’ten (radıyallahü anh) rivâyetle Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kıyâmet alâmetlerinden ba’zıları; ilmin yeryüzünden kalkıp, cehâletin yerleşmesi, içki içilmesi, kadınların çoğalması, erkeklerin azalması (hattâ bir erkeğe elli kadın kadar erkeklerin azalmasıdır).”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Birinin evi önünde nehir olsa, her gün beş kere bu nehirde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?” diye sordu. Eshâb-ı kiram, “Hayır, yâ Resûlallah” dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz “İşte, beş vakit namazı kılanların da böyle küçük günahları affolur” buyurdu.

Enes bin Mâlik’ten rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: “Eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler ve çok ağlardınız.”

“Her kim Allahü teâlâya kavuşmayı dilerse, Allahü teâlâ da ona kavuşmayı diler. Ve her kim Allaha kavuşmayı hoş görmezse, Allah da ona kavuşmayı hoş görmez.”

Hazreti Âişe, “Yâ Resûlallah! Ölümden hoşlanmadığı için mi? O halde hepimiz ölümden hoşlanmıyoruz!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah, “Öyle değil! Ancak mü’mine Allah’ın rahmeti, rıdvânı ve Cenneti müjdelendği vakit, Allaha kavuşmayı diler. Allahü teâlâ da ona kavuşmayı diler. Kâfir ise Allahü teâlânın azâbı ve hışmı ile müjdelendiği vakit, Allahü teâlâya kavuşmaktan hoşlanmaz.” buyurdular.

“Allahü teâlânın kulunun tövbesine sevinmesi, sizden birinin çorak bir yerde kaybettiği devesini, uyandığı vakit bulduğundaki sevincinden daha çoktur.”

Buyurdu ki:

“Küçük yaşta ilim öğrenmek, her şeyi ezberlemek, mermere yazı yazmak gibidir.”

“Amel etmeden duâ kabûl olunmaz. Kim güzel amel ederse duâları kabûl olunur.”

“İnsanlara zenginliklerinden ve evlâtlarından dolayı itibar etmeyiniz. Onlara îmânları ve sâlih amellerinden dolayı değer veriniz.”

“Küçük günah işlemek insanı başka bir günaha ve helâka sürükler. Küçük günahtan sakınmak insanı büyük günah işlemekten kurtarır.”

“Allahü teâlâ tevâzu edeni yükseltir.”

“Ey insanlar! Siz sıkıntıya düşmeden, rahatlık içinde hayır ve hasenat yapmak istersiniz. Fakat insan nefsi ihmalkâr, gevşek ve usangaçtır. Halbuki mü’min tahammüllü, azîmli olmalı, zorluklara katlanmalıdır ki, hayır ve hasenat işleyebilsin.”

“Gece gündüz, gizli ve açık Rabbini zikredenin duâsı kabûl olunur.”

“Bir kimse bir bid’at işlerse, onu bu bid’attan vazgeçinceye kadar ikaz etmek gerekir.”

“İnsanlar İslâmiyet gelmeden önce büyük bir gaflet uykusunda idiler, İslâmiyet gelince müslüman olanlar bu gaflet uykusundan uyandılar. Malları ile, canları ile gece gündüz kendilerini Allahü teâlânın rızâsına kavuşturacak vesilelere (sebeplere) yapıştılar ve se’âdete kavuştular.”

“Kim dünyâda Allahü teâlânın emirlerine itaat ederse, âhırette Allahü teâlânın ihsânı ile seçilenlerden olur.”

“Cennette, Cehennemi gösteren bir pencere vardır. Cennet ehli bu pencereden Cehennemdekilerin ba’zısını görür ve onlara der ki: (Sizin bu hâliniz nedir? Biz sizin söylediğiniz İslâm bilgilerine uyarak Cennete girdik) Cehennemde olanlar da diyecekler ki (Biz size yapın dediklerimizi kendimiz yapmaz, yapmayın dediklerimizi ise kendimiz yapardık. Biz de bu sebeple buraya girdik) derler.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 333

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 85, 86

3) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-2, sh. 57

4) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 22

5) El-A’lâm cild-5, sh. 189

6) Tabakât-ı İbni Sa’d cild-7, sh. 229

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 351

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 127

9) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 834

10) Kâmûs-ül-a’lâm cild-5, sh. 3601

11) Kıyâmet ve Âhıret sh. 229

KEHMES BİN HASEN ET-TEMÎMÎ

Büyük bir hadîs âlimi. Künyesi, Ebu’l-Hasen’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 149 (m. 766) senesinde vefât etti. Ebu’t-Tufeyl, Abdullah bin Büreyde, Abdullah bin Şakîk, Yezîd bin Abdullah bin Şuheyr ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da oğlu Avn, el-Kettân, İbn-i Mübârek, Vekî’, Mu’temir bin Süleymân, Süfyân bin Hubeyb, Muaz bin Muaz gibi âlimler (r.anhüm) hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, meşhûr altı hadîs kitabında (Kütüb-i sitte’de) mevcûttur. İbn-i Muin, Ebû Dâvûd, İbn-i Hibbân onun sika, (ya’nî hadîs-i şerîf husûsunda güvenilir ve itimâd edilir) bir âlim olduğunu zikrederler.

Resûlullahtan (aleyhisselâm) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Kehmes bin Hasen, Abdullah bin Şakîk’den şöyle rivâyet etmiştir: Mihcân bin Ezre’ şöyle anlattı: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ile beraber Medîne-i münevvere’nin dışında bir yere gitmiş, dönüşümüzde, Mescid-i Nebevî’nin kapısına kadar gelmiştik. Orada namaz kılan birisini gördük. Ben dedim ki: “Yâ Resûlallah! Bu falancadır. Medîneliler arasında en çok namaz kılan budur.” Bunun üzerine Resûlullah efendimiz, “Sakın ona bunu duyurma, yoksa helakine vesîle olursun” buyurdular.

Kehmes (radıyallahü anh), Abdullah bin Büreyde’den, o da Yahyâ bin Ya’mes’den rivâyet etti:

“Basra’da kader hakkında ilk önce Ma’bed el-Cühenî konuşmuştu. Ben ve Humeyd bin Abdurrahmân el-Hımyerî, hac veya umre yapmak için yola çıkmıştık. Aramızda, “Resûlullahın (aleyhisselâm) eshâbından (r.anhüm) birine rastlasak da, şu adamların kader hakkındaki sözlerini sorsak” diye konuştuk. Bir müddet sonra, mescide girerken Abdullah bin Ömer bin el-Hattâb ile karşılaştık. Hemen yanına gidip; “Ey Ebû Abdurrahmân! Bizim o taraflarda ba’zı kimseler çıktı. Bunlar Kur’ân-ı kerîm okuyorlar ve ilimle de meşgûl oluyorlar. Kader diye bir şey tanımıyorlar. Hâdiselerin, Allahü teâlânın takdîr ve ilmi olmadan kendiliklerinden meydana geldiğini söylüyorlar” dedik. Bunun üzerine Abdullah bin Ömer hazretleri, “Sen onlarla karşılaştığın zaman, kendilerine, benim onlardan, onların da benden uzak olduklarını haber ver. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa, onu Allah yolunda harcasalar, kadere îmân etmedikleri müddetçe, Allahü teâlâ onun bu infâkını (harcamasını) kabûl etmez. Bana babam, Ömer bin Hattab (radıyallahü anh) anlattı. Dedi ki: Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında idik. O vakit, ay doğar gibi bir zât yanımıza girdi. Elbisesi çok beyaz, saçları pek siyah idi. Üzerinde toztoprak,

ter, gibi yolculuk alâmetleri görünmüyordu. Resûlullahın eshâbı olan bizlerden hiçbirimiz onu tanımıyorduk. Ya’nî görüp, bildiğimiz kimselerden değildi. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda oturdu. Dizlerini, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek dizlerine yanaştırdı. O mübârek zât ellerini Resûl-i ekrem efendimizin mübârek dizleri üzerine koydu. Resûlullaha sorarak, yâ Resûlallah! Bana İslâmiyeti, müslümanlığı anlat, dedi. Resûl-i ekrem efendimiz buyurdu ki: “İslâmın şartlarından birincisi Kelime-i şehâdet getirmektir. (Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh) Yerde ve gökte, O’ndan başka, ibâdet edilmeğe hakkı olan ve tapılmağa lâyık olan hiçbir şey ve hiçbir kimse yoktur. Yalnız Allahü teâlâ vardır. Hakîkî ma’bûd, ancak Allahü teâlâdır. Abdullah’ın oğlu Muhammed, Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür. (Ya’nî peygamberidir diye söylemendir) namaz kılman, zekât vermen, Ramazan-ı şerîf orucunu tutman, gücün yeterse, ömründe bir kerre hac etmen.”buyurdu. O zât bu cevapları işitince “Doğru söyledin” dedi. Bunun üzerine babam (Hazreti Ömer) “Biz onun bu sözüne şaştık. Çünkü hem soruyor, hem de verilen cevâbın doğru olduğunu tasdîk ediyor” dedi. Bu zât yine sorarak; yâ Resûlallah; îmânın ne olduğunu “bana bildir” dedi. Resûlullah efendimiz, “Allahü teâlâya O’nun meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine ve âhıret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna inanmandır” buyurdu. O zât yine, “Doğru söyledin” dedi. Bu defa, “İhsânın ne olduğunu bana bildir” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), “Allahü teâlâya, O’nu görüyormuşsun gibi, ibâdet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da, O seni görmektedir...” buyurdu.

Kehmes hazretlerinin kıymetli sözleri ve menkıbeleri:

O birisine şöyle dedi: “Ben öyle bir hatâ işledim ki, kırk seneden beri onun için, ağlıyorum.” O zât, “O hatâ nedir?” diye sorunca şöyle anlattı: “Beni bir dostum, ziyârete gelmişti. Onun için balık satın aldım. Pişirip yedirdim, sonra, elinin yağı ile bulaşığı gitmesi için, evin yakınında bulunan komşunun duvarından bir miktar, toprak aldım. Fakat komşumun haberi yoktu. Misâfirime elini temizlettim. Ben niçin komşunun duvarından o toprağı aldım diye, hâlâ onun pişmanlığı içerisindeyim, işte bunun için ağlıyorum” dedi.

Kehmes (radıyallahü anh) kul hakkına çok dikkat ederdi. Böyle bir hakkın üzerinde bulunmasından çok korkardı. O, bir gün yolda giderken bir dinarını düşürmüştü. Onu aramak için geri döndü. Nihâyet buldu. Allahü teâlâya hamd etti. Fakat bu sefer şunu düşündü. Bu dinar benim mi, yoksa başkasının mı! Ya başkasının ise, o zaman başkasının hakkını almış olacağım diyerek onu almaktan çekindi.

Kehmes hazretleri kireç işçiliği yapar, her gün belirli bir ücret alırdı. Akşam olunca, eve gitmeden önce, kazanmış olduğu ücretin bir kısmı ile meyve alır, onu annesine götürürdü. O annesine çok hizmet eder ve devamlı gönlünü alırdı.

Annesinin hatırını hiç kırmaz, sözlerini yerine getirmekte büyük gayret gösterirdi.

Kehmes’in ba’zı arkadaşları zaman zaman yanına gelir, otururlar idi. Bir gün annesi, “Evlâdım! Senin arkadaşlarını pek beğenmiyorum. Bir daha onlarla oturup kalkma, demişti. Bunun üzerine, Kehmes (radıyallahü anh) arkadaşlarının yanına gidip, annesinin sözlerini aynen nakledip, bir daha kendisini aramamalarını söyledi.

Kehmes hazretleri nefsine hiç fırsat vermez, her zaman onu kınardı. Bir gün ve gecede bin rek’at namaz kılardı. Biraz yorgunluk hâsıl olduğu zaman nefsine: “Ey nefsim kalk. Sen her kötülüğün başısın. Vallahi senden, Allah için bir an bile memnun değilim.”

Kehmes bin Hasan (radıyallahü anh), Mekke-i mükerremede kırkbin dinara bir ev satın almış, aldıktan sonra da bir hayli masraf yapmıştı. Bir ikindi namazından sonra onun ziyâretine geldiler. Birisi evin tavanlarına doğru bakarak, böyle bir evin olduğu için çok seviniyorsundur herhalde, deyince, “Vallahi değil, kırkbin dört dirheme de almış olsaydım, yine sevinmezdim. Önemli olan hayırlı olmasıdır” buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 211

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 450

3) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-7, sh. 720

4) Kuşeyrî cild-1, sh. 289

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 174

KİSAÎ

Meşhûr yedi kırâat imamından yedincisi. Tebe-i tabiînden, ya'nî Tabiîni görenlerdendir. Kırâat ilminde işâreti Râ'dır. Kûfe'de nahiv ilminin kurucusudur. Kırâat, nahiv ve lügat ilimlerinde zamanının imâmı olup, diğer İslâm ilimlerinde de söz sahibi bir âlimdi.

İsmi, Ali bin Hamza bin Abdullah bin Osman bin Fîrûz'dur. Ebû, Hasan, Ebû Abdullah ve Ebû Feth künyeleridir. Dedelerinden Fîrûz, Esedoğullarının âzâdlı kölelerinden olduğu için el-Esedî, nahv âlimi olduğu için en-Nahvî, kırâat dersi verdiği için el-Mukrî, lügat âlimi olduğu için el-Lügavî, Kûfe'de yetiştiği için el-Kûfî, Bağdâd'ta yerleştiği için el-Bağdâdî, kendisinin ifâdesine göre, kilim elbise içerisinde ihrama girip Kâ'be'yi tavaf ettiği için veya Hamza Zeyyad'ın meclisinde dizinin üzerine kilim koyduğu için el-Kisâî denilmiş ve bu nisbe ile meşhûr olmuştur. Kendisine, İmâmü'l-kurrâ', Şeyhü'l-kırâat ve'n-nahv, el-İmâm lakabları verilmiştir.

İmâm-ı Kisâî'nin dedelerinden Fîrûz'un isminden ve ba'zı kaynaklardaki Farsoğlu şeklindeki kayıtlardan, İranlı olabileceği söylenmiştir. Ba'zı kaynaklar ise, Kureyşoğullarından olduğunu söylemektedir.

İmâm-ı Kisâî hazretlerinin doğum yeri ve târihi hakkında bilgi yoktur. Hârûn Reşîd'in maiyetinde iken, İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretleriyle aynı gün ve aynı yerde vefât etti ve oraya defn edildi. Mezarı, Rey yakınlarında Renbuye köyündedir. Yetmiş yaşlarında iken 189 (m. 805) târihinde vefât etmiştir.

Temel bilgilere sahip olduktan sonra, Kûfe'de reîsü'l-kurrâ ve altıncı kırâat imâmı olan Hamza bin Habîb ez-Zeyyâd'ın talebeleri arasına katıldı. Dört defa Kur'ân-ı kerîmi baştan sona hocasına dinletti ve tasdikini aldı. Hocası İmâm-ı Hamza ez-Zeyyâd'tan sonra Kûfe'de reîsü'l-kurrâ oldu. Kendisinden sonra Kûfe'den reîsü'l-kurrâ çıkmadı.

İmâm-ı Kisâî hazretlerinin ilk Lisân hocaları arasında Muâz-ı Herra, Ebû Ca'fer Rüasî gibi meşhûr âlimler vardır. Nahv ilmini, Ebû Amr, Amr bin el-Âlâ, Yûnus bin Habîb, Îsâ bin Ömer ve Süleymân bin Mihrân'dan aldı. Süleymân bin Erkâm ve Ebû Bekir bin Iyyâş'dan Hadîs okudu. Muhammed bin Abdurrahmân bin Ebî Leylâ, Ca'fer-i Sâdık, Seleme bin Ahfeş, Hammâd bin Seleme (r.aleyhim) de hocaları arasındadır.

Kûfe'den sonra nahv ve lügat ilmi tahsil etmek üzere Basra'ya gitti. Meşhûr nahiv âlimi Halîl bin Ahmed'den okudu. O'nun dil üzerindeki bilgilerine hayran olup, bu bilgilere nasıl sahip olabileceğini sordu. Çöllerdeki bedevîlerden öğrenilebileceği, cevâbını alınca yine hocasının tavsiyesiyle Necd, Tihâme ve Hicaz bedevileri arasına gitti. Onların arasında kaldı. Daha sonra buradan öğrendiği lügatleri günlerce göz nûru dökerek kayda geçirdi. Dönüşünde hocası Halîl bin Ahmed ölmüş, yerinde Yûnus en-Nahvî ders vermekteydi. Yûnus, münâzara neticesinde İmâm-ı Kisâî'nin ilmî otoritesini kabûl edip, ondan ders vermesini istedi. Ancak İmâm-ı Kisâî Kûfe'ye geçti.

İmâm-ı Kisâî, Kûfe'ye gelişinden sonra, Abbasî halifesi el-Mehdî'nin oğlu Hârûn Reşîd'e mürebbiyelik teklifini kabûl ederek Bağdâd'a gitti ve orada yerleşti. Ömrünün sonuna kadar Hârûn Reşîd'in yanında kaldı. O'nun oğulları Muhammed Emîn ve Mu'tasım'a mürebbiyelik yaptı. Onlara gerekli olan ilimleri sohbet yoluyla öğretti. Haftanın bir günü saraya gelir, diğer günler Bağdâd ve civarında ilim öğretirdi.

İmâm-ı Kisâî, kırâat ilminin yardımcı ilimlerinden olan nahv ve lügat ilimlerinde zamanının bir tanesi, imamıydı. Ömrünün onbeş senesini, lehçeleri en belîğ ve en fasîh, dilleri hiç karışıma uğramamış olan Necd, Tihâme ve Hicaz bedevîleri arasında geçirdi. Bu bedevîlerden çok istifâde eden İmâm-ı Kisâî, nahv ve lügat ilimlerindeki otoritesini günümüze kadar korumuştur. İmâm-ı Kisâî hazretleri, nahv ve lügat ilimlerinde otorite olmayanın, kırâat ilmine tam sahip olamayacağı düşüncesindeydi. İmâm-ı Kisâî hazretleri, kırâat ilminde, hocası Hamza el-Zeyyâd'ın kırâati ile diğer rivâyetlerden birinin arasında bir kırâati seçmiş ve onu rivâyet etmiştir. Fakat bu kırâati önceki altı imâmın kırâatleri dışında değildir.

İmâm-ı Kisâî, bir gece rü'yâsında Peygamberimizi (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah (aleyhisselâm) O'ndan Kur'ân okumasını istedi. O da Sâffât sûresini okudu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ba'zı tashihler (düzeltmeler) yaptı ve "Ben, kâriler (Kur'ân-ı kerîm okuyanlar) ve meleklere seninle iftihar ederim" buyurdu.

İmâm-ı Kisâî'den birçok âlim ders aldı. Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Muîn, Ebû Ömer el-Dûrî, Ebû Hars el-Leys bin Hâlid, Yahyâ bin Ziyad el-Fervâ, Ebû Ubeyd-el-Kâsım bin Selâm, Ebû Tevbe, Meymûn bin Nafs, Ali bin Mübârek el-Ahmâr en-Nahvî gibi âlimler en meşhûr talebelerindendir. El-Dûrî ve Ebû Haris kendisinden kırâat nakleden meşhûr râvileridir.

İmâm-ı Kisâî hazretlerinin kurucusu olduğu Kûfe dil mektebinin kitablarını, talebelerinden Muhammed bin Yezîd el-Müberrid tasnif etmiştir.

İmâm-ı Kisâî, zamanının meşhûr âlimleriyle çeşitli mevzûlarda münâzaralarda bulunmuş, onlarla sohbetlerde beraber olmuştur. Basra nahvi mektebinin korucusu sayılan Sîbevevh ile yaptığı münâzara meşhûrdur. İmâm-ı a'zam hazretlerinin talebelerinden İmâm-ı Muhammed'le de sohbet etmiş, İmâm-ı Yûsuf hazretleriyle yaptığı bir münâzarada, talâkla ilgili bir mes'elenin hallini nahiv ilmi yardımıyla kolaylaştırdığı için takdîr edilmiştir.

İmâm-ı Şafiî hazretleri, "Nahivde engin bilgi sahibi olanlar, Kisâî'nin çocukları gibidir" buyurdu. Basra'da büyük âlimlerin önünde altmış sene namaz kıldırıp, bir defa bile hatâ yapmamasıyla meşhûr olan Ebû Hatim Sehl bin Muhammed es-Sicistanî anlatır: "Basra'ya Kûfe'den bir vâli geldi. Âlim ve fâzıl bir zâttı. Ziyâretine gittim. Bana Basra'nın âlimleri kimlerdir, diye sordu. Kırâatte Zeyyâdî, nahvde Ma'zinî, fıkıhta Hilâl bin Yahyâ er-Ra'y, hadîsde el-Sazekûnî en iyi âlimlerdir. Benim de. Kur'ân ilminde vukûfum olduğu söylenir dedim. Vâli, hepsinin toplanmasını emretti. Meclisinde herkese ilim sahasının dışında sorular sordu. Hepsi ilgili âlime sorması gerektiğini, kendilerinin o husûsta malûmatları olmadığını söylediler. Bunun üzerine vâli, "Elli sene ilimle meşgûl olup da, sadece bir sahada ilim sahibi olan ve bundan başka bir şey sorulursa halledemeyen insana yazıklar olsun. Bizim Kûfeli âlimimiz el-Kisâî bunların hepsine cevap verirdi" dedi."

Ebû Bekir el-Enbârî "İmâm-ı Kisâî, başkalarında olmayan meziyetlere sahiptir. Kur'ân-ı kerîm husûsunda bir taneydi. Herkes onun kırâatini öğreniyordu. Halkı etrâfına toplayıp Kur'ân-ı kerîmi başından sonuna kadar okurdu. Ba'zıları ellerinde mushaflarla gelir onun okuyuşuna göre harekelerdi. Nahiv'de de en büyük âlim O'ydu.. Lisanın nâdir kelime, tâbir ve kaidelerini bilmekte üstüne yoktu" diyerek onun ilmî husûsiyetlerini ortaya sermektedir.

İshâk bin İbrâhîm Mûsilî, "San'atında mahir dört kişi gördüm. Bunlardan biri Kisâî idi. Nahivde ondan üstünü yoktu." Hârûn Reşîd, meclisinde İmâm-ı Kisâî'nin de bulunduğu bir sırada, "Hayattakilerden ikrama en lâyık olanın kim olduğunu" sordu. Bulunanlar çeşitli cevaplar verdiler. Hiçbirini kabûl etmedi, "İkrama en lâyık olan, oğullarım Emîn ve Mu'tasım'ın hocaları olan Kisâî'dir" dedi.

İbn-i Arabî, "Kisâî, zabt (kelimelerin doğru okunmasında) ve diğer Arabî ilimlerde, kırâatte, insanların en âlimi idi" demiş, Esmaî, İmâm-ı Kisâî'nin talebesi Ferrâ ve İbni Durusteveyh de, O'nun ilminin üstünlüğünü dile getiren sözler söylemişlerdir.

Üçüncü asırda gelerek Kisâî'yi Kurrâ-i Seb'a'dan yedincisi olarak kabûl eden İbni Mücâhid, "O, asrında kırâat ilminde insanların imâmı idi" buyurmuştur.

İmâm-ı Kisâî ve İmâm-ı Muhammed'in aynı günde ve Hârûn Reşîd'in Horasan seferi esnasında vefâtları, halifeyi çok duygulandırmış, Bağdâd dönüşünde "Fıkhı ve nahvi Renbuye'ye gömdüm" demiştir. Meşhûr şâir Ebû Muhammed Yahyâ bin Mübârek, iki büyük âlimin vefâtı üzerine yazdığı mersiyesinde "Artık fıkhî mes'elelerde müşkilimizi kim çözecek, Kisâî'nin ölümü bana hayatı ve lezzetlerini zehir etti. Bunlar gibi âlim, artık bu âleme gelmez" demiştir.

Ebû Zeyd de "Allah rahmet etsin, onunla ilmi de öldü" diyerek ilimdeki kıymetini dile getirmiştir.

Ebû Mishil Abdullah bin Hurceyş anlatır: Vefâtından sonra Kisâî'yi rü'yâmda gördüm. Yüzü dolunay gibi parlıyordu. Nasıl olduğunu sordum. Kisâî de, Kur'ân-ı kerîmin şefaatiyle affedildiğini söyledi. Hamza bin Habîb ez-Zeyyâd ve Süfyân-ı Sevrî'yi sordu. "Onlar İlliyyîn'dedir. Biz onları yıldızlar gibi görürüz" dedi.

Gıybetini yapan bir kimse vardı. O kimse İmâm-ı Kisâî'yi rü'yâsında gördü. Nasıl olduğunu sordu. O da "Allah beni Kur'ân-ı kerîmin şefaatiyle affetti. Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Bana oku dedi. Ben de Sâffât sûresini okudum. Resûlullah beni beğendi ve sırtımı sıvazladı" dedi. Bu rü'yâ üzerine o şahıs tövbe etti. Bir daha onun gıybetini yapmadı.

Muhammed bin Yahyâ "Diriyken de, öldükten sonra da Kur'ân-ı kerîm okumayı bırakmadı" buyurdu.

Hatîb el-Bağdâdî, târihinde, İmâm-ı Kisâî'nin din ve fazîlette çok üstün olduğunu söylemektedir.

İmâm-ı Kisâî hazretleri, Allahtan çok korkardı. Sâde giyinir, halifenin yanına giderken güzel giyinmekte mahzur görmezdi. Câhil halkla onların anlayacağı dille konuşurdu. Hâfızası kuvvetli, okuması güzeldi. Lisânı fasîhdi. İrâbı düşünmeden konuşur, konuşması iraba uyardı. Zengin olduğu kadar mütevâzi ve cömertti. Bütün İslâm âlimleri gibi ölümü hiç hatırından çıkarmazdı. Ömrünü sadece Kur'ân-ı kerîmin hizmetine adamış ve O'nun şefaatini ümid etmiştir.

İmâm-ı Kisâî hazretleri birçok eser yazmışsa da mevcût olan iki tam, bir de yarıdan çoğu kaybolmuş bir eseri vardır. Bunlardan halk dilinin hatâlarını mevzû edinen "Kitâb-u fî lahn el-amme'si" Mısır'da basılmıştır. Diğer eseri Kitâbü'l-Müştebihâtfi'l-Kur'ân'ın bir nüshası Bayezîd kütübhânesindedir.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A'lâm cild-5, sh. 93

2) El-Esnâb vr. 482 ab.

3) Teysîr fi'l-kırâat es-seb cild-1, sh. 7

4) Bugyet-ül-vu'ât sh. 336

5) El-Fihrist cild-1, sh. 29

6) Gayetü'n-nihâye fî Tabakât-ül-Kurrâ cild-1, sh. 536

7) Ravzat-ül-Cennât sh. 451

8) İnbâh-ür-rüvât cild-2, sh. 256

9) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 84

10) En-Nücûm-üz-Zâhire cild-2, sh. 130

11) Nüzhet-ül-elibbâ sh. 81

12) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 130

13) Târih-i Bağdâd cild-11, sh. 503

14) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 457

15) El-Muhtasar mine'l-muktebes sh. 283

LÂHIK BİN HUMEYD

Tabiînin büyüklerinden, fıkıh âlimi ve muhaddis. İsmi Lâhık bin Humeyd bin Saîd bin Hâlid bin Kesir bin Hubeyş İbni Abdullah bin Sudûs es-Sudûsî el-Basrî'dir. Basra'da doğmuş ve büyümüştür. Uzun müddet sonra Horasan'a yerleşmiş ve orada 100 (m. 718) yılında vefât etmiştir. 101 veya 106'da vefât ettiği de rivâyet edilmiştir.

Lâhık bin Humeyd; Ebî Mûse'l-Eş'arî, Hazreti Hasen, Hazreti Muâviye, İmrân bin Husayn, Semure bin Cündeb, İbni Abbâs, Mugîre bin Şu'be, Ümm-ül-mü'minîn Hazreti Hâfsa, Ümmü Seleme, Enes bin Mâlik, Kays bin İbâd ve birçok hadîs âliminden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Katâde, Enes bin Sîrîn, Ebû't-Teyyâh, Süleymân et-Teymî, Âsım el-Ahvel, Habîb bin eş-Şehîd, Ebû Hâşim er-Rummânî, İmrân bin Hudeyr, Nûh bin Rebîa, Yezîd bin Hayyân, Mukâtil bin Süleymân, Ebû Cerîr ve birçok Tabiînden zât da Lâhık bin Humeyd'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İbni Sa'd, el-İclî, İbni Hirâş, O'nun sika (güvenilir, sağlam) Tabiînden, Basralı ve çok hadîs-i şerîf rivâyet eden bir zât olduğunu söylemişlerdir.

Lâhık bin Humeyd (radıyallahü anh) çok ibâdet eden, haramlardan sakınan, haramların kalbin zehiri olduğunu beyan eden bir mübârek zât idi. Va'z ve sohbetlerinde bütün mü'minlere de haramlardan sakınmağı tavsiye ederdi. İnsanların haramlardan sakınmaları, akılları ile ölçülürdü. En akıllı kimsenin Allahü teâlânın men ettiği, yasak ettiği şeylerden en çok sakınan kimse olduğunu beyan eden Lâhık bin Humeyd: "Akıllıların en akıllısı haramlardan en çok sakınan kimsedir" buyurmuşlardır. Çünkü akıl hak ile bâtılı ayıran bir mî'yâr, bir ölçüdür. Haramlara dalan bir kimsede âhıret aklı bulunmadığı açıktır. Zekâ ise akıldan daha başkadır. Lâhık bin Humeyd (radıyallahü anh) bunları beyanla "İnsanların en akıllısı olan kimse, haramlardan sakınması en şiddetli olan kimsedir" buyurmuştur.

Hakîki namaz kılmak se'âdetine eren büyük velîlerden olan Lâhık bin Humeyd, uzun uzun namaz kılar ve hiç boş vakit geçirdiği görülmezdi. Buyurdu ki: "Namazların en efdali kıyamı (ayakda durması) çok uzun olan namazlardır. İbâdetlerden en kıymetlisi en efdali de, haramlardan ve şüpheli şeylerden en çok sakınılarak yapılan ibâdetlerdir." Müslümanların ihtiyâçları için, onların menfaatları için çalışan

Lâhık bin Humeyd, dâima iyilik yapılmasını emrederdi. Buyurdu ki: “Alacaklından borcunu almaman mümkün ise bunu yap, alacağını alma. Hakkını, almayı hak ettikten sonra, bu hakkını alacaklına terk etmen, senin için büyük bir mükâfattır, âhırette senin için büyük bir ecir vardır.”

Fıkıh ve kelâm öğrenmeye çok ehemmiyet verirdi. Fıkıh ilmini bilmeden, hiçbir amelin doğru olmayacağını beyân ederdi. Buyurdu ki: “Bir kimsenin fıkıh öğrenmesi Kur’ân-ı kerîmi yeteri kadar öğrendikten sonra, tamamını ezberlemesinden daha fazîletlidir.”

İbni Abbâs’dan (radıyallahü anh) rivâyetinde İbni Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Resûlullahın (aleyhisselâm) bayrağı siyah, sancağı ise beyaz idi.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 112

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 171

3) Tehzîb-ül-esmâ cild-2, sh. 70

LEYS BİN SA’D

Tebe-i tabiînin büyüklerinden, Mısır’da yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Leys bin Sa’d bin Abdurrahmân el-Fehmî’dir. Künyesi Ebu’l-Hâris’tir. Ailesi İran’ın İsfehân şehrinden olup 94 (m. 772) yılında Mısır’ın Kalkaşende kazasında doğdu. Mısır ve Hicaz âlimlerinden ilim tahsil edip, Mısır’da hadîs ve fıkıh tedrisâtiyle meşgûl oldu. Bu ilimlerde, zamanının en üstünlerinden idi. Çok cömert olup, malının tamamını çok kerre Allah rızâsı için fakîrlere dağıtırdı. 175 (m. 791) yılında vefât etti. Kabri, Mısır’da “Karâfet-üs-sugrâ”da olup, meşhûr ziyâretgâhlardan biridir. Doğum ve vefât târihleri husûsunda başka rivâyetler de vardır.

Leys bin Sa’d hazretleri, fıkıhda ve hadîsde Mısır halkının imâmı (âlimi) idi. Mutlak müctehidlerden olup, mezhebi kitaplara yazılamadığı için unutuldu. Onun hakkında, dört hak mezhebten birinin imâmı olan İmâm-ı Şafiî’nin çok hüsn-i zannı vardı. Hattâ Ebû Hatim, İbni Hibbân, İmâm-ı Şafiî’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir. “Leys bin Sa’d, İmâm-ı Mâlik’ten daha fakîh idi. Şu kadar var ki, onu talebeleri zayi’ ettiler.” Ya’nî, O’ndan öğrendiklerini kitaplara yazmadılar. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) de: “Leys, ilmi çok ve rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri sahih olan bir zâttır. Şu Mısırlılar arasında ondan sağlam olanı yoktur. Ben, Leys bin Sa’d’ın bir benzerini görmedim” demiştir. İbn-i Sa’d da “Tabakât’ında: “Leys bin Sa’d, yaşadığı asırda fetvâ ile uğraşırdı. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir râvi olup, çok hadîs-i şerîf bildirmiştir” demektedir. Ayrıca O, şerefi yüksek ve cömert bir kimse idi. İmâm-ı Nâfi, Leys bin Sa’d’ın Tabiînden ellinin üzerinde âlimle, Tebe-i tabiînden de yüzelliden fazla kimse ile görüşmüştür diyor. Bunlardan Nâfi mevlâ İbn-i Ömer, İbn-i Şihâb-ı Zührî, İbni Ebî Melike, Yezîd bin Ebî Hubeyb, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî ve onun kardeşi Abdurrahmân bin Saîd, İbni Iclân, Hişâm bin Urve, Atâ bin Ebî Rebâh, Bükeyr bin el-Eşecc, Haris bin Ya’kûb (r.aleyhim) ve daha pek çok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de Muhammed bin Iclân, Hişâm bin Sa’d, Yahyâ bin İshâk es-Sılhînî, Ebû Seleme el-Huzâî ve daha bir çok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Abdullah bin Ahmed, İmâm-ı Mâlik bin Enes’ten rivâyet ederek diyor ki: “Hadîs bakımından insanların en sağlamı, Mukbirî’den daha çok Leys bin Sa’d idi. O, Ebû Hüreyre’den kendisinin rivâyet ettiklerini ve babasının O’ndan rivâyet ettiklerini ayırıyordu.” Ebû Dâvûd da: “Mısır’da hadîs bakımından Leys bin Sa’d’dan daha sağlamı yoktur. Amr bin Haris de O’na yakındır” dedi. İmâm-ı Esrem de: “Şu Mısırlılar arasında Leys bin Sa’d’dan daha mazbut (zabtı kuvvetli) bir râvi yoktur. Amr bin haris ve diğerleri bunun kadar değillerdi” dedi. Hadîs ilminde yüksek derecelere varan daha birçok âlim, Leys bin Sa’d’ın sika (güvenilir), sadûk, (hadîste rivâyeti sağlam) bir râvi olduğunu haber vermektedirler. Bir ara Bağdâd’a gidip, orada da hadîs-i şerîf ilmîni tahsil etti. İbn-i Şihâbı Zührî’den çok ilim öğrendi. Mısır’dan 161 (m. 777) senesinde Şevval ayında çıkıp, Kurban Bayramında Bağdâd’a vardı. Leys bin Sa’d, fıkıh ilminde de çok büyük bir âlimdi. İmâm-ı Şafiî ve İbni Hıbbân’ın, bu husûsta O’nun hakkında bildirdikleri yukarıda anlatılmıştı. Harmele bin Yahyâ da, O’nun fıkıh ilmindeki üstünlüğünü nakletmektedir. Yahyâ bin Bükeyr de, Şerahbil bin Cemil’den naklederek şöyle bildiriyor: “Emevî halifelerinden Hişâm bin Abdülmelik zamanındaki insanlara yetiştim. O zamanda çok âlimler vardı. Yezîd bin Ebî Hubeyb ve diğerleri Mısır’da bulunuyordu. Leys bin Sa’d, o zaman çok gençti. Fakat herkes onun fazîletini ve dindeki vera’ını (haramlardan çok sakınmasını) biliyorlar ve yanına

gidiyorlardı. Ben, Leys bin Sa'd'dan daha mükemmelini görmedim. O, fakîh bir zât olup, Arapçanın nahv bilgisine sahipti. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Hadîs-i şerîfler ve şiirleri ezberliyordu. Müzâkeresi çok güzeldi. Onun gibisini görmedim." İbn-i Hibbân, "Kitâb-üs-sikâ"sında diyor ki: "Leys bin Sa'd, fıkıh ve diğer ilimler, vera', fazîlet ve cömertlik bakımından zamanındakilerin büyüklerindendi." İbni Ebî Meryem de: "Allahü teâlânın yarattıklarından şu zamanda hiçbir kimseyi Leys'den daha fazîletli görmedim. Leys bin Sa'd da bulunan bu haslet, Onu Allahü teâlâya yaklaştırıyordu" dedi.

Yûsuf bin İsmail en-Nebbânî, "Câmi'u kerâmât-il-evliyâ" adındaki eserinde şöyle yazıyor "Leys bin Sa'd, müctehid din imamlarının en büyüklerinden biriydi. Eshâb-ı kiramdan ve Tabiînden sonra bu dîn-i mübîne en çok hizmet edenlerdendir. İmâm-ı Leys, bir defasında ev yaptı. Onu çekemiyenlerden İbn-i Refâ'a, ona inadından gelip bir gece evini yıktı. İkinci defa tekrar yaptı, yine geceleyin yıktı. Üçüncüsünde İbni Refâ'a'ya felç isâbet etti ve bir müddet sonra öldü.

İbn-i Vehb de diyor ki: "İmâm-ı Mâlik bin Enes ve Leys bin Sa'd olmasaydı insanlar yolunu şaşırırdı."

Leys bin Sa'd, çok cömert olup, malı çok fazla idi. Senelik geliri 80 000 dinardı. Bunların hepsini Allah rızâsı için fakîrlere dağıtır, elinde bir şey kalmazdı. Bunun için kendisine hiç zekât farz olmadı. Her gün fakîrlere 360 altın sadaka vermeden kimse ile konuşmazdı ve buyururdu ki: "Benden bir sadaka veya hediye kabûl eden kimsenin bende olan hakkı, benim onda olan hakkımdan daha büyüktür. Çünkü o, benden, benim için Allahü teâlâya yakınlık vesîlesi olan bir şeyi kabûl etmiştir."

Bir gün hasta olan İmâm-ı Abdullah'ı ziyârete gitti. Onu ağlıyor görünce, "Ey Abdullah, neden ağlıyorsun?" diye sordu. O, "Bin dinar borcum var!" dedi. İmâm-ı Leys hizmetçisine o kadar parayı getirtti ve borcunu ödedi. Yine bir gün kadının biri İmâm-ı Leys'e gelerek kocasının hasta olduğunu ve evlerinde hiç bal bulunmadığını söyledi ve elindeki küçük kaba bal doldurmasını istedi. İmâm-ı Leys, kendine 6,5 kg. büyüklüğünde bir kap dolusu bal verilmesini emretti. Yanındakiler "Kadının istediği bir şişe baldır" deyince, İmâm-ı Leys: "Kadıncağız kendi hâlince istedi. biz de ona kendi hâlimizce yardım ettik" diye cevap verdi.

İmâm-ı Leys'in oğlu Şuayb şöyle anlatıyor: "Bir keresinde babamla birlikte hacca gitmiştik. Medine'ye gidince, Mâlik bin Enes, kendisine bir tabak yaş hurma gönderdi. Babam da, tabağa bin dinar altın koyup geri gönderdi."

Bir gün kendisine üç kişi birlikte gelip fakîr olduklarını söylediler. Onların her birine bin dinar altın verdi. Yine bir defasında İbnü'l-Hey'a'nın evi yanmıştı. Ona da bin dinar altın gönderdi. Kâdı Mansûr bin Ummâr'a da bin dinar gönderdi ve dedi ki: Bunu oğlum Şuayb duymasın. Zira bunu size az görür. Sonra Şuayb'ın bundan haberi yoktu. O da Kâdı Mansûr'a, babasınınkinden bir dinar eksik gönderdi ve dedi ki: "Babamın verdiği gibi olmasın diye bir dinar eksik gönderdim."

Kâdı Mansûr bin Ummâr şöyle anlatıyor: "Ben, bir zamanlar Mısır'da en büyük câmide va'z ve nasîhat ederdim. Bir Cuma günü idi. İki kişinin kapı önüne gelip beni dinlediklerini gördüm. Cuma namazı bitince, o iki kimse bana: "Leys bin Sa'd hazretleri sizi yanına çağırıyor" dediler. Ben de, "Peki! geliyorum" dedim. Huzûruna varıp selâm verdim. Selâmımı aldı ve bana: "Câmide va'z eden sen misin?" diye sordu. Ben de: "Evet, benim!" dedim. Bunun üzerine bana dedi ki: "Allahü teâlâ senden râzı olsun! Şimdi de gel, yanıma otur ve câmide konuştuklarını burada da anlat!" Yanında bir kaç kişi daha vardı. Ben de, Cennet ve Cehennem hakkında konuştum. Bu sırada baktım ki, Leys hazretleri ağlıyor, öyle ağladı ki, kendinden geçip bayılmıştı. Bir müddet sonra ayıldı ve eli ile bana artık dur, diye işâret etti ve sonra bana, "Adın nedir?" diye sordu. Ben de adımın Mansûr olduğunu söyledim. Sonra, "Kimin oğlusun?" dedi. Ben Ummâr'ın oğlu olduğumu söyledim. Bana "Sen Ebû Serî misin?" diye sordu. Ben de: "Evet! Ben Ebû Serîyim" diye cevap verdim. Bunun üzerine bana: "Sen, Salâtîn (sultanların yaptırdığı büyük) câmilerde va'z ve nasîhat etmeye devam et! Zira ben, Allahü teâlâdan senden daha iyi bahseden birisini göremiyorum. Allaha hamd olsun ki, seni görmeden evvel benim canımı almadı." Sonra da bir kölesini (hizmetçisini) çağırdı. Hizmetçisi hemen geldi ve ona: "Şöyle şöyle bir kese vardı. Onu alıp getir!" buyurdu. Hizmetçi gidip söylediği keseyi getirdi. İçinde tam bin dinar vardı. Bunu bana verdi ve buyurdu ki: "Sen her zaman böyle va'z et ve yanıma gel, bir kese al! Ben her sene sana bu

kadar ya'nî bin dinar veririm." Ben de: "Ey efendim! Bu bana Allahü teâlânın sizin vasıtanız ile bahşettiği büyük bir ni'metidir" dedim.

İkinci Cuma günü gelince, tekrar yanına geldim. Yine bir şeyler anlatmamı istedi. Konuşmaya başladığım zaman, ağlamaya başladı. O kadar ki, kendinden geçip bayıldı. Bu hâli Allah sevgisinin kendisinde çokluğundandı. Ben de konuşmayı kestim. Bir müddet sonra yine ayıldı ve bana bir kese uzattı. Baktım ki, içinde tam beşyüz dinar vardı. Ben de: "Allahü teâlâ sizden râzı olsun! Ben, sizden başka kimseden bu cömertliği görmedim" dedim.

Diğer hafta, üçüncü Cuma günü gelince, namazdan sonra yine yanına uğradım. Bana, yine bir şeyler anlatmamı buyurdu. Ben de, konuşmaya başladım. Baktım ki, yine ağlamaya başladı. Uzun müddet ağlaması devam etti. Sonra bana: "Şu sedirin altında bir kese vardır. Onu al!" buyurdu. Ben de aldım, içinde 300 dinar vardı.

Başka bir zaman, huzûruna gittim ve dedim ki: "Ey efendim! Ben hacca gitmek niyetindeyim. Onun için sizinle vedalaşmaya geldim." Bunun üzerine Leys bin Sa'd hazretleri, bir hizmetçisini yanına çağırdı. Hizmetçi huzûruna geldiği vakit, O'na: "Git, hemen ihramlıkları getir ve Mansûr'a ver! Onun ihramları da bizden olsun!" buyurdu. O da, "Peki!" deyip gitti. Bir müddet sonra geldi. Elinde bir bohça vardı. Bohçanın içinde tam 40 tane ihramlık bulunuyordu. Ben de: "Allahü teâlâ râzı olsun! Ben bu kadar ihramlığı ne yapayım. Bana iki tanesi yeter! Diğerleri fazladır. Onun için iki tanesini alayım, diğerleri kalsın!" dedim. Bana buyurdu ki: "Ey Mansûr! Sen cömert bir kimsesin. Sana bir kavim arkadaş olur. Sen de bu ihramlıkları onlara dağıtırsın. Bu ihramlıkları getiren hizmetçim de sana hediyem olsun" Hizmetçisini de bana verdi.

Leys bin Sa'd çok misâfirperverdi. Gittiği ve bulunduğu her yerde mutlaka misâfir ağırlamaya çalışırdı. Abdullah bin Sâlih diyor ki: "Ben, Leys bin Sa'd ile beraber tam yirmi sene kaldım. Sabah ve akşam yemeğini hiç yalnız yediğini görmedim. Yemeklerini muhakkak misâfirlerle, et yemeğini ancak hasta olduğu zaman yerdi. Muhammed bin İshâk da şöyle diyor: Leys bin Sa'd, bir zamanlar İskenderiye şehrinin deniz sahiline gitti. Yanında üç gemisi vardı. Birisini mutfak için kullanıyordu, ikincisi de, kendine ve çoluk çocuğuna âitti. Üçüncüsünü de misâfirlerine ayırmıştı.

Leys bin Sa'd, ilimde ve ma'rifette yüksek derecelere kavuşmuş olduğundan her sözü hikmetli, dinleyenleri ikna edici idi. Kendisi şöyle anlatıyor:

Bir zamanlar halife Hârûn Reşîd'in yanına gittim. Bana dedi ki: "Ey Leys! Sizin memleketinizin insanları ne hâldedir?" Ben de, ona şöyle cevap verdim: "Memleketimizin hâli, Nil nehrinin hâli gibidir. Nasıl Nil nehrinin rengi, O'nun kaynağına, başına bağlı ise, bizim iyiliğimiz, başımızdaki reîsimize bağlıdır. Eğer Nil nehrinin kaynağı bulanık olursa, Nil nehri de bulanık akacaktır. Fakat nehrin başı saf ve berrak akarsa, Nil nehri de, o zaman saf ve temiz akacaktır." Bunun üzerine halife: "Çok doğru söyledin, ey Ebû Haris (Leys)!" dedi.

Bir gün Hârûn Reşid ile hanımı Zübeyde, aralarında münâkaşa edip birbirlerine aşırı derece gücenmişlerdi. Bu esnada Hârûn Reşîd, hanımına: "Eğer ben Cennetlik olanlardan değilsem, vallahi sen benden boşsun!" deyip onu şartlı yemîn ile boşadı. Fakat biraz sonra pişman olup, ikisi de çok üzüldüler. Bağdâd'taki bütün âlimleri toplayıp, bu yemîninin dînî hükmünü onlardan sordu. Fakat hiçbir âlim, bu yemîn hakkında hâl çâresi olacak bir fetvâ veremediler, İslâm memleketlerinin her birine yazı ile haber salınıp, bütün âlimleri Bağdâd'ta topladı. Yemîni hakkında onlara da sordu. Her biri ayrı şeyler söyleyip hiçbiri tatmin edici bir fetvâ veremediler. Bunlar arasında Mısır'dan gelen Leys bin Sa'd, meclisin ta sonunda oturmuş hiç konuşmuyordu. Onun bu hâli Hârûn Reşîd'in dikkatini çekti ve hizmetçisine: "Şu meclisin sonundaki ihtiyâr âlime git ve niçin konuşmadığını sor!" dedi. Leys bin Sa'd da: "Diğer âlimlerin hepsi konuştular. Halife de onları dinledi" buyurdu. Bunun üzerine halife Hârûn Reşîd şöyle dedi: "Eğer birkaç âlimin cevâbı ile yetinseydim, zaten Bağdâd'ta binlerce âlim vardı. Bu kadar çok âlimin katıldığı bu meclisi kurdum ki, herkesin ilmine müracaat edeyim ve böylece beni tatmin eden bir cevap bulabileyim!" O zaman Leys bin Sa'd: "Benim fikrimi almak istersiniz, emir buyurunuz, herkes dağılsın. Burada ikimiz yalnız kalalım. O zaman fikrimi sana açıklarım" buyurdu. Hârûn Reşîd emir verdi. Bütün âlimler oradan ayrıldı. Ancak halife ile Leys bin Sa'd ve bir de hizmetçisi Lûlû kaldılar. Leys bin Sa'd: "Ey mü'minlerin emîri! Benim sana söylediklerim hakkında, bana

bir teminat verir misin ki, her söylediğimden ve yaptığımdan bana zarar gelmesin?” dedi. Halife, “Evet! Sana her türlü teminat verilmiştir. Emîn olabilirsin ki, sana hiçbir zarar gelmez.” Bunun üzerine Leys bin Sa’d, bir Kur’ân-ı kerîm getirilmesini istedi ve halifeye dedi ki: “Ey mü’minlerin emîri! Şu Mushafı eline al ve baştan sonuna kadar sayfa sayfa aç! O da aynen söylediği gibi tek tek açtı. Rahmân sûresine geldiği zaman, bu sûreyi okumasını söyledi. Sûrenin başından okumaya başladı. Tam, “Her kim ki, Allahü teâlâdan korkarsa, ona iki Cennet vardır!” âyet-i kerîmesine gelince, “Dur, ey mü’minlerin emîri! dedi. Halife, bu işten birşey anlıyamamıştı. Hattâ kızar gibi oldu. Önce verdiği sözü hatırlattıktan sonra Leys bin Sa’d, O’na “Sen, Allahtan korkarsın değil mi?” diye sordu O da: “Vallahi, ben Allah’tan korkuyorum” dedi. O zaman Ley” bin Sa’d da: “Ey mü’minlerin emîri, sana müjdeler olsun! Allahü teâlâ sana bir değil, iki Cennet verecektir” buyurdu. Halifenin yemînine çâre olan fetvâyı işiten hanımı Zübeyde de çok sevindi. Halife ona: “Sen çok doğru söyledin ve iyi fetvâ verdin!” dedi. Bundan sonra da: “Şimdi benden ne dileğin varsa iste!” dedi, Leys bin Sa’d da: “Şu yanınızdaki hizmetçiyi ve Mısır’da senin ve hanımının arazilerini de isterim. Fakat mallarınızı emânet ve âriyet olarak istiyorum. Mülkünü istemem!” dedi. Halife de: “Arazilerimizin hepsi mülk olarak senin olsun! Emânet değil” dedi. O da, mülkünü istemediğini, sadece kullanmak üzere istediğini bildirince, halife onun isteğini kabûl etti. Kendisi ve hanımı Zübeyde tarafından çeşitli kıymetli hediyeler ve ikramlar takdim edilip izzet ve ikramla Mısır’a uğurlandı.

Leys bin Sa’d’ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde, Peygamberimiz buyurdu ki: “Vallahi ben, günde yetmiş kerreden fazla Allaha tövbe eder, istiğfarda bulunurum.”

“Bir kimse, namazdan sonra 33 kerre (Sübhanallah), 33 kerre (Elhamdülillah), 33 kerre (Allahü Ekber) ve bir kerre de (Lâ ilahe illâllahü vahdehü lâ şerike leh. Lehülmülkü ve lehülhamdü ve hüve alâ, külli şey’in kadir) derse, Allah onun bütün günahlarını affeder. Günahları, deniz köpükleri kadar çok olsa bile!..”

“Sizden biriniz kıbleye karşı bevl etmesin!”

“Ben sizi, sarhoş eden her şeyden men ediyorum.”

“İnsanoğlunda üçyüz altmış organ, yahut kemik, yahut mafsal vardır. Bunlardan her biri için her gün bir sadaka var: Her iyi söz bir sadakadır. İnsanın kardeşine yardım etmesi bir sadakadır. Verdiği bir içim su sadakadır. Yoldan eziyet veren şeyi gidermek bir sadakadır.”

¾¾

1) El-A’lâm cild-5, sh. 248

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 127

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 459

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 207

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 423

6) Hilyet-ül-evliyâ cild-7, sh. 318

7) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 3

8) Câmi’u kerâmâti’l-evliyâ cild-2, sh. 238

MÂLİK BİN DÎNÂR

Meşhûr âlim ve velîlerden. Künyesi Ebû Yahyâ’dır. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 131 (m. 748) senesinde Basra’da vefât etti. Babası bir rivâyete göre Sicistân diğer bir rivâyete göre Kabil esîrlerindendi. Mâlik bin Dînâr (radıyallahü anh) Enes bin Mâlik, Ahnef, Hasen-i Basrî, İbn’i Sîrîn, İkrime ve daha birçoklarından hadîs rivâyet etmiştir. Kardeşi Osman Haris bin Vecih, Abdüsselâm bin Harb, Ca’fer bin Süleymân Ed-Dâbî ve başkaları da ondan hadîs rivâyet etmiştir. İlmi Hasen-i Basrîden (radıyallahü anh) öğrendi ve O’nun sohbetinde kemâle geldi. Hattatlık yaparak geçimini temin ederdi. Gençliğindeki sefîh (kötü) hâline tövbe edip, dîne uyma husûsunda son derece titiz davranmış ve yükselmiştir. Duâsı kabûl olanlardandı. Kerâmetleri ve menkıbeleri meşhûr olan bu zâta, Mâlik-i Dînâr (Dînâr sahibi) da denilmiştir. Bu ismin verilmesinin sebebi şöyle rivâyet edilmektedir Bir defasında gemiye binmişti. Gemi ilerleyince gemici ondan ücret istemiş, o da parasının olmadığını söyleyince, bayılıncaya kadar dövmüşlerdi. Ayılınca, ücreti vermezsen seni denize atacağız diyerek tutup kaldırdıklarında, suyun yüzünde bir çok balıkların ağızlarında birer dinar (altın) olduğu halde gördüler. Bunun üzerine o, balıkların ağzından iki dinar alıp gemicilere vermiştir. Gemiciler bu hâli görünce onun evliyâ olduğunu anlayarak özür dilemişler. O ise bu hâdise üzerine gemiden inip, deniz üzerinde gözden kayboluncaya kadar yürüyüp gitmiştir.

Buyurdular ki: “Hasta olduğum bir zamanda kimsem yoktu. Ba’zı şeylere ihtiyâcım vardı. Yürümeye takatim olmadığı halde, sıkıntı ile yavaş yavaş yürüyerek çarşıya çıktım. Bu sırada şehrin ileri gelenlerinden birisi geçiyordu. Bekçiler bana kenardan yürü diye bağırdılar. Takatim olmadığı için yavaş yürüyordum. Biri geldi. Omuzuma şiddetli bir kamçı vurdu. Ertesi gün o adamın elinin kesildiğini duydum.”

“Din bakımından faydalanmadığın kimse ile dostluğu terk et. Amellerin en güzeli ihlâsla yapılan ameldir.” “Âlim, bildiği ile amel etmediği zaman, yağmur damlasının yalçın kayadan kayması gibi va’z ve nasîhati gönüllerden silinir gider.”

“Bahar yağmurları yeryüzünü yeşillendirdiği gibi, Kur’ân-ı kerîm de kalbin yağmurudur ve onu canlandırır.” Yine buyurdu ki; “Şu üç şey dünyâda en güzel kazançtır. Birincisi; Allahü teâlânın sevgili kullarının sohbetinde bulunmak ve din kardeşleri ile sohbet etmek, ikincisi; geceleri teheccüd namazı kılmak ve doya doya Kur’ân-ı kerîm okumak. Üçüncüsü de; Allahü teâlâyı hiç unutmayıp, O’nu zikretmek.”

Buyurdu ki; “Şu beş şey bedbahtlığın alâmetidir: Birincisi, gözün yaşarmaması. İkincisi, kalbin katı olması. Üçüncüsü, hayâsızlık. Dördüncüsü, dünyâya düşkün olmak. Beşincisi, dünyâ için canından endişe etmektir. Mü’min olan kimse Allahü teâlâdan korkar, boş sözlerden dilini korur.”

“Üç şey gönlü öldürür. Çok yemek, çok uyumak, çok konuşmak.”

Mâlik bin Dînâr bir yıl hacca gitti. Haccını tamamladığı gece rü’yâsında bir ses işitti. Şöyle deniyordu:

“Yâ Mâlik hacca gidenlerden Muhammed oğlu Abdurrahmân affedilmedi.” Sabahleyin çevresinde Muhammed oğlu Abdurrahmân’ı aramaya başladı. Sordukları kimse ona: “Aradığın kimse Kur’ân ehlidir. Her yıl hacca gelir” dediler. Araya araya onu bir köşede Kur’ân okurken buldu. Abdurrahmân O’nu görünce bir ah çekip bayıldı. Daha sonra şöyle dedi:

“Beni rü’yânda gördün. Bana, Allahü teâlânın beni affetmediğini söylemeğe geldin değil mi?” Mâlik bin Dînâr çok şaşırdı. Ona hayret edip sordu:

“Sâlihlerden birine benziyorsun. Çok merak ettim. Acaba, Allahü teâlâ seni niçin affetmiyor. Ne günâh işledin?”

“Bir Ramazan ayının ilk gecesi idi. İçki içip sarhoş olmuştum. Bu sırada babam beni aramış ve bir yerde yatar bulmuş. Beni çekince ben de sarhoşluktan ona vurup bir gözünü çıkarmışım. O da bana bedduâ etmiş. Ertesi günü ayılınca neler yaptığımı büyük bir üzüntü ile öğrendim. Bütün içki küplerini yok ettim. Kölelerimi azat ettim. Yaptıklarıma pişman olup, doğru yola girdim. Her yıl böyle hacca gelir duâ ederim. Fakat, her seferinde sizin gibi birisi rü’yâmda: “Allah seni affetmedi” diye söyler.”

Tekrar ağlamaya başladı. Onun bu hâline Mâlik bin Dînâr acıdı, babasını sorup yerini öğrenerek onun yanına gitti. Babası o büyük âlimi görünce şöyle karşıladı:

“Hoşgeldin yâ Mâlik!”

“Beni nasıl tanıdın?”

“Bugün Allahü teâlâya duâ edip, seni görmeği dilemiştim.”

“Seni ziyâretimin bir sebebi var.”

“Buyurun bir isteğiniz varsa hemen yerine getiririm.”

“Farz et ki kıyâmet kopmuş, oğlun Abdurrahmân’ı tutup Cehenneme götürüyorlar. Onu bu hâlde görsen üzülmez misin?” Bunu duyunca babası ağlamaya başladı. Daha sonra kendine gelip dedi ki: “Sen şahit ol ki, oğlumun kusurunu affettim ve ona hakkımı helâl ettim.”

Daha sonra Mâlik bin Dînâr, ondan izin alarak oğlunun yanına gidip müjdeyi verdi: “Baban senin suçunu bağışladı. Biraz sonra seni görmeye gelecek.” Bunu duyunca Abdurrahmân ağlayarak tekrar bayıldı. Bu sırada babası geldi. Mâlik bin Dinar’a rica etti. “Oğlumu affettim, öbür âleme göçeceği yakın zannediyorum. Şehâdet getirip rûhunu teslim etsin.” Mâlik hazretleri Şehâdeti telkin etmeğe başladı. Fakat Abdurrahmân cevap vermiyordu. Nihâyet gözlerini açıp, karşısında babasını görünce ona yalvaran bir sesle dedi ki: “Babacığım ne olur, gel sen de benim gözümü çıkar ki, kıyâmete kalmasın!” “Ey gözümün nûru! Ben suçunu bağışladım. Senden râzı oldum.”

Bu sırada Abdurrahmân iki defa şehâdet getirdi. Mâlik bin Dînâr ona sordu: “Hâlin nasıldır?”

“Baygın halde iken başucumda elinde topuz olan bir melek durup bana: “Baban senden râzı değil! Bu topuzla senin başına vuracağım” dedi. Az sonra, başka bir melek gelip yeşil bir mendille gözlerimin yaşını sildi ve dedi ki: “Şehâdet getir! Baban ve Allahü teâlâ senden râzı oldu” dedi.

Bunları söyler söylemez rûhunu teslim etti.

Birgün Basra vâlisi Mâlik bin Dinar’a (radıyallahü anh) der ki: “Ey Mâlik, bize karşı bu kadar ağır konuşabilmen için sana cesâret veren ve bizi mukâbele etmekten âciz bırakan şey nedir biliyor musun? Dünyâya hiç değer vermemen ve bizden beklediğinin olmamasıdır.”

Yanına bir köpek gelip oturduğu zaman ona birşey yapmaz ve kovalamazdı. Buyururdu ki; “Bu köpek, kötü arkadaşdan daha iyidir, kişinin iyi insanları yanında bulup da doğru yola gitmemesi, şer (kötülük) olarak kendisine yetişir.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları: “İki haslet vardır ki, bunlar bir mü’minde bulunmaz. Bunlar kötü huy ve bahillik (cimrilik)tir.” “Allah korkusu her hikmetin başıdır ve vera’ da (şüphelileri terk etmek) amellerin seyyididir.”

Buyurdular ki:

“Kimin gözü ve gönlü, fâni hayattan bakî hayat hakkında iyi bir ibret dersi almamış ise, iyi bilinmeli ki o adamın kalbi perdeli, ameli de azdır.”

“Her kim dünyâya evlenme teklifinde bulunursa, dünyâ ondan nikâhının bedeli olarak dîninin tamamını ister.”

Mâlik bin Dinar’a (radıyallahü anh) sormuşlar “Yâ Mâlik, bu gün nasıl sabahladınız?” O da cevâbında: “Öyle bir halde sabahladım ki; ömrüm kısalıyor, günahlarım ise artıyor!”

“Kulun lüzumsuz ve boş şeylerle vakit geçirmesi kalbi karartır, bedeni zayıflatır, geçim sebeplerini de zorlaştırır.”

“İnsan, kendisi sâlih olmadığı halde sâlihlerin şeref ve haysiyetine dil uzatacak olursa, başka günahı olmasa bile bu ona yeter!”

“Şu zamanlarda insanların kardeşliği, aşçının çorbasına benzedi. Kokusu güzel fakat tadı yok.”

Mâlik bin Dînâr kira ile bir ev tutmuştu. Komşusu Yahudi idi. Bu evin güney tarafı yahudinin evinden yana idi. Yahudi yaptığı pisliği bu duvara atarak devamlı kirletmeyi âdet haline getirmişti. Uzun bir zaman geçmesine rağmen bir şikâyet gelmediğine hayret eden Yahudi, Mâlik bin Dinar’a gelerek, “Halâdan, pis kokudan rahatsız olup olmadığını sordu. Mâlik bin Dînâr ise rahatsız olduğunu, fakat yıkayıp temizlediğini bildirdi. Yahudi hayret içinde bu sıkıntıya niçin katlandığını sorduğunda, cevaben; “Allahü teâlânın rızâsı için.” Çünkü o buyurdu ki: “Ve öfkelerini yutup insanları affedenler.” (Âl-i İmrân 134) Yahudi bunun üzerine “Ne iyi bir din ki, Allah’ın dostu, Allah’ın düşmanının verdiği eziyetlere katlanmakta, asla feryâd etmemekte, kimseye söyleyip şikâyet etmemektedir” diyerek müslüman oldu.

Birgün hasta ziyâretine giderken Mâlik bin Dînâr (radıyallahü anh) durumu şöyle anlatıyor:

“Hastanın hâlinden, ölüm durumunun yakın olduğu anlaşılıyordu. Kendisine Kelime-i şehâdeti telkin etmek (söyletmek) için uğraştım. Fakat ne kadar uğraştımsa da söylettiremedim. O durmadan on, onbir diyordu. Sonra kendisine gelip bana, “Ey Üstadım! Önümde ateşten bir dağ var! Ne zaman şehâdet kelimesini söylemeye çalışsam, bu ateş bana hücum ediyor” dedi. Bunun üzerine mesleğini sorduğumda; malını ribâya veren, faiz yiyen, ölçü ve tartıda hile yapan biri olduğunu anladım.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 139

2) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 23, 24

3) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh. 80

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 14

5) El-A’lâm cild-5, sh. 260

6) Hilyet-ül-evliyâ, cild-2, sh. 357

7) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 426

8) Meşâhir-u eshâb-ı güzîn, sh. 111

9) Risâle-i Kuşeyrî sh. 287

10) Kâmûs-ul-a’lâm cild-6 sh. 4123

11) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1034

12) Rehber Ansiklopedisi cild-11, sh. 199

MÂLİK BİN ENES

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan Mâlikî mezhebinin imâmı. Künyesi, Ebû Abdullah'tır. 95 (m. 711) senesinde Medine'de doğdu. 179 (m. 795)'de yetmiş altı yaşında iken Medine'de vefât etti. Soyu Yemen kabilelerinden "Beni Esbah" kabilesine ve Himyerîlerden bir hükümdâr hânedanına dayanır. Dedelerinden biri Medine'ye yerleşmişti. Eshâb-ı kiramdan olan dedesi Ebû Amr'dır.

Tahsili: Tebe-i tabiînden (Tabiînden sonra) olan İmâm-ı Mâlik, ilim ve hadîs rivâyatiyle meşgûl cilan bir ailede ve çevrede yetişmiştir. Dedesi Mâlik, babası Enes ve amcası Süheyl, hadîs rivâyeti yapmışlardır. Yaşadığı muhit, Peygamberimizin (aleyhisselâm) yaşamış olduğu ve İslâmın hükümlerinin va'z edildiği, Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer ve Hazreti Osman zamanlarında İslâmın merkezi olan ve çok ilim ehlinin bulunduğu Medîne-i münevvere idi. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kendisinin isteği ve ailesinin yardım ve teşvikiyle ilim öğrenmeye başladı. Bu husûsta kendisine en çok annesi ilgi göstermiştir. Annesine, ilim tahsiline gitmek istediğini söyleyince, ona en güzel elbiselerini giydirerek sarığını sarıp: "Şimdi git, oku, yaz" demiştir. Ayrıca oğluna zamanın meşhûr âlimi Râbi'at'ur Rey'in yanına gitmesini, ondan ilim ve edeb öğrenmesini söylemiştir. Bu teşvik üzerine Râbi'a bin Abdurrahmân'ın derslerine devam edip, genç yaşta re'ye dayanan fıkıh ilmini öğrendi. Diğer âlimlerin de derslerine devam etti ve bilhassa yanından hiç ayrılmadığı hocası Abdurrahmân bin Hürmüz'ün derslerinden çok istifâde etmiştir. Genç bir talebe olan Mâlik, hocasına karşı büyük bir hayranlık, muhabbet duyar ve üstün bir edeb gösterirdi. Bu hocası hakkında şöyle derdi: "İbni Hürmüz'ün derslerine onüç sene devam ettim. Ondan öyle ilimler öğrendim ki, bunların bir kısmını hiç kimseye söylemiyorum. O, bid'at ehlini red bakımından ve insanların ihtilâf ettikleri şeyler husûsunda onların en bilgilisi idi" İmâm-ı Mâlik, muhitindeki bütün âlimlerden faydalanmış ve ilim uğrunda büyük fedâkârlık göstermiştir. Bu husûsta her türlü zorluğa katlanmış ve herşeyini harcamış, hattâ tahsil uğruna evini dahi satmıştır.

Kendisi şöyle demiştir: "Öğle vakti Hazreti Ömer'in oğlu Abdullah'ın azatlısı olan Nâfi'ye giderdim ve kapısında beklerdim. Nâfi' Hazreti Ömer'den nakledilen ilimleri ve onun oğlu Abdullah'ın ilmini biliyordu. Güneşten ve şiddetli sıcaktan korunmak için hiç bir gölge bulamazdım. Nâfi', dışarı çıkınca edeble selâm verirdim ve onu kırmadan arkasından içeri girip, "Abdullah bin Ömer şu mes'elelerde ne buyurmuştur?" Diye sorardım. O da suâllerimi cevaplandırırdı."

İmâm-ı Mâlik, Nâfi' vasıtasıyla Hazreti Ömer'in ve oğlu Abdullah'ın ilimlerini öğrendi. Ayrıca İbni Şihab ez-Zührî'den ve Saîd bin el-Müseyyib gibi Tâbiîn'lerden ilim öğrenmiştir. Bu hocalarından da ders almak için üstün bir gayret ve edeb gösterirdi. İmâm-ı Mâlik şöyle anlatmıştır: "Bir bayram günüydü. Bayram namazını kıldıktan sonra, bugün İbni Şihab'ın boş vakti olur diyerek evine gidip kapısının önüne oturdum. Hizmetçisine kapıda kim var bak dediğini duydum, o da kumral yüzlü talebeniz var deyince, onu derhal içeri al demesi üzerine beni içeri aldılar.

Biraz bekledim, İbni Şihab yanıma gelip bana "Herhalde evine gitmeden buraya geldin, yemek yemedin değil mi?" dedi. Daha ben hayır demeden yemek hazırlanmasını emredince, "Yemeğe, ihtiyâcım yok" diye mukâbelede bulundum. Bunun üzerine, öyleyse söyle bakalım ne istiyorsun dedi. Bana hadîs-i şerîf öğretmenizi istiyorum efendim deyince, yazı yazacak sahifelerini çıkar dedi. Ben de çıkardım ve bana kırk tane hadîs-i şerîf rivâyet etti. Biraz daha rivâyet etmesini isteyince, şimdilik bu kadar yeter, bunları ezberleyip nakledersen sen de muhaddis olursun" dedi.

İmâm-ı Mâlik, Ehl-i beytden Ca'fer-i Sâdık hazretlerinden de ilim almış, onun sohbetinde bulunmuştur. Bu husûsda kendisi şöyle anlatır: "Ca'fer bin Muhammed'e giderdim, o çok yumuşak ve güler yüzlü idi. Yanında Resûlullah (aleyhisselâm) anılınca yüzü sararırdı. O'nun meclisine uzun zaman devam ettim. Her görüşümde ya namaz kılar ya oruçlu olur veya Kur'ân-ı kerîm okurdu. Abdestsiz hadîs-i şerîf rivâyet etmezdi. Ma'nâsız sözleri hiç ağzına almazdı. O takvâ sahibi, zâhid, âbid ve âlimlerdendi. Yanına geldiğim zaman yaslandığı yastığını alır, mutlaka bana ikram ederdi."

Bir gün hocası Ebu'z Zinad'a hadîs rivâyet ederken rastlamış ve halkasına katılmamıştır. Daha sonra hocası bizim halkamıza niçin oturmadın? Diye sorunca şu cevâbı vermiştir: "Yer dardı, oturamadım. Peygamberimizin (aleyhisselâm) hadîsini ayakta dinlemek, edebsizlik olur diye ayakta dinlemek istemedim." Netice itibariyle İmâm-ı Mâlik, ilmini İmâm-ı Zührî'den, Yahyâ bin Saîd'den, Muhammed İbni Münkedir'den, Hişâm bin Amr'dan, Zeyd İbni Eslem'den, Râbi'a bin Abdurrahmân ve daha birçok büyük âlimlerden almıştır. Üçyüzü Tabiînden, altı yüzü de onların talebelerinden olmak üzere dokuzyüz hocadan hadîs-i şerîf aldı. Ayrıca; Eshâb-ı kiramın büyüklerinden Hazreti Ömer'in, Hazreti Osman'ın, Abdullah bin Ömer'in, Abdurrahmân bin Avf'ın, Zeyd bin Sâbit'in fetvâlarını ve vahyin gelişine şahit olan, Peygamberimizi (aleyhisselâm) görüp onun hidâyet nûrundan aydınlanarak, ondan öğrendiklerini nakleden diğer Eshâbın fetvâlarını ve kendisinin yetişemediği Tabiînin fetvâlarını da öğrenmiştir. Akaide dâir bilgileri ve diğer bütün ilimleri öğrenip, zamanının en büyük âlimlerinden olup; ictihâd derecesine yükselmiştir.

Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Öyle bir zaman gelir ki, insanlar her tarafı ararlar, Medine'deki âlimden daha âlim bir kimse bulamazlar." buyurmuştur. Süfyân ve Abdullah İbni Ömer'in âzâdlısı olan Nâfi', Zührî, Medine'deki âlimden maksad İmâm-ı Mâlik'dir demişlerdir. Bu hadîs-i şerîfte, onun geleceği ve üstünlüğü bildirilmiştir.

Dersleri ve talebeleri: İmâm-ı Mâlik tahsilini tamamlayıp ilimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra ders vermeye, hadîs rivâyet etmeye ve fetvâ vermeye başlamıştır. Bu işe başlamadan önce de zamanında bulunan büyük âlimlerle ve fazîletli kimselerle istişâre yapıp, onların da muvafakatını aldı. Bu husûsta kendisi şöyle demiştir: "Her isteyen kimse hadîs rivâyet etmek ve fetvâ vermek için mescide oturamaz. İlim erbâbı ve mescidde itibarı olan kişilerle istişâre etmesi gerekir. Eğer onlar, kendisini bu işe ehil görürlerse o zaman oturup ders ve fetvâ verebilir. Ben, ilim sahiplerinden yetmiş kişi, benim bu işe ehil olduğuma şahitlik etmedikçe, mescide oturup ders ve fetvâ vermedim." Kendisinin ehil olduğuna dâir yetmiş âlimin şehâdetinden sonra ilk önce Peygamberimizin (aleyhisselâm) mescidinde ders vermeğe başladı. Hazreti Ömer'in oturduğu yere oturur ve Abdullah bin Mes'ûd'un oturduğu evde otururdu. Böylece onların yaşadığı yerde ve çevrede bulunurdu. İmâm-ı Mâlik de İmâm-ı alzam gibi derslerini mescidde verirdi. El-Vâkıdî der ki: "İmâm-ı Mâlik mescide gelir, beş vakit namazda ve cenâze namazlarında bulunurdu. Hastaları ziyâret eder, gerekli işlerini görür, sonra mescide gidip otururdu. Bu sırada talebeleri etrâfına toplanıp ders alırlardı. Daha sonra rahatsızlığı sebebiyle evinde ders vermeye başladı." İmâm-ı Mâlik'in hadîs-i şerîf dersleri ve vukû' bulmuş mes'elerle ilgili dersleri ya'nî fetvâ işleri olmak üzere iki türlü ders meclisi vardı. Günlerinin bir kısmını hadîs-i şerîf öğretmeye, bir kısmını da sorulan mes'elelere fetvâ vermek için ayırırdı. Derslerini evinde vermeye başladıktan sonra evine ders için gelenlere sordururdu, eğer fetvâ için gelmişlerse dışarı çıkıp fetvâ verirdi. Sonra gidip gusleder, yeni elbiselerini giyer, sarığını sarar, güzel kokular sürünürdü. Kendisine bir de kürsü hazırlanırdı. Bundan sonra gayet güzel bir kıyâfetle hoş kokular sürünmüş olarak, huşû' içerisinde derse gelenlerin yanına çıkardı. Hadîs-i şerîf dersi bitinceye kadar öd ağacı yakılır, güzel bir koku yayılırdı. Hac mevsimi hariç, diğer zamanda, Medînelilerden isteyen herkes onun dersine gelirdi. Dersleri tamamen evinde vermeye başlayınca, hac mevsiminde dersini dinlemek isteyen o kadar çok olurdu ki, gelenleri evi almazdı. Bunun için önce Medînelileri kabûl eder, bunlara hadîs rivâyeti ve fetvâ verme işi bitince, sonra sırasıyla diğerlerini içeri alırdı. Hasen bin Rebî' der ki: "Bir defasında İmâm-ı Mâlik'in kapısında idim. Onun çağırıcısı önce Hicazlılar içeri girsinler diye çağırdı. Onlar çıkınca Şamlılar girsin diye çağırdı. Daha sonra Iraklılar girsin diye çağırdı. Yanına giren en son ben oldum. Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammâd da aramızda idi." İmâm-ı Mâlik derslerinde vakar ve ciddiyet sahibi olup, lüzumsuz sözlerden tamamen uzak kalırdı. Bu husûsu, ilim tahsil edenler için de şart koşardı. Bir talebesi şöyle dediğini nakleder: "İlim tahsil edenlere vakarlı ciddî olmak ve geçmişlerin yolundan gitmek gerekir. İlim sahiplerinin, bilhassa ilmî müzakereler sırasında kendilerini mizahtan uzak tutmaları gerekir. Gülmemek ve sadece tebessüm etmek, âlimin uyması gereken âdâbdandır."

Yine bir talebesi şöyle der: "İmâm-ı Mâlik, bizimle oturduğu zaman sanki bizden biri gibi davranırdı. Konuşmalarımıza çok sâde bir şekilde katılırdı. Hadîs-i şerîf okumaya ve anlatmaya başlayınca onun sözleri bize heybet verirdi. Sanki o, bizi biz de onu tanımıyorduk."

İmâm-ı Mâlik elli sene müddetle ders ve fetvâ vermek sûretiyle, insanların müşküllerini çözmüş ve kıymetli talebeler yetiştirmiştir. Onun talebelerinin her biri memleketlerinin müracaat edilen âlimleri ve rehberi olmuşlardır.

İlimdeki üstünlüğü: İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh) Tefsîr, Hadîs ve Fıkıh ilminde büyük bir âlim idi. Tefsîr ilminde, âyet-i kerîmelerden binlerce dinî hüküm çıkaran büyük bir müfessir ve müctehid idi. Tefsîr ilminde “Garîb-ül-Kur’ân” adlı bir eseri vardır. Bu eseri kendisinden Hâlid bin Abdurrahmân el-Mahzûmî rivâyet etmiştir.

Hadîs ilminde ise pek meşhûr bir âlim ve muhaddistir. Âmir bin Abdullah İbn-i Zübeyr bin Avvâm, Nuaym bin Abdullah, Zeyd bin Eslem, Nâfi” Mevlâ İbn-i Ömer, Seleme bin Dinar, Kâdı Şüreyk bin Abdullah Nehaî, Sâlih bin Keysan, İmâm-ı Zührî, Safvan bin Selîm ve daha çok sayıda hadîs âliminden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Görüşüp, hadîs-i şerîf rivâyet ettiği âlimlerin sayısı dokuzyüz civarındadır. Hadîs ilminde huccet olduğuna dâir ittifâk vardır. Yazmış olduğu “Muvattâ” adındaki hadîs kitabı çok muteber ve kıymetli bir eserdir. İmâm-ı Mâlik’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler ayrıca Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almıştır.

Emevî devletinin parlak ve çöküş devrinde Abbasî devletinin kurulup geliştiği ve hâkimiyeti elde ettiği bir devirde yaşayan İmâm-ı Mâlik, çok hâdiselere şahit olmuş, bozuk fırkalara karşı Ehl-i sünnet i’tıkâdını savunmuş, insanların doğru yola kavuşması husûsunda büyük hizmetler yapmıştır. Hicaz’da hadîs öğrenme, dînî suâlleri sorma ve fetvâ husûsunda büyük bir müracaat mercii olan İmâm-ı Mâlik pek çok âlim yetiştirmiştir.

İmâm-ı Mâlik yetmiş imâm şehâdet etmedikçe fetvâ vermeğe başlamadım buyurdu. Okuduğum hocalarımdan pek az kimse vardır ki, benden fetvâ almamış olsun derdi. İmâm-ı Yâfiî buyuruyor ki: İmâm-ı Mâlik’in bu sözü öğünmek için değildir. Allahü teâlânın ni’metini bildirmek içindir. Zerkânî (Muvattâ’) kitabını şerhederken diyor ki, (İmâm-ı Mâlik, meşhûr mezheb imamıdır. Yükseklerin yükseğidir. Aklı kâmil, fadlı aşikârdır. Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şeriflerinin vârisidir. Allahın kullarına, O’nun dinini yaydı. Dokuzyüz âlimle sohbet ve istifâde etti. Kendisi yüzbin hadîs-i şerîf yazdı. Onyedi yaşında ders vermeye başladı. Dersinde bulunanlar, hocalarının derslerinde bulunanlardan çok idi. Hadîs ve fıkıh öğrenmek için, kapısına toplanırlardı. Kapıcı tutmak zorunda kaldı. Önce talebesine, sonra halktan herkese izin verir, içeri girerlerdi. Halâya üç günde bir giderdi. “Halâda çok bulunmaktan haya ediyorum” derdi. (Muvattâ’) kitabını yazınca, kendi ihlâsından şüphe etti. Kitabı suya koydu. “Eğer ıslanırsa, bu kitab bana lâzım değildir” dedi. Hiçbir yeri ıslanmadı. Abdurrahmân bin Enes, hadîs ilminde, şimdi yeryüzünde Mâlik’den daha emîn kimse yoktur. Ondan daha akıllı bir şahıs görmedim. Süfyân-ı Sevrî, hadîste imamdır. Fakat, sünnette imâm değildir. Evzâ’î, sünnette imamdır. Fakat, hadîste imâm değildir. İmâm-ı Mâlik, hadîste de, sünnette de imamdır derdi. Yahyâ bin Sa’îd, İmâm-ı Mâlik, Allahü teâlânın kullarına yeryüzünde huccetidir, derdi. İmâm-ı Şafiî, “Hadîs okunan yerde, Mâlik, gökteki yıldız gibidir. İlmi ezberlemekte, anlamakta ve korumakta, hiç kimse, Mâlik gibi olamadı. Allah ilminde bana Mâlik kadar kimse emîn değildir. Allahü teâlâ ile aramda huccet, İmâm-ı Mâlik’tir. Mâlik ile Süfyân bin Uyeyne olmasalardı, Hicaz’da ilim kalmazdı” derdi. Abdullah, babası Ahmed bin Hanbel’e sordu: Zührî’nin talebeleri arasında en kuvvetli hangisidir? Mâlik, her ilimde daha kuvvetlidir buyurdu. Abdullah İbni Vehb diyor ki: Mâlik ve Leys olmasalardı, hepimiz sapıtırdık. Evzâ’î, İmâm-ı Mâlik’in ismini işitince, o, âlimlerin âlimi Medine’nin en büyük âlimi ve Haremeyn’in müftîsidir derdi. Süfyân bin Uyeyne İmâm-ı Mâlik’in vefâtını işitince, “Yeryüzünde bir benzeri kalmadı. Dünyânın imâmı idi. Hicaz’ın âlimi idi. Zamanının hucceti idi. Ümmet-i Muhammedin güneşi idi. Onun yolunda bulunalım” dedi. Ahmed İbni Hanbel, İmâm-ı Mâlik’in, Süfyân-ı Sevrî’den, Leys’den, Hammâd bin Seleme’den ve Evzâî’den üstün olduğunu söylerdi. Süfyân bin Uyeyne diyor ki, “İnsanlar sıkışacak, âlimden üstün birini bulamıyacaklar”hadîs-i şerîfi, İmâm-ı Mâlik’i haber veriyor, İmâm-ı Mâlik diyor ki, her gece Resûlullahı (aleyhisselâm) görüyorum: Mus’ab diyor ki: Babam, Abdullah bin Zübeyr’den işittim: Mâlik ile Mescid-i Nebevî’de idik. Biri gelip, Ebû Abdullah Mâlik hanginizdir dedi. Gösterdik. Yanına gidip selâm verdi. Boynuna sarılıp, alnından öptü. Rü’yâda Resûlullahı burada oturuyor gördüm. Mâlik’i çağır buyurdu. Sen geldin. Titriyordun. Rahat ol yâ Ebâ Abdullah! Otur, göğsünü aç buyurdu. Açınca her yere güzel kokular yayıldı dedi. İmâm-ı Mâlik ağladı ve rü’yânın ta’bîri ilimdir dedi.

İmâm-ı Şafiî ile Ahmed bin Hanbel, İmâm-ı Mâlik'in sohbetinde bulunmuşlardır. Onun ilminden çok istifâde etmişlerdir. Bunların, İmâm-ı Mâlik'in talebesinden olması, O'nun şeref ve üstünlüğüne kâfidir, en büyük vesîkadır. Kendisinden daha bir çok kimseler ilim öğrenip, her biri memleketlerinin imâmı (âlimi) ve insanların rehberi olmuştur. Bunlardan ba'zıları şu zâtlardır: Muhammed bin İbrâhîm bin Dinar, Ebû Hâşim ve Abdulazîz bin Ebî Hazım. Bunların her birisi dinde ehl-i ictihâd sahibi idiler. Osman bin Hakem, Abdurrahmân İbni Hâlid, Muîn bin Îsâ, Yahyâ bin Yahyâ, Abdullah bin Mesleme-i Ka'bunî, Abdullah bin Vehb... gibi daha nice talebesi vardır. Bütün bunlar, hadîs ilminde mümtaz (seçilmiş) âlim olan İmâm-ı Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ahmed İbni Hanbel, Yahyâ İbni Main ve diğer hadîs âlimlerinin üstâdlarıdır. Celâleddîn Süyûtî, İmâm-ı Mâlik'den hadîs rivâyet eden 993 zâtın isimlerini elifba sırasıyla (Kitâbü tezyin-il-memâlik bimenâkıbı Seyyidina-l-İmâm Mâlik) adlı kitabında yazmıştır.

Mezhebi (ictihâdı): İmâm-ı Mâlik, herhangi bir dîni mes'elenin hükmünü ta'yin için, Kur'ân-ı kerîme, hadîs-i şerîflere, ümmetin icmâına ve lüzum olduğunda kıyasa müracaat ederdi. Ayrıca Medine ehlinin ittifâklarını da, icmâdan başka, müstakil bir delîl kabûl ederdi.

İmâm-ı Mâlik'in bu usûllere göre ictihâd ederek çıkardığı hükümlere, rivâyet yolu veya Hicaz âlimlerinin yolu denir ki, bu yolun imâmı, İmâm-ı Mâlik'dir. O, ictihâdlarıyla müslümanların işlerinde ve amellerinde uyacakları bir yol gösterdi, bu yola Mâlikî Mezhebi denilmiştir. Ehl-i sünnet i'tikâdından olan müslümanlardan, amellerini, ya'nî ibâdet ve işlerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Mâlikî" denir.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette, imânda, i'tikâdda tefrikaya, ayrılığa izin verilmemiştir. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kiramın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara "Ehl-i sünnet ve'l-cemâat" veya kısaca "Sünnî" denir. Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimleri tarafından, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan ba'zı ibâdetlerin ve günlük muâmelelerin tarifinde ve yapılışında gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara amelî mezhebler (veya fıkhî mezhebler) denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl her zaman ve her yerde müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte "Âlimlerin mezheblere ayrılması rahmettir" buyuruldu.

İmâm-ı Mâlik, talebelerinin ve kendisine suâl soranların, dinî mes'elelerdeki müşküllerini hallederken, ortaya koyduğu ve takip ettiği usûller, Mâlikî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. Mezhebin hükümlerini ortaya koyarken takip ettiği usûl; diğer bütün müctehidlerin usûlüne benzemekle beraber, ba'zı farklılıkları davardı.

Bütün müctehidler, bir işin nasıl yapılacağını Kur'ân-ı kerîmde açık olarak bulamazlarsa, hadîs-i şerîflere bakarlar, bunlar da da bulamazlarsa, bu iş için (icmâ) var ise, öyle yapılmasını bildirirler. İcmâ, Eshâb-ı kiramın ve onlardan sonra gelen Tabiîn denilen âlimlerin bir mes'eledeki sözbirliğine denir. Bir işin nasıl yapılması lâzım olduğu icmâ ile de bilinmezse, müctehidler kendileri kıyasta bulunarak ictihâd ederler, mes'elenin dînî hükmünü bildirirler. Kıyas, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, hakkında açık bir hüküm bulunmayan bir işi, açık hüküm bulunan diğer bir işe benzeterek hükme bağlamaktır.
İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh) bu dört delîlden başka, Medîne-i münevverenin o zamanki halkının sözbirliğini de senet kabûl ederdi. Bu âdetleri, babalarından, dedelerinden ve nihâyet Resûlullahtan (aleyhisselâm) görenek olarak gelmiştir, derdi. Bu senedin, kıyastan daha üstün olduğunu söyledi. Fakat diğer üç mezhebin imamları, Medine halkının âdetini, dînî hükümlere senet, vesîka olarak almadı. İmâm-ı Mâlik'in ictihâd usûlüne (Rivâyet yolu) denir. Onun mezhebi daha çok Afrika'nın kuzeyinde yayılmıştır. Eskiden Hicaz ve Endülüs (İspanya) bölgelerinde yaygındı.
Mâlikî mezhebinde en meşhûr fıkıh kitabı (Et-Tefrî' fi'l-furu') ve (El-İhkâm-ül-fusûl) kitaplarıdır. Bunlar Arapça'dır.

İmâm-ı Mâlik'in (radıyallahü anh) menkıbelerinden ve sözlerinden bir kısmı şunlardır: İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) buyuruyor ki:
"Âlimler anıldığı zaman İmâm-ı Mâlik onlar arasında parlak bir yıldız gibidir. Benim üzerimde minneti ve ihsânı ondan çok olanı yoktur."

Medine Vâlisi, İmâm-ı Mâlik'ten, bir ictihâdından vaz geçmesini istedi. Kabûl etmeyince, kırbaçla vurdurdu. Her vuruşta, "Yâ Rabbi! Onları affet, çünkü onlar bilmiyorlar" diyordu. Nihâyet bayılıp düştü. Sonra aydınca da: "Şahit olunuz, ben hakkımı beni döğenlere helâl ettim" dedi. Halife, vâlinin cezalandırılması için kendisinden izin isteyince ona: "Hayır, ben onu affettim" buyurdu.

Hazret-i imâm, ilim bakımından ne kadar yüksek ise, ahlâk, zühd, takvâ ve kerem bakımından da öyle yüksek idi. İmâm-ı Mâlik, ilimde ve dinde çok edebliydi. Din bilgisine hürmet ve ta'zîmi şaşılacak derecede fazlaydı.

Ebû Abdullah Mevlâ'l-Leyseyn şöyle anlatmıştır: "Rü'yâmda, Resûlullahı gördüm. Mescid'de ayakta duruyordu, insanlar da etrâfını sarmıştı. İmâm-ı Mâlik de önünde duruyordu. Resûlullahın (aleyhisselâm) önünde misk dolu bir kap vardı. O miskten avuç avuç alıp, İmâm-ı Mâlik'e veriyordu. O da insanlara dağıtıyordu." Bunu Ebû Abdullah'dan nakleden Matraf; "Bu rü'yâyı İmâm-ı Mâlik'in ilimdeki üstünlüğüne ve sünnet-i seniyyeye bağlılığına yordum" demiştir.
Mesnâ bin Saîd el-Kasir şöyle demiştir: İmâm-ı Mâlik'in şöyle buyurduğunu işittim: "Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâda görmediğim hiç bir gece geçmedi. Her gece rü'yâmda gördüm."

Zehebî, (Tabakat-ül-Huffâz) kitabında hazret-i İmâm-ı Mâlik'i şöyle anlatır:
"Uzun bir ömür, yüksek bir mertebe, parlak bir zihin, çok geniş bir ilim, keskin anlayış, sahih rivâyet, diyanet, adâlet, sünnet-i seniyyeye tâbi, fıkıhta, fetvâda kaidelerin sıhhatinde önde gelen bir zât idi. Fetvâ vermede aceleciliği sevmez, çok kere "Bilmiyorum" derdi. Ve "İlim kalkanı bilmiyorum demekdir" buyururdu.

Birgün Halife Hârûn Reşîd dedi ki: "Yâ imâm senin kitaplarını çoğaltıp, her yere göndereceğim. Herkesin bunlara uymasını ve senin mezhebinde olmalarını emir edeceğim."

İmâm-ı Mâlik hazretleri: "Yâ halife, hadîs-i şerîfte; "Ümmetimin âlimlerinin ihtilâfı rahmettir" buyuruldu. Âlimlerin ihtilâfı Allahü teâlânın rahmetidir. Hepsi hidâyet üzeredir. Müslümanlar bu rahmetten mahrûm bırakılamaz." Bunun üzerine halife bu arzusundan vazgeçti. Hârûn Reşîd, İmâm-ı Mâlik hazretlerinden hergün evine gelip, oğlu Emîn ile Me'mun'a ders vermesini istedi. İmâm-ı Mâlik hazretleri Halifeye buyurdu ki:
"Yâ halife, uygun olanı çocuklarınızın bizim eve gelip gitmesidir. Allahü teâlâ, sizi daha azîz etsin! İlmi azîz ederseniz azîz olursunuz; zelîl ederseniz zelîl olursunuz. İlim bir kimsenin yanına gitmez, o ilmin yanına gelir."

Bunun üzerine halife İmâm-ı Mâlik'ten özür diledi ve hergün çocuklarını imâma göndererek ders aldırttı.

Eserleri: "Muvattâ" adındaki hadîs kitabı çok kıymetlidir. Muvattâ'yı kırk senede meydana getirmiştir. Başlangıçta içinde dörtbin hadîs-i şerîf varken, sonuna doğru bine indirmiştir. Çok âlimler bunu şerh etmiştir. Bu şerhlerinin en meşhûru "el-Müdevvene" adlı eserdir. Bu kitap, hadîs-i şerîfleri fıkıh konularına göre içine almış olup, yazılan ilk hadîs kitabıdır. Bu kitapda ayrıca İmâm-ı Mâlik'in ictihâd ettiği fıkhi mevzûlar da bulunmaktadır. Çeşitli târihlerde basılmıştır. Biri, Yahyâ bin el-Leysi'nin rivâyeti, diğeri de İmâm-ı a'zamın talebesi Muhammed Şeybânî (radıyallahü anh) tarafından yapılan iki rivâyeti vardır. Bu eserinden başka Abdullah bin Abdülhakîm Mısrî tarafından rivâyet edilen "Kitâb-üs-sünen" adlı fıkha dâir bir eseri, kadere, kazaî hükümlere dâir ve fetvâlarını bildiren "Risale fil fetvâ" gibi eserleri vardır.

İmâm-ı Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği ve Muvattâ adlı meşhûr eserine yazdığı hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:
"Bir kişi bir söz söyler de, o sözden dolayı Cehennem ateşine düşeceği hatırına gelmez. Bir kimse de bir söz söyler, bu sözden dolayı Allah'ın kendisini Cennete koyacağı aklına gelmez."

"Allah yolunda cihada çıkan kimse geri dönünceye kadar hiç usanmadan, yılmadan nafile oruç tutan ve nafile namaz kılan kimse gibidir."

"Kişinin mâlâya'nîyi (faydasız şeyleri) terk etmesi müslümanlığının güzelliğindendir."

"Her dînin bir ahlâkı vardır. İslâmın ahlâkı da hayadır."

“Bir kişi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip; Yâ Resûlallah bana hayatıma uygulayacağım bir kaç kelime öğret. Unutacağım çok şey olmasın deyince Resûlullahı (aleyhisselâm) “Hiç bir şeye kızma” buyurdu.

“Müsâfeha ediniz (tokalaşınız) aranızdaki kin gider. Birbirinize hediye veriniz ki, sevişirsiniz ve aranızdaki düşmanlık gider.”

Buyurdu ki:
“İnsan kendisi için hayır işlemez, kendisine iyilik yapmazsa, insanlar da ona hayır ve iyilik yapmaz.”

“İlim çok rivâyet etmek değildir. İlm bir nûrdur. Allahü teâlâ bu nûru mü’min kullarının kalbine koyar.”

“Mescide giren münâfıklar, kafesteki serçe kuşlarına benzer. Kafesin kapısı açılır açılmaz uçarlar, kaçarlar.”

“Bir kimse kendini övmeğe başlarsa değeri düşer.”

“İlim öğrenmek istiyen kimsenin vakarlı ve Allahtan korkar halde olması lâzımdır.”

“Kendisine hayrı olmayan kimsenin, başkasına hayrı olmaz.”

“Eğer elimde imkân olsaydı, Kur’ân-ı kerîmi kısa aklıyla, kendi görüşüne göre tefsîr edenin boynunu vururdum.”

1) El-A’lâm cild-5, sh. 257
2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 135
3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 5
4) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 316
5) Fihrist sh. 198
6) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 289
7) Eşedd-ül-cihad sh. 5
8) Mîzân-ul-kübrâ cild-1, sh. 45
9) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 11
10) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 168
11) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh. 75
12) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 207
13) El-İntikâ sh. 8
14) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 96
15) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 216
16) Keşf-üz-zünûn sh. 1907
17) Brockelman Gal-1,175, Sup-1, 297
18) Mir’ât-ül-Cinân cild-1, sh. 373
19) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh. 174
20) Tertîb-ul-medârik cild-1, sh. 102
21) Sıfat-üs-safve cild-2, sh. 99
22) Fâideli Bilgiler sh. 157
23) Hidâyet-ül-muvaffıkîn sh. 55
24) Sebîl-ün-necât sh. 24
25) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1034
26) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 138

MANSÛR BİN MU’TEMİR

Tabiînden meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. “Mansûr bin Mu’temir bin Abdullah bin Rebîa” veya “el-Mu’temir bin îtâb bin Ferkad es-Sülemî Ebû İtâb el-Kûfî” de denir. Künyesi Ebû Gıyâs’tır. Kütüb-i sitte’nin tamamında ismi geçer. Kûfelidir. 132 (m. 749)’da vefât etti.

İmâm-ı a’zamın (radıyallahü anh) hocalarındandır. Bütün ilimlerde mütehassısdır. Hadîs ilminde huccet, hafız ve imamdır. Abdurrahmân bin Mehdî zamanında Kûfe’de hafızası ondan daha kuvvetli kimse yoktu. Hadîs-i şerîf rivâyetinde sika (güvenilir), bütün rivâyetleri de sağlam idi. Sahabeden hiçbir şey almadı. Şu’be, onun: “Hiç bir hadîs-i şerîfi yazmadım” dediğini söylemiştir. O, Tabiînden, hazret-i Hasan-ı Basrî, Şa’bî, Hayseme bin Abdurrahmân, Sa’d bin Ubeyde, Saîd bin Cübeyr, Abdullah bin Yesâr el-Cühenî ve daha birçok zâttan hadîs-i şerîf almıştır. Kendisinden hadîs alanlar da, Eyyûb es-Sahtiyânî, el-A’meş, Süleymân et-Teymî (bunlar kendisiyle aynı zamanda yaşayanlardır); Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne ve daha sonra gelen birçok zâttır.

Ebû Hatim: “O güvenilir bir zâttır, rivâyetlerinde karışıklık yapmaz” demiştir. Iclî: “Onun hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) olduğu kabûl edilmiş ve Kûfe âlimleri de güvenilir olduğunu söylemişlerdir” ve Ebû Dâvûd ise: “O yalnız sika kimselerden rivâyet ederdi” demiştir.

Kendisi çok ibâdet eden sâlih bir zât idi.

Kırk sene veya başka bir rivâyete göre altmış sene gündüzleri devamlı oruç tutar, (bayramlar hariç) geceleri de sabaha kadar namaz kılar, az yer, az uyurdu, çok ağlardı. Çok ağlamaktan gözleri az görürdü. İyi düşünenlerin en üstünü idi. Annesi ona: “Kendini helak ediyorsun” deyince O: “Ben nefsime ne yaptığımı daha iyi bilirim” ve “İki sûr arasında bol bol dinlenirim, sen merak etme anne” derdi. Hâlini bilenler ona acırlardı.

O zamanda kıyamı en güzel yapan, namazı en güzel kılanlardan idi. Namazda sakalı göğsüne yapışık gibi dururdu. Süfyân-ı Sevrî: “Mansûr, altmış sene gündüzleri oruç tuttu, geceleri de namaz kıldı” demiştir. Komşusu bir genç kız babasına: “Ey babacığım! Mansûr’un evinde bir direk vardı, ne oldu?” diye sorunca babası “Ey çocuğum! O Mansûr idi. Namaz kılarken vefât etti.” dedi. Devamlı namazda gören kız, O’nu evin direği sanmıştı. Sabah olunca gözlerine sürme çeker, başına yağ sürer, sonra dışarı çıkardı.

Irak hükümdârı Yûsuf bin Ömer, Kûfe kadılığını yapmasını teklif etti ise de o reddetti. Kûfe Vâlisi onun kadı olması için bir ay hapsettirdi. Fakat Mansûr yine kabûl etmedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

“Kişi doğru söylemeye devam etmekle, neticede Allahü teâlânın huzûrunda sıddîklardan yazılır ve yalan söylemeye devam etmekle de, neticede Allahü teâlânın huzûrunda yalancılardan yazılır.”

“Münâfıkın alâmetleri şunlardır: Konuştuğu zaman yalan söyler, va’d ettiği (söz verdiği) zaman sözünü tutmaz, kendisine birşey emânet edildiği zaman da hıyânet eder.”

Günahların başının dünyâ sevgisi olduğunu belirtmek için şöyle söylemiştir: “Hiçbir günahımız olmasa, sadece kalbimizde dünyâ muhabbeti bulunsa, bu günah bizim Cehenneme atılmamıza kâfi gelir.” İlmi ile amel eden âlimin kalbine dünyâ sevgisinin giremeyeceğini söylerdi. Zühd hakkında ise, “Dünyâda yapılacak zühdün en büyüğü, insanlarla yapılan yersiz konuşmaları bırakmaktır” demiştir.

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh): “Mansûr’u rü’yâda gördüm: “Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?” dedim. O da: “Allahü teâlâ bana bir peygamberin ameline yakın bir mükâfat verdi” dedi.

Vefât ettiği zaman yaşadığı çevrenin bütün dinlerine mensûb olan insanlar, hattâ putperestler bile cenâzesinde hazır bulundular.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ sh. 5, 40

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 158

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10 sh. 312

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 142

MANSÛR BİN ZÂZÂN

Tabiînden hadîs ve kırâat âlimi. Künyesi Ebü’l-Mugîre’dir. İsmi Mansûr bin Zâzân el-Vâsıtî es-Sekafî’dir. Aslen Vâsıtlı olan Mansûr bin Zâzân’ın doğum târihi kesin olarak belli değildir. 129 (m. 746) yılında taundan vefât etmiştir.

Mansûr bin Zâzân sika (güvenilir, sağlam) bir râvidir. Hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği âlimler, Enes bin Mâlik, Ebu’l Âliye, Atâ bin Ebî Rebâh, Muhammed bin Şirin, Meymûne bin Ebî Şubeyb, Muâviye bin Kurre, Hâmid bin hilâl, Katâde bin Diâme, Amr bin Dinar, Hakem bin Uteybe, Abdurrahmân bin Kâsım, Muhammed bin Velîd bin Müslim el-Anzi ve diğer âlimlerdir. Kendisinden ise kardeşinin oğlu Müslim bin Saîd el-Vâsıtî, Habîb bin Şehîd, Cerîr bin Hazım, Halef bin Halife, Ebû Hamza es-Sükkerî, Ebû Avâne ve ba’zı âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Mansûr bin Zâzân bütün gününü ibâdetle geçirirdi. Muhalled bin Hüseyin şöyle bildirmektedir: “Mansûr bin Zâzân her gündüz ve gece Kur’ân-ı kerîmi hatmediyordu.” Ebû Avâne ise şöyle bildirmektedir: “Mansûr bin Zâzân’a bugün ölüm meleği kapıda denilse, yaptığı ibâdetten fazlasını yapamazdı. Çünkü o, bütün zamanını Allahü teâlâya ibâdetle geçirirdi.”

El-Iclî, Mansûr bin Zâzân’ın sâlih bir kimse, sika ve kırâatte pek kabiliyetli bir âlim olduğunu zikretmektedir.

Hişâm bin Hassan şöyle anlatıyor: “Vâsıt mescidinde Cum’a günü Mansûr bin Zâzân’ın yanında namaz kıldım, iki defa Kur’ân-ı kerîmi hatmetti. Üçüncü sefer Şuarâ sûresine kadar okudu.” Yine aynı zât şöyle anlatır: “O Ramazan ayında

akşam ile yatsı arasında Kur'ân-ı kerîmi iki defa hatmederdi. Sonra namaza durmadan önce, Şuarâ sûresine kadar okurdu. O Ramazan ayında, yatsıyı gecenin dörtte biri gelinceye kadar geciktirirdi."

Mansûr bin Zâzân, câmiye gidince direğin yanında namaz kılıp, Kur'ân-ı kerîmi hatmettikten sonra Hasan-ı Basrî ve talebelerinin yanına gider, onlarla sohbet ederdi.

Buyurdu ki: "Vallahi, ben yanımda oturan herkesle cihad halindeyim! Onunla yanımdan ayrılıncaya kadar savaşıyorum. Çünkü nerede ise, o, gerçek dostumla benim arama düşmanlık sokacak veya beni gıybet etmiş birisinin gıybetini bana ulaştırmaktan kendisini alamıyacak da, bu yüzden beni sıkıntıya uğratacak."

Mansûr bin Zâzân birçok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Hasan-ı Basrîden rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Haya îmândandır, îmânı olan Cennettedir. Fuhş, kötülüktür. Kötüler Cehennemdedir." buyurdu.

Haris el-Iclî'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte ise Peygamberimiz (aleyhisselâm): "İslâm dîni beş şey üzerine kurulmuştur; Şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan'da oruç tutmak ve hacca gitmek." buyurdu.

Muâviye bin Kurre'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte ise Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Ben ümmetimin çokluğu ile övünürüm." buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 57, 62

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 306, 307

3) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 141, 142

MA'RÛF-İ KERHÎ

Evliyânın büyüklerinden. Adı Ma'rûf bin Fîrûz olup künyesi Ebû Mahfûz'dur. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 200 (m. 815) senesinde Bağdâd'ta vefât etti. Bağdâd'ın Kerh beldesinden olduğu için Kerhî denilmiş olup, Ma'rûf-i Kerhî olarak tanınmış, Sofıyye-i aliyyenin büyüklerindendir. Tasavvufta örnek, Hak teâlâya giden yolun rehberi, çeşit çeşit latifelerle seçilmiş, zamanındaki âşıkların efendisi idi.

İranlı hıristiyan bir anne ve babanın çocuğu iken, hıristiyanlığı öğrenmesi için bir rahibe gönderilmişti. Kardeşi Îsâ O'nun İslama gelişini şöyle anlatmaktadır: "Ben ve kardeşim Ma'rûf bir okula gidiyorduk. Hıristiyan idik. Hıristiyan hoca (râhib) çocuklara (Hâşâ) Allahü teâlâ üçtür. Baba, Oğul, Rûh'ül-kudûs derdi. Kardeşim Ma'rûf, Allah birdir birdir diye bağırırdı. Râhib O'nu her tarafı yara bere içerisinde bırakacak şekilde döverdi. Bu böyle devam etti. Nihâyet bir gün her tarafını parçalar şekilde dövünce kaçtı. Ve bir daha dönmedi. Bunun üzerine annem O'na olan sevgisinden hergün gözyaşı dökerdi. "Eğer Allahü teâlâ oğlumu geri gönderirse, o hangi dinde ise ben de o dine tâbi olacağım" derdi. Annesi böyle ağlayıp gözleri yolları beklerken, evden kaçan Ma'rûf-ı Kerhî kendi hâlini şöyle anlatmaktadır "Ayaklarım şişmiş, elbiselerim parçalanmış bir halde Kûfe'ye geldim. Âdetim mescidlerde kalmaktı. Burada da mescide gittim. Orada mübârek, yüzü nûr saçan bir zâtın etrâfında bir kısım insanlar halka olmuşlar ve onun anlattıklarını dinliyorlardı. Cemâat o zâtı öyle dinliyorlardı ki, sanki başlarının üzerinde kuş vardı. O zâta yaklaştım ve dinledim. Şöyle diyordu: "Kim Allahü teâlâdan tamamen yüz çevirirse, Allahü teâlâ da ondan tamamen yüz çevirir. Kim kalbiyle Allahü teâlâya kavuşmayı arzu eder ve O'na koşarsa: Allahü teâlâ onu rahmetiyle karşılar. Bütün herkesin kalbinde O'nun muhabbeti hâsıl olur, O'na gelirler. Derdlere ve belâlara sabır eden kimseye de rahmetini ihsân eder." Bu zât Muhammed İbni Semmâk idi. O'nun bu sözleri kalbime çok te'sîr etti ve beni yaratan Allahü teâlâya yöneldim. Benim gizli ve açık her şeyimi bilen, O'na kavuşmağı istedim. Allahü teâlâ da duâmı kabûl buyurdu. Bu sırada İbni Semmâk aniden sustu. Sonra insana çok te'sîr eden bir sesle "Bağdadlı genç nerede?" diye sordu. Oradaki cemâat bana baktı. Çünkü orada benden başka yabancı yoktu. Beni Şeyh İbn-i Semmâk'a götürdüler. İbn-i Semmâk başımı okşadı ve: "Merhaba ey Rabbin'i arayan kişi. Merhaba ey Allah'ın sevgisine ve muhabbetine kavuşan kişi" dedi. Bu sözleri işitince, babama beni kötüleyen rahibi hatırladım ve ağlamaya başladım. Bunun üzerine "Sen ağlıyor musun?" dedi: "Evet efendim" dedim ve rahibin sözünü hatırladım. Çünkü o rahib hep hakaret ederek beni babama kötülerdi. Tam bu sırada "Rahibin sözü mü?.." diye sordu. Ben buna çok hayret ettim. Bunu nasıl biliyordu. "Evet" dedim. Bana "Allahü teâlâya duâ et. Senin duân müstecâbtır (kabûl olur)" buyurdu ve ben de Allahü teâlâya duâ ettim. Daha sonra öğrendim ki, râhib de müslüman olmuş ve sâlih mü'minlerden

olmuş. Sonra İbni Semmâk beni İmâm-ı Ali Rızâ'ya götürdü. Durumu O'na anlattı ve O'nun elinde müslüman oldum."

Müslüman olan ve ilim tahsil eden Ma'rûf-ı Kerhî, uzun seneler sonra memleketine döndü. Büyük bir sabırla onu bekleyen annesi bağrına bastıktan sonra hangi din üzeresin diye sordu. Ma'rûf, İslâm dîni üzereyim deyince annesi, "Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü." diyerek îmân ile şereflendi. Bunun üzerine bütün aile müslüman oldu.

Ma'rûf-ı Kerhî dînin emirlerini gözetmekte, ibâdette, haram ve şüphelilerden kaçmada çok meşhûr olmuştu, İmâm-ı Ali Rızâ'nın hizmetinde bulunmuş, O'nun çocuklarıyla beraber yaşamış ve ehl-i beytten bilinmiştir. İmâm-ı Ali Rızâ (radıyallahü anh) "Ma'rûf, huy ve muhabbet bakımından ehl-i beyttendir. Fakat ırk ve neseb bakımından değil. Muhakkak o kerem ve izzet bakımından, Selmân-ı Fârisî'nin ceddimize ilhak edilip ehl-i beytten sayıldığı gibi, O da bize dâhil edilmiştir.

Ma'rûf-ı Kerhî, Dâvûd-i Tâî hazretlerinden feyz almış olup; büyük velilerden Sırrî-yi Sekâtî de, Ma'rûf-ı Kerhî'den ders ve feyz alarak yetişti. Hârûn Reşid ile aynı zamanda yaşadı. Muhaddis olup, zamanının meşhûr hadîs âlimlerinden hadîs dinlerdi.

Ma'rûf-ı Kerhî, Bekir bin Huneys, Rabi' bin Sabîh ve bir çok âlimden hadîs öğrendi. Halef bin Hişâm, Zekeriyyâ bin Yahyâ el Mervezî, Yahyâ bin Ebî Tâlib ve bir çok hadîs âlimi de Ma'rûf-ı Kerhî'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Ma'rûf-ı Kerhî (radıyallahü anh) Bağdâd'ın imâmı ve zahidi lakabını aldı. Dinde imâm olup, fıkıh, hadîs, tefsîr ve kelâm ilimlerinde büyük âlimdir. Bütün bu ilimlerde huccet (senet) idi. İctihâd makamına erişmişti.

Abdülazîz bin Mansûr diyor ki: Babamdan işittim: "Biz Ahmed bin Hanbel ile beraber idik. Ma'rûf-ı Kerhî'den bahsedildi. Orada olanlardan ba'zıları O'nun ilmi zayıfdır dediler. Bunun üzerine Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) "Böyle konuşmayın. Siz Ma'rûfun kavuşmuş olduğu ilimden bir şeye kavuşabildiniz mi?" diye cevap vererek onları susturmuştu. Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Mûîn, Ma'rûf-ı Kerhî'ye müracaat ederler ve bir çok mes'eleleri O'ndan öğrenirlerdi"

Yahyâ bin Muin ve Ahmed bin Hanbel, Ma'rûf-ı Kerhî'nin (radıyallahü anh) yanına geldiler. Yahyâ bin Muin, Ma'rûf-ı Kerhî'ye: Secde-i Sehv'i sormak istiyordu. Ahmed bin Hanbel Yahyâ'ya "Sus" dedi. Fakat o susmadı ve "Yâ Ebel-Mahfûz, Secde-i Sehv hakkında ne dersin?" diye sordu. Ma'rûf-ı Kerhî, "Kalbin namazdan gâfil olup, namazdan başka bir şeyle meşgûl olmasından dolayı bir cezadır" deyince. Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) "Bu ne güzel ve ne ma'nâlı bir cevaptır" buyurdu.

Kerâmet ve menkıbeleri çoktur. Cömertlik ve kerem sahibi olup, sağlığında ve vefâtından sonra da yardım yapan dört büyük velîden biridir. Bunlar Ahmed bin Hanbel, Ma'rûf-ı Kerhî, Bişr-i Hafî ve Mansûr bin Ammâr'dır.

Ma'rûf-ı Kerhî'ye, "Muhabbet nedir?" diye sordular. Cevaben buyurdu ki:

"Muhabbet, öğrenmek ve öğretilmekle elde edilen bir şey değildir. Ancak Allahü teâlânın bir ihsânı ile elde edilir."

Buyurdu ki, "Kulun mâlâya'nî (boş ve fâidesiz) konuşması, Allahü teâlânın onu zelîl ve yalnız bırakmasının alâmetidir."

"Tasavvuf, hakîkatları almak ve halkın elinde olan dünyâ malından ümidini kesmektir, uzaklaşmaktır."

"Evliyânın üç alâmeti vardır: Düşüncesi Hak ola, işliyeceği işi Hak ile işleye, meşgûliyeti dâima Hak ile ola."

"Üstün olmak sevdasında olan, ebedî olarak felah bulmaz, kurtulamaz." "Sualsiz ve karşılıksız vermeğe çalış."

"Allahü teâlâ bir kuluna iyilik murâd ederse; hayırlı amel kapısını açar, söz kapısını kapar. Kişinin işe yaramaz söz konuşması bedbahtlıktır. Kötülük murâd ettiğinde bunların aksini yapar."

"Amelsiz Cenneti istemek ve emir olunduğunu yapmadan rahmet ummak, cahillik ve ahmaklıktır."

"Sâlihler için çokluğun, sıddîklar için azlığın önemi yoktur."

"Dilini (başkalarını) kötülemek ve aşağılamaktan koruduğun gibi, medh etmekten de koru."

“İlim sahibi, ilmiyle âmil olduğu takdîrde, bütün mü’minlerin kalbi onun olur” (ya’nî bütün mü’minler onu sever).” Ma’rûf-ı Kerhî (radıyallahü anh) bir gün namaz kılmak için ikâmet okudu ve sonra Muhammed bin Ebî Tevbe’ye öne geçip namaz kıldırmasını istedi. Kendisi imâm olmadı, müezzinlik yaptı. Muhammed bin Ebî Tevbe imamlık yapmaktan çekindi ve Ma’rûf-ı Kerhî’ye “Eğer bu namazı kıldırırsam başka namaz kıldırmam” dedi. Ma’rûf-ı Kerhî bu sözü beğenmedi ve “Nefsinden konuşuyorsun. Başka bir namaz kıldıracağını düşünmek (başka bir namaz vaktine kadar yaşayacağım diye konuşmak) tûl-i emel (uzun arzu) sahibi olmaktır. Tûl-i emel sahibi olmaktan Allahü teâlâya sığınırız. Çünkü tûl-i emel, hayırlı amel yapmaya mâni olur” buyurdu.

“Dünyâ dört şeyden ibârettir: Mal, söz, uyku ve yemek. Mal; insanı Allahü teâlâya isyan ettirir. Söz, insanı Allahü teâlâdan oyalar. Uyku, insana Allahü teâlâyı unutturur. Yemek ise insanın kalbini katılaştırır” buyurdu. Sırrî-yi Sekâtî buyurdu ki: Ma’rûf-ı Kerhî’yi şöyle söylerken işittim: “Kim kibirli olur, kendini büyük görürse Allahü teâlâ onu yere vurur, kim Allahü teâlâ ile münâzea ederse (karşı gelirse) Allahü teâlâ ona gazâb eder. Kim Allahü teâlâya hîle yapmaya kalkarsa, O Allahü teâlâya boyun eğer (hilesinden vazgeçer). Kim Allahü teâlâya tevekkül eder O’na sığınır ve güvenirse; Allahü teâlâ onun yardımcısı olur. Kim Allahü teâlâya tevâzu’ ederse Allahü teâlâ onu yükseltir.” Ma’rûf-ı Kerhî’ye “Dünyâ sevgisi kalbden nasıl çıkar?” diye sorulduğu zaman buyurdu ki, “Allahü teâlâya karşı hâlis sevgi, tam bir muhabbet ve hüsn-ü muâmele ya’nî Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yapmak ve men ettiklerinden sakınmak ile” cevâbını verdi.

Mertliğin alâmeti üçtür. “Hilafsız tam bir vefa, istenmeden vermek ve kendisine cömertlik, iyilik yapılmadan başkalarını medh etmek” buyurdu. Bir adam Ma’rûf-ı Kerhî hazretlerine gelerek “Ey efendim. Benim Allahü teâlâya nasıl kavuşacağımı bana öğretir misin?” dedi. Ma’rûf-ı Kerhî onun elinden tuttu ve padişahın kapısına getirdi. Kapının önünde ayağı kırık duran bir adam buldular. Soru soran zâta o kimseyi gösterip “İşte bunun gibi olursan Allahü teâlâya vâsıl olursun” buyurdu. Bununla, ayağının ikisi de kırık bir köle, efendisinin kapısının önünde nasıl durur hiçbir yere ayrılmazsa; bir kul da Allahü teâlânın kapısında her an bekler. Hiç ayrılmaz ve isyan etmezse, Allahü teâlâya kavuşur demek istedi. Bir kimse gelip kendisinden kalbinin yumuşaması için duâ etmesini istedi ona; “Ey kalbleri yumuşatan Allahım! Ölüm benim kalbimi yumuşatmadan sen benim kalbimi yumuşat” diye duâ et buyurdu. Sırrî-yi Sekâtî hazretleri “Kavuştuğum bütün ni’metlere Ma’rûf-ı Kerhî hazretlerinin bereketiyle kavuştum” buyurdu.

Buyurdular ki: “Dişi hayvana bile bakmaktan sakınınız.”

“Kim öldükten sonra unutulmak istemezse, güzel (amel) işlesin ve isyan etmesin.”

“Allahü teâlâ mü’minlerden bir zümreyi kabirlerinden kanatlı olarak diriltir. Sur üfürüldüğü zaman kabirlerinden uçarlar. Cennet-i a’lâya koşarlar. Onları melekler karşılar ve onlara “Siz kimsiniz?” derler. Onlar “Mü’minlerdeniz, Ümmet-i Muhammeddeniz, Ümmet-i Kur’ândanız” derler. Melekler “Siz Sırâti gördünüz mü?” derler. “Hayır” diye cevap verirler. “Siz Haşrı gördünüz mü?” “Hayır.” “Siz Allahü teâlâyı gördünüz mü?” “Biz O’nun nûrunu gördük.” “Peki siz dünyâda ne amel yapardınız?” “Biz O’na kulluk ettik. O’ndan başka herşeyden yüz çevirdik. Allahü teâlâ bize hesaba çekilecek bir dünyalık vermedi” derler.”

“Kim mü’min kardeşinin bir aybını örterse, Allahü teâlâ onun bu işinden dolayı bir melek yaratır, O’nun elinden tutar ve O melekle beraber Cennete girer.”

“Her kim günde üç kere “Allahım Muhammed (aleyhisselâm) ümmetini islâh et” diye duâ ederse âbidlerden sayılır.”

Kendi kendine dövünür, “Ey nefs hâlis ol ki halâs (kurtuluş) bulasın” buyurur ve ağlardı.

Bağdâd ahâlisi ve bütün müslümanlar tarafından devamlı hürmet edilirdi. Kabri, duâların kabûl edildiği hastaların şifâ bulduğu bir yerdir. Duâların kabûl edildiği herkes tarafından tecrübe edilmiştir. İmâm-ı Yâfiî de bunu bildirmektedir.

Ma’rûf-ı Kerhî (radıyallahü anh), talebesi Sırrî-yi Sekâtî’ye buyurdu ki: “Eğer Allahü teâlâya duâ eder ve birşey istersen, O’na benim ismimi vesîle et, benim hürmetime iste!”

Muhammed bin Hişâm diyor ki: Ma’rûf-ı Kerhî bana “Sana on cümle öğreteceğim; beşi dünyâ, beşi âhıret içindir. Bunlar ile kim duâ ederse Allahü teâlâ onun duâsını kabûl buyurur” dedi. Ben “Yazayım mı?” diye sordum. “Hayır Behr bin Hânis nasıl tekrar tekrar okuyup bana öğrettiyse, sana da tekrar

tekrar okuyup öğretirim” dedi. “Dînim için Allah bana kâfidir. Dünyâm için Allahü teâlâ bana kâfidir. Ehemmiyetli işlerim için Allahü teâlâ kerîmdir ve bana kâfidir. Bana haksızlık etmek isteyenlere hilm ve kuvvet sahibi olan Allahü teâlâ kâfidir. Bana kötülük etmek isteyenlere, Şedîd olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Ölüm ânında rahîm olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Kabir suâlinde raûf olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Hesâb anında kerîm olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Mîzân ânında latif olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Sırât’ta, kadîm olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allahü teâlâ bana kâfidir. O Arş’ın Rabbidir ve ben O’na tevekkül ederim.”

Muhammed bin Mansûr Tûsî haber veriyor. Bağdâd’ta Ma’rûf-ı Kerhî’nin (radıyallahü anh) huzûruna gittim. Yüzünde bir yara izi gördüm. “Dün burada iken yüzünüzde bir şey yoktu. Bu nedir bir şey mi oldu?” diye sordum. “Seni ilgilendirmeyen şeyi sorma, sana yarayanı sor” dedi. “Allah aşkına söyle” dedim. Şöyle anlattı; “Bu gece namaz kılıyordum. Mekke’ye gidip Kâ’be’yi tavaf etmek istedim. Su içmek için zemzem kuyusuna gittim. Ayağım kaydı ve yüzüm oraya çarptı. Bu iz ondandır.”

Abdest almak için Dicle’ye gitti. Kur’ân-ı kerîm ve seccadesini namaz kıldığı yerde bıraktı. Bir kadın gelip bunları alıp giderken Ma’rûf arkasından koştu ona yetişti ve yüzünü görmemek için başını eğip “Kur’ân-ı kerîm okuyan çocuğun var mı?” diye sordu. Kadın hayır deyince “Kur’ân-ı kerîmi bana ver seccade senin olsun” buyurdu. Kadın O’nun bu güzel hareketine çok şaşırdı. Her ikisini de oraya bıraktı. Ma’rûf-ı Kerhî hazretleri “Seccadeyi al sana helâl ettim” buyurdu. Kadın utanarak hemen oradan uzaklaştı gitti. Ma’rûf-ı Kerhî hazretleri herkese merhamet eder ve herkesin ıslâhı için çalışırdı.

Bir gün, talebeleriyle Dicle kenarındaki bir hurmalıkta oturuyorlardı. Baktılar ki, Dicle’nin yukarısından bir kayık geliyor. Kayıkta bir kaç erkek içki içiyor, nâra atıyorlar. Bu nahoş manzara karşısında talebeleri şöyle söyledi: “Efendim bir duâ edin de, Allahü teâlâ bunları bu nehirde boğsun ve insanlar onların zararlarından kurtulsunlar.”

Şöyle buyurdu: “Yâ Rabbi! Sen bu kullarını dünyâda neşelendirdiğin gibi âhirette de neş’elendir.” Talebeleri bu duânın ma’nâ ve sırrını anlamadıklarını söylediler. Bunun üzerine “Benim söylediğimi (Allahü teâlâ) bilir. Bekleyin şimdi sırrı açığa çıkar buyurdu.” O topluluk Ma’rûf-ı Kerhî’yi görünce sazlarını kırdılar, şaraplarını döktüler ve titremeye başladılar. Ma’rûfun el ve ayaklarına kapanıp tövbe ettiler. Ma’rûf-ı Kerhî, “Gördüğünüz gibi herkesin istediği oldu; ne onlar boğuldu, ne de bir kimse onlardan rahatsız oldu” buyurdular.

İbni Merdeveyh şöyle anlatır: “Biz Ma’rûf-ı Kerhî ile beraber oturduk. Onun yüzünden nûr fışkırdığını gördüm. O nûr her tarafa yayılıyor ve aydınlatıyordu.” Kendisine “Yâ Ebâ Mahfûz! Senin suyun üzerinde yürüdüğünü işittim” dedim. Bunun üzerine “Benim asla su üzerinde yürümem diye birşey yoktur. Fakat ben bir tarafa geçmek istediğim zaman, nehrin iki kenarı birleşir ve ben geçerim” buyurdular.

Muhammed bin Muhallid dedi ki: Hasan bin Abdülvehhâb’a Ma’rûf-i Kerhî’nin hayatı okunuyordu. Buyurdu ki: “Ma’rûf-ı Kerhî’nin suyun üzerinde yürüdüğünü söylerler. Eğer bana O’nun havada yürüdüğü söylenilse; onu tasdîk ederim.”

Ma’rûfun (radıyallahü anh) bir dayısı şehrin vâlisi idi. Vâli, bir gün şehrin kenar mahallelerini dolaşıyordu. Ma’rûfu gördü. Bir kenarda oturmuş ekmek yiyor, önünde de bir köpek; bir lokma kendi ağzına, bir lokma da köpeğin ağzına koyuyordu. Dayısı, köpekle birlikte yemeğe utanmıyor musun dedi. Utandığım için bu zavallıyı yediriyorum dedi ve başını kaldırıp havadaki bir kuşa seslendi. Kuş uçup geldi, eline kondu ve kanadıyla başını ve gözünü örttü? Ma’rûf: “Allahtan utanandan herşey utanır” buyurdu ve dayısı bu hâli görüp, bu sözü işitmekle hem hayret etti, hem de oradan uzaklaştı.

Bir gün abdesti bozuldu. Hemen oracıkta teyemmüm etti. “İşte Dicle, niçin teyemmüm ettiniz” dediklerinde, “Oraya gidinceye kadar acaba yaşayabilir miyim? Ölüverirsem abdestsiz olmıyayım” dedi.

Halîl Sayyâd anlatır: Oğlum Muhammed kaybolmuştu. Annesi ve ben şaşkına dönmüştük. Ma’rûf-i Kerhî’ye geldim ve: “Ey Ebâ Mahfûz, oğlum kayboldu, annesinin aklı başından gitti” dedim. “Ne istiyorsun buyurdu?” “Allaha duâ edin de, çocuğumuzu bize iade etsin” dedim. “Yâ Rabbi, gök senin, yer senin, arasındakiler de senin. Muhammed’i gönder” dedi. Şam kapısına geldim. Oğlumu orada gördüm. “Oğlum

Muhammed, geldin mi?” dedim. “Şimdi Enbâr şehrinde idim. Birden kendimi burada buldum” dedi.

Âmir bin Abdullah el-Kerhî anlatır: Benim hıristiyan bir komşum vardı. Bir gün bana geldi ve “Ey Ebâ Âmir, benim senin üzerinde komşuluk hakkım vardır. Senden bir ricam var. Beni Allah’ın sevgili bir kuluna bir velîye götürmedin ki, o velî zât Allahü teâlânın bana bir evlât vermesi için duâ etsin” dedi. Bunun üzerine bu hıristiyan komşumu Ma’rûf-ı Kerhî’ye götürdüm. Onun işini ve ricasını anlattım. Ma’rûf-i Kerhî de onu İslama da’vet etti. Müslüman olmasını istedi. Komşum “Yâ Ma’rûf, benim hidâyetim senin elinde değildir. Ancak Allahü teâlâ hidâyet eder, bir kimseyi doğru yola kavuşturur. Ben senden duâ istemeğe geldim. Müslüman olmağa gelmedim” dedi. Bunun üzerine Ma’rûf-ı Kerhî ellerini kaldırdı “Allahım senden bu kimseye anne ve babasına itaatkâr bir evlât vermeni istiyorum ki, anne ve babası onun elinde müslüman olsun” diye duâ etti. Allahü teâlâ duâsını kabûl etti ve bu kimsenin bir oğlu oldu. Bu çocuk zamanındaki çocuklardan ve akranlarından çok akıllı ve çok zekî oldu. Büyüdüğü zaman babası onu bir rahibe götürdü. Ona hıristiyanlığı ve İncîl’i öğretmesini istedi. Rahib onu önüne oturttu. Kendisine bir yazı tahtası verdi ve benim okuduğumu, söylediğim şeyleri söyle dedi. Bu çocuk “Hayır söylemem, dilim teslisi söylemeye (Allah üçtür demeye) kapalıdır. Kalbim ise Allahü teâlânın sevgisiyle meşgûldür” dedi. Rahib “Ey oğlum ben sana bunu sormadım” dedi. Çocuk “Peki neyi sordun?” dedi. Rahib “Ben sana, benden sorup öğrenmek ve anlamak istediğin şeyi sordum” dedi. Bunun üzerine çocuk “Aklımın kabûl edeceği, zihnimin ve kalbimin idrak edeceği şeyi bana öğret” dedi. Rahib “Ey oğlum (elif) de” diyerek alfabenin ilk harfini söyledi. Çocuk şiirle şöyle dedi: “(Lafza-i celâlin başındaki) vasıl elifi her kalbi, ezelî ve ebedî sıfatlar sahibi olan sevgiliye (Allahü teâlâya) vasletti, kavuşturdu. Hoca “Oğlum BE de” diye söyledi. Çocuk yine şiirle! “BE, Allahü teâlânın BEKÂ (sonu olmamak) sıfatının harfidir” dedi. Hoca SÂ, CİM, HA ve bütün harfleri söyledi. Çocuk da hepsine manzûm ve o harflerle ilgili Allahü teâlânın sıfatlarını anlatan şiirlerle cevap verdi. Bu cevapları duyunca rahib şaşırıp kaldı. Kalbinde bir ürperti duydu ve kendisini bir titreme aldı. İslâm dîninin dışındaki bütün dinlerin bâtıl olduğunu anladı. Rahibteki bu değişikliği görünce genç:

Ağlatan, güldüren, öldüren, dirilten bir
Allaha yemîn ederim ki,

O’nun kapısından başka bir kapıya giden,
mutlak zarar etmiştir.

Allah’ın rızâsından başka bir şeyi
maksûd edinenler yolunu şaşırmıştır.

Hakîki maksad Allahü teâlânın rızâsıdır.
Ondan başkasına gidenlere yazıklar olsun.

Affeden, ihsân eden Allahü teâlâ,
O’ndan başkasından ne zarar gelir ne fayda.

Hâlık-ı âlem Allahım ne a’lâdır,
ne alâ kul isyan eder de, yine örter o aliyy-ül-a’lâ.

Âlemde kendisinden başka rab olmayan
Allah, noksanlıktan münezzeh.

Sever kendisinin emirlerine
nehiylerine uyanları ol münezzeh.

Beyitlerini söyledi. Rahib işittiği sözler karşısında aklı başından gitti. Bu çocuğun kendinden konuşmadığını ve buna bu hikmetli sözleri söyletenin Allahü teâlâ olduğunu anladı, işte tam bu sırada içinden gelerek “Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh” diyerek îmân etti. Sonra çocuğun elinden tutarak babasına getirdi. Babası oğlunun rahible beraber geldiğini görünce, ona doğru yöneldiler. Rahibe bakınca yüzünde bir nûr parladığını gördü. Rahibe “Oğlumun zekâsını nasıl buldun?” diye sordu. Rahib, “Onun sözlerine kulak ver” dedi. Sonra söylediklerini babasına anlattı. Babası, “Muhtaçlara yardım eden Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bunlar ondan değildir. Bunlar Ma’rûf-i Kerhî’nin duâsı bereketiyledir. O’nun kerâmetidir” dedi. Sonra “Ey oğlum, senin vasıtanla bizi Cehennemden kurtaran Allahü teâlâya hamd ederim. Muhakkak ki biz çok kötü bir halde idik, imansız idik” dedi ve Kelime-i şehâdet getirip, îmân etti. Daha sonra bütün ailesi de müslüman oldu. Evlerindeki haç işâretlerini kırdılar. Allahü teâlâ, Ma’rûf-ı Kerhî hazretleri vasıtasıyla bunlara hidâyet nasîb etti ve Cehennem ateşinden kurtardı.

Sırrî-yi Sekâtî (radıyallahü anh) anlatır: “Ma’rûf-ı Kerhî’yi rü’yâmda gördüm. Arşın altında durmuş, gözü açık halde kalmış, hayran, hareketsiz, kendinden geçmiş bir halde idi. Allahü teâlâ, meleklere, bu kimdir? buyurdu. Yâ Rabbî, sen

daha iyi bilirsin dediler. Allahü teâlâ: “Bu Ma’rûfdur. Benim muhabbetimden mest ve hayran olmuştur. Beni görmeyince, kendine gelmez” buyurdu.

Ma’rûf-ı Kerhî, Ramazan ayından başka bir ayda, nafile oruç tutarken Bağdâd çarşısından geçiyordu, ikindi vakti bir sebil su dağıtıcısı, (Benim suyumdan içene Allahü teâlâ rahmet etsin) diye bağırıyordu. Hazreti Ma’rûf, sucunun elindeki bardağı alıp içti. Talebeleri dedi ki: “Efendim siz oruçlu değil miydiniz?” “Evet oruçlu idim. Fakat bu su dağıtıcısının duâsı üzerine nafile orucu bozdum.”

Ma’rûf-ı Kerhî vefât edince, kendisini rü’yâda gördüler, dediler ki: “Allahü teâlâ, sana ne muâmele eyledi?” “O su dağıtıcısının duâsı ile daha fazla ihsâna kavuştum” dedi.

Sırrî-yi Sekâtî (radıyallahü anh) anlatıyor: Bir bayram günü hazret-i Ma’rûfu hurma toplarken gördüm ve sordum, “Bunları ne yapacaksın.” “Şu çocuğu ağlarken gördüm ve niçin ağladığını sordum. Bana yetim olup anne ve babasının olmadığını, arkadaşlarının yeni elbiseleri ve oyuncukları olup kendisinin olmadığını söyledi. Şimdi bunları toplayıp satacağım, ağlamayıp oynaması için O’na oyuncak satın alacağım” dedi. Bunun üzerine “Bu işi bana bırak” deyip çocuğu alıp götürdüm. Yeni güzel elbiseler ve oynaması için bir oyuncak aldım. Çocuk o zaman memnun oldu. Bundan sonra kalbime bir nûr geldi, kalbim parladı ve hâlim bambaşka oldu.”

Ma’rûf-ı Kerhî (radıyallahü anh) hastalanıp yatağa düştüğü zaman Sırrî-yi Sekâtî hazretleri vasıyyetini sordu. “Vefât ettiğimde şu gömleğimi sadaka olarak ver. Çünkü dünyâya geldiğim gibi gitmek isterim” buyurdular.

Ma’rûf-ı Kerhî (radıyallahü anh) herkese hüsn-i muâmelede bulunduğundan vefât ettikten sonra hıristiyanlar ve yahûdîler O’nun kendilerinden olduğunu iddia ettiler. Müslümanlar ise “O bizdendir” dediler. Bu iddialar olurken hizmetçilerinden biri gelip: “Efendimizin bize şöyle bir vasıyyeti var.”

“Benim cenâzemi yerden kim kaldırırsa ben o zümredenim” buyurdu diye haber verdiler. Hıristiyan ve yahûdîler geldiler. Mübârek cenâzesini yerden kaldıramadılar. Müslümanlar cenâzesini kaldırdılar ve oraya defn ettiler.

Ma’rûf-ı Kerhî hazretleri, ne Cennet arzusundan, ne de Cehennem korkusundan dolayı ibâdet etti. O yalnız Allahü teâlâya olan aşkından ve muhabbetinden dolayı ibâdet etti. Allahü teâlâ da O’nu en yüksek makamlara yükseltti ve aradaki perdeleri kaldırdı. Hem Hak teâlânın hem de halkın sevgilisi oldu.

Ma’rûf-ı Kerhî (radıyallahü anh), Enes bin Mâlik ve İbni Ömer’den (radıyallahü anh) şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti: Peygamber efendimize (aleyhisselâm) Eshâb-ı kiramdan birisi geldi: “Yâ Resûlallah beni Cennete götürecek ameli göster” diye sordu. Peygamberimiz (aleyhisselâm): “Gazâblanma, kızma” buyurdu. O zât “Bunu yapamazsam yâ Resûlallah” diye sorunca; Peygamberimiz, “Her gün ikindi namazından sonra yetmiş kerre istiğfar et. Allahü teâlâ senin yetmiş senelik günahını affeder.” buyurdu. O zât “Yâ Resûlallah yetmiş senelik günah işlememişsem” diye sorunca; Peygamberimiz (aleyhisselâm), “O zaman annenin yetmiş yıllık günahı affolur” buyurdu. O zât “Peki annem ölmüş ve de yetmiş yıllık günah işlememişse ne olur” diye sorunca Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Akrabalarının yetmiş yıllık günahı affolur” buyurdu.

Yine Ma’rûf-ı Kerhî (radıyallahü anh), Enes bin Mâlik’den (radıyallahü anh) rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Kim müslüman kardeşinin bir ihtiyâcını giderirse; (nafile, bir) hac ve umre yapmış gibi sevâb kazanır.”

Amr bin Dinar ve İbni Abbâs (radıyallahü anh) rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Kim uyurken “Allahım bizi mekrinden (aldatmandan, azâblarını ni’met şeklinde göstermekten) emîn kıl. Bize zikrini unutturma ve bizi gâfiller zümresinden eyleme. Allahım bizi en sevdiğin zamanlarda (seher vakitlerinde) bizim seni hatırlamamızı nasîb eyle ki o vakitler de sen, sana ibâdet eden, seni zikreden kullarından râzı olursun. O vakitte senden bir şey isteyip sonra ihsânına kavuşmayı, duâ edip kabûlünü nasîb eyle, mağfiret dileyip atfımızı nasîb eyle” diye duâ ettiğin zaman Allahü teâlâ o sevdiği saatte (seher vaktinde) bir melek yaratır. O melek o kimseyi seher vaktinde uyandırır. Eğer uyanmazsa bu melek göğe çıkar. Allahü teâlâ başka bir melek gönderir. Onu uyandırır. Eğer uyanmazsa bu iki melek o vakti ihyâ ederler. Eğer uyanır ve duâ ederse duâsı kabûl olunur. Eğer uyandıktan sonra kalkıp ibâdet etmezse, Allahü teâlâ o meleklerin sevâbını ona verir.”

Ma'rûf-ı Kerhî, Abdullah bin Mûsî, Abdüla'lâ, Yahyâ bin Ebî Kesir, Urve, Hazreti Âişe'den Resûlullahın şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "Din, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmekten (Hubb-u Fillâh ve Buğd-u Fillâh) ibârettir."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Câmiu kerâmâti'l-evliyâ cild-2, sh. 266

2) Hadâik-ül-verdiyye fî hakâiki ecillâi'n-nakşibendiyye sh. 42

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 360

4) El-A'lâm cild-7, sh. 269

5) Keşf-ül-mahcûb sh. 246 (Urdu tercümesi)

6) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 172

7) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 83

8) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 231

9) Nefehât-ül-üns sh. 92

10) Risâle-i Kuşeyrî sh. 60, 61

11) Tabakâtü Hanâbile cild-1 sh. 381

12) Min a'lâm-il-ârifîn sh. 13

13) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 199

14) Ravd-ül-fâik sh. 144

15) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1034

16) Kıyâmet ve Âhıret sh. 334

17) Rehber Ansiklopedisi cild-11, sh. 264-265

MEKHÛL EŞ-ŞÂMÎ

Tabiînden ve meşhûr hadîs hafızlarından. İsminin Şehrâp, olduğu söylenir. Künyeleri değişik şekillerde, Ebû Abdullah, Ebû Eyyûb ve Ebû Müslim olarak bildirilmiştir. Aslen İran'lıdır. Kabil'de doğdu. Orada yaşı biraz ilerleyince, esîr edildi. Mısır'da, Hüzel kabilesinden bir kadının âzâdlısıdır. Onun için Hûzelî denmiştir.

Zamanında, Şam'ın en büyük Fakîhi (İslâm hukuku âlimi) idi. Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini öğrenmek için çok memleketleri dolaştı. Irak ve Medine'ye gitti. Enes bin Mâlik, Ebû Umâme, Mahmûd bin Rebî', Ubeydullah bin Muhayrız, Anbese bin Ebî Süfyân, Süleymân bin Yesâr, Tâvûs Irak bin Mâlik ve başkalarından (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Evzâî, Abdurrahmân bin Yezîd bin Câbir, Sevr bin Yezîd, Süleymân bin Musa'da (r.anhüm) ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Mekhûl hazretleri kendisine sorulan suâllerin hepsine cevap vermezdi. Teymî bin Atıyye el-Ansî, "Mekhûl'dan (bilmiyorum) diye cevap verdiğini çok işitmişimdir" der. Zührî: "Şu dört yerde, dört büyük âlim yetişmiştir. Saîd bin Müseyyeb Medine'de, Şa'bî Kûfe'de, Hasan el-Basrî Basra'da, Mekhûl Şam'da. Şam'da, Mekhûl zamanında, fetvâ vermekte ondan daha yetkili kimse yoktu. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi demeden fetvâ vermezdi. Ben bu kadar anlıyabildim. Bu fetvâm, hatalı da olabilir, doğruda, derdi" diye bildirdi.

Mekhûl eş-Şâmî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

Abdurrahmân Ganem'den rivâyet etti: Abdurrahmân (radıyallahü anh) bana "Sahâbe-i kiramdan, on kişi bana anlattı: Kubâ mescidinde idik. İlim müzâkeresi, yapıyorduk. Bu sırada Resûlullah (aleyhisselâm) çıkageldi. "İstediğiniz kadar, ilim öğrenin. Bildiğinizle amel etmediğiniz müddetçe, Allahü teâlâ size mükâfat vermez." buyurdu.

Ümmü Eymen'den rivâyet etmiştir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbına (r.anhüm) şöyle buyurdu: "Azap olunup, yakılsan bile, Allahü teâlâya, şirk koşma. Bütün servetini çıkarıp feda etmeni de söyleseler, anne ve babana itaat et. Onları kırma. Namazı bile bile terk etme. Kim namazı bilerek terk ederse, Allahü teâlânın emânı ondan uzak olur. İçki içmekten çok sakın.. Çünkü, içki, her çeşit kötülüğün anasıdır. Günâhtan da uzak dur. Ona yaklaşma. Günah, Allahü teâlânın gazâbını celbeder (çeker)."

"Ayıp araştırıcı olmayınız. Çok övücü de olmayınız. Onu bunu lekeleyip kusur bulmayınız. Bir şey yapmadan, olduğunuz yerde işsiz güçsüz kalmayınız."

"Ey Muaz! Emîre itaat et. Eshâbımdan hiç kimseye sövme."

Yine Enes bin Mâlik'den rivâyet etmiştir: "Kim sabah ve akşam olduğu zaman, "Allahümme innî eşhedüke ve eşhedü hamalete arşike ve melâiketike ve cemîi halkike. İnneke entellah, lâ ilahe illâ ente vahdeke. Lâ şerike leke. Ve enne Muhammeden, abdüke ve Resûlüke" diye okursa, Allahü teâlâ onun dörtte birini Cehennemden âzâd eder. İki kerre

derse, yarısını, üç kerre derse, dörtte üçünü, dört kerre derse, bütün vücûdunu Cehennemden âzâd eder."

Vâsıle'den rivâyet etmiştir: "Din kardeşinize şemâtet (başına gelen belâya ve zarara sevinmeyiniz) etmeyiniz. Şemâtet ederseniz. Allahü teâlâ belâyı ondan alır size verir."

Ebû Sa'lebe'den rivâyet etmiştir: "Sizden en çok sevdiğim ve bana en yakın olanınız, ahlâkı en güzel olanıdır. En uzak olanınız da ahlâken kötü, geveze, konuşurken lâfı çok uzatan ve cimrilerdir."

Şeddad bin Evs'den rivâyet etmiştir: Birisi Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûrunda durdu: "Yâ Resûlallah! İlim ne ile artar bana bildirir misin? diye sordu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Öğrenmek ile" buyurdular. Kötü bir iş yaptıktan sonra iyilik yapmak fâide verir mi? diye sorunca, "Evet, tövbe, günahı silip götürür. İyilikler, kötülükleri ve günahları giderir, kul Rabbini genişlik vaktinde anınca, Allahü teâlâ, başına belâ geldiği zaman kuluna icabet eder" buyurdular.

Ebû Eyyûb-il-Ensârî'den (radıyallahü anh) rivâyet etti: "Bir kimse ibâdetini kırk gün Allah için ihlâslı yaparsa, kalbinden diline hikmet çeşmeleri dikilir."

"Allahü teâlâ, hakkı (doğruyu) Ömer'in dili üzerine koydu."

Âişe vâlidemizden (radıyallahü anha) bildirmiştir: Resûlullah (aleyhisselâm) Âişe vâlidemize (radıyallahü anha) hitaben: "Ey Âişe! Bu gece, hangi gecedir?" buyurduğunda, Aişe-i Sıddîka der ki: "Allahü teâlâ ve Resûlü daha iyi bilir" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) "Bu gece Şa'bân-ı şerîfin onbeşinci gecesidir ki, bu gece dünyâda yapılan ameller ve kulların işleri çıkarılıp, Allahü teâlâya arz olunur. Bu gece, Allahü teâlânın Cehennemden âzâd ettiği insanların sayısı, Benî Kelb kabilesinin koyunları sayısıncadır, (ya'nî çok fazladır). Sen, şimdi, bu geceyi ibâdetle geçirmem için bana izin verir misin?" diye buyurduğunda "Elbette" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm) hemen namaza kalktı. Kıyamda fazla durmayıp Fâtiha-ı şerîfe ve kısa bir zamm-ı sûreden sonra, gece yarısına kadar secdede kaldı. Sonra ikinci rek'at için kalktı. Bunda da birinci rek'attaki gibi okuyup, secdeye indi. Secdesi o kadar uzamış, kendinden o kadar geçmişti ki, rûhu kabz olunmuş sandım. Yanına yaklaştım. Mübârek ayaklarına dokundum. Hareket etti: Secdede "Eûzü biafvike min ikâbike ve eûzü birıdâke min sahatike ve eûzü bike minke celle senâük, lâ Uhsî senâen aleyke kemâ esneyte a'lâ nefsike" deyip, yalvardığını ve sena ettiğini duydum. "Yâ Resûlallah, secdede ba'zı şeyler söylüyordunuz. Halbuki başka zaman bunları söylememiştiniz. Bunları hiç duymamıştım, dediğimde: "Ey Âişe, söylediğim şeyleri öğrendin mi?" buyurdu. "Evet" dedim. "Siz onları öğretiniz. Çünkü Cebrâil (aleyhisselâm) onları secdede okumamı emretti" buyurdu.

"Can gargaraya gelmedik**ç**e Allah**ü** te**âlâ** kulun t**ö**vbesini kabûl eder."

Eş-Şâmî'nin kıymetli sözlerinden ba'zıları: "Namaz kılan birini gördüm. Her rüku' ve secdeye gittiği zaman ağlıyordu. Onu riya yapmakla suçlamıştım. Bu yüzden, bir sene ağlamaktan mahrûm bırakıldım."

"Bir kimsenin yumuşak olup olmadığı, kötü kimselerin kendisine musallat olmasıyla anlaşılır."

"Dinde âlim olduktan sonra, dünyalık bir menfaat alırım düşüncesiyle zarûret olmadan padişah ve sultanların yanına gidip, yaltaklık edenler, attıkları adımlar kadar, Cehennemin derinliklerine, dalmış olurlar."

Mekhûl eş-Şâmî, bir cenâze görünce "Siz sabahleyin gidiyorsanız, biz de akşamleyin geleceğiz. Şu cenâze açık bir öğüt ve ibret alınacak bir şey. Fakat, gaflet çok. Öncekiler geçip, gidecekler, fakat arkadakiler hiç aldırış etmezler" buyurmuştu.

"Kim, bir gecesini Allahü teâlâyı zikir ile ihyâ eder geçirirse, anadan doğmuş gibi günahsız ve tertemiz olarak sabahlar."

"Fazîlet cemâatte ise de, selâmet, kötülüklerden uzak kalabilmek için yalnızlıktadır."

"Bir ümmet içerisinde, her gün, yirmibeş kişi Allahü teâlâya, yirmibeş defa istiğfar ederse, (bağışlanmalarını dilerse), umûma âit azâbla Allahü teâlâ ümmeti muaheze etmez (yakalamaz)."

"Kokusu güzel olanın, aklı fazla, elbisesi temiz olanın, kederi az olur."

“Eğer sen Kur’ân-ı kerîm okuyup da, seni kötülüklerden uzaklaştırmıyorsa, senin gerçekten Kur’ân-ı kerîmi okumadığın anlaşılır.”

“İlmi kendisine fayda vermeyen kimseye, cehâleti de zarar verir.”

Ölüm hastalığında iken Mekhûl’un huzûruna birisi girdi. “Allahü teâlâ sana afiyet versin Yâ Ebâ Abdullah” dedi. Mekhûl hazretleri de “Affı umulan Allahü teâlâ ile olmak, kötülüğünden emîn olunmıyan kimse ile beraber olmaktan daha hayırlı ve iyidir.”

“İnsanların en yumuşak ve ince kalblisi, günâhı az olanlardır.”

“Sâlih bir zâtı seven, dolayısıyle, Allahü teâlâyı sevmiş olur. İlim öğrenmeye giden kimse, dönünceye kadar, Cennet yolunda sayılır.”

Mekhûl eş-Şâmî (radıyallahü anh) Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı ve “Pazartesi günü Resûlullah (aleyhisselâm) dünyâya teşrîf buyurdular. Yine bugün, Peygamber olarak gönderildiler. Pazartesi günü âhırete irtihâl (vefât) buyurdular. Pazartesi ve Perşembe günü ameller Allahü teâlâya arz olunur” dedi.

“Mü’minler yumuşak ve müsamahakârdırlar. Eğer, onu çekip götürürsen, karşı çıkmazlar, kabûl edip giderler.”

“Âlimler bozuluncaya kadar, insanlara Allahü teâlânın azâbı gelmez.”

“Ana-babaya itaat, büyük günâhlara keffârettir. Bir kimse ailesi içinde yaşlılar bulunduğu müddetçe, Allahü teâlânın rızâsını kazanma imkânına sahiptir.” “Boynumun vurulmasını, kadılık (hâkimlik) makamına gelmeye, hüküm verme mertebesinde olmayı da, Beyt-ül-Mal’ın başında olmaya tercih ederim.”

Mekhûl hazretlerine birisi geldi. “Yâ Ebâ Abdullah! (Size düşen kendinizi korumakdır. Siz hidâyette olunca, dalâlet üzere olanlar size zarar veremez) âyet-i kerîmesinin tefsîrini yapar mısınız? deyince “Nasîhat eden korktuğu, nasîhati dinliyen de kabûl etmediği zaman, senin vazîfen kendini muhafaza etmektir. O zaman, dalâlette olan kimse sana zarar veremez” dedi.

Mekhûl hazretleri: Tekâsür sûresi sekizinci âyetinin “Sonra andolsun siz, o gün elbette ni’metten yana sorguya çekileceksiniz” meâlindeki âyet-i kerîmeyi şöyle açıkladı: “Elbette içilen soğuk sudan, oturulan evin gölgesinden, karnın tokluğundan, yaratılışın mükemmellik ve tamlığından, uykunun lezzet ve tadından hesaba çekileceğiz” buyurdu.

Mekhûl hazretleri, kendi cemâati ile beraber oturuyordu. O sırada Mervan’ın torunu Yezîd bin Abdülmelik geldi. Orada bulunanlar, hemen ona yer ayırmak ve hazırlamak için kalktıklarında Mekhûl hazretleri: “Yerinizde oturunuz, bırakın, bulduğu bir yere otursun. Böylece tevâzuu öğrenmiş olur” buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 177

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 289

3) El-A’lâm cild-7, sh. 284

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 280

5) Mîzân-ul-i’tidâl cild-4, sh. 177

6) Tezkiret-ul-huffâz cild-4, sh. 107

7) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-7, sh. 453

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 45

9) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 146

10) El-İkmâl cild-5, sh. 1

MEYMÛN BİN MİHRÂN

Meymûn bin Mihrân el-Cezerî, Tabiînin büyüklerinden. Hadîs ilminden sika (güvenilir), fıkıh ilminde ilmi çok olan büyük bir âlimdir. Kûfe’de yetişti. Sonra Rika’ya yerleşti. Künyesi Ebû Eyyûb’dur. 37 (m. 657)’de doğdu. 116 (m. 734)’de Cezîre’de vefât etti. 117’de vefât ettiği de rivâyet edilmiştir. Halife Hazreti Ömer bin Abdülazîz tarafından kadı ve vâli olarak Cezîre’ye ta’yin edildi. Ta’yin edildiği vazîfesinin başına gitmek üzere halifenin yanından ayrılınca, Halife Hazreti Ömer bin Abdülazîz buyurdu ki, “Bu Ebû Eyyûb, Meymûn bin Mihrân ve onun emsali olan büyük âlimler, aradan gider (vefât ederlerse), halk, kumandandan mahrûm kalan askere döner.”

Meymûn bin Mihrân (radıyallahü anh), Eshâb-ı kiramdan bir çok zâtlarla görüştü. Hazreti Ebû Hüreyre, Hazreti Âişe-i Sıddîka, Hazreti İbn-i Abbâs, Hazreti İbn-i Ömer, Hazreti İbn-i Zübeyr, Hazreti Safiyye binti Şeybe, Hazreti Ümmüderdâ, Hazreti Saîd bin Cübeyr ve daha başka zâtlardan rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, oğlu Hazreti Amr, Hazreti Hamîd-üt-Tavîl, Hazreti Ca'fer bin Burkan, Hazreti Habîb bin Şehîd, Hazreti Ali bin Hakem el-Benâri, Hazreti Bakem bin Uteybe, Hazreti Yezîd bin Sinân er-Rahâvî ve daha birçok zâtlar rivâyette bulunmuşlardır. Oğlu, "Babam, kavuştuğu bu yüksek derecelere, çok namaz kılmakla, çok oruç tutmakla değil, Allahü teâlâya âsi olmakdan çok korkmakla ulaşmıştır." dedi. Hazreti Hasan-ı Basrî'nin dostlarından idi. Her gün ve gecesinde bin rek'at namaz kılardı.

Bir gün misâfirleri geldi. Hizmetçisine, misâfirlere ikram etmek üzere acele yemek hazırlamasını söyledi. Hizmetçi hemen çorba pişirip, bir tabağa koydu. Sıcak çorba tabağını misâfirlerin önüne koymak için acele ile gelirken ayağı takılıp düştü. Sıcak çorba da Meymûn hazretlerinin başından aşağı döküldü. Hizmetçi mahcûb olup, bana kızacak diye çok korktu. Bunu gören Hazreti Meymûn bin Mihrân buyurdu ki: "Sana kızmıyorum. Seni affettim ve Allahü teâlânın rızâsı için seni serbest bıraktım. Artık hürsün."

Bir gün kendisine dediler ki, "Biz evimizde otururuz, (rızkımız bize gelir) diyen kimseler hakkında ne buyurursunuz?" Buyurdu ki, "Onlar ahmaktır, İbrâhîm aleyhisselâm gibi bir yakîn (tam îmân) sahibi olsalardı, sebeplere yapışırlar, onun gibi çalışıp kazanarak geçimlerini sağlarlardı."

Arkadaşlarına şöyle derdi; "Bende hoş olmayan, sevimsiz bir hâl görürseniz, onu yüzüme karşı söyleyiniz. Bir kimse, din kardeşinde uygun olmayan bir hâl görür de onu kendisine bildirmezse ona fâideli olamaz."

Bir toplulukta, Beyt-ül-mâl'ın gelirlerinden biri olan vergiler husûsunda konuşuluyordu. Hazreti Meymûn bin Mihrân şöyle söyledi. "Hazreti Ömer, zamanında Irak taraflarından toplanan vergilerin tamamı bir milyon ukiyye olurdu. Vergiler toplanıp, halifeye arz edildikten sonra, Hazreti Ömer, Basra ve Kûfe'den 10'ar kişi çağırır, bunlara, vergi olarak alınan bu malların helâl olduğuna, bir müslüman veya zımmîden zulüm ile haksız olarak alınmadığına dâir, onlardan şâhidlik isterdi. Bütün şâhidler, bütün vergilerin adâletle, kimseye zulüm ve haksızlık edilmeden toplanıldığını bildirirlerse, getirilen vergileri kabûl eder, aksi halde kabûl etmezdi."

Hazreti Meymûn bin Mihrân, ba'zı insanların birbirlerine karşı zâlimce hareketlerde bulunduklarını duydukça üzülür, ba'zan bu üzüntüsü, hastalanıp yatağa düşecek kadar fazla olurdu. Kendisine geçmiş olsun demeye gelinirdi. Kendisine, "Birbirine uygunsuz davranan o kimseler barıştılar. O sert durumdan kurtuldular" diye haber verilince, sevinir ve iyileşirdi.

Rivâyet ediyor ki; "Bir gün, birisi Kur'ân-ı kerîm okurken, Hicr sûresinden "Şüphesiz ki o azgınların hepsinin gideceği yer Cehennemdir" meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyunca, dinliyenlerden Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) ellerini başına koyup ağlamaya başladı. Ne tarafa gittiğini bilemez vaziyette, kendinden geçmiş olarak çıkıp gitti. Üç gün müddetle kendine gelemedi."

Bir defasında namazını cemâatle kılmak için mescide gitti. Namazın kılınmış olduğunu öğrenince çok üzüldü ve "Bir defa cemâatle namaz kılmak bana Irak vâliliğinden daha sevimlidir" buyurdu.

Meymûn bin Mihrân şöyle anlatıyor: "Bir gün, Halife Hazreti Ömer bin Abdülazîz ile beraber bir mezarlığa uğradık. Halife ağladı ve "Vallahi, şu mezara girip de azâbdan emîn olan kimseden daha nasîbli, daha bahtiyar kimse bilmiyorum" buyurdu.

Kendisine sordular. "Arkadaşlarınızdan hiç ayrılmıyorsunuz ve hiç de birbirinize küsmüyorsunuz. Bu nasıl oluyor?" Cevâbında buyurdu ki; Çünkü ben dostlarıma hiç husûmet (hasımlık) beslemiyorum. Onlarla hiç mücâdele ve münâkaşa etmiyorum."

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden: Peygamber efendimiz buyuruyor ki; "Ebedi olan âhırete inandığı halde, mesâisini (gayretini) dünyalık için harcıyanlara ne kadar çok şaşılır. Nasıl böyle yapabiliyorlar?" Resûlullah efendimiz, geçerken bir çöplük gördüler. O çöplükte eski bez parçaları ve çürümüş kemikler görünüyordu. Peygamber efendimiz,

"Dünyâya gelin, dünyâyı görün, işte dünyâ budur. Neticede böyle olacaktır."

"Mü'minin firâsetinden korkunuz. Zira O, Allahü teâlânın nûru ile bakar."

"Kıyâmet günü insanlardan azâbı en şiddetli olanları, Peygamberlere sövenlerdir. Sonra Eshâbıma sövenlerdir. Sonra müslümanlara sövenlerdir."

"Gülerek günah işleyen, ağlıyarak Cehenneme girer."

"İnsanlardan iki sınıf vardır ki bunlar iyi olursa insanlar da iyi olur. Bunlar kötü olursa (bozulursa) insanlarda bozulur. Bunlar âlimler ve sultanlardır."

Meymûn bin Mihrân hazretleri buyurdu ki:

"Allahü teâlânın takdîrine rızâ göstermiyen kimsenin ahmaklığının tedâvisi yoktur."

"İnsan bir günah işlediği zaman, kalbine siyah bir nokta yerleştirilir. Tövbe edince kalbi cilalanır ve parlar. Dolayısı ile o siyah nokta kaybolur. Ama tövbe etmezse ve günah işlemeye de devam ederse, nokta nokta kalb kararır. Nihâyet bu siyahlık bütün kalbi kaplar, işte buna "rân" (Kalbin tamamen kararması) denir."

"Kuru kuruya kardeşliğe râzı olan, ölüler ile kardeş olsun."

"İki arkadaş birbirlerini sevdikleri zaman, birbirini ziyâret etmeleri için aralarındaki mesafenin çok fazla olması mühim değildir."

"Gizli işlenen günahın tövbesi gizli, aşikâre işlenen günahın tövbesi aşikâre olur." "Ey Kur'ân-ı kerîmi okuyanlar! Kur'ân-ı kerîmi dünyalık kazancınıza âlet etmeyiniz."

"İnsan, iki ortağın birbirini hesaba çekmesinden daha şiddetli olarak kendisini hesaba çekmedikçe, tam müttakîlerden (takvâ sahibi) olamaz."

"Eğer bir kimse sana hased ediyorsa, sen onun şerrinden korunmak istiyorsan, işlerini ondan gizli yap."

"Din kardeşlerine iyilik etmeden, onların rızâsını talep etmek şaşkınlıktır."

"Gelen misâfirine yemek verip de imkânı varken tatlı ikram etmiyen kimse, yatsı namazını kıldığı halde vitri kılmıyan kimse gibidir."

"Dostların sofrasında yenilen yemeğin hazmı kolay olur. Düşmanın yemeği ise, insana ağırlık verir."

"Ba'zı hâllerde, yalan konuşmak doğruyu söylemekten daha hayırlıdır. Meselâ elinde silâh olan bir kimse "Öldürmek için falan kimseyi arıyorum. Gördün mü?" diye sana sorsa, sen o kimseyi gördüğün halde, birinin canını, diğerinin cinâyetten kurtulmasını istiyerek, o kimseyi görmediğini, yakında buralara uğramadığını söylemez misin? işte bu niyyetle, böyle hâllerde yalan söylemek caiz ve lâzımdır."

"Güzel amelleri, sadece gösteriş için ve desinler diye işleyen kimse, dışı dikkat ve itina ile süslenerek güzelleştirilmiş olan bir halâya benzer."

"Kişi hem namaz kılar, hem de kendisine la'net edebilir." buyurdu. "Bu nasıl olur?" dediler. Bunun üzerine "Bilin ki, Allahın la'neti zâlimlerin üzerine olsun" meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu ve buyurdu ki, "Ba'zı kimseler, hem namaz kılar, hem de ba'zı günahları işlemek sûretiyle kendilerine zulm ederler. Başkasının malını, izinsiz olarak almak, haklarına riâyet etmemekle onlara zulm etmiş ya'nî zâlim olmuştur."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-4, sh. 82

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 390

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 98

4) El-A'lâm cild-7, sh. 342

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 29, 62

6) Tabakât-ul-kübrâ cild-1, sh. 40

7) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-7, sh. 477

MİS'AR BİN KEDAM

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Seleme'dir. Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde çok güvenilir olduğu için kendisine "Mushaf" da denir. Doğum târihi bilinmemektedir. 155 (m.

772)’de Mekke-i mükerremede vefât etti. 153, 152 yılında vefât etmiştir diyenler de vardır.

Rivâyetlerinde çok güvenilir olan Mis’ar bin Kedâm, bin kadar hadîs-i şerîf rivâyet etti. İslâm âlimlerince senet kabûl edilen ve Kütüb-i sitte adı verilen meşhûr hadîs kitabları onun rivâyetlerini almışlardır. Adiy bin Sabit, Hakem bin Uteybe, Amr bin Mürre ve başkalarından hadîs-i şerîf bildirdi. Ondan da, Süfyân bin Uyeyne, Yahyâ el-Kettân, Muhammed bin Bişr, Yahyâ bin Âdem ve daha birçok kimse hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Onun hakkında âlimler şöyle söylemişlerdir. Yahyâ bin el-Kettan: “Mis’ar’dan daha çok sözüne güvenilir birisini görmedim.”

Ahmed bin Hanbel: “Sika (sözüne güvenilir olan) Şu’be ve Mis’ar gibi olur.”

Vekî bin Cerrah: “Mis’arın şüphesi, başkasının yakîni (kesin bilgisi) gibidir.” İbn-i Mis’ar (Mis’ar’ın oğlu): “Babam Kur’ân-ı kerîmin yarısını okumayınca uyumazdı.”

Yala: “Mis’ar ilim ve vera’ı (şüphelilerden kaçınmayı) kendisinde toplamıştır.”

Süfyân-ı Sevrî hazretleri, O’nun, doğruluk kaynaklarından biri olduğunu söylemiştir.

Mus’ab bin Mikdâm (radıyallahü anh) buyurur ki: Resûlullahı (aleyhisselâm) rü’yâmda gördüm. Süfyân-ı Sevrî, elinden tutmuştu. Süfyân-ı Sevrî “Yâ Resûlallah, Mis’ar bin Kedâm vefât etti” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm) “Evet vefât etti. Bunu gök ehline müjdele!” buyurdu.

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Mis’ar bin Kedâm (radıyallahü anh) vefât edince, sanki, lâmbalar ve ışıklar söndü zannettim.”

Mis’ar’ı rü’yâda gördüler, en fâideli amel olarak neyi buldun? dediler. “Allahü teâlâyı hatırlayıp, anmayı” cevâbını verdi. Mis’ar hazretleri, hem hakkı ve doğruyu anlatır ve nasîhatta bulunur ve hem de Allahü teâlâya ibâdet husûsunda da gayretli ve ısrarlı hareket ederdi. Namazdan sonra insanın nefsi, şöyle şöyledir diye onun kötülüklerini şiirle dile getirirdi. Her gece, Kur’ân-ı kerîmin yarısını okumadan uyumazdı. Bitirince hafifçe uyur, sonra değerli bir şeyini kaybedip, onu arayan kimse gibi korkarak yerinden kalkar, dişlerini misvaklar, abdestini alır, fecr doğuncaya (sabah oluncaya) kadar, kıbleye doğru dönüp tefekkür ederdi. Yaptığı işleri gizlemekte çok itina gösterirdi. Kıyâmet günü hatırına geldiği zaman ağlar, hattâ, orada bulunanlar onu teselli ederdi. Annesine hizmet eder, “Eğer annem olmasaydı, zarûret olan ihtiyâçlar dışında mescidden ayrılmazdım” derdi. Namaz kıldığında, oturduğunda, kısaca, her zaman ağlardı.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri onun ölüm hastalığı zamanında yanına girdiği zaman, o ağlıyordu. “Ey Mis’ar niçin ağlıyorsun? Vallahi şu anda ölmek isterdim” deyince Mis’ar (radıyallahü anh), “O zaman sen ameline güveniyorsun. Fakat ben, sanki bir dağın tepesindeyim, nereye düşeceğimi bilmiyorum” dedi. Bu söz üzerine, Süfyân-ı Sevrî hazretleri ağladı ve “Senin, Allahü teâlâdan korkman, benden daha fazla, ey kardeşim” dedi. Süfyân-ı Sevrî hazretleri ondan bahsederken künyesiyle Ebû Seleme der, ismiyle (Mis’ar) demekten haya ederdi.

Bir gece annesi ondan içmek için su istedi. Dışarı çıktı. Testiyi alıp getirinceye kadar annesi uyuya kalmıştı. Testi elinde sabaha kadar, annesi uyanıncaya kadar öylece bekledi.

Halife Ebû Ca’fer Mansûr, kadılık için onu aradı. Mis’ar hazretleri, ondan izin isteyip şöyle buyurdu: “Ey mü’minlerin emîri, ailemin bir dirhemlik ihtiyâcı oluyor. Onlara “Size onu satın alayım” diyorum, fakat benim yaptığım alış-verişten memnun olmuyorlar. Benim çoluk çocuğum bir dirhemlik bir alış-verişimden râzı olmadığı halde, sen bana kadılık teklif ediyorsun.” Bu sözleri dinleyen halife ona kadılık teklifinden vazgeçti ve onu affetti. Sonra, Mis’ar hazretlerine “İmkânım olsa, sana yaya olarak gider gelirdim Mis’ar” dedi.

Mis’ar hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

“Kim Ramâzan-ı şerîfin başından sonuna kadar cemâatle namaz kılarsa, Kadir gecesinden nasîbini almış olur.”

“Başını imâmdan önce kaldıran, Allahü teâlânın, onun başını köpek başına çevireceğinden korkmaz mı?”

"Secde ettiğin zaman, yırtıcı kuşlar gibi, iki kolunu yere döşeme, avucuna dayan. Pazun ile koltuk arasını vücûduna yapıştıma. Böyle yaparsan, her uzvun secde etmiş olur."

"Gölgeler yayılıp, rüzgârlar esmeğe başladığı zaman, ihtiyâçlarınızı, Allahü teâlâya arz ediniz. Çünkü bu saat, tövbe edenlerin saatidir."

"Faydalan**ılmayan ilim, Allahü teâlânın yolunda harcanmayan hazine gibidir."**

"Sarho**ş** eden her**ş**ey haramd**ı**r."

Resûlullah (aleyhisselâm) Abdurrahmân bin Sümrete'ye "Yâ Abdurrahmân, başkanlık (baş olmayı) isteme."

Resûlullaha (aleyhisselâm), Allahü teâlânın evliyâsından soruldu: "Onlar görüldüğü zaman Allahü teâlâ hatırlanır" buyurdu.

Berâ bin Âzîb'in (radıyallahü anh) babası şöyle bildirir, Biz Resûlullahın (aleyhisselâm) "Yâ Rabbi! Kullarını dirilttiğin gün, beni azâbından koru" buyurduğunu duydum, demiştir.

"Kim, Allahü teâlânın rızâsı için hacca çıkarsa, Allahü teâlâ onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar, duâ ettiği kişi için de şefaatini kabûl eder."

"Cennet ehli Cennete, Cehennem ehli de Cehenneme girdiği zaman bana "Yâ Muhammed! Şefaat et, ümmetinden sevdiğini (Cehennemden) çıkar" denir. O gün Eshâbımdan birine sövme suçu ile Allahü teâlâya gelen kimse, benim şefaatimden mahrûm kalacaktır."

"Ya âlim, ya talebe veya ilim meclisinde bulunan, yahut ilim ve ilim ehlini seven ol. Beşincisi ya'nî, ilim ve ilim ehlinden hoşlanmayan olma."

Mis'ar (radıyallahü anh), Cerîr bin Abdullah'ın (radıyallahü anh), Peygamberimize (aleyhisselâm) bîat etmek için gittiğini, Resûlullahın ona, her müslümana nasîhat vermeyi şart koştuğunu, "Ben, size nasîhat veriyorum" buyurduğunu bildirmiştir.

"Resûlullah (aleyhisselâm) şu sözlerle duâ buyururlardı: "Allahım! Beni kötü huylardan, nefsimin arzu ve isteklerinden ve hastalıklardan muhafaza et."

"Allahım! Beni bir an bile nefsime bırakma. İhsan edip, verdiğin iyi şeyleri benden alma."

"Gece namazının, gündüz namazına üstünlüğü, gizli olarak verilen sadakanın, açıktan verilen sadakaya üstünlüğü gibidir."

"Kim, küçüklüğünde babasına bir içim su verirse, Allahü teâlâ ona kıyâmet günü, Kevser suyundan yetmiş içim su verir."

"Rü'yâsında beni gören, gerçekten beni görmüştür. Çünkü, şeytan benim sûretime giremez."

"Harb, hîledir."

"Kabrim ile minberim arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir."

"Bir müslümanın vücûduna bir rahatsızlık isâbet ettiği zaman, Allahü teâlâ, o kulunu koruyan meleklere, sağlığı yerinde iken yaptığı amelleri, her gece ve gündüz, bu kulum için yazınız, emrini verir."

"Bütün zevcelerimle evliliklerim ve kızlarımı evlendirmem, hepsi Cebrâil'in (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan getirdiği izinle olmuştur."

"Kalbinde, benim sevgim olan bir kulun cesedini Allahü teâlâ Cehennemde yakmaz."

"Yaslanarak yemek yemem."

"Bir kimse, bir kötülük görürse, onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse, diliyle, buna da gücü yetmezse, kalbiyle buğz etsin. Bu ise imânın en zayıf mertebesidir."

"Her peygamberin kendi ümmeti hakkında duâsı vardır. Benim duâm, ümmetime şefaat için oldu."

"Saflarınızı düzeltiniz, çünkü safların doğru ve düzgün olması, namazı tamamlar."

"Resûlullah (aleyhisselâm) Kur'ân-ı kerîmi hatmedip bitirdiği zaman, ehlini (ailesini) toplar ve duâ ederdi."

"Kur'ân-ı kerîm bittikten sonra yapılan duâ, kabûl edilir."

"Âdemoğlu, helak olsa, ihtiyârlasa bile, onda, hırs ve emel (arzu ve istekler) yine kalır."

"Şefaatim, ümmetimden büyük günâhı olanlara olacaktır."

"Allahü teâlâ, yapmadıkları ve konuşmadıkları müddetçe, ümmetimin kalbine gelen vesveseleri bağışlamıştır."

“Arzu ve istekler, yapılmadığı ve konuşulmadığı müddetçe, bağışlanır.”

“Resûlullah (aleyhisselâm) hasır üzerinde uyumuş, yanlarında izler yapmıştı. Hazreti Âişe, “Yâ Resûlallah İran Kisrası ve Bizans İmparatoru Kayser büyük bir saltanat içerisindedir. Sen ise, Allahü teâlânın Peygamberisin, hiç bir şeyin yok. Hasır üzerinde uyuyor, değersiz elbiseler giyiyorsun” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Âişe vâlidemize şöyle buyurdu: “Yâ Âişe! Eğer isteseydim, altından dağlar, benimle yürürdü.
Cebrâil (aleyhisselâm) bana, dünyâ hazinelerinin anahtarlarını getirdi. Ben istemedim.”

“Allahü teâlâya, herhangi bir şeyi ortak koşmadan konuşan bir kimse Cennete girer.”

İbni Mes’ûd’dan (radıyallahü anh) bildirilmiştir Resûlullaha en üstün amel hangisidir, diye sordum. Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdular: “Zamanında kılınan namaz, ana-babaya iyilik, Allahü teâlânın yolunda cihad etmek.”

Resûlullah (aleyhisselâm), Allahü teâlâdan şöyle bildirir: “Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona, bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kulum bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim. Eğer kulum, yer dolusu hatâ ile gelse yalnız bana bir şeyi ortak koşmasa, onun yer dolusu hatâlarını bağışlardım.”

Mis’ar bin Kedâm’ın (radıyallahü anh) kıymetli sözlerinden ba’zıları: “İnsanların en ârifi, onların ayıbını görmeyendir.”

Mis’ar hazretleri şu ma’nâda bir şiir söyledi: “Ey aldanmış kişi, senin gündüzlerin gaflet, gecelerin de uyku ile geçiyor. Sonu pişmanlık olan işlerde kendini sıkıntıya sokuyorsun. Hayvanlar da dünyâda böyle yaşıyor.”

“Kişi, haramların bir anlık lezzetine ve tadına aldanır. Ondan sonra o lezzet kaybolur. Fakat günah ve yaptığından pişmanlık ve utanma devam eder.”

“Oğluna şöyle nasîhatta bulunmuştu: “Oğlum! Ben sana nasihatimi ettim. Sen çok şefkatli olan babanın sözünü dinle. Şaka ve gösterişi terk et. Bu iki huyu, sevdiğim hiç kimse için istemem. Ben bu ikisini denedim. Hiç kimseye övünecek ve övünülecek bir tarafını görmedim. Bilgisizlik, toplum içerisinde kişinin değerini düşürür.”

Mis’ar bin Kedâm’a (radıyallahü anh), Medinedekilerin en âlimi kimdir? diye sordular. Cevab olarak, “En takvâ sahibi (haramlardan sakınan) kimse, en âlim odur” buyurdu.

Duâ istemek için gelene, “Sen duâ et ben âmin diyeyim. Çünkü, duâ etmek, istek sahibinden olur” buyururdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A’lâm cild-7, sh. 216

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 113

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 57

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-7, sh. 209

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1038

MUÂVİYE BİN KURRE

Tabiînin büyüklerinden tanınmış bir hadîs âlimi. Künyesi Ebû İyâs’dır. Basralı’dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 113 (m. 731) senesinde vefât ettiği söylenir. Eshâb-ı kiramdan birçoğu ile görüşmüştür. Bunlardan onbeş tanesi Muzeyyine kabilesindendir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerini meşhûr Kütüb-i sitte (altı hadîs kitabı) almıştır. Babası Kurre, Ma’kıl bin Yesâr el-Müzenî, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Abdullah bin Magfel ve başka büyük zâtlardan hadîs-i şerîf rivâyet edip, ilim öğrenmiştir. Ondan da, oğlu İyâs, oğlunun oğlu Müsterir bin Ehdar bin Muâviye, Sabit el-Benânî, Hazım bin Ebî Hazm, Bistam bin Müslim, Hâlid bin Eyyûb gibi âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler:

Enes bin Mâlik’den (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahım. Hakiki hayat, âhıret hayâtıdır. Ensâr ve Muhacirleri iyi eyle.”

Resûlullah efendimiz namazı kılıp bitirince, sağ eliyle alnını siler ve “Bismillâhillezi lâ ilahe illâ huverrahmânirrahîm. Ey Allahım. Benden üzüntü ve kederi gider” derdi.

Ma’kıl bin Yesâr’dan rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Rabbiniz şöyle buyurur: Ey Âdemoğlu! Bana çok ibâdet ediniz, kalbinizi zenginlik, elinizi rızıkla doldururum. Ey

Âdemoğlu! Benden uzaklaşma. Yoksa kalbini fakîrlik, elini meşgûliyetle doldururum.”

“İnsanoğlu üzerine gelen her gün, şöyle seslenir: Ey Âdemoğlu! Her yaptığın iş için yarın senin hakkında şâhid olacağım. Onun için, iyi ve hayırlı işler yap. Ben geçip gittiğim zaman, daha beni göremezsin. Gecede aynı şekilde söyler.”

Muâviye bin Kurre’nin (radıyallahü anh) kıymetli sözleri:

“Biz Hasan-ı Basrî hazretlerinin yanında, hangi amelin daha üstün olduğu hakkında konuşuyorduk. Hepsi, geceyi ibâdetle geçirmek üzerinde birleştiler. Ben de, en hayırlı amelin haramları terk etmek olduğunu söyledim. Hasan-ı Basrî hazretleri de, benim dediğimi, tasdîk etti.”

“Allahım! Sen sâlih kullarını ıslah ettin ve onları rızıklandırdın. Onlar senin beğendiğin işi yapıyorlar. Sen de onlardan râzısın. Allahım! Bizi beğendiğin işleri yapmakla rızıklandır. Bizden râzı ol.”

Müslim denen bir zât, bir yerden alışverişten geliyordu. Yolda Muâviye bin Kurre ile karşılaştı. Ona “Nereden geliyorsun?” dedi. “Ev için ba’zı şeyler aldım” dedi. Muâviye hazretleri, “Helâlden mi?” dedi. O da “Evet” diye cevap verdi. Bunun üzerine, Muâviye (radıyallahü anh), “Her gün helâlinden alışveriş yapmam, geceleri ibâdet, gündüzleri oruçla geçirmemden bana daha sevimlidir” buyurdu.

“Aklı başında, olgun ve ağırbaşlı insanlarla oturup kalkınız. Çünkü, onlarla oturmak hem dünyâ hem de âhıret bakımından fâide temin eder.”

“Kalbin ağlaması, gözün ağlamasından daha üstündür.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 799

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 216

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 248, 250, cild-2, sh. 458, 459

MUHAMMED BÂKIR

Ehl-i beytten olan oniki imâmın beşincisi. Hazreti Hüseyin’in torunu ve İmâm-ı Zeynel’âbidîn’in oğludur. 57 (m. 676) senesinde Medine’de doğdu. 113 (m. 731)’de orada vefât etti. Medine’deki Bakî’ kabristanında babasının yanına defn edildi. Ca’fer-i Sâdık’ın babasıdır. Künyesi Ebû Ca’fer’dir.

Muhammed Bâkır (radıyallahü anh) Medine’nin büyük fıkıh âlimlerindendir. Eshâb-ı kiramdan Hazreti Câbir ve Hazreti Enes ile görüşüp onlardan ve ayrıca Tabiînden olan büyük zâtlardan hadîs-i şerîfler rivâyet etti. Ebû İshâk es-Sebîî, Atâ bin Ebî Rebâh, Âmir bin Dinar, İbn-i Şihâb ez-Zührî, Rebi bin Heysem, Haccâc bin Ertad, Mekhûl eş-Şâmî, İmâm-ı Evzâî, İmâm-ı A’meş, Kâsım bin el-Fadl ve İbn-i Cüreyc, İmâm-ı Buhârî ile İmâm-ı Müslim ve başka âlimler de kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Zamanında, bütün dünyâdaki evliyânın feyz kaynağı olup, evliyâlık yolunda olanlara feyz, bunun vasıtası ile verildi. İmamlığı ondokuz sene sürdü. Bütün ilimlere vâkıf olduğu için kendisine, ilimde ve fazîlette üstün ma’nâsına “Bâkır” denilmiştir.

Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer’i çok severdi. Zamanında ba’zı kimselerin bunlara düşmanlıkta bulunduklarını ve bunu da Ehl-i beyte olan sevgilerinden yaptıklarını iddia ettiklerini duyunca çok üzüldü. Buyurdu ki, “Ben Hazreti Ebû Bekir’le, Hazreti Ömer’e düşmanlık eden kimselerden uzağım. Onlar da benden uzaktır.”

Muhammed Bâkır’ın (radıyallahü anh) ilim ve hikmet dolu sözleri çoktur.

Bir gün, sohbet esnasında, Hazreti Ebû Bekir’den rivâyetle bir hadîs-i şerîf okudular. Orada bulunanlardan birisi dedi ki, “Hayır, bu hadîs-i şerîfin râvisi, Hazreti Ebû Bekir değil, başka bir zâttır.” Bunun üzerine Hazreti İmâm, “Bu hadîs-i şerîfin râvisi Hazreti Ebû Bekir’dir.” buyurdu. O kimse ikna olmayıp, i’tirâza devam edince, İmâm-ı Muhammed Bâkır (radıyallahü anh) toparlandı, ellerini dizlerine koydu ve “Ey Hazreti Ebû Bekir! Bu hadîs-i şerîfin râvisi siz değil misiniz?” dedi. Bunun üzerine “Evet, yâ Muhammed bin Ali, doğru söylüyorsun. O hadîs-i şerîfin râvisi benim” sesi duyuldu ki, herkes bu sesi işitti.

Medine’de bir grup insanlarla oturmuştu. Mübârek başını önüne eğdi. Bir müddet sonra kaldırdı ve “Bir kişi, bir sene sonra Medine’ye gelecek. Üç gün boyunca, dörtbin asker bulunan ordusu ile çok kimseleri öldürecek. Bundan büyük zarar göreceksiniz. Bundan sakınınız!” buyurdu. Buna Medînelilerden küçük bir grup ile Hâşimoğulları inandı. Çoğunluk inanmadılar. Bir sene sonra kendisine inananları alarak Medine’nin dışına çıktılar. Nâfi bin Ezrak ordusu ile geldi. Muhammed Bâkır’ın buyurduğu zararları yaptı. Artık Medîneliler, “Bundan sonra İmâm-ı Bâkır hazretlerinin her sözüne inanırız. Her sözü doğrudur. Çünkü O, Resûlullah efendimizin evlâdındandır” dediler.

Hazreti İmâm-ı Bâkır, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’ye (radıyallahü anh) bakıp, “İslâmiyeti bozanlar çoğaldığı zaman, sen onu canlandıracaksın. Sen korkanların kurtarıcısı, şaşıranların sığınağı olacaksın! Sapıkları doğru yola çevireceksin. Allahü teâlâ yardımcın olacak!” buyurdu.

Bir gün Eshâb-ı kiramdan Hazreti Câbir bin Abdullah’ın yanına gitti. Hazreti Câbir’in gözleri kapalı bir halde idi. Selâmını aldıktan sonra, “Sen kimsin?” diye sordu. O da, “Muhammed bin Ali bin Hüseyin’im” dedi. Hazreti Câbir, “Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) torunu yanıma gel.” diyerek yanına çağırdı. Müsâfeha yaptıktan sonra dedi ki, “Resûlullah (aleyhisselâm) bana, “Ey Câbir! Sen benim oğullarımdan birini görüp konuşuncaya kadar yaşarsın. Oğlumun adı, Muhammed bin Ali bin Hüseyin’dir. Allahü teâlâ O’na nûr ve hikmet verecektir. Ona benden selâm söyle buyurdu.” Hazreti Câbir, emânet olan Resûlullahın (aleyhisselâm) selâmını sahibine ulaştırdıktan bir müddet sonra vefât etti.

Talebelerinden biri anlatıyor: “Mekke’de idim. Muhammed Bâkır’ı (radıyallahü anh) görmeyi çok arzu ettim. Medine’ye vardığım gece, şiddetli yağmur ve soğuk vardı. Gece yarısı evinin kapısına geldim. Kapıyı vurayım mı, yoksa sabahı bekliyeyim mi diye düşünürken, içerden mübârek sesini işittim. Hizmetçesine “Kalk! Dışarıda biri var, kapıyı aç. O bu gece yağmura tutuldu, hava da soğuk” buyurdu. Kapı açıldı, içeri girdim.

Hazreti Muhammed Bâkır’ın (radıyallahü anh) sohbetinde bulunan bir kimse anlattı. İmâm-ı Bâkır’ın (radıyallahü anh) bir sohbetinde elli kişi kadar vardık. Kûfe’den bir şahıs Muhammed Bâkır’ın huzûruna gelip, “Kûfe’de falan şahıs, senin yanında bir melek olduğunu, o meleğin sana mü’mini, kâfiri, dostunu ve düşmanını haber verdiğini söylüyor” dedi. İmâm-ı Bâkır, “Sen ne iş yaparsın?” diye sordu. O şahıs, “Buğday satarım” deyince, Hazreti İmâm, “Yalan söylüyorsun” buyurdu. O da, “Ara sıra arpa da satarım” dedi. Hazreti İmâm, “Yine yalan söylüyorsun. Senin işin hurma satmaktır” buyurunca, o şahıs hurma satmakla uğraştığını itiraf edip, “Bunu sana kim haber verdi?” diye sordu. Hazreti İmâm’da “Dostumu, düşmanımı haber veren melek bildirdi” buyurdu. Ayrıca O’na, sen falan hastalıktan öleceksin dedi. Bu hâdiseyi nakleden kimse şöyle anlattı: Bir ara Kûfe’ye gitmiştim. O şahsı sordum. Üç gün önce Muhammed Bâkır hazretlerinin söylediği hastalıktan öldü dediler.

Henüz hiçbir şey yok iken kendisini Devrekiye’ye vâli olacağını ve çok geniş topraklara sâhib olacağını kerâmet olarak bildirdi ve gerçekten de bir müddet sonra aynı yere vâli oldu.

Zamanında bulunanlardan biri şöyle anlatıyor: “Muhammed Bâkır ile beraber Halife Hişâm bin Abdülmelik’in evine uğradık. “Bu ev harap olacaktır. Hattâ toprağı başka yere nakledilip taşları açıkta kalacaktır.” buyurdu. Bu söze çok hayret ettim. Halife Hişâm’ın evini kim yıkabilir ki, diye düşündüm. Nihâyet Hişâm vefât edip, yerine oğlu Velîd geçti ve bu evin yıkılmasını emretti. Hakîkaten ev yıkıldı. Toprağını başka yere naklettiler ve taşları açıkta kaldı.” Yine bu kimse şöyle anlatıyor: “Bir gün kendisi ile beraber idik. Zeyd bin Zeynel’âbidîn (radıyallahü anh) bize uğradı ve gitti. O gidince İmâm-ı Muhammed Bâkır şöyle buyurdu: “Bunu şehîd edip, başını gezdirirler. Buraya da getirip, başını bir kamışın üzerine dikerler.” Ben yine çok hayret ettim. Çünkü o zât şehîd edilse bile, Medine’de kamış yoktu. Aradan zaman geçti. Hazreti Zeyd’i şehîd ettiler. Sonra mübârek başını Medine’ye getirdiler. Yanında bir kamış vardı.”

İmâm-ı Muhammed Bâkır (radıyallahü anh) atlı olarak Medine’ye gidiyorlardı. Biraz yol almışlardı ki, karşılarına iki kişi çıktı. Hazreti İmâm: “Bunları yakalayın, bunlar hırsızdır” buyurdu. Hizmetçiler o kişileri tutup bağladılar. Hazreti İmâm, yanında bulunanlardan birine: “Şu dağa çık. Orada bir mağara görürsün, içine gir ve ne bulursan al getir” buyurdu. O kimse denileni yaptı. İçi elbise dolu iki tane bavul getirdi. Başka yerde başka bir bavul daha buldular. Nihâyet Medine’ye geldiklerinde anladılar ki, iki bavulun sahibi şüphelendiği bir kaç kişiyi hâkime bildirmiş, hâkim de onları

çağırmış azarlamaktadır. Hazreti İmâm gelip, “Onları azarlamayınız, hırsızlar bunlardır” deyip elleri bağlı iki kişiyi hâkime teslim etti. Asıl hırsızlar anlaşılınca cezaları verildi. Getirilen iki bavul da sahibine iade edildi. Hırsızlardan biri tövbe, istiğfar etti ve şöyle dedi: “Elhamdülillah ki benim tövbe etmem, Peygamber efendimizin torunlarından olan bu zâtın sayesinde, O’nun bereketi ile olmuştur.” Bundan sonra, Hazreti İmâm o kimseye: “Senin, ceza ile vücûdundan ayrılan parçan, senden yirmi sene önce Cennete gitti” buyurdu. O şahıs bu hâdiseden tam yirmi sene sonra vefât etti. Aradan üç gün geçince yolda buldukları üçüncü bavulun sahibi de geldi. Hazreti İmâm, bavulu hiç açmadığı halde buyurdu ki, “Bu bavulun içinde ikibin altın var. Bin tanesi sana, bin tanesi başkasına âittir. Ayrıca bavulda, şöyle şöyle elbiseler var.” Bavulun sahibi hıristiyan idi. Dedi ki, “Eğer bavulun içindeki emânet olan altınların sahibinin ismini de söylersen doğru söylediğine inanacağım.” Hazreti İmâm, “O kimse, Muhammed bin Abdurrahmân”dır. Sâlih bir zât olup, çok namaz kılar, çok sadaka verir. Şu anda dışarıda seni bekliyor” buyurunca, bavulun sahibi olan hıristiyan müslüman oldu.

Muhammed bin Bâkır (radıyallahü anh) Mekke ile Medine arasında, bir katıra binmiş gidiyordu. Yanında birisi daha vardı ve o da merkeb üzerinde idi. O kişi şöyle anlattı: “Bir ara dağdan aşağı bir kurt inip geldi. İmâm’ın bindiği katırın eyerine ayaklarını koydu. Kendi hâlince ba’zı sesler çıkardı. Hazreti İmâm’a bir şeyler söylediği belli idi. İmâm-ı Muhammed Bâkır (radıyallahü anh) onu dinledikten sonra: “Peki, sen şimdi git, ben arzu ettiğin gibi duâ ederim” buyurdu. Kurt gittikten sonra bana dönüp: “Kurdun ne söylediğini biliyor musun?” diye sordu. Ben, “Allahü teâlâ, Resûlü ve Resûlün torunu bilir” dedim. Buyurdu ki, “Kurt, eşim şiddetli bir ağrıya tutuldu. Duâ buyurun da ondan kurtulsun ve senin dostlarından hiç kimse benim neslime musallat olmasın” dedi ve ben de duâ ettiğimi söyledim.”

Gözleri kör olan Ebû Bâsir anlattı: Bir gün, İmâm-ı Bâkır ile şöyle konuştuk: “Siz Resûlullahın (aleyhisselâm) torunlarındansınız” dedim. “Evet” buyurdu. “Siz Resûlullahın (aleyhisselâm) vârisisiniz” dedim. “Evet” buyurdu. “Peki sizde ölüleri dirilten, körlerin gözlerini açan, baras hastalığını gideren, evlerdeki yiyeceklerden, eşyalardan haber veren kuvvet var mıdır?” dedim. “Evet, Allahü teâlânın izniyle vardır” buyurdu. Yanına yaklaşmamı buyurdu. Ben de yaklaştım. Mübârek elini yüzüme sürdü ve kör olan gözlerim birden açıldı. Görmeye başladım. Tekrar elini yüzüme sürdü. Gözlerim yine görmez oldu. Bunun üzerine buyurdu ki, “Dünyâda gözlerin görüp, âhırette hesaba çekilmek mi istersin, yoksa hesapsız Cennete girmek mi istersin?” diye sordu. Ben, de dünyâda görmeyip, âhırette Cennete hesapsız girmeyi tercih ettim. Gözlerim öyle kaldı.

Uygunsuz bir iş yaparak Hazreti Muhammed Bâkır’ın huzûruna giren birine, “Sakın bir daha o kötü işi yapma! Bu duvarların size perde olduğu gibi, bize de perde olduğunu mu zannediyorsun?” buyurdu.

Büyük zâtlardan birisi şöyle anlatıyor: Bir gün Muhammed Bâkır’ın (radıyallahü anh) yanına girmek için izin istedim. Yanında kardeşlerinden bir kaç kişi var, biraz bekle, dediler. Biraz bekledim. İçeriden oniki kişi çıktı. Dar elbiseler giymişlerdi. Tanımadığım kimselerdi. Selâm verip gittiler. Sonra ben içeri girdim. “Efendim, bu çıkan kimseleri hiç tanımıyoruz, acaba onlar kimlerdi?” diye sordum. “Onlar cinnî olan müslüman kardeşlerinizdir. Siz nasıl gelip, haramdan helâlden suâl soruyorsanız, onlarda gelip soruyorlar” buyurdu.

İmâm-ı Bâkır’ın evinden güzel sesli birinin, Süryanice birşeyler okuduğu ve ağladığı duyuldu. Bu sesi işitenler içeri girince İmâm’dan başka kimseyi göremediler. Kendisine duydukları sesleri sordular. “Filan peygamberin, Allahü teâlâya münâcaatını okuyordum, beni ağlattı” buyurdu.

İbn-i Ukâşe-i Esedi (radıyallahü anh), İmâm-ı Bâkır’ın yanına geldi. İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık da oradaydı. İbn-i Ukâşe, “Ca’fer’in evlenme vakti geldi” dedi. Hazreti İmâm bunun üzerine, “Yakında bir yerden esîr satıcısı gelecek ve falan yerde konaklayacaklardır” buyurdu. İbn-i Ukâşe’ye, ağzı mühürlü bir kese altın verdi ve: “O esîr satıcısı gelmiştir, bununla ondan bir câriye satın alın” buyurdu. İbn-i Ukâşe esîr satıcısının yanına gitti. Esîr satıcısı, bütün câriyeleri sattığını, sadece iki tane kaldığını söyledi. İbn-i Ukâşe, “Bir tanesini alalım” dedi. Câriyeyi çıkardılar. Esîr satıcısına, “Kaça satacaksın?” diye sordular. O da “Yetmiş altın karşılığı” dedi. “Biraz ikram et” dediler. Esîr satıcısı: “Bir kuruş ikram etmem” deyince İbn-i Ukâşe, “Bu kesede kaç altın varsa kabûl et” dedi. Satıcı “Noksan olursa kabûl etmem” diye cevap verdi. O sırada orada bulunan ak sakallı, yaşlı bir zât, “Altınları sayın”

dedi. Altınları saydılar. Tam yetmiş altın idi. Câriyeyi alıp, İmâm-ı Bâkır'ın (radıyallahü anh) huzûruna getirdiler. Ca'fer-i Sâdık da orada idi. İmâm-ı Bâkır, o hanıma "Bekâr mısın, dul musun?" buyurdu. O, "Bekârım" dedi. Hazreti İmâm "Bir câriye esîr satıcısının elinden, nasıl olur da bekâr olarak kurtulur?" diye sordu. O hanım, "Esir satıcısı ne zaman yanıma gelse, ak sakallı, yaşlı bir zât gelip ona kuvvetli bir tokat vurur, yanımdan uzaklaştırırdı." Bundan sonra bu hanımla, Ca'fer-i Sâdık nikahlandı. Bu temiz hanımdan, oniki imâmın yedincisi İmâm-ı Mûsâ Kâzım doğdu.

Ca'fer-i Sâdık (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "Bir gün babam Muhammed Bâkır (radıyallahü anh) "Ömrümün bitmesine beş seneden fazla kalmadı" buyurdu. Vefât ettiği zaman hesapladım. Bu sözü söyledikten sonra tam beş sene geçmişti."

Gece geç vakte kadar ibâdet eder, sonra Allahü teâlâya şöyle yalvararak ağlardı: "Yâ ilâhî! Yâ Rabbî, gece oldu. Gökte yıldızlar var. Herkes uyuyor. Kimsenin sesi çıkmıyor. Yâ Rabbî! Sen dirisin. Her şeyi biliyor, yapılan her şeyi görüyorsun. Uyuman, uyuklaman olamaz. Seni böyle bilmiyen ihsânına kavuşamaz. Sen öyle kuvvet ve kudret sahibisin ki, hiç bir şey, senin, olmasını dilediğin bir şeyin olmasına mâni olamaz. Senin bakî ve ebedî oluşunda, gündüzün bitip gecenin başlaması ve gecenin bitip gündüzün başlaması gibi sebeplerle kesiklik, aksaklık olmaz. Rahmetin o kadar çoktur ki, rahmet kapılarını herkese açmışsın. Sana duâ edenlerin, yalvaranların duâlarını kabûl edersin. İhsân ettiğin ni'metlere hamd edenleri çok sever, onlara daha çok ni'metler verirsin. İnanarak ve güvenerek sana duâ edenler, eli boş dönmezler. Sana güvenen, kapına gelen kimseyi döndürmeğe kimsenin gücü yetmez. Ey Rabbim! Ölümü, kabri ve sana hesab vereceğimi düşündükçe, önümde bunlar olduğunu bildikçe nasıl olur da senden sevinç ve neş'e isteyebilirim. Amel defterimin, sağımdan mı, solumdan mı verileceğini bilemediğim aklıma geldikçe, nasıl olur da senden dünyalık bir şey istiyebilirim? Can alıcı meleğin geleceğini ve canımı alacağını bildiğim halde dünyâ lezzetlerinden nasıl tat alabilirim? Yâ Rabbî! Sana yalvarıyor, senden istiyor, rahmetinden ümid ediyor ve istiyorum ki, ölümümü, hesabımı kolay ve rahat eyle ve sonra azâbı olmayan rahat bir hayat ihsân eyle. Âmin Yârabbel Âlemin."

Oğlu İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: Babam bana vasıyyet edip dedi ki: "Vefât ettiğim zaman, beni sen yıka. Çünkü imâmı, imâmdan başkası yıkayamaz. Kardeşin Abdullah da imamlık da' vâsında bulunacaktır, ona karışma, çünkü ömrü çok kısa olacaktır. Namaz kılarken üzerimde bulunan gömleği bana kefen yap ve beni babamın yanına defn et. Kabrime de senden başkası girmesin" buyurdu. Ca'fer-i Sâdık (radıyallahü anh) "Aman'efendim bizi korkutmayınız. Allahü teâlâ gecinden versin, sıhhatiniz de yerindedir" dedi. Hazreti İmâm buyurdu ki, "Bir saat evvel, babam Zeynel' âbidîn'in sesini işittim. Bana "Ey evlâdım Muhammed Bâkır! Vasiyyetlerini çabuk yap. Çünkü senin de bize kavuşmana çok az zaman kaldı" buyurdu. Bundan bir saat kadar sonra babam vefât etti. Babam vefât edince ben yıkadım. Nihâyet kardeşim Abdullah da imamlık da'vâsında bulundu. Fakat babamın bildirdiği gibi ömrü kısa sürdü.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"İlim hazinedir. Anahtarı, sorup öğrenmektir. Sorup öğreniniz ki Allahü teâlâ size merhamet etsin. Zîrâ bunda dört kişiye sevâb vardır. Sorana, öğretene, dinleyene ve onlara uyana."

"Allaha îmândan sonra, aklın icâbı, insanlarla muhabbetli bulunmaktır."

"Ümmetimden büyük günahı olanlara şefaat edeceğim."

"Allahü teâlâ, borcunu ödeyinceye kadar borçlu ile beraberdir. Bu borç Allahü teâlânın kerih gördüğü bir borç olmadıkça."

İmâm-ı Muhammed Bâkır (radıyallahü anh) buyurdular ki: "Yıldırım mü'min olana da isâbet eder, mü'min olmayana da. Ama her an Allahü teâlâyı hatırlayana isâbet etmez."

"Bir kimsenin seni ne kadar çok sevdiğini anlamak istersen, senin o kimseyi ne kadar sevdiğine dikkat et. Ya'nî sen onu ne kadar seviyorsan o da seni o kadar seviyor demektir."

"Allahü teâlânın korkusundan dolayı yaşaran göz, Cehennem ateşinden yanmaz. Ya'nî Cehenneme girmez. Allahü teâlânın rızâsı için bir kimsenin gözünden bir damlacık yaş dökülse, Allahü teâlâ o kimsenin çok günahını affeder."

"Bir kimsenin kalbinde ne kadar kibir varsa, aklında o kadar noksanlık var demektir." "Kul ne kadar duâ ederse, Allahü teâlâ ondan o kadar belâyı giderir."

“Kendisinde mevcûd olan bir kusuru başkasında arayan ve kendi işlemekte olduğu bir aybı başkasına yapmamasını emreden kimse ne kadar kusurludur.”

“Dünya, uykuda gördüğün rü’yâya benzer. Uyandığın zaman hiçbir şey kalmamıştır.”

“Mide ve namusunun iffetini korumak kadar faziletli ibâdet yoktur.”

“Dünyâda insana en iyi yardımcı, din kardeşlerine iyiliktir.”

“Varlıklı zamanında etrâfında dolaşıp, yokluğa düşünce terk eden kimse, ne kötü kişidir.”

Güldüğü zaman “Allahım bana darılma” derdi.

İmâm-ı Muhammed Bâkır (radıyallahü anh) oğlu Ca’fer-i Sâdık’a (radıyallahü anh) şöyle nasîhat etti: “Ey evlâdım! Fâsıklarla arkadaşlıktan çok sakın. Böyle insanlar seni bir lokmaya değişebilir. Cimri olanlarla dost olmaktan da sakın. Zîrâ çok ihtiyâcın olduğu, bir zamanda az bir şey vermekten çekinirler. Yalancılarla dost olma, sana dost görünüp konuşur, ayrılınca hâli değişir. Ahmak olanlarla dostluk arkadaşlık kurma, onlar, sana iyilik yapıyorum zannederek kötülük yaparlar. Akrabayı ziyâreti terk edenle de dost olma. Çünkü, Kur’ân-ı kerîmin üç yerinde böyle kimseyi lâ’netlenmiş olarak gördüm.”

“İlmi ile insanlara fâideli olan bir âlim, bin âbidden daha efdaldir. Böyle bir âlimin vefâtına, şeytan, yetmiş âbidin vefâtına sevindiğinden daha fazla sevinir.”

¾¾

1) El-A’lâm cild-6, sh. 42

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 174

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 124

4) Keşf-ul-mahcûb sh. 188 (Urdu tercemesi)

5) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 170

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1048

7) Fâideli Bilgiler sh. 45

8) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 433

9) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh. 286, 287

MUHAMMED BİN HASEN ŞEYBÂNÎ

(Bkz. İmâm-ı Muhammed)

MUHAMMED BİN MÜNKEDİR

Tabiîn devrinde, Medine’de yetişen hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Adı, Muhammed bin Münkedir bin Hüdeyr bin Abd-ül-Uzzâ bin Âmir bin Haris bin Harise bin Sa’d bin Teym bin Mürre et-Teymî’dir. Künyesi, Ebû Abdullah’dır. Ebû Bekir de denilir. Eshâb-ı kiramdan ba’zıları ile görüşmüş, onlardan ilim öğrenmiş, hadîs ve fıkıh ilminde yüksek derecelere ulaşmıştır. Kendisi zühd ve takvâ ehli olup, kırâat ilminde de otorite kabûl edilen bir âlimdi. Kendisine “Reîsü’l-kurrâ” da denmiştir. 54 (m. 684) senesinde Medine’de doğdu ve 130 (m. 748)’de orada vefât etti. Tabiînin büyüklerinden Rabîa bin Abdullah O’nun amcasıydı.

Muhammed bin Münkedir hazretleri, Resûlullahın Eshâbı ile görüşmüş, onlardan ilim öğrenmiş ve birçok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Babası Münkedir ve amcası Rabîa, Ebû Hüreyre, Ebû Katâde, İbni Abbâs ve İbni Ömer, Saîd bin Müseyyeb ve daha pekçok Eshâb-ı kiramdan ve Tabiînden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de iki oğlu Yûsuf ve Münkedir, kardeşinin oğlu İbrâhîm bin Ebî Bekir bin Münkedir, Amr bin Dinar, İmâm-ı Zührî ve akranlarından Yûnus bin Abîd, Ebû Hâzim, Seleme bin Dinar, Ca’fer-i Sâdık ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Hadîs ilminde üstün bir yeri vardı. Bu ilimde söz sahibi olup, hadîs-i şerîf rivâyetinde sika (güvenilir, sağlam) bir râvidir. İshâk bin Rahâveyh O’nun hakkında: “O, doğruluk menbaı (kaynağı) idi. Bütün sâlihler O’nun yanında toplandı ve Resûlullahın buyurduklarını söylediği zaman, insanlardan O’nu kabûl etmeyen bir kimse çıkmadı” dedi. O, senetleri ile birlikte yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere biliyordu. Bu ilimde her sözü senetti. Kendisinden bir hadîs-i şerîfi sordukları zaman, hep ağlayarak cevap verirdi.

Muhammed bin Münkedir, Medine’nin meşhûr fakîhlerindendi. O, “Dîni iyi bilen bir fakîh (âlim), Allah ile kulu

arasında bir elçi gibidir” diyordu. Ayrıca, Kur’ân-ı kerîm okumaya ve dinlemeye çok düşkündü. Kur’ân-ı kerîmi güzel okuyan hafızları toplar, onlara ikram ve ihsânlarda bulunduğu için kendisine “Reîsü’l-kurrâ” denilirdi. İhsânı ve ikramı çok olan cömert bir kimseydi.

Muhammed bin Münkedir, bütün geceyi ibâdetle geçirir, Allaha yalvarmaktan zevk alırdı. İbâdet etmeyi, kendisi için gıda ve kalbi için de hayat bilen büyük ve mübârek kimselerden biriydi. Geceleri uzun zaman ayakta durmaktan yorulmazdı. Yatsı namazının abdesti ile sabah namazı kılardı. Bir gece namaz kılarken ağlamaya başladı. Ağlamasının çokluğundan ve uzayıp gitmesinden ev halkı korkup yatağından fırladılar. Kendisini ağlatan şeyin ne olduğunu sordular. Yalvarıp, O’nu teskine çalıştılar.

Fayda vermeyip ağlamaya devam etti. Bunun üzerine arkadaşı Ebû Hâzim’e gidip durumu haber verdiler. Ebû Hâzim gelince, o da ağladığını gördü. Ona: “Ey kardeşim! Seni ağlatan şey nedir? Niçin ağlıyorsun? Bak, seni çoluk çocuğun görüp çok üzülüyor. Bu ağlaman, bir hastalıktan mıdır? Yoksa başka bir durum mu vardır?” diye sordu. Ağlayarak cevap verdi: “Allahü teâlânın kitabı Kur’ân-ı kerîmde: “... O gün onlar için, Allahtan, hiç de ümit etmiyecekleri nice azaplar belirecektir” âyet-i kerîmesine gelmiştim. O beni ağlattı.” Sonra Ebû Hâzim de ağlamaya başladı. Yine bir defasında ölünün yanında iken ondan korkmuş ve ağlamaya başlamıştı. “Niçin ağlıyorsun?” dediklerinde, bu âyet-i kerîmeyi okuyup, “O gün benim için de, Allahtan hiç zannetmeyeceğim azapların karşıma çıkacağından korkuyorum” diye cevap verdi.

Muhammed bin Münkedir, dînine bağlı, takvâ ehli olup, haramlardan çok sakınan bir din büyüğü idi. Kendisinin mağazası vardı. Çeşitli kumaş satıyordu. Bunlardan kimisinin zırâ’ı (bir zıra’ yarım metredir) beş altın, kimisinin, on altın idi. Birgün, kendisi yok iken, çırağı bir köylüye beş altınlık kumaşı, on altına sattı. Kendi gelip, haber alınca, akşama kadar köylüyü arattı. Köylüyü görünce, bu kumaş beş altından ziyâde etmez dedi. Köylü, ben bunu, seve seve aldım deyince, ben kendime uygun görmediğimi din kardeşime de uygun görmem. Yâ satışdan vaz geç, yahut beş altını geri al, yahut da gel, on altınlık kumaştan vereyim buyurdu. Köylü beş altını geri aldı. Sonra, birisine, bu mert kimdir? diye sordu. Muhammed bin Münkedir, dediler. Bu ismi duyunca “Sübhanallah! Bu. Öyle kimsedir ki, çölde susuz kalınca yağmur duâsına çıkıp, onun adını söylediğimiz zaman rahmet yağıyor” dedi.

Naklettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları şunlardır:

“Öğrendiği bir hadîs-i şerîfi din kardeşine, duyurandan daha faydalı kimse olamaz.”

“Takvâya (Allahtan korkmaya) yardımcı olan mal, ne güzeldir!”

“Bana bir günde yüz salevât okuyanın, Allahü teâlâ yüz ihtiyâcını görür. Bunların yetmişi âhırete kalır. Otuzu dünyâda görülür.”

“Mü’min kardeşi ile bir yıl konuşmayıp dargın kalmak, onu öldürmek gibidir.”

Resûlullah efendimiz, Sakîf kabilesinden birisine: “Sizin aranızda mürüvvet nedir?” diye sorunca, o da: “İnsaflı olmak ve herkesin iyiliğine çalışmaktır” diye cevap verdi. Peygamberimiz de: “Bizde de böyledir!” buyurdu.

Resûlullah efendimiz, “Amellerin, işlerin hayırlısı; Allaha îmân etmek, Allah yolunda cihad etmek ve hacc-ı mebrûr’dur” diye buyurunca, Eshâb-ı kiram: “Hacc-ı mebrûr nedir?” dediler. Cevâbında: “O, açları doyurmak ve güzel konuşmaktır” buyurdu.

“(Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah) diyerek Allahtan yardım isteyiniz. Çünkü O, sizi yetmiş sıkıntıdan korur. Onların en aşağısı üzüntüdür.”

“Bir kimse, (Lâ ilahe illallahü vahdehû lâ şerike lehû ehaden sameden lem yelid ve lem yûled velem yekûn lehû kûfûven ehad) derse, Ona ikibin ve daha çok sevâb, iyilik yazılır.”

“Rızkınızdan endişe etmeyiniz! Çünkü kul, kendisi için yaratılan her bir rızka kavuşmadıkça, ölmez. Allahtan korkunuz ve rızkı helâli alarak ve haramı terk ederek, en güzel şekilde talep ediniz!”

“Cuma günü veya Cuma gecesinde ölen kimse, kabir azâbından kurtulur ve kıyâmet gününde şehîdlere tâbi olarak gelir.”

Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbının toplandığı bir meclise gelmişti. Onlara şöyle buyurdular:

“Az önce, dostum Cebrâil yanımdan ayrıldı. Bana söyle dedi: “Yâ Muhammed (aleyhisselâm)! Seni peygamber olarak gönderenin hakkı için söylüyorum. Allahın kullarından biri, beş yüz yıldan beri bir dağ başındadır. O dağ, enine boyuna, otuz zırâ’dır (bir zıra yarım metredir). Çevresini her yandan dörtbin fersahlık deniz kuşatmıştır. Allahü teâlâ, o kula parmak genişliğinde, tatlı bir su akıtmaktadır ki, bu su, dağın alt kısmındadır. Orada birde nar ağacı vardır. Her gün bir nar olur. Her akşam o kul, abdest almaya iner. Narı alır, yer. Sonra namaza durur. Rabbinden secdede rûhunu teslim etmek, cesedine hiç bir şey yol bulup gelmemek, dirilinceye kadar böyle kalmak için, temennide bulunur. Allahü teâlâ, onun her dileğini yerine getirdi. Cebrâil (aleyhisselâm) devam etti: “Biz yere inip onun yanına gittik ve gördük. Çıktığımızda hâlâ secdede idi. Allahü teâlâ onu böyle yapmıştı. Allahü teâlâ onu, kıyâmet günü diriltir, huzûruna alır ve şöyle emreder: “Bu kulumu rahmetimle Cennete koyunuz.” O kul der ki: “Bu Cennet, amelimin karşılığıdır.” Allahü teâlâ meleklerine şu emri verir: “Kulumun hesabına bakın; ni’metimle amelini karşılaştırın” buyurur.

Bu hesap sonunda şu netice alınır: “Onun beş yüz senelik ibâdeti, görme ni’metinin (gözün) karşılığıdır. Kendindeki diğer ni’metler karşılıksız kalır. Bunun üzerine Allahü teâlâ şu emri verir: “Bu kulumu Cehenneme atın!” Cehenneme yürütülürken o kul şöyle der: “Yâ Rabbî! Beni rahmetinle Cennetine gönder. Allahü teâlâ emreder: “Onu geri getirin!” Kul geri getirilir. Ona şöyle sorulur: “Kulum, sen hiç bir şey değilken, seni kim yarattı? O kul: “Yâ Rabbî, sen yarattın!” Yine

Allahü teâlâ sorar: “Bu senin amelinle mi oldu, yoksa rahmetimle mi?” O kul: “Rahmetinle yâ Rabbî!” der. Cenâb-ı Allah: “Beş yüz sene sana ibâdet kuvvetini kim verdi?” O kul: “Sen verdin, yâ Rabbî!” der. Cenâb-ı Hak: “Seni o dağın ortasında kim yerleştirdi? Tuzlu denizden sana kim tatlı suyu çıkardı. Her gece sana bir tane nar veren kim? Ve sen, bu sırada, rûhunu secde hâlinde almamı istedin. Ben bunu senin için yaptım. Sana göre kim yaptı?” O kul: “Sen, yâ Rabbî” der. Cenab-ı Hak: “Evet, bütün bunlar benim rahmetimle oldu. Şimdi seni, rahmetimle Cennetime koyuyorum” buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm şöyle dedi: “Her şey Allahın rahmeti ile olmaktadır.”

Onun hikmetli, ibretlerle dolu sözleri çoktur. Bunlardan ba’zıları şöyledir:

Muhammed bin Münkedir’e soruldu ki: “Dünyâda hangi şey sana daha çok sevgilidir?” Cevâbında: “Dünyâda zevk duyduğum tek şey, din kardeşlerime iyilik etmek sûretiyle gönüllerini sevindirmektir” buyurdu. Diğer bir rivâyette de: “Dünyâda en çok sevdiğim şey, din kardeşlerimle buluşup sohbet etmek ve onların gönüllerinde sevgi, neş’e yerleşmektir” buyurdu. Ve yine: “Dünyâda, lezzet duyduğum üç şey kalmıştır. Bunlar: Birincisi; gece namaz kılmak, ikincisi; Allah için dostluk kuranlarla buluşup sohbet etmek, üçüncüsü; cemâatle namaz kılmaktır.”

Çocukları toplar hacca giderdi. Sebebini soranlara: “Bunları Cenâb-ı Hakka arz ediyorum. Umarım ki, bunlara rahmet nazarı ile bakar ve o rahmetten biz de bu sayede faydalanmış oluruz. Yoksa hâlimiz perişan.”

“Allahü teâlâ Cehennemi yarattığı vakit melekler çok korktular, insanları yaratınca melekler rahatladılar.”

“Kâfire mezarında, kör, sağır bir hayvan musallat olur. Elinde demirden bir kamçı ve kamçının ucunda devenin hörgücü gibi bir düğüm vardır. Kıyâmete kadar ona vurur, durur. Onu görmez ki, biraz korusun; sesini duymaz ki, acısın.”

“Bir müslüman ne yaparsa yapsın; tövbe edip, bir daha o hatâlara bakmazsa, ilâhi rahmetten nasîbsiz kalmaz. Aksini düşünürsem utanırım. Böyle aksi bir düşünce Allahü teâlânın rahmetini küçümsemek olur.”

“Zenginlik, takvâ ve iyilik üzerinde yardımlaşmaya ne güzel bir vesiledir!”

“Âdem aleyhisselâmın oğlu vefât ettiği zaman hanımına: “Ey Havva! Çocuğun öldü” dedi. O da, “Ölüm nedir?” diye sordu. Cevâbında: “O, artık dünyâda yemez, içmez, ayakta durmaz, yürümez ve konuşmaz” dedi. Hazreti Havva, yüksek sesle ağlamaya başladı. Hazreti Âdem, Ona: “Sana ve kızlarına hep böyle hüzünlenmek, ağlamak vardır. Ben ve oğullarım, bundan uzağız!” dedi.

Ağladığı vakit, gözyaşlarını sakalına, yüzüne sürer ve sonra: “Göz yaşının değdiği yeri Cehennem ateşinin yakmayacağını duyduğum için, bunu böyle yapıyorum” derdi.

“Annem, bana dedi ki: Ey oğlum! Çocuklarla şakalaşma! Yoksa seni alaya alırlar ve hakkına riâyet etmezler!”

Muhammed bin Münkedir, insanların yanında pek makbûl olmayan bir adamın cenâze namazını kıldırmıştı. Bunun üzerine “Nasıl olur da, onun namazını kıldırır?” diye dedikodusunu yapmaya başladılar. Cevâbında: “Muhakkak ki, ben Allahü teâlânın rahmetinin, yarattıklarından birisinin önünde acze düştüğüne inanmaktan haya ederim” dedi.

“Nefsimi, kırk yıl zorluklara, meşakkatlere göğüs gererek ibâdetlere alıştırdım ve nihâyet istikâmet bulup Hakkın rızâsına kavuştum.”

Safvân bin Selîm, Muhammed bin Münkedir’in ölümüne yakın bir sırada ziyâretine gitmişti. Ona dedi ki: “Ey Ebû Abdullah! Sanki ben, sana ölümün çok güçlük verdiğini görüyorum!” Cevâbında Ona: “Ölümün, benim için bir zorluğu yoktur. Muhammed’in her şeyi meydandadır” dedi. Bir de gördük ki, o anda O’nun yüzü, sanki lâmbalar gibi parlıyordu. Sonra Ona: “Benim, içimde olduğum hâli bir görseydin, sevinçten uçardın!” dedi. Az sonra vefât etti.

“İnsanı, Allahü teâlânın af ve mağfiretine kavuşturacak şeylerden biri de, açları ve yoksulları doyurmaktır.”

“Açları doyurmak ve güzel konuşmak, sizin Cennete girmenizi kolaylaştırır.”

O, bir gün yüzünü toprağa koydu. Sonra annesine yalvararak: “Anneciğim ne olur, gel de ayağını yüzüme sür!” dedi.

Tevrat’ta şöyle yazılıdır: “Allahtan korkarsan, anne ve babana iyilik edersen ve yakın akrabanı ziyâret edersen, bunlar senin ömrünü uzatır. İşlerini kolaylaştırır ve zorlukları senden uzaklaştırır.”

Muhammed bin Münkedir şöyle anlatıyor: “Bir ara, Resûlullahın mescidinde, babamla beraber oturuyorduk. O sırada bize birisi uğradı, İnsanlara hadîs-i şerîf rivâyet ediyor, onların suâllerine fetvâ veriyor ve onlara va’z ediyordu. Babam onu çağırıp dedi ki: “Konuşan kimse, Allahın gazâbından korkmalıdır. Dinleyen de, Onun rahmetini ümit etmelidir.”

“Öyle bir zaman gelecek ki, boğulmakta olan bir insanın duâsı gibi duâ etmeyenler, ihlâs sahibi olamıyacaktır.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 146

2) El-A’lâm cild-7, sh. 112

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 473

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 349, 421

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 127

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 765, 1042

MUHAMMED BİN NADR EL-HÂRİSÎ

Tebe-i tabiînden. Zamanında, Kûfe’nin en çok ibâdet edeni diye tanınırdı. Her yerde hakkı konuşarak, emr-i bi’l-ma’rûf ve nehyi ani’l-münkeri (Allahü teâlânın emirlerinin yapılmasını, yasakladıklarından da sakınılmasım) bildirirdi.

Künyesi Ebû Abdurrahmân’dır. Doğumu, tahsili ve vefât târihi hakkında bilgi verilmemekle beraber, Kûfe’de yaşadığı ve orada vefât ettiği bilinmektedir. Evzâî’den (radıyallahü anh) hadîs-i şerîfler rivâyet etmiş, ondan da, Ebü’l-Ahvâz, Yahyâ bin Ömer es-Sekâfî ve Abdullah İbni Mübârek (radıyallahü anh) rivâyette bulunmuştur. Yanlış nakletme korkusunun çokluğundan dolayı, çok az sayıda hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kütüb-i sitte’de rivâyeti yoktur.

İbâd bin Kuleyb (radıyallahü anh) anlatır: Muhammed bin Nadr, Abdullah bin Mübârek ve Fudayl bin Iyâd’la birlikte uzun zaman yemek yaptık, yedik, içtik. Muhammed bin Nadr’ın bize hiç itiraz edip, muhalefet ettiğini görmedik. Abdullah bin Mübârek sebebini sorunca buyurdu ki: “Yâ Abdullah! Bir insan iyi kimselerle beraber olduğu zaman onlara muhalefet etmekten haya eder ve kerem sahibi olur.” Abdullah bin Mübârek, “O, sizsiniz” deyince, “Hayır ben değilim. Fakat iyi insanlar “evet” derlerse ben de “evet” derim. “Hayır” derlerse ben de “hayır” derim” buyurdu.

Hasan bin Rebiî anlatır: Bir zaman Zübeyroğullarından bir şahıs Kûfe’ye gelip Muhammed bin Nadr’ın yanında misâfir kaldı. Kûfe’den ayrılışında, o şahısla yol arkadaşlığı yaptık.

O’ndan Muhammed bin Nadr hazretlerinin ne konuştuğunu sorduk. O da “Yemîn ederim. Ben epeyce yanında kaldım. Fakat, ağzından tek kelime çıktığını görmedim. Hep ibâdet eder veya zikrederdi.” “Hiçbir ihtiyâcı olmaz mıydı?” diye sordum. O da, “Evet ihtiyâçları olurdu. Bir ihtiyâcı olduğu zaman oğluna bakar, o da hemen kalkıp, gider babasının ihtiyâcını görürdü” dedi.

Muhammed bin Nadr hazretleri, yazın sıcak günlerinde hep oruç tutardı. Ba’zan çeşmenin başına gelir serinlemek için üzerine su dökerdi. Kûfeliler de O’nu seyreder, bu soğuk suyu ne kadar canı çeker derlerdi. O da onlara bakar “Hayır hiç iştahım çekmez” buyururdu.

Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh) anlatır: Ölümünden iki sene önce gece uykusunu tamamen terk etmişti. Bir müddet’ sonra Kaylûle uykusunu da terk etti.

Ebû Refid anlatır: Birgün Muhammed’in (radıyallahü anh) kabristandan geldiğini görüp, “Bu öğle vakti orada ne yaptığını” sordum. Cevaben “Kabristana gidince gözlerim dünyâya bakmaktan iğrenir ve her zaman gözlerimin kapalı olup, orada açılmasını arzularım.”

Ubeydullah bin Muhammed el-Kirmânî’den nakledilir: Birgün Muhammed bin Nadr’ın evine gittim, yalnızdı. Niye insanlardan uzlet ettiğini sordum, beni yanlarına çağırdılar. “Siz insanlardan uzak duruyorsunuz, beni niçin yanınıza çağırıyorsunuz?” dedim. O da, “Ben Allahü teâlâyı zikretmeyenlerden kaçarım. Zikredenlerden değil” buyurdu.

Abdullah bin Mübârek hazretleri anlatır: Muhammed bin Nadr hazretleriyle bir gemide gidiyorduk. Bir ara neş’eli bir şekilde konuşmaya başladı. Tanıyamadığım bir ses de ona cevap veriyordu.

Zekeriyya bin Adî anlatır: Muhammed bin Nadr hazretlerinin yanında ölümden bahsedildiği zaman, çok mahzûnlaşır kemiklerinden ses gelirdi.

Müslim isminde birinden alacağı vardı. Haber gönderip “Falan gün geleceğim, alacağımı hazırla” dedi. O da hazırlığını yaptı. Söylediği gün Müslim’e “Benim sendeki alacağımı hediye etmem, teslim almamdan daha hayırlıdır. Sana onu hediye ettim” buyurdu. Buyurdu ki:

“İlmin evveli sükûttur. Sonra onunla uğraşmaktır. Sonra ezberlemek, sonra onunla amel etmek, sonra da başkalarına öğretmektir.”

“Allahü teâlâ, Hazreti Musa’ya (aleyhisselâm): “Uyanık ol, kendine dost ara, sevincine katılarak seninle neş’elenmeyen bir dostu yanından uzaklaştır. Onunla arkadaşlık yapma, çünkü böyle dost kalbine sıkıntı verir. O, senin dostun değil, düşmanındır. Beni çok an ki, bana şükretmiş olasın ve ben de ni’metimi arttırmış olayım” diye vahyetti.”

Duâ ederken, “Yazıklar olsun bana! İnsanlara emîn oldum da, Rabbime karşı ihânet ettim. Ne olurdu. İnsanlar bana “O adam hâindir!” deselerdi de, Allahü teâlânın emânetlerine hıyânet etmeseydim” derdi. Çok ibâdet etmesine rağmen hepsini az görür, devamlı tövbe ve istiğfar ederdi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 217

MUHAMMED BİN SÜKÂ

Tabiînden. Çok ibâdet eden, dünyâya hiç düşkün olmıyan, cömertliği ile tanınan büyük bir İslâm âlimi. Eshâb-ı kiramdan Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) ve Ebû Tufeyl Âmir bin Vâsıl’in (radıyallahü anh) ve Tabiînin büyüklerinin sohbetinde bulundu. Hadîs âlimlerince sika (güvenilir) kabûl edilmiştir. Çok az sayıda hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Künyesi, Ebû Abdullah ve Ebû Bekir’dir. Doğum ve vefât târihleri hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Hicrî birinci asrın ikinci yarısında doğup, İmâm-ı a’zam’dan (radıyallahü anh) önce vefât etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Kendileri, birçok âlimden hadîs ilmini tahsil ettiler. Bunlardan başlıcaları; Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), Ebû Tufeyl Âmir bin Vâsıl, Saîd bin Cübeyr, Abdullah bin Dînâr, Ebû Sâlih es-Semmân, Nâfi’ bin Cübeyr bin Mut’am, İbrâhîm en-Nehaî, İbni Ömer’in (radıyallahü anh) azadlı kölesi Nâfî, Münzir-i Sevrî, Muhammed bin Münkedir, Ebû Ca’fer Muhammed bin Ali bin Hüseyin, Ebû Bekir bin Hafs bin Ömer bin Sa’d, Ebû Avn bin Ubeydullah es-Sekafi’dir (r.anhüm).

Kendilerinden de hadîs tahsil eden ve rivâyette bulunan âlimlerden ba'zıları: es-Sevrî, İbni Mübârek, Ebû Muâviye, Abdurrahmân bin Muhammed el-Muharebî ve İsmail İbni Zekeriyya, Mervan bin Muâviye, Ebû Mugîre en-Nadr bin İsmail Atâ bin Müslim el-Haffâf, İbni Uyeyne, Ali bin Âsım el-Vâsıtî'dir.

Muhammed bin Sükâ hazretleri, Allah korkusundan çok ağlardı. Cuma günleri arkadaşlarını arar bulur ve onlarla birlikte ibâdet eder, aynı düşünceler içinde gözyaşı dökerlerdi.

Kendisine babasından miras kalan yüzyirmibin dirhem parayı, bir şüphe üzerine, tamamen sadaka olarak dağıttı. Zekât alacak duruma düştü. Muhammed bin Sükâ'nın (radıyallahü anh) üstünlüklerine dâir, kendisine yetişerek sohbetinde bulunmuş olan büyük İslâm âlimlerinden çeşitli rivâyetler vardır. O'nun cömertliği, ibâdete düşkünlüğü, günâhlardan kaçınması, Allahü teâlâdan korkması hakkında sözler kitaplara geçmiş, nesilden nesile ibret olacak hayatı anlatılmıştır.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri anlatır: "Birgün Rekbet hazretleri ile beraber Muhammed bin Sükâ'nın ziyâretine gittik. Bir ara Rekbet bana; "Yâ Süfyân! Kûfe'de iki kişi var. Bunlar Allah yolunda çok çalışıyorlar. Onlardan biri Muhammed bin Sükâ, diğeri ise Abdülcebbâr bin Vâil bin Hacer'dir" buyurdu.

Hüseyin bin Hafs, Süfyân-ı Sevrî'ye "Sana Kûfe'nin en hayırlısının yazılarını göstereceğim"- dedi ve Muhammed bin Sükâ'nın yazılarını çıkardı. Süfyân bin Uyeyne, "Kûfe'de üç kişi var ki, bunlara yarın öleceksin dense, ibâdetlerini arttırmaları mümkün değildir. Bu üç kişi, Muhammed bin Sükâ, Amr bin Kays, Melâî, Ebû Hayyân Teymî'dir" buyurdu.

Muhammed bin Münkedir (radıyallahü anh), kendisine sordu: "Yâ Ebâ Abdullah! Sana en hoş gelen amel hangisidir?" Muhammed bin Sükâ hazretleri de "Mü'mini sürura boğmaktır." "Ondan sonra hangisidir?" dedi. "Kardeşlere, ikram etmektir" buyurdu.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri bir diğer sohbetleri esnasında, "Küfe ehlinden beş kişinin hergün hayırları fazlalaşır. Bunlar, Muhammed bin Sükâ, Ebû Hayyam Teymî, Ömer bin Kays, Ebû Sinân bin Merre'dir. Bu beş kişinin hergün biraz daha hayırları fazlalaşır" buyurdu.

Birgün kardeşinin oğlu kendisine bir suâl sordu. Muhammed bin Sükâ hazretleri ağlamaya başladı. Yeğeni, "Ben suâlin cevâbını vereceksiniz diye sordum, siz ise ağladınız, cevap vermeyecek misiniz?" deyince O da "Ey kardeşimin oğlu, suâlin cevâbından âciz olduğum için değil, bu mevzûu bugüne kadar sana öğretmediğim için ağlıyorum" buyurdu.

İmâm-ı a'zam hazretleri, Muhammed Sükâ hazretlerinin cenâzelerinde bulunduklarını bildirerek "O, seksen defa Kâ'be'yi ziyâret için Mekke'ye gitmiştir" buyurmuşlardır.

Ya'lî bin Ubeyd, Muhammed bin Sükâ'dan nasîhat istedi. O da; "Sizden önceki, insanlar çok konuşmaktan pek sakınmışlar, çok konuşmak üç yerde iyidir demişlerdir. Birincisi, Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmi çok okumak, ikincisi, çok Emr-i ma'rûf yapmak sebebiyle fazla konuşmak. Üçüncüsü, fazla Nehy-i münkerden dolayı çok konuşmak. Bu üç şeyden başka ancak çok lüzum olursa konuşun. Zira sizlerle beraber Kirâmen kâtibîn melekleri vardır. İsimleri Rakib ve Adid'dir. Onlar hayır ve şer konuşulan herşeyi yazarlar. Akşam olduğu vakit, meleklerin yazdıklarında âhiretle ilgili yazılan çok olan ne bahtiyar kimsedir. Dünyâ ile ilgili olan yazısı çok olan ne bedbaht kimsedir."

Buyurdular ki: "Allahü teâlâ, müstehak olmayan hiçbir kimseye azâb yapmaz. Azâb yapılan kimseler, muhakkak ona lâyıktır. Şöyle ki, bir kimseye dünyalık verilir. O kimse, verilen dünyalığa çok sevinir. Fakat, dîninden birşey fazlalaştığı zaman hiç farkına varmaz. Böyle kimse nasıl azâba müstehak olmasın?"

"Bir kimsenin dünyalığından birşey eksildiği zaman çok üzülür. Lâkin, o kimsenin dîninden birşey eksildiği zaman o kadar üzülmez. Hattâ umurunda bile olmaz. İşte o kimse de kendisini Allahü teâlânın azâbına müstehak eder."

"Bir kimsenin aksırdığım duysam, aramızda deniz de olsa (YERHAMÜKELLAH) derim."

"Allahü teâlâdan korkan mü'min hiç neş'elenmez. Onun rengi hiçbir zaman açılmaz. Yüzü devamlı mahzûn olur."

“Bir insan, müslüman kardeşinin ihtiyâcını görürse, Allahü teâlâ da ona çok yüksek dereceler verir, o kimse çok yüksek derecelere yükselir.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

Hazreti Osman buyurdu ki, Resûlullahdan (aleyhisselâm) işittim; “Bir kimse emir olunduğu gibi abdest alır ve emir olunduğu gibi namaz kılarsa, günâhlarından öyle temizlenir ki, anasından yeni doğmuş gibi olur. Ya’nî bütün günâhları dökülür ve günahsız kalır” buyurdu.

Safvan bin Asal (radıyallahü anh) Resûlullahdan (aleyhisselâm) işittim; “Bir mü’min, bir din kardeşini Allah rızâsı için ziyâret etse, gidip gelinceye kadar içinde ağaçları ve suyu bol olan Cennet bahçesinde oturur gibidir” buyurdu.

Hazreti Ali’den rivâyetle Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Kim ki Cenneti isterse, hayırlı işleri çok yapsın! Kim ki Cehennemi isterse, nefsinin bütün istediklerine uysun. Kim ki dünyâdan zühd yapmak isterse, musîbetlere sabretsin!”

Abdullah bin Mes’ûd (radıyallahü anh) rivâyet eder. Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyorduk. Bir fakîr geldi. Birşeyler istedi. Aramızdan biri bir dirhem çıkarıp uzattı. Bir başkası da onun elinden alarak fakîre verdi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) “Böyle yapan kimse de, sadaka verenin kazandığı sevâb kadar sevâb kazanır. Parayı verenin sevâbından hiç eksilmez” buyurdu.

Câbir (radıyallahü anh) buyurdu ki, Abdülkays kabilesinden bir heyet Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarına geldiler. Resûlullah (aleyhisselâm) ile ba’zı şeyler konuştular. Resûlullah da (aleyhisselâm), onları Ebû Bekr-i Sıddîk’ın (radıyallahü anh) yanına gönderdiler ve buyurdular ki: “Yâ Ebâ Bekir, sen onların ne söylediğini duydun mu?” “Evet, yâ Resûlallah, ne söylediğini duydum” dedi. “Öyle ise, onlara cevap ver” buyurdu. Hazreti Ebû Bekir de onlara çok güzel cevaplar verdi. Resûlullah efendimiz de işitip çok beğendiler ve “Yâ Ebâ Bekir, Allahü teâlâ sana büyük rıdvânını verdi” buyurdular. Eshâb-ı kiramdan ba’zıları “Büyük Rıdvânın ne olduğunu sordular. Resûlullah (aleyhisselâm), “Büyük Rıdvândan maksad şudur ki, kıyâmet gününde Allahü teâlâ bütün kullarına aynı anda bir defa tecelli edecektir. Fakat Ebû Bekr-i Sıddîk için ayrıca bir defa daha tecelli edecektir” buyurdu.

Câbir (radıyallahü anh) buyurdu ki: Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) Mescid-i harâm’a girdiler. Bir şahısın ellerini açmış “Yâ Rabbî! falan İbni falanı affet” diye duâ ettiğini gördüler. Resûlullah (aleyhisselâm) “Bu nedir? Sen yalnız ona duâ edersin” buyurdu. O da “Yâ Resûlallah! O benim arkadaşımdır ve benden burada kendisine duâ etmemi istedi” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Sen memleketine dön. Allahü teâlâ, senin o arkadaşını affetti” buyurdu.

İbni Ömer (radıyallahü anh) buyurdular ki; bir gün Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidinde oturuyorduk. Resûlullah (aleyhisselâm) şu duâyı günde yüz defa okumamızı buyurdular: “Rabbigfirlî ve tüb aleyye. İnneke ente’t-tevvâ-bü’r-rahîm.”

Câbir (radıyallahü anh), Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Hiçbiriniz durgun suya bevl etmesin.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 3

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 209

3) El-Kâşif cild-3, sh. 51

MUHAMMED BİN VASÎ’

Muhaddis, zâhid, âbid, ârif-i kâmil, Tabiînin büyük âlimlerinden. Basralı’dır. Doğum târihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur. 123 (m. 730) senesinde vefât etti. Eshâb-ı kiram ve Tabiînin sohbetinde yetişti. Tabiînden çoklarına hizmet etti. Devrin eşsiz âlim ve ma’rifetler kaynağı Hasan-ı Basrî, Süfyân-ı Sevrî, Mâlik bin Dinar’ın (r.anhüm) arkadaşıydı. Beraber bulunup, sohbet ederlerdi. Zamanının bir tanesiydi. Ma’rifette o dereceye vardı ki; “Gördüğüm her şeyde Rabbimi görürüm” buyurdu. Hadîs ilminde sikadır (sağlam, güvenilir). Kendisinden meşhûr muhaddislerden (hadîs âlimlerinden) Müslim, Ebû Dâvûd, Timizî ve Neseî rivâyette bulundular.

Muhammed bin Vâsi’, dünyâya düşkün olmayan ve tevâzu sahibi olup, pek çok menkıbeleri vardır. Çok ibâdet edip, başkalarına da rehber olurdu. Ca’fer bin Süleymân (radıyallahü anh); “İbâdette tenbelleştiğim zaman, Muhammed bin Vâsi’a bakarak yeniden ibâdete heveslenirim ve tenbelliğim kaybolur, o istekle bir hafta devam ederim”

buyurdu. Duâsında “Allahım, bizi senden uzaklaştıracak rızıktan sana sığınırım” buyurdu. Riyâzet sahibiydi. Kuru ekmeği suya batırır yerdi ve; “Buna kanâat eden, insanlara muhtaç olmaz” derdi. Çok şükür ederdi. Bacağında yara çıkmıştı. Biri görüp, “Sana acıyorum” deyince, “Ben de bu yaranın gözümde veya dilimde çıkmadığına şükrediyorum” buyurdu. Ölümden çok korkup, ölümden sonra âhıret hayatına hazırlanırdı. İbret almak niyetiyle her Cuma kabirleri ziyâret ederdi. “Pazartesi günleri ziyâret etsen daha iyi olmaz mı” dediklerinde, “Meyyitler Cuma, Perşembe ve Cumartesi günleri kendilerini ziyâret edenleri tanır” buyurdu. Basra kadı ve vâlisi Bilâl bin Ebû Bürde’nin “Kader hakkında görüşün nedir?” suâline “Etrâfındaki mezarlıklara bak, onlar kader ile meşgûl değiller” cevâbını verdi.

“Nasılsınız?” dediler. “Ecelim yakın, emelim sonsuz, amelim kötü” cevâbını verdi. Ölümü ânında; “Ey kardeşler, size selâm olsun! Allahü teâlânın affına mazhar olmazsam, varacağım yer Cehennemdir” dedi.

Bir kimse Muhammed bin Vâsi’den (radıyallahü anh) nasîhat istedi. “Dünyâ ve âhırette padişah olmanı tavsiye ederim” buyurdu. Adam “Bu nasıl olur?” diye sorunca; “Dünyâda zâhid olmakla, ya’nî kimseye tamah etmez, herkesi muhtaç görürsün. İşte o zaman sen dünyâyı istemediğin için, zengin, ihtiyâçsız ve padişahsın. Böyle olan dünyâ ve âhıret padişahı olur” buyurdu. Sultanın hediyesini uygun görmeyip, almazdı. Basra emirlerinden birisi, Mâlik bin Dinar’a (radıyallahü anh) onbin dirhem hediyye gönderdi. Mâlik (radıyallahü anh) de bu hediyyeyi, tamamen meclisinde hazır bulunanlara taksim etti. Muhammed bin Vâsi’ O’nun yanına gelip; “Şu mahlûkun sana hediyye ettiği parayı ne yaptın?” diye sorunca Mâlik de (radıyallahü anh) “Burada bulunanlara sor” buyurdu. Onlar da, hepsini dağıttığını söylediler. Muhammed bin Vasi’ “Allah aşkına doğru söyle parayı verdiği için bu adama kalbin temayül etti mi? içinde buna karşı eskisinden daha fazla bir sevgi uyandı mı” diye sordu. Mâlik (radıyallahü anh) de; “Evet gerçekten öyle oldu. Şimdi ona daha çok temayül ettim” buyurunca şu cevâbıyla hâlini anlattı; “İşte ben bundan korkarım.”

Âdâmın biri, O’na; “Seni Allah için seviyorum” deyince; “Sen beni, ne için seviyorsan, ben de seni onun için seviyorum” cevâbını verdi. Daha sonra yüzünü dönerek; “Allahım, sen beni sevmediğin hâlde, senin rızân için sevilmekten sana sığınırım” buyurarak duâ etti.

Hadîs âlimlerinden Katâde (radıyallahü anh), “Kur’ân-ı kerîm okuyucuları üç kısımdır. Bir kısmı Allah için, bir kısmı dünyalık için, bir kısmı da hükümdârlar için okurlar. Muhammed bin Vâsi’ ise, Allah için okuyanlardandır” buyurarak onun hâlini haber verdi. Hasan-ı Basrî de (radıyallahü anh) O’na “Kurrânın (çok iyi Kur’ân-ı kerîm okuyucusu) süsü” derdi.

Hasan-ı Basrî’yi çok severdi. Onun evine gider. Nûr suresindeki, “Sâdık dostlarınızın evlerinde yemenizde size bir günah yoktur” âyet-i kerîmesine uygun hareket ederdi. Hasan-ı Basrî de Muhammed bin Vâsi’nin bu hâline çok sevinirdi. Dostlarının evinde serbest hareket etmesinden memnun olurdu.

Buyurdular ki; “Şu dört şey kalbi öldürür: Günah işlemeye devam etmek, kadınlar ile fazla münâsebet, ahmaklarla sohbet, ölülerle oturmak.” Sohbetindekiler; “Ölülerle oturmak da nasıl olurmuş” diye sorduklarında şu cevâbı verdi: “Ölülerden kastım, şımarık zenginler, zâlim idârecilerdir.”

Birgün devrin âmirlerinden Kuteybe bin Müslim’in kapısına yün elbisesi ile gitti. Kuteybe (radıyallahü anh) “Niçin Suf (yün) giydin?” dedi. Cevap vermedi. “Niçin cevap vermiyorsun?” diye sorunca; “Zühd yapmak için diyeceğim, kendimi övmek olacak. Fakîrlikten diyeceğim, Hak teâlâdan şikâyet olacak” buyurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

“Bir kimse bildiği ilmi gizlerse, kıyâmet gününde ateşten bir gömlek giydirilir.”

“(Lâ ilahe illallah) diyerek îmânınızı yenileyiniz.”

“Cennette öyle köşkler vardır ki, içindeki dışındakini, dışındaki içindekini görür. Bunlar, sözü hoş, selâmı çok olana, yemeği çok yedirenlere, oruca devam edenlere ve gece namaz kılanlara verilir.”

“Allahü teâlâyı bilir misin?” diye sorduklarında, başını önüne eğip, bir müddet sustu. Sonra; “O’nu bilenin sözü az, hayreti dâimi olur” buyurdu. Birisi kendisine “Nasılsın?” deyince, “Ömrü eksilip, günahı çoğalanın hâli nasıl olur?” buyurdu. Bir

gün Mâlik bin Dinar'a (radıyallahü anh) "İnsanlara karşı dili korumak, gümüş ve altını korumaktan zordur." Çok az konuşmasına rağmen buyurdukları da hikmet doludur. Buyurdular ki: "Kur'ân-ı kerîm âriflerin bostanıdır. Ondan tattığınız lezzetlerin her birini ayrı bir letâfet içinde tadarsınız."

"Cennette duran bir adamın ağlaması ne kadar garip ise, dünyâda henüz gireceği yeri bilmiyen kimsenin gülmesi de o nisbette şaşılacak şeydir."

"Bir kimse kalbini Allaha çevirirse bütün kulların kalbini kazanmış olur. Allahü teâlâ, onu bütün kullarına sevdirir."

"Sâdık ve hakiki mü'min olmak için, Allahü teâlâdan korku ve ümidin beraber olması lâzımdır."

"Biz öylelerine (Eshâb-ı kirama) kavuştuk ki, hanımları ile aynı yastığa baş koyar, ama bu halde sabaha kadar sızlanır, ağlar, yastık gözyaşından ıslanır. Yirmi sene buna devam eder de, ne bu ağlamadan, ne de sızlanmadan hanımların haberi olmazdı."

"Dünyâda yalnız üç şeye heves ettim: Sapıtmaya doğru eğrildiğim vakit beni doğrultacak, ikaz edip, yola getirecek bir arkadaşa; helâl nafakaya; huzûr içinde cemâat ile namaz kılmaya."

"Kazancın temizliği bedenlerin de temizliği demektir. Allahü teâlâ, temiz giyip, temiz yedirene, rahmetiyle muâmele etsin."

Her sabah namazını kıldıktan sonra şeytanın şerrinden korunmak için şöyle duâ ederdi; "Allahım, sen bize bir düşman (şeytan) musallat ettin ki, o ve maiyyeti bizi ve kusurlarımızı görür, fakat biz onu göremeyiz. Allahım, onu rahmetinden mahrûm ettiğin gibi bizden de mahrûm et. Affından ümidini kestirdiğin gibi, bizden de ümidini kestir. Rahmetinle onun arasını uzaklaştırdığın gibi, bizimle de onun arasını uzaklaştır. Zira muhakkak ki, senin gücün her şeye yeter, sen her şeye kadirsin."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 32

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 36

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 345

4) Sıfat-üs-safve cild-3, sh. 266

5) El-A'lâm cild-7, sh. 133

6) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 499

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 924

MUHAMMED BİN YÛSUF İSFEHÂNÎ

Tebe-i tabiînin âlim ve râvilerinden. İbâdete çok düşkündü. Dünyânın, Allahü teâlânın rızâsı için olmayan herşeyinden elçekmişti. Çok büyük evliyâdan olmasına rağmen, kendisini büyüklerden başkası tanımazdı.

Künyesi Ebû Abdullah'dır. Ez-Zâhid, el-Âbid lakabları ile tanınırdı. Aslen İsfehânlıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. İlim tahsili için uzun zaman Mekke'de bulundu. Basra'da ve değişik yerlerde ikâmet etti. Tanındığı yerden kaçmanın yollarını arardı. Geceleri hiç uyumazdı. Devamlı ibâdet ederdi. İnsanlardan birşey istemez, hacetini Allahü teâlâdan dilerdi. 188 (m. 804)'de veya daha sonraki bir târihte, otuz yaşlarında iken vefât etti. Basra'nın Mesîse kasabasında Ebû İshâk el-Fezârî'nin (radıyallahü anh) yanına defn edildi. Ziyâret edenler feyz ve bereketinden istifâde etmektedir.

Yûnus bin Ubeyd, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd, Süleymân bin Mihrân, el-A'meş, Süfyân-ı Sevrî ve Sâlih el-Müzenî'den (r.aleyhim) hadîs rivâyet etti. Kendisinden ise, İmâm-ı Evzâî, Âmir bin Hammâd İsfehânî ve Zübeyr bin Abbâd (r.aleyhim) ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Yahyâ bin Saîd el-Kettân hazretleri: "Birçok âlimin sohbetinde bulundum. Fakat, Muhammed bin Yûsuf İsfehânî'den daha fazîletli kimseyi görmedim. Benim nazarımda O, Süfyân-ı Sevrî'den daha üstündür" deyince, Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) "İlim ve fazîletteki üstünlüğünü mü kastediyorsun?" diye sordu. O da "Evet ilim ve fazîletteki üstünlüğünü kastediyorum" buyurdu.

Abdurrahmân bin Mehdî, "Muhammed bin Yûsuf'un benzerine rastlamadım." buyurdu.

Züheyr el-Benânî; "Onun gibi çok ibâdet edip, dünyâya rağbet etmeyen bir daha gelmez" buyurdu.

Talebelerinden Dirhem, “Meclislerinde çok kaldım. O’nun Allah için olmayan birşeyden bahsettiğini hiç duymadım” dedi. Atâ bin Müslim Halebî hazretleri buyurdu ki: “Muhammed bin Yûsuf İsfehânî, hergün garip bir şekilde kapının önüne gelir, çok garip bir şekilde öğrenmek istediğini sorar, benden suâlinin cevâbını alınca da, yine çok garip bir şekilde kapımdan ayrılırdı. Bu hâli yirmi sene devam etti. Ben O’na kim olduğunu hiç sormamıştım. Ama ben Muhammed bin Yûsuf’un ismini işitiyor, O’na hayranlık duyuyordum. Birgün biz câmideyken, O da geldi. O’nu tanıyanlardan biri, “İşte Muhammed bin Yûsuf bu gelen zâttır” dedi. Yirmi senedir bu zât hergün benim kapıma gelir, fakat ne ben O’na kim olduğunu sordum, ne de O bana kim olduğunu söyledi.”

Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh): “İbni İdrîs’e Basra’da kimden daha çok istifâde edebileceğimi sordum. Ben, sana Muhammed bin Yûsuf İsfehânî hazretlerinden başkasını tavsiye edemem. O’na git, çok istifâde edersin. O’nu lütuf ve ihsân yerlerinde bulursun. O, Basra’nın Mesise kasabasında oturur” dedi. Ben de Basra’yı ziyâret ettiğim zaman Mesise’ye gittim. Orada Muhammed bin Yûsuf hazretlerini sordum. O’nu kimse tanımıyordu. Tanınmaması, O’nun takvâ ve faziletinin üstünlüğündendi. Ben, Muhammed bin Yûsuf hazretlerini üstadımın dediği gibi lütuf ve ihsân yerleri olan câmilerden birinde buldum. O’nun âbid ve zâhidlerin ileri gelenlerinden olduğunu gördüm” buyurdu.

Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh): Muhammed bin Yûsuf hazretlerinin yaşının çok genç olmasından dolayı O’nun için; “Âbidler ve zâhidler arasında bir gelindir” buyururlardı. Menkıbelerinden:

Salt bin Zekeriyya anlatır: Muhammed bin Yûsuf hazretleriyle Ehvas’a gidiyorduk. Yol üstünde bir handa sabahladık. Bana, “Kervancıbaşını yanıma çağır, çok çabuk hazırlansınlar. Hemen yolumuza devam edelim” buyurdu. Kervancıbaşının yanına gittim. Ayağını bir akrep sokmuş kalkamıyordu. Muhammed bin Yûsuf hazretlerine durumu arz ettim. “Yanıma muhakkak gelmeli” buyurdular. Kervancıbaşının koltuğuna girdim, beraberce geldik. Kervancıbaşının elini akrebin soktuğu yere koydurup, sessizce birşeyler okuyarak oraya üfledi. Adam hemen kalktı ve hiçbirşey olmamış gibi yürüdü, gitti. Muhammed hazretlerine, içinden ne okuduğunu sordum, “Ümmü’l-kitâb”ı okudum, buyurdular. “Ümmü’l-kitâb” nedir? diye sorunca “Fâtiha’dır. Ben Fâtiha sûresini okudum” buyurdular. Ben ondan sonra, Fâtiha sûresi okuyup hastaların üzerine üflerdim. Lâkin benim okumamla hiçbir hasta şifâ bulmadı.

Yûsuf bin Zekeriyya anlatır: Biz Harran’da idik. Muhammed bin Yûsuf hazretleri yanımıza geldi. Oradaki hadîs âlimleri etrâfını çevirdiler. Hemen Harran’dan ayrılıp Re’sûlayn denilen yere gitti. Bir ay orada kaldıktan sonra geri geldi. Orada neden çok kaldıklarını sordum. “Re’sûlayn’da bir ay kaldım. Ne kimse beni tanıdı. Ne de ben kimseyi tanıdım” buyurdu. Dikkat ettim; Muhammed bin Yûsuf hazretleri, ekmeğini her zaman değişik fırından alırdı. Sebebini sorduğumda, “Her zaman aynı fırından alırsam, belki fırın sahibi olan kimse beni tanır ve bana hürmet eder, ben de o zaman dînimi dünyâya âlet etmiş olmaktan korkarım. Muhtelif fırınlardan alınca beni hiçbiri tanımaz” buyurdu.

Muhammed bin hilâl hazretleri anlatır: Muhammed bin Yûsuf hazretleri ile Fudayl bin Iyâd hazretleri çok arzu etmelerine rağmen birbirlerini görüp tanışamamışlardı. Birgün Basra çarşısında karşılaştılar: “Sen Muhammed bin Yûsuf musun?” “Sen Fudayl bin Iyâd mısın?” bir ağızdan “Evet” derken ikisi de aynı anda birer nâra atarak bayıldılar. Tanıyanları, bir müddet sonra Fudayl bin Iyâd’ı baygın olarak evine götürdüler. Muhammed bin Yûsuf ise ayılıncaya kadar güneşin altında yattı. Çarşıda kimse tanımadığı için “uyuyor” zannedildi.

Sâlih bin Mehdî anlatır: Muhammed bin Yûsuf (radıyallahü anh) ile beraber Yahûdiyye beldesine gidiyorduk. Yolda bir hıristiyanla karşılaştık. O, hıristiyanın selâmını çok güzel bir şekilde aldı. O’na çok hürmet etti. “Nasıl olur da bir İslâm âlimi ve evliyâ, bir kâfire böylesine hürmet eder?” diye düşündüm. Hıristiyan yanımızdan ayrılınca bunun sebebini sordum. “Bu nasrânî gözüken kimse, gizlice îmân etmiştir. Müderris olan kardeşim, dokuz talebesiyle birlikte bunun köyüne geldi. Bu adam da hizmetçisini gönderip köyde misâfir olup olmadığını araştırdı. Durumu anlayınca, bizzat kendisi gidip onları evine da’vet etti. Onlara izzet ve ikramda bulundu. Ayrıca içinde yüzbin dirhem bulunan bir keseyi yol harçlığı olarak vermek istedi. Ama onlar “Bizim ihtiyâcımız yoktur” diyerek kabûl etmediler” buyurdu.

İsfehânlı bir kimse anlatır: Bir grup eşkiya, çobanlarımızı bağlayarak hayvanlarımızı çaldı. İçinde Muhammed bin

Yûsuf'un hayvanları da vardı. Bizden biri onlarla görüşmek üzere gitti. Şakîlerin reîsi O'na, "Muhammed bin Yûsuf'un hayvanlarını bize göstermek şartıyla, kendi hayvanlarını götür. O, büyük evliyâdır. Biz, O'nun bedduâsından korkarız. O'nun hayvanlarının hepsini geri göndereceğiz" dedi. Ama, daha sonra göndermediler. Bir müddet sonra çaldıkları hayvanların hepsi telef oldu. Onlardan bir fayda göremediler. Yalnız Muhammed bin Yûsuf hazretlerine âit hayvanlardan hiçbiri telef olmadı.

Talebelerinden biri, Muhammed bin Yûsuf hazretlerinden nakleder: Karzin beldesinde ikâmet ederken, o şehrin ileri gelen zenginlerinden biri de sohbetime devam ederdi. Birgün ikimiz yalnız kalınca, bana bir teklifi olduğunu söyledi ve devamla, "Dünyâda yalnız bir çocuğum var. O da, evlenecek çağda, dinine bağlı bir kızcağızdır. Onu bütün mallarımla birlikte sana vermek ve daha sonra da Mekke veya Medine'de ikâmet etmek isterim" dedi. Ben de ona "Allahü teâlâ senden râzı olsun. Eğer benim evlenmek gibi bir niyetim olsaydı, kabûl ederdim. Fakat böyle bir niyetim yok" diye cevap verdim. "Bu teklifi niçin kabûl etmediniz?" diye soran bir talebesine de "Ben mal-mülk sahibi olsaydım, onlarla meşgûl olurdum. Şimdi ise daha kıymetli şeylerle meşgûlüm. Beni bu kıymetli şeylerden alıkoyacak hiçbir şeyi istemem" buyurdu.

Ali bin Ezher (radıyallahü anh) anlatır: Muhammed bin Yûsuf hazretleri bir ara Mesise'ye geldi. O sıralarda Ebû İshâk hazretleri vefât etmişti. Bizden O'nun kabrini sordu. Kabrinin başına gittik. Kur'ân-ı kerîm okuyup duâ ettikten sonra, Ebû İshâk el-Fezârî hazretlerinin kabrinin bitişiğindeki boş yeri göstererek "Burası bir müslümana ne güzel kabir olur" buyurdu. Biz burasını kendisi için temenni ettiğini anladık. Mesise'ye geri döndük. Kısa bir müddet sonra hastalandı ve oniki-onüç gün sonra vefât etti. Biz de O'nun işâret ettiği Ebû İshâk hazretlerinin yanındaki boş yere defn ettik.

Saîd bin Gaffar'a (radıyallahü anh) hitaben buyurdu ki: "Ey Saîd, en kıymetli vaktin olan şu ânını, en kıymetli şeyle değerlendir."

Dostlarına: "Bu zaman fazîleti arama zamanı değil, bilakis kurtuluşu arama zamanıdır" buyurdular.

Kardeşi Zürâre'ye yazdığı mektûbda; Besmele ve hamd-ü senadan sonra, "Ey kardeşim! İşittim ki, ticârete başlamışsın. Bilmiş ol ki, senden önceki bütün tüccârlar ölmüşlerdir. Vesselâm" buyurup, altına şöyle not düştüler.

"Ey kardeşim Zürâre! Allahü teâlâdan kork ve ona itaat et! O'nun azâbım unutma! O'nun azâbına kimse karşı koyamaz. Şartlarına sahip olunca hacca git! Zîrâ hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm), "Her kim ki, helâlden kazandığı mal ile Allahü teâlânın rızâsı için hac etse, anasından doğduğu gün gibi günahsız olur" buyurdu.

Bir sohbetlerinde: "Şu gördüğünüz arazilerin hepsini iki kuruş karşılığında bana verseler hiç sevinmem. Zîrâ bu dünyâdaki bütün mal ve mülk geçicidir. Yok olmaya mahkûmdur. Biz öleceğiz, malımız ve mülkümüz dünyâda kalacaktır" buyurdular.

Mekke yolunda, Abdurrahmân bin Ömer'in elinden tutup buyurdular ki:

"Ey Abdurrahmân! Sen zevk ve keyfiyle uğraşanların kapıları önünden geçtiğinde onlara "O yüksek köşkleri ve kaleleri yaptıranlar hani, bu muhteşem köşk ve muazzam kalelerde sizden önce zevk ve sefâ sürenler, bütün dünyâ bizimdir diyenler nerede?" diye sor. Muhakkak ki, onların hepsi ölüp gittiler. Sen, çok ibâdet edenlerin yanlarına varırsan onlara, "Ey âbidler! Ölüm vaktiniz gelip, âhırete göçtüğünüz zaman, istirahatın en güzeli sizin içindir" dersin."

Süleymân bin Mihrân'dan (radıyallahü anh) duydum, Abdullah bin Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Cum'a günü bin defa Allahümme salli a'lâ Muhammedin sallallahü aleyhi ve sellem demeyi terk etme."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-8, sh. 225

MÜNZİR BİN MÂLİK

Tabiînin büyüklerinden. Adı, Münzir bin Mâlik bin Kuta'a, künyesi Ebû Nadra el-Abdî'dir. Basra'da yetişen âlimlerden

olduğu için "el-Basrî" de denilmiştir. Eshâb-ı kiram ile görüştü ve ilim aldı. Doğumu hakkında bir bilgi yoktur. 108 veya 109 (m. 727) târihinde, Hazreti Hasan'dan önce vefât etti. Namazını, Hazreti Hasan'ın kıldırmasını vasıyyet etti. Ömrünün sonuna doğru felç olmuştu. Vefât ettiği zaman Hazreti Hasan namazını kıldırdı. Eshâb-ı kirâm'dan Talha (radıyallahü anh) ile görüştü. Ondan ilim aldı. Bundan ve Hazreti Ali bin Ebî Tâlib, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Ebû Zer el-Gıfârî, Ebû Hureyre, Abdullah İbni Abbâs, Abdullah İbni Zübeyr, Abdullah İbni Ömer ve daha pekçok sahâbîden (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Tabiînin büyüklerinden İmrân bin Husayn, Semure bin Cündeb, Kays bin İbâd ve daha birçoklarından rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de, Süleymân-ı Teymî, Ebû Müslim Saîd bin Yezîd, Abdülazîz bin Sahîb, Hamîd-üt-Tufeyl, Katâde bin Diâme ve daha birçok kimse hadîs-i şerîf nakletmişler ve ilim almışlardır.

Münzir bin Mâlik'in büyüklüğünü, ilimdeki üstünlüğünü birçok âlim haber vermiştir. Sâlih bin Ahmed, babasının: "Ondan daha hayırlısını, iyisini bilmiyorum" dediğini bildirdi. İshâk bin Mansûr da, İbn-i Maîn'in: "O sika (güvenilir, sağlam) bir râvidir" dediğini haber verdi. Ebû Zur'a, İmâm-ı Nesâî ve Ebû Hatim de böyle söylemişlerdir, İbn-i Sa'd da: "O, sika bir râvi olup çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir" dedi. İbn-i Hıbbân da, "Kitâbüs-sikât'ında, onu sika râviler arasında zikretmektedir. Ahmed bin Hanbel, sika bir râvi olduğunu söyledi. O, insanların en fasîh konuşanlarından idi. Sözleri açık ve te'sîrliydi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şöyledir:

Abdullah İbni Abbâs bildiriyor ki: Resûlullah (aleyhisselâm), namazda rükû'a eğildiği zaman mübârek sırtları dümdüz olurdu.

Eshâb-ı kiramdan Câbir (radıyallahü anh) şöyle bildirdi. Resûlullah efendimiz, Veda Haccı'nda iken teşrik günlerinde bize şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Dikkat ediniz! Şüphesiz Rabbiniz birdir. Dikkat ediniz! Rabbiniz birdir. Bir Acemin Araba, bir siyahın kırmızıya, bir kırmızının siyaha üstünlüğü yoktur. Üstünlük, ancak takvâ iledir, ya'nî Allahtan korkup haramlardan sakınmak iledir. Sizin, Allah katında en üstününüz, takvâsı en çok olanınızdır. Dikkat ediniz, size tebliği mi yaptım mı?"

"İnsanlardan korkmak, bir kimsenin gördüğü ve bildiği doğruyu söylemesine asla mani olmasın!"

"Ey Kureyş gençleri! Zinâ etmeyiniz.
Ferclerinizi (namuslarınızı) koruyunuz. Dikkat edin! Kim fercini zinâdan korursa, ona Cennet vardır."

"Hangi müslüman çıplak bir müslümana bir elbise giydirirse, Allahü teâlâ ona Cennetin yeşil elbiselerinden giydirecek, hangi müslüman aç olan bir müslümana yemek yedirirse Allahü teâlâ ona Cennet meyvalarından yedirecek ve hangi Müslüman susayan bir müslümana su verirse, Allahü teâlâ onu Cennet şarabıyla sulayacak."

Hikmetli sözleri çoktur. Buyurdu ki:

"Bir kimsenin, Kur'ân-ı kerîmden "O memleketlerin kâfir olan halkı, geceleyin uyurken azâbımızın kendilerine inivermesinden emîn mi oldular." A'râf sûresi 97. âyet-i kerîmesini okuyunca sesini yükseltmesi, müstehab olur."

"Biz İslâmın ilk zamanlarında, birbirimize şu dört şeyle nasîhatta bulunurduk: 1-Boş zamanında, meşgûliyetin arttığı zaman için çalış! 2- Sıhhatli iken, hasta olduğun zaman için hazırlık yap! 3- Gençliğinde, ihtiyârlığın için hazırlan! 4- Daha hayatta iken, ölümden sonra sana lâzım olacak işleri yap!"

"Bir kimse, bir gecede Kur'ân-ı kerîmden bin (1000) âyet-i kerîme okursa, sayılamıyacak kadar çok sevâbla sabahlamış olur."

"İçindeki yazıları bozuk olan bir kitabın okunmasından daha çok kalbe haşvet (ağırlık ve sıkıntı) veren bir şey yoktur."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 302

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 97

MÛSÂ BİN TALHA (ET-TEYMÎ)

Tabiînin devrinde yetişen büyük fıkıh âlimlerinden. Adı, Mûsâ bin Talha bin Ubeydullah el-Kureşî et-Teymî'dir. Künyesi Ebû Îsâ'dır. Ebû Muhammed el-Medenî de denirdi. Babası, Cennetle müjdelenen ve kendilerine "Aşere-i mübeşşere" adı

verilen on kişiden biri olan Talha bin Ubeydullah'dır. Annesi, Halvet binti Ka'ka' bin Saîd bir Zürâre'dir. Resûlullah efendimiz zamanında dünyâya geldi. İsmini Peygamberimiz koydu. Sonra Kûfe'ye yerleşti. Muhtâr-ı Sekâfî'nin Kûfe'de ayaklanmasından sonra Basra'ya gitti. Babası ile birlikte Cemel vak'asında Hazreti Âişe'nin yanında idi. Esîr oldu. Hazreti Ali kendisini serbest bıraktı. 103 (m. 771) senesinde vefât etti.

Eshâb-ı kiramdan birçoğu ile görüştü. Onların ilim meclislerinde bulunup, sohbetleri ile yetişti. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde büyük âlim oldu. O, babası Talha, Osman bin Affân, Ali bin Ebî Tâlib, Zübeyr bin Avvâm, Ebû Zer Gıfari, Ebû Hüreyre, Hazreti Muâviye bin Ebû Süfyân, Hazreti Âişe ve daha birçok sahâbîden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, oğlu İmrân ve Hafîd, kardeşi İshâk ve onun oğlu Mûsâ, Ebû Mâlik Sa'd bin Târık ve daha pekçok âlim, ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyette bulunmuşlardır. Eshâb-ı kiramdan birçoğu ile görüştü. Onların ilim meclislerinde bulunup, sohbetleri ile yetişti. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde büyük âlim oldu. O, babası Talha, Osman bin Affân, Ali bin Ebî Tâlib, Zübeyr bin Avvâm, Ebû Zer Gıfari, Ebû Hüreyre, Hazreti Muâviye bin Ebû Süfyân, Hazreti Âişe ve daha birçok sahâbîden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, oğlu İmrân ve Hafîd, kardeşi İshâk ve onun oğlu Mûsâ, Ebû Mâlik Sa'd bin Târık ve daha birçok âlim, ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

Mûsâ bin Talha, zamanının en büyük âlimlerindendi. Çok fasîh konuşurdu. Fazîletleri ve insanları doğru yola da'vet etmesi çok olduğundan "Mehdî" (Hidâyete kavuşturan kimse) lakabı verilmiştir. Abdülmelik bin Ömer diyor ki, "Zamanımızda insanların en fasîhi dört kişidir. Bunlar, Mûsâ bin Talha, Kubeysa bin Câbir, Yahyâ bin Ya'mer, (Veya Hasan-ı Basrî) ve Ubeydullah bin Herim es-Selûlî'dir." Âsım bin Ebî Nüceyd ise, "İnsanların en fasîhi üç kişidir. Bunlar Mûsâ bin Talha, Kubeysa bin Câbir ve Yahyâ bin Ya'mer'dir" dedi. Hâlid bin Sümeyr şöyle anlatıyor: "Muhtâr-ı Sekâfî, Kûfe'de insanları halifeye karşı isyana teşvik edip ayaklanınca, Mûsâ bin Talha, yanımıza geldi, insanlar onu Mehdî (hidâyete götüren) olarak görüyorlardı. Hemen ona rağbet edip etrâfına üşüştüler. Bir de gördüler ki, o fazla konuşmaz hep sükût eder, az konuşur, uzun ve şiddetli hüzünlenirdi." Birgün Ömer bin Abdülazîz, büyük âlim Ebû Burde'ye, "Kûfe'de senin kadar yaşayan ve senin gibi ilmi çok olan kimse var mı?" diye sormuştu. Onun da, Mûsâ bin Talha'yı söylediği bildirildi.

O, hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir râvi idi. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Iclî (radıyallahü anh) O'nun hakkında dedi ki: "O, Tabiînin sika râvilerinden ve seçilmiş büyüklerindendi." Ve bir kerresinde de: "O Kûfeli sika râvilerden olup sâlih bir zât idi" dedi. Ebû Hatim de: "O, Talha bin Ubeydullah'ın diğer oğlu Muhammed'den sonra en faziletlisi, kıymetlisi idi. Yaşadığı devirde ona (Mehdî) denilirdi" dedi. İbn-i Hirâş da, Onun için: "O, müslümanların ileri gelenlerindendi" demişti.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şöyledir:

Eshâb-ı kiramdan ba'zıları, bir gün Resûlullah efendimize: "Yâ Resûlallah! Biz, sana selâmı öğrendik. Pekâlâ (salât) nasıl olur?" diye sordular. Buyurdu ki: "Allahümme salli a'lâ Muhammedin ve a'lâ âli Muhammedin ve bârik a'lâ Muhammedin kemâ salleyte ve bârekte a'lâ İbrâhîme ve a'lâ âli İbrâhîme İnneke hamîdün mecîd" deyiniz!"

Birgün Resûlullah efendimize biri geldi ve: "Bana öyle bir amel, iş göster ki, o beni Cennete yaklaştırsın ve Cehennemden uzaklaştırsın." diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) Ona buyurdu ki: "Allaha kulluk et ve O'na bir şeyi ortak koşma! Namazını dosdoğru kıl! Zekâtını ver ve akrabanı ziyâret et!" Resûlullah efendimiz böyle buyurduktan sonra adam dönüp gitti. O gidince yine buyurdu ki: "O adam kendisine emredileni yaparsa Cennete girer."

¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 350

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-4, sh. 371

3) El-A'lâm cild-7, sh. 323

MÛSÂ KÂZIM

Eshâb-ı kiramın sohbetinde bulunmakla şereflenen Tabiîn devrinin yüksek âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Oniki imâmın yedincisidir. Ca'fer-i Sâdık'in oğlu, İmâm-ı Ali Rızâ'nın babasıdır. Resûlullah efendimizin torunu olup, hazret-i Ali ile hazret-i Fâtıma'nın evlâtlarındandır. Hazret-i

Hüseyin'in çocuklarından olduğu için "seyyid"dir. Asıl adı, Mûsâ bin Ca'fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynel'âbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Künyesi, "Ebü'l-Hasan" ve "Ebû İbrâhîm'dir. Kâzım, Sabır, Sâlih, Emîn... gibi birçok lakabları vardır. En meşhûru "Kâzım'dır. Hilminin (yumuşaklığının) çokluğundan, kendisine kötülük yapanlara dahi kızmayıp bağışladığından, gazâbına hâkim olduğundan "Kâzım" lakabı verilmiştir.

İmamlığı yirmibeş sene üç ay sürmüştür. Erkek çocukları, Ali Rızâ, Zeyd, İbrâhîm, Ukayl, Hârûn, Hasan, Hüseyin, Abdullah Ekber, Abdullah Asgar, Muhammed, Ahmed, Ca'fer, Yahyâ, İshâk, Abbâs, Ebü'l-Kâsım, Hamza, Abdurrahmân Kâsım, Ca'fer-i Ekber, Cafer-i Asgardır. Kızları ise onsekizdir. Her biri zamanının en çok ibâdet edenleri ve kerîmeleri idiler.

Annesi câriye idi. Adı, "Humeyde-i Berberiyye"dir. Mekke ile Medine arasında bulunan "Ebvâ" denilen yerde, 128 (m. 745) senesi Safer ayının yirmiüçüncü Pazar günü doğmuştur. 186 (m. 802) senesinde, Bağdâd'ta hapishânede iken vefât etti. Bağdâd'ın on kilometre kuzeybatısında "Kâzımıyye" mahallesinde defin olunmuştur. Bu mahalle Dicle nehrinden beş kilometre içerdedir. Büyük ve çok süslü bir türbesi ve hemen yanında büyük bir câmi vardır. Müslümanların en çok ziyâret ettiği türbelerden biridir, İmâm-ı a'zam hazretlerinin türbesi de Dicle kenarındadır.";

Mûsâ Kâzım hazretleri yüksek bir âlim ve büyük bir evliyâdır. Din bilgilerinde ictihâd derecesine yükselmişti. Her ilimde imâm, üstâd, büyük bir rehberdi. Çok ibâdet ederdi. Geceyi hep namazla geçirirdi. Bu hâllerinden dolayı, kendisine "Sâlih kul" adını vermişlerdi. Tasavvuf ilminde, ehl-i sünnetin gözbebeğidir. Bu ilme âit ma'rifetleri, isteyen müslümanların kalblerine akıtan bir kaynaktır. Resûlullah efendimiz üç vazîfesinden biri de, tasavvuf ma'rifetlerini bilgilerini öğretmek ve kalblere yerleştirmekti. Bu vazîfeyi; kendisinden sonra dört halifesi tam olarak yerine getirdiler. Dört halifeden sonra İslâmiyet her yere yayılmış ve müslümanların sayısı çoğalmıştı. İslâm âlimleri, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" vazîfelerini yerine getirmekte aralarında vazîfe taksimi yaptılar. Kelâm (akâid, îmân) bilgilerini "Mütekellimîn" adı verilen âlimler yaydılar, öğrettiler. Fıkıh ya'nî amel, ibâdetleri ve işleri öğreten âlimlere "Fukahâ" denildi. Tasavvuf bilgilerini de oniki imâm ve diğer tasavvuf âlimleri öğretip kalblere akıttılar. Oniki imâmın her biri, ehl-i sünnet i'tikâdındaki müslümanların gözbebeği olmuştur. Onları ve bu aileye mensûb olanların hepsini sevmeyi, dünyâ ve âhıret se'âdetlerinin sermâyesi bilmişlerdir.

Mûsâ Kâzım hazretleri, hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir) bir râvidir. Büyük bir hadîs imamıdır. Oğulları Ali Rızâ ve İbrâhîm, İsmail, Hüseyin ile kardeşleri Ali ve Muhammed, O'ndan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Resûlullaha kadar varan bir rivâyet ile bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

"Yemekten önce el yıkamak, fakîrliği yok eder. Yemekten sonra yıkamak da, üzüntüyü giderir..."

Mûsâ Kâzım hazretlerinin yaşadığı devirde, Ehl-i beytten olanlara maalesef birçok haksızlıklar yapılmıştır. Zamanın sultanları tarafından birkaç kerre hapse atılmış ve hapiste iken vefât etmiştir. Halbuki dünyâya düşkün değildi. Zühd ve takvâsı çoktu. Affı ve ihsânı, kerem ve cömertliği ile meşhûrdur. Medîne-i münevverede otururdu. Siyâsete hiç karışmadığı halde Abbasî halifelerinden Muhammed Mehdî kendisini Medine'den Bağdâd'a getirterek hapsetmiş, bir müddet sonra hazret-i Ali'yi rü'yâsında görüp, kendisine Kur'ân-ı kerîmde Muhammed suresindeki 22. âyet-i kerîmeyi okuyarak, (Ey Muhammed demek ki, idâreyi ele alırsanız, hemen yeryüzünde fesat çıkaracak ve akrabalık bağlarını kesip atacaksınız) hitâb ettiğinden, hemen Mûsâ Kâzım'ı (radıyallahü anh) hapisten çıkararak, kendisine ve evlâtlarına karşı isyan etmeyeceğine yemîn etmesini teklif etmiş, İmâm-ı Mûsâ Kâzım da, "Bu işi asla yapmam ve şânıma da yakıştırmam" buyurunca, doğru söylediğini tasdîk etmiş ve bu teminatın üzerine, Medine'ye dönmesine izin vermişti. Sonra halife Hârûn Reşîd, 179 (m. 795) yılında Umre'den dönerken, Medine'ye uğramış, İmâm hazretlerini yanına alıp Bağdâd'a getirmiştir. Ardı arkası kesilmeyen hadîselerin yatışması sona erdirilmesi düşüncesi ile O'nu tekrar hapsettirmiştir. "Bağdâd Târihi" kitabının yazarı Hatîb'in rivâyetine göre, ölünceye kadar hapiste tutmuştur. Diğer bir rivâyete göre, Hârûn Reşîd de gördüğü korkulu bir rü'yâ üzerine, O'nu hapishâneden çıkarıp, Medine'ye göndermişti. Ancak Bağdâd'ta vefât etmiş olması, Hatîb'in rivâyetini kuvvetlendirmektedir. Hattâ zehirletilerek vefât ettiği de rivâyet olunur. Yedi sene zindanda kaldı.

Hasiphânede iken Hârûn Reşîd'e yazdığı mektûbta şöyle dedi: "Benden belâ ve musîbet son bulmıyacak, buna

karşılık, sen de dâima rahat ve genişlik içerisinde olacaksın. Yalnız şunu unutma ki, sonu gelmiyen âhırete sen de, ben de gideceğiz."

Yahyâ bin Hâlid Bermekî tarafından hurma içinde zehir verilerek öldürüldüğü rivâyet olunmaktadır. Zehir verildiği gün Mûsâ Kâzım hazretleri, "Bana bugün zehir verdiler. Yarın vücûdum sararacak, sonra yarısı kızaracaktır. Ertesi gün de siyah olacaktır. O zaman vefât ederim" buyurmuştur. Dedikleri aynen olmuştur.

Mûsâ Kâzım'ın (radıyallahü anh) hayatı, faziletlerle, üstünlüklerle dolu, sevdiklerine ibret veren ve yol gösteren kerâmet ve menkıbeleri çoktur. Rûhlara gıda olan sözleri o kadar çoktur ki, ba'zıları kitaplara geçirilmiş, ba'zıları da dilden dile, gönülden gönüle akıp gelmiştir.

O'nu seven ve O'ndan istifâde eden âlimlerden Şakîk-i Belhî "kuddise sirruh" şöyle anlatıyor:

"Hacca gidiyordum. Fâriziyye'ye vardım, orada, güzel yüzlü, buğday benizli, yün elbiseli, başı sarıklı ve ayağında nalını bulunan bir genç gördüm. İnsanlardan ayrı bir yerde yalnız oturuyordu. Kendi kendime, "Bunun tasavvuf talebesinden olması lâzımdır, bu yolda müslümanlardan ayrı duruyor, gidip biraz ağır konuşayım da bu işten vaz geçsin" dedim. Yanına yaklaşınca, bana: "Ey Şakîk" diye hitâb ederek, "Zandan çok sakınınız, zira ba'zı zanlar günâhdır" Hucurât sûresi 12. âyet-i kerîmesini okudu. Bir tarafa doğru gitti. Kendi kendime, "Bu bir sâlih kişi olmalı, adımı ve kalbimdekini bildi" dedim. Arkasından, helâllaşayım diye gittim. Ne kadar hızlı yürüdüysem yine yetişemedim. Başka bir konak yerinde onu yine gördüm. Namaz kılıyordu. Bütün a'zâları titriyor, gözlerinden yaşlar akıyordu. Namazını bitirsin de helâllaşayım dedim. Namazını bitirdi. Yanına yaklaştım. Bana, "Ey Şakîk" diyerek; "Ben tövbe eden, îmân edip sâlih ameller işleyen ve sonra doğru yolu bulan kimseleri elbette af ederim" Taha sûresi 82. âyet-i kerîmesini okudu. Beni bırakıp uzaklaştı. Kendi kendime, "Bu genç yüksek bir evliyâ olmalı, ikinci defa ismimi ve kalbimdekini bildi" dedim. Başka bir konak yerinde yine onu gördüm. Bir kuyunun başında, elindeki kısa ipli kova ile su çıkarmak istiyordu. Kova suya düştü. Ellerini kaldırıp, "Yâ Rabbî! Sen benim Rabbimsin, su aşağıdadır. Kuvvet sendedir, su içmek istiyorum" diye duâ etti. Kuyudaki su yükseldi. Elini uzatıp kovasını doldurdu. Abdest alıp dört rek'at namaz kıldı. Bir kum yığınına doğru gitti. Eliyle kumları kovanın içine döktü. Çalkalayıp içti. Yanına gidip selâm verdim. Selâmımı aldı. "Hak teâlânın sana ihsân ettiği ni'metlerin fazlasından beni de taamlandır (doyur)" dedim. "Hak teâlânın ni'metleri açık veya gizli her zaman bize gelir. Hak teâlâya hüsn-i zanda bulun" deyip, kovasını bana verdi. Kavrulmuş buğday ile şeker vardı. Ondan daha lezzetli bir şey yememiştim, yedim ve doydum. Mekke'ye gelinceye kadar onu bir daha göremedim. Mekke'de gece yarısı namaza durmuştu. Tam bir huşû' ile inleyip ağlardı. Bütün gece böyle devam etti. Sabah oldu. Namaz kılıp tavaf edip dışarı çıktı. Arkasında hizmetçiler vardı. İnsanlar etrâfına toplandılar. "Bu zât kimdir?" diye sordum, "Mûsâ bin Ca'fer bin Muhammed bin Ali bin Hüseyin'dir" dediler. "Yolda bu zâttan şöyle şöyle acâib hâller gördüm" dedim. "Bu acâib hâller bu seyyid için acâib değildir dediler."

Onu seven Hâlid ez-Zabbâlî şöyle anlatıyor: Halife Mehdî, İmâm Kâzım'ı ilk defa çağırmıştı. Mûsâ Kâzım, bana, yol hazırlığı için çarşıdan ba'zı şeyler almamı buyurdu. Yüzüme baktı ve: "Seni üzüntülü görüyorum, ne oldu?" diye sordu. Ben de, "Niçin üzülmiyeyim, bir zâlimin yanına gidiyorsunuz, sonunuzun da ne olacağı belli değildir" dedim. "Hiç korkma, falan ay, falan günde geri döneceğim. Akşamleyin beni beklersin" buyurdu. Ay ve günleri sayıyordum. Buyurduğu gün geldi. Güneş batmasına az kalmıştı. Kimse gelmedi. Şeytan da içime vesvese düşürdü. Kalbimde bir şüphe uyanmasından korkuyordum. Çok sıkıldım. O sırada Irak tarafından bir karaltı göründü. Mûsâ Kâzım hazretleri bir katıra binmişti. "Ey falan!" diye seslendi. "Buyurun efendim buradayım" dedim. "Az kalsın, kalbine şüphe geliyordu değil mi?" buyurdu. "Evet öyle olacaktı" dedim. Sonra, "Allahü teâlâya hamd olsun ki, bu zâlimden kurtuldun" dedim. "Beni bir daha oraya götürecekler o zaman kurtulamıyacağım" buyurdu.

Menkıbeleri çeşitli kitaplarda toplanmıştır. "Nûr-ül-Ebsâr"da anlatılan menkıbelerden ba'zıları şunlardır:

Birgün Mûsâ Kâzım hazretlerinden, zamanın halifesi Hârûn Reşîd sordu:

"Sizler, kendinizin ehl-i beytten olduğunuzu söylüyor ve Resûlullahın zürriyetindeniz diyorsunuz. Halbuki aslında biz dedem Abbâs'dan (radıyallahü anh) dolayı Resûlullahın

soyundanız, siz de hazret-i Ali'nin evlâtlarısınız. İnsanların Nesebi ve soyu baba ile devam eder."

Cevabında buyurdu ki:

"Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde En'âm sûresi 84. âyet-i kerîmesinde buyuruyor ki, "İbrâhîm Peygamberin zürriyetinden olan Dâvûd, Süleymân, Eyyûb, Yûsuf, Mûsâ ve Hârûn!. Biz iyileri böylece mükâfatlandırırız. Ve ey Zekeriyya ve Îsâ." Bu âyet-i kerîmede Îsâ aleyhisselâm, İbrâhîm aleyhisselâmın soyundan sayılıyor. Halbuki Îsâ'nın babası olmadığı, herkes tarafından bilinmektedir. Bununla birlikte annesi tarafından İbrâhîm aleyhisselâmın zürriyetinden sayılmaktadır. Öyleyse, bizler de annemiz Fâtıma'tüz-Zehrâ "radıyallahü anhâ" tarafından Resûlullah efendimizin soyundan sayılırız."

Mûsâ Kâzım hazretlerini sevenlerden Medâin şehrindeki Îsâ isminde bir zât şöyle anlatıyor: Hacca gitmiştim. O sene Mekke'de kaldım. Sonra, bir sene de Medine'de kalayım diyerek oraya gittim. Musalla denilen yerde Ebû Zer-i Gıfârî hazretlerinin evi yanında bir yer kiraladım. Orada devamlı Mûsâ Kâzım'ın (radıyallahü anh) ziyâretine gidiyordum. Yağmurlu bir geceydi, yanında oturuyordum. Birdenbire, bana dediler ki, "Ey Îsâ, kalk evine yetiş! Evin, eşyalarının üzerine yıkıldı" koşarak evime geldim. Baktım ki, gerçekten ev yıkılmış, eşyalar altında kalmıştı. Birkaç işçi tuttum. Bütün eşyalarımı noksansız olarak enkazlar altından çıkardım. Yalnız abdest almak için kullandığım bir ibriğim kayboldu. Ertesi gün İmâm-ı Mûsâ Kâzım'ın (radıyallahü anh) yanına geldim. Bana buyurdular ki, "Eşyalarından kaybolan bir şeyin var mı?" Ben de, "Hayır efendim, yalnız abdest alırken kullandığım ibriğim kayıp!" İşte o zaman başlarını aşağıya indirip gözlerini yumdular. Bir müddet bekledikten sonra, başlarını kaldırıp bana dediler ki, "Sen bir gün önce ev sahibinin helasına gitmişsin ve bakracı da orada unutmuşsun? Şimdi git, ev sahibinin hizmetçisinden iste, sana versinler!" Ben de hemen koşarak geldim. Ev sahibinin hizmetçisinden ibriğimi istedim. O da, getirip teslim etti.

Abdullah bin İdris bin Senem'in rivâyeti de şöyledir: Hârûn Reşîd, bir gün veziri Ali bin Yektîn'e çok güzel elbiseler hediye etmişti. Bunların arasında, siyah ibrişimle dokunmuş, altın yaldızlı gömlek en iyisiydi. Padişahlara mahsûs bir elbiseydi. Ali bin Yektin, Mûsâ Kâzım hazretlerini çok sevdiği için bir miktar daha mal ilâve ederek hepsini Mûsâ Kâzım'a (radıyallahü anh) gönderdi. Gömlekten başka bütün hediyeleri kabûl ettiler. Gömleği geri gönderip, bunu saklamasını, bir gün lâzım olacağını söylediler. Birgün Ali bin Yektîn, kölelerinden birine kızıp kovdu. O köle, Hârûn Reşîd'e gidip, "Benim efendim Mûsâ Kâzım'ı imâm edinmiştir. Ona çok mal gönderiyor, hattâ sizin ona ikram ettiğiniz ibrişimli! altın yaldızlı gömleği bile hocasına gönderdi" dedi. Hârûn Reşîd, kızıp Ali bin Yektîn'i çağırttı, "Sana giydirdiğim gömleği ne yaptın?" diye sordu. Ali bin Yektîn, "Bendedir ey mü'minlerin emîri!" dedi. Hârûn Reşîd, hemen getirmesini istedi. O da kölelerinden birisini çağırıp, "Benim sarayımda falan odaya git, anahtarını falandan iste, odada bir sandık vardır. Kapağını aç, içinde mühürlü bir kutu göreceksin. O kutuyu getir" dedi. Kölesi derhal kutuyu getirdi. Kutuyu açınca, içindeki gömleği gördüler. Güzel kokular da sürülmüştü. Hârûn Reşid'in öfkesi geçti. Ali bin Yektîn'e, "Bunu yerine gönder, hatırını da hoş tut! Bundan sonra senin hakkında söylenen sözlere aldırmam. Bu elbise yanında olmasaydı, seni cezalandıracaktım. Fakat işin doğrusu meydana çıktı. Bundan sonra, bir şeyi araştırmadan hakkında hüküm vermeyeceğim" dedi. Başka hediyeler ve ihsânlarda bulunarak gönderdi. Fesatlık yapan köleye de gereken cezası verildi.

İshâk bin Ammâr şöyle anlatıyor: "Mûsâ Kâzım, Hârûn Reşîd tarafından hapsedildiği zaman, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin iki talebesi olan Ebû Yûsuf ile Muhammed Şeybânî (rahmetüllahi aleyhima) ziyâretine gitmişlerdi. Maksatlarından biri de ilmi hakkında bilgi sahibi olmaktı. İlminden sorup denemek istiyorlardı. Tam o sırada hapishânenin nöbetçisi yanına geldi ve; "Ey mübârek efendim, bugünkü nöbetim bitti. Yarın dönüşümde, bir ihtiyâcınız varsa, getireyim" dedi. İmâm-ı Mûsâ Kâzım, "Bir ihtiyâcım yoktur" dediler Sonra, Ebû Yûsuf ile Muhammed Şeybânî'ye dönerek, "Ben bu adama hayret ediyorum. Yarın döneceğini zan ediyor ve ihtiyâçlarımı soruyor. Halbuki Onun eceli gelmiştir ve yarın ölecektir" İmâm-ı a'zam hazretlerinin iki talebesi de, Mûsâ Kâzım'ın böyle söylemesine hayret ettiler ve: "Biz, bu zâtı zâhiri ilimlerden imtihan etmek istedik. Bu ise, bâtınî ilimden bize haber veriyor. Bunun bu sözünü deneyelim" diyerek kalkıp gittiler. Adamın evine yakın bir yere nöbetçi koydular ve ona, "Bu evde birşey gördüğün zaman, gelip bize haber ver!" dediler. Gece yarısında evde bir ağlama sesi yükselmeğe başladı. Nöbetçi gelip hemen haber

verdi. İmâm-ı Ebû Yûsuf ile Muhammed Şeybânî geldiği zaman ev sahibinin öldüğünü gördüler. Mûsâ Kâzım hazretleri için olan hayretleri ve O'nun büyüklüğü hakkında zanları bir kat daha arttı.

Muhammed bin Abdullah el-Bekrî: "Borç istemek için Medîne-i münevvereye gelmiştim. Bana bu husûsta yardımcı olabilecek bir kişiyi çok aradım fakat bulamadım. En sonunda yorulup, kendi kendime:

Ebü'l-Hasen Mûsâ bin Ca'fer'e gitsem, durumumu ona anlatsam, iyi olur. Belki birşeyler elde ederim, diye düşündüm. Kararımı verip, "Negamâ" denilen yerdeki bahçesinde onu buldum. Beni görünce küçük bir hizmetçisi ile yanıma geldi. Elinde bir kalbur, kalburun içinde hurma vardı. O ve ben hurmadan yedik. Sonra bana bir ihtiyâcım olup olmadığını sordu. Ona durumumu olduğu gibi anlattım. Bunun üzerine içeri girdi. Az sonra yanıma geldi. Hizmetçisine sen git, dedi. Elini elime uzattı. Bana bir kese verdi. İçinde üçyüz dinar vardı. Sonra kalkıp, gitti. Ben de bineğime binip, oradan ayrıldım."

Mûsâ Kâzım hazretleri çok cömert idi. Birisi ona devamlı içerisinde dinar bulunan keseler gönderiyordu. Bu keselerin içerisinde, ba'zan ücyüz, ba'zan dörtyüz, ba'zan ikiyüz dinar bulunuyordu. Mûsâ Kâzım hazretleri eline geçen bu dinar keselerini yanında biriktirmez, onları Medîne-i münevvere fakirlerine dağıtırdı.

Yahyâ bin Hasen anlattı: "Medîne-i münevverede birisi Mûsâ Kâzım hazretlerine eziyet edip kırıcı sözler söylüyordu. O'nu sevenler, ona devamlı "Bize izin ver, şuna bir haddîni bildirelim" diyorlardı. Fakat Mûsâ Kâzım hazretleri böyle bir işe teşebbüsten onları şiddetle men ediyordu. Bir gün, kendisine hakarette bulunan şahsın nerede olduğunu sordu. Medîne-i münevverenin civarında bir yerde olduğunu, söylediler. Mûsâ Kâzım, bineğine binerek, onun tarlasının olduğu yere gitti. Onu orada buldu. Tarla'ya katırı ile girdi. O şahıs ona, "Tarlaya basma" diye bağırdı. Mûsâ Kâzım onun yanına kadar geldi. Yanına oturdu. Ona, "Ne kadar zararın oldu?" deyince, o şahıs "Yüz dinar" deyip, "Sen kaç dinar umuyordun?" diye sordu. Mûsâ Kâzım "Bilmiyorum. Gaybı ancak Allahü teâlâ bilir. Ne kadar, zarara uğradığını bilmediğim için sana, (Ne kadar zararın olduğunu tahmin ediyorsun?) diye sordum." Bu söz üzerine o şahıs, "Öyleyse, ikiyüz dinar istiyorum" dedi. Mûsâ Kâzım ise ona üçyüz dinar verdi. Mûsâ Kâzım'a daha önce hakaretlerde bulunan o şahıs, onun bu cömertliği ve ihsânına hayran kaldı. Kalkıp, Mûsâ Kâzım hazretlerinin başını öptü ve sonra birbirinden ayrıldılar. Mûsâ Kâzım (radıyallahü anh) oradan ayrılınca, Mescid-i Nebevî'ye (Resûlullah efendimizin mescid-i şerîfine) gitti. Yine orada o şahısla karşılaştı. Fakat kendisini seven yakınları onu orada görünce, hemen üzerine yürümek istediler. Fakat Mûsâ Kâzım hazretleri onlara: "Hangisi hayırlı; sizin yaptığınız mı, yoksa benim istediğim mi? Ben ona yakınlık göstermek sûretiyle ıslâh olmasını düşünmüştüm" dedi.

Kızkardeşi onu şöyle anlatır: "O yatsı namazını kıldığı zaman, Allahü teâlâya hamd eder ve duâ eder, bu hâli gece bitinceye kadar devam ederdi. Gece bitince, tekrar kalkar, Sabah namazını kılardı. Sonra, bir miktar, zikir ile (Allahü teâlâyı anmakla) meşgûl olur, bu durumu güneş doğuncaya kadar devam ederdi. Sonra, kuşluk vaktine kadar oturur. Daha sonra hazırlanır, dişlerini misvaklar, zeval öncesine, kadar uyur. Uykudan, uyanınca, abdest alır, ikindiye kadar namaz kılar, namazı bitirince, kıbleye doğru dönerek, akşam namazına kadar Allahü teâlâyı zikrederdi. Sonra tekrar, akşam ile yatsı arası namaz kılardı. Bu onun hergünkü âdeti idi."

Mûsâ Kâzım hazretleri, Resûlullah efendimizin yüksek nesebine sahip olan Ehl-i beytin en büyüklerindendir. Nûrlu kalbine akıp gelen ilmin ve feyizlerin çokluğu, akıl ve dil ile anlatılamaz. İnce ma'rifetleri bildiren sözleri, nükte ve latifeleri çok meşhûrdur. Hikmetli sözlerinden biri şöyledir: Buyurdular ki: "Arkadaşlık ettiğin biri, önceleri hâli hâline uyar, sonraları kalbine sıkıntı verirse, hemen kendine bak! Kendi eğriliğini anlarsan, hemen tövbe et. Doğru olduğunu anlarsan, bilesin ki, o arkadaşın yoldan sapmıştır. Bu durumda dur, biraz düşün. Hemen ondan ayrılma! Onu yalnız başına bırakma. Cenâb-ı Hak tarafından bir düzelme gelinceye kadar bekle."

Rivâyet edilir ki, Mûsâ bin Ca'fer el-Hâşimî (Mûsâ Kâzım) hazretleri Mescid-i Nebevî'ye girip, gecenin ilk vaktinde secdeye vardı. Secdede şöyle dediği duyuldu: Yâ Rabbî! Günahım çok, fakat senin affın büyük. Bunu sabaha kadar tekrar etti."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ; cild-2, sh. 269

2) Vefeyât-ül-a'yân, cild-5, sh. 308-310

3) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; cild-3, sh. 244

4) Hadâikul-verdiyye; sh. 40

5) El-A'lâm; cild-7, sh. 321

6) Nûr-ul-ebsâr; sh. 142

7) Târîh-i Bağdâd; cild-13, sh. 27

8) Sıfat-üs-safve; cild-1, sh. 103

9) Mîzân-ül-i'tidâl; cild-3, sh. 201

10) El-Bidâye ven-Nihâye; cild-10 sh. 183

11) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 340

12) Kâmûs-ul-a'lâm cild-6, sh. 4478

13) Se'âdet-i Ebediyye; sh. 1049

14) Eshâb-ı Kirâm; sh. 364

15) Şevâhid-ün-nübüvve; cüz-7 sh. 19

MÜSLİM BİN YESÂR

Tabiînin büyük fakîhlerinden. Çok ibâdet eden, dünyâya düşkün olmayan, kıldığı namazlardan büyük lezzet alan bir âlimdi. İsmi Müslim bin Yesâr el-Basrî el-Emevî, el Mekkî olup, künyesi Ebû Abdullah'tır. Benî Umeyye'nin kölesi idi. Bir rivâyette ise Talha'nın (radıyallahü anh) kölesiydi. İbni Abbâs, İbni Ömer, Eb'il-Eş'as Himrân bin Ebân'dan rivâyetlerde, Ubâdet-ebni Sâmit'ten (radıyallahü anh) ise mürsel olarak rivâyette bulunmuştur. Müslim bin Yesâr'dan (radıyallahü anh) da, oğlu Abdullah, Sabit el-Benânî, Ya'lâ bin Hakîm, Muhammed bin Sîrîn, Eyyûb Sahtiyânî, Ebû Nadra bin El-Buceyrî, Katâde, Sâlih Ebü'l-Halîl, Muhammed bin Vâsi', Amr bin Dînâr, Ebân bin Ebî l'yâş ve daha birçok âlim rivâyette bulunmuşlardır. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, Ebû Dâvûd, İbni Muîn, Iclî, onun sika (güvenilir, sağlam) hadîs rivâyet etmeye ehil bir kimse olduğunu beyan etmişlerdir. İbni Sa'd, İbni Avn'dan rivâyetle "O zamanda Müslim bin Yesâr'dan daha fazîletli bir kimse yoktu" demiştir. Halifet-übnü Hayyât "Müslim bin Yesâr, Basra ehli içerisindeki beş fakîhden biri sayılır" buyurmuştur. Ömer bin Abdülazîz'in (r.aleyh) hilâfeti zamanında 100 (m. 718) târihinde Basra'da vefât etmiştir. Rivâyet etmiş olduğu hadîs-i şerîfler sahîh-i Müslim'de bulunmakta olup, Eshâb-ı kiramdan ba'zılarını görmüş fakat ekseri rivâyetlerini Eb-il A'meş ve Ebî Külâbe'den yapmıştır.

Allahü teâlâya âşık olan, ona kul olmanın tadını tadan, korku ile ümid arasında yaşayan evliyâdan olan Müslim bin Yesâr hazretlerinin her hâli Peygamberimizin sünnetine uygundur. Zikri, fikri, edebi, hayası, uzleti çok ziyâde olup, Allahü teâlâdan başka maksadı, Resûlullahdan başka sevgilisi yok idi. "Namaz insanı her türlü kötülükten muhafaza eder, korur" müjdesine tam kavuşmuş, ölü gibi namaz kılmak se'âdetine erişmiş, namazın tadını tatmış bahtiyarlardandı. Namazı maksâd edinmiş, namaz bineğine binip nice âlî, yüce derecelere kavuşmuş bir velî idi. Herkes onun namaz kılışına hayran olurdu. Namaz kılmadığı zamanlarda sanki namazdaymış gibi hareket ederdi. Lüzumsuz bir söz söylediği işitilmediği gibi, uygunsuz bir hareketi de görülmedi. Namaz kılan bir kimse nasıl namazı bozan şeylerden sakınırsa, Müslim bin Yesâr da namaz kılmadığı zamanlarda dahi onlardan sakınırdı. Namaza başladığı zaman ise yere dikilmiş bir direk gibi olurdu. Nasıl ki direk her şeyden habersiz ve duygusuz ise Müslim bin Yesâr da (radıyallahü anh) namaza başladığı zaman öyleydi. O "Namaz mü'minin mi'râcıdır." hadîs-i şerîfinde bildirilen şekilde namaz kılanlardandı.

İmâm-ı Mücâhid buyurdu ki: "Biz öyle âlimler gördük ki, namaza durdukları zaman, huzûr-u ilâhîde kendilerinden geçer, gözlerini bir şeye bağlamaya veya herhangi bir dünyâ işini düşünmeye güçleri yetmezdi."

Basra'da Müslim bin Yesâr namaz kılarken câminin direklerinden biri yıkıldı. Kubbe göçtü, câmide bulunanlar kaçtılar. Daha sonra dışar da kubbenin yıkıldığını gören kimselerle beraber câmide kalanları kurtarmaya geldiler. Bu sırada Hazreti Müslim namazını bitirip selâm verdi. Yanına gelip "Geçmiş olsun" dediler. Ne oldu?" buyurdu. "Câminin kubbesi yıkıldı" dediler. "Ne zaman?" "Biraz önce" dediler. "Haberim yok" cevâbını verdi. Yine bir gün namaz kılarken yanında yangın çıktı. Yangın söndürülünceye kadar farkına varmadı. Yine oğlu bildiriyor: "Birgün babam evimizde namaz kılıyordu. Şamlı bir kimse babamın yanına girdi. Bütün ev halkı korkup bir araya toplandık. Adam biraz sonra çıkıp gitti. Biz birbirimizden ayrıldık. Annem babama: "Şamlı şu adam evimize girdi, hepimiz korktuk. Sen ona hiç bakmadın,

ilgilenmedin. Bu işin farkına varmadın" dedi. Mu'temir bin Süleymân Müslim bin Yesâr'ın ev halkına; "Bir hacetiniz olduğu zaman benimle konuşunuz yoksa ben namaz kılacağım" diye söylediğini haber verdi. Evine girdiği zaman çocuklarına; "Ben namaz kılmağa başladığım zaman istediğiniz kadar konuşunuz. Ben onların hiçbirini işitmem" buyururdu. Huneyd bin Hilâl: "Müslim bin Yesâr namaz kılmaya kalktığı zaman, sanki doğan bir nûr gibi olurdu" buyurmuştur. Bu nur; mübârek alnında Allah korkusundan doğan ve huzûruna çıktığı zât-ı Mukaddesin azamet ve kibriyâsından neş'et eden bir nûr idi. Çünkü O'nu namaz kılarken gören bir kimse yıpratıcı bir hastalığa yakalanıp, uzun zaman o hastalığı çeken bir kimse zannederdi. Nasıl böyle bir hastalığa yakalanan kimsenin yüzünden kanı çekilir, benzi solar ise, O da öyle idi. Süleymân bin Mugîre'den gelen haberde ise: "Müslim bin Yesâr namaz kılarken görüldü. Sanki o atılmış bir elbise gibi idi" buyurulmuştur. Ya'nî atılan veya asılan bir elbise nasıl hareketsiz ise, O da öyle hareketsiz, kendinden geçmiş bir vaziyette namaz kılardı. O namaz kılarken elbiselerinden en küçük bir hareket, kımıldama görülmezdi. Abdullah bin Mübârek'ten gelen haberde ise, "Müslim bin Yesâr secde ediyordu. Aşk ile kendisini hızla secdeye attı ve iki ön dişi kırıldı. Ebû İyâs yanına girdi. "Geçmiş olsun" diyerek teselli etmeye çalıştı. Müslim bin Yesâr "Bu, Allahü teâlâya ta'zîmden, hürmettendir" buyurdu. Müslim bin Yesâr "Beyn-el havfi ver-recâ" korku ile ümid arasında yaşardı. Korkusu; ümid ile kaplı, aşk ve muhabbetle dolu idi. Ümidi ise kulluk ve ibâdetle kaplıydı.

Birgün "Bu gece uzun uzadıya Rabbime secde ettim" buyurdu. Oradaki kimse "Allahdan ümidimizi kesmeyiz. Bu kadar yorulmaya ne lüzum var" deyince "Ne kadar uzak bir ümid? Korkan korktuğundan kaçar, bir şeye kavuşmayı arzu eden ise arzûsusuna koşar" buyurdu. Başını secdeye koyar, gözlerinden firak ve hüzn yaşları aktığı halde "Yâ Rabbî! Sen benden râzı olduğun halde, sana ne zaman kavuşurum" diye duâ ederdi.

Buyurdular ki: "Ameli kendisini kurtaran kimsenin ameli gibi amel ediniz. Allahü teâlânın takdîr ettiğinden başka bir şey bulamıyacak bir insan gibi mütevekkil (tevekkül eden) olunuz."

"Bana göre büyük amel diye birşey yoktur. Ancak ben Allahü teâlâdan korkarım ve O'nun rahmetinden ümidimi kesmem." "Allahü teâlâdan bahsederken (dilini) tut. Söylediğin sözün başını ve sonunu iyice bilerek konuş" buyurur ve Allahü teâlânın şânına yakışmayan ve edebe sığmayan bir şey söylemekten sakınmayı emrederdi.

"Hak ve doğru olan bir şeyi söylemek, söylemeyip susmaktan hayırlıdır. Bâtıl ve yanlış bir şeyi söylememek ise söylemekten hayırlıdır."

Müslim bin Yesâr, îmânın alâmeti olan Hubb-u fillâh ve Buğd-u fillâhı en güzel yapan, Allah için seven, Allah için buğz edenlerdendi. Buyurdu ki: "İbâdetime, onu bozacak, ifsâd edecek bir şeyin karışmasından korkumun dışında, amellerimde, ibâdetlerimde bir yanlışlığım yoktur. Allah için sevmemin dışında hiçbir şeye sevgim yoktur." Ya'nî ancak Allah için severim."

"Allah rızâsı için bir kavme olan sevgim dışında, güvendiğim bir amelim yoktur."

"Sağ elinizle avret mahallinize dokunmayınız, taharet yapmayınız. Çünkü ben âhırette amel defterimi sağ elimden alacağımı umarım."

Haramdan son derece kaçınan Müslim bin Yesâr hazretleri hac için Hicaz'a gitmişti. Kaldığı yerde oturmuş yemek yiyordu. O sırada bir kadın geldi, birşeyler söyledi. Yiyecek bir şey istediğini zannedip, bir miktar yiyecek verdi. Bunun üzerine kadın yiyecek istemediğini söyleyip, çirkin bir şey teklif etti. Bunun üzerine Müslim bin Yesâr hazretleri önündeki yiyecekleri bıraktı ve oradan kaçtı. Dışarı çıktığı zaman "Yâ Rabbî, ben buraya bunun için geldim. Sana kulluk, ibâdet için geldim." buyurdu.

"Hiç bir zevk, Allaha yalvarmanın zevkinden üstün olamaz."

Buyurdu ki, "Mücâdele ve münâkaşadan sakınınız. Çünkü o, âlimin câhilleştiği bir andır. O zaman şeytan, âlimin sürçmesini hatâ etmesini bekler."

Mekhûl eş-Şâmî (r.aleyh) buyurdu ki: "Ey Basra ehâlisi, sizin efendinizi gördüm. Kâ'be-i muazzamaya girdi. Öndeki direklerden ikisi arasında namaz kıldı ve ağlayarak secdeye

kapandı. Göz yaşları mermeri ıslattığı halde “Yâ Rabbi, elimle işlediğim günahları affet” diye yalvarıyordu.”

Hiç kimseye bedduâ etmezdi ve edilmesini de istemezdi. Bir zâlime bedduâ eden kimseye, “Şu zâlimi zulmü ile başbaşa bırak. Çünkü onun bir an evvel helak olması için zulme devam etmesi, senin bedduândan daha te’sîrlidir. Belki bir iyilik yaparsa, bu iyiliği onu kurtarabilir ki, bunu yapamayacağı meydandadır.”

Buyurdu ki: “Gerçek mü’min la’net okumaz. Ben, la’net okunan bir şeyi evimde tutmam.”

Bir dostu O’nun için: “Hiç la’net etmezdi. En çok kızdığı insana şöyle derdi: “Artık aramız açıldı.” Bunu söylediğinde herşeyin bittiğini anlardık. Bir daha onunla görüşmezdi.” Mâlik bin Dînâr buyurdu ki: “Vefâtından sonra Müslim bin Yesâr’ı rü’yâda gördüm “Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti?” diye sordum, “Vallahi çok korkunç şeyler ve şiddetli sarsıntılar gördüm” diye cevap verdi.

“Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

Müslim bin Yesâr, İbni Ebbân, Osman bin Affân, Ömer bin Hattâb’dan (r.anhüm) rivâyetle, Hazreti Ömer buyurdu ki: Peygamberimizden (aleyhisselâm) işittim şöyle buyurdular: “Ben bir kelime biliyorum, ki kul hakkıyla onu söylerse (ma’nâsına inanırsa), Cehennem ona haram olur. O kelime Lâ ilahe illallah’dır”

Müslim bin Yesâr, Himrân bin Ebbân’dan rivâyetle, Himrân buyurdu ki: “Hazreti Osman su istedi ve iki elini yıkadı, sonra ağzına ve burnuna su verdi. Sonra üç defa yüzünü ve kollarını yıkadı. Başını mesh etti sonra ayaklarını yıkadı. Sonra güldü ve buyurdu ki: “Niçin güldüğümü sormuyor musunuz?” biz, “Sizi güldüren şey nedir yâ Emîr-el-mü’minîn!” dedik. Buyurdu ki: Peygamberimiz (aleyhisselâm) burada su istedi ve benim abdest aldığım yerde abdest aldı ve sonra güldü. “Beni güldüren şeyi sormuyor musunuz?”diye sordu, işte bunu hatırladım da buna güldüm. Biz Resûlullaha (aleyhisselâm) “Sizi ne güldürdü Yâ Resûlullah?” diye sorduk. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir (mü’min)kul (abdest alırken) yüzünü yıkadığı zaman; yüzüne isâbet eden bütün günahlarını Allahü teâlâ affeder. Kollarını yıkadığı zaman kollarıyla, başını mesh ettiği zaman başıyla, ayaklarını yıkadığı zaman ayaklarıyla işlediği günahları böylece affeder, işte bu beni güldürdü” buyurdular.

Müslim bin Yesâr Ebî Kılâbe, Abdullah bini Zeyd’den rivâyetle Ubâdet-ebni Sâmit (radıyallahü anh) buyurdu ki: Peygamberimiz (aleyhisselâm) altını altınla, gümüşü gümüşle, buğdayı buğdayla, arpayı arpayla, hurmayı hurmayla, tuzu tuzla (ziyâde) satmaktan men etti. Ancak eşit olarak, misli misline, her ikisi de peşin olarak izin verdi. Kim arttırırsa veya birisi arttırmasını isterse, bu faiz olur.”

Müslim bin Yesâr dedesinden rivâyetle: Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Mukîm olanlar için mestler üzerine meshin müddeti; bir gün bir gece, misâfirler için; üç gün üç gecedir”buyurdular.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 290

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 140

3) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-2 sh. 93

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-4, sh. 107

5) El-A’lâm cild-7, sh. 223

MÜVERRİK BİN MÜŞEMRİC EL-ICLÎ

Tabiînin büyüklerinden bir hadîs âlimi. Künyesi Ebû Mu’temir’dir. 105 (m. 723) târihinde Irak’da vefât etti. Basralı veya Kûfeli olduğu söylenir. Çok ibâdet eden mübârek bir zât idi. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Eshâb-ı kiramdan ba’zıları ile görüşme se’âdetine kavuştu. Hazreti Ömer, Selmân-ı Fârisî, Ebû Zer, Ebûd-derdâ, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Cündep bin Abdullah el-Beclî, Abdullah bin Ca’fer, Enes bin Mâlik gibi Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm ecmaîn) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Katâde, Âsım el-Ahvel, Hamîd et-Tavîl, Mücâhid, İsmâîl bin Ebî Hâlid gibi Tabiînin ileri gelenleri, hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Nesâî ve İbn-i Sa’d onun hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlim olduğunu, söylemişlerdir.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir:

Eb'ul-Ahves'den rivâyet etti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Cemâatle kılınan namaz, yalnız olarak kılınan namazdan yirmibeş derece (Bir rivâyette ise yirmi yedi derece) daha üstündür."

Kıymetli sözlerinden ba'zıları; Buyurdular ki:

"Susmayı yirmi senede öğrendim. Kızdığım zaman, bu hâlim geçtikten sonra, pişman olacağım bir şeyi söylemedim."

O, yanındakilere; "Allahü teâlâya, bir dileğim için yirmi sene yalvardım. Fakat, bu dileğime kavuşamadım. Ancak ümidimi de kesmedim. Orada bulunanlar, "Senin dileğin ne idi?" diye sorunca, "Mâlâya'nî (Boş ve lüzumsuz) sözü söylemekten beni muhafaza buyurması için yalvarmıştım" cevâbını verdi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 234

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 331

MÜCÂHİD BİN CEBR

Tabiînin en meşhûr âlimlerinden. Künyesi Ebu'l-Haccâcdır. İbn-i Cübeyr ve Manzûm kabilesine mensûb olduğu için de Mahzûmî denilmiştir. 24 (m. 645) senesinde doğdu. 104 (m. 723)'de Mekke'de namaz kıldığı bir sırada secdede iken vefât etti.

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve kırâat ilimlerinde zamanının ileri gelen âlimlerinden olup, tefsîr ilminde yüksek derecede idi. Bu sebeble tefsîrde imamdır denilmiştir.

Mücâhid bin Cebr'in en başta gelen hocası Eshâb-ı kiramın meşhûrlarından İbn-i Abbâs'dır. Ondan tefsîr, kırâat ve hadîs ilmini öğrenmiştir. Başta İbn-i Abbâs olmak üzere Abdullah bin Ömer, Ebû Hüreyre, Câbir bin Abdullah ve hazret-i Ali, Sa'd bin Ebî Vakkas, Abâdîle-i erbeâ (Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Abbâs, Abdullah bin Zübeyr ve Abdullah bin Amr), Râfi' bin Hadic, Üseyd bin Zübeyr, Ebû Saîd Hudrî, Ümm-i Seleme, Cüveyriye binti Haris, hazret-i Âişe ve Ümm-i Hânî'den hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. İbn-i Abbâs'ın derslerine devam edip, kırâat ilmini öğrenmek için Kur'ân-ı kerîmi defalarca hatmetmiş ve bizzat kırâatini ona dinletmiştir. Kur'ân-ı kerîmin her âyetinin tefsîri, nüzûl (geliş) sebebi hakkında ayrı ayrı üçer defa sorup, izah etmek sûretiyle cevap almıştır. Kendisi şöyle buyurmuştur. "Ben Kur'ân-ı kerîmi otuz defa İbn-i Abbâs hazretlerinin huzûrunda okudum. Her âyeti okudukça üzerinde durup, izahını ve nüzûl sebebini sorup inceledim."

Rivâyete dayanan ilk tefsîr kitabını Mücâhid bin Cebr yazmıştır. Tefsîre dâir rivâyetlerin; hocası İbn-i Abbâs'tan naklederek yazdırmıştır. Onun tefsîre dâir rivâyetlerini imlâ eden (kaleme alan) Kâsım bin Eb'il Bez'dir. Mücâhid bin Cebr'in tefsîrini İbn-i Nûceyh, İbn-i Cerîr gibi âlimler rivâyet etmiştir. Ayrıca kendisinden Katâde bin Diâme, Hakem bin Uteybe Amr İbn-i Dinar, Mensûr, el-A'meş Hammâd bin Süleymân ve daha çok sayıda âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

Kıymetli bir Ehl-i sünnet âlimi olan Mücâhid bin Cebr, zamanındaki ve kendinden sonraki asırlarda yetişen âlimler tarafından rivâyetine müracaat edilen seçkin bir zâttır. İbn-i Cübeyr, "Mücâhid'ten ilme dâir bir mes'ele dinleyip, öğrenmek bana ehlimden (çoluk çocuğumdan) ve malımdan daha sevimlidir" demişti. A'meş, "O ilimde büyük gayret sahibi idi. Konuştuğu zaman sanki ağzından inci saçılırdı" demiştir. İmâm-ı Şafiî ve İmâm-ı Buhârî de onun güvenilir bir âlim olduğunu belirtmişlerdir. Hadîs kitaplarının en başta geleni ve en kıymetlisi olan Buhârî'de, onun tefsîrinden ve bildirdiği hadîs-i şeriflerden çok sayıda rivâyetler vardır. İbrâhîm aleyhisselâmın öz babasının Târûh olup, putperest olan Âzer'in ise, üvey babası ve amcası olduğunu İbn-i Abbâs'tan naklen, senedleri ile birlikte bildiren Mücâhid bin Cebr hazretleridir (radıyallahü anh).

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Dünyâda garîb gibi veya yola çıkacak yolcu gibi ol."

"Şüphesiz ki, Allahü teâlâ, namazı Peygamberiniz Muhammed aleyhisselâmın dilinden yolcuya iki rek'at, mukîm olana da dört rek'at olarak farz kıldı." (öğle, ikindi ve yatsı namazının farzları)

"Lâ ilahe illallah diyen bir kimsenin üzerine kıyâmet kopmaz."

"İnsanlarla, Lâ ilahe illallah deyinceye kadar savaşmakla emr olundum."

“Cebrâil (aleyhisselâm) bana komşuluk hakkından o kadar bahsetti ki, komşunun komşuya vâris olacağını zannettim.”

“Dünya metâının (ni’metlerinin) en hayırlısı sâliha bir hanımdır.”

“Kıyâmet günü insana dört şey sorulur; ömrünü nerede tükettiğinden, ilmiyle nasıl amel ettiğinden, bedenini nerede yıprattığından ve malını nereden kazanıp nereye harcadığından.”

Mücâhid bin Cebr’in sözlerinden bir kısmı şunlardır:

Allah için birbirlerini seven müslümanlar bir araya gelip, güleryüz ve tatlı sözle konuştukları zaman, ağaçların kuruyan yapraklarının rüzgârda döküldüğü gibi günahları dökülür.”

“Cehennemlikler, Cehennemde öyle şiddetli uyuz hastalığına yakalanırlar ki, bütün etleri kemiklerinden sıyrılır. Bunlara bu hastalıktan rahatsız oluyor musunuz diye sorulunca, evet derler. İşte bu azâb dünyâda mü’minlere yaptığınız eziyetin ve verdiğiniz sıkıntının cezasıdır, denilir.”

Abdullah İbn-i Abbâs’dan naklettiği bir nasîhat şöyledir: “Sana lâzım olmayan ve faydası dokunmayan şeyleri konuşma, çünkü bu boş bir iştir. Üstelik zararından da emîn değilsin. Yeri gelmedikçe lüzumlu olan sözü de söyleme. Çok kerre faydalı söz yerini bulmaz da boşa söylenmiş olur. Ne yumuşak huylu kimseyle, ne nefsine uyan kimseyle, ne de ahmakla münâkaşa etme. Münâkaşa edersen, yumuşak huylu kimse sana kalbinden buğz eder. Ahmak âdi kimselerle münâkaşa edersen, onlar da sana dil ile eziyet ederler. Tanıdığın bir kimse yanından ayrılınca seni nasıl anmasını istersen, sen onu öyle an.”

“Bir mü’min kalbini Allahü teâlâya bağlarsa, Allahü teâlâ insanları ona yardımcı eder.” “Her sabah ve akşam tövbe etmeyen kimse, kendine zulm eder.”

“Evinden çıkan bir kimse “Bismillah” dediği zaman bir melek hidâyete ulaştın der. “Tevekkeltü alellah” dediği zaman, Allahü teâlâ “Ben sana yeterim” buyurur. “Lâ havle velâ kuvvete illâ billah” dediği zaman bir melek her tehlikeden kurtulmuş oldun der. Bunun üzerine şeytanlar; hidâyete ulaşan, Allah’ın yardımına kavuşan ve himâyesine giren kimseye daha ne zarar yapılabilir diyerek yanından uzaklaşırlar.”

“İnsana vesvese veren şeytan, insan Rabbini zikredince kaçar gider. Kalb gaflete dalınca yine vesvese vermeye başlar, insan Rabbini zikredince kaçar, gaflete dalınca musallat olur. Karanlıkla aydınlığın çarpışması gibi çarpışır durur.”

“Kişi evlâdının iyiliği ile mezarında müjdelenir.”

“Bir kimse, ayakta iken, yatarken, yerine göre kalbinde veya dilinde Allah zikri olmazsa, Allahı çok anan zümreden sayılmaz.”

“Resûl-i ekremden başka herkes, bu âlemde söylediği bütün sözlerinden kıyâmet günü sigaya (hesaba) çekilecek.”

“Kıyâmet günü, bir mü’min için Cehenneme atılmasına emir verilir. O mü’min kul, bu hâl içinde şöyle söylenir: “Yâ Rabbi, sen daha iyi bilirsin. Ama ben senin hakkında böyle düşünmüyordum.” Bunun üzerine: “Yolunu açın, doğruca Cennete girsin” emri gelir.” Affedilmek istediğin husûslarda affedici ol. Nasıl muâmele görmek istersen, başkalarına öyle muâmele et. Suçlu olarak yakalanıp da affedilen kimsenin ameli gibi amel et.”

“Ağzından çıkan her söz yazılır. Âhırette ona göre ceza veya mükâfat görür.”

“Din kardeşinin gıybetini yapmanın keffâreti, onu övmek ve ona hayır duâ etmektir.”

“Kalb açık bir el gibidir. Kul her günah işledikçe bir parmak kapanır. Nihâyet elin bütün parmaklarının kapandığı gibi kalb üzerine perde çekilir. İşte kalbin kapanıp, mühürlenmesi böyledir.”

“Hiçbir gün ve gece yoktur ki, insana şöyle demesin; bu güne ve bu geceye girdin, artık ne bu gün, ne gece geri gelmez. Ne yaptın bir bak.”

“Ölen insan kabre konunca kabir ona şöyle der: Ben böcek ve haşerat yeriyim. Ben yalnızlık yeriyim. Ben garip ve karanlık bir yerim. Bunlara karşı ne hazırladın, nasıl amel ettin?”

“Nefsini azîz eden, dînini yıkar. Nefsini zelîl eden kimse, dînini azîz eder.”

“Bir kimse Allahü teâlânın emrettiği yerlere dağ kadar altın harcasa isrâf olmaz. Bir dirhem gümüşü veya bir avuç buğdayı haram olan yere vermek isrâf olur.”

“Asıl sabır, musibetin geldiği ilk anda yapılan sabırdır.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 279

2) Tezkiret-üt-Huffâz cild-1, sh. 92

3) El-A’lâm cild-5, sh. 278

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 39

5) Mu’cem-ül-Müellifîn cild-8, sh. 177

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 430

7) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-1, sh. 58

8) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 95, 344, 586

NAFİ’ BİN ABDURRAHMÂN BİN EBÛ NAÎM

Yedi kırâat imamından birincisi ve Medine’nin imâmı. Tebe-i tâbiîndendir. Künyeleri; Ebû Rûveym, Ebû Naîm, Ebû Abdullah Ebü’l-Hasan, Ebû Abdurrahmân el-Leysî’dir. İmâm-ı Nâfi’, Hazreti Hamza’nın yemînlisi olan Cavne bin Şuub-i Leysi’nin azatlı kölesiydi. Aslen İsfehânlıdır. Takriben 70 (m. 689)’da doğdu. 169 (m. 785) târihinde Medine’de vefât etti.

İmâm-ı Nâfi’ (radıyallahü anh), Medîneli Tabiînden yetmiş zevattan ders aldı ve kırâat ilmini orada öğrendi. Bu öğrendiklerini Medine’de yetmiş sene talebelerine öğretti. İmâm-ı Nesâî ve Yahyâ bin Muin, İmâm-ı Nâfi’nin hadîste güvenilir (sika) olduğunu söylemişlerdir. Râvilerinden Esmâî ise, “Kırâat ve fıkıh âlimlerinden olup âbidlerdendi” buyurmuştur.

İmâm-ı Nâfi’, kırâati Ebû Ca’fer Yezîd bin el-Ka’ka’, Ebû Dâvûd Abdurrahmân bin Hürmüz el-A’rec, Şeybe bin Nesah, Ebû Abdullah Müslim bin Cündeb el-Huzelî ve Ebû Ravh Yezîd bin Rûmân’dan öğrendi. Bunlar ise Ebû Hüreyre, İbni Abbâs ve Abdullah bin Iyâş bin Ebî Râbia’dan öğrendiler. Bu üç zevat da Übey bin Kâ’b’den aldılar. O da Peygamberimizden (aleyhisselâm) öğrendi. Remzi, elif olan İmâm-ı Nâfi’nin kırâat ilmindeki senedi (zinciri) böylece Peygamberimize (aleyhisselâm) ulaşır.

Medînelilerden yirmi kimse, okuduğunu dinleterek veya kendisinden dinleyerek kırâat rivâyet etti. Bunlardan da en seçilmişi Kâlûn lakabıyla bilinen, İmâm-ı Nâfi’nin üvey oğlu Îsâ bin Minâ’dır. Mısırlılardan da onbeş kişi kırâat rivâyet etti. Bunlardan en meşhûru Verş lakabıyle bilinen Osman bin Saîd el-Mısrî’dir. Verş rivâyetiyle, Nâfi’ kırâati Mâlikî mezhebinin çoğunlukta olduğu, Kuzey Afrika müslümanları arasında yaygındır. Şam ahâlisinden birçok kimse de ondan kırâat rivâyet etti. İmâm-ı Mâlik ve İbni Mücâhid O’nun talebeleri arasındaydı. Dolayısıyla Mâlikî mezhebi mensûbları arasında İmâm-ı Nâfi’ kırâati yayıldı. İmâm-ı Nâfi’ (radıyallahü anh), Tabiînden; Fâtıma binti Ali bin Ebî Tâlib, Zeyd bin Eslem, Ebû Zenâd, Âmir bin Abdullah bin Zübeyr, Muhammed bin Yahyâ bin Hibbân, Abdullah İbni Ömer’in azatlısı Nâfi’, A’rec, Safvân bin Selîm ve Râbia’dan hadîs rivâyet etti. Kendisinden ise İsmail bin Ca’fer, Esmaî, Hâlid bin Muhalled, Sa’îd bin Ebî Meryem, Muhammed bin Müslim el-Medînî, Ebû Kurra Mûsâ bin Târık, Îsâ bin Minâ Kâlûn hadîs rivâyet ettiler.

İmâm-ı Nâfi’; esmer, güzel yüzlü, güzel ahlâklı, yeri gelince mizaha meyleden, güler yüzlü, hoşsohbet bir zâttı. Konuşurken ağzından misk kokusu gelirdi. Birgün sohbetine devam edenlerden biri, “Ey Ebû Rûveym, hergün ilim öğretmek için oturduğunda misk mi sürünürsün?” dedi. Cevaben buyurdu ki, “Biz, elimizi ne güzel kokuya sürer, ne de güzel kokunun yanında bulunuruz. Rü’yâmda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Ağzıma Kur’ân-ı kerîm okudu. O zamandan beri ağzımdan bu güzel koku çıkar ve yayılır” dedi.

Talebelerinden Müseyyibî der ki: “İmâm-ı Nâfi’ye “Ne güzel yüzün ve ne şaşılacak güzel ahlâkın vardır?” dediler. “Niçin olmasın? Rü’yâmda Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) benimle musâfeha etti, kendilerinden Kur’ân-ı kerîm okudum” buyurdu.

Râvilerden Kâlûn der ki: Nâfi’, ahlâk bakımından halkın en iyisi, kırâat bakımından en güzeli idi. Dünyâya düşkün olmayıp çok cömerd idi. Yetmiş yıl Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidinde namaz kıldı. Vefât edeceği zaman, çocukları: “Bize vasıyyet edin?” diye çok yalvardılar,

o da: “Allahü teâlâdan korkunuz! Şiddetli ve acı azâblar için takvâyı kendinize kalkan ediniz. Birbirinizin arasını bulmayı, iyi geçinmeyi farz-ı ayn biliniz. Allahü teâlâya ve Resûlüne itaatten bir nefes ayrılmayın, eğer mü’min iseniz.”meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

Ebû Nâim Nâfi’ bin Abdurrahmân’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden biri, hoşlanılmayan birşey görüldüğü zaman, “Allahümme lâ ye’ti bi’l-hasenâti illâ ente, velâ yezhebü bi’s-seyyi’âti illâ ente lâ havle velâ kuvvete illâ billah” duâsının okunması hakkındadır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 368

2) El-A’lâm cild-8, sh. 5

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 407

4) Tabakât-ül-kurrâ, cild-2, sh. 330

NÂFÎ BİN ÖMER EL-KUREŞÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Doğum târihi bilinmemektedir, 169 (m. 785) senesinde vefât etti. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn-i Mâce’de mevcûttur. İbn-i Ebî Müleyke, Sa’îd bin Hassan el-Hicâzî, Sa’îd bin Ebî Hind, Abdülmelik bin Ebî Mahzûre, Ebû Bekir bin Ebî Şeyh es-Sehmî, Bişr bin Âsım es-Sekafî ve başka zâtlardan (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Abdurrahmân bin Mehdî, Vekî’, Yahyâ el-Kattân İbn-i Mübârek, Yezîd bin Hârûn, Yûnus bin Muhammed, Yahyâ bin Ebî Zaide ve diğer başka âlimler (r.anhüm) de ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Nesâî ve Ahmed bin Hanbel (r.anhüm) hadîs ilminde O’nun sika (güvenilir) bir âlim olduğunu söylemişlerdir.

İbn-i Ebî Hatim, babasından Nâfi’ bin Ömer’in nasıl olduğunu sorunca, “O sika’dır” demiştir. İbn-i Ebî Hatim, tekrar babasına: “O bir mes’elede huccet (delîl) kabûl edilebilir mi?” diye sorunca, “Evet” diye cevap vermiştir.

İbn-i Ömer’den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden birisi: “Kim Cum’a’ya giderse, gusül abdesti alsın.”

“Cömerdin yemeği şifâ, cimrinin yemeği hastalıktır.”

“Allahü teâlânın ni’metleri kimde çoğalırsa, insanların ona yük olması da çoğalır.”

Nâfi’, İbn-i Ömer’le, ilgili ba’zı haberleri nakletmiştir. O şöyle der: İbn-i Ma’mer, İbn-i Ömer’e (radıyallahü anh) altmış bin dirhem hediye göndermişti. İbn-i Ömer (radıyallahü anh), gelen hediyenin hepsini orada bulunanlara dağıttı. Bu sırada bir fakîr geldi. İbn-i Ömer, verdiği hediyeyi onlardan borç olarak geri aldı ve gelen fakîre verdi.”

“İbn-i Ömer (radıyallahü anh) gece namazına devam ederdi. Onun için, bana, “Sabah oldu mu?” diye sorar, sabah olmuşsa, oldu derim, O da kalkar, oturup istiğfar ederdi.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A’lâm cild-8, sh. 5

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 231

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 409

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 226

NAFÎ’ MEVLÂ İBN-İ ÖMER

Medine-i münevverede Tabiîn devrinin meşhûr âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah’dır. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 117 (m. 735) senesinde vefât etti. Aslen Deylem’lidir. Abdullah İbn-i Ömer’in (radıyallahü anh) âzâdlısıdır. Otuz yıl ona hizmet etmiştir. İbn-i Ömer onu, katıldığı muharebelerden birisinde esîr etmiştir. Medîne-i münevverede yetişip, büyümüştür. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde söz sahibi idi. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Kendisi, Abdullah bin Ömer’in oğlu Sâlim bin Abdullah hayatta iken fetvâ vermezdi. Abdullah İbni Ömer, Ebû Hüreyre, Ebû Lübâbe bin Abdülmünzir, Ebû Sâîd el-Hudrî, Hazreti Âişe, Ümmü Seleme, İbn-i Ömer’in çocukları ve daha bir çoklarından (r.anhüm) rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de, oğulları Ebû Ömer, Ömer ve Abdullah, Abdullah bin Dinar, Sâlih bin Keysân, İbn-i Şihâb ez-Zührî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Rivâyet ettiğ, ihadîs-i şerîfler meşhûr altı hadîs-i şerîf kitabında mevcûttur. Nâfi’ hazretleri, Mısırlılara, Sünnet-i seniyyeyi öğretmesi için, Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) tarafından gönderilmiştir.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh): “Nâfi’nin Abdullah İbn-i Ömer’den rivâyeti bana kâfi gelirdi. Ayrıca onu başkasından da işitmek ihtiyâcını hissetmezdim. Ben küçük iken yanımda bir çocukla beraber, Nâfi’e giderdim. O, bana hadîs-i şerîf söylerdi. Kendisi, sabah namazından sonra mescidde kalır, güneş doğunca kalkıp giderdi.”

Ahmed bin Sâlih el-Mısrî: “Nâfi’, tanınmış, büyük bir hadîs-i şerîf hafızı idi. Medîne-i münevvereliler O’nu İkrime’den daha önce kabûl ederlerdi.”

El-Halîlî: “Nâfi’nin rivâyeti sahih ve hatasızdır. O, herkesin kabûl ettiği bir kimsedir.” Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

“Her kim Allaha ve âhıret gününe îmân ederse, komşusuna iyilik etsin! Her kim Allaha ve âhıret gününe îmân ederse, misâfirine ikramda bulunsun! Her kim Allaha ve âhıret gününe îmân ederse, ya hayır söylesin veya sussun.”

“Kimin canı bir şey arzu eder ve kendi arzusuna aldırış etmeyerek başkasını kendi üzerine tercih ederse, Allahü teâlâ O’nu mağfiret eder (affeder).”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A’lâm cild-8, sh. 5

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 412

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 367

4) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 145

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 99

6) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh. 123

ÖMER BİN ABDÜLAZÎZ

Emevî halifelerinin sekizincisi Mervân’ın torunudur. 60 (m. 679)’da ya’nî Hazreti Muâviye’nin vefâtı yılında Medine’de doğdu. Babası Mısır vâlisi olunca, Mısır’a gittiler. Oğlunu Medine’ye tahsile gönderdi. Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ca’fer Tayyar ve Saîd bin Müseyyib ve başka âlimlerden ders aldı. Babası ölünce amcası olan halife Abdülmelik bunu Şam’a getirdi. Kızı Fâtıma’yı buna verdi. 99 (m. 717)’de amcası oğlu Süleymân vefât edince, halife oldu. Çok âdil olup ikinci Ömer denmeğe lâyıktı. Hazreti Muâviye’nin vefâtından sonra, hutbelerde Ehl-i Beyte la’net okumak âdet olmuştu. Halife olunca, ilk iş olarak bu âdeti kaldırdı. Ehl-i Beyte karşı çok saygılıydı. Onlara devamlı yardım ederdi. 101’de kırkbir yaşında iken, kölesi tarafından zehirlendi. Beyaz, ince ve nâzik yüzlü, zâif, güzel sakallı, tatlı ve sevimli idi. Biniciliğe çok meraklıydı. Malatya şehrini rumlardan yüzbin esîr karşılığı satın aldı. Hazreti Ömer’in oğlunun torunudur. Hazreti Ömer’in, Ümmü Âsım’ın annesini oğlu Âsım’a alması şöyle olmuştu: Hazreti Ömer halifeliği zamanında bir gece Medine’de kol gezerken sabaha karşı bir evden, kadının birinin kızına; “Süte su koy” dediğini işitti. Kızın da; “Emîr-ül-mü’minîn Hazreti Ömer süte su katmayı yasak etti” cevâbını verdiğini ve annesinin “Emîr-ül-mü’minîn nereden bilecek” demesi üzerine de, “O görmüyorsa da Allahü teâlâ görüyor” dediğini işitti. Hazreti Ömer bu hâdise üzerine o kızı araştırıp, oğlu Âsım’a nikâh etti. Âsım’ın bundan bir kızı oludu, bundan da Ömer bin Abdülazîz dünyâya geldi.

Babası Abdülazîz bin Mervan, adâlet, insaf ve diyanet sahibi bir kimse idi. Mısır vâliliğine tâyin edilince, oğlunu da beraberinde götürdü. Ömer bin Abdülazîz, orada mükemmel bir İslâm terbiyesi ile büyütülüp, yetiştirildi. İlim ve fıkıh tahsili için Medine’ye gönderildi. Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ca’fer Tayyar, Saîd bin Müseyyib ve devrin başka âlim ve büyüklerinden ders aldı. Onların sohbetinde bulunup, kendilerinden hadîs-i şerîf dinledi.

Babası 85 (m. 705)’de vefât edince amcası olan halife Abdülmelik 65-86 (m. 684-705)’de O’nu Şam’a getirdi ve kızı Fâtıma’yı ona nikahladı. Ömer bin Abdülazîz çok ni’met ve servete sahipti. Yaratılışındaki cömertlik ve mürüvvetini bütün insanlara saçıyordu. Gayet fazîletli, âlim, âdil ve eşine pek az rastlanan bir insandı. Halife Velîd bin Abdülmelik 86-95 (m. 705-715) devrinde 87 (m. 706) Rebiülevvel ayında Haremeyn (Mekke ve Medine) vâliliğine tâyin edildi. Bu vazîfesini yürütmek üzere Medine’ye gidip, oranın büyük âlimlerinden on kişi topladı. Meclisteki âlimlere “Ey kardeşlerim. Ben ki Haremeyn’in vâliliğine değil hizmetçiliğine tâyin olundum. Size kesin söz veririm ki, benim asıl mesleğim adâlet yolundan ayrılmamaktır. Gerek zorbalık yapanın ve gerekse buna sebep olanın, yolsuzluk yapanın ve doğru yoldan ayrılanın yaptıklarını bana haber vermez iseniz, bunun ma’nevî mes’ûliyyeti size âittir. Sizi ancak bana müşavir ve

muavin olmak üzere çağırdım. Kendi reyimle bir iş görmek istemem. Her husûsta sizinle müşavere yapacağım. Ayrıca memurlarımın da ahâliye iyi hizmet etmeleri için onları teftiş ederek, bana yardımcı olacaksınız” dedi. Bu âlimler de O’nun bu isteklerinden dolayı memnun olup, dâima yardımcı oldular. Hicazlılar, idâresinden, adâletinden çok memnundular.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) “İmamlık yapmakta Resûlullah efendimize, Ömer bin Abdülazîz’den daha çok benziyen kimse görmedim” buyurdu.

Ünü her tarafa yayıldı. Pek çok kimse, kendi memleketini terk edip, Hicaz’a geldi. Mescid-i Nebî’yi 88 (m. 707)’de genişletmeye ve esaslı bir tâmiratını yaptırmaya başladı. Genişletmede Mescid-i Nebî’nin dört duvarı da yıkılıp, doğu tarafındaki zevcât-ı tâhirât odaları mescide katıldı. Hücre-i se’âdetin dört duvarı yıkılıp, temelden yontma taşlarla yeniden yapıldı. Temel açılırken Hazreti Ömer’in bir ayağı görüldü. Hiç çürümemişti. Hücrenin etrâfına ikinci bir duvar daha yapıldı. Bu duvar beş köşeliydi. Hiç kapısı yoktu. Duvarlar, direkler ve tavan altın ile süslendi. İlk olarak mihrâb ve dört minare yaptırdı. Bu iş üç sene sürdü. Ömer bin Abdülazîz 93 (m. 711) senesine kadar Haremeyn vâliliği yaptı. Halife Süleymân bin Abdülmelik 96-99 (m. 715-717) iki oğlu olmasına rağmen ahidnâme yazıp, mühürleterek Ömer bin Abdülazîz’i kendisine halef gösterdi. Bunu veziri Recâ’ya verdi.

Ömer bin Abdülazîz, Abdülmelik’in 99 (m. 717) Eylül ayında vefâtı ile veziri Recâ emirleri toplayıp, mühürlü ahidnâmeyi açarak, okudu. Ömer bin Abdülazîz âhıret adamıydı. Hilâfetin ağır yükleri altına girmekten çok korkardı. İsmi okunduğu zaman şaşırıp kaldı. İstifâ isteğinde bulunduysa da kabûl edilmedi. Emîrler Ömer bin Abdülazîz’in İslâm halifeliğine bîat ettiler. Vezir Recâ, halifenin koluna girip, minbere çıkardı. Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), cenâb-ı Hakka hamd ve senadan sonra: “Ey insanlar! Bizimle beraber olacak kimsede şu beş şartı istiyorum. Bunlar Bize hâlini bildiremiyecek olan halkımın hâlini anlatmak, hayırlı işlerde bize yardım ve hayra delâlet eylemek, kimse hakkında gıybet etmemek ve boş şeyler ile meşgûl olmamak. Bunlar yoksa bize yaklaşmasın.” dedi. Böylece, ikinci halife Ömer bin Hattâb’ın (radıyallahü anh) yolunda olarak işe başladı. Hazreti Ömer bin Abdülazîz’in hâllerini anlatmak için şâirler ve hatîbler hutbeler okudular. O’nun medh ve senasını dillerde dolaştırdılar. Zâhidler ve fakîhler dahi, “Biz bu zâtın sözüne aykırı fiilini görmedikçe ondan ayrılmayız” dediler.

Ömer bin Abdülazîz halife olduktan sonra hilâfet konağına götürülmek üzere alay atları getirdiler. “Bunlar ne?” deyince; “Hilâfete mahsûs bineklerdir” cevâbını işitince; “Kendi atım, benim hâlime daha muvafıktır” diyerek saltanat bineklerini geri çevirip, kendi hayvanına bindi. Hilâfet otağına gitmeyip, “Hilâfet otağında Süleymân’ın ailesi var. Ben onların rahatsız olmalarını uygun görmem. Onlar yerleşinceye kadar, benim kıl çadırım bana yeter!” buyurdu. Bu sözleri, insafı ve ahlâkî büyüklüğünü ne güzel ifâde etmektedir. Evine gitti, âzâdlı kölesi, Onun pek kederli ve düşünceli olduğunu görünce: Bu hâlinizin sebebi nedir? diye sordu. Cevâbında buyurdu ki: “Doğudan batıya kadar olan Ümmet-i Muhammed’in hukukunu yerine getirme bana vazîfe oldu. Bundan büyük endişe edecek şey olur mu?” Daha sonra hanımı ve amcası kızı olan Fâtıma binti Abdülmelik’i yanına çağırıp, buyurdu ki; “Eğer benimle birlikte yaşamak istersen ziynet ve mücevherlerini Beyt-ül-mal’a bırak. Zira onlar senin yanında iken ben seninle beraber olamam.” Fâtıma, bütün ziynet ve mücevherlerini Beyt-ül-mal’a verdi. Fâtıma’nın bu davranışı, Peygamberimizin (aleyhisselâm) kızı Hazreti Fâtıma gibi ma’nevî süsler ve rûhî meziyetler ile yaşamaya karar verdiğini göstermekte idi. Ömer bin Abdülazîz de, ellibin altınının hepsini dağıttı. Bir elbisesi kaldı. Câriyelerine de “Serbestsiniz, isteyeniniz olursa, âzâd ederim. Benden bir talepte bulunmamak şartı ile kalmak isteyen varsa kalabilir. Çünkü verilen vazîfe beni sizinle meşgûl olmaktan alıkoyuyor.” buyurdu. Hepsi ağladılar, üzüldüler. Hanımı Fâtıma’yı dahi serbest bıraktı. O da üzülüp ağladı. Efendisinden ayrılmadı.

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) halife olduğu sene Medîne-i mürievverede bulunan, oğlu Abdülmelik’e şöyle yazdı: Şahsımdan sonra kendisine nasihatte bulunup, gözetip, muhafaza etmek mecbûriyetinde olduğum, ilk insan sensin. Hamd Allahü teâlâya mahsûstur. Allahü teâlâ bize çok lütuf ve ihsânda bulundu. O’ndan, ihsân ettiği ni’metlere, karşı şükür yapabilme kuvveti vermesini dileriz. Allahü teâlânın babana ve sana olan lütfunu hatırla. Kendine, gençliğine ve sıhhatina dikkat et. Eğer hamd (Elhamdülillah), tesbîh (Sübhânallah), tehlîl (La ilahe illallah) diyerek, dilini zikirle meşgûl edebilirsen bunu yap. Ömer bin Abdülazîz hazretleri hilâfet makamına geçtiği gün, zamanının tanınmış

fıkıh âlimlerinden Sâlim bin Abdullah, Recâ bin Hayve ve Muhammed bin Ka’b Kurazî’yi da’vet edip, onlara “Halk her ne kadar bir ni’met olarak görüyorsa da ben bu halifelik makamını; taşıyamayacağım bir yük ve çok ağır bir mes’ûliyet olarak görüyorum. Ben bu yükün altına girdim. Benim için çâre ve tedbir olarak nasîhatleriniz nedir?” diye sordu. Onlardan bir tanesi dedi ki: “Yârın kıyâmet günü kurtulmak istersen müslümanların ihtiyârlarını baban, gençlerini kardeşin ve küçüklerini evlâdın bil. O zaman bütün müslümanlara, kendi evindeki, ana-baba, kardeş ve evlâdın gibi muâmele etmiş olursun.” Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) halife olunca, üzerine aldığı mes’ûliyetin ağırlığından dolayı iki ay müddetle üzüntü ve keder içinde kaldı. Millet ve memleket işlerini adâletle idâre etmekte ve hak sahiblerine haklarını iade etmekte çok hassas davranıyor, kendisini hiç düşünmüyordu.

Hazreti Ömer bin Abdülazîz, yakın dostu Hazreti Sâlim’e “Kardeşim Sâlim! Allahü teâlâ beni halifelik ile imtihan ediyor. Yemîn ederim ki, kurtulamıyacağımdan korkuyorum. Bana, dedem Hazreti Ömer’in mektûblarını, hayatı hakkında bilinenleri, müslümanlara ve gayri müslimlere olan hükümlerini bildir. Hazreti Ömer’i kendime nümûne kabûl ettim. Ona göre hareket edeceğim” dedi.

Halifeliği zamanında yaptığı bütün işlerde gözleri önüne kıyâmet gününü getirirdi; halkının haklarını lâyıkıyla yerine getirememekten çok korkuyordu. Halifeliğim adâlet ile yürütüp, Hulefâ-i Râşidîn’in (Dört Halife) yolundan ayrılmadı. Önemli memuriyetlere dirayetli ve âdil bildiklerini tâyin etti. Horasan’a Cerrah bin Abdullah el-Hakem’i, Basra’ya Adiy bin Ertet el-Fezâra’yı, Kûfe’ye Abdülhamîd bin Abdurrahmân el-Kureşî’yi, Hindistan’a Amr İbni Müslim’i, Cezîre’ye (Mezepotamya) Ömer bin Humeyre el-Fezarî’yi, İspanya’ya Semh bin Melik el-Haftanî’yi ve Afrika’ya İsmail bin Abdullah’ı tâyin etti. Devrin meşhûr âlimlerinden ve Sofiyye-i aliyyeden Hasan-ı Basrî hazretlerini Basra, Amr el-Sahi’yi de Kûfe kadılıklarına tâyin etti. Vâlilerinin yanına fıkıh âlimi de verdiği olurdu. Kûfe Vâlisi Abdülhamid’in yanında, fıkıh âlimi Ebû Zinâd kâtib olarak vazîfeliydi. Fakat, Hazreti Ömer Bin Abdülazîz her yerde bizzat kendisini mes’ûl hissediyordu. Kalbinde yer eden gaye; otoritenin fazlalaştırılmasından ziyâde, hak ve hukukun tesisi idi.

Müslim ve gayr-i müslim teb’asına çok âdil davranıp, yaptığı işlerde adâleti yaygınlaştırdı. Ehl-i Beyt’e dil uzatanların çirkin hareket ve sözlerine mâni olup, son verdi. Ehl-i Beyt’e çok saygı gösterir ve yardım ederdi. Peygamberimizin vakıf ettiklerinden, Fedek bahçesini tekrar Ehl-i Beytten Muhammed Bâkır’a iade etti. Toprak hukuku ve mâliye alanlarında Peygamberimizin (aleyhisselâm) emirlerini yerine getirdi. Müslüman olan gayr-i müslimlerden cizye vergisini kaldırdı. Her tarafta müslüman olanların sayısı arttı. Doğuda ve Batıda milyonlarca gayr-i müslim, müslüman oldu. İslâm Orduları doğu ve batıda fetihlere girişti. Malatya şehri, Rumlar’dan yüzbin esîr karşılığı satın alındı. Preneler aşılıp Fransa’ya girildi. Narbonne ele geçirildi. Burada güçlü üsler kuruldu. Afrika’da bütün Berberiler O’nun zamanında müslüman oldu. Musevî, hıristiyan, ateşperestlere gösterdiği yapıcı siyâset karşısında, onların arasında İslâmiyet geniş ölçüde yayıldı. Müslüman ve gayr-i müslim bütün teb’ası tarafından sevildi. Hak ve adâletin yayılmasında ve zulmün kalkmasında çok hizmet etti. Zamanında kurt ile kuzu beraber yaşadı.

Devrinin âlim ve velîlerinden Mâlik bin Dinar hazretleri anlatır: “Ömer bin Abdülazîz halife olduğunda bir çobanın şöyle dediği işitildi: “Acaba bu temiz, âdil halife kimdir?” Çobana, “Böyle olduğunu nereden anladın?” diye sorulduğunda; vazîfesi dağ bayır demeyip koyun otlatan, çeşitli yırtıcı hayvanların tehlikesini pek iyi bilen çoban, safiyetle bulduğu teşhisiyle şu cevâbı verdi: “Âdil bir halife başa geçince kurtlar kuzulara saldırmaz. Oradan anladım.”

Halife Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) her gün âlimleri çağırır, onlarla ölüm ve kıyâmet hâllerinden konuşurlardı. Konuşmalar onlara o kadar te’sîr ederdi ki, sanki içlerinden biri vefât etmiş gibi ağlarlardı.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri Allahü teâlânın emir ve yasaklarını yerine getirmede ve halka bildirmede çok dikkatliydi. Ömer bin Abdülazîz’in devrinde halk dahi ibâdet ve tâat yoluna girdi. Meclislerinde: Bu gece ne okudun? Kur’ân-ı kerîmden kaç âyet ezberledin? Bu ay kaç gün oruç tuttun? gibi sözler söylenmeye başlandı.

Hazreti Ömer bin Abdülazîz dîne sokulan bid’atleri ortadan kaldırıp, unutulmuş sünnetleri meydana çıkarmaya çalıştı.

Hadîs-i şerîfleri toplatıp, kitap hâline getirdi. Mezhepler hakkında, “Eshâb-ı kiramın ictihâdları farklı olmasaydı, dinde ruhsat, kolaylık olmazdı” buyurdu. Hazreti Ali ile ictihâd ayrılığından muharebe edenler için buyurdu ki: “Allahü teâlâ, ellerimizi bu kanlara bulaşmaktan koruduğu gibi, biz de dilimizi tutup, bulaştırmayalım!” İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) de böyle söylemiştir.

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) Evzâî’ye yazdığı bir mektûbunda, “Biliniz ki, ölümü çok hatırlayan kimse, az bir dünyalık ile iktifa eder, konuştuğu kelimelerin hesabını vereceğini düşünen kimse çok az konuşur, ancak lüzumlu sözleri söyler” buyurdu. Yine buyurdu ki, “Kendimi överim korkusu ile bir çok sözleri söylemekten kaçınırım.” Meymûn bin Mihran diyor ki, Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) ile beraber bir kabristana uğradık. O, kabirleri görünce ağladı. “Ey Meymûn! Şu gördüğün kabristanda yatanlar, babalarım Emevîlerdir. Bunların hepsi gelip geçtiler. Lâkin şimdi sanki dünyâya hiç gelmemişler, dünyâ lezzetlerini hiç tatmamışlardır. Şu anda toprak altında yatıyorlar ve cesetlerini kurtlar yemektedir..” Hem böyle söylüyor, hem de ağlamaya devam ediyordu. Sonra buyurdu ki; “Vallahi burada, kimin azâbda olduğunu, kimin Allahü teâlânın azâbından emîn olduğunu bilemiyorum.”

Buyurdu ki; “Geçen gece ölüleri düşündüm. En samîmi bir dostun ölse, onu üç gün sonra mezarında görsen, oradan kaçarsın. Orada dolaşan kurt ve böcekleri, akan irinleri, pis kokular arasında kurtların kendisini nasıl parçaladığını, kefeninin bozulduğunu, vücûdunun pis hâle geldiğini görüp kendisinden nefret ederdin.” Bunları söyledikten sonra bayılıp düştü.

Âlimlerden birisi Hazreti Ömer bin Abdülazîz’i ziyâret etti. Çok ibâdet etmekten dolayı yüzünde ve rengindeki değişikliği görerek “Bu ne hâldir?” dedi. Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) “Sen beni ölümümden bir kaç gün sonra mezarımda ziyâret etsen, gözlerimin çıkıp, yanaklarımın üzerine akdığını, dudaklarımın dişlerimi kapayamadığını, ağzımın açık kalıp oradan irin ve cerahatin akmakta olduğunu, karnımın şişip göğsümün üzerine geldiğini, bağırsaklarımın döküldüğünü, burun deliklerinden irin ve kurtların çıktığını görmekle şimdi gördüğünden çok daha feci bir manzara ile karşılaşırdın” dedi.

Halifeliğinde, yanına bir heyet gelmişti. Heyetten bir genç nutuk söylemeye başladı. Bunun üzerine “Sen dur, yaşlınız konuşsun” diyerek genci uyarmak istedi. Genç: “Ey Emîr-ül-mü’minîn! İş yaşa göre ise, müslümanların içinde senden daha yaşlı olanlar yok mu?” deyince; “Konuş bakalım.” diyerek gence söz verdi. Genç; “Biz senden bir şey isteyen ve senden korkan bir heyet değiliz. Bir şey istemiyoruz. Çünkü lütuf ve ihsânınız o kadar çok ki, bu bize kadar ulaşmıştır. Senden korkmuyoruz. Çünkü adâletin bizi korkmaktan emîn kılmıştır” dedi. “Siz kimsiniz?” deyince, “Teşekkür heyetiyiz. Teşekkür edip geri dönmek için geldik” dedi.

Yezîd-i Rakkasî, Ömer bin Abdülazîz’in (radıyallahü anh) huzûruna geldi. Ömer, Yezîd’e “Bana nasîhat et” dedi. O da “Ey müslümanların emîri! Senden önceki halifeler öldüğü gibi sen de öleceksin” dedi. Ömer, bunu duyunca ağladı ve “Devam et” dedi. Yezîd: “Âdem’den (aleyhisselâm) sana gelinceye kadar hiç bir baban hayatta değildir. Hepsi vefât ettiler” dedi. Ömer (radıyallahü anh) ağlıyarak, yine “Devam et” dedi. Yezîd “Öldükten sonra Cennet ile Cehennemden başka gidilecek yer yoktur” dedi. Halife Ömer, bunu duyunca düşüp bayıldı.

Ömer bin Abdülazîz’in (radıyallahü anh) câriyesi yanına geldi. Selâm verdi ve namaz kılınan odaya geçti, iki rek’at namaz kıldı. Sonra uyuya kaldı. Biraz sonra kalktı ve halifeye “Tuhaf bir rü’yâ gördüm” dedi. Halife “Ne gördün anlat” dedi. Câriye “Rü’yâda Cehennemi gördüm. Cehennemlik olanların üzerine kükreyip duruyordu. Sonra Cehennem üzerinde Sırat Köprüsü kuruldu. Abdülmelik bin Mervan geldi. Köprüye girdi. Bir kaç adım attı, sonra devam edemeyip Cehenneme düştü. Sonra Velîd bin Abdülmelik geldi. O da devam edemeyip Cehenneme düştü. Sonra Süleymân bin Abdülmelik geldi. O da aynı şekilde Cehenneme düştü” dedi. Halife “Devam et” dedi. Kadın, “Sonra da seni getirdiler” der demez, Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) bir ah çekti, düştü ve kendinden geçti. Kadın, yüksek sesle “Vallahi senin selâmetle Sırat Köprüsünü geçtiğini gördüm” dedi, ise de halife bunu duymuyor, yerde çırpınıp duruyordu.

Ömer bin Abdülazîz’in (radıyallahü anh) yanına birisi gelerek, “Falanca kimse, sizin için şöyle, şöyle söylüyor” dedi. Ömer (radıyallahü anh) “İstersen bu işi araştıralım. Eğer yalancı isen, Hucurât sûresinin 6. âyet-i kerîmesinin hükmüne

göre mes'ûl olursun. Söylediğin yanlış ise, Kalem sûresi onbirinci âyet-i kerîmesinin hükmüne göre mes'ûl olursun. Her iki hâlde de mes'ûl olursun, istersen üçüncü hâli tercih edip, seni affedelim ve bu mes'eleyi kapatalım" dedi. Bunun üzerine o kimse tövbe edip, bir daha böyle bir şey yapmam dedi.

Bir kimse, Ömer bin Abdülazîz hazretlerine gelip, birinin kendisine zulm ettiğini söyledi. Gelen kimseye "O kimseden hakkını almış olarak, Allahü teâlânın huzûruna gitmektense, O kimsede hakkın olarak Allahü teâlânın huzûruna gitmen daha iyidir" buyurdu.

Bir Cum'a namazını kıldırdıktan sonra, insanların arasında oturdu. Sırtındaki elbisenin iki tarafı da yamalı idi. Birisi kendisine dedi ki: "Ey mü'minlerin emîri! İmkânlarınız var. Daha kıymetli elbise giyseniz olmaz mı?" dedi. Ömer (radıyallahü anh) bir müddet düşündü ve başını kaldırıp, "Varlıklı halde iken iktisad etmek ve hakkını almaya gücü yettiği halde affetmek, hakkını helâl etmek çok makbûl ve çok faziletlidir" buyurdu.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri bir sarhoşu gördü. Onu yakalayıp cezalandırmak istedi. Ama sarhoş, O'na hakaret etti. O da sarhoşu bıraktı. Cezalandırmaktan vaz geçti. "Niçin, size hakaret edince bıraktınız?" dediler. Buna cevaben buyurdu ki, "O hakaret etmekle beni öfkelendirdi. Eğer ona ceza verseydim, kendim için ceza vermiş olurdum, kendi şahsım için bir müslümanı cezâlandıramam."

Buyurdu ki; "Allahü teâlâ şu üç kimseyi çok sever: 1) Gücü yettiği halde affedeni, 2) Hiddetli ânında öfkesine hâkim olanı, 3) Allahü teâlânın kullarına şefkatli olanı."

İnsanlara olduğu gibi hayvanlara da merhametliydi. Bir katırı vardı. Bunu pazarda çalıştırır, gelen parayla da ihtiyâçlarını temin ederdi. Katın çalıştıran işçisi, bir gün normalden fazla para getirince "Neden böyle fazla para geldi?" dedi. "Pazar kalabalık ve bereketliydi" cevâbına karşılık; "Hayır, böyle değil. Sen katırı çok çalıştırıp, yordun. Katırı, üç gün dinlendir" emrini verdi.

Bir gece O'na misâfir geldi. O bir şey yazıyordu. Misâfiri de yanında, oturuyordu. Lâmbasının yağı azaldı. Sönecek gibi oldu. Misâfir: "Yâ Emîr-el-mü'minîn! Kalkıp lâmbaya yağ koyayım mı?" deyince; "Misâfirine iş gördürmek, insanın mürüvvetine yakışmaz" buyurdu. "O halde hizmetçiyi kaldırayım mı?" "O da olmaz; daha akşamın ilk uykusundadır." Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) kalkıp lâmbaya yağ doldurdu. Misâfir bu hâli görünce hayretle: "Ama, bu işi kendin yaptın, neden?" deyince buyurdu ki: "Bu işi yapmaya giderken, Ömer'dim. Yaptım, bitirdim; yine Ömer'im. İnsanların Allah katında hayırlısı tevâzu sahibi olanlarıdır."

Bir gün hanımına, "Bir dirhemin var mı? Biraz üzüm alalım" dedi. Hanımı "Senin gibi bir Sultanın bir dirhemi olmazsa, benim olur mu?" deyince hanımına "Doğru söylüyorsun ey Fâtıma! Fakat böyle olması, Cehennemde kızgın zincirleri boğazımda taşımadan iyidir." dedi.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri, oğlunun bin dirheme bir yüzük taşı satın aldığını haber aldı. Hemen oğluna mektûb yazarak, o yüzük taşını satmasını ve bin kişinin karnını doyurmasını emretti. Ayrıca iki dirhemlik bir yüzük kullanmasını ve yüzüğün üzerine "Allahü teâlâ haddîni bilene merhamet eylesin" diye yazmasını istedi.

Birgün etrâfındakiler Ömer bin Abdülazîz'e: "İnsanların en ahmak olanı kimdir?" diye sorunca, "Ahıretini dünyâ için satan, ahmaktır, âhiretini başkasının dünyâsı için satan ise daha ahmaktır" buyurdu.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri, hutbe okurken kalbine ucb (kendini beğenmek) hâli gelirse hutbeyi yarıda keser, yazı yazarken olursa o kâğıdı yırtardı ve "Allahım nefsimin şerrinden sana sığınırım" derdi.

Yer altında bir mahzeni vardı. Gece olunca oraya iner, boynuna demir bağlardı. Sabaha kadar böylece, Allahü teâlânın korkusuyla gözyaşı döker ve O'na yalvarırdı.

Abdullah bin Iyâş babasından şöyle nakleder: Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) yanındaki toplulukla beraber bir cenâzeyi defn etmişlerdi. Herkes gitmiş, fakat Ömer bin Abdülazîz ba'zı yakınları ile beraber orada kalmıştı. Yanındakiler O'na: "Ey mü'minlerin emîri! Sen bu cenâzenin sahibi misin de, burada kaldın? Halbuki falanca cenâzeleri için böyle beklememiştin" dediler. Ömer bin Abdülazîz onlara şöyle cevap verdi: "Kabir bana arkamdan şöyle seslendi: "Ey

Ömer bin Abdülazîz! Dostlarını ne yaptığımı hiç sormuyorsun" dedi. Bende "Söyle ne yaptın" dedim. Bana; "Onların kefenlerini yırttım, vücutlarını parçaladım. Kanlarını emdim. Etlerini yedim", dedi. Tekrar şöyle seslendi: "Ey Ömer bin Abdülazîz! Bana o dostlarının mafsallarını ne yaptığını hiç sormuyorsun" deyince, ona, "Ne yaptın?" diye sordum. Bana, "Onların ellerini kollarından ayırdım. Kollarını, pazularından, pazularını omuzlarından, kalçalarını uyluklarından, uyluklarını dizlerinden, dizlerini ökçelerinden, ökçelerini ayaklarından ayırdım" dedi. Kabirden bu sözleri naklettikten sonra Ömer bin Abdülazîz, ağlamaya başladı ve şöyle buyurdu: "Dünyâ ne kadar aldatıcı. Dünyada üstün ve kıymetli, makam ve mevki sahibi olmak, hiç fâide vermiyor. Genç olan ihtiyârlıyor. Her canlı sonunda ölüyor. Geçici ve aldatıcı olduğunu bildiğiniz halde sakın dünyâ lezzetleri ve zevkleri sizi aldatmasın. Birkaç günlük dünyâ hayatındaki geçici lezzetlere sarılıp, âhireti unutan, aldanmıştır. Hani, nerede bizden önce bu dünyâda yaşıyanlar. Hani onlar, büyük ve modern şehirler kurmuşlardı. Büyük ve derin kanallar kazmışlar ve barajlar yapmışlardı. Onlar, bir göz açıp kapama denecek kadar, az bir müddet dünyâda kaldılar. Burada, sıhhatlerine güç ve kuvvetlerine aldandılar. Bu yüzden günahlar işlediler. Halbuki, herkes onlara mallarının çokluğundan dolayı, keşke, onun serveti gibi bizim de olsa diyorlardı. Şimdi onların hâli ne oldu. Toprak onların bedenlerini yedi. Kemikleri kurtlara azık oldu. Fakat onlar, dünyâda iken, kuvvetli bir aile içerisinde idi. Evleri, güzel eşyalarla döşeli ve hizmetçileri vardı. Herkes kendisine ikramda bulunuyor, âciz kaldığı işlerde kendisine yardımcı oluyorlardı."

Kabir yine Ömer bin Abdülazîz'e (radıyallahü anh) şöyle dedi: "Sen, kabirlere uğradığın zaman, dünyâda iken zengin olanlara, zenginliğinizden ne kaldı. Fakîrlere de fakîrliğinizden ne kaldı diye sor. Yine onlara, dünyâda kendileriyle güzel güzel konuştukları dillerini sor. Ne oldu o konuşan dillere? Niçin susuyorlar? O dünyâ güzelliklerini kendileriyle seyrettikleri gözlerine de sor. Niçin şimdi bakmıyorlar? Hani nerede o nâzik tenleri, nerede o güzel yüzleri. Bu çukurun kurtları onlara ne yaptı. Hani burada yatanların o güzelim renkleri. Etlerine ne oldu. Niçin o yüzler toprak olmuş. Nerede o güzellikler. İşte onların uzuvları tamamen ortaya çıkmış, paramparça olmuş. Halbuki dünyâda güzel bir hayatları vardı. Dünyâya dalıp, sâlih amel yapmadılar. Âhireti unuttular. Onun için hazırlık yapmadılar. Fakat, ölüm kendilerini yakalayıverdi. Dostlarından ayrıldılar. Buraya şu sessiz sedasız, yere geldiler. Vücûdları çürüdü. Başları boyunlarından ayrıldı, a'zâları parça parça oldu. Gözbebekleri yanaklarına akıp gitti. Ağızları kan ve irinle doldu. Haşereler, kurtlar, böcekler, bedenleri üzerinde gezer oldu. Bir müddet sonra, kemikleri de çürüdü. Onlar, dünyâdaki rahatlıklarını bırakıp, bu dar yere geldiler. Arkalarında bıraktıkları, hanımları başkalarıyla evlendi. Çocukları yetim kaldı. Yollarda, şurada burada kimsesiz, sahipsiz dolaşır oldu.

Öyleyse, ey yârın bu kabirlerin sakini olacak insan! Seni şu fânî dünyâda aldatan nedir? Sen dünyâda devamlı kalacağını biliyor musun? Elinde bir senedin var mı? Görmüyor musun, ölüm her gün birisine geliyor. Yoksa susuzluktan, terlere boğan o korkudan sana rahatlık ve teselli veren bir şey mi var? Keşke sen o sert toprak üzerindeki hâlini bilseydin.

Ey insan! Rü'yâda çeşit çeşit lezzetlere ve zevklere kavuşan bir insan gibi, dünyânın şu geçici fâideleriyle seviniyor, küçük ve basit işlerle uğraşıyorsun. Ey aldanma içerisinde bulunan insan! Gündüzün yanılma ve gaflet, geçen uyku içinde geçiyor. Sonunda pişman olacağın işleri yapıyorsun. Hayvanlar da dünyâda böyle yaşar."

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) oradan ayrılıp gitti. Aradan bir Cuma geçti ve vefât etti. Son Cum'a hutbesi şöyle idi: "Ey muhterem Müslümanlar!

Şunu iyi biliniz ki, lüzumsuz bir hiç olarak yaratılmadığınız gibi, yaptığınız işlerden de sorgu ve sorumsuz kalacak değilsiniz. Gelmiş ve nihâyete kadar gelecek insanların toplanacağı bir mahşer ve orada adâlet terazilerinin kurulacağı bir mahkeme vardır ki, onun tek hâkimi, azamet ve kibriya sahibi yüce Allahtır. Âhiret korkunç bir gündür. Yürekleri parçalayan, çocukları ihtiyâr yapan, kişiyi kardeş, evlâd ve ıyâliden kaçıran, Peygamberleri, melekleri titreten bir gündür. Cenâb-ı Hakkın celâl ve azametiyle tecelli edeceği o günde, kimde kuvvet ve tahammül kalır. Bununla beraber Allah'ın rahmetinden de ümid keserek hüsrana düşmeyiniz.

Ey muhterem cemâat!

Muhakkak biliniz ki; mahşer gününde emniyet ve korkusuzluk, bugünden o günü düşünüp de Allahtan korkan, küfür ve günahtan sakınan ve bu fânî âlemi bekâ âlemi olan âhırete üstün tutarak, şehvanî hislerinin esîri olmayanlar içindir. Bunun aksi harekette bulunanlar muhakkak aldanır. Hayat ve ömür sermâyesini haksızlık ve yolsuzluk arkasında tüketen eli boş ve nedamet (pişmanlık) içinde kalır. Bugün; siz, sizden öncekilerin yerini tutuyorsunuz. Fakat elbette sizin de yerinizi tutacaklar var. Görüyorsunuz ki, gelenler durmuyor, gidenler geri dönmüyor, ister istemez gideceğimiz bu mahal, her şeye sâhib olan cenâb-ı Hakkın huzûrudur.

Âhıret âlemine gidenleri her gün uğurluyor ve götürdüğünüz kabirlerde kara toprak altında yataksız, yastıksiz tek ve tenha bırakıp dönüyorsunuz, ölümün acısını duyan o fânilerin hâli ne kadar merhameti çeker ve ibrete değer. Tanımadıkları bir âleme sefer etmişler, sevdiklerinden ayrılmışlar. Gelip geçici emânet bir hayatın gaflet uykusundan uyanmışlar, ama iş işten geçmiş, telâfi imkânı elden çıkmış, naz ve ni'met içinde beslenmişlerken yatak ve yastıkları kuru toprak olmuş, terk ettikleri dünyâ malından istifâdeleri yok. Yaptıkları incir çekirdiği kadar da olsa, bir hayrın imdâdını bekliyorlar. Düşünmeğe değer bu hâllerden ibret almaz mısınız? Ey muhterem cemâat! Zannetmeyin ki, kendimde bir büyüklük gördüğüm için size böyle nasîhat ediyorum. İçinizde belki benden daha ziyâde Allahü teâlânın rahmet ve mağfiretine muhtaç kimse yoktur. Ben hem kendim, hem de sizin için rahmet ve mağfiret diliyorum. Yüce Allahın kitabını, Peygamberinin güzel ahlâkını kendinize örnek yapınız, ancak selâmet bundadır." buyurduktan sonra gözyaşlarını tutamadı. Bu O'nun son hutbesiydi. Aynı zamanda evine de son gidişiydi.

Hazreti Ömer bin Abdülazîz'in sulh, sükûn idâresini çekemiyenler vardı. Bunlar, ehl-i bid'attan Haricîler ve menfaati zedelenenlerdi. Halifenin hayatına kıymak için çâreler aradılar. Nihâyet hizmetçi kölesini bin altınla kandırarak, bu mübârek zâtı zehirlettiler. Ömer bin Abdülazîz zehirlendiğini anlayınca kölesini çağırdı. "Ben sana bir fenâlık yapmadığım hâlde bu ihâneti bana niçin yaptın? Doğru söyle, seni affedeyim" deyince; köle yaptığı bu çirkin harekete pek pişman olup, üzüldü. Köle ağlayarak yerlere kapandı, yalvararak: "Yâ Emîr-el-mü'minîn! Bana bin altın vermek sûretiyle bu ihâneti yaptırdılar" dedi. Halife altınları getirterek, devlet hazinesine gönderdi. Köleyi affetti. Hasta halindeyken, kayın birâderi Mesleme İbni Abdülmelik ziyâretine geldi. Hazreti Ömer bin Abdülazîz'in üzerinde bir gömlek vardı. Kızkardeşi Fâtıma'ya; "Emîr-ül-mü'minînin elbisesini yıkayınız" dedi. Tekrar geldiğinde gömleğin yıkanmamış olduğunu görerek kardeşi Fâtıma'ya; "Ben size gömleği yıkayınız, diye emretmedim mi?" deyince -bütün teb'asının hayat seviyesini yükseltip, ikibuçuk yıl bile sürmeyen hilâfetinin sonunda yirmibeş yıl zekât verilecek kimse bulunamamış olmasına rağmen, aldığı cevap hayret vericidir: "Vallahi başka gömleği yok ki, onu giydirelim de, bunu yıkayalım."

Yine yakınları dediler ki "Beyt-ül-mal'dan ailene birşeyler vasıyyet et, senden sonra onlar sıkıntıya düşmemeli." Cevâbı akıllara durgunluk, tüyleri ürpertecek kadar müthiştir: "Çocuklarım şu iki tip insanlardan birisi olacaktır. İyi, sâlih insan veya kötü şerir insan. Sâlih insan olurlarsa, Kur'ân-ı kerîmin A'râf sûresi, yüzdoksanaltıncı âyet-i kerîmesinde buyurulan, "Ey Resûlüm! Müşriklere de ki; size karşı benim yardımcım, Kur'ân-ı kerîmi indiren Allahtır ve O bütün sâlihlere de yardımcıdır." âyeti yetişir. Kötü insan olurlarsa, o takdîrde ben onları, günah işlemeleri için güçlendiremem. Çocuklarına dönerek "Evlatlarım! İki ihtimâl var. Ya sizi zengin edeceğim; o takdîrde babanız Cehennemi boylayacak. Yahut da fakîr kalacaksınız; babanız Cennete gidecek. Babanızın Cennete girmesi şartıyla fakîr kalmanızı, O'nun Cehennemi boylaması şartıyla, zengin olmayı tercih edin. Şimdi yanımdan ayrılın ve benden sonra sakın Beyt-ül-mal mes'ûllerini ta'cîz etmeyin. Şunu iyi bilin ki, size verilmesini vasıyyet ettiğim para miktarı sadece yirmibir dinardır."

Ömer bin Abdülazîz hazretlerinin hastalığı ağırlaşınca tabib çağırdılar. Tabib, "Bu zehir içmiştir. Ben bunun hayatı hakkında teminat veremem" dedi. Halife "Sâde bana değil, zehir içmemiş olanların hayatı hakkında da teminat verme" buyurdu. Tabib, "Zehir içtiğinin farkında mısın?" dedi. Halife "Evet, mideme inince anladım" buyurdu. Tabib "Tedâviye hemen başlıyalım" dedi. Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) "Hayır, ilacı, kulağımın arkasında olsa uzanıp onu almam. Rabbime kavuşmam, benim için daha güzeldir" buyurdu. Ölüm döşeğinde, bir ara ağlamağa başladı. "Niçin ağlıyorsun. Allahü teâlânın yardımı ile nice sünnetleri ihyâ ettin. Adâletin ise çok yüksek idi" dediler. Bunlara cevaben buyurdu ki: "Ben Allahü teâlânın huzûruna bütün milletin

hesabını vermek üzere çıkacak değil miyim? Herkese âdil olarak davranabildiğimden emîn değilim. Yaptığım kusurlar da ayrı. Tabiî ki ben bundan dolayı korkuyorum ve ağlıyorum." Bir ara "Beni oturtun" buyurdu. Oturttular. "Allahım, ben o kimseyim ki, bana emirlik verdin. Ben kusur ettim. Yanlış işleri yapmaktan beni nehyettin. Ben ise isyan ettim" diye üç defa söyledi. Sonra da:

"Lâ ilahe illallah, ibâdete lâyık olan ancak Allahü teâlâdır" dedi ve başını göklere çevirip dikkatle baktı ve "Ben öyle kimseleri görüyorum'ki onlar ne insan ne de cindir" dedi ve biraz sonra rûhunu teslim etti.

101 senesinin Recep ayının sonuna beş gün kala ya'nî 9 Şubat 720'de Şam yakınlarındaki Hunasi'den cenâzesi alınıp, Humus yakınlarındaki Deyr es-Sim'an mevkiine defn edildi.

Vefâtından önce şöyle vasıyyet etti; "Ey Meymûn bin Mihrân! Velîd mezara konduğunda oradaydım. Yüzünü açıp baktım, yüzü simsiyahtı. Ben de mezara konduğum zaman yüzümü açıp bakınız." Vefât edince vasıyyeti gereği yüzünü açıp baktılar, yüzü en genç günlerinden daha parlak, daha aydınlık ve güzeldi.

Ömer bin Abdülazîz beyaz, ince ve nâzik yüzlü, za'if, güzel sakallı, tatlı ve sevimli idi. Halife olmadan önce çok gürbüz iken, halifeliğinde çok zayıfladı.

Vefât edince, zamanın âlimleri ta'ziyede bulunmak için hanımının yanına gittiler. Halifenin vefâtıyla müslümanların büyük kayba uğradığını ve bu sebeple üzüntülerinin çok fazla olduğunu bildirdiler ve hanımına "Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) hakkında bize malûmat ver. Çünkü onu en fazla tanıyan sizsiniz" dediler. O mübârek hâtun şöyle anlattı: "O da sizin gibi ibâdet ederdi. Lâkin bir husûsiyeti vardı ki, o da, Allah korkusunun çok fazla olması idi. Öyle ki, Allah korkusundan onun kadar titreyen birini daha görmedim. O her şeyini, insanlara hizmette harcadı. Halkın ihtiyâçlarını karşılamak, sıkıntılarını gidermek için bütün gün vazîfesi başında kalırdı. Akşam olduğu halde, ba'zı kimselerin işleri bitmezse, gece de devam ederdi. Eve girince, kendini namazgahına atar, durmadan ağlardı. Gözleri şişerdi. Sonra baygın düşerdi. Her geceki hâli buydu. Bir gece, halkın ihtiyâçlarını, işlerini bitirdi. Sonra kendi şahsî malından olan kandili istedi. Sonra iki rek'at namaz kıldı. Namazdan sonra elini çenesine dayayıp tefekküre daldı. Göz yaşları yanaklarından akıyordu. Sabaha kadar bu şekilde ağladı. Şafak sökünce oruca niyet etti. Kendisine dedim ki; "Ey mü'minlerin emîri! Sizde bir hâl var. Sizi bu geceki gibi hiç görmemiştim." Bana cevap olarak dedi ki: "Ben düşünüyorum ki, bu milletin beyazına siyahına halife oldum. Fakîr, garîb, kanaatkar kendi hâlindeki biçâreleri, muhtaçları, zorla tutulan esîrleri, memleketin dört köşesindeki nice dertli ve kederlileri düşünüyorum ve anlıyorum ki, Allahü teâlâ onların hepsinin hesabını benden soracak ve Muhammed aleyhisselâm da onların lehine ve benim aleyhime şâhidlik yapacak. Bu hâlde olan birinin sonunun ne olacağını düşünüyorum ve çok korkuyorum."

Hazreti Ömer bin Abdülazîz'in vefâtından sonra Halife Zeyd İbni Melik, Fâtıma binti Abdülmelik'in Beyt-ül-mal'daki ziynet ve mücevherlerini iade etmek isteyince, O'na sadakatini şöyle ifâde eder: "Vallahi kabûl etmem. Ben Ömer'e sağlığında itaat edip de, vefâtından sonra isyan etmem."

Ömer bin Abdülazîz'in vefâtına bütün teb'ası üzüldü. Cenâzesi arkasında ağlayan bir rahibe sordular: "Bu kimse senin dininde değildi. Neden ağlıyorsun?" Cevâbı şu oldu: "Ben şunun için ağlıyorum: Yeryüzünde bir güneş vardı. Şimdi battı..."

Mus'ab bin A'yun anlatır: "Hazreti Ömer bin Abdülazîz halife iken Kirman'da koyun güderdim. Koyunlar ile kurtlar birlikte dolaşırlardı. Bir gece ansızın kurtlar koyunlara saldırdı, içimden "Şu âdil halife ölmüş olmalı" dedim. Araştırıldı. Hazreti Ömer bin Abdülazîz'in o gece vefât ettiği anlaşıldı." Vefâtını cinnîler de haber verdi. Hazreti Ömer bin Abdülazîz'in vefâtıyla ilgili, şâirin sözlerinden:

O, büyük bir güneşti, doğmaz gayri bir daha,
Matemini tutarak saçamaz nûr ve ziya.
Sarardı güneş artık, karardı cihan bile.

Yûnus bin Ebû Şebib: "Ömer bin Abdülazîz hazretlerini, halifeliğinden önce gördüm. Etli ve gürbüz bir kimse idi. Halife olduktan sonra da gördüm. Öyle zayıflamıştı ki uzaklardan kaburga kemiklerini saymak mümkün idi" dedi.

Hazreti Ömer bin Abdülazîz, Ehl-i Beyt'e çok hürmet, izzet ve ikramda bulunduğundan, Hazreti Ali'nin torunu Fâtıma binti

Hüseyin (rahmetullahi aleyha) buyurdu ki: “Ömer bin Abdülazîz kalsaydı biz bir şeye muhtaç olmazdık.”

Büyük evliyâ ve âlimlerden Süfyân-ı Sevrî hazretleri ve İmâm-ı Şafiî buyurdular: “Halîfeler beştir; Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Ömer bin Abdülazîz’dir.”

Fıkıh âlimlerinden Meymûn İbni Mihran buyurdu: “Âlimler, Ömer bin Abdülazîz’in yanında talebeydi.” Hocası meşhûr fıkıh âlimlerinden Mücâhid buyurdu: “Biz, Ömer bin Abdülazîz’e öğretmek için geldik. Halbuki dâima ondan öğrenir olduk.”

Mâlik bin Dinar buyurdu: “Dili dönen, zahidim deyip duruyor. Zâhid, Ömer bin Abdülazîz gibi olur ki, dünyâ ayağına geldiği halde onu reddeder.”

Hazreti Ömer bin Abdülazîz’den rivâyet olunur ki Bir kimse, “yâ Rabbî! Bana, şeytanın insan vücudundaki yerini göster” diye yalvardı. Rü’yâsında bir insan cesedi gördü. O cesed öyle şeffaf idi ki, insanın iç kısmı tamamen görünüyordu. Şeytanı, o cesedin sol koltuğu üzerinde, omuz ile kulak arasında kurbağa şeklinde oturuyor gördü. İncecik bir hortumu vardı. Hortumunu, o insanın kalbine sokmuş öylece vesvese veriyordu. O insan Allahü teâlâyı hatırlayınca oradan uzaklaşıyordu.

Hazreti Ömer bin Abdülazîz, Kâ’be’nin fazîleti ile alâkalı olarak, Allahü teâlânın Musa’ya (aleyhisselâm) vahyini şöyle anlatıyor: “Mûsâ (aleyhisselâm) Allahü teâlâya “Yâ Rabbi! Hac, Kâ’be nedir?” diye sordu. Allahü teâlâ buyurdu ki: “Bir beytimdir ki (evimdir ki) onu bütün beytlere tercih ettim. O hürmet edilen bir yerdir. Halîlim (dostum) İbrâhîm (aleyhisselâm) onu öyle yaptı. Yer yüzünün her tarafından onu ziyârete gelirler. Aynen kölelerin, hizmetçilerin efendisine Lebbeyk (emrine geldim) dediği gibi tehlîl ederek, telbiye okurlar.” Mûsâ (aleyhisselâm) sordu ki: “Yâ Rabbi! Onlara verilecek sevâb nedir?” Allahü teâlâ buyurdu ki: “Onları affedeceğim. Hattâ onları komşuları ve yakınları için şefaatçi kılacağım.” Mûsâ (aleyhisselâm) sordu ki “Yâ Rabbi! Onların içinde, Hac yaparken harcadığı malı şüpheli olanlar ve kalbi temiz olmayanlar varsa onların durumu ne olacak?” Bunun üzerine Allahü teâlâ buyurdu ki: “Onların iyileri hürmetine kötülerini bağışlayacağım.”

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) bir gece namaz kıldı. Namazda, “Boyunlarında demirden la’leler ve zincirler bulunduğu zaman, bu vaziyette sıcak suyun içinde sürüklenecekler, sonra ateşte yakılacaklar.” (el-Mü’min 71-72) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Namazdan sonra bu âyet-i kerîmeyi tekrar tekrar okudu ve çok ağladı.

Ömer bin Abdülazîz’in insanlara rehber olan sözlerinden ba’zıları: “Öfkelenme ve hırstan korunmuş olan kurtulmuştur.” “Takvâ sahibinin ağzına gem vurulmuştur.”

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) akrabalarından birisine, yazdığı bir mektûbta şöyle demişti: “Eğer gece ve gündüzünde ölümü hatırlamağı şiar edinmek istersen, fânî (geçici) olana rağbet etmeyip, bakî (devamlı) olana yönel. Vesselâm.”

Birgün Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) cemâate hitaben şöyle kopuştu: Ey insanlar! Sizler, ölüm için hedefler durumundasınız, ölüm sizden dilediğini seçer. Size yeni bir ni’met verildiği zaman, önceki ni’met orada sona erer. Ağıza bir lokma alınmasın, bir yudum su içilmesin ki, onunla beraber bir keder ve bir üzüntü olmasın. Dün geçti. O, sizin hakkınızda iyi bir şahittir. Bugün mühim bir emânettir. Onun kıymetini bilmek ve iyi değerlendirmek lâzımdır. Yârın, içinde hâdiselerle beraber gelmektedir. Sizi almak için gelen ölümün elinden kaçış nereye olacak. Sizler şu dünyâda, eşyalarını bineklerine yüklemiş, yolcularsınız. Yüklerinizi, buradan başka bir âlem de çözeceksiniz. Sizler, şu dünyâda sizden önce gelenlerin yerine geçtiniz. Fakat siz de yerinizi, sizden sonra gelenlere vereceksiniz. Sizin aslınız ve dünyâya gelmenize vesîle olanlar kalmadı. Sizler, onlardan dünyâya gelen kimseler olarak, nasıl bakî (devamlı) kalabilirsiniz? Sizler de bu dünyâdan göçeceksiniz.”

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), Şam’da, bir minber üzerinde hutbe okudu. Allahü teâlâya hamd ve senadan sonra üç şey söyledi. “Ey insanlar! İçinizi, kalblerinizi düzeltirseniz, zâhiriniz, dışınız da iyi olur. A’zâlarınız, gözünüz, kulağınız, elleriniz, ayaklarınız, hayır işler, Allahü teâlânın beğendiği şeylerle meşgûl olur. Âhıretiniz için sâlih ameller işleyiniz. Böylece dünyânızı da korumuş olursunuz. Âdem’den (aleyhisselâm) itibâren, kendisine kadar bütün dedeleri ölüp gitmiş olan kimse de bir gün ölecektir.”

Ömer bin Abdülazîz başka birisine yazdığı mektûbunda ise, “İmdi, sana Allahü teâlâdan korkmayı, Allahü teâlânın sana ihsân ettiği şeylerle, âhırete hazırlanmayı tavsiye ederim. Sen sanki ölümü tatmış, ölümden sonra olan şeyleri görür gibi amel yap. Günler ve geceler, sür’atle gidiyorlar, ömür her gün noksanlaşıyor. Ecel ise yaklaşıyor. Kötü amellerimizden dolayı Allahü teâlâdan af ve mağfiret dileriz. Günahlarımızdan ve bu yüzden bize gazâb etmesinden O’na sığınırız.”

Başka birisine ise mektûbunda: (Şöyle düşünün) Sanki kullar, Allahü teâlânın huzûrundalar. Allahü teâlâ onlara yaptıkları amelleri haber veriyor. Kötülük yapanları, bu işlerinden dolayı cezalandırıyor, iyilik yapanları da mükâfatlandırıyor. Öyleyse Allahü teâlâdan korkun. Allahü teâlânın verdiği iyilik ve ihsânlara karşı şükür vazîfesini yerine getirin. Ni’metlere şükredin. Çünkü ni’metlere şükretmek o ni’meti arttırır. Kendisinden kaçmak mümkün olmıyan ve ne zaman geleceği belli olmıyan ölümü çok hatırlayın. Kıyâmet gününü ve günün şiddet ve dehşetini de hatırlayın. Bunları çok hatırlamak, dünyânın geçici ve aldatıcı güzellik ve lezzetlerine, aldanmaktan korur. Dünyâda, kulluk vazîfesi olarak emredildiğin işlere dikkat et. Onların muhâsebesini yap.

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) şöyle buyurdu:

“Sizden öncekilerin kabûl ettikleri bilgileri alınız. Onların söylediklerine muhalif, zıt olanları almayın. Çünkü önce geçen büyükler, sizden daha hayırlıdır.”

Ömer bin Abdülazîz hazretleri, veliahd Yezîd bin Abdülmelik’e şöyle yazdı: “Bismillahirrahmânirrahîm. Mü’minlerin emîri Ömer bin Abdülazîz’den, Yezîd bin Abdülmelik’e. Sana selâm eder ve sana kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlâya hamdimi bildiririm. Ben hastayım.

Ağrı ve sızıya tutuldum. Buna rağmen üzerime aldığım işlerden mes’ûlüm. Allahü teâlâ yarın beni bunlardan hesaba çekecek, orada yaptıklarımı gizliyemiyeceğim. Eğer Rabbim, benden râzı olursa, ancak orada zelîl ve hakîr olmaktan kurtulurum. Eğer benden râzı olmazsa, yazık bana. O zaman benim hâlim nasıl olur. Allahü teâlâ bizi, yüce rahmetiyle Cehennemden muhafaza buyurup, rızâsına kavuştursun. Bu bakımdan sana Allahü teâlâdan korkmanı, haram kıldığı şeylerden sakınmayı tavsiye ederim, insanlar hakkında Allahü teâlâdan kork, zulüm ve haksızlıktan uzak dur.

En güzel söz Allahü teâlâya hamd etmek (Elhamdülillah demek) ve O’nu anmaktır. Kim Cenneti seviyorsa, Cehennemden kaçar. Şimdi ecel gelmeden, ameller sona ermeden, Allahü teâlâ insanları ve cinleri hesaba çekmek için huzûruna getirmeden önce, tövbeyi fırsat bilmeli ve af ve mağfirete kavuşmayı kazanç bilmelidir. Kıyâmette, hesap gününde, mazeret kabûl edilmez. O zaman bütün gizli şeyler ortaya çıkarılır. Herkes kendi başının çâresini arar. İnsanlar, amelleriyle gelirler. Herkesin amellerine göre durumu ayrı ayrıdır. O gün dünyâda, Allahü teâlâ ve Resûlünün (aleyhisselâm) emirlerine uyup, yasaklarından uzak kalmış olanlara ne mutlu. Dünyâda Allahü teâlâya isyan ederek âhırete göçenlere o gün çok yazık. Onların o gün çok acınacak hâlleri var. Allahü teâlâ seni, zenginliklerle imtihan ederse, onda orta yolu tut. Onu Allahü teâlânın rızâsına uygun yerlere sarf et, ondan fakirleri de faydalandır. Allahü teâlânın emri olan zekâtını ver. Sakın övünme. Kendini beğenme. Kendini başkalarından üstün görme.”

“Ey insanlar! Allahtan korkun. Çünkü Allahtan korkmak (takvâ) her şeyin yerine geçer ve hiç bir şey onun yerine geçemez.”

“Bizden önce helak olanlar, hakkı engellemek ve zulüm yapmak yüzünden mahv oldular. Hak onlardan satın alınırdı ve zulümden korunmak için de fidye verilirdi.”

“Şüphe hâlinde had cezalarını yerine getirmekten kaçının. Çünkü idârecilerin af ederek hatâya düşmesi, zulüm ederek, ceza çektirerek hatâya düşmesinden hayırlıdır.”

“Müslümanlardan bir söz işittiğinde onu hayra yor, sakın şerre yorma!”

Bir vâlisine yazdı:’“Ellerini müslümanların kanından, mideni malından, dilini ırzından uzak tut! Böyle yaparsan sana zeval yoktur.”

“Namaz, seni yolun yarısına; oruç, tam Melik’in kapısına iletir. Sadaka ise Melik’in huzûruna çıkarır.”

"Allahü teâlâ bir kuluna verdiği ni'meti alıp da karşılığında sabrı nasîb ederse, ni'mete mukabil verdiği (sabır), o ni'metten daha efdaldir (kıymetlidir)."

"Ölümü çok hatırla. Eğer geçim rahatlığı içindeysen bu sana darlık, ürperti getirecek; geçim darlığı içindeysen genişlik, ferahlık kazandıracak."

"Siz seferdesiniz. Yüklerinizin bağlarını bu diyarın dışında bir yerde çözeceksiniz. Siz, üzerinden çağlar geçmiş bir kökün dallarısınız. Kökleri yok olup gitmiş bir dalın hayatından ne çıkar ki?"

"Ey insanlar! Allah mahlûkları yarattı ve onları uyuttu. Sonra onları uykularından uyandırıp, diriltecek. Her biri ya Cennete, ya Cehenneme sevk edilecek. Allaha yemîn ederim ki, biz eğer bu hakîkati tasdîk etmiş isek, buna uygun yaşamadığımız için ahmağız. Eğer bu gerçeği inkâr ediyor isek, o takdîrde hepimiz helakteyiz."

"Her yolculuğun kendine has bir azığı, hazırlığı vardır. Âhıret yolculuğu için de takvâyı azık edinin. Allahü teâlânın vereceği ni'metleri görmüş gibi sevinin ve vereceği cezayı, azâbı da görmüş gibi korkunuz. Tûl-i emele kapılmayın, zira tûl-i emel (bitmeyen istek, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâya dalmak) kalbinizi katılaştırır, düşmanınız olan şeytanın eline düşersiniz... Dünyâya aldanmış nice insanlar gördük. Huzûr ve se'âdet, ancak Allah'ın azâbından emîn olanlar içindir. Neş'e ve sevinç de kıyâmetin zorluğunu anlatanlar içindir. Kıyâmet günü zengin, fakîr herkesin ameli meydana çıkar ve hesap verirken öyle bir müşkilât ile karşılaşırsınız ki, eğer yıldızlar bununla karşılaşsa kararıp dökülür, dağlar dayanmaz erirdi. Cennet ve Cehennemden başka bir yer bulunmadığını ve bunlardan birine mutlaka gideceğinizi de biliyorsunuz. O halde ona göre hazırlanın..."

"Allahtan korkun ve aşırı şakadan kaçının; zîrâ aşırı şaka, kin tutmağa, kin de kötülüklere sebep olur."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1056

2) Fâideli Bilgiler sh. 69, 76

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 253

4) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-2, sh 19

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 119

6) El-Kâmil fi't-târih cild-5, sh. 60, 62

7) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 133

8) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh. 475

9) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 301

10) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 119

11) Târîh-ül-hamîs cild-2, sh. 315

12) Târîh-i Taberî cild-8, sh. 137

13) İbni Haldûn Târîhi cild-3, sh. 76

14) Menâkıb-ı Ömer bin Abdülazîz (İbni Cevzî)

15) Sıfat-üs-savfe cild-2, sh. 63

16) Sîret-i Ömer bin Abdülazîz (Menâvî)

17) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-5, sh. 330

18) Târîh-ül-hulefâ sh. 212

19) Rehber Ansiklopedisi cild-14, sh. 19

RÂBİ'A-İ ADVİYYE

Tabiînin büyük hanım evliyâlarından. Babası İsmail'dir. Dünyâya düşkün olmaması ve ibâdetleri ile meşhûr olan bir hâtundur. 135 (m. 752)'de Kudüs civarında vefât etti.

Babası İsmail'in üç kızı vardı. Bir tane daha doğunca adını Râbi'a (dördüncü) koydu. Babası İsmail efendi çok fakîr olduğundan Râbi'a doğduğu gece evde ihtiyâç olan şeylerden hiçbiri yoktu. Bu duruma annesi çok ağlayıp mahzûn oldu. Efendisine "Filân komşuya gidip, bir miktar kandil yağı isteyebilir misin?" dedi. Hazreti Râbi'a'nın babası, Allahü teâlâdan başka kimseden bir şey istememeğe söz vermişti. Bununla beraber hanımını üzmemek için o komşunun evine gitti. Kapıya elini sürdü ve geri gelip, "Kapı açılmadı" deyince hanımı ağladı. O da çok üzüldü. Babası, başını dizine dayadı ve öylece uyuya kaldı. Rü'yâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz, kendisine buyurdu ki: "Hiç üzülme. Bu kızın, öyle bir hanım olacak ki, ümmetimden yetmişbin kişiye şefaat edecek. Yârın bir kâğıda şöyle yaz: "Sen her gece Peygamber efendimize yüz salevât-ı şerîfe, Cum'a geceleri de dörtyüz salevât gönderirdin. Bu Cum'a gecesi unuttun. Bunun keffâreti

olarak, bu yazıyı sana getiren zâta dörtyüz altını helâl parandan ver.” Sonra Basra vâlisi Îsâ Zâdân’a git. O yazıyı ver.” Hazreti Râbi’a’nın babası uyandığında, Peygamber efendimizi görmenin şevkiyle ağlıyordu. Hemen kalktı, denileni yaptı ve Îsâ Zâdân’ın yanına gitti. Vâli mektûbu alınca, Resûlullahın (aleyhisselâm) kendisini hatırlamasının şükrü için, binlerce altını fakîrlere sadaka olarak verdi. Hazreti Râbi’a’nın babası İsmail efendiye de mektûbda yazılanı ve ona ilâve olarak pek çok altını da sadaka verip, bir ihtiyâcı olursa tekrar gelmesini tenbîh etti. Hazreti Râbi’a’nın babası, altınları aldıktan sonra lüzumlu ihtiyâçlarını temin etti. Böylece geçimleri rahatlamış oldu ve kızlarına rahatça bakıp çok güzel edeb ve terbiye ile büyüttüler.

Râbi’a-i Adviyye biraz büyümüştü ki, annesi ve babası vefât etti. Üstelik, Basra’da kıtlık ve fevkalâde pahalılık oldu. Bu hengâmede Râbi’anın ablaları dağıldılar. Kimsesiz kalan Râbi’a’yı zâlim bir kimse yakaladı ve hizmetçi olarak iş gördürdü. Daha sonra da köle olarak altı gümüş karşılığı bir ihtiyâra sattı. O ihtiyârın hizmetçisi olarak, gösterilen zor işleri dahi sabırla yapmağa çalışıyordu. Çok sıkıntılı günler geçirdi. Çok zahmetler çekti, fakat isyan etmedi. Allahü teâlânın takdîrine râzı oldu. Edebi fevkalâde idi. Bir gün karşısına bir namahrem (yabancı) çıktı. Ondan sakınayım diye hızla giderken düşüp kolu kırıldı. Acz ve kırıklık içinde, mahzûn olmuş bir kalb ile Allahü teâlâya yalvardı.

“Yâ Rabbi! Garîb ve kimsesizim. Yetim ve öksüzüm. Köle edildim. Bir de kolum kırıldı. Lâkin ben bunların hiç birine üzülmüyor, yalnız senin rızânı istiyorum. Bilemiyorum ki, acaba benden râzı mısın?” Bu sırada bir ses duydu. “Üzülme, sen âhırette meleklerin bile imreneceği bir makamda bulunacaksın” diyordu. Râbi’a tekrar efendisinin evine döndü. Günlük hizmetleri yerine getirir, akşama kadar ayakta dururdu. Bununla beraber hergün oruçlu olur, geceleri de Allahü teâlâya ibâdet ve tâatle geçirirdi. Bir gece efendisi uyandığında Râbi’a’nın odasından sesler geldiğini duydu. Pencereden baktı. Gördü ki, Râbi’a, secde hâlinde, Allahü teâlâya şöyle niyaz ediyordu: “Ey Rabbim! Biliyorsun ki benim arzum senin emrine uymaktır. Benim se’âdetim senin huzûrunda bulunmaktır. Eğer elimden gelse, sana ibâdetten, bir ân geri kalmam. Fakat ev sahibimin hizmetinde bulunduğum için ona hizmet ediyorum ve sana gereği gibi ibâdet edemiyorum...” Ev sahibi, bunları duydu. Ayrıca, Râbi’a’nın başı üstünde bir kandil bulunduğunu, kandilin bir yere asılı olmayarak havada durduğunu, odanın o kandilin nûru ile aydınlandığını görünce hayretten dona kaldı. “Artık Râbi’a köle olamaz” diyordu. Sabaha kadar uyuyamadı. Sabah olunca hemen Râbi’a’yı çağırdı ve dedi ki: “Artık serbestsin. Dilediğini yap. Ama burada kalırsan ben sana hizmet ederim. Râbi’a, “Gideyim” dedi. Oradan ayrılıp küçük bir eve yerleşti. Bütün vakitlerini ibâdetle geçirir, bir gün ve gecesinde bin rek’at namaz kılardı. Kefenini dâima yanında taşır, namaz kılacağı zaman onu serer, üzerine secde ederdi. Kefeni yanında olmadan gezdiğini, kefenini beraberine almadan konuştuğunu kimse görmedi. Süfyân-ı Sevrî ve Hasan-ı Basrî, Râbi’a hâtundan feyz alırlardı.

Kimseden birşey almazdı. Bir keresinde Hasan-ı Basrî hazretleri kendisini ziyârete gelmişti. Kulübesinin kapısında, zenginlerden birinin ağlamakta olduğunu gördü. “Niçin ağlıyorsunuz?” diye sordu. O zengin; “Zühd ve kerem sahibi şu hâtun olmasa, halk mahv olur. O, zamanın bereketidir. Allahü teâlâ bizi, bir çok belâ ve sıkıntılardan onun hürmetine muhafaza etmektedir. Ona bir miktar yardımım olsun diye şu altın dolu keseyi getirdim. Fakat kabûl etmez diye korkuyorum. Onun için ağlıyorum. Siz bunu ona verseniz, belki sizin hatırınız için kabûl eder” dedi. Hasan-ı Basrî hazretleri içeri girip olanları bildirince, Râbi’a (rahmetullahi aleyha) buyurdu ki; “Ben bu dünyalıkları bunların hakiki sahibi olan Allahü teâlâdan istemeğe utanır iken başkasından nasıl alırım? Allahü teâlâ bu dünyâda, kendisini inkâr edenlerin dahi rızkını vermekte iken, kalbi O’nun muhabbetiyle yanan birinin rızkını vermez mi zannediyorsunuz? O kimseye selâmımızı söyle. Kalbi mahzûn olmasın. Biz Allahü teâlâdan başkasından bir şey almamaya ahdettik. Hiç bir kimseden bir şey beklemiyoruz. Geleni kabûl etmiyoruz. Bir defasında devlete âit olan bir kandilin ışığından istifâde ederek gömleğimi yamadım da kalbim öyle dağıldı ki, o diktiğimi sökünceye kadar kalbimi toparlayamadım.”

Mâlik bin Dinar (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Bir gün Râbi’a’nın yanına gittim. Abdestini almış, kalan sudan bir kaç yudum da içmiş idi. Dikkat ettim, testinin bir tarafı kırık idi ve çok eski bir hasırda oturuyordu. Kerpiçden yapılmış bir de yastığı vardı. Bunları görünce çok üzüldüm, içim yandı ve “Ey Râbi’a! Zengin arkadaşlarım var. Kabûl edersen sana onlardan birşeyler alayım” dedim. Bana dönerek; “Yâ Mâlik! Bana da, onlara da rızkı veren Allahü teâlâdır. O, fakirleri fakîr olduğu için unutup, zenginleri de zengin olduğu için

hatırlıyor ve yardım ediyor mu sanıyorsun?" dedi. Ben de "Hayır, hiç öyle olur mu?" dedim. Bunun üzerine "Madem ki Rabbim benim hâlimi biliyor, benim hatırlatmama lüzum yok. O, öyle istiyor, biz de O'nun istediğini istiyoruz" diye cevap verdi.

Hazreti Râbi'a, çok oruç tutardı. Bir defasında bir hafta hiç yiyecek bulamadı. Sekizinci gece açlığı iyice şiddetlendi. Nefsine eziyet ettiğini düşünürken birisi kapıyı çaldı. Bir tabak yemek getirdi. Hazreti Râbi'a yemeği alıp, yere koydu. Mum getirmeğe gitti. Gelince bir kedinin yemeğini dökmüş olduğunu gördü. Su bardağını almaya gitti. Mum söndü. Su içmek isterken bardak düşüp kırıldı. O da "Yâ Rabbi! Bu zavallı kulunu imtihan ediyorsun, fakat acizliğimden sabredemiyorum" diyerek bir âh çekti. Bu âhtan neredeyse ev yanacaktı. Bir ses duyuldu: "Ey Râbi'a, istersen dünyâ ni'metlerini üstüne saçayım, istersen, üzerindeki dert ve belâları kaldırayım. Fakat bu dertler, belâlar ile dünyâ bir arada bulunmaz" bu sözü işitince şöyle duâ etti: "Yâ Rabbi, beni kendinle meşgûl eyle ve senden alıkoyacak işlere beni bulaştırma." Bundan sonra dünyâ zevklerinden öyle kesildi ki; kıldığı namazı "Bu benim son namazımdır" diye o huşû' ile kılar, hep Allahü teâlâ ile meşgûl olurdu. Hattâ birisi gelip kendisini Allahü teâlâ ile meşgûliyetten alı koyar korkusuyla "Yâ Rabbi! Beni kendinle meşgûl eyle ki, beni kimse senden alıkoymasın" diye duâ ederdi.

"Niye evlenmiyorsun?" diye ısrar edenlere de şöyle söyledi: "Benim üç büyük derdim var. Benim, bunların sıkıntısından kolayca kurtulmâmı garanti ederseniz, o zaman evlenirim. Birincisi, (Acaba son nefesimde îmânımı kurtarabilecek miyim?) ikincisi, (Kıyâmet gününde amel defterimi sağ tarafımdan mı, yoksa sol tarafımdan mı verecekler?) Üçüncüsü, (Herkesin hesabı görüldükten sonra bir grup Cehenneme ve bir grup Cennete giderken, acaba ben hangi grupta bulunacağım?)" dedi. O kimseler, "Biz bu suâllerin cevâbı olarak size bir şey söylemekten âciziz" dediler. Hazreti Râbi'a: "O halde önümde böyle dehşetli günler varken ve bu günlere hazırlanmak elbette lâzım iken, evlenmeyi nasıl düşünebilirim?" buyurdu.

Bir gün ikindi vakti yanına bir misâfir geldi. Tencerede bir parça et vardı. Eti pişirip misâfire ikram edeyim diye düşündü. Fakat, yemeği hazırlamak için de misâfirin yanından ayrılamadı. Nihâyet akşam vakti oldu. Namazlarını kıldılar. Kendisi de, misâfiri de oruçlu idiler. Nihâyet evde bulunan bir kuru ekmek ve bir miktar suyu misâfire ikram için hazırladı. Baktı ki, etin bulunduğu tencere Allahü teâlânın izni ile kaynıyor ve et yemeği çok güzel pişmiş, yemeği misâfire ikram etti. İftar ettiler. Misâfir olan kimse dedi ki, "Hayatımda bu kadar lezzetli bir yemek yemedim." Râbi'a-i Adviyye (r.aleyha) "Her hâlinde Allahü teâlâyı hatırlıyan ve sadece O'nun rızâsını istiyenlere işte böyle yemek pişirirler" buyurdu.

Hazreti Râbi'a'nın hacca gitmek arzusu çoğaldı. Bir kâfileye katılarak yola çıktı. Yolda merkebi ölünce kâfiledekiler, "Eşyalarınızı bizim hayvana yükleyelim" dediler. Onlara "Ben Allahü teâlâya tevekkül ederek yola çıktım. Siz yolunuza devam ediniz, ben yavaş yavaş gelirim" dedi ve kervan yoluna devam etti. Hazreti Râbi'a, "Yâ Rabbi! Çok âciz olduğumu görüyorsun, biliyorsun. Beni evine da'vet ettin ama bineğim yarı yolda öldü. Koca çölde yalnız kaldım. Durumu sana havale ettim" diyerek eşyalarını yüklendi. Onun bu yalvarışından sonra Allahü teâlâ merkebi diriltti. Hazreti Râbi'a buna çok sevindi.

Bir gün, Hazreti Râbi'a'ya yemek yapmak istediler, fakat soğan yoktu. Komşudan alalım dediler. O da, "Kırk senedir, Allahü teâlâdan başkasından bir şey istememek üzere söz verdim. Zararı yok, yemek soğansız olsun" buyurdu. Sözünü yeni bitirmişti ki, bir kuş ayaklarındaki soğanları oraya bırakıp gitti. Bunu gören Hazreti Râbi'a, "Bu ilâhi bir imtihandır, Allahü teâlânın azâbından emîn değilim, korkuyorum" deyip, yemeği değil, kuru ekmeği yedi.

Bir gün, Hasan-ı Basrî hazretlerinin evinin önünden geçiyordu. O sırada evin damında bulunan Hasan-ı Basrî (radıyallahü anh), Allahü teâlânın muhabbetinden pek çok ağlamış, gözyaşlarını rüzgâr, aşağıdan geçmekte olan Hazreti Râbi'a'nın yüzüne düşürmüştü. Damlanın nereden geldiğini araştıran Hazreti Râbi'a, yukarıda ağlamakta olan Hasan-ı Basrî'yi (radıyallahü anh) görünce: "Ey Hasan! Sakın gözyaşların nefsinin arzusuyla akmış olmasın! Bu gözyaşlarını içinde muhafaza et ki, içerde bir derya olsun. Allahü teâlânın muhabbeti ile kaynasın" dedi.

Bir defasında kendisini sevenler ziyârete gelmişlerdi. Evde, odayı aydınlatacak bir kandil yoktu. Gelenlere ise ışık lâzımdı. Hazreti Râbi'a parmaklarına üfledi. Bunun üzerine

Allahü teâlânın izni ile sabaha kadar parmaklarından ziya fışkırdı ve oda aydınlandı.

Bir kimse, kendisine, cebinden çıkardığı parayı vermek istedi. Hazreti Râbi'a elini havaya doğru uzattı. Avucu altınla dolu olduğu halde o kimseye, "Sen cebinden alıyorsun, bana böyle veriyorlar" dedi.

Bir gün iki kişi Râbi'a-i Adviyye'yi ziyârete geldiler, ikisi de aç idiler. "Yemeği helâldir" diye içlerinden yemek yimek geçti. O anda kapıya biri gelerek, Allah rızâsı için birşeyler istedi. Râbi'a hazretleri evde mevcût olan iki ekmeğini buna verdi. Gelen sevinerek gitti. Bir saat kadar sonra bir kişi kucağında bir yığın ekmekle geldi. Râbi'a hazretleri ekmekleri saydı. Onsekiz ekmek vardı. Dedi ki: "Ekmekler yirmi olsa gerektir." Ekmeği getiren, ikisini saklamıştı. Çıkarıp iki ekmeği de verdi. Oradakiler hayretle sordular. "Bu ne sırdır? Biz senin ekmeğini yemeye gelmiştik, önümüze koyacağın ekmekleri kapıya gelene verdin. Ardından ekmek geldi. Eksik olduğunu söyledin." Cevâbında: "Siz ikiniz gelince karnınızın aç olduğunu anladım. Önünüze koyacağım o iki ekmeği kapıya gelene verdim. Allahü teâlâdan bu ekmeklerin misâfirlerin karnını doyuramayacağım, bunun için bir yerine on vermesini istedim. Çünkü En'âm sûresi 160. âyet-i kerîmesinde "bire on vereceğini" bildiriyor. Ben O'nun bu va'dine güvendim, iki ekmek yerine 20 ekmek geleceğini bildiğim için de ekmeklerin noksan olduğunu söyledim."

Bir defasında namaz kılarken gözüne bir kamış saplandı. Kalb huzûru ve Allahü teâlânın muhabbetinin her tarafını kaplamış olması hâli o kadar fazla idi ki, namaz esnasında bunu hiç fark etmedi. Namaz bitince oradakilere "Gözüme bir bakın. Galiba gözüme bir şey girmiş" dedi. Baktılar kamış parçası gözüne saplanmıştı. Güçlükle çıkardılar.

Râbi'a-i Adviyye, bir gece, evinde geç vakitlere kadar namaz kılarken hasırın üzerinde uyuya kaldı. Bu arada evine bir hırsız girdi. Her tarafı aradı, çalacak birşey bulamadı. Giderken "Girmişken boş çıkmayayım" diyerek, Râbi'a hazretlerinin dışarıda giydiği örtüsünü aldı. Evden çıkarken yolunu şaşırdı, kapıyı bulamadı. Geri dönüp örtüyü aldığı yere bıraktı. Bu sefer rahatlıkla kapıyı buldu. Kapıyı bulunca tekrar geri dönüp, örtüyü aldı. Fakat yine kapıyı bulamadı. Bu hâl yedi defa tekrarlandı. Yedinci defa tekrar örtüyü eline alınca şöyle bir ses duydu: "Ey kişi kendini yorma. O yıllardır kendini bize ısmarladı. Şeytanın ona yaklaşma gücü yok iken, hırsızın onun örtüsüne yaklaşması mümkün müdür? Git, yorulma boşuna uğraşma. O uyuyorsa da dostu uyanıktır ve onu korumaktadır." Bu hâdiseden korkup dışarı fırlayan hırsız, tövbe edip bu kötü huyundan vazgeçti.

Hasan-ı Basrî hazretleri suâl edip: "Ey Râbi'a, yokluğu neden buldun?" dedi. Cevâbında: "Kendimi Hak teâlâya teslim ve işlerimi O'na havale ettim" buyurdu. Yine Hazret-i Hasan suâl edip: "Ey Râbi'a Hak teâlâ aşkına sana ihsân olunan ilim ve amelden bana bir harf öğret" dedikte, cevâbında: "Ey Hasan, câriyelikten kurtulalı beri iplik eğirip satarım, geçimimi temin ederim. Lâkin hiç bir zaman iki akçeyi bir elime almadım. Korktum ki ikisi bir yere gelir de beni Hak teâlânın yolundan ve ma'rifetullahtan alıkoyar"

Birinin "Yâ Rabbi, bana rahmet kapısını aç" diye duâ ettiğini işitince Râbi'a-i Adviyye: "Ey câhil, Allahü teâlânın rahmet kapısı kapalı mı idi de şimdi açmasını istiyorsun? Rahmetin çıkış kapısı her zaman açık ise de giriş kapısı olan kalbler, herkeste açık değildir. Bunun açılması için duâ edilmelidir" dedi.

Kendisine dediler ki, "Hasan-ı Basrî hazretleri buyuruyor ki, (Cennette, Allahü teâlâyı görmekten bir an mahrûm olursam öyle ağlayıp, feryâd edeceğim ki, bütün Cennet ehli bana acıyacak) buna ne dersiniz?" Buyurdu ki: "Bu çok güzeldir. Lâkin, eğer dünyâda, Allahü teâlâdan bir an gâfil olduysa ve bu gafletinden dolayı aynen bildirdiği üzüntü, ağlamak ve inlemek meydana geldiyse âhırette de dediği gibi olacaktır. Aksi halde olmayacaktır."

Hep evinde bulunup dışarı çıkmaz, devamlı ibâdet ederdi. Birgün, birisi ona, "Biraz dışarı çıksan da Allahü teâlânın mahlûkatı yaratmaktaki fevkalâde san'atını temaşa etsen" dedi. O da "Ben, dışarda san'atı temaşa edeceğime, içeride hep ibâdetle meşgûl oluyor ve san'atkârı müşâhede ediyorum" buyurdu.

Hazreti Râbi'a bir gece, "Yâ Rabbi! Ya kalb huzûru ile namaz kılmamı nasîb et, ya da kalb huzûru ile kılamadığım namazımı kabûl buyur. Allahım benim bütün dünyâdaki arzum ve işim, seni yâdetmek, âhırette de Cemâl-i ilâhiyene kavuşmaktır. Ne olur, beni bu anlayışıma bağışla" diye yalvardı.

Bazen Allahü teâlâya şöyle niyazda bulunurdu: "Yâ Rabbi! Benim dünyâdaki bütün gayret ve maksadım, hep seni hatırlamak, hep seninle meşgûl olmak, âhırette ise, cemâlin ile müşerref olmaktır. Benim bütün arzum budur."

Bir gün Râbi'a Hâtun ağlıyordu. Dediler ki: "Ey Allahü teâlânın sevgili kulu niçin ağlıyorsun? Rabbinle yakınlığın var." Buyurdular ki: "Ayrılıktan korkuyorum, belki ölüm vaktinde (Sen bana gerekmezsin ey Râbi'a) diye Allahü teâlâ hazretleri hitâb buyurursa benim hâlim ne olur? Eyvah! Eyvah!" deyip ağladı.

Tevekkülü o dereceye ulaşmıştı ki, "Gök tunç olsa, yer demir kesilse, gökten bir damla yağmur düşmese, yerden bir bitki bitmese ve dünyâdaki bütün insanlar benim çocuğum olsa, Allahü teâlâya yemîn ederim ki onlara nasıl bakacağım düşüncesi kalbime gelmez, çünkü Allahü teâlâ hepsinin rızkını vereceğini bildirmiş ve üzerine almıştır" derdi:

Bir zaman hasta olmuştu. Ziyâretine gelenler "Ey Râbi'a! Görüyoruz ki sana gelmiş olan bu hastalık sana çok ızdırap vermektedir. Duâ et de Allahü teâlâ senin çektiğin bu ızdırabı hafifletsin" deyince, buyurdu ki: "Siz biliyor musunuz ki, bu ızdırabı çekmemi Allahü teâlâ irâde etmiştir." "Evet biliyoruz" dediler. O da: "Madem bunu biliyorsunuz da, O'nun irâdesine muhalefet etmemi, irâdesinin tersini O'ndan istememi nasıl isteyebiliyorsunuz?" dediği zaman onlar, "Ey Râbi'a peki senin arzun nasıldır?" diye sordular. O da, "Allahü teâlâ benim hakkımda ne irâde etmiş, takdîr etmişse ona râzı olmak" buyurdu.

Bir gün kendisine sordular ki; "Ölümü arzu ediyor musun?" Buyurdu ki; "İnsanlardan birine karşı bir kabahat işlemiş olsam, o insanla karşılaşmaktan utanırım. Halbuki Allahü teâlâya karşı olan kabahatlerimiz o kadar çok ki huzûruna varmayı (ölümü) nasıl arzu ederim?"

Kendisine dediler ki; "Bu yüksek derecelere ne ile kavuştun?" Buyurdu ki; "Beni alâkadar etmiyen her şeyi terk etmekle ve ebedi olanın dostluğunu arzu etmekle."

Hazreti Râbi'a, aralıksız olarak inlerdi ve onu hep dertli bir hâlde görürlerdi. Yakınları dedi ki, "Hiç bir hastalığınız yok, ağlayıp sızlanmanıza, yakınmanıza sebep nedir?" O da, "Benim gönlümde öyle bir dert var ki, tabibler tedâvisinde âciz kaldılar. Yaramın merhemi Allahü teâlâya vuslattır (kavuşmaktır). Böyle yanıp yakılıyorum ki, belki maksadıma kavuşurum. Bu benim yaptığım ise, bu işte en az olanıdır" diye cevap verdi.

Yaşı sekseni bulmuştu. Yolda kendi kendine yürüyebiliyordu. Fakat yaşlılığın te'sîriyle yürümekte güçlük çekerdi. Öyle ki görenler, ha düştü, ha düşecek zannederlerdi. Böyle olmakla beraber kimsenin yardımını kabûl etmezdi. Vefâtı yaklaşınca yakınlarından Abede binti Şevvâl'i yanına çağırdı. Her zaman yanında taşıdığı kefeni göstererek, "Vefât ettiğim zaman beni bu beze sar ve defn et" diye vasıyyet etti.

Vefât etmeden önce hasta yatağının başucunda bekleyen büyüklere, "Kalkınız, burayı boşaltıp, yalnız bırakınız ki, Allahü teâlânın melekleriyle başbaşa kalayım" deyince, oradakiler odayı boşalttılar. Kapıyı örttüler, içerden şöyle sesler geliyordu: "Ey mutmainne nefs, râzı olmuş ve râzı olunmuş olarak Rabbine dön! Has kullarımın arasına katıl ve Cennetime gir" (Fecr, 27-30). Aradan biraz zaman geçti ses kesilmişti. İçeri girdiklerinde Hazreti Râbi'a'nın vefât ettiğini gördüler.

135 (m. 752) târihinde Kudüs'de vefât etti. Vefâtından sonra Abede binti Şevval vasıyyetini yerine getirdi. Tur dağı üzerine defn edildi.

Abede binti Şevval anlatıyor: "Râbi'a'yı vefâtından bir sene sonra rü'yâda gördüm. Yeşil elbiseler giymiş, başında da yeşil bir başörtüsü vardı. Ben, "Seni sardığım kefenine ne oldu?" dedim. "Allahü teâlâ onları çıkardı ve bana bunları verdi" dedi.

Vefâtından sonra kendisini rü'yâda görenler, "Münker ve Nekir melekleri ile aranızda ne gibi bir şey oldu?" diye sordular. "O iki heybetli melek gelip de bana "Men rabbüke" (Rabbin kim?) suâlini sorunca, onlara dedim ki, ey Melekler! Hemen geri gidip Rabbime şöyle arz ediniz. (Ey Allahım! Dünyâda bunca halk arasında, ihtiyâr bir kadıncağızı unutmadın. Ben, seni hiç unutur muyum?)"

Nakledildiğine göre Muhammed bin Eslem Tûsî ile Nu'mân Tûsî, Râbi'a'nın (radıyallahü anh) kabri başına gelip "Hâlin nasıldır?" diye sordular. Allahü teâlânın izni ile şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâ bana çok şeyler ihsân etti; Ni'metler içindeyim elhamdülillah."

Bessâr bin Gâlib en-Necrânî diyor ki: “Râbi’a-i Adviyye için vefâtından sonra hep duâ ederdim. Bir defasında onu rü’yâmda gördüm. Bana dedi ki: “Hediyelerin nûrdan mendil içinde ve nurla kaplanmış tabaklarla bize sunulmaktadır.” “Bu nasıl oluyor?” dedim. “Hayatta olan mü’minler ölüler için duâ ettiklerinde, ipek mendiller içinde nûrdan tabaklara konup, ölüye götürülür ve (Bu, sana filan dostunun hediyesidir) denilir” buyurdu.

“Yâ Rabbi, dünyâda, bana neyi takdîr etmiş isen onların hepsini düşmanlarına ver. Âhırette benim için hangi ni’metleri ihsân etmeyi takdîr etmiş isen onları da dostlarına ver. Ben sadece seni istiyorum.”

“Yâ Rabbi, eğer sana ibâdet etmem Cehennem korkusu ile ise beni Cehenneme at. Eğer Cennete girmek ümidi ile ibâdet ediyor isem, Cennetini bana yasak eyle. Eğer sırf, senin rızân için ibâdet ediyor isem, o hâlde bakî olan Cemâlin ile müşerref eyle.”

Çok defa şöyle derdi: “İstiğfar etmekle kurtulduk sanırız... Halbuki o istiğfarımız da, bir başka istiğfara muhtaçtır.”

Allahü teâlânın muhabbeti ile çok ağlar, hep mahzûn olarak yaşardı. Cehennem lafzını duyunca, onun dehşeti ile kendinden geçerek bayılıp düşerdi.

Dediler ki; “Bir kulun Allahü teâlânın takdîrine râzı olup olmadığı nasıl bilinir?” Buyurdu ki; “Gelen ni’metlerden zevk aldığı gibi, gelen musibetlerden de zevk aldığı zaman.”

Bir kimse “Yâ Rabbi! Benden râzı ol” dedi. Bunu gören Hazreti Râbi’a, “Kendisinden râzı olmadığın (Kaza ve kaderine rızâ göstermediğin) bir zâtın, senden râzı olmasını istemeğe utanmıyor musun?” dedi.

Kendisine sordular ki; “İnsanı Allahü teâlâya yaklaştıran en üstün şey nedir?” “Muhabbet sahibi olan kişi, muhabbetinden öyle sâdık olmalı ki, gönlünde O’nun için olmıyan hiç bir sevgi bulunmamalı” buyurdu.

“İşlediğiniz günahları gizlediğiniz gibi, yaptığınız iyilikleri de gizleyin.”

“Sabır insan olsaydı çok kerîm olurdu.”

“Ma’rifetin alâmeti, her an Allahü teâlâyı hatırlamaktır.”

“Kul Allahü teâlânın sevgisini tattığı zaman, Allah o kulunun kusurlarını kendisine gösterir. Böylece o, başkalarının kusurlarını görmez olur.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A’lâm cild-3, sh. 10

2) Ed-Dürr-ül-mensûr sh. 202

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 285

4) Câmi-u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 10

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 65

6) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 39

7) Nefehât-ül-üns sh. 692

8) Keşf-ül-mahcûb sh. 253 (Urdu tercümesi)

9) Risâle-i Kuşeyrî sh. 262, 290, 329, 424, 516, 531, 624

10) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1057

REBÎA BİN EBÎ ABDURRAHMÂN

Tabiîn devrinin büyük hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Osman’dır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 137 (m. 753) senesinde Enbar’da vefât etti. Babasının ismi Ferrûh’tur. Irak âlimlerinin yolunu tutmuştur. Bu yolun özelliği bir işin nasıl yapılacağı, Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş ise, buna benziyen başka bir işin nasıl yapıldığı aranır bulunur. Bu iş de onun gibi yapılır. Eshâb-ı kiramdan sonra, bu yolda olan müctehidlerin reîsi, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’dir (radıyallahü anh). Rebîa hazretleri re’y yolunu takip ettiği için ona “Rebîat-ür-Rey” lakabı verilmiştir. Rebîa bin Abdurrahmân Medine-i münevverede fetvâ işlerine bakardı. Medine-i münevverenin ileri gelenleri onun meclisine devam ederlerdi. İmâm-ı Mâlik’in hocalarındandır. Sahâbe-i kiramdan (r.anhüm) ba’zısına yetişti. Enes bin Mâlik, Sa’îd bin Yezîd, Muhammed bin Yahyâ bin Habbân, Sa’îd bin Müseyyib, Kâsım bin Muhammed, İbn-i Ebî Leylâ, A’rec, Mekhûl eş-Şâmî ve başka birçok büyük zâtlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Yahyâ bin Sa’îd el-Ensârî, Süleymân et-Teymî, İmâm-ı Mâlik, Şû’be, Hammâd bin Seleme gibi zâtlar, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hakkında âlimlerin buyurdukları:

İbn-i Zeyd, “O, uzun müddet gece gündüz ibâdetle meşgûl oldu. Bu durum, yanına gelenlerle oturup, onlarla sohbete başlayıncaya kadar devam etti.”

Yahyâ bin Sa’îd, “O, zekâ ve kavrayışı yüksek bir âlimdi.”

“Ubeydullah bin Ömer. “Biz müşkillerimizi, halledemediğimiz mes’elelerimizi, ona arz ederdik. O, bizim en üstünümüz ve âlimimiz idi.”

“Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem: “Rebîa’nın meclislerinde Yahyâ bin Sa’îd de bulunurdu. Rebîa olmadığı, zamanlarda Yahyâ bin Sa’îd anlatırdı. Yahyâ bin Sa’îd çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiş bir âlimdir. Fakat Rebîa bulunduğu zaman, onun ilmine hürmeten sessiz kalır, konuşmazdı. Halbuki Rebîa yaşça ondan küçüktü.”

Abdülazîz bin Ebî Seleme: “Vallahi, Rebîa, Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesi husûsunda çok titizdi.”

İbn-i Zeyd: “Medîne-i münevverede, dostlarına ve muhtaçlara karşı Rebîa’dan daha cömert birisini görmedim.”

Mâlik bin Enes (radıyallahü anh): “Rebîa bin Ebî Abdurrahmân’ın vefâtından sonra ilmin tadı kalmadı” buyurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden birisi: Enes bin Mâlik’ten (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ kerîmdir. Kulu duâ ettiği zaman, onun elini boş çevirmekten haya eder” buyurdu. Rebîa hazretleri buyurdular ki; “İnsanlar âlimlerin yanında, annelerinin kucağındaki çocuk gibidirler. Ne emrederlerse, ona uyarlar. Yasakladıkları şeyden de sakınırlar.”

Birisi, Rebîa hazretlerine “Ey Ebû Osman! Zühdün başı nedir?” diye sorunca, “Helâlinden kazanmak, herşeyi lâyık olduğu yerde kullanmak” buyurdular.

Birisi gelip, Rebîa’ya (radıyallahü anh) “Bana Hazreti Ebû Bekir ile Hazreti Ömer’i anlat” dedi. O da, “Bilmiyorum, sana onları nasıl anlatayım? Onlar, Resûlullah (aleyhisselâm) hâriç (müstesna), kendi zamanlarında bulunanların hepsinden ileride idiler. Kendilerinden sonrakilere göre ise, İslâmiyet için en büyük ve unutulmaz hizmetler yapmışlar, bu uğurda çok zahmet çekmişlerdir.”

Bir gün bir topluluğun yanından geçiyordu. Onlar, kader mes’elesi üzerinde konuşuyorlardı. Onları böyle konuşmaktan men etti.

Yûnus bin Yezîd, Rebîa bin Ebî Abdurrahmân’a “Ey Rebîa! Sabrın son derecesi nedir?” diye sordu. Rebîa (radıyallahü anh) cevâbında “Başına bir musîbet geldiği gün, o belâ gelmeden önceki gün gibi olmandır” cevâbını verdi.

Bir menkıbesi: Abdülvehhâb bin Atâ el-Haffâf, Medîne-i münevvere âlimlerinden, şöyle bildirir: Rebîa’nın (radıyallahü anh) babası Ferrûh Ebû Abdurrahmân, Emevîler zamanında, Horasan tarafına, İslâm ordusu ile gazâya gitmişti. Giderken hanımının yanına, üçbin dinar bıraktı. Hanımı ise bu sırada hâmile idi. Aradan yirmiyedi sene geçmişti. Nihâyet Ferrûh (radıyallahü anh) elinde mızrak ve at üzerinde olduğu halde dönmüştü. Atından inip, mızrağı ile kapıya vurdu. Mızrak kapıya sert bir şekilde inmişti. Ferrûh girmek üzereydi ki, dışarı Rebîa (radıyallahü anh) çıktı. Ferrûh’un, kendi babası olduğunu bilmiyordu. Ona “Sen benim evime nasıl hücum edersin?” dedi. Ferrûh da (radıyallahü anh) Rebî’a’yı tanımıyordu. Bu sefer, Ferrûh, Rebîa’ya “Burası benim evim. Sen benim evime, ailemin yanına nasıl girersin?” diye, çıkıştı. İki taraf iyice birbirlerine hiddetlenmişlerdi. İş öyle bir safhaya varmıştı ki, sonunda birbirlerinin üzerine atıldılar. Çünkü ortada hâneye tecavüz söz konusu idi. Fakat, bu manzarayı gören komşular, hemen oraya koşuştular, ikisini ayırdılar. Hâdisenin halli için Medîne-i münevverenin meşhûr âlimi Mâlik bin Enes ve diğer ulemâya (âlimleri) başvurdular. Ulemâ hâdise mahalline geldiler. Ancak, zâhire (görünene) göre burada Rebîa haklı idi. Çünkü evine tecavüz edilme durumu vardı.

Bu sırada Rebîa (radıyallahü anh) “Vâlinin yanına kadar gideceğiz, yoksa bunu salıvermem” diyordu. Ferrûh da aynı şeyi söylüyor. “Bu benim ailemin yanına nasıl girebilir diye” şikâyetçi oluyordu. Gürültü bir hayli çoğalmıştı. Mâlik bin Enes (radıyallahü anh) konuşmaya başlayınca herkes sustu. Mâlik bin Enes, “Ey pîr-i fânî (yaşlı zât) senin bu evde ne işin var. Git başka yer bul kendine” deyince, Ferrûh “Efendi, bu ev benim. Ben Ferrûh’um” dedi. Bu sırada hanımı, Ferrûh’un bu sözlerini duymuştu. Derhal, üzerine

elbisesini alıp, münâsip bir şekilde dışarı çıkarak "Bu benim zevcim Ferrûh'tur. Rebîa'da, o gazâya gittikten sonra doğan oğlumdur" deyince, baba oğul, hemen birbirlerine sarılıp, ağlaştılar. Ferrûh eve girip, zevcesine: "Bu benim oğlum mu?" diye sorunca, o da "Evet" dedi. Ferrûh hanımına giderken bıraktığı dinarları sorunca o da sakladığı yerden alıp geldi. "İşte dinarlar" dedi. Bu sırada, Rebîa dışarı çıkıp, doğruca, Mescid-i Nebevî'ye (Peygamber efendimizin mescidine) gidip, her gün vermekte olduğu dersine başladı. Ders halkasında Mâlik bin Enes, Hasan bin Zeyd, el-Lehbî ve Medîne-i münevverenin ileri gelenleri de bulunuyordu. Herkes pür dikkat onu dinliyordu. Ferrûh ise, daha evde idi. Hanımı ona, "Dışarı çık, mescide doğru git" dedi. Ferrûh evden çıktı. Mescid-i Nebevî'ye varıp, namaz kıldıktan sonra, orada ders yapmakta olan topluluğu gördü. Oraya gidip, sessizce, kimseyi rahatsız etmeden, dikkat çekmeden bir yere oturuverdi. Dersi veren Rebîa idi. Fakat güzel bir elbise giymişti. Ferrûh onu bir anda tanıyamadı. Yaşı bir hayli ilerlemişti. "Bu kimdir?" diye sordu. Rebîa bin Ebî Abdurrahmân'dır dediler. Buna sevinen Ferrûh, kendi kendine, "Allahü teâlâya hamd olsun, oğlumun derecesini yüksek eylemiş" dedi. Bir müddet sonra, oradan kalkıp, eve gitti. Zevcesine "Oğlunu hiçbir âlimde görmediğim, çok iyi bir hâlde gördüm" deyince, zevcesi "İşte Allahü teâlâ bize böyle sâlih bir oğul nasîb eyledi" dedi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 259

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 258

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 288

4) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 420

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 157

6) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 44

7) El-A'lâm cild-3, sh. 17

REBÎ' BİN ENES

Tabiînin tefsîr ve hadîs âlimlerinden. İsmi Rebî' olup, el-Horasânî, el-Basrî, el-Bekrî, el-Hanefî lakablarıyla da tanınır. Basra'nın Benî Hanîfe ve Benî Bekrî bin Vâbil kabilesine mensûbtur. Doğum târihi bilinmemesine rağmen, vefâtı 139 veya 140 (m. 757) seneleri olduğu rivâyet edilir.

Sahâbe-i kiramın büyüklerinden Abdullah bin Ömer, Câbir bin Abdullah, Enes bin Mâlik, Tabiînden Hasan-ı Basrî, Ebü'l-Âliye'nin (r.anhüm) sohbetinde bulundu. Onlarla görüşüp hadîs-i şerîf öğrendi. Çok yüksek derecelere kavuşarak, Tabiînden oldu. Kendisinden Abdullah bin Mübârek, A'meş, Ebû Ca'fer-i Râzi, Îsâ bin Ubeyd el-Kindî, Mukâtil bin Hayyân, Süleymân bin Âmir el-Bezerî, Süleymân et-Teymî (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Haccâc bin Yûsuf'un vâliliğinde Basra'dan çıkıp, Merv şehrinin bir köyüne gitti. Abbasîler zamanında Horasan'da arandıysa da ortaya çıkmadı. Tabiînin büyük âlimlerinden Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh) Horasan'da yanına gitti. Ondan kırk hadîs-i şerîf dinledi. Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh) onu hürmetle yâd ederdi.

Rebî' bin Enes hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. En-Neseî, İbn-i Hıbbân, el-Iclî O'nun sika olduğunu söz birliği ile bildirmişlerdir. Ebû Hatim ise, "O, bana Ebü'l Âliye'nin hadîslerini rivâyet etmede, Ebû Halde'den daha sevgilidir" buyurmaktadır.

Rebî' bin Enes müfessir de olup, ikinci tabakaya mensûbtur. Hazreti Ömer'in "Seyyidü'l-müslimîn" dediği Ensâr-ı kiramdan Übey bin Ka'b'ın (radıyallahü anh) tefsîre âit sözlerini Tabiînden Ebü'l-Âliye (radıyallahü anh) vasıtasıyla rivâyet etti. Kur'ân-ı kerîmdeki Tûr sûre-i celîlesindeki 5. âyet-i kerîmedeki; "Yükseltilmiş semâya" lafzını "Arşü'r-Rahmân", altıncı âyet-i kerîmedeki "Taşkın denize..." lafzını da "Arşın altında bulunan yüksek sudur" ma'nâsını çıkardığını müfessirlerden Ebu'ş-Şeyh bin Habbân nakleder. Kamer sûresinin kırküçüncü âyet-i kerîmesinin, "Ey ümmet! Sizin kâfirleriniz, geçmiş ilk asırlarda helak etmiş olduğum mezkûr (adı geçen) kavimlerden daha hayırlı mıdır ki onları helak etmiyeyim!" meâlinde olduğunu tefsîr ve hadîs âlimlerinden Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr-i Taberî O'ndan nakleder. Tevbe sûresinin yüzbirinci âyet-i kerîmesinin tefsîrinde, iki kerre azâbın birinin dünyâda olacağını, diğerlerinin de kabir azâbı olduğunu söyledi.

Yine İbn-i Abbâs'dan rivâyet ettiğine göre İbn-i Abbas (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Peygamber efendimiz zamanında güneş tutulmuştu. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Eshâb-ı kirama namaz kıldırdı. Namazda

birinci rek'atte uzun sûrelerden (Bekâra, Âli İmrân, Nisa, Mâide, En'âm, A'râf, Tevbe gibi) birisini okudu. Beş rükû' ve iki secde yaptılar. Sonra ikinci rek'ata kalktılar. Bu rek'atte yine uzun sûrelerden bir tanesini okudular. İki secde yapıp namazda oturur gibi kıbleye karşı oturarak, güneş tutulması geçinceye kadar, duâ ettiler."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 238

2) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 69, 75, 590

3) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-7, sh. 29

REBÎ' BİN SABİH

Hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Bekr'dir. Ebû Hafs Basrî'de denilmiştir. 160 (m. 776) senesinde vefât etmiştir. Sünen-i Tirmizî'de, Sünen-i İbni Mâce'de ve Sahîh-i Buhârî'nin ta'likatlarında rivâyetleri yer almıştır. Hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği zâtlar Hasan-ı Basrî, Humeyd-üt-tavîl, Yezîd Rekkâşî, Ebû Zübeyr, Ebû Gâlib, Sabit el-Benânî, Mücâhid bin Cebr (r.aleyhim) ve diğer hadîs âlimleridir. Kendisinden hadîs-i şerîf işitip rivâyet edenler; Süfyân-ı Sevrî, İbni Mübârek, İbni Mehdî, Vekî' bin Cerrah (r.aleyhim) ve diğer âlimlerdir.

Rebî' bin Sabîh'in ilim alıp, kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiği meşhûr âlimlerden biri de Hasan-ı Basrî'dir (radıyallahü anh). O, Hasan-ı Basrî'den şöyle nakleder: Biz bir defasında Hasan-ı Basrî'ye bize va'zu nasîhatte bulun dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Şüphesiz sıhhatli olanınız hastalanır, genç olanınız ihtiyârlar, ihtiyârlayan da ölür. Akıbet dediğim gibi değil midir? Yarın rûh bedenden ayrılmayacak mı? İnsan malından mülkünden ayrılıp, kefene sarılmayacak mı? Yarın mezar çukuruna terk edilmiyecek mi? Bir gün ölüp gidince, kendileri için çalışıp sıkıntıya düştüğü kimseler onu unutur, sevgisi kalblerden silinir. Ey insanoğlu! Ölüm sana yaklaşmaktadır. Fakat sen geleni görmüyorsun? Gidişin bir ziyâret gidişi değil, geri gelmeyeceksin. Yakında konuşamaz olacaksın, ölüp gidince artık bir dost olarak bilinmeyeceksin. Çağrılırsın, cevap veremezsin, duyarsın akıl erdiremezsin. Beldeler harab oldu. Kabileler dağıldı. Evlâdlar yetim kaldı. Gözlerin akdı. Nefsinle baş başa kaldın. Dişlerin kenetlendi. Dizlerinin bağı çözüldü. Evlâtların başkalarının yanında garip kaldı."

Rebî' bin Sabîh'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Ezan okunduğu zaman, semânın kapıları açılır, duâlar kabûl olunur."

"Bir kadın beş vakit namazını kılarsa, Ramazan orucunu tutarsa, namusunu korursa ve kocasına itaat ederse Cennete dilediği kapıdan girer."

"Kimin maksadı âhıret ise Allahü teâlâ zenginliği onun kalbine koyar, dağınıklığını giderir. Kimin maksadı dünyâyı istemek ise Allahü teâlâ onu fakîrliğe düşürür. İşleri dağınık olur ve ancak kaderinde yazılı olana kavuşur."

"Cennet halkı, Cennete yerleştikten sonra, dünyâda dost olanlar birbirini görüp konuşmak arzu ederler. Bu sırada her ikisinin de üzerlerinde oturdukları tahtlar harekete geçer, biri gider ve diğeri gelirken yolda buluşur, sohbet ederler. "Falan gün falan yer de yaptıklarımızı hatırlar mısın?" şeklinde konuşur. Orada duâ ettikde Allahü teâlâ bizleri mağfiret etti, derler."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A'lâm cild-3, sh. 15

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 151

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 304

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 247

5) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 41

RECÂ BİN HAYVE

Tabiînden büyük bir fakîh (İslâm, Hukuku âlimi). Doğum tarihi bilinmemektedir. 112 (m. 730) târihinde vefât etti. Künyesi, Ebû Mikdâm ve Ebû Nasr şekillerinde bildirilmiştir. Nisbeti, Filistinî'dir (Filistinli). Aynı zamanda te'sîrli ve fasîh konuşan bir va'iz idi. Halife Süleymân bin Abdülmelik, ondan kendisine mektûb yazmasını istemişti. Halife olmadan önce ve sonra Ömer bin Abdülazîz ile çok yakın dostlukları vardı. Sık sık

görüşürlerdi. Süleymân bin Abdülmelik'e kendisinden sonra, Ömer bin Abdülazîz'i halife yapmasını, o tavsiye etmişti.

Recâ bin Hayve (radıyallahü anh) fakîhliği yanında, büyük bir hadîs âlimidir. Abdullah bin Amr bin Âs, Adiy bin Ümeyre, Übâde bin Sâmit, Abdurrahmân bin Ganemi, Muâviye, Nüvvâs bin Sem'ân, Ebüdderdâ, Ebî Sa'îd-ül-Hudrî, Ebû Ümâme, Misver bin Mahreme ve daha birçoklarından (r.anhüm ecmaîn) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Adiy bin Adiy bin Ümeyre el-Kindî, İbn-i Aclân, Sevr bin Yezîd, İbn-i Avn, Zührî, Hamîd-üt-Tavîl ve başkaları (r.anhüm) hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

Matr el-Verrak (radıyallahü anh) dedi ki: "Şamlılar arasında Recâ bin Hayve'den (radıyallahü anh) daha üstününü görmedim."

Ebû Üsâme (radıyallahü anh): "İbn-i Avn en beğendiği ve takdîr ettiği âlimleri anlatırken, Recâ bin Hayve'den de bahsederdi."

İbn-i Avn şöyle buyururdu; "Üç kişi biliyorum ki, onların benzerini görmedim. Onlar o kadar birbirine benziyor ki, sanki bir araya gelip, birbirinden istifâde etmişler. Bunlar; Irak'ta İbn-i Sîrîn, Hicaz'da Kâsım bin Muhammed, Şam'da Recâ bin Hayve'dir (r.anhüm ecmaîn).

Übeyd bin Ebî-s-Sâib (radıyallahü anh) babasından bildirdi: "Recâ bin Hayve namazını o kadar ta'dil-i erkâna dikkat ederek, şartlarına uygun kılardı ki, onun namaz kılışına hayran kalırdım."

İbn-i Sa'd (radıyallahü anh): "Recâ bin Hayve, hadîs ilminde sika (güvenilir), fazîletli ve ilmi çok olan bir zâttır" dedi.

Mûsâ bin Yesâr (radıyallahü anh) bildirdi: "Recâ bin Hayve, Adiy bin Adiy ve Mekhûl, mescidde bulunuyorlardı. O sırada birisi geldi. Mekhûl'e bir mes'ele sordu. Mekhûl (radıyallahü anh): "Bunu, şeyhimiz (üstadımız, hocamız), seyyidimiz (efendimiz, büyüğümüz), Recâ bin Hayve'ye sorunuz" dedi.

Recâ bin Hayve'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

O babasından, babası da Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir: "Az ilim, çok ibâdetten daha üstündür. İnsanlar iki kısımdır. Mü'min ve câhil. Mü'mine eziyet verme. Câhille komşu olma."

Ebûdderdâ'dan bildirdi: "İlmin gidip, kaybolması; ilim ehlinin yok olmasıyla olur."

Üsâme'den (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullaha (aleyhisselâm) geldim. "Yâ Resûlallah! Bana Cennete girmeme vesîle olacak bir amel söyler misiniz?" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm), "Oruca iyi sarıl" buyurdu. İkinci defa sorduğumda yine aynı cevâbı verdiler."

Hazreti Muâviye'den rivâyet etti: "Allahü teâlâ, hakkında hayır murâd ettiği (dilediği) kimseyi dinde fakîh yapar."

Abdurrahmân bin Gânem'den rivâyet etti: "Kişi yalanı ve doğru olsa bile şakayı terk etmedikçe, haklı bile olsa münâkaşayı terk etmedikçe, kâmil bir îmâna ulaşamaz."

"İlim bir hocadan öğrenmekle, hilm (yumuşaklık) sabırlı olmak çalışmakla elde edilir. Kim hayır ve iyiliği ararsa, o iyilik ona verilir. Kim şerden (kötülükten) sakınırsa, o kötülükten korunur."

"Abdurrahmân bin Abdullah anlattı: Bir gün va'z ve nasîhat ederken, Recâ bin Hayve; Adiy bin Adiy ve Ma'n bin Münzir'e dedi ki: "Bakınız! Herhangi bir işi yapıyorsunuz diyelim. Şayet o işi yaparken Allahü teâlâya kavuşmak, içinizden geliyorsa o işe iyi sarılınız. Eğer içinizde hoşnutsuzluk ve tiksinti duyuyorsanız hemen o işi terk ediniz."

Recâ bin Hayve buyurdu ki;

"İnsan, ölümü hatırladığı müddetçe, hasedi (kıskançlığı) terk eder."

Birisi, Recâ bin Hayve'den (radıyallahü anh) ayrılırken, "Allahü teâlâ seni muhafaza etsin" dedi. Bunun üzerine Recâ bin Hayve "Ey kardeşimin oğlu, Allahü teâlâdan, îmânımı muhafaza etmesini de dile" buyurdu. "İslâm, insanı îmân ni'metiyle süsler. İnsanın; imânını, takvâsıyla; takvâsını, ilmiyle; ilmini, hilmi (sabırlılığı) ile; hilmini de rıfk (yumuşaklık) ile süslemesi ne kadar güzeldir."

Eyyûb bin Süleymân bin Abdülmelik vefât etmişti. Cenâzenin bulunduğu yere babası Süleymân bin Abdülmelik, yanında Ömer bin Abdülazîz, Sa'îd bin Ukbe, Recâ bin Hayve olduğu halde girdi. Süleymân, oğlu Eyyûb'a bakmaya başladı. Gözleri iyice dolmuştu. Sonra "İnsana, böyle bir musîbet

gelince, hislenmemesi, içinin galeyana gelip, kabarmaması mümkün değil. Böyle bir durum karşısında, insanların bir kısmı, Allahü teâlâya karşı tam bir teslimiyet gösterip, mükâfatını ondan bekleme olgunluğunu gösterir. Bir kısmı sabır ve tahammül etme gücüne sahip olur. Bunların ikisi de, sağlam ve metin kimselerdir.

Bir kısmı da vardır ki, sabır ve tahammül gösteremezler. Bunlar zaif kimselerdir.

Fakat, şu anda ben, kalbimde bir hislenme, acı bir coşma görüyorum. Eğer içime bir serinlik vermezsem, ciğerimin, üzüntü ve kederden parça parça olacağından korkuyorum" dedi. Bunun üzerine Ömer bin Abdülazîz "Ey mü'minlerin emîri! Sabretmeniz gerekir. Yoksa, ecir ve sevâbınız boşa gider. Sa'îd bin Ukbe de, ağlamaklı bir haldeydi. Sanki ağlamak için yardım ister gibi bir hâli vardı. Recâ bin Hayve ise, "Ey mü'minlerin emîri! Sizin bu derece, aşırı bir üzüntüye kapılmanıza, bir ma'nâ veremiyorum. Ortada o kadar önemli bir mes'ele yok. Bana şöyle anlattılar: Resûlullah efendimizin, ezvâc-ı mütahherasından olmakla şereflenen, Mâriye vâlidemizden (radıyallahü anha) İbrâhîm adında bir oğulları olmuştu.

Fakat daha küçücük iken vefât etmişti. Onun vefâtında, Resûlullah efendimizin mübârek gözlerinden yaşlar akıp "Göz ağlar, kalb üzülür. Ancak Allahü teâlânın râzı olduğunu söyleriz. Ey İbrâhîm, bizler senin için çok mahzûnuz (üzgünüz)." buyurmuşlardı. Bu sözler, karşısında, Süleymân bin Abdülmelik hıçkıra hıçkıra ağladı. O kadar ağladı ki, orada bulunanlar bir şey oldu sandılar.

Recâ bin Hayve hazretleri, bir gün Abdülmelik bin Mervân'ın yanında bulunuyordu. Orada, birisinden kötü bir şekilde bahsedildi. Abdülmelik "Vallahi! Allahü teâlâ nasîb ederse, elime geçtiğinde, ben ona yapacağımı biliyorum" dedi. Bir gün o şahsı yakalamış, ona ceza vermek üzere kalkmıştı. Bu sırada, orada bulunan Recâ bin Hayve (radıyallahü anh) "Ey mü'minlerin emîri! Allahü teâlâ, sana istediğin şeyi nasîb etti (Sen böyle arzu etmiştin. Allahü teâlâ da sana, istediğin gibi fırsatı verdi). Öyleyse, sen de Allahü teâlânın sevdiği bir şey olan, affı yap. Bu söz üzerine, Halife Abdülmelik bin Mervân, o şahsı hemen affetti. Ve hem de ona ihsânlarda bulundu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A'lâm cild-3, sh. 17

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 118

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 265

4) Hilyet-ül-evliyâ, cild-5, sh. 170

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 301-303

RİB'Î BİN HIRAŞ (radıyallahü anh)

Tabiînden meşhûr bir hadîs âlimi. Künyesi Ebû Meryem'dir. Doğumu bilinmemektedir. 104 (m. 722) senesinde, Ömer bin Abdülazîz'in vâliliği zamanında, vefât etti. Üç kardeş idiler. Bunlar, Rib'î, Rebî' ve Mes'ûd'dur. Namazını Humeyd bin Abdurrahmân bin Zeyd kıldırdı. Rib'î bin Hırâş, sağlığında, Şam'a geldi. Cabiye denilen yerde Hazreti Ömer'in hutbesini dinledi.

Hazreti Ömer, Hazreti Ali, İbn-i Mes'ûd, Ebû Mûsâ, İmrân bin Husayn, Huzeyfet-ül-Yemân (r.anhüm) ve başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Abdülmelik bin Umeyr, Ebû Mâlik el-Escâî, Şa'bî, Nuaym bin Ebî Hind, Mansûr bin Mu'temir, Husayn bin Abdurrahmân ve daha birçok zâtlar (r.anhüm) hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

Hakkında âlimlerin buyurdukları:

Iclî (radıyallahü anh) babasından bildirdi: "Rib'î, hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Onun hiç yalan konuştuğu duyulmamıştır. Onun iki oğlu vardı. Bunlar Haccâc'a karşı geldiklerinden gizlenmişlerdi. Haccâc ise, onları arıyordu. Haccâc'a, "Onun babası hiç yalan konuşmaz. Ona bir adam gönderirseniz, çağırıp, gelir" dediler. Haccâc da, öyle yaptı. Rib'î (radıyallahü anh) geldi. Haccâc, ona oğullarının nerede olduğunu sordu. O da evde olduğunu söyledi. Haccâc, onun doğru konuşmasından memnun olup, her iki oğlunu da affetti."

Haris el-Ganevî dedi ki: "Rib'î'yi yıkayan zât dedi ki: "Biz onu yıkarken gördük, yüzü gülümsüyordu."

Rib'î bin Hirâş'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Huzeyfet-ül-Yemânî'den (radıyallahü anh) rivâyetle bildirdi: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Sizin üzerinize öyle bir zaman gelecek ki, o vakit şu üç şeyden daha kıymetli bir şey olmayacak: Birincisi, insanın kendisi ile yalnızlığını giderebileceği samimi bir dost, ikincisi, helâl para, üçüncüsü, sünnet-i seniyye'ye yapışıp, onunla amel etmek."

"İyiliğin hepsi sadakadır."

Resûlullah efendimiz şöyle buyurdular: "Melekler, sizden öncekilerden birinin rûhunu karşıladılar. "Hayır nâmına bir iş yaptın mı?" diye sordular. O da "Öyle bir şeyim yok" diye cevap verdi. Onlar bu defa "Bir düşün bakalım" dediler. O zât: "Ben herkese veresiye mal verir, hizmetçilerime: Fakîr ve sıkıntıda olanlara mühlet vermelerini, zengine de müsamaha göstermelerini emrederdim" dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ; "O kulumu affettim" buyurur."

"Utanmıyorsan istediğini yap."

Hazreti Ali hutbe okurken dinledim. O şöyle diyordu: "Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bana iftira etmeyiniz. Çünkü kim bana iftira ederse, Cehenneme girer."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A'lâm cild-3, sh. 236

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 236

3) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 433

4) Hilyet-ül-evliyâ, cild-4, sh. 367

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 300

6) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-6, sh. 127

SABİT BİN ESLEM EL-BENANÎ

Tabiînin, zâhid (dünyâya önem vermiyen), âbid (çok ibâdet eden) ve müttekilerinden (haramlardan sakınanlarından). Künyesi Ebû Muhammed'dir. 120 (m. 737) senesinde vefât etti.

Hadîs ilminde sika ve emîn (güvenilir ve itimâd edilir) bir âlimdir. Basra'nın en büyük âlim ve râvilerindendir. Sabit el-Benânî, bir çok Sahâbîden (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Enes bin Mâlik, İbn-i Ömer, İbn-i Zübeyr, Şeddâd (radıyallahü anh) bunlardandır. En çok, Enes bin Mâlik'den rivâyet etmiştir. Atâ bin Ebî Rebâh, Katâde, Eyyûb, Yûnus bin Ubeyd, Süleymân Teymî, Humeyd, Dâvûd bin Ebî Hind, Ali bin Zeyd bin Ced'ân, A'meş ve başkaları da (radıyallahü anh) ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîsleri Kütüb-i sitte diye meşhûr olan altı hadîs kitabının hepsinde vardır.

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) Basra'da bulunduğu zamanlardaki sohbetlerinde çok bulunmuştur. Hakkında söylenenler.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) onun için der ki; "Her şeyin bir anahtarı vardır. Hayrın anahtarı da Sâbit'tir." Bekir bin Abdullah (radıyallahü anh) "Zamanının en âbid olanına bakmak isteyen Sabit el-Benânî'ye baksın." Şu'be (radıyallahü anh); "Sabit el-Benânî, Kur'ân-ı kerîmi bir gün ve gecede okuyup bitirir, çok oruç tutardı." İbn-i Şevzep: "Beraber yola çıkardık. Bir mescide rastlayınca, orada mutlaka namaz kılardı."

Humeyd (radıyallahü anh); "Biz, yanımızda Sabit el-Benânî de olduğu halde, Enes bin Mâlik'e giderdik. Fakat Sabit, rastladığı bir mescitte namaz kılarken geride kalırdı. Biz Hazreti Enes'in yanına vardığımızda O'nu göremeyince, "Sabit nerede, Sabit nerede. Çünkü ben onu çok seviyorum" buyururdu.

Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh): "Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) Sabit el-Benâni'ye, senin gözlerin, Resûlullahın gözlerine ne kadar da çok benziyor, der ve Resûlullahı hatırlayarak ağlamaya başlar, gözlerinden yaşlar akardı."

Câmi-ü kerâmât-il-evliyâ kitabı "Sabit el-Benânî hazretleri için şöyle der: "Vefât ettiği zaman kabrini kerpiçle ördüler. Kerpiçlerden birisi kaydı. Kabrin içinde onu namaz kılarken gördüler. Kabrinin civarından geçen kimseler, içerden Kur'ân-ı kerîm sesi duyardı."

Sabit bin Eslem el-Benânî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

Peygamber efendimize (aleyhisselâm), falan adam çok kibirlidir diye arz olununca, "Önünde ölüm yok mudur?" buyurdular.

Enes bin Mâlik'den rivâyet etti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) müslümanlardan birini ziyâret etmişti. Fakat o zât, o kadar zayıftı ki, çok fazla küçülmüştü. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ona, "Senin, hiç Allahü teâlâdan bir şey istediğin, onun için duâ ettiğin oldu mu?" buyurdular. O zât da, "Evet, Yâ Resûlallah! Allahım! Beni âhırette ne ile cezâlandıracaksan, onu dünyâda ver, diyordum" dedi. Peygamber Efendimiz, "Sübhanallah! Senin buna takatin gücün yetmez. Keşke "Allahümme âtinâ fiddünyâ haseneten ve filâhıreti haseneten. Ve kına azâbennâr (Allahım! Bana dünyâda ve âhırette iyilik ver. Bizi azâbından koru), deseydin" buyurdular.

"Kim beni rü'yâsında görürse, gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan benim sûretime giremez."

"Müslümanın rü'yâsı, nübüvvetin (Peygamberliğin) kırkaltı parçasından bir parçadır.."

"Âhir zamanda, câhil âbidler (çok ibâdet edenler) ve fâsık kurrâlar (Kur'ân-ı kerîm okuyucuları) olacaktır."

Eshâb-ı kiram "Yâ Resûlallah! Biz senin huzûrunda dünyâyı unutuyoruz, kendimizden geçiyoruz. Kalblerimiz hep Allahü teâlânın zikri ile meşgûl oluyor. Senden ayrıldıktan sonra dünyâ işlerine dalıyor, bu hâlimi hissedemiyoruz. Bunun nifak, münâfıklık alâmeti olmasından korkuyoruz, dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz, "Sizin, Rabbiniz hakkında i'tikâdınız nasıldır?" Eshâb-ı kiram, "Gizlide de, aleniyette de (açıkta) Allahü teâlâ bizim Rabbimizdir." dediler. "Peygamberiniz hakkında, durumunuz nasıldır?" "Sen, gizli de ve açıkta bizim Peygamberimizsin" dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz "Bu nifak değildir" buyurdular.

Enes bin Mâlik'ten rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Kıyâmet günü kulun ameli getirilir. Bizim bilmediğimiz ve oraya mahsûs olan terazinin bir gözüne konur. Fakat ağır gelmez. Tâ ki, Allahü teâlâ tarafından mühürlenmiş bir sahîfe getirilir, amellerin bulunduğu kefeye konur ve ondan sonra da bu göz, ağır gelir. Getirilen bu sahîfedeki lâ ilahe illallah'dır."

Sâbit-i Benânî hazretleri namazı şöyle anlatırdı: "Allah katında namazdan daha değerli bir amel yoktur. Böyle olmasaydı, Allahü teâlâ Zekeriyya'yı (aleyhisselâm) "Melekler ona nidâ ederken, O mihrapta durmuş namaz kılıyordu" diye buyurmazdı.

"Yirmi yıl çok sıkı bir şekilde namaza kalktım. Bütün bu yirmi yıl boyunca, onun ni'metini topladım."

"Allahü teâlânın anıldığı yere dağlar kadar günah ile girseler, çıktıkları zaman üzerlerinde zerre kadar bir günah kalmaz (kul hakkı dışında)."

Elli yıl, bütün gecelerini ibâdetle geçirdi. Her seher vakti şu duâyı yapardı: "Allahım, kullarından birine, kabrinde namaz kılmağı nasîb edeceksen, o kulun ben olayım."

"Kendisinde şu iki haslet bulunmayan kimse, diğer bütün hasletleri toplasa da, gerçek ma'nâda âbid (ibâdet eden) bir kul olamaz. Bu iki özellik, namaz ve oruçtur. Bunlar, o kulun et ve kanı mesabesindedir."

Hastalığında, Sabit bin Eslem hazretlerinin ziyâretine gittiler. Yanındakilere bir şeyler anlatıyordu. Ziyâretçiler, huzûruna girip oturunca, "Sevgili kardeşlerim! Önceki gibi, namazlarımı kılamıyor, oruçlarımı tutamıyor, Allahü teâlâyı zikredemiyor, sizlerin yanına inemiyorum" dedi ve şöyle duâ etti "Allahım! Bu üç şeyi istediğim gibi yapamadığım zaman, beni bu dünyâda bir saat bile bırakma!

Sabit bin Eslem hazretleri gözlerinden rahatsızdı. Bunun için tabibe gitti. Tabib, "Bir husûsa dikkat edersen, gözlerin iyi olur" dedi. Sabit (radıyallahü anh) "O nedir?" diye sorunca tabib "Ağlama" dedi. Bunun üzerine Sabit (radıyallahü anh) "Ağlamayan gözde hayır yoktur" buyurdu.

"Sizden birisi, günün bir miktarında Allahü teâlâyı anarsa, o günü kazançlı, demektir."

O anlatıyor: "Sinirli bir gence, annesi sık sık öğüt verir ve "Ey oğlum, senin için öyle bir gün vardır ki, sen hep o günü hatırla" derdi. Oğlunun ölümü yaklaşınca, annesi üzerine kapanıp "Ey Oğlum, seni bugün için ikaz ediyor, uyarıyordum" dedi. Oğlu; "Anneciğim, benim, mağfireti, bağışlaması, affı ve ihsânı bol olan Rabbim vardır. Bugün, o lütuf ve ihsânlarından birinden beni uzak tutmayacağına ümidim, tamdır" diye cevâb verdi. Allahü teâlâ, o gence merhamet eyledi. Çünkü Allahü teâlâ hakkında zannını iyi

yaptı. Ya'nî O lütuf ve ihsân sahibidir. Bağışlayıcıdır, diye kalben inanmıştı."

"Mü'min, kıyâmet gününde, Allahü teâlânın huzûrunda durur. Allahü teâlâ ona: "Ey kulum! Sen, dünyâda iken bana ibadet eden kullarımla beraber ibâdet ediyor muydun?" diye sorunca, o mü'min "Evet, onlarla birlikte ben de ibâdet ediyordum yâ Rabbî", der. Yine Allahü teâlâ, "Ey kulum, dünyâda iken bana duâ edip yalvaran ve beni zikredip ananlarla beraber, sen de yalvarıp beni andın mı?" diye suâl buyurur. O mü'min yine "Evet, yâ Rabbi" diye cevap verir. Bunun üzerine Allahü teâlâ "İzzetim hakkı için, beni zikredip, andığın her yerde ben de seni andım. Nerede duâ edip yalvardınsa, o duânıkabûl ettim" buyurur." Sonra Sâbit-i Benânî (radıyallahü anh) şu hadîs-i şerîfi bildirdi: "Mü'minin hiçbir duâsı red edilip, geri çevrilmez. Karşılığı ya dünyâda verilir. Ya, âhırete ertelenir. Veya günahlarına keffâret olur." Sâbit-i Benânî (radıyallahü anh) sâlih zâtlardan birisi için şöyle buyurdu: "Bir gün bu zât, arkadaşlarına, "Rabbimin beni andığı zamanı biliyorum" dedi. Arkadaşları buna hayret ettiler. "Pekâlâ, nasıl olur bu?" dediler. O da, "Ben, Allahü teâlâyı andığım zaman. Çünkü Allahü teâlâ, kul kendisini anınca, O da, kulunu anacağını, bildiriyor" dedi.

O sâlih zât, tekrar arkadaşlarına "Ben duâ ettiğim zaman, Allahü teâlânın duâmı kabûl ettiğini bilirim" dedi. Arkadaşları, buna da hayret edip, nasıl bildiğini sordular. Onlara bunu: "Duâ ederken kalbimde bir korku, vücûdumda ürperti, gönlümde bir açılma ve ferahlık olduğu zaman, duâmın kabûl edildiğini anlarım" diye açıkladı.

"Mü'min, kabre konduğu zaman, dünyâda yapmış olduğu sâlih ameller, onu kuşatırlar." "Bir kimsenin, ölümü çok hatırlaması, amellerinde kendisini gösterir." "Bir saat (bir an, bir miktar) ölümü hatırlıyan kimseye ne mutlu."

"Yirmidört saat olan gece ve gündüzde hiçbir an yoktur ki, Azrail (aleyhisselâm) her rûh sahibine uğrıyarak, başında beklemesin. Eğer o kimsenin rûhunu almakla emrolunursa alır, emrolunmazsa gider."

"Dâvûd (aleyhisselâm) Allahü teâlânın azâbını hatırladığı zaman, mafsalları gevşer tamamen kendisini salıverir, Allahü teâlânın rahmetini hatırlayınca, eski hâline dönerdi."

"Mus'ab bin Zübeyr'in duvarının yanında, hayvanların geçmediği bir yerde idim. Mü'minûn sûresinden "Hâ mim. Bu kitabın indirilişi, Azîz, Alîm olan Allahdandır. O, günah bağışlayan, tövbe kabûl eden, azâbı şiddetli olan, ihsân sahibi olan Allahtandır ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dönüş, ancak O'nundur." âyetlerinin olduğu sahifeyi açtım. O anda, yanımda bir kişi peyda olup göründü. Bana, âyetin "Gâfiri-z-zenbi (günahları bağışlayan)" kısmını okuyunca "Ey günahları bağışlayan Allahım! Günahlarımı bağışla" "Kâbilet-tevbe (tövbeyi kabûl eden)" kısmını okuyunca, "Ey tövbeyi kabûl eden Allahım! tövbemi kabûl et" "Şedîd-ül-ikâb (azâbı şiddetli olan)" kısmını okuyunca, "Ey azâbı şiddetli olan Allahım! Beni azâbından muhafaza eyle" de, diye söyledi. Sonra yanımdan kayboldu. Sağıma, soluma baktım göremedim."

"Yahyâ (aleyhisselâm) bir gün İblîs'i (şeytanı) gördü. Üzerinde asılı halde bulunan ciğerler gördü. "Bunlar ne?" diye sordu. Şeytan, "İnsanların şehvetleri (arzu ve istekleri)" dedi. Şeytan bunlardan birisini şöyle bildirdi; "Ben, insanlara çok yemek yedirir, ağırlık yaparım. O zaman onlarda gevşeklik ve tenbellik meydana gelir. Böylece onları namazdan ve Allahü teâlâyı anmaktan alıkoymaya çalışırım dedi."

Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) nakletti: Uhud savaşında bir ara müslümanlar arasında dağınıklık başgösterdi, "Muhammed (aleyhisselâm) öldürüldü" dendi. Medine tarafından sesler geliyordu. Bu sırada, Ensâr'dan bir kadın çıkıp, babası, oğlu kardeşleri ve zevci ile karşılaştı. Fakat onları tanımamıştı. Oradakilere bunlar kim diye sordu. Ona, baban, kardeşin, zevcin ve oğlun, dediler. Fakat o Resûlullah (aleyhisselâm) ne yaptı, diye soruyor. Resûlullahı arıyordu. Ona, Resûlullahın hemen yakınında olduğunu söyledikleri zaman, hemen Resûlullahın yanına geldi ve "Anam, babam sana feda olsun yâ Resûlallah, sen hayatta olduktan sonra hiçbir şeye aldırmam" dedi.

Sâbit-i Benânî, Fussulet suresindeki Hâmim'i, otuzuncu âyetinde "Şüphesiz, "Rabbimiz, Allahdır" deyip de sonra sebat gösterenlere (ve sâlih amel işliyenler var ya) onların üzerine (ölüm ânında veya dehşet hâlinde) "Korkmayın, mahzûn olup, üzülmeyin. Va'd olunduğunuz Cennetle neş'elenin" diye melekler inecektir." kadar okuyup durdu. Sonra mü'min, kabrinde diriltildiği zaman, dünyâda iken kendileriyle beraber olduğu, iki melek onu karşılar. Ona,

korkma ve üzülme deyip, onu, dünyâda iken vadolunduğu cennetle müjdelerler. Allahü teâlâ, o mü'minden korkuyu giderir ve sevindirir. Kıyâmet gününde insanlar, çok sıkıntı ve darlıkta iken, dünyâda îmân edip sâlih (iyi) ameller yapanlar sevinç içerisinde olacaklardır" buyurdu.

"Dâvûd (aleyhisselâm), gece ve gündüz, bütün günü ailesi arasında bölüştürmüştü. Hiçbir saat yoktu ki, çoluk çocuğundan, o sırada ibâdet eden birisi bulunmasın. Böylece onun ailesi, günün yirmidört saatini ibâdetle geçirirdi. Kur'ân-ı kerîmde Sebe' sûresinin onüçüncü âyet-i kerîmesinde Davud'un (aleyhisselâm) ailesi hakkında şöyle buyurulmaktadır: "Ey Dâvûd Ailesi, şükredin. Kullarım içinde (gereği gibi Allaha bol bol) şükreden azdır."

"Mü'min, bir ihtiyâcından dolayı Allahü teâlâya duâ ettiği zaman, ihtiyâcının temini için, Allahü teâlâ Cebrâil'i (aleyhisselâm) vekîl kılar. Sonra Allahü teâlâ Cebrâil'e "Bu kulumun ihtiyâcını yerine getirmekte acele etme. Çünkü ben, mü'min kulumun sesini duymayı severim" buyurur. Duâ eden kötü bir kimse ise, Allahü teâlâ, onun ihtiyâcını gidermesi için, yine Cebrâil'i görevlendirir. Fakat "Onun isteğini hemen yerine getir. Çünkü fâcir, kötü kimsenin sesini işitmeyi sevmem" buyurur."

Bir topluluk, bir yerde oturur da, Allahü teâlâdan Cenneti istemeden ve kendilerini Cehennemden korumasını dilemeden, o meclisten, o yerden kalkarlarsa, melekler, "Bu kişiler çok mühim olan iki şeyden gâfil olup, onları terk ettiler" derler.

Anlatılır ki: Biri vardı. Babasını bir yerde dövüyordu. Ona babanı niçin dövüyorsun, o senin babandır, ayıp, günah değil mi? dediler. Bunun üzerine babası: O'nu bırakın, beni dövsün. Çünkü aynı yerde ben de babamı dövmüştüm. Şimdi ise oğlum beni dövüyor, eden buluyor, dedi.

"Biz ilme bir şeyi kastederek, niyet sahibi olarak başlamadık. Fakat Allahü teâlâ bize iyi niyeti ihsân etti. Çünkü fâideli ilim, insanı iyi niyet ve ihlâsa kavuşturur."

Sabit el-Benânî hazretleri gecelerini ibâdetle geçirir ve çoluk çocuğuna "Kalkın Allahü teâlâya ibâdet edin. Şunu hiç unutmayın ki, gece kalkıp ibâdet yapmak, kıyâmetin şiddet ve dehşetinden daha hafiftir" derdi.

"Öyle insanlara yetiştim ki, çok namaz kılmaktan başlarını yastığa koyacak vakit bulamazlardı."

Bana, Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Ey Sabit! Benden alacağını al. Benden daha güvenilir kimse bulamazsın. Ben aldıklarımı, öğrendiklerimi Resûlullahtan (aleyhisselâm) aldım. Resûlullah (aleyhisselâm) Cebrâil'den (aleyhisselâm) aldı. Cebrâil de Allahü teâlâdan aldı."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 36

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 3

3) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 376

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 318

5) Kıyâmet ve Âhiret sh. 127, 128

SA'D BİN İBRÂHİM EZ-ZÜHRÎ

Tabiîn devrinde Medine'de yetişen hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Sa'd bin İbrâhîm bin Abdurrahmân bin Avf ez-Zührî'dir. Babası İbrâhîm bin Abdurrahmân olup, Cennetle müjdelenen ve kendilerine "Aşere-i mübeşşere" adı verilen on kişiden biri olan Abdurrahmân bin Avf; Sa'd bin İbrâhîm'in dedesidir. Annesi Ümmü Gülsüm bin Sa'd'dır. Ebû İshâk ve Ebû İbrâhîm künyeleri ile meşhûrdur. Eshâb-ı kiramdan ba'zıları ile görüştü. Büyük bir âlimdi. Medine kadılığı yaptı. 125 (m. 742) senesinde vefât etti.

Sa'd bin İbrâhîm, büyük bir âlimdi. Eshâb-ı kiramdan birkaçı ile görüşüp onlardan ilim aldı. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde, zamanının en meşhûr âlimlerindendi. Hazreti Ebû Bekir'in torunu ve Medine'nin yedi büyük âliminden biri olan Kâsım bin Muhammed'in hayatta olduğu bir sırada Medine kadısı oldu.

O, Eshâb-ı kiramdan ve Tabiînin büyüklerinden babası İbrâhîm ve amcası Hamîd ve Ebû Seleme, babasının amcası oğlu Talha bin Abdullah bin Avf, Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ca'fer, Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr, Kâ'b bin Mâlik ve daha pekçok âlimden ilim alıp, onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, oğlu İbrâhîm, kardeşi Sâlih, Abdullah bin Ca'fer el-Mahzûmî, Iyâd bin Abdullah, Yahyâ bin

Sa’îd, Süfyân bin Uyeyne ve daha birçok Hicaz âlimleri, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. Hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir râvi olduğunu birçok âlim bildirmektedir, İbn-i Sa’d onun hakkında: “O, sika bir râvi olup, çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir” dedi. Sâlih bin Ahmed, babasından şöyle bildirdi: “O, sika bir râvi idi. Medine kadılığına ta’yin edildi. Çok fazîlet sahibi bir zât idi.” İbn-i Maîn de: “O, sikalığında bir şüphesi bulunmayan bir râvidir” dedi.

Fıkıh ilminde de çok büyük bir âlimdi. Medine’de bir müddet kadılık yaptı. Takvâsı, haramlardan sakınması çoktu. Mis’ar bin Kedâm babasından şöyle bildiriyor: Sa’d bin İbrâhîm’e “Medine’de en fakîh kimdir?” diye sordum. Cevâbında, “Onların en fakîhi, takvâsı en çok olandır” buyurdu. Bununla fıkıh ilminin neticesine işâret etti. Sa’îd bin Uyeyne O’nu medhederek şöyle bildiriyor: “O, kadı iken sahip olduğu takvâyı, bu vazîfeden ayrıldıktan sonra da, daha fazlası ile devam ettirdi.” Sa’d bin İbrâhîm, çok ibâdet ederdi. Devamlı Kur’ân-ı kerîm okur, namaz kılardı. Her zaman oruçlu idi. Ahmed bin Hanbel, onun kırk sene aralıksız her gün (bayram günleri hariç) oruç tuttuğunu haber verdi. Oğlu Ya’kub diyor ki: “Babam, her oturduğunda mutlaka, Kur’ân-ı kerîm okurdu. Ramazân-ı şerîfte çok kerre beni göndererek fakîrleri çağırtır, onlarla beraber iftar ederdi.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları şunlardır:

Abdullah bin Ca’fer bin Ebî Tâlib’in “Resûlullah efendimizin, orucu hurma ile açtıklarını gördüm” dediğini haber verdi. “Kureyş’ten olan imamlar (emirler) hüküm verdikleri zaman adâletten ayrılmazlar, söz verdikleri zaman sözünde dururlar, kendilerine merhamet edilmesini isteyenlere merhamet ederler. Kim onların yaptığı bu şeyleri yapmazsa, Allahü teâlânın melekleri ve bütün insanların la’neti onların üzerine olur. Allahü teâlâ onların hiçbir amelini kabûl etmez.” Sa’d bin Ebî Vakkâs (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Uhud harbinde Peygamber efendimizin sağında ve solunda duran beyaz elbiseli iki kişi gördüm. Onları, bu günden önce ve sonra hiç görmedim.”

Resûlullah efendimiz “Ana ve babaya sövmek, büyük günahlardandır,” buyurduğunda, Eshâb-ı kiram, “Yâ Resûlallah! Hiç insan ana ve babasına söver mi?” dediklerinde, buyurdu ki: “Evet, birisinin babasına veya anasına söverse, o da onun anasına veya babasına söver.”

“Bir kimse, dinde olmayan birşey meydana çıkarırsa, bu şey red olunur.”

Yine şöyle anlatıyor: Kadisiyye Harbinde, iki eli ve iki ayağı kesilmiş, debelenip duran bir adama uğradılar. O vaziyette iken bile Kur’ân-ı kerîm’den “Nebîler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerden ve Allahın kendilerine ikram ve ihsânda bulunduğu kimselerle beraber oldular. Onlar ne güzel arkadaşlardır!” âyet-i kerîmesini okuyordu. Birisi ona, “Sen kimsin, Ey Allah’ın kulu!” dedi. “Ensârdan (Medîneli Müslümanlardan) birisiyim” diye cevap verdi.

¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 453

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 169

SAFVAN BİN SÜLEYM

Tabiînden tanınmış bir hadîs âlimi. Künyesi için Ebû Abdullah ve Ebû Haris rivâyetleri vardır. Doğum târihi bilinmemektedir. 132 (m. 749) târihinde Medîne-i münevverede vefât etmiştir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. İbn-i Ömer, Enes bin Mâlik, Abdurrahmân bin Ganem, Ebû Ümâme bin Sehl, İbn-i Müseyyeb, Ebû Seleme bin Abdurrahmân, Atâ bin Yesâr ve daha başka büyük zâtlardan (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Zeyd bin Eslem, İbn-i Münkedir. Mûsâ bin Ukbe, İbn-i Cüreyc ve başka âlimler (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Meşhûr altı hadîs kitabında rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler mevcûttur.

Hakkında âlimlerin buyurdukları: Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh): “Âbidlerin (çok ibâdet edenlerin) seçilmişlerinden olup, rivâyet ettiği hadîs-i şeriflere güvenilebilen bir âlimdir.”

Derler ki: “Çok secde ettiğinden alnı yüzülmüştür.”

Ebû Damre: “Onu öyle gördüm ki, eğer ona yarın kıyâmet kopacak deselerdi, onun daha fazla ilâve edeceği bir ameli olmazdı. Ya’nî ibâdet için, gücünü sonuna kadar sarf ederdi.”

Ya’kub bin Şeybe (radıyallahü anh): “O, mazbut, ibâdetle meşhûr bir âlimdir” der. Derler ki: “O, geceleri çok namaz kıldığı için ayakları şişerdi.”

Abdülazîz bin Ebî Hâzim: “Mekke’ye kadar deveyle beraber gittik. Dönünceye kadar yattığını görmedim” dedi.

Safvân bin Süleym’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

Sa’îd bin Yesâr’dan rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kişi arkadaşının dîni üzeredir. Öyleyse, sizden birisi dostluk kuracağı kimseyi iyi seçsin.”

Süleymân bin Yesâr’dan rivâyet etti: Resûlullah efendimiz buyurdu: “Allahü teâlânın huzûrunda nûrdan bir direk vardır. Kul, “Lâ ilahe illallah (Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur)” dediği zaman, bu direk, sallanır. Allahü teâlâ, “Dur, sakin ol” buyurur. Fakat o, “Yâ Rabbi! Bu güzel sözü söyliyeni affetmeden nasıl sakin olur, dururum” der. Bunun üzerine Allahü teâlâ “Ben onu af ve mağfiret ettim” buyurunca, direk sakinleşir ve durur.”

Ebû Seleme’den bildirdi. Peygamberimiz buyurdu: “Kıyâmet günü her göz ağlıyacaktır. Fakat, Allahü teâlânın haram kıldıklarına bakmayan, Allah için uykusuz kalan, Allah korkusundan ağlayan gözler, ağlamayacaktır.”

Enes bin Mâlik’ten rivâyet etti: Peygamber efendimiz buyurdu: “Bir hurma parçasını sadaka olarak vermekle bile olsa, Cehennemden kendinizi koruyunuz.”

“Hayatınız boyunca, hayır olan şeyleri öğreniniz. Allahü teâlânın rahmetinden olan, lütuf ve ihsânlarının, peşine düşünüz, bunları isteyiniz. Çünkü, Allahü teâlânın bu lütuf ve ihsânlarına, O’nun dilediği kullar kavuşur. Allahü teâlâdan örtülecek yerlerinizi örtmesini ve korkularınızı gidermesini dileyiniz.”

Ebû Damra Enes bin Iyâd anlatır: Ramazan veya kurban bayramıydı. Safvân bin Süleym eve gitti. Yanında, bir fakîr vardı. Ona ekmek ve yağ verdi. Fakîr gitti. Sonra, tekrar geldi. Safvân (radıyallahü anh). İkinci defa niçin geldin deyip, onu kovmadı. Kalktı, yanına gidip, bir dînâr daha verdi.

Ebî Kesîr bin Yahyâ anlatır: Süleymân bin Adülmelik Medîne-i münevvereye gelmişti. Ömer bin Abdülazîz ise orada vâli olarak bulunuyordu. Öğle vakti namazlar kılınınca, Süleymân bin Abdülmelik, mihraba yaslandı. Cemâate döndü. Tanımadığı halde gözü Safvân bin Süleym’e ilişti. Ömer bin Abdülazîz’e “Ey Ömer! Şu zât çok ağırbaşlı duruyor, kimdir?” deyince, O da “Ey mü’minlerin emîri! Bu, Safvân bin Süleym’dir” dedi. Bunun üzerine Süleymân bin Abdülmelik, hizmetçisine: “İçinde beşyüz dînâr bulunan bir kese getir” dedi. Hizmetçi keseyi getirince, ona, bir kenarda namaz kılmakta olan Safvân bin Süleym’i göstererek, o bir kese dînârı gidip ona vermesini emretti. Hizmetçi dosdoğru Safvân’ın (radıyallahü anh) yanına gitti. Fakat o sırada namaz kılıyordu. Selâm verip namazını bitirince, halifenin hizmetçisini görüp “Bir ihtiyâcınız mı vardı?” diye sordu. Hizmetçi: “Mü’minlerin emîri, bana, seni tarif edip, bu keseyi vermemi emretti. Kesenin içinde beşyüz dînâr vardır. Bununla çoluk çocuğunun ihtiyâcını gidermeniz için gönderdi” dedi. Bunun üzerine Safvân (radıyallahü anh): “Bir yanlışlık olmasın. Belki başkasına göndermiştir” dedi. Hizmetçi: “Sen Safvân bin Süleym değil misin?” diye sorunca, Safvân (radıyallahü anh): “Evet” dedi. Hizmetçi: “Tamam, yanlışlık yok, emîr-ül-mü’minîn’in tarif ettiği zât sizsiniz” dedi. Bu sefer Safvân hazretleri halifenin hizmetçisine, “İstersen sen bunu iyice bir öğren de gel” dedi. Hizmetçi: “Öleyse sen şu keseyi tutuver, ben gidip geleyim” deyince; “Hayır tutmam. Eğer tutarsam onu almış olurum. Fakat sen git, bir araştır bakalım” dedi. Halifenin hizmetçisi gidince, Safvân hazretleri de, nalınlarını alıp, Mescid-i Nebevî’den çıkıp, gitti. Süleymân bin Abdülmelik oradan ayrılıp, gidinceye kadar, Medîne-i münevverede görünmedi. Süleymân isminde bir zât şöyle anlatır: Şamlı birisi gelmişti. “Safvân bin Süleym’i görmek istiyorum. Çünkü, rü’yâmda onun Cennete girdiğini gördüm” dedi. Safvân’a ne yaptın da o ni’mete kavuştun? diye sorulunca, bir gömlek yüzünden olabilir, dedi. Yakınları ona, bu gömlek mes’elesinin mâhiyeti nedir? anlat, dediler. O da: “Soğuk bir kış gecesinde, Mescid-i Nebevî’den çıkmıştım. Üzerinde elbisesi olmayan birfakîr ile karşılaştım. Üzerimdeki gömleği çıkarıp, ona giydirdim” dedi.

Safvân bin Süleym hazretleri anlattı: Birgün Abdullah bin Hanzala’ya (Uhud’da şehîd olup, meleklerin yıkadığı bir Sahâbînin oğlu) şeytan görünüp, “Beni dinlersen sana birşey öğretirim” dedi. Hanzala (radıyallahü anh) “Senin öğretmene ihtiyâcım yoktur” diye cevap verdi. Bunun üzerine şeytan, “Ben söyliyeceğim. İster dinle, ister dinleme” deyip, şunları söyledi: “Ey Abdullah bin Hanzala! Allahü teâlâdan

başkasından isteme. Kızdığın zamanki hâline bak, ne durumlara girersin, işte o zaman, ben sana hâkim olurum.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 158

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 425

3) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 134

4) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-1, sh. 277

SA’ÎD BİN ABDÜLAZÎZ

Tabiînden büyük bir hadîs âlimi. Ebû Muhammed ve Ebû Abdülazîz künyelerinin olduğu rivâyet edilmiştir. 90 (m. 708) senesinde doğup, 167 (m. 783) târihinde vefât ettiği söylenir. İbn-i Âmir ve Yezîd bin Mâlik’in huzûrunda Kur’ân-ı kerîm okudu. Abdülazîz bin Suheyb, Zührî, Rebîa bin Yezîd ed-Dımeşkî, İsmail bin Ubeydullah bin Eb-il-Muhâcir, Bilâl bin Sa’d, Süleymân bin Mûsâ ve daha başka bir çok âlimden (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etmişdir. Ondan da, Süfyân-ı Sevrî, Şû’be, İbn-i Mübârek, Haccâc bin Muhammed, Yezîd bin Yahyâ bin Ubeyd ed-Dımeşkî gibi âlimler (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet edip, ilim öğrenmişlerdir. Sahîh-i Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn-i Mâce’nin süneninde rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler mevcûttur.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: Ahmed bin Hanbel: “Şam’da, kendi zamanında hadîs-i şerîf bakımından en sıhhatli ve i’timâd edilir, Sa’îd bin Abdülazîz idi.”

Yahyâ İbn-i Maîn, Ebû Hatim, Iclî ve Nesâî, onun hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir) bir âlim olduğunu söylemişlerdir.

Mervân bin Muhammed: “Sa’îd bin Abdülazîz’in ilmi, kalbinde iyice yerleşmiş idi.”

Ebû Ca’fer el-Âmirî: “O, Enes bin Mâlik’i gördü. Allahü teâlâ ve Resûlünün emirlerine çok bağlı idi. Vera’sı (şüphelilerden sakınması) çok olup, Şamlıların müftîsi idi.”

İbn-i Hibbân: “O, Şamlıların âbidlerinden (çok ibâdet eden) ve fakîhlerinden (fıkıh ilmi âlimlerinden) olup, yaptığı hadîs-i şerîf rivâyetlerinde, sağlam bir zât idi.”

Ebû Nasr el-Ferâdisî: “Sa’îd bin Abdülazîz’in gözyaşlarının, namazda, hasır üzerine aktığını anlatırlardı. Bunu çok işitirdim.”

Mervân bin Muhammed, Sa’îd hazretlerinden nakletti: “Kıldığım hiçbir namaz yoktur ki, onda, Cehennemi gözümün önüne getirmiş olmıyayım.”

Ebû Müshir: Bana Sa’îd bin Abdülazîz kâfi geliyor. Başka birisine ihtiyâç duymuyorum. Ben onun şöyle dediğini duyardım: “Fazîlet ve kemâl (olgunluk) sahibi insanın ba’zı husûsiyetleri vardır. Böyle bir kimse fazla konuşmaz. Ancak, kendi varlığı ve kâinatın çok yüksek san’at inceliği ve yapısını düşünerek Allahü teâlânın yüceliği ve pek yüksek olan azameti (büyüklüğü) karşısında hayran kalmaktan kendini alamaz. Yine Allahü teâlânın her gün üzerimize yağan ni’met yağmurlarının idrâkinde ve farkında olarak, O’na şükür vazîfesini nasıl yapacağını bilemez. Konuştuğu zaman ne konuşacağını, sözünün nereye varacağını, neticede dünyâsı ve âhıreti için nasıl bir fâide sağlıyacağını bilir, öyle konuşurdu. Eğer, hayır konuşacaksa konuşur, yoksa konuşmazdı.”

Sa’îd bin Abdülazîz’e bir suâl sorulduğu zaman, “Lâ havle velâ kuvvete illâ billah-il-âliyyil azîm” okuduktan sonra, bilirse, cevâb olarak bildiğim bu, fakat hatâ etmiş de olabilirim, derdi.

Muhammed bin Mübârek es-Sûrî: “Sa’îd bin Abdülazîz, cemâatle namaz kılmaya çok ehemmiyet verirdi. Cemâatle bir namazı kaçırınca ağlardı” demişlerdir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

Süleymân bin Musa’dan rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Allah yolunda iken insanın üzerine gelen toz, kıyâmet gününde yüzlerin parlaklığı ve güzelliğidir.”

İsmail bin Ubeydullah’dan rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdular ki: “Dikkat ediniz! Size İsrâiloğullarından iki kişinin durumundan bahsedeyim. Birisi, İsrâiloğullarının, aralarında din, ilim ve ahlâk bakımından en üstün bildikleri. Diğeri, nefsi hakkında çok aşırı davranıp, arkadaşının yanında, Allahü teâlânın kendisini asla, af etmiyeceğini söyleyen ve Allahü teâlânın “Sen, benim, merhamet edenlerin en merhametlisi olduğumu, rahmetimin gazâbımı geçtiğini bilmedin mi?” diye buyurduğu kimsedir. Allahü teâlâ, birincisi hakkında “Buna

rahmetimi vâcib kıldım, ikincisi hakkında ise “Buna azâbımı vâcib kıldım” buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hiyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 274

2) Tehzîb-üt-tehzîp cild-4, sh. 59

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 128; cild-5, sh. 281

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 149

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 219

SA’ÎD BİN EBÎ ARÛBE

Tanınmış bir hadîs hafızı. Künyesi, Ebü’n-Nadr olup. Adiy kabilesinin âzâdlısıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 156 (m. 773) târihinde vefât etti. Babasının ismi, Mihrân’dır. Zamanının en büyük hadîs âlimi idi. Katâde, Nadr bin Enes, Hasen-i Basrî, Abdullah bin Feyrûz, Âmir el-Ahvel, Ya’lâ bin Hâkim ve daha birçok âlimden (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, A’meş hocalarından biridir.) Hâlid bin Haris, Yezîd bin Zeri, Muhammed bin Ebî Adiy, Yahyâ el-Kettân, Bişr bin Mufaddal ve daha başkaları hadîs-i şerîf bildirdiler. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Kütüb-i sitte’nin (meşhûr altı hadîs-i şerîf kitabı) hepsinde vardır.

Yahyâ el-Kettân (radıyallahü anh), “Şu’be veya Hişâm yahut İbn-i Ebî Arûbe’den birşey işittiğim zaman, daha başkalarından da duyma ihtiyâcını hissetmem. Çünkü, onlar, hadîs ilminde güvenilir ve itimâd edilir âlimlerdir” demektedir.

Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh): “Sa’îd bin Ebî Arûbe’nin hiçbir kitabı yoktu. Devamlı ezberlerinde muhafaza ederdi” der.

İbn-i Maîn ve Ebû Zür’a, onun için “O, sika (güvenilir) ve itimâd edilir bir âlimdir” derler.

Ebû Avâne: “Bu zamanda, hadîs-i şerîf ilminde ondan daha üstünü yoktur” dedi. Hadîs âlimleri ondan sika (sağlam güvenilir) âlimlerin rivâyet ettiklerini kabûl etmişlerdir.

Sa’îd bin Ebî Arûbe’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

“Peygamber efendimiz sıkıntı ânında, “Lâ ilahe illallahülazîm-ul-halîm. Lâ ilahe illallahü Rabb-ül-arşilazîm. Lâ ilahe illallahü Rabbüssemâvâti ve Rabb-ül-ardı ve Rabb-ül-arşil kerîm) diye duâ ederdi.

“Cennete muttali oldum, ekseri ehlinin fakîrler (şükreden) olduğunu gördüm. Cehenneme muttali oldum ve ekserisinin kadınlar olduğunu gördüm.”

“Kıyâmet gününde kâfire: “Ne dersin? Senin yer dolusu altının olsa, bunları fidye verir miydin?” diye sorulacak, kâfir “Evet” cevâbını verecek. Bunun üzerine kendisine “Yalan söyledin, senden bundan daha kolayı istenmişti.” buyurulacaktır.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A’lâm cild-3, sh. 98

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 63

3) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 221

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 177

5) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-1, sh. 69

SA’ÎD BİN İYÂS EL CERÎRÎ

Basralı hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Mes’ûd’tur. Sahâbe-i kiramdan Hazreti Ebû Tufeyl gibi en son vefât edenlerle görüşmüştür. Bu bakımdan Tâbiîndendir. Hazreti Abdurrahmân bin Ebû Bekir, Hazreti Yezîd bin Abdullah, Hazreti Semâme bin Harbe Kureyşî ve daha birçok kimselerden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de Bişr bin Mufaddal, Ebû Kudâme, Süfyân-ı Sevrî, Abdullah bin Mübârek hazretleri hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. 144 (m. 761) senesinde vefât etti.

Hazreti Sa’îd bin İyâs hacca gitmişti. Dönüşünde, hac yolunda başına gelen sıkıntı ve ni’metlerden bahsettikten sonra buyurdu ki, “Allahü teâlânın verdiği ni’metlerden bahsetmek, onları saymak şükürdür.”

Hazreti Sa’îd bin İyâs Cerîrî bir cenâze görse, Hazreti Ebû Derdâ’nın buyurduğu gibi “Bu cenâze senindir, senindir,

senindir, deyip (Sen de öleceksin, onlar da ölecekler)âyet-i kerîmesini okurdu, (Zümer-30) ölümü çok hatırlardı.

Hazreti Sa'îd bin İyâs, Sahâbe-i kiramdan Ganem bin Kays'dan (radıyallahü anh) şöyle nakletti: "İslâmiyetin başlangıcından buyana şu dört şeyi birbirimize nasîhat ettik. 1) Meşgûl olunacak bir iş gelmeden önce boş zamanın kıymetini bilip değerlendiriniz. Belki bir daha böyle bir zaman ele geçmez. 2) Hastalık gelmeden önce sıhhatin kadrini, kıymetini biliniz. Sıhhatli günleri iyi değerlendiriniz. Belki ömrünüzde böyle sıhhatli günler bulamazsınız. 3) ihtiyârlık gelmeden önce, gençliğin kıymetini biliniz, iyi değerlendiriniz. Zîrâ gençlikte yapılan herşey ihtiyârlıktan daha makbûldür. Gençlikte yapılan birçok şeyleri ihtiyârlıkta yapamazsınız. 4) ölüm gelmeden önce hayatın kıymetini biliniz. Zîrâ, öldükten sonra pişman olacaksınız. O zamanki pişmanlığınız hiç fayda vermeyecektir."

Sa'îd bin İyâs (radıyallahü anh), Hazreti Hasen'e sordu ki, "Bir kimse, bir günah işleyip tövbe etse, tekrar günah işleyip yine tövbe etse, bir daha günah işlese ve tövbe etse, bu böylece ne zamana kadar devam eder?" Hazreti Hasen "Yâ Sa'îd! Bunun miktarını ve ne zamana kadar devam edeceğini bilemem. Lâkin, mü'min olan kimse işlediği her günaha hemen tövbe eder" buyurdu.

Sa'îd bin İyâs (radıyallahü anh), Hazreti Vehb bin Münebbih'den şöyle nakleder: "Çok gurûrlu, kibirli mağrur bir sultan, memleketini gezmek ister. Hizmetçilerine "Elbiselerimi getirin" diye emr eder. Getirilen bir çok elbiseden birisini zor beğenir. "Atımı hazırlayın" der. Getirilen birçok atın içinden birini zor beğenir. Bu zâlim ve mağrur sultan atına binip, yanına hizmetçilerini ve askerlerini alarak memleketini gezmeğe başlar. Atının üzerinde gurûrundan başını dik tutup, kibirinden yanına gelen vatandaşlarından hiç kimseye yüz vermez, dertlerini dinlemez, hattâ konuşmaya bile tenezzül etmez. Bir müddet yol aldıktan sonra, karşısına temiz, yamalı elbiseli bir ihtiyâr kimse çıkar. Bu yaşlı zât, sultana selâm verir, fakat sultan, kibrinden selâmı almayıp yüzüne bakmaz. Bu zât, sultana bir ihtiyâcının olduğunu söyler, o ise hiç alâkadar olmaz. Bunun üzerine ihtiyâr zât gelip sultanın atının dizginlerini tutarak bir ihtiyâcı olduğunu tekrar bildirir. Mağrur sultan çok sert bir şekilde, "Hangi cesâretle benim atımın dizginlerini tutuyorsun? Beni şimdiye kadar senin gibi hiç kimse rahatsız edememiştir. Bırak dizginleri..." diye bağırır, ihtiyâr zât hiç oralı olmayıp, dizginleri bırakmaz, ihtiyâcı olduğunu tekrarlar. Sultan, yakasını kurtarmak için çaresiz kalarak "Söyle bakalım ihtiyâcın nedir?" der. İhtiyâr, "İhtiyâcımı sana gizli söylemem lâzım, açıkta söylenmez ki" deyince, kibirli sultan başını eğer. O kimse, mağrur sultanın kulağına "Ben Azrâilim" der. Bu sözü duyan gurûrlu sultanın rengi kaçar, dili tutulur, eli ayağı soğur, dizinin bağı çözülür, kekeliyerek der ki: "Yâ Azrail! Ne olur birazcık müsâade et de evime dönüp, çoluk çocuğumu bir defa daha göreyim, onlarla helâlleşeyim. Ondan sonra canımı al." Azrail, "Hayır! Sana bir an bile müsâade yoktur" deyip rûhunu alır.

Azrail (aleyhisselâm) mü'min bir kimsenin yanına giderek selâm verir. O mü'min selâmını alınca Azrail (aleyhisselâm), "Bir ihtiyâcım var" der. O kimse, "Buyurunuz, söyleyiniz, size nasıl hizmet edebilirim?" diye cevap verince Azrail (aleyhisselâm), "İhtiyâcımı gizli söylemem lâzım" der, O mü'min başını eğince "Ben Azrâilim" der. O da "Hoş geldiniz, sefâlar getirdiniz. Ben de çoktan beridir sizi bekliyordum. Dünyânın hepsini bana ver-selerdi, yine de seni görmekle şereflenmekden duyduğum sevinci elde edemezdim" diye cevap verir. Bu sefer Azrail (aleyhisselâm), "Bir ihtiyâcın varsa git, temin et" der. O müslüman. "Hayır, hiç bir ihtiyâcım yok Hazırlığımı yaptım. Hayli zamandır seni bekliyordum, tek arzum Allahü teâlâya bir an önce beni kavuşturmandır" der, Azrail (aleyhisselâm) "Hangi şekilde canını alayım arzu edersin?" diye suâl eder. O mü'min de, "Müsâden olursa, abdestimi tazeleyip iki rek'at namaz kılayım, son secdede iken canımı al" der. Azrail (aleyhisselâm) da O mü'minin arzu ettiği gibi acı vermeden canını alır."

Sa'îd-i Cerîrî (radıyallahü anh) buyuruyor ki: "Dâvûd (aleyhisselâm) bir kaç kişi ile birlikte oturuyorlardı. Dâvûd (aleyhisselâm) yanında bulunanlara bir şeyler anlatıyordu. Bu sırada bir kimse gelip, münâsib olmayan ba'zı sözler söyledi. Orada bulunanlar bu şahsa kızarak haddîni bildirmek istediler ise de, Dâvûd (aleyhisselâm) mâni olup, buyurdu ki, "Ona kızmayınız ve herhangi bir zarar vermeyiniz. Ben namaz kılıp, istiğfar edeyim. Sonra bakalım durum nasıl olacak. Siz onu bırakın gitsin." Uygunsuz sözleri söyliyen şahıs gitti. Dâvûd (aleyhisselâm) da kalkıp abdest aldı ve iki rek'at namaz kıldı. Namazdan sonra Allahü teâlâya duâ ve istiğfar etti. Sonra gelip aynı yerde yerine oturdu ve sohbete devam etti. Biraz sonra, uygunsuz sözleri söyliyen kimse geldi ve Dâvûd (aleyhisselâmın) elini öptü ve ayaklarına kapanıp ağlıyarak

dedi ki, “Ey Allahın Peygamberi, ben çok büyük hatâ yaptım beni affediniz.” Dâvûd (aleyhisselâm) da o kimsenin özrünü kabûl etti.

Hazreti Sa’îd bin Cerîrî’nin rivâyet ettiğine göre, Peygamber efendimiz bir evde oturup sohbet ediyordu. O sırada Cerîr bin Abdullah geldi. Sohbeti dinliyenler çok kalabalık olduğu için, Cerîr bin Abdullah oturacak yer bulamadı. Kapının önünde ayakta bekleyerek sohbeti dinlemeye başladı. Peygamber efendimiz onu gördüler. Etrâflarına bakıp, boş yer bulunmadığını görünce, mübârek cübbesini çıkardılar ve Hazreti Cerîr’e uzatarak, üzerine oturabileceğini söylediler. Hazreti Cerîr, mübârek cübbeyi alıp öptü, bağrına bastı, hürmet ve edeble Peygamber efendimize geri verdi ve “Yâ Resûlallah! Siz bana ikramda bulunduğunuz gibi Allahü teâlâ da size daha fazlasını ihsân eylesin” diye duâ etti. Bunun üzerine Peygamber efendimiz, “Bir kavmin kerîmleri size geldiği zaman, ona ikramda bulununuz” buyurdular.

Sa’îd-i Cerîrî (radıyallahü anh) buyurdu ki, “Bir zaman, Eshâb-ı kiramdan Ebû Tufeyl (radıyallahü anh) ile beraber hacca gittik. Hacda tavaf esnasında bana “Ey Cerîrî, bu gün yeryüzünde, Resûlullah efendimizi görüp, O’ndan hadîs-i şerîfler nakledecek, sana söyliyecek benden başka, kimse kalmadı. Sana naklettiğim bütün hadîs-i şerîfleri, bizzat Peygamber efendimizden dinledim.” (Eshâb-ı kiramdan en son vefât eden Sahâbî bu zâttır.)

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

“Bu dünyâda her birinize bir yolcunun azığı kadar rızık kâfidir.”

“Misâfirlik üç gündür. Sonrası sadakadır.”

Peygamber efendimiz bir kimseyi. “Yâ Rabbi! Senden sabır isterim” diye duâ ederken gördü ve buyurdu ki, “Sen belâyı istiyorsun. Allahü teâlâdan afiyet iste.” (Sabır, belâ gelince istenir. Belâ gelmeden sabır olamaz.)

Bir kimse “Yâ Rabbi, bana bütün ni’metlerinin hepsini ihsân et” diye duâ ediyordu. Peygamber efendimiz bunu görüp, “Yâ filan! Sen Allahü teâlânın bütün ni’metlerinin ne olduğunu biliyor musun?” buyurdu. O kimse “Hayır yâ Resûlallah, bilmiyorum, ama böyle duâ ediyorum” dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz, “Allahü teâlânın bütün ni’metleri Cehennemden kurtulup Cennete girmektir” buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 200

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 5

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 155

ŞAKÎK-İ BELHÎ

Tebe-i tabiînden. Evliyânın büyüklerindendir. Künyesi Ebû Ali olup, babasının ismi İbrâhîm’dir, İbra hîm Edhem’in (radıyallahü anh) talebesi, Hâtim-i Esâm’ın (radıyallahü anh) hocasıdır. Dünyâya gönül bağlamayıp, haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçardı. Şüpheli korkusuyla mübahların da çoğuna yaklaşmadı. Ticâretle uğraşırdı. 174 (m. 790) senesinde vefât etti.

Hazreti Şakîk’in tövbe etmesine Türkistan’daki bir putperest sebeb oldu. Ticâret için Türkistan’a gitti. Merak edip bir puthâne’ye girdi. Puta, isteklerini yana yakıla anlatan bir putpereste; “Seni ve herşeyi yoktan var eden, alîm ve kudretli bir yaratanın var. Sana hiç bir fayda ve zararı olmayan puta tapacağına Allahü teâlâya ibâdet et” dedi. Putperest, “Eğer söylediğin doğru ise, O, sana senin memleketinde rızk vermeye kâdirdir. Madem öyledir, niçin tâ buralara kadar geldin?” dedi. Şakîk-i Belhî hazretleri, bu söz üzerine derin düşüncelere daldı ve Belh şehrinin yolunu tuttu. Yolda gelirken bir mecûsî ile yolculuk yaptı. Mecûsî, Hazreti Şakîk’in tüccâr olduğunu öğrenince “Eğer kısmetin olmayan bir rızık peşindey sen, kıyâmete kadar gitsen onu ele geçiremezsin. Şayet kısmetin olan bir rızk peşindeysen onun arkasında koşmana lüzum yoktur. Çünkü sana ayrılan rızkın seni bulur” dedi. Bu söze Hazreti Şakîk hayran kaldı. Dünyâya karşı meyli azaldı. Artık âhıret için çalışacağına kendi kendine söz verdi. Belh şehrine geldi. Belh’de müthiş bir kıtlık vardı. İnsanlar yiyecek bir şey bulamıyorlardı. Bu yüzden kimsenin yüzü gülmüyordu: Şakîk-i Belhî (radıyallahü anh), çarşıda neş’eli bir köleye “Ey köle, herkes üzüntü içindeyken, senin neş’ene sebep nedir?” deyince, köle, “Niçin üzüleyim? Benim efendim zengin bir kimsedir. Beni aç, çıplak bırakmaz ki” dedi. Hazreti Şakîk, bu söze şaştı ve “Aman yâ Rabbi! Az bir dünyalığı olan şu zenginin kölesi böyle neş’eli. Halbuki, sen bütün canlıların rızıklarına kefil oldun. Biz niçin gam ve keder içinde olalım” deyip dünyâ meşgûliyetlerinden elini çekti.

Samîmi bir tövbe ile âhırete yöneldi. Allahü teâlâya olan tevekkülü son derece fazlalaştı, İbrâhîm Edhem hazretlerinin sohbetlerine başladı. Ondan feyz alarak olgunlaştı. İbrâhîm Ethem'le (radıyallahü anh) olan sohbetlerinden birini kendisi şöyle anlattı: “Hocam ile Mekke'de buluştum. Bana Hızır aleyhisselâm ile olan karşılaşmasını anlattı. Buyurdu ki, “Hızır ile bir defa görüştüm. Bana yeşil bir kabın içinde, güzel kokulu sekbaç ismindeki ekşili bir yemekden verdi. “Bunu ye, ey İbrâhîm!” dedi. Almadım. Hazreti Hızır, bana “Meleklerden duyduğuma göre, bir kimse verileni kabûl etmezse, bir şey verilmesini istediği yerden eli boş döner” buyurdu.”

Şakîk-i Belhî (radıyallahü anh) gençliğinde gençlerin reîsi idi. Birgün arkadaşlarıyla birlikte, Mecûsîlerin taptıkları ateşin bulunduğu tapınağa geldiler. Arkadaşlarına, “Haydi içeri girelim. Mecûsîler ne yapıyorlar? Ateşe nasıl tapıyorlar, bakalım” dedi. İçeride güzel yüzlü bir gencin ateşe tapınmakta olduğunu gördüler. Hazreti Şakîk o gence, müslüman olmasını teklif etti. O genç Hazreti Şakîk'in yanına gelip ona bir tokat vurdu. Hazreti Şakîk ve arkadaşları buna bir ma'nâ veremeyip, dışarı çıktılar. Hazreti Şakîk, “Kendi kusurlarım sebebiyle bu Mecûsî müslüman olmadı. Sözüm te'sîr etmedi” diyerek, tövbe ve istiğfar eyledi. Hattâ, kusur ve günahlarının affı için ağladı, çok gözyaşı döktü. Uzun yıllar ilim öğrendi. Büyük âlimler arasına girdi. Allahü teâlânın katında sevilen kimselerden oldu. Aradan uzun yıllar geçmişti. Bir gün talebeleriyle yine o Mecûsîlerin tapındığı yere geldiler. Talebelerine. “Geliniz Mecûsîleri görelim de, onlar gibi olmadığımız için Allahü teâlâya şükredelim” buyurdu. İçeri girdiklerinde, ihtiyâr bir Mecûsînin ateşe tapınmakta olduğunu gördüler. Şakîk (radıyallahü anh) ona, “Niçin müslüman olmuyorsun? Güzel simâlı bir ihtiyârsın” deyince, ihtiyâr, “Bana İslâmı anlat” dedi. Hazreti Şakîk ona İslâmiyeti anlattı. O da müslüman oldu. Beraberce dışarı çıktılar. Giderken, Hazreti Şakîk, yeni müslüman olan ihtiyâra, “Filan târihte, Mecûsilerin bu tapınağında bir genç vardı. Şimdi ne hâldedir?” diye sordu. İhtiyâr “İşte ben o gencim” dedi. Hazreti Şakîk çok hayret etti ve “Sana o zaman müslümanlığı anlattım, müslüman olmanı teklif ettim, kabûl etmedin. Şimdi anlattım, hemen müslüman oldun. Hikmeti nedir?” diye sordu. İhtiyâr bunu şöyle cevaplandırdı: “O zaman senin sözün bana te'sîr etmedi. Şimdi ise o kadar temiz ve nurlusun ki, benim pislik ve zulmetimi giderip temizledin. Allahü teâlâ da senin nûrunu arttırsın” dedi. “Oradakiler “Âmin” dediler.

Birgün yolda bir gayr-i müslim Şakîk-i Belhî'ye (radıyallahü anh) dedi ki: “Bir kimse, kendisine rızık verdiği için Allahü teâlâya îmân ve ibâdet ederse, o kimsenin bu yaptığı yalancılıktır.” Şakîk bunu duyunca yanındakilere, “Bu kimsenin söylediği sözü bir yere yazınız” buyurdu. O gayr-i müslim dedi ki: “Nasıl olur, senin gibi yüksek bir zât, benim gibi birinin söylediği sözü kaydeder mi?” Hazreti Şakîk buyurdu ki, “Evet biz, kim olursa olsun doğruyu söyleyen kimsenin sözünü alır, kabûl ederiz. Peygamber efendimiz buyuruyor ki:“Hikmet, mü'minin gayb ettiği malıdır. Nerede bulursa alsın.” Bu sözler karşısında hayrette kalan gayr-i müslim “Bana İslâmiyeti anlat. Ben de müslüman olacağım. Senin dînin hak dindir. Tevâzu ve hakkı kabûl etmeyi emretmektedir” dedi ve müslüman oldu.

Zengin olan zâtlardan birisi. Hazreti Şakîk'e dedi ki: “Ben senin ihtiyâçlarını, kendi malımdan karşılayayım.” Şakîk (radıyallahü anh) buyurdu ki, “Kabûl ediyorum, ama şu şartla, bana verdiklerinden dolayı hazinende noksanlaşma olursa, malların hırsızlar tarafından çalınıp telef olursa, -olur ya- bir gün bu niyetinden ayrılıp bana nafaka vermekten vazgeçersen, bende bir kabahat görüp vermekte olduğun nafakayı kesersen ve ömrün bitip ölürsen ve ben de nafakasız kalırsam ne olacak? Bütün bunların olmıyacâğına dair bana bir teminat verebilirsen teklifini kabûl edeyim. Halbuki, benim rızkımı öyle bir zât veriyor ki, bütün mahlûkların rızıklarını verdiği halde hazinelerine zarar verme durumu yoktur. Bu kadar günahlarımız olduğu ve en ince teferruatına kadar bütün yaptıklarımızı bildiği halde ihsânı ve merhameti o kadar boldur ki, kimsenin rızkını kesmiyor. Sonra onun için ölüm diye birşey yoktur. Böyle bir zât rızkıma kefil olmuş iken başkasından birşey beklemekliğim kulluğuma yakışır mı? Her türlü ayıb ve kusurlardan uzak olan böyle bir zâtı bırakıp da, kendim gibi âciz olan bir kula el açarsam Rabbim gücenmez mi ve böyle yapan kimselerin ne kadar zavallı ve akılsız oldukları meydanda değil midir?” Bunun üzerine o zengin kimse birşey diyemedi.

Bir gün, kendilerine nasîhat kâr etmeyen bir grub insanlara şöyle buyurdu: “Eğer çocuk iseniz mektebe, deli iseniz tımarhâneye, ölü iseniz kabristana gidin. Ama müslüman iseniz müslüman olmanın şartlarını yerine getiriniz!”

Şakîk-i Belhî (radıyallahü anh) bir gün hocalarından Ebû Hâşim er-Rummânî'yi ziyâret etti. Hocası Hazreti Şakîk'in cebini kabarık görünce ne olduğunu sordu. Hazreti Şakîk "Dostlarımdan biri, orucunu bunlarla açmanı arzu ediyorum. Lütfen kabûl et diye yiyecek bir şeyler verdi. Çok ısrar ettiği için ben de kabûl ettim" dedi. Bunun üzerine hocası "Demek sen akşama kadar yaşıyabileceğini düşünebiliyorsun" diyerek sitem etti.

Bir sene hacca gitmek üzere yola çıktı. Bağdâd'a Vardığında Halife Hârûn Reşîd bunun geldiğini haber aldı ve yanına çağırttırdı. Hazreti Şakîk, halifenin yanına geldi. Halife Hârûn Reşîd sordu: "Zâhid olan Şakîk-i Belhî sen misin?" Hazreti Şakîk: "Şakîk benim ama zâhid değilim" dedi. Halife nasîhat isteyince şöyle buyurdu: "Aklını başına topla ve çok dikkatli ol. Allahü teâlâ sana Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'in makamını verdi ki, senden, onda olduğu gibi doğruluk istiyor. Sana Hazreti Ömer-ül-Fârûk'un makamını verdi ki, senden, onda olduğu gibi, hak ile batılı ayırmanı istiyor. Sana Hazreti Osman-ı Zinnûreyn'in makamını verdi ki, senden, onda olduğu gibi haya ve kerem (çok lütuf ve ihsân) sahibi olmanı istiyor. Sana Hazreti Aliyyül Mürtezâ'hın makamını verdi ki, senden onda olduğu gibi ilim ve adâlet istiyor." Hârûn Reşîd "Biraz daha nasîhat et" deyince, Hazreti Şakîk buyurdu ki, "Allahü teâlânın Cehennem diye bilinen bir yeri vardır ve seni de oraya bekçi yaptı. Eline üçşey verdi ki bunlar mal, kılıç ve kırbaçdır. İnsanları bu üç şeyle Cehennemden uzaklaştır. Muhtaç biri gelirse ona mal ver. Allahü teâlânın emirlerine aykırı davrananları bu kırbaçla edeblendir, yola getir. Başkalarına haksızlık edenlerin, haksız yere adam öldürenlerin karşısına bu kılıçla sen çık. Eğer bunları yapmazsan Cehenneme ilk gidecek olan sen olursun." Halife biraz daha nasîhat istedi. Hazreti Şakîk buyurdu ki, "Sen suyun menbaı (kaynağı) gibisin. Senin vâlilerin, kumandanların da bu suyun kolları gibidir. Suyun menbaı saf, temiz, berrak olursa, suyun kolları da berrak olur. Suyun menbaı temiz olup, kollarda hafif bulanıklık olursa da zararı olmaz. Ama menbaı bulanık olursa, artık suyun kollarının saf ve berrak olmasını ümid etmek mümkün olmaz." Hârûn Reşîd: "Biraz daha anlat" dedi. Şakîk (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Düşün ki çölün ortasında kaldın, susuzluktan ölmek üzeresin. Birisi getirip bir içim su satsa bu suyu kaça alırsın? O da "Ne kadar istiyorsa onu verir, suyu satın alırım" dedi. Şakîk (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Elinde su bulunan kimse, bu suya mukabil senden servetinin yarısını istese, yine râzı olur musun?" Hârûn Reşîd, "Evet râzı olurum" dedi. Hazreti Şakîk buyurdu ki, "Düşünki servetinin yarısını verip satın aldığın suyu içtin. Bir zaman geçince bu suyu dışarı atmak ihtiyâcını duydun, fakat idrar yapamadın. Öyle ki ölecek hâle geldin. Birisi çıkıp dese ki, ben senin bu sıkıntından kurtulmana sebeb olurum, lâkin buna mukabil olarak mülkünün öbür yarısını isterim, dese ne yaparsın?" Hârûn Reşîd, "Elbette râzı olurum. Ben o sıkıntıda iken servetimin ne ma'nâsı var?" dedi. Bunun üzerine Hazreti Şakîk buyurdu ki, "O halde önce içtiğin sonra idrar yoluyla dışarıya attığın bir içim su kıymetinde bile olmıyan şu servetine sakın güvenme. Bir kimseye karşı bununla öğünme." Bu nasîhatlardan sonra Hârûn Reşîd çok ağladı. Hazreti Şakîk-i Belhî'yi çok hürmet ve saygı ile uğurladı.

Şakîk-i Belhî (radıyallahü anh) Mekke'ye gitti. Orada çok kimseler etrâfında toplanır, sohbetlerinden ve nasîhatlarından istifâde ederlerdi. Birisine dedi ki, "Geçimini nasıl temin ediyorsun? Bir şey bulamazsan ne yapıyorsun?" O kimse dedi ki, "Bir şey bulursam şükrediyorum, bulamazsam sabrediyorum." Hazreti Şakîk, "Belh şehrinin köpekleri de böyledir. Buldukları zaman, sevinirler. Bulamazlarsa bekleyip sabrederler" buyurdu. O kimse dedi ki, "Peki bu husûsta sizin yaptığınız nedir? Cevâbında, "Elimize birşey geçerse, başkalarını kendimize tercih eder, başkalarına veririz. Geçmezse şükrederiz." Bunun üzerine o kimse Şakîk-i Belhî hazretlerine sarıldı ve "Vallahi sen büyük bir zâtsın" dedi. Hacdan dönüp Bağdâd'a geldiğinde va'z vermeye başladı. Hep, Allahü teâlâya tevekkül etmenin lüzumunu anlatırdı. Birisi gelip, kendisine, "Hacca gitmek istiyorum" deyince, o kimseye "Yol harçlığın nedir?" diye sordu. O kimse "Allahü teâlânın benim için takdîr ettiği rızkın mutlaka bana ulaşacağını, bu rızkı başkalarının alamıyacağını, Allahü teâlânın takdîrinin her zaman benimle beraber olduğunu, hangi halde ve durumda bulunursam bulunayım, Allahü teâlânın benim durumumu benden daha iyi bilmekte olduğunu bilirim" dedi. Bunun üzerine Şakîk-i Belhî, "Çok güzel, ne güzel yol harçlığın var. Tevekkül böyle olmalı. Güle güle git kardeşim. Yolun açık olsun" buyurdu.

Şakîk-i Belhî (radıyallahü anh), İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'yi çok medheder şöyle buyururdu:

"İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe bu zamanda insanların en vera' sahibi (haram ve şüphelilerden sakınanı) en âlimi, en çok ibâdet edeni, en cömert olanı, dînin emirlerine uymakta en ihtiyâtlı davrananı, Allahü teâlânın dîninde, kendi görüşü ile bir şey söylemekden en çok sakınanı idi. Bir mes'eleyi açıklıyacağı zaman, bütün talebelerini toplar, hepsi bu mes'elenin dîne uygun olduğunda ittifâk edince, "Bu mes'eleyi filan bölüme yazınız" derdi."

Hazreti Şâkîk-i Belhî'nin bir gün yanına bir ihtiyâr gelip, Allaha tövbe etmek istediğini bildirdi. Ona buyurdu ki: "İyi ama, keşke tövbe etmek için bu zamana kadar beklemeseydin." O kimse: "Öyle ama, yine de ölmeden önce geldiğim için erken gelmiş sayılırım" dedi. Hazreti Şakîk "Hoş geldin ve ne iyi ettin" buyurdu. Bunun üzerine o kimse tövbe etti ve tövbesinden vazgeçmedi. Buyurdular ki:

"Bir musîbet geldiğinde feryâd-ü figân eden kimse Allahü teâlâya karşı gelmiş olur. Ağlayıp, sızlamak, belâ ve musîbeti geri çevirmediği gibi, insanın sabredenlere verilen sevâb ve mükâfattan da mahrûm olmasına sebeb olur."

"Bir kimsenin yanında mübârek bir zâtın iyilik ve güzel hâlleri anlatılır da, o kimse bundan zevk duymaz ve o mübârek zâta karşı kalbinde muhabbet hâsıl olmazsa, bilsin ki kendisi kötü kimsedir." "Sıkıntının mükâfatını bilen, ondan kurtulmağa heves etmez."

"Şeytanı en çok kızdıran iki şey, onun vesvesesine aldırmamak ve Allahü teâlânın zâtı hakkında düşünmemektir." (Allahü teâlânın yarattıkları hakkındaki tefekkür makbûldür.)

"Bir kusuru ve ayıbı var diye bir kimseyi kötüleyen, hakaret eden kimse, kendi kendini helak etmiş demektir. İnsanlar, bir kimse hakkında "Bundan bize zarar gelmez bu emîn bir kimsedir" derlerse, o kimse, bütün insanların zarar ve kötülüklerinden emîndir. Kim müslümanların aleyhinde konuşur, onları gıybet eder, onlara iftira ederse, aralarında söz taşıyıp koğuculuk yaparak müslümanları birbirine düşürürse, müslümanların hakkını gözetmez, onların kalblerini kırar, incitirse ve onları kendinden aşağı görürse, o kimse şeytanın hizmetçisi olmuş olur, dünyâda fakîr olur, âhırette iflâs etmiş vaziyette hakîr ve zelîl olur."

"Rızkı husûsunda Allahü teâlâya tevekkül eden kimsenin güzel huyları fazlalaşır, cömert olur ve ibâdetlerinde vesvese bulunmaz."

"Allahü teâlânın azâbından korkmanın alâmeti haramları terk etmektir. Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olmanın alâmeti de çok ibâdet etmektir."

"İleride tövbe ederim diye günaha devam edenler, daha yaşarız ümidiyle, tövbeyi geciktirenler, hattâ, Allahü teâlânın azâbını düşünmeyip, rahmetini ümid ederek tövbe etmiyenler, çok, büyük gaflet ve felâket içindedirler."

"Gönül ferahlığı, hesap kolaylığı ve can rahatlığı fakirlerin hâlidir. Gönül meşgûliyeti, hesapların zorluğu ve can sıkıntısı da zenginlerin hâlidir."

"Ölüme şimdiden hazırlanmanız lâzımdır. Çünkü, bir geldi mi geri gönderemezsiniz."

"Kendisine bir şey ikram ettiğin kimse ile, sana ikramda bulunan iki kişinin senin kalbindeki yerlerine dikkat et. Eğer kalbindeki muhabbet, kendisine ikramda bulunduğun kimseye karşı daha fazla ise, bu ikram ve muhabbetin Allah için olduğu anlaşılır. Ama kalbindeki muhabbet, sana ikramda bulunan kimseye karşı daha fazla ise, bu dostluk menfaat içindir?

"Misâfiri çok severim. Çünkü, rızkını Allahü teâlâ Veriyor. Ben hiçbirşey yapmıyorum. Bununla beraber, Allahü teâlâ bana sevâb veriyor."

Akıllı, zekî, derviş, zengin ve cimri'nin kimlere denildiğini yediyüz tane âlimden sordum. Hepsi de birbirine yakın cevaplar verip şöyle dediler: "Dünyâyı, sevmeyen kimse, akıllıdır. Dünyânın aldatıcı ve yalan olan zevklerine aldanmayan kimse, zekî'dir. Allahü teâlânın takdîr ettiğine râzı olan, kanâat eden, zengindir. Dünyâya âit arzusu bulunmayan, Allahü teâlânın rızâsını isteyen kimse, dervişdir. Allahü teâlânın verdiği ni'metlerden, mahlûkuna faydalı olanları vermekten kaçınan, cimridir."

"Dilini muhafaza et. Amel defterinde ve terazide sevâbını bulamıyacağın söz söyleme. Hattâ sözü söylemeden önce düşün ve "Ben bu sözü söylemezsem beni Cehenneme atarlar" diye karar veremezsen o sözü hiç söyleme!"

“Dörtbin hadîs-i şerîf içinden, dörtyüz tane, bundan da kırk tane ve nihâyet bunların içinden de şu dört hadîs-i şerîfi seçtim:

1. Kalbini kadına bağlama. Zîrâ bugün senin ise yarın başkasındadır. Eğer kadına itaat edersen Cehenneme atılırsın.

2. Kalbini mala bağlama. Zîrâ mal sana emânettir. Bugün senin ise de yarın başkasınındır. Başkasının malı için kendini yorma. Başkasına hoş gelir, fakat günahı sanadır. Eğer kalbini mala bağlarsan Allahü teâlânın haklarını gözetemezsin. Kalbine fakîrlik korkusu girer ve şeytana itaat edersin.

3. Herhangi bir şey husûsunda kalbinde bir sıkıntı olursa o şeyi terk et. Zîrâ mü’minin kalbi, şahit yerindedir. Şüphelilerden sıkılır, helâlde ise sükûnet bulur (sakin olur).

4. Bir işin makbûl olacağı hükmüne varmadan o işi yapma.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A’lâm cild-3, sh. 171

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 61, 66

3) Fevât-ül-vefeyât cild-1, sh. 187

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 226

5) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 58

6) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 65

7) Tehzîb-İbn-i Asâkir cild-6, sh. 327

8) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 449

9) Ulemâ-ül-Müslimîn sh. 70

10) Tenbîh-ül-gâfilin sh. 81, 75

11) Tezkiret-ül-evliyâ, sh. 125

SÂLİH BİN BEŞÎR EL-MÜRRÎ

Tabiîn devrinde Basra’da yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Sâlih bin Beşîr bin Veda’ bin Ebî Ek’as el-Basrî’dir. “Mürrî” lakabı ile de tanınmaktadır. Künyesi Ebû Bişr’dir. Basra’da doğdu. Orada ilim öğrendi. Hadîs, fıkıh ve kırâat ilimlerinde yüksek bir âlim oldu. Halife Mehdî onu Bağdâd’a götürdü. 176 (m. 792) târihinde Bağdâd’da vefât etti.

Sâlih bin Beşîr, hadîs ilminde büyük bir âlimdi. Tabiînin büyüklerinden Muhammed bin Sîrîn, Bükeyr bin Abdullah, Hişâm bin Hısân, Katâde bin Diâme ve daha pek çok âlimden ilim aldı ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Şücâ’ bin Ebî Nasr-ı Belhî Süreyc bin Nu’man, Affân bin Müslim, Yûnus bin Muhammed ve daha birçok âlim ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sünen-i Tirmizî ve Sünen-i Ebû Dâvûd da yer almaktadır.

Sâlih bin Beşîr, Basra’daki âlimlerden ilim alıp yetiştikten sonra, halife Mehdî kendisini Bağdâd’a da’vet edip getirtti. Bağdâd halkı kendisinden çok istifâde etti. Halife’nin âlimlere hürmeti ve ikramı çoktu. Sâlih el-Mürrî’nin Bağdâd’a gelişinde, halife onu daha yolda iken karşıladı. Sonra veliahdı olan iki oğluna (Mûsâ ve Hârûn’a): “Kalkınız! Büyüğünüzü hayvandan indiriniz!” diye emretti. Kendisine böyle iltifât edildiğini görünce, bundan çok sıkıldı. Çünkü O’nun çok mütevâzi yaşayışı olup, gösterişten ve iltifâttan hoşlanmazdı. Sâlih bin Beşîr, halifenin huzûruna varınca O’na nasîhat olarak buyurdu ki:

“Ey mü’minlerin emîri! Şimdi sana ba’zı tavsiyelerde bulunacağım. Yalnız sabır etmenizi ve tahammül göstermenizi tavsiye ediyorum. Çünkü Allahü teâlâya en yakın kul, yapılan acı nasîhatlara bile tahammül edip, kabûl edendir. Resûlullahâ (aleyhisselâm) yakınlık isteyen kimselere yakışan, O’nun güzel ahlâkı ile ahlâklanması ve O’nun sünnet-i seniyyesine sarılmasıdır.

Ey mü’minlerin emîri! İşlerinde çok dikkatli ol ve Allahü teâlâdan kork! Sana Allahü teâlâ ilim ve anlayış vermiştir. Bu bakımdan huzûr-ı ilahide “bilmiyorum” diye mazeret beyan edemiyeceksin.

Ey mü’minlerin emîri! Resûlullah efendimiz, ümmetine haksızlık edenlerin hasmıdır. Kim Resûlullaha hasım olursa, Allahü teâlâ da o kimseye hasım olur. Allaha ve Resûlüne

karşı gelmesinden dolayı o kimseye, kurtuluşuna mâni olan engeller hazırlanır. Böyle olunca yarın kıyâmet gününde, ayağını sağlam yere basmak istiyorsan, Allahü teâlânın kitabına (Kur'ân-ı kerîme) ve Resûlullahın sünnet-i seniyyesine sarıl! Bunun için, günahlarını, yaptığın haksızlıkları tekrarlamak sûretiyle, Allaha ve Resûlüne karşı gelmen sana yakışmaz. Ben, bu nasihatimi sana Allah rızâsı için yaptım. Senin de bunlara kulak verip sarılman lâzımdır." Bu nasîhatlar, halifenin çok hoşuna gitti. Hemen O'na hediye ve ihsânlarda bulunulmasını emretti. Fakat Sâlih bin Beşîr, bunların hiç birini kabûl etmedi. Bunun üzerine halife çok ağladı. Sâlih-i Mürrî'nin bu nasihatini, halife kendi özel defterine yazıp dâima onlara uygun hareket etmeye çalıştığı anlatılmaktadır.

Sâlih el-Mürrî, çok ibâdet eden sâlih bir zât idi. Herkese nasîhat eder, ibretli kıssaları ile insanlara emr-i ma'rûf yapardı. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu ve çok ağlardı. Sâlih-i Mürrî'nin Kur'ân-ı kerîm okuyuşu, çok hüzünlü ve çok güzel olup, dinleyenlere te'sîr ederdi. Onun zamanında Bağdâd'da, ondan daha güzel okuyan kimse yoktu. Hattâ bir kerresinde Kur'ân-ı kerîm okurken, bayılıp yere düştü. Kendisi şöyle anlatıyor: Çok ibâdet eden birisine, Ahzâb sûresi 66.: "O gün, yüzleri Cehennem ateşine döndürülence, (Eyvah bize! Keşki, biz Allaha itaat etseydik, Peygambere itaat etseydik) diyeceklerdir" âyet-i kerîmesini okuyunca, adam bayılıp düştü ve öldü. Sâlih bin Beşîr de, böyle bayılıp düştükten sonra vefât etmişti.

Sâlih bin Beşîr'in hayır ve iyilikleri çoktu. Hattâ öyleydi ki, kime ne yaptığını kendisi asla bilmezdi. Ömrü, hep insanlara nasîhat ve iyilik yapmakla geçmiştir. Allah korkusundan, geceleri sabahlara kadar ibâdet eder ve gözyaşı dökerdi. İnsanlar sohbetini dinlemek için yanına toplanır, ondan istifâde ederlerdi. Süfyân-ı Sevrî, O'nun sohbetinde bulunup dinlediği sözlerinin te'sîrinden dolayı ağlar ve: "Bu zât, sanki bir kavme gönderilmiş bir peygamberdi" derdi. İbn-i Hıbbân da, "Sâlih bin Beşîr, Basra'dakilerin en çok ibâdet edeni ve onların en güzel Kur'ân-ı kerîm okuyanlarındandı. Basra'da, en hüzünlü, ince ve güzel sesiyle Kur'ân-ı kerîm okuyan O idi. Hayır ve iyiliği o kadar çoktu ki, bunların hiçbirini kendisi de bilmezdi."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Hikmet kişinin şerefine şeref katar, köleyi yükselterek sultanlar meclisine oturtur."

"Bir kimse Allahü teâlânın indinde kendisi için ne olduğunu anlamak isterse, kendisinde Allah için ne var ona baksın."

"Cum'a gününde bir saat vardır. Mü'min kul o saatte bir şey isterse o kabûl olur." Eshâb-ı kiram o saatin hangi saat olduğunu sordu. Buyurdu ki: "İkindi ile akşam arasıdır."

"Cennet ehlinin en aşağı derecede olanının baş ucunda 10 000 hadimin elinde farklı renkte altın ve gümüşten iki sahan vardır. En son yediğini de ilk iştahı ile yer."

Allahü teâlânın korkusu sebebiyle ağlayıp döktüğü gözyaşlarının çokluğundan, O'nu görenler korkardı. O hep şöyle duâ ederdi: "Allahım! Bize sana itâatta ve sıkıntılar, zorluklar karşısında sabır ihsân et!" Sevdiği dostlarından birisi şöyle diyor: "Ben, ondan daha hüzünlü bir insan görmedim." Birgün Kur'ân-ı kerîm okumakta olan oğluna şöyle dedi: "Ey oğlum! İşte, hüzünleri canlandıran, günahları hatırlatan, O okuduğundur!"

Kendisi şöyle anlatıyor: Bir gün kabristana gitmiştim. Mezarlara bir baktığımda, dilsiz, sakin ve sessiz bir topluluk gördüm ve onlara şöyle seslendim: "Cesetlerinizi ve rûhlarınızı birbirinden ayırdıktan sonra birleştirecek ve uzun bir imtihandan geçirdikten sonra sizi diriltip haşredecek olan Allahü teâlânın şânı ne yücedir!..."

Bir gün hanımına felç gelmişti. Ona Kur'ân-ı kerîm okuyarak duâ etti ve iyileşti. Sevdikleriden biri gelip "Bu nasıl olur?" diye hayretini belirtince, ona şöyle dedi: "Allaha yemîn ederim ki, bir ölünün üzerine Kur'ân-ı kerîm okundu da, ölü dirildi desen, asla buna bile şaşmam!"

Hikmetlerle dolu daha bir çok sözleri vardır. Buyurdu ki:

"Dünyada lezzeti üç şeyde aramalıdır. Aradığını bulursan, sevinip keyfine bak! Şayet bulamazsan, bu kapının sana kapalı olduğunu bil! Bunlar 1- Namaz kılmak, 2- Kur'ân-ı kerîm okumak, 3- Allahü teâlâyı çok zikir etmek, hatırlamaktır."

“Allahü teâlânın sana istediğin şekilde lütuf ve ihsânda bulunmasını istiyorsan, kullarına O’nun istediği gibi davranman lâzımdır.”

“Dünyadan sonraki yolculuk çok uzundur. O uzun sefer için, yol azığı hazırlayınız ve biliniz ki, azıkların en hayırlısı, takvâdır.” Ya’nî Allahü teâlâdan korkarak, haramlardan sakınmaktır.

“Dünyânın fânî, geçici olduğunu ve sıkıntılarla dolu olduğunu tanıyan bir kimse, dünyâya sarılmakla nasıl mutlu olabilir?” Ve sonra ağlayarak ilâve etti: “Dünyâ, bizden evvelkilerin artığı, geçmişlerin terk edip boşadığıdır. Buradan, ayrılık zamanı gelmeden önce ayrılın ve ölümü, baş ucunuzda imiş gibi hareket ediniz!”

“İnsanlara şaşıyorum! Onlar ki, azık tedarik etmek ve âhıret yolculuğuna hazırlanmakla emrolunmalarına rağmen, birbirlerini engelleyip oyalanmaktan başka birşey yapmıyorlar.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 382

2) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 305

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 494

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 279

5) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 165

SALİM BİN ABDULLAH

Tabiînin büyük fıkıh âlimlerinden. İsmi Sâlim; künyesi, Ebû Ömer’dir, ikinci İslâm halifesi Hazreti Ömer’in torunu olup, babası Eshâb-ı kiramdan büyük âlim Abdullah bin Ömer hazretleridir.

Babasının terbiyesinde yetişip, çok büyük derecelere kavuştu. Çok hadîs-i şerîf dinleyip, İslâm ahlâkıyla ahlâklandı. Babasına çok benzer, herkes tarafından sevilirdi. Medhiyelere mazhar oldu. Babasından ve Tabiînden Sa’îd bin Müseyyib’ten (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyet etti. Kendisinden de Tabiînden büyük muhaddis Nâfi Mevlâ İbni Ömer ve İbn-i Şihab-ı Zührî (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ömer, Abdullah bin Ömer ve Sahâbe-i kiramın örnek ahlâkını necîb sülâlesinden rivâyetle haber verdi. Müslümanlara rehber oldu. Bu hizmeti dolayısıyla ismi büyük kitaplara geçip, unutul mayarak dâima yâd edildi. Müslümanlara nasîhatta bulunup, onlara yol gösterdi. Hattâ Emevî halifelerinden Ömer bin Abdülazîz ve Hişâm bin Abdülmelik’e devamlı nasîhat ederdi. Büyük fıkıh âlimi olup, bir kavle göre Medîne-i münevveredeki yedi büyük fıkıh âliminden biridir. Mezhep sahibi imamlarındandı. Fakat mezhebi bütünüyle kitaplara geçirilmeyip, unutulduysa da, ba’zı ictihâdları temel kitaplarda yazılıdır. O’nun haramlardan kaçınması dünyâya düşkün olmaması ve takvâsı dillerde dolaşırdı. Zamanındaki ve sonraki âlimler O’nu medh edip, dâima hürmetle anarlardı. Tabiînden ve Medîne-i münevveredeki yedi büyük âlimden Sa’îd bin Müseyyib (radıyallahü anh) O’nun hakkında, “Sâlim, Abdullah’ın kendine en fazla benzeyen oğludur. Abdullah ise Hazreti Ömer’in kendine en fazla benzeyen oğluydu.” İshâk bin Râhâvi’ye (radıyallahü anh) de, “Bütün isnadların en doğrusu Zührî’nin Sâlim’den, onun da babasından rivâyetidir” buyurdular. Sâlim bin Abdullah’ın, sakalı rivâyete göre sarı olup, sonradan beyazlaşmıştı. Yüzüğünde tek satır olarak “Sâlim bin Abdullah” ismi yazılıydı. Dokuz çocuğu olup isimleri, Ömer, Ebû Bekir, Abdullah, Âsım, Ca’fer, Hafsa, Fâtıma, Abdülazîz ve Abede’dir. Medîne-i münevverede 106 (m. 725), bir rivâyete göre de 108 senesinde vefât etti. Cenâze namazını Emevî halifesi Hişâm bin Abdülmelik kıldırdı..

Bir defasında Harem-i şerîfe girdiğinde Emevî hükümdârlarından Hişâm bin Abdülmelik ile karşılaştı. Onun “Ey Sâlim! Ne ihtiyâcın varsa benden iste” suâli üzerine; “Yâ Emîr-ül-mü’minîn! Ben Allah’ın evinde başkasından bir şey istemekten haya ederim” cevâbını verdi. Bir defasında Eş’ab hazretlerine buyurdu ki: “İhtiyâçlarını Allahtan başkasından bekleme.”

Birgün Ömer bin Abdülazîz O’na mektûb yazarak, Hazreti Ömer-ül-Fârûk’un mektûblarından birisini kendisine yazmasını istedi. Bunun üzerine Sâlim bin Abdullah halifeye şu mektûbu yazdı: “Ey Ömer, “Dünyada iken çeşit çeşit lezzetleri tadıp hayatın her türlü zevklerini elde edip de, öldükten sonra, o güzel gözleri kafataslarında oyuk hâlini almış, yine o doymak bilmiyen karınları şimdi yarılmış olan ve

senden önce geçen padişahların hâlini iyi düşün ve ibret al. Şimdi onlar, yerin altında ve üstünde leş olmuşlar. Kendisine sahip olamıyan bir zavallı bile şimdi onlara, leşlerinin kokusundan, tiksinerek bakıyor.”

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), Sâlim bin Abdullah’a yazdığı diğer bir mektûbta şöyle buyuruyor: “Mü’minlerin emîri Ömer bin Abdülazîz’den, Sâlim bin Abdullah’a; sana selâm ederim. Kendisinden başka ilâh olmıyan Allahü teâlâya hamd ederim, isteklisi olmadığım halde, bu ümmetin halifeliği bana verildi (halife oldum). Allahü teâlâ böyle takdîr etmiş. Yüklendiğim bu vazîfede beni muvaffak kılmasını, insanları söz dinler ve itaatkâr eylemesini, yardımcı kılmasını, benim onlara karşı merhamet ve adâletle muâmele etmemi nasîb eylemesini, Allahü teâlâdan dilerim. Bu mektûbum sana ulaşınca, bana Ömer bin Hattâb’ın (radıyallahü anh) çeşitli kimselere gönderdiği mektûblarını, O’nun hayatı ve yaşayışı ile alâkalı bilgileri, vermiş olduğu hükümleri bana hemen gönder. Çünkü ben O’nun izindeyim. Onun hayatını ve yaşayışını kendime örnek alıyorum. Allahü teâlâ bu yolda bizi muvaffak eylesin. Vesselâm.”

Sâlim bin Abdullah (radıyallahü anh), Ömer bin Abdülazîz’in (radıyallahü anh) mektûbunu alınca, şu mektûbu yazdı: “Bismillahirrahmânirrahîm. Sâlim bin Abdullah’dan, mü’minlerin emîri Ömer bin Abdülazîz’e; sana selâm ederim. Kendisinden başka ilâh olmıyan Allahü teâlâya hamd ederim. Allahü teâlâ, irâde buyurup (dileyip) dünyâyı yarattı. Dünyâyı çok kısa eyledi. Onun başından sonuna kadar olan zamanı, günün bir saati gibi yaptı. Sonra, dünyâ ve dünyâdakilerin son bulmalarını diledi ve şöyle buyurdu: “O’nun zâtından başka herşey yokluğa mahkûmdur. (Geçerli) hüküm ancak O’nundur ve (öldükten sonra) hep O’na döndürüleceksiniz.” (Kasas-88) Allahü teâlâ, insanlara Peygamberleri vasıtasiyle kitaplar gönderdi. Bunlarla emirlerini ve yasaklarını, helâl ve haramları emrine itaat edenlere vereceği mükâfatı itaat etmiyenlere vereceği azâbı, v.s. bildirdi. Ey Ömer! Sen şimdi, sıradan bir insan değilsin. Büyük bir vazîfeyi üzerine aldın. Bu husûsta, Allahü teâlâ’dan başka senin yardımcın yoktur. Kendini ve ehlini muhafaza edip, hak ve hukuku gözetebilirsen, bu büyük bir ni’mettir. Çünkü senden önce geçenlerden bir kısmı, yapacaklarını yaptılar. Hakkı öldürüp, Bâtıl ve bid’atleri ortaya çıkardılar. Bu bid’atleri sünnet-i seniyye zannettiler. Bid’at ehli kimselerin yetişmesine fırsat verdiler. İlim sahiplerine rahatlık verdilerse de, çok eziyet de yaptılar. Sen onlara, rahatlık ve genişlik vermekle beraber, eziyet ve sıkıntı kapısını da kapalı tut. Eğer sen Allahü teâlânın rızâsını gözetirsen, Allahü teâlâ sana yardımcı insanlar gönderir. Allahü teâlânın yardımı, herkesin niyetinin derecesine göredir. Eğer niyet tam hâlis olursa, Allahü teâlânın yardımı da tam olur. Eğer niyet noksan olursa, Allahü teâlânın yardımı da ona göre olur.” Sâlim bin Abdullah dedesi Hazreti Ömer’in hâlini anlatırken, Resûlullahtan (aleyhisselâm) ve Asr-ı se’âdetten de kıymetli haberler vermektedir: “Hazreti Ömer devlet başkanı seçildiğinde, Ebû Bekir’e (radıyallahü anh) ta’yin edilen maaş kadar ücret almaya başladı. Bu şekilde devam ederken, bir defasında sıkıntıya düştü. Muhacirlerden bir grup toplanıp bu mevzûyu görüştüler. Zübeyr bin Avvam (radıyallahü anh), Hazreti Ömer’e söylesek de maaşını biraz arttırsak, buyurdu. Hazreti Ali, ümid ederiz ki kabûl eder deyip, haydi gidelim buyurunca kalktılar. Hazreti Osman, “Ömer’in (radıyallahü anh) hak ve adâlette ne kadar sert olduğunu biliyorsunuz. Bu isteğimizi kendisini kırmayacağı birisine söyletelim. Kızı Hafsa’ya (radıyallahü anha) gidip, bu mes’eleyi anlatalım. Bizim ismimizi vermeden, arzumuzu ona bildirsin” buyurdu. Kabûl ettiler ve doğru, Hazreti Hafsa’nın yanına gittiler. Ona durumu anlattılar ve bunu kabûl etmeden Hazreti Ömer’e kimsenin ismini söylememesini de tenbîh ettiler. Sonra da dışarı çıktılar. Bunun üzerine Hafsa (radıyallahü anha), Hazreti Ömer’in yanına gitti. Durumu anlattı. Hazreti Ömer celallenip, “Kimdi onlar?” diye suâl etti. Hazreti Hafsa, “Fikrini öğrenmeden kim olduklarını söylemem” dedi. Hazreti Ömer “Eğer kim olduklarını bilseydim, iyice döverdim. Ama, duâ etsinler ki, arada sen varsın. Peki Hafsa, Allah aşkına söyle, Resûlullah (aleyhisselâm) senin evinde kalırken giydiği en kıymetli elbise neydi?” Hafsa (radıyallahü anha) “İki tane renkli elbisesi vardı. Elçileri onlarla karşılar, Cum’a hutbelerini onlarla okurdu” dedi. Hazreti Ömer “Peki yediği en iyi yemek neydi?” diye soranca kızı “Bizim yediğimiz ekmek, arpa ekmeğiydi. O sıcakken, yağ kabının altına koyardık. Ekmek yumuşar ve yağlanırdı. Onu yerdik ve güzel bulduğumuz için başkalarına da ikram ederdik” diye cevap verdi. Hazreti Ömer tekrar “Senin yanında kaldığı zamanlarda kullandığı en geniş, rahat yaygı neydi?” diye sordu. Hazreti Hafsa “Kaba kumaştan yapılma bir örtümüz vardı. Yazın dörde katlar ve altımıza yayardık. Kış gelince de yarısını altımıza yayar, yarısını da üstümüze örterdik” diye cevap verince, Halife “Yâ Hafsa!

Benim tarafımdan onlara söyle. Resûlullah (aleyhisselâm) kendine yetecek miktarı tespit eder, fazlasını ihtiyâç sahiplerine verir ve kalanla iktifa ederdi. Vallahi ben de kendime yetecek kadarını tesbit ettim. Artanı ihtiyâç sahiplerine vereceğim ve bununla iktifa edeceğim. Ben Resûlullah (aleyhisselâm) ve Hazreti Ebû Bekir, bir yol takip eden üç kişi gibiyiz. Onlardan ilki nasîbini aldı ve yolun sonuna vardı. Diğeri de aynı yolu takip etti ve O'na kavuştu. Sonra üçüncüsü yola koyuldu. Eğer o da öncekilerin gittikleri yolu takip eder, onlar gibi yaşarsa, onlara kavuşur ve onlarla beraber olur. Eğer, öncekilerin gittikleri yoldan başka bir yol takip ederse, onlarla buluşamaz" buyurdu."

Yine Hazreti Ömer'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder; "Vallahi biz dünyâ zevklerine rağbet etmeyiz, istesek bir hayvan kestirir, ekmek ve kuru üzümden şıra yaptırır yer, içeriz. Fakat, biz bu ni'met ve güzellikleri öbür dünyâya bırakmak istiyoruz. Çünkü Allahü teâlâ şöyle buyuruyor. (Kâfir olanlara, ateşe arz edecekleri gün şöyle denir) "Siz dünyâ hayatında bütün zevklerinizi yaşayıp bitirdiniz ve bunlarla sefâ sürdünüz. Artık bugün hakaret azâbı ile cezalanacaksınız, çünkü yer yüzünde haksız yere kibir taslıyor, bir de dinden çıkıyordunuz (fasıklık ediyordunuz)." (Ahkâf-20) buyurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

Babasından rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) şimşekleri ve gök gürültüsünü işitince şu duâyı yaptı.

"Allahım bizi şimşeğinle öldürme, bizi azâbınla helak etme ve bundan önce bize afiyet ver."

"Uyuduğunuz zaman evlerinizde ateş bırakmayınız."

"Kim müslülman kardeşinin ihtiyâcını görürse, Allahü teâlâ da onun ihtiyâcını görür."

"Hiç kimse sol eliyle yemesin ve asla sol eliyle içmesin, çünkü şeytan sol eliyle yer ve sol eliyle içer."

"Sizden biriniz aksırdığı zaman, "Elhamdülillah" desin, yanında bulunan, "Yerhamükellah" desin. Aksıran da, "Yagfirullahü lî ve leküm" desin."

"La'net edici olmak, mü'mine yaraşmaz."

"Haya, imândandır."

"Kim bir müslüman kardeşinin aybını örterse, Allahü teâlâ da kıyâmet günü onun ayıplarını örter."

"Kim sabah namazını şartları ile beraber kılarsa, Allahü teâlânın korumasındadır."

"Yağmur ve dere suları ile sulanan yahut kökleri suyu bulan (mahsulât) da uşr (onda bir), âletlerle sulananlarda ise uşrun yarısı (yirmide biri) vardır."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 346

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 193, cild-1, sh. 49

3) El-A'lâm cild-3, sh. 71

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 349

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-5, sh. 195

ŞEFİ BİN MATİ'

Tabiîn devrinde Mısır'da yetişen hadîs âlimlerinden. Adı, Şefî' bin Mâti' bin Abdullah el-Esbahî'dir. Ebû Osman, Ebû Sehl ve Ebû Ubeyd el-Mısrî künyeleri ile anılmıştır. Eshâb-ı kiram ile görüştü, onlardan ilim alıp rivâyetlerde bulundu. 105 (m. 723) yılında vefât etti. Eshâb-ı kiramdan olduğu da söylendi ise de, bu rivâyet zayıftır.

Hadîs ilminde büyük âlim ve rivâyetlerinde sika (güvenilir, sağlam) bir râvidir. Resûlullah efendimizden mürsel olarak hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Eshâb-ı kiramdan Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Âs ve Ebû Hüreyre'den (r.anhüm) ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, oğlu Hüseyin, Ukbe bin Müslim, Ebû Kubeyl, İbni Hânî, Eyûb bin Beşîr, Ebû Hânî Hamîd bin Hânî ve daha pekçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Nesâî, Iclî ve İbn-i Hibbân, onun sika bir râvi olduğunu haber, verdiler. İbn-i Yûnus da, "O, âlim bir zât olup hikmet sahibi idi" dedi ve şöyle İlâve etti. "Biz, bir gün Abdullah bin Amr ile oturuyorduk. Şefi geldi ve size gelen Abdullah, bizim bildiğimiz kimselerin en âlimidir." İbn-i Sa'd da: "O, çok hadîs-i şerîf rivâyet edenlerdendir. Yezîd bin Abdülmelik'in hilâfeti zamanında Mısır'da vefât, etti" dedi. Hişâm'ın halifeliği zamanında Mısır'da vefât ettiğini

bildirenlerde oldu. Ya'kûb bin Süfyân, onun Mısırlı sika râvilerden olduğunu bildirdi.

Şefi bin Mâti' hazretlerinin pek kıymetli ve hikmetli sözleri vardır. Buyurdu ki: "Çok konuşan, çok hatâ yapar." "Hatâyı terk etmek, tövbe yapılmasını istemekten daha kolaydır."

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir:

"Dört şey vardır ki, Cehennemdekilere bile eziyet verirler: Cehennemliklerin ba'zısı ba'zısına şöyle der: Bunlara ne oluyor ki, kendilerinde bulunan şeylerle bize eziyet veriyorlar? Bunlardan birisi ateşten bir tabutun içinde kilitlidir. Birisinin bağırsakları dışarı çıkmıştır. Diğer birisinin ağzından irin ve kan akmaktadır. Diğeri de etini yemektedir. Ateşten tabut içindekine: "Bize eziyet vermene sebep olan bu hâl nedir?" denir. O da cevâbında: "Üzerimde insanların haklarının bulunmasıdır" der. Bağırsakları dışarı çıkmış olana: "Bize eziyet veren bu hâline sebep nedir?" diye sorulunca, o da: "Helada üzerime idrar sıçramasına ehemmiyet vermiyor ve onu yıkamıyordum" der. Ağzından irin ve kan akana, aynı soru sorulunca, o da "Cima' etmekten zevk aldığım gibi müstehcen ve fuhuş konuşuyordum" der. Kendi etini yiyene: "Senin bize eziyet veren bu hâline sebep nedir?" diye sorulunca, O da "Buna sebep, gıybet etmek sûretiyle insanların etini yememdir" diye cevap verir."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 166

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 360

ŞEHR BİN HAVŞEB

Tabiînden, fıkıh ve kırâat âlimi, muhaddis. Rivâyet ettiği hadîslerin ekserisi Hasen derecesindedir. Şehr bin Havşeb (radıyallahü anh) dünyâya düşkün olmayan ve çok ibâdet eden büyük bir âlimdir. İsmi, Şehr bin Havşeb el-Eş'arî olup, Künyesi, Ebû Sa'îd'dir. (Ebû Abdullah veya Abdurrahmân da denildi). Aslen Şamlı olup 20 (m. 641)'de doğdu. Irak'a yerleşti. Beyt-ül-mâl emirliği yaptı ve 100 (m. 718)'de vefât etti. Şehr bin Havşeb hazretleri Esma binti Yezîd'in âzâdlı kölesi idi. Hazreti Âişe, Ümmü Seleme, Esma binti Yezîd, Ebû Hüreyre, Ümmü Habîbe, Bilâl-i Habeşî, Temim-i Dârî, Sevbân, Selmân-ı Fârisî, Ebû Zerr, Ebû Mâlik-il Eş'arî, Ebû Saîd-il Hudrî, İbni Ömer, Amr bin Âs ve daha bir çok zâttan (r.anhüm) hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Kendisinden de Abdülhamid bin Behrâm, Katâde, Leys İbni Ebî Selîm, Âsım bin Behdele, Hakem bin Uteybe, Sabit el-Benânî ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır, İbni Ebî Hayseme ve Muâviye bin Sâlih, İbni Maîn'den rivâyetle onun sika (güvenilir, sağlam) olduğunu söylemişlerdir. Sa'dî ise; onun hadîslerinin Peygamberimize (aleyhisselâm) ittisali, rivâyet zinciri çok sağlam olduğunu söylemiştir. Ahmed bin Hanbel, Abdülhamid bin Behrâm'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Şehr bin Havşeb'in rivâyetlerine çok yakındır. Abdurrahmân Şehr'in hadîslerini ezberler sûre gibi okurdu. Ondan yetmiş kadar hadîs-i şerîf rivâyet etti, buyurmuş. İmâm-ı Buhârî ve Tirmizî ise, onun rivâyet ettiği hadîslerinin, hasen hadîs derecesinde olduğunu ve rivâyete ehil olduğunu beyân etmişlerdir. Ahmed bin Abdullah el-Iclî, onun Şamlı sika râvilerden olduğunu zikretmiştir.

Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) rivâyetle Şehr bin Havşeb buyurdu ki: Îsâ (aleyhisselâm) bir gün havârileriyle otururken, kanatları inci ve yakutlarla süslü bir kartal geldi, yanlarına kondu. Bu kartalın şimdiye kadar gördüklerine hiç benzemeyen, insanı büyüleyen bir güzelliği vardı. Îsâ (aleyhisselâm) "Bu kartala dikkat ediniz, kaçırmayınız. Muhakkak bizlere ibret için gönderildi" buyurdu. Biraz sonra kartalın üzerindeki deri soyulmaya ve o göz alıcı güzelliği gitmeye başladı. Öyle oldu ki içinden tüyleri dökülmüş siyah korkunç bir canavar çıktı. Herkes ondan korktu ve biraz önce sevip hayran kaldıkları o hayvandan tiksindiler. Bir müddet sonra bu hayvan, yakındaki suya doğru gitti. Kendini su ile yıkayıp temizledi ve eski güzelliğini elde etti. Tüyleri, göz alan kanatları inci ve yakutlarla dolu bir kartal hâline geldi. Bunun üzerine Îsâ (aleyhisselâm) havarilerine buyurdu ki: "İşte sizler için olan ibret bu idi." Havariler "Nasıl?" diye sorunca, "Bir mü'min günah işlemeyip, Allahü teâlâya karşı olan kulluk vazîfelerini yapınca, bu kartalın ilk hâli gibi güzel olur, herkes onu beğenir, ona gıbta eder (imrenir). Günah işleyip Allahü teâlâya âsi olduğu zaman üzerindeki güzellik gider, çirkinleşir. Mü'min bu günahı, bu çirkinliği hakîki tövbe suyuyla yıkar ya'nî tövbe ederse, kartalın yıkanıp güzelleştiği

gibi güzelleşir. Çünkü Allahü teâlâ tövbe edenlerin tövbesini kabûl eder."

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Numeyr ve Hafs bin Gıyâs, Şehr bin Havşeb'den rivâyetlerinde Şehr (r.aleyh) buyurdu ki: Azrail (aleyhisselâm), Hazreti Süleymân ile dost, arkadaş idi. Birgün Süleymân aleyhisselâmın amcasının oğlu yanındayken ziyârete geldi. Süleymân (aleyhisselâm) "Azrail bana geldi, yanımdaki amcamın oğluna dikkatli bir şekilde baktı ve sonra gitti. Amcamın oğlu olan genç bana, bu zâtın kim olduğunu sordu. Ona bu kimsenin Azrail (aleyhisselâm) olduğunu söyledim. Bunun üzerine genç; "O bana çok dikkatli baktı, ondan korktum. Rüzgâra emret beni Hindistan'a atsın" dedi. Süleymân (aleyhisselâm) rüzgâra emretti. O genci Hindistan'a götürdü. Azrail (aleyhisselâm) Hazreti Süleymân'a geri geldiği zaman ona "Amcamın oğlu yanımdayken niçin ona dikkatlice baktın ve korkuttun. Benden, rüzgârın kendisini Hindistan'a götürmesini istedi. Ben de rüzgâra emrettim, onu Hindistan'a götürdü." Azrail (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ onun rûhunu Hindistan'da almamı emretti. Onu senin yanında görünce hayret ettim. Onun için dikkatli baktım. Hindistan'a gittim ve orada onun rûhunu aldım" cevâbını verdi.

Fudayl bin Iyâd, Hişâm bin Hassan ve Atâ el-Attâr, Şehr bin Havşeb'ten rivâyetlerinde buyurdu ki: "Cennet ehlinin Cennette en çok okuyacağı sûreler Tâhâ ve Yâsîn'dir." Cennetteki Tûbâ ağacını anlatırken şöyle buyurdu: "Tûbâ, bütün Cennet ağaçlarının kendisinden çıktığı bir ağaçtır. Onun dalları bütün Cennetin etrâfını kaplamıştır."

Yenilen ve yedirilen yemeklere çok dikkat edilmesini isterdi. Buyurdu ki: "Bir yiyecekte dört şey olduğu zaman o yiyecek, tam bir yenilecek şey olur. Birincisi, aslı helâlden olacak, ikincisi, yenilmeğe başlarken Besmele-i şerîf çekilecek, üçüncüsü, yemekte misâfir olacak, dördüncüsü, yemek bittiği zaman Allahü teâlâya hamd edilecek. Bu dört şey bir yemekte bulunursa onun şânı tamamlanmış, hakkı verilmiş olur."

Buyurdu ki: "Azrail'in (aleyhisselâm) elinde, insanların ecellerinin yazılı olduğu bir levha bulunur. Emrinde ayakta bekleyen can alıcı melekleri vardır. Azrail (aleyhisselâm) levhaya bakar kimin eceli gelirse emrindeki ayakta bekleyen meleklere; "Bu kimsenin rûhunu kabzediniz, alınız, şu kimsenin rûhunu kabzediniz" diye emreder. Onlar da emredilen şeyi yaparlar."

Şehr bin Havşeb hazretleri, dinden bir şey anlatanın söylediğini evvelâ kendisinin yaşamasını ve sadece Allah rızâsı için söylenilmesini isterdi. Buyurdu ki: "Va'z ve nasîhat edenler eğer kalbden, Allah rızâsı için söylerlerse, onların nasîhatları dinliyenlerin kalblerine girer, onlara te'sîr eder."

Abdullah bin Muhammed bin Ca'fer ve Fudayl bin Iyâd'dan rivâyetle âhirette olacak hâllerden şöyle haber verdi: Kıyâmet koptuğu zaman yer yüzü uzatılır ve çok düzgün bir hâle getirilir. Sonra insanlar ve cinler (dirilerek) toplanır ve hepsi düzgün saflar yaparlar. Sonra melekler de gelirler saf saf olurlar. İnsanlar ve cinlerin üzerinde bulunurlar. Yeryüzü onların yüzlerinden parlar. Orada olanların hepsi secdeye kapanırlar. Sonra tekrar kalkarak saf yaparlar. Melekler arzı taşırlar. Herkesin dehşete düştüğü o günde Allahü teâlâ "Bugün mülk kimin içindir?" buyurur. O günde Allahü teâlâya cevap verecek bir kimse bulunmaz Allahü teâlâ azamet ve celâli ile yine kendisi"Bu mülk ve saltanat tek ve kahhâr olan Allahü teâlâ içindir. Bugün her kul yaptığının karşılığını alır. Bugün hiç bir kimse zulme ve haksızlığa uğramaz. Muhakkak ki, Allahü teâlâ herkesin hesabını çabucak görendir" diye cevap verir. O halde insan, kendisinden başka bir mâlik, sahip, güç ve kuvvet sahibi bulunmayan Allahü teâlâya ve O'nun huzûruna çıkıp hesâb vereceği bir güne hazırlanmalıdır. Şehr bin Havşeb (radıyallahü anh) Allahü teâlâya kulluk eden, O'nun için uyumayan ve her an O'nu hatırlayan kullarını âhirette kavuşacakları ni'metleri İbni Abbâs'dan (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: "Kıyâmet günü arz (yer yüzü) uzatılır düz bir hâle getirilir, insanlar ve cinler toplanırlar. Bir melek onlara "Bugün kerem sahibi olanların kimler olduklarını öğreneceksiniz" diye nidâ eder. Her hâlinde Allahü teâlâya hamd eden kimselerin kalkmasını emreder. Onlar kalkarlar ve Cennete götürülürler. Bundan sonra münâdî tekrar nidâ eder ve geceleri uyumayıp Allahü teâlâya ibâdet edenlerin kalkmasını emreder. Onlar kalkarlar ve Cennete götürülürler. Münâdî aynı şekilde yine nidâ eder ve bu sefer de alış-verişleri, ticâretleri kendilerine Allahü teâlânın zikrini unutturmayan kimselerin kalkmasını emreder. Onlarda kalkar ve Cennete götürülürler.

Buyurdu ki: Lokman (aleyhisselâm) oğluna nasihatinde "Ey oğlum, âlimlere karşı öğünmek ve sefîh aşağı kimselerle münâkaşa etmek için ilim öğrenme, ilminle meclislerde riyakârlık yapma. Cahilliğe rağbet edip, zor gelmesinden dolayı ilmi terk etme. Sen Allahü teâlâyı zikreden (ilim meclisi) gördüğün zaman onlarla beraber otur. Eğer sen âlim isen senin ilmin onlara fayda verir. Eğer sen câhil isen onlar sana ilim öğretirler. Umulur ki Allahü teâlânın onların üzerine saçtığı rahmetten onlarla beraber sana da saçılır. Ey oğlum! Allahü teâlâyı zikretmeyen, hatırlamayan bir topluluğa rastladığın zaman onlarla beraber oturma. Eğer sen âlim isen ilminin onlara bir faydası olmaz, yok câhil isen senin cehâletin artar. Allahü teâlâ bu cemaata gadap ettiği zaman, onlarla beraber sen de gadaba uğrayabilirsin."

Ebî Mâlik, Şehr'den rivâyetle: Peygamber efendimize bir kişi geldi ve "Yâ Resûlallah, ben çok uzun boylu büyük bir adam gördüm. Başı gökyüzünü geçiyordu, benimle güreşmek istedi. Güreştik, onu yere vurdum. Sonra başka cılız, zayıf küçücük bir adam geldi. Güreşmek istedi. Sen kim oluyorsun ki ben çok büyük adamı yendim. Onu yere vurdum dedim. Güreştik beni yakaladı ve ateşe attı." Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Uzun ve çok büyük gördüğün, büyük günahlardır. Sen onlardan korkar ve sakınırsan, onları işlememekte yardım olunursun. Küçük adam ise, küçük günahlardır, hattâ günah bile kabûl etmeyip hiçe saydığı günahlardır ki sen onları yüklenir, yaparsın. Onlar da seni Cehenneme götürür." Bunun üzerine Şehr bin Havşeb (r.aleyh) hiçbir günahın küçük görülmesini istemezdi.

Şehr bin Havşeb yine Ebû Hüreyre'den rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurmuştur ki: "İlim Süreyya yıldızında dahi olsa Fârisoğullarından birisi onu alır getirir." Bu hadîs-i şerîf İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretleri için buyurulmuştur.

Yine Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh), Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Peygamberler ve Resûller Cennet ehlinin efendileridir, şehîdler Cennet ehlinin kumandanlarıdır, Kur'ân-ı kerîmi hakkıyla okuyan hafızlar ise Cennet ehlinin ârifleridir" buyurdu.

Şehr bin Havşeb yine Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) "İnsanların en kötüsü, başkasının dünyâsı ile kendi âhıretini yıkandır" buyurdu.

Şehr bin Havşeb, İbni Abbâs'dan (radıyallahü anh) rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Allahü teâlânın gökten indirdiği hiçbir yağmur ve esen rüzgâr yoktur ki o ölçüsüz olsun. Ancak Nûh tufanında, Ad kavminin helak olduğu gün böyle olmadı. Nûh tufanı günü, su Allahü teâlânın emri ile hazinelerinden taştı ve ona hiçbir yol, ölçü olmadı. Ad kavminin helak edildiği zaman da rüzgâr Allahü teâlânın emri ile hiçbir ölçü ve yol olmadan (korkunç şekilde her yerden) esti." Nûh tufanında ve Ad kavminin üzerine esen rüzgâr Allahü teâlâya âsi olan ve onun emirlerini hiçe sayıp alay eden iki kavmi helak etti, yok etti. Ancak peygamberlerine tâbi olanlar kurtuldular. Şehr bin Havşeb, Abdullah bin Selâm'dan (radıyallahü anh) rivâyetle: "Eshâb-ı kiram (radıyallahü anh) toplanmışlar, Allahü teâlânın zâtının nasıl olduğunu düşündükleri bir sırada, Peygamberimiz (aleyhisselâm) çıkageldi. Onlara "Neyi düşünüyorsunuz?" diye sordu. Onlar da "Biz Allahü teâlânın zâtını, Allahü teâlânın nasıl olduğunu düşünüyoruz" cevâbını verdiler. Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Sizler Allahü teâlânın zâtını düşünmeyiniz, O'nun yarattığı mahlûkları düşününüz. O mahlûkların yaratılışındaki hikmeti, nizâmı, intizâmı, akılları durduran incelikleri düşününüz"buyurdular.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 59

2) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 283

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 369

4) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-7, sh. 449

5) El-A'lâm cild-3, sh. 178

SELÂM BİN EBÎ MUTÎ'

Tebe-i tabiînin büyük hadîs âlimlerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. 164. (m. 780) senesinde vefât etti. Basralı'dır. Babasının ismi Sa'd el-Huzâî'dir. Huzâa kabilesine mensûb oluşu, onların âzâdlısı olduğundandır. Hadîs ilminde sika (güvenilir ve îtimâd edilir) bir âlimdir. Katâde, Galip el-Kattân, Ebî İmrân el-Cürenî, Eyyûb es-

Sahtiyânî, Esma bin Ubeyd, Osman bin Abdullah bin Mevhîb, Hişâm bin Urve gibi büyük zâtlardan (r.aleyhim ecmaîn) hadîs-i şerîf rivâyet edip, ilim öğrenmiştir. Mehdî İbn-i Mübârek, Yûnus bin Muhammed, Züheyr bin Naîm el-Bâbî, Vehb bin Cerîr ve daha başka âlimler de ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn-i Mâce ve Sünen-i Tirmizî adındaki hadîs-i şerîf kitaplarında mevcûttur. Rivâyetlerinin çoğunu Katâde'den yapmıştır. Basra'nın meşhûr hatîblerinden idi. Çok hacca gitti. Mekke yolunda iken vefât etti.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh): "Selâm bin Ebî Mutî', sika ve sünnet-i seniyyeye bağlı bir zât idi."

Ebû Dâvûd (radıyallahü anh): "Ebû Seleme'den duydum. Dedi ki: Selâm bin Ebî Muti', Basra'nın en akıllılarından idi."

İbn-i Adî (radıyallahü anh): "Mütekaddimînden (geçen âlimlerden) hiçbirinden onun hadîs ilminde zâif olduğunu söyleyeni görmedim."

Bezzâz: "O, insanların seçilmişlerinden idi" demektedir. Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bazıları:

Şuayb bin Habbab'dan, o da Enes bin Mâlik'den rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Yüz müslümanın namazını kıldığı cenâzeyi, Allahü teâlâ af ve mağfiret buyurur."

Katâde'den, o da Hasan bin Semrete'den rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdular ki: "Erkek çocuğu, akîka karşılığında rehindir. Doğumunun yedinci günü akîka hayvanı kesilir, başı tıraş edilir ve isim konur." (Akîka, çocuk ni'metine karşılık, Allahü teâlâya şükür etmek niyeti ile hayvan kesmektir. Çocuğa yedinci günü isim koymak ve başını kazıyıp, saçının ağırlığı kadar, erkek çocuk için altın veya gümüş, kız için gümüş sadaka vermek ve erkek için iki, kız için bir akîka hayvanı kesmek müstehaptır.)

Onun kıymetli sözleri: "Zühd üç Kısımdır: Birinci kısım, işi de sözü de sırf Allahü teâlânın rızâsı için yapmaktır. İkinci kısım, iyi olmayan şeyleri terk edip, iyi ve güzel işleri yapmak. Üçüncü kısım ise, mübah olan şeyleri lâzım olduğu kadar kullanmak. Bu en aşağı derecedir."

"Bir hastayı ziyâret için yanına gitmiştim O inler bir vaziyette idi. Bunun üzerine ona: "Yolların, kenarında kimsesiz, bakanı olmıyan, evi ve sığınacak bir yeri bulunmıyan, hizmet edecek kimseleri olmayıp, yapayalnız, acılarıyle başbaşa kalmış kimseleri hatırla da, hâline şükret. Niçin bu kadar inleyip durursun" dedim. Daha sonra tekrar ziyâret ettiğimde böyle bir iniltisini duymadım ve buna "Hâlime şükürler olsun. Hizmet edenim var, evim var, çok kimse bundan mahrûm. Bunları düşündükçe, Rabbime nasıl şükür edeceğimi bilemiyorum" dedi."

"Birgün Mâlik bin Dinar'ın yanına gittim. Vakit gece idi. Işığı falan yoktu. Sadece ekmek yiyordu. Yanında yemek yapacak kabı da yoktu. Ona "Bu ne hâl, böyle!" dedim. Bunun üzerine bana "Beni bırakınız. Geçen günlerime yanıyorum. Koskoca bir ömür geçti gitti. Hiçbir şey yapamadım" dedi.

Yine Selâm bin Ebî Muti' şöyle anlatır: Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) oruçlu idi. Akşam olunca kendisine, iftarını açması için su getirdiler. Suyu alıp içeceği sırada, ağlamaya başladı. Ona niçin ağladığını sorduklarında, Kur'ân-ı kerîmde, "Cehennemlikler, Cennetliklere şöyle seslenir: "Suyunuzdan ve Allahü teâlânın size verdiği rızıktan biraz da bize akıtın." Onlar da: "Şüphesiz, Allahü teâlâ bunları kâfirlere haram kıldı." derler. (A'râf-50) âyet-i kerîmesiyle bildirilen manzarayı hatırladım da dayanamadım, onun için ağladım" diye cevap vermiştir.

"Ölen kimse kabre konunca, onun dünyâda iken yaptığı iyi amelleri her taraftan gelerek etrâfını kuşatırlar. Bu sırada, oraya azâb meleği gelir. Onun sâlih amellerinden birisi, azâb meleğine, buradan uzaklaş, ben varken ona dokunamazsın, der.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 188

2) El-Kâşif cild-1, sh. 314

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 287

4) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 181

SELEME BİN DÎNÂR

Tabiînin büyük âlim ve evliyâlarından. Künyesi, Ebû Hâzım'dır. Mahzûm kabîlesindendir. A'rec ismiyle de tanınır. Medine âlimi ve kadısı idi. Aslen Fars'lıdır. Annesinin adı Rûmiyye'dir. Zühd sahibi ve çok ibâdet ederdi. 140 (m. 757) yılında vefât etti. Abdurrahmân İbn-i Zeyd der ki: "Ebû Hâzım'daki hikmeti başkasında görmedim."

Sehl bin Sa'd es-Sa'dî, Ebû Ümâme Şehl bin Hanîf, Sa'îd bin Müseyyib'den ve başkalarından hadîs rivâyet etti. Zührî, Ubeydullah bin Amr, İbn-i İshâk, Mâlik, Hişâm bin Sa'd, Üsâme bin Zeyd el-Leysî ve başkaları da ondan hadîs rivâyet ettiler. İmâm-ı Nesâî, Ahmed bin Hanbel, Ebû Hâtem, Seleme bin Dinar'ın hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir. Bildirdiği hadîs-i şerîfler "Kütüb-i sitte" denilen hadîs kitâblarının hepsinde yer alır.

Ebû Hâzım'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Oruçlular için Cennette bir kapı vardır. Ona Reyyân denir. Oradan oruçlulardan başkası giremez. Onların sonuncusu girince o kapı kapatılır. Kim bu kapıdan girer ve Cennet şerbetlerinden içerse, bir daha asla susamaz."

Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) galip, "Yâ Resûlallah! Bana bir iş göster. Onu yaptığım zaman Allahü teâlâ ve insanlar beni sevsin" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu:"Dünyâdan yüz çevir, kendini ibâdete ver. O zamaın Allahü teâlâ seni sever, insanlardan birşey bekleme, o zaman da insanlar seni sever."

"Eğer Allahü teâlânın yanında, dünyânın sivrisinek kanadı kadar kıymeti olsaydı, hiçbir kâfire bir içim su bile vermezdi."

"Bana Cebrâil (aleyhisselâm) geldi. Yâ Muhammed (aleyhisselâm) istediğin şekilde yaşa, fakat mutlaka öleceksin, istediğini sev, fakat kesinlikle ondan ayrılacaksın. İstediğin şeyi yap, şüphesiz onun karşılığını göreceksin. Sonra Cebrâil (aleyhisselâm) "Yâ Muhammed (aleyhisselâm) mü'minin şerefi, geceleyin kalkıp ibâdet etmesiyle, onun yüksekliği insanlara muhtaç olmamasıyla olur."

"Kim benim mescidime (Peygamber efendimizin mescidi) girer de bir harf öğrenir veya öğretirse, Allahü teâlânın yolunda savaşan kimse gibi olur. Benim mescidimden başkasına girerse, başkasına âit beğendiği bir şeyi gören kimse gibi olur."

"Kim müslüman kardeşini gıybet ederse, Allahü teâlâdan onun bağışlanmasını dilesin. Bu onun için keffârettir."

"Allahü teâlâ kerîmdir, cömertliği ve güzel huyu sever."

"Resûlullah (aleyhisselâm) ölünceye kadar bir günde iki defa doymadı." Ebû Hazım Seleme bin Dînâr hazretleri buyurdular ki:

"Dünyânın az bir şeyi, âhıretin çok şeyinden alıkor. Çünkü insan dünyâ meşgalelerinden âhıretle alâkalanmaya fırsat bulamaz."

"Kalb, her türlü kötü düşüncelerden temizlenip, niyetler düzeltilip, ihlâs üzere olunduğu zaman büyük günahlar bağışlanır. Kişi günahlarını terk etmeye azmettiği, yöneldiği zaman, onda ma'nevî yönde büyük ilerleme ve gelişmeler olur."

"Allahü teâlâya yaklaştırmayan bir ni'met, belâ ve musîbettir."
"Mü'minin diline çok iyi sahip olması gerekir."

"Ey oğul, Allahü teâlâdan korkmayan, ayıbdan sakınmayan, ihtiyârlığında sâlih amel işlemeyen kimseye uyma."

"Cehenneme düşmek korkusu insanlardan hiç eksik olmaz. Hattâ, gökten seslenen birisi, yeryüzündekilere Cehenneme girmekten korkmamalarını bile söyleseydi, iyine onlar Cehenneme düşmek ve onu görmek korkusundan kurtulamazlardı."

Seleme bin Dînâr (radıyallahü anh) bir defasında nefsine şöyle demişti: "Ey Ebû Hazım! Kıyâmet günü ey şu, şu hatânın sahibi diye çağırılır, onlarla beraber kalkarsın. Sonra başka günahların sahipleri çağırılır. Yine onlarla beraber kalkarsın. Ey Ebû Hazım, seni öyle bir durumda görüyorum ki, her hâlde her hatâ ve günah sahibiyle kalkacaksın."

"Her gün kişinin ilmi ve hevâsı (arzu ve istekleri) insana gelirler. Onun göğsünde birbiriyle mücâdele ederler. Eğer o kişinin ilmi hevâsına (kötü arzu ve isteklerine) galip gelirse, o gün onun için kazanç günüdür. Şayet hevâsı ilmine üstün gelirse, o gün de zarar günüdür."

"Hevasını (kötü arzu ve isteklerini) öldüren, harpte düşmanı öldürenden daha güçlüdür."

Birisi Seleme bin Dinar'a "Sen kendine çok sahipsin" dedi. O da şöyle cevap verdi: "Nasıl kendime sahip olmıyayım. Ondört düşman beni gözetliyor ve fırsat kolluyor. Dört tanesine gelince onlardan biri olan şeytân, bana fitne veriyor, aklımı ve kalbimi karıştırıyor. Müslüman beni hased ediyor. Kâfir ise fırsat bulsa öldürür. Münâfık bana buğz eder. Diğer on taneye gelince, onlar da: Açlık, susuzluk, sıcak, soğuk, çıplaklık, ihtiyârlık, hastalık, ihtiyâç, ölüm ve ateştir, işte bütün bunlarla başa çıkabilmem için, tam silâhlı olmalıyım. En üstün silâh da takvâdır (haramlardan sakınmadır)."

Kendisine "Ey Ebû Hazım senin sermâyen nedir?" diye soruldu. Şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâya güvenip, insanlardan bir şey beklemememdir."

"İnsanların günah ve yasak işleri işlediğini görürsünüz. Ona "Ölümü ister misin?" denirse, "Hayır istemem" der. "Ona günahları terk etmez misin?" denildiğinde, "Onları terk etmek istemiyorum, onları ancak öldüğüm zaman bırakırım. Fakat ölümü de sevmiyorum" der."

"Biz tövbe etmeden ölmek istemiyoruz, ölümden önce de tövbe etmiyoruz, iyi bil ki, öldüğün zaman malını mülkünü bırakırsın. Hiç bir şeyi götüremezsin. Öyleyse nefsini iyi tanı."

"Bizim yaşayışımız, sultanların yaşaması gibi, dînî durumumuz da meleklerinki gibidir."

"Allahü teâlânın beni dünyâdan uzaklaştıran ni'meti, böyle olmayanlardan daha üstündür. Çünkü, Allahü teâlâ bir kavme, böyle dünyâdan uzaklaştırmayan ni'met vermiş. Fakat bu ni'met onların helakine sebeb olmuştur."

Süleymân bin Abdülmelik, Ebû Hazım hazretlerine dedi ki: "Keşke, yarın huzûr-i ilâhîde durumumun nasıl olacağını bilseydim." Ebû Hazım (radıyallahü anh) şöyle dedi: "İyi kimsenin durumu, ehlinden (ailesinden) uzun zaman ayrılıp, sonra onlarla buluşturulan gâib kimse gibidir. Kötü kimsenin durumu, kaçıp da, sonra yakalanıp efendisine teslim edilen kimsenin durumu gibidir." O zaman Süleymân bin Abdülmelik çok ağladı.

Süleymân bin Abdülmelik yine sordu. "Allahü teâlânın rahmeti nerededir?" Ebû Hazım (radıyallahü anh) "Allahü teâlânın rahmeti muhsinlere (iyi kimselere) yakındır" buyurdu. Tekrar, "Bizim durumumuz nasıl iyi olacak?" diye sordu. Cevâbında "Kibiri terk eder, mürüvvete (insâniyet-vakar) yapışırsınız."

En âdil şey nedir? sorusuna, "Kişinin kendi nefsine güvenip, korktuğu kimsenin yanında doğruyu söylemesidir."

En çabuk kabûl olan duâ hangisidir? sorusuna "İyi bir kimsenin, iyi olan kimselere duâsıdır."

İnsanların en akıllısı kimdir? sorusuna, "Allahü teâlâya itaate muvaffak olup ve onunla amel edip, insanların da bunu yapmasına rehberlik eden kimsedir."

Süleymân bin Abdülmelik duâ isteyince, şöyle duâ etti:

"Ey Allahım! Süleymân eğer senin velî kullarından ise, ona dünyâ ve âhıretin hayırlarını ver. Eğer senin düşmanlarından ise, râzı olduğun şeyleri ona nasîb eyle."

Ebû Hazım daha sonra şöyle söyledi. "Eğer ehli isen, çok açıklama yaptım. Eğer ehli değilsen, neye yarar?"

Süleymân bin Abdülmelik, Ebû Hazım'a ihtiyâçlarını bildir diye mektûb yazdı. O da cevaben, "Ben hacetimi hertürlü ihtiyâçları veren Rabbime arz ettim. Bana verdiklerine de kanâat ettim. Vermediklerine de rızâ gösterdim."

"Dünyâyı iki şey olarak buldum: Biri bana âit, diğeri başkasına. Başkasına âit olan şeyi, bütün gücümle elde etmeğe çalışsam, mümkün değil, ona ulaşamam. Benim rızkım nasıl olsa başkasına verilmez. Başkasının ki de bana verilmez. Bana verilecek rızkın bir zamanı vardır. Onun için onda acele etmiyeceğim."

"Senin ihtiyâcını giderecek miktar sana yetiyorsa, en asgarî maişet sana kâfidir. Eğer sana kâfi gelecek miktar sana yetmiyorsa, o zaman dünyâda sana yetecek hiçbir şey yoktur."

"Âhırette sana lâzım olacak şeye bugün (dünyâda) öncelik ver. Âhırette sana zarar verecek şeyi de terk et."

"Dünyâda geçen günler rü'yâ, geri kalan gelecek günler ve şeyler ise, arzu ve istekten ibârettir."

"Öldüğünde sana fayda vermeyecek her işi terk et. Böyle yaparsan, ne zaman ölürsen öl, zararda olmazsın.

“Ebû Hazım hazretlerine dediler ki: “Fiyatlar çok yükseldi. Pahalılık var.” O da şöyle cevap verdi: “Niçin üzülüyorsunuz? Bolluk zamanında sizi rızıklandıran Allahü teâlâ, pahalılıkta da size rızık verecektir.”

“Dünyâda insanı sevindiren bir şeyin peşinden, mutlaka onu rahatsız edecek bir şey gelir.” “Sizden birinin, dînin emirlerine uyması beni çok memnun ediyor.”

“Ey Âdemoğlu, her şey ölümden sonra belli olup, ortaya çıkacak.”

“Ebû Hazım hazretleri, Medine vâlisinin yanına gitti. Vâli “Bana nasîhat et” dedi. Ebû Hazım hazretleri şöyle buyurdu: “Kapına gelenlere bak. Eğer, iyi insanları yaklaştırırsan, kötüler yaklaşmaz. Kötüleri yaklaştırırsan, iyiler gelmez.”

“İnsanlar konuşmayı severler fakat, konuştukları ile amel etmeyi, bildiklerini yaşamayı terk ederler.”

“İki şey vardır ki, onlar yapılınca, dünyâ ve âhıretin iyiliklerine kavuşulur. Onlar nedir? diye sordular. Ebû Hazım hazretleri şöyle cevap verdi: “Birincisi, Allahü teâlânın râzı olup, sana ağır ve zor gelen şeylere sabır ve tahammül etmek, ikincisi: Senin sevip, Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyi senin de beğenmemen.”

“Kim şu iki şey için garanti verebilirse, ben de onun için Cenneti garanti verebilirim. Birincisi: Nefsinin sevdiği şeyleri terk etmen, ikincisi: Allahü teâlânın râzı olup, senin beğenmediğin şeylere sabretmen.”

“Ben Allahü teâlâya sadece ta’zîm için amel yapıyorum.”

“Ebû Hazım hazretlerine birisi gözlerin şükrü nedir?” diye sordu. Ebû Hazım hazretleri şöyle cevap verdi: “Onlarla hayır (iyilik) gördüğün zaman bakar, şerri (kötülük) gördüğün zaman, bakmazsın.” “İki kulağın şükrü nedir?” diye sordu. Cevâbında, “İyilik işitirsen dinlersin, kötülük duyduğun zaman dinlemezsin.” “İki elin şükrü nedir?” diye sorunca, “Onunla senin olmayan şeyi alma. Haram işleme” buyurdu. “Karnın şükrü nedir?” diye sorunca “Altı yemek, üstü ilim olsun”, “Ayakların şükrü nedir” diye sorulunca, “İyi kimseyi görünce ayaklarını, onun yaptığı işlerde kullanırsın. Beğenmediğin birisini görünce, ayaklarını onun yaptığı kötü işlerde, kullanmaz ve onun gittiği kötü yerlere ayaklarınla gitmezsin. Diliyle şükredip, diğer a’zâlarıyla (vücûdunun diğer kısımlarıyle) şükr vazîfesini yapmıyana gelince: Onun durumu, elbisesi olup, onu giymeyen, sadece eliyle bir kenarına dokunan kimse gibidir. Elbette, o elbise o kimseyi sıcaktan ve soğuktan korumayacaktır.” buyurdu.

“Âlimde şu üç haslet (özellik) bulunur. Birincisi, kendisinden yukarıdakine karşı gelmemek, ikincisi, kendinden aşağıdakileri hor ve alçak görmemek. Üçüncüsü, ilmine karşı dünyalık almamak.”

“İdârecilerin en hayırlısı, âlimleri (bilginleri) sevendir.”

“Birisi gelip, Ebû Hazım hazretlerine: “Beni çok üzen bir şey var” dedi. Ebû Hazım hazretleri “Nedir o?” diye sordu. O da “Ben dünyâyı seviyorum” dedi. O zaman Ebû Hazım hazretleri şöyle buyurdu: “Ben, Allahü teâlânın sevdirdiği bir şeyi sevdiğimden dolayı nefsimi kötülemem. Çünkü Allahü teâlâ bana bu dünyâyı sevdirdi. Eğer dünyâ sevgisi, bizi Allahü teâlânın beğenmediği bir şeye sürüklemiyor, beğendiği bir şeyden de alıkoymuyorsa, bunun hiçbir zararı yoktur.”

“Allahü teâlânın rızâsı için bir kimseyi seviyorsan, dünyalık konusunda, onunla münâsebetlerini (ilişkini) azalt.”

“Rabbinin devamlı üzerine ni’metler gönderdiğini görüp duruyorken, hâlâ niçin O’na isyan eder, yasaklarından kaçınmazsın.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A’lâm cild-3, sh. 113

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 133

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 229

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 143

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 36

SEYYÂR EBÜ’L-HAKEM

Tabiîn devrinde yetişen hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Adı, Seyyâr İbni Ebî Seyyâr’dır. Adının Verdân, Verd veya Dînâr olduğu da bildirilmektedir. Künyesi Ebü’l-Hakem el-Anzî veya el-Basrî’dir. Hadîs ilminin büyük bir

âlimidir. Çok ibâdet eden, sabırlı ve şükredici bir zâttı. Takvâ ehli idi. Ya'nî haram ve şüphelilerden çok sakınırdı. Tasavufta yüksek derecelere kavuşmuştu. 122 (m. 739) senesinde vefât etti.

Seyyâr Ebü'l-Hakem, hadîs ilminde âlim bir zâttı. O, Eshâb-ı kiramdan olduğu bildirilen Târık bin Şihâb, İmâm-ı Şa'bî, Ebû Vâil, Ebû Hazım el-Eşcâî, Yezîd el-Fakîr, Sabit en Nebatî, Bekr bin Abdullah el-Müzenî ve daha başka hadîs âlimlerinden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, Sa'îd bin Uyeyne, Mis'ar bin Kedâm, İsmail bin Ebî Hâlid, Beşîr bin Süleymân et-Teymî ve daha pekçok âlim ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Seyyâr Ebü'l-Hakem, çok ibâdet ederdi. Çok sabırlı ve şükredici idi. Allahü teâlânın ismini devamlı söyler, bununla meşgûl olurdu. Yünlü kumaşlardan yapılmış güzel elbiseler giyer, fakat gönlünü hiçbir şeye bağlamayıp devamlı Allah korkusuyla ağlardı. Ebû Ma'mer şöyle bildiriyor: Bir gün Seyyâr Ebü'l-Hakem'in yanına uğramıştık. Hep ağlıyordu. Ona, "Seni ağlatan şey nedir?" diye sorduk, O da bize: "Benden önceki âbidleri (çok ibâdet yapanları) ağlatan şeydir" diye cevap verdi. Kalbinde dünyâ sevgisi yoktu. Dünyânın fânî, geçici olduğunu yakinî olarak bilenlerdendi. Bunun için buyurdu ki: "Bir kulun kalbinde dünyâ ve âhıretin ikisi bir arada toplanınca, onlardan hangisinin sevgisi çoksa, diğerine tâbi olur." Evliyânın büyüklerinden Mâlik bin Dînâr ile çok sevişirler, sık sık buluşup sohbet ederlerdi (Bkz. Mâlik bin Dînâr).

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Kendisine fakîrlik verilen bir kimse, ihtiyâcını insanlara bildirip onlardan birşey beklerse, fakîrliği devam eder. Şayet hâlini Allahü teâlâya arz edip O'ndan birşey beklerse, ona ihtiyâcının karşılığını verir. Bu, ya âhırette vereceği bir ecir, sevâbtır. Veyahut da dünyâdaki zenginliktir."

"Bir kimse hac yapıp, zinâ ve başka hiç günah işlemeden dönerse, anasından doğduğu günkü gibi günahlarından temizlenir."

"Benden önceki Peygamberlerden hiçbirine verilmeyen beş şey, bana verildi:

1. Düşmanlarımı, bir aylık yoldan benim korkum kaplardı.

2. Yeryüzünün her tarafı bana mescid yapıldı ve temiz kılındı. Ümmetimden bir kişi, na maz vakti nerede girerse, orada namazını kılsın!

3. Düşmanla yapılan harbin sonunda ele geçen ganîmetler bana helâl kılındı. Benden ön ce kimseye helâl olmadı.

4. Bana şefaat etmem için izin verildi.

5. Diğer peygamberler, kendi kavimlerine peygamber olarak gönderilmişti. Ben ise bütün insanlara peygamber olarak gönderildim."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 291

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 313

SÎBEVEYH

Nahiv ya'nî dilbilgisi âlimlerinden. İsmi Amr, lakabı Sîbeveyh, meşhûr künyesi Ebû Bişr ve bundan başka Ebû Osman, Ebü'l-Hüseyn veya Ebü'l-Hasan'dır. Daha çok Sîbeveyh lakabıyla tanınır. Nesebi Ebû Bişr Amr bin Osman el-Kanber'dir. İran'ın Şîrâz yakınlarındaki Beydâ'da ve bir rivâyete göre de Ahvâz'da doğdu. Doğumuna 140, 150 (m. 767), vefâtına da 180-188, 194 (m. 809) târihleri rivâyet edilir. Kabri Şîrâz'dadır.

Sîbeveyh, ilim tahsil etmek için Basra'ya geldi. Hadîs ve fıkıh ilmini öğrenmeye başladı. İlk hocaları Îsâ bin Ömer Sekafî, Hammâd bin Seleme ve Ebû Zeyd el-Ensârî'dir, Muhaddis (hadîs âlimi) Hammâd bin Seleme'nin huzûrunda hadîs-i şerîf okurken, bir kelimede hatâ yaptı. Hatâsından çok utanıp, üzüldü. Önce nahiv (dilbilgisi) ilmini öğrenmek lüzumunu hissetti. Nahiv öğrenmeye karar verip, nahivci Halîl bin Ahmed'in derslerine devam etmeye başladı. Nahivin temel bilgilerini bu hocadan aldı. Halîl bin Ahmed, O'nun zekâsı, çalışkanlığı ve terbiyesini takdîr edip, "Ey üzüntüleri gideren kimse, merhaba" diyerek iltifât ederdi. Ondan onbeş sene kadar ders aldı. Ayrıca Yûnus bin Habîb'den nahiv, Ebü'l-Hattâb el-Ahfes, Nezr bin Şümeyl el-Mâzinî ve Müerric bin Amr es-Sedûsî'den lügat (sözlük) dersi aldı. Muhaddis Ali bin Nasr el-Cehzemî'den de ders aldı. Basra'da devrin en meşhûr nahiv ve lügat âlimlerinden ders alması ve kabiliyeti

onu nahiv ilminde söz sahibi yaptı. Ders vermeye başladı. Ondan Ebü'l-Hasan el-Ahfaş ve Kutrub lakabını verdiği Muhammed bin el-Mustanir ders aldı. Nahiv ilmine dâir, el-Kitab ismiyle meşhûr eserini yazdı. "Kara't-ül-Kitâb" dendiği zaman Sîbeveyh'in meşhûr eserini okuduğu anlaşılır. Talebesi Ahfaş, hocasından sonra, el-Kitâb'ı Basra'da okutmaya başladı.

Sîbeveyh, hayatının sonlarına doğru Basra'dan Abbasî Halifeliği'nin merkezi Bağdâd'a gitti. Bağdâd'da Zenbûrî denen nahve dâir mes'elelerdeki ihtilâflar üzerine, nahiv ve lügat âlimi Kurrâ-i seb'a ya'nî yedi meşhûr hafızdan biri olan Ali bin Hamza Kisâî ile ilmî münâzarada bulundular.

Sîbeveyh, Bağdâd'daki münâzaranın neticesine çok üzülüp, Basra'ya geri gelip, daha sonra da memleketi İran'a döndü. İran'da vefât edip, Şîrâz'a defn edildi.

El-Kitâb, nahiv üzerine yazılıp, zamanımıza kadar muhafaza edilen ilk büyük eserdir. El-Kitâb, bir çok nahivci tarafından okunup, okutulmuş ve uzun zaman şerh, izah, ihtisar (sadeleştirme), ikmâl ve tenkid şeklinde müracaat eseri oldu. El-Kitâb hakkında eserler yazılarak zamanımıza kadar muhafaza edilip, üç defa yayınlandı. Almanca'ya da tercüme edildi. Sîbeveyh'in ayrıca Ebniyetü'l-esmâ adında bir kitabı daha vardır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 463

2) Bugyet-ül-Vuât cild-2, sh. 346

3) Târîh-i Bağdâd, cild-12, sh. 195

ŞU'BE BİN HACCÂC

Tabiînin büyüklerinden, meşhûr tefsîr ve hadîs âlimi. 82 (m. 701) senesinde Vâsıt'ta doğdu. 160 (m. 777)'de Basra'da vefât etti. İsmi Şu'be bin Haccâc bin el-Verde el-Atâkî el-Ezdî'dir. Basra'da yerleşip ömrünün sonuna kadar orada yaşadı. Bu bakımdan "Basrî" de denilmiştir. Eshâb-ı kiramdan Enes bin Mâlik'i ve Ömer bin Seleme'yi görmüştür, Muâviye bin Kurre, Enes bin Sîrîn, Sâbit-i Bennânî, Hamdûd bin Süleymân, el-A'mer'den ve pek çok sayıda Tabiînden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Dörtyüz Tabiînden rivâyette bulunduğu kaydedilmiştir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîf ikibin civarındadır. Rivâyetleri Kütüb-i sitte'de (altı meşhûr hadîs kitabı) yer almıştır. Kendisinden Eyyûb Sahtiyânî, Süfyân-ı Sevrî, Abdullah İbni Mübârek, Affân bin Müslim gibi yüzlerce âlim ilim öğrenip, hadîs rivâyet etmiştir.

Şu'be bin Haccâc sika (güvenilir) bir râvi olup, Irak'ta hadîs râvilerini inceleyen "ricâl-i hadîs" ilminden ilk bahseden hadîs âlimidir. İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh), "Şu'be bin Haccâc olmasaydı Irak'ta hadîs ilmi bilinmezdi" buyurmuştur. Süfyân-ı Sevrî "Şu'be bin Haccâc büyük bir otoritedir." Hanbelî mezhebinin reîsi, kurucusu İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) "Şu'be bin Haccâc, hadîs ilminde bir otoritedir" buyurmuştur.

Şu'be bin Haccâc (radıyallahü anh) ilmi ile amel eden, haramlardan son derece sakınan cömert bir âlim idi. Çok ibâdet etmekten son derece zayıflayıp, derisi kemiklerine yapışacak hâle gelmiştir. Bayram günleri hariç senenin her günü oruç tutardı. Merhameti ve cömertliği çok fazla idi. Kendisine gelen hiçbir fakîri boş çevirmez, mutlaka birşeyler verirdi. Bir fakîrle karşılaşsa evinde ne varsa ondan verirdi. Bir defasında Halife Mehdî kendisine otuzbin dirhem göndermişti. Bu parayı alır almaz hepsini fakîrlere dağıttı. Yolculuk için bir kayığa bindiğinde diğer yolcuların ücretlerini de öderdi. Birgün binek hayvanını kaybettiği için ağlayıp üzülen bir kimseyi görüp, ağlamasının sebebini öğrenince kendi bindiği merkebden inip, ona merkebini vermiştir.

Sevgili Peygamberimizin bildirdiği Ehl-i sünnet i'tikâdını, ibâdet ve amel bilgilerini kendilerinden önceki âlimlerden alıp, sonraki nesillere nakleden Şu'be bin Haccâc, rivâyetleriyle çok büyük hizmette bulunmuştur. Tefsîrle ilgili rivâyetleri toplanmış olup, hadîs ilmine dâir "Kitab-ül-garâib" adlı bir eseri vardır. Şu'be bin Haccâc'ın kendinden önceki Hadîs âlimlerinden alarak rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bir kısmı şunlardır:

"Rızık husûsunda endişeye düşmeyiniz. İnsan son rızkını da yemeden ölmez. Allahtan korkunuz, iyi ameller yapınız. Helâli alıp, haramı terk ediniz."

"Misvak ağzı temizler ve Allahü teâlânın rızâsını kazandırır."

“Yarım hurma ile de olsa, onu da bulamazsanız güzel bir sözle (iyilik yaparak) Cehennem ateşinden korunmaya çalışınız.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 301

2) Hilyet-ül-Evliyâ cild-7, sh. 144

3) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 193

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 469

5) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 247

6) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 338

7) El-A’lâm cild-3, sh. 164

SÜDDÎ-İ KEBÎR (İsmail bin Abdurrahmân)

Tabiînin tefsîr ve hadîs âlimlerinden. Adı İsmail bin Abdurrahmân bin Ebî Kerîme’dir. Künyesi, Ebû Muhammed el-Kureşî, lakabı Süddî-i Kebîr’dir. Lakabıyla meşhûrdur. Bu lakabı Kûfe Câmi-i şerîfi süddesinde (ya’nî gölgesinde) çok bulunması veya Medîne-i münevveredeki südde mahallinde oturmasından verildiği bildirilmektedir. Babası İsfehânlı olup, kendisi Hicaz’lıdır. Kûfe’de otururdu. Doğum yeri ve târihi bilinmemesine rağmen, 127, 128 (m. 745) senesinde vefât ettiği rivâyet edilmektedir.

Eshâb-ı kiramdan Abdullah bin Abbâs, Enes bin Mâlik, Ebû Hüreyre; Tabiînden. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Atâ bin Ebî Rebbâh, İkrime (r.anhüm) gibi, âlimlerden ilim tahsil etti. Kendisinden de Tabiînden Sevrî, Şu’be bin Haccâc, Ebû Avâne, Ebû Bekir bin Iyâş’a (r.anhüm) ilim öğrendi. Abdullah bin Abbâs, Abdullah bin Mes’ûd’dan (r.anhüm) rivâyet yoluyla yazdığı, talebesi Esbât bin Nasrân el-Hemedânî’nin haber verdiği bir tefsîri vardır.. Yine Ebû Sâlih ve Ebû Mâlik vasıtalarıyla Abdullah bin Abbâs’a ve Mürr vasıtasıyla da Abdullah bin Mes’ûd’a (radıyallahü anh) nisbet edilen tefsîrini, Ebû Ca’fer Muhammed bin Cerîr-i Taberî tefsîrinde Esbât vasıtasıyla nakl eder. Mürr yoluyla gelen rivâyetleri de Hâkim Müstedrekinde toplamıştır. Müfessirlerden İbni Ebî Hatim, Süddî-i Kebîr’den şöyle bir rivâyette bulunur. Kureyş kabilesi erkek evlâdı kalmayan kimse hakkında; “falan zürriyetden mahrûm, kaldı ma’nâsında “Betene fülân ün” derlerdi. Peygamber efendimizin de oğulları vefât etti. Âs bin Vâil; Muhammed zürriyetten mahrûm kaldı, dedi. Bunun üzerine Kevser sûresi nâzil oldu. Meâli şerîfi şöyledir; “(Ey Resûlüm), gerçekten biz sana (Cennetteki Havzı) kevseri, pek çok hayırları verdik. O halde, (buna şükür olarak) namaz kıl ve kurban kesiver. Doğrusu, sana (evlâdsız, nesli kesik deyip) dil uzatandır, hayırsız nesli kesik...”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ı müfessirîn cild-1, sh. 109

2) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 236

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 313

SÜFYÂN BİN UYEYNE

Fıkıh ve hadîs âlimi. Tebe-i tabiînin büyüklerindendir. İsmi, Süfyân bin Uyeyne bin Meymûn el-Hilâli el-Kûfî. Künyesi Ebû Muhammed’tir. 107 (m. 725)’de Şaban ayında Kûfe’de doğdu. 198 (m. 813)’de Mekke-i mükerremede vefât etti. Yetmiş kere hacca gitti. İmâm-ı a’zam ve İmâm-ı Şafiî ile görüştü. Hadîs ve tefsîr ilimlerinde kitapları vardır. Babası tarafından Mekke’ye götürüldü ve orada yerleşti. Daha dört yaşında iken Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Yedi yaşında iken hadîs-i şerîf yazmaya başladı. Zührî, Şa’bi Amr İbn-i Dinar, Abdullah İbni Dinar gibi büyük âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İmâm-ı A’meş, Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Mübârek, İmâm-ı Şafiî, Ahmed İbni Hanbel gibi büyük zâtlar hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Hâfızası fevkalâde kuvvetli olduğundan yanında kitap bulundurmazdı. Kendisinden rivâyet edilen hadîs-i şerîflerin sayısı 7000 civarındadır. Fıkıh ilminde, İmâm-ı Şafiî hazretlerine ders verdi. Sika (güvenilir), hafız (râvileri ile birlikte yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen), fıkıhda, tefsîrde derin âlim ve dinde sözü senet, mutlak müctehid ve mezheb sahibi bir imamdır. Mezhebi zamanla unutulup, mensûbu kalmamıştır. Haram ve şüphelilerden kaçması son derece fazla idi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin sahîh olduğunda,

icmâ' (sözbirliği) vardır. Tabiînin büyüklerinden 87 zât ile görüşüp, 70'inden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Mekke-i mükerremede, hadîs-i şerifleri ilk defa toplayıp tasnif eden bu zâttır. Sahih-i Buhârî'nin ilk sayfasındaki "Ameller ancak niyetlere göredir..." hadîs-i şerifinin râvilerinden biri de Süfyân bin Uyeyne'dir. (Muhaddis-ul-Harem; "Mekke'nin hadîs âlimi" ünvanına lâyık idi. Et-Tefsîr ve el-Câmî adında iki eseri vardır.

İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) buyuruyor ki; "Hazreti Süfyân'ın, Allahü teâlâdan korkmasının çok olması, her an Allahü teâlâ ile meşgûl olduğunun delîlidir. Allahü teâlâ bana, hadîs-i şerîf ilmini Süfyân bin Uyeyne'den (radıyallahü anh), fıkıh ilmini de İmâm-ı Muhammed Şeybânî'den (radıyallahü anh) öğrenmemi ihsân etti." Hazreti Süfyân bin Uyeyne'ye "Bir insan, bir işi yapmağa niyet eder, sonra yapmazsa, o kimse bu ameli işlemediği halde, kirâmen kâtibîn melekleri nasıl yazarlar?" diye sordular. Cevaben buyurdu ki, "İnsanın iyiliğini ve kötülüğünü yazan melekler, gaibi bilemezler. Lâkin, insan güzel ve hayırlı bir amel yapmağı kalbinden geçirince, ondan misk gibi güzel kokular yayılır. Melekler bu kokuyu aldıkları zaman o kimsenin iyilik yapmağa niyet ettiğini anlarlar. Kötülük yapmağa niyyet ederse o zaman da rahatsız edici pis bir koku çıkar. Bu kötü kokudan melekler, o kimsenin kötülük yapmağa niyet ettiğini anlarlar. Güzel amel yapmağa niyet edince, kul yapamasa dahi melekler yazarlar. Kötülüğe niyet edince ise, o kötülüğü yapmadıkça yazmazlar. Bu Allahü teâlânın ihsânlarındandır."

Her namazı bitirince "Allahım, bu namazda yaptığım hatâları bağışla" diye duâ ederdi.

İbn-i Vehb (radıyallahü anh) buyuruyor ki: "Ben tefsîr, ilminde Süfyân bin Uyeyne'den (radıyallahü anh) daha âlim kimse bilmiyorum."

Hazreti Süfyân bin Uyeyne'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Peygamber efendimiz: "Kocaları dışarıda bulunan kadınların yanına girmeyiniz. Zîrâ kan damarda işlediği gibi, şeytan da insanın vücûdunda işler" buyurdu. Hazır bulunan Eshâb-ı kiram, "Senin de mi yâ Resûlallah?" deyince, "Evet benim de. Fakat benim şeytanım müslüman oldu." buyurdu.

Eshâb-ı kiram "Yâ Resûlallah! Hastalandığımız zaman ilaç kullansak, günah işlemiş olur muyuz?" dediklerinde, "Ey Allahü teâlânın kulları, tedâvi olunuz. Çünkü Allahü teâlâ, şifâsı olmayan hastalık yaratmamıştır." buyurdular.

"Haya îmândandır."

"Ameller ancak niyetlere göredir. Her kimse için ancak niyet ettiği şey vardır. Her kimin hicreti, bulacağı bir dünyâya ve evleneceği bir kadına ise, hicreti Allah ve Resûlü için değil, niyet ettiği şeye âittir. Ya'nî her amelin hükmü kıymeti, sahibinin niyetine göre olur."

"Benden sonra Ebû Bekir (radıyallahü anh) ve Ömer'e (radıyallahü anh) uyunuz."

"Allahım ben bunu (Hazreti Hasen'i) seviyorum, onu sen de sev! Onu seveni de sev!" diye duâ buyurmuşlardır.

"Mûsâ (aleyhisselâm) Benî İsrail'in arasında hutbe okumak için ayağa kalktığında, kendisine insanların hangisi en âlimdir diye soruldu. Mûsâ (aleyhisselâm) "En âlim benim" dedi. Allahü teâlâ ona: "İki denizin kavuştuğu yerde benim kullarımdan bir kul var, o senden daha âlimdir," diye vahy indirdi. Mûsâ (aleyhisselâm) "Ey Rabbim! Benim için onunla buluşmanın yolu nedir?" diye sordu. Kendisine: "Azık olarak bir zenbilin içine tuzlu bir balık koyarak sırtına al. Bu balığı nerede kaybedersen, o zât oradadır" denildi.
Mûsâ(aleyhisselâm) yola revân oldu. Onunla birlikte hizmetçisi de yola çıktı. Bu zât Yûşa bin Nûn idi.
Mûsâ (aleyhisselâm) bir zenbilde bir balık taşıyordu. Hizmetçisi ile birlikte yürüyerek gittiler. Nihâyet bir kayaya vardılar. Orada gerek Mûsâ (aleyhisselâm), gerekse hizmetçisi bir miktar istirahat ettiler. Derken zenbildeki balık harekete gelerek zenbilden çıktı ve denize düştü. Allahü teâlâ o ânda suyun akıntısını kesti. Hattâ (su) kemer gibi oldu. Balık için bir kanal meydana gelmişti. Mûsâ (aleyhisselâm) ile hizmetçisi için şaşacak bir şey olmuştu.
Mûsâ (aleyhisselâm) uyumuş olduğu için bu hâli görmedi. Musa'nın (aleyhisselâm) hizmetçisi bu hâli gördü ama ona söylemeyi unuttu (unutturuldu). Günlerinin kalan kısmı ile o geceyi de yürüdüler. Mûsâ (aleyhisselâm) sabahleyin hizmetçisine: "Sabah kahvaltımızı getir. Gerçekten bu yolculuğumuzda müşkilâtla karşılaştık" dedi. Hizmetçi: "Gördünmü, kayaya geldiğimizde gerçekten ben balığı unuttum. Ama onu hatırlamayı bana ancak şeytan unutturdu ve balık denizde şaşılacak bir şekilde yolunu tuttu" dedi.

Mûsâ (aleyhisselâm): "İşte bizim istediğimiz buydu" dedi. Hemen izlerini takip ederek geriye döndüler. Kendi izlerini takip ediyorlardı. Nihâyet kayaya geldiler. Orada örtünmüş bir adam gördüler. Üzerinde bir elbise vardı.
Mûsâ (aleyhisselâm) ona selâm verdi. Hızır aleyhisselâm O'na: "Ve aleykümselâm sen kimsin?" dedi. "Ben Musa'yım!" deyince Hızır (aleyhisselâm) "Benî İsrail'in Mûsâsı mı?" diye sordu. Mûsâ (aleyhisselâm) "Evet" dedi.
Hızır (aleyhisselâm) "Sen Allahü teâlânın ilminden bir ilmi bilmektesin ki Allah onu sana öğretmiştir. Onu ben bilmem. Ben de Allah'ın ilminden bir ilim üzereyim ki, onu bana öğretmiştir. Sen bilemezsin" dedi. Mûsâ (aleyhisselâm) ona; "Sana öğretilenden, hakkı bana öğretmek şartıyla sana tâbi olabilir miyim?" diye sordu. Hızır (aleyhisselâm) "Sen benimle beraber sabıra takat getiremezsin, iyice bilmediğin bir şeye nasıl sabredebilirsin ki? Bir şey yok ki, ben onu yapmağa memur olurum. Sen onu görürsen sabredemezsin." dedi. Mûsâ (aleyhisselâm): "Beni inşâallah sabırlı bulacaksın. Sana hiç bir husûsta karşı gelmem" dedi.
Hızır (aleyhisselâm) ona: "O halde bana tâbi olursan, bana hiçbir şey sorma. Tâ ki kendim sana ondan birşey anlatıncaya kadar!" dedi. Mûsâ (aleyhisselâm), "Pekâlâ!" cevâbını verdi. Sonra Hızır'la Mûsâ (aleyhisselâm)deniz sahilinden yürüyerek yola devam ettiler. Derken yanlarına bir gemi uğradı. Bunlar kendilerini gemiye almaları husûsunda gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır'ı derhal tanıdılar, ikisini de ücretsiz olarak gemiye bindirdiler. O sırada bir serçe gelerek geminin kenarına konup denizden bir yudum su aldı. Hızır (aleyhisselâm) "Yâ Mûsâ! Benim ilmim ile senin ilmin Allahü teâlânın ilmi yanında serçenin denizden azalttığı su kadar bile değildir" dedi. Sonra Hızır (aleyhisselâm) geminin tahtalarından birine vurarak onu çıkardı. Bunun üzerine Mûsâ (aleyhisselâm) ona: (Bir cemâat bizi parasız gemilerine bindirdiler. Sen onların gemisine kastederek içindekileri batırmak için mi deliyorsun? Gerçekten çok büyük bir iş yaptın" dedi. Hızır (aleyhisselâm) "Ben sana, benimle beraber sabıra güç getiremezsin demedim mi!" dedi. Mûsâ aleyhisselâm, "Unuttuğumdan dolayı beni kınama. Bu işte benim başıma güçlük de çıkarma" dedi. Bundan sonra gemiden çıktılar. Sahilde yürürlerken bir de baktılar ki, bir çocuk diğer çocuklarla oynuyor. Hızır(aleyhisselâm) hemen onun kafasından tutarak eliyle başını kopardı ve çocuğu öldürdü. Bunun üzerine Mûsâ (aleyhisselâm) "Masum birisini, kısas hakkın olmaksızın öldürdün! Gerçekten yadırganacak bir şey yaptın" dedi. Hızır (aleyhisselâm) "Ben, sana benimle beraber sabıra güç getiremezsin demedim mi?" dedi.
Mûsâ (aleyhisselâm) "Bundan sonra bir şey sorarsam, bir daha benimle arkadaşlık etme. Benim tarafımdan özür derecesine vardın" dedi. Yine yürüdüler, nihâyet bir köye vararak köylülerden yiyecek istediler. Onlar, kendilerini misâfir kabûl etmekten çekindiler. Bu sefer o köyde yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır (aleyhisselâm) onu doğrulttu. Mûsâ (aleyhisselâm) ona "Bir kavim ki kendilerine geldik de bizi ne misâfir aldılar, ne de doyurdular. Dilesen bunun için ücret alabilirdin" dedi. Hızır (aleyhisselâm) "Artık bu senle benim aramızın ayrılmasıdır. Sabredemediğin şeyin tevilini sana haber vereceğim" dedi. "Birincisi; gemi denizde çalışan bir takım fakîrlerin idi. Onun için ben gemiyi kusurlu yapmak istedim ki, arkalarında her sağlam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdâr vardı. Onu zaptedecek hükümdâr geldiği vakit, gemiyi delinmiş bulacak ve bırakıp gidecek. Fakîrler de onu tahta ile tamir edeceklerdi, ikincisi; oğlan büyüseydi kendisi kâfir olacağı gibi, anne ve babasını da küfre sevk edecekti. Bu sebeple biz onun yerine annesiyle babasına, Allahü teâlâdan ondan daha faydalı ve daha merhametli bir evlât vermesini diledik. Üçüncüsü; bu duvar, şehirde iki yetim çocuğa âit idi. Altında onlara âit bir define vardı. Babaları da sâlih bir kimse idi. Allahü teâlâ diledi ki, ikisi de rüştlerine ersinler (akıl baliğ olsunlar, evlenecek çağa gelene kadar büyüsünler) definelerini çıkarsınlar. Bu Allahü teâlânın bir merhametidir. Ben bunları kendi isteğimle yapmadım. İşte senin, üzerinde sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."

Süfyân bin Uyeyne buyurdu ki: "Bir kimsenin kusurları, onu duâ etmekten alıkoymasın. Çünkü Allahü teâlâ, en kötü mahlûk olan şeytanın bile duâsını kabûl etmiştir."

"İnsanlar bir yerde toplanıp, Allahü teâlâdan bahsettiklerinde, şeytan ve dünyâ oradan uzaklaşırlar. Şeytan dünyâya der ki, "Bu insanların ne yaptığını görüyor musun?" Dünyâ "Şimdi onlara yaklaşma. Birbirlerinden ayrıldıkları zaman, ben onları tek tek yakalar sana teslim ederim" der."

"İnsanların benim yüzümden günaha girmelerinden korkmasaydım, insanların beni gıybet edip kötülemelerini, beni övmelerinden daha çok isterdim. Çünkü gıybet eden, kötüleyen kimseler günahlarımı almakta, sevâblarını bana vermekteler. Halbuki, insanların beni medh etmelerinin, çok

övmelerinin bana bir fâidesi yoktur. Hattâ, beni överken, bende olmıyan hâlleri bildirmeleri, ya'nî yalan söylemeleri dahi mümkündür."

Bir kimse kendisine gelerek "Ben zühd sahibi (şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk eden) bir âlim görmek istiyorum. Bana öyle birini gösterebilir misiniz?" dedi. Buna cevaben buyurdu ki: "Zühd, sırf helâl olan rızıkta olur. Bu zamanda, rızkını helâlinden temin edebilmek mümkün mü ki siz öyle birini arıyorsunuz?"

"Bir kimse ibâdetlerini yapar, hep Allahü teâlâyı hatırlarsa, dünyâ (insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran, alçak şeyler) ondan uzaklaşır. Allahü teâlâyı hatırlamaktan gâfil oldukça da dünyâ ona yaklaşır, ibâdetlerden ve Allahü teâlâyı hatırlamaktan maksat, dünyâyı kendinden uzaklaştırmak içindir."

Birisi kendisinden nasîhat istedi. Ona buyurdu ki, "Kendini başkalarından üstün görmekten ve haksız olarak başkasının bir kuruş da olsa hakkını almaktan çok sakın. Allahü teâlâya hesap vereceğini, O'nun büyüklüğünü düşün. Kendini üstün görenleri (kibir edenleri) Allahü teâlâ alçaltır. Başkalarının malını haksız olarak alan da fakîr ve zelîl olur."

"Sehâvet (cömertlik) nedir?" diye sordular. "Dostlara ve sevdiklerine iyilik ve ikramda bulunmaktır" buyurdu.

"İnsan, düşünce sahibi olursa, herşeyden bir ders alır."

Bize hadîs ilmini öğretiniz diye müracaat edenlere; "Ben kendimi buna lâyık ve ehil bulmuyorum" buyurdu.

"İlmi, dünyâ ni'metlerine kavuşmak için vasıta yapmak niyeti ile öğrenen kimseye ilim öğretmeyiniz. Çünkü, onun Cehenneme gitmesine yardım etmiş olursunuz."

"Helâl lokma ile, hâlis kalb ile kırk gün ibâdete devam eden kimsenin kalbi nurlanır, hikmet söylemeye başlar."

"İlmim nefsimi ıslah eder deyip de, kurtuluşu elde etmeye gayret göstermeyenler fâsıktırlar."

Süfyân bir Uyeyne (radıyallahü anh) kendisine verilen bir şeyi kabûl etmeyip bir başkasına gönderir "Ona verin, o bizden daha muhtaçtır" buyururdu.

"Maddî hayatın devamı için, dünyâdaki su ne kadar mühim ise, ma'nevî hayat için de "Lâ ilahe illallah" kelime-i tevhîdi o kadar, hattâ daha fazla mühimdir. Bu kelimenin yüksek ma'nâsını rûhuna sindirebilen kimse diridir. Bu yüksek ma'nâyı rûhuna işliyemiyen kimse ölüdür. Allahü teâlânın, kullarına ihsân ettiği ni'metlerin en yükseği bu kelimedir."

"Bir kimse, ölmüş olan bir kimsenin kendisinde bulunan hakkını, Allahü teâlâdan korkarak götürüp vârislerine verse, helâllik almış olur. Ama gıybet günahının durumu böyle değildir. Bir kimse, bir kimseyi gıybet etse, gıybet edilen kimse vefât etse, gıybet eden kimse, gidip, gıybet ettiği kimsenin vârislerinden helâllik alsa, yine helâl olmaz. Yeryüzündeki bütün müslümanlar, o gıybet eden kimseyi affetseler, gıybet edilen kimse, hakkını helâl etmedikçe helâl olmaz. Mü'minin ırzı, şerefi, malından daha kıymetlidir."

"Hiç kimseyi işlediği bir günahtan dolayı ayıplama."

"Günümü sefîhler gibi, gecemi de câhiller gibi boşa geçirsem, ondan sonra da ilmî eserler yazsam, bunlardan kimse istifâde edemez. Evvelâ benim hâlim yazdıklarıma uygun olmalı ki, başkaları istifâde edebilsin."

"Bir kimse, kendisine bir belâ geldiğinde sabreder, Allahü teâlânın takdîrine râzı olursa onun, işi tamamdır. O kemâl mertebesini bulmuştur."

"Birine yazdığı mektûbda, "Kardeşim, Allahü teâlâyı hatırlamaktan ve ölüme hazırlanmaktan gâfil olan kimselerden uzak dur. Biz öyle insanlara yetiştik ki, onlar ölüm korkusundan dolayı, aklı dağılmış gibi olurdu."

"Allahü teâlâyı seven, Allahü teâlânın sevdiklerini de sever. Allahü teâlânın sevdiklerini seven, Allahü teâlânın rızâsı için sever."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A'lâm cild-3, sh. 105

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 262

3) Sıfat-üs-safve cild-2, sh. 130

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-7, sh. 270

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 40

6) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 391

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 391

8) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1067

9) Fâideli Bilgiler sh. 45, 156, 158

10) Eshâb-ı Kirâm sh. 392

11) Risâle-i Kuşeyrî sh. 264, 329, 390, 403

12) Keşf-ül-mahcûb sh. 223, 256 (Urdu tercümesi)

13) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 397

SÜFYÂN-I SEVRÎ

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. Süfyân bin Sa'îd bin Mesrûk el-Kûfî'nin künyesi, Ebû Muhammed veya Ebû Abdullah'tır. 95 (m. 715) senesinde Kûfe'de doğdu. 161 (m. 778)'de Basra'da vefât etti. Tebe-i tabiînin büyüklerindendir. İlmini, zamanındaki büyük âlimlerden öğrendi. Hadîs ve fıkıh ilminde yüksek derecede olup müctehid idi. Mezhebi zamanla unutuldu. Cüneyd-i Bağdadî, Hamdûn Kassar bunun mezhebinde idiler.

Hadîs, fıkh, tefsîr ve tasavvuf gibi ilimlerde zamanın eşsizlerindendi. Haramlardan kaçıp, şüpheli şeyleri yapmamakta nihâyete erenlerdendi. Edeb ve tevâzuda (alçak gönüllülükte) benzeri azdı. Câmi'ul-kebîr, Câmi-üs-sagîrve Ferâiz isimli kitapları meşhûrdur.

Mekke-i mükerremeye gittiği zaman halk başına toplanır, bilmedikleri anlayamadıkları husûsları sorarlardı. Hepsine teker teker cevap verir, müşküllerini hallederdi. Hâfızası çok kuvvetli ve fevkalâde idi. "Hâfızam, kendisine tevdi ettiğim hiçbir şeyde bana ihânet etmedi" buyurdu. Ya'nî öğrendiğim hiçbir şeyi unutmadım demek istedi. Yirmi yıl geceleri uyumadı ve abdestsiz gezmedi, ölümü hatırladığında kendinden geçerdi. Kime rastlasa "Ölüm gelmeden önce ona hazırlan" derdi.

Hazreti Süfyân-ı Sevrî'nin annesi O'na hamile iken bir gün dama çıkıp komşuya âit bir turşuyu ağzına koymuştu. Bunun üzerine henüz ana rahminde bulunan Hazreti Süfyân, kafasını şiddetle annesinin karnına vurdu. O anda annesi, yediği turşuyu komşudan izinsiz aldığını hatırlayıp, komşuya koştu. Onunla helâlleşti. Süfyân-ı Sevrî ana karnında bile haram lokmayı kabûl etmeyip, hep helâl lokma ile büyüdü.

Hazreti Süfyân-ı Sevrî'nin gençliğinde sırtı kamburlaşmıştı. Sebebini sordular. Onlara "Üç üstada talebelik yaptım. Hepsi de zamanının en âlimleriydi, ölüm zamanında üçü de dünyâdan imansız olarak gittiler. Ben onların hâlini görünce, korkudan omurga kemiğim eğrildi. Hele üstadımın birine uzun seneler hizmet ettim, talebelik yaptım. Hiç bir edebi terk ettiğini görmedim. Dünyâdan âhırete göçeceği zaman başucunda idim. Gözünü açıp, "Ey Süfyân! Bana ne olduğunu görüyor musun?" dedi. Ben de "Ey üstadım, kendinizi nasıl buluyorsunuz?" dedim. O, "Beni dergâhından kovuyorlar, kabûl etmiyorlar. Sen buradan git, bize lâyık değilsin diyorlar" dedi. Sonra Hazreti Süfyân, yanındakilerden Kur'ân-ı kerîm istedi ve elini kitabın üzerine koyarak, "Şâhid olunuz ki o, bu mushaftan ve içinde bulunanlardan nasipsiz öldü. Yahudi dînini seçti ve can verdi. Allahü teâlâ dilediğini yapar" dedi.

Bir defa devrin halifesiyle namaz kılıyordu. Halife namaz kılarken sakalıyla oynuyordu. Hazreti Süfyân; namazdan sonra, "Ey Halife! Namaz kılarken lüzumsuz hareket yapılmaz. Yarın kıyâmet günü böyle kıldığın namazları paçavra gibi yüzüne çarparlar" buyurunca Halife, "Biraz yavaş konuş etrâftakiler duyacaklar" dedi. Hazreti Süfyân, "Eğer, böyle önemli bir mes'eleyi izah etmezsem, dînin emrini yerine getirmemiş olurum. Bu ise bana yakışmaz" buyurdu. Bu söz halifeye çok acı geldi. Halife, kendisine başkalarının da söz söyleyememesi için darağacının kurulmasını ve âleme ibret için asılmasını emretti. Darağacının kurulduğu gün, Hazreti Süfyân, yanında Hazreti Fudayl bin Iyâd ve Hazreti Süfyân bin Uyeyne olduğu halde uyuyordu. Bu iki büyük, onun asılacağını öğrenmişlerdi. Birbirlerine "Asılacağını uyanıncaya kadar bildirmiyelim" derken işitti ve "Ne konuşuyorsunuz?" buyurdu. Onlar da durumu Hazreti Süfyân-ı Sevrî'ye anlattılar. O da, "Ben yaşamağa hevesli bir kimse değilim. Fakat, dünyâda yarım kalan, yapmam lâzım gelen işler var" buyurdu. Gözleri dolu dolu oldu ve "Ey Allahım! onları şiddetli bir cezaya çarptır" diye duâ etti. Daha duâsı biter bitmez sarayın kubbesi çöktü. Halife Ca'fer ve adamları altında kalarak can verdi. O iki büyük zât, "Bu kadar çabuk kabûl olunan bir duâ işitmedik" dediler.

O zamanın en büyük âlimlerinden Hazreti İmâm-ı a'zam, Süfyân-ı Sevrî, Hazreti Mıs'âr bin Kedam ve Hazreti Şüreyk, halife tarafından kadı ta'yin edilmek isteniyordu. Lâkin bunlar bu mes'ûliyetli işten çekiniyorlardı. Halife Mensûr bunları

yanına çağırttı. İmâm-ı a’zam (radıyallahü anh) yolda giderken arkadaşlarına buyurdu ki, “Neticenin nasıl olacağını size tahmin edeyim mi? Ben yolunu ve çâresini bularak, Süfyân firar ederek ve Mıs’âr kendini deli göstererek bu işten kurtuluruz. Şüreyk kadı olur.” Nihâyet yolda giderlerken, Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) “Kâdı ta’yin edilen kimse, bıçaksız boğazlanmıştır.” hadîs-i şerîfini düşünerek kaçtı, bir vapura sığındı. “Beni gizleyiniz zîrâ beni öldürecekler” buyurdu. Onlar da kendisini gizlediler. Böylece kadı olmaktan kurtuldu, İmâm-ı a’zamın buyurduğu gibi Şüreyk kadı oldu.

Birisi Süfyân-ı Sevrî’ye (radıyallahü anh) iki altın gönderdi ve “Babam sizin dostlarınızdan ve talebelerinizden idi. Bu iki altın, onun bana miras bıraktığı helâl paradandır. Lütfen kabûl ediniz” dedi. Hazreti Süfyân-ı Sevrî bu altınları çocuğuna verip geri götürmesini emretti. Şöyle buyurdu: “Onun babasıyla olan dostluğum ve muhabbetim Allah için idi” dedi. Çocuğu, altınları iade edip gelince babasına, “Ey babacığım! Bizim çoluk çocuğumuz var, paraya da ihtiyâcımız vardı. Bu durumda, siz yine o altınları kabûl etmediniz” deyince O da, “Ey oğlum! Sen yemeyi, içmeyi düşünüyorsun. Ben, Allah için olan muhabbeti verib de, kıyâmette zararını göreceğim dünyâ sevgisini düşünüyorum” buyurdu.

Bir zaman yanında bir kimse ile beraber Mekke’ye gidiyorlardı. Hazreti Süfyân yolda hep ağlıyordu. Yanındaki kimse O’na, “Günahların sebebi ile mi ağlıyorsun?” dedi. Hazreti Süfyân, “Günahlarım çoktur. Lâkin beni en fazla korkutan ve ağlatan şey acaba îmânımı muhafaza edebilecek miyim? korkusudur” buyurdu. Mekke’ye vardılar. Hac esnasında bir genç, Allah korkusuyla öyle bir “Allah” dedi ki, dayanamadı düşüp vefât etti. Hazreti Süfyân-ı Sevrî bu hâli görünce, gencin cesedinin yanına geldi ve “Dört defa hac yaptım. Bunların sevâbını senin rûhuna hediyye ettim. Sen de bu söylediğin “Allah” sözünden meydana gelen sevâbı bana versen” deyince gencin cesedinden “Verdim” sesi duyuldu. Süfyân-ı Sevrî’ye (radıyallahü anh) o gece rü’yâsında şöyle denildi: “Sen çok kâr ettin. Eğer bu aldığını bütün Arafat’ta bulunanlara taksim etsen, hepsi zengin olurlardı.”

Birisi şâhid olduğu bir hâdiseyi şöyle anlatıyor: Bir seher vakti zemzem kuyusunun yanında oturuyordum. Bir kimse geldi. Kuyudan bir kova doldurup çekti, içti. Kalanını bırakıp gitti. Yüzünde örtü olduğu için kim olduğunu da anlıyamadım. Kovada kalan artığını içtim. Tadı badem ezmesi gibiydi. O âna kadar o lezzette bir şey içmemiştim. Bir seher vakti yine aynı yerde oturuyordum. Yine geldi, kovayı doldurup kuyudan çekti ve içip gitti. Artığını içtim. Tadı bal şerbeti gibiydi. Geri döndüm gitmişti. Başka bir sefer yine böyle oldu. Bu sefer tadı şekerli süt gibiydi. Elbisesinden sıkıca tuttum, “Allah için söyle kimsin?” dedim. O, “Ben hayatta olduğum müddetçe kimseye söylemiyeceğine söz ver” dedi. Ben de kabûl ettim. “Ben Süfyân-ı Sevrî’yim” dedi.

Mahlûklara karşı çok şefkatliydi. Bir gün çarşıda kafeste ötüp duran bir kuş gördü. Satın alıp salıverdi. Bu kuş her gece evine gelir namaz kılarken onu seyrederdi. Ba’zan da omuzuna konardı. Vefât ettiğinde yine geldi. Bulamayınca kabrine gidip üstüne kendini attı ve orada öldü. O esnada bir ses işitildi ki, “Allahü teâlânın mahlûkuna olan aşırı merhametinden dolayı, Süfyân’a Allahü teâlâ çok merhamet etmiştir.”

Birgün elinde bulunan bir ekmekten hem kendisinin yediğini, hem de yanında bulunan bir köpeğe yedirdiğini gördüler. “Niçin böyle yapıyorsunuz?” diye soranlara “Sabaha kadar beni bekliyor, ben de namaz kılıyorum” cevâbını verdi. Hazreti Süfyân, sâde yaşamayı sever, aza kanâat eder, fakirlere çok itibâr gösterirdi.

Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) dünyalık ele geçirmek için devlet adamlarına hizmet eden birine bu halden uzaklaşmasını, Allahü teâlâya ibâdet etmesini tavsiye etti. O kimse, “Ailemin geçimi ne olacak?” diye sorunca Hazreti Süfyân, Sübhanallah! Kendisine âsi olduğun hâllerde bile rızkını kesmeyen Allahü teâlâ, kendisine itaatkâr olduğun zaman rızkını vermez mi?” buyurdu.

Hazreti Süfyân, birisiyle birlikte evin kapısında duruyordu. Önlerinden, süslenmiş bir adam geçti. Arkadaşı, bu adama bakarken, Hazreti Süfyân mâni olup, “Eğer sizler bakmamış olsanız, böyle isrâf yapmazdı. Bunun isrâf günahına siz de ortak oluyorsunuz” buyurdu.

Birgün arkadaşları, “Ey Süfyân! Güç ve takatinizin üzerinde ibâdet ve nefsinizle mücâdele ediyorsunuz. Nefsinize biraz merhamet etseniz yine muradınıza erersiniz” dediler. Hazreti Süfyân-ı Sevrî “Ey kardeşlerim! Âlimlerden duydum ki,

“Kıyâmet günü Cennet ehli Cennete girip, makamlarına vardıklarında bir nûr görürler. Öyle ki o nûr Cennetin yedi katını dahi aydınlatır. O kimseler zannedecekler ki, bu nûr Allahü teâlânın cemâlinin nûrudur. Onun için secdeye kapanırlar. Sonra Allahü teâlâ tarafından bir ses gelir “Siz başınızı secdeden kaldırın. Bu nûr, Allahü teâlânın cemâlinin nûru değildir. Bir hûri’nin, sahibinin yüzüne karşı güldüğünde meydana gelen ve bu kadar yükselen nûrdur” bu hûrîleri isteyenler kınanmazlarsa, Rabbini istiyenler nasıl kınanabilirler.” buyurdu.

Birisi gelip dedi ki: “Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerifinde buyuruyor ki: “Çok et yenen bir hâne halkından Allahü teâlâ nefret eder.” “Buradaki hâne halkından murâd nedir?” Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) “Gıybet edenlerdir. Çünkü gıybet edenler başkalarının etini yerler” buyurdu.

Süfyân-ı Sevrî’nin (radıyallahü anh) talebelerinden birisi sefere çıkacak olsa, ona, “Eğer gittiğiniz yerlerde, satılık bir ölüm görürseniz onu benim için satın alınız” buyururdu. Vefâtı yaklaştığında çok ağlıyordu, “Ölmeyi çok arzu ediyordum. Lâkin şimdi ölümümün nasıl olacağını bilemediğim için çok korkuyorum. Bu sefere çıkmak gayet güçtür. Başka seferlere çıkmak gibi, bir âsâ ve bir su kabı yetmiyor” deyince, dostları kendisine, “Cenneti beğeniyor musunuz?” diye sordular. Bunlara cevaben “Siz ne söylüyorsunuz? Benim gibi birine, hiç Cenneti verirler mi?” buyurdu.

Bir zaman Süfyân-ı Sevrî hazretleri hastalandı. Mütahassıs bir hıristiyan doktor getirdiler. Doktor muayene edeceği şahsın müslümanların büyüklerinden ve evliyâsından olduğunu duymuştu. Hazreti Süfyân gelen doktor ile tıp ve diğer ilimler üzerinde bir süre sohbet etti. Gelen şahıs, tabib olmasına rağmen Süfyân-ı Sevrî’nin tıp üzerine verdiği ma’lûmat, hiç duymadığı, bilmediği şeylerdi. Hayretler içinde kaldı. Daha sonra muayene etti. Muayeneden sonra dedi ki, “Sizin akciğeriniz ve böbrekleriniz tamamen çalışmaz durumda olup, korkudan ciğerleriniz parçalanmış. Bu haliyle bir insanın yaşaması imkânsızdır.” Hazreti Süfyân “Allahü teâlâ herşeye kadirdir” buyurdu. Bunun üzerine hıristiyan doktor, “Bir dinde, tıbben yaşaması mümkün olmayan bir insanın yaşaması, o dînin yanlış Bâtıl olmadığına açık delîldir.” deyip hemen orada kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Devrin halifesi bunu duyunca, “Ben sandım ki, doktor hastanın yanına geldi. Meğer hasta doktora gönderilmiş” dedi.

Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) Basra’da hastalandı. Karnı ağrıdığından devamlı abdesti bozuluyordu. Abdestsiz ölmek korkusuyla o gece altmış defa abdest aldı ve hasta haliyle hep namaz kıldı.

Vefâtı yaklaştığında Hazreti Abdullah bin Mehdî’ye “Beni yatağımdan indirip, yüzümü yere koyunuz. Çünkü vakit tamam oldu” buyurdu. Hazreti Abdullah, Süfyân-ı Sevrî’nin yüzünü toprağa koyup, dostlara haber vereyim diye dışarı çıktığında, herkesin hazırlanmış olarak beklediklerini gördü. “Size kim haber verdi?” deyince, hepsi de, rü’yâda haydi kalkın. Süyfân’ın cenâze namazına hazırlanın” diye bir ses işittik dediler. Ba’zıları içeri girdiler. Hazreti Süfyân, son anlarını yaşıyordu. Yastığının altından içinde bin altın bulunan bir kese çıkardı. “Bunu sadaka olarak dağıtın” buyurdu. Orada bulunanlar hayret edip, “Allah! Allah! Bu zât, dünyâ malına kıymet vermez, yanında dünyalık bulundurmaz, hattâ dünyalık olan hediyeleri de kabûl etmez idi. Bu kadar para biriktirmesinin hikmeti nedir?” diye birbirlerine sordular. Söylediklerini işitince buyurdu ki, “Bu para ile dinimi ve bedenimi korudum. Şeytan elbisen ve yiyecek şeylerin yok, bunlar için dünyalık kazan” diye ne kadar vesvese vermiş ise, her defasında “İşte altın” diyerek bu altınları gösterdim ve onu başımdan def ettim. Bu altınları ona karşı silâh olarak kullandım.” Bundan sonra kelime-i şehâdeti söyledi ve rûhunu teslim etti. Vefât ettiği gece, “Vera’ ve dinde hassasiyet sahibi olan Süfyân vefât etti” diye bir ses duyuldu.

Vefâtından sonra kendisini rü’yâda görenler, sordular ki “Efendim, mezar daracık bir yerdir. Hem karanlık hem de yalnızlıktır. Buna sabretmeniz nasıl mümkün oluyor?” Cevâbında, “Benim mezarım Allahü teâlânın izni ile çok genişledi ve Cennet bahçelerinden bir bahçe oldu ki, o bahçede Cennet kuşları ötüşüyorlar” buyurdu.

Dostlarından biri kendisini rü’yâda görüp, “Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?” diye sordu. Cevâbında “Allahü teâlâ bana öyle ihsânda bulundu ki, iki adımda Cennete vardım” buyurdu. Diğer bir kimse, Hazreti Süfyân’ı Cennette nûrdan kanatlarla uçmakta olduğunu gördü. “Bu dereceye nasıl kavuştun?” diye sordu. “Dînin emirlerine uymakta çok hassas olmakla kavuştum” buyurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

“Herşeyin bir zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur.”

“Her müslümanın her gün sadaka vermesi lâzımdır.” Eshâb-ı kiram “Ey Allah’ın Resûlü! Buna kimin gücü yetebilir?” diye sordular. Bunun üzerine Peygamber efendimiz buyurdular ki: “Müslüman kardeşinize selâm vermeniz sadakadır. Hastasını ziyâret etmeniz sadakadır. Cenâze namazını kılmanız sadakadır. Yoldan ona eziyet veren şeyi kaldırmanız sadakadır...”

“Meyyit mezara konup, mezar başındakiler dağılırken, onların ayak seslerini işitir.”

“Allahü teâlâ ni’metlerini kulunun üzerinde görmeyi sever.”

“Allahü teâlâ sizin sûretlerinize, bedenlerinize bakmaz. Ancak, O sizin kalblerinize bakar.”

“Hilâli gördüğünüz zaman oruç tutunuz. Hilâli gördüğünüz zaman iftar ediniz (Bayram yapınız). Eğer hava bulutlu olursa sayıyı otuza tamamlayınız.”

“Sahur yemeği yiyiniz, zira sahur yemeğinde bereket vardır.”

“İşçiye, alnının teri kurumadan hakkını veriniz.”

“Sehâ (cömertlik) kökü Cennette, dalları dünyâda olan bir ağaçtır. Kim dünyâda bu ağacın dallarına tutunursa, bu dal onu Cennete götürür. Buhl (cimrilik) de kökü Cehennemde, dalları dünyâda olan bir ağaçtır. Kim dünyâda bu dallara tutunursa, bu dal onu Cehenneme götürür.”

“Sabah namazını aydınlık zamanına (güneş doğmadan önceki) bırakınız. Çünkü, bunun sevâbı daha büyüktür.”

“Misvak, ağız için temizlik ve Allahü teâlânın rızâsına sebebtir.” Buyurdu ki:

“Büyük bir kalabalık, bir yere toplansa ve biri, içinizden akşama kadar kim yaşayacak, bilsin dense, kimse bilemez, İşin şaşılacak tarafı şurasıdır ki, eğer o kimselere “Öyleyse, ölüm için gerekli hazırlığı yapan, ayağa kalksın, dense kimse ayağa kalkmaz. Bu gafletten kurtulmağa çalışmalıdır.”

“Zühd, yamalı elbise giymek, arpa ekmeği yemek değil, dünyânın faydasız şeylerine gönül bağlamamak ve uzun emel sahibi olmamaktır.”

“Para, mal ve mülk, kişinin zâhid olmasına mâni değildir. Dünyalığı bulunmayan da zâhid sayılmaz. Dünyânın faydasız şeylerine aşırı düşkünlük olup olmadığı araştırılıp, ona göre hüküm verilir. Bir kimsenin elinde dünyalığı vardır. Fakat Zâhiddir. Bir kimsenin de dünyalığı yoktur. Lâkin zâhid değildir. Mal, insanın silâhı gibidir. Ya’nî, insan canını sıhhatini, dînini ve şerefini mal ile korur.”

“Bir kimse, hep ölümü hatırlar, ömrünü ölüme ve ondan sonraki hayata hazırlanmakla geçirirse, kabri Cennet bahçelerinden bir bahçe olur. Ölümü hiç hatırlamaz, gafletle günleri geçerse, onun kabri Cehennem çukurlarından bir çukur olur.”

“Bir kimsenin, düâ ederken yalnız kendisine duâ edip, ana-babasına ve diğer müslümanlara duâ etmemesi, Kur’ân-ı kerîm okumayı bildiği halde hergün en azından yüz âyet okumaması, câmiye girdiği halde, iki rek’at olsun namaz kılmadan çıkması, kabristandan geçtiği halde mevtalara selâm vermemesi, bir yerde yalnız olarak yaşıyorsa, Cuma günü şehre geldiği halde Cuma namazı kılmaması, bulunduğu beldeye bir âlim geldiği halde, onun ilminden hiç istifâde edememesi, bir kişi ile dost olduğu halde ismini öğrenmeden ayrılması, bir tanıdığı kendisini da’vet ettiği halde da’vetine gitmemesi, gençlik çağı büyük bir fırsat olduğu halde o zamanını boşa geçirmesi, kendisi tok ve komşusunun aç olduğunu bildiği halde, ona bir şeyler vermemesi o kimsenin gafletindendir.”

“Rızâ Allahü teâlânın takdîr ettiğine şükrederek kabûl etmektir.”

Birisi sana gelip “Sen ne mübârek bir zâtsın” dese, bir başkası da “Sen ne kötü ve aşağı bir kimsesin” dese, sana birinci söz ikinci sözden daha hoş geliyorsa, anla ki fenâ bir kimsesin.”

“Edeb öğrenilmeden ilim öğrenilmez.”

“Para, eskiden sevimsizdi. Ama şimdi mü’minin kalkanıdır.”

“Harama düşmemek, zarurî ihtiyâçlarını temin etmek için, elinde dünyalık bulunmasının zararı yoktur.”

“Kendini iyi tanı. O zaman, hakkında söylenenler sana zarar vermez.”

"İlmine ve ameline güvenerek, bu haliyle kendini din kardeşlerinden üstün zanneden kimsenin ilmi de ameli de zayi olmuştur."

"Lüzumsuz yere konuşan zelîl olur."

"İlim öğrenmenin ilk şartı, susmak ve edebli olmaktır. İkinci şartı, dikkatle dinleyip ezberlemektir. Üçüncü şartı, öğrendiği ile amel etmektir. Dördüncüsü de, öğrendiği ilmi başkalarına öğretmek, herkese yaymaktır."

"Kötü işler hastalıktır. Âlimler ise hastalıklara ilâçtır. Âlimler bozulur, kötü işlere bulaşırsa, hastaları kim iyileştirecek?"

"İlim, Allahü teâlâdan korkmak ve ona ibâdet etmek için öğrenilir. "İlim öğreten birini buldukça öğrenmeye devam ederiz."

"Haram para ile sadaka veren, câmi yaptıran, hayrat yapan kimse, kirlenmiş elbiseyi idrar ile yıkayan kimseye benzer ki, daha çok pislenir."

"Ana-babaya, helâl ve mübah olan işlerde itaat edilir. Haram ve şüphelilerde değil."

"Bir kimse Allahü teâlânın bütün emirlerini yerine getirip kalbinde az bir dünyâ sevgisi bulunsa, kıyâmet günü herkesin huzûrunda "Bakın bu filân oğlu filân kimsedir. Bu Allahü teâlânın kendisine, sivrisineğin kanadı kadar kıymet vermediği dünyâya gönül verdi" diye nidâ edilir. Bu hâlden dolayı öyle mahcûb olur ki, yüz etleri dökülecek gibi olur."

"Bu zamanda helâl lokma yemek zorlaştı."

"İyi ve kötü amellerin kendilerine mahsûs kokuları vardır. İyiliğin kokusu çok hoş, kötülüğün kokusu ise, rahatsız edicidir. Kalbde kötülük yapmak için bir meyil olduğu anda kokusu, insanın yanındaki meleklere gelir, iyilik durumunda da iyi kokuyu hemen alırlar. Nasıl ki o melekler, sizi hiç rahatsız etmiyorlarsa, siz de onları rahatsız etmeyin."

"Yemeklerini toplu olarak bir sofrada yiyen ev halkına meleklerin duâ ettiğini duydum. Bunlara Allahü teâlâ rahmet eder."

"Bir din kardeşin seni ziyârete geldiği zaman ona, "Yemek yer misin? karnın aç mı? Bir şeyler getireyim mi?" diye sorulmaz. Hemen bir şeyler hazırlanıp getirilir yemezse kaldırılır."

"Sende olmayan meziyetleri söyliyerek seni medheden kimse, hiç şüphe yok ki, sende olmayan günahı söyleyerek seni kötüler."

"Ölüm her an gelebilir. Yarına kadar yaşayabileceğini zanneden bir kimse ölüm için hazırlıklı değildir. Allahü teâlâya yapılan ibâdetler, ölümü hatırlamaya işârettir. Günah ve kusur olan işlerde, ölümü unutmuş olmanın alâmetidir."

"Dîni ve îmânı hakkında "Sonum ne olur?" diye söğüt yaprağı gibi titremiyen kimsenin sonu tehlikelidir."

"Allahü teâlâdan korkmakta, emirlerini yapmakta, ibâdet etmekte ve O'nun yasak ettiklerinden sakınmakta İmâm-ı a'zamdan daha üstün kimse görmedim."

"Ey insan! Senin bütün sermâyen, dünyâdaki bir kaç günlük ömründür. Bu günler mutlaka gelip geçecek, hattâ bir çoğu geçti. O halde hiç olmazsa geride kalanlarının kıymetini bil."

"Kişinin Allahtan korkmak, haramlardan uzak durmak, şüphelilerden sakınmak ve sabırlı olmak gibi güzel huylara sahip olması, ilmi, Allah rızâsı için öğrendiğinin alâmetidir."

"Allahü teâlâ, sevdiği bir kuluna hiçbir zaman düşman olmaz. Düşmanını da hiçbir zaman dost edinmez."

Süfyân-ı Sevrî'nin nasîhati:

Ey kardeşim! Her zaman ve her yerde, doğru ol. Yalan, sözünde durmamak, emâneti yerine getirmemek gibi kötü huylardan çok sakın. Yalancı ve sözünde durmıyanlarla düşüp kalkma. Çünkü böyle kimselerle beraber olmak, günaha sebeb olur. Yine, sözlerinde ve işlerinde riyadan sakın. Çünkü riya (gizli) şirktir. Ucub'dan da kendini muhafaza et. Ucub, yaptığı ibâdetleri, iyilikleri beğenerek bunlarla övünmektir. Ucub bulunan amel, Allahü teâlânın katında makbûl değildir. (Fakat bunların Allahü teâlâdan gelen ni'metler olduğunu düşünerek sevinmek, ucub olmaz. Sen, dînini, dîni üzerine titreyen (Sünnet-i seniyye'ye bağlı, ilmiyle amel eden) âlimlerden öğren. Çünkü, dîninde sağlam olmıyan, ilmiyle amel etmiyenlerin hâli, hasta olup, kendisini

tedâviden ve kendine bir çâre bulmaktan âciz olan tabibin hâline benzer. Böyle bir tabîb, insanların hastalıklarını, nasıl teşhis edip, iyileştirir? Onlara nasıl ilâç tavsiye eder? Çünkü o kendisi hastadır, işte dîni üzerine titremiyen, ilmiyle amel etmiyen bir kimse, senin dînine îmânına zarar gelir diye nasıl titrer? Ne derecede titizlik gösterebilir?

Azîz kardeşim! Dînin, senin etin ve kanın yerindedir. Kendin için ağla. Kendine merhamet et. Sen kendine acımazsan, başkası hiç acımaz. Senden dünyâ sevgisini giderip, âhırete hazırlık için teşvik eden kimselerle oturup, kalk. Dünyâ işine dalıp, âhıreti unutanlarla düşüp kalkma. Çünkü onlar senin dînini, i'tikâdını ve kalbini bozarlar, ölümü çok hatırla. Geçmiş günahlarından dolayı çok istiğfar et. (Allahü teâlâdan af ve mağfiretini iste.) Kalan ömrün için, Allahü teâlâdan seni muhafaza etmesini iste.

Azîz kardeşim! Güzel edeb ve güzel ahlâka iyi sarıl. Cemâate muhalefet edip, onlardan ayrılma. Çünkü hayır, cemâat iledir. Fakat, cemâat dünyâya dalıp, dünyâlarını mâmur etmeğe çalışıyorlarsa, onlara uymazsın. Dîni hakkında senden bir şey soran her mü'mine, yardımcı ol. Onlara yol göster. Onlara nasîhatta bulun. Allahü teâlânın beğendiği bir işte, seninle müşavere eden (sana danışan) bir kimseden hiçbir şeyi gizleme. Bir mü'mine hıyânet etmekten çok sakın. Kim bir mü'mine hıyânet ederse, Allahü teâlâ ve Resûlüne (aleyhisselâm) hıyânet etmiş olur. Mü'min bir kardeşini Allahü teâlânın rızâsı için sevdiğin zaman, canını ve malını ondan esirgeme.

Münakaşa ve mücâdele de yapma. Haksızlık edip günaha girebilirsin. Her yerde sabırlı ol. Sabır, hayra ve iyiliğe, bunlar ise Cennete götürür. Hiddet ve gadabtan da kendini muhafaza et. Bunlar, insanı kötülüğe çeker. Kötülükler ise Cehenneme götürür. Âlimlerle münâkaşa yapma. Kıymetini düşürürsün. Âlimlerin yanına gidip gelmek rahmettir. Âlimlerle irtibâtı kesmekten Allahü teâlâ râzı olmaz. Âlimler Peygamberlerin (aleyhisselâm) vârisleridir. Zühde (Dünyâya rağbet etmemek) sarıl ki, Allahü teâlâ sana çok şeyler ihsân etsin. Vera'ya (Şüphelilerden sakınmağa) yapış ki, hesabın kolay olsun. Seni şüpheye düşüren şeyleri bırakıp, şüpheye düşürmiyen şeylere sarılırsan günaha düşmekten kurtulursun, iyiliği emret, kötülükten alıkoy, Allahü teâlânın sevdiği kul olursun. Fâsıkları sevme. Böyle yaparsan, şeytanları kovmuş olursun. Dünyâda, kavuştuğun şeylerden dolayı sevinci ve gülmeyi azalt, Allahü teâlânın nezdinde kıymetin olur. Ahıretin için çalış, dünyân için Allahü teâlâ kâfi olur. İçini, kalbini güzelleştirirsen, Allahü teâlâ da dışını güzelleştirir. Hatâların günahların için ağla, Refîk-i a'lâ ehlinden olursun. Allahü teâlâdan gâfil olma. Çünkü Allahü teâlâ senden gâfil değildir. Allahü teâlânın senin üzerinde hakları vardır. Onları yerine getirmen gerekir. Bu vazîfelerden gâfil olma. Kıyâmet gününde onlardan hesaba çekileceksin. Vekar ve i'tidâl sahibi ol. Bir işin ahıretin için muvafık, uygun olduğunu görürsen, ona yapış. Eğer ahıretin için muvafık değilse, dur, ona yapışanların ne yaptıklarını ve ondan nasıl kurtulduklarını gör. Hemen acele etme. Allahü teâlâdan, afiyet (sıhhat) dile. Âhıretle alâkalı bir işe yöneldiğin zaman, senin ile onun arasına şeytan girmeden önce, acele edip onu hemen yap, geciktirme! Çok yeme, yerken de niyetsiz ve isteğin olmadan yeme. (Yemeği, sağlık ve sıhhat ve afiyet sahibi olup, daha iyi ibâdet ve tâat yapabilmek niyetiyle ye.) Karnını şişirme, Allahü teâlâyı zikredip, anmana mâni olur. İnsanların elindekine düşkün olma. Çünkü bu insanın dînine zarar verir, insanların elindekine rağbet etme. Çünkü bu kalbi katılaştırır. Dünyâya düşkün olma! Dünyâya düşkün olmak, kıyâmet günü insanın ayıbını ortaya çıkarır. Kalbi ve cesedi, günah ve hatâlardan arınmış, eli zulümden uzak, kalbi kin, hile ve hıyânetten kurtulmuş, karnı haramdan boş olan kimselerden ol. Haram kazanç ile beslenen vücut Cennete giremez. Gözünü insanlardan çevir, ihtiyâcın olmadan yürüme. Boş yere, sebebsiz konuşma. Senin olmayan şeyi alma. Kalan ömrün için, acaba dînime ve âhıretime bir zarar gelir mi diye kork, bunun hüzün ve endişesi içerisinde ol. Allahü teâlâya tâatta (beğendiği işlerde) bulunan sâlih bir müslümana buğz etme. Büyük küçük herkese merhametli ol. Akraban ile alâkayı kesme. Sana gelmeyene, sen git. Akraban, seninle alâkayı kesseler de, sen kesme. Sana zulmedeni affet Peygamberler (aleyhisselâm) ve şehîdlerle beraber olursun. Çarşıya fazla girme. Çünkü çarşıda (çoğunlukla) iyi olmıyan şeyler görülür. Çarşıda fazla kalma, ihtiyâcını gör ve ayrıl. Oruca devam et. O, kötülük kapısını kapalı tutar, ibâdet kapısını açar. Az konuş, kalbin yumuşak olur, katılaşmaz. Ekseriyetle suskun ol, vera' sahibi olursun. Dünyâya hırslı olma, hasedci olma, anlayışın sür'atli olur. Herkesi kötüleyici ve suçlayıcı olma, insanların dilinden kurtulursun. Şefkatli ve merhametli ol, herkes seni sever. Allahü teâlânın yaptığı taksime râzı olup, rızkından memnun olursan, gönlü zenginlerden olursun. Allahü teâlâya tevekkül

et. Kuvvetli olursun. Dünyâ ehli ile zenginlerden olursun. Allahü teâlâya tevekkül et. Kuvvetli olursun. Dünyâ ehli ile onların dünyâ menfaatleri üzerinde münâkaşa etme, o zaman seni, Allahü teâlâ ve insanlar sever. Mütevâzi (alçak gönüllü) ol, sâlih amelleri tamamlamış olursun. Acırsan, her şey sana acır.

Kıymetli kardeşim! Günlerini, gecelerini ve saatlerini boşa geçirme, âhıretine hazırlık yap. Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya bak. Bu da, Allahü teâlâya ibâdet ve tâatle olur.

Kıymetli kardeşim! Cömert ol. Bununla Allahü teâlâ, sana hesabını kolay yapar. Çok iyilik yap. Kabrinde sana arkadaş olurlar. Haramlardan sakın, îmânın tadını duyarsın. Takvâ ve vera' ehli (Haramlardan ve şüphelilerden uzak duran) ile oturup kalk. Allahü teâlâ âhıretini iyi yapar. Dînin ve âhıretin husûsunda, Allahü teâlâdan korkan kimselerle istişâre et, onlara danış. Hayırlı işlerde acele et. Allahü teâlâ seninle ma'siyet (günah olan ve kötü şeyler) arasına perde yapar. Allahü teâlâyı çok an, Allahü teâlâ seni dünyâya düşkün yapmaz. Ölümü çok hatırlarsan, Allahü teâlâ sana dünyâ işini hafif kılar. Cennete kavuşmağa arzulu olursan, Allahü teâlâ seni beğendiği işleri yapmağa muvaffak kılar. Cehennemden korkarsan, dünyâ musîbetleri sana hafif ve kolay gelir. Cennet ehlini seversen, kıyâmet günü onlarla beraber olursun. Günah işliyen ve kötülük yapanları sevmezsen, seni Allahü teâlâ sever. Müslümanlardan hiç kimseye kötü söz söyleme. Hiçbir iyiliği hor görme. Açıkta ve gizlide ilk işin Allahü teâlâdan korkup, yasakladığı şeylerden sakınmak olsun. Allahü teâlâdan şöyle kork: Ölmüşsün, kabirde başına gelenleri görmüşsün, sonra kıyâmet kopup diriltilmişsin, sonra haşr olup, Allahü teâlânın huzûrunda durmuş dünyâda yaptıklarından hesaba çekiliyorsun, bu sıradaki sıkıntılarla karşılaşıyorsun, sonra Cennet ve Cehenneme gidiyorsun. Eğer Cennete gidiyorsan, ebedî ni'metlere kavuşuyorsun, Cehenneme gidersen, çeşit çeşit azaplar göreceksin ve orada olup, kurtulma da yok. İşte bütün bunları görüp, başına bir musîbet gelmesinden nasıl korkuyorsan, Allahü teâlâdan da öylece kork.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 151

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 356; cild-7, sh. 3

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 386

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-6, sh. 381

5) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 120

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1067

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 111

8) Fâideli Bilgiler sh. 48, 158, 430

9) Vehhâbiye Nasihat sh. 129

10) Kıyâmet ve Âhıret sh. 110

11) Fihrist sh. 225

12) El-Cevâhir-ul-mudiyye cild-1, sh. 250

13) Risâle-i Kuşeyrî sh. 51, 286, 290, 294, 532, 624

14) Keşf-ül-mahcûb sh. 231 (Urdu tercemesi)

15) Eshâb-ı Kirâm sh. 392

16) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 47

17) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 27

18) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 203

19) Sıfat-üs-safve cild-3, sh. 147

20) Kevâkip-üd-düriyye cild-1, sh. 115